

✠ I ✠ P ✠

• 1 • 5 • 9 • 4 •

WIMBP
Opole

28 st.

Akc K 341
H 24 62 C

POLYANTHEA

OPVS SVAVISSIMIS FLORIBVS EXORNATVM,
authore Dominico Nano Mirabellio Ciue Albenſe, artiumq;
doctore, ad communem Reipublicæ literarię utilitatē,
longe quàm antea auctius factum, & ab innu-
meris erroribus uindicatum.

Salingiæ excudebat Ioannes Soter, Anno M. D. XXXIX.

DOMINICI NANI

ad Lectorem ELEGIA.

Tempora quisquis amas florenti ornare corona,
Atq; cupis uario cingere flore comas,
Ingredere hos hortos, & odora rosaria, Nanus
Composita alacri dat tibi fronte rosas.
Hic est quod deceat pueros, iuuenesq; senesq;
His ornare potest sexus uterq; caput.
Nulla Venus nobis, nulli hic cantantur amores,
Nec Iouis hic mœchi, furtaq; Martis erunt.
Turpe quod est factu, quis dicere credat honestum?
Talia nam in fibras semina mortis agunt.
Si qua poëtarum recitantur carmina nobis,
Non ea sunt oculo despicienda graui.
Eruimus spurcis fuluum de sordibus aurum,
Lilia de mediis sentibus, & uiolas.
Ausonia hic latus uel Hymettia rura peragrans
Collige: non tribulos, non aconita leges.
Hos matrona potest legere & uirguncula flores,
Nil ibi quo frontis ruga trahatur, erit.
Hos non pœniteat terribiles legisse Catones,
Hos probet Hippolyti Penelopesq; pudor.
Ista monēt frenis flagrantem arcere iuuentam,
Ne ruat in mores luxuriare malos.
Sydereo hic discas animas quid donet olympo,
Tarrareis miseras quid quoq; mergat aquis.
Vtere si qua placent, nostros lacerare labores
(Aut ede utilius) desine liuor edax.

AD ILLVSTRISSIMVM ET EX
CELLENTISSIMVM PRINCIPEM GVLIELMVM MARCHI-
onem Montisferrati, Sacriq; Romani Imperii Vicarium perpe-
tuum, DOMINICI NANI MIRABELLII, in

POLYANTHEAM

PRAEFATIO.

IV MVLTVM QVE MECVM COGITAVI IL-
lustrissime princeps, quod nā praeipue scriptorū genus
hominū uitae maxime conducere: Videbam enim Po-
etas (ut hinc initium sumam) dum uitia insectantur,
dum uirtutem laudibus in cœlum tollunt, miscentq;
utile dulci, optime de hominū uita meritos: interdum
tamen de turpi uoluptate tam effuse tamq; petulanter loqui, ita de superis
ignominiose fabulari, ut teneris lectorū mentibus non tantū profint quæ
bene, quantū quæ male dicta sunt, obfint: dum pleraq; cantant & spurca, &
à nostra sanctissima religione maximè abhorrentia. Non ignorabā Histo-
ria potissimū ope rerum memoriā diutissimè cōseruari, illiusq; beneficio
maiorum recte aut perperam facta cum legeremus, eorumq; consilia, uari-
etates, euentus perpendere, quid maximè nobis expediat admoneri: Il-
lius tamen lectio longior plerisq; uidetur, quàm ut occupatis mentibus cō-
ueniat. Non me latebat, Dicendi copiam, boni ne an mali hominibus plus
attulerit, dubitari posse. Vnde non immerito quidam gladio eloquentiam
æquipararunt, quo & ad oppugnandum & ad propugnandum tam male
quàm bene uti possumus. Videbam nonnullos Scripturam sacram irridē-
tes, & quicquid Maroniano Ciceronianoq; caret lepōre, ita dedignant, ita
sola aurium delectatione allectos, ut etiam contra catholicam ueritatem
interdum sentirent. Videbam multos Aristotelica scripta deuitantes, ipsi-
us lectionis obscuritate ac difficultate perterritos. Ego uero communi con-
sulens utilitati (cupio enim quàm plurimis prodesse) rem perutilem factu-
rum me existimaui, si hos omnes mihi proponerē, & quæ ad communem
usum faciunt undiq; eligerem, ut est apud Lucretium:
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem decerpimus aurea dicta.

Primo igitur ut adolescentibus eloquentiæ candidatis opitularer, uocabu-
la plurima declarauī, græcas dictiones illis annectens, diffinitiones seu de-
scriptiones in principiis cuiusq; materiæ addens: non quòd omnia me dif-
finiturū pollicear, sed diffinitiones recitaturum: Diffinire enim proprium
est sapientis. Ego uero nec sapiens nec sapiēti proximus, sed (ut Ciceronis
uerbo utar) magnus sum opinator. Et ut prouectiori ætati in commune
suffragarer, ipsa deinde præclara dicta, & primo quidem Orthodoxorum, à
ueteri incipientes testamento, ad quatuor ecclesiæ doctores scripta, multo-
rumq; sanctorum perueniens, quales fuerunt Ioannes Chrysostomus, Ber-
nardus, Isidorus, Boëtius, aliiq; multi, præclaras sententias accumulans, di-
cta philosophorum, historicorum, postremoq; poëtarum tam Græcorū

quod Latinorum adiunxi, ita ut quid de ea re unusquisque sentiat, siue virtus sit siue uirtutis, facile dignosci possit. Quae autem Graeca apposui, Latinis verbis exponenda curavi, ut verbum verbo respondeat. Nec tamen omnia quae annotatione digna visa sunt hic inferenda institui, nullus enim operi ipsi finis inuentus fuisset: sed de maximè electorum aceruo quae potiora visa sunt elegi. Disposueram præterea omnem materiam in arboris modum: verum cum operis immensam magnitudinem animaduertirem, ea tantummodo redigenda censui, quae essent in manibus & in quotidiano sermone, quales sunt virtutes tam cardinales quam theologiae: ite de anima & corpore, necnon septem vitia quae peccata mortalia dicuntur: quae omnia Philosophiae studiosis non parum profutura putavi. Opus hoc POLYANTHEAM nominavi, quod nomen florum multitudinem significat: etenim πολὺ multum, ἄνθος flos à Graecis dicitur. Has autem meas lucubrationes olim Diuo Bonifacio patri tuo dicare institueram, nisi ille morte præuentus ad felicioris vitam migrasset. Verum totus is hinc non abiit, quando te fratremque Georgium principes humanissimos & à parente minimè degenerantes, ex Maria puella Imperiali, matrona quae ac viragine prudentissima susceptos nobis reliquit. Tuam enim fratrisque imaginem intuens, quis non arbitretur Diuum Bonifacium intueri: quandoquidem non tantum corpore, sed & animi dotibus illum apertissime agitis. Nam ut ille clementissimus humanissimusque erat, omnesque illius populi ut deum colebant, nedum ut regem venerabantur: ita & tu tuorum quidem populorum abditis pectorum penetralibus reconditus es, ut omnes tibi incolumitatem annosque Nestoreos optent. Quod facillimè conspicitur, cum ad aliquam urbem tuam vel opidum accedis. Nam puerorum iuuenumque agmina certim tibi occurrunt, & ab illis applaudentibus ita exciperis, ut resonet magnis applausibus æther: quod tanto est syncerioris affectus indicium, quanto puerorum ingenia sunt simpliciora. Nec hoc immerito. Quando enim Montisferrati regio, imò ipsa tota Italia (pace aliorum dixerim) principem habuit, in quo puero tanta indoles uirtutisque argumentum tam aperte ostenderetur? Solent plerique principes cum primum infantiam egrediuntur, omnem armorum strepitum equorumque hinnitus pertimescere: tu uero princeps eminentissime, qui nondum decimum annum attigeras, galeatus, armisque militaribus à uertice usque ad plantam contactus, equum ascendisti, & non modo uelocissime currentem calcaribus stimulaisti, sed hastatus in hasticis duris & laboriosis certaminibus, & quae ueterani milites non sine maximo labore sustinent, in teneris unguiculis te exercuisti, assistente Carolo Gallorum rege, quo tempore ad Parthenopæam expeditionem properans cum totius Galliae proceribus, Casale sancti Euasii se recepit: qui omnes te unum, tanquam alterum Neoptolemum admirabantur, modo equum spumose calcaribus stimulantem, modo hasta oppositorum armatorum caput pectusque pulsanter. Quot eo tempore Galliae proceres obstupescerent, quod ante annos animum gereres curamque uirilem, dixeret? Felices ralem qui te genuere parentes. Addamus & his quae anno

proximè præterito in Gallia egisti. Nam cum Ludouicus Gallorum rex & idem Mediolani dux, ac rex Parthenopæus Blesii se contineret, quo omnes non modo totius Galliae proceres, sed & Archidux Burgundiae cum plurimis Germaniae primatibus, qui ipsum Archiducem ad Regiam maiestatem proficiscentem comitati fuerant, hasticum certamen institui mandasset, tibi etiam Princeps magnanime ab ipso rege iniunctum fuisset, ut in numero aliorum hastatorum artis militaris expertissimorum armatus & hastatus esses: Tu inquam qui nondum annum decimum sextum attigeras, intrepidus in certamine descendisti, multas hastas modo in caput modo in pectus oppositi hostis infregisti, imò & ualidissimum scutum aduersarii cum thorace lancea perforasti: & nisi hasta ipsi confecta fuisset, ipsum tuum antagonistam cum armis utrinque pertransisses: & demum in tanta pugilum fortiumque uirorum caterua adolescentulus certaminis uictoriam reportasti. Nec hoc in obscuro loco, nec paucis cernentibus, sed in media Gallia, sed spectante rege Gallorum Christianissimo Serenissimaque regina, sed intuentem uirtutemque tuam obstupescere Archiduce Burgundiae eiusque excellentissima uxore, sed uidentibus & tuam uirtutem admirantibus innumeris proceribus, non modo Gallicis & Germanis, sed & Italis. Non possum Hercle contineri quin aliquos testes citem tam præclari facinoris (licet sat uideri possit regem Galliae Archiducemque Burgundiae nominasse: uerum huiusmodi fortia facta sunt scriptis mandata, ne ulla uetustate obliarentur) ut aliquando minores tui hæc fortia præclaraque gesta non conticeant. Aderant inquam uictoriae tuae spectatores & testes, Dux Borbonii cum uxore, Dominus Augulemi Delphin, Dux Lansoni cum coniuge, Princeps Orenge, Comes Fuxi, Dominus Mompenserii, filius comitis Palatini, filius Marchionis Badæ, qui ambo principes Germani cum Archiduce eo uenerant. Aderant & Cardinalis Amboysæ, Cardinalis sancti Georgii, Cardinalis Lucemburgi. Affueruntque huic spectaculo legati quamplurimi, qui undique illuc confluerant, præsertim Summi pontificis, regis Hispaniae, Venetorum, Florentinorum. Aderant & proceres Itali, Comes Ludouicus Conzaga, Carolus Vrsinus, Comes Musochi, Iulianus Medices, Nouariensis episcopus, innumeri que quos longum esset numerare. Tu inquam in tantorum procerum conspectu tale uirtutis tuae præstitisti experimentum, ut unusquisque dicere posset:

Alius Latio iam partus Achilles. Virtute tua motus serenissimus rex, quam non à fallaci rumore nuntiata, non mendaci (ut fit sæpenumero) fama allata, sed quam regis oculis ipse aspexerat, uirginem regio sanguine natam tibi matrimonio copulauit. Additur fortitudini tuae quaedam innata humanitas atque clementia, qua Diuum Bonifacium parentem tuum apertissime repræsentas. Et licet idem domi militiaeque princeps fuerit maximi nominis, multasque clarissimas adeptus fuerit uictorias, cum Veneti exercitus impator existeret, cum multa alia maximi poderis bella feliciter & maxima cum laude gesserit: tu profecto parentem gloria superaturus es, quo pacto Tydem

IN POLYANTHEAM

Diomedes, Peleus; Achilles uirtute antecessit: & non modo patrem, sed & quotquot Montisferrati Marchiones haecenus fuerunt. Nam quanquam Diuus ille Gulielmus prudētissimus patruus tuus multa amplissima & altissima egerit facinora, quibus memoriam apud nos reliquit immortalem (Is enim Casale, quod opidū uile magalibus; cōfertum fuerat, in urbem reformauit, & quam urbem: quā aliis Italiae urbibus & palatiorum & ædium sacrarum magnificentia, murorum; ac propugnaculorum munimētis, ciuium numerositate, diuitiis & praeclaris moribus non facile cedat) Licet & in ipsa vrbe Diui Dominici templum eminentissimum, & extra vrbis muros templum Sanctæ Mariæ ad angelos cum suis sumptuosissimis cœnobiis condiderit, suæ in superos pietatis maxima argumenta: licet arces multas Montisferrati tutissimas erexerit: licet multas erectas etiam instaurauerit, & (ut artis militaris erat callentissimus) ita munierit, ut nullos tormentorum ictus pertimescant: licet ad illum ex totius orbis partibus, tanquam ad Apollineum oraculum confugeretur, utpote qui omnem & pacis & belli gloriam consecutus fuisset: nunquam tamen in pueritia, nunquam in adolescentia sua tale probitatis specimen de se patefecit, quale tu ipse in tua tenera ætate præstitisti. Quare cum optime institutus sis, acriq; ac propè diuino emineas ingenio, facile ostenditur quā optimam frugem hæc spondeat seges. Quæ autem prudentiæ tuæ argumenta ostendas quis non uidet? Quis tuam, licet adolescentulus sis, in incessu grauitatem, in colloquio venustatem, in audiendo affabilitatem, in respondendo facilitatem non admiratur? Quid quod in hac tua adolescentia, consulta senatus tui nō solum audis, sed & diuino tuo ingenio multa agenda sapientissime perpendis. Fœlices Montisferrati populi tanto principe se arbitrantur. Vident enim te præcipuum iustitiæ tutorem fore Reipublicæ, fortissimum propugnatorem, scelerum terrorem, nequitia fœdum, & denique bonorum suauem ac tutissimum portum sceleratorum; scopulum. Et quoniam in iuuenibus quædam sunt vitia ferè omnibus communia, quæ ab Horatio enumerantur, inter quæ dicit adolescentiam monitoribus asperam, in te nihil tale conspicitur: es enim familiaribus tuis bene monentibus indulgentissimus, in omnesq; facilis. Optimorū testis est morum tuorū Alexāder de sancto Georgio comes Blandratæ Apostolicus protonotarius, vir magnificentissimus ac tuæ gloriæ studiosissimus, qui cum equitas, peregrināris, diu noctuq; versaris, qui alter tibi Typhis alterq; Achates est. Testis est Camillus eiusdem Alexandri frater, cum iuris pontificii Casarei; laurea decoratus, tum omni virtutum genere illustratus, tui sacri senatus meritissime præses, reliqui; fratres viri magnanimi, & à Guidone parente maximi nominis uiro, & qui ab illustrissimis maioribus tuis plurimi semper factus est, non degenerantes. Testis est Beneuenutus eques Hierosolymitanus, ciuilis canonici; iuris peritissimus, ipsius familiæ de sancto Georgio, & Comitum Blandratæ immensus splendor, quæ quidem familia à serenissima Poloniae regum propagine (ut antiqua narrat historia) originem trahit: quo equite, splendidissimi equitis Ioannis filio, & Oratore ve-

PRAEFATIO.

hementissimo illustrissimi parentes tui in maximis legationibus, modo apud serenissimum Romanorum Imperatorem, aliosque reges Christicolas, modo apud Summum pontificem maxima cum gloria usi sunt: quibus nauis tuæ clauum regentibus, non est illi pertimescendum. Testes sunt reliqui senatores tui uiri iustissimi & prudentissimi, quorum consilio adolescentia tua (licet plurima per se sapiat diuini ingenii perspicacitate) uerum quia seris uenit usus ab annis, gloriose utitur. Et (ne epistolæ modum excedam) tu inclyte Princeps accipe precor benigno animo has meas lucubrationes: accipe POLYANTHEAM, meæ erga Diuum Bonifacium patrem tuum obseruantia pignus immortale, cuius tu ipse es ossa, caro, effigies & similima imago. Nec tamen ignoro hos meos labores morsibus detractorum subiiciendos fore. Noui enim nonnullorum uaniloquentias sibi multum ascribere arbitrantium, si uel optime factis allatrent. Verum hoc floccifacio. Nam si indoctis non placeo, nihil est quod querar, habeo enim quod optaui, bonam de ingenio meo spem: si doctis quoque non probabor, est (fateor) quod doleam, nō quod mirer. Nam quis ego? Atlas non sum, Nanus sum. Qui me mordebunt, clauam de manu Herculis nō subtraxerint. Quid est prætera quod in tanta iudiciorum uarietate mihi blandiar aut arrogem, cum uideam detractorum linguas ne ipsis

quidem Latinae linguae fontibus Ciceroni & Virgilio

pepercisse. Tu uale Princeps illustrissime, &

Dominici Nani tui serui memor,

diutissime & fœlicissime

uiue. Saonæ I-

DIB. FEB.

MDIII.

AD LECTOREM.

Quamquam id primum omnium satis constat, nullas artes commodius quam ex ipsis hauriri posse fontibus, iis nimirum qui de illis fidelius & ex professo, idque diligentissime scripserunt: nemo tamen inficias ibit arbor, & illos non pessime esse de repub. literaria meritos, qui prolixos atque adeo obscuriores aliorum commentarios, in breuora compendia, quibus fastidium illud & obscuritatis & radiosae prolixitatis falleretur, coegerunt. Quo nomine non parum laudis Dominicus hic noster meruit, qui cum uoculas tantum non omnes explicat, ad illas quicquid insignium sententiarum in prolixis illis non classicorum modo sed & scholasticorum scriptorum inuenit commentariis, ueluti in communes quosdam locos congersit, qua re operam praestitit longe utilissimam, illis praesertim, quibus non est (& si locupletissima sint libraria instructi supellectile) omnia omnium scripta euoluere otium. Siquidem ex tempore siue scripturis siue dicturis de re quapiam, nisi ad id argumentum quod tractandum nobis erit, congesta quaedam habuerimus atque parata, quibus instructus sit noster animus, quibusque ueluti emblematis extemporalis exornetur dictio, uanum omnis is erit conatus. Sunt ista tamen summa tractanda iudicio & tam furtim inserenda, ut uel sagacissimum quicquid non possint non fallere, atque ut uideantur non tam inserta quam applicita. Qui enim pauculis eiusmodi instructi adminiculis, illa omni promiscue loco ingerunt, necesse est (ut inquit Quintilianus) aut fastidium moueat, ueluti frigidi & repositi cibi & bis posita crambe, aut pudorem deprehensa toties audientium memoria. Sed non est nostrum de his precipere, quando tot tantique praeclarorum uirorum ea de re commentarii extent. Exhibemus itaque tibi candido lector Polyantheam multo quam antea castigationem sed & locupletiore, siquidem multa sparsim adieci, hoc signo praenotata, plura adiecturi, nisi iustam operis molem excessisse uideremur, priusque haec tela omnino retexenda fuisset. Tu igitur hos nostros labores boni consule, illisque fructu felicititer, ac interim uale.

DOMINICI NANI MI

RABELLII, CIVIS ALBENSIS, ARTIVM DOCTORIS,

POLYANTHEA.

Et ab, & abs, apud Latinos idem significat quod apud Graecos ἀπὸ, in significatione uero eandem vim habet. Nonnunquam proposit accipiuntur. Plinius: Et uir equi a coitu statim collectum: hoc est, statim post

coitum collectum. In compositione aliquando priuationem significant, ut Amens, quasi sine mente: Absimilis, dissimilis. Abstemius, sine temere. Abre, praeter rem, praeter propositum. Nonnunquam ablationem significant, ut abduco. Differunt autem sic inter se, quod A nunquam iungitur cum dictionibus incipientibus a vocali: Ab uero cum omnibus his iungitur, et saepissime cum duabus liquidis, et i coferente, ut ab lege, ab re, ab Ioue. Virgil. Ab Ioue principium mulsae. Abs cum te: ut abs te. Interdum cum q. Terentius: Abs qui uis homine beneficium accipere gaudeas.

Abactor qui et abigeus, Graece ἀπαγωγός, seu. ὁ. dicitur: et ἀπαγωγὴν abigo. Est autem abactor, pecuario rum animalium fur. Ouidius: Arte sua syluis occultat abactas. Vlpianus: Abigei sunt, qui pecora ex pascuis vel ex armentis subtrahunt, & quodammodo depradantur. Differt autem abigeus a fure: Quoniam fur generale nomen est, Abigeus uero speciale. Nam si quis ouem unam aut stropham in solitudine relicta abduxerit, fur dicitur, non abigeus: Qui uero greges ipsos aut arma furripuerit, vel clam vel palam, abigeus dicitur. Hinc crimen ipsum, Abigeatus.

Abacus Graeca dictio est, nam ab illis ἀβάξ, ἄβος, dicitur: Significatque mensam super qua comedere consueuimus. Vel (ut alijs placet) super qua potoria uasa locantur. Iuuenalis: Lectus erat Codrus Procula minor, uirceoli sex, Ornamentum abaci. Ausonius: Fama est fictilibus coenasse Agathoclea regem, Atque abacum Samio sepe onerasse luto Abacus etiam (ut testatur Hermolaus Barbarus in castig. Plinianis) significat planitiem ad sedendum habilem, factam ex ligno, marmore, vel alia structura. Unde et columnarum abacos et podiorum apud Viruuium legimus. Est praeterea abacus obliqua gypso tabella, in qua arithmetici numeri describuntur. Persi. Nec qui abaci numeros, et secto in puluere metas scitrisse uaser. Dicimus insuper per diminutionem abaculos, calculos supputationum. Indeque ipsa ars arithmetica a nonnullis abacus nuncupatur.

Abdicatio Graece ἀπαρχή, seu. ὁ. et ἀπαρχήν abdicatio dicitur. Est autem abdicatio ex familia abiectio. Differtque ab exheredatione: Quod abdicare est expellere a bonis filium dum uiuit pater. Exheredare uero post mortem. Abdicareque grauius est, cum

exheredatione quoque in se continetur. Exheredari autem grauius est, quam testamento praeteriri. Hinc est, quod Exheredati filij praeteritis peiores iuris praesumptione existimantur. Quamobrem iure ueteri filius paterno testamento exhaeres esse iussus, ingratus praesumebatur, ut est apud Alciatum lib. 4. Paradoxa 11. Abdicare generaliter pro amouere, ut abdicauit se consulatum. Quare abdicatio propriatione ponitur.

Abdicatio rerum temporalium, secundum animi preparationem, ut scilicet homo sit paratus, si opus fuerit, omnia dimittere uel distribuere, peruenit directe ad perfectionem, non autem abdicatio rerum actualis. Quia sic in ea non consistit essentialiter perfectio, sed est quoddam perfectionis instrumentum. Secundum b. Thomam secunda secundae, q. 188. articulo 7.

Abysus Graeca dictio est, ἀβυσσος, seu. ὁ. Et est aquarum immensa profunditas. Diciturque ab α quod est sine, & βυς fundamentum, quasi sine fundamento, ut placet b. Tho. 2. sen. di. 12. & super ps 32. col. 6. Vel dicamus quod βυς, seu. ὁ. idem est quod profunditas, & et βυς, seu. ὁ. dicitur: Addit igitur α, quod fit in multis dictionibus, ut σαββα, seu. ὁ. et ἀβυσσος, id est spica. & βυς, seu. ὁ. & βυς, seu. ὁ. debilis, ut legitur quinto illiados. Eadem igitur ratione & abysus dicimus.

Abiuratio Graece ἀπορκνῆσις, seu. ὁ. et ἀπορκνῆσις, seu. ὁ. abiurator dicitur. Est autem abiuratio rei creditae cum periurio denegatio. Plautus in Curguli. Qui abiurant quod creditum est. Virgil. Abiurataeque rapinae Caelo ostenduntur.

Abominatio Graece βδελυγμία, seu. ὁ. et βδελυγμία, seu. ὁ. abominabilis dicitur. Est autem abominatio actus appetitus refugientis cognitionem alicuius rei. Vel est intensum odium, secundum b. Tho. super ps 13. col. 2. et 3. sen. dist. 26. q. 1. ar. 3.

Abominor Graece βδελύσσω, dicitur. Et significat idem quod execror et fastidio, et quasi pro malo omine habeo, et sine aspiratione proferitur.

Abortiuus Graece ἐκπύημα, seu. ὁ. et ἐκπύημα, seu. ὁ. abortiuus dicitur. Est autem abortiuus, foetus nascens ante tempus debitum: uel foetus uel educus, uel non perductus ad debitam quantitatem, secundum Iuditham, & b. Tho. super 1. epist. Pauli ad Cor. 15.

Abrogatio Graece ἀποργαγή, seu. ὁ. et ἀποργαγή, seu. ὁ. abrogatio dicitur. Est autem abrogare legem, eam irritare atque infringere. Derogare autem legi, est aliquid ex ea deuiare. Modestinus: Derogatur legi, cum pars deuiat. Abrogatur lex, cum prorsus tollitur. Hinc derogatio et abrogatio deducuntur.

Abolutio Graece ἀπολύσις, seu. ὁ. et ἀπολύσις, seu. ὁ. abolutio dicitur.

Abolutio criminis triplex est: Prima, per dispensationem: secunda, per sententiam criminis non probato: tertia, per poenitentiam. Glo. in c. de his, De accusa.

ABSTINENTIA.

Abolutio, et relaxatio differunt. Quia absolutio respicit secundum aliquos absolutiorem pristinam cum sollemnitate. scilicet cum psalmo penitentiali, Miserere mei deus, ut ponit Gui. Du. in Spe in ti. vna. Sed verbum relaxatio respicit absolutionem non solennem, ut dicit glo. Absolutio respicit iustam excommunicationem: Relaxatio vero iniustam, quae tamen tenet, sed venit relaxanda iuxta c. Sacro. De sen. exco. vel absolutio respicit absolutionem ad cautelam quando quis negat se excommunicatum, sed tamen petit ad cautelam se absolui: ut in cap. secundum doct. potest saluari ex glo. in cap. Absolutionis de his quae vi metus uel causa fiunt. capitulo v nico.

Abſonũ ^{conuexus} dicitur. Et eſt abſonũ, par
Abſtinet. Eger, Egens, Cupidũ, Gula, S
Propter ſolam ſanitatem conſeruandam, uel acquire
propter penuriam ſolum.
propter auaritiã.
propter delectabiliorem ſequentem comefitionem.
propter inanem gloriam, uel hypocrifiſim.

regimentum est ciborum subtractio, que contingit sex modis:

Propter deum, et est
duplex, scilicet
Virtus

Discreta, quæ est ratione regu-
lata moderatio ciborū. Quo-
fit cū quis abstinet à cibis, u-
oportet, congruentia perso-
narū cum quibus uiuit, et po-
sonæ suæ: et pro ualitudin-
suæ nece sitate, nec pertim-
ad regnū dei, nisi cum sit r-
ationabiliter, et ex dilectione
dei, quæ secundum Archie-
scopum Florentinum,

Indiscreta: Triplex secundum
beatum Thomam iij. senten-
tiarum distin. 15. q. 3. arti-
culo primo.

ui, & fere nullius soni. Cicero: Sunt quidā aut lin-
gua ita hæsitantes, aut ita voce absoni.

Ebrietas is dicitur, qui à vino abhorret, ab abs,
quod est sine, & remetum, quod est vinum gravi-
us: sic dictum, q̃ tenet, hoc est labefactet mentē,
vt placet Donato. Inde temulētus, qui græce *μεθυ-
ος* *ν* dicitur, ebrium significat. Terentius: Pol-
temulencia est hæc mulier: & temulencia, quæ græ-
ce *μεθυνη* dicitur, ebrietas est. Hinc etiam temere,
quod græci *ἀβουλιμ* dicunt, aliqui deductum vo-
lunt, quod significat stulte, inconsiderate, qualis
est ebriorum conditio, qui nec timent quicq̃, nec
quid faciant vident. Inde etiam temerarius *ἀβουλ-
ος* *ν*. s. *ν*. hoc est audax, & temeritas *ἀβουλια*. s. *ν*.
hoc est audacia.

1. Virtus. (Assuetudo ad aliquod licitum.

Eger.	Expectatio eueniēti
Egens.	horæ manducationi
Cupidus.	Moderatio deliciarū
Gula.	in cibis pro personā
Simia.	rū statu et cōditiōe
	Moderata ciborū sum
	ptio in quantitate et
	cundā complexionē
	Nō ardes, nec rapacit
	edacitas.
	Simplex et nō decur
	ta, nec studiosa cili
	trium preparatio.

Elōgatio ab allicieitur ad gula: quales sunt
pingues
mensæ.

Considera
tio inducē
tū ad ab
stinentiā,
quæ sunt:

Natura, q̄se d̄m philosophū
animalium oī parulū et g
tur arctum homini deca
Scriptura, q̄a mīitū vitæ h
panis et aqua. Eccl̄i 2
Fortuna inducēs ad vitā p
citātē, cū oēs hoīes habea
eandem naturæ parilitatē
Mors futura, de qua Greg.
hil sic ualet ad carnis de
deria domāda, sicut cogi
re qualis sit futura mori

Efficat in

{	Quo ad animā uel mentem	{ Elevationem mentis Memorie tenacitatem Intellectus acuitatem
	Quo ad corpus.	{ Corporalem uitam delectabilem et sanam facit. Templum dei efficit, Munditiā corporis causat.

Non licet natura paucis contenta sit; subtrahuntur nec
ria vita, de quo Hier. in decretis de cō. di. v. Non med
criter. De rapina holocaustum offert, quā temporal
bonorum, uel ciborum nimia egestate, uel manducādi,
sonni penuria immoderate corpus affligit.

Cum subtrahuntur necessaria uel etudini debita circumstantia locorum, officiorum, et personarum.

Non mediocriter. Rationabiliter homo dignitatem amat, qui ieiunium charitati, vel uigilias sensus integritati praeferit.

ABSTINENTIA.

Abſtinentia quę græce ὑποτάσις est. nomen
ὑποτάσις. hoc ē. h. abſtinens dicitur: eſt ſubtra-
ctio ciborū ratione regulata, vt placet bea-
to Thomæ ſecūda ſecundā, quæſtione 146. art. 1.
Abſtinentia eſt à cibo & potu, non quia aliqua dei
creatura mala ſit, ſed pro ſola corporis caſtigatio-
ne ceſſatio, ſecundū Auguſtini de Fide ad Penū.
Abſtinentia eſt prohibitiō gula, luxurię, cupiditatīs,
auaritię, ambitionisq; & ſuperbię, ſecundum Cō-
mentatorem ſuper I. Ethī.
Abſtinentia (vt quidam volunt) ſic differt à conti-
nentia, quod continentia eſt, cum nos à voluptari-
bus continemus: Abſtinentia autem pro iuſtitia
accipitur, cum, ſ. abſtinemus ab alienis, nulli vim
inferentes, nihil cuiquā eripientes. Continentię
poteris dare nomen abſtinentię potiùs q̃ ecōtra.
Continentia enim quid ſpecialius eſt: Abſtinentia
vero generalius. Sicuti temperantia putatur ſub
iuſtitia eſſe, vel ab ea non poſſe ſeparari. Illa vero
ſine hac frequētē eſt. Quare rite continētia voca-
tur abſtinentia.

Ecclesiastici 31.

Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum:
 & in dormiendo non laborabis ab illo, & non
 senties dolorem;

Ecclesiastici 37.

Noli audis esse in omni epulatione, & nō te effundas super omnem escam. In multis em̄ escis erit infirmitas, & auditas appropinquabit vlgad cholera. Propter crapulā multi perierunt. Qui autē abstinens est, adiiciet vitam.

Roma. 14

Noli propter escā destruere opus dei. Omnia quidē sunt munda, sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. Bonū est non manducare carnem, & non bibere vinū, neq; in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur,

Aug. super Ioan. et habetur de cōse. di. 8. c. i. ciuium.
Ieiunium autem magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & ab illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium in hoc seculo. Quasi quadragesimam abstinentię celebramus, cum bene viuimus, cum ab iniquitatibus & ab illicitis voluptatibus abstinemus.

Aug. super epist. Ioan. et habetur dist. 41. Delitiæ. Delitiæ quælibet si absq; desiderio percipiuntur, non officiant. Et viles cibi appetenter accepti, impediunt profectum abstinentiæ. David enim aquam male concupitâ effudit: et Helias carnē comedidit.

Aug. li. de doct. christ. et habetur dist. 41. Quisqvis.
 Quisquis rebus prætereuntibus restrictus vititur,
 q̄ sese habet mores eorum cum quibus viuit, aut
 intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis ve-
 ro sic eis vititur, vt metas consuetudinis bonorum
 inter quos versat excedat, aut aliquid significat,
 aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non
 vsus rerum, sed libido in culpa est. Quid igitur lo-
 eis & temporibus & personis conueniat, diligen-
 ter attendendū est. Nec temere flagitia reprehen-

damus. Fieri enim potest, ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur. Inspiciens autem sceleratissima gula flamma in vilissimum olus ardeat. Et fanius quisque maluerit more dominipisce vesci, quam lentula more Esau nepotis Abraham, aut hordeo more iumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt plebesque bestie, quia vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus huiusmodi rebus, non ex earum rerum natura quibus vimur, sed ex causa utendi et modo appetendi, vel probandum vel improbandum est quod facimus.

Aug. lib. 4. quest. 1. eum. et habet ur dist. 41. Quod dicit.
Quod dicit dominus in euangelio: iustificata est sa-
pientia ab omnibus filiis suis, ostendit filios sapi-
entiae intelligere, nec in abstinentiis, nec in manduca-
do esse iustitiam, sed in æquanimiitate tolerandi
inopiam: & temperantia per abundantiam non
se corrumpendi atq; opportune sumendi vel nō
sumendi ea, quorum non usus, sed concupiscen-
tia reprehendenda est. Non enim interest omnino
quid alimenterum sumas, vt succurras necessita-
ti corporis, dummodo congruat ingentibus ali-
mentorum his, cum quibus tibi viuendum est. Ne-
q; quantum sumas interest multum, cum videamus
aliorum stomachum citius saturari cibis, &
eos cum illi ipsi paruo quo satientur ardenter, in-
tolerabiliter & omnino turpiter inhiare.

*Aug. lib. questionum novi & veteris testamenti,
et habetur 35. q. 4. Christiano.*
Christiano cum vxore sua aliquando conuenire
licet. Propter processiónis enim dies & ieiunio-
rum, aliquando non licet conuenire. Quia à lici-
tis etiam abstinendum est ad tempus, vt facilius
impetrari possit quod postulatur. Vnde Aposto-
lus ex consensu ait: Abstinendum est ad tempus,
vt expeditius vacetis orationi.

Aug. de uerbis dñi, et habetur di. 41. Non cogantur.
Non cogantur diuites pauperum cibis uesci. Vt an
con consuetudine infirmitatis suæ: sed doleat ali
ter se non posse sustinere. Si consuetudine mutata,
ægotant. Vt anur superfluis, Dentinopibus ne
cessaria, Vt anur pretiosis, Dent pauperibus vilia.

August. de diffinitione recte fidei.
 bonum est in cibo cum gratiarum actione percipere quicquid deus edendum præcepit. Abstinere autem aliquidibus, non quasi malis, sed quasi non necessariis, non est malum.

Aug. in sermone in dominica 4. in adventu.
 ui sic sed carnibus temperant, ut alias escas diffici-
 lioris preparationis et pretij maioris inquirat,
 multum errat. Non enim est hoc suscipere absti-
 nentiam, sed iniicari luxuriam.

Augst. super illud ad Roman. 14. Noli propter escam destruere opus dei.
non propter porcum, sed propter pomum mortuus
est primus homo inuenit. Et Esau primatum suum non
propter gallinam, sed propter lenticulam perdidit
cuius enim Noe omne genus carnis quod cibo es-
cio enim manducare concessum. Heliam cibo car-
nis refectum. Ioannem mirabili abstinentia pre-
dicantem.

ABSTINENTIA.

ditum, animalibus locustis in escā cedentibus nō fuisse pollutum. Et scio Esau lenticulæ concupiscētia deceptum, & David propter aquæ desiderium a seipso repressum, & regem nostrum nō de carne, sed de pane tentatum.

August. ad sacras uirgines.

Sobrietas est mentis & sensus, membrorum omnium corporisq; tutela, castitatis pudicitiaq; munimētum pudori proxima, amicitia pacisq; serua, honestatq; semper coniuncta, criminum atq; vitiorum omnium profuga.

August. ibidem.

Sobrietas temeritatem fugat, pericula cūcta declinat, multis officijs obtemperat, superbiam detestat, domum familiamq; cum moderatione gubernat, fidem sibi committentibus seruat.

August. li. de adult. coniug. & habetur 27 q. 2. Si tu.

Si tu abstines sine vxoris volūtatē, tribuis ei fornicandilicentiam, & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ.

Hierony. contra Iovinianum epist. 8. cap. 1.

Quanto maior est difficultas expertiæ quondam voluptatis illecebris abstinerere, tanto maius est præmium.

Hierony. & habetur de cōse. dist. 5. Ne tales.

Ne tales accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere, aut comestis magno paratos & perditos labore doleamus. Olerum & pomorū, ac leguminum facilius apparatus est, & arte impediensq; quorum non indiget, & sine cura suscitatur humanum genus moderate sumptus. Quia nec auide deuoratur, quod irritamenta gulæ non habet, & leuiore digestionē decoquitur.

Ibidem.

Morbi saturitate nimia concitantur. Multiq; impatentia gulæ vomitu remediatur, & quod turpi ter ingesserunt turpius egerunt.

Hieron. & habetur dist. 35. Ecclesiæ.

Ecclesiæ principes, qui delicijs affluunt, & interepulas atq; lasciuas pudicitia seruare se credunt, propheticus sermo describit: quod eijsendi sunt de spaciolis domibus, lauisq; conuiuijs & multo labore epulis conquisitis. Et si vis scire quo efficiendi sunt propter malas cogitationes & opera sua euangelij lege, in tenebras, s. exteriores, ubi erit fletus & stridor denū. An non confusio & ignominia est Iesum crucifixū pauperē & esurientem falsis prædicare corporibus, & ieiuniorum doctrinam rubentes baccas tumentiaq; ora proferre, si in apostolorum loco sumus, non solum sermonem eorum imitemur, sed etiam conuersationem & abstinentiam.

Hieron. & habetur de cōse. dist. 5. Non dico.

Non dico hebdomadas, non dico ieiunia duplicata, sed saltem singulos dies absq; ciborum luxuria transigamus.

Hieron. ibidem.

Sint tibi ieiunia pura, continua, moderataq; i. contine esurire, & quotidie prandere. Apostolus inquit, Noli adhuc aquam bibere, sed modico utere vino propter infirmitates tuas, curat enim vul-

nera delinquentis, curatosq; sanctificat ieiunium.

Hieron. ibidem.

Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens. Nihil enim prodest ubi biduo vel triduo transmissio vacuum portare ventrem, si post pariter obruatur.

Hier. et habetur de cōse. dist. 5. Non mediocriter.

Non mediocriter errant, qui bono magno præfere mediocriter bonum. Nonne rationabiliter homo dignitatem amittit, qui vel ieiunium charitati, aut vigilijs præfert sensus integritati.

Hier. ad Iovinianum, et habetur de con. dist. 5. Legimus.

Legimus quosdam morbo articulari podagræ huius moribus laborantes, proscriptioe bonorum ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos conualuisse. Caruerant enim solitudine dispensandæ domus, & puellarum largitate, quæ & corpus frangunt & animam. Irridet Horatius appetitum ciborum, qui consumpti relinquunt potentiam.

Hieron. in epi. ad Demetriadem: et habetur de cōse. dist. 5. Abstinentia.

Abstinentia tua, atq; ieiunium tuum eo magis deo grata sunt, quo cum moribus sanctis offeruntur. Ut quæ in alijs sunt vmbacula vitiorū, in te sint ornamenta virtutum.

Hieronymus in epistola ad Furiam.

Nonnulli vitam pudicam appetentium in medio itinere conuerunt, dum solam abstinentiam carni purant, & leguminibus onerant sic machinam, quæ moderate parcesq; innoxia sunt: & ut quod sentio, loquar, nihil sic inflammat corpora, & tinctillat membra genitalia sicut indigestus cibus vitusq; conuulsus.

Hieronymus ad Rusticum.

Modicus ac temperatus cibus & carni & animæ utilis est.

Hieronymus ad Letaniam.

Ante annos robustæ ætatis periculosa est teneris abstinentia grauis.

Hieronymus ad Celantiam.

Quid prodest tenuari corpus abstinentia? si animus intumescit superbia. Quid virtutis habet vinum non bibere? & ira & odio inebriari.

Hieronymus ad Paulinum.

Sit vilis & vespertinus cibus, olera & legumina, interdumq; pisciculos pro summis ducas delicijs. Qui Christum desiderat, & illo pane vescitur, nō querit magnopere quā de pretiosis cibus ster-cus conficiat.

Hieronymus ad Eustochium.

Sponsa Christi vinum fugiat pro veneno, hæc aduersus adolescentiam prima arma sunt vinum. Non sic avaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio. Facile alijs caremus vitis. Hic hostis intus est inclusus: quocunq; pergitur nobiscum inimicum portamus. Vinum & adolescentia duplex incendium voluptatis. Quid oleum flammæ adiicimus? Quid ardēti corpusculo fomēta ignea ministramus? *Ibidem.*

Sollicite providendum est, ut quos saturitas a Para-

ABSTINENTIA.

Fo. III.

diso expulit, esuries reducat.

Ibidem de seipso ait.

De cibo vero & potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum ali quid accepisse luxuria sit.

Hieronymus ad filiam Mauri.

Carnis & vini species, quasi calor fomenta, & libidinis incrementa fuge. Et tunc forte vino exiguo vtere, cum stomachi dolor & nimia corporis compellit infirmitas.

Ambro. in ser. de ieiunio, & habetur dist. 35. Sexto die.

Gula a paradiso regnantem expulit. Abstinentia ad paradysum reuocauit errantem.

Iidem in sermone quadragesimæ.

Fames amica virginitati est, inimica lasciuia. Saturitas vero prodigit castitatem, nutrit illecebram.

Ambrosius lib. de ieiunio.

Initiū vitæ hominis panis & aqua. At nunc quicquid pisciū natat, quicquid auium volitat, quicquid ferarū discurrit, nostris ventribus sepelitur.

Ibidem.

Cum ebrii fuerint de continentia disputant. Ibi vnusq; pugnas suas enarrat, ibi fortia facta prædicat. Vino madidus & somno solutus nescit mēte quid lingua proferat.

Ambrosius lib. de Virginitate.

Iuuenem veteres fabulæ ferunt: cum propter admirandam oris pulchritudinem in amorem incideret forminas, vultum exarasse stigmatibus, ne qua eum amare posset.

Ambrosius libro de Viduis.

Propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, q̄ coniugij oblectamenta nescire.

Grego. Natali episcopo, & habetur dist. 44. Conuiuium.

Conuiuium communia, quæ ex intentione impendēde charitatis fiunt, recte vestra fraternitas in suis epistolis laudat. Sed tamen sciendum est, quia tūc ex charitate veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, nec in eis inanis secularium negotiorum fabulæ, sed verba sacra lectionis audiuntur, cum non plus quā necesse est seruitur corpori, sed sola eius infirmitas reficitur, ut ad vsus exercendæ virtutis habeatur. Hæc itaq; si vos in vestris conuiuijs agitis, abstinentium fateor magistri estis.

Gregorius Tentitiæ patricio: & habetur 27. q. 2.

Sunt qui. §. Duobus enim modis.

Duobus enim modis sancti viri etiam a licitis abstinere solent, aliquādo ut merita apud deum omnipotentem sibi augeant, aliquādo ut actæ vitæ culpas detegant.

Gregor. home. 7. super illud Ezechielis: Scio abundare & penuriam pati.

Qui enim acceptis rebus non extollitur, qui eas ad vsus vanæ gloriæ non intorquet, qui non solus possidet qd accepit, sed hoc indigentibus misericorditer diuidit, scit abundare. Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris vitatur, sed ad reparationem virtutis, nec plus carnitribuit q̄ ne-

cessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopia sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus agit aliquid, vnde anima laqueū peccati incurrat, scit esurire. Quem ergo nec in abundantia superbia eleuat, nec in necessitate cupiditas irritat, nouit abundare, nouit penuriam pati.

Gregor. homelia 35. super Euangelium.

Cogitandum summo opere est, ut qui se illicita meminit commisisse, a quibusdam etiam licitis studeat abstinere. Quatenus per hoc conditori suo satisfaciatur, & qui commisit prohibita, sibi metipso abscondere debet, & concessa, & se reprehendat in minimis, qui meminit in maximis deliquisse.

Iidem lib. 5. Moralium.

Solus in illicitis non cadit, qui se aliquando & a licitis caute restringit.

Gregor. lib. 9. Moralium.

Discretionis moderamine cura carnis seruanda est. Et minime principetur, ne quasi domina animum vincat. Sed subacta mētis dominio, quasi ancilla famuletur.

Iidem lib. 20. Moralium.

Abstinentiæ virtus nulla est, si tantū quisq; corpus non edomat quantū valet. Aut valde inordinata est, si atterit plus quā valet.

Gregor. lib. 30. Moralium.

Ad conflictum spiritualis agonis non assurgitur, si non infra nosmetipsos prius hostis posuimus, gulæ videlicet appetitus edomatur. Quia si non ea, q̄ sunt nobis viciniora prosternimus, inaniter ad ea quæ longius sunt impugnano transimus. Incassum namq; contra extraneos inimicos in cāpo bel lum geritur, si intra vrbs mœnia ciuis insidians habetur.

Ibidem.

Non cibus, sed appetitus in vitio est. Vnde & lautiores cibos plerunq; sine culpa sumimus, & abiectiones non sine reatu conscientia degustamus.

Gregorius lib. 30. Moralium.

Magnus discretionis labor est exactori, & aliquid impendere & aliquid denegare, & non dādo gulam restringere, & dando naturam nutrire.

Gregorius ibidem.

Per abstinentiā carnis vitia extinguenda sunt, non caro. Sic necesse est, ut artem continentia quisq; teneat, quatenus nō carnē, sed vitia occidat. Sæpe em̄ dum in illa hostem consequimur, etiam seuerē quem diligimus, trucidamus. Et sæpe dum quasi concupi parimus, ad prælium hostem nurimus.

Gregorius lib. 30. Moralium.

Eisdem alimentis vitia superbiunt, quibus nutritiæ virtutes viuunt. Et cum virtus alitur plerunq; vires vitijs augmentantur. Cum vero immensa abstinentia vitiorum vires extenuat, etiam virtus deficiens anhelat.

Ibidem.

Dominante gulæ vitio omne quod homines fortiter egerunt, perdunt. Et dum venter non restringitur, simul omnes virtutes obruuntur.

Gregorius in Pastoralibus.

Incassum per abstinentiam corpus atteritur, si ordi natis moribus dimissa mens vitijs disputatur.

Ibidem.

Sanctificare ieiunium. Ieiunium sanctificare est ad-

ABSTINENTIA.

Sanctis bonis alijs dignam deo carnis abstinentiā ostendere. *Gregorius in Pastoral.*

Admonendi sunt abstinentes ut nouerint quia tunc placente deo abstinentiam offerunt, cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt indigentibus largiunt.

Gregorius in Registro.

Sanctius est modico vino uti propter infirmitatē, quā multa aqua ingurgitari propter auiditatem.

Greg. hom. 10. Cum natus esset Iesus in Beth.

Nato regi autem offerimus, si in conspectu illius claritate supernæ sapientiæ resplendemus. Thus offerimus, si cogitationes carnis per sancta orationū studia in ara cordis incēdimus, ut suauis odore per coeleste desiderium redolere valeamus. Myrrhā offerimus, si carnis desideria per abstinentiam mortificamus. *Gre. in hom. Si quis uult uenire.*

Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionē proximi affligitur animus.

Ioan. Chrysost. et habetur de con. di. 5. Nihil est sic.

Nihil enim sic iucundum est, sicut cibus bene digestus aut decoctus. Nihil salutē, nihil sic sensu acumen operatur. Nihil sic aegritudinem fugat, sicut moderata refectio. Sufficiētia quippe cum nutrimento et sospitate simul procreat et voluptatē. Abundantia uero morbum facit, et molestias ingerit, et aegritudines generat. Quod enim fames facit, hoc etiam plenitudo ciborum, magis autē et multo peiora. Fames quippe in paucis diebus auferit hominem, et liberat eum de hac uita pœnali. Excessus uero ciborum cōsumit et computrescere facit corpus humanum, et macerat aegritudine diuturna, et tunc eū morte crudeli consumit.

Isidorus super Amos propheta.

Qui cibis abstinent, et mala agunt, demones imitantur, quibus culpa adest, et cibus deest.

Leo papa, et habetur dist. 76. Igitur.

Si quid forte inter ipsa festiuitatis gaudia negligēs libertas, et licentia immoderata præsumpt, hoc religiosæ abstinentiæ censura castiget.

Leo in sermone de ieiunio decimi mensis.

Semper uirtuti cibus ieiunium fuit. De abstinentia quoque castæ prodeunt cogitationes, rationabiles uirtutes, salubria cōsilia. Et per voluntarias afflictiones caro concupiscentijs moritur, et uirtutibus spiritus innouatur.

Ioannes Casianus de insti. monachorum.

Melior est rationabilis quotidiana cum moderatione refectio, quā per interualla arduum longumque ieiunium. Nouit immoderata inedia, non solum mentis labefactare constantiā, sed etiam orationum efficaciam reddere lassitudine corporis enervatam.

Ibidem.

Quibuslibet escis refectus uenter seminario luxuriae parit, nec præualeat mēs discretionum gubernacula moderari ciborum pondere præfocata. Nō enim sola crapula uini mentem inebriare cōsuevit, uerum etiam cunctarum escarū nimietas vacillan-tem ac nutantē eam reddit, omnique integritatis ac puritatis contemplatione dispoliat.

Boetius lib. 1. de Philosophica consolatione.

Si quid naturæ satis est replere indigentiam uelis, nihil est quod fortunæ affluentiam petas. Paucis enim minimisque natura contenta est, cuius satiētatē, si superfluis uelis uirgere, aut iniucundum quod infuderis fiet aut noxium.

Seneca ad Lucilium.

Multos morbos fercula multa ferunt. Innumerabiles morbos innumerabiles coquos numera.

Ibidem.

Vna sylua pluribus elephātibz sufficit, homo uero pascitur uix terra et mari.

Seneca epist. 8.

Hanc sanā ac salubrem formā uitæ tene, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ ualitudini satis est, cibus famem sedet, potio sitim extinguat, uertis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corporis. Hanc uirum cespēs exerit an uariis lapidis gentis alienæ, nihil interest. Scito te hominem tam culmo quā auro regi. Cogita in te præter animū nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est.

Seneca ad Lucil. epist. 21.

Venter præcepta non audit. Poscit, appellat, non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur si modo das illi quod debet, non quod potes.

Ibidem.

Sine fastidio implendus est uenter. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat perditurus quicquid acciperit.

Seneca epist. 61.

Ventri obediētes animalium loco numeremus nō hominum.

Seneca ad Lucil. epist. 75.

Multis tormentum est uino carere, et prima luce excitari. Non est summa foelicitatis nostræ in carne ponenda.

Seneca ad Lucilium epist. 85.

Ad uos deinde transeo, quorum profunda et insatiabilis gula hinc maria scutatur, hinc terras, alia hamis, alia laqueis, alia retium uariis generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi fastidio pax est.

Seneca ibi.

Infelices estis, qui intelligitis uos famem maiorem habere quā uentrem.

Seneca epistola ad Lucilium 92.

Fastidientis stomachi est multa degustare, quæ ubi uaria sunt et diuersa, inquinant, non alunt.

Ibidem.

Subtilitas animi ciborum copia impeditur.

Aristoteles libro de sensu et sensato.

Esurientibus sapores et odores sunt delectabiles, sed plenis et nihil e genibus nec odores, nec sapores sunt delectabiles.

Aristoteles lib. de somno et uigilia.

Vinum bibere non conuenit pueris.

Idem libro 2. Politicorum.

Bonum est ab aliena muliere abstinere propter temperantiam.

Aristoteles libro 7. Politic.

Bonum est pueros esse sine uino.

Arist. lib. 3. secretorum sumptum ex Homero.

Sume cibum modice, modico natura fruatur:

Sic mentem refice, ne mens ieiunia seruet.

Laert. Diogenes de uita et moribus philosophorum.

ABSTINENTIA.

Fo. III.

Lycurgus philosophus et princeps Lacedæmonius iuuenibus non amplius una ueste toto anno uti permisit, nec aliquem cultius altero progredi, nec opulentiū epulari.

Ibidem.

Cum Socrates quosdā hospites suos satis tenui coena suscipi pararet, ait: Si boni sunt, æquanimiter ferent: si mali, non est curandum.

Macrobius libro 2. Saturnal.

Congrediendum est nobis, tanquā in acie quadā cum uoluptariis rebus, cumque ista uinilicentia minus decernendum, ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti, sed uigore animi et constanti præsentia moderatoque usu temperantia continentiaque tueamur.

Macrobius libro 3. Saturn.

Iustæ nimirum causæ fuerunt, propter quas tot nūmeros leges de cœnis et sumptibus ad populum feriebant. Et imperari coepit, ut patribus ianuis præficaretur et cœnaretur. Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus ut fieret. Prima autē omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit. Summa autem eius præscribit numerum conuiuarum. At nisi pessimis effusissimisque moribus uiueretur, profecto opus ferendis legibus non fuisset.

Macrobius Saturnalium lib. 7.

Ita etiam uitāda est ciborum uarietas, ut uaria solent uina uitari. Nam pulmētorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est, lacessitur. Et sic inde congeries, dum pruritu desiderij amplius, uel certe de singulis parua libantur. Sic Socrates suadere solitus erat illos cibos potus uel uitandos, qui ultra sitim famemque uitandam producunt appetentiam.

Aulus Gellius lib. 17. ca. 19. Noctium Attica

ru Bpistetum dicere solitum ait:

ἀνέχου καὶ ἀπέχεου, id est patere et abstinere.

Cic. libro ultimo Tusculanarum questionum.

Paruo cultu natura contenta est. Etenim quis hoc non uidet, desiderijs ista condiri omnia. Darius in fuga cum aqua turbida et cadaueribus inquinatam bibisset, negauit unquam se bibisse iucundius, nunquam uidelicet sitiens biberat.

Ibidem.

Perfarum a Xenophonte uictus exponitur, quos negat ad panē adhibere quicquid præter nasturcium.

Ibidem.

Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est his fere uerbis: Nullo modo placuit bis in die saturum fieri.

Cicero lib. 1. de diuinatione.

Nam quæ uigilantibus accidunt uatibus, eadē nobis dormientibus, uiget enim animus in somnis, liberque sensibus ab omni impediēte curarum faciente et penē mortuo corpore, qui quia uixit ab omni æternitate uersatusque est cum innumerabilibus animis, omnia quæ in natura rerum sunt, uidet, si modo temperatis escis, modicisque potationibus ita est affectus, ut sopito corpore ipse uigilet, hæc somniantis est diuination.

Cicero libro de senectute.

Tantum cibi et potionis adhibendum est, ut refici-

antur uires, non ut opprimantur.

Cicero lib. 4. rhetori. nouorum.

Esse oportet ut uiuas, non uiuere ut edas.

Idem lib. de fi. bo. et ma.

Socrates dixit esse condimentū escæ famē, potionis sitim.

Valer. Max. li. 2. ca. de insti. antiquis.

Bonæ ualitudinis, quasi quædam mater est frugalitatis, inimica luxuriosis epulis, aliena a nimia uini abundantia, et ab omni immoderato ueneris usu aduersa.

Ibidem.

Fuit illa simplicitas antiquorum in cibo capiēdo humanitatis simul et continentia certissima index. Nam maximis uiris prandere et cœnare in propatulo uerecundia nō erat. Nec sane uillas epulas habebant, quas populi oculis subiicere crubescerent. Erant adeo continentia attenti, ut frequentior apud eos pulsus usus quam panis esset.

Valerius Max. lib. 4. ca. de abstinentia et contin.

Idemum penates, ea ciuitas, id regnum æterno in gradu facile steterit, ubi minimum uirium ueneris, pecunięque cupido sibi uindicauerit. Nam quo iste generis humani certissima pestes penetrauerunt, ibi iniuria dominatur, infamia flagrat.

Valerius maximus ibidem.

Quantum et uicesimum annum agēs Scipio cum in Hispania Carthagine oppressa maioris Carthaginis capiēde sumplisset auspicia, multosque obsides, quos in ea urbe Poeni clausos habuerant, in suam potestatem redegerat. Eximiae inter eos formæ uirginem ætatis adultæ, et iuuenis et celebs, et uictor, postquam comperit illustri loco inter Celtiberos natam, nobilissimoque gentis eius indibili desponsatam, accersitis patribus et sponso inuolatam tradidit. Aurum quoque, quod pro redemptione puellæ allatum erat, summæ dotis adiecit.

Valerius maximus ibidem de M. Catone.

Ex eodē naturę uero et continentia nata est et Catō.

Valerius maximus ibidem.

Age si quis hoc seculo uir illustris pellibus hoc dinis pro stragulis utatur, tribusque seruis comitatus Hispaniam regat, et quingentorum assium sumptibus transmarinam prouinciā petat, eodem cibo, eodēque uino quo nautæ uel contentus sit, nonne mirabilis existimetur? Atqui ista patientissime superior Cato tolerauit. Quia illum grata frugalitatis cōsuetudo in hoc genere uitæ cum summa dulcedine continebat.

Valerius maximus ibidem.

Prætoris non solum manus a pecunię lucro, sed etiam oculos a libidinoso aspectu continentes esse debere dixit Socrates.

Fogus li. 3. de uita Cyri ex Xenoph. traducta.

Is ergo cibus mihi sumendus uidetur, qui neque somno nos oppressos reddat, neque insanos.

Menander.

καὶ πρὸς τὸ πρῶτον πρὸς τὸν βίον κατὰ τὸν.

Id est,

Ventris autē conare omnem habentia continere.

Idem.

ὡς καὶ τὰ καὶ πρὸς τὸν βίον κατὰ τὸν.

Id est,

Venter et multa capit et pauca.

Virg. in paruot tractat. de uino et ueneris.

Nec ueneris nec tu uini capiaris amor.

Idem.

Vno

ABSTINENTIA.

Vno namq; modo uina Venusq; nocent. *Ibidem.*
 Compedibus Venerem, uinctis constringe Lyæum,
 Ne te muneribus lædat uterq; suis.
 Vina sitim sedant: Natis Venus alma creandis,
 Sed fines horum transilisse nocet.
 Ouidius metamorph. li. 15. fabula 2.
 Parcite mortales dapibus temerare nefandis
 Corpora. *Ouidius ibidem.*
 Vnde fames homini uetitorum tanta ciborum est?
 Ouidius epist. Helena ad Paridem.
 Est uirtus placidis abstinentis bonis.
 Horat. sermonum lib. 2. Satyra 7.
 Nempe in mare fœcunt epulae sine fine petita,
 Illuſq; pedes uitiosum ferre recusant
 Corpus. *Iuuenal. Saty. 11.*
 Hec olim nostri iam luxuriosa senatus
 Cœna fuit: Curia paruo quæ legerat horto
 Ipse focus breuib; ponebat oluscula, quæ nunc
 Squalidus in magna sibi stidit compede possor.
Iuuenal. Saty. 11.
 Sicci terga suis rara pendencia crate
 Moris erat quondam festis seruare diebus,
 Et natalitium cognatis ponere lardum.
 Accedente noua, si quam dabat hostia, carne.
 - Voluptates commendat rarior usus.
 Dantes purgatorii cant. 22.
 Et le Romane antique per lor bere
 Contenti furon dacqua, & Daniello
 Disprego cibo, & aquisio sapere.
 Lo secol primo quanto oro fu bello.

*Sine necessitate, quia uidetur deo paruum exhibere reuerentiam, qui ex leui causa deum te-
 iuramenti iurando, stem inducit, quod non præsumeret de aliquo uiro honesto. iustitia.
 b. Tho. Secunda se- Sine debita cautela deficiente aliqua comitum, quæ sunt: iudicium.
 cunda q. 89. art. 2. Veritas.*
 Abusio *Imminente priuilegio periculo. Vnde Eccle. 23. Iuramento non asueſcat os tuum.*
 Reibone est peccatum. b. Tho. 3. sen. dist. 38. artic. 1.
 Potestatis ad regendum alios est pei i. n. a, sicut bonus usus est optimus. Vnde & priuilegium mœtetur amittere,
 qui sibi concessa abuti tur potestate, de regulis iu. libro 6.

Abusio siue abusus dicitur, cum aliquare
 per licentiam male utimur. Nam abuti est
 perperam uti siue nimis licenter uti. Vnde
 Cicero. Noli abuti nimis patientia nostra.
 Abusio græce κατὰ χυδα. i. i. & κατὰ χυδα abutor
 dicitur. *Deuteronomij 22.*
 Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur ve-
 ste foeminea. Abomina bilis enim apud deum est,
 qui facit hoc. *Prouerbiolum 19.*
 Non decent stultum delitig, nec seruum dominari
 principibus. *Prouerbiolum 30.*
 Per tria mouetur terra, & quantum quod non po-
 test sustinere. Per seruum cum regnauerit, per stul-
 tum cū saturatus fuerit cibo, & per odiosum mu-
 lierē, cum in matrimonio fuerit assumpta. Et per
 ancillam cum fuerit heres dominæ suæ.
Ecclesiastici 25.

Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde
 animæ illorū Pauperem superbū, Diuitem men-
 dacem, & senem fatuum & insensatum.
Bernardus in Apologia.

Magna abusio: Paritas putatur auaritia, sobrietas
 austeritas credi ur, silentium tristitia reputatur.

Pe saporose cum fame legande
 Et neſtare cum sete ogni ruscello,
 Melle & locuste siron le uiuande,
 Che nutritò il Baptista nel deserto
 Per che elli e glorioso & tanto grande
 Quanto per leuangelio ne aperto. *id est:*
 Et Romane antique, pro earum potu
 Contenta fuerunt aqua, & Daniel
 Spreuit cibum, quare & sapientiam adeptus est.
 Seculum primum instar auri pulchrum
 Reddidit sapias cum fame glandes ipsas.
 Et neſtar cum siti ruris aquam.
 Mel & locustæ dapes fuerunt,
 Quibus est nutritus iohannes in deserto
 Idcirco is tam gloriosus, & magnus est,
 Quantum per euangelium hominibus innotuit.
Franciscus Petrarca soneto 7.

Lagola, il sonno, & lociose piome
 Hano del mundo ogne vertu sbandita
 Et e dal curso suo quasi smarrita
 Nostra natura & uicta dal costume. *id est:*
 Gula, somnus, & plume plene otio
 Populerunt è mundo quamq; uirtutem.
 Et est à cursu suo aberrans penitus
 Nostra natura & uicta more & reprobo.

Absurdum dicitur, quod proprie significat ine-
 prum acrationi repugnans, quasi non aud. ens ra-
 tionem, vnde absurdior & absurdissimus veni-
 unt. Surdus autem græce κωφός, & surditas κωφότης
 dicitur.

*Sine necessitate, quia uidetur deo paruum exhibere reuerentiam, qui ex leui causa deum te-
 iuramenti iurando, stem inducit, quod non præsumeret de aliquo uiro honesto. iustitia.
 b. Tho. Secunda se- Sine debita cautela deficiente aliqua comitum, quæ sunt: iudicium.
 cunda q. 89. art. 2. Veritas.*

Imminente priuilegio periculo. Vnde Eccle. 23. Iuramento non asueſcat os tuum.

Econtra: Remissio discretio crediur. Tristitia silē-
 tium reputatur, loquacitas affabilitas, cachinnar-
 tio iucunditas, mollicies vestimentorū & equorū
 fastus honestas, leſtorum superflus cultus mū-
 ditia. *Bernardus ibidem.*

Magna abusio. ut corpus induatur, & contraregu-
 lam suis vestibus anima nuda deferatur.

Bernardus in epist.
 Mira abusio, Domus ardet, ignis instat à tergo, &
 fugiēti prohibetur egredi, & hoc ab his, qui in in-
 cendio posui sunt. *Hugo de clauſtro aie li. 2.*

Iuste puniuntur, qui licitis abutiuntur: iustius vero pu-
 niuntur qui aliena rapere conantur: sic saianus
 cœlum, sic protoplastus perdidit Paradisum.

Hugo ibidem.
 Duodecim sunt abusiones clauſtri, quibus tota religio
 nis summa corripit. s. Prælati negligēs, discipu-
 lus inobediēs, iuuenis otiosus, senex obstinatus,
 monachus curialis, religiosus caufidicus, habitus
 præciosus, cibus exquisitus, rumor in clauſtro, his
 in capitulo, dissolutio in choro, irreuerentia iuxta
 altare. *Hugo ibidem.*

Inter abusiones huius seculi sola maior est senis

ACCEPTIO PERSONARVM.

obstinatio: qui morti proximus moris non hor-
 ret aduentum, qui quasi ad ostium huius mundi
 posuius foris spectat, nec tamen vitæ præsentis ac-
 tendit egressum, nec futura considerat.

Cyprianus de 12. abusionibus.
 Duodecim sunt abusiones seculi. s. sapiens sine ope-
 ribus, senex sine religione, adolescens sine obediē-
 tia, diues sine elemosyna, formina sine pudicitia,
 dominus sine virtute, Christianus contentiosus,
 pauper superbus, rex iniquus, episcopus negli-
 gens, plebs sine disciplina, populus sine lege.

Lucius Apuleius de Magia lib. 2.
 Neq; facundia ostentatio rudi & indocto, neq; glo-
 ria cupido rustico & barbaro, neq; inceptio pa-
 trociniorum seni congruit.

Cic. lib. Topiarum.
 Non debet ea mulier, cui vitæ bonorū suorum vsum
 fructum legauit cellis vinarijs & olearijs plenis
 relictis putare id ad se pertinere. Vfus enim non
 abusus legatus est. Ea sunt inter se contraria.

Accentus græce ἁποσύνδρα. i. u. uenit ab accen-
 to frequentatiuo de accino, quod est, ad aliquid
 cano, quem quidam dicunt esse animam ver-
 borum: alij vocem esse syllabæ diffinierunt. Accē-
 tus veteres nunc moderamenta, nunc accentui-
 culas, nunc vocationes appellabant.

Accceptilatio quam Iustinianus per interroga-
 tionem & responsionem fieri dicit, venit ab acce-
 pit ferro, hoc est habeo pro recepto, & fateor me
 accepisse, quod non accepi, cum nulla solutio in-
 teruenerit, acceptioq; ἁποσύνδρα dicitur.

Acceptio personarum in oſto maxime
 prohibetur.

Pœnitentie impositione 26. q. 7. Sacerdos.
Sententie diffinitione 3. q. 9. Necessè.
Fidei predicatione, dist. 96. Vbi.
Hospitalium receptione, dist. 42. Quiescantus.
Elemosynarum largitione, 16. q. 1. Si cupis.
Dignitatum promot. one dist. 4. q. 1. Multi.
Iudiciorum declaratione de reg. iu. lib. 6.
Honoris exhibitione. i. q. 1. Viliſsimus.

Accceptio personarum græce ἁποσύνδρα. i. u. uenit ab acce-
 pit ferro, hoc est habeo pro recepto, & fateor me
 accepisse, quod non accepi, cum nulla solutio in-
 teruenerit, acceptioq; ἁποσύνδρα dicitur.

Acceptio personarum, est attendere ad conditionē
 personæ nihil faciētem ad illud negotium. vel sic:
 Acceptio personarū, est inæqualitas iustitiæ distri-
 butiue inquam aliquid attribuitur alicui præ-
 ter proportionem, secundum b. Thomā Secunda
 secundæ q. 83. art. 4.

Leuitici 19.
 Non consideres personam pauperis, nec honores
 vultu potentis, iuste iudica proximo tuo.

Deuteronomij 16.

Non accipies personam, nec munera. Quia mune-
 ra excæcant oculos sapientum, & mutant verba
 iustorum.

Prouerb. 18.

Accipere personā impij in iudicio non est bonum,
 ut declines à veritate iudicij.

Prouerbiolum 24.

Cognoscere personam in iudicio non est bonum.
 Quid dicunt impio iustus es: maledicet eis popu-
 li, & detestabuntur eos tribus.

Prouerbiolum 28.

Qui agnoscit in iudicio faciem, non bene facit iste,
 & probuccella panis deserit veritatem.

Sapientie 6.

Nō subrahatur personam cuiusquam deus, nec vere
 bitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pu-
 sillum & magnum ipse fecit: Et æqualiter est illi
 cura de omnibus.

Ecclesiastici 5.

Iustifica pusillum & magnum similiter.

Ecclesiastici 7.

Noli querere fieri iudex, nisi valeas virtute irrum-
 pere iniquitates: Ne forte extimescas faciem pote-
 tis, & ponas scandalum in agilitate tua.

1. i. 1.

Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones,
 pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingre-
 diuntur ad illos.

Isaie 10.

Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes ini-
 stitiam scripserunt, ut opprimerent in iudicio
 pauperes, & vim facerent causæ humilium po-
 puli mei, ut essent viduæ præda eorum & pupil-
 los diripere.

Hieremie 5.

Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli
 non direxerunt, & iudicium pauperum non iudi-
 cauerunt. Nunquid super his non visitat o dicit
 dominus? aut super gentem huiusmodi non vici-
 scetur anima mea?

Lucæ 11.

Et vobis legis peritis: Væ: quia oneratis hominē o-
 neribus quæ portare non possunt, & ipsi vno di-
 gitio vestro non tangitis sarcinas.

Iacobi 2.

Nolite in acceptione personarum fidem habere:

Augustinus in epistola ad Parentem cœmitem
Arrianum, & habetur 32. q. 6. iniquum.

Iniquum est, ut quisq; de alio iudicare velit, & iu-
 dicari de se nolit.

Augustinus, & est in glosa Iacobi super illud,
Præter mei nolite peccare.

Si hanc distantiam sedendi & standi ad honores ec-
 clesiasticos referamus, non est putandum leue es-
 se peccatum, in personarum acceptione habere
 fidem domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem
 ad sedem honoris ecclesiæ, contempto paupere in
 structiore & sanctiore?

August. in sermone.
 Absit domine, ut in tabernaculo tuo præ pauperi-
 bus ac-

ACCEPTIO PERSONARVM.

bus accipiantur personæ diuitem, aut præ igno-
bilibus nobiles, quando potius infirma mundi cle-
gisti, vt confunderes fortia.

Hieronymus in originali super Amos.

Quicumq; consanguinitate aut amicitia, vel econ-
uerso hostili odio vel inimicijs in iudicando du-
citur, peruerit iudicium Christi, qui est iustitia.

Hieronymus ad Fabiolam.

* Multa nos facere cogit affectus, dum propinquitatem
respicimus corporum, & corporis & animæ
offendimus creatorem.

Hieronymus ad Pamphilum.

Nec bonis aduersariorum, si honestū quid habue-
rint, detrahendum: nec amicorum laudanda sunt
vitia: & vnumquodq; non personarum, sed rerum
pondere iudicandum est.

Hieronymus epistola ad Damasum Papam.

Alienum te a personis omnium reddere iudicio, ac pro-
pter iustitiam in iudicio pauperem ne defendas,
nec propter gratiam diuiti indecenter assistas: aut
si non potes facere, cognitionem respice causarū.

Ambro. super Malachiam.

Inter omnia peccata sacerdotum est maximum, qd
non causas, sed personas considerat, & despecto
iusto paupere, iniustos diuites honorant.

Ambrosius officiorum lib. 2.

In iudicio gratia absit, causæ merita discernantur.

Gregorius, et habetur II. q. 3. Summopere.

Remota personarum acceptione, diffinitiuā profe-
ratur sententia.

Isidorus li. 4. de summo bono.

Iudices iniqui errant a veritate sententiæ, dum intē-
dunt qualitatem personæ, & exulcerant sæpe ius-
tos, dum improbe defendunt iniquos.

Isidorus ibidem.

Diues cito muneribus corrumpit iudicium, pauper
autem dum non habet quod offerat, non solum
audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem
opprimitur.

Innocentius libro 2. de uili. condit. humanæ.

Vos non attenditis merita causarum, sed personarum,
non iura, sed munera. Non quod ratio di-
cet, sed quod voluntas affectet: non quod sen-
tiat, sed quod mens cupiat: non quod liceat, sed qd
libeat. Nunquam in vobis est ita simplex oculus,
vt totum corpus lucidum sit: sed aliquid semper
dimittitis feruenti, quo totam massam corrumpitis.

Ibidem.

Pauperum causam cum in mora negligitis, diuitum
causam cum instantia promouetis. In illis rigore
ostenditis, in istis ex mansuetudine dispensatis. Il-
los cum difficultate respicitis, istos cum facino-
re tractatis. Illos negligenter auditis, istos subtili-
ter auscultatis.

Ibidem.

Si forte pauperū causam suscipitis, illos remisse fo-
uetis. Si autem diuitum causam suscipitis, illos
pūaciter adiuvatis. Pauperes despiciatis, diuites
honoratis: istis reuerēter allurgitis, illis despiciabi-
liter cōmunicatis.

Ibidem.

Clamat pauper, & nullus exaudit: loquitur diues,

& quilibet applaudit. Diues locutus ē, & omnes
tacerunt. & verbum illius vsq; ad nubem perdu-
cunt. Pauper locutus est, & dicunt, quis est hic? et
si offenderit, subuertent eum. Clamat vimpatis,
& nullus exaudit. Vociferatur, & nō est qui iudi-
cet: diuiti dicunt: Tu sede hic bene: pauperi vero,
tu sta illic, vel sede sub scabello pedum meorum.

Cassiodorus lib. 2. epistola 13.

Nescit personas respicere, qui meram cogitat æqui-
tatem.

Seneca ad Lucilium epi 88.

Prorsus persuasimus, quod multi furto non erube-
scunt, quod multi adulterio gloriantur. Nam sa-
crilegia minuta puniuntur, magna in triumphis
feruntur.

Aristote. li. 1. Rhetoricorum.

Amor & odium, & proprium commodum spe-
ciunt iudicem non cognoscere verum.

Laërtius Diogenes de vita et moribus philosophorum.

Interrogatus Solon quid esset lex, respondit: aranę
tela. Quia si in eam inciderit quid debile, retine-
tur. Graue autem petra transit tela rescissa.

Ibidem.

Xenocrates videns quendam laironem ad patibulum
duci, subrisit dicens: qd magni fures minores
morte damnabant.

Cic. lib. 2. de Oratore.

Plura multo homines iudicat odio, aut amore, aut
cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut læticia,
aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua promo-
tione mentis: qd veritatis, aut præscriptio, aut in eis
norma aliqua aut iudicij formula, aut legibus.

Valerius maximus libro 7. titulo:

Sapienter dicta aut facta.

Quam porro subtiliter Anacharsis leges aranearū
telis comparabat. Nam vt illis infirmiora anima-
lia retineri, valentiora transmitti, ita his humiles
& pauperes cōstringi, diuites & præpotentes nō
alligari aiebat.

Homerus 1. Iliados.

Αντ' ην φραζων λαον δεσιν αυτην ην ταυτην κρηνη φησιν. Hoc est,

Pro multis populis est uir, quem Iupiter corde amat.

Iuuenal. Saty. 2.

Dat ueniam coruīs, uexat censura columbas.

Ouid. Amorium lib. 3.

Curia pauperibus clausa est, Dat census honores.

Accidens græce συμπτωσις. Nā συμπτω accido di-
citur, est qd adest & abest, præter subiecti corru-
ptionē, secundum Aristot. lib. prædicamentorum.
Accidens est, quod neq; est genus, neq; species, neq;
differentia, neq; proprium, sed semper est in subie-
cto subsistens, secundum eundem.

Ibidem.

Accidentis esse, non est esse in subiecto, sed est esse
rem cui debetur, esse in subiecto.

Accusatio græce κατηγορία. Nā κατηγορος
accusator dicitur. Est in causam tractio, hoc est apud
iudices vel alium quemlibet aliquē peccasse
ostensio. Plerumque pro reprehensione accipitur.
Hinc & accusator & accusatrix deducuntur, &
accusatio, & accusatiuncula eius diminutium.

Acedia

ACEDIA.

Primo modo est Tristitia de bono
spirituali, et sic est generale pec-
catum et nō unū de septem. Quia
omne peccatum refugit bonū spi-
rituale uirtutis ei opposita, ut su-
perbia refugit bonū spirituale, qui
est actus humilitatis, et luxuria bo-
num castitatis, et sic de alijs bea-
tus Thom. secunda secunde q. 35.
articulo 2.

Secundo modo est horror spiritua-
lis boni, in quantum est laboriosum
uel molestum corpori, aut impedi-
mentum delectationis eius, et sic a
uitijs carnalibus nō separatur, qui-
bus quis qui etiam de delectatione
corporis querit, et sic non est u-
nū de septem.

Capitale, quia ex ea
Propterea est, ut alia
Tertio mo-
do est tristi-
tia de bono
spirituali
in quantum
diuini, et
sic est spe-
ciale pecca-
tum et unū
de septem,
quia oppo-
nitur spe-
ciali uirtu-
ti, qd est cha-
ritas, cuius
est gaudere
de bono
diuino, &
sic est pec-
catum, ar-
ticulo 2.

Propterea est, ut alia
Tertio mo-
do est tristi-
tia de bono
spirituali
in quantum
diuini, et
sic est spe-
ciale pecca-
tum et unū
de septem,
quia oppo-
nitur spe-
ciali uirtu-
ti, qd est cha-
ritas, cuius
est gaudere
de bono
diuino, &
sic est pec-
catum, ar-
ticulo 2.

Mortale, quia docem
q. talis tristitia per-
tingit usq; ad cōsen-
sum rationis, quæ cō-
sentit in fugā ei hor-
rorem & detestatio-
nem boni diuini car-
ne contra spiritū o-
minino præuolentē,
articulo 4.

Secundū li. de
summo bono,
ponuntur un-
decim, qui di-
stinguit tri-
stitia ab ace-
dia. Nam se-
cundum eundem
proprie di-
citur.

Veniale, quia docem
q. non cōtingit usq;
ad cōsensum ratio-
nis, sed est in sola sen-
sualitate propter re-
pugnantia carnis ad
spiritum, articulo 3.

Accidia in quantum quis ac-
cedit ad indebitam quietē
laboris tedium, et sic ori-
nuntur septē filie, scilicet

Recessus uel fuga spiritua-
lium contritatum, quæ
sunt finis, uel ea quæ sunt
ad finē, et sic oriuntur ex
acedia filie tres, scilicet
tum Greg. 31
moralium, ex
Acedia oriū-
tur sex. f. De
speratio, pu-
sillanimitas,
torpor, ran-
cor, malitia,
euagatio, quæ
ex tristitia
spiritualium
& diuinorum
fastidio, eue-
niunt tria, sci-
licet

Accessus ad delectabilia
non spiritualia, et sic o-
riuntur secundum beatum
Gregorium

Desperatio, quæ recedit
ab ult. mo fine.
Pusillanimitas, quæ reced-
ditur ab his quæ sunt ad
finem, s. ab arduis, quæ sub
sunt consilijs.
Torpor, quæ receditur a
spiritualibus pertinenti-
bus ad iustitiā commune.
quæ subsunt præcepto.
Rancor, qui est indigna-
tio in personas inducen-
tes ad bona spiritualia,
ut hic sumitur.
Malitia, quæ est quando
quis intantum tristatur su-
per spiritualibus et diui-
nis, ut etiā ea detestetur.
Euagatio mētis circa illi-
cita, quæ est quando pro-
pter tristitiam spiritua-
lium quis se transfert ad
delectabilia exteriora stu-
dium spiritualium, quia
secundum philosophum 8.
ethi Homo nequit diu es-
se sine delectatione.

Desperatio
Pusillanimitas
Rancor
Amarietudo, quæ non est
speciale uicium, sed quiddā
effectus rancoris.
Otiositas, cum non
prætermittuntur
præcepta.
Somnolentia, cū ne-
gligenter imple-
ntur præcepta.
Imporunitas menti,
cū euagatio mētis cir-
ca illicita re fidet in i-
psa arce mentis uolen-
tis se diffundere ad di-
uersa.
Curiositas, cum indebi-
te uel immoderate se
diffundit ad diuersa
cognoscenda.
Verbositas, cum inde-
bite et immoderate ua-
gatur in uerbis.
Inquietudo corporis,
cum per immoderatos
membrorum motus eu-
agationē mētis indicat.
Instabilitas, cum diuer-
sorum sit locorum muta-
tio uel propositi.

De quibus supra.
Hæc duo
sub torpo-
re compre-
henduntur.
Quæ quin-
q; ad mētis
euagationē
pertinent,
quæ ponit
b. Gregor.
supra.

ACEDIA.

Nō votis neq; supplicij muliebribus auxilia deorū parantur, sed vigilando, agendo, bene consulendo omnia prospere cedunt, vbi socordiae atque ignauiae te tradideris, nec quicquam deos implores, irati enim insensiq; sunt.

Val. Max. lib. 2. tit. de institutis antiquis.

Massilia ciuitas omnibus, qui per aliquam religionis simulationem alimēta inertiae quærunt clauas portas habet, & mendacem & fucosam superstitionem summouendam esse existimans.

Q. Curtius de gestis Alexandri libro 6.

Parua saepe scintilla contempta, magnum excitauit incendium.

Virgi. Aeneidos II.

Quae tanta animis ignauia uenit?

Lucanus libro 1.

Tolle moras, semper nocuit differre parati.

Ouid. Metamorph. lib. 8. fab. 6.

Ignauis precibus fortuna repugnat.

Idem artis lib. 2.

Amor odit inertes.

Ouidius Artis libro 3.

Venturae memores iam nunc estote senectae,

Sic nullum uobis tempus abit iners.

Ouid. lib. 1. de Ponto elegia 6.

Cernis ut ignauum corrumpunt otia corpus?

Et uitium capiant, ni moueantur, aequae.

Ouidius ibidem.

Non sum qui segnia ducam

Otia, Mors nobis tempus habetur iners.

Idem.

Cum dedimus somno, quas tempus postulat horas,

Quo ponam uigilans tempora longamodo?

Tibullus lib. 1. eleg. 4.

At si tardus eris, errabis, transiet aetas,

Quam cito non segnis stat, remeatq; dies?

Idem.

Vidi iam iuuenem premeret cum senior aetas,

Maerentem tardos praterijse dies.

Horatius lib. 1. epist. 19.

Nam tua res agitur paries cum proximus ardet,

Et neglecta solent incendia sumere uires.

Dantes Florentinus inferni cap. 24.

Sedendo in pluma

In fama non se vien, ne sotto coltre.

Senza laqual chi sua uita consuma,

Cott'al vestigio in terra di se lascia

Qual fumo in aere, & in acqua la schiuma.

Sedendo in pluma Id est,

Ad famam nequaquam peruenitur, nec sub culcitra,

At qui sine fama suam uitam conterit,

Tale sui post se in terra uestigium relinquit,

Quale aut fumus in aere, aut in aqua spuma.

Dantes purgatorij cap. 2.

El perder tempo a chi piu sa, piu spiace.

Temporis amissio, ei, qui plus sapit, magis displicet.

Idem cap. 18.

El studio di ben far gratia rimuerde.

Studium benefaciendi gratiam renouat.

Idem cap. 23.

El tempo che mi e imposto,

Piu util mente compartir se uole, id est,

Tempus tributum nobis, uult uilium compartiri.

Dantes Paradisic. 20.

Hora cognosce quanto caro costa

Non sequi Christo per le esperienze

Di questa dolce uita, & de l'opposita.

Ibidem.

Hora cognosce chel iudicio eterno

Non si trasmuta quando digno prece.

Fa crastino lagiu del hodierno.

Id est,

Nunc cognosce, quam care constet,

Non sequi Christum per experientiam

Huius dulcis uita, atq; opposita.

Iam nosce, q. iudicium aeternum

Non transmutatur, quando digna deprecatio

Facit ex hodierno crastinum.

Acerbus graece ἀκέρως dicitur, unde ἀκέρως cruda come

dens, proprie est incoctus & nondum maturus,

ut poma acerba. Aliquando pro horrendo capi

tur. Verg. Et funere meritis acerbo, hinc acerbitas

amaritudo saporis, cruditas saeuitiaq; est.

Acerza graece θυμάτιον dicitur, est thuris arcu

la, quae & a latinis thuribulum dicitur. Est eti

am vrbs hoc nomine iuxta Neapolim, quam Cla

nus amnis praeterfluit. Vergil. Et Vacuis Clanius

non aequus Aceris.

Acies ab ἀκρίς, quod est acuo descendit. Ita &

ἀκρίς cos cotis dicitur. Est autem acies cuiuscun

que rei acumen, & quasi summum, unde aciem

ferri dicimus, aciem oculorum, aciem exercitus.

Et ab acuo acutus venit notē significatio, quod

etiam ad incorporea transfertur, ut acutum inge

nium, acutus visus.

Acclinis graece κλίνας dicitur. Et est arre

ctus, & in cliuum acuminatus, unde accliuitas.

Decliuis vero inclinatus & incuruus.

Aconitum graece ἀκόνιτιον dicitur, herba est

maxime venenosa spuma Cerberi canis tricipi

tis primum in cotibus nata, unde & nomen acce

pit. Nam ἀκόνιτιον graece, cotem significat latine.

Ouid. lib. 7. Metamorph.

Quae quia nascuntur dura uiuacia caute

Agrestes aconita uocant.

Acrimonia graece ἀκρίμων dicitur. & ἀκρίμων acer dici

tur. Et est uiuacitas animi, acumen ingenij, &

mentis seueritas, ab acer venit, quod ab acuo

descendit.

Acto graece ἀκτίνος dicitur. Is est, qui aliquid agit,

& actio omnis actus, unde actionem iuriconsul

ti vocantius, quod cuiq; debetur in iudicio pro

sequendi, propter quod Vlpia. scribit duo esse a

ctionum genera: in rem quae dicitur vendicatio,

& in personam quae appellatur conditio. In rem

actio est per quam rem nostrā, quae ab alio possi

detur petimus. In personam actio est, qua cum eo

agimus qui obligatus est nobis ad faciendum ali

quid vel dandum.

Differunt aut actor et autor sic, q. actor ē qui recitat.

Autor vero qui facit opus. Quare scriptores poe

matū, et aliorū opes: autores dicunt, et ita autores

ADOLESCENTIA.

VIII.

pacis, authores belli. Quomodo autem author scribatur, vide infra in dictione Author.

Ad aliquid graece ἀπὸ τοῦ αἰσίου dicitur. Talia dicuntur q. cuncq; hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur: vel

Deprecatio p. modū deprecationis, cū. s. nō inten

dit imponere necessitatē adiurato, sed tātum per

inuocationē, uel ob reuerentiā diuini nominis, uel

cuius rei sacre intendimus aliquid ab aliquo ob

tinere, & est duplex, scilicet:

Compulsa uel coacta, cum intendimus necessitatē

imponere adiurato, & est duplex, scilicet:

Adiuratio graece ἀδύρσιον dicitur. & ἀδύρσιον adiuro,

dicitur. Estq; adiurare per inuocationē diuini no

minis, uel alterius rei sacre obsecrando, vel impe

rando inclinare eas secundum se, uel in compara

tione ad eas aliquid agendum vel patiendum, se

condum Ricar. in 3. dist. 37. art. 3. q. 2.

Adiurare, est ordinare aliquid ad aliquid per diuina,

secundum b. Tho. Secunda secundae q. 90. art. 1.

Vtentes huiusmodi artibus & iuriconsultis dicuntur

exorcizatores.

Admiratio ab admiror, quod graece θαυμάσιον, &

est timor ex magna imaginatione, secundū Ioan.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

Damascenum lib. 2. cap. 15.

ADOLESCENTIA.

ribus dies antiquorum tempora praeuenire meritis, & quod deest aetati virtutibus compensare. Quia iuxta Apostolum, Nemo continet adolescentiam bonae indolis, senectus venerabilis non est numero annorum, sed magis merito morum computata.

Ioannes Chrysostomus in prologo super Mattheum.

Adolescentibus in ludis literarum positus non tam placent solida quam picta, quare potius pulchra quam utilia sectantur. Nec tam agenticia diligunt, quam sonantia magis gaudent soliorum amoenitate conspergi, quam fructuum vbertate nutiri.

Cassiodorus in epistolis.

Indigne transacta adolescentia odiosam efficit senectutem. Et honeste acta superior aetas, fructus capit auctoritatis. Quid enim senectus surripere valet, in quo iuuentus reprehensibilis non fuit.

Hugo in lib. de claustrorum anime.

In illa aetate quoniam crines flauescunt, caro nitescit eburnea, oculos gemmis facies rosea decorat, valeat do corpori subministrat, & aetas iuuenilis longioris vitae spatium repromittit. Quoniam viget ratio, viget etiam corporis sensus, visus acutior, auditus promptior, incessus rectior, vultus iucundior. Qui in hac aetate se domat, & deo se sociat, praemium Ioannis Baptista expectat. Tales enim offerunt hostiam viuente, deo placentem & immaculatam, non aure, non oculo, non pede, non lingua carentem. Audiat hoc senex sera conuersio, quibus ex defectu senectutis aures obturant, oculi turbantur, ut breuiter cuncta perstringam, ipsi in se per se deficiunt. Hi non offerunt agnatum immaculatum. Sed (ut ita dicam) porcum cruentatum. Si cut enim porcus in immunditijs, sic senex iacuit in vitijs. Et sicut porcus si quis pascitur, sic senes fabulis & rumoribus delectantur.

Cyprianus de 12. abusionibus.

Sicut in senibus sobrietas & morum perfectio requiritur, ita in adolescentibus obsequium & subiectio, & obedientia rite debetur.

Cyprianus ibidem.

Sicut fructus non inueniuntur in arbore in quo flos prius non apparuit, sic in senectute honor legitimum consequi non possunt, qui in adolescentia disciplinae alicuius exercitatione non laborauit. Disciplina igitur absque obedientia qualiter fieri poterit? Adolescentes ergo sine obedientia, adolescentis sine disciplina est.

Lactantius Firmianus diuinarum institut. lib. 7.

Plato de anima differens, ex hoc ait posse cognosci animas esse immortales atque diuinas, quoniam in pueris mobilia sunt ingenia, & ad percipiendum facilia, quoniam ea quae discant ita celeriter capiunt, ut non tunc primum discere videantur illa, sed recognoscere atque reminisci. In quo vir sapiens poetas ineptissime credidit.

Plato in Timaeo.

Certe illud expertus sum, tenacior fore eorum memoria, quae prima aetate discuntur.

Aristoteles lib. 1. Ethicorum.

Nihil differt aetate puer, & moribus puerilis.

Aristoteles lib. 6. Ethicorum.

Iuuenes non possunt esse prudentes, quia prudentia requirit experientiam, quae indiget tempore, & multitudo temporis facit experientiam.

Aristoteles Rhetoricorum libro 2.

Iuuenes non sunt maligni moris, sed facili moris, propterea quod nondum viderunt nequitias.

Aristoteles lib. 7. Politic.

Iuuenes maxime ab ebrietate custodire oportet.

Laertius Diogenes de vita & moribus philosophorum.

Pueros puberes non in foris, sed in agris duci Lycurgus iussit, ut primos annos non in luxuria sed in omni opere & labore agerent. Nihil eos causa somni subternere, & vitam sine pulmento agere. Neque prius in urbem redire quam viri facti essent statuit.

Aulus Gellius Noctium Atticarum libro 4.

Pueros impuberes compertum est, si nimio cibo, nimioque vino vtantur hebetiores fieri, atque hinc elici surditatem, improceraque fieri corpora eorum, minusque adolescere.

Seneca ad Lucil. epi. 16.

Magnam expecta gaudium, quoniam puerile animam deposueris, & te in virtutis philosophiae describeris. Adhuc enim non pueritia, sed quod grauius est, puerilitas remanet. Et hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia vero puerorum, nec puerorum tantum, sed infantium. Seneca ad Lucil. epi. 90.

Facile enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem.

Seneca Tragedia 2.

Peciora iuuenes facile praecipia audiunt.

Idem Tragedia 9.

Teneris in annis haud satis clara est fides.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Est enim adolescentis maiores natum vereri, ex his eligere optimos & probatissimos, quorum consilio & auctoritate nitatur.

Cicero ibidem.

Maxime haec aetas a libidinibus tollenda, in labore & patientia animi & corporis exercenda, ut in bellicis & ciuilibus officiis eorum vigeat industria. Caueat intemperantiam, meminerint verecundiae, quod erit facilius, si in huiusmodi rebus maiores natum velint interesse.

Cicero lib. de senectute.

Temeritas est videlicet florentis aetatis, prudentia senectutis.

Idem.

Libidinosi intemperantque adolescentia effectum corporis tradit senectuti.

Cicero lib. Rhetoricorum nouorum.

Qui adolescentium peccatis ignosci putat optere, falluntur, propterea quod aetas illa non est impedimento bonis studijs. At his sapienter faciunt qui adolescentem maxime castigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in aetate maturissima velint comparare.

Idem lib. de Senectute.

Sic vitam adolescentibus vis auferret, senibus maturitas.

Cicero in Rhetoricis.

Adolescentis officium sit maiores natum vereri, atque ex his probatissimos eligere, quorum consilio viat.

Homerus in 7. Iliados.

Idem est, Semper autem iuniorum uiuorum mentes pendunt.

Idem in 4. Iliados.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Velox

ADVERSITAS.

IX.

Velox quidem, sed tenue consilium.

Idem in Odyssae.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Semper enim iuniores insipiunt.

Menander.

Idem est, Quod ovis non ante puerum quam postea tulerit, uti videtur.

Iuuenem autem tacere magis quam loqui decet.

Plautus in Bacchidibus.

Iuuenili aetate non conducit mulier, nec latebrosus locus.

Idem.

Isthoc illecebrosum fieri nihil potest, nox, mulier,

Vinum, homini adolescentulo.

Horatius in arte poetica.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,

Gaudet equis canibusque, & aprici gramine campi.

Cereus in uitium flecti, monitoribus asper,

Vitium tardus prouisor, prodigus aris.

Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.

Horatius in Epodo Ode penultima.

Fugit iuuentas, & uerecundus color,

Reliquit ossa pellem amicta luridam.

Quid epi. Phaedra ad Hippolytum.

Sint procul a nobis iuuenes ut foemina compta,

Fine coli modico forma uirilis amat.

Iuuenalis satyra 13.

Credebant quod grande nefas & morte piandum,

Si iuuenis uetulo non assurrexerat, & si

Barbato cuiusque puer.

Iuuenalis satyra 14.

Nam quisquis magni census praecipit amorem,

Et laevo monitu pueros producit auaros,

Et qui per fraudem patrimonium conduplicari,

Dat libertatem, & totas effundit habenas.

Curriculo, quem si reuocare consistere nescit,

Et te contempto rapitur metusque relictus.

Idem.

Quomodo dicis iuueni, stultum quid donet amico

Qui paupertatem leui, attollatque propinqui

Et spoliare docet, & circumscribere, & omni

Crimine diuitias acquirere, quarum amor in te est.

Idem.

Plurima sunt fuscine & famula digna sinistra,

Et nitidis maulam ac rugam singentia rebus,

Quae monstrant ipsi pueris traduntque parentes,

Si dannosa senem iuuat alea, ludit & heres

Bullatus, paruoque eadem mouet armo fustillo.

Adoptio graece προσηγορία est, & προσηγορία adoptio est.

Adoptio est legitimus actus per quem qui filius non

est pro filio habetur, pene naturam imitans.

Insti. de adop. in glo.

Adoptio est extraneae personae in filium vel nepotem

& deinceps legitima assumptio, secundum beatus

Thomam 4. sen. dist. 42. q. 2. art. 1. Haec fere omnes

diffinitionem canonistae affirmant.

Adoptare est admittere ex gratia ad participandum

hereditatem, b. Thomam in 3. parte q. 23. art. 1.

Adoratio graece προσκύνησις est, & προσκύνησις adoratio.

Duplex est, scilicet interior deuotio mentis, & exterior

humiliatio corporis: prima est principalior,

ad quam & propter quam secunda fit.

Aduentus Christi, vide infra Christi aduentus.

Adversitas idem quod calamitas, quae graece συμφορά est, & dicitur δυστυχία, vel δυστυχία, infortunium & molestia.

Tobie 12.

Quia acceptus eras deo, necesse fuit ut te ratio probaret te.

Iob 5.

Beatus qui corripitur a domino.

Ecclesiastici 27.

Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.

Roma 5.

Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit.

Hebraeos 12.

Quem diligit deus castigat.

2. ad Titum 3.

Et omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Mali autem homines & seductores proficient in peius errantes, & in errorem mittentes.

Hebr. 12.

Fili mi noli negligere disciplinam domini, neque fatigeris dum ab eo argueris, quem enim diligit dominus castigat. Flagellat autem omnem filium quem recipit, in disciplina perseverare, tanquam filiis vobis offert se deus, quis enim filius quem non corripit pater?

Actuum 14.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum dei.

Augustinus de uerbis domini libro 2.

Nemo frangitur aduersorum molestia, qui prosperorum delectatione non capitur.

August. super Math. sermone 28.

Ideo deus foelicitatibus terrenis amaritudines misceat, ut alia quærat foelicitas, cuius dulcedo non est fallax.

August. in sermone ad Lippianum.

Noli admirari frater, si postquam Christianus effectus es, mille te vndique tribulationes vexant. Quoniam Christus nostrae religionis caput est, nosque eius membra sumus. Debemus ergo non solum eum, sed eius vitam cumulatissime sequi, vita enim Christi resperfa fuit angustijs plurimis, summa paupertate circumdata, a scribis & pharisaeis derisus. Tandem propter nos peccatores morti turpissime traditus est. Unde coniectura est, quoniam te deus immensis persecutionibus corripit, te in electorum suorum numero despirasse. Nam sine huiusmodi tribulationibus nequaquam ad deum pertingere possumus, omnes enim qui ad paradysum redire desiderant, oportet transire per ignem & aquam. Siue fuerit Petrus apostolus, cui datae sunt clauces regni coelorum, siue Paulus vas electionis, siue Ioannes, cui reuelata sunt secreta coelestia. Necesse est ut omnes dicant: per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum dei.

August. super psal. 21.

Intelligat homo medicum esse deum, & tribulatio

b s hem

ADVERSITAS.

nem medicamentum esse ad salutem, non poenā ad damnationem. Sub medicamento positus vris, secaris, clamas, non audit medicus ad vultu tatem, sed ad sanitatem.

August. super psal. 60.

In fornace ardet palea, & purgatur aurum. Illa in cinerem vertitur, & illud sordibus exuitur. Fornax, mundus: aurum, iusti: ignis, tribulatio: artifex, deus: quod vult ergo artifex facio: ubi ponit me artifex tolero: iubeor ego tolerare, nouit ille purgare. Ardeat licet palea ad incendendum me, & quasi consumendum me, illa quasi in cinerem vertitur, ego sordibus careo.

Augustinus de ciuitate dei lib. 1.

Sicut sub vno igne aurum rutilat, palea fumat, sub eadem tribula stipula comminuitur, & frumenta purgantur.

Augustinus contra Pausan.

Nullus hominū sic iustitia præditus est, cui non sit necessaria tentatio tribulationis, vel ad perficiendā virtutem, vel confirmandā seu approbandā.

Hieronymus epist. ad Heliodorum.

Quis non tribulari velit? quis se non maledici desideret? ut mereatur Christi vocem laudari, & celesti copiosa; mercede munerari

Ambrosius in lib. de morte satyri.

Quid in hac vita nō experimur aduersi? Quas nō procillas, & pestatesq; persequimur? Quibus non exagimur incommodis? cuius parci meritis?

Idem libro Officiorum.

Paupertas, fames, dolor, quæ putantur mala, non solum impedimenta non sunt ad vitam beatam, sed etiam ad meritum adiuuāt. Vnde dicitur: Beati pauperes spiritu, beati qui esuriunt.

Gregorius lib. 3. Moralium.

Quum quis positus in prosperitate diligitur, incertum est utrum prosperitas an persona diligatur, amissio enim felicitatis interrogat vim dilectionis. Nec prosperitas quippe amicum indicat, nec aduersitas inimicum celat.

Gregorius lib. 3. Moralium.

Iustis amplius placet ex aduersitate mala perpeti, quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari.

Gregorius in Registro.

Facilis erit cōsolatio, si inter flagella quæ patimur, quæ fecimus ad memoriam delicta reuocamus, atq; hæc iam non flagella, sed dona esse conspiciamus: si qua carnis delectatione peccamus, carnis dolore purgamus.

Gregorius lib. 5. Moralium.

Si mens forti intentione in deū dirigitur, quicquid in hac vita sibi amarum sit, dulce æstimat, omne quod affligit, requiem putat.

Idem libro 10. Moralium.

Dolor flagelli temperatur, quum culpa cognoscitur. Quia quanto quisq; ferramentum medici patientius tolerat, tanto magis puridum conspiciat esse quod ferat.

Idem.

Mala vitæ præsentis tanto durius animus sentit,

quanto pensare bonum quod sequitur negligit. Nequaquam nos gratia in aduersitate deserit, quo nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit.

Gregorius lib. 11. Moralium.

Nunquam est patientiæ virtus in prosperis, ille vero patientis est qui & aduersis conueritur, & tamē a specie suæ rectitudinis non curuatur.

Idem 16. Moralium.

Aurem cordis tribulatio aperit, quam sæpe prosperitas huius mundi claudit.

Idem.

Sanctorū mentes æternitatis præmia præstolantes vires ex aduersitatibus sumunt. Quia crescente pugna gloriosiore sibi non ambigunt manere victoriā, electorum desideria dum premuntur aduersitate, perficiunt. Sicut ignis flatu premitur ut crescat, & vñ q̄si extingui cernitur, inde roborat.

Gregorius super Ezechielem

Donis suis deus flagella permiscet, ut nobis omne q̄d nos in seculo delectabit amare faciat, & illud incendit surgat in animo, q̄d nos semper ad celeste desiderium inquietet & excitet, atq; (ut ita dicā) delectabiliter mordax suauiter cruciet, hilariter contristet.

Grego. in Psal. 145.

De spe æternæ hereditatis gaudiū sumat, quos aduersitas vitæ temporalis humiliat. Quia non saluandos in perpetuū cerneret, si erudiendo sub disciplina regimine dispensatio non frenaret.

Idem in Registro.

In omnipotēti deo tūc certa est fiducia, q̄n pro bono opere aduersitas addit, in hoc mūdo recipit, ut pulchrior merces in retributione æterna seruet.

Idem.

Multi in hac vita dolores sunt, qui ad amorem celestium quotidie impellunt, qui in hoc vehementer solum mihi placent, quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt.

Greg. super illud Iob 3. Frater sui draconū.

Nullus perfectus est, qui inter mala proximorum patiens non est.

Gregorius Moral. 26. super illud Iob 15.

Qui dat carmina in nocte.

Nihil iniuste patimur, carmen in nocte, est letitia in tribulatione.

Iohannes Chrysostomus sermone 18.

Faciamus de necessitate virtutem seu voluntatem. Exēpli gratia Propriū quis amisit filiū, subitantiā alius omnem & fortunæ bona. Si noueris q̄d semel peractū est: nec deleri amplius, nec solui posse, licebit ex ea insanabili calamitate utilitatis aliquid cōparare. Si magno ac virili animo aduersos tuleris fortunæ casus, proq; maledictis dñolaudem referas: hoc pacto quæ præter spem obuenerint mala, in voluntatis officium commutabis.

Boethius philosophicæ consolationis li. 2. prosa. 4.

Nam in omni aduersitate fortunæ infelicitissimū genus infortuniū est, fuisse foelicem.

Idem.

Quis em̄ est tā cōpositæ foelicitatis, ut non aliqua ex parte cūstratus sui q̄litate rixet. Anxia em̄ res est huma-

ADVERSITAS.

X.

Seneca epist. 93.

Cogitāda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possunt euenire firmandus, exilia, tormēta, morbos, bella, naufragia meditare.

Seneca in Hercule furente tragœdia 1.

Que fuit durum pati, meminisse dulce est.

Seneca Tragœdia 6.

Fletus ærumnas leuat.

Seneca ibidem.

Aequior casum tulit in procellis,

Mille qui ponto pariter carinas,

Obrui uidit, tabulæq; lit tu,

Naufraga spargi.

Seneca libro de Prouidentia.

Quis vir est qui non est erectus ad honestatē qui nō est laboris iusti appetens? qui non ad officia cum periculo paratus?

Sequitur.

Nihil infelicius (ait Democritus) eo cui nil aduenit vñq; aduersi, non licuit illi se expiare, male de illo dii iudicauerunt, indignus visus est a quo vincere tur aliquādo fortuna. Quæ ignobilissimū quæq; refugit, contumacissimū, id est fortiter obuiatē quæq; & rectū aggreditur, aduersus quæ vim suā intendat: Ignē experitur in Mucio, paupertatē in Fabricio, exiliū in Rutilio, tormētum in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Cæione.

Seneca ibidem.

Miserum te esse iudico qui nunquā fueris miser, traxisti sine aduersario vitam, Nemo scit quid potueris, neq; tu quidem ipse. Opus enim est ad sui notitiam experimento, quid quisq; possit, non nisi tentando didicisti.

Macrobius lib. 1. Saturnal.

Non omnino diis exosos esse, qui in hac vita cum ærumnarū varietate luctantur, sed esse caranas causas ad quas paucorum poterit venire curiositas.

Valerius Maximus libro 8.

Neq; secundarum rerum prouentu insolenter abuti, neq; aduersis propere debilitari oportet.

Terentius Comœdia 3.

Quamobrem omnes quum secundæ res sunt, tum maxime meditari secū oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant.

Euripides in Medea.

Id est, Leuiter ferre oportet mortalem existentem calamitates.

Virgilius æneidos 1.

Durate & nosmet rebus seruate secundis.

Quidius lib. ult. Met. morph. fabula 44.

— Nec enim fortuna querenda

Sola tua est, similes aliorum respice casus

Mitius ista feres. —

Ouid. Tristium lib. ult. elegia ultima.

Contudit ingenium patientia longa malorum

Et pars antiqui nulla uigoris ad est.

Iuuenalis Satyra 13.

— Dicimus autem

Hos quoq; felices qui ferre incommoda uita

Nec iactare iugum uita didicere magistra.

b 4^a Adulatio

humationum conditio bonorum, & quæ vel nunq̄ tota proueniat, vel nūquā in perpetuum subsistat. Huic census exuberat, sed est pudori degener sanguis. Hunc nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus mallet esse ignotus. Ille utroq; circumfluus vitam coelibem deserit, ille nuptijs foelix orbus liberis, alieno censum nutrit hæredi. Alius prole lætatur, filij filia: ue delictis mœstus illachrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat. Inest enim singulis quod in expertus ignoret, expertus exhorreat.

Boethius ibidem.

Adde q̄ foelicissimi cuiusque delicatissimus sensus est, & nisi ad nutum cuncta suppetant, omnis ad uersitatis insolēs minimis quibusq; prosternitur. Adeo perexigua sunt quæ fortunatissimis summā beatitudinis detrahunt.

Isidorus de summo bono lib. 3.

In aduersitatibus tuis non contristeris, in languoribus tuis deo gratias age. Valere te magis anima opta q̄ corpore. Valere te magis mente opta q̄ carne. Aduersa corporis remedia sunt animæ. Aegritudo carnē vulnerat, mentem curat, languor em̄ vitia excoquit, languor vires libidinis frangit.

Isidorus Soliloquiorum lib. 1.

Semper deus hic hos vulnerat, quos ad salutē perpetuam præparat.

Isidorus ibidem.

Omnia aduersa æquo animo tolera. Dum tibi aliena pericula memoras, mitius portas tua.

Isidorus de summo bono lib. 3.

Discat non murmurare qui mala patitur, etiam si ignorat cur mala pati. Per hoc quisq; se iuste pati arbitretur, quia ab illo iudicatur, cuius nunquā iniusta iudicia sunt.

Bernardus super Cantica sermone 86.

Ad virtutes spectat tribulationes fortiter sustinere, ad sapientiam, in tribulationibus gaudere. Cōfortare cor tuum, & sustine dominū. Virtutis est gustare & videre quoniam suavis est dñs sapiētiæ.

Cassiodorus super illud Psal. Volūtarie sacrificabo tibi.

Voluntarie deo sacrificant, qui inter angustias passionum iugiter gratias agunt.

Lastantius lib. 5. cap. 24. diuinarum instit.

Vnde nemini mirū debet videri, si pro nostris delictis castigamur a deo. Imo vero quum vexamur ac premimur, tū maxime gratias agamus indulgentissimo patri, qui corruptelam nostrā non patitur longius procedere, si plagis ac verberibus emendat. Ex quo intelligimus esse deo curæ, quibus, cui, quando peccamus irascitur.

Lastantius lib. 3. diuinarum institutionum.

Beatus est igitur sapiens in tormentis, sed qui torquetur pro fide, pro iustitia, pro deo, illa patientia doloris beatissimum faciet.

Idem lib. 6. de insti.

Nemo dubitat q̄ntimidi & imbecillissimū sit animi, aut dolorē metueret, aut egestatē, aut exiliū, aut carcerē, aut mortē. Quæ oīa quisquis nō exhorruit fortissimus iudicat. Quia autē deū metuit, illa vniuersa nō metuit, ad q̄d probandū opus argumētis nō ē,

ADVLATIO.

Quum aliquem laudamus de aliquo peccato mortali.
Esaie 5. Vt qui dicitis malum bonum.
Quum quis adulatur alicui, ut ei fraudulentè noceat corpo-
raliter uel spiritualiter.
Meliora sunt uulnera diligentis, q̃ fraudulentæ oscula blan-
dientis. Prouerb. 27.
Quum quis adulatione sua alteri occasionem dat mortali-
ter peccandi.
Quum exceditur laudando sola auiditate placendi uel de-
lectandi.
Quum exceditur ut euitetur aliquod malum sine alterius de-
trimento.
Quum exceditur ut consequamur in necessitate aliquod bo-
num sine alterius detrimento.

Mortale tripliciter

Veniale tripliciter

Adulatio oppositum amicitie uel af-
fectus peccatum, beatus Tho-
mas Secunda secunda q. 95.

Adulatio καλῶς αἰνέειν. Et καλῶς adulator dicitur.
Et est fallacia laude seductio, secundum
Augustinum super psalmos. Adulatio est
excessus delectandi alios, uerbis uel factis, secundum
b. Tho. Secunda secunda q. 95. art. 11.

Adulatio, est peccatum ex sermone uanę laudis a-
licui exhibite intentione complacendi. Laudare
enim aliquem de quo non est laudandus, uel plus
quam est laudandus, uel non eo fine quo fieri de-
bet, peccatum est, secundum Alexand. Secunda se-
cunda tractatu de adulatione.

Adulatio est peruersa laudatio, et uidetur nome-
sumptum a sono. Canes enim quorum mira est adu-
latio, ferē expriment hunc sonum. Vel dicatur q̃
adulor uerbum (quod est uoce uel gestu fauore
capio) dicitur quasi adaulor, quod hoc in aulis ma-
xime fieri soleat. Sunt tamen qui hoc a græco de-
riuatū arbitrentur, hoc est ἀδύλον, quod
est inferiure, et ἀδύλον. seruus. Veteres etiam
aulas dixere, quas nunc dicimus ollas. Vnde auli-
cocia vocatur extra, quæ in ollis coquuntur, hoc
est elixa, Plaut. fabulam suam ab aula, hoc est ol-
la inuenta, aululariam nominauit. Adulor et adu-
lo usurpatum legimus. Valer. Maxi. Si Dionysius
adulares ista non esses: si ista esse uelles Dionysius
non adulares, et teste Prisciano, datiuo et accusa-
tiuio iungitur, produciq; du syllabam.

Iuuenalis.

Quid quod adulandi gens prudentissima laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici.

Lucretius libro 5.

Longe alio pacto gannitur uocis adulant,
Psalm. 27.

Qui loquuntur pacem cum proximo, mala autem
in cordibus eorum;

Prouerbiorum 1.

Fili, si te laetauerint peccatores, nō acquiescas eis;

Prouerbiorum 2.

Simulator ore decipit amicum suum;

Prouerb. 12.

Qui dissimulat iniuriam, callidissimus est.

Prouerb. 27.

Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulentæ
ta oscula blandientis;

Ecclesiastici 18.

Est qui nequit se humiliat, et interiora eius ple-
ta sunt dolo.

Popule meus, qui te beatum dicit, ipse te decipiunt.
Lucæ 22.

Iuda, osculo filium hominis tradis.

August. ad Casulanū et habetur 11. q. 3. quis quis.

Quisquis metu cuiuslibet potestatis ueritatem oc-
cultat iram dei super se prouocat. Quia magisti-
methominem q̃ deum. Sequitur.

Vterq; reus est, qui ueritatem occultat, et qui mē-
daciū dicit: quia ille prodesse non uult, et iste
nocere desiderat.

Augustinus ibidem.

Nemo peritorum aut prudentium putet, quod mi-
nus sit periculum in uerbis lingua mentiēdo, q̃
manibus sanguinem fundendo. Melius est autē
pro ueritate pati supplicium, quam pro adulatione
beneficium.

Augustinus super psal. 9.

Adulantium linguæ ligant homines in peccatis. De-
lectat enim ea facere in quibus non solum nō me-
tuitur reprehensor, sed etiam laudatur q̃perator.

Augustinus super psal. 69.

Duo sunt genera persecutorum. s. vituperantium
et adulantium: sed plus persequitur lingua adu-
latoris quam manus persequentis.

Augustinus ibidem.

Falsa laus adulatoris, et simulata dilectio, mentes
a rigore ueritatis emollit.

August. lib. de doct. Christ.

Sicut sumenda sunt amara salubria, ita semper ui-
tanda est perniciofa dulcedo.

August. lib. 9. Confessionum.

Sicut aduantes amici perierunt, sic inimici litigā-
tes plerumq; corrigunt.

August. lib. 2. cap. 1. de Trinitate.

Magis opto a quolibet reprehendi, quam ab erā-
te uel adulante laudari.

Et paulo infra.

Amicus si docet audiendus est, laudator uero er-
rās confirmat errorem, adulās allicit mōrorem.

August. in epist. ad Marcellan.

Nimis peruerse seipsum amat, qui et alios uult er-
rare, ut error suus lateat. Quāto enim melius et
uilius ubi ipse errauit alij non errant, quorū ad-
monitu errore careant. Vos qui me multum dili-
gitis, si talem me asseritis, ut nunquam in me in scri-
ptis meis errasse dicatis, frustra laboratis, nō bo-
nam

ADVLATIO.

XI.

nā causam suscepistis, facile in eo meipso iudice
superamini. Quoniam nō mihi placet quum a cha-
rissimis meis talis esse existimor qualis non sum.
Profecto nō me, sed pro me aliū sub meo nomine
diligunt, si non q̃d sum, sed quod nō sum diligūt.

August. de baptismo contra Donatistas.

Leuius non debet putari quod gladio minante, q̃
quod lingua insidiante committitur.

Augustinus in Enchiridion libro 2.

Mihi uidetur omne mēdaciū esse peccatum. Sed
multum inter est quo animo, et de quibus rebus
quisq; mentiatur. Non enim sic peccat qui consu-
lendi, quomodo qui nocendi uoluntate mētiur.

August. libro de mendacio, et habetur 22.

q. 2. Primum. § Non est.

Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa
ueritas placendi causa hominibus enuncianda
est. Quanto magis mendaciū quod per seipsum,
quia mendaciū utiq; turpe est.

August. libro de mendacio et habetur 22.

q. 2. Primum.

Quisquis autē esse aliquod genus mēdaciū q̃d pecca-
tum non sit putauerit, decipiet semetipsum turpi-
ter, cum honestum se deceptorē arbitretur aliorū.

Hieronymus super illud Isaia 3. Si te laetauerint
peccatores ne acquiescas eis.

Adulatores sunt hostes, et scintillæ diaboli.

Hieronymus super illud Ecclesiastici: Verba
sapientium quasi stimuli.

Notandum est quod dicuntur uerba sapientium
pungere, non palpare: nec molli manu attrahere
lachrymam, sed errantibus tardis poenitentiæ do-
lores et uulnus infingere. Si cuius igitur sermo
non pungit, sed oblectationem facit audientibus,
iste sermo non est sapiens.

Hieron. super illud ad Galathas 4. Ego inimicus uor-
bis sum factus, uerum dicens.

Hæc est conditio ueritatis, ut eam semper inimici-
tiæ persequatur, sicut per adulationē perniciofæ
amicitiæ cōparantur. Libenter enim quod dele-
ctat audimus, et offendit omne quod nolumus.

Hieronymus super Mattheum lib. 1.

Hoc intelligendum est, q̃ tantæ paupertatis fuerit
Christus, et ita nulli adulatus sit, ut in urbe maxi-
ma nullum hospitē, nullam inueniret mansionē.

Hiero. ad Damasian Papam de filio prodigo, et ha-
betur dist. 37. Nonne uotis.

Nōne uobis uidetur in uanitate sensus et obscuri-
tate mētis ingredi, qui diebus ac noctibus in dia-
lectica arte torquetur, qui phisicus perscrutator
oculos trās coelos leuat, et ultra profundū terra-
rum et abyssi quoddā inane demergitur, qui iā-
bum feruet, qui tantam metrorum syluam in suo
studiosius corde distinguit et congerit. Et ut ad
alteram partem transeam, qui diuitias per fas et
nefas querit. Qui adulatur regibus, hæreditates
capat alienas, et opes congregat, quas in momē-
to cui sit relicturus ignorat.

Hieronymus epist. ad Demetriadem.

Beata mens quæ nec adulatur aliquando, nec adulā-
ti credit, quæ nec decipit alterum, nec ipsa decipi

tur, deniq; nec malum facit aliquando, nec patit.
Hieronymus ad Celantiam.

Isto maxime tempore regnat uitiū adulationis,
quod est grauissimum, quia humilitatis ac bene-
uolentiæ loco ducitur, et ita fit ut qui adulari ne-
scit, aut inuidus aut superbus reputetur.

Hieronymus ibidem.

Rumuscules et gulosos et palantes adulatores,
quali hostes fuge.

Hieronymus epistola ad Salinianum.

Naturali ducimur malo et adulatoribus nostris li-
benter fauimus, et quāquam respōdeamus nos
indignos, et calidus rubor ora perfundat, tamē
ad laudem suam anima intrinsecus lætatur.

Hieronymus super psalmos.

Nihil est quod tam facile corrumpat mentes homi-
num, sicut adulatio. Plus enim nocet lingua adu-
latoris quam gladius persecutoris.

Idem super Isaiam lib. 7.

Non sic adulandum est principibus, ut sanctarum
scripturarum ueritas negligatur, nec generalis
inrepatio vnius personæ iniuria est.

Idem ad Rusticum monachum.

Ne credas laudatoribus tuis (imo irrisoribus) aurē
ne libenter accommodes, qui quum te adulationi-
bus fouerint, et quum te impotētis mentis ef-
fecerint, si subito respexeris, deprehendes post te
colla incuruari, aut manu auriculas agitari asini,
aut æstuantem canis protendi linguam.

Hieronymus in epistol.

Nos ad patriam festinantes mortiferos Syrenum
cantus surda aure transire debemus.

Ambrosius lib. 1. Officiorum.

Emolliri adulationibus non solum fortitudinis nō
esse, sed etiam ignauia uidetur.

Ambro. lib. 3. de Officiis.

Non est uera amicitia, ubi est fallax adulatio.

Ambrosius super illud 1. ad Corinth. 9. Vos nobiles,
nos autem ignobiles.

Libere enim et sine adulatione ueritatem prædi-
cantes, et gesta prauæ uitæ arguentes gratiam
non habent apud homines.

Greg. li. 18. pte 4. ca. 8. Mor. et habetur di. 46. Sunt.

Sunt nonnulli qui dum malefacta huius mundi laudi-
bus efferunt, augent quæ increpare debuerant.
Hinc em per prophetā dicitur: Vt his qui consuūt
puluillos sub omni cubito manus, et faciunt cer-
uicalia sub capite vniuersę ætatis. Ad hoc quippe
sub cubito puluillus uel cervical sub capite iacē-
tis ponitur, ut mollior quiescat. Quisq; ergo ma-
le agētib; adulat, puluillū sub cubito, uel cerui-
cal sub capite iacētis ponit, ut qui corrigi ex cul-
pa debuerat, in ea sultus laudibus mollior quie-
scat.

Idem et habetur 11. q. 3. Inter uerba.

Inter uerba laudantiū siue vituperantiū ad men-
tē semper recurrēdū est. et si in ea nō inueniē bo-
nū q̃d de nobis dicit, magnā tristitiā generare de-
bet. Et rursum si in ea nō inueniē malū q̃d de no-
bis hoies loquuntur, in magnā debemus letitiam
prosilire. Quid em si nō oēs hoies laudat, et cōsci-
entia liberos nos demonstrat, habemus Paulū di-
centem.

ADVLATIO.

cent: Gloria nostra hæc est testimoniū conscientie nostræ. Iob quoq; dicit: Ecce in celo testis meus.

Idem, et habetur 6. q. 1. Smt plurimi.

Sunt plurimi qui vitā bonorum fortasse amplius quam debent laudant, et ne qua elatio de laude subrepat, permittit omnipotēs deus malos in obtreccationem et obiurgationem prorumpere, ut si qua culpa ab ore laudatium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Hinc est q; doctor gentium se in prædicatione currere testatur inter infamiam et bonam famam, qui etiam dicit, ut seductores et veraces.

Gregor. home. 12. super euangelij.

Impinguat caput oleum peccatoris, quum demulcet mentem fauor adulantis.

Greg. super Ezech. li. 1. ca. 9.

Adulator scorpio est: qui palpando incedit, sed cauda ferit.

Idem Moral. libro 4. super illud Iob:

Cur laetatus ueribus.

Adulatores lactant eos quos laudant quasi præmio laudis.

Iohannes Chrysost. in Policratitio de uestigijs philosophorum libro 3.

Adulator omnis virtutis inimicus est, et quasi clauum figit in oculo illius cum quo sermonem conferit, eoq; magis cauendus est quo sub amantis specie nocere non desinit, donec rationis obtundat acumen, et modicum illud luminis quod adesse videbatur extinguat.

Isidorus soliloquiorum lib. 2. cap. 34.

Simulatio quidē et assentatio duæ virulentissimæ pestes sunt, quæ semper ab amicitia releguntur.

Bernardus super cantica.

Qui de amore non venit honor, non honor, sed adulatio est.

Hugo de sancto Victore.

Adulator amicus in obsequio, hostis in animo, coptus in verbo, turpis in facto, lætus ad prospera, fragilis ad aduersa, inflatus ad obsequia, anxius ad opprobria, immoderatus ad gaudia, facilis ad humana, difficilis ad honesta.

Cassiodorus super illud psal. Oleum peccatoris non impinguit.

Oleum peccatoris est dilectio simulata verborum, quæ adulationibus et blandimentis nostras mētes velut olei pinguedo libenter ingrediens rigorē veritatis emollit, et ad noxias cogitationes amoris ficti potius ostentatione perducit.

Alanus de complacentia nature.

Huius pestis pestilentia percutiunt principum laterales, palamini canes, adulationis artifices, fabri laudis, figuli falsitatis. Si sunt qui magniloqua commendationis tuba in diuicijs auribus citharizant, qui medicæ adulationis fauos foras eructant, qui ut emungant munera, caput diuitis oleo adulationis inungunt, prælatorū auribus puluina laudum subijciunt, qui ab eorum pallijs aut ficticiū puluerem excutunt, aut vestem fictitiæ deplumant implumem.

Idem.

Isti penes munera laudes, penes dona fauores, penes pretium præconia famæ blandimentis constitunt.

Idem.

Quid commendationis allusio? nisi prælatorum delusio: quid laudis arrisio? nisi eorundem derisio.

Idem.

Adulatores à voluntate vultum, ab animo verbū, à mente linguam, ab intellectu loquelam amplo dissensionis interuallo diffibulat. Plærunq; enim exterius plausibiliter applaudendo collaudant, quos interius contradictoria derisione defraudant. Foris vultu applaudunt virgineo, intus scorpionis pungunt aculeo: foris adulationis mellitos cōplunt imbres, intus detractionis euomunt tempestates.

Beda super Lucam lib. 2.

Ipsa peccati nutrix adulatio, quæ sicut oleū flāmis in culpa ardētibz solet administrare fomētum.

Seneca ad Lucilium epi. 43.

Adulatio apertis et propitijs auribus recipitur, in præcordia ima descendit, venit ad me pro amico blandus inimicus.

Idem ad Lucilium epi. 53.

Aures claudendæ sunt adulatoribus.

Idem epi. 60.

Cito nobis placemus, si inuenimus qui nos bonos viros dicant, qui prudentes, qui sanctos, non sumus modica laudatione contenti. Quicquid in nos adulatio sine pudore congestit, tanquam debitum præhēdimus. Optimos nos esse et sanctissimos affirmantibus assentimus, quum sciamus sæpe illos mentiri. Adeo quoq; indulgemus nobis, ut laudari velimus in id cui contraria tamē maxime facimus.

Idem ibidem.

Alexander quum in obsidione cuiusdam vrbis circuisset muros, ictu sagittæ percussus, quū represso sanguine ficci vulneris dolor cresceret, et cruor obstupisset, coactus abstinere: Omnes inquit iurant me esse filium Iouis, sed vulnus hoc hominem me esse clamat. Idem nos faciamus, dicamus: vos qui dem dicitis me esse prudentem, ego autem video q; multa inuilia concupiscam, nocitura optem.

Idem ad Lucilium epi. 77.

Intus teipsum considera, nō qualis sis, alijs credas.

Idem ad Lucilium epi. 81.

Cassæ fidei sunt qui iugiter blandiuntur.

Idem libro de beneficijs.

Venena non dantur nisi melle circumlita.

Idem.

Monstrabo tibi, cuius rei inopia laborēt magna fastigia, et quid possidentibus omnia deficiat, scilicet qui dicat verū: vnde vna contentio est quis blandissime fallat.

Seneca libro de moribus.

Bonū est laudari, sed præstātius est esse laudabilem.

Seneca Tragedia 4.

Qui blandiendo dulce nutrit malum, sero recusat ferre quod subijciugum.

Aristoteles lib. 1. Rhetori.

Adulationem recipere, et adulari detestabile est, apparet

apparet enim admirator est.

Idem Rhetoricorum lib. 2.

Laudare præsentem adulatoris est.

Idem libro 4. Ethicorum.

Omnes blandiores obsequiosi, seruales et humiles sunt.

Idem libro 8. Ethicorum.

Amatores adulationis iniusti sunt.

Laër. Dio. de vita et moribus philosophorum.

Odi blandientes tanquam decipientes, nam vterq; æquanimiter iniuriatur, dicebat Isocrates.

Cicero Officiis libro 1.

Iisdem temporibus cauendum, ne assentatoris ut patefaciamus aures, et ne adulari nos sinamus, in quo falli facile est, tales enim nos esse putamus, ut iure laudemur, ex quo nascuntur innumera bilia peccata.

Idem.

Nec simulatum quicquid potest esse diuturnum.

Idem.

Simulatio autem benignitatis vanitati est coniunctior, quam aut libertati aut honestati.

Idem Rhetoricorum nouorum libro 4.

Habet assentatio principia iucunda, eadem exitus amarissimos affert.

Cicero ibidem.

Nolo esse laudator, ne videar adulator.

Cicero libro de amicitia.

Cuius aures clausæ veritati sunt, ut ab amico veni audire nequeat, huius salus desperanda est.

Valerius Maximus lib. 4.

Diogeni Syracusis quum olera lauanti Aristippus dixisset: Si Dionysium adulare velles, ista non esses. Imo inquit si tu ista esse velles Dionysium nō adulares.

Hæmerus in Iliade.

ἔχρησεν γὰρ μοι κέν οὐδ' αὖτις αἰσῶ πύλαιον
ὅς ἐπεὶ πρὶν κύνει ἐνὶ φρεσὶν, ἀλλὰ δὲ ἐπὶ. *Id est,*

Exosus enim mihi ille ueluti inferni portæ, qui aliud quidem occultū habet in mentibus, aliud uero ore profert.

Euripides in Hippolyto.

ἔντ' ἰδὲ, δ' ἐν τῶν ἐν τῇ ἀλγὶ δὲ κρυμμέναι,
ἀλγὸς τ' ἀπ' αὐτοῦ, δὲ κρυμμέναι ἀλγὸι. *Id est,*

Hoc est quod mortaliū ciuitates bene habitatas domosq; destruit, grati ualde sermōnes.

Idem ibidem.

οὐ γὰρ πὶ ζῶντι ὡς τὸ πνέει δὲ λείψεν,
ἀλλ' ὅς ἐστι πνέων τὸ ζῶντος γυνή. *Id est,*

Non enim aures quæ mulceant, loqui oportet, sed ea, ex quibus celebris aliquis fieri queat.

Phocylides.

μὴ δὲ τὸν κύνει κρυμμέναι γυνή, ἀλλ' ὅς ἐστι πνέων. *Id est,*

Noli aliam occultare in corde sententiam, et alia proferre.

Plautus in Asinaria.

Pro monstro est, quando qui sudat, tremat.

Martialis epigramm. lib. 2. ad Nasiceam.

Inuitas tunc me quum scis Nasicea uocatum,

Excusatum habeam me rogo, ceno domi.

Martialis epigramm. lib. 4. ad Gargilianum.

Munera quod senibus uiduq; ingentia mittis,

Vis te munificum Gargiliane uocem.

Sordidius nihil est, nihil est te spurcius uno,

Qui potes in sidam dona uocare tuas.

ADVLATIO.

XII.

Si cauitus fallax indulget piscibus hamus,

Collida sic stultas decipit esca feras.

Quid sit largiri, quid sit donare docebo.

Sine scis, ac non Gargiliane mihi.

Martialis epigramm. lib. 12. ad Pontilianum.

Mentiris, credo: recita mala carmina, laudo:

Cantas, canto: bis, Pontiliane bibo:

Pedis, dissimulo: gemma uis ludere, uincor:

Res una est sine me quam facis, et tacco:

Nil tamen omnino præstas mihi, mortuus inquis

Accipiam bene te: nil uolo, sed morere.

Horatius epistolam libro 1. epistola 17.

Turelle uiuis, si curas esse quod audis,

Iactamus iam pridem emiste Roma beatum,

Sed ueretur ne cui de te plus quam tibi credas,

Ne ue putes aliū sapiente boneq; beatum,

Neu si te populus sanum recteq; ualentem

Disitet, occultam fibrem sub tempus edendi

Disimules, de nec manibus tremor incidat unctis

Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

Iuuenalis satyra 3.

Quid quod adulandi gens prudentissima laudat

Sermonem indocti, faciem deformis amici

Et longum inuadit collum ceruicibus æquat

Herculis Antæm procul à tellure tenentis,

Miratur uocem angustam, qua deterius nec

Ille sonat quo mordetur gallina marito.

Idem.

— Rides? maiore cachinno,

Concutitur, slet si lachrymas conflexit amici,

Nec dolet, igniculi mbrima si tempore poscas

Accipit Endrem mendaci dixerit astutus, sudat.

Iuuenalis satyra 4.

— Nihil est quod credere de se

Non possit, quum laudatur dijs æqua potestas.

Persius satyra 1.

— Non si quid turbida Roma

Eleuet accedas, examerq; improbum in illa

Castigestrutina, nec te qua si ueris extra.

Idem.

Sed recte finemq; extremum esse recuso

Euge tuum et belle, nam belle hoc excute totum

Quid non intus habet? —

Idem.

Et uerum inquis, amo uerum mihi dicit de me.

Idem.

O iane à tergo quem nulla ciconia pinxit,

Nec manus auriculas imitat a est mobilis albas

Nec linguae quantum sitiit canis appulsa tantum,

Vos o patricius sanguis, quos uiuere fas est

Occipiti ceco, postica occurrere sanæ.

Metaphoricum quod est quodlibet peccatum Christiani, quoniam qualibet anima Christiani est Christo desponsata.

Spiritu

ale.

Abusus alicuius sanctimonialis qui est sacrilegium per modum adulterij, B.

Thomas, Secunda secundæ questione

154. art. 10.

Simplex, quum alter tantum est coniugatus.

Duplex, quum uterq; est coniugatus.

Adulterium

ADULTERIVM.

Adulterium græce *μοιχευειν* h. unde *moicheia* adulter, est alieni thori violatio, & dicitur adulterium quasi ad alienum thorum accessio, 36. q. 1. lex illa. §. Quum ergo, & 32. q. 5. Non mœchaberis.

Adulterium est illicitus concubitus coniugati vel coniugatae b. Tho. Secunda secundæ, q. 44. art. 8. Adulterinae clauis, & adulterinae literæ quæ vulgo falsæ dicuntur, & alieno annulo signatæ, & clauis ad aliarum similitudinem factæ dicuntur.

Exodi 20.

Non mœchaberis.

Ibidem.

Non desiderabis vxorem proximi tui.

Leuitici 20.

Si mœchatus quis fuerit cū vxore alterius & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.

Ibidem.

Si quis dormierit cum nuru sua, uterq; moriatur, quia scelus operati sunt: Sanguis eorū sit super eos.

Deuteronomio 5.

Non mœchaberis.

Deuteronomio 22.

Si dormierit vir cum vxore alterius, uterq; moriatur, scilicet adulter & adultera.

Ibidem.

Si puellam virginem desponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate & concubuerit cū ea, educes vtrūq; ad portā ciuitatis illius, & lapidibus obruentur, puella quia nō clamauit quū esset in ciuitate, vir quia humiliauit vxorē proximi sui.

Deuteronomio 27.

Maledictus qui dormit cum vxore proximi sui, et dicet omnis populus Amen.

II. Esdræ 9.

Disceditis à gentibus terræ, & ab vxoribus alienigenis.

Sapientie 3.

Filij autem adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum.

Ibidem 4.

Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

Et infra.

Ex iniquis enim qui nascuntur testes sunt nequitie aduersus parentes in interrogatione sua.

Ecclesiastici 25.

Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnens in animam suam, & dicens: Quis me videt? tenebræ circūdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me, quem vereor. Delictorū meorum non memorabitur altissimus, & non intellexit, quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit à se timorem dei hominis huiusmodi timor, & oculi hominum timentes illum. Et non cognouit, quoniam oculi domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi

& hominum corda intuentes in absconditis patet, domino enim deo anteq̃ crearentur, omnia sunt agnita, sic & post perfectum respicit omnia.

Ibidem.

Sic & mulier omnis relinquens virum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio. Primo enim in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virū suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur, non tradet filij eius radices, & rami eius non dabunt fructū, derelinquent in maledictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est q̃ timor dei, & nihil dulcius quàm respicere in mandatis dñi.

Ibidem 25.

Ne respicias mulierem alieni viri, et ne scruteris ancillam eius, neq; steteris ad lectum eius.

Iob 24.

Oculus adulteri obseruat caliginem.

Matthei 5.

Audistis quia dictum est antiquis, non mœchaberis: ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

I. Ad Theſalon. 4.

Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisq; vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderij sicut & gentes quæ ignorant deum.

I. Corinth. 6.

Fugite fornicationem, quoniam fornicatores & adulteros iudicabit deus.

Aug. lib. de sermone domini in monte, & habetur 39. q. 6. Nihil.

Nihil iniquius est quàm causa fornicationis dimittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, in quo alterū iudicas, te ipsum condemnas, eadem enim agis quæ tu iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abijcere vxorem suam, prior debet esse à fornicatione purgatus & immunis, quod similiter etiam de femina.

Ibidem.

Fieri potest vt vir dimittat vxorem causa fornicationis, quam exceptam dominus esse voluit. Iam vero si nec illi nubere conceditur viuo viro suo à quo recessit, neq; huic alteram ducere viua vxore sua quam dimisit, multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere.

Ibidem cā. Dominus.

Dominus ad illum confirmandum vt non facile dimittatur vxor, solam fornicationis causam exceptit. Ceteras vero vniuersas et innumerabiles molestias, si quæ extiterint, iubet pro fide coniugali, & pro castitate fortiter sustinere. Et mœchum dixit etiā virum qui eā duxerit quæ soluta est viro.

Aug. de verbis domini tractatu 48. & habetur 32. q. 6. Si ducturi.

Si ducturi estis vxores, seruate vos vxoribus vestris, Quales vultis eas inuenire, tales & ipsæ inueniant

ADULTERIVM.

XIII.

ueniant vos. Quis viuens est, qui non castam velit ducere vxorem? et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam quæris, intactus esto: puram quæris, purus esto. Non enim illa potest & tu non potes.

Aug. lib. de adulter. coniugij, & habetur 32. q. 6. Indignantur.

Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulterinis feminis poenas: quum tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere & exēplo regere feminas.

Aug. lib. de adulter. coniugij lib. 1. & habetur 32. q. 7. Quemadmodum.

Quemadmodum nō recte dici potest, si nescit homo nō peccat, sunt enim peccata ignorantium, quibus minorā quam scientium. Ita etiam non recte dici potest, si causa fornicationis dimiserit vxorem vir, & alia duxerit, non mœchatur. Est enim mœchatio & eorum qui alias ducunt relictas propter fornicationem prioribus. Sed utiq; minor, quàm eorum qui non propter fornicationem dimittunt. Sunt enim in fornicatione gradus, vt sicut grauius peccat adulter quàm fornicator, sic grauius delinquit qui nec sua dimissa aliam ducit, eo qui suam dimittens, aliam cognoscit. Grauius quoq; qui vxorem suam habens ad coniugem proximi sui accedit, quàm qui non habens vxorem thorum alterius violat, vel vxoratus absolutam accedens. Sed hoc omnes incestuosi transcēdunt, quos vincunt contra naturam delinquentes.

Ibidem.

Adulterij malum vincit fornicationē, vincitur autē ab incestu. Peius est enim cum matre quàm cū aliena vxore cōcumbere. Sed omnium horū est pessimum qd cōtra naturā fit, vt si vir mēbro mulieris nō ad hoc cōcesso voluerit vti, vti enim naturalis si ultra modū prolabit in vxore quidē veniale ē, in meretrice dānabile. Sed istud qd cōtra naturā est execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius in vxore. Tācum enim valet ordinatio creatoris & ordo creaturæ, vt in rebus ad vtēdum concessis, etiā quū modus exceditur, lōge tolerabilius sit q̃ in eis quæ cōcessa nō sunt vel vnus vel rarus excessus.

Ibi lib. 2. & habetur 33. q. 2. Si quod.

Si quod verius dicitur non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantum dimittere. Quis enim est tā demēs qui dicat ei fac quod non licet, vt liceat tibi quod non licet. Quum ei vtrūq; secundum legem Christi illicitum sit siue adulteram occidere, siue alteram ducere ea viuēte, ab vtroq; est abstinendum, non illicitum pro illicito faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium, vt viuente vxore sua alteram ducat, & nō humanum sanguinem fundat. Quod si est vtrūq; nepharium, non debet alterum per alterum perpetrare, sed vtrūq; vitare.

Ibidem & habetur 32. q. Puto.

Puto Christianum neminem reluctari illum adulterum esse, qui vel diu languente, vel diu absente

vel continenter viuere cupiente vxore sua alteri commixtus est feminæ.

Aug. lib. de adulter. coniugij, & habetur 27. q. 2. Si tu.

Situ abstines sine vxoris voluntate tribuis ei fornicandilicentiam, & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ.

Ibidem lib. 2. & habetur 32. q. 5. Licite.

Licite dimittitur vxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris. Propter quod fit reus adulterij, quicūq; duxerit dimissam ob causam fornicationis.

Idem de bono coniug. & habetur 32. q. 6. Interueniente.

Interueniente diuortio non aboletur confederatio nuptialis, ita vt sibi coniuges sint etiam separati. Cum illis etiam committitur adulterium qui bus etiam fuerint post suum repudium copulati.

Ibidem, & habetur 31. q. 1. cap. Deniq; §. Posse sane.

Posse sane fieri licitas nuptias ex personis illicite cōiunctis honesto placito subsequēte manifestū est.

Aug. ad Valc. de nuptijs & concupis. & hab. ibid.

Deniq; mortuo eo cum quo fuit verū connubiū fieri potest cōiugium cum qua præcessit adulterij.

Aug. lib. de fide & operibus, & habetur 34. q. 2. Si uirgo.

Si virgo nupserit nesciēs viro alieno, hoc si semper nesciat, nunq̃ ex hoc adultera erit, si autē sciat, iam ex hoc adultera esse incipit, ex quo sciens cū alieno cubauerit, sicut in iure prædiorum, tādū quisq; bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quam diu se possidere ignorat alienū, quū vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei perhibetur, tunc iuste iniustus vocabitur.

Idem super epist. Pauli I. ad Corint. 7. & habetur 32. q. 7.

Apostolus dicit: His qui sunt in coniugio præcipio, non ego sed dominus, vxorē à viro suo non discedere, q̃ si discesserit manere in nuptiam, aut reconciliari viro suo, potest enim fieri, vt discedat ea causa qua dominus permisit. At si femina licet virū suū dimittere propter fornicationis causam, quid respondebimus de hoc quod dicit posterius, & vir vxorem suam non dimittat. Quare non addit excepta causa fornicationis, quod dominus permittit, nisi quod similem formā vult intelligi, vt si dimiserit quod causa fornicationis permittitur, maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori, & post pauca. Dominus permisit causa fornicationis vxorem dimittere, sed quia permisit non iussit.

Idem de decem chordis, & habetur 32. q. 6.

Non mœchaberis. i. nō ibis ad aliquā aliam præter vxorem tuam, tu autē exigis hoc ab vxore, & non vis reddere vxori, & quum debeas in virtute præcedere vxorem tuam, quoniam castitas virtus est, & sub vno impetu libidinis cadis, & vis vxorem tuam victricē esse, & tu uictus iaces, & quum tu caput uxoris sis, præcedit te ad deum cuius caput es, uis tuam domum capite deorsum pendere, caput enim mulieris uir est, ubi autem melius uiuit mulier quàm uir, capite deorsum pendet do-

ADULTERIVM.

det domus, si caput est vir melius debet viuere q̃ mulier, et pcedere in omnibus bonis factis vxorē suam. Idem de bo. coniu. et hab. 32. q. 4. Sicut.

Sicut fatius est fame mori quā in idolo hyis vesci, ita fatius est defungi sine liberis, quā ex illicio concubitu stirpem quærere.

Hieron. ad Damasium presb. et habetur 32.

q. 7. Omnes causat. ones.

Omnes causat. ones apostolus amputas aperitissime diffiniuit, viuete viro esse adulterā mulierē si alie ri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiā, matris patrationē, patris authoritatē, propinquo rum ceterūq̃ seruoꝝ, insidias parētum, damna rei familiaris. Quādiu viuic vir licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitijs omnibus coopertus, et ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus tū est reputandus eius, scilicet cui adulterū virū acci pere nō licet. Nō hæc apostolus propria autorita te decernit, sed Christo in se loquēte Christi & bafe cutus est, qui ait in euāgelio: Qui dimittit vxorē suā excepta causa fornicatiōis facit eam mœcha ri. Et qui dimissam acceperit adulter est.

Hier. contra Iouin et hab. 32. q. 4. Origo quidem.

Origo quidē amoris honesta erat, sed magnitudo deformis, nihil autē interest ex q̃ honesta causa qs infaniat. Vñ et Sextus Pythagoricus ait in senten tijs. Adulter est inquit in suā vxorē ardētor ama tor. In aliena quippe vxore omnis amator turpis est, in sua nimis. Sapiens iudicio debet amare cō iugem, non affectu. Non regnet in eo voluptatis impetus, nec præceps feratur ad coitum. Nihil est foedius quā in vxorem amare quasi adulteram. Certe qui dicunt se causa reipubli. et generis hu mani vxoribus cōiungi et filios procreare, imi tentur saltem pecudes, et postquam venter vxo ris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se vxoribus præbeant, sed maritos.

Ambro. lib. de patriarchis, et habetur 32. q. 4. c. Nemo sibi. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet quod mu lieri non licet. Eadem a viro quæ ab vxore debe tur castimonia. Quicquid in ea q̃ non sic legitima vxor cōmissum fuerit, adulteri crimine damnat.

Idem, et hab. ibid. c. Nemo. §. Nulli licet.

Nulli licet scire mulierē præter vxorē. Ideo q̃ cōiu gij datum est tibi ius ne in laqueū incidas, et cum muliere aliena delinquas. Tolerabilior est si late at culpa, quā si culpæ vsurpetur autoritas.

Ibidem, et habetur c. Dixit Sara.

Dixit Sara ad Abrahā: Ecce conclusit me dominus vt non pariam, intra ergo ad ancillam meam, vt filium facias ex ea. Et ita factum est. Sed conside ra primum, q̃ Abrahā ante legem Moy si et ante euangelium fuit. Nōdum ergo interdictum adul terium videbatur: Poena criminis ex tempore le gis est, quæ crimen inhiuit. Nec ante legem vlla est rei damnatio, sed ex lege, nō ergo in legem cō misit Abrahā, sed legem præuenit. Deus autem in paradiso coniugium laudauerat, nō adulterium damnauerat. Habes primam Abrahæ defensionē, secunda illa est, q̃ nō ardore aliquo vagi succen

sus libidinis, non petulantis formæ captus deco re ancillæ cōubernio coniugalē posthabuit thorū sed studio querēdæ posteritatis et propagandæ so bolis. Idem et ha. 32. q. 4. c. Obijciuntur.

Obijciuntur Iacob q̃ tuor vxores, q̃d q̃m mos erat cri mē nō erat, sicut patriarchæ cōiugibus excipietibus semē suū miscebant, nō concupiscētia perfici endæ voluptatis, sed prouidentia propagandæ suc cessiōis. Sic apostoli auditoribus admirantibus do ctinā suam cōdelectabantur, nō auiditate conse quendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis.

Greg. et hab. 32. q. 1. c. Apud. §. Quod si.

Quod si in adulterio perseuerare elegerit patronus turpitudinis, et lenocinijs reus maritus habebi tur, nisi eam adulteri ream facere voluerit.

Ioh. Chrysost. et hab. 32. q. 1. c. Si quis.

Si quis vxorē suā inuenerit adulterā, et postea de inceps placuerit habere eā in matrimonio, duobus annis poeniteat. Ideo q̃ cū adultera mixtus sit, q̃ adhuc crimine suo nō est purgata. Aut abstrahat se a mīmonio eius, donec expleat satisfactio cri minis poenitētiæ suæ. Ideo quia post satisfactiōē poenitētiæ nō meretur vocari adultera. Similiter si vi rū suū vxor inuenerit adulterū nō ad imparia iu dicant. Isid. sup illud Mat. 19. Quos deus con.

Quos deus coniunxit homo non separet, subaudi violenter, sine lege, absq̃ ratione. Nō enim homo separat quos poena damnat, quos reatus accusat, quos maleficium coarctat.

Idem in epist. Elementorum.

Quid in omnibus peccatis est adulterio grauius? Se cundū nāq̃ in poenis obūnet locū, quē quidē pri mū illi habet q̃ aberrat a deo et si sobrie vixerint.

Innocen. Papa, et hab. 32. q. 5. Christiana.

Christiana religio adulterium in viroq̃ sexu parira tione condēnat, sed viros suos mulieres nō facile de adulterio accusant, et non habent latentiā pec cata vindictam. Viri autem liberius vxores adul teras apud sacerdotes deferre consueuerunt. Et ideo mulieribus prodicio crimine earum commu nio denegatur. Virorum autem latente commis so, nō facile quisquā ex suspitionibus abstinet, qui vtiq̃ summouebitur, si eius flagitium detega tur. Quum enim par causa sit, interdum probatio ne cessante, vindictæ ratio conuiescit.

Seneca in Agamemnone.

Vltimū malum est, palā mariti possidens peltex do mum.

Arist. lib. Oeconomicorum.

Non debet homo sanq̃ mētis, vbiq̃ et ad quācūq̃ mulierē mittere semē suum.

Ibidem.

Vir non debet iniuriari foeminæ, ne foemina iniurie tur sibi.

Ibidem.

Iniuriari foeminæ, est coire cum extranea mulie re, et econuerso.

Ibidem.

Maximus honor est sobrie mulieri, si videri sibi vi rum castitatē seruare et de nulla alia muliere cu rare, sed præ omnibus propriam fidei aestimare.

Ibidem.

Si mulier cognouerit sibi iustum et fidelē virum, et ipsa etiam iusta et fidelis erit.

ADVOCATVS.

XIII.

Aristot. lib. 2. Politi. Bonum opus est ab aliena muliere abstinere pro pter temperantiam.

Plutarchus in Apophthegm.

In multā vero noctē quum ad Alexandrum puella quo vna quiesceret adducta foret interrogauit: Quid tā sero illa autē respondente: Expectaui enim quo vir cubaret, grauiter in seruos animaduertit, qm̃ q̃m in illis fuerat adulterium perpetrasset.

Valerius Maximus libro 2.

Nulli enim tunc subfessorum alienorum matrimo niorum oculi metuebantur, sed pariter et videre sancte et aspici mutuo pudore custodiebantur.

Plautus in Cistellaria.

Matronæ magis conducibile est istud, vnum ama re, et cum eo ætatem exigere cui nupta semel est. Verum enim meretrix fortunati est oppidi simili ma, nō potest rem suā obtinere sine multis viris.

Plautus in Stichus.

Bonas mulieres æquū est facere, vt absentes viros perinde habeant quasi præsentēs sint.

Ouidius in epistola Phedræ ad Hippolytum.

Pecus adulterio turpis adulter obest.

Ouidius lib. 3. Artis.

Nupta virum timeat, yara sit custodia nuptæ.

Hoc decet, hoc leges iungit, pudorq̃ iubent.

Idem lib. 2. Tristium.

Sed neq̃ me nuptæ didicerunt furti a magistro.

Martialis epigram. lib. 2. ad Gallum.

Subdola famose moneo fuge retia mœchæ.

Leuior o conchis Galle cytheriacis.

Idem lib. 6. de Telephina.

Quæ nubit totiens, non nubit, adultera lege est.

Horatius Carminum lib. 4. Ode 6.

Fœcunda culpa seculi nuptias.

Primum inquinare et genus et domos.

Hoc fonte derivata clades.

In patriam populūq̃ fluxit.

Idem Sermonum lib. 1. sat. 2.

Audire est operæ pretium procedere recte.

Qui mœchis non multis ut omni parte laborent.

Viq̃ illis multo corrupta dolore uoluptas.

Atq̃ hæc rara cadat dura inter sepe pericla.

Hic se præcipitem tecto dedit, ille flagellis.

Ad mortem casus, fugiens hic decedit acrem.

Prædonum in turban, dedit hic pro corpore nummos.

Hunc perminxerunt calones, quin etiam illud.

Accidit, ut quidam testes caudamq̃ salacem.

Demeteret ferro.

Idem Sermonum lib. 1. sat. 2.

Desine matronas sectari, unde laboris.

Plus haurire mali est quā ex re decerpere fructus.

Ibidem.

Discincta tunica fugendum est ac pede nudo.

Nemini periant aut pyga, aut demig; fama.

Deprahendi miserum est.

Iuuenalis satyra 1.

Quem patitur dormire nurus corruptor auare.

Quem sponsa turpes et prætextatus adulter.

Idem sat. 6.

Antiquum et uetus est alienum Posthume lectum.

Concutere, atque sacri genium contemnere fulcri Omne aliud crimen mox ferrea protulit etas.

Viderunt primos argentea secula mœchos.

Iuuenalis satyra 10.

- Alea turpis.

Turpe et adulterium mediocribus, hæc eadem illi.

Omnia quum faciant hilares nitidq̃ uocantur.

Tibullus lib. 3. epist. 3.

Ah pereat didicit fallere si qua uirum.

Homerus libro 2. Iliados.

- Coniunx erepta marito.

Tanti causa mali, et belli reddatur origo.

Tyndaris, et quicquid cum pellice uexit adulter.

Aduocatus græce ἀδβοκατος. et. v. Nam aduocatus aduoco, ille qui in iudicio ei qui iuris diuioni præest, desiderium suum vel amici exponit, vel alterius desiderio contradicit. Aduo catus a patrono sic differt: q̃ aduocatus genera lius nomen est, siquidē quicūq̃ adest alteri offi cij gratia aduocatus appellatur, etiam si nihil di cat agatq̃, modo sit paratus defendere. Patro nus autem proprie qui agit causam, sed accusati, non accusantis.

Deuter. 27.

Maledictus qui peruerit iudicium aduenæ et pu pilli et viduæ, et dicet omnis populus, Amen.

Isaia 5.

Vt qui iustificatis impium pro muneribus, et iusti tiam iusti aufertis ab eo.

August. ad Macedonium, et habetur 14. q. 5.

cap. Non sane. §. Non ideo.

Non ideo debet iudex vendere iustum iudicium, aut testis verum testimonium, quia vendit aduo catus iustum patrocinium, aut iuris peritus verū consilium. Illi enim inter virosq̃ partem ad exa men adhibentur: isti ex vna consistunt.

August. epist. 36.

Si iustitia syncerius consulatur, iustū dicitur aduo cato, redde quod accepisti, quādo contra verita tem fecisti, iniquitati altissimi iudiciū sefellisti, cau sam iustam oppressisti, de falsitate vicisti.

Ibidem.

Quis tandem aduocatus facile reperitur qui dicat suscepio suo: Recipe quod mihi (quum male ad essem) dedisti et redde aduersario tuo, quod me inique agente abstulisti, nisi forte restituendū est alienum, quod furtim clanculo effertur, et resti tuendū non est, quod in ipso foro vbi peccata pu niuntur, decepto iudice et circūuentis legibus ob tinetur.

Grego. super Ezechielē.

Iustus aduocatus a nullo iniustas causas accipit,

nec verba dare pro iustitia consistit.

Isidorus lib. 3. de summo bono.

Antiqui foresem eloquentiam caninā facundia nū cupabāt, eo q̃ causidici in certaminibus causarū omisiss quæ agūt veluti canes alterutū lacerāt.

Bernardus ad Eugenium lib. 1. cap. 9.

Miror nāq̃ quomodo religiosę aures tuę audire su stinēt huiusmodi disputationes aduocatoꝝ et pu gnas verborum, quæ magis ad subuersionē q̃ ad inuentionē proficiūt veritatis. Nihil enim ita absq̃ labore

c 3 labore

dum, vel propter malum vitandum: & est media inter adulationem & litigium.

Ecclesiast. 4.

Congregationi pauperum affabilem te facito.

Affectio græce ἀφῆσις. n. & ἀφῆσις afficio dicitur, & est raptus & abstractio animæ circa mores, secundum Arist. lib. 8. Politico.

Affectio est animi & corporis, ex tēpore, aliqua de causa mutatio, vt sunt gaudium, læticia, misericordia, cupiditas, metus, molestia & alia quæ a nostris modo affectus, modo affectiones dicuntur: græci πάθος hoc est morbum vocant, hinc affectare quod est nimio affectu & anxie quærere.

Vergilius.

— Vianq; affectat olympo.

Ouidius lib. 1. Metamorph.

Affectasse ferunt regnum coeleste gigantes.

Affinitas græce συγγένεια. n. & συγγένεια. d. n. affinis dicitur, & est vinculum causatum ex carnis copula consanguineorum, hæc ex B. Thoma 4. Sententiarum dist. 41. art. 1.

Affines sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo qd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. Consanguinitas fit per carnis propagationem. Affinitas vero per coniunctionem ordinatam a deo, hæc ex B. Tho. vbi supra.

Affinitas causat ex omni coitu naturali & illicito. **Affirmatio** græce ἀποκρίσις. n. dicitur, & est enuntiatio alicuius de aliquo secundum Aristote. libro 1. de interpretatione.

Afflictio græce ἀνάγκη. n. & ἀνάγκη affligo dicitur, & est agritudo cum vexatione cordis secundum Ciceronem lib. Tuscul. questionum.

Agonia ἀγωνία. n. est timor mali extrinseci cui re futi non potest propter improvisionem B. Tho. Secunda secundæ q. 41. art. 4.

Agnati & cognati differunt, vt placet Paulo Iuriconsulto vt genus & species. Nam omnis agnatus cognatus est, non autem omnis cognatus agnatus est. Alterum enim civile, alterum naturale nomen est. Cognationis origo etiam per feminas solas contingit. Agnationis autem ab vno patre per solos masculos contingit.

Phocylides.

συνένοι φίλοι τε φίλοι δὲ οὐκ ἀπὸ νόμου.

Id est.

Affinibus amicitiam tribue, sanctamq; concordiam.

Agricultura græce γεωργία. n. & γεωργία. d. n. agricola dicitur, & est agrorum cultura. Inde agrestis, græce ἀγρῆς. d. n. & ἀγρῆς. d. n. rusticitas. Est autem agrestis, qui vitam agit syluestrem.

Exodi 22.

Si læserit quispiam agrum vel vineam, & dimiserit iumentum suum vt depascatur aliena, quicquid optimum habeat in agro suo vel in vinea pro damni æstimatione restituet.

Ibidem.

Si egressus ignis inuenerit spicas & comprehendit acervos frugum, siue frantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit.

Exodi 23.

Sex annis seminabis terram tuam & congregabis fruges eius. Anno autem septimo dimittes eam, & requiescere facies, vt comedant pauperes populi tui, & quicquid reliquum fuerit edant bestie agri. Ita facies in vinea & oliueto tuo.

Hieron. ad Rusticum monachum, & habetur de con. dist. 5. Nunquam.

Cur in vsus tuos successura non præparas? vel fuscillam texe iunco, vel canistrum lentis pleste viminibus. Serae humus, areolæ æquo limite diuidantur. In quibus cum olerum iactata fuerint semina, vel plantæ per ordinem posite, aquæ ducantur irrigue, hic pulcherrimorum versuum spectator assistas.

Ece supercilio cliuosi tramitis undam

Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur

Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua.

Inferantur fructuose arbores, ut paruo post tempore laboris tui dulcia poma decerpas.

Aristot. lib. 1. Politicorum.

Bos pauperibus est pro seruo.

Idem lib. 6. Politic.

Agricolæ magis appetunt lucrum quam honorē. Et ideo delectabilius est ipsis laborare quam principari.

Ibidem.

Agricolæ qui non habent necessaria circa opera morantur, & aliena non concupiscunt.

Cicerolibro 1. Officiorum.

Omnium autem rerum ex quibus aliquid acquiritur nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.

Idem lib. de Senectute.

Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec villa impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proxime videtur accedere. Habet enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium nec vnquam sine vsura reddit quod accepit, licet alias minore, plerumq; maiore cum fœnore.

Ibidem.

Ergo in hac vita Marcus Curius quum de Samnibus triumphasset, & de Pyrrho, cōsumpsit extremum tempus ætatis.

Idem lib. de Senectute.

A villa in senatum accersiebantur Curius & ceteri senes, ex quo qui eos accersiebant viatores nominati sunt. Nū igitur senectus miserabilis fuit, qui se agricoltione oblectabant? Mea quidem sententia haud scio, an villa beator esse possit, neq; solū officio quod hominum generi vniuerso cultura agrorum est salutaris, sed oblectatione quam dixi, & saturitate copiaq; omnium rerum quæ ad vitum hominum, & cultum etiam deos pertinet.

Cicero lib. de Senectute.

Semper enim boni assidueq; domini referra cella vinaria, olearia & penaria est, villaq; tota locuples est, abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle, iam hortum ipsi agricolæ succidiam alterā appellat. Tum conditiora facit hæc & superuacua nec operis labor aucupium atq; venatio.

Idem ibidem.

Agro bene culto nil potest esse, nec vsu vberius, nec specie ornatus, ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam inuitat atq; allectat senectus. Vbi enim potest illa ætas atq; calescere vel apricatione melius vel igni? vel vicissim vmbri aquis? ue salubrius refrigerari.

Valer. Max. lib. 4. tit. de paupertate.

illi etiam prædiuites qui ab aratro accersiebantur vt consules fierent, voluptatis causa sterile atq; æstuosissimum pupinæ solum versabant, delitiamq; ignari vastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant. Imo vero quos pericula reipub. imperatores asserebat angustia rei familiaris. Quid cello proprium nomen veritati reddere, bubulcos fieri cogebant.

Ibidem.

Attilium autem qui ad eum accersendum a senatu missi erant ad imperium populi Romani suscipiendum semen aspergentem viderunt. Sed ille rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt, ingentes hostium copias pessunderunt. Quæq; modo arantium bouum iugum reixerant, triumphalis currus habenas retinuerunt. Nec fuit illis rubor eburneo scipione deposito agrestem suam aratri repetere. Potest pauperes consolari Attilius sed multo magis docere locupletes, quoniam sic necessaria solidæ laudis cupidini anxia diuitiarum comparatio.

Vitruuius de Architeclura lib. 2.

Etem natus infans sine nutricis lacte non potest alique ad vitæ crescentis gradum pducere. Sic ciuitas sine agris & eorum fructibus in moenibus affluentiis non potest crescere, nec sine abundantia cibi frequentiam habere, populumq; sine copia tueri.

Vergilius lib. 1. Georgicorum.

Frigoribus parto agricolæ plerumq; fruuntur.

Mutuaq; inter se læti conuiuia curant.

Inuitat genialis hyems curaq; resolut.

Idem lib. 2. Georgicorum.

Nec uero terræ ferre omnes omnia possunt, Fluminibus salices, crassiq; paludibus alni, Nascentur steriles, saxosis montibus orni, Littora myrtetis latissima, deniq; apertos Bacchus amat colles, aquilonem & frigora taxi.

Ibidem.

Primus humum fodito, primus de cuncta cremato samenta, & uallos primus sub testâ referto. Postremus metito.

Ibidem.

Fortunatos nimium, sua si bona norint Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis Fundit hano faciem uictum iustissima tellus.

Ibidem.

Fortunatus & ille deos qui nouit agrestes, Panisq; Siluanumq; senem, nymphasq; sorores.

Ibidem.

Interea pendent dulces circum ubera nati, Casta pudicitiam seruat domus, ubera uaccæ Lactea demittunt pinguesq; in gramine læti. Intere se aduersis luctantur cornibus hædi.

Ouidius lib. 1. de remedio amoris.

Rura quoq; oblectant animos studiumq; colendi,

Quilibet huic curæ cedere cura potest.

Colla iube domitos oneri supponere tauros,

Sauciet ut duram uomer aduncus humum.

Obrue uersata cerealia semina terra,

Quæ tibi cum multo scenore reddat ager.

Aspice curuatos pomorum pondereramos,

Vt sua quod peperit uix ferat arbor onus.

Aspice labentes iucundo murmurere riuos,

Aspice tondentes fertile gramen oues.

Ecce petunt rupes, præruptaq; saxa capella,

Vt referant hœdis ubera plena suis.

Pastor inæquali modulatur harundine carmen,

Nec desunt comites sedula turba canes.

Horatius in Epodo Ode 2.

Beatus ille qui procul negotijs,

Vt prisca gens mortalium

Paterna iura bobus exerceat suis,

Solutus omni scenore.

Nec excutatur clasicomiles truci,

Nec horret iratum mare

Forumq; uitat, & superba ciuium

Potentiorum limina.

Horatius Sermone lib. 2. satyra 6.

Orus quando ego te aspiciam, quandoq; licebit

Nunc ueterum libris, nunc sonno et inertibus horis

Ducere solitæ iucunda obliuia uitæ.

O quando fuba Pythagoræ cognata, simulaq;

Vincta satis pingui ponentur oluscula lardo,

O noctes Oecanæq; deum quibus ipse meiq;

Antelarem proprium uescor.

Horat. epistolarum lib. 1. epist. 10.

Non sine locum potiorum rure beator

Est ubi plus te peanthyemes ubi gratior aura

Leniat & rabiem canis & momenta leonis?

Quum semel accepit solcm furibundus acutum,

Est ubi diucllat somnos minus inuida cura?

Alacritas græce ἀλακρία. n. & ἀλακρία. d. n. alacer dicitur, & est mutatio quædam vultus in aliquam spem gestientis, veniq; ab alacer quod quandoq; festinum significat, quasi alis acer. Teret. Quid tu es tristis? quid ue es alacris? Nonnunquam lætum & velut in aliquam spem gestientem significat.

Alecto græce Ἀλκτώ. d. n. vna est trium furiarum infernarum quas Orpheus in Argonauticis vniuerso versu comprehendit.

πορφύριος τὴν ἑξῆς ἀλκτῶν, καὶ τὴν διὰ τὴν μέγαν. facitq; genituo alectus, & accusatiuo alecto. Vergi. 6. Acneidos: Lustrificam alecto.

Alienatio græce ἀλλοτρίωσις. n. & ἀλλοτρίωσις alieno dicitur, & ἀλλοτρίωσις. d. n. alienus. Est autem alienum quod est extraneum & dissimile secundum beatum Thomam prima parte 3. art. 2.

Alimentum græce τροφή. n. & τροφή alo dicitur, est quod præparat operationem nutritiuam, secundum Aristotelem lib. 2. de anima.

Altare græce ἄλταρ. n. & ἄλταρ. d. n. locus est in quo dijs sacrificia fiebant. Quod ita ab ara interesse quidā putant, quod ara superis & inferis dijs constituebantur. Altaria vero dijs superis tantum. Altare ab altitudine dictum est, quoniam veteres dijs superis in ædificijs a terra erectis sacrificabant.

Dñs terrestribus in terra, dñs inferis in effossa terra: aræ vero dictæ sunt quasi anse, vasa enim erant quæ tripodes dicebantur. Propter quod Varro in libris diuinarum rerum scribit aras primo ansas dictas, quod esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. Quoniam ergo qui immolabant non tantum deos voce precabantur, sed etiã manibus aras apprehendebant, primo ansæ dictæ sunt, dein de aræ literarum mutatione.

Vergilius.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem.

Idem.

Tango aras mediosq; ignes, ac numina testor.

Sunt qui velint aram esse vocabulum græcū, nam ἀρά τῆς ἀρχῆς ἢ. est oratio, imprecatio, votum, prex.

Alteratio græce ἰσχυρισμός ἢ. dicitur. Et est mutatio in contraria secundum Aristot. lib. 8. Physicorum. Alteratio est mutatio alicuius subiecti secundum qualitates contrarias, vel medias, ipso subiecto manente eodem, secundum Aristot. lib. de generatione et corruptione.

Altercatio græce ἰσχυρισμός ἢ. dicitur, et est idē, qd obiurgatio. Ab altercor venit, quod iurgor, quasi aduersam partem tueor.

Amaritudo græce πικρία ἢ. dicitur, et est idē, qd amarum dicitur. Et est effectus rancoris et filia acediae secundum b. Thom. Secunda secundæ q. 35. artic. 4.

Ambages quæ et ambago dici potest in vno significato græce, ἀμύγδαλον ἢ. et ἀμύγδαλον circumago, est circuitus, vel dubia seu profusa locutio.

Lucanus libro 1.

- Multaq; regens ambage canebat.

Ambitio græce φιλοτιμία ἢ. dicitur, et est appetitus potentiae secundum Alexan. Secunda secundæ tractatu de ambitione questione 2.

Ambitio est dignitatis appetitus immoderatus ratione honoris, secundum beatum Thomam Secunda secundæ q. 131. art. 2.

Ambitio venit ab ambio, quod proprie significat circumdo. Vergi. 6. Aeneid. Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis. Et per metaphoram aliquando ambire est blandiri et circumuenire. Vergi. Quo nunc reginam ambire furentem Audeat affatu. Et quoniam Romani dum honores et magistratus affectarent singulos circuire, dextras prensare, rogareq; ut se suffragiis adiuuaret, factum est ut ambire capiatur pro eo, quod est honores et magistratus querere. Dicimus autem ambitus et ambitio, sed hoc interesse videtur, qd ambitio proprie est honorum et laudis immoderata cupiditas. Ambitus vero quum ad publicos honores et magistratus turpidus ac inhonestis artibus, ut puta blanditijs, precibus, largitione contendimus, qualis est quæ nunc vulgo à Simonemago Simonia dicitur. Quæcunq; autem ambitus facit, ambitio facere compellit.

Ad Galathas 6.

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem provocantes, inuicem inuidentes.

Aug. ad Eudonium, et habetur 16. q. 1. Vos autem.

Si qua opera vestra mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis.

August. in sermone de die consecrationis.

Laudari à male viuentibus nolo et detestor, laudari autem à bene viuentibus, si dicā nolo, mentior, si dicā volo, timeo ne sim humanitatis plus qd soliditatis. Quid ergo dicam? nec plene nolo, nec volo. Nō plene volo, ne in laude humana periclitetur, nec plene nolo, ne ingrati sint quibus prædico.

Augustinus super psalmos.

Non fere quisquam est, qui careat amore dominandi, et humanam non appetat gloriam.

Idem super psalmos.

Quoties hominibus præesse desidero, toties deo meo præire contendo.

Augustinus de ciuitate dei lib. 14. cap. 11.

Diabolus ruit, quia elegit potius præesse qd subesse.

Hieronymus, et habetur 8. q. 1. capit. 11. illud.

Illud inferendum est aduersus eos qui de episcopatu intumescunt et putant se non dispensationem Christi sed imperium consecutos. Quia nō statim omnibus his meliores sunt quicunq; episcopino fuerint ordinati, et ex eo quod episcopi electi sunt, se magis æstiment comprobatos. Si autem peccata filiorum ab episcopatu iustum prohibent, quanto magis se unusquisq; considerans, et sciens quia potens potenter tormēta patietur, retrahit se ab hoc non tam honore quā onere, et aliorum locum qui magis digni sunt nō ambit occupare.

Idem epistola ad Eustochium.

Nec satis religiosa velis videri, nec plus humilis qd necesse est, negligentiam fugiendo querās, plures enim in hoc ipso cupiunt placere, quod placere contemnunt. Et mirum in modum laus dum vitatur appetitur.

Ambro. super Lucam lib. 3.

Aerugo mentis est appetentia dignitatum, si in his suprema spes vitæ presentis locetur. Resipiscat unusquisq; à furore secularium dignitatum et cupiditatum, quæ mentem animumq; perturbant, ut compos sui esse possit.

Idem super Lucam lib. 3.

Hoc ipso perniciosior ambitio, quod blanda est consolatricula dignitatum, et sepe quos vita nulla delectat, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla avaritia subruere, facit ambitio criminosos.

Ibidem.

Prope omnium criminum frontes hæc tria monstrantur genera vitiorum, scilicet gula, iactantia, et ambitio. Causæ autem cupiditatis sunt carnis delectatio, species gulæ, et auiditas potentie.

Gregorius in Moralibus, et habetur 8. q. 1.

capitulum Sciendum 5. Neq.

Nec enim se sub obedientia dirigit, qui ad percipiendam huius vitæ prospera libidini proprie ambitionis seruit.

Idem in pastoralibus, et in Moralibus.

Locus regiminis quū regēdus offertur, in se prius necesse est ut quisq; discutiatur, si loco vita congruat, si ab onere catio non dissentiat. Ne iustus omniū

Bernardus ibidem.

rektor eo post in tribulatione preces non audiat, quo ipsa quoq; eius de quo tribulatio oritur exordia honoris ignorat.

Gregorius in Pastoralibus.

Pensandum valde est, ad culmen regiminis quisquā qualiter veniat. Atq; ad hoc rite perueniens qualiter viuatur, et bene viuēs qualiter doceatur, et recte docens infirmitatem suam quotidie cognoscat, ne aut humilitas accessum fugiat, aut peruenienti vita contradicat, aut vitam doctrina destituat, aut doctrinam præsumptio extollat, virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat.

Gregorius in Pastoralibus.

Locus regiminis desiderantibus negandus est, fugientibus offerendus.

Gregorius in Registro.

Sicut is qui inuitatus renuit, questus refugit, sacris est altaribus admoūdus. Sic qui ultro ambit, vel importune se ingerit, est proculdubio repellendus. Nā qui sic nititur ad altiora conscendere, quid agit nisi ut crescendo decrescat, et ascendendo exierius interius in profunda descēdat.

Ibidem.

Ordinate ad ordines accedendum est. Nam casum appetit qd ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta ascensum querit.

Ibidem.

Quisquis sacerdoti nō ad elationis culpā, sed ad vitæ adipisci desiderat, prius vires suas cum eo qui de subituro onere metuit, ut et impar abstineat, et ad id cum metu cui se sufficere existimat accedat.

Gregorius super Ezechielem.

Quanto quisq; hic altius erigitur, tanto curis grauioribus oneratur.

Idem Moral. lib. 33.

Manu humillimæ considerationis deprimendus est timor elationis.

Greg. Mora. lib. 2. ante finem super illud Iob 30. Eleuasti me ualde, scio quod morti tradas me.

Ad hoc solum fugiendæ felicitatis aura subleuat, ut repente deterius in infimis sternat.

Idem Moral. ultimo super illud Iob 38. Ecce gigantes gemunt sub aquis.

Quisquis altius erigitur, ipsis populis mēte et cogitatione supponitur, quibus superponit dignitate.

Iom. Chrysostomus super Matthei homeliā 25.

Quicunq; desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in celo. Nec inter seruos Christi computabitur, qui de primatu tractauerit.

Ibidem.

Opus quidē desiderare bonū, bonū est. Primatum autem honoris concupiscere vanitas est. Primatus enim fugientē se desiderat, desiderantē se onerat.

Bernard. in epist. ad Hen. Senonem.

Multi non tanta fiducia et alacritate currerent ad honores, si et se sentirent onere grauari, metuerent. Nec cum tanto labore et periculo quarumlibet affectarent infulas dignitatum.

Idem ad Eugenium libro 3.

An non limina apostolorum amplius ambitio qd de uicio terret?

O ambitio ambitientium crux, quomodo omnes torques? omnibus places? Nil acius cruciat, nil molestius inquietat, nil tamen apud miseros mortales celebrius negotijs eius.

Bernardus in sermone quadragesima.

Ambitio subtile malum, secretū virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parēs, uitiorum origo, tinea sanctitatis, excaecatrix cordium, ex remedijs morbos creās, ex medicina languorē generans.

Orig. super epist. ad Roma.

Omnis adeundi honoris ecclesiastici abscinderetur ambitio, si se iudicandos potius quā iudicatos i qui præesse volunt populis cogitarent.

Innocentius de ualitate conditionis humane.

Ambitiosus semper est pauidus, semper attētus, ne dicat quod desiderat, humilitatē simulat, honestatem mentitur, affabilitatē exhibet, benignitatem ostendit, subsequitur et obsequitur, cunctos honorat, vniuersis inclinatur, frequentat curias, visitat optimates, affurgit et amplectatur, applaudit et adulatur. Vnde nouit illud poeticū: Et si nullus erit puluer tamen excute nullum.

Ibidem.

Ambitiosus, promptus et feruidus ubi placere cognouerit. Remissus et tepidus ubi putauerit displicere. Improbatur mala, detestatur iniqua, sed alia cum alijs probatur et improbat, ut iudicetur idoneus, ut reputetur acceptus, ut laudetur ab omnibus, ut à singulis approbetur. Sed ecce grauius intra se sustinet pugnam difficilēq; cōflictum, dum iniquitas pulsatur animam, ambitio cōūnet manū, et quod illa suggerit, hæc fieri nō permittit. Collidunt adinuicem mater et filia, iniquitas et ambitio, hæc vendicat sibi publicum, illa secretum.

Ibidem.

Ambitiosus statim ut est ad honorē promotus in superbiā extollitur, iactantia effrenatur, non curat prodesse, sed gloriā præesse, præsumit se meliorē, quia cernit se superiorem, priores dedignatur amicos, notos ignorat hesternos, comites contemnit antiquos, vultū auertit, ceruicē erigit, fastū ostēdit, grandia loquitur, sublimia meditatur, subesse nō patitur, præesse molitur, subditis onerosus, omnibus infestus, præceps, molestus, arrogans, grauis et importunus.

Seneca ad Lucilium epi. 23.

Sic est de ambitione quomodo de amica conueniuntur homines. Si verum affectū inspicias, non oderunt, sed litigant. Videbis voluntariam esse illis in eo morā, quod ægre ferre ipsos et misere loquuntur. Peccatores enim conqueruntur de molestijs amicæ, nec tamē dimittunt, et ambitionis, nec tamen eam dimittunt.

Idem ad Lucilium epi. 48.

Cupiditas omnis ingrata, et nemo eorum qui in reuersantur, quos vincat, sed à quibus vincatur aspiciat.

Idem epi. 60.

Illud præcipue nos impedit, qd nobis placemus. Si inuenimus qd nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos, non sumus laudatione contenti, quicquid in nos adulatio sine pudore congestit,

AMICITIA.

Prouerborum 11.
Qui despiciat amicum suum, indigens corde est.
Ibidem 12.
Qui negligit damnum propter amicum iustus est.
Ibidem 17.
Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur.
Ibidem 18.
Occasiones querit, qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis.
Ibidem.
Vir amicus ad societatem magis amicus erit, quam frater.
Prouerborum 19.
Diuitiae addunt amicos plurimos, a paupere autem & hi quos habuit, separabuntur.
Ibidem.
Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.
Ibidem.
Fratres hominis pauperis oderunt eum, in super et amici procul recesserunt ab eo.
Prouerborum 27.
Amicum tuum & amicum patris tui, ne dimiseris.
Ecclesiastici 6.
Amico fideli nulla est comparatio.
Ibidem.
Amicus fidelis protectio fortis: qui inuenit illum, inuenit thesaurum.
Ibidem.
Vere enim est amicus mensae, & non permanet in die necessitatis.
Ibidem.
Noli fieri pro amico inimicus proximo.
Ecclesiastici 9.
Ne derelinquas amicum antiquum, nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum, amicus nouus. Venter ascat, & cum suauitate bibes illud.
Ecclesiastici 12.
Non agnoscat in bonis amicus, & non abscondatur in malis inimicus.
Ibidem.
Non credas inimico tuo in aeternum.
Ibidem 22.
Mittens lapidem in volatilia deiciet illa. Sic & qui conuiciatur amico, dissoluit amicitiam.
Ibidem.
Fide posside cum amico in paupertate illius, ut & in bonis illius lateris. In tempore tribulationis illi uspermane, ut & in hereditate illius coheres sis.
Ecclesiastici 25.
Beatus qui inuenit amicum verum.
Ecclesiastici 27.
Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum.
Iob 7.
Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem dei derelinquit.
Aug. ad Vincent. Donatistam & Rogatistam & habetur 5. q. 5.
Non omnis qui parit, amicus est: nec omnis qui verberat, inimicus est: meliora enim sunt vulnera ami-

ci, quam voluntaria oscula inimici. Melius est enim cum seueritate diligere, quam cum lenitate decipere.
Augustinus super epistolam Iohannis, & habetur 23. q. 5. Non putet.
Non putet te tunc amare seruum tuum, quando est non cedis: aut tunc amare filium tuum, quando ei non das disciplinam: aut tunc amare vicinum tuum, quando eum non corrigis. Non est ista charitas, sed languor. Ferueat charitas ad emendandum & ad corrigendum.
Aug. Fausto, & hab. 23. q. 4. Quid faciet.
Quid faciet ecclesiae medicina salutem omnium matera charitate coquirens, tamquam inter phreneticos & letargicos aestuans. Nunquid contemneret? nunc quid desistere vel debet vel potest? vtriusque si necesse est, ut sit molesta quae neutris est inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & letargici nolunt excitari. Sed perseverat diligentia charitatis phreneticum ligare, letargicum stimulare, ambos amare. Ambo offenduntur, sed ambo diliguntur. Ambo molestari quia diu aegri sunt, indignantur: sed ambo sanati gratulantur.
August. epist. ad Hieronymum.
Nescio virum Christianae amicitiae putanda sint, in quibus magis valet vulgare prouerbum: Obsequium amicos, Veritas odium parit: quam ecclesiasticum: Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.
Idem de vera religione.
Hec est perfecta amicitia, qua potius potiora, & minus minora diligimus. Sapientem animam & perfectam diligat talem, qualem videt ille stultum non tale, sed quia esse perfecta & sapiens potest. Quia non seipsum debet stultum diligere. Nam qui se diligit stultum, non proficiet ad sapientiam. Nec fiet quisque qualis cupit esse, nisi se oderit qualis est.
August. lib. 83. Quaestiones.
Nullius repudianda est amicitia se ingerentis ad amicitiam copulandam, non vtriusque recipiatur, sed ut recipiendus optetur, atque ita tractetur ut recipi possit. Illum enim in amicitiam recipere debemus, cui omnia nostra consilia refundere audeamus.
Ibidem.
Nihil sic probat amicum, quemadmodum oneris amici supportatio. Nemo nisi per amicitiam cognoscitur, & ideo amicorum mala firmiter sustinemus.
August. lib. 3. Confessionum.
Qui amat, non laborat: omnis enim labor non amantibus grauis. Solus amor est, qui nomen difficultatis erubescit.
Ibidem.
Amicitia est dulcis propter unitatem in multis animis.
Ibidem.
Bene quidam dixit de amico suo, dimidium animae meae. Nam ego sensi animam meam, & animam amici mei vnam fuisse animam in duobus corporibus, propter vim scilicet amoris. Et ideo ille mor tuo horrore mihi erat vita, quia nolebam vivere diutius. Sed ideo forte mori metuēbam, ne totus ille moreretur.
August. lib. 4. Confess. alloquens Christum.
Non est

AMICITIA.

XIX.

Non est vera amicitia, nisi eam coaglutines inter haerentes tibi vera charitate.
August. lib. 9. Confessionum.
Sicut amici adulantes conuertuntur, sic inimici litigantes plerumque corriguntur.
Augustinus lib. Confessionum.
Amor non sentit amaritudinem, sed dulcedinem. Quia soror amoris est dulcedo, sicut soror odij est amaritudo.
August. lib. 1. Soliloquiorum.
Amicitiae legem iustissimam esse arbitror qua praescribitur, ut non minus nec plus quisque amicum quam seipsum diligat.
Augustinus de uerbis domini in monte.
Omnia saeva & immania, facilia & prope nulla efficit amor.
Hier. ad Paulinum, & hab. in prolog. Bibl.
Vera enim illa necessitudo est & Christi glutino copulara, quam non vilitas rei familiaris, non praesentia tantum corporum, non subdola & palpans adulatio, sed dei timor & diuinarum scripturarum studia conciliant.
Hieronymus super Micheam prophetam.
Amicitia parem aut facit aut accipit: ubi inaequalitas, & alterius eminentia, alterius subiectio: ibi non tam amicitia quam adulatio est. Vnde & alibi legitur: Sic amicus eadem anima. & Lyricus pro amico precans: Serues, inquit, animae dimidium meae.
Ibidem.
Delicata est amicitia, quae amicorum felicitatem & diuitias sequitur.
Hieronymus ad Rufinum.
Obsecro te, ne amicum qui diu quaeritur, vix inuenitur, difficile seruatur, pariter cum oculis mente amittas.
Idem ad Demetriadem.
In amicis non res quaeritur, sed voluntas. Quia & alterum ab amicis saepe praebetur, alterum sola charitas tribuit. Eadem velle & eadem nolle, firma amicitia est.
Idem epist. 88.
Conuersus sensum & vultus voluntatum, quasi rivuli amicitiae scaturiant.
Ambrosius lib. 1. Officio.
Benevolentia communis quaedam pars est omnium, quae amicitiam connectit & copulat: In consilijs fidelis, In prosperis laeta, In tristibus moesta, Vnusquisque benevolentis se magis quam sapientis credit consilio.
Ibidem.
Benevolentia circa morum similitudinem facit. Inter dispares mores & studia compugnancia benevolentia esse non potest.
Idem Officiorum libro 3.
Solacium huius vitae est, ut habeas cuipectus tuus aperias, cui arcana communices, cui secreta tui peccatoris committas: ut colloques tibi fidem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur. Facilis vox & communis: Tuus sum totus, sed paucioris est effectus.
Ibidem.
Virtus est amicitia, non questus: quia non pecunia paratur, sed gratia & concertatione benevolentiae. Meliores sunt amicitiae inopum plerumque quam diuitum. Et frequenter diuites sine amicis

sunt, quibus abundant pauperes. Non est vera amicitia, ubi est fallax adulatio.
Ibidem.
Obiurgat amicus amicum non iactantiae studio, sed affectu charitatis. Neque admonitio aspera sit, neque obiurgatio contumeliosa.
Ibidem.
Si quid vitij in amico cognoueris, corripe occulte. Si non audierit, corripe palam errantem: amicum incorrigentem animo deferas.
Ibidem.
Defer amico ut aequali nec te pudeat, si praueñas amicum in officio. Amicitia enim superbiam nescit. Nam sicut amoris est deferre, ita qui odit quaestiones mouet: & qui amat deferit reuerentiam.
Ibidem in fine.
Pietatis custos amicitia est, & aequalitatis magistristra: ut superior inferiori aequalem se exhibeat, & inferior superiori.
Gregorius in Pastoralibus.
Cum incaute malorum amicitijs iungimur, eorum culpis ligamur. Ab illo qui summe rectus est, eo ipso iam discrepat, quo malorum amicitijs vita nostra concordat.
Gregorius Moralium lib. 7.
Cum quis in prosperitate diligitur, incertum valde est, vtrum prosperitas vel persona diligatur. Amisio vero felicitatis interrogat vim dilectionis. Nec prosperitas quippe amicum iudicat, nec aduersitas inimicum celat: quia & ille saepe prosperitatis nostrae reuerentia regitur, & iste ex confidentia aduersitatis aperitur.
Iohannes Chrysostomus in Polycratice lib. 3.
Philosophus sic inter hostes viuendum censuit, tamquam inter amicos: & sic inter amicos, ac si in medijs hostibus viueretur.
Iohannes Chrysostomus super Mattheum.
Vbi amicitia permanet, nil facile creditur, nil facile recipitur, quod dissidium possit operari. Si vero semel inimicitiae occupauerint animos, omnia quae sunt, quae dicuntur, quae audiuntur, ita recipiuntur, ut ad maiores proficiant inimicitias.
Isidorus lib. 3. de summo bono.
Non sunt fideles in amicitia, quos munus, non gratia copulat. Nam cito amicitiam deserunt, nisi semper accipiant. Dilectio enim quae munere glutinatur, eodem suspensio dissoluitur. Illa vera est amicitia, quae nihil quaerit ex rebus amici, nisi solam benevolentiam, scilicet ut gratis amet amantem.
Isidorus ibidem.
Nonnunquam accidit, ut inter amicos aliqua redargutionis nutrita discordia, maiorem postea charitatem parturiat, utpote cum corrigitur ea, quae displicere in amico videntur.
Ibidem.
Amicitia & prosperas res dulciores facit, & aduersas communionem temperat, & leuiore reddit. Quia dum in tribulatione amici consolatio adiungitur, nec animus frangitur, & minus eadem patitur.
Ibidem.
In prosperitate incerta est amicitia, nec scitur vtrum persona, an felicitas diligatur. Saepemodum per honores quorundam mutantur & mores. Et quos ante conglutinosos charitate habuerint, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despicuntur.

Bernardus

AMICITIA.

Bernardus sermone 2.

Sit fortis & constans amor tuus, nec cedens terroribus, nec succumbens laboribus. Amemus affectuose, circumscripse & valide.

Bernardus ibidem.

Noli abduci blanditijs, nec seduci flagitijs, nec frangi iniurijs. Tota anima, toto corde, tota virtute est diligere.

Hugo lib. 1. de Claustro anime.

Viro bono necesse est habere quatuor: Primum, ut omnes sibi amicos faciat: Secundum, ut si non potest amicos facere, non faciat sibi inimicos: Tertium, ut si non illud, discedat: Quartum, ut si quis discedentem persequitur, non vindicet.

Petrus Ravennas in serm. de spiritu sancto.

Nil durum, nil amarum, nil graue computat verus amor. Quod ferrum, quæ vulnera, quæ poena, quæ mortes, amorem perualent separare perfectum? Amor impenetrabilis est lorica. Respuat iacula, gladium excutit, periculis insultat, mortem irridet. Si igitur amor est, vincit omnia.

Boetius de Consol. lib. 2. met. 8.

O felix hominum genus,

Si iustos animos amor,

Quo cæcæ regitur, regat.

Ibidem.

Amicorum tibi fidelium mætes aspera horribilissq; fortuna detexit. Hæc tibi cerios sodalium vultus ambiguosq; secrevit.

Idem de Consol. lib. 3. prosa 5.

An præsidio sunt amici, quos non virtus, sed fortuna conciliat? Sed quem felicitas amicum facit, in fortunium facit inimicum. Quæ vero pestis effiacior ad nocendum, quam familiaris inimicus?

Idem lib. 3.

Amicorum quidem sanctissimum genus est, quod non in fortuna, sed in virtute inuenitur.

Boet. in Musica lib. 1. cap. 1.

Amica est similitudo, odiosa dissimilitudo atq; contraria: amorem dilectioneq; similitudo conciliat, Cyprianus de Compunctione cordis.

Is amantium mos est, ut amorem suum silentio tegere nequeant: Sed necessarii suis & charis suis efferunt & produnt, & flammæ infra pectus cohibere non possunt.

Seneca ad Lucilium.

Hæc amicitia est pretiosissimum genus diuitiarum.

Ibidem.

Post amicitiam credendum est, ante iudicandum. Illi vero præpostere officia permiscet, qui cum amauerint, iudicant: & non amant, cum iudicauerint. Diu cogita an tibi in amicitia aliquis recipiendus sit. Cum placuerit fieri, toto illum pectore admite. Tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Cum amico omnes cogitationes tuas misce, Fidelem si putaueris, facies.

Ibidem.

Si aliquem amicum existimas, cui non tantum credis quantum tibi, vehementer erras: & non satis nosti vim veræ amicitie.

Seneca ad Lucilium epist. 6.

Monstrabo tibi amatorium sine medicamēto, sine herba, sine vilius yeneficæ carmine, si vis amari,

ama. Iucundius est amicum facere, quæ habere, quomodo artificii iucundius est pingere, quæ pinxisse.

Ibidem.

Nullius rei sine amico iucunda est possessio.

Idem ad Lucilium epist. 9.

Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat. Quemadmodum cœpit, sic desinet. Necesse est ut initia inter se & exitus congruant. Qui enim utilitatis causa assumptus est, tandem placebit, quæm diu utilis fuerit. Hæc res florentes amicorum turba circumsedit. Circa euerfos solitudo est: non veri amici fugiunt, ubi probantur.

Idem ad Lucilium epist. 11.

Aliquis urbanus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus: ut illo spectante viuiamus, et omnia tanquæm illo vidente faciamus.

Idem ad Lucilium epist. 29.

Qui amicus est, amat. Qui amat, non vtiq; amicus est. Amicitia semper prodest. Amor aliquando nocet. Non est quæ amicum tantum vel in foro, vel in curia quæras. Si diligenter attenderis, domi inuenies. Errat enim, qui amicum in atrio querit, & in conuiuio probat: in pectore enim amicus, non in atrio inuenitur.

Idem epist. 76.

Nihil æque ægrum reficit, sicut amicorum affectus. Non video me mori, cum illos superstites reliquero. Puto inquam me victurum non cum illis, sed per illos.

Idem epist. 82.

Solus sapiens scit amare. Solus sapiens amicus est.

Idem epist. 96.

Scias amicitias sanctas colendas esse.

Idem epist. 111.

Præterea illud dulcissimum est honestissimumq; idem velle, & idem nolle.

Seneca in Prouerbis.

Amici vitia si ferres, facis tua. Ita amicum habere, ut facile hunc inimicum putes. Ita crede amico, ne sit inimico locus.

Ibidem.

Nulla pusilla domus, quæ multos recipit amicos.

Ibidem.

Talem diligentiam exhibe in amicitijs comparandis, ut incipias amare, quem deinde possis odisse.

Idem in Prouerbis.

Quantitales amicos habere voluerunt. Et ipsitales esse non possunt. Tu primum exhibe te bonum, & sic quære alterum similem tui.

Seneca libro de Beneficijs.

Amicus tarde acquiritur, sed cito amittitur.

Seneca lib. de Moribus.

Amicos secreto mone, palam autem lauda.

Ibidem.

Vires tuas amici magis sentiunt beneficijs, quam iniurijs.

Ibidem.

Quid tibi dulcius quæm habere amicum, cum quo omnia sicut tecum loqui audeas.

Seneca libro de Tranquillitate animi.

Nihil tæque oblectat, quæ amicitia fidelis & dulcis.

Seneca in Hercule furente, Tragedia 1.

Odit uerus amor nec patitur moras.

Idem in Tantalio, Tragedia 2.

Reparatq; vires in fluxu amicus amor.

AMICITIA.

XX.

Seneca in Tantalio, Tragedia 2.

Quos amor uerus tenet, tenebit

Ita cum magnis agitata causis.

Idem Tragedia 7.

Amor tunc neminem uerum potest.

Idem Tragedia 8.

Nec regna socium ferre, nec tede sciunt.

Aristot. lib. 1. Ethicorum.

† Duobus amicis existentibus, sanctum est honorare veritatem.

Idem lib. 9. Ethicorum.

Nullus eligeret viuere sine amicis, habens omnia alia bona.

Ibidem.

Duo simul viuētes, & intelligere & agere sunt potentiores quæm unus.

Ibidem.

In infortunijs refugium est ad amicos.

Ibidem.

Generantis ad genitum naturaliter est amicitia.

Ibidem.

Homines eiusdem gētis naturaliter sunt amici magis quæm reliqui.

Ibidem.

Amicitia est beneuolentia mutua, in qua est passio non latens.

Ibidem.

Triplex est amicitia: propter bonum utile, delectabile, & honestum. Amicitia propter bonum utile, maxime videtur fieri in senibus. Quia non curant delectabile, sed tantum utile. Amicitia vero quæ est propter bonum delectabile, iuuenū est. Amicitia bonorum honestorum permanēs est & stabilis.

Ibidem.

Sola amicitia bonorum honestorum intransmutabilis est.

Ibidem.

Non est facile alicui credere de amico suo, qui multo tempore probatus est ab ipso, nec unquam sibi iniustum fecit.

Ibidem.

† Nam amicitia animorum est coniunctio, non corporum.

Ibidem.

Mutua concordia & colloquia, factiua sunt amicitie.

Ibidem.

Perfecta amicitia nō est nisi per unum. Quia quod est perfectum, non potest fieri ad plures, sed ad unum.

Ibidem.

† Quædam philosophi putant, id est: Amicorum omnia sunt communia.

Ibidem.

In quibus nihil est cōmune, in his nec est amicitia, nec iusticia.

Ibidem.

Domini ad seruum non est amicitia secundum quod seruus, sed secundum quod homo. Quia secundum quod seruus, est dissimilis: secundum quod homo, est sibi similis.

Ibidem.

Multis esse amicum secundum perfectam amicitiam, non contingit.

Ibidem.

In communicatione omnis amicitia est.

Aristot. lib. 9. Ethicorum.

Amicus est alius ipse.

Ibidem.

Difficile fit, & congaudere & condolere multis familiariter. Non contingere videbitur multis esse amicum valde: propter quod nec amare plures.

Ibidem.

Amicis eligibilissimum est conuiuere: communicatio enim amicitia est.

Ibidem.

Amici existentes propter bonum utile & delectabile: his cessantibus cessat amicitia.

Ibidem.

Qui fingit se amicum & nō est, peior est eo, qui facie falsam monetam.

Ibidem.

Simile simili est amicum. Et ideo bonus malū amare non potest.

Ibidem.

Amicus debet se habere ad amicum sicut ad seipsum. Quia amicus est alter ipse.

Ibidem.

Beneuolentia non est amicitia, est tamen principium amicitie: unde ex beneuolentia diuturna, fit amicitia.

Ibidem.

Concordia ad amicitiam pervinet.

Ibidem.

Amicus se debet habere ad amicum: sicut genu ad tibiam.

Ibidem.

Amicitia est maxima bonorum exteriorum.

Ibidem.

Felix amicis honestis indiget.

Ibidem.

Amicitia bonorum augetur bonis colloquijs & operibus quibus viuunt: unde a bonis bona fiunt.

Aristot. lib. 2. Politicorum.

Amicorum communia sunt omnia.

Ibidem.

Amicis auxiliari vel delectari, delectatissimum est.

Idem lib. 5. Politicorum.

Regnum seruatur per amicos.

Aristot. lib. 1. Rhetoricorum.

Fulchrius est esse amator em sociorum, quæm amatorem pecuniarum.

Aristot. lib. 3. Topicorum.

Amicitia melior est diuitijs.

Plutarchus in uita Aristidis.

† Quocirca Themistocles facilitatis artibus instructus, ad congrendam ac populari potentiam est assecutus, ut cuiusque admententi, opt. mo iure principem Atheniensium futurum, si cunctis equalis ac communis esset, responderit: Nūquid profecto in ea sella sedere statui sem, ex qua mei studiōsi nihil amplius a me, quæ alieni habituri essent.

Hoc est.

Idem in Apophtheg. regum, de Philippo Macedonum rege.

† Quædam philosophi putant, id est: Amicorum omnia sunt communia.

Laert. Diog. de uita & moribus philosopho.

Citius ad calamitates amicorum docebat Chilo, quæ ad prosperitates, ire.

Idem ibidem.

Amico benefac, ut amantior fiat, dicebat Cleobulus: inimicum vero amicum facere sit de.

Ibidem.

Magis amicorum inuidiam, quæm inimicorum insidias cauere debemus, illud enim aperum, hoc d. 2. ceta.

Idem elegia 6.

Iust amor: contra quis ferat arma deos.

Tibullus lib. 3. Elegia 8.

Nulla fides Veneri, pericula ridet amantium

Iuppiter, & ventos irrita ferre iubet.

Franciscus Petrarca: Seneca 61.

Ben sapere iocunde natural consilio

Amor contra di te giamai non valse:

Tanti laci volente promisse false

Tanto prouato hauea tuo fier artificio. id est,

Planc sciebam huiusmodi consilia

Amor contra te nuncu imulauit:

Tot laqueos, tot falsa promissa.

Toties expertus eram tuum ferox artificium.

Idem Soneto 166.

Laci ha amor mille, & necum tende in uano. id est,

Laqueos habet amor mille, & nullum frustra tendit.

Franci Petrarca: cantil. 34. Stantia 6.

Quel chio so vedo, & non m'ingana il vero

Mal conosciuto. Ancie m'efforza amore,

Che la strada d'honore

Mai non lasa seguire, chi troppo il crede. id est,

Quod facio uideo: nec me decipit ueritas

Latens: sed amor mihi uim infert,

Qui iter honoris

Nunquam permittit sequi eos, qui sibi credunt.

Franci Petrarca: triumpho amoris cap. 1.

Questo e collui chel mundo chiama amore,

Amaro come vedi, & vederai meglio,

Quanto sia tuo, como e nostro, signore.

Manfucto sanuillo & fiero veglo,

Ben sa chi proua, & fiali cosa piana.

Anci mill'anni, infino ad horti fieglo,

Et naque docio, & dila sciua humana,

Nutrito di perfer dolci & suau,

Fatto seignor & dio de gente vana.

Tale morfo da lui, qual cum piu graui

Legi mena suauita aspra & acerba,

Sotho mille catene & mille chiau. id est,

Hic est ille quem oris nuncupat amorem,

Amarus ut uides, & melius uidetis,

Quando tibi, ut nobis, dominabitur

Humani puer & ferus uertigui.

Id sciunt experti, & tibi palam fiet.

Ante mille annos, & nunc, te admoneo,

Is natus est ex otio, & humana lasciua,

Nutritus curis dulcibus & suauibus,

Factus dominus & deus hominum leuium.

Talis est mortuus ab eo, qui grauioribus

Legibus ducit suam uitam asperam & acerbam,

Sub mille catenis & mille clauibus.

Franci Petrarca: triumpho amoris cap. 2.

So come amor sacra, & come uola,

Et so come hor manaccia, & hor percotte:

Come roba per forza, & come inuola.

Et so come sono instabile sue rote,

L'esperanze dubiose, & dolor certo,

Se promisse di se come son uote.

Come ne l'osia il suo foco coperto,

Et ne le uene viue occulta piaga:

Vnde e morte palese, & incendio aperto.

In summa so come inconstante & uaga,

Timida et ardua uita deglamanti:

Chun pocho dulce multo amaro appaga.

Et so co'stumi, & lor se spir & canti,

El parlar rotto, el subito silentio,

El breuissimo riso, & in lonchi pianti,

Et qual el mel temprato cum la sentio. id est,

Scio qualiter amor sagittat, & quomodo uolat,

Et scio qualiter nunc min. tur, & mouet uero percutit:

Sicut furatur ui, & quomodo dilabitur.

Et scio uti sunt instabiles sue rote,

Dubie eius spes, & dolor certus,

Eius promissa fidei qualiter sint uacua.

Quomodo in osibus suis ignis teclius est,

Et in uenis uiuit antiqua piaga:

Vnde est mors patens, & patens incendium.

In summa scio, qualiter inconstans & uaga,

Timida & audens sit amantium uita:

Vt in modica dulcedine appareat amaritudo plurima.

Eius mores, suspiria cantusque,

Sermo interruptus, silentium subitum,

Breuissimus risus, & in eius oculis gemitus,

Et quale est mel cum absinthio temperato.

Franci Petrarca: triumpho amoris cap. 3.

Hor qui triumpho il signore gentile

Di noi & d'altri tuti, che ad un lacio

Precisi hauea, dal mar d'india a quel di Thyle.

Pensieri in grembo, & uanitate in braccio

Dilecti fugiui, & ferma nomina:

Rose d'inverno, a me'state il giaccio.

Dubia spe me d'amanti, & breue gioia

Poenitentia et dolor doppole spale,

Qual nel regno di Roma o in quel di Troia. id est,

Iam ibi triumphauit generosus dominus

De nobis & cunctis alijs, quos ad eundem laqueum

Comprenderat, a mari Indo ad mare quod ad Thylem est.

Cogitationes in gremio, & in brachio uanitates:

Grati qui fugiunt, & firmum fastigium

Rose hyemales, & state media glacies.

Dubia spes amantium, & breue gaudium

Poenitentia & dolor post dorsum ipsum

Qualis in regno Romano aut Troiano.

Franci Petrarca: Amoris cap. 4.

Triumphar uolse, quel ch'el uolgo adora:

Et uidi a qual seruigio, & a qual morte,

Et a che straccio uia, che sinamora.

Errori, sogni & imagine morte

Eran d'intorno al carro triumphale:

Et false opinion sopra le porte.

Et lubrico sperar sopra le scale.

Stanco riposo, & riposato eff. mo:

Et gradi oue piu scende chin piu sale.

El dannoso guadagno, & util danno:

Chiar di honor, & gloria obscura & nigra,

Persida lealtate, & fido inganno,

Sollicito furor, & ragion pigra.

Carere oue si uien per strade aperte,

Onde per fretta a gran pena si migra.

Rotte se se al intrar, al uolte erte.

Dentro confusio turbida & mischia

Di certe doglie, & d'alegre & incerte.

Idem.

Constans & perfectus debet esse amor noster: ut si
necesse fuerit, amore illius moriamur, qui amore
nostri placide ac benigne mori dignatus est.

August. lib. Confessionum.

Minus domine te amat, qui aliquid tecum amat,
quod propter te non amat.

August. epist. ad Macedoniam.

Ad deum qui ubiq. presens est, ubiq. totus est, non
pedibus licet ire, sed moribus: mores autem nostri
non ex eo quod quisq. nouit, sed ex eo quod dili-
git, dijudicari solent: nec faciunt bonos vel malos
mores, nisi boni vel mali sint amores.

August. contra Manicheos lib. 1.

Si voluntatem dei quisq. nosse desiderat, fiat ami-
cus deo: quia si voluntatem hominis nosse quisq.
vellet, cui amicus non esset, omnes eius impuden-
tiam deriderent: non autem quisq. efficitur ami-
cus dei, nisi purgatissimis moribus.

August. lib. de moribus ecclesie.

Modus diligendi deum est, ut diligatur quantum
potest diligi: & quanto plus diligitur, tanto est di-
lectio melior.

August. lib. 8. de Ciuitate dei.

Non dubitat etiam Plato hoc esse philosophari, scilicet
deum amare.

August. super illud: Hoc mandatum do uobis.

Qui diligit deum, non potest non contemnere pre-
cipientem, ut diligat proximum: & qui sancte
ac spiritualiter diligit proximum, quid in eo dili-
git nisi deum?

Hieron. super Iosue homel. 1.

Qui amicitias petit, multorum sibi faciat esse ini-
micitias tolerandas. Nam cum anima verbo dei
se sociauerit, dubitare non debet, statim se inimi-
cos habebiturum, & eos quos ante habuit amicos,
in aduersarios esse vertendos.

Ambrosius de fuga seculi.

Cui portio deus est, nihil debet curare nisi deum, ne
alterius impediatur necessitatis munere: quod enim
ad alia officia conferatur, hoc religionis cultui atq.
huius nostri officio decerpitur. Hec enim vera est
sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, & que
dam alienatio charissimorum, ut suis se abneget,
qui seruire deo elegerit.

Gregorius lib. 2. Moralium.

Solent nonnulli in prosperis deum diligere, in aduer-
sis autem flagellantem minus amare.

Gregorius lib. 5. Moralium.

Tunc plenius in dei dilectione proficimus, cum in
eiusdem dilectionis gremio prius proximi chari-
tate lactamur.

Gregorius lib. 16. Moralium.

Amanti deum dilatio imponitur, ut ex dilato amo-
ris desiderio meritum retributionis augeatur.

Grego. in hom. Maria stabat ad monument.

Certe iam monumentum vacuum viderat, iam subla-
tum dominum nuntiauerat: quid est quod se iterum
inclinat, iterum videre desiderat: sed amanti semel
inspicere non sufficit, quia vis amoris intentionem
multiplicat inquisitionis.

Greg.

Non bolli mai Vulcan, Lippari & Ischia,

Stromboli & monicello come quel loco.

Poco amase, chin talgioco sarrischia. id est:

Triumphare uoluit is, quem uulgus ueneratur:

Et uidi ad quale seruitium, & qualem mortem,

Et ad quem spretum it, captus amore.

Errores, somnia atq. imagines pallore obside

Circumstant triumphalem curram:

Et false opinionis in ipsis foribus.

Lubrica quoq. spes in scalarum gradibus.

Fessa requies, & laborans requies:

Et gradus ubi plus descendens ascendit magis.

Dannosum lucrum, & damnum ipsum utile.

Clarum dedecus, & gloria obscura & nigra,

Persida fides atq. fida deceptio,

Sollicitus furor, & ratio pigra.

Carere quo peruenitur apertis uis,

Hucq. accelerando ad ingentem poenam migratur.

Precipites descensus in ingressu, in exitu aut erecti plurimu.

Intus confusio turbulenta atq. lis ingens

Poenarum certarum, at gaudiorum certitudo nulla.

Non feruerit se in vulcani insula Liparis, aut Inarime,

Strongile aut Actina in tanta ira.

Parum sese diligit, qui tali ludo se immiscet.

Amor dei graue ipse dicitur: qui charitas
& pietas erga deum esse videtur. De qua
vide infra Charitas.

Deuteronomij 6.

Audi Israel, Dominus deus vester, deus vnus est. Di-
liges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et
ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.

Paralipomenon 6.

Querite dominum & virtutem eius: querite faciem
eius semper. Ad Romanos 8.Diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum.
Matthei 22.Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, &
in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est ma-
ximū & primum mādatum. Secundum autē simi-
le est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.
In his duobus mandatis vnuerſa lex pendet &
prophete.

Luca 10.

Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, &
ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, &
ex omni mente tua, & proximum tuum, sicut teipsum.

August. super psal. 64.

Duas ciuitates, duo faciunt amores: Hierusalem fa-
cit amor dei: Babyloniam facit amor seculi. Inter-
roget igitur se vnusquisq. quid amet, & inueniet
vnde sit ciuis.

Hierony. in epist. ad Demetriaden.

Felix conscientia illa, in cuius corde preter amorē
Christi, quæ est sapientia, castitas, patientia atq.
iustitia, nullus alius versat amor, nec ad recorda-
tionē hominis aliquando suspirat, nec videre de-
siderat, quod cum viderit nolit dimittere.

August. de Cathexizandis rudibus.

Ama amorem illius, qui amore tui amoris descendit
in vterum virginis, & ibi amorē suum amoris tuo
copulauit. Humiliando se, sublimando te, coniun-
gendo lumen suæ eternitatis limo tuæ mortalitatis,

AMOR DEI.

Greg. in hom. Maria stabat ad monument.
Mulier quid ploras? quem quæris? Interrogatur causa doloris, ut augeatur desiderium querentis: quatenus cum nominaret quem quæreret, in amore eius ardentius æstuarer.

Gregorius super Ezechie.
In quantum quisq; amat, tantum ad ingressum regni appropinquat. In quantum vero amare negligit, tantum ingredi recusat.

Bernardus super Cant. serm. 20.
Dilexit nos deus dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter nempè dixerim, q̃ carnem induit. Sapienter, quia culpam cauit. Fortiter, quia mortē sustinuit. Disce ergo Christiane à Christo quemadmodum diligas Christū. Disce amare dulciter, ne ille tēp̃r det̃er, ne decepti: fortiter, ne cōpressi deficiamus.

Ibidem.
Toto corde, tota anima, tota virtute diligere, est omne quod blanditur de carne propria vel aliena, sacrosanctæ carnis Christi amore postponere.

Ibidem.
Magna res amor, si ad suum recurrat principium, si suæ origini reddatur, si refusus suo fonti semper ex eo sumat unde iugiter fluat.

Bernardus super Cant. serm. 30.
Sapientia est deus, & vult amari non solum dulciter, sed & sapiēter. Alioquin facillime zelo tuo spiritus illudit. Errores enim scientiam negliges. Nō enim habet callidus hostis medicamentum efficacia ad tollendam de corde dilectionem, quam si efficere possit, ut in ea incaute, & non cum ratione ambuletur.

Bernardus in tractatu de diligendo deum.
O iugum sancti amoris, quā dulciter capis gloriose laqueas, suauiter premis, delectanter oneras, fortiter stringis, prudenter erudis. O foelix amor, ex quo oritur strenuitas morum, puritas affectionum, subtilitas intellectus, desideriorum sanctitas, operum claritas, virtutum fecunditas, meritorum dignitas, præmiorum sublimitas.

Ibidem.
Prior deus dilexit nos tantus, tantum & gratis, tantillo & tales.

Ibidem.
Vultis à me audire, quare & quomodo diligendus est deus? Et ego dico q̃ causa diligēdi deum, deus est: modus, sine modo diligere. Ob duplicem causam dico deum propter se diligendum: vel quia nihil iustius, vel quia nil fructuosius diligī potest.

Petrus Rauennas super illud: Diliges dominum deum tuum &c.
Ama ergo o homo deū. Ama totus, ut possis omnia sine labore vincere, & delere peccata: Tenerē militiæ, delicati conflictus est, amore solo de cūctis criminibus reportare victoriam.

Beda super Cantica.
Multum quidem vexat hominem, cum relinquitur amor mundi. Multo amplius tamen cruciat, cum calcatur amor sui. Veruntamē super omnia transfigit & penetrat cor hominis, & excoquit desiderium æstibus amor dei: vñ est illa vox: Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languet,

Basilii in Hexameron.
Qui vult veram dilectionem prægustare, Christū discat suauiter amare: Quia Christus amor est.

Ibidem.
Thesaurus indeficiens est amor diuinus: quem qui habet diues est: quo quicunque caret, pauper est.

Ibidem.
Vnguētum suauē & optimum est amor summi boni, quo pestes mentis sanantur, & cordis oculi illuminantur.

Cassiod. super psal. 41.
Qui deum ex toto corde, & ex tota anima, et ex tota virtute diligit, locum vitijs non relinquit. Non enim intrat diabolus, cum deo totus occupatus est animus. Diabolus enim vacantem desiderat, nudatā perquirir. Sed vbi deum reperit, sub magna confusione recedit. Vñ ubi aliquid liquore plena sunt, superuenientium augmenta nō capiunt. Ita nos diuina charitas si totos repleat, nō erit quo crimen introeat.

Hugo de ar. lib. 1.
Inter mundi & dei amorē hæc est differentia: quia amor mundi à principio dulcis esse videtur, sed finem amarum habet. Amor vero dei ab amaritudine incipit, sed vltima eius dulcedine plena sunt.

Cyprianus de 12. abusionibus.
Mundi amor & dei pariter in vno corde habitare non possunt: quemadmodum oculi pariter coelum & terram nequaquam conspiciunt.

Pittacus.
πρὸ πάτρου & βουτὸν θεῶν. Id est, Ante omnia cole munera.

Dantes Paradisi cap. 24.
Segli amare ben, & bene spera & crede. *Id est,*
Si is bene amat, beneq; sperat creditq;.

Dantes Paradisi cap. 26.
Chel ben in quanto ben come sintende,
Cosi accende amare: & tanto magio
Quanto piu di bonita in se comprehende.
Dunq; allie senza oue tanto vantagio
De ciaschun ben, che for di lei si troua
Altro non e, che un lume di suo ragio. *Id est,*
Nam bonum sicut à cognoscente noscitur,
Sic & ad se amandum allici: & tanto magis,
Quanto plus bonitati in se continet.
Sic & diuina natura vñ tantus est excessus
Cuiusq; boni, ut bonum quod extra ipsum est
Aliud non sit, quam lumen ab illo procedens radio.

Amor patriæ græce πατρις: est pietas, quæ debetur patriæ.

Augustinus lib. 5. de Ciuit. dei. Catonem loquentem inducit.
Nolite existimare maiores nostros armis rēp. magnam ex parua fecisse: si ita esset, multo pulcherrimam nos haberemus. Quippe sociorum atq; ciuium, præterea armorum & equorum maior copia nobis quam illis. Sed alia sunt quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt. Com industria, foris iustum imperium: animus in consulendo liber: neq; delicto, neq; libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam & auariciam: publice egestatem priuam opulentiam. I. audan. us diuitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos nullum

AMOR PATRIÆ.

XXV.

Nullum discrimen, omnia virtutū præmia ambitio possidet.

Augustinus libro 2. de Ciuit. dei. Recitans uersum Enij poetæ.
Moribus antiquis res stat Romana uirūq;.

Versum hunc vel breuitate, vel veritate, tanq̃ ex oraculo quodā affatum esse mihi videtur. Nam neq; viri nisi morata ciuitas fuisset, neq; mores, nisi hi viri præfuissent, tantam & tam longe lateq; imperantem rempublicam.

Augustinus libro 1. de Ciuitate dei. loquens de Scipione qui dicebat:
Non censeo foelicem rempublicam stantibus moenibus, & ruentibus moribus.

Augustinus epistola 5.
Auerfa & peruerfa corda mortaliū, foelices res humanas putant, cum tectorum splendor aspicitur, & labes non attenditur animarum, cum theatrorum moles extruitur, & effodiuntur fundamenta virtutum.

Augustinus super Psalmo 93.
Odit valde patriā, qui sibi hñ putat, cū peregrinaf.

August. lib. 2. de Ciuit. dei. Recitans uersum Ciceronis lib. 5. de Repub.
Nostri ætas, cū remp. sicut pieturā accepisset egregiā, euanescente vetustate, nō modo eā coloribus hñdē quibus fuerat renouare neglexit, sed nec id quidem curauit. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit remp. stare Romanā, quos ita obliuio obsoletos videmus, ut non modo non colantur, sed etiam ignorentur.

Ambrosius hom. 5.
Hic reipub. vsus est, leges omnibus esse cōmunes, atq; obseruari eas deuotionē cōmuni, vno omnes teneri vinculo, nō alijus esse, quod alius sibi intelligat non licere, sed quod vni liceat licere omnibus, & cōmunē reuerentiā, patrum quoq; cōsilio respublica gubernetur. Commune omnibus vrbis domicilium, communis conuersationis officium, vnum præscriptum omnibus esse, vnum consilium.

Cassi. super illud: Super flumina Babylonis.
Nimis dulcis est recordatio patriæ, quæ in hostili terra probatur existere. Nā quāto hæc amara sentitur, tāto fit illa suauior: de loco em peregrinationis, proprii domicili crescit affectus.

Cassiodorus lib. 1. epistola 20.
Vnicuiq; patria sua charior est dū supra omnia saluā fore quæritur, vbi ab ipsis cunabulis cōmorat. Feris datū est agros syluasq; quærere, hominibus aut foras patrias super cūcta deligere. Aues ipsæ per aëra vagantes proprios nidos amat, erratiles feræ cubilia dumosa festinant: voluptuosi pisces cauernas suas perquirunt, cunctaq; animalia ibi se norū refugere, vbi longissima cupiunt ætate constare.

Cassiodorus epistola 39.
Interdum expedit patriam negligere, ut sapiētiā quis possit acquirere.

Cassiodorus libro 3. epistola 10.

Nobilissimi ciuis est patriæ suæ augmēta cogitare, sed eorū maxime quos resp. summis honoribus obligauit.

Idē lib. 5. epistola 31.
Vtilitatē publicā diuturna non conuenit ludificatione differri.

Idem lib. 6. epistola 11.
Constat foelicē esse remp. quæ multis resp. det ornata cōciuiibus.

Idem lib. 8. epistola 30.
Ciuis nō habet, qui vrbis suæ gratiā nō tuetur.

Seneca de Trāquillitate animi. post principi.
Non is solus reip. præest, qui tuetur res & de pace belloq; cēset: sed qui iuuentutē exhortatur, qui in bonorū præceptorū inopia virtutē instituit, qui ad pecuniā luxuriāq; ruentes retrahit. Et si moratur in priuato, publicum tamen negotium agit.

Seneca Tragæd. 6.
Præferre patriam liberis regem decet.

Aristoteles libro 1. Ethicorum.
Bonū ciuitatis, quāto cōmunius, tāto diuinius.

Aristoteles libro 2. Politicorum.
Quod plurimorū est cōmune, minime curā sortitur, quia de proprijs maxime curant homines, de communibus aut minus vel minime.

Idem libro 3. Politicorum.
Ciuitas non est vna propter eosdem muros, sed propter eandem politiam.

Ibidem.
Politia est ordo quidam inhabitantium ciuitatem in principando & in subiiciendo.

Ibidem.
Non idem est bonus vir, & bonus ciuis.

Ibidem.
Quicūq; politiæ intendūt vtilitatē cōmunē, recte sunt iusti: quicūq; aut intendūt vtilitatē propriā, vitiōsi sunt, & rectorum politiarum transgressores.

Idem libro 4. Politico.
Ciuitas non constat ex vna parte, sed ex multis: quarum vna pars sunt agricolæ: secūda, artifices manuales: tertiā, hi qui negotiātur circa forū: quarta, mercenarij: quinta propugnatores & armigeri: quos in ciuitate necessariū est existere, si non debeant inimicis seruire.

Idem.
In omni ciuitate sunt tres species hominum, scilicet diuites, pauperes & mendicantes: inter quas optimi sunt mediocres, quia medium semper est optimum.

Ibidem.
Maximum eufortunium est ciues mediocrem substantiam habere, tanquā sufficiētem eis, quia per tales bene regitur ciuitas.

Aristoteles libro 6. Politico.
Non facile est permanere ciuitatē sine legibus & consuetudinibus compositam.

Aristoteles magnorum moralium lib. 1.
Oportet, si quis in politijs practicus esse debet, secundum mores esse studiosum.

Laert. Dioge. de uita & moribus philoso.
Filij eorū, qui pro republica obire, publice nuntiantur, doceātur: dicebat Solon.

Ibidem.
Interrogatus, qualiter ciuitas bene regi posset, ait: si princeps & maiores secundum legē vixerint.

Ibidem.
Interrogātī amico dū senex esset, an ante mortem in

AMOR PATRIAE.

tē in patriā vellet afferri, vt in patria moreret. Nihil necesse est: Vndiq; enim ad inferos tantū dem viā est: respondit Pythagoras.

Ibidem.

Ciuitati consulendū esse potiora dicebat Cleobulus.

Ibidem.

Interrogatus Socrates, de qua patria esset oriundus, respōdit: Mundanus sum. Totius enim mundi ciuem & incolam se arbitrabat: nullā sibi approprians patriam.

Ibidem.

Interrogatus Plato qualium locorū, vel vrbiū habitatio sit vitanda, ait: Non habites, in qua sumptus lucra exuperant: & in qua mali praeualent bonis, & vbi plurimum domini mentiantur.

Plutarchus in Apophthegmatibus.

Pedarectus non electus in numero trecentorū: qui quidē in urbe ceteris dignitate praestabat, hilaris subridensq; abibat. Gaudere se iniquis: siquidē trecentos vrbs haberet sese meliores.

Cicero lib. 1. Officio.

Nam vt praeclare scriptū est à Platone. Non nobis solum nati sumus, ortusq; nostri partē patriā vendicat, partem amici.

Ibidem.

Magna etiā illa communitas est, quae conficitur ex beneficiis vltro citroq; datis. Et infra. Omnium societatū nulla est grauior, nulla charior quam ea quae cū reipub. est.

Ibidem.

Vt enim tutela sic procuratio reipub. ad eorū vtilitatem qui commissi sunt: non ad eorum, quibus commissi est gerenda est.

Idem lib. 2. Officio.

Habere enim quæstui reipub. nō modo turpe est, sed & sceleratū est & nepharium.

Ibidem.

Hæc genera officiorum qui prosequitur cum summa vtilitate reipublicae, magnam ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam.

Cicero lib. 3. Officio.

Neq; enim nobis solū diuites esse cupimus: sed liberis, propinquis, amicis, maximeq; reipub. singulorū enim facultates & copiae diuitiae sunt ciuitatis.

Ibidem.

Sed si quis qui apud te pecuniā deposuerit, bellū inferat patriae. Reddas ne depositū: nō credo. Facies enim contra rempu. quae debet esse charissima. Sic multa quae honesta natura videntur esse, temporibus fiunt non honesta.

Cicero lib. 7. Philippicorum.

Vri secariq; patimur: vt membrorū potius aliquid quam totū corpus intereat. Sic in reipu. corpore, vt totū saluum sit, quicquid est pestiferum amputetur.

Ibidem lib. 12.

Omnibus bonis expedit saluam esse reipubli. Sed in his qui fortunati sunt magis apparet.

Cicero in inuictiua contra Catilinam.

Fuit quōdam in repu. virtus, vt viri fortes acrioribus suppliciis ciuē perniciosum, q̄acerbissimum hostem quaterent.

Cicero Tuscul. quaestio. lib. 1. circa finem.

Claræ vero mortes pro patria oppetire, non so-

lū gloriose rhetoribus, sed etiā beatæ videri solent. Repetunt ab Erichtheo, cuius etiā filiae cupidē mortem expetiuerunt pro vita ciuiū: Codrū, qui se in medios immisit hostes famulari veste ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum: Si rex interfecus esset victores Athenas fore. Menecheus vero non praefermittitur: qui oraculo edito largitus est patriae suae sanguinem: Iphigenia Aulide duci se immolandā iubet: vt hostiū sanguinis eliciat suo. Veniūt inde ad propria: Harmodius in ore & Aristogiton Lacedaemonius, Leonidas Tebanus, Epaminūdas viget. Nostros nō norunt, quos enumerare magnū est. Ita sunt multi quibus videmus optabiles fuisse mortes cum gloria.

Cicero Rhetoricorum vterum lib. 1.

Omnes leges iudices ad commodum reip. referre oportet: & eas ex vtilitate communi nō ex descriptione, quae in literis est interpretari. Ea enim virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, vt in legibus scribendis nihil aliud sibi, nisi salutem & vtilitatem reipublicae praeponerent.

Ibidem.

Neq; enim ipsi quod obesser, scribere solebant: & si scripsissent: cum esset intellectum repudiātū irilegem intelligebant. Nemo enim leges legum causa esse saluas vult, sed reipu. quia et legibus omnem rempu. optime putant administrari.

Ibidem.

Quamobrē leges igitur seruari oportet: & ad eam causam scripta omnia interpretari cōuenit: hoc est, quoniā reip. seruamus, ex reipu. cōmodo atq; vtilitate interpretemur.

Cicero Rhetoricorū nouorū lib. 4.

Nullum tantum est periculum, quod sapiens pro salute patriae vitandum arbitretur.

Ibidem.

Cū agatur incolumitas perpetua ciuitatis: qui bonis erit rationibus praeditus, profecto nullum vitæ discrimen sibi pro fortunis reipub. fugiendum putabit: & erit in ea sententia semper, vt pro patria studiose agat, quāuis in magnam descendat vitæ dimicationem.

Ibidem.

Nam sapiens qui omnia reipub. causa suscipienda putabit, saepe ipse secū loquitur: Non mihi soli, sed etiā atq; adeo multo potius natus sum patriae.

Ibidem.

Vita quæ fato debetur saluti patriae potissimū persoluat. Aluit hæc me, tute atq; honeste perduxit vsq; ad hanc ætatem: Munuit meas rationes bonis legibus, optimis moribus, honestissimis disciplinis. Quid est quod à me ei persolui possit satis, vnde hæc accepta sunt?

Ibidem.

Quis est tā tenui cogitatione praeditus, cuius animus tātis inuidiae angustijs cōtinetur? qui nō hūc hominē studiosissime laudet, et sapientissimū iudicet, qui pro salute patriae, pro incolumitate ciuitatis, pro reipu. fortunis, quibus magnū atq; atrox periculū studiosissime suscipiat, & libenter subeat?

Ibidem.

Sapiens

AMOR PATRIAE.

XXVI.

Sapiens itaq; nullum periculū pro reipub. vitabit. Ideo (quod saepe fit) qui pro reipub. perire noluerit, necessario cum reipub. pereat.

Ibidem.

Ergo qui fugiunt id periculū, quod pro rep. subeundum est, stulte faciunt.

Ibidem.

At qui patriae pericula suo periculo expetūt, hi sapientes putandi sunt: cū & eum quē debent honorē reip. reddunt, & pro multis perire malunt, quam cū multis.

Vale. Max. lib. 1.

Aequē enim virtutis est, & bona patrie auxillē, & mala in se trāferri voluisse.

Vale. Max. lib. 2. tit. de institut. antiquis.

Adeo magna charitate patriae Romani tenebatur, vt arcana consilia patrum cōscriptorum multis seculis nemo senator enuntiauerit.

Ibidem.

Apud antiquos, qui curiae limen intrabant, abiecta priuata charitate publicā induebant.

Homerus in o. Iliados.

Non illi indecens pugnant pro patria mori.

Id est.

Ibidem in a. Odysee.

— autē p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

— vultus p. d. vultus

diculū. Sed timebis dominū deū tuū. Non eris criminator nec susurro in populis.

Ibidem.

Non stabis cōtra sanguinē proximī tui. Nolite facere iniquū aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mēsurā. Statera iusta, & aequa sint pondera, iustus modius, & quisque sextarius.

Deuterono. cap. 5.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Ibidem.

Non concupisces vxorem proximī tui, non domum, non agrum, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinū, & vniuersa quae illius sunt.

Deuterono. cap. 22.

Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & praeferbis, sed reduces fratri tuo.

Deuterono. cap. 24.

Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, siue aduenā qui tecū moratur in terra, & intra portas tuas est: sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum: quia pauper est, & ex eo sustentat animā suam. Ne clamet contra te ad dominū, & reputetur tibi in peccatū.

Deuterono. cap. 26.

Maledictus qui clā percusserit proximū suū, & dicet omnis populus, Amen.

Tobias cap. 4.

Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquādo alteri facias.

Proverbi. cap. 22.

Non facias violentiā pauperi quia pauper est, neq; cōteras egenum in porta: quia iudicabit dominus causam eius, & configet eos qui cōfixerunt animā eius.

Ecclesiastici. cap. 6.

Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.

Ibidem.

Non te pigeat visitare infirmū, ex his enim in dilectione firmaberis.

Ecclesiastici. cap. 12.

Si benefeceris, scito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa.

Mattheus. cap. 5.

Audistis quia dictum est: Diliges proximū tuū, & odio habebis inimicum tuum. Ego autē dico vobis: Diligite inimicos vestros: Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sicut filij patris vestri qui in cælis est, qui oriri facit solem suū super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.

Mattheus. cap. 22.

Diliges dominum deū tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & propheta.

Marcus. cap. 4.

In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis: & adijcietur vobis.

Lucas. cap. 5.

Qui habet duas tunicas, det nō habenti: & qui habet escas, similiter faciat.

Lucas. cap. 6.

Diligite inimicos vestros: Benefacite his qui

c 2 Vos

AMOR PATRIAE.

vos oderunt. *Ibidem.*
 Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & ciuitatis filij altissimi: Quia ipse benignus est. *Ibidem.*
 Dimittite & dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis. *Ioannes cap. 13. in euange.*
 Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. *Ioannes cap. 15. in euange.*
 Hoc est praeceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. *Ibidem.*
 Hoc mando vobis, vt diligatis inuicem. *Paulus ad Romanos cap. 12.*
 Nulli malum pro malo reddentes, & infra: Scriptum est enim, mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. *Idem ad Romanos, cap. 13.*
 Qui enim diligit proximum, legem impleuit: nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. *Paulus prima ad Corinthios, cap. 8.*
 Caritas vero edificat. *Paulus ad Galatas cap. 5.*
 Omnis enim lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum. *Paulus ad Galatas, cap. 6.*
 Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. *Paulus ad Colossenses cap. 3.*
 Super omnia autem haec, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. *Idem ad Hebraeos, cap. 13.*
 Caritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci. *Petrus apost. prima cap. 4.*
 Ante omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. *Ioannes apost. prima, ca. 2.*
 Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsq; ad huc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: Quia tenebrae obcauerunt oculos eius. *Ioannes apost. prima, cap. 3.*
 Qui non diligit, manet in morte. *Ibidem.*
 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem. *Ibidem.*
 Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua,

sed opere & veritate. *Ioannes apost. prima ca. 4.*
 Diligamus nos inuicem, quia charitas ex deo est. *Ioannes apostolus prima, cap. 4.*
 Si quis dixerit: quoniam diligo deum, & fratrem suum oderit, mendax est. *Ibidem.*
 Hoc mandatum habemus a deo, vt qui diligit deum, diligat & fratrem suum. *August. lib. de baptismo.*
 Redire dimissa peccata, vbi charitas non est superna, dominus docet in euangelio apertissime de illo seruo, qui cum deprecanti omnia dimisit, & ille conseruo suo misereri noluit, iussit eum dominus reddere omnia quae dimiserat. *August. & hab. 24. q. 1. Vbi.*
 Vbi charitas non est, non potest esse iustitia: Dilectio enim proximi malum non operatur. *Augustinus & hab. 24. q. 3. Corripitur.*
 Sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri. *Augustinus & habetur de poenitentia, dist. 2. cap. Caritas.*
 Caritas est aqua, de qua dominus in euangelio ait: Qui biberit aquam quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. *Augustinus & habetur de poenitentia dist. 2. cap. Caritas.*
 Sine charitate quomodo quis veram cordis contritionem habere poterit? quomodo ergo delictorum remissionem? *Augustinus super epistolam Ioannis, & habetur 23. q. 5. Non putes.*
 Non putes te tunc amare seruum tuum, quando cum non caedis: aut tunc amare filium tuum, quando ei non das disciplinam: aut tunc amare vicinum tuum, quando eum non corrigis. Non est ista charitas, sed languor. Ferueat charitas ad emendandum & corrigendum. Si sunt boni mores, delectent: si autem mali, emendentur. *Ibidem, & hab. de poeni. dist. 2.*
 Radicata est charitas. Securus esto, nihil mali accidere potest. *August. super epistolam Ioannis, & habetur de poeni. dist. 2. Si quis.*
 Si quis tantam habuerit charitatem, vt paratus etiam sit pro fratribus mori, perfecta est in illo charitas. *Augustinus super epistolam Ioannis, & habetur de poeni. dist. 2. Sicut.*
 Sicut seta introducit filum, ita timor introducit charitatem. Crescit charitas: Minuitur timor, & conuerso. *August. super epistolam Ioannis, cap. 7.*
 Si non vultis in ista eremo siti mori, bibite charitatem: Fons est quem voluit deus ponere, ne deficiamus: & abundantius cum bibamus, cum ad patriam venerimus. *Augustinus*

AMOR PROXIMI.

XXVII.

August. super Ioan. serm. 69.
 Domine ecce quem amas, infirmatur. Non dixerunt veni: Amanti enim tantum nuntiandum fuit. Sufficit, vt nouerit. Non enim amat & deserit. *August. ad Iulianum comitem, & habetur de poeni. dist. 2. Caritas.*
 Caritas quae deserit potest, nunquam vera fuit. *August. ad Hierony. & habetur ibidem.*
 Caritas in quibusdam perfecta, in quibusdam imperfecta, perfectissima autem in hac vita haberi non potest. *Augustinus ad Martianum.*
 Dilectio est pacis vnda, Ros gratiae, Charitatis imber, semen concordiae, affectus gentium, amoris fructus, & ad summam dilectio deus est. *Idem ad Macedonium.*
 Dilige proximum sicut teipsum. Proximus in hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socij sunt omnes homines. Nam si pecuniae ratio socios facit, quanto magis ratio naturae, non negotiandi, sed nascendi lege communis. *Aug. hom. 8. & hab. de poeni. dist. 2. Quid.*
 Quia radix omnium malorum est cupiditas, & radix omnium bonorum est Caritas, & simul ambae esse non possunt. Nisi vna penitus euulsa fuerit, alia plantari non potest. Sine causa conat aliquis incidere ramos, si radicem non contendit euellere. *Augustinus in Enchiridio.*
 Finis praecepti est Caritas. Omne enim praeceptum ad charitatem refertur. Quod enim sit timore poenae, vel aliqua intentione carnali, vt non referatur ad charitatem, nodum fit quem admodum fieri oportet, quamuis fieri videatur. *August. lib. de meritis & remissione peccatorum, & habetur de Con. dist. 4. Ecclesiae.*
 Ecclesiae charitas, quae per spiritum sanctum diffunditur in cordibus, eorum qui participes sui sunt peccata dimittit, eorum qui non sunt, tenet. *August. lib. de doct. Christiana.*
 Sola charitas est, quae vincit omnia, & sine qua nihil valent omnia, quae vbiq; fuerit, trahit ad se omnia. Scientia si sola sit inflat. Quia vero charitas edificat, scientia non permittit inflari. *August. lib. de Cathexizandis rudibus.*
 Caritas alios parit, cum aliquis infirmatur, alios curat edificare, alios contremiscit offendere, ad alios se inclinat, cum alijs erigit, alijs blanda, alijs seuera, nulli inimica, omnibus mater. *Idem lib. de diffinitionibus.*
 Misericordia est animi condolentis affectus, cum additamento beneficii, vt copiamur proximo, & largiamur de proprio. *August. lib. 9. de Ciuit. dei.*
 Longe melius & humanius, & piorum sensibus accommodatius in Caesaris laude locutus est, vbi ait: Nulla de virtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior misericordia est. *Augustinus de opere monachorum.*
 Multo misericordius operatur quis circa animas infirmorum: qui bonae famae seruorum dei con-

sulit, quam erga corpora aegrotantium, qui panem esurientibus tribuit. *August. super psalmo 103.*
 Valde longe dirigit is, qui bene audit, & male operatur. Si potes dare, da: si non potes affabilem te fac. Coronat deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem. Nemo dicat, non habeo. Caritas non de sacculo erogatur. *Augustinus de uerbis domini sermone 11.*
 Diues & pauper duo sunt sibi contraria, & sunt sibi duo necessaria. Nullus indigeret, si se inuicem supportarent, & nemo laboraret, si se ambo iuuarent. Diues propter pauperem factus est, & pauper propter diuitem. Pauperis est orare, & diuitis erogare, & dei est pro paruismagna praestare. *Hieron. super epistolam ad Galatas.*
 Vide quantum bonum est charitas: Si ita martyris fecerimus vt nostras velimus ab omnibus reliquias honorari, & si opinionem vulgi sectantes intrepidum sanguinem fuderimus, & substantiam nostram vsq; ad mendicantem propriam dederimus, huic operi non tam praemium, quam poena debetur, & perfidia magis tormenta sunt, quam corona victoriae. *Hieronimus in epistola ad Nepotianum.*
 Non memini me legisse mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit. Habet enim multos intercessores, & impossibile est multorum preces non exaudiri. *Hieron. & hab. dist. 36. Qui clementiam.*
 Qui clementiam non habet, nec induit viscerum misericordiae & lachrymarum, quamuis spiritalis sit, non adimplet legem Christi. *Ambrosius super epistolam 11. ad Corinthios, & habetur dist. 1. Ficta.*
 Ficta Caritas, quae deserit in aduersitate. *Ambrosius super Beati immaculati.*
 Ille intelligit super pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis? nisi alimoniam eidem largiaris. *Ambrosius ibidem.*
 Hoc est occidere hominem, vitae suae ei subsidia denegare. Caue ne inter oculos tuos includas salutem inopum, & tanquam in tumulis sepelias vitam pauperum. *Gregorius Moralium lib. 7.*
 Quia duo sunt praecepta charitatis, dei videlicet & amor proximi. Per amorem dei gignitur amor proximi, & per amorem proximi dei amor nutritur. Nam qui amare deum negligit, perfecte diligere proximum nescit. Et tunc plenius in dei dilectione proficimus, si in dilectionis gremio proximi charitatem colligamus. *Gregorius ibidem.*
 Perfectiois vinculum charitas dicitur. Quia omne bonum quod agitur per illam ne pereat ligatur. A tentatione namq; citius quodlibet euellit opus, cum solutum a vinculo charitatis inuenitur. *Greg. Mora. lib. 19. parte 4. cap. 23. & habetur dist. 45. Sunt namq;*
 Sunt namq; nonnulli ita districti, vt etiam omnem

mansuetudinē benignitatis amittant, et sunt nō nulli ita mansueti, vt perdāt districti iura regiminis. Vnde erectis rectoribus vtraq; summopere sunt tenenda: vt nec in disciplinæ rigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtiōe deserant disciplinæ, quatenus nec à compassionē pietatis obdurecant, cum contumacem corrigunt, nec disciplinæ rigore molliant, cum infirmorū animos consolantur. Regat ergo rigor disciplinæ mansuetudinem, et mansuetudo ornēt sermone rigorem. Et sic alterum commēdetur ex altero, vt nec rigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta. *Ibidem.*

Vera iustitia compassionem habet, falsa vero dignationem, quāuis et iusti solē recte peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typo superbiz, aliud quod zelo disciplinæ, indignant enim, sed dedignantes sunt. At contra hi qui de falsa iustitia superbire solent, ceteros quoq; despiciunt, nulla infirmantibus misericordia descendunt, et quo se peccatores esse nō credūt, eo deterius peccatores fiunt.

Greg. in Reg. et hab. 8. q. 1. In scri. 5. Duo.

Duo quippe sunt præcepta charitatis, amor dei et proximi. Per actiuam igitur vitam prodesse proximis cupiens Esaias officium prædicationis appetit. Per contemplatiuam vero Hieremias amore conditoris sedule inherere desiderans nemiti ad prædicandum debeat contradicere.

Greg. in Pastoral.

Tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cū ad ima proximorū se misericorditer attrahit. Et quæ benigne descendit ad infima, valenter recurrit ad summa. *Ibidem.*

Nihil perfectius deo virtute dilectiōis, nihil desiderabilius diabolo extinctiōe charitatis. Quisquis igitur seminando iurgia dilectionem proximorū perimit, diabolo familiaris seruit.

Idem super Exech. home. 6.

Adoptio filiorum sola charitate acquiritur. Ioannis 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri. Quid hac potestate altius? Quid hac altitudine sublimius dici potest? In qua potestate quisq; creatus efficitur filius creatoris.

Ioan. Chrysost. super illud Ioan. 15. Omnes in unum corpus baptizati sumus.

Propterea in vnum corpus ne nō dissoluamur, sed eam quæ ad inuicem est conuenientia et amicitia corporis, vnius conuenientiam obseruemus. Quocirco ita procuremus proximorū, vt vnusq; nostrum suam carnē non despiciat. Nullus enim vnq; carnē suā odio habuit, sed eā nutrit et fouet. *Ioan. Chrysost. super Mat.*

Si indifferenter omnibus dederimus, semper miseremur, si autē discutere cōperimus, nunquā misericordiam præstabimus.

Lactant. Firmia. diuin. instit. lib. 6. cap. 6.

Si hac de causa homines congregati, vt mutuis auxilijs imbecillitatem suam tuerentur, succurrendum est igitur homini qui egeat auxilio,

Ibidem.

Deus enim qui cæteris animalibus sapientiam nō dedit, naturalibus ea munimentis ab incurribus et periculis tutior generauit, hominē vero quia nudum fragilemq; formauit, vt cum sapientia potius insisteret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, vt homo hominem tueatur, diligat, foueat, cōtraq; omnia pericula et accipiat et præstet auxilium. Summum inter se hominum vinculum est humanitas, quod qui dirūpet, nefarius et parricida existimandus est. Nam si ab vno homine quem deus finxit omnes sumus oriūdi, certe consanguinei sumus, et ideo maximum scelus putandum est odisse hominem vel nocentem.

Ibidem.

Item si ab vno deo inspirati omnes et animati sumus, quid aliud quā fratres sumus? Et quid coniunctiores animis quā qui corporibus. Itaque non erat Lucretius cum dicit: Deniq; coelesti sumus omnes semine oriūdi. Omnibus atq; idem pater est, ergo pro beluis immanibus sunt habendi, qui homini nocent qui contra ius humanitatis et fas omnes spoliāt, cruciant, occidūt, exterminant. *Ibidem.*

Deus enim quoniam pius, animal nos vtile voluit esse, sociale. Itaq; in alijs hominibus nos ipsos cogitare debemus. Non meremur in periculo liberari, si non succurrimus. Non meremur auxilium si negamus, nam qui se à præstando auxilio remouet, etiam ab accipiēdo remoueat necesse est, quia nulla opera indigere se putat, qui aliter suū denegat. Retinendum est igitur vinculum societatis humanæ, quia homo sine homine nullo modo potest viuere. *Ibidem.*

Conseruanda est igitur humanitas si homines recte dici velimus. Id autem ipsum conseruare, quid aliud est quā diligere hominē, quia homo sit, et idem quod nos sumus. *Ibidem.*

Verum illud est Ciceronis quod ait, hominem naturę obedientem homini nocere non posse. Ergo si nocere homini contra naturam est, prodesse igitur homini secundum naturam si necesse est, et qui non facit, hominis se appellatione dissoliat. Quia humanitatis officium est necessitati hominis ac periculo subuenire. *Ibidem.*

Huius enim operis et officij merces à deo est expectanda solo, nam si ab homine expetes, iam nō humanitas erit illa, sed beneficij sœneratio. Nec potest videri bene meruisse, qui quod facit non alteri sed sibi præstat.

Basiliius homelia prima.

Panis est famelici quē tenes, nudi iunica quam in conclauis conseruas, discalciaui calceus qui penes te marcescit, indigentis argētum quod possides. Quocirca totiniurias agis, et subuenire valebis.

Seneca ad Lucili. epist. 47.

Hæc tantum præcepti mei summa est. Sic cum inferiori viuas, quemadmodum tecum superiorem viuere velis. Quoties in mentē venerit tibi quantum in seruū liceat, veniat in mentem tantundē in te domino tuo licere.

Seneca in prouerbij.

Habet in aduersis auxilia qui in prosperis commodat. *Ibidem.*

Qui succurrere perituro potest, cum non succurrit, occidit. *Seneca lib. de beneficijs.*

Tacite danda sunt beneficia, vt nota sint solis quibus profunt. Interdum etiam ipse qui iuuat fallendus est, vt habeat, nec à quo acceperit, sciat.

Ibidem.

Multū interest inter misericordiā beneficij et beneficiū. Itaq; nec aurum nec argētū, nec quicq; eorum quæ à proximis recipiūt beneficiū est, sed ipsa tribuentis voluntas. *Ibidem.*

Pleriq; sunt qui beneficia asperitate verborum et supercilio in odium adducunt, eo sermone vsi, ea superbia, vt impetrasse poeniteat.

Ibidem.

Tempore beneficia magna sunt, beneficium est vnus in fame panis. Beneficiū est arentibus siti mō strare fontē eo animo quicquid debetur quo datur, nec quantum sit, sed à quali voluntate perpēditur. Maius enim aut minus fit, quāuis idē sit tēpore, loco, causa. *Ibidem.*

Ingratum est beneficiū, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis ægre dimittere visus est, et sic dare tanq; sibi eriperetur. Gratissima autem sunt beneficia parata, facilia, occurrētia, vbi nulla mora fuit nisi in accipientis verecundia.

Ibidem.

Optimum est occupare antequā rogemur. Quia cum homini probo ad rogandum os concurrat, et diffundat rubor, qui hoc tormētum remittit, multiplicat munus suum. *Ibidem.*

Nō tulit gratis: qui cum rogasset, accepit. Nulla res charius cōstat quā quæ precibus empta est. Molestum enim verbū et onerosum est demisso vultu dicere rogo. *Ibidem.*

Nihil charius æstimamus quā beneficium quod quāmdiu petimus nihil vilius q̄ cum accepimus, vnum bene positiū beneficium, multorū amissorum damna restaurat. *Ibidem.*

Quāuis omni petenti dare debeas, tamen in beneficio spectādi sunt mores eius cui datur, et animus erga nos, et cohabitatio vitæq; societas, et ad nostras vtilitates officia ante collata.

Ibidem.

Pulchrum sane prædicandum beneficium, nulla dilatione suspensum, nullis precibus redemptū, nullis meritis comparatum. Gratius est enim donum quod venit ante preces. *Ibidem.*

Quis vestrum contētus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? Quis vestrum cum aliquid suspicatus est à se peti, frontem obduxit, vultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus et de industria non inuenientibus exitum, occasione preterendi abstulit, et varijs artibus necessitates prope rantes elusit. In angusto vero compressus aut distulit idē, aut timide negauit, aut promisit, sed difficulter, sed ductis supercilij, sed malignis et vix exeuntibus verbis. *Ibidem.*

Deos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur, Demus beneficia, non sœneremur.

Ibidem.

Ordo beneficij per manus trāseuntis nihilominus ad diuitem reuertitur. *Ibidem.*

Nullum beneficium dandum est negligenti.

Ibidem.

Primo necessaria sunt danda, deinde vtilia, deinde iucunda. *Ibidem.*

Videamus ne mittamus munera superuacua, vt foemina arma, liberos rustico. *Ibidem.*

Videndum est et considerandum, quid, cur, qualiter, quando, vbi, et quare sit dandum.

Ibidem.

Turpissimū genus beneficij est inconsulta donatio. *Ibidem.*

In dando beneficia eligendus est vir simplex, non ingratus, alieni abstinentes, non sui avarus, et maxime beneuolus. *Ibidem.*

Si propter vilitatem darētur beneficia, dñi tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundunt, non darent. *Ibidem.*

Cum beneficia in vulgus largiri institueris, multa perdenda sunt, vt vnum benedices.

Ibidem.

Dare debemus quomodo vellemus accipere, ante omnia libenter et cito. *Ibidem.*

Cauemus ne aliquid moræ interueniat in dando, vt deliberasse videamur. *Ibidem.*

Illud beneficium est iucundum quod alicui obuiū venit. *Ibidem.*

Tarde velle nolentis est. *Ibidem.*

Beneficium ab homine duro asperē datum, panis lapidosus vocatur, quē esuriēti accipere necessarium sit esse acerbum. *Ibidem.*

Dabo egeni, sed non vt ipse egeat. *Ibidem.*

Succurrā perituro, sed non vt ipse pereat. *Ibidem.*

Multo grauius est male dedisse beneficia, quā nondedisse.

Seneca lib. 2. de moribus.

Succurrere paupertati amicorū stude, imo potius occurrere. *Seneca lib. de formula vite.*

Clementiz esto cultor, seuitiz detestator. *Ibidem.*

Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus, ad iram tardus, ad misericordiam pronus, in aduersis firmus, in prosperis cautus et humilis. *Ibidem.*

Deum amabis, si illū in hoc imitaberis, vt velis omnibus prodesse, nulli nocere.

Macrobius lib. 2. Saturnalium.

Beneficium dando accipit, qui digno dedit.

Cicero lib. de Amicitia.

Fructus ingenij et virtutis omnisq; præstantiz tū maxime capitur, cū in proximū quēq; confertur.

Cicero lib. 4. Tuscul. Question.

Cur misereare potius quā feras opem, si id facere possis. *Idem lib. 2. Rhet. Veterum.*

Nam beneficij magnitudo ex vilitate atq; honestate aut necessitudine demonstratur.

Idem.

ANIMA.

quod me vidente non auderes. Ad sunt igitur tibi non modo presentes tecum, sed etiam pro te ad sunt, ut protegant, ad sunt ut proficiant.

Origenes super lib. Numer. homi. 79.

Agunt angeli diem festum, letantes super his qui refugientes consortia demonum per exercitia virtutum, angelicis festinant fociari confortijs.

Idem ibidem homi. 71.

Adest unicuique nostrum etiam minimis qui sunt in ecclesia dei, angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet, qui pro actibus nostris corrigendis et miseracionibus exposcendis, quotidie videat faciem patris qui in celis est.

Angor græce ἀνγών *an-gōn* est ægritudo premens, secundum Cice. lib. Tuscul. questio. Angor est animi et corporis cruciatus, unde anxius sollicitus, et anxietas sollicitudo dicitur, quæ et anxietudo dici potest. Artius per suasit moror, anxietudo, error, dolor.

Angustia græce στενότης *sten-otēs* angustus dicitur. Est viarum strictura, aut cuiuscunque alterius rei, unde per translationem pro difficultatibus capimus. Cice. Neminemque qui ei in tot rerum angustijs subueniret, habebat. Venit autem ab angusto verbo, quod est coarctato, quod anguli semper coarctentur.

Partes nutritiue diffinitæ.	Qualitates instrumentales.	Sedes earum.
Attrahitua, qua attrahit alimentum animati nutritiuum	Per caliditatem, quæ ducit sic, cuius sedes sunt	Stomachus, in quo est appetitus nutritiuus. Epar in quod attrahitur subtile separat a grosso alimento in stomacho. Venarum, per quas ducitur humor. Arteriarum, per quas ducuntur spiritus vitales.
Nutritiua cuius obiectum est alimentum, secundum quod potest a minima tum, cuius vires sunt.	Per frigiditatem et siccitatem, cuius sedes sunt	Stomachus, in quo retinetur attractum, ut digeratur. Epar, in quo reseruat attractum a stomacho nutrimentum, mitte narium ad cor. Et purum ibi reseruat est materia, ex qua fit nutritio totius animalis, cuius particula mittitur ad uasa seminaria. Extremitates venarum. (Sic enim.) Os, in quo fit masticatio nutrimenti, et solū præparat et disponit ad digestionem. Stomachus, in quo fit prima digestio, et ibi separatur grossum alimentum a subtili. Epar, in quo fit resolutio nutrimenti in quatuor humores, et inde mittitur alimentum purum ad cor, et in uia illius motus fit tertia digestio, et purum ibi reseruat est materia, ex qua fit nutritio totius animalis, sed eius particula mittitur ad uasa seminaria.
Expulsiva, qua superfluum alimentum egeritur	Per frigiditatem et humiditatem, cuius sedes sunt	Extremitates venarum, in quibus fit acceptio nutrimenti. Venter cum suis intestinis, in quæ uenit a stomacho superfluum alimentum digestum. Vesica, in qua recipitur humidum urinale, quod stillat ab epate. Vasa seminaria, in quibus sumitur superfluum quartæ uel propriæ tertiæ digestionis, quod dicitur semine, per quod fit generatio, et dicitur superfluum in quantitate, non autem in qualitate, quia per hoc generat animal sibi simile. Seminaria, quæ in masculis et feminis semen generat. Immutatiua, quæ uirtutes quæ insunt seminibus permiscet contemperando, secundum quod complexionem cuiuslibet membri corporis formadi conuenit. Formatiua, quæ sic permixtis seminibus membra format et configurat.
Augmentatiua, cuius obiectum est alimentum secundum quod potest a minima tum, cuius vires sunt.	Per frigiditatem et humiditatem, cuius sedes sunt	Generatiua, cuius finis est generare sibi simile in specie, cuius obiectum est alimentum secundum quod potest a minima tum, cuius vires sunt. Generatiua, cuius finis est generare sibi simile in specie, et est a deo et natura indita propter speciei conseruationem. Cuius vires sunt

Potentia sensitiva.	Organa.	Obiecta.	Actus.
Visus, cuius medium est perspicuum per uisum seu diaphanum	Oculus ad quem peruenit nervus opticus protensus a cerebro usque ad pupillam, ibi ramificatus, specie sensati recipiens, et ad sensum communem referens.	Color, lumen.	Videre album et nigrum, etiam intermedij coloribus.
Auditus, cuius medium est aer motus a duobus corporibus ad inuicem collis, continuatus acri posito intra concavitatem auris, qui est connaturalis animali.	Tympanum auris, ad quod diriguntur nervi protensus a cerebro, continens specie audibile.	Sonus, graue, etiam intermedij sonis.	Audire acutum et graue, etiam intermedij sonis.
Olfactus, cuius medium est aer.	Due caruncule descendentes a cerebro, similes duobus capitibus mammillarum, per quas peruenit spiritus odorabilis, et sensum facit.	Odor, et male olentia cum intermedij odoribus.	Olfacere bene olentia et male olentia cum intermedij odoribus.
Gustus, cuius medium	Intus insecum est caro spongiosa. Extrinsecum est humiditas salialis.	Nervus super linguam expansus, descendens a cerebro.	Gustare dulce et amarum, etiam intermedij saporibus.
Tactus, cuius medium est caro, cooperiens nervos.	Caro uel nervus multipliciter ramificatus ad modum uelut is, tegens totum corpus.	Calidum, frigidum, humidum, sic et durum, molle, asperum, lene, et sicum, durum, molle, asperum, lene, etiam intermedij qualitatibus.	Tangere, calidum, frigidum, humidum, durum, molle, asperum, lene, etiam intermedij qualitatibus.

Alia Sensitiva apprehensiva de foris, cuius partes sunt

Animæ sensitivæ

Potentia sensitiva.	Organa.	Obiecta.	Actus.	XXX.
Sensus communis, uirtus cui red datur via sensata, et est uelut centrum aliorum quinque sensuum a quo deriuantur sicut radii.	Prima concavitas cerebri maxime humidata.	Sensibile sensatum, ut cognoscibile, cuius actus sunt.	Distinguere est inter propria sensata, ut inter colorem et sonum. Percipere coia sensata, sicut motum, et etiam magnitudinem, figuram, numerum.	
Phantasia siue imaginatiua, quæ secundum Arist. est motus factus a sensu, secundum actum.	Secunda concavitas cerebri uel ipsa immediate sequens minus humidata.	Sensibile sensatum, ut res seruabile.	Percipere sensationes exteriores, sicut cum sentio me sentire, et uideo me uidere.	
Apprehensiva Deitatis secundum b. Thom. et Averroem, cuius partes sunt	In brutis posterior pars capitis, in hominibus media cellula cerebri uel in summo eius quæ dicitur syllogistica.	Intentio bonitatis et malevolentie, conuenientie et discouientie, utilitatis uel nocuentis ut elicibilis forma imaginata.	Retinere speciem uel similitudinem sensibilis, quæ accepit a sensu communis in absentia ipsius sensibilis. Apprehendere intentiones sensibiles, sicut in oue cognoscente inimicitias lupi, uel gallina uulpis naturaliter.	
Memoratiua uirtus conseruatiua intentionum, quas apprehendit estimatiua, et in hominibus proprie est remiscencia.	Postrema concavitas cerebri.	Intentio elicita ab estimatiua, inquantum reseruabilis.	Retinere de intentionibus sensibilium, quod apprehendit estimatiua.	
Per modum dirigentis, scilicet ostendendo quid prosequendum uel fugiendum, et hoc facit.	Phantasia et sensus communis ostendendo formas sensibilium prosequendum uel fugiendum, ut colorem, saporem, odorem, figuram, numerum, et huiusmodi. Estimatiua, præstans intentiones sensibilium sequendum uel fugiendum, sicut utilitatem, nocuentiam, conuenientiam, discouientiam, delectabilitatem uel tristitiam corporis.	Phantasia et sensus communis ostendendo formas sensibilium prosequendum uel fugiendum, ut colorem, saporem, odorem, figuram, numerum, et huiusmodi. Estimatiua, præstans intentiones sensibilium sequendum uel fugiendum, sicut utilitatem, nocuentiam, conuenientiam, discouientiam, delectabilitatem uel tristitiam corporis.	Retinere de intentionibus sensibilium, quod apprehendit estimatiua.	
Concupiscibilis quæ est uis imperans motum ad ea quæ estimatur necessaria et utilia appetitui delectandi, cuius obiectum est bonum simpliciter, et absolute, cuius actus sunt	Profectus qui respicit bonum.	Desiderare, gaudere, letari, amare, diligere.	Hanc partem per se habet liberalitas, affabilitas, ueritas, eutrapelia, philotimia.	
Per modum imperantis, et est uirtus a philosophis dicta appetitiua, a theologis sensualitas, et est duplex, scilicet	Ira scibilis, quæ est uis imperans moueri ad pellendum a se quod estimatur nocuum aut corrumpens appetitum uincendi, cuius obiectum est bonum arduum, et expediens, et est secundum b. Thom. uel armiger et defensatrix concupiscibilis secundum duplicem dispositionem scilicet, sunt actus	Fugere respectu mali.	Abominari contra desiderare, dolere contra gaudere, tristari contra letari, odire contra amare, contemnere contra diligere.	
Per modum exequantis, et est uirtus consequens ad affectum uas diffusa in laertis, musculis et nervis contrahens et relaxans ligamenta coniuncta membrum, et est duplex, scilicet	Generalis, est uirtus motiua consequens ut supra, cuius sedes est in postrema parte cerebri et capitis, unde oriuntur nervi motiui, sicut ab interiori nervi sensitiva ramificati per totum corpus.	Contractiua, ex qua si provenit motus totius animalis de loco ad locum, sed est quæ animalis.	Contrahitur, ut conchilia et ostrea. Extenditur. Gressiva pedibus. Volatiua alis. Reptatiua costis et uentre. Natatiua pennis. So lo organo differetia uel cornua, uel pedes, ut in apibus et araneis. Vocatiua, est principium emittendi uocem, secundum apprehensionem indicatiua affectionum, cuius organum est pulmo, et uitalis arteria, quæ est in solis animalibus habentibus pulmonem.	
	Particularis est in singulis membris uis motiua, per collatam uirtutem a generali, cuius partes sunt	Progreffiua, est uis uel principium transiendi de loco ad locum, cuius species sunt Operatiua, est principium operandi, cuius organa iuncta sunt manus in habentibus, uel os, uel cornua, uel pedes, ut in apibus et araneis. Vocatiua, est principium emittendi uocem, secundum apprehensionem indicatiua affectionum, cuius organum est pulmo, et uitalis arteria, quæ est in solis animalibus habentibus pulmonem.	Contrahitur, ut conchilia et ostrea. Extenditur. Gressiva pedibus. Volatiua alis. Reptatiua costis et uentre. Natatiua pennis. So lo organo differetia uel cornua, uel pedes, ut in apibus et araneis. Vocatiua, est principium emittendi uocem, secundum apprehensionem indicatiua affectionum, cuius organum est pulmo, et uitalis arteria, quæ est in solis animalibus habentibus pulmonem.	

Duplex est potentia animæ intellectiue, agens & possibilis.

Intellectus noster est ens in potentia.

Sicut se habet sensibilia ad sensum, ita phantasmata ad intellectum.

Intellectus iudicat de futuris & de ipsis deliberat.

Duplex est intellectus possibilis, scilicet practicus & speculatiuus. Speculatiuus qui considerat verum simpliciter. Practicus qui considerat per comparationem ad opus.

Sicut res habet esse, sic habet intelligi.

Anima quodammodo est omnia.

Intellectus est species specierum, id est, forma formarum.

Actus intellectus qui dicitur intelligentia simplicium, licet non sit phantasma, tamen non est sine phantasmate.

Necesse est omne quod viuere habere animam vegetatiuam à principio vsq; ad finem.

Necesse est omne animal habere sensum.

Impossibile est corpus animalis esse simplex elementum.

Sensus, gustus & tactus, necessarij sunt animali. Illi autem tres sunt ad bene esse, visus, odoratus & auditus.

Creatio corporis & membrorum est propter animam.

Anima nobilior est corpore, & animatum inanimato, & viuum mortuo, & ens non ente.

Solus intellectus intrat in os ab extrinseco, & ipse solus diuinus est.

Anima est substantia, id est, forma substantialis.

Bona animæ sunt maxime bona.

Tria sunt in anima, passionem, potentiam & habitum.

Bonum verum est intellectus.

Quinque sunt in anima habitus quibus verum dicitur, videlicet ars, scientia, intellectus, sapientia & prudentia.

Optimum quod est in homine est intellectus, quia licet intellectus quantitate sit minimum, est tamen potentia magnum & pretiositate maximum.

Anima naturaliter dominatur corpori, sicut dominus seruo.

Vile est corpus regi ab anima.

Anima pretiosior est corpore & omni possessione, & omnibus alijs bonis.

Bonum animæ pretiosius est omnibus bonis.

Anima naturaliter delectatur in musicis melodijs.

Si veritatem de anima cognouerimus, valde magnum nobis erit introductorium ad omnem veritatem, & ad omnes partes philosophiæ insignes dat occasiones.

Intellectu nihil est diuinius.

Ille intellectus qui plura intelligit non est nobilior, sed qui digniora.

Consideratio de anima est consideratio naturalis.

Intellectus non manet sine voluntate.

Thales Milesius primus inter philosophos dicitur de astrologia tractasse, & primus animas immortales posuisse, & de natura disputasse.

Animarum originem manare de coelo inter philosophantes indubitate constat esse sententiæ. Et hæc est perfecta sapientia, vt vnde orta sit, de quo fonte venerit recognoscat.

Animas vero ex hac vita cum delictorum sordibus recedentes æquandas his, quæ in abruptu ex alto præcipiti; dilapsi sunt, vnde nunquam sit facultas recedendi. Ideo ergo vtendum est cõcessis vitæ spatijs, vt sit perfectæ purgationis maior facultas.

Tria sunt enim quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis, vt viuatur, vt decore viuatur, & vt immortalitas illi successione quæatur.

Quod autem ex hominum genere consecratos, sicut Herculem & ceteros collex iubet, indicat omnium quidem animos immortales esse, sed fortium bonorumq; diuinos.

Aristoteles longe omnibus Platonem semper excipio præstans, & ingenio & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia oriuntur, quiniam quandam naturam censet esse, à qua sit mens.

Maximum vero argumentum est naturam ipsam de immortalitate animarum tacitam iudicare.

Quod omnibus curæ sunt & maxime quidem quæ post mortem futura sunt. Serit arbores quæ alteri seculo prosint, vt ait Ennius in Synephebis: Quid spectans nisi etiam postera secula ad se pertinere. Ergo arbores ferè diligens agricola quarum aspiciet baccam ipse nunq. Vir magnus leges & instituta reip. cõseret. Quid pro creatio libero rû? Quid pro pagano nominis? Quid adoptiones filiorum? Quid testamentorum diligentia? Quid ipsa sepulchrorum monumenta? Quid elogia signant? nisi nos futura etiam cogitare.

Si autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primū hæc & deorum est & animorum.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atq; cõcretum: aut quid ex terra natum atq; fictum esse videatur. Nihil neque aut humidum quidē aut stabile aut igneū.

His enim in naturis nihil inest quod vim memoriæ mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura præuideat, & cõplecti possit præsentia quæ sola diuina sunt. Nec inuenitur vnq; vnde ad hominem venire possit nisi à deo.

Nihil est animis admixtum, nihil concretum, nihil coaugmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec diuidi, nec distrahi potest, nec interire igitur. Est enim interius quasi discensus & secretio, ac directus earum partium quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.

Humanus autem animus decerptus est ex mente diuina, cū alio nullo, nisi cum ipso deo (si hoc fas est dictu) comparari potest.

Nihil est animo præstantius, nihilq; diuinius.

Est enim animus celestis ex altissimo domicilio de pressus & quasi demersus in locum diuinæ naturæ æternitatisq; cõtrarium, sed credo deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent qui terras tuerentur, quiq; celestium ordinē contemplantes imitarentur eum, vitæ modo atq; constantia. Nec solum ratio ac disputatio impulit, vt ita crederem, sed nobilitas etiam summorum philosophorum & auctoritas.

Apud Xenophontem autem moriens Cyrus maior hæc dicit: Nolite arbitrari mihi charissimè fili, ne cum à vobis discessero, nusquam aut nullum fore. Nec enim dum eram vobiscum animum meū videbatis, sed cum essem in hoc corpore, ex his rebus quas gerebam intelligebatis. Eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis.

Mihi nunquam quidem persuaderi potuit animos dum in corporibus essent mortalibus, viuere: cū exissent his, emori.

At ingenij præclara facinora, vt anima immortalia sunt.

Alterum nobis cum dijs commune est, scilicet anima, alterum cum beluis, scilicet corpus.

Animam autem immortalis & insensibilis, uiuit per omne tempus.

Melius est corpus quam animam egrotare.

Helias quippe ante aduentū iudicis saluatoris non

Animam cura tuissus in quantum potes. Idem.

Animam assuece ad utilia opera.

Morte carent animæ.

Singula quid referam. Nil non mortale tenemus.

Pectoris exceptis ingenijq; bonis.

Sensum à celesti demissum traximus arce.

Cedit enim retro de terra quod fuit ante in terra, sed quod missum est ex ætheris orbe id rursum coeli fulgentia templa recepat.

An dubium est habitare deum sub pectore nostro, in coelumq; redire animam, coeloq; uenire.

Alma che sol da dio facta gentile, che già dal trui non po venir tal gratia simile al suo factor statoritiene.

Quod aliunde non possit fluere talis gratia similem suo auctori statum tenet.

Annus græce τὸν αὐτὸν εἶς εἶς dicitur. Et teste Festo græcum est. Sunt tamen qui velint latinum esse, vt Atticus Capito (teste Macrobius lib. 1. satur.) qui annum ipsum à circuitu temporis dictum putat, ab an quod est circum, & nonas, & inde annonā deduci manifestū est. Alij ab annulo, quia instar annuli in se redeat, Virg. Atq; in se sua per vestigia voluitur annus.

Annus lunaris mensis est, quia luna paulominus quam menssem in zodiaci circuitione consumit.

Annus solis dies 365. & quadrantem continet, quibus sol zodiacum lustrat. Ita vt quarto quoque anno dies intercaletur, hic etiam magnus dictus est lunaris comparatione. Virgil. Interea magnū sol circumuoluitur annum.

Annus magnus continet duodecim milia quingentos, & quinquaginta quatuor annos solares, vt testatur Cicero.

Antichristus græcum vocabulū est, ἀντίχριστος, ou ὁ ἀντί enim contra est, & Christus, cōtra Christū.

Alligatio diaboli non permittit exercere totam tērationem quam potest vel fraudulenter, quod si permitteretur in tam longo tempore, & tanta infirmitate multorum, plures tales quales deus id perpeti non vult, & fideles duceret, & ne crederet impediret. Quod ne faceret alligatus est. Tūc autem soluetur quando et breue tempus erit. Nē tribus annis & sex mensibus legitur Sathanas totis suis viribus sæuiturus.

Non veniet ad viuos & mortuos iudicandos Christus, nisi prius venerit ad seducendos in animam mortuos aduersarius eius Antichristus, sed inq; dei templo sessurus sit incertum est.

Helias quippe ante aduentū iudicis saluatoris non

immerito speratur esse venturus, qui etiam nunc vivere non immerito creditur. Curru namq; igneo raptus est de rebus humanis, quod euidentissime scriptura sancta testatur. Cum ergo venerit exponendo legem spiritualiter, quam nunc Iudæi carnaliter sapiunt: conuertet cor patris ad filium, id est corda patrum ad filios, cum intelligentiam patrum perducet ad filiorum intelligentiam.

August. de Ciu. dei lib. 20. cap. ult.

In iudicio vel circa iudiciū has res dicimus esse venturas: Heliam Tesbyten, fidē Iudæorum, Antichristum persecuturum, Christum venturum et iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumq; direptionem, mundi conflagrationē, eiusq; renouationem, quæ omnia quidem ventura esse credendum est. Sed quibus modis et quo ordine veniet, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc ad perfectum hominum intelligentia valet consequi. Existimo tamen eo quo a me commemorata sunt ordine esse ventura.

August. ad Heliseum epi. 2.

Qui tenet teneat donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Docet nos Antichristum manifestum futurum. Si quidem ipsum videtur aliquando euidentiore significatione tetigisse interficiendum spiritu oris dei Iesu Christi. Sed post quantum temporis istud tempus erit, nec saltem obscure locutus est.

Hieron. super illud Danic. Beatus qui expectat et peruenit usq; ad dies 1335.

Beatus interfecto Antichristo dies super numerum præfinitum 45. præstolatur, quibus dominus et saluator in sua maiestate veniurus est. Quare autem post interfectionem Antichristi 45. dierum si lentius sit, diuinæ scientiæ est, nisi forte dicamus quod dilatio regni sanctorum paciētiæ cōprobatio est.

Ambro. super illud 11. ad Thess. 2. Nisi uenerit dissensio primum.

Nō prius veniet Christus q̄ regni Romani defectio fiat, et pereat Antichristus qui interficiet sanctos reddita Romanis libertate sub suo tñ nomine.

Isido. de summo bono ca. 25.

Anteq̄ Antichristus appareat virtutes ab ecclesia magnę cessabunt. Quatenus eam quasi abiectio rempersequatur audacius, ob hanc enim utilitates cessabunt, sub Antichristo ab ecclesia miracula et virtutes, ut per hoc sanctorum clareat paciētia, et reproborum qui scandalizabuntur leuitas ostendatur, et persequentium audacia ferocior efficiatur.

Ibidem cap. 26.

Tam mira facturus est prodigia et signa dum uenerit Antichristus, ut etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum, quod cito exuperetur in illis ratio, per quā sciant in deceptione reproborum et electorum probatione eadem fieri prodigia.

Ibidem.

Gravius tunc contra ecclesiam descendet synagoga, quam in ipso saluatoris aduentu Christianos est persecuta, dum in martyres diabolus iā exaceruerit magnam crudelitatem etiam alligatus, Cru-

delior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si ligatus tanta facere potuit, quanta solutus faciet. Ibidem.

Quanto breue tempus uiderit restare diabolus, ut damnetur, tanto in magna persecutionis ira mouebitur, diuina iustitia permittente, ut glorificetur iusti, sordidentur iniqui, et ut diabolo crescat durior damnationis sententia.

Isidorus Etymologiarum. 8.

Antichristus templum Hierosolymis reparare, et omnes veteris legis ceremonias restaurare tētabit. **A**nxieta græce ἀνχία αἰς ἡ. et ἀνχίον αἰς ἡ dicitur. Et est tristitia aggrauans animum, ut non appareat aliquod refugium. Et quæ a Ioanne Damasco dicitur Achos eademq; angustia esse videtur.

Appellatio græce ἀποκατάστασις dicitur. Et est a minore ad maiorem iudicem prouocatio secundū Cano. 2. q. 6. Omnis oppressus, et seq. c. Placuit.

Appetitus græce ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ dicitur. Estq; inclinatio appetentis in aliquod sibi simile et conueniens, secundum b. Tho. 1. parte q. 80. artic. 1.

A supererogatione, ut a clericatu et a religionis professione.

Apostasia ē Generalis, cum uolunt as retrocedit uniuersali ter a mandatis dei. Ecclesiast. 10. Initium subterfugii hominis apostotatate a deo, et initium omnis peccati superbia. A fide, quando retroceditur omnino a fide scripta, 11. Petri 2. Melius erat ei ueritatem non cognoscere, quam post cognitā retrouere.

Apostasia græcum uocabulum, ἀποστασις ἡ dicitur et rebellio est. Et est temerarius a statu fidei, obedientiæ ecclesiasticæ vel religionis recessus, secundū Alexā. Secūda secūda tract. de Apostasia.

Apostasia a fide non est species infidelitatis, sed est circumstantia eius, aggrauans eam, secundum bea. Tho. Secūda secūda q. 12. artic. 1.

Apostolus græce ἀπόστολος αἰς ἡ dicitur, nomē ab actu mittēdi generaliter. Theologus tamen hoc nomen apostolus determinat, ad missos nuntios speciales Christi, et adhuc singulariter ad personam Pauli refertur, quando sine adiectione dicitur. Iob 36.

Iudiciū pauperibus tribuit.

1. ad Corinthios 1.

Stulta enim mundi elegit deus, ut confundat sapientes.

Matthæi 11.

Abcondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis.

Matthæi 19.

Vos qui secuti estis me, sedebitis et vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.

Iacobi 1.

Nonne pauperes elegit deus in hoc mundo.

August. lib. 14. de Ciu. dei.

Ignaros scientiæ secularis et illiteratos elegit ad apostolicam dignitatem, et euangelicæ prædicationis dispensationem, ut quicquid magnū esset et facerent, ipse in eis esset et faceret.

Idem in serm. apost. Petri et Pauli.

Quis iam nunc desperet, aut de humilitate generis,

aut de magnitudine criminis, cum videat sic inuadisse cœlestis gratiæ fontē, ut et piscatorē regibus preponeret, et persecutorē apostolis cœqualet. Ille em̄ dum pauperiē suā curat, alimēta quoridiani victus quærit in pelago, factus est diues in Christo, cui reges et nationes famulantur in seculo. Paulus uero dum urget gladijs, sanctorum fidei suscepit iugum, et magister factus est gentium, forma martyrum, formido dæmonum, indultor criminum, fonsq; virtutum.

Idem in serm. de apostolis.

Dedit dominus potestatem apostolis super naturā, ut eam curarent, super dæmones, ut eos euerterent, super elementa, ut ipsa immutarent, super mortem, ut eam contemnerent, super angelos, ut corpus domini consecrarent. Hæc etiam potestas data est eorum successoribus, secundū illud Apocal. 6. Hi habent potestatem claudendi cœlum et conuertendi aquam in sanguinem.

Ibidem.

Christus Iesus Petrum et Andream et alios per quos operatus est salutem in medio terre, non de foro Iustiniani, sed de simplicitate piscatoria legimus assumpsisse. Inflat enim sapiētia huius mundi, et legum ventosa loquacitas. Elegit non reges, non senatores, nos philosophos, sed plebeios, pauperes indoctos, piscatores inermes os liberalibus disciplinis, non peritos grāmatica, nō armatos dialectica, non rhetorica inflatos. Piscatores Christus cum rebus fidei paucissimos misit, atque ita ex omnigenere tam multos pisces, et tam multo mirabiliores, quanto rariores, etiam ipsos philosophos cepit.

August. super Ioan. serm. 50.

Quare dominus vnum proditorem inter duodecim habere voluit? nisi ut malos toleremus, ne corpus domini diuidamus.

August. epist. ad Velutianum.

Ex paucissimis et imperitissimis et abiectissimis multiplicantur, nobilitantur, sublimantur copiosissima agmina, clarissima ingenia, cultissima eloquia doctorum, acutorum ac facundorum.

Hieron. ad Nepotianum epist. 95.

Apostoli gloriantur, quod omnia dimiserunt, et secuti sunt saluatorem. Et certe præter retia et nauem nihil legimus dimisisse, et tamen testimonio futuri iudicis coronantur, quod se offerentes totum dimiserunt quod habebant.

Hiero. super illud Matth. 18. Quæcumq; ligaueritis super terram.

Potestatem tribuit dominus apostolis, ut sciāt qui dominantur, a talibus humanam sententiā diuinā sententiā corroborari.

Hieron. super illud Matt. Venite post me.

Piscatores illustrati mittuntur ad prædicandum, ne fides credētium, non virtute humana, sed eloquētia et doctrina dei fieri putaretur.

Idem epist. ad Exuberantiam.

Nemo apostolis pauperior fuit. Nemo tantum pro domino dereliquit.

Ambro. in hom. et habetur dist. 5. Fidelior.

Fidelior factus est Petrus, postq̄ fidem se perdidisset

desseuit, atq; ideo maiore gratiā reperit q̄ amisit. Tanq̄ em̄ bonus pastor tuendū gregē accepit, ut qui sibi ante infirmus fuit, fieret omnibus firmitamentum, et qui se interrogationis tentatione mutauerat, cæteros ueræ fidei stabilitate fundaret.

Ambrosius super Lucam.

Non sapientes aliquos, non diuites, nō nobiles, sed piscatores et publicanos elegit, ne traduxisset prudentia, ne redemisset diuitijs, ne potentia nobilitatis autoritate traxisset ad suam gratiā videretur, ut veritatis ratio non disputationis gratia præuuleret. Eligitur et Iudas, nō per imprudentiā. Quāta enim est veritas quā nec aduersarius minister infirmat? Voluit Christus deseri, voluit tradi, voluit ab apostolo suo prodī, ut tu a socio desertus, a sancto proditus, moderate feras tuum errasse iudiciū, perisse beneficium.

Greg. super Euan. hom. 5.

Multum dimisit qui sibi nihil retinuit.

Ibidem.

Tanta a sequētib; sunt dimissa, quāta a non sequētib; cōcupisci potuerūt. Multū ergo dimisit, quā omni rei possessiōe omni cōcupiscentiā renūtiavit.

Grego. et babe. 16. q. 1. Ex autoritate.

Ex autoritate huius decreti q̄d apostolico moderamine et pietatis officio a nobis est cōstitutū, sacerdotibus, monachis, apostolorū figurā tenētib; liceat prædicare, baptizare, cōmunionē dare, pro peccatoribus orare, poenitentiam imponere, atq; peccata soluere.

Greg. de discipl. sanct.

Omnipotens deus idcirco principem apostolorum permisit cadere, ut in culpa sua disceret, qualiter alijs misereri deberet.

Ioann. Chrysost. home. 1. de laudibus Pauli.

Paulus terrā simul atq; mare, Græciā simul atq; Barbariē, omnēq; prorsus quantā est sub solē regionē quasi volutans circuituit, non simplici labore uelut in vacuū itinera percurrrens, sed peccatorū spīnas pariter euellens, uerbum pietatis ubiq; seminans, errores fugans, ueritatem reducens, ex hominibus angelos faciens, quinimo ipsos homines quasi ex dæmonibus angelos prouehens.

Ibidem.

O mirabiles nobis fluuios genuit Paulus nō secundū paradisi fontē nouē tantū, sed etiā multo plures, ac quotidie fluentes, nō terrā irrigātes, sed animas hominū ad producenda germina uirtutū suscitātes, quis igitur ad explicanda Pauli merita sermo sufficiet? Quæ lingua laudibus eius inuenitur æqualis? cum omnia quæ sunt in hominibus bona, anima vna possideat, et ea cuncta plene atq; cumulate, nec solum hominum, sed et quod potius est angelorum.

Ibidem.

Paulus cœli ciuis, ecclesiā columna, angelus terrestis, cœlestis homo. Sicut enim missum in igne ferrum totum profectio ignis efficitur, sic Paulus charitate succensus totus effectus est charitas.

Idem super Matthæum.

Misit Christus apostolos, quasi sol radios suos, quasi rosa suauitates odoris sui, quasi ignis scintillas suas disperdit: ut sicut sol in radijs appareret,

f 4 sicut

sicut rosa in odoribus suis sentitur, sicut ignis in scintillis suis aspicitur, sicut illorum virtutibus Christi potentia agnoscatur. Quis enim vidēs discipulos bene instructos, non scientiam magistri colaudat? Faciebat enim mirabilia Christus, faciebant & discipuli eius, & inter mirabilia operationes maior fama virtutum crescebat.

Isidorus in serm. Petri & Pauli.

Merito apostolis sanctis attribuitur, quod in sapientia libris legitur. Hi sunt viri misericordiae. Sunt enim plane viri misericordiae, siue quia misericordiam consecuti, siue quia misericordia pleni, siue quia misericorditer a deo donati sunt nobis.

Ibidem.

Scimus quod viri isti nec sibi vixere, nec sibi sunt mortui, sed ei pro ipsis mortuus est, magis autē nobis omnibus propter illum. Pro nobis facit eorum vita, eorum doctrina, & etiam mors ipsa, & in conuersione eminentiam, in praedicatione sapientiam, in passione sua patientiam nobis beati apostoli contulerunt, qui etiam usque hodie conferre non cessant misericordiam pleni, & sanctarum orationum fructibus.

Leo Papa, & habet. diffin. 19. Ita dominus.

Ita dominus noster Iesus Christus humani generis saluator instituit, ut veritas quae antea legis & prophetarum praenotio continebatur per apostolicam tubam in salutem vniuersitatis exiret, sicut scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & cetera.

Leo Papa, in sermone Petri & Pauli.

Ignem spiritus sancti quasi viuæ lucis fonte Christus apostolos suos perfudit, ut ipsi postmodum vniuersum mundum tanquam duodecim solis radij, ac totidem lampades veritatis illuminarent, & inebriati nouo vino repleant atque irrigent scientia corda omnium populorum.

Maximus episcopus, serm. corundem apostolorum.

Paulus ultra humana raptus est ad tertium coelum. Coelestia secreta cognouit, ut ecclesiarum futurus doctor inter angelos disceret, quod inter homines praedicaret.

Basil. super ill. Mat. 5. Vos estis lux mundi.

Veniente luce diei ægritudines alleuiantur, homines a somno excitantur, aues garriunt, bestiae ad latibula sua fugiunt: sic luce apostolorum veniente mundus fuit edificatus in credēdis, excitatus in operibus bonis, alleuiatus peccatis, excitatus negligentis, animatus ad contemplationem coelestium, ereptus a potestate daemonum.

Fran. Petrar. Soneto 4.

Quel chen finita prouidentia & arte
Monstron el suo mirabili magistero,
Che creò questo & quell'altro hemisphero
Et mansueti piū l'oue che Marte,
Venendo in terra a luminar le charte
Ch'auē mult'anni già celato il vero
Tolse Giouanne da le reti & Piero
Et nel regno del ciel fecer lor parte.
Di se nascendo a Roma non se gratia,
Angida a si. Tanto sopra ogn' statū.

Humilitate exaltat semper li placque. id est,

Ille qui summam prouidentiam & artem,

Ostendit in suo mirabili opere,

Qui creauit & hoc et aliud hemispherium,

Et benigniorem Iouem Marte,

Veniens in terram ut clararet scripta,

Quae multos annos ueritatem celauerant,

Traxit Ioannem a retibus & Petrum,

Et in regno coeli dedit eis partes

Ex sortibus. Roma non fecit gratiam,

Sed Iudea: adeo supra omnem conditionem

Humilitatem extollere semper ei placuit.

Apricatio dicitur, est statio ad solem, inde apricari ad solem stare. Dicitur autē apricus ab a quod est sine, & opus. ut si quod est horror, unde & aphrica quia pars calida sit.

Apritudo dicitur, est ab aptus græce dicitur, ut si dicitur, Et est conuenientia, pulchritudo, elegantiaque.

Aqua græce dicitur, est unum quatuor elementorum humidum & frigidum, graue & deorsum ductile, facile ineffabile, secundum Ioannem Damascenum lib. 2. cap. 9.

Arbiter græce dicitur, dicitur potest, & est ille qui eligitur, ut iudex scilicet ut procedat seruato in substantialibus ordine iudicij, secundum Innocent. in c. Quintuallus, de iure iur.

Archetypus dictio græca, nā dicitur, est principat & forma, dicitur potest principalis forma.

Architectura est scientia ædificandi. Unde archyteciones & archyteceti dicuntur qui ædificant scientiam habent ab archetypis, quod est principium, & faber lignarius.

Argutiae ab argutus dicuntur, acute & malitiose dicta vel facta. Est enim argutus qui est falsus, acutus & cum lepore quodam quae cupit dicens faciensque, quasi acute arguens.

Arithmetica scientia est de numeris tractans, dicta ab arithmos, quod est numeris inuenta a Phoenicibus ob mercaturas, & arithmos etiam numero est.

Arma græce dicitur, dicuntur, & armatus. Sunt autem arma cuiusque rei instrumenta. Omnia bellica instrumenta quibus hostes arceri possunt arma dicuntur, ab arcendo hoste, ut Varro placet. Quare fustes, saxa aliisque huiusmodi arma esse Caius iuriconsultus affirmat, quoties his ad hostes arcendos utimur. Erunt itaque arma bellica ocreae, caligae, lanceae, loricae, thoraces, scorpiones, balistae aliisque huiusmodi quibus in bello utimur. Fraudes insidiantis arma dicuntur. Virg. Et querere conficius arma. Ita studiosorum arma sunt stylus, pugillares, librique. Et arma haec omnia dicereor, quia armis id est humeris oneri sunt dum geruntur, testibus Pompeio & Seruio.

Arrogantia græce dicitur, est arrogans dicitur. Est autem arrogantia quaedam filia superbiae, quia quis multum se existimans, ceteros quos infra se videt despiciat, & quibus non consulendo loqui, sed vix dominando dignatur, ut habetur in Decretis diff. 47. cap. 1. Vel sic.

Arrogantia quae modestiae contraria est, per quam temeritas atque impudentia vanam sibi compa-

ratam auctoritatem.

Arrogans est qui sibi attribuit quod non habet, secundum b. Tho. secunda secundae, q. 112. art. 1. Vel sic.

Arrogans est qui sibi temere aut insolenter tribuit quae in eo non sunt.

Arrogantia auctore Vlpiano, eorum est, qui plura promittunt quam prestare possunt. Et contra est impudentia, quae id quod potest minuit.

Lacedaemonis adeo fuit inuisa arrogancia siue iactatio sui, ut Ctesiphontem, virum alioqui facundum ac disertum, qui se predicaret de re quauis vel totum diem posse dicere, apud se viuere passum non sint. Quod boni oratoris esse dicerent, habere sermonem rebus parem, ut nec breuior sit in dicendo quam res postulet, nec prolixior.

Cicero cum ciuitate Romanam coniuratis sublatam a crimine perduellionis siue coniurationis liberasset, eiusque pro his beneficiis in rempublicam decreti essent honores, sibi istis honoribus ita placuit, seseque admiratus est, ut multorum amor, in quo propter beneficia esset, in odium erga Ciceronem conuerteretur. Auctor Plutar. in Cicerone.

Adrogatio græce dicitur, est adoptio perfecta, per quam qui filius non est pro filio habetur, pene naturam imitans. Differtque a simplici adoptione, quia adoptio simplex est qua adoptatur filius non emancipatus qui nec transit in potestatem adoptantis, nec succedit in hereditatem nisi velit adoptans. Et fieri potest sine auctoritate principis vel magistratus, quorum opposita

sunt in Arrogatione ex bea. Thoma 4. Sentent. diff. 42. q. 2. art. 1.

Arrogantia græce dicitur, est artificiosus dictus, & est principium agendi in alio secundum Aristotelem lib. 12. Metaphysicae.

Ars est habitus quidam faciendi cum veratione, secundum Aristotelem lib. 6. Ethicorum.

Ars est recta ratio factibilium, et habitus operarius, secundum b. Tho. prima secundae q. 57. art. 3.

Ars est operis ratio, omni adiuncta materia. Differt autem ars ab experientia, secundum Aristot. lib. 1. Metaphysicae: quia Ars est vniuersalium, Experientia vero singularium.

Ars est rei cuiuscunque scientia visu vel traditione, vel ratione percepta, tendens ad usum aliquem vitae necessarium, secundum Diomedem.

Ars est potestas viam, id est ordinem efficiens, ut Cleanthes voluit secundum Fabium lib. 2.

Ars est habitus quidam faciendi vera cum ratione, secundum Aristotelem Ethicorum lib. 6.

Ars dicitur quia arctis preceptis & regulis cuncta concludat, vel dicitur quia arctis, id est virtute. Quare veteres artem pro virtute appellauerunt secundum Diomedem, Cuius lib. 1. Artis.

Disce bonas artes monico Romana iuuentur.

Menander.

Id est, virtutis & bonae artis monico Romana iuuentur.

Portus infelicitatis est hominibus ars.

Idem.

Id est, virtutis & bonae artis monico Romana iuuentur.

Fortuna artem inuenisti, non ars fortunam.

Articuli	Fidei, & sunt fide credibilia in symbolo contenta per partes habentes aliquam coaptationem adinuicem distincta pertinentes ad	Maiestatem diuinam	Vnitatem essentialem.	Credo in deum.
				Trinitatem personarum
				Operationem propriam.
				Inredientis mundum.
				Egredientis mundum.
Articuli	Humanitatem Christi	Exaltati	Exaltati	Patrem omnipotentem.
				Et in Iesum Christum filium eius unicum dominum nostrum.
				Et in spiritum sanctum.
				Creatoris coeli & terrae.
				Sanctam ecclesiam catholicam: Sanctorum communione: Remissionem peccatorum.
Articuli	Grammatices.	Græce.	Suppositiui, & sunt d. i. & d. ii.	Carnis resurrectionem: Vitam eternam.
				Qui conceptus est de spiritu sancto.
				Natus ex Maria uirgine.
				Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.
				Descendit ad inferos.
Articuli	Rhetorices secundum Ciceronem. Cum singula uerba interuallis distinguuntur causa oratione, hoc modo: Acrimonia, uoce, uultu, aduersarios perterriti.	Latine Hic, haec, hoc.	Exaltati	Tertia die resurrexit a mortuis.
				Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram dei patris omnipotentis.
				Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.
				Quadrans tis, tres uncias significat, quia est quarta pars assis.
				Triens tis, quatuor uncias, quia est tertia pars assis.

Articulus græce dicitur, est articulus, & est coaptatio partium distinctarum, secundum b. Tho. secunda secundae q. 1. art. 7.

Libra græce dicitur, est libra seu pondus 12. uncias, ut placet Varroni, cuius partes sunt ut infra.

Sextans tis, duas uncias significat, eo quia sit sextia pars assis.

Quadrans tis, tres uncias significat, quia est quarta pars assis.

Triens tis, quatuor uncias, quia est tertia pars assis.

Quincunx cis, quinque uncias, & dicitur a quinque & uncia.

Semis mas ge. quod facit genitiuo semillis, sex uncias significat quasi semias, id est dimidium assis.

Septunx

ASSENTATIO.

Septuaginta septem uncias denotat, a septem & uncia. **Bes** vel **des** octo uncias denotat, dictum quod demptus sit inde triens, vel quod bis sit triens, licet dura sit compositio.

Dodrans novem uncias significat: dictum quasi dempto quadrante.

Dextans decem uncias capit, quasi de pto sextate. **Deunx** cis, undecim uncias significat, quasi de pta uncia ab asse qui libram significat, ut dictum est.

Ascismus græce ἀσκησμός dicitur, proprie est qui non subest dominio alicuius, sed pro pecunia homines occidit ad alicuius instantiam, & dicitur a scindo is, quia scindit animam a corpore, secundum Archi. in c. pro humani. de homici. lib. 6.

Asperitas græce ἀσπερίτης dicitur, asper dicitur. Est autem asper id in quo hæc pars quidem superat, illa vero est inferior, secundum Aristotelem lib. Prædicamentorum.

Asperum est cuius una pars supereminet alteri, secundum b. Tho. super 2. de anima. l. c. 17. principio.

Assentatio græce ἀσσησις dicitur, assentator dicitur. Sunt autem assentatores qui in vita atque omni usu verborum & actuum placendi studio omnia laudant, nec aduersantur, putantes oportere minime molestos se cuiquam esse, secundum Aristot. lib. 4. Ethicorum. Diciturque assentator ab assentor, quod est adulator, & quasi in omnibus consensum præsto, ut est illud Terentianum: Ait quis, aio: negat quis, nego. Differunt autem hæc tria assentor, adulator, blandior, quod assentari proprie est voce vel laudando, vel assentiendo captare. Adulatori quoquo modo, vel voce vel gestu fauore querere. Blandiri proprie tactu, verum ad alios quoque sensus transfertur. Assentire ab assentio quod assensio dicitur in actiua significatione græce ἀσσησις dicitur, est actus intellectus. Consentire autem est actus voluntatis secundum b. Tho. pri. 2. q. 15. art. 1. & 3. Sent. dist. 15.

¶ Theophrastus de notis.

Assentationem autem recte quis turpe colloquiū & obsequium quoddam assentatoris, vilitatis gratia instituit esse arbitretur. Assentator vero est, qui dum tecum una proficiscitur, animaduertis, dicat, ut in te ora hominum atque oculi coniecti sunt, quod præter te nemini ex ciuibz euenit. Itē, heri in porticu maxime collaudatus es, quum em plus quam triginta homines eo sedentes conuenissent, ac de te sermo incidisset, quisnam cæteris maxime virtute præstaret, a te ipso quisque exorsus, ad tuum ipsum nomē ferebatur. multaque alia his similia dicere consuevit. & a pallio, si quid siue pilis, siue pulueris, seu hili fuerit, excutere atque amouere, & si paleas & fœnum sermonem transferre, atque arridendo dicere: vides ut duobus diebus, quibus a te absui, caniciem barba contraxit, & si mihi præ cæteris, qui hoc ætatis sunt, capillo nigro esse videre, & quum ille aliquid loquitur, cæteris silentium imperet nolentem etiam & inuitum efferat laudibus, & orationem finienti, annuat, & salibus vtenti, vehementer arrideat, ve-

stemque in os adigat, quippe qui risum nequeat continere, ac si quis obuiam venerit, cum iubet consistere, quoad ille prætereat. pueris eius mala ac pyra pretio comparata deferens, eo spectate tradit, eosque osculatus: o præclaram, ait, opum patris sobolem calceos ementi adest: atque pedem longe melius formatum calceis esse dicit. Quumque is ex amicis aliquem adeat, cursu assentator præuollet, ei qui aditur, ad te proficiscitur amicus, ait, et antequam adieris, reuersus affirmat se nunciasse. Illa vero quæ muliebris coetus sunt, adhibere potest absque negotio. ut si quando in conuiuio versetur, primus omnium vina prober, quumque is interest qui conuiuui statuit, quam mollior, ait, & laute cœnas, quum aliquid ex mēsa tollit, statim affirmat esse peroptimum, rogat deinde nunquid frigore sit affectus, ac nūquid amplius indui, & vestibus abs se amicti velit, atque hæc omnia quum dicit, insufurrat in eius aurem. Tum in illum aspiciens, ad alios astantes atque audientes loquitur. In theatro vero puluinos ministro ereptos ipse subternit. domum artificiosissime ædificatā, agrum optime excultum, & plantis consitum esse confirmat. imaginem perite ex illius figura imitatione simulatam atque expressam Et ne omnia completar, assentatorem intueri licet, ad eius cui gratificari se arbitretur, nutum ac voluntatem omnia sua & dicta & facta referentem.

¶ **Assiduitas** græce ἀσσησις dicitur, assiduus est qui rei cuiuspiam indefesse adhæret & quasi affixus est. Quantum autem possit assiduitas, ostendit

¶ Hesiodus.

¶ Ouid. lib. 1. de Arte amandi.

¶ Tempore difficiles ueniunt ad aratra iuuenes.

¶ Tempore lenta patiens frena docentur equi.

¶ Ferrum assiduo consumitur amulus usui.

¶ Interit assidua uomer adiacens humo.

¶ Quid magis est durum saxo, quid mollium unda?

¶ Dura tamen molli saxa cauuntur aqua.

¶ Vegetius lib. 1.

¶ Cotidianus usus non laborat, etiam si onerosa gestauerit.

¶ **Astrologia** est scientia de astris, & dicitur ab

ἀστρον. quod est sydus, & λόγος. sermo. Diciturque astronomia ab astron quod est sydus, & νόμος. lex & norma. Hæc primum inuenta dicitur ab Atlante rege Mauritanie, teste Plin. lib. 7. naturalis historiæ.

¶ **Astutia** græce ἀστυτία dicitur, astutus dicitur. Estque processus ad aliquid communicandum simulatis aut apparentibus vijs seu medijs, secundum beatum Thomam, secunda secundæ quæst. 55. arti. 3.

¶ Astutia est ex cogitatione non veræ viæ, sed falsæ & simulatæ ad assequendum aliquem finem bonum vel malum, secundum eundem. Dicitur autem astutia ab ἀστυ. quod est vrbs. Quoniam qui in vrbebz assidue versantur sunt callidiores.

AVARITIA.

Altitritio græce ἀλτρίτις dicitur, & contritio græce ἀλτρίτις dicitur, sic differunt, quod altitritio est displicentia imperfecta de peccatis commissis. Con-

tritio autem perfecta illud ab altero, hoc a contrito dicitur.

Mortale art. 4. Cui quis accipit & retinet iniuste res alienas, & sic opponitur iustitie, & pertinet ad fraudem inemptiōibz et uēditionibz. Cum est adeo inordinatus amor diuitiarum, quod præfertur amori et dilectioni dei & proximi. Quando licet sit superfluum & inordinatum amor diuitiarum, non tamen propter eas quis ageret contra charitatem dei et proximi.

Veniale art. 4. Retinendo non oritur. Obduratio contra misericordiam que etiam dicitur inhumanitas ab Augustino & Isidoro: quia cor hominis non emollitur, ut suis diuitijs subueniat pauperi. Inquietudo mentis, qua ingeritur homini sollicitudo diuitiarum & cura superflua. Violentia, qua quis in acquirendis alienis iniuste utitur.

Capitale: quæda put aliorum multo riu peccatorum et in ois superfluo amor habendi diuitias aut excedit in art. 7. Accipiendo & sic ex ea oritur sex, scilicet: Fallacia, qua quis utitur dolo simplici uerbo. Periuurium, quo quis utitur dolo iuramenti confirmatione. Fraus, qua quis in rebus opere fraudem committit. Proditio, qua quis in personis opere fraudem committit, ut patet de Iuda.

Inordinatus amor habendi diuitias, & sic diffinitio est inordinatus amor liberalitati, qua redditur moderatus appetitus habendi diuitias, & opponitur iustitie qua reddit unicuique quod suum est, et est peccatum.

Auaritia dupliciter dicitur secundum Thomam in secunda Secundæ q. 118.

Generale, quia multe sunt species auarorum secundum philosophum 4. Ethicorum. Quia omnis auarus aut art. 4.

Deficit in dando, et sunt tres species.

Excedit in acquirendo dupliciter, scilicet:

Turpiter lucrando.

Iniuste lucrando quod faciunt 4. genera illi liberalium. scilicet:

Ille liberalium operationum operator est, ut est qui propter lucrum uilia & seruilia opera exercet.

De meretricio pastus, qui lucratur de uitiosis actibus, sicut de meretricio. Terent. Quia leuolus confingat auarus, uel aliqua huiusmodi.

Vsuarij, qui lucrantur de gratis concedendis.

Latrones, qui aliena lucrantur uiuim inferendo.

Spoliatores mortuorum, qui lucrantur mortuis uiuim inferendo.

Aleatores, qui lucrantur amicis uiuim inferendo.

Inordinatus amor habendi de quo dicit b. Gregor. in homel. Auaritia est non solum pecunie, sed etiam scientie & altitudinis, cum supra modum ambitur sublimitas. Et b. Augustinus lib. de libero arbitrio sic dicit: Auaritia que græce φιλαργυρία dicitur, non in solo argento & nummis, sed in omnibus rebus quas immoderate appetuntur. Et sic est generale peccatum, & non est unum de septem.

Auaritia φιλαργυρία dicitur, & φιλαργυρία dicitur, avarus dicitur. Et est quarumlibet rerum insatiabilis & inhonesta cupiditas, secundum Augustinum lib. 3. de libe. arbi. & Theolo. in 2. Sent. dist. 22. præfertur b. Tho. secunda secundæ q. 118 art. 2. & Albertum Magnum in Cõpendio Theologiae lib. 3. cap. 19. Auaritia generaliter est inordinatus amor habendi, secundum beatum Thomam prima parte quæ-

stione 63. articulo secundo. Auaritia est opinio vehemens de pecunia quasi ualde expectenda, sic inherens et penitus insana, secundum Cice. lib. Tuscul. quæstionum 4. Auaritia superabundat in amando, acquirendo, et retinendo, sed deficit in dando. Exodi 21. Non concupiscas domum proximi tui. Deuteron. 25.

¶ Maledictus

AVARITIA.

Maledictus qui transfert terminos proximisui, & dicit omnis populus Amen.
Proverb. 1.
 Sic semitę omnis avari animas possidentiu rapiunt.
Ibidem 11.
 Alij diuidunt propria & ditiores fiunt. Alij rapiunt non sua & semper in egestate sunt.
Ibidem.
 Qui confidit in diuitijs suis corrumpet.
Ibidem 13.
 Substantia festinata minuetur. Quę autem paulatim colligitur manu multiplicabitur.
Ibidem 15.
 Conturbat domum suam qui sectatur avaritiam, qui autem odit munera uiuet.
Ibidem 21.
 Qui congregat thesauros lingua mendacię, vanus & excors est, & impingetur ad laqueos mortis.
Ibidem 22.
 Qui calumniatur pauperę, ut augeat diuitias suas dabit ipse ditiori & egebit.
Ibidem 33.
 Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere, quia facient sibi pennas quasi aquilę, & volabunt in cœlum.
Ibidem.
 Ne attingas paruulorum terminos, & agru pupil-
 lorum ne intro eas. Propinquus enim illorū fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum.
Ibidem 27.
 Infernus & perditio nunquam replentur. Similiter & oculi hominum insatiabiles.
Ibidem 28.
 Qui odit avaritiam, longi fient dies eius.
Ibidem.
 Qui festinat ditari, non erit innocens.
Ibidem.
 Vir qui festinat ditari & alijs inuidet, ignorat quod egestas superueniet ei.
Ecclesiastes 10.
 Pecunię obediunt omnia.
Ibidem 4.
 Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.
Ecclesiastici 5.
 Avarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis.
Ibidem 10.
 Avaro nihil est scelestius.
Ibidem.
 Nihil est iniquius quā amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intimam suam.
Ibidem 14.
 Qui acervat ex animo suo iniuste, alijs cōgregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. Qui sibi nequam est cui alijs bonus erit? Et non iucundabitur in bonis suis.
Ibidem 31.
 Qui aurum diligit, non iustificabitur.
Ibidem.
 Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua.
Esaie 23.
 Væ prædatis, nonne & ipse prædaberis?
Hieremia 6.

A minore vsq; ad maiorem, omnes avaritię fruent: & a propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt dolum.
Ibidem 8.
 Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum hæredibus. Quia a minimo vsq; ad maximum omnes avaritiā sequuntur, a propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium.
Abacuc 2.
 Væ ei qui multiplicat non sua. Vsquequo & aggruat contra se densum lutum.
Ibidem.
 Væ qui congregat avaritiā malam domui suę, ut sit in excelsu nidus eius, & liberari se putat de manu mali.
Matth. 6.
 Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi erugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur, thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, vbi nec erugo nec tinea demolitur, nec fures effodiunt, nec furantur.
Marci 10.
 Filioli q̄ difficile est confidentes in pecunijs in regnū dei introire, facilius est camelū per foramen acus transire q̄ diuitem intrare in regnum cœlorum.
Lucę 12.
 Videte & cauete ab omni avaritiā, quia nō in abundantia cuiusq̄ vita eius est ex his quę possidet.
11. ad Corint. 12.
 Nec enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs.
1. ad Timotheum 6.
 Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri incidunt in temptationē, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua quę mergunt homines in interitum & perditionē. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetētes errauerunt a fide, & inferuerunt se doloribus multis, tu autem homo dei hæc fuge.
Ad Hebręos 13.
 Sint mores sine avaritiā contenti præsentibus Ipse enim dixit: Non te deferam neq; derelinquam. Ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.
August. & habetur dist. 6. q. 1. Quæro ergo.
 Quæro ergo quis peccet grauius, aut qui nesciens, hæresim incurrerit, aut qui sciens ab avaritiā, id est, ab idololatriā recesserit, secundum illam regulam qua peccata scientium peccatis ignorantie præponuntur. Avarum conscientia vincit in scelere, sed si forte hoc faciat in hæresi ipsius sceleris magnitudo, quid facit in avaritiā scientis admisso? Hæreticus nesciens avaro scienti cōæquatur.
Aug. de libero arbitrio lib. 3.
 Avaritiā quę græce philargyria dicitur, nō in solo argento vnde nomen duxisse resonat, sed in omni bus rebus quę immoderate cupiuntur intelligenda est. Vbiq; omnino plus vult quisq; quā mla-
 tis, Hęc autem avaritiā cupiditas est, cupiditas vero improba voluntas est. Ergo propterea voluntas omnium malorum causa est.

Augustinus

AVARITIA.

XXXVII.

August. de libero arbitrio.
 Cū avaritiā alicui dominatur, subiectus malis omni-
 bus demonstratur, quia de avaritiā omnia mala oriuntur, & peccatorū omnium spinę producuntur.
Aug. lib. de doctr. Christiana.
 Avarus est cæcus, credendo enim diues est, non videndo. Amas pecuniam, o cæce, quā nunquā videbis. Cæcus possides, cæcus moriturus es, qd possides, hic relicturus es.
Aug. lib. de uerbis domini.
 Quę est ista auiditas concupiscentię? cum & ipsę beluę habeant modū. Tunc em rapiunt quando esuriunt, parcut vero prædę cum senserint satietatem. Insatiabilis est sola avaritiā diuitum, semper rapit & nunquā satiatur, nec deum timet, nec hominem reueretur, nec patri parci, nec matrem cognoscit, nec fratri obtemperat, nec amico fidem seruat. Viduam opprimit, pupillum inuadit, liberos in seruitium reuocat, testimonium falsum profert, res mortui occupatur, quare & qui faciunt, non moriuntur? Quę est illa animarum insania amittere vitam, appetere mortem, acquirere aurum & perdere cœlum?
Idem ad Bonifacium.
 Diuitię seculares si desint, non per mala opera querantur in mundo. Si autē adsint, per bona opera seruatur in cœlo. Animum virile Christiani num debet si accedunt atollere? nec debent frangere si recedunt.
August. ad Comitum.
 Avarus vir inferno est similis. Infernus enim quanto cunctq; deuorauerit, nunquā dicit satis est, sic & si omnes thesauri confluerint in aurum.
Aug. in serm. de 10. plagis.
 Nemo habet iniustum lucrū sine iusto damno, verbi gratia: Qui furatur acquirit vestem, sed perdit fidem, vbi lucrum ibi damnum. Lucrum in arca, damnum in conscientia.
Aug. de interpellatione Iob.
 Modum non habet avaritiā, nec capiendo expleat, sed incitatur hoc egentior quo plura quæsiuit.
Hieron. ad Paulin. & est in prologo Biblię.
 Avaro tam deest quod habet, quā quod non habet. Credenti totus mundus diuitiarum est, infidelis autem obolo indiget.
Hiero. epist. ad Rusticum.
 Nos ardemus avaritiā, & contra pecuniam disputantes auro sinum expandimus. Et illud quod de Megarensibus dicitur, nobis miseris coaptari potest. Aedificat quasi semper victuri, viuunt quasi altera die morituri.
Ambr. de eo quod scriptum est in euang. Homini cuiusdam diuitis fruct. & habet dist. 47. Sicut.
 Sicut hi qui per insaniam mente translati, non iam res ipsas, sed phantasias passionis suę vident: ita etiam mens avari semel vinculis cupiditatis astricta semper aurū, semper argentum videt, semper redditus cōputat, gratius intuetur aurum q̄ solē, ipsa eius oratio & supplicatio ad deū aurū q̄rit.
Ambr. super lib. de Nabythe.
 Inflammatur lucro avaritiā, non restinguitur: quasi gradus quosdam cupiditatis habet, & quo plu-

res ascenderit, eo ad altiora festinat, vnde sit grauis ruina lapsuro.
Greg. & hab. dist. 47. Bonorum.
 Bonorum authori inherere aliter non valemus, nisi si cupiditatem a nobis (quę omnium malorum radix est) abscindamus.
Idem in Regist. & hab. 1. q. 1. Cum omnis.
 Cum omnis avaritiā idolorū sit seruitus, quisquis hanc & maxime in dandis ecclesiasticis honoribus vigilanter non præcauet, infidelitatis perditioni subicitur, etiam si tenere fidē verbis quam negat facto videatur.
Idem libro 10. Moralium.
 Sæpe ad avaritiā cor patris allicit fœcunditas prolis. Eo enim ambitu congregat hæreditatis accenditur, quo multis hæredibus fecundatur.
Idem libro 20. Moralium.
 Avaritiā latēter oritur in mēte, sed pūctiones peccatorum omnium patenter producit in operatione.
Idem lib. 20. Moral. Et super illud Iob: Si ex-paui ad multitudi.
 Magna est securitas cordis nil habere concupiscentię secularis. Nam si ad terrena concupiscēda cor inhiat, securum tranquillūq; esse nullatenus potest, quia aut non habita concupiscit, ut habeat, aut adepta metuit, ne amittat: & dum in aduersis sperat prospera, in prosperis formidat aduersa, huc illucq; quasi quibusdam fluctibus voluitur, ac per modos varios rerum alternantium mutabilitate versatur. Si vero semel in appetitione superne patrię forti stabilitate animus figitur, minus temporalium rerum perturbatione vexatur.
Idem 14. Moral.
 Omnis avarus ex potu suū multiplicat, qui cū ea quę appetit adeptus fuerit, ad obtinēda alia amplius anhelat. Qui enim adipiscēdo plus appetit, huic stus ex potu crescit, vnde figuratur per hydropicum.
Ibidem.
 Peccatum avaritię mentem quam infecerit ita grauem reddit, ut ad appetenda sublimia attolli non possit.
Idem 15. Moral.
 Avaritiā desideratis rebus non extinguitur, sed augetur. Nam more ignis cum ligna quę consumit acceperit, excrescit: & vnde videtur ad monumētum flamma comprimi, inde paulo post cernitur dilatari.
Ibidem.
 Avarus prius anhelat cōcupita cōgregare, & cum quasi in quodā ventre avaritię multa cōgesserit, satiatus arctatur, quia dum anxietur qualiter acquisita custodiat, ipsa eum sua satietas angustat. Mens avari quę prius ex abundantia requiē cōsiderat, postea ad custodiam grauius laborat.
Ibidem.
 Dæmonum habitaculū sit quisq; in hoc seculo, qui propter diuitias & honores laborat, quas postquam cōsecutus est, tradit se luxurię, ut quę avaritiā congregauit luxuriā consumat.
Ibidem.
 Prius namq; mens avari dolorem habuit in ipsa suę concupiscentię fatigatione, qualiter cōcupita raperet, quomodo aliqua blandimenti, aliqua ter-

g roribus

AVARITIA.

roribus auferret. At postquam acquisitis rebus peruenit ad desiderium. Alius hunc dolor fatigat, ut cum sollicito timore custodiat, quod cum graui labore meminit acquisitum. Hinc inde insidiatore metuit atque hoc se perpeti quod ipse facit ab alijs fieri pertimescit.

Greg. hom. 32. super euang.

Cursum suum quisque consideret et cognoscat sibi sufficere parua quae habet, sed fortasse metuit, ne in huius vitae itinere sumptus desit. Longa nostra desideria increpat vita brevis. Incassum multa portantur, cum iuxta est quo pergiur.

Ioan. Chrysost. super Matth.

Auaritia praecipue in viris abundat. Fornicatio autem in mulieribus. Mulier enim inquiete sedet inclusa. Fornicatio autem maxime ex otio nascitur. Vir autem quoniam in actibus rerum diuersarum est assidue, in avaritiae peccatu facile incurrit. In fornicatione autem non facile, nisi multum sit lasciuus. Nam occupatio virilium sollicitudinum voluptate plurimum excludit. Vnde proprium est adolescentium nihil agentium.

Idem super Matth. hom. 9.

Qui pecuniae seruit, et praesentibus compedibus constringitur, et futuris paratur.

Isidorus lib. Ethimologia.

Auidus dictus ab auendo. Auere enim cupere est, hinc auarus dictus est, eo quod sit auidus auri, et nunquam opibus expleatur.

Isidorus de summo bono lib. 3.

Qui bona mundi diligit, velit nolit, timoris et doloris poenae succumbit.

Bernardus super Cant. serm. 38.

Cursus avaritiae vehitur rotis quatuor vitiarum, quae sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus dei, mortis obliuio. Porro iumentum trahentia sunt rapacitas et tenacitas, his ambobus vnus auriga praesidet, ardor habendi, hic auriga ad vrgendum trahentia flagellis vititur acerrimis, libidine acquirendi, et metu amittendi, haec sola avaritia, quia conducere plures non patitur vno contenta est seruitore.

Hugolib. de clau.

Quatuor sunt in rebus possessis obseruanda, ne licita iniuste quaeramus, aut iniuste acquisitis illicita perfruamur, ne multa quis licite possideamus, ne licita illicite defendamus. Male enim acquirere, aut male vti acquisitis, de licito facit illicitum, multa sibi possidere propinquum est cupiditati. Et fit quandoque quod nimium diligitur, male defenditur. Duo sunt quae illicite solent acquirere, i. cupiditas et superbia, et duo quae male fruuntur acquisitis, gula et luxuria. Duo autem sunt quae male possidere volunt, s. prodigus et auarus, vnus ut congreget, alter ut dispergat, et duo qui possessa defendunt, s. temperantia et mundi prudentia. Superbia diabolo claudit coelum, gula primo parati abstulit paradisum, avaritia diuiti aperuit infernum. Intemperantia vero adhuc corrumpit mundum.

Idem.

Auaritia est gloriae seu quarumlibet rerum insatiabilis et inhonesta cupiditas.

Boetius de Consol. lib. 2.

Si quantas rapidis flatibus incitus

Pondus uerset harenas.

Aut quot stelleris edita noctibus,

Caelo sidera fulgent.

Tantas fundat opes nec retrahat manum

Pleno copia cornu.

Humanam miseris haud ideo genus

Cesset flere querelas.

Idem prosa 6.

Atqui nec opes in expletum restringere avaritiam quicquam.

Boetius lib. 2. de Conso.

Senior ignibus Aethrae

Feruens amor ardet habendi.

Idem.

Auaritia nihil satis est.

Idem.

Quamuis fluitante diues aurigurgite

Non expletur cogat avarus opes,

Oneretque bacis collarubri lit toris,

Ruraque centeno scindat optima boue,

Non cura mordax deserit superstitem.

Boetius lib. de scholastica disciplina.

Nouerca est adunca tenacitas.

Seneca lib. de beneficijs.

Demosthenes Athenis eum qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probasset eum magnum lucrum optasse: quod contingere ei sine multorum morte non posset.

Seneca ad Lucillum epi. 74.

Vidisti aliquando canem missa a domino frustra panis aut carnis aperto ore captantem? Quicquid excipit protinus integrum demittit, et properat ad spem suam auri. Idem euenit nobis. Quicquid fortuna expetentibus proicit, id sine vlla voluptate demittimus, et statim ad rapinam alterius erecti et attenti stamus, hoc sapienti non euenit.

Seneca ad Lucillum epi. 96.

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Idem.

Nulli nos vitio natura conciliat, illa integros ac liberos genuit, nihil quod avaritiam nostram irritaret posuit in aperto. Pedibus aurum et argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, illa vultus nostros erexit in coelum.

Seneca ad Lucil. epist. 180.

Desunt inopia multa, avaritiae omnia. In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Idem epist. 121.

Qui multum habet, plus cupit: quod est argumentum nondum satis habere.

Seneca de naturalibus quaest.

Auaritia quicquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat.

Seneca ad Helium matrem.

Auaritia est vehemensissima humani generis pestis. Cupiditati nihil satis est: Naturae satis est et parum, quicquid desiderio quod non ex inopia sed vitio nascitur congesteris, non finis erit cupiditatis, sed gradus.

Seneca in prouerbijs.

Auarus ipse miseriae causa est suae.

Idem.

Auarus nisi cum moritur, nihil recte facit.

Idem.

Auaro

AVARITIA.

XXXVIII.

Auaro negandi causa nunquam deficit.

Idem.

Pecuniae imperare oportet non seruire. Pecunia si vis scias, ancilla est: si nescias, domina.

Seneca lib. de moribus.

Pecunia non sanata avaritiam, sed irritat: homo semper indiget pecunia. Mihi crede, non potes esse diues et felix.

Idem.

Quae est maxima egestas? Auaritia.

Idem.

Pecuniae usum habere oportet, sed ei seruire non oportet.

Idem.

Quietissimam vitam agerent homines, si haec pronomina tollerentur. scilicet meum et tuum.

Seneca Tragedia 4.

Rupere foedus impius lucifuror,

Et ira praeceps, quaeque succensat agit

Libidines.

Seneca Tragedia 7.

Andax nimium qui freta primus

Rate tam fragili perfida rupit,

Terraeque suis post terga uidens

An mam leuibus credit auris,

Dubioque secans aequora cursu.

Potuit tenui fidere ligno,

Inter uite mortisque iugas,

Nimium gracili limite ducto.

Aristot. lib. 1. Politicorum.

Desiderium diuitiarum vadit in infinitum.

¶ Vide ibidem caput 6. circa finem, ubi Aristoteles in explebilis huius cupiditatis reddit rationem.

¶ Ex loco Aristotelis qui est ibidem cap. 3. intellige relinquit, Quod quamuis per acquisitionem possidemus seruos, opes et reliqua vitae instrumenta, non tamen acquisitio est possessionis gratia, sed faciendi ex his quae possidemus. Quare auari fines rerum ignorat, et otiosa sunt instrumenta.

Cicero lib. Paradoxorum.

Neque enim vnquam expletur, neque satiatur cupiditas sitis, neque solum ea quae habent, libidine augendi cruciantur, sed amittendi metu.

Idem.

Tu dies noctesque cruciaris, cui non sat est, quod est: et ipsum quod habes ne diuturnum sit futurum times.

Cicero lib. Officiorum.

Vitanda tamen est suspicio avaritiae.

Idem.

Habere enim quae sunt in rebus, non modo turpe est, sed et scelus est et nefarium.

Idem.

Illud natura non patitur, quod aliorum spolijs nostras facultates et copias augeamus.

Idem.

Omnes autem qui secundum naturam volunt viuere, nunquam committent, ut alienum appetant.

Idem lib. 2. Officiorum.

¶ Nihil aequale ad conciliandos multitudinis animos facit, quam si magistratus omni avaritiae suspicio ne careant.

Cicero lib. 1. Rhetoricorum ueterum.

Genus est omnium libidinum cupiditas, eius autem

generis sine dubio pars est avaritia.

Idem.

Nemo est qui non pecuniam quam sapientiam malit.

Idem.

Malum est maximum avaritia, multos magnis incommodis afficit pecuniae cupiditas.

Idem Rhetoricorum nouorum lib. 1.

Magno malo est hominibus avaritia, iccirco quod homines magnis et multis incommodis affligantur, propter immensam pecuniae cupiditatem.

Idem Rhetoricorum nouorum lib. 2.

Auaritia ad quoduis malum hominem perducit.

Idem lib. 4.

Auaritia est iniuriosa appetitio alienorum.

Idem.

Duae res sunt quae possunt hominem ad turpe compendium commouere, inopia atque avaritia.

Idem lib. 4. Rhetoricorum.

Egens aequale is est qui non satis habet, et is cui nihil satis esse potest.

Cicero libro 1. de legibus.

Quid foedius avaritia?

Cicero lib. 1. de finibus bonorum et malorum.

Cupiditates enim sunt insatiabiles, quae non modo singulos homines, sed vniuersas familias euertunt, totam etiam labefactant saepe remp. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiae, seditiones, bella nascuntur. Nec haec sese foris solum iactant, nec tantum in alios cetero impetu incurrunt, sed intus etiam animis inclusae inter se dissident atque discordant. Ex quo vitam amarissimam necesse est effici, ut amputata circuncisat, inanitate omni et errore naturae finibus contentus, sine aegritudine possit et sine metu viuere.

Idem.

Quod si corporis grauioribus morbis vitae iucunditas impeditur, quanto magis animi morbis impeditur necesse est? Animi autem morbi sunt, cupiditates immensae, et inanes diuitiarum gloriae, dominationes libidinosarum etiam voluptatum. Accidunt aegritudines, molestiae, mcerores qui animos exedunt, conficiuntque curis.

Idem lib. 4. Tuscul. Quaest.

Nam cum est concupita pecunia, nec adhibita ceteri ratio, quasi quaedam Socratica medicina quae sanaret eam cupiditatem, permanat in venas, et inhaeret in visceribus illud malum, existitque morbus, nomen est avaritia.

Idem.

Est autem avaritia opinatio vehemens de pecunia quasi valde expetenda sit, inherens et penitus insita.

Salustius in Catilinario.

Pecuniae imperitiae libido, sunt quasi materies omnium malorum, namque Auaritia fidem, probitatem ceterasque bonas artes subuertit: proque his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere, edocuit.

Idem.

¶ Auaritia studium pecuniae habet, quod nemo sapiens concupiuir. Ea quasi venenis malis imbura corpus animumque effeminat. Semper infinita et insatiabilis est, neque copia, neque inopia minuitur.

Idem in Iugurtha.

g 2 Natu-

AVARITIA.

Beuuntur, misera est magni custodia census.

Ibidem.

— Menfura tamen qua

Sufficiat census, si quis me consulat, edam.

Inquantum sitis atq; fames, et frigora poscunt.

Lucanus lib. 3. Pharsalia.

— Nec enim iam sufficit ulla

Præcipiti fortuna uiro. —

Dantes inferni ca. 1.

Perche la bestia per la qual tu eridi id est auaritia.

Non lasa altrui passar per la sua via

Ma tanto lo impedisse che luccidi

Et ha natura si saluagia et ria

Che mai non empie la bramosa voglia

Et dopo il pasto, ha piu fame che pria. id est,

Belua etenim, propter quam clamas, id est auaritia

Non permittit quempiam transire suo itinere,

Sed tantum ipsum impedit, ut tandem perimat,

Cuius natura tam syluestris et mala est,

Vt nunquam repleat rabidam uoluntatem,

Et post epulum famescit plus quam antea.

Dantes inferni cap. 15.

Gente uaraimuida e superba

Da lor costumi fa che tu ti forbi. id est,

Gens auara, inuida et superba,

Abeius moribus fac tute abstergat.

Idem purgatorij capite 9.

Quel ch auaritia fa qui si dichiara

In purgatione de lanime conuerse

Et nulla poena il monte ha piu amara

Si chome lo chionostro non sapperse

In alto, fixo alle cose terrene

Cusi iustitia quia terrail merse.

Come auaritia spense a ciaschun bene

Lo nostro amor onde oparar perdesse

Cusi iustitia qui streffu ne tiene,

Ne pie die ne man legati e prefi,

Et quando fia piacer de deliusto fyre

Tanto staremo immobili et distesi. id est,

Quid auaritia efficiat, hic declaratur,

In purgatione animarum conuersarum,

Et nullam poenam mons hic habet amariorem,

Sicut oculus noster non se sustulit

In altum fixus rebus terrenis:

Quemadmodum auaritia trahit ad bonum quodlibet

Nostrum amorem, unde operam perderet.

Sic iustitia hic strictos nos detinet,

In pedibus, manibusq; ligatos, et prehenfos,

Et quamdiu placuerit iusto domino,

Tamdiu stabimus immobiles, et prostrati.

Audacia graece θαλασσια, et θαλασσια, audax

dicitur, et est fiducia seu confidentia dicēs

motum irascibilis inestimatum non exce

dere facultatem, et est circa mala. Nam circa bo

na est spes ex beato Thoma 2. Sententiarum, dist.

26. quaest. 1. art. 3.

Hom. in p. Odys. uerba Vlyssis.

θαλασσια, et θαλασσια, et θαλασσια, id est,

Audax enim uir in omnibus operibus melior.

Menander.

θαλασσια, et θαλασσια, et θαλασσια, id est,

Fidens esse delibera, audax autem non.

Idem.

Id est,

Multa audere, multa aberrare facit.

Aristot. lib. 3. Ethicorum capitibus 6. 7. 8. quibus

περὶ ἀνδρείας disputat, late et prolixè de Audacia

differt: in uero (inquit cap. 3.) θρασύτης προσηγορίαν, βουλό

μενοι πρὸς τὴν κινδύνων κινδυνεύοντες, ἐν αὐτοῖς δὲ ἀφίστανται.

Phocylides.

θαλασσια, et θαλασσια, et θαλασσια, id est,

Audacia malorum perniciofa, multum auget uero bona

laborantes.

Auerfio graece ἀποστρέφω, id est, auertere dicitur.

Suntq; auerfio et conuersio idem re, sed diffe

runtratione, secundum respectum ad diuersos ter

minos b. Tho. 2. Sentent. dist. 42. q. 2. art. 1. potest

tamen conuersio esse sine auersione, ut in pecca

to veniali. b. Tho. prima Secundae q. 72. art. 5.

Augmentatio graece ἀύξησης, id est, et ἀύξησης augeo di

citur. Et est mutatio per qua plus nutrimenti con

uertitur in substantiam aliam, quam deperditum sit

ab anima, mediante calore naturali, ut uiuens

suam debitam quantitatem attingat, secundum

Arist. lib. de generatione et corruptione.

Augmentum est motus in perfectam magnitudinem,

secundum Aristot. 5. Physicor.

Augmentum est assumptio maioris quantitatis, quae

proprie est tantum in iuuenibus, secundum bea.

Tho. 4. Sent. dist. 12. quaest. 2.

Augurium graece δεισμονία, id est, et δεισμονία au

guror dicitur. Et est diuinitio ab auium garritu

sumpta, sicut auspiciū a motu auium, secundum

b. Tho. secunda Secundae q. 95. art. 3.

Augurium est quod fit in consideratione auium ad

sciendam futurorum, et est ex traditione malorum an

gelorum, ut habetur in Dece. 26. q. 2. Qui sine.

Auiditas graece αἰδουλία, id est, et αἰδουλία quod

est cupio, quod graece dicitur αἰδουλία, vel ab αἰδῶ

est sine, et video, hoc est a non videndo. Quare aui

du dicitur, qui propter nimiam cupiditatem non vi

det quid agat, ut quibusdam placet.

Zlureola ab aurum dicitur quod graece χρυσόλον, id est,

et est praemium accidentale beatorum de operi

bus perfectionis secundum perfectam victoriam.

Aurum uero ab aura dicitur, hoc est a splendore.

Aura enim pro splendore aliquando sumitur, Horat.

Tu ne retardet Aura maritos.

Zlureca uero est praemium essentiale respondens

charitati, secundum bea. Thom. 4. Sententiarum

dist. 49. q. 5. art. 1.

Zlusteritas graece αὐστηρία, id est, et αὐστηρία, austerus dicitur.

Et est potentialis temperantia, s. virtus refrenans

loquacitatem, secundum b. Tho. secunda Secundae q. 143.

Austeritas animi videtur esse in eo qui non veretur

alios contristare, Econuerso: Moderatio animi est

in eo qui abhorret omne quod potest alium con

tristare, secundum b. Thomam secunda Secundae

q. 157. art. 3.

Authoritas sine c et cum th scribi debet, graece

enim dicitur ἀντιπρία, id est, sic et author scribitur,

quem Graeci ἀντιπρία dicunt. Ita et ἀντιπρία autho

ramentum, nec non ἀντιπρία authorare, et ἀντιπρία

authorae.

BAPTISMVS.

XL.

authoratum, quod aliqui more graeco authenti

cum dicunt.

Cicero libro de senectute.

Apex autem est senectutis auctoritas.

Ibidem.

Habet senectus honorata praesertim tantam autho

ritatem, ut ea pluris sit quam omnes adolescentie

voluptates. Ibidem.

Non cani, non rugae, repente auctoritatem afferre

possunt, sed honeste acta superior aetas fructus

capit auctoritatis extremos. Ibidem.

Hac enim ipsa sunt honorabilia, quae videntur le

uia atq; communia, salutaria, appeti, decedi, assurgi,

deduci, reduci, consuli, quae etiam apud nos, et in

alijs ciuitatibus, ut quaeq; optime moratae sunt, ita

diligentissime obseruantur.

Homerus in 1. Iliados.

ἀντιπρία, et ἀντιπρία, et ἀντιπρία, id est,

Pro multis populis est uir, quem Iupiter corde amat.

Euripides. uerba Hecubae ad Vlyss.

ἀντιπρία, et ἀντιπρία, et ἀντιπρία, id est,

Authoritas uero, et si male dicat, tua

Persuadebit. Nam ab inexstimatis proficiens oratio

Et ab existimatis eadem, haudquaquam tantum ualeat.

Aurilium graece βοήθεια, id est, et βοήθεια auxilior di

citur. Menander.

ἀντιπρία, et ἀντιπρία, et ἀντιπρία, id est,

Vir enim uirum, et ciuitas saluat ciuitatem. Idem.

χέρη, et χέρη, et χέρη, id est,

Manus manum lauat, et digitus digitum.

Balbus graece βαλβύς, id est, et βαλβύς

balbutio. Est autem balbus is qui

lingua confusa et trepidat loquitur.

Balbutire quod est cum lingua haesita

tione et confusione quadam trepidare

secundum Nomen Marcellum.

Banansia est uicium contrarium paruificetiae, et

dicitur a furno qui καλβαν, id est, a graecis nuncupa

tur, quia sicut ignis consumit omnia, ita secundum

hoc uicium fit excessus in sumptibus ad opus ali

quod conficiendum maior esse debeat, secun

dum regulam rationis, ex bea. Tho. secunda secun

dæ q. 135. art. 2.

Baptismus graece βαπτισμός dicitur. Et est ab

lutio hominis aequaliter consentientis, fa

cta ab alio in aqua, simul uerba certa cum

intentione debita proferente, significans efficaciter

ex institutione diuina ablutionem animae a pec

cato, secundum Ioan. Scotum in 4. Sent. dist. 3. q. 1.

Baptismus est ablutio corporis exterior, facta sub

forma praescripta uerborum, secundum Magist.

Sent. in 4. dist. 3.

Baptismus est quoddam principium sanctissimorum

mandatorum, sacrarum actionum et aliorum diu

inorum eloquiorum, ad susceptum opportunitatem

formans nostros animales habitus, ad susceptae

quietis anagogen, iter nostrum faciens, sacrae et

diuinitissime nostrae regenerationis traditio, secun

dum Dionysium cap. 2. ecclesiasticae Hierarchiae.

Baptismus est per quem primitias spiritus accipimus,

et principium alterius uitae, ut sit nobis regenera

tio et sigillum et custodia et illuminatio, secun

dum Ioan. Damascenum 4. Sentent. et b. Tho. 4.

Sent. dist. 3. q. 1. art. 1.

Baptismus dicitur a βαπτίζω, quod est immergo.

Ioannis 2.

Respondit Iesus et dixit Nicodemus: Amen amen

dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest

videre regnum dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quo

modo potest homo nasci cum sit senex? nunquid

potest in ventrem matris suae iterato introire et re

nasci? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis

renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest

introire in regnum dei. Quod natum est ex carne,

caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est.

Aug. in hom. 80. et habet. 1. q. 1. Detrahe.

Detrahe uerbum, quid erit nisi aqua? Accedit uer

bum ad elementum et fit sacramentum, unde ista

tanta uirtus aquae ut corpus tagat, et cor abluat?

Nisi faciente uerbo non quia dicitur, sed quia cre

datur. Nam et in ipso uerbo aliud est sonus tran

situs, aliud est uirtus manens.

Idem lib. 1. de unico. bapt. et habet. 1. q. 1. Si quem.

Si quē forte coegerit extrema necessitas, et ubi ca

tholicum per quem accipiat non inuenerit, et in

animo pacem catholicam custodiens per aliquem

extra unitatem catholicam positum acceperit, quod

in ipsa erat catholica unitate percepturus, si sta

tim et de hac uita migrauerit, non cum nisi catho

licum deputamus. Si autem fuerit a corporali mor

te liberatus cum se catholice congregationi et cor

porali praesentia reddiderit, unde nunquam corde

discesserat, non solum non improbamus quod fe

cit, sed et securissime uerissimeq; laudamus, quo

nia praesentem deum credidit corde suo, ubi uni

tate seruabat. Et sine sancti baptismatis sacramen

to, quod ubique inuenit, non hominum sed dei esse co

gnouit, noluit ex hac uita migrare.

Ibidem lib. 2. et habet. de Conse. dist. 4. Ostenditur.

Ostenditur illos impios facere qui re baptizari conati.

Ibidem lib. 3. et habet. ibidem. Nunc autem.

Nunc autem non sicut haeresis hereticorum est, sic error i

psores, sicut etiam sacrilegium dissensionis est eorum, sic

etiam baptismus quod Christi est, non debet dici ipsores.

Ibidem lib. 4. et habetur ibidem. Satis.

Satis ostendimus ad baptismum quod uerbis euangelicis

consecrat non pertinere cuiusdam datus vel accipie

tis error, siue de patre, siue de filio, siue de spiritu

sancto aliter sentiat, quam celestis doctrina insinuat,

Idem ibidem Baptismus uicem.

Baptismi uicem aliquando implere passionem de la

trone illo, cui non baptizato dictum est: hodie me

cum eris in paradiso. Beatus Cyprianus non leue

documentum assumpsit, quod etiam atq; etiam

considerans inuenio non tantum passionem pro no

mine Christi id quod baptismus deerat posse sup

plere, sed et fide confessionemq

dum patere credidit. Quantum itaq; valeat etiā sine visibili sacramento baptismi, quod ait Apostolus: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est.

August. de unico bapt. & habetur de conse. dist. 4. Cum tantum.

Cum tantum valeat baptismus per hominem contempibilem, quantum per apostolum datus, ita nec illius, sed Christi esse cognoscitur.

Aug. ibidem lib. 6. & habet. ibidem. Non est.

Non est aqua prophana & adultera supra quā nomen dei inuocatur, etiam si a prophanis & adulteris inuocet. Quia nec ipsa creatura adultera est, nec ipsum nomen adulterum est.

Augustinus ibidem, & habet. ibidem. Si non.

Illā cetera verba euangelica sine quibus non potest baptismus consecrari, tantū valent, ut per illa sic euacuentur quæcūq; in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium Christi nomine excluditur.

August. ibidem lib. 8. & habetur de conse. dist. 4. Solet etiam.

Solet etiam quæri vtrum approbandum sit baptismus quod ab eo qui non accipit accipitur, si forte hoc aliqua curiositate didicit quomodo dandum sit: & vtrum nihil intersit quo animo accipiat ille cui datur, an cum simulatione aut sine simulatione. Si cum simulatione, vtrum fallēs sicut in ecclesia, vel in ea quæ putatur ecclesia, an iocans sicut in mimo. Veruntamen si quis me forte in eo consilio constitutum, vbi talium rerum quæstio versaretur non præcedentibus meritis, quorum sententias sequi mallem vrgeret, ut dicerem quid ipse sentirem. Si eo modo affectus essem quo eram dum ea dictarem. Nequaquam dubitare habere baptismum eos qui vbiq; & a quocūque illud verbis euangelicis consecratum sine sui simulatione, & cum aliqua fide acceperunt. Quāquam ad salutem spiritualem eis non prodesse, scilicet si charitate caruissent qua catholicæ inferuntur ecclesiæ. Si enim habeam fidem vniuerses transferā, charitatem autem non habeam, nihil sum.

Idem lib. de bapt. & hab. de conse. dist. 4. Nullus.

Nullus autem negat habere baptismum etiā apostatas, quibus vtiq; redeuntibus & per penitentiam conuersis non redditur, quia amitti nō posse iudicatur, sicut & illi qui in sacrilegiū schismatis ab ecclesiæ cōmunionē discedunt, habent vtiq; baptismum quem priusquam discederent acceperunt.

Ibidem.

Quomodo exaudit deus homicidam deprecātem vel super aquam baptismi, vel super oleum, vel super eucharistiam, vel super capita eorum quibus manus imponitur, quæ tamen omnia & fiūt & valēt etiam per homicidas, aut per eos qui fratres oderunt, etiam in ipsa intus ecclesia, cum nemo dare possit quod nō habeat, quomodo homicida dat spiritum sanctum. Et tamen intus etiam ipse baptizat. Deus ergo dat etiam in ipso baptismo spiritum sanctum. Quapropter sacramentum gratiæ dat deus etiam per malos. Ipsam ve-

ro gratiam non nisi per seipsum, vel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorum vel per seipsum facit, vel per eius columbæ membra, quibus ait: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur: & si cui retinueritis, retenta erunt.

Idem ibidem cap. Tunc.

Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cum illa fictio veraci confessione recesserit, quæ corde in malitia vel sacrilegio perseverante peccatorū ablutione non sinebat fieri.

Idem ibidem. Est unitas.

Est vnitas ecclesiæ quæ late patet in sacramentorum videlicet societate & communione, quæ completur cum granis etiam paleas, quando eas corporaliter mixtas ita patitur, ut neq; illas iusti vident, neq; ab illis iuste vitentur. Sic sunt in ecclesia homines mali, ut in corpore humano humores mali, qui interdum exeunt ex corpore.

Idem ibidem. Cum pro.

Cum pro paruulis alij respondent, ut impleatur erga eos celebratio sacramenti, valet vtiq; ad eorū consecrationem, quia ipsi pro se respondere non possunt. Si pro eo qui respondere potest, alius respondeat, non itidē valet, ex qua regula illud euāgelij dictum est, quod omnes cum legitur natura liter monet, ætatem habet, ipse pro se loquatur.

Idem ibidem, et habet. de conse. dist. 4. Sicut in sacramentis. & Non interest.

Non interest cum de sacramenti integritate tractatur & sanctitate, quid credat, aut quali fide imbutus sit qui accipit sacramentum. Interest quidem plurimum, sed ad salutis viam: sed nihil interest ad sacramenti quæstionem.

Idem ibidem. & Manifestum.

Manifestum est fieri posse, ut fide non integra integrum in quoq; maneat sacramentum baptismi.

Idem ibidem. & Si posset.

Si posset fieri ut singuli diligenter interrogentur, tot diuersitates opinionum forsitan inueniretur, quot homines numerarentur. Animalis enim homo nō percipit ea quæ sunt spiritus dei. Nunquid tamen non ideo sacramentum integrum accipit, aut nunquid ideo si profecerint, & opinionū carnalium vanitatem emundauerint, denū quod acceperant repetendum est? Accipit quisq; secundum fidem suam, sed quantum capit gubernante misericordia dei.

Idem ibidem. Per baptismum.

Per baptismum Christi id agitur, ut caro peccati euacuetur. Non autem sic euacuetur, ut in carne concupiscentia innata non sit, sed ne obsit. Nam si post baptismum ad ætatem naturalem perueniunt, ibi habent cum qua pugnent eam quam adiuuante domino superent, si non gratiam in vacuum susceperint.

Idem ibidem. Filius.

Filius dei carnem peccati suscepit, & pœnam sine culpa, ut in carne peccati & culpa solueretur & pœna. Per fidem ergo & baptismum eius a peccato homo per iustificatiōem, & a morte liberatur per resurrectionem, Paruuli etiā baptizati inter credentes

Idem ibidem. & Hoc meminisse.

Hoc meminisse debemus, omnium peccatorū plenā perfectāq; remissionē in baptismo fieri, hominem vero non totū cōmutari cōtinuo, sed in bene proficientibus de die in diē crescente nouitate cōmutari quod vetustum est & carnale est, donec ita renouetur qd animalis infirmitas corporis ad firmitatem spiritualem incorruptamq; perueniat.

Ibidem. & Sicut dicta.

Sicut dicta, facta & cogitata inique animæ corpori pertinet, licet aut quantū ad motū iā præterierit & nō sunt, eis tū præteritis reatus eorū manet, nisi peccatum per remissionem soluat, sic non præterita, sed adhuc manente lege concupiscentiæ reatus ei soluitur, & nō erit, cum fiat in baptismo plena remissio peccati.

Aug. hom. 3. de baptismo, & habetur de Con. dist. 4. Postquam uos.

Postq; vos credere promissistis, tertio capita vestra in sacro fonte dimerimus, qui ordo baptismatis duplici mysterij significatione celebrat. Recte em tertio meri estis, qui acceperitis baptismū in nomine sanctę trinitatis. Recte tertio immeri estis, qui acceperitis baptismum in nomine Iesu Christi, qui etiā die tertia resurrexit a mortuis. Illa em tertio repetita dimeris typū dñicę exprimit sepulture, per quam Christo conscripti estis in baptismo, & cum Christo surrexistis in fide, peccatis absoluti in sanctitate virtutum Christi, viuatis imitando.

Idem de lib. ar. lib. 3. & hab. ibidem. Illud.

Illud perscrutari homines solent, sacrum baptismi Christi, quid prosit paruulis, cum eo accepto plerunq; moriuntur priusquam ex se quicq; potuerint agnoscere. Quia in re satis pie recteq; creditur prodesse paruulo fidē eorum, a quibus consecratus offertur, & hoc ecclesiæ commendat auctoritas, ut ex eo quisq; sentiat quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoq; beneficio qui propriam nodum habent potestatem commodam sit.

Aug. super Ioan. tracta. 5. prima pars, & hab. de Con. dist. 4. Baptismus.

Baptismus talis est, qualis ille est in cuius potestate datur. Non qualis ille per cuius ministeriū datur.

Idem tracta. 6. & hab. ibidem. Cū baptizet.

Cum baptizat malus ex aliqua vel ignorantia ecclesiæ vel tolerantia, aut enim ignoratur mali, aut tolerantur paleæ quousq; in ultimo ventiletur area. Illud quod datum est, vnum est, nec impar propter impares ministros. Sed par & æquale propter hunc qui baptizat.

Idem sup. Ioā. & hab. de Con. dist. 4. Necessarium.

Necessariū & visibile sacramentum aquæ ad ablutionem visibilis corporis, sicut necessaria est doctrina inuisibilis fidei ad sanctificationem inuisibilis animæ.

Ibidem.

Renascitur homo ex aqua visibili sacramento, & spiritu inuisibili, scilicet intellectu, ut symbolū baptismi visibiliter accipiat, & spirituale intellectu ipsius symboli percipiat, vel ex aqua visibili & spiritu sancto.

Ibidem. Aliud.

Aliud est baptizare per ministeriū, aliud baptizare per

credentes reputantur per sacramenti virtutē & offerentium responsionem. Qui vero nō sunt baptizati, inter non credentes iudicantur ex euāgelio Ioānis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei.

Ibidem, & hab. de Con. dist. 4. Si baptizata.

Si baptizata est caro Christi quæ sine peccato erat, quanto magis baptizanda est caro mortis, propter euitandum iudicium damnationis.

Idem ibidem. Regenerante.

Regenerante autem carne tantummodo contrahitur peccatum originale, regenerante autem spiritu sancto, non solum originalium sed etiam vitiorum sit remissio peccatorum. Proinde recte potest dici paruulos sine baptismo decedētes mitissimam omnium futuros sustinere pœnam. Fallit enim & fallitur qui eos in dānatione prædicat non futuros, dicēte apostolo: Per vnus delictum omnes homines in condemnationem &c.

Idem ibidem. Quisquis.

Quisquis ex concupiscentia carnis & lege peccati & mortis carnaliter generatur, regenerari spiritu aliter habet opus, ut non solum ad regnum dei perducatur, sed etiam a dānatione peccati liberetur, sicut etiam per primum hominem in peccato & morte nascitur, sic etiam per Christum in iustitia & vita æterna, in baptismo renascuntur.

Idem ibidem. Paruuli.

Paruuli fideles recte vocantur qui fidem per verba gestandum quodammodo confitentur, & per eorundem verba diabolo & mundo abrenuntiant, & hoc sic in sacramento diuinę gratiæ, quā dedit deus ecclesiæ, Paruulus autē qui baptizatur si ad annos rationales veniens non crediderit, nec ab illicitis abstinuerit, nihil ei prodest quod paruulus accepit.

Ibidem. Nulla præter.

Nulla præter baptismum salus infantibus promittitur, quia infantes si per sacramentum quod ad hoc est diuinitus institutum, in credentium numerum non transeunt, in tenebris manent.

Idem ibidem. Ad hoc.

Ad hoc baptismus valet ut baptizati Christo incorporentur, ut membra eius habeantur & cōsepeantur, & oblatis per sacramentum charitatemq; fidelium reconcilientur deo, ut in eo viuā, salui, liberi, redempti, illuminati fiant.

Idem ibidem. Quis autem.

Quis autem nesciat credere esse infantibus baptizari, non credere autem non baptizari.

Idem ibidem. Non ex quo.

Non ex quo quisq; baptizatur omnis vetus infirmitas in eo assumit, sed renouatio incipit ad remissionem omnium peccatorum, & intelligentiam, & operationem spiritualiū. Cetera vero in spe sunt donec fiat in re, quod erit in resurrectione, nam in baptismo quāuis fiat plena remissio peccatorum, nondum tamen plena est nouitas, & perfecta mutatio: quia adhuc remanet corruptio non solum in corpore, sed etiam in animo qui est homo interior, in quo si perfecta esset nouitas, non diceret apostolus, quod de die in diem renouatur.

per potestatem. Item ergo baptizabant discipuli eius, & ibi adhuc erat Iudas inter discipulos eius. Si quos baptizauit Iudas, non sunt iterum baptizati. Et quos baptizauit Ioannes, sunt iterum baptizati, plane iterum: sed non iterato baptismo. Quos etenim baptizauit Ioannes, quos baptizauit Iudas, Christus baptizauit.

August. ad Petrum Diaconem, & habet de Confe. dist. 4. Firmissime.

Firmissime tene & nullatenus dubites omnem hominem qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum originali peccato nasci impietati subditum mortis; subiectum. Et ob hoc naturaliter iræ nasci filium. De qua dicit Apostolus: Eramus enim natura filij iræ, sicut & ceteri, à qua ira nullus liberabitur nisi per fidem mediatoris hominis Iesu Christi. Firmissime tene non solum homines ratione vtentes, verum etiam paruulos, qui siue in vteris maternis viuere incipiunt, & ibi moriuntur, siue iam de matribus nati sine sacramento baptismi quod datur in nomine patris & filij & spiritus sancti, de hoc seculo trāsunt, sempiterno igne puniendos, quia & si peccati propriæ actionis nullum habent, originalis tamen peccati damnatione carnali conceptione ex natiuitate traxerunt.

Ibidem, & habet. l. q. 1. Firmissime.

Firmissime tene, & nullatenus dubites extra ecclesiam baptizatos si ad ecclesiam non redierint baptismum cumulari pernicii. Tantum enim valet ecclesiasticæ societatis communio ad salutem, vt baptismum non saluetur, cum ibi non datur vbi oportet vt detur.

August. ad Fortunatum, & habet de Confe. dist. 4. In necessitate.

In necessitate cum episcopi aut presbyteri, aut qui liberi ministrorum non inueniuntur, & vt vrget periculum eius qui petit, ne sine illo sacramento hanc vitam finiat, etiam laicos solere dare sacramentum quod acceperunt solemus audire.

Iidem ibidem, cap. Sanctum.

Sanctum est baptismum per seipsum quod datum est, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ita vt in eodem sacramento sit etiam authoritas traditionis per dominum nostrum Iesum Christum ad apostolos, per illos autem ad episcopos & alios sacerdotes, etiam laicos Christianos ab eadē origine & stirpe venientes.

Aug. ibidem, cap. Catechuminum.

Catechuminum quamuis in bonis operibus defunctum vitam habere non credimus, excepto duntaxat nisi martyrij expleat sacramentum.

August. ad Orosium, lib. 2. & habetur ibidem cap. Quamuis.

Quamuis vnum baptismum sit & hæreticorum eorum, scilicet qui in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizantur, & ecclesiæ catholicæ. Tamen qui foris ecclesiam baptizantur, non sument baptismum ad salutem, sed ad perniciem, habentes nimirum formam sacramenti, virtutem autem eius abnegantes.

Augustinus in epist. ad Bonifacium, & ha-

betur ibidem cap. Non illud.

Non illud temoueat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendū paruulos ferunt, vt gratia spirituali ad vitam regenerentur æternam, sed hoc eos putant remedio temporalē retinere vel recipere sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, qui non ab istis hac intentione offeruntur.

August. ibidem, & habet ibidem, cap. Nulli.

Nulli est aliquatenus ambigendum tunc vnumquemque fidelem corporis sanguinisque domini participē fieri, quando in baptismate membrum Christi corporis efficitur.

Iidem lib. de baptismo, & habetur de Confe. dist. 4. Non dubito.

Nō dubito catechuminiū catholicū diuina charitate flagrantem hæretico baptizato antepone.

Iidem in epistola ad Maximum, & habetur de Confe. dist. 4. Rebaptizare.

Rebaptizare hæreticum hominem qui hæc sanctę trinitatis signa suscepit, quę Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum immanissimum scelus est.

August. ad Valerium contra Iulianum, & habetur de Confe. dist. 4. Ex quo.

Ex quo instituta est circūcisio in populo dei, quod erat tunc signaculum fidei iustitię dei, ad sanctificationem purgationis valebat paruulis originalibus veterisque peccati, sicut & baptismus ex illo valere coepit ad inuolutionem hominis ex quo constitutus est.

August. contra Crescentium grammaticum, & habet de Confe. dist. 4. Si inter.

Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus, qui per meliorem datur, quando idem baptismus datur, nullo modo natus est, qui etiam per malum datur, quando idem baptismus datur. Et ideo per ministros dispares, dei munus æquale est, quia non illorum, sed ei est.

Augustinus de symbolo, & habetur de Confe. dist. 4. Sicut nostis.

Sicut nostis fratres charissimi, paruuli exufflantur & exorcizantur vt pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ deperit hominem vt possideret homines. Non ergo creatura in infantibus exorcizatur aut exufflat, sed ille sub quo sunt qui sub peccato nascuntur.

Augustinus de poenitentia, & habetur de Confe. dist. 4. ca. Omnis qui.

Omnis qui iam suę voluntatis arbiter constitutus est, cum accedit ad sacramentum fidelium, nisi eū poeniteat veteris vitę, nouam non potest inchoare. Ab hac poenitentia cum baptizantur soli paruuli, immunes sunt. Nondum enim vt possunt libero arbitrio.

August. in Enchiridio, & habetur de Confe. dist. 4. Paruulo.

Paruulo recenter nato vsq; ad decrepitum senem, sicut nullus prohibendus à baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo, sed paruuli tantum originali. Maiores autem omnibus etiam

etiam moriuntur peccatis quæ male viuendo adiderunt originali.

Aug. in Enchiridio, & habet de Confe. dist.

4. Non regenerabitur.

Non regenerabantur vel renascebantur, qui baptizabantur baptismio Ioannis, sed quodam præcursorio illius ministerio qui dicebat: Parate viam dño Christo, in quo solo renasci poterant qui parabantur. Huius enim baptismus est non in aqua tantum, vt fuit Ioannis, verum etiam in spiritu sancto vt de illo regeneraretur. Si quis in Christum crediderit, de isto Chrs regeneratur. Qui regeneratione non cognouit in aqua baptizari voluit, non vt eius iniquitas dilueret, sed humanitas commendaretur. Ita & baptismus in eo nihil habuit, quod ablueretur, sicut mors nihil inuenit quod puniret.

Iidem lib. sent. prope. & habet ibidem. Verus.

Verus baptismus constat non tñ ablutione corporis, q̃ fide cordis, sicut apostolica doctrina tradidit, dicens: Fide mundans corda eorum, & alibi: Saluos facit baptismus, non carnis depositio sordium, sed etiam conscientię bonę interrogatio in deum.

Aug. in ser. post pascha, quę incipit Hodie natus dies, & habet ibi. Vos ante.

Vos ante omnia tam mulieres q̃ viros qui filios in baptismate suscepistis moneo, vt vos cognoscatis fidei iussos apud deū extitisse pro illis, quos nisi estis de sacro fonte suscipere, ideoq; semper eos admonere, vt castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant. Ante omnia symbolum & orationem dominicā, & vos ipsi tenete, & illis quos accepistis de sacro fonte ostendite.

Hic. super epist. ad Phill. lib. 2. & habetur ibidem. Eodem modo.

Eodem modo in patre & filio & spiritu sancto baptizamus, & ter mergimur, vt trinitatis vnū appareat sacramentum.

Ambro. lib. de Sacra. & habet ibi. Venisti.

Venisti ad fontem, ingressus es, considera quid videris, quid locutus sis diligenter. Repente occurrit tibi leuita, occurrit tibi presbyter, vnctus es quasi athleta dei, vt ad baptismum catechumenus accedas.

Iidem lib. de Sacramentis, & habet de Confe. dist. 4. Per aquam.

Per aquam baptismi transitus est de terrenis ad celestia. Ideo pascha trāsitus dicitur, hic trāsitus est de peccato ad vitam de culpa ad gratiam, de inquinamento ad sanctificationem. Qui per hanc aquam transit non moriuntur, sed exurgunt.

Iidem ibidem. Venit.

Venit sacerdos ad fontē, dicit precē, inuocat nomē patris & filij & spiritus sancti, vti verbis celestibus, celestia sunt verba q̃ Christi sunt, præsentia trinitatis adest, operatur sermo æternus, vbi descendit spiritus sanctus primo quasi colūba descendit, vt increduli vocarentur ad fidē. In principio signū de huius esse, in posterioribus perfectio, apostolis enim spiritus sanctus datus est in igneis linguis propter incredulos, nobis autē iā in plenitudine ecclesię, non per signa, sed per fidē veritas est colligenda.

Iidem ibidem, ca. Emeristi.

Emeristi venisti ad sacerdotē, quid tibi dixit? deus inquit tibi pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua & spiritu sancto, concessitq; peccatorum tuorum veniā, ipse te inungat in vitā æternā, vide vbi inunctus es in vitam æternam inquit.

Iidem ibidem. Accepisti post.

Accepisti post baptismum vestimenta candida, vt esset indicium q̃ exueris voluptatem peccatorū, & indueris innocentie casta velamina.

Ambro. de initiandis rudibus, & habetur l. q. 1. Non sanat.

Non sanat baptismus perfidorum, non mundat, sed polluit. Qui in diluuiū aquarum ad dominū non approximabunt, quia vt per apostolum dicit: Quicquid non ex fide est peccatū est, & ipsis qui faciunt, & quibus faciunt non solum prodest, sed ad iudicium est.

Ambro. super epist. ad Romanos, & habet de Confe. dist. 4. Sine poenitentia.

Sine poenitentia sunt dona & vocatio dei, quia gratia dei in baptismate non requirit gemitum, non requirit planctum, vel opus aliquod, sed solam fidem, & omnia gratis condonat.

Grego. Augustino Anglorum episcopo, & habet ibi. Baptizari.

Baptizari aut vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si periculo mortis vrgetur, vel ipsa eadem hora qua gignit, vel eadem etiam qua natū est id quod gignitur, nullo modo prohibetur. Nedum adhuc tempus ad præbendum redemptionis mysterium quaeritur, interueniente paululum mora inueniri non valeat, qui redimatur.

Gregor. Leandro episcopo, & habet ibi. De trina.

De trina immersione baptismatis nil responderi verius potest quā quod ipsi sensistis. Quia in vna fide nil officit sanctę ecclesię cōsuetudo diuersa. Nos autem q̃ tertio mergimus triduanę sepulchrę sacramenta significamus. Et dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimitur.

Greg. in Moral. & habet ibi. Quod autem.

Quod autem apud nos valet aqua baptismatis hoc egit apud veteres, vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificij, vel pro his qui de Abrahę stirpe prodierunt mysterium circuncisionis.

Iidem in Moralibus.

Spiritus sanctus etiam ante baptismum gentiliū corda perfundit, qui nunquā in Iudeorum mentibus nisi post aquam baptismatis venit.

Greg. hom. 24. & habet de Confe. dist. 4. Sacerdotes.

Sacerdotes cum per exorcismi gratiā manum credentibus imponunt, & malignos habitare spiritus in eorum mentes contradicunt. Quid aliud faciunt nisi quod dæmonia eiiciunt?

Ioan. Chrysost. & habetur de Confe. dist. 4.

Non potest.

Non potest q̃s gratiā vitę celestis accipere nisi purgatus fuerit ab omni sorde peccati per poenitentię con-

Vegetius de re militari lib. 1. cap. 2.
Scientia rei bellicae, dimicandi nutrit audaciam.
Ibidem ca. 3.

Non parum prodest in dimicationibus uti consilijs.
Ibidem.

Nunquam credo potuisse dubitari aptiorem armis rusticam plebem, quae sub diuo et in labore nutritur, solis patiens, umbræ negligens, balnearum nescia, deliciarum ignara, simplicis animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossas ducere, onus ferre, consuetudo diruere est. Et solem pulueremque ferre non timeat.

Ibidem ca. 6.
Sic ergo adolescens Martis operi deputandus, vigiliantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humoris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachijs, ventre modicus, exiliior cruribus, furis et pedibus non superflua carne distentis, sed nervorum duritia collectis. Cum hæc in iuvene signa deprehenderis, proceritatem non magnopere desideras. Virilis est enim fortis milites esse, quam grandes.

Ibidem ca. 26.
Nihil magis prodesse constat in pugna, quam ut assiduo exercitio milites in acie dispositos ordines seruent.

Vegetius de re militari lib. 2. cap. 22.
In omni prælio non tam multitudo et virtus indota, quam ars et exercitium solent præstare victoriam. Non enim longitudo ætatis aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed potius exercitatio. Nam in pugna solet usus amplius prodesse quam vires.

Ibidem.
Plerique rei militaris ignari pleniorum victoriæ credunt, si aduersarios, aut locorum angustijs, aut armatorum multitudine circumdederint, ut aditum non inueniant recedendi, sed contra clausis ex desperatione crescit audacia, et cum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit commori, qui sine dubio scit se esse moriturum. Ideoque Scipionis laudata sententia est, qui dixit: Viam hostibus qua fugerent inueniendam.

Ibidem.
Magna dispositio est hostem fame magis virgere quam ferro.

Ibidem lib. 3. ca. 5.
Qui desiderat pacem, præparat bellum, qui victoriam cupit, milites imbuat diligenter, qui secundos operat euentus dimicet arte, non casu. Nemo prouocare, nemo audet offendere, quem intelligit superiorem esse si pugnet.

Ibidem ca. 3.
Diuidiarum non est securus possessio, nisi armorum defensione seruetur.

Ibidem ca. 9.
Boni duces non aperto prælio in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant, ut in regis suis quantum possint hostes interimant, certe vel terreant.

Ibidem lib. 3. ca. 10.
Inter hostes discordiarum procurare causas sapientis est ducis.

Ibidem.

Quiraro aut omnino nunquam viderunt homines vulnerari vel occidi, cum primum aspexerint, perhorrescunt, et pauore confusi de fuga magis quam de conflictu incipiunt cogitare.

Ibidem ca. 14.
Ordinaturus aciem tria debet ante prospicere, solē, puluerem, ventum. Nam sol ante faciem eripit visum. Ventus contrarius tua flectit ac deprimat, hostium adiuvat tela. Puluis frōre congestus oculos implet et claudit. hæc momento eo quo acies ordinantur etiam imperici vitare solent.

Seneca in Hercule furente Trag. 1.
Omnis in ferro est salus.

Ibidem.
Arma non seruant domum, nec temperari facile nec reprimi potest iracundia, bella delectat cruor.

Ibidem.
Quæritur belli exitus, non causa.

Ibidem in Tantalio, Trag. 2.
Pior est bello, timor ipse belli.

Ibidem Trag. 3.
Licet omne tecum regie rotur trahas,
Licet arma longe miles ac late explicet
Fortuna belli semper accipiti in loco est,
Quodcumque Mars decernit ex aequat duos
Licet impares sint, gladius et spes, et metum,
Sors cæca uersat.

Ibidem Trag. 4.
Inuenit artes bellicus Maior nouas, et mille formas mortis.

Ibidem Trag. 6.
Fœlix quisquis bello moriens, omnia secum consumpta uidet.

Ibidem.
Quodcumque libet facere, iustorilicet.

Ibidem.
Victor feroces impetus primus habet.

Ibidem.
Profuit multis capi.

Aristoteles Ethicorum 10.
Bellamus ut pacem ducamus.

Laërt. Dioge. de uita et moribus philosoph.
Eas optimas victorias quæ sine sanguine fiunt dicebat Pyttacus.

Platarchus in Apophtheg.
Theopompus cum quadam in urbe murum sibi quidam ostenderet, et an sibi pulcher altusque videretur interrogaret: Minime si mulierum est, inquit.

Ibidem.
Chabrias dicere consuevit formidabilius esse ceruorum agmen ductu leonis, quam leonum ceruo ducere.

Plato de educatione liberorum.
Οτι πολὺ (inquit) ἰσχυρότερος, πινυέμενος ἐν πινυέσει, τὸ πάλαιον ἔσται, ὅτι πινυέμενος ἔσται πινυέμενος.

Cicero libro Officiorum.
In republica maxime conseruanda sunt iura belli. Nam cum sint duo genera decertandi, vnum per disceptationem, alterum per vim. Cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.

Ibidem.
Suscipienda quidem bella sunt ob hanc causam, ut sine iniuria

iniuria in pace viuat. Parta autem victoria conservandi sunt, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt.

Ibidem.
Nullum bellum est iustum, nisi aut pro rebus petitis geratur, aut ante denunciatum sit et indictum.

Ibidem.
Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud quam pax quaesita videatur.

Ibidem.
Sed cum tempus necessitasque postulat, decertandum est manu. Et mors seruici turpitudini, anteponenda.

Ibidem.
In euertendis autem urbibus diripiendisque valde illud considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat.

Cic. Rhet. ueterum lib. 1.
Nihil est crudelius quam urbes diruere.

Ibidem Rhet. nouorum lib. 4.
Armis Italia non potest vinci, nec Græcia disciplinis.

Cicero in Philippicis.
Concedo incertos exitus esse belli, Martemque communem.

Cicero in oratione de laudibus magni Pompei.
Ego enim existimo in summo imperatore quatuor has res esse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, et foelicitatem.

Cæsar lib. 6 de bello gallico.
Imperatoris res aduersæ minuunt auctoritatem.

Salustius in Catilinario.
In prælio qui maxime timent, maximum periculum est.

Ibidem.
Neque malum, neque molestia victores habent.

Ibidem.
Imperij et diuitiarum causa bella fiunt.

Ibidem.
Audacia pro muro habetur, necessitudo etiam timidos foras facit.

Ibidem.
Diu magnum inter mortales certamen fuit, ut ne corporis, an virtute animi res magis militaris procederet.

Salustius in Iugurtha.
In prælio quanto sibi quisque minus parcat, tanto magis tutus.

Ibidem.
Omne bellum sumitur facile, ceterum ægerrime desinit, non eius potestate initium eius et finis est.

Macrobius lib. 1. Saturnal.
Vinculo quodam patientiæ obligandi sunt imperii belli.

Macrobius Saturnalium lib. 2.
Nihil magis magno duci conuenit, quam pro omnibus cogitare.

T. Livius lib. 4. ab urbe condita.
Bellorum necessitates non expectant humana consilia.

Ibidem.
Bella, perseverantia, non impetu sunt gerenda.

Plutarchus in Apophtheg. Laco. de Agésilao.
Θωπρότατος δὲ πρὸς λόκιονος χαλὸν ἐστὶν ἀντιπαραστήσειν, ὅτι πρὸς τοῦτον οὐκ ἀντιπαραστήσειν, ὅτι οὐ φανερὸν ἐστὶν, ἀλλὰ μὲν οὐκ ἐπὶ πάλαιον χρόνον ἔχει.

Ibidem.
In bello nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.

Ibidem lib. 6. deca. 3.
Vetus atque visitata res est, in oppugnanda hostium urbe labores ac pericula pati.

Ibidem lib. 4. deca. 4.
Bellum seipsum alit.

Ibidem.
Sæpe vana pro veris maxime in bellis valent.

Ibidem lib. 10. deca. 3.
Mars belli communis. Et nusquam minus, quam in bello euentus respondet.

Cornelius Tacitus lib. 1.
Vbi bellum ingruit, innocentes et noxij iuxta cadunt.

Ibidem lib. 13.
Plura in summa fortuna auspicijs et consilijs, quam telis et manibus geruntur.

Polybius lib. 3.
Errat si quis putat aliquid magis proprium optimi ducis officium esse, quam consilia et naturam hostis intelligere.

Quintus Curtius de gestis Alexandri lib. 8.
Rationem belli necessitas mutat.

Ibidem lib. 10.
Illud scire debetis, militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu.

Iulius Cæsar de gestis Cæsarum lib. 4.
Expectare vero dum hostium copiarum augeantur summa dementia est.

Ibidem de gestis Cæsarum lib. 6.
Multum tum in ceteris rebus, tum in re militari potest fortuna.

Ibidem lib. 7.
Errant qui in bello omnes secundos rerum euentus expectant.

Ibidem.
Non minus in milite modestia, quam virtus atque animi magnitudo desideranda est.

Ibidem lib. 8.
Nocturna bella sunt vitanda.

Ibidem lib. 9.
Otium consilijs militum maxime contrarium est.

Homerus in 1. Iliados.
ἀφ' ὅπου ἀνέμους ὁ ἀνέμους ἐστὶν ἰκάνους, ὅτι πολλοὺν ἰσχυρὸν ἐστὶν ἀνέμους.

Ibidem.
In sociabilis scelestus priuatus domo est ille, qui bellum amat in populo mortiferum.

Homerus in 11. Iliados.
Εν τοῖς χερσὶ τῶν πολλῶν, ἐπὶ τῶν δ' αἰ βούλῃ.

Ibidem.
In manibus enim finis belli, uerborum autem in consilio.

Ibidem in 11. Iliados.
ἔνθα ἐννοεῖται, καὶ πρὸς τὸν κατὰ τὸν.

Ibidem.
Communis mars est, et interfectorem interficit.

Virgilius lib. 2. Aeneidos.
Pulebrumque mori succurrit in armis.

Ibidem.
Dolus an uirtus quis in hoste requirat?

Ibidem.
Vocat lux ultima uictos.

Ibidem Aeneidos lib. 12.
Respice res belluarias.

Terentius.
Omnia prius experiri, quam armis sapientem decet.

Ouid. Metamorph. lib. 5. fabu. 4.
Turpe quidem contendere erat, sed cedere uisum turpius.

Ibidem lib. 9. fabu. 1.
Quis enim sua prælia uictus commemorare uellet?

Ibidem.
h 2

Ibidem.

-Melior mihi dextera lingua

Dum modo pugnando superem, tu uince loquendo.

Idem lib. 12. fabu. 5.

-Quis enim laudauerit hostem?

Idem lib. 13.

Tutius est igitur fatis contendere uerbis

Quam pugnare manu.

Ouid. epist. Paridis ad Helenam.

Certamen premia magna mouent.

Tibullus lib. 1. Elegia 10.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Quam ferus, et uere ferreus ille fuit.

Lucanus lib. 2. Pharsalia.

Summum Brute nephas ciuilia bella fatemur.

Ibidem.

Nulla fides pietasque uiris, qui castra sequuntur.

Lucanus lib. 4. Pharsalia.

-Heu miseri qui bella gerunt.

Iuuenal. satyra ultima.

Solis preterea testandi militibus ius,

Viuo patre datur, nam que sunt parta labore

Militie, placuit non esse in corpore census,

Omne tenet cuius regimen pater.

Benedictio græce εὐλογία. id est, εὐλογία benedico

dicitur. Est autem benedictio dei donorum eius

collatio vel multiplicatio, secundum b. Tho. pri-

ma parte q. 72.

Benedicere dei, est causare bonitatem, sed benedi-

cere nostrum est agnoscere beneficia eius, b. Tho-

mas super psal. 33. co. 1. fi.

Beneficentia græce εὐφροσύνη. id est, εὐφροσύνη

exterior amicitie vel charitatis actus, secun-

dum rationem communem, sicut beneuo-

lentia est actus interior presuppositus à beneficentia.

Beneficiū Electionem solam, siue spe aduoluntatis.

præstatur } Vtilitatis } et ista ex dignitate

aut ob } Spem } Voluptatis. } siue xgr' aſſum reddendū est beneficium.

Beneficium græce εὐφροσύνη. id est, εὐφροσύνη

beneficus dicitur. Est autem beneficium quædā

beneuola actio, gaudium tribuēs capienti, in lib.

feu. cap. 1. ex qui. ca. feu. Pa. in c. v. nico de com-

mo. et in c. ad audientiam, de præscriptoribus.

Beneficiū æstimationem accipientis et non dan-

tis, esse ostendit lib. 9. Ethicorum, ca. 1. Aristoteles.

Æstimationem autem istam faciendam non aliū

de, nisi ex utilitate accipientis, ab eodem disputa-

tum est libro 8. Ethicorum, capite 13. Et libro no-

no, ca. 1. de beneficiorum æstimatione verba fa-

ciens, dicit (inquit) οὐδὲν πρὸς τὸν δόντα ἔχειν οὐδὲν πρὸς τὸν λαβόντα. Accipientis officium propriū

ostendit Aristoteles libro 9. capi. 2. Dantis autem

eodem libro capite 7.

Isocrates ad Demonicum.

Μὴ γὰρ χάρις ἀχρηστῶς χάρις. Id est: Ne committas,

ut iliberaliter conferas beneficium.

Hoc autem faciunt, qui liberalitates alioqui com-

mendabiles, iliberali detractiuncula delibantes

veluti præfloratas mittunt, nec synceras nec me-

ricas mitterentes, Cuiusmodi est eorum factum,

qui sibi ius aliquod in res donatas recipiunt, aut

ius reposcentes, si quando benignitatis eos por-

tuerit, ac huiusmodi quiddam nec candidi nec in-

genui consilii comminiscuntur. Ac de illis dici po-

test Græcorū prouerbiū, οὐκ ἔστιν ἀνὴρ ὁ δίδωκεν ὅτι χάρις ὀφείλει.

Plutarch. in Apophtheg.

οὐδὲν ἔστιν ὁ δίδωκεν ὅτι χάρις ὀφείλει. Id est: Nō est minus regium, atq; adeo

humanū, paruula accipere quā largiri magna.

Eo in loco hoc confirmat exēplo Artaxerxis Per-

sarum regis, qui aquam à rustico oblarum æquis-

simo animo acceperit.

Seneca.

Bis dat, qui cito dat.

Disputant de plus et minus dando iure consulti,

itaq; iudicant, ut is plus det, qui ante præstitutum

diem et citius quā debeat, det: Minus, qui ne tū

quidem cum debet, dat, sed tardius.

Cornel. Tacitus lib. 4.

Beneficia eouſq; læta sunt, dum videntur exolui

posse, ubi multum antea uenere, pro gratia odium

redditur. Cleobulus.

ὅτι ἀγαθὸν ἀγαθὸν ἔστι.

Bonos beneficio affice. Lucianus.

ἀγαθὸν χάριτος γὰρ ἀντιποιεῖται. ἢ ὅτι βραδύτης,

πρὸς αὐτὸν ἀντιποιεῖται. ἢ ὅτι ἀντιποιεῖται.

Id est, Celeres gratie dulciores, si autem tardauerit,

Omnis gratia uana, neq; dicitur gratia.

Ausonius ita uerit.

Gratia que tarda est, ingrata est, gratia namq;

Cum fieri properat, gratia gratam agis.

Idem aliter.

Sibene quid facias, facias cito, nam cito factum

Gratum erit, ingratum gratia tarda facit.

Phocylides.

μὴ χάριν εἶναι τὸν δόντα, ἀλλὰ τὸν λαβόντα.

Noli in malū uirū beneficiū cōferre, est de si in mari semines

De hac materia habes ubi amor proximis supra.

Benignitas græce ἀγαθότης. id est, ἀγαθότης

bitus voluntarie benefaciens, et ad loquendū

dulciter, secundum beatum Tho. secunda Secun-

dæ quæstione 80.

Benignus græce χρηστός. id est, χρηστός

dum paratus et dulcis ad eloquium, secundū iſi-

dorum lib. Etymologiarum.

A bonus uero fit benignus, id est, liberalis, benefi-

cius, clemens.

Cicero libro 2. Officiorum.

Non ita claudenda res familiaris, ut eam benigni-

tas aperire non possit: nec ita referenda, ut pate-

at omnibus.

Beneuolentia græce εὐνοία. id est, εὐνοία

uolus dicitur. Est bonorum erga proximū vo-

luntas, cuius opposita sunt odium et inuidia, se-

cundum Plutarchum in libello de differentiis in-

uidiæ et odij.

Beneuolentia dicitur εὐνοία, id est, bona uolūtas. Ita

et maleuolentia dicitur κακὴ νοία. id est, quæ mala vo-

luntas, et κακὴ νοία. id est, maleuolus.

Quid inter φιλοκαὶ εὐνοίας inter sit disputat Aristo-

teles lib. 8. ca. 2. Ethicorum.

Cicero lib. 2. Officiorum, ubi de utilitate cū eius

speciebus

Marc. 3.

Amendico vobis, quoniam omnia dimittentur fi-

liis hominū peccata, et blasphemiæ quibus blas-

phemauerunt. Qui autem blasphemauerit in spi-

ritum sanctum, non habebit remissionem in æter-

num, sed reus erit æterni delicti.

Augustinus super illud Matt. Blasphemauit.

Non minus peccant qui blasphemant Christum re-

gnantem in cœlis, quā qui crucifixi erunt ambu-

lantem in terris.

Idem super Ioan. et hab. 23. q. 4. Quando uult.

Quando uult deus concitare potestatem aduersus

reticos, aduersus schismaticos, aduersus dissipa-

tores ecclesiæ, aduersus exufflatos Christi, ad-

uersus blasphematores Christi, blasphemi non

non mirentur, quia deus concitat, ut a Sara uer-

retur Agar. Cognoscat se Agar, supponat cer-

uicem, quæ cum humiliata discederet à domina

sua, occurrit ei angelus et dixit: Quid tibi est A-

gar ancilla Saræ? Cum conquesta esset de domi-

na, quid audiuit ab angelo? Reuertere ad domi-

nam tuam. Ad hoc ergo affligitur ut reuertatur,

atq; ut non reuertatur, quia proles eius sicut pro-

les Iacob cum fratribus eius hæreditatē tenebit.

Hieron. ad Titū, et hab. 33. q. 5. Cum caput.

Cum caput mulieris sit vir, caput autem viri Chri-

stus, quæcūq; vxor non subijcitur viro, hoc est,

capiti suo, eiusdem criminis rea est, cuius et vir, si

non subijciatur capiti suo. Verbum autem domi-

ni blasphematur, vel contemnitur dei prima sen-

tentia, et pro nihilo ducitur, vel cum Christi infa-

matur euangelium, dum contra legem fidemq;

naturæ ea quæ Christiana est, et ex lege dei subie-

cta est viro, imperare desiderat, cum etiā gentiles

fœminæ uiris suis seruiant cōmuni lege naturæ.

Hieron. ad Ctesiphontem de libero arbitrio,

contra Pelagianos hereticos.

Sententias vestras prodidisse superasse est, patet

prima fronte blasphemia. Non necesse habet con-

uinci quod sua statim professione blasphemū est.

Idem epist. 33.

Blasphemia ueniam non meretur.

Hugo de sancto Victore.

Blasphemia est cum quadam probrosa irreligiosi-

tate conuictorum iacula in alterum immittere.

Rabanus super Mattheum.

Mos erat Iudæis cum aliquid blasphemie audie-

bant scindere vestes, sicut Paulus et Barnabas cū

cultu diuino honorarentur sciderunt vestes suas.

Bomolochia græca dictio est, et βομολοχία. id est,

et βομολοχία. id est, scurra. Et bomolochia est idem

quod scurrilitas. Quare Aristoteles lib. magnorū

Moralium dicit quod bomolochus est qui omnia

et omne quod est, putat oportere conuictari.

Bonitas græce ἀγαθότης. id est, ἀγαθότης

id est, bonus, unde benignus dicitur, id est, li-

beralis, beneficus, clemens. Quare benignam ter-

ram appellamus fructus abunde ferentem. Plin-

ius de Aegypto: Nulla est benignior tellus, nul-

lus ager feracior. Inde benignitas liberalitas at-

que clementia.

h 3. Menat.

Menander.

ἀνὴρ δὲ χρηστὸς, χρηστὸν οὐ μὴ οὐκ ἀνὴρ.
Vir autem bonus, bonum non odit unquam.

Idem.

ἡνὶκά μιν καὶ ἐν αὐτῷ χρηστὸς ἄνθρωπος.
Mentis enim boni vir, opera bona facit.

Idem.

ἡνὶκά μιν καὶ ἐν αὐτῷ χρηστὸς ἄνθρωπος.
Imitare bonum virum et sapientem.

Leonides.

ἀνὴρ δὲ ἀγαθὸς ἐστὶ ἀγαθός.
Semper autem bonus est bonus.

Ex 3. Epigramm.

ἡνὶκά μιν καὶ ἐν αὐτῷ χρηστὸς ἄνθρωπος.
Bonorum non capimus satietatem.

Cicero lib. 3. Officiorum.

At vero si qui velit complicatam animi sui notio-
nem evo uere, iam se ipse docebit, eum bonum vi-
rum esse, qui pro sit quibus possit, noceat nemini
nisi lacessitus iniuria.

Lucianus in Timone.

ἡνὶκά μιν καὶ ἐν αὐτῷ χρηστὸς ἄνθρωπος.
Bonum vel Lynceus vix dum inueniat, sunt enim
boni per pauci.

Iuuenalis saty. 13.

Rari quippe boni, numero uix sunt totidem, quot
Thebarum porta, et diuitis ostia Nili.

Bonorum or-
do triplex. Sūt
enim bona

I. Animi.
II. Corporis.
III. Fortune.

Bonum græce ἀγαθόν. ὅ. ἢ. vel χρηστὸν. ὅ. ἢ. dicitur. Et
est id quod opponitur malo, estq; nomen genera-
le, et honesta simul atq; utilia complectens, ut bo-
num animi, bonum corporis, bonum fortune. Hinc
si bonum virum dicimus probum significamus:
si bonum militem, fortem: si bonum imperatorem,
prudentem: si bonum grammaticum, literatum:
si bonum oratorem, facundum: si bonum iudicem,
iustum: si bonum mercatorem, diuitem: si bonam
faciem, pulchram. Sic e converso, malum genera-
le nomen est, et turpia simul, et detrimentosa co-
plectens. Vnde malum virum dicimus flagitio-
sum: malum militem, imbellem: malum imperato-
rem, imprudentem: malum grammaticum, rudem:
malum oratorem, infacundum: malum iudicem,
iniquum: malum mercatorem, inopem: malam
faciem, deformem.

Bonum summum est animi operatio secundum vir-
tutem optimam et perfectissimam in vita perfe-
cta, secundum Aristot. lib. 1. Ethicorum.

Bonum est quod suipsius gratia est expectandum, se-
cundum eundem lib. 1. Rhetoricorum.

Alciatus.

Bonorum duplex est significatio: Naturalis scili-
cet et Civilis. Nam cum sensu naturali bona dice-
renur, quæcumq; nobis benefaciunt, lex civilis ad
facultates nostras hoc trahit, quoniam et hæc pro

sunt. Hinc distinctio bonorum corporis et animi
apud philosophos.

De bonis animi disputat Cicero in 1. Paradoxo.
Siquid (inquit) recte sit et honeste, et cum virtu-
te, id bene fieri et recte dicitur. Et quod honestum
et rectum, et cum virtute est, id solum opinor bonum.

Cicero de Senectute.

Quibus nihil opis est in ipsis ad bene beateq; vi-
uendum, his omnis gravis est ætas. Qui autem omnia
bona a se ipsis petunt, his nihil potest malum vide-
ri, quod naturæ necessitas afferat.

In secundo ordine sunt, robur, pulchritudo, sani-
tas et reliquæ corporis dotes quæ late numeran-
tur a Cicerone lib. 4. Tuscul. quaestionum.

In tertio sunt ordine fortunæ bona, quæ a philo-
sophis ἀπὸ τοῦ ἀγῶντος appellatur, propterea quod secun-
dum se quidem bona sunt, sed aliorum vsu prave
sunt malaq; dicuntur, ut diuitiæ et c.

Aristot. lib. 4. Politic.

Si bona fortunæ modum excedant in alteram par-
tem, difficile est ut rationi obediant.

Ibidem.

Necesse est ex falsis bonis, verum malum eveni-
re. In sinu hoc loco Aristot. hoc vsu uenire his re-
bus pub. quæ dum nimium tribuunt diuitijs, popu-
loq; imponunt ut optimatum remp. constituent,
tandem suo periculo discunt, illam opinionem quam
de diuitijs habent, suæ reip. prodesse minimum,
obesse autem plurimum.

Terent. in Heaut.

Hæc perinde sunt, ut illius animus qui ea possidet
Qui uti scit, ei bona illi qui non recte utitur, mala.
Huc pertinet tota primi Paradoxi Ciceroniani di-
sputatio.

Plutarch. in Apophtheg. Laco.

ἡνὶκά μιν καὶ ἐν αὐτῷ χρηστὸς ἄνθρωπος.
Breuiloquum græce βραχυλογία. ὅ. ἢ. et βραχυλό-
γος. ὅ. ἢ. breuiloquus. Et oppositum est multilo-
go de hac materia habes multa infra in Lingua.

Breuitas quæ græce βραχυτης. ὅ. ἢ. et βραχυτης. ὅ. ἢ.
brevis. Est autem breue proprie quod longo op-
ponitur.

Alchinnus græce ἀλκίνος. ὅ. ἢ. dicitur. Et
est solutus risus. Persi. Ingeminat
tremidos naso crispante cachin-
nos. Inde cachinnor aris, quod
est solute rideo.

Cæcitas græce τυφλότης. ὅ. ἢ. et τυφλός. ὅ. ἢ. cæcus
dicitur. Et est tam corporis quam animi orbis. Estq;
cæcum quod non habet visum, cum natum sit ha-
bere, secundum Aristot. lib. 6. Topicorum. Dicitur au-
tem cæcum quasi oculis captum, vel quod sit ocu-
lis concisum, vel quod oculis careat. Est autem cæcus
qui caret lumine, videmus, Item insidiosus, oc-
culte malus, latens, tacitus, qui videri non potest.
Virg. Cæca regens filo vestigia. Hinc est verbū cæ-
cuius, quod proprie significat parum video.

Cælebs græce ἀγαμέμνης. ὅ. ἢ. et ἀγαμέμνης. ὅ. ἢ. cæliba-
tus dicitur, Et is proprie dicitur Cælebs qui caret
semperq;

semperq; caruit vxore, dictus quod vitam cæle-
stem agat. Abusue tamē pro eo ponitur, qui vxore
non habet, etiam si alias habuerit. Hinc cæli-
batus est vita quæ agitur sine vxore. Suet. Verū
amissa vxore Lepida duobusq; ex ea liberis, mā-
sit in cælibatu. Horatius: Martijs cælebs quid a-
gam Calendis.

Plutarchus in Lycurgo author est, apud Lacedæ-
monios tantum habitum fuisse honorem coniu-
gio, ut si qui essent, qui cælibe agerent vitam, eos
iubere magistratus per hyemem in orbem nu-
dos forum circumire, ubi etiam carmen in se co-
positum canere cogebatur, in quo erat, iure opti-
mo cosista publica ignominia affici, quoniam le-
gibus Spartanorum non parerent. Deinde etiam
honorum et obseruationum quæ iuuenes senio-
res prosequerentur, ipsi expertes erant.

Inter reliqua capita quæ lex Popæa, ut veteres, si-
ue Papia ut recentiores vocant, hoc quoq; vnum
erat ad augendas cælibum pœnas, ut qui coniu-
ges filios non haberent, quod alter alteri legasset,
decima parte fisco applicaretur. Cui Tiberius Cæ-
sar et illud postea adiecit: Sexagenarius vxorem
ne ducit. Eo q; generandis filijs ætas illa penitus
inutilis sit visa. Quod legis caput primum Clau-
dij Cæsar, autore Traquillo, deinde Iustinianus
noster in l. Sancimus. C. de nuptijs abrogauit.
Cum etiā illa grandæua ætate nonnullis procreas-
se, historie tradant.

Cælum græce οὐρανός. ὅ. ἢ. et οὐρανός. ὅ. ἢ. cælestis
dicitur. Et est continentia visibilium et inuisibi-
lium creaturarum, secundum Ioannem Dama-
scenum, li. 2. ca. 6. Diciturq; secundum Varronem
et Plinium, quod varijs syderibus sit cælum, id
est sculptum et insignitum.

Calliditas græce πανουργία. ὅ. ἢ. et πανούργος. ὅ. ἢ. cal-
lidus dicitur. Et est callidus is cui ita quædam manus
operæ, sic animus visu concauit, diciturq; a callus
calli, est autē callus cutis labore viæ pedibus, aut
alio opere in manibus, vel parte alia corporis de-
rior facta, a quo sit calleo verbum, quod est callū
facio, quod ad animum nonnunquam transfer-
tur, et callere est callide scire. Iuuenalis: Ostrea cal-
lebat primò deprendere morsu. Horatius: Legiti-
mumq; sonum digitis callemus et aure, id est sci-
mus et nouimus. Nam sicut pes longo labore cal-
lum facit, ita mens longa experientia facit quen-
dam habitum in his rebus in quibus versatur.
Vnde callidus astutus et calliditas astutia per ill-
geminatum. Verum per simplex l venit a calor
caloris, estq; calidum frigidi oppositum, habetq;
primam breuem, Virgilius: Ferrum calido in pul-
mone tepescit.

Calumnia græce ὀφθαλμολογία. ὅ. ἢ. et ὀφθαλμολογία. ὅ. ἢ. calum-
nior dicitur. Et est criminis impositio falsa et ma-
litiola, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 68.
art. 3.

Vel sic,

Calumnia est alicuius in litibus per fraudem et fru-
strationem vexatio, diciturq; a caluo, quod est de-
cipio et frustror, tractum a militibus caluis qui
omnibus solent esse derisui.

Duplex est calumniæ genus, quorum alterum vi-
tuperando, alterum laudando famæ ac commodis
hominum insidiatur: quorum postremum tanq;
proprias sedes principum aulas sibi delegit, au-
tor Polybius li. 4.

Idem.

Cum aduersus socios atq; amicos aliquid narra-
tur, res omnis discurrenda prius, quam calumniæ
fidem adhibeas.

Socrates in Apologia apud Platonem.

ἀλλ' ἢ τὴν ἀλήθειαν λέγειν βολὴν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλλοῦς πρὸς ἀλλοῦς
βούλει ἀνδρῶν ἕκαστος, ὅτι μὴ τὴν ἀλήθειαν λέγειν.

Menander.

ἡνὶκά μιν καὶ ἐν αὐτῷ χρηστὸς ἄνθρωπος.

Idem.

Vincit enim semper calumnia præstantiora.

Canticum græce ὕμνος. ὅ. ἢ. et est exultatio mē-
tis de æternis habitis et prorumpēs in vocem, et
differt ab hymno, quia hymnus est laus dei cum
canto. Hoc ex b. Tho. psal. prolo. co. 1. si.

Græci canticum hymnum vocant. Item psalmum.
Sed proprie hymnus dicitur qui voce naturali
fit, psalmus cum aliquo musico instrumento. Vnde
psalmodia deducitur canticum mixtum, ut cū
aliquis ad cytharam, siue aliud musicum instru-
mentum canit. Hinc etiam psalterium instru-
mentum musicum. Psalmus autem ὕμνος τὸ ψάλλον deriuat-
ur, quod significat canto.

Chaos græca dictio est χάος. ὅ. ἢ. est autē ut scri-
bit Sextus Pompeius ex sententia Hesiodi, confu-
sa quædam ab initio vnitas hians patensq; in pro-
fundum, ex eo quod græci χάος nos hiare dici-
mus. Alij volūt chaos id esse quod a philosophis
materia prima nūcupatur, quod videtur sensis-
se C. Manilius astrologiæ li. 1. Cæcāq; materies cœ-
lum perfecit et orbem.

Capriuitas græce ἀιχμαλωσία. ὅ. ἢ. et ἀιχμαλωσία. ὅ. ἢ. dicitur.
capriuitas est. Dicitur autem a capio quod est oc-
cupo et meum facio. Varro. Quid hic venator nō
cepit. Cicero: Nauem quandam piratarum præda
onustam capere. Inde capiuo verbum quo qui-
dam iuniores vsi sunt.

Capitalis græce κεφαλαιός. ὅ. ἢ. dicitur. Est autē ca-
pitale vitiū quod pœna capitis punitur, vel quod
est per se causa finalis multorum peccatorum, se-
cundum b. Tho. prima secundæ q. 84. art. 3. Hoc
autem secundo modo acceptum sufficienter di-
uiditur in septem, quæ sunt inanis gloria, Auaria,
luxuria, gula, acedia, inuidia, et ira.

Caput græce κεφαλή. ὅ. ἢ. et κεφαλὴ. ὅ. ἢ. dicitur. Di-
citurq; eo quod hinc capiāt initium sensus et ner-
ui, secundum Varronem. Caro quid sit, de quibus
dicatur, et quæ eius sint diminutia, vide infra
in Creatio.

h 4

Charitatis

CHARITAS.

Charitas graece ἀγάπη ἡ ἐν ἀγαπῇ οὐ ὁ χαραίς dicitur Et est rectissima animi affectio qua diligitur deus propter se, et proximus propter deum, secundum Augustinum, et in 3. senten. dist. 2.

Charitas est actio rectitudinis oculos semper habens in deum, secundum Aug. lib. de doct. Christ.

Charitas est mutus amor hominis ad deum, vel amicitia quaedam hominis ad deum, et contra, fundata super communicatione beatitudinis. Cuius obiectum est deus propter se dilectus, et proximus propter deum, secundum beatum Tho. secunda Secunda q. 23. art. 1.

Charitas dicitur ἀγάπη ἡ ἐν ἀγαπῇ quod est gratia. Differt autem ab amore, quia amor genus est, charitas species. Amor ad omnia pertinet, charitas tantum ad homines, et quidem pro dignitate et qualitate personarum. Maior enim charitas debetur parentibus, proxima liberis, et deinceps reliquis.

Carum praeterea est quod vili contrarium est. Unde de caritate propenuria accipitur. Quidam tamen sic caritatem a penuria separant, ut caritas sit annona, penuria autem ceterarum rerum, ut vini, olei, mellis, pomorum et huiusmodi. Et eo modo quo caritas venit a careo, id est, non habeo, sine aspiratione scribitur. Contra charitas quae ἀγάπη deducitur, cum aspiratione scribenda videtur.

Charitatis praecepta duo sunt, scilicet amor dei, et amor proximi. 8. q. 1. in scripturis, ante finem.

Charitas perfectissima in hac vita haberi non potest, de poen. dist. 2. ca. 2. Charitas. glo. in Cle. Ad nostrum de hære.

Charitas bene ordinata incipit a seipso, ca. qui vult ordinate, de poenit. dist. 3.

Matthaei 22.

Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis uniuersa lex pendet et prophetae.

1. ad Corinthios 8.

Charitas vero aedificat.

Ibidem 13.

Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et nouerim mysteria omnia et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambiciosa, non querit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam excidit.

Ibidem.

Nunc autem manent fides, spes, charitas tria haec: maior autem horum est charitas.

Ad Galathas 6.

Alter alterius onera portate.

Ad Colossenses 3.

Super omnia charitatem habere, quod est vinculum perfectionis.

1. ad Timotheum 1.

Finis praecepti charitas est,

Ad Hebr.

CHARITAS.

Ad Hebraeos 10.

Consideremus inuicem in prouocationem charitatis et bonorum operum. Ibidem 13.

Charitas fraternitatis maneat in vobis.

1. Petri 4.

Ante omnia autem mutua in vobismetipsis charitate habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum.

1. Iohannis 4.

Diligamus nos inuicem, quia charitas ex deo est.

Ibidem.

Deus charitas est, et qui manet in charitate, in deo manet, et deus in eo.

Aug. lib. de spiritu et anima.

Charitas est concordia mentium, et societas electorum, vita beata animarum et angelorum.

Aug. lib. de doctrina Christiana.

Charitas est actio rectitudinis oculos semper habens in deum.

Ibidem lib. 8. de trinitate.

Charitas est virtus copulans amantem cum amato.

Aug. lib. de baptismo, et habet. 1. q. 1. Multae animae. § Charitas.

Charitas quae operit multitudinem peccatorum proprium donum est catholicae unitatis et pacis. Non est in omnibus donum eius, quia nec omnes sunt eius.

Aug. lib. de baptismo.

Redire dimissa peccata. Vide supra in amor proximi.

Aug. et hab. 24. q. 1. Vbi.

Vbi charitas non est. Vide supra in amor proximi.

Ibidem, et habetur 24. q. 3. Corripitur.

Sic affici debemus. Vide supra in amor proximi.

Ibidem, et habet. de poenit. dist. 2. Charitas.

Charitas est aqua. Vide supra in amor proximi.

Ibidem ibidem, et habetur ibidem.

Sine charitate quomodo. Vide supra in amor proximi.

Aug. super epi. Ioan. et hab. de poen. dist. 2.

Radicata est charitas. Vide supra in amor proximi.

Ibidem ibidem, et hab. de poen. dist. 2. Si quis.

Si quis talem habuerit. Vide supra in amor proximi.

Ibidem ibidem, et hab. ibidem ca. Sicut.

Sicut seta introducit filum. Vide supra in amor proximi.

Aug. super epi. Ioan. ca. 7.

Si non vultis in ista eremo. Vide supra in amor proximi.

Aug. ad Iulianum Cemitem, et habetur de poenit. dist. 2. Charitas.

Charitas, quae deserit potest, nunquam vera fuit.

Aug. ad Hieronymum, et habetur de poenit. dist. 2. Charitas.

Charitas in quibusdam perfecta. Vide supra in amor proximi.

Ibidem ad Martianum.

Dilectio est pacis vnda. Vide supra in amor proximi.

Augusti. homelia 8. et habetur de poenit. dist. 2. Quia radix.

Quia radix omnium malorum est cupiditas. Vide supra in amor proximi.

Augustinus in Enchiridion.

Finis praecepti est charitas. Vide supra in amor proximi.

Aug. lib. de meritis et remissione peccatorum, et hab. de Con. dist. 4. Ecclesiae.

Ecclesiae charitas quae per spiritum sanctum. Vide supra in amor proximi.

Ibidem de doctrina Christiana.

Sola charitas est quae vincit omnia. Vide supra in amor proximi.

Ibidem lib. de Cathexizandis rudibus.

Charitas alios parturit. Vide supra in amor proximi.

Hiero. super epi. ad Galathas.

Vide quantum bonum est charitas. Vide supra in amor proximi.

Ibidem in epi. ad Nepotianum.

Non memini me legisse. Vide supra in amor proximi.

Ambr. super epi. II. ad Corint. et hab. de poenit. dist. 1. Ficta.

Ficta charitas quae deserit in aduersitate.

Gregorius Moral. libro 7.

Quia duo sunt praecepta. Vide supra in amor proximi.

Ibidem in Pastoral.

Tunc ad alta charitas mirabiliter. Vide supra in amor proximi.

Greg. super Ezech. hom. 6.

Adoptio filiorum sola charitate. Vide supra in amor proximi.

Greg. in Registro.

Honorem meum non reputo, in quo fratres meos suum perdere cognosco.

Plato lib. 2. de legibus.

Cum discesserit homo a charitate summi dei, a seipso discessit.

Castigatio graece παιδεία ἡ ἐν ἀγαπῇ castigo dicitur. Castigo autem dicitur quasi castum ago, hoc est honestum, et idem est quod increpo et reprehendo. Cicero: Omnis autem animaduersio et castigatio contumelia vacare debet, neque ad eius qui puniat aliquem, aut verbis castiget, sed ad reipublicae utilitatem referri. Aliquando castigo propinquo ponitur. Virgilius. Castigatque auditque dolos. Hinc castigatum, correctum, emendatum, probum, et honestum dicimus.

Castitas graece ἀστυγία ἡ ἐν ἀγαπῇ castus dicitur. Est autem castitas virtus specialis circa Venerea, si stricte sumatur, sicut abstinencia circa cibos, large vero sumpta est essentialiter omnis virtus, secundum bea. Tho. secunda Secunda q. 191. art. 1.

Castitas virtus dicta est a castigatione concupiscentiae tanquam pueri, secundum b. Thomam.

Ibidem uel sic.

Castum proprie dicimus pudicum et immaculatum, quasi castratum. Nam castrare proprie est pudenda amputare. Qui vero pudenda caret necessario castus est. Metaphoricos castum pro honesto ponimus, ut castum castum, in quo nihil est lasciuiae, et casta manum a furtis et rapinis se continentem. Virgilius in Geor. Casta pudicitiam seruat domus. Item castus proprio et religioso ponitur. Virgilius. Quique sacrosanctos casti, dum vita manebat.

Castus et continens sic differunt, quod castus dicitur ante experientiam rei Venereae, continens vero post eam, secundum b. Tho. secunda Secunda q. 160. art. 1.

Castitas differt a pudicitia, quia pudicitia est praecipue circa signa Venereorum, ut sunt tactus, oscula et huiusmodi, castitas vero circa Veneream commixtionem, secundum bea. Thomam secunda Secunda quaest. 143.

Sapient. 6.

O quam pulchra est casta generatio.

Matthaei 6.

Si enim

Si enim oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.

I. ad Timothe. 5.

Te ipsum castum custodi.

Ad Corinthios 7.

Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Igitur qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, qui non iungit, melius facit.

Augustinus contra Faustum.

Castitas est pulchritudo animae siue filiae regis ab intus.

Augustinus super Matth. serm. 57.

Audeo dicere, superbis continentibus expedit cadere, ut in eo ipso in quo se extollunt, humiliantur. Quid enim prodest cui est continentia, si dominetur superbia?

Augustinus in sermone.

Inter omnia certum est, Christianorum duriora sunt praemia castitatis. Nam ibi continua pugna, et rarior victoria. Rara enim concordia formae atque pudicitiae. Rara auis in terris, nigroque similis cygno.

Augustinus in quaest. Deuterio. et habetur 34.

q. 4. Meretrices.

Meretrices esse, et ad meretrices accedere, prohibet dominus, quarum publice venalis est turpitudine.

Augustinus Honorato episcopo. et habetur 32. q. 5. Magis.

Magis timeamus ne sensu interiore corrupto pereat castitas fidei, quam ne foeminae constuprentur violenter in carne, quia violentia non violatur pudicitia, si mente seruetur. Quoniam nec quis in carne violatur, quoniam voluntas patientis turpiter carne non vitur, sed sine confessione tolleratur, quod alius operatur.

Augustinus contra Iulianum, lib. 4.

Pudicitia res est animae, virginitas corporis, denique illa integra in anima permanente, potest ista de corpore sibi violenter auferri, et cum ista integra manet corpori, potest illa in animo lasciuui voluntate corrumpi.

Augustinus de diffinitionibus.

Castitas est virtus sub iugo rationis impetum libidinis refrenans.

Ibidem.

Castitas est per edomitam vitiorum furias munda et honesta totius corporis habitudo.

Augustinus lib. de bono coniugii.

Proposio animi permanente per quod et corpus sanctificari meruit, nec ipsi corpori aufert sanctitatem violentia libidinis alienae, quam seruat per seuerantiam continentiae sanctae.

Ibidem.

Sicut bonum erat quod Martha faciebat occupata circa ministerium sanctorum, sed melius quod Maria audiens verbum dei, ita et bonum Susannae in castitate coniugali laudamus, sed bonum viduae Annae et magis Mariae virginis anteponimus.

Ibidem.

Murmurant quidam dicentes: Quod si inquit omnes homines velint ab omni concubitu continere, unde subsister genus humanum? Vtina hoc

omnes velint duntaxat in charitate, nam multo citius dei ciuitas impleatur et acceleraretur securi terminus. Quid enim aliud optat Apostolus, cum dicit: Volo omnes homines esse sicut me ipsum.

Augustinus de uirginitate.

Vbi necessitas imponitur castitati, auctoritas datur libidini, itaque nec casta est quae metu cogitur, nec honesta quae mercede conducitur.

Idem de communi uita clericorum.

Nondicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius.

Hieronymus et habetur 33. q. 5. Hoc solum.

Hoc solum nunc dico, quod quomodo absque ceteris operibus virginitas sola non saluat, sic omnia opera absque virginitate, puritate, continentia, castitate, imperfecta sunt.

Hieronymus ad Damasum Papam.

Considerandum pueris est ut casti et pudici permaneant, et frequentius ad ecclesias sciant conuenire debere, quia frequentius sunt armandi, quibus adhuc propter aetate minus stabilem pugna diaboli futura sit grauior. Obseruanda illis omnia cum timore, et ante omnes cauendum a fornicatione quae initium ad idololatriam habet, et necesse est ut utrumque nouerit qui secutus est alterum.

Ibidem.

Sed quoniam castus timor est dei, et est castitas species continentiae, de continentia et eius virtutibus nunc videtur tractandum, est autem continentia appetitus omnium rerum malarum refrenatio, malarum addunt dicentes diffinitionem istam communem esse in rebus bonis et malis. Nam qui se a bonis retinet, non bene continens, sed a malis recte.

Idem ad Damasum Papam, epistola 7. cap. 23.

Dicam et ego nuptiatoribus meis qui post castitatem et diuturnam continentiam sudant, ad carnem et pecudum morem lasciuunt, sic insipientes estis, ut cum coeperitis spiritu nunc carne consummini, tanta passi estis sine causa. Apostolus quod continentiae quibusdam nodos relaxat, et dimittit frena currentibus, propter infirmitatem carnis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquitur dicens: Spiritu ambulate et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem.

Hieronymus contra Vigilantium haereticum.

Hoc docuit Dormitanti libidini frena permittens et naturalem carnis ardorem qui in adolescentia plerumque seruescit suis hortatibus duplicas (imo extinguens coitu foeminarum) ut nihil sit quo distemus a porcis, quo differamus a brutis animalibus, quo ab equis de quibus scriptum est: Equi insaniētes in foeminas facti sunt mihi, unusquisque in uxorem proximi sui hinniebat, hoc est quod per David loquitur spiritus sanctus: Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus.

Idem epistola 69.

Alia peccata extrinseca sunt, scilicet auaritia et alia sola libido insita est. Grandis enim virtus est, quod nata sis in carne, non carnaliter viuere, tecum pugnare

gnare quotidie, et inclusum hostem Argi (ut fabulae ferunt) centum oculis obseruari.

Ibidem.

Quicquid seminarium voluptatis est, venenum putat, parcus cibus et venter semper esuriens triduanis ieiunijs praefertur.

Ambrosius lib. de Virginitate.

Non est casta quae metu cogitur, nec honesta quae mercede conducitur.

Gregorius Moralium 21. super illud Iob 31. Pegi

foedus cum oculis meis.

Ut munda sit manus in operatione a lasciuia voluptatis, deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam.

Gregorius Petro subdiacono, et habetur dist. 31.

Ante triennium. §. Nullus.

Nullus debet ad altaris ministerium accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

Gregorius in Registro.

Oculi nostri et si iactantur in aliquam foeminam, in nullam figuntur. Nec enim quando proceditis, foeminas videre prohibebimini. Sed appetere et ab ipsis appeti velle criminofum est.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum, et habetur 32. q. 5. Sicut enim.

Sicut enim peccatum opus sine voluntate non facit, ita et iustitia ex opere non consummatur, nisi et voluntas affuerit. Multi enim corpore quidem castitati student, adulterium autem voluntate committunt, cum dominus dicat, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam in corde suo, iam moechatus est ea. Ergo voluntas sine opere peccat frequenter, illa est gloriosa continentia non quam transgredi non potest necessitas debilitati corporis, sed quam complectitur voluntas sancti propositi.

Ioannes Chrysostomus super Psalm. hom. 50.

Castitas sine comitibus suis ieiunio videlicet et temperantia cito labascit, quod si his quasi amminiculis roborata fuerit per facile coronabitur.

Isidorus et habetur 32. q. 5. Non potest.

Non potest corrumpi, nisi prius corruptus fuerit animus: munda namque a contagione anima, caro non peccat.

Isidorus super Exodum, et habetur 32. q. 5.

Non moechaberis.

Non moechaberis, id est ne quisquam praeter matrimonij foedera alijs foeminis admisceatur ad explendam libidinem. Nam adulterium facit, qui praeter suam ad alteram accedit.

Isidorus lib. 2. de summo bono.

Quidam in iuuentute luxuriae viuentes, in senectute continentes fieri delectantur, et tunc eligunt seruire castitati, quando libido eos seruos habere contempsit, nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriose vixerunt, tales non habent praemium, quia laboris certamen non habuerunt, eos enim expectat gloria, in quibus fuerunt gloriosa certamina.

Bernardus in epistola ad Senonem.

Differunt quidem inter se homo foelix et angelus, sed foelicitate non virtute, sed et si illius castitas

foelicior, huius tamen fortior esse cognoscitur: castitas sine charitate lampas est sine oleo, subtrahere oleum, lampas non lucet, tolle charitatem, castitas non placet.

Ibidem.

Vtinam qui continere non valent coelibatu cederent, ne vrentur: esset proculdubio melius numerare quam vri, et seruari in humili gradu, quam in sublimitate cleri deterius viuere.

Ibidem.

Quid castitate decorius: quae mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, hominem denique angelum facit.

Ibidem.

Sola est castitas quae in huius mortalitatis et loco et tempore statum quendam immortalis gratiae repraesentat, in qua nec nubent nec nubentur.

Hugo de claustro libro 2.

Pudicus oculus ianitor est cordis, sedet ad ianuam, nec permittit intrare quod noceat, nihil nunciat, nisi quod deceat, quicquid indecens nouerit esse excludit et eliminat, impudicus vero quaerens quod placeat per omnia discurrit, volentes intrare permittit, patitur, nolentes vero monet et hortatur, unde dicit scriptura: Oculi sunt prima tela adulterae.

Hugo de claustro animae lib. 53.

Attende, deprecare, fuge mundum, quia Vanitas est, fuge peccatum, quia iniquitas est, attende carnem tuam quia fragilis est, et quasi vapor ad modicum parens est. Deprecare deum, quia miserabilis est, et ipse misericors et clemens est.

Cassiodorus super Matth.

Sex sunt quae incorruptam conseruant castitatem, scilicet sobrietas, operatio, asperitas cultus, inhibitiio sensuum, raritas sermonis cum honestate, cuius ratio opportunitas et personae, et loci, et temporis.

Seneca Tragica 4.

Fera ipse quoque Veneris euitant nequam,

Generis legis inscius seruat pudor.

Laertius Diogenes de uita et moribus philosophorum.

Cum quidam stolidus audiret Pythagoram diceret, malle se cum mulieribus esse, quam cum philosophis conuersari. Et fues, inquit Pythagoras, libentius in coeno quam in aqua versantur.

Cicero lib. Officiorum.

Atque si considerare volumus quae sit in natura hominis excellentia et dignitas, intelligemus quam sit turpe defluere luxuria et delicate ac molliter viuere, quamque honestum parce, continenter se uere ac sobrie.

Idem libro 2. de Legibus.

Ad diuos adeunto caste, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus facit deus ipse vindex erit.

Ibidem.

Caste iubet lex adiri deos, animo videlicet in quo sunt omnia, nec tollit castimonia corporis, sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpore preestet, obserueturque: ut casta corpora adhibeantur. Multo esse in animis id seruandum magis. Nam illud nec aspersione aquae vel dierum numero

numero tollitur, animi labes, nec diuturnitate va-
nescere, nec manibus vllis elui potest.

Ouid. lib. 3. Amorum. uel de sine titulo.
Si quæmetu dempto casta est, ea deniq; casta est.
Nec custodiri in uelit ulla potest.

Tibullus lib. 2. episto. 1.
Vos quoq; absce procul ubro, discedat ab aris
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis, pura cum ueste uenite,
Et manibus puris, sumite fontis aquam.

Franciscus Petrarca Soneto 224.

Chara la vita, & dopo lei mi pare
Vera honesta che in bella dona sia,
Lordine vogli, & non fur madre mia
Senza honesta mai cose belle o chare.
Et qual se la ssa del suo honor priuare
Ne dona e piu ne uia, & se qual pria
Appar in vista & tal vita aspra & ria
Via piu che morte & di piu pene amare. id est,

Chara vita, & post eam mihi uidetur
Vera honesta, quæ in formosa muliere sit,
Ex debito ordinis, nec fuerat mater mea
Citra honestatem res pulchra & chare.
Et quæ permittit suo honore se exui.
Nec mulier est nec uiuit, & si ut prius
Ita nunc in facie uidetur, talis uita asperior
Longe est morte, & amarior supplicij.

Franciscus Petrarca Soneto 226.

La trabelta ch'al mundo non ha pare
Noia te, se non quanto il bel theforo id est,
Di castita par che ladorni & fregi.
Altera pulchritudo, cui in orbe equalis nulla
Tedium tibi affert, nisi quod pulcher thesaurus
Castitatis, te & ornare, ac polire uidentur.

Casus quando significat calamitatem seu infor-
tunium, græce κατὰ στυγίαν, id est, & συμφορὰν. dicitur, est
autem casus causa per accidens, eorum quæ fiunt
propter finem, & in minori parte Et sic capitur ge-
neraliter. Casus si capiat specialiter, est causa per
accidens eorum quæ non fiunt secundum propo-
situm, secundum finem in minori parte: secundum
Aristotelem lib. 2. Physicorum.

Casus & fortuna sic differunt, quia fortuna est cau-
sa per accidens secundum propositum extra semper
& frequenter eorum quæ propter hæc sunt.
Quare infans, inanimatum & bestia nihil faciunt
à fortuna Casus autem in plus se habet q̃ fortuna.

Seruius Sulpitius lib. 4. epist. Cice.

Casus & Natura in bonis dominantur,

Terent. in Hecyra.

— Sæpe forte temere

Eueniunt quæ non ausis sperare. —

Ouidius de Arte.

Casus ubiq; ualet. Semper tibi pendeat hamus,
Quo minime credis, gurgite piscis erit.

Causa græce αἰτία, id est, dicitur. Et est aliquid à quo
aliquid dependet, vel depēdebat, in esse, fieri, vel
conseruari simpliciter, vel in esse tali vel tanto cō-
missiue, siue omissiue, mediate vel immediate, po-
sitiue vel priuatiue, vel aliquid amatum vel desi-
deratum propter quod amatum vel desiderauit

agens aliquid producit, secundum Aristotelem
lib. 2. Physicorum.

Causa est quadruplex, scilicet materialis, formalis,
efficiens, & finalis. Vel sic.

Causa est id, ex quo, vel per qd, vel à quo, vel pro-
pter quod aliquid fit. Vnde quatuor genera cau-
sarum scribit Aristot. Materialem, ex qua aliquid
fit, Formalem, per quam aliquid tale fit. Efficien-
tem, à qua aliquid fit: & finalem, cuius gratia a-
liquid fit.

Causa causarum, est ipse rerum omnium opifex.
Causa à ratione ita differt, q̃ causa est ipse impul-
sus ad aliquid agendum. Ratio vero est ordo ge-
rendorum ex causa venientium.

Causa dicitur à καὶ αἰτία, id est, & αἰτία, quod ardorem siue incen-
dium significat, quoniam causa accēdimur ad ali-
quid agendum, vel à Chao, quia confusa illa ma-
teria prima omnium rerum causa fuerit, vel à ca-
su, quoniam origines rerum casu veniant.

Cautio græce ἐπιμέλεια, id est, & ἐπιμέλεια, id est, cautus
dicitur. Est autem cautio qua sic capiuntur bona,
vt vitentur mala, quibus actus virtutū impediri
possunt, vitentur inquam totaliter, vel vt minus
noceant, secundum beat. Tho. secunda secundæ
quæst. 89. arti. 4.

Cautio est qua discernimus à virtutibus vitia, vir-
tutum speciem prætendunt, secundum b. Tho. 3.
Sentent. dist. 33. q. 3. arti. 1.

Censor græce κενώτης, id est, & κενώτης, id est, censura dici-
tur. Et est is ad quem cura morum spectat, vel cē-
sor est morum reprehensor & castigatō, dictus à
censendo, id est iudicando vel æstimando, quo-
niam rem suam tanti quisq; æstimare solet, quā-
tum illi censuissent. Ad Censores enim spectabat
vniuscuiusq; facultates æstimare, vt secundum cā
tributa penderentur. Hinc etiam censura deduci-
tur, quæ est seueritas vel correctio. De hac mate-
ria vide infra in correctio.

Census græce ἐνταξια, id est, & ἐνταξια, id est, diues di-
citur, & est facultas vel opulencia. Ouid. Sed quia
non census non magnum nomen auorū, sed pro
bitas magnos ingeniumq; facit.

Census etiam est quædam pensio quæ de prouenti-
bus soluitur, vt habetur 1. q. 3. Quæsitum.

Census est quicquid annuatim soluitur in quantita-
te vel summa, ff. de cens. l. 1. Aetatem.

Cerimonie sunt opera exteriora ad cultū dei
perinentia, bea. Tho. prima secundæ q. 99. arti. 3.
Cerimonie dicuntur apud Latinos generaliter o-
mnes ritus sacrificiorum: à Cerere oppido dictæ,
vt placet Valerio Maximo, vel à charitate.

Certitudo græce ἀσφάλεια, id est, & ἀσφάλεια, id est, certus
& manifestus dicitur. Est autem certitudo firmi-
tas adhesionis virtutis cognitiue ad suum cogno-
scibile. Tho. 3. dist. 26. q. 2. arti. 4.

Certum dicitur id de quo propria vel indubitata
circumlocutione constat, vt in glo. de priuile. c.
Cum & plantare. Insti. de exheredatione libe. §.
Nominatim.

Cerucositas græce αἰσχρολογία, id est, & αἰσχρολογία, id est, ceruicofusus, idemq; est quod contumacia & per-
tinacia.

tinacia. Dicitur autem à ceruice posteriore parte
colli, ex qua est origo omnibus nervis, & quoniam
nerui ipsi corpus erectum ac rigidum faciunt, &
in ceruice sunt collocati, dicimus hominem cerui-
cosum quasi nulli omnino caput inclinare volen-
tem. Idemq; duri capitis, dura ceruicis, duræq;
mentis dicitur.

Circulus græce κύκλος, id est, & κύκλος, id est, circui-
tus vel circulatio dicitur. Est autem circulus figu-
ra cui conuenit per se rotunditas, secundum bea.
Tho. contragen. 2. ca. 54.

Circulus est prima figura plana, habens tantū vnā
lineam, secundum eundem super lib. cœli 2. lec. 5.

Circulatio est motus qui fit circa mediū, secundum
Aristotelem lib. 1. de cœlo & mundo.

Circumstantia græce περιστασία, id est, dicitur, & est
accidens actus humani attingens eum extrinsece
secundum b. Tho. prima secundæ q. 7. arti. 1.

Circumspectio à circumspectio quod græce περι-
σπάτω dicitur, & est contrariorum vitiorum cau-
tela, cuius officium est virtutes sic seruare, vt in
vicia homo non cadat, vt habetur in morali do-
gmate philosophorum.

Circumspectio est attentio circumstantiarum in ne-
gotio morali, secundum b. Tho. 22. q. 48. & à Ma-
crobio ponitur pars prudentiæ.

Ciuitas græce πόλις, id est, & πόλις, id est, ciuis dicitur.
Est autem ciuitas societas quæ conficitur ex plu-
ribus pagis quæ est ex his quæ natura sunt, secū-
dum Arist. lib. 1. Politico.

Ciuitas est multitudo ciuium quæ per se sufficiens est
ad viuendum, secundum eundem lib. 3. Politico.
Ciuitas est generum pagorumq; societas vitæ per-
fectæ, ac per se sufficientis, & hoc est bene ac bea-
te viuere, secundum eundem libro 4. Politicorū.
Ciuitas est populus vel respublica, in qua sorte ma-
gis tratus declarantur, secundum eundem libro 1.
Rhetoricorum.

Ciuitas est multitudo domorum agro & pecunijs
sufficienter abundans ad bene viuendum, secun-
dum eundem libro Oeconomicorum. Differt autē
ab vrbe, quia ciuitas proprie sunt ciues, vrbs ve-
ro mœnia, & ædificia.

Clementia græce ἀνέμενεια, id est, & ἀνέμενεια, id est, clemens. Et est per quam animus te-
mere in odium alicuius concitati comitate
retinetur, & est pars temperantiæ, secundum Ci-
ceronem in Rhetor.

Clementia est lenitas superioris aduersus inferiorē
in constituendis pœnis, secundum Senecam libro
de clementia.

Clemētia est animi tēperātia in constituēdis pœnis
Clementia est virtus moderatiua pœnarū secundū
legē, secundū b. Tho. secūda secundæ q. 157. arti. 1.

Clementia est lenitas superioris ad inferiorem, sed
mansuetudo est cuiuslibet ad quemlibet, secun-
dum bea. Tho. secunda secundæ q. 157.

Clementia est virtus humana, ideo ei directe op-
ponitur crudelitas. Non autem feritas aut seueri-
tas sub bestialitate, sed virtuti herōicæ, vel do-
no pietatis, secundum eundem, secunda secun-

dæ quæstione 159. articulo secundo,
Clemens dicitur à claritate mentis.

Clementia & mansuetudo conueniunt cum tem-
perantia in modo, non autem in materia. b. Tho.
secunda secundæ q. 157. ar. 3.

Clementia sic differt ab ἀνέμενεια, quod clementia mo-
deratur affectum in pœnis infligendis secundū
legem communem ex dulcedine affectus.
Sed ἀνέμενεια secundum intentionem legis. b. Tho. se-
cunda secundæ q. 157. arti. 2.

August. in sermone de puero Centurionis.

Paratus debet esse homo iustus & pius patienter
eorum malitiā sustinere, quos fieri bonos quæ-
rit, vt potius numerus crescat bonorum, non vt
pari malitia se quisque numero addat malorum,

Hugo de sancto Victore.

Clemens dicitur animus quando est tener ad com-
patiendum, facilis ad remittendum, promptus ad
subueniendum.

Seneca de clementia ad Neronem.

Clementia est quæ alieno sanguini tanq̃ suo parcat,
& scit homini non esse prodige vtendum.

Seneca libro de clementia.

Nullum magis decet clementia quā principem.

Cicero libro Officiorum.

Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro vi-
ro dignius placabilitate atq; clementia.

Ibidem.

Videndum est enim primum, ne obsit benignitas &
his ipsis, quibus videbitur benigne fieri, & cæteris
deinde, ne maior sit benignitas quā facultates.

Ibidem.

Vna enim ex re atis præcipio, vt quicquid sine de-
trimento accommodari possit, id tribuatur vel
ignoto Ex quo sunt illa communia, nō prohibere
aquam profluentem, pati ab igne ignem capi.

Ibidem.

Qui opera, id est, virtute & industria liberales sunt
& beneficii, primum quo pluribus profuerint, eo
plures ad beneficiendum adiutores habebunt.
Deinde consuetudine beneficentiæ, paratiores
erunt. Et tanquā exercitiores, ad bene de
multis promerendum.

Ibidem.

Omnino meminisse debemus id, quod à nostris ho-
minibus vsurpatum sapissime iam in proverbijs
consuetudinem venit: Largitionem fundum nō
habere. Cum & idem qui consueuerunt, & idem
illud alij desiderant.

Ibidem.

Liberales autem sunt, qui facultatibus suis, aut ca-
ptos à prædonibus redimunt, aut æs alienum su-
scipiunt amicorum causa, aut in filiarum colloca-
tione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærē-
da, vel augenda.

Ibidem.

Causa igitur largitionis est, si aut necesse aut vtile.

Cicero lib. 3. Tuscul. Quæsti.

Nam est innocentia affectio talis animi, q̃ noceat

nemini.

Ibidem lib. 4.

Cur misereare potius, quā seras opem? si id fa-
cere possis

CLEMENTIA.

Valerius Maximus lib. 5.

Liberalitati quas aptiores comites quam humanitatem & clementiam dederim? Quoniam idem genus laudis expetunt, quam prima inopia proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna praestatur. Humanitatis enim dulcedo etiam efferrata barbarorum ingenia penetrat, orbemque & truces hostium mollior oculos, ac victoriam insolentissimos spiritus fleat. Nec illi arduum atque difficile est inter arma contraria, inter districtos cominus mucrones placidum iter reperire, vincitram, proferit odium, hostilemque sanguinem hostilibus lachrymis miscet.

Polybius lib. 3.

Benignitate atque clementia hostem vincere quam armis praestat.

Solinus lib. 4. cap. 8.

Clementiae sunt multa indicia in leonibus. Prostratis parcunt, in viros potius quam in foeminas saeviunt, infantes non nisi in magna fame perimunt, nec a misericordia separantur.

Terent. Comedia 4.

Re ipsa repperi nihil esse homini melius facilitate atque clementia.

Ovid. Tristium lib. 3. Elegia 4.

Quo quisque est maior, magis est placabilis ira, Et faciles motus mens generosa capit. Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni, Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet. At lupus et turpes instant morientibus urfi Et quaecumque minor nobilitate fera est.

Ovid. de Ponto lib. 2. Eleg. 9.

Regia credemibiles est, succurrere lapsis, Convenit et tanto, quantus es ipse, viro.

Ovid. ibidem, et paulo post.

Hoc te unum commune drit, quod utrinque rogat Supplicibus vestris ferre soletis opem.

Ibidem.

Nam quid erit, quare solito dignetur honore Numina? si demas uelle iuvare deos.

Iuppiter oranti surdas si praebet aures, Victimam pro templo, cur cadet ista Iouis?

Si pacem nullam pontus mihi praestet cuncti, Irrita Neptuno cur ego thura feram?

Vana laborantis si fiant vota coloni, Accipiet gravior cur suis exta Ceres?

Nec dabit inonso iugulum caper hostia Baccho, Musta sub indulto si pede nulla fluant.

Vtilitas igitur magnos hominesque deosque Efficit, auxilijs quoque fauente suis.

Ovid. epist. Medea ad Iasonem.

Pendere posse sat est, si quem iuvat ipsa potestas. Iuvenalis Satyra penultima.

- Mollissima corda

Humano generi dare se natura fatetur, Quae lachrymas dedit, haec nostri pars optima sensus.

Plorare ergo iubet causam lugentis amici, Squalloremque rei, pupillum ad iura vocantem

Circumscriptorem, cuius manantia fletu

Ora puellares faciunt incerta capilli.

Natura imperio geminus, cum sumus adultae

Virginis occurrit, vel terra clauditur infans.

Ibidem.

- Separat hoc nos

A grege brutorum, atque ideo venerabile soli Sortiti ingenium diuinarumque capaces, Atque exercendis capiendisque artibus apti, Sensum a celestium demissum traximus arce, Cuius egent prona, et terram spectantia. Mundi Principio indulsit communis conditor illis Tantum animas, nobis animam quoque, mutuus ut nos Affectus petere auxilium et prestare iuberet. Claudianus.

Sis pius in primis. Nam cum uincitur ab omni Munere, sola deos aequat clementia nobis.

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit Occurrat, mentemque domet respectus honesti.

Clamor graece βοή, ut dicitur, et βοή clamor. Est autem clamor filia irae, qua quis clamat contra aliquem confuse et inordinate, aut furiose loquens, secundum beatum Thomam secunda secundae quaest. 138. art. 7.

Estque clamor proprie calamorum sonus, quasi calamorum. Arundines enim vento agitatae magnum emittunt sonum. Inde clamantem dicimus eum, qui vociferando obstreperit.

Claritas graece λαμπρότης, ut dicitur, et λαμπρότης claritas dicitur. Est autem clarus proprie lucidus, ut clara dies. Metaphorice etiam pro insigni et excellenti ponitur, ut qui proprio quodam fulgore resplendet. Is etiam inclytus dicitur. Verum plus est inclytus quam clarus. Nam κλέος, ut dicitur, clarus est, cui in praepositio addita auget. hinc pariter claritas orationis, claritas generis, claritas rerum gestarum. Claritudo etiam pro claritate ponitur. Salustius: Cum praesertim tam multae, variegatae artes animi, quibus summa claritudo parat.

Cocemiterium graeca dictio est κοιμητήριον, ut dicitur, et κοιμητήριον quod est dormitio, quod illic corpora dormientium, hoc est mortuorum iacentia.

Coacuitas graece κοιμήσις, ut dicitur, et κοιμήσις coacuitas, ut coactatus dicitur. Est autem coacuitas eiusdem aetatis.

Cogitatio graece λογισμός, ut dicitur, et λογισμός cogitatio dicitur. Est autem cogitatio secundum Ricardum inquisitio veritatis per discursum ex multis, licet secundum Augustinum quaedam sumatur pro quacumque operatione intellectus, haec ex beato Thoma secunda secundae quaest. 180. articulo 3.

Differuntque Cogitatio, Meditatio, Contemplatio, et Consideratio hoc modo: quod Cogitatio est respectus animi ad euagationem prout. Meditatio est intuitus occupatus in inquisitione veritatis. Contemplatio est liber animi contuitus in res. Consideratio est omnis operatio intellectus, vel processus rationis ex principijs peragentibus ad contemplationem veritatis, sicut meditatio, secundum beatum Thomam secunda secundae quaest. 180. art. 3.

Cogitativa potentia est ratio particularis collativa intentionum individualium, secundum beatum

COGNATIO.

L.

beatum Thomam prima parte quaest. 78. arti. 4. Cogitatio et excogitatio quid differat, vide in Excogitatio.

Euripides.

Id est, Secunda sane cogitationes sapientiores.

Cognatio graece συγγένεια, ut dicitur, et συγγένεια cognatus dicitur. Cognatio spiritalis, est vinculum contractum ex statuto ecclesiae, per susceptionem sacramentorum, dirimens matrimonium iam contractum, secundum bea. Tho. 4. Sentent. dist. 42. q. 1. art. 1. Contrahiturque tantum per baptismum et confirmationem.

Cognitio graece γινώσις, ut dicitur, et γινώσις cognitio dicitur. Proprie autem cognitio dicitur, qui litem alterius suscipit coram, ab eo cui datus est, sicut procurator, qui absens nomine auctor sit. Cognitor a cognosco venit: unde etiam recognosco, quod est opus compositum emendandi, aut limandi, aut reprehendendi causa reuideo. Actus vero ipse recognitio dicitur.

Color graece χρώς, ut dicitur, et χρώς color dicitur. Est autem color extremitas perspicui in corpore terminatio, secundum Aristotelem libro de sensu et sensato.

Color est motuius diaphani, secundum actum: secundum Aristot. lib. 2. de anima.

Color est passio corporis opaci alteratiua visus de potentia ad actum.

Color est qualitas secunda ex commixtione quatuor qualitatum primarum derelicta, alteratiua visus de potentia ad actum.

Color est lux incorporea in extremitate diaphani terminati, secundum bea. Thom. primo Sentent. dist. 17. q. 1. art. 1.

A color venit coloro verbū, et discolor diuersi coloris, et concolor eiusdem coloris. Colores praeterea apud Rhetores dicuntur orationis ornamenta, hoc est figurae, quae a graecis χρώματα dicuntur.

Cometes graece κομήτης, ut dicitur, et κομήτης coma dicitur. Et est exhalatio terrestris calida et sicca, grossa, pinguis et viscosa, cuius partes multum adinuicem circumiacent, eleuata ab istis inferioribus usque ad supremam regionem aeris, in qua propter motum illius regionis inflammatur, et circulariter mouetur ad motum supremae regionis aeris, secundum Aristotelem libro primo Meteororum.

Cometen nostri stellam crinitam vocant, plura genera huiusmodi subito nascentium stellarum pogonias vocant a barba, quae graece dicitur πώγων. Quoniam inferiore ex parte in modum barbae iuba longe extenditur.

Comitas graece εύπρεπεια, ut dicitur, et εύπρεπεια comitas dicitur. Est autem comitas cum moderatone iocatio, secundum Aristot. lib. 4. Ethico.

Comitas est virtus media inter seueritatem, et remissionem. In altera nec punctum quidem a virtute discedimus. In altera omnia quadam animi abiectione remittimus.

Comis est benignus, facilis, mansuetus, et dicitur a como verbo, quod tam est apud Graecos, quam

apud Latinos, idem quod orno. Terentius: Noui ego ingenium mulierum, dum moluntur, dum comuntur, annus est. Sunt enim capilli maximo homini ornamento. Quare Charilaus cur comam nutriet interrogatus: Quoniam inquit ex omni ornatu corporis, hic pulchri et minimi sumptus est.

Comedere graece φάγω. Nam φάγω et φάγω comedo dicitur. Et est cibum sumere per potentiam naturalem fumentis conuertibilem in naturam eius. Ex b. Tho. prima parte q. 51. art. 3.

Comestatio graece κομίσσις, ut dicitur, et κομίσσις comestatio dicitur. Est autem comestatio proprie cibum post coenam sumptus, sicut Merceda cibum, qui sumitur ante coenam, et lenticulum cibum, qui sumitur ante prandium, quod ab ientor verbo, de quo infra vide in lenticulum. Diciturque comestatio a vicis quos graece κομίσσις vocant, et esum supino de edo, quoniam ante oppidorum constructionem veteres in vicis habitantes, alij alios conuictus gratia inuitabant.

Commateritas et compaternitas sunt idem quod Cognatio spiritalis, secundum beat. Tho. 4. Sent. dist. 42. q. 1.

Commemoratio graece ἀνάμνησις, ut dicitur, et ἀνάμνησις commemoratio dicitur. Venit autem commemoratio a commemoro, quod est ad memoriam reduco. Terentius: Nam isthaec commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficii Cicero: Exercenda quoque memoria gratia, quid quoque die egerim commemoro velperi.

Commendatio graece συστάσις, ut dicitur, et συστάσις commendatio dicitur. Estque commendatio modo laudatio, modo commissio. Quia commendo iunctum datiuo, significat committo, ut commendo te regi. Quando vero iungitur accusatiuo cum apud, vel ablatiuo cum in, significat laudo. Ut commendabo te apud principem vel regem, vel in senatu. Inde literae commendatitiae dicuntur, quibus aliquis commendatur.

Commiseratio graece συμπάθεια, ut dicitur, et συμπάθεια commiseratio dicitur. Et est commiseratio, dolor qui dam ex apparenti malo corruptiuo, ac dolorem inferente in non dignum pati, quod vel ipse putabit, posse pati, vel suorum aliquem, idque sic ut propinquum videatur, secundum Aristotelem libro 2. Rhetoric.

Commiseratio est cum vel aspectu alicuius, vel oratione, vel etiam cogitatione adducimur, ut cum miseremur.

Commodatio a verbo commodum venit, quod χρέω dicitur. Et est alicuius rei ad alienum specialem usum gratuito facta concessio, secundum Glossam in ca. vnico de Commo. Itaque commodare, est alicuius rei usum ad tempus concedere. Cicero: Tandem et accipiendo, mutuandisque facultatibus, ac commodandis nulla re egeremus. Differt autem hoc verbum a Mutuo: quod mutuamus, ut Paulus Iurisconsultus inquit, non eandem speciem recepturi. Mutui datio in his rebus est, quae per dorem, numero, mensurae ue dari solent, quoniam earum rerum datione possumus in crediam ire, quia

CONCORDIA.

Permutatio grece συναλλαγμα. αἰς. ἑ. ἀνταλλαγμα.
αἰς ἑ. Ita ἀνταλλάττω permutō dicitur. Et est duplex,
Altera naturalis, hoc est rei ad rem, vel ad pecu-
niam, pertinēs ad Oeconomos vel Politicos. Alte-
ra propter lucrum pertinēs ad negotiatores.
Ex b. Tho. secunda secundæ q. 77. art. 4.

Compassio græce *συνπαθήειν*. *us. ſ.* quæ & à nostris
cordolū dicitur à dolore cordis. De qua vide in-
fra in misericordia.

Compunctio græce κατάνυξις. i. ος. ἢ σφραγίσματος cō-
pungo dicitur.

Conceptio græce συλλαψις. 105. *η* συλλαμβάνων con-
cipio dicitur. Est autem concipi, procedere à ge-
nerante, distinctum esse ab eo, *et* esse clausum in-
tra terminos eius, secundum b. Tho 3. Sen. di 8.1.

Sex in laetle dies, ter sunt in sanguine trini,
Bisſeni carnem, ter ſeni membra figurant.

Conceptio apud grammaticos fit, cum vnum genus aliud, vel vna persona aliam concipit & apprehendit.

rias. Hinc reconciliare, quod est in gratiam restituere, & in pristinam beneuolentiam, à qua quis deciderat offensa interueniente. Concilio mihi laudem, seu famam, id est acquirere & compa-

Concio graece ἀγορὴ, ἡ ἀγορεύου concionor dicitur.
Est autē cōcio populi multitudo congregata ad
audiendū aliquem orantem pro communi vili-

Homerus in α. Iliad. de Nestore.
 ὃ καὶ ἀπὲρ γλώσσῃσι μέλιτος γλυκύνειν ἔειπεν ἀνδρῶν. Id est,
 cuius & à lingua melle dulcior fluebat oratio.

— ἀγορευται

ἀγορῶν, ὅτε τ' ἀνδρες ἀπ' ἀπαιτίας τιθέουσιν. Id est,
Concionum, ubi vires illustres fiunt.

vnio appetituum diuersorum appetentium. Pax
vero est vnio appetituum vnus appetentis: ex
b. Tho. secunda Secunda q. 29. art. 1. Hinc concor
do verbum, quod est conuenio, & concursus eius.

Aequalitas concordie tutrix atq; conseruatrice.
Salustius in bello Iugurthino.

Externustimor, maximum cōcordiæ vinculum.
Conclusio græce συμπίρασμα. αβι. ζ. σ συμπερίσινω

nonnunquam cumulus vocatur. Quia licuti cumulus aceruus est: Ita in conclusione omnia, quasi in vnum aceruum colliguntur.

concupiscentia græce *συνθυμία*. ar. *h. e. σὺνθυμία* co-
cupisco. Et est appetitus delectabilis sensitivæ, et
est subiective in appetitu sensitivo. b. 7ho. prima
secundæ q. 30. art. 1.

concupiscentia est tam malarum, quam bonarum
rerum appetitus, à concupisco veniens, quod est
p[er] p[er]p[er]to & desiderio.

inoris, Abominatio odij, Acedia tristitiæ,
Presumptio

CONFESSIO.

Confessio grece ἐμολογία. α. λ. θ. ἡ ἐμολογητικὴ cōfessio dicitur. Est autem confessio triplex, scilicet actus exterior fidei vel iustitię. Actus la-
trig, scilicet gratiarum actio et laudatio dei, et ac-
tus pœnitentię, scilicet confessio peccatorum, b.
Tho. secunda secundę, quęst. 3, art. 1. et 4. Sentē,
dist. 17. art. 2.

Confessio sacramentalis, est per quam morbus la-
tens spe veniæ aperitur, vt habetur 4. Sent. dist. 17
q. 3. art. 2. secundum August. *Vel sic.*

Confessio sacramentalis debet habere sedecim con-
ditiones, in infra scriptis versibus contentas, secū-
dum b. Tho. 4. sent. dist. 17. q. 5. art. 4.

Item.
Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando.

in omnibus peccatis quæ solent hominibus accide-
re, & per negligentiam transgressi fuerint man-
datum domini, atq; deliquerint, confitebuntur
peccatum suum.

Proverbiorum 28.
Qui abscondit scelera sua non dirigetur. Qui au-

**Non confundaris confiteri peccata tua, & ne subi-
cias te omni homini pro peccato.**

Lucæ 5.
Vade & ostende te sacerdoti.

Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate
pro inuicem vt saluemini

ftus, vt remittat nobis peccata nostra, & emun-

Aug. lib. de poenitentia, & habet. de poeniten.
dist. 1. Quem poenitet.

sionem. Præcepit enim dominus mūdandis, vt ostenderent ora sacerdotibus, docēs corporalipœnitentia confitenda esse peccata, non per nūnū, non per scriptum manifesta. Dixit enim ora

tem habet remissionis, Ex misericordia enim hoc
præcepit dominus, vt neminem pœniteret in oc-
culto. In hoc enim quod per seipsum dicit sacer-
dote, erubescantiam vincit. Timore offensi venia

bescentiæ dominans nihil eorum, quæ cōmiserit,
 nuntio dei denegauit.
August. lib. de poenitentia.
 Confessio est salus animarum, dissipatrix vitiōrū,

Augustinus super Psal. Delictum meum co-
gnitum tibi feci.

Aug. lib. de poenit. & habe. de poenit. dist. 5.
Considerat. §. Cautus.

dare & ad hypocrisim tendere, & semper venia
carere, ad quam per frustra putat peruenire.

Discretio confessoris valde necessaria est. Conside-
ret qualiter criminis in loco, in tēpore, in perse-
uerantia, in veritate personæ, cuius fuerit ætatis,
cuius sapientiæ, & ordinis, & quali hoc fecerit tē-

Spiritus sanctus in sancta ecclesia, etiam in isto tem-
pore quo velut granum atteritur cum palea, sic

operatur, vt nullus veram confessionem alperne
tur, nullus simulatione fallatur, atq. ita reprobos fu
giat, vt etiā per illorū ministeriū probos colligat.

August. super Psal.
O homo quid times confiteri? Illud quod per confessionem scio, minus scio, quod illud quod nescio. Cur confiteri erubescis peccata tua? Peccator sum, si cur tu: homo sum, humanum a me nihil alienum. Confiteri homo homini: homo peccator, homini peccatori. Elige quid vis. Si non confessus lates, inconfessus damnaberis. Ad hoc deus exigit confessionem, ut liberet hominem humilem. Ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum.

Augustinus super Ioannem.
Seruus peccati quo fugit? Secum se trahit quocumque fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia. Non est quo eat, sequitur se, imo non recedit a se. Peccatum enim quod facit intus est. Vis audire consilium. Si vis a deo fugere, ad ipsum fuge confitendo. Non ipsum aliquid latendo. Confiteri enim potes, latere non potes. *Ibidem.*
Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator, antequam mentireris, mentiendo efficeris quod viraris, veritas in te non est, nisi ita dixeris te peccatorem, ut te esse cognoscas.

Augustinus in tractatu de cura militum.
Nemo dicat occulte ego poenitentiam apud deum ago. Nouit deus, qui mihi ignoscit, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est: Quae solueris in terra erunt soluta in coelo. Ergo sine causa datae sunt clauces ecclesiae.

Hieronymus epistola prima.
Verum de remissione peccatorum sufficere debet sola credulitas. Quis enim causas aut rationem requirat? Vbi indulgentia principaliter est. Cum tamen regis liberalitas discussione non sit obnoxia, ab humana temeritate discutitur diuina largitio. Solent enim cum irrisione aduersum nos dicere pagani, quod ipsi nos decipiamus, qui putemus crimina quae opere commissa sunt, verbis posse purgari. Et aiunt: Nunquid potest qui homicidium fecit homicida non esse, et adulter non videtur, qui adulterium perpetravit? Quomodo ergo huiusmodi criminum reus, sanctus nobis efficit subito videbitur? Sed ad hoc ut dixi, melius fide quam ratione respondeo. Rex enim est omnium qui promissit, terrae coeli dominus est qui haec pollicetur. Non vis ut ei qui ex terra homines fecit credam, quod ex criminoso me faciat innocentem? Et qui me cum essem caecus fecit videre, vel cum essem surdus audire, qui mihi claudum gressum reddidit, innocentiam mihi perditam poterit recuperare? Et tamen veniamus ad ipsum testimonium. Occidere hominem non semper criminofum est, sed malitia, non legibus occidere criminofum est. Non ergo factum me in talibus, quia interdum et recte fit, sed animus male consulens damnat. Si ergo animus in me qui criminofus est effectus, et in quo fuit origo vitii corrigatur. Cur tibi videar non posse innocens effici, qui prius fueram criminofus? Si enim, ut supra ostendi, confitatur, quod non in facto, sed in voluntate sit crimen, sicut mala voluntas autore malo demone

peccato et morti me fecit obnoxium: Ita in bonum voluntas mutata autore bono deo innocentiae reddidit et vitae. Similis causa et in ceteris criminibus hoc modo fides nostra non inuenitur naturalibus rationibus aduersari, dum remissio peccatorum non gestis, quae mutari non possunt, sed animo, quem de malo in bonum verti certum est, deputetur.

Ambro. lib. de Paradiso, et habetur de poen. dist. 1. Non potest.
Non potest quisque a peccato iustificari, nisi peccatum ante fuerit confessus.

Ambro. in sermone quadragesimo, et habet de poenit. dist. 1. Ecce.
Ecce nunc tempus acceptabile adest, in quo confessio animam a morte liberat. Confessio aperit paradisum, confessio spem saluanditribuit. Unde scriptura dicit: Dictu iniquitates tuas, ut iustificeris. His verbis ostenditur, quia non meretur iustificari, qui in vita sua peccata noluit confiteri. Illa ergo confessio nos liberat a morte, quae fit cum poenitentia.

Ambro. de Ioseph libro 36.
Plurimum suffragatur deo Verecunda confessio, et poenam quam defensione euitare non possumus, pudore releuamus.

Ambro. super Beati immacul.
Qui se accusat, et si peccator sit, iustus esse incipit, quia nec sibi parcat, et dei iustitias confitetur.

Ibidem.
Cessat enim vindicta diuina, si confessio praecurrat humana.

Ibidem.
Si accusauerit se iustus. Vocem parat accusationis, excludit, qui solet accusare peccata, et vniuersum iusque est aggregare flagitia: excusat eum pudor suus. Accusat eum autorem, qui cum sua delicta non racuit, videtur in se doluisse quod fecit, in diabolo perdidisse quod suauit.

Gregor. et habet de poenit. dist. 6. Sacerdos.
Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitentur peccata sua alicui recitet, quod ea confessus est non propinquis, non extraneis, neque quod absit pro aliquo scdalo, nam si hoc fecerit deponatur, et omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando pergat.

Gregorius 8. Moralium.
Qui promereri vult, quod expetit, debet malum confiteri quod fecit. Valde enim facile est, ut peccatorem se quisque fateatur, cum nihil pro peccato suo patitur.

Grego. lib. 12. Moral super illud: Si celauimus in sinu meo iniquitatem meam.

Mirentur in bono iob, qui volunt castitatis continentiam: mirentur integritatem iustitiae, mirantur viscera pietatis: ego in eo non minus admiror confessionem humilimam peccatorum, quam tot sublimia virtutum.

Grego. lib. 22. Moralium.
Haec sunt verae humilitatis insignia, iniquitatem suam quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire.

Ibidem.

Ibidem.
Peccatores nos in tranquillitate loquimur, sed cum de peccatis ipsis flagello interueniente corripimur, murmuramus, poena ergo nos interrogat, si culpam veraciter cognoscimus. Plurimumque grauioris certaminis est commissi peccata prodere, quam non admissa vitare.

Ibidem.
Plurimi homines confitentur culpam, sed humiles non sunt. Nam multos nouimus, qui arguente nullo peccatores se esse confitentur. Cum vero de culpa fuerint fortassis correpti defensionis patrocinium quaerunt, ne peccatores esse videantur. Qui si tunc, cum id sponte dicit, peccatores se esse veraci humilitate cognoscere, cum ab illis arguitur se quod confessi fuerant, non negarent. Quia in re confessionis iudicia sunt, si cum quisque peccatorem se dicit, illud de se dicenti etiam alteri non contradicit.

Gregorius in Pastoral.
Vulnera clausa plus cruciant. Nam cum putredo quae interior feruet, eijciunt, ad salutem dolor aperitur.

Ioan. Chrysost. et habet de poenit. dist. 1. ca.
Quis aliquando. S. Nunc autem si.

Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, et frequenter in conspectu dei pronunties, et pro eis clementiam eius deprecaris, citius illa delebis. Si autem nunc obliuisceris peccatorum tuorum, tunc eorum recordaberis nolens, cum in toto mundo publicabuntur, et in conspectu preferentur omnium tam amicorum tuorum, quam inimicorum, et sanctorum angelorum, et celestium virtutum. Non enim ad Dauid solum dicebat: Tu in secreto fecisti, ego cunctis manifestabo. Sed etiam ad omnes nos hoc dicitur:

Idem super Leuiticum, hom. 2.
Peccata tua dicito, ut deleas. Illa si confunderis dicere alicui, quia peccasti, dicito illa quotidie in anima tua. Non dico, ut confitearis ea seruo, ut exprobet. Dico deo, qui curat ea. Nec enim si non dixeris, ignorat deus. Dicito ea in hac vita, ut requiem in alia habeas.

Idem super Leuiticum, hom. 2.
Confessio sanat, confessio iustificat, confessio peccatis veniam donat. Omnis spes in confessione consistit. In confessione locus misericordiae est. Nulla tam grauis est culpa, quae per confessionem non habeat veniam.

Ibidem ca. 16.
Frequenter peccans et lugens vitae veniam meretur. *Bernardus super Cant. sermone 3.*
Quantum displicet regi impudentia peccatoris, tantum placet verecundia confitentis.

Bernardus epist. 14.
Absque confessione iustus iudicatur, et peccator mortuus reputatur. Confessio igitur peccatoris est vita, iusti gloria, et necessaria est peccatori, et iustum nihilominus decet.

Bernardus de 12. gradibus humilitatis.
Indicia verae confessionis sunt, sicut unusquisque se peccatorem dicit, id de se dicenti alteri non contradicit.

tradit. Nam non peccator, sed iustus videri appetit, cum peccatorem se quisque nullo arguente confitetur. Superbiae quippe vitium est, ut quod de se fateri quis sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab alijs dedignetur.

Leo Papa, et habet de poenit. dist. 1. Sufficit.
Sufficit poenitenti confessio, quae praemium domino offert. Deinde sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precator accedit.

Hugo de claustro animae.
Si veniret demon ad capitulum confessionis impetrare posset indulgentiam remissionis. Satan expulsus est a capitulo coeli. Adam a capitulo paradisi, Iudas a capitulo Christi. In primo capitulo fuit culpa superbiae. In secundo culpa inobedientiae. In tertio culpa auaritia.

Cass. super illud Psal. Via mea annuntiaui.
Mira compensatio, stupenda vicissitudo, domino suo propria mala dicere, et ab eodem praemia salutis accipere. Quis non incitetur illi ad praemium confiteri, cui non possis negare quod feceris.

Cassiodorus super illud Psal. Beati quorum remissa sunt iniquitates.
O ingeniosa simplicitas, et mille tergiversationibus cautiore puritas. Manifestare delictum, illis non iudex, sed aduocatus est Christus, qui se propria confessione damnarunt.

Cassiodorus super Psal. 77.
O beata confessio, quae aeternum tollit opprobrium. Nam quicquid reatu inuenerit poenitentia, perpetuis seculis reddit absolutum.

Boetius lib. 1. de Philosophica Consolatione.
Si operam medicantis expectas, oportet ut vulnus tuum detegas.

Anselmus super Psal. 6.
Medicus aegroti confitenti suam infirmitatem medicinam negare non debet, ut persuadeat animae, in qua mala se praecipitauit. Et ideo etiam, ut ex difficultate sanationis magis sibi caueat. Quod enim facile sanatur, non multum cauetur.

Seneca lib. de Moribus.
Vbi est confessio, ibi remissio. *Seneca ad Lucilium epi. 28.*
Initium est salutis notitia peccati. Nam qui peccare se nescit corrigi non vult. Ideo quantum potes et ipsum coargue.

Idem ad Lucilium epi. 54.
Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare vigilantis est, et vitia sua confiteri sanitatis indicium est. Expergitur enim ergo, ut mores nostros coarguere possimus.

Idem epi. 57.
Omnia vitia in aperto leuiora sunt. Morbi quoque ad sanitatem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt, et auaritiam, et ambitionem, et cetera vitia mentis humanae, tunc perniciose scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. *Quid. Metam. lib. 10. sat. 9.*

Numen confessis aliquod patet. *Confidentia* graece *παρρησία*. *ut. i. et* *confido* dicitur. Et est per quam magnis et honor

CONIVRATIO.

honestis rebus animus multum in se fidetia col-
locat, secundum Ciceronem lib. 2. Rhetoricorum.
Confidentia et fiducia sic differunt, ut placet Dona-
to super Terentio, quod confidentia interdum in bo-
na significatione, interdum in mala. Fiducia vero
semper in mala. Sed utrunque modo in malam, mo-
do in bonam partem accipitur.

Conformitas graece συμμορφωσις. id est, et συμμορφος
conformis dicitur. Est autem conformitas, idem
quod similitudo, quae causat unitas qualitatis, se-
cundum b. Tho. primo Sent. dist. 48. q. 1.

Coniectura graece τεκμήριον. id est, et τεκμαίρομαι con-
iectio dicitur. Est autem coniectura per aliqua si-
gna alicuius rei cognitio, imperfecta tamen, secun-
dum b. Tho. prima secundae q. 112. art. 5.

Coniectus est directio quaedam rationis ad verita-
tem, a quo dicta est coniectura, a quo apud Rhe-
tores dictus est status coniecturalis.

Coniuratio graece συνωμοσία. id est, et συνωμοτός. id est, cō-
iuratus dicitur, et συνωμοῦν coniuuro. Et est quando
aliqui rebelles auctoritati in unum se colligendo,
iuramenta inter se dederunt, ut habetur 11. q. 1. cō-
iurationum. Vnde coniuare, est simul et in v-
num iurare.

Coniuratio et cōspiratio pro vno et eodem crimi-
ne accipiuntur. 11. q. 1. Coniurationum. Conspira-
re, est simul vel in idem spirare, secundum Glo. in
c. Constitutionem, de sen. ex. li. 6.

Coniuro proprie, est in alicuius perniciem iuro. Vn-
de coniuatio. Capiuntur nonnunquam coniuara-
tio et cōspiratio in bonam partem. Licet perra-
ro. Horatius: Coniurat amice.

Coniurati sunt hi, qui coniuauerunt, et conspira-
tionem fecerunt.

Consanguinitas graece δαμογονία. id est, et δαμογόνος.
id est, consanguineus dicitur. Est autem con-
sanguinitas vinculum ab eodē stipite propinquo
descendentium, carnali propagatione contractū,
secundum beatum Thomam 4. Senten. distin. 41.
Consanguinitas est propinquitas quaedam a natu-
rali communicatione, fundata supra actum gene-
rationis, qua natura propagatur.

Consanguinitatis linea, est ordinata collectio per-
sonarum consanguinitate coniunctarum, ab eo-
dem stipite descendendum, diuersos continens
gradus, b. Tho. 4. Sen. dist. 40. q. 2. art. 1.

Consanguinitatis gradus est habitudo personarū
distantium, qua cognoscitur quanta distantia per-
sonae inter se differunt.

Conscientia graece συνείδησις. id est, et συνείδω. id est, cō-
scientis dicitur. Et non est potentia, nec habitus,
sed est actus, scilicet applicatio scientiae, et quan-
do ponitur pro synteresi, quia est actus eius, b.
Thomas prima parte q. 89. art. 13.

Cōscientia est regula in ratione. Synteresis vero est
in voluntate inuestigando eam ad bonum et sti-
mulando. Ex Alexan. in 3. parte summae.

Conscientia modo de pluribus est, modo de vno.
De pluribus. Salustius: Tum scelerum suorum in
primisq; conspirationis conscientia solliciti, quo se

verterent non videbant. De vno.

Cicero in Catone maiore.
Conscientia bene actae vitae, multoq; benefacio-
rum recordatio iucundissima est.

Menander.
Μόλις ἀπόσιν ἡ συνείδησις θεία. Id est,
Mortalibus omnibus conscientia deus.

Cōsensus graece δμόνοια. id est, et δμόνοιω cōsentio di-
citur. Et importat iudicium de eo, in quod cōsen-
titur, b. Tho. prima secundae q. 73. art. 7.

Consequentia graece ἀκλόνητος. id est, et συνακλόνητος
cōsequor dicitur. Est autem consequentia ex prae-
cedentibus illatio.

Conseruatio graece συντήρησις. id est, et συντηρέω con-
seruo dicitur. Est autem conseruatio inesse. Influē-
tia vniuoci esse, prius influxi, Bea. Thomas prima
parte q. 9. art. 2.

Consideratio graece σκέψις. id est, et σκέπτομαι consi-
dero dicitur. Et est omnis operatio intellectus, vel
processus rationis ex principiis pertinentibus
ad contemplationem veritatis. B. Thomas secun-
da secundae q. 180. art. 3.

Considero a siderum cōtemplatione dicitur, a quo
consideratus, qui agenda considerat. Et conside-
ratio contemplatio. Quid differant consideratio,
cogitatio, cōtemplatio, et meditatio. Vide supra
in Cogitatio.

Consiliarius graece σύμβουλος. id est, et συμβούλιος.
id est, consultatio. Est autem consiliarius, qui alij
consilium dat, qui et consultus dicitur. Ille vero,
qui consilium petit, dicitur consultor.

Homerus in 8. Iliad.
Ὀν χρὴ πᾶν νύχιον ἵπλεν βέλτερον ἀνδρῶν. Id est,
Non oportet per noctem dormire consiliarium virum.

Hesiodus.
ἢ δὲ καὶ σύμβουλος, ὅς σε βούλει σάφηναι κακίαν. Id est,
Malum consilium, consultori pessimum.

Menander.
ἐν νύκτι βουλή δὲ τὸ σφόδρα ἐγγύς. Id est,
In nocte consilium sapientibus fit.

Consilium graece βουλευμα. id est, et βουλεύω do-
cōsiliū dicitur. Est autem consilium appeti-
tus inquisitiuus de rebus vtilibus, secundū
Damasenum lib. 3. cap. 33.

Consilium est appetitus faciendi ex cogitata ratio-
ne, secundum Ciceronem libro 1. Rhetoricorum.

Consilium est inquisitio eorum tantum, quae sunt
ad finem operabilem a nobis, non minimorum,
nec determinatorum, b. Tho. secunda secundae
q. 52. art. 3.

Fit autem consilium a con et salio, quod in vnam
sententiam plures rationes cōsaliunt, id est simul
saliunt et conueniant. Hinc fit consulo, quod ac-
cusatio iunctum significat cōsiliū peto. Iuue-
nalis: Consulit ante phalas delphinorumq; colum-
nas. Si vero datiuo, significat consilium do. Ali-
quando cōsulo ponitur pro delibero, et tunc ca-
sum nullum requirit, ut consulant Senatores.

Proverbiorum 19.
Audi consilium, et suscipe disciplinam.
Ibidem 33.

Astutus

CONSILIVM.

LIII.

Astutus omnia agit cum consilio.

Ecclesiastici 6.

Consiliarius tibi sit vnus de mille.

Ibidem.

Audi fili, et accipe consilium.

Ibidem 8.

Cum extraneis consilium non habeas.

Ibidem 27.

A zelantibus te absconde consilium.

Ibidem 36.

Quam speciosum canicie iudicium, et a presbyte-
tero cognoscere consilium.

Ibidem 37.

Ante omnem actum consilium stabile.

Ibidem.

A malo consiliario serua animam tuam.

August. in tracta. de lapsu.

Querimus consilium habemus copiam non sapiē-
tis, sed ipsius sapientiae, qui Christus est.

Augustinus homi. 1.

Corda sequentium delectationem indebitā, et fu-
gentium tristitiam debitam, sapius seducuntur.

Ambrosius in Hexameron.

Prima senectus est in consilijs vtilior.

Ambrosius lib. 3. Officior.

In acquirendis consilijs plurimum adiungit vitae
probitas, virtutum prerogatiua, benevolentiae
usus, facilitatis gratia. Ibidem.

Quis in caeno fontem quærat? Quis in aqua tur-
bida potum petat? Vbi luxuria, vbi intemperan-
tia, et vitijs confusio, quis non horrendum
æstimet? Quis non despiciet morum colluionem?
Quis vilem alienae causae iudicet? quem videt
inutilem esse suae.

Ambrosius lib. de Officijs.

Pecunia facile consumitur, consilia exauriri nesci-
unt hæc usu augentur, Pecunia minuitur, et cito
deficit, consilium aut collatum quo in plures di-
funditur, eo redundatius manet, et in suum fon-
tem recurrit. Ibidem.

Quomodo potes iudicare eum in consilio supe-
riorem, quem vides moribus inferiore? supra
me debet esse, cui me committere puto. An vero
putabo idoneum, qui mihi det consilium, qui
non dat sibi, et mihi eum vacare credam, qui
non vacat sibi?

Gregorius lib. 30. Moralium.

Iuuenes dici solent, qui nulla consilij grauitate de-
primuntur. Senes vero non eos sacra scriptura vo-
care consuevit, qui sola temporum quacitate, sed
qui morum grauitate maturi sunt. Vnde in libro
sapientiae: Senectus honorabilis est, non diutur-
na, neque annorum numero computata. Cane-
nim sunt sensus hominis et ætas senecta, Vita
immaculata.

Gregorius lib. 1. Registri.

Nullus fidelior tibi ad consilium potest esse, quam
qui non tua sed te diligit.

Cassiodorus lib. 6. episto. 19.

Omnis prouidens consilium quærit.

Seneca tracta. de virtutibus.

Si prudens esse cupis, in futura prospectū intende,
et quæ possunt contingere animo tuo cuncta pro-
spice. Nihil tibi subitum sit, sed totum ante prospi-
cias. Qui enim prudens est, non dicit: Non putavi hoc
fieri, quia non dubitat, sed expectat: non suspi-
cat, sed cauet. Cuiuscunque facti causam require.
Cum initia inueneris, exitum cogita.

Seneca in Proverbij.

Sunt enim duo contraria consilio, festinatio scilicet
et ira. Ibidem.

Deliberandū est diu, quicquid statuendū est semel.

Seneca lib. de beneficijs 3.

Sapiens non mutat consiliū, omnibus illis manentibus
quæ erant. Seneca ad Lucil. epi. 23.

Pauci sunt, qui consilio se suaq; disponant.

Seneca lib. de beneficijs.

Velox consilium sequitur poenitentia.

Ibidem.

Non est turpe remutare consilium.

Seneca ad Lucilium epi. 28.

Errant consilia nostra, quia non habent, quo diri-
gantur. Ibidem.

Scire debet quid petat, qui sagittam vult mittere, et
tunc dirigere ac moderari manu telū. Similiter i-
gnorans quem portū petat, nullus vetus est suus.

Seneca ad Lucilium epi. 102.

Quicquid consilio prospici potest, prospice.

Seneca Tragædia 7.

Leuis est dolor, qui capere consilium potest.

Aristot. lib. 1. Politicorum.

Consiliū mulieris est inualidū, pueri autem imperfectū.

Aristot. lib. 1. Rhetor. et 3. Ethicorum.

Consiliū non est de fine, sed de his quæ sunt ad finē.

Aristot. lib. 6. Ethicorum.

Consiliata oportet operari velociter, consiliari autē
tarde. Ibidem.

Consiliū debet esse in his, quæ possunt aliter se ha-
bere. Ibidem.

Consilium nō est de præteritis, sed de futuris. Quia
quod factum est, non potest esse non factum.

Ibidem.

Prudentis est bene consiliari.

Commentator super 6. Ethic.

Bona consiliatio est habitus coniecturatiuus ope-
rabiliū, secundum rationem optimi.

Ibidem.

Duo sunt cōsiliarij insipientes, delectatio et tristitia.

Hæc enim multos præcipitant.

Aristot. lib. 1. Rhetoricor.

De necessarijs, et impossibilibus aliter se habere nō
consiliamur. Sed de contingentibus quæ possunt
aliter se habere, quæ in potestate nostra sunt.

Salustius in Catilinario.

Priusquam incipias consulo: et vbi consulueris,
mature facto opus est.

Aulus Gellius lib. 18. Noctium Atticarum.

Malum est consilium, quod mutari non potest.

Cicero lib. de Senectute.

Non enim viribus aut velocitatibus, aut celeritate
corporis res magnæ geruntur, sed consilio, aucto-
ritate atq; sententia.

Cicero

CONSOLATIO.

ἡ δὲ πόλις τὴν ἐκκλησίαν ἀποβλέπει καὶ ὁ νόμος ἐκτελεστέος ἐστίν.

in praxi non ferient rursus.

De hac

LIII.

al/r. II. Ecclesiasticarum.

Gregorius

est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vite. Quæ non est ex parte, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia eius.

August. de uerbis domini, sermo. 15.

Diuitiæ corporales paupertate plenæ sunt, & semper obnoxie casibus. Quales enim diuitiæ sunt, propter quas latrone times, propter quas times seruum tuum, ne te occiso auferat & fugiat. Si ueræ diuitiæ essent, securitatem ubi præstarent, ille ergo ueræ diuitiæ sunt, quas cum habemus perdere non possumus.

Ibidem.

Seculum est quasi mare, vnicuique autem sua cupiditas est tempestas. Amas deum? ambulas supra mare. Sub pedibus tuis est seculi timor. Amas seculum? abhorbet te. Amatores suos vocare nouit, non portare. Sed cum fluctuat cor tuum cupiditate, inuoca Christi diuinitatem, ut vincas tuam cupiditatem.

Aug. super Ioannem serm. 7.

Lætitia seculi est vanitas, cum magna expectatione sperat, ut veniat, & non potest teneri, cum uenerit.

Aug. super Ioannem serm. 18.

Tota vita ista intelligentibus tribulatio est. Sunt enim hic duo terrores anime non simul torquentes, sed cruciatus alternantes, scilicet timor & dolor. Quando tibi bene est, times: quando tibi male est, doles. Seculi huius quem non despiciat prosperitas, non frangit aduersitas?

Hieron. ad Ctesiphon. de lib. arti. epist. 15.

Quæ enim est vita nostra? Aura est emisie vapor paululum apparens.

Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos, epist. 18.

Ne glories in crastinum. Nescis enim quid adueniens pariat dies. Vnde scriptum est: Ne beatū dixeris quempiam ante mortē. Quādiu enim uiuimus, in certamine sumus, & quādiu in certamine, nulla est certa victoria, quæ etiam apostolo fortissime prælianti in futuro seculo referuatur.

Hieronymus ad Heliodorum.

Multi capti vanitatis via, capti seculi voluptatibus de medio itinere reuertuntur. Facilius seculum quam voluptas contemnitur. Multi diuitias relinquentes vitia relinquunt. Christum sequi cupiēs, si habes in potestate rem tuam vende. Si vero nō habes, à magno onere liberatus es. Totum enim dedit qui seipsum obtulit. Facile contemnit mundum, qui se cogitat moriturum.

Gregorius lib. 3. Moralium.

Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt, in celestibus debiles. Nam pro temporalis gloria usque ad mortem defudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore subsistunt. Pro terrenis lucris quaslibet iniurias tolerant, pro celesti mercede vel tenuissimi uerbi contumelias ferre recusant. Terreno iudicio etiam tota die assistere parati sunt. In oratione uero coram domino, vel unius horæ momento lassantur. Sæpe nuditate, deiectione, famem, & alia pro acquirendis diuitiis tolerant, & earum rerum semper abstinent.

tia cruciantur, ad quas adipiscendas festinant. Superna autem laboriose querere tanto magis dissimulant, quanto magis ea retribuunt putant.

Gregorius lib. 13. Moralium.

Iustus tanto altius temporalia despiciat, quanto his abunde etiam malos credit. Quam etiam despicienda considerat, quæ deus etiam peruersis præstat. Si enim ueraciter magna essent, nequaquam hæc conditor aduersariis suis tribueret. Vnde & indignum sibi esse perperdit, uilla bona appetat, quæ abundare conspicit & malos. Sed ad percipienda celestia mentem suam dirigit, quæ sibi cum reprobis communia esse non possunt.

Gregorius lib. 25. Moralium.

Quod enim sumus hodie, nouimus. Quid autem post paululum esse possumus, nescimus. Hi uero quos fortasse despiciamus & tarde possunt incipere, & tamen vitam nostram feruentioribus studiis anteire. Timendum itaque est, ne etiam nobis cadentibus surgat, qui nobis stantibus irrideatur. Quamuis stare iam non nouit, qui non stantē nouit irridere.

Gregorius in Registro super illud: Sustollā te super altitudines terræ.

Super altitudines terræ sustollitur, qui etiam ipsa quæ gloriosa præsentis videntur seculi per mentis despectum calcat.

Gregorius in Registro.

Humani errores & gratiæ fumo sunt similes, qui leui aura raptus euanescent. Hoc certissime scio, quod placere deo & prauis hominibus nemo potest. In tanto igitur se existimet deo placere, quanto se peruersis hominibus displicuisse cognouerit.

Gregorius in homilia.

Si consideramus fratres charissimi, quæ & quantæ sint, quæ nobis promittuntur in celis, vilescet animo omnia quæ habentur in terris. Terrena namque substantia supernæ felicitati comparata pondus est non subsidium: temporalis uita æternæ uitæ comparata mors est potius dicenda quam uita. Ipse enim quotidianus defectus corruptio, nis, quid est aliud quam quædam prolixitas mortis.

Ioannes Chrysostomus super epistolam ad Hebræos sermone 25.

Contemne diuitias, & eris locuples: contemne gloriam, & eris gloriosus: contemne supplicia inimicorum, & tunc eos superabis: contemne remissionem & quietem, & tunc eam recipies.

Isidorus Soliloquiorum lib. 1.

Vita ista lachrymis plena est, vita ista a fletibus inchoat. Fletus pronunciamur in hac miseram vitam.

Bernardus libro Meditationis.

Dic mihi ubi sunt amatores mundi, qui ante pauca tempora nobiscum fuerunt? Nihil ex eis remansit nisi cineres & vermes. Attende diligenter quid sunt, & fuerunt, homines fuerunt, sicut tu. Comederunt & biberunt, riserunt. Duxerunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descenderunt. Hic caro eorum uermibus, illic anima eorum ignibus deputat, donec rursus in foetici collegio colligati sempiternis ignibus inuoluantur. Qui socij fuerunt in uitis,

in uitis, socij erunt in penis: una namque poena illos implicat, quos unus amor in crimine ligat.

Boet. de Consolatione lib. 2. metro 3.

Rara si constat sua forma mundo,

Si tantæ uariat iuces.

Crede fortunis hominum caducis,

Bonis crede fugacibus.

Constat, æterna positumque lege est,

Vt constet genitum nihil.

Boet. de Consolatione lib. 3. prosa 9.

Atqui video nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiam, nec dignitatibus reuerentiam, nec celeberrati gloriam, nec voluptatibus lætitiā posse contingere.

Lactant. Firmia. diuinarum institutio lib. 1.

Quis tam stultus, tamque ineptus est, ut corporis vires diuinum, vel etiam humanum bonum iudicet? cum sint & maiores pecudibus attributæ, ut uno morbo sæpe frangatur, vel ipsa senectute minuat, & corruiant.

Lactant. Firmia. diuinarum institutio lib. 7.

Nihil est humanis rebus laboratum, quod non ab humanis æque viribus destrui possit. Quoniam mortalia sunt opera mortalium.

Ibidem.

Quæcunque hic experientur, non tantum negligat, sed effugiat quisque, potior enim animam suam iudicet, quam bona ista fallacia, quorum incerta et caduca possessio est. Migrant enim quotidie, & multo uelocius exeunt, quam intrauerant. Et tamen si nobis usque ad ultimum liceat istis frui, alijs certe relinquenda sunt. Nihil nobiscum ferre possumus, nisi vitam bene atque innocenter actam.

Ibidem.

Quisquis enim corruptelas terræ uirtute calcauerit, hunc arbiter ille summus & verax ad vitam lucemque perpetuam suscitabit. Nemo diuitijs, nemo fascibus, nemo regia potestate confusus sit. Immortalem ista non faciunt. Nam quicumque ratione hominis abiecerit, ac præsentia secutus in humum seipsum prostrauerit, desertor domini & imperatoris & patris sui punietur. Intendamus igitur iustitiam, quæ nos inseparabilis comes, ad deum sola perducet. Et dum spiritus hos reget artus, infatigabili militia deo militemus, stationes, vigiliæque celebremus. Congrediamur cum hoste quem nouimus, fortiter, ut victores: ac deuicti aduersario triumphantes præmium uirtutis, quod ipse promissit, a deo consequamur.

Lactant. Firmia. de ira dei lib. 9.

Proinde uniuersos oportet, qui sapientes, qui homines merito dici uolūt, fragilia contemnere, terrena calcare, humilia despiciere, ut possint cum deo beatissima necessitudine copulari.

Basil. in li. de modo legendi gentium libros.

Nos quidem o fili hanc humanam vitam nihil omnino esse arbitramur, nec bonum quicquam existimadum, neque appellandū quod uilitatem nobis hucusque suppeditet. Non itaque dignitatem, non amplitudinem maiorum, nec corporis vires, non formam, non ipsum imperium, non magnitudinem,

non à cunctis hominibus habitos honores, non quicquid dici potest in hac uita excellens. Sed igitur nostræ procedunt spes, & ad alterius uitæ præparationem cuncta molimur.

Ibidem.

Quæso mihi qualis perfectus est in pulchritudine carnis suæ. Nonne sicut ætatis foetum percussum arescit? paulatim pristinum decorē amittit? succedente enim senectute corporis omnis decor pristinus floridæ iuuentutis deperit, & qui ante eam mortem carnis exardescerat, postea in odium eius conuertitur. Et quando mors uenerit, quantum remanebit recognosces. Quia vanum est, quod ante inaniter diligebas. Cum enim uideris totum corpus intumescere, & in foetorem esse conuersum, nonne claudes nares tuas, non sustinens foetorem foetidissimum?

Seneca ad Lucilium epi. 60.

Ista quæ sic petis tanquam datura lætitiā ac voluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes inquam illi tendunt ad gaudium. Sed unde stabile magnūque consequantur, ignorant. Ille ex conuiujs & luxuria. Ille ex ambitione circumfusa cliētum turba. Ille ex amica: alius ex studiorum liberalium uana ostentatione, & nihil sanātibz literis. Oēs istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt. Sicut ebrietas quæ unius horæ hilarē insaniam longi temporis tædio pensat.

Seneca ad Lucilium epi. 63.

Breuiissima ad diuitias per contemptū diuitiarum uia est.

Seneca ad Lucil. epi. 75.

Non enim beatum est, nisi quod intrepidum. Inter spectra male uiuitur. Quisquis se multū fortuitis dedit, ingentē sibi materiam perturbationis & inexplicabilē fecit. Vna hæc uia est ad tuta vadēti, & externa despiciere, & honesto contentum esse.

Seneca ad Lucilium epi. 82.

Abstrahūt à recto diuitiæ, honores, potētia, & cetera quæ opinione nostra chara sunt, pretio suo uilia.

Seneca ad Lucilium epi. 83.

Insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit: inexpugnabilis est, quem multis machinis la cessitū fortuna non transit. Nunquam maior est, quam ubi aliena disposuit, & fecit sibi pacem, nil timendo diuitias, nil concupiscendo.

Seneca ad Lucilium epi. 85.

Facile contemnit omnia, qui ad contemptum sui uenit. Vis ergo habere omnia? contemne omnia.

Seneca epi. 87.

Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, unius omnes coloris? Quid ista uehicula cælata?

Infrenati ostro alipedes picti: & tapetis,

Aurea pectoribus demissa monilia pendent,

Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominum meliorem facere possunt, nec malum.

Seneca epi. 89.

Quid profunt multa cubacula?

Idem epi. 90.

Mihi crede scilicet illud seculum ante architectos fuit. Ista nata sunt, nam nascente luxuria in quadratum tigna decidere, et terra per designata currite.

certa manu trabem scindere. Nam primi cuneis
scindebant fissile lignum.

Seneca ad Lucilium epi. 91.

Quicquid longa series multis laboribus, multa de
inde diligentia struxit, id vnus dies spargit & diffi-
pat.

Ibidem.

Casura omnia extant.

Ibidem.

Quid regere inquis? secundū opus est? Nam nemo
illam bene rexit, nisi qui non contempserat.

Ibidem epi. 120.

Maximum inquam mihi tucili argumentū est animi
ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur
humilia iudicat et angusta, si exire nō metuit. Scit
enī quo exiturus est, qui vnde venerit, meminit.

Ibidem epi. 124.

Quid excolis formā? cum omnia feceris, in multis
animalibus decore vinceris. Quid capillū ingēti
diligentia comis? Cum illum vel effuderis more
Parthorum, vel Germanorū more vinxeris, vel vt
scythæ solent sparseris, in quolibet equo densior
iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruicē for-
mosior. Cum te ad velocitatem paraueris, par le-
pusculo non eris. Vis tu relictis, in quibus vinci
te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum re-
ueri tuum? Quod hoc est? Animus scilicet, emun-
datus & purus, æmulator dei, super humana se
extollens, nihil extra se sui ponens.

Seneca lib. 2. de beneficijs.

Intolerabilis res, poscere nummos & contemnere.

Ibidem lib. 3. de beneficijs.

Fabritius Pyrrhi regis aurum repulit, magnūq; re-
gnum iudicauit regias opes posse contemnere.

Ibidem.

Regnum est, nolle regnare, cum possis.

Seneca lib. de Moribus.

Nondum foelix es, si non te turba deriserit. Si bea-
tus vis esse, cogita hoc primum, contemnere, ab
alijs contemni.

Seneca in Proverbijs.

Sunt multi qui plurimum verbis non re contem-
nunt, sed ipsa quæ spernunt clam furantur.

Seneca de remedijs sibi ruito.

Magnam pecuniam habet? hominē illum iudicas?
arca est.

Ibidem.

Multum quis habet? virum avarus, aut prodigus
est. Si prodigus, non habebit. Si avarus nō habet.
Multi illum comitantur? Mel muscæ sequuntur,
cadavera lupi, frumēta formicæ: ista turba sequi
tur prædam, non hominem.

Seneca in Hercule furente,

~~Nulla lux inquam mihi secuta fuit.~~
~~Finis alterius mali gradus est futuri.~~

Seneca in Tantalō, Tragoedia 2.

Nulla fors longa est. Dolor & voluptas
Inuicem cedunt. Breuior voluptas.

Ibidem.

Impermutat breuius hora summis.

Aristot. epi. ad Alexandrum.

Magni res est animi contemnere magna.

Aristot. lib. 4. Physicorum.

Omnia quæ sunt sub coelo tabescunt, senescunt, &
sordescunt sub tempore.

Commentator super 2. poetria.

Res nullæ stabiles sunt, quæ cum fluxu huius tem-
poris confluxibiles sunt.

Laërt. Diog. de vita & moribus philosoph.

Neminem quādiu viuit, dicas esse foelicem, eo
quod vsque ad vltimum vitæ diem possit fortu-
na mutari.

Plutarchus in Apophthegma.

Et cum in bono agro Philippus foret castra posui-
rus, audiretq; illic pabulum iumentis non esse. Cu-
iusmodi inquit nostra est vita, si ad asinorum cō-
modū nobis viuendum est.

Cicero libro 1. Officiorum.

Nihil enim est tā angustū, tamq; parui animi quā
amare diuitias. Nihil honestius magnificentijsq;
quā pecunijs contemnere.

Cicero Tuscul. Quest. lib. 4.

Quid em videtur ei magnū in rebus humanis, cui
æternitas omnis totiusq; mundi nota sit magnitu-
do. Nā quid aut in studijs humanis, aut in tā exi-
gua vitæ breuitate magnū sapienti videri potest?
Qui semper animo sic excubat, vt ei nihil impro-
uifum accidere possit, nihil inopinatum, nihil ani-
mo nouum, atq; idem ita acre in omnem partē
aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac lo-
cum sine molestia atq; angore viuendi, vt quem-
cunq; casum fortuna inuenerit, hunc apte & quie-
te ferat. Quod qui faciet non ægritudine solū va-
cabit, sed etiā perturbationibus reliquis cōmibus.

Cicero ibidem lib. ultimo.

Non sunt igitur ea bona dicenda nec habēda, qui-
bus abundantem licet esse miserum. An dubi-
tas quin præstās valetudine, viribus, forma, acer-
rimis integerrimisq; sensibus. Adde etiam si liber
pernitentem & velocitatem. Da diuitias, honores,
imperia, opes, gloriā. Si fuerit is qui hæc habet in-
iustus, intemperans, timidus, hebet ingenio, atq;
nullo. Dubitabis ne eum miserum dicere. Qualia
igitur ista bona sunt, quæ qui habeat miserimus
esse possit?

Cicero in Paradoxis.

Nūquā Hercule ego neq; pecunias, neq; facta ma-
gnifica, neq; opes, neq; imperia, neq; voluptates in
bonis rebus expetendis esse duxi.

Cicero lib. de creatioe celi & mundi.

Omnis enim coaugmentatio corporis, vel caloris,
vel frigoris, vel aliqua impulsione vehemēti-
be factatur & frangitur, & ad morbos senectū-
temq; compellit.

Vale. Max lib. 5.

Vbi sunt superbiæ Carthaginis alta moenia? vbi
maritima gloria inclyti portus? vbi cunctis lito-
ribus terribilis classis? vbi tot exercitus? vbi tan-
tus equitatus? vbi immenso Africæ spatio non
contenti spiritus? Omnia ista duobus scipionibus
fortuna partita est.

Quintus de gestis Alexandri lib. 7.

Quid tu ignoras arbores magnas diu crescere, v-
bi hora extirpant?

Ibidem.

Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, & ab
inualitudine.

Paulus Orosius de Ormesta libro 2.

Quicquid em est opere & manu factū, labi & cōsu-
mi ve-

mi vetustate capta confirmatur, cuius vt primū
imperium, ac potentissimum extitit, ita & primū
cessit, vt veluti quodam iure succedentis ætatis
debita posteris traderetur hæreditas, ipsis quoq;
eandem tradendi formulam seruaturis.

Plaut. in Amphitr.

Ita dicitur placitum voluptatū meror comes cōsequatur.

Plautus in Cistellaria.

Nil est perpetuum datum.

Plautus in Mostell.

Vnum hoc scito, nimio celerius uenire, quod moleste, quā
illud quod cupide petas.

Ibidem.

Insuperata accidunt magis sepe, quā quæ speres.

Plautus in Mercatore.

Dic mihi an boni quid usquā est, quo quis uti potest sine ma-
lo omni. Aut ne laborem capias, cum illo uti uoles.

Virg. in Bucol. Egloga 2.

O formose puer nimium ne crede colori,
Alba ligustræ cadunt uacina nigra leguntur.

Verg. Georg lib. 3.

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus,
Et labor & duræ rapit inclementia mortis.

Horat. Carm. lib. 4. Ode 7.

Quo pius Aeneas? quo diues Tullus & Ancus?
Pulvis & umbra sumus.

Quis scit an adiciant hodiernæ crastina uitæ
Tempora dijs superis?

Ibidem.

Cum semel occideris, & de te splendida Minos
Fecit arbitria.

Non Torquate genus, non te sacundia, non te
Restituet pietas.

Horat. sermo lib. 1. Saty. 9.

— Nil sine magno

Vita labore dedit mortalibus.

Horat. epi. 2. epistola 2.

Singuli de nobis amici prædantur euntes.

Eripere iocos, Venerem, conuiuia, ludum.
Iuuenalis satyra 9.

— Festinat enim decurrere uelox

Flosculus, angustæ miseræq; breuissima uitæ
Portio, dum bibimus, dum serti, unguenta, puellæ,
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Dantes Purg. canti. cap. 10.

O superbi Christiani miseri, lasi,
Che de la vista de la mente infermi

Fidanza ha uetne ritrosi passi,
Non vacorgeti voi che noi siam vermi

Nati a formar l'angelica farfalla
Che vola a la iustitia senza schermi.

id est,

O superbi Christiani miseri, & pigri,
Qui in visione mentis egroti,

Fidutiam ponitis in uitiosis passibus,
Non aduertitis uos, quod somus uermes,

Nati ad formandam angelicam naturam
Quæ uolat ad iustitiam absq; defensione.

Dantes purgatorij canti. cap. 11.

Non e il mundan rumor altro chun fiato
Di uento chor vien quinci, & or vien quindi

E muta nome perche muta lato.

id est,

Non est mundanus rumor nisi flatus quidam
mi ve-

Venti, qui stat modo hinc, modo inde,
Et mutat nomen, quoniam mutat regionem, & latum.

Dantes Purgatorij canti. cap. 12.

Hor superbite e via col viso altero
Figlioli deua, e non chinatil volto

Sicche vegiate il vostro mal sentero.

id est,

Modo superbitis, & cum visu elato
Filij Eue, & non inclinati uultum

Vt uideatis uestrum malum iter.

Franciscus Petrarca soneto 271.

Hor cognosco io che mia fera uentura
Vol che uiuendo & lachrymando impari

Come nulla quæ giu dilecta & dura.

id est,

Nunc cognosco quod mea immittis fortuna
Vult ut uiuendo, & lachrymando discam,
Vti nullares hic delectat simul & durat.

Francis. Petrar. soneto 279.

Misero mundo instabile e proteruo
Dil tutto e cieco, chin te pon sua speme.

id est,

Miser mundus instabilis, & proterue,
Omnino cæcus est, qui in te ponit suam spem.

Francis. Petrar. soneto 304.

I uo piangendo i mei passati tempi
I quai posi in amar cose mortale,

Senza leuarme a volo habiando l'ale

Per dare forse di me non bassi esempi.

id est,

Incedo plorans mea elapsa tempora,
Quæ posui in amandores caducas,
Nequaquam me uolatu tollens, cum habuerim alas ad hoc

Dans forsitan mei non leuia exempla.

Francis. Petrar. cant. 37. stantia 5.

Ogne cosa al fin uola.

id est,

Quicquid est, ad finem euolat.

Francis. Petrar. cantil. 37. stantia 6.

Abi nulla altro che pianto al mundo dura.

id est,

Heu nil aliud quā gemitus in mundo permanet.

Francis. Petrar. Cant. 46.

Quanto era meglio alzar da terra l'alle
Et le cose mortali,

Et queste dolce tue fallace ciance
Librar cum iusta lance.

id est,

Quanto erat melius tollere è terra alas,
Et res ipsas mortales,

Et hos dulces tuos ac fallaces iocos,
Librare cum iustabalance.

Idem Cantil. 47. stantia 2.

O poco mel, e molto aloè cum felle,
In quanto amaro ha l'amia uita aueza

Cum sua falsa dolcezza

id est,

O parum mellis, et plurimum cum felle aloes,
In quanta amaritudine uitam meam assuefisti,

Cum sua falsa dulcedine.

Francis. Petrar. triumpho temporis cap. 1.

Et pareami terribil uanitate
Fermare in cose el cor chel tempo preme.

id est,

Et uidebatur mihi horrenda uanitas
Firmare spem in rebus, quibus tempus dominatur.

Francis. Petrar. triumpho temporis, cap. 1.

Et quanto posso al fine m'apparechio
Pensando il breue uiuer mio, nel quale

Sta mane e rama fanciullo, & hor son uechio.

k 3

Che piu

se studiose mēs de pigra vetustate redarguit, alacri nouitate iuuenescit.

Gregorius libro 3. Dialogor.

Compunctionis duo sunt genera, quibus anima deuotiens prius timore compungitur, post amore. Prius enim in lamentis se afficit. Quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti supplicia æternam pertimescit. At vero cum longa moris amaritudine fuerit formido, consumpta quædam, iam de præsumptione veniæ securitas nascitur, et in amore celestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postea flere incipit, quia differtur à regno.

Gregorius libro 23. Morali.

Quatuor sunt qualitates, quibus iusti viri anima in compunctione vehementer afficitur. Cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit: aut iudiciorum dei sententiam metuens, et se cum querens considerat, ubi erit. Aut cum mala vitæ præsentis attendens solerter mœrens considerat ubi est: aut cum bona supernæ patriæ contemplatur, quæ quia necdum adipiscitur, lugens conspicit ubi non est.

Bernardus de noua militia.

Quisquis ergo verbum confessionis in ore habet, et in corde non habet, aut dolosus est, aut vanus. Qui vero in corde, et non in ore, aut superbus est aut timidus.

Bernardus super Cantica.

Vnguentum est contritionis, est vnguentum deuotionis, est vnguentum pietatis. Primum pungituum dolorē facies: secundum temperatum dolorē leniens: tertium sanatum morbum expellens.

Ioan. Chrys. in libro de compunctione cordis.

Sola compunctio est quæ facit animam horrescere purpuram, desiderare cilicium, amare lachrymas, fugere risum.

Ibidem.

Sicut impossibile est, ut ignis inflammetur in aqua, ita impossibile est compunctionem cordis vigere in delicijs. Contraria enim hæc sibi sunt inuicem et peremptoria. Illa enim mater fletus, hæc mater est risus. Illa cor constringit, ista dissoluit.

Ioan. Chrys. super Mattheum h. 23.

Non dolere quia peccaueris, magis indignari atque irasci facit deum, quod idipsum quod ante peccaueras.

Cassiodorus super psalmum 6. Laboravi in gemitu meo.

Gemitus dictus geminatus luctus, quem merito si deles appetunt, quoniam diligentes consolatur, poenitentes emundat. Diabolus effugatur, Christo conciliatur: amaritudo dulcis, lachrymæ felices, salutaris afflictio.

Cassiodorus super illud Psal. Ad dominum cum tribulaveris clamaui.

Dominus nescit differre, quem compuncto corde sibi senserit supplicare.

Seneca ad Lucilium epi. 8.

Argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio est, cum ipsi ægros se esse sensere.

Seneca ad Lucilium epi. 55.

Magna pars bonitatis est velle fieri bonum.

Conuersatio græce συνήθεια ἢ συναγωγή, id est conuersio dicitur. Venitque à conuersor, quod est vtor et consuetudinem habeo.

David Psalmo 17.

Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum peruerso peruerteris.

Proverbia 15.

Qui cum sapientibus graditur sapiens erit. Amicus stultorum similis efficietur.

Ecclesiastici 13.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et qui communicauerit superbo, induet superbiam.

Matthæi 13.

Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua.

Marci 6.

Non est propheta et c.

Ioannis 4.

Non est propheta et c.

1. ad Corinthios 5.

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit.

August. lib. de doctrina Christiana.

Diuersis obseruationibus nulla disciplina melior graui et prudenti Christiano, nisi ut eo modo agat, quo agere viderit ecclesiam, ad quam forte deuenerit ad discendum, quod opus est.

Hieronymus ad Demetria.

Semper in comitatu tuo graues foeminas habeas, mores enim et studia dominarum plerumque ex ancillarum et comitantium moribus iudicantur. Qualis enim quæque sit, talium consortio delectatur.

Greg. lib. 1. Moral. super illud: Vir erat in terra.

Non valde laudabile est, bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut enim grauioris culpæ est inter bonos bonum non esse. Ita immensius est præconij, bonum etiam inter malos exstitisse.

Ioan. Chrys. lib. 3. de uestigijs philosophorum.

Philosophus sic inter hostes viuendum censuit, tanquam inter amicos: et inter amicos, ac si in medijs hostibus viueretur.

Isidorus libro 2. Soliloquio.

Sancta conuersatio confundit inimicum, ædificat proximum, glorificat deum.

Hugo de disciplina monachorum.

Disciplina est conuersatio bona et honesta, cui parum est non malum facere, sed studet etiam in his quæ bene agit irreprehensibilis apparere.

Ibidem.

Disciplina honestæ conuersationis ex quatuor perpendi potest, ex gestu, motu, affatu, et conuictu. Gestus autem reprehensibilis est, si est aut mollis, aut dissolutus, aut tardus, aut citatus. Mollis significat lasciuia, dissolutus negligentiam, tardus pigritiam, citatus siue impetuosis inconstantiam.

Ibidem.

Gestus hominis in omni actu debet esse graciosus, sine mollitie: quietus, sine dissolutione: grauis sine tarditate: alacer sine inquietudine: maturus sine proteruitia: et sine turbulentia seuerus.

Ibidem.

Tempe.

Temperanda est etiam facies et modificanda in gestu suo. Ita ut nec proterue exasperetur, nec mollior dissoluatur: sed semper habeat rigidam dulcedinem et dulcem rigorem, secundum illud Ecclesiast. decimonono: Ex visu cognoscitur vir, et ab occurso faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, et risus dentium, et incessus hominis enuntiant de illo, scilicet qualis sit, quia per illud quod foris siue bene, siue male agitur, interior animi qualitas intuitum oculis patet indicatur.

Ibidem.

In motu corporis cauendum est, ne in tardationibus adeo molli gressu vramur, ut pomparum ferulis similes esse videamur, aut in festinationibus non suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fuerint, anhelitus mouentur, vultus mutatur, omnia torquentur, quæ signa sunt inconstantis animi.

Cyprianus epi. 2.

Quod potest redimi, non timetur. Esse iam inter nocentes innoxium, crimen est. Malos quisquis non imitatur offendit. Consequere iura peccatis, et cooperari licium esse, quod publicum est.

Seneca ad Lucilium epi. 5.

Id agamus, ut meliorem vitam sequamur quam vulgus, non ut contrariam. Alioqui quos emendare volumus fugamus et a nobis auertimus.

Idem ad Lucilium epi. 6.

Nulla res magis animos induit honestos, et in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quam bonorum virore conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora, et vim præceptorum obtinet frequenter aspici, frequenter audiri.

Idem epi. 7.

Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, imo crudelior, et inhumanior, quia inter homines fui.

Ibidem.

Nihil damnosius bonis moribus, quam in spectaculo desidere. Quia tunc facilius vitia surrepunt.

Idem ad Lucilium epi. 35.

Si quid in aliquibus, ex sordida conuersatione seruile est, honestorum conuiuctus excutiet.

Idem epi. 82.

Salutare est non conuersari dissimilibus, et diuersa cupientibus. Turba et si non mutat te, impedit tamen. Multum autem nocet etiam qui moratur. In vitia alter alterum trahimus. Quomodo autem reuocari possint ad salutem quos nemo retinet, populus impellit.

Idem epi. 97.

Sic cum inferiore viuas, quemadmodum superiorem tecum viuere velis.

Seneca de quatuor virtutibus.

Omnes tibi pares facies, inferiores superbiendo non contempnas. Superiores recte viuendo non timeas. In reddenda officiositate neque exactor, neque negligens appareas. Cunctis esto benignus, nemini blandus. Paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior esto iudicio, quam sermone, vita quam vultu: clementiæ cultor, seueritatis detestator. Fame bonæ, neque tuæ seminator, neque alienæ inuidus, rumoribus, criminibus, suspicionibus mini-

me credulus, vel malignus, sed potius qui per speciem simplicitatis aliquibus ad nocendum surreperit optatissimus. Ad iram tardus. Ad misericordiam pronus. In aduersis firmus. In prosperis cautus, occultator virtutum, sicut alij vitiorum, vanæ gloriæ contemptor et bonorum, quibus præditus es non acerbis exactor. Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse, loquentium patiens. Seuerus seueri, sed hilares non aspernans.

Seneca de 4. virtutibus.

Si tempus iocos exigit, hos quoque cum dignitate sapientiæ gere, ut te nec grauet quisquam iniquam asperum, nec contemnat tanquam vilem. Non erit tibi scurrilis, sed grata urbanitas. Sales tui sine detestatione ioci sine utilitate risus sine cachinnatione: vox sine clamore. Incessus sine tumultu: quies tibi non desidia erit. Et cum ab alijs luditur, tu sancti honestique aliquid tractabis.

Valerius Maximus lib. 7.

Cum quidam stolidus audiente Pythagora dieceret: Malle se cum mulieribus esse, quam cum philosophis conuersari. Et sues, inquit, in cœno libetius quam in pura aqua versantur.

Q. Curtius de gestis Alexandri lib. 6.

Feras bestias captas et inclusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies miugatur.

L. Apuleius de deo Socratis.

Conuersatio enim perpetua contemptum parit. Raritas autem admirationem conciliat.

Menander.

ὁ σοφὸς ὁμιλῶν καὶ ἀντὶς ἐν βίῳ σοφὸς. Id est, Cum sapientibus consuetudinem habes, et ipse euades sapiens.

Idem.

ὁ μιλάς τε τῶν ὑποτιμωρῶν φιλῶν. Id est, Consuetudines autem seniores ama.

Idem.

καὶ κατὰ ὁμιλῶν, καὶ ἀντὶς ἐν βίῳ κακός. Id est, Cum malis consuetudinem habes, et ipse euades malus.

Idem.

ὁ ἐκ ποσὶν καὶ κατὰ ὁμιλῶν κακός. Id est, Corruptum mores bonos consuetudines male.

Quid. epi. Canaces ad Machabæum.

Scilicet est aliquid cum seuis uiuere uentis. Iuuenalis satyra 2.

— Dedit hæc contagio labem

Et dabit in plures, sicut grex totus in agris Vnius scabie cadit, et prurigne porci.

Vnaque contacta linorem ducit ab una.

Ibidem.

Aspice quid faciant commercia.

Conuersio græce σπένδω ἢ ἀδω. et σπένω conuerto dicitur. Deduciturque à conuerto, et hinc conuersor et conuersatio descendit. Differt autem conuersio ab auersione, ut patet supra in Auersio.

Ecclesiast. 5.

Ne tardes conuerti ad dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.

Ecclesiastici

Ecclesiastici 27.

Conuertere ad dominum, & relinque peccata tua. Precare ante faciem domini, & minue offendicu la. Reuere ad dominum, & auertere ab iniusti tia tua.

Esaie 30.

Sireuertamini & quiescat salui eritis.

Ieremie 3.

Vulgo dicitur, si dimiserit vir uxorem suam & re cedens ab eo duxerit virum alterum, Nunquid reuertetur ad eam ultra? Nunquid non polluta erit, & contaminata mulier illa? Tu autem forni cata es cum amatoribus multis, tamen reuerte re ad me dicit dominus, & ego suscipiam te. Leua oculos tuos in directum, & vide vbi nunc prostra ta sis.

Ieremie 25.

Reuertimini vnusquisq; a via sua mala, & a pessi mis cogitationibus vestris, & habitabitis in ter ra, qua dedit dominus vobis, & patribus vestris a seculo & vsq; in seculum.

Ezechie 33.

Nolo mortem impij, sed vt couertatur impius a via sua & viuatur. Conuertimini a vijs vestris pessimis.

Ibidem.

In quacung; hora ingemuerit peccator, saluus erit.

Ione 3.

Couertatur vir a via sua mala, & ab iniquitate que est in manibus eorum. Quis scit, si couertatur & ignoscat deus, & reuertatur a furore irae suae, & non peribimus.

Ioclis 2.

Conuertimini ad me in toto corde vestro.

Iacobi 6.

Qui conuerit fecerit peccatore ab errore viae suae, saluabit animam suam a morte.

Actuum Apost. 3.

Poenitemini igitur & conuertamini, vt deleantur peccata vestra.

August. lib. 4. de unico baptismo. & habetur de Conse. dist. 4. Baptismi.

Conuersio autem cordis potest quidem esse non per cepto baptismo, sed contempto non potest. Neq; vilo modo dicenda est conuersio cordis ad domi num, cum dei sacramentum contemnitur.

Augustinus de Magdalena.

Quis non admiretur subitam peccatricis mutatio nem. Quae venerat sordida, & in fonte salutari su per niuem dealbata est.

August. de uerbis domini sermo 16.

Quid differt in crastinum dicens, longa vita erit, ip sa longa bona sit, & sic melior erit, quam si lon ga bona non sit. Si vero breuis sit, unde factum est, vt bona sit? Quare vis habere longum malum?

Augu. lib. de poenitentia, & habetur de poe niten. dist. ultima. Nullus.

Nullus expectet quando peccare non potest. Arbi trij enim quaerant libertatem, vt delere possit com missa, non necessitatem. Qui prius utiq; a pecca tis relinquitur, quam ipse relinquat ea, non libere, sed quasi necessitate condemnatur.

Idem ibidem, & hab. ibidem.

Illi autem qui cum potuerunt, nunquam conueriti voluerunt, confitentes cum iam peccare nequeant,

nec sic facile acquirunt, quod volunt. Oportet vt poenitentia fructificet, vt vitam mortuo impetret. Scriptum est, sine charitate neminem saluum esse.

August. in sermo de poenit.

Surgamus & ad illum redeamus, a quo peccando recessimus. Ibi esse nostrum non habet mortem. Ibi velle nostrum non habet errorem, Ibi amare nostrum non habet offensionem.

August. lib. de poenitentia.

Per vosmetipsos peccastis, per vos erubescatis Erubescencia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hoc praecipit dominus, vt nemo poeniteret in occulto. In hoc q; per seipsum di cit sacerdoti, & erubescencia vincit timore offensi.

August. super psal. 51.

In inferno erit poenitentia, sed sera, ergo infructuo sa. Vis vt sit fructuosa, non sit sera. Hodie te corri ge, qui viuis es. Nam qui iudex tuus futurus est, ipse hodie tuus aduocatus est.

August. super psal. 70.

Vt sit homo aliquid conuertat se ad illu, a quo crea tus est. Recedendo enim frigescit, accedendo fer uescit. Recedendo tenebescit, accedendo clarescit. A quo enim habet, vt sit apud illum, habet vt bene sit. Ergo qui vult simul esse cum deo, non ab illo recedat, sed ad illum accedat.

August. super psal. 94.

Si ardes conscientia delicti, lachrymis extingue flamma peccati. Plora ante deum: securus plora ante eum, qui te fecit. Non enim opus manuum tua rum contemnit in te. Noli putare, quia potes a te refici, a te deficere potes. Tu te ipsum reficere non potes. Ille te reficit, qui te fecit.

Augustinus de uerbis domini, sermone 4.

Conferamus nos ad te, & bene nobis erit de te. Ma lum est nobis de nobis, quia dimisimus te, Dimissi sti nos nobis.

Augustinus de uerbo domini, sermone 16.

Nemo deum timens conueriti differt, nisi qui putat, quod plus habet viuere. Ipsa enim est res, quae multos occidit, cum dicunt cras, cras, & subito o sium clauditur. Remansit foris cum voce corui na, qui non habuit gemitum columbinum. Cras cras, corui vox est. Geme vt coluba, & tunde pe ctus.

August. lib. contra Nouitianos.

Deus enim recte animam visitans, ipsam mouet, ip sam docet, sibi q; spondet veniam, si conueriti ve lit: ipsam dormientem excitat, pigritantem stimu lat, sibi q; manum porrigit, semita ostendit, & mer cedem promittit.

Augustinus contra quinq; hereses.

Quaeramus lapidem, quo percutiatur incredulus, & percussus quassetur: quassatus, comminatur: comminutus, in puluerem conuertatur: conuer sus, in puluerem compluatur: coplutus, seratur: satus, faciat fructum. Non quod igne consumatur, sed quod horreo condatur.

Aug. lib. de uera innocentia.

Remedia conuersionis ad deum nullis sunt cum tationibus differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim poenitenti indulgentiam

tiam promisit, diem crastinum non spondit.

Hieronymus de Magdalena.

Discite poenitentes a Magdalena salutarem pecca torum absolutionem per lachrymas fieri.

Hieronymus ad Letam.

Nunquam est sera conuersio, latro de cruce transi uit ad paradysum.

Hieron. in epist. ad Heliodo.

Quid agis in paterna domo delicate miles? Ecce ad uersarius in peccatore tuo Christum conatur occi dere. Licet paruulus ex collo pendeat nepos: licet sparso crine, & scissis vestibus vbera, quibus te lactauerat mater ostendat. Licet pater in limine iaceat, per calcatum perge patrem, sine lachrymis, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pie tatis genus est in hac re esse crudelem.

Hieron. de sancta Paula, recitans eius uerba.

Affligendum est corpus, quod multis vacauit deli cijs. Longus risus perpetuo compensandus est fle ru: mollia linteamina & serica praetiosissima aspe ritate cilicij commutanda. Quae vero & seculo pla cui, nunc Christo placere desidero.

Hieronymus ad Paulam de morte Blefilla.

Secura esto mi Blefilla, confidimus probantes ve ra esse quae dicimus. Nunquam sera est couersio, vox haec primum in latrone dicta est.

Ambrosius de Magdalena.

Quis dubitet de venia? Ecce quid ecclesia prae po suerit nobis ad eleuandam spem ad veniam. Da uid psalmistam, Mathaeum euangelistam, Pau lum diuinam vbiq; tubam resonantem, & Mariam Magdalenam suo exemplo clamantem: discite a me o peccatores, in fonte lachrymarum redire ad fontem salutis.

Ambro. in sermo de elemosyna & ieiunio.

Si aurum tibi offeram, non mihi dicis cras veniam, sed iam exgis. Nemo differt, nemo excusat. Redemptio animae promittitur, & nemo festinat.

Gregorius lib. 2. Moralium.

Solent etiam electi in quibusda suis cogitationibus & actibus superbire. Sed quia electi sunt, cunctis diebus superbire non possunt. Quia priusquam vitam finiant ab elatione ad humilitatem corda commutant. Impius vero cunctis diebus superbit. Quia sic vitam terminat, vt ramen ab elatione non recedat. Circumspicit q; temporaliter floret, in vi ra carnis fiducia ponit, eamq; diu permanere aesti mat, quam ad praesens tenet.

Gregorius lib. 24. Moralium.

Vitam prius vnus cuiusq; conuersi, & inchoatio bla da permulcet, & aspera medietas probat, & ple na post perfectio roborat.

Ibidem.

Prius ergo suauitate sentiunt, securi prius pacis quiete nutriuntur. Post cognitam vero dulcedi nem, tanto iam tolerabilius temptationum certami na sustinent, quanto altius in deo cognouere qd amant.

Ibidem.

Plerunq; conuersus quisq; talibus temptationu stimu lis agitur, qualibus ante conuersionis gratiam nunquam pulsatum se esse reminiscitur. No quia

tunc haec eadem temptationis radix deerat, sed quia non apparebat.

Gregor. lib. 33. Moralium.

Quanto quis minus videt se, tanto minus sibi displicet. Et quanto maioris gratiae lumen percipit, tanto amplius reprehensibilem se esse cognoscit.

Gregor. homi. 10. super illud Matthei: Cum natus esset Iesus in Beth.

A regione nostra superbiendo, inobediendo, visi bilia sequendo, cibum vetitum gustando disces simus. Sed ad eam necesse est flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atq; appetitum carnis re frenando redeamus. Per aliam ergo viam ad re gionem nostram regredimur, quando qui a para disi gaudijs per delectationem recessimus, ad hec per lamenta reuocamur.

Greg. super euang. hom. 34.

Maius de peccatore conuerso, quam de iusto stan te gaudium fit in caelo. Quia & dux in praelio plus eum militem diligit, qui post fugam reuer sus hostem fortiter premit, quam illum qui nun quam terga praebuit, & nunquam aliquid fortiter fecit. Sic agricola illam amplius terram amat, quae post spinas vberes fruges profert, quam ea quae nunquam spinas habuit, & nunquam ferti lem messem produxit.

Grego. in hom. tractans illud: Et si in secunda uigi lia, & si in tertia uigilia uenerit, &c.

Prima uigilia est pueritia, secunda adolescentia, ter tia senectus. Qui ergo in prima uigilia vigilare noluit, secundam custodiat, vt qui conueriti a pra uitatibus suis in pueritia neglexit, ad vias uite sal tem tempore iuuentutis euigilet: & qui ad vias uitae iuuentutis tempore non euigilat, saltem in se nectute respiciat. Nam quos diu vt conuertant tolerat, non conuersos diutius damnat.

Gregor. lib. 3. Dialogorum.

Compunctionis duo sunt genera. Vide in Coenitio. Gregorius in Heft. 4.

Sero quaeruntur salutis remedia, cum mortis im minet periculum, unde Salomon: Tunc inuoca bunt, & non exaudiam. Mane surgent, & non in uenient me.

Isidorus de summo bono lib. 2. cap. 10.

Multos remissa conuersio in pristinos errores re ducit, ac viuendi tempore resoluit.

Ibidem.

Valet interdum conuersis pro anime salute mutatio loci, plerunq; enim dum mutat locus, mutat metis af fectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter euelli, vbi quisq; illecebris deseruiuit. Nam locus vbi quisq; prae uixit hoc aspectum mentis oppo nit, quod semper ibi vel cogitauit, vel gessit.

Isidorus de summo bono libro 3. cap. 8.

Primordia conuersoru blandis refouenda sunt mo dis, ne si ab asperitate incipiant exterriti, ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine leni tate erudit, exasperare potius q; corrigere nouit.

Isidorus de summo bono libro 3. cap. 9.

Vtile est dei seruo post conuersionem tentari, quate nus a tempore negligentiae sollicitudibus uirtutis

virtutes animum per exercitiū praepraet vitiū.

Bernardus de Meditatione.

Quanto homo magis mala sua intelligit, tanto amplius suspirat et gemit.

Bernardus super Cantica sermo 36.

Conuertimini ad me in toto corde vestro. Corporis conuersio si sola fuerit, erit nulla. Forma si qui dem conuersionis est non veritas vacuum virtu tem gerens et speciem virtutis.

Bernardus super Cantica.

Dico omnes ignorare deum, qui nolunt conuer ti ad eū. Neque enim aliud proculdubio renuunt, nisi quia grauem et seuerum imaginantur, qui pius est. Durum et implacabilem, qui misericors est. Fe rum et terribilem, qui amabilis est, et mēitur ini quitas sibi, formans sibi idolum pro eo quod non est ipse.

Ibidem.

Solet inter primordia conuersionis acius insurge re tentatio prauae consuetudinis, et vix possunt exingui iacula ignita diaboli.

Hugo de claustro animae libro 3. cap. 10.

In illa aetate quando flauescunt crines, caro nitecit eburnea, oculorum gemmis facies rosea decora tur, valetudo corpori vires subministrat, iuueni lis aetas longioris vitae spatium repromittit, quā do viget ratio, viget etiam corporis sensus, vi sus acutior, auditus promptior, incessus rector, vultus iucundior. Qui in hac aetate se domat, et deo se sociant, praeium Ioannis expectant.

Ibidem.

Tales offerunt hostiam viuētem, deo placentem, immaculatā, non aure, non oculo, non pede, non cauda carentē. Audiat hoc senum fera conuersio, quibus ex defectu senectutis aures obturant, oculi turbantur, et ut cuncta breuiter perstringā, ipsi in se per se deficiunt. Hi non offerunt agnū immacula tum, sed ut ita dicam porcum truentatum. Sicut enim porcus in immunditijs, sic senex iacuit in vi tijs: et sicut porcus si quis pascitur, sic senex fa bulis et rumoribus delectatur.

Lactantius Firmianus diuini instituti lib. 6. cap. 24.

Nemo potest esse tam prudens, et tam circumspe ctus, ut in aliquo non labatur. Et idcirco deus im becillitatem nostrā sciens pro sua pietate aperuit homini portū salutis, ut huic necessitati cui fragi litas nostra subiecta est, medicina poenitentiae sub ueniret. Ergo quicumque aberrauerit referat pedē, seque quā primum recipiat ac reformet. Sed re uocare gradum superasque euadere ad auras, hoc opus hic labor est. Degustatis enim male iucundis voluptatibus vix diuelli ab his possunt. Facilius recta sequerentur, si earum suauitates non attigis sent. Sed si eripiant se malae seruituti condona bitur his error omnis, si errorem suum vita melio re correxerint. Nec lucrari se quisquā putet, si delicti conscium non habebit. Scit ille omnia in cuius conspectu viuimus. Nec si vniuersos homi nes celsare possumus deum possumus, cui nil abs conditum, nil potest esse secretum.

Salustius in Iugurtha.

Quem poenitet delicti gratiam meretur.

Franciscus Petrarca soneto 22.

Piu gloria nel regno de li electi

Diu spiritu conuerso, et piu si stima

Che di non antonou altri perfetti. id est,

Plus gloria est in regno electorum

Vnius spiritus conuersi, et plus si fit,

Quā non agitant nouem aliorum perfectorum.

Franciscus Petrarca canti. 19. stantia 1.

Chismarita ha la strada tornim dietro, id est,

Qui iter perdidit, retrocedat.

Conuiuium graece συνήθεια. id est, συνήθεια conui tior. aris dicitur. Est autem conuiuium maledictū cum contumelia. Cicero: Maledictum autem nihil habet propositi praeter contumeliam, quae si pe tulantius iactatur conuiuium, sin facietius vrbani tas nominatur. Nec Labeoni iurisconsulto assen tiendum puto, qui conuiuium putat a vocum co citatione, vel conuentu deriuatum: et id esse, quod cum clamore publice fiat. Vt dicitur in l. Item apud Labeonem. §. Conuiuium. ff. de iniur. Quid autem a contumelia differat conuiuium, vi de infra in susurratio.

Conuiuium graece συνήθεια. id est, συνήθεια conui uae dicuntur. Et est accubatio epula rum, secundum Ciceronem, qui in li. qui Ca to maiordicitur, vel de senectute dicit. Bene enim maiores nostri accubationem epularum, quia vi tae coniunctionem haberet, conuiuium nomina uerunt, melius quā graeci, qui hoc ipsum modo computationem hoc est συνήθεια, modo coenatio nem, quae συνήθεια. id est, vocant. Ab hoc conuiuior, quod est conuiuium facio, et conuiua, qui ad co uiuium vocatur. Conuiuiones vero hoc est co potiores, non a conuiuendo, vel conuiuendo, sed a combibendo dicti sunt, quasi combibitiones.

Conuiuium laudatur, dummodo de tractatibus et fabulis, et plausibus turpibus non misceatur. 44. dist. conuiuium, et ca. se.

Conuiuium clericorum debet praecedere mensae benedictio, infra mensam lectio, post mensam gra tiarum actio. 44. dist. quando autem.

In conuiuium non cibis, sed cibi auiditas reproba tur. de Con. dist. 5. sint tibi.

Conuiuium haereticorum et schismaticorum praeci pue clerici debent vitare. 24. q. 4. Clericus.

Conuiuium prohibetur cum sacerdotalis sensus te nuis esse debeat, ne pinguis venter grossam men tem generet. 44. dist. cap. vltimo. et §. se. 34. dist. Presbyteri.

Conuiuium ne episcopus, nec clericus absque necessi tate in ecclesia facere debet. 41. dist. Non oportet. el. 2. et cap. se.

Conuiuium triplex est, scilicet animae, ecclesiae et beatorum, et quodlibet corū habet tres epulas. b. Tho. super Isai. 25. fi.

In conuiuijs clericus superflue expendens, et in alijs peccat mortaliter. b. Tho. quod li. 6. 12. 4.

Festa mundanorum sunt in epulis et delicijs corpo rum, sed festa spiritualiū sunt in delectatione spi ritus. b. Tho. super Ioannem 7. lect. 1. infi.

Prouerbiorum 33.

Noli

Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in comestatio nibus eorum, qui carnes ad vescendum confe runt, quia vacantes potibus, et dantes symbola consumuntur.

Ecclesiastes 7.

Melius est ire ad domum lucus, quā ad domum conuiuij: in illa enim finis cunctorum ammone tur hominum, et viuens cogitat quid futurū sit.

Hesiodus.

ὁν φιλονεικῶν δὴ δόξα καλὴν. ὅν δ' ἔχον ἰσχυροί.

Id est, Id est,

Amicum ad conuiuium uoca, inimicum dimitte,

Sed hunc maxime uoca, qui te prope habitat.

Idem.

ἐν δὲ τραπέζῃ δόξα δὲ δόξα καλὴν. ὅν δ' ἔχον ἰσχυροί.

Id est, Id est,

Neque multorum sociorum conuiuij per turbator sis,

Ex communi plurima gratia, sumptus autem paucissimus.

Menander.

ὅν δὲ ἐν τῇ δόξῃ δὲ δόξα καλὴν. ὅν δ' ἔχον ἰσχυροί.

Id est, Id est,

Bene compositum esse aliena conuiuium oportet.

Aulus Gellius lib. 13. Noctium Atticarum.

Marcus Varro dicit conuiuiarum numerum inci pere oportere a gratiarum numero, et progredi ad Musarum: id est proficisci a tribus, et consiste re in nouem, ut cum paucissimi conuiuae sunt, non pauciores sint quā tres: cum plurimi, non plures quā nouem. Nam multos inquit esse non con uenit, quod turba plerumque est turbulenta.

¶ Opheli stoici huiusmodi de Affabilitate est prae ceptum.

Disce non inter lances mensasque nitentes, Non stupet insans acies fulgoribus, et cum Acclius falsis animus meliora recusat: Verum hic impransus mecum discite debere.

¶ Conuiuium tribus constare debere, ex Menalip pa Varronis adducitur: lectis viris, lecto loco, lecto tempore.

Cicero de Senectute.

¶ Bene maiores nostri accubationem epularum, quod amicorum et vitae coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt, melius quā Graeci, qui hoc idem tum computationem, tum coenatio nem vocat: ut quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur.

Martialis.

μισῶ μνημονα συνώπιον. Id est, Odi memorem compositorem.

¶ Tiberius ad eum modum et in hanc sententiam, pro Cotra Mellalina, qui ob verba quaedam inco sideratius per prandium effusa praehesus ad Im peratorem prouocauerat, rescripsit, postulas, ne ei verba prae detorta, ne ue conuiuium fabu larum simplicitas in crimen duceretur, ut est au thor Tacitus libro 5.

¶ Homerus Odys. 1.

ὁ δὲ γὰρ ἔγω γὰρ πρὸς τὴν ἑσπέρην ἔτι καὶ δὴ μὲν ἀπὸ τῆς δόξης δὲ δόξα καλὴν. ὅν δ' ἔχον ἰσχυροί.

Id est,

Illud quidem longe est finis gratissima rerum, Perpetuo uacuum curis traducere uitam.

Vt si cum populi conuiuium let a frequentent, Auscultent cytharae lusum, iuuenesque canentes, Stentque cibis iuxta mensae dapibusque repletae, Insuper adferrens pleno et cratera minister, Infundat pateris dulcissima muner a Bacchi. Hoc mihi nil quicquā iucundius esse uidetur.

¶ Ouis.

ὁν δὲ ἐν τῇ δόξῃ δὲ δόξα καλὴν. ὅν δ' ἔχον ἰσχυροί.

Copula et de sui natura ponitur inter separata vel diuersa. glo. est in ca. querelā. de sim. et in de. in plerisque in ver. Et populo. de elect. et in rubri. ff. de iuris et facti ignoran. et ubi ponitur idē im portantia, exponitur pro id est, ut in cap. mona steria in fi. et ita ibi declarat Panor. de vi. et ho ne. cleri. probatur. et in l. pri. ff. de transact.

Copula de sui natura copulat aequae principaliter. glo. est in di. ca. querelam, et ibi Panor. declarat, et ponit aliud exemplū vltā illud quod illic po nitur post Ioan. Andr.

Copula requirit concursum vtriusque copulati. §. penul. insti. de haere. insti. l. si haere di plures. ff. de condi. institut. glo. in cap. 2. de rescriptioni.

Copula si apponatur in determinatione temporis continuationem temporis denotat. exemplum si testis deponat Titium possedisse a decem annis et circa. cap. licet causa. de proba. et ibi. Bal. col. 4. post Hosti.

Copula auget dispositionē, quae continetur in praecedenti copulato. l. ea tamen adiectio. ff. de leg. 3. exemplum, si lego uxori aurum, argentum, et quae eius causa parata sunt, veniunt in legato, et vestes et alia parata, si tamen omitteretur copula secus esset, ut no. in d. l. Ea tamen.

Copula qualitatem praecedentis dispositionis re petit in sequenti. Exemplum, lego fundum instru ctum, et domum, certe intelligitur, quod etiā do mus instructa legata sit. l. si eia. §. Caio. et ibi Bar. de fundo instruct.

Copula et quando ponitur inter aequae principa lia, exponitur pro alternatiua. Abb. in ca. 2. de vi. et hone. cle.

Coquina graece μαγειρεία. id est, μαγειρεία. id est, coquū dicitur. Et est locus in aedibus, in quo obsonia co quuntur, a coquendo dicta, eademque culina dicitur, quod locupletiores in ea ignem colimus, ut placet Marcello: vel ut alij, quod dii penates illic colerentur: vel a colluue, hoc est, a labe vel im munditia, quod illic immunda lauantur, ut postea coquantur, et vasa et alia id genus. Iuuenalis contentum pro continente posuit: sequitur suā quemque culina. Hinc culinor. aris. et coquinor aris. id est, culinam vel coquinam exerceo, et ars coquinaria dicitur.

Corpus

CORRECTIO.

aliqua emendatoria poena plectit, elemosynam facit, quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstantur inuitis, quando eorum consulitur vilitati, non voluntati, quia ipsi inueniuntur sibi inimici.

Aug. in homi. de poenit. et hab. 2. q. 7. Plerumq.

Plerumq; boni viri propterea sufferunt aliorum peccata et tacent, quia sæpe deseruntur publicis decumetis, quibus ea quæ ipsi sciunt, iudicibus probare non possunt.

Augustin. in sermone de puero Centurionis, et habetur 23. q. 1. Paratus.

Agenda sunt autem multa cum inuitis quadam benigna asperitate plectendis, quorum potius vilitati consulendum est, quam voluntati. Nam corripiendo filium quælibet asperere, nunquam profecto pater nus amor amittitur. Fiat tamen quod nolit, et doceat, qui etiam inuitus dolere videtur sanandus.

Aug. contra Parmeniam, et ha. 23. q. 4. Quisquis.

Quisquis vel quod potest arguendo corrigit, vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit, vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportathic est pacificus, et ab isto maledicto immunis, de quo scriptura dicit: Væ his qui dicunt, quod nequam est bonum, et quod bonum est nequam: omnino liber, prorsus securus, penitus est alienus. Quomodo inquit Parmenianus incorruptus poteris permanere, qui corruptis sociaris?

Augustinus de uerbis euangelij, et habetur 23. q. 4. A malis.

Duobus modis non te maculat malus, si ei non consentias, et si redarguas: hoc est non communicare, non consentire.

Aug. de uerbis domini, super illud Mat. 18.

Si peccauerit in te frater tuus.

Quæ peccantur coram omnibus, coram omnibus corripienda sunt, ut omnes timeant. Qui secreto peccauit in te, secreto corripe: Nam si solus nosti, et cum vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor. Nam si solus nosti, tunc vere solum in te peccauit: sed si multis audientibus tibi iniuriam fecit, etiam in illos peccauit, quos testes suæ iniquitatis fecit. Ergo corrigenda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus. Ipsa corrigenda sunt secretius, quæ peccantur secretius: ubi contigit malum, ibi moriatur.

Aug. de uerbis domini, serm. 16.

Amendo debemus corripere, non nocendi auiditate, sed studio corrigendi. Si peccauerit in te frater tuus, quare illum corripis? quia doles quod peccauit in te. Si amore tui id facis, nihil facis: si amore illius, optime facis.

August. de uerbis domini.

Foris terribilis personet increpatio, intus lenitatis reneatur dilectio, neque consentientes sitis malis, ut approbetis: neque negligentes, ut non arguatis: neque superbientes, ut insultanter arguatis.

Augustinus in sermone domini, in monte.

Accusare vitia officium est bonum, tamen mali faciunt, alienas partes agunt, Cogitemus ergo, cum

aliquem reprehendere nos necessitas coegerit, utrum tale sit vitium, quod nunquam habuimus, et tunc cogitemus nos homines esse, et habere potuisse, vel quod tale habuimus, et iam non habemus, et tunc tangat memoria communis fragilitatis, ut illam correctionem, non odium, sed misericordia præcedat. Si autem inuenerimus nos in eodem esse vitio, non obiurgemus, sed ingemiscamus, et ad æqualiter deponendum inuitemus.

August. in sermone domini, lib. 2.

Raro et magna necessitate obiurgationes adhibendæ sunt. Ita tamen, ut in his etiam ipsis, non nobis, sed deo seruiatur infirmus.

August. lib. 1. de Ciuit. dei.

Nam si propterea obiurgandis et corripiendis male agentibus quis parcat, quia opportunum sibi tempus inquit, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediunt, aliosque infirmos premant, atque auertant a fide: non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis.

Ibidem.

Plerumq; ab eis admonendis, obiurgandis, et corripiendis male dissimulatur. Ne uel eos offendamus, vel ut eorum inimicitias deuitemus, ne impediunt, et noceant in istis temporalibus rebus, quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas, siue quas amittere formidat infirmitas.

Ibidem.

Ad hoc speculatores et populorum principes in ecclesijs constituti sunt, ut non pereant, obiurgando peccata. Nec ideo tamen ab huiusmodi culpa penitus alienus quilibet prepositus sit, cum in eis cum quibus vitæ necessitate coniungitur, mala arguenda et monenda nouit, et negligit, deuotans eorum offensiones.

Augustinus Vincentio Donatista, et habet.

23. q. 4. Niniuum.

Niniui sunt inquieti, quos per ordinatas a deo potestates seculares cohiberi atque corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multorum tam correctio ne gaudemus.

Aug. ad Vincen. et ha. 22. q. 7. Quicumque.

Quicumque vos et occasione huius legis imperialia, non dilectione corrigendi, sed odio inimicandi prosequitur, displicet nobis.

August. ibidem. §. Sed nec.

Sed nec facile ista monstratis, nonnullos toleramus quos corrigere, vel punire non possumus. Neque propter paleam relinquimus aream domini, neque propter pisces malos rumpimus retia domini, neque propter hædos in fine segregandos discernimus gregem domini: neque propter vasa facta in contumeliam, migramus de domo domini.

Aug. ad Vincentium Donat.

Non omnis qui parcat amicus est, nec omnis qui uerberat inimicus. Qui phreneticum ligat, et leithargicum excitat, ambobus molestus, ambos amat, ambos sanat. Ambo quamdiu ægri sunt, indignantur: sed ambo sanati gratulantur.

Augustinus.

CORRECTIO.

LXIII.

Aug. ad Lothar. et hab. 23. q. 5. Qui uitij.

Qui uitij nutriendis parcat et fauet, ne contristet peccantium voluntatem, non tam est misericors, quam qui non vult cultum rapere puero, ne aut diat plorantem, et non timet, ne vulneratum doleat, vel extinctum.

Augustinus de communi uita et regula clericali, et hab. 5. q. 5. Non uos.

Non vos iudicetis esse maleuolos, quando crimen altius indicatis. Magis quippe nocentes non estis indicando crimen, quam si fratres vestros, quos corrigere potestis tacendo perire permittitis. Si enim frater tuus vulnus habeat in corpore quod vult occultari, cum timet secari, nonne crudeliter a te filetur, ac misericorditer indicatur: quanto ergo potius debes manifestare crimen, ne deterius putrescat in corde.

Aug. et hab. de poenit. dist. 1. Sed et.

Ideo nobis peccatibus indignatur dominus Iesus, ut indignationis suæ terrore nos conuertat. Indignatio ergo eius non ultionis executio, sed magis absolutionis operatio est.

Augustinus ad Bonifacium.

Molestus est medicus furienti, et phrenetico, et pater indisciplinato filio: ille ligando, iste cadendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant, et perire permittant, ista potius falsa mansuetudo crudelitas est.

Augustinus ad Marcellum.

Magis amat obiurgator sanans, quam adulator dissimulans.

Aug. ad Macedonium, epi. 64.

Plurimum interest, quo animo quisque parcat. Sicut enim est aliquando misericordia puniens, ita et crudelitas parcens.

Aug. de charitate sermo. 7.

Non putes te amare seruum, quando eum non cædis: aut tunc amare filium, quando ei non das disciplinam: aut tunc amare filium tuum, quando eum non corripis. Non est ista charitas, sed languor.

Aug. de Trinitate lib. 1. ca. 3.

Malo me reprehendi a reprehensore falsitatis, quam ab eius laudatore laudari. Ab illo enim quamuis ego non recte reprehendar, qui hoc non sensi, tamen error ipse recte vituperatur. Ab hoc autem non recte laudor, de quo hoc existimo, hoc sensisse, quod vituperat veritas, nec etiam ipsa veritas laudatur.

Augustinus super epistolam ad Galathas.

Quicquid lacerato animo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis: dilige, et dic quicquid uoles.

Hieron. in Iere. et habet. dist. 45. Recedite.

Boni rectores ex sua infirmitate aliorum infirmitates pensantes, magis per humilitatis et mansuetudinis leuamentum student peccantes ab erroris laqueo eruere, quam per austeritatem in foueam perditionis nutantes propellere. Vnde doctor gentium: Factus sum, inquit infirmus infirmis.

Hieron. et habet. dist. 45. Sed illud.

Sed illud non otiose transcurdum est, quod vno

peccante ira dei super omnem populum venit. Hoc quomodo accidit? Quando sacerdotes, qui populo præstant, erga delinquentes beneuoli videri volunt: et verentes peccantium linguas, ne forte mala de eis loquantur. Sacerdotalis seueritatis immemores nolunt complere, quod scriptum est: Peccantem coram omnibus argue, ut ceteri metum habeant.

Hieronimus super Ecclesiasticum.

Nemo audet accusare maiorem, propterea quasi sancti et beati, et in præceptis dei ambulantes augent peccata peccatis. Difficilis est accusatio in episcopum, etenim si peccauerit, non creditur, et si conuictus fuerit non punitur.

Hier. super illud ad Eph. Magis arguite etc.

Inter cetera mandata peccantes posse arguere maxime libertatis est. Sed ille potest facere, qui non meretur audire. Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo.

Hieron. ad Riparium, et hab. 23. q. 8. Legi.

Non est crudelitas crimina pro deo punire, sed pietas.

Hieron. super epist. ad Titum.

Quomodo potest præses ecclesiæ auferre malum de medio eius? qui in delictum simile corruerit, aut qua libertate corripere peccantem potest, cum tacitus ipse sibi respondeat, eadem se admisisse quæ corripit.

Ambros. lib. de Offi. et ha. 23. q. 4. Est iniusta.

Si quis latronem filijs deprecantibus motus, et lacrymis coniugis eius inflexus absoluit dum putat, cui adhuc latrocinandi aspirat affectus: non ne innocentes tradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? Certe si gladium reprimat, vincula dissoluit, laxat exilium: Cui latrocinandi quæ potest clementiori via non eripit facultatem? qui voluntatem extorquere non potuit.

Ambros. in Pastor. siue li. de digni. sacrodo.

Qui cordis sui domum excolere non valet, quomodo plurimorum adhibebit diligentiā? Et qui peccati trabem ex suo non potest eruere oculo, quomodo ex alterius oculo poterit amputare festucam?

Ambros. super cap. 21. Mat.

Gravissimus nodus in ligno non potest expelli, nisi grauius opressorio.

Ambrosius super Lucam.

Plus proficit amica correctio, quam accusatio turbulenta. Illa pudorē incutit, hæc indignationē mouet.

Ibidem.

Nouit deus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum.

Ambros. super epist. 1. ad Corinth. tractans.

illud: Modicum fermentum etc.

Peccatum vnius, quod cognitum non arguitur, multos contaminat. Imo omnes qui norunt, et non deuotant, aut cum possunt arguere, dissimulant. Non enim sibi videtur peccare, quando a nullo corripitur, vel vitatur.

Ambrosius in sermone ad vincula Petri.

Non osculatur semper pater filium, sed aliquando castigat. Ergo quando castigatur, qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet enim et

1 3 amor

amor plagas suas, quæ dulciores sunt, cum amarior inferuntur. Dulcior enim est religiosa castigatio, quam blanda remissio.

Greg. Ioanni episcopo Constantinopolitano,
et hab. de Con. dist. 45. Quid autem.

Quid autem de episcopis, qui verbis timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas vestra nouit. Pastores enim facti sumus, non percussores. Egregius prædicator dicit: Argue, obsecra, increpa, in omni patientia et doctrina. Noua vero atque inaudita est ista prædicatione, quæ verberibus exigit fidem.

Grego. in Pastoralibus cap. 38.

Nonnunquam qui inter flagellorum duritiam remanent incorrecti dulci sunt admonitione mulcendi. Nam plerumque quos cruciamenta non corrigunt ab iniquis actibus, lenia blandimenta compescunt. Quia et ægros quos fortis pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua reuocauit.

Grego. in Pastoralibus cap. 49.

Si quis est domini, iungatur mihi: si ille dei dicitur, qui ad feriendam vitia zelo diuini amoris excitatur, profecto se esse dei denegat, qui in quantum sufficit, vitam carnalium corrigere recusat. Fit plerumque deo gravior amore ardens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.

Gregorius in Pastoralibus.

Tunc proteruos melius corrigimus, cum ea quæ bene egisse credunt male acta monstramus, ut unde adepta gloria creditur, inde viliis confessio subsequatur.

Ibidem.

Maiores culpa, quo citius, quia culpa est, agnoscitur, eo etiam celerius emendatur. Minor vero dei quasi nulla creditur, eo peius, quo et securius in visu tenetur.

Ibidem.

Iuuenes plerumque, seueritas admonitionis ad profectum dirigit: senes vero ad meliora opera deprecatione blanda componit.

Grego. in Pastoralibus et Moralibus.

Sæpe hoc magnis doctoribus mirandisq; contingit, ut quo alta charitate feruent, modum correctionis exaggerent, ut lingua aliquid, quod non debet, dicat. Quia mentis dilectio quantum debet, inflammat.

Gregorius in Pastoralibus.

Sicut laudabile decretum est reuerentiam et honorem debui exhibere maioribus, ita rectitudinis et deitatis est, si quid in eis correctione indiget, nulla dissimulatione postponere. Ne totum corpus (quod absit) incipiat morbus inuadere, si languor non fuerit curatus in capite.

Gregorius lib. 6. Moralium.

Mundus esse a vitis debet, qui aliena corrigere curat. Quatenus quanto perspicacius alijs fugienda videat, tanto hoc ipse per scientiam et vitam verius declinat: quia nequaquam pure in membro maculam considerat oculus, quem pulvis grauat, et superiectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent.

Gregorius lib. 10. Morali.

Cum quis proximorum mala corrigere non valet,

taceat. Sed quæ corrigi loquendo possunt, silentio consensum pertimescat.

Ibidem.

Corda iustorum inflammantur, cum non correctæ crescere conspiciunt acta malorum, eorumque culpæ sese participes credunt, quos in iniquitate crescere silendo permittunt.

Grego. lib. 18. Moralium.

Sunt nonnulli qui dum malefacta hominum laudibus efferunt, augent quæ increpare debuerant.

Ibidem libro 21. Moralium.

Si ab increpatione idcirco recedimus, quia contra nos insurgere derisionis odia formidamus, non iam lucra dei, sed nostra quaerimus.

Grego. lib. 22. Moralium super illud Iob 31.

Si calui in sinu meo.

Multum homines et culpam confitentur, et humiles non sunt. Nam multos nouimus, qui arguente nullo, peccatores se confitentur. Cum vero de culpa sua fuerint fortasse correpti patrociniū defensionis quaerunt, ne peccatores esse videantur.

Grego. lib. 26. Moralium.

Si is qui corrigere nititur, ira superatur, opprimitur, antequam corrigat. Nam dum plusquam debet, accenditur, sub iustæ ultionis obtentu ad immanitatem crudelitatis effrenatur.

Ibidem libro 27. Moralium.

Piorum conscientia grande sibi præmiū credunt, cum mundæ quibusdā suis illicitis actionibus arguuntur. Ponunt ergo ante oculos cordis, quia districtum iudicium tanto breuius super eos mitigabitur, quanto acrius homine arguente præuenitur. Et temporalem iram super se lucris cœpitant, per quam se æternam euadere non ignorant.

Ibidem libro 26. Moralium.

In correptione quippe vitiorum subesse debet iracundia, non præesse. Ut executionem iustitiæ non dominando præueniat, sed simulatio subsequatur.

Grego. in Registro.

Qui non corrigit refecanda, committit, et facit culpam habet, qui quod potest corrigere, negligit emendare.

Ibidem.

Manifesta peccata non sunt occulta correctio purganda, sed palam sunt arguendi, qui palam nocent, ut dum aperta obiurgatione sanantur, hi qui eos imitando deliquerant corrigant. Dum enim vnus corripitur, plurimi emendantur. Et melius est, ut pro multorum salute vnus condemnetur, quam per vnus licentiam multi periclitentur.

Grego. super Ezech. homi. 2.

Si autem aliter aut quid loquatur, aut quibus dicatur, non vigilanter conspiciatur, valde periculosum est. Verecundæ enim mentes si quas fortasse culpas admiserint, leuiter arguendæ sunt. Quia si asperius arguantur, franguntur potius, quam erudiantur. At contra mētes asperæ et impudētes si increpatæ leuiter fuerint, ad maiores culpas ipsa leuitate prouocantur.

Grego. super Ezech. homi. 6.

Paulus arguit Petrum, Petrus vero laudauit Paulum. Amicus ergo veritatis laudauit, quod reprehensus

hensus est. Neque etiam minori fratri ad consensum dedit, quatenus quod primus erat apostolatus culmine, esset et primus humilitate.

Ibidem.

Ecce a minori suoreprehenditur, et reprehēdinō dedignatur. Non ad memoriam reuocat, quod primus apostolatus vocatus est, non quod clauis regni cœlestis accepit.

Grego. super euangelium homilia 6.

Verba sapientum quasi stimuli. Clauis atque stimulus verba sapientum comparantur: quia culpas delinquentium nesciunt calcare, sed pungere.

Ioan. Chrysost. in suo Dialogo lib. 2.

Non vniformiter secundum mensuram delictorum increpationes quoque oportet inferri, sed diligenter inspicere eorum qui deliquerunt vires atque propositum. Ne forte volens rupta sarcire, maiorem operetur disruptionem: et cupiens erigere collapsam, casum inferat grauiorem.

Ioan. super illud Matth. 23. Digno autem suo et c.

Circa vitam tuam esto austerus, circa aliorum benignus: audiant te homines parua mandantem, et grauiam facientem.

Ioan. Chrysost. super Mattheum.

Omnis correptio similis est cæteris tentationibus. Sicut enim omnis tentatio fideles quidem ad discipulatum magis, infideles autem amplius destruit. Sic et omnis increpatione religiosum hominem meliorem facit, irrisorem autem et malum conturbat, et ad deteriora ire compellit.

Ioan. Chrysost. super Ioannem.

Cum arguntur vitia, et inde scādalum oritur, ipse sibi scandali causa est qui fecit, quod argui debet, non ille qui arguit.

Isidorus de Sum. bo. lib. 3. cap. 32.

Non debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus fuerit inuolutus. Improbum enim est arguere quicquid in alio, quod adhuc reprehendit in seipso. Qui enim veraciter fraternam vult corripere ac sanare infirmitatem, talē se præstare fraternæ utilitati studeat, ut cum quē corripere cupit, humili corde admoneat. Sicut enim viri spirituales alieni peccati emendationem expectant, et quantum in ipsis est insanabiles putant.

Isidorus ibidem cap. 46.

Qui blando verbo castigatus non corrigitur, acrius necesse est arguatur. Cum dolore sunt abscondenda, quæ leniter sanari non possunt.

Isidorus de Sum. bo. lib. 3. cap. 91.

Qui delinquentem superbo vel odioso animo corripit, non emendat, sed percutit. Quicquid enim proteruus, vel indignans animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis.

Isidorus lib. 3. cap. 96. de Sum. bo.

Qui admonitus secreto de peccato corrigi negligit, publice arguendus est: ut vulnus quod occulte sanari nescit, manifeste debeat emendari.

Ibidem.

Facilius reprehēdimus vitia aliena quam nostra. Nā sæpe quæ peruersa in alijs iudicamus, in no-

bis nocibilia esse minus sentimus.

Isidorus lib. 3. in fine.

Plerumque princeps iustus malorum errores dissimulare nouit: non quod iniquitati eorum cōsentiat, sed quod aptum tempus correctionis expectet, quando eorum vitia vel emendare valeat, vel punire.

Bernardus tractans illud Matth. 23. Duces cæci excolantes culicem, camelum autem glutientes.

Prælati nostri culicem ligant, et camelum deglutunt, dum maiora præmittentes minora discutiunt: optimi rerum aestimatores qui magnā in minimis, et parua aut nullā in maximis adhibet diligentiā.

Bernardus super Cant. serm. 43.

Nō est continenda increpatione, quæ ruina peccati, sanitas cordis est, nec nō et dei via ad animam.

Ibidem super Cantic.

Magna crimina et tarde credenda sunt, cum audiunt, et citius punienda, cum vera agnoscuntur.

Ibidem de consideratione li. 3.

Impunitas, incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix impuditiæ, transgressionum nutritrix est.

Leo Papa, et habetur dist. 45. Licet.

Licet nonnunquam accendant quæ in sacerdotalibus sunt reprehēdenda personis, plus tamē erga corrigendos agat beneuolentia, quā seueritas: plus exhortatio, quā cōminatio: plus charitas, quā potestas.

Cassiodorus lib. 1. capit. 15.

Malum cum perseverat, augeatur: et remediabile bonum est accelerata correctio.

Cassiodorus lib. 5. epistola 10.

Pudoris sustinere iacturam nesciunt, qui se prius iudice corriguntur.

Ibidem super psal. 38.

Iniquitas quippe mortalium more putredinis sine fine vagatur, si eam medicinalis increpatione minime desecaret.

Origenes super Leuiticum cap. 33. Tractans illud,

Si uideris fratrem tuum peccare, argue eum inter te et ipsam.

Non vult te dominus, si forte videris peccatū fratris tui, continuo euolare ad publicū, proclamare passim, et diuulgare aliena peccata: quod esset utique non corrigentis, sed potius infamantis solus inquit inter te et ipsum corripe eū: Vbi enim seruari sibi mysterium viderit, ille qui peccat, seruabit et ipse emendationis pudorem. Si vero difamari se viderit, illico ad denegandam impudentiam conuertetur, et non solum non emendaue ris peccatum, sed et duplicaueris.

Origenes super Leuiticum.

Si assumpseris peccatorem et monendo, docendo, instruendo, abduxeris ad penitentiam: ab erroribus correxeris, a vitis emendaueris, et feceris eum talem, ut econuerso propitius fiat illi deus pro delicto, repropitiussē diceris. Si ergo talis fuerit sacerdos, et talis fuerit doctrina sua, et sermo tuus, pars tibi datur eorum quos correxeris, ut illorum meritum tua merces sit, et illorum salus tua sit gloria coram deo.

Innocentius Papa, et habetur dist. 83. Error.

Error cui non resistitur, approbatur, & veritas cui minime defensatur, opprimitur. Negligere equippe cui possis perturbare peruersos, nihil est aliud quam fouere. Neque caret scrupulo societatis occulte, qui manifestio facinori definit obuiare.

Rabanus super illud Matthei 18. Si peccauerit in te frater tuus.

Ita peccat, qui videt fratrem peccare, & tacet, sicut qui poenitenti non indulget. Nam qui dixit: Si peccauerit, dimitte, praeiussit: Si peccauerit, increpa. Ne difficilis sit venia, & remissa indulgentia.

Rabanus super illud Mat. Surge & surrexit.

Leuis leuiori, & occulta culpa secreta indiget poenitentia.

Seneca epist. 40.

Audebo peccanti mala sua ostendere, vitia eius si non excidero inhibebo. Non desinent, sed intermittunt: fortasse autem desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint.

Seneca libro de beneficijs.

In iusti iudicis est bene agentem non remunerare, & negligentem non corripere.

Seneca in Prouerbijs.

Amici vitia si feras, facis tua.

Ibidem.

Cum his conuersare, qui te corrigant.

Ibidem.

Secreto admone amicos, palam lauda.

Seneca libro de moribus.

Vitia transmittit ad posteros, qui praesentibus culpis ignoscit.

Ibidem.

Bonus nocet, qui malis parcit.

Ibidem.

Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Res enim optima est non sceleratos extirpare, sed scelera.

Ibidem.

Mobilis equus vmbra virgae regitur, ignauus nec calcibus concitari potest.

Ibidem.

Vulgi imperitiam ad res iustas sola constringit necessitas.

Seneca lib. de clem. ad Neronem.

In iudicando siue corrigendo haec tertia lex secuta est, quam princeps quoque sequi debet, ut aut eum quem punit, emendet: aut poena eius ceteros meliores reddat, aut sublati malis securiores ceteri uiuant.

Seneca Trago. 6.

Qui non vetat peccare cum possit, iubet.

Arist. lib. 6. de animalibus.

Bonum est, quod parentes corrigant filios otiosos ut res otiosas a se eijciant. Et ideo rectores apum otiosos a se eijciant.

Aristot. lib. 10. Ethicorum.

Oportet bonos prouocare ad virtutes per premia, malos autem per poenam, insanabiles autem exterminare.

Aristot. lib. 4. Politicorum.

Non solum oportet pueritiam a principio instruire, sed etiam ipsam oportet corrigere.

Laert. Diog. de vita & moribus philosoph.

Non solum peccantes, sed peccaturos plecti oportet, dicebat Periander.

Ibidem.

Radices disciplinae esse amaras, fructus vero dulces, dicebat Aristoteles.

Ibidem.

Idem dicebat ex parentibus honorabiliores esse eos, qui instruunt, quam qui generant. Quoniam hi quidem dant viuere, illi vero bene viuere,

Ibidem.

Sicut in bonis actibus laudari vis, ita in delictis patienter accipe, si culperis: dicebat Xistus Pythagoricus.

Plutarchus in Apophtheg.

Cato senior aiebat, malle pro collato beneficio gratiam non recipere, quam pro illata iniuria supplicium non subire, & his semper omnibus qui deliquerunt, praeterquam sibi, veniam dare.

Macrobius Saturn. lib. 7.

Ergo si oportunitas necessariae reprehensionis emerit, sic a philosopho proficiscitur, ut & testis, & efficax sit. Dolor enim semper reprehensionem vel iustam sequitur.

Cicero in Paradoxis.

Nec enim peccata rerum euentu, sed vitij hominum metienda sunt. Non quomodo fiant, sed a quibus. In quo peccatur, id potest esse alio maius, aut minus. Ipsum quidem peccatum quoquo te verteris vnum est.

Cicero Rhet. nouorum lib. 3.

Vltimum male meritis oportet.

Cicero Rhetoric. nouorum lib. 4.

Qui adolescentium peccatis ignoscere putant oportere, falluntur propterea, quod illa aetas non est impedimento bonis studiis.

Ibidem.

At hi sapienter faciunt, qui adolescentes maxime castigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in aetate maturissima velint comparare.

Salustius in Iugurtha.

Hortor ne ignoscendo malis bonos perditum eamus.

Ibidem.

Bonus tantummodo fit segnior, ubi negligas, malus vero improbius.

Ibidem.

Imperator prohibendo a delictis, magis quam vindicando melius exercitum confirmat.

Vale. Maxi. lib. 2. titu. de disciplina milit.

Aspero enim & abscondito castigationis genere militaris disciplina indiget.

Paulus Orosius de Ornesta lib. 7.

Bonipastoris est tondere pecus, non deglubere.

Plautus in Circulione.

Qui monet, quasi adiuvat.

Plautus in Trinumo.

Si tu ex amicis certis mihi es certissimus, si quid me scis fecisse inscite, aut improbe, si id me non accusas, tute ipse iurgandus es.

Terentius in Andria.

Pro peccato magno paululum supplicij satis est patri.

Terentius Comedia 3.

Deteriores nos omnes sumus licentia.

Ibidem.

Mala docet te facilitas multa.

Ovid. Metamor. lib. 1. fabu. 6.

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Ovid. Metamor. lib. 2. fabu. 1.

— Dum resque finit tua corrige nota.

Idem Amor. lib. 2. elegia vlti.

Quodlibet cunctiat, nocet indulgentia nobis.

Quod sequitur fugio, quod fugit ipse sequor.

Idem lib. 3. de Ponto elegia vlti.

Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto

Magnus

Magnus Aristarchus maior Homerus erat.

Horatius in arte poetica.

Quicquid praecipies esto brevis, ut cito dicta

percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Ibidem.

Sunt delicta tamen quibus ignouisse uelimus.

Nam neque chorda sonum reddit, quem uult manus & mens,

Poscentique grauem per sepe remittit acutum.

Nec semper feriet quodcumque minabitur arcus.

Horatius Sermonum li. 1. Satyra 3.

Stultum & improbus hic amor est, dignumque notari.

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum uitij tam cernis acutum,

Quam inuit aquila, aut serpens Epidauri uat

Ibidem.

Ad sit regula peccatis, quae poenas irroget equas,

Nec sententia dignum horribili sectere flagello.

Horatius Epistolarum li. 1. epist. 1.

Feruet auaritia miseraque cupidine pectus:

Sunt uerba & uoces, quibus hunc lenire dolorem

Posis & magnam morbi deponere partem.

Laudis amore tumescunt certa pericula, quae te

Ter pure lecto poterunt recreare libello.

Inuidus, iracundus, iners, uinofusus, amator,

Nemo adeo seruus est, ut non mitescere possit,

Si modo culturae patientem commodet aurum.

Menander.

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

ignibus reddit, cum flamma vitio lignorum vrentium crepat: et illic spiritus habes aliquid humidi seculi coglobatus rupit in flamma. Eodem modo spiritus ille qui ex collis nubibus exprimitur, alijs impa-

ctis neque rupi nec exilire silentio potest. Dissimilis vero crepitus sit propter nubi dissimilitudinem,

quare aliae maiore sonum habent, aliae minore. Ceterum illa vis expressi spiritus ignis est: qui cum leui impetu accessus, & late explicitus est, fulguratio siue fulgur, siue fulgetru, siue coruscatio dicitur: cum vero coactus est huiusmodi ignis & impetu iactus, fulmen appellatur. Siquidem nubi inter se co-

phenfaru angustiae medijs spm eijciunt, & hoc ipso inflamant, ac tormetum modo emittunt, ut balistae scorpionesque tela cum sono emittere videmus.

Crapula graece κραιπνη. ut in κραιπνην crapula dicitur. Et est superfluitas ciborum, ut habetur in c. de crapula. de. vi. & hoc de. & est vocabulum graecum, sicut aliqui velint, quod dicatur quasi cruda epula.

Creatio graece κτισις. ut in κτισις & κτισις creator dicitur. Est autem creatio, emanatio vniuersalis entis ex nihilo: secundum Thomam

2. Sen. di. 1. q. 1. art. 2.

Creatio differt a generatione: quia creatio nihil praesupponit: generatio autem praesupponit materiam: & ab omni alia mutatione, quia praesupponit subiectum. b. Tho. ibidem.

Creatio a verbo creo dicitur: quod venit ab hoc nomine caro, quod graece κρεο. ut in κρεο creator dicitur. Est autem creare producere, quasi carnem facere. Dicitur autem caro, non tantum de ceteris animalibus, sed etiam de piscibus, pomis & alijs similibus.

Cuius diminutiuum est caruncula & carnacula, quae graece κρεο. ut in κρεο creator dicitur. Esdras tertij cap. 8.

Solus enim es domine, & vna plasmatio nos sumus manuum tuarum. Iob c. 12.

Quis ignorat, quod omnia haec manus domini fecerit: in cuius manu anima omnis uiuentis, & spiritus vniuersae carnis hominis.

August. super Ioannem.

Intelligat qui potest, iudicet quae potest. Maius sit iustos creare, quam impios iustificare. Certe enim est aequalis est utraque potentia, haec maioris est misericordiae.

Ibidem.

Ex perpetuitate creaturarum intelligitur creator aeternus, ex magnitudine omnipotentis, ex ordine & dispositione sapientis, ex gubernatione bonus.

August. li. 2. de Ciuitate dei. ca. 21.

Tria quaedam maxime scienda de creatura nobis oportet intimari: quis eam fecerit, per quid fecerit, quia fecerit. Si ergo quaerimus quis fecerit, Deus est. Si per quid dixit, Fiat & facta sunt. Si quare fecerit: quia bona est. Nec enim maior excellens est deo, nec ars efficacior dei verbo, nec causa melior quam ut bonum creatura deo bono: hanc etiam causam condendi mundum Plato iustissimam dicit, ut a deo bono opera bona fierent.

August. li. 2. de Trinitate. cap. 7.

Non est fas angelos, neque bonos neque malos, putare recreatores.

August. li. supportationem parte 3. cap. 1.

Iustum

Iustum est, ut creatura laudet deum creatorem. Ipse enim ad laudandum se creauit, qui nostris non indiget laudibus. Est autem virtus incōprehensibilis, nullius indigens, ipsa sibi sufficiens: magnus enim dominus noster et laudabilis valde. Hunc itaque diligat, lingua canat, scribat manus, atque in his sanctis studiis fidelis animus se exerceat. *Aug. ad Orosium quæst. 2. 6.*

Plus videtur in deo creatura, quam in seipsa videtur. Plus in arte qua facta est, quam in seipsa quæ facta est.

August. de Trinitate lib. 15. cap. 13.

Deus creaturas non nouit, quia sunt: sed ideo creaturæ sunt, quia nouit eas.

Anselmus de Misericordia dei.

Admoneo te, ut sine intermissionibus recorderis, quā dulcis et quā bonus sit erga te creator tuus, quanta bonitas eius fuit, quod te cum non esses creauit: et quod te non pecus aut creaturam insensibilem, sed eam creaturam fecit, quæ cum posses intelligere et amare, et cum eo suam æternitatem æternamque et fœlicia possidere.

Bernad. in sermone.

Considera septem in beneficio creationis: Quod creauit te commodo non suo: cui Psal. ait, Eorum meorum non eges. Sine merito tuo. Quia nihil promeruit qui penitus nihil fuit. Cogita qualem fecit: secundum corpus, egregiam creaturam: secundum animam magis egregiam, utpote imaginem creatoris insignem, rationis participem, beatitudinis sempiternæ capacem. Considera et dominationis potestatem. Terror enim hominis super cuncta animantia imminere decernitur. Considera ergo largitatis administrationem. Quanta tibi largitus est ad sustentationem, quanta ad eruditionem, quanta ad consolationem, quanta ad correctionem, quanta ad delectationem. Quid nigratias agas?

Idem de diligendo deo.

Si totum me debeo per me facto, quid addam iam pro me refecto hoc modo. Nec enim tam facile refectus quam factus. In primo opere nec mihi dedit, in secundo se, et tibi se dedit. Me mihi reddidit. Datus ergo et redditus pro me pro me debeo, et bis debeo: sed quid domino pro se retribuam? Nam et si me millies rependere possem, quid sum ad dominum meum?

Aristoteles li. 3. Metaphysica.

Impossibile est aliquid fieri ex non ente.

Idem li. 1. Physicorum.

Secundum omnes philosophantes, ex nihilo nihil fit.

Idem li. 1. de Generatione et corruptione.

Ex nihilo nihil fit.

Credulitas à credo, quod græce πιστωνος et ταχυπιστης. i. e. credulus dicitur: unde credulitas, quæ est facilitas in credendo. Et est duplex, scilicet temeraria et leuis: de hac Cuid. Sed quia credulitas damno solet esse puellis. Quædam vero probabilis et discreta. Credere est cum assensu cogitare. b. Tho. secunda secundæ, quæst. 2. arti. 1.

Credere est actus intellectus assentiens diuinæ veritati, ex imperio voluntatis motus à deo per gratiam. b. Tho. secundæ secundæ, q. 2. arti. 9.

Credere est dictis vel factis fidem habere: unde credulus et credulitas: aliquando est fidei committere, nonnunquam seruandum committere, aliquando confidere. Interdum mutuare: hinc creditores proprie dicuntur, quibus mutuata debet pecunia. Marci.

Dimidium donare Lino quā credere totum.

Qui mauult, mauult credere dimidium.

Creditores tamen dicit Vlpianus eos esse quibus debetur ex quacunque actione, vel prosecutione, vel iure ciuili, sine ulla exceptionis perpetuæ remotione, siue honorario, siue ordinario, siue extraordinario, siue pure, siue in diem, siue sub conditione.

Creditum etiā à credo deducit, et significat id quod nobis debetur. Differtque hoc à mutuo, quo genus à specie. Nam creditum consistit extra eas res, quæ pondere, numero, mensura ve continentur: sicut si eandem rem recepturi sumus, creditum est, non autem mutuum. Item mutuum non potest esse nisi pecunia, aut alia res proficiscatur. Creditum autem fit interdum, etiam si nihil proficiscatur: veluti si postnuptias dos promittatur.

Phocylides.

μη πισυν τοις ισοις, μηδεν πισυνωις, πισυνωις δ' εστιν.

Noli credere celerrime, antequam uere finem uideas.

Hesiodus.

πισυνωις δ' εστιν οπισθεν, οπισθεν δ' εστιν οπισθεν.

Credulitates sane simul et incredulitates perdidit uiros.

Menander.

μη πισυνωις τοις ισοις, μηδεν πισυνωις.

Nec omnia conare omnibus credere semper.

Criminatio græce δεισιδαιμονια. i. e. accufator dicitur. Et est contentiosa contumelia. Est enim crimen proprie, quod per contentionem aliqui obijciuntur: et à cerno crimē dicitur, ut à discerno discrimen. Cernere autem est contendere Plautus: Propria Amphitryon dum cernit cum hostibus: hinc per metaphoram aliquando crimen pro delicto ponitur, Seneca: Vitam agens simplicem, rectam sine crimine.

Christus græca dictio est, nam χριστος. i. e. vnctus et xpianus vngo et xpianus i. e. vnctio dicitur. Christi aduentus græce χριστου εως εως et πρὸς χριστου aduenio dicitur.

Christi aduentus triplex: in carne, per incarnationem, de qua infra in Christi incarnatione: in mente per gratiam. Ad iudicium, de quo infra: in iudicium finale. Ex b. Tho. super Isai. prolo. col. 2. fi.

Genesis 49.

Non auferetur sceptrum de iuda, et dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Et ipse erit expectatio gentium: ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem o filii matris suam. Lauabit in vino stolam suam, et in sanguine vicia pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, et dentes eius lacte candidiores.

Mattheus in Euang. ca. 20.

Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: et dare

et dare animam suam redemptionem pro multis.

Aug. super Ioan. et in glos. 1. Timothei. ca. 1.

Nulla causa veniendi Christo domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera et nulla causa est medicinæ. Venit ergo de coelo magnus medicus, quia per totum vbiq; iacebat egrotus. Genus ergo humanum totum perierat, ex quo peccauit vnus, in quo totum erat: ideo venit vnus sine peccato, qui saluos faceret omnes si ne peccato. Non enim eum de coelo ad terram merita nostra, sed peccata traxerunt.

Aug. super Ioannem.

Pater et filius et spiritus veniunt ad nos, dum venimus ad eos: veniunt subueniendo, veniunt illuminando, veniunt obediendo, veniunt metuendo, veniunt implendo: venimus capiendo.

Hieron super Mattheum.

Signum aduentus dominici est in toto orbe euangelium prædicari, ut nullus sit excusabilis, quod autiam completum est, aut breui credo cōplendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret.

Ambrosius super Lucam.

Hoc tempus non sine causa domini aduentus vocatur. Ideo enim sancti patres celebrare ceperunt aduentum, ut se vnusquisque præparet fidelis et emendet, ut digne dei sui natiuitatem valeat celebrare.

Idem ibidem.

Ille iustus venit ad nos peccatores, ut ex peccatoribus faceret iustos. Pius venit ad impios, ut nos pios: humilis venit ad superbos, ut ex superbis faceret humiles.

Idem super 1. Thes. ca. 1. Si dissensio uenerit etc.

Non prius veniet dominus, quam regni Romani defectio fiat et appareat antichristus, qui interficiat sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine.

Bernardus in sermone de aduentu.

Dignum est fratres, ut tota deuotione domini celebremus aduentum, delectati tanta consolatione, stupefacti tanta dignatione, inflammati tanta dilectione. Nec solum cogitemus aduentum quo venit, et quare: Quia saluum facere quod perierat. Sed et illum nihilominus quo veniet, et assumet nos ad seipsum, ut circa hos duos aduentus iugi meditatione versemur, ruminantes in cordibus nostris, quantum in priore præstiterit, quantum promiserit in secundo.

Beda super Cant. li. 3. super illud. Veni in hortum meum.

Venio, ut errantes corrigam, et infirmantes adiuuem, et dubitantes in fide affirmem, et gentium fructibus perfectis quasi suauissimis, et certantes ab hostium defendam insidijs, et victores hostium perpetuæ visionis meæ corona remunerem.

Dantes Paradisi canti. 7.

Humana specie infirma giacque

Giu per seculi multi in grande errore,

Fin ch' al uerbo di dio descendere piacque

Humana species infirma iacuit

Infra seculis multis in magno errore,

Id est

Quousque uerbo diuino descendere placuit.

Christi ascensio xpianus dicitur, et dicitur, Christi ascensio fuit secundum vtrāque naturam. Ex beato Tho. 3. parte. q. 57. arti. 1. et 3. Sen di. 22. q. 3. arti. 1.

Marcus Euangel. in cap. ultimo.

Et dominus quidem Iesus postquam locutus est discipulis, assumptus est in coelum, et sedet à dextris dei.

Aug. in sermone de ascensione.

Ascensio de catholica fidei confirmatio fuit, ut securi in posterum crederemus et miraculi illius donum, cuius etiam in præsentem perciperemus effectum.

Ibidem.

Nos Christi mors uiuificauit, nos resurrectio exiit, nos Christi ascensio consecrauit.

Ibidem.

Resurrectio domini, spes nostra est: ascensio, gloriificatio nostra. Si ergo recte, si fideliter, si deuote ascensionem domini celebramus, ascendamus cum illo, et sursum corda habeamus.

Aug. de fide et symbolo.

Vbi et quomodo sit in coelo corpus dominicum, curiosissimum et superuacuum est querere. Tantummodo in coelo esse credendum est.

Idem de agone Christiano.

Corpus non ascendit, sed leuatum est in coelum, illo leuante qui ascendit. Si enim quisquam descendat (verbi gratia) nudus in monte: cum autem ascendat vestiat se, et iterum ascendat vestitus. Ratione utique dicimus, Nemo ascendit nisi qui descendit.

Aug. in sermone de Resurrectione.

Quorum in sepulchra passione domini sunt patefacta, horum corpora Christo resurgente de puluere sunt suscitata. Decebat enim, ut ille prius resurgeret, deinde illi sicut dicit apostolus Paulus: Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Et sicut cum domino surrexerunt, ita cum eo ascendente, etiam ipsi ascendisse creduntur.

August. et est in glosa Apocalypsis 12. super illud, Raptus est filius eius ad thronum eius.

Raptus est dei filius ab humanitate ad diuinitatem, in transfiguratione: à passibilitate ad immortalitatem, in resurrectione: à minoritate ad patris æqualitatem, in ascensione: quia quantus fuit descensus à sinu patris ad patibulum crucis, tantus fuit ascensus à paubulo crucis usque ad dextram patris.

Aug. tractans illud Actuum primo,

Eleuatus est in coelum

Cum audis eleuatum, agnosce militiæ celestis olis sequium non auxilium, seruium, non subsidium, ministerium, non adiutorium.

Hieronymus super illud, Attollite portas

principes uestras

Virtutes ministræ præcedentes Christum in ascensione ad alias virtutes clamant, ut iam domino veniente aperiant, eis occurrant. Reserare (inquiunt) coelestes aditus: venienti domino æternalis ingressus pateat, aperiat æthereæ ianuæ, et æternarum diuinorum valuum, et introibit rex gloriæ in coelum.

cœlum, vt ad dexterā patris interpellat pro nobis. Ipse enim virtutes angelicæ nouo mysterio carne induit stupefactæ quærunt cum administratione. Quis est iste rex gloriæ? Quibus respondet alia: Dominus virtutū &c. Licet enim multi scirent ipsum esse hominē, non tamen sciebant humanam naturam supra se exaltandam.

Grego. homilia 29. super euangelium, tractans cant. 2. Ecce uenit in montibus.

Vultis eius saltus cognoscere? de cœlo venit in vterum, de vtero venit in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cœlum.

Idem in homilia.

Saluator noster qui cum in ea carne quam assumpsit, ascenderit in cœlum, peregre profectus est. Quia locus carnis proprie terra est, quæ quasi ad peregrina loca deducitur, cum in cœlo collocatur.

Idem homilia 29.

Illo reuertebatur Christus, vbi erat: & inderedebat, vbi remanebat: quia cum per humanitatem ascenderet in cœlum, per deitatem suā & terram pariter continebat & cœlum.

Ibidem.

Oportet fratres charissimi, vt illud sequamur corde, vbi Christum credimus corpore ascendisse. Et si adhuc hic tenemur infirmitate corporis, sequamur tamen eum passibus amoris. Quia is qui placidus ascendit, terribilis rediit.

Ibidem.

In hac solēnitare delectum est chirographum nostræ damnationis: mutata est sententia nostræ corruptionis. Illa enim natura cui dictum est, Terra es & in terram ibis, hodie in cœlum iuit.

Ioan. Chrysost. in homilia hodierna.

Natura cuius causa paradisi à Cherubin custodiebatur, hodie super Cherubin cū summo honore suscepta est. Et natura, cui dictum est, Terra es & in terram reuerteris, hodie in cœlum iuit, & si ne termino super cœlos regnat.

Ioan. Chrysost. tractans illud, Ascendit ad cœlos.

Refrena iram, expue malitiam, expugna luxuriā, & de peccatis virtutibus fecisti gradum, qui ducit in cœlum.

Bernardus in sermone Ascensionis.

Ascendimus duobus modis: meditatione & oratione. Meditatio quidem quid desit, docet: oratione desit, obinet.

Bernardus super Cant.

Ascensionis quatuor dicimus esse gradus: prima ad cor, secunda in corde, tertia de corde, quarta supra cor. In prima tenetur dominus. In secunda auditur consiliarius. In tertia desideratur spūs, in quarta videtur deus.

Bernard. tractans illud psal. Dixit domi. &c.

Domino meo datum est singulariter sedere à dextris patris in gloria coequali, in essentia consubstantiali, pro generatione consimili, maiestate nō dispari, æternitate non posteriori.

Leo Papa in sermone hodierno.

Nonolum hodie cœli possessores firmati sumus,

sed superna cœlorum in Christo penetrauimus, ampliora recepturi per suam ineffabilem gloriam, quā per diaboli perdidimus inuidiam. Quia quos diabolus de primi habitaculi felicitate eiecit, hos dei filius sibi comparatos ad patris dextram collocauit.

Ibidem.

Non otiose inter resurrectionem & ascensionem xl. dies transire discursu: sed magna confirmata sunt sacramenta, magna reuelata mysteria, in eis diræ mortis auferetur metus, verbi simul & carnis immortalitas declaratur. In his insufflatio spiritus sancti infunditur. In his beato Petro super ceteros ouilis dominici cura mandatur.

Beda tractans illud Ioan. 3. Fuit homo ex pharisæis.

Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Quisquis ergo in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descendit, & est in cœlo, se vera fidei & dilectionis vnitatem coniungat: aperte intelligens, quod nullo alio ordine, nisi per eū qui de cœlo descendit, in cœlum ascendere possit.

Hilarius. 10. de Trinitate.

Fit caro verbum, id est, homo deus, & qui homo est, in cœlis est: & quod deus est, de cœlis est. Ascendit descendens, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est non erat.

Christi crux, græce *χρῖστος* *σαυῶν* *σαυῶν* crucifixus dicitur. Quid autem sit crux & vnde dicatur, vide infra in cruce.

Paulus ad Galatas ca. 6.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quē mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

August. super Ioan. sermone 3.

Crux non ad impotentiae documentum, sed ad exemplum patientiae suscepta est. Ibi tua vulnera curauit, vbi sua pertulit. Ibi à morte sempiterna te sanauit, vbi temporaliter mori dignatus est.

August. in sermone de parascæue.

Crux Christi nobis totius causa beatitudinis est: hæc nos à cæcitate liberauit erroris, hæc à tenebris reddidit luci, hæc debellatos reddidit quieti, hæc alienos deo coniunxit, longe constitutos proximis præsentauit, hæc peregrinantes ciues ostendit, hæc discordiæ amputatio est, hæc pacis firmamentum, hæc donorum omnium abundantia largitio.

Ibidem.

Hodie crux fixa est, & seculum sanctificatum est. Hodie crux fixa est, & demones dispersi sunt. Hodie crux fixa est, & mors subuersa est. Hodie crux vicit, & mors victa est. Hodie diabolus victus est, & homo solutus est, & deus glorificatus est.

August. super illud ad Galat. 6. Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.

Crucem, vt in ea gloriemur, dominus suo gestans humero pro virga regni nobis commendauit: quod est grande ludibrium impijs, grande mysteriū pijs: & vnde mundi philosophus erubuit, ibi apostolus thesaurum reperiit: quod illi visum est stulticia, apostolo factū est sapiētia & gloria.

August.

Augustinus super Ioan.

Signum crucis à nobis expellit exterminatorem, sita men cor nostrum Christum habeat in habitatore.

Ambr. in serm. de Passione.

Author pietatis in cruce pendens testamentum cōdidit, singulis pietatis opera distribuens, apostolis persecutiōem, iudæis corpus, patris spiritū, virgini paranympum, latroni paradysum, peccatori infernum, Christianis vere poenitentibus crucē commendauit.

Grego. in homi. Si quis uult uenire post me.

Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionē pro ximi affligitur animus.

Ioan. Chrysost. in homilia de cruce.

Crucē reliquit Christus in terra, sed secum eā leuabit ad cœlum. Tanta autem erit gloria crucis, quod solis lumen reddatur obscurum, & sicut imperatorem regalis pompa præcedit, & militaris ordo præeundo vexilla humeris portare consuevit, & his eius declaratur aduentus: sic domino de cœlo ueniente, angelorum coetus signum illud humeris portatum ē cœlis regalē nobis aduentum annuntiat.

Bernardus super Cantica sermone 65.

Christus in passione patientiam exhibet, humilitatem commendat, obediētiā implet, charitatem perficit. His virtutum gemis quatuor cornua crucis ornantur: & est super omnia charitas, à dextris obediētia, à sinistris patientia, in profundo radix virtutum humilitas.

Bernardus de floribus.

Circuire possum dominē cœlum & terram, mare & aridam, & nusquam te inueniam nisi in cruce: ibi dormis, ibi pascis, ibi cubas in meridie. Crux enim tua fides est, cuius latitudo charitas, lōgitudo longanimitas, altitudo spes, profundū timor. In hac cruce te inuenit, qui cūq; te inuenit: in hac cruce suspenditur anima, & dulcia poma de ligno decerpit.

Cassiodorus super illud psal. Signatum est super nos lumen iulius.

Crux est humilium tutio iniuriæ, superborum deictio: victoria Christi, perditio diaboli: Infernorū destructio, cœlestium confirmatio: mors infidelium, vita iustorum.

Damasceus lib. 4.

Crux Christi clauis est paradisi: hæc infirmorū baculus, pastorum virga, conuertentium manu ductio, perficientium perfectio. Animæ salus & corporis, omnium malorum auersio, bonorum omnium datrix.

Rabanus de laude crucis.

Tu sancta crux peccatoris es remissio, pietatis exhibitio, meritum argumentū. Infirmos remediū, lassorum refugium, sanorum incolumitas, desperatorum securitas, infortunatorum felicitas.

Orosius super epistolam ad Romanos, libro 3.

Tanta vis est crucis & mortis Christi, quod ad sanitatem & remedium non solum præsentis & futuri, sed etiam præteritorum seculorum, & solum

non huic modo ordini, sed etiam cœlestibus virtutibus sufficiat.

Orosius super epistolam ad Romanos, libro 6.

Tanta est vis crucis, vt si ante oculos ponatur, & in mente fidelium habeatur, ita vt ipsam mortem Christi intentis oculis mentis aspiciat: nulla cōcupiscētia, nulla libido, nullus furor, nulla superare possit inuidia. Sed continuo ad eius præsentiam totus ille peccati & carnis fugatur exercitus.

Christi incarnatio græce *χρῖστος* *σαυῶν* *σαυῶν* incarnatio dicitur. Christi incarnatio est principium omnium meritorum humanorum. Ex beato Thoma 3. Sententiarum, distinctione 4. quæst. 3. art. 1.

Ioannis ca. 1.

Verbum caro factum est, & habitabit in nobis.

Augustinus de uerbis Apostoli.

Nō liberaretur humanum genus, nisi sermo dei dignaretur esse humanus: nam & ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet esse hominē, & maxime hospitio suscipit hominē. Si ergo humanus dicitur, qui in domo sua suscipit hominē, quā humanus est, qui in seipso suscipit hominem?

Ibidem.

Si ergo homo nō perisset, filius hoīs non uenisset.

August. de incarnatione domini contra iudeos.

Iudææ cytharam respice, vt musicum melos sonisq; dulcibus reddat. Tria pariter adesse videntur, ars, manus, chorda, & tamen vnus sonus auditur, ars dictat, manus tangit, chorda resonat. Tria pariter operantur, sed sola chorda resonat, nec ars, nec manus sonum reddunt, sed cum chorda pariter operantur. Sic nec pater, nec spiritus sanctus susceperunt carnem, & tamen cum filio pariter operantur: sonum sola chorda excutit, carnem solus Christus accepit, operatio in tribus constat. Sed quomodo pertinet ad solam chordam soni redditio, sic pertinet ad solum Christum carnis humanæ susceptio.

Ibidem.

Dicat mihi iudæus incredulus, quemadmodum arida virga frōdit & floruit, & nuces protulit, & ego dicam illi, quomodo virgo concepit & peperit, sed profecto iudæus nec virgæ poterit explicare conceptum, nec ego virginis partum.

Augustinus contra Faustum.

Formam viri assumendo, & de femina nascendo, virumq; sexū hoc modo honorādum indicauit.

August. epi. 2. ad Volutianum.

Si ratio querit, non erit mirabile: si exemplū poscitur, non erit singulare. Demus deū aliquid posse qd nos fateamur inuestigare non posse, in talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis.

Gregorius homi. 39. super illud Cant. 2. Ecce iste uenit saliens in montibus.

Vultis inquit eius saltus agnoscere? de cœlo venit in vterum, de vtero venit in præsepium, de præsepio venit in crucē, de cruce venit in sepulchrū, & de sepulchro rediit in cœlum.

Greg. libro 2. & 6. Moralium.

Deus pater vnicū filium suū in vtero virginis

m humanæ

CHRISTI INCARNATIO.

humanæ naturæ coniungens, deum ante secula sibi coeternum fieri voluit hominem in fine seculorum, & quem sine tempore genuit, saluandis hominibus cum tempore ostendit.

Gregorius lib. 3. Moralium.

Mediator dei & hominum, ut culpas nostræ transgressionis exstinguere, venit mortalitatis nostræ flagella tolerare. Et qui patri æqualis est per diuinitatem, propter nos venit ad flagella per carnem, quæ nimirum flagella non suscipere, nisi formam hominis damnati redimendo sumpsisset: & nisi primus homo delinqueret, secundus ad passionum probra minime veniret.

Ibidem.

Christus in carne natus de virgine, contagio culpæ inquinatus non est, & tamen vitione culpæ depressus est: admissa propria non habuit, & tamen poenam carnalium sine culpa suscepit.

Ioann. Chrysost. homilia 5.

Scio quod caro verbum factum est, & quomodo factum sit, nescio: miraris quia ego nescio, omnis creatura ignorat.

Bernardus sermone 10.

Tria opera tres mixturas fecit omnipotens illa maiestas: in assumptione nostræ carnis, ita mirabiliter singularia, & singulariter mirabilia, ut talia nec facta sunt, nec facienda amplius super terram. Coniuncta quidem sunt ad inuicem deus & homo, mater & virgo, fides & cor humanum. Verbum enim anima, & caro in vnam conuenere personam, & hæc tria vnum, & hoc vnum tria sunt, nec in confusione substantiæ, sed in vnitæ personæ. Hæc est prima & superexcellens mixtura. Secunda est virgo & mater, utique & admirabilis, & singularis: à seculo non est auditum, quod virgo esset, quæ peperit: & mater esset, quæ virgo permansit. Tertia est fides & cor humanum, & hæc quidem inferior, sed non minus forsitani fortis. Mirum enim quomodo cor humanum his duobus fidem accommodauit, quomodo credidit, quod deus homo esset, quod virgo fuerit, quæ peperisset. Sicut ferrum & testis iungi non possunt, sic hæc duo nequeunt commisceri, si non misceatur glutinum, spiritus scilicet dei. Et hæc quidem mixtura excellens, secunda excellentior, sed tertia excellentissima.

Bernardus sermone 22.

Quanti fecit te deus, ex his, quæ pro te factus est, agnosce. Ut appareat tibi benignitas eius in humanitatem, quanto enim minorem se fecit in humilitate, tanto maiorem exhibuit in bonitate: & quanto prome vilior, tanto mihi charior. Aduerte homo quia limus es, & non sis superbus, & quia deo iunctus es, non sis ingratus.

Hugo libro de Sacramentis.

Nulla causa veniendi fuit, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla causa est medicinæ.

Dantes Floren. paradisi cap. 7.

Vestra natura quando reco tota

Nel seme suo, da queste dignitadi
Come de paradiso fu remota.
Ne recoprar poteasi, se tu badi
Ben sotilmente, per alcuna uia
Senza passar per vn de questi gradi:

O che dio solo per sua cortesia
Dime sobauesse, o che l'hom per seiso
Hauesse satisfacto à sua follia.

Ficca mo lochio per entro labysso
Del eterno consiglio quanto poi,
Al mio parlar distinctamente fiso.

Non potra l'homone terminari
Mai satisfar, per non poter ir guso
Cum humiliade vbediendo poi,

Quanto disubediendo intensesir fuso:
Equeste elaragion, perche l'hom fue
Da poter satisfar da se disciussio.

Donque a dio conuenia cum le vie sue
Riparar l'hom a sua interuista,
Dico cum luna, o ver con ambe due.

Ma perche l'opra tanto e piu gradita
Del operante, quanto piu apresenta
De labonta del core, vnde e uscita:

La diuina bonta che'l mondo imprenta,
Di proceder per tutte le sue uie:
A rileuaruissio, fu contenta.

Ne tra l'ultima noel el primo die
Si alto o si manifesto processo,
Oper l'uno, per l'altro suo fie.

Che piu largo fu dio a dar se stesso,
In far l'homone sufficiente a releuari,
Che se l'hauesse sol da se dimesso.

Et tuti gl'altri modi erano scarsi
Alla giustitia, sel siglolo de dio
Non fusse humiliato ad incarnarsi.

Vestra natura quando peccauit tota
In semine suo, ab his dignitatibus
Sicut e paradiso amota fuit.

Nec recuperare poterat, si aduertis
Probe ac subtiliter, aliqua ratione
Nisi transisset per aliquem horum graduum:

Vel deus solus sua bonitate
Remississet, uel homo per seipsum
Satisfecisset suo crimini.

Inmitte iam oculum intra abyssum
Aeterni consilij quantum potes,
Meis uerbis distincte fissus manens.

Non poterat homo in suis terminis manens
Vnquam satisfacere, eò quòd declinare nequibat
Per humilitatem obediendo postea,

Quantum rebellis deo est conatus ascendere,
Et hæc est ratio, quòd homo fuerat
A satisfaciendo à se exclusus.

Idcirco deo conueniebat medijs proprijs
Reparare hominem ad suam uitam internam,
Dico cum uno, uel ambobus simul.

At quoniam actio tanto est grata magis
Agentis, quanto plius in se habet
Bonitatis cordis, unde exijt:

Diuina bonitas que mundum implet,
Procedendo per omnes uias suas

id est,

Adria

CHRISTI NATIVITAS.

EXVIII.

Ad reuelandum uos passionem, contenta fuit.

Nec inter ultimam noctem, & primum diem

Tam altus & tam magnificus processus,

Aut per unum, aut alterum fuit, uel fiet.

Nam largior deus fuit ad sese dandum,

Ad faciendum hominem potentem ad resurgendum,

Quam si solum à se dimisisset.

Et omnes alij modi erant amari

Iustitiæ, si filius dei

Non sese humiliasset ad incarnandum.

Christi natiuitas græce χριστου γεννησις. uel γέννησις. uel γέννησις. dicitur. Natiuitas est exitus à genere rante cōiuncto, à quo habet principia sufficientia. Et dicitur oriri, ratione primi, nasci ratione secūdi, & gigni ratione tercij. Ex beato Thoma prima parte quæsti. 27. articulo. 2. & 3. Sententia, dist. 8. quæsti. 1.

Lucæ cap. 2.

Dixit pastoribus angelus: Nolite timere, ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est nobis hodie saluator, qui est Christus in ciuitate David.

Aug. in serm. de Epiphania.

Aurum igitur soluitur, quasi regi magno: Thus immolatur, ut deo: Myrrha præbetur tanquam pro salute omnium mortuorum. Habuit enim prædicatores angelos, narrantes cœlos, adorantes magos.

Augustinus super Ioannem.

Nobilitas fuit Christi nascentis, in uirginitate parietis: nobilitas parientis in diuinitate nascentis.

Ambrosius contra hæreticos.

Mihi enim impossibile est generationis scire secretum: Mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed & angelorum. Supra potestates, supra Cherubim, & supra Seraphim, & supra omnem sensum est. Quia scriptum est: Pax Christi supra omnem sensum est: Quomodo non est supra omnem sensum tanta generatio? Tu ergo ori manum pone, scrutari non licet superna mysteria. Licet scire quod natus sit, non licet scire quomodo natus sit. Hoc enim querere metus est, ineffabilis enim est illa generatio, unde Isaias ait: Generationem eius quis enarrabit? Hæc humanum sensum & intelligentiam mundi excedit, hoc non capit humanæ intelligentiæ ratio, sed prudentiæ fidelis professio.

Gregorius homilia 10. Cum natus esset Iesus in Bethlehem.

Nato regi aurum offerimus, si in conspectu illius claritate supernæ sapientiæ respicimus. Thus offerimus, si cogitatione carnis per sancta orationum studia in ara cordis intendimus, ut suauis odore per cœlestis desiderium redolere valeamus. Myrrham offerimus, si carnis desideria per abstinentiam mortificamus.

Gregorius Moralium lib. 27.

Cœli rege nato angelorum chori in eius annuntiatione prodeunt, hymnum dicunt, & deuota prauæ uitæ discordia, nos quos dudum despexerant ciues agnoscunt, cōsono ore prædicantes: Gloria in excelsis deo &c. ac si dicant, quos à nobis malitia disiūxerat, iam nunc in terra bonitas cōiungat,

Ioan. Chrys. super Matth. 2. Intrantes domum inuenerunt puerum.

Nunquid inuenerunt palacium marmoribus splendidum? nunquid aulam regiam diuersis populis personantem? nunquid hastatas siue clypeatas militum cateruas? Nunquid equos regalibus phaleris insignes? nunquid currus auro ostroque fulgentes? nunquid matrem eius diademate coronatam? aut in lecto eburneo recubentem? nunquid puerum bysso & purpura inuolutum? utique non. Sed potius angustum & humile tugurium, vile squalidumque præsepium, & magis animalibus quam hominibus aptum, puerum vilibus pannis inuolutum, matrem vix tunicam habentem nam, non ad ornatum corporis, sed ad regnum.

Ioannes Chrysostomus super Matthæum 13.

Nonne hic est fabri filius.

Non illius est fabri filius, quem putatis, sed fabricatoris omnium, qui fabricatus est auroram & solem. Nonne Dauid filius fuit agricolæ? & tamen radix fuit stirpis regiæ. Cur ergo Christum propter parentum ignobilitatem contemnunt?

Bernardus super Cantica.

Fratres generationem istam quis enarrabit? Angelus nuntiatur, virtus obumbratur, subuenit spiritus. Virgo credit, virgo parturit, virgo permanet. Quis non miretur, nascitur verbum infans, & agnoscitur longitudo brevis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana. Ibi agnoscitur lux non lucens, verbum infans, aqua ficiens, panis esuriens.

Cassio. super illud Psal. Ego hodie genui te.

Coeternitatem suæ maiestatis ostendit. Hodie enim apud deum nullo initio incipit, nullo fine cōcluditur. Non enim ibi fuit vel erit, sed semper manet, semper est, & quicquid dixeris illi hodie est.

Cassiodorus super illud Psalmi: Hæc est dies quam fecit dominus.

Licet deus cunctos dies creauerit, singulariter tamen hunc diem fecisse dicitur, qui Christi domini natiuitate sacratus est, in quo merito exultari cōuenit & lætari, quoniam in eo & diabolus ius perdidit, & salutem mundus accipit.

Leo Papa in sermone de Apparitione.

Adorant Magi in carne verbum, in infantia sapientiam, in infirmitate virtutem, & in hominis ueritate dominum: maiestatis ut sacramentum fidei suæ intelligentiæque manifestent, quod cordibus credunt, muneribus protestantur, thus deo, myrrham homini, aurum offerunt regi.

Fulgentius ad Probam.

Hæc stella nunquam ante apparuit, quia nunquam eam puer iste creauit, & Magis ad se uenientibus præuiam deputauit.

Beda super Lucam lib. 1.

Non mediocre hoc tibi fidei videatur exemplum, non uilis persona pastorum: certe quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. Non sapientes, sed simplices qui fucare audita nescirent, dominus sui præcones elegit, non rhetores, sed piscatores ad euangelizandum.

CHRISTI PASSIO.

Maximus episcopus in sermone de Natali.

Generationem eius quis enarrabit? Fratres generatio Christi sic enarrari non potest, si lingua deficiat, fides proficit. Magnus enim profectus est fidei, cum tantum de deo suo potest concipere, quantum sermo non potest parturire.

Christi passio græce *χρῖστος πάσις*, et *πάσις* prior dicitur. In Christi passione quatuor cogitanda sunt, scilicet dilectio eius, reamando: amaritudo eius, compatiendo: fortitudo eius, aduersa patienter sustinendo: et utilitas eius, gratias agendo. Ex b. Tho. in opusculo de venerabili sacramento altaris.

Genesis 49. de iniqua consolatione.

Simeon et Leui vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea, et in coetu illorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum.

Psalmo 2. de vario consensu populorum.

Quare fremuerunt gentes? et populi meditati sunt inania? Aliterunt reges terræ et principes conuerunt in vnum, aduersus dominum et aduersus Christum eius.

Psalmo 21. de perforatione manuum.

Foderunt manus meas, et pedes meos. Dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero considerauerunt et inspexerunt me: Diuiserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.

Psalmo 34. de falsa accusatione.

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me.

Psalmo 40. de discipuli prodicione.

Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.

Psalmo 68. de amara potatione.

Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potauerunt me aceto.

Isaie 50. de corporis flagellatione.

Corpus meum dedipercurientibus et genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpationibus et conspuentibus in me.

Isaie 53. de morte uoluntaria.

Non est species ei neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus: et desiderauimus eum despectum, et nouissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius, et despectus, unde nec reputauimus eum. Vereliquores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit: et nos reputauimus eum, quasi leprosum, et percussum a deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostre super eum, et liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves errauimus, unusquisque in viam suam declinauit. Et posuit dominus in eo iniquitatem omnium nostrum: oblatum est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem ducitur: et quasi agnus coram tondente se obmutescit, et non aperiet os suum.

Isaie 53. Quod propter peccata nostra.

Propter scelus populi mei percussus eum.

Ibidem.

Et cum sceleratis reputatus est, et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogauit.

Ibidem.

Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognoui, quia cognouerunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, et eradamus eum de terra uiuentium, et nomen eius non memoretur amplius.

Danielis 9.

Et post hebdomadas sexaginta duas occidet Christus, et non erit eius populus, qui eum negaturus est.

Zacharie 11.

Appenderunt mercedem meam triginta argenteos,

Zacharie 13.

Percute pastorem et dispergentur oves.

II. ad Corinthios 8.

Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi, quam propter vos egenus factus est, cum esset diues, ut illius inopia vos diuites efficeret.

Ad Hebræos 9.

Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruendum deo viuendi.

August. lib. Prognosticorum.

Quid est quod Christus in morte turbatus est, nisi quia infirmos suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est, aut si qui suorum adhuc imminente morte turbantur, ne hoc ipsi se putantes reprobos peiorem desperationis morte absorbeantur.

Augustinus super Ioannem.

Vbi Iesus non respondebat, ibi vbi quis silebat: hoc est, sicut agnus innocens non aperuit os suum: vbi vero respondebat, ibi sicut pastor docebat.

Ibidem.

Fratres ut in peccato sanemur, Christum crucifixum intueamur. Quomodo, qui intuebantur serpentem æneum in deserto, non peribant morsibus serpentum. Sic qui intuentur fide Christi mortem, sanantur a morsibus peccatorum.

August. lib. de uirginitate.

Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimenis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hæc in statera vestri cordis appendite, ut totius vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus fuit in cruce.

August. in sermone de Natali domini.

Homo factus est hominis factor, ut suggeret vbera, regens sidera: ut esuriret panis, ut sitiret fons, dormiret lux, ab itinere via fatigaretur, falsis testibus veritas occultaretur. Iudex viuorum et mortuorum, a iudice mortali iudicaretur, ab iniustis iustitia damnaretur, flagellis disci-

CHRISTI PASSIO.

LXIX.

plina cederetur, spinis botrus coronaretur, in ligno fundamentum suspenderetur, virtus infirmaretur, salus vulneraretur, vita moreretur.

Aug. in serm. de Quadrage.

Congruit nostræ deuotioni, ut qui domini crucifixi passionem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluntatum crucem nobis ipsis etiam faciamus.

Augustin. super Psal. 70.

Christo crucifixo veluti replebissimum est, quia per ipsius passionem omnium mysteriorum secreta pauperunt.

August. lib. contra quinq. hæreses.

Fusus est sanguis medici, et factum est medicamentum phrenetici.

Augustin. de uerbis domini.

Quem vis contemnere, pretium eius attende, et cum morte Christi totum mundum appende.

August. de uerbis apostoli.

Non vlla res officiorum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter appendi: nisi cum cogitamus, quanta pro nobis pertulit dominus.

Aug. lib. de 8. uirtutibus charitatis.

Filius dei ad crucem ducitur, expalmanatur, qui est vera palma victoriæ: spinis coronatur, qui peccatorum spinas venit confringere: ligatur, qui soluit compeditos: ligno suspenditur, qui erigit elisos. Aceto potatur fons vitæ, disciplina ceditur, salus vulneratur, vita moritur: occidit ad tempus vitamors, ut in perpetuum a vita occideret mors.

Hieron. super illud Matthæi 27. Descendat de cruce, et credimus ei.

Fraudulenta promissio: Maius fecit surgens de sepulchro, et non creditis: nec si de cruce descendere, crederetis.

Hieronimus super Matth.

Omnis creatura compatitur Christo morienti, sol obscuratur, terra mouetur, petra scinditur, velum templi diuiditur, sepulchra aperiuntur, solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur.

Ibidem.

Traditus est Iesus militibus verberandus, et illud sacratissimum corpus pectusque dei capax flagella sumpserunt.

Ambrosius super Beati immaculati.

Noli tantum amittere beneficium o homo. Propterea Christus damnationi mortis se subdidit, ut te a iugo damnationis erueret: ille suscepit mortis seruitutem, ut tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

Ambrosius super illud Matthæi 26. Cum gladijs et fustibus.

Stultum est cum gladijs querere eum, qui viro se offert, et in nocte proditorem inuestigare, quasi latentem, qui quotidie in templo docet. Sed factum congruit tempori et personis, quia cum essent tenebræ, in tenebroso tempore tenebrosus opus exercebant.

Ambrosius super illud Matthæi 23. Si rex Israël est descendat, etc.

Ostulte et cæce grex sacerdotum, nunquid impossibile erat ei de paruo stipite ligni descendere, qui

descendit a cælorum altitudine? Nunquid tua vincula possent illum tenere, quem cæli non possunt capere? Non venit, ut se liberaret, qui sub seruitute non erat: sed ut nos de seruitute redimeret.

Ambrosius super Lucam, lib. 5.

Clamauit Iesus voce magna: Deus deus meus etc. Clamauit homo diuinitatis separatione moriturus. Nam cum diuinitas mortis libera sit, vique mors esse non poterat, nisi vita discederet, quæ diuinitas est.

Ambrosius super Lucam.

Doles domine, non tua vulnera, sed mea: non tuam mortem, sed nostram infirmitatem.

Ambrosius in sermone de Passione.

Author pietatis in cruce pendens testamentum condidit, singulis pietatis opera distribuens: Apostolis persecutionem, Iudæis corpus, patri spiritum, virgini paranymphum, latroni paradysum, peccatori infernum, Christianis poenitentibus crucem.

Gregorius lib. 20. Moralium.

Cum enim posset nobis etiam moriendo succurrere, voluit tamen hominibus moriendo subuenire, quia nos videlicet minus amasset, nec vim suæ dilectionis nobis ostenderet, nisi hoc quod a nobis tolleretur ad tempus, ipse sustineret.

Ioan. Chrysost. super Matthæum, cap. 3.

Vere deserta erat Iudæa, vacua iustitia, plena peccatis, quam deus plantauerat, omnes prophetae coluerant, illa autem nullum fructum produxerat, nisi spinas acerrimas, quibus dominum suum coronauerat.

Ioan. Chrysost. super Matthæum, cap. 27.

Quæ nobis erit cõtemelia? postquam Christus hæc passus est, neque enim vna particula, sed totum corpus iniurias patiebatur. Caput per coronam, manus per arundinem, os per acetum: facies inspuabatur, genæ velabantur, et tandem totum corpus in cruce extenditur et perforatur.

Bernardus super Cant. serm. 15.

Quam dulciter domine Iesu cum hominibus conuersatus es? quam abundanter? multa et magna bona hominibus largitus es: quam fortiter, tam indigna, tam aspera et dura pro hominibus passus es: dura verba, duriora verbera, durissima supplicia.

Ibidem.

O duri et indurati, et obdurati filij Adam, quos non emollit tanta flamma, tanta benignitas, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amator, qui pro vilibus farcinulis, tam pretiosas merces expendit.

Bernardus super Cantica, sermone 20.

Dilexit nos deus dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter nempe dixerim, quod carnem induit: sapienter, quod culpam vitauit: fortiter, quod mortem sustinuit. Sed super omnia reddit te mihi amabilem bone Iesu, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis, hoc enim omnino amorem nostrum sibi vendicat. Hoc inquam nostram deuotionem blande allicit, iustius exigit, arctius stringit, et vehementius afficit.

Bernardus super Cantica.

Passio tua domine Iesu vltimum est refugium, singulare remedium, indeficiens sapientia: iustitia non sufficiente, succumbentibus meritis illa succurrit. Cum enim defecerit virtus mea, non conturbor, non diffido: scio quid faciam, calicem salutis accipiam, scio quod merita mea non sufficiunt. Ego vero fideliter quando ex me mihi deest, vltimo ex visceribus domini, quoniam misericordia affluunt, nec defunt foramina per quae foderunt manus meas & pedes, latusq; lancea forauerunt. Et per has rimas, licet mihi fugere mel de petra, oleum de saxo, & gustare & videre quam suauis est dominus.

Bernardus super Cantica, sermone 23.

Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Christus flagellis caesus, spinis coronatus, clauis confossus, patibulo affixus, opprobrijs saturatus, omnium tamen dolorum immemor ait: Ignosce illis. Hinc multae miseriae corporis, hinc dolores, hinc miserationes, hinc oleum exultationis, hinc guttae sanguinis decurrentis in terram.

Bernardus super Cantica, sermone 62.

Quid tam efficax ad curanda conscientiae vulnera, necnon ad purgandam mentis aciem, quam Christi vulnerum sedula meditatio?

Bernardus super Cantica, sermone 63.

In passione domini tria specialiter conuenit intueri: opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur. Patientia singularis, humilitas admirabilis, sed charitas inestimabilis.

Bernardus sermone 76.

Et nobis assumpsit, quae pro nobis sustinuit nasci, lactari, mori, sepeliri: mea est mortalitas, nati: mea infirmitas, paruuli: mea exspiratio, crucifixi: mea dormitio sepulti.

Leo Papa in sermone septimi mensis.

Effusio pro iniustis sanguinis iusti, tam potens fuit ad priuilegium, tam diues ad pretium, ut vniuersitas captiuorum, in redemptorem suum crederet, nullum tyrannica vincula retinerent.

Cassiodorus super Psal. 50.

Vbi princeps tanta afflictione plangebatur, quis illo flente non fletet, quis illo dolente non gemit? Quando pro gemmato diademate rex cinere gestabat in capite, canus puluere non aetate.

Damasceus lib. 3. cap. 26.

Si sole superlucente in ligno securis incideret lignum sol impassibilis permaneret. Multo magis diuinitas secundum hypostasim carni vnita, carne patiente manet impassibilis. Et quemadmodum si quis ignito ferro superfundit aquam, quod quidem aptum natum est pati ab aqua, ignis extinguitur, innocuum autem permianet ferrum: sic carne passa, impassibilis diuinitas mansit.

Rabanus de laude crucis.

Passio Christi coelum sustentat, mundum regit, tararum perfodit: in ea confirmantur angeli, redimuntur populi, conteruntur inimici: stabiliuntur subsistentia, animantur viuentia, consentiunt sen-

cientia, illustrantur intelligentia.

Dantes paradisi cap. 7.

La pena dunque che la croce porse,
Se a la natura assumpsa si misura,
Nulla giamai si gustamente morse.

Et cusi nulla fu de tanta ingiuria
Guardando ala persona che soffersse,
In che era contracta tal natura.

id est,

Pena igitur, quam crux attulit,
Si natura assumptae mensuratur,
Nulla unquam tam iuste momordit.

Et sic nulla fuit tanta iniuria,
Si respiciat personam, quae se obtulit,
In qua coniuncta erat talis natura.

Christus graeca dictio est, nam *Χριστός*. vñ.

ctus dicitur adiectiue. Quod nomen filio

Mariae Iesu optime conuenit, tum quia in

humanitate est vnctus oleo gratiae, praeter alijs: tum

quia hoc nomen exprimit vnitatem personae in

duabus naturis, exprimit enim dignitatem regiam

& sacerdotalem. Ipse enim est rex & sacerdos sum-

mus in aeternum, secundum ordinem Melchisedech:

vt ait propheta.

Ioannis 3.

Exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui cre-

dit in ipso non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Non enim misit dominus filium suum in mun-

dum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mun-

us per ipsum.

Ioannis 8.

Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat

in tenebris.

Ad Romanos cap. 10.

Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.

Augustinus de vera religione.

Tota vita Christi in terris per hominem quem ges-

sit disciplina morum fuit.

Augustinus lib. de Cathedrae rudibus.

Omnia bona terrena contempsit homo Christus,

vt ea contemnenda monstraret, & omnia terre-

na mala sustinuit, quae sustinenda percipiebat,

vt nec in illis quaereretur foelicitas, nec in istis ti-

meretur infelicitas. In ciuitate vili est natus, cu-

ius patria erat coelestis. Pauper est Christus fa-

ctus, cuius sunt omnia, ne de terrenis vitijs quis-

quam extolleretur. Noluit rex ab hominibus fie-

ri, quia humilitatis viam ostendebat miseris. Esu-

riuit, quoniam omnes pascit: sitiuit, qui est fons sitiendi:

fatigatus est ex itinere, qui viam facit nobis in coe-

lum: obmutuit & obsurdit, per quem mutus lo-

cutus est, & surdus audiuit: vincus est, qui infir-

mitatum vincula soluit: mortuus est, qui mor-

tuos suscitauit. Amore itaque eius similia patia-

mur, vt clamat Paulus ad Philippenses secundo,

Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Ie-

su, & caetera.

Augustinus super Mattheum capite 55. &

contra Felicianam.

Iacebat Christus quantum ad carnem mortuus in se-

pulchro, mortuos suscitans in inferno, vitam tribu-

ens vniuersis in coelo. Non mundum dimittens ad

coelum

ad coelum ascendit: nec coelum deserens venit ad

nos sed vno atq; eodem tempore totum totum im-

pleuit.

Augustinus super Mattheum ca. 55.

Ego sum via veritas & vita: tanquam diceret quae
visiret? Ego sum via, quo visiret? Ego sum veri-
tas, vbi vis permaneret? Ego sum vita.

Ibidem.

Ideo permittitur inimicus iuxta viam ponere la-
queos, ne securae exultationis via deferatur: &
in insidias incidatur. Via Christus humilis, Chri-
stus veritas & vita, Christus excelsus & deus. Si
ambulas in humili peruenies ad excelsum.

Augustinus super Ioannem.

Ambulare visitego sum via. Falli non visitego sum
veritas. Mori non visitego sum vita.

Ibidem.

Attulit Christus veritatem, vt rector: mansuetudi-
nem, vt liberator: iustitiam, vt cognitor.

Augustinus contra Felicianam.

Erat Christus vno & eodem tempore totus in in-
ferno, totus in coelo: illic patiens iniuriam carnis,
hic non relinquens gloriam deitatis. Erat apud
inferos resurrectio mortuorum, & apud coelos
vita viuentium.

Hieronymus super Mattheum li. 1.

Hoc intelligendum est, quod tanta paupertatis fu-
erit Christus, & ita nulli adulatus sit, vt in vrbe
maxima nullum hospitem, nullam inueniret ma-
xionem.

Ibidem ad Paulinam.

Christus sanctificatio est, sine qua nemo videbit fi-
lium dei, seu faciem dei. Christus redemptio. i. re-
demptor & pretium. Christus omnia, vt qui omnia
propter Christum dimiserit, vnum inueniat pro
omnibus, & possit libere clamare, Pars mea dominus.

Hieronymus epist. 1. ad Laurentium Papam.

Solus est enim Christus, qui peccati maculam nescit.

Ambrosius super Lucam li. 4.

Christus omnibus omnia factus est, Pauper paupe-
ribus. Diues diuilibus. Flens flentibus. Esurienti-
bus esuriens. Sitiens sitientibus. Profluus abun-
dantibus. In carcere cum paupere est. Cum Maria
flet, cum apostolis epulatur, cum Samaritana sinit.
In deserto esurit, vt cibis primi hominis quae pra-
uaricatione gustauerat, ieiunio domini solueret.

Ambrosius super Lucam li. 5.

Nemo tibi Christum potest auferre, nisi te illi aufe-
ras.

Gregorius lib. 30. Moralium.

Studebant omnes superbi ab Adam stirpe geniti,
prospera vitae praesentis appetere, aduersa deui-
tare, opprobria fugere, gloriam sequi. Venit inter
eos incarnatus dominus aduersa appetens, pro-
spera spernens, opprobria amplectens, gloriam
fugiens.

Iohannes Chrysostomus super Mattheum.

Tria sunt quae relinquere debet, qui venit ad Chri-
stum: actus carnales, qui significantur per retia pi-
scationis: substantia mundialis, quae significatur
per nauim parentes, qui significantur per patrem.
Reliquerunt igitur Iacobus & Ioannes nauim,
vt fierent ecclesiasticae nauis gubernatores. Re-
tia, vt non pisces afferrent, sed ciuitatem super-
nam, vnum patrem, vt spirituales omnium fie-

rent.

Bernardus super Cantica.

Gemina dulcedo suauitatis exuberat in pectore
domini Iesu: longanimitas in expectando, & fa-
cilitas in donando. Nomen Iesu quam charum,
quam vile, vile sed salubre. Si vile non esset, mi-
hi non effunderetur. Si salubre non esset, me non
lucraretur. Iesus mel in ore, melos in aure, iubi-
lus in corde.

Ibidem.

Nomen Iesu lucet praedicatum, pascit recogitatum,
lenit & vngit inuocatum, qui ita exercitatos re-
parat sensus, virtutes roborat, vegetat bonos
mores atq; honestos, castas fouet affectiones.

Ibidem.

Nihil ita sicut hoc nomen Iesu ire impetum cohibet,
superbie tumorem sedat, liuoris vulnus sanat, luxu-
riae fluxum restringit, libidinis flammam extinguit,
simum auaritia temperat, ac totius indecoris pru-
riginem fugat.

Ibidem.

Dignus plane morte, qui tibi Christe recusat viue-
re. Et qui ubi non sapit, desipit: & qui curat esse
nisi propter te, pro nihilo est, & nihil est. Propter
te ipsum deus fecisti omnia. Et qui esse vult sibi,
& non tibi, nihil esse incipit inter omnia.

Ibidem.

Ne mundi gloria seu carnis voluptatibus abduca-
ris, dulcescat tibi pro his sapientia Christus: nere-
ducaris spiritu mendaci, & erroris, luceat tibi
veritas Christus. Ne aduersitatibus fatigeris, con-
fortet te virtus dei Christus.

Ibidem.

Habemus Christum Iesum ex patre nascentem, in
patre cubantem, cum patre sedentem, sub pa-
tre pendentem, a patre ambulantem, pro patre
stantem, sine patre morientem.

Damasceus tractans illud Matthei 16.

Tu es Christus filius dei uiui.

Nomen enim Christi exprimit vnitatem personae
in duabus naturis, exprimit etiam dignitatem
regiam & sacerdotalem, & gratiae plenitudinem
propter vntionis praerogatiuam.

Dantes paradisi cantica ca. 20.

Hora cognoscei quanto charo costa

Non sequit Christo cum se sperienza

Diquesta dolce vita, & de lopposta.

Id est,

Nunc nosceas, quam chare emptum sit

Non sequi Christum cum experientia

Huius dulcis uitae, & ei opposita.

Christianus a Christus dicitur *Χριστός*, de quo

supra. Et is dicitur, qui Christi est. i. qui fide

Christi habet, qui spiritu Christi virtuosus

operatur, & ad imitationem Christi peccatis mo-

ritur. Ex beato Thoma secunda secundae quae-
stione 124. artic. 5.

Augustinus libro de uita

Christiana.

Ille vere Christianus est, qui omnibus misericor-
diam facit, qui nulla omnino mouetur iniuria,
qui alienum dolorem tanquam proprium sentit, cuius
mensam nullus pauper ignorat, quod coram homini-

m 4

bus inglo

Ibidem.

Oignis inextinguibilis, cupiditas insatiabilis, quæ vnquam pro voto fuit contentus: cum adipiscitur quod optauerat, desiderat ampliora: semper in habendis, et nunquam in habitis finem constituit. Sanguisugæ duæ sunt filię dicentes: affer affer. Nam crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Seneca ad Lucilium epistola 13.

Vidisti aliquando canē missa à domino frustra panis aperto ore capientem? Quicquid accipit, protinus integrū deuorat, et semper ad spem futuri inhiait. Idem euenit nobis: Quicquid expectantibus fortuna proficit, sine illa voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti et attenti: in Epicuri illud chaos incidimus, quod inane sine termino est.

Ibidem epistola 19.

Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus necitur fatum, talem dicimus esse cupiditatem: altera ex fine alterius nascitur. In eā dimissus es vitam, quæ nūquam tibi miseriarum terminum ac seruitutis ipsa factura sit. Plurima et vndique ingesta non satiant. Vtrum autem maius: ex inopia saturitatem, an in copia famem?

Ibidem epistola 31.

Turpe est nunc deos fatigare: et quid votis opus est? parem autem deo pecunia non faciet te: deus nihil habet.

Ibidem epistola 74.

Nullum malum cupiditas maius habet, quam quod ingrata est. Nemo eorū qui in repub. versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur aspicit, et illud non tantum iucundum est multos post se videre quam graue aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambitio, non respicit: nec ambitio ita tum instabilis est, verum cupiditas omnis, quia incipit semper à fine.

Ibidem.

Cupiditas foelicitatem suam non intelligit: quia non vnde venerit respicit, sed quo tendat.

Ibidem in prouerbijs.

Alienum nobis, nostrum plus alijs placet. Effugere cupiditatem, regnum est vincere.

Ibidem.

Cupiditati tarda est celeritas. Valerius audissimū quemq; egentissimum esse dicebat.

Cicero lib. Paradoxorum.

Laudetur vero hic imperator, aut etiam appellatur, aut hoc nomine dignus putetur. Quomodo aut hic, cui tādē libero imperabit, qui non potest suis cupiditatib; imperare? Refrenet primum cupiditates, spernat voluptates, iracundiam teneat, coerceat avaritiā, et ceteras animi lahes repellat: tum alijs incipiat imperare, cum et ipse improbijs dominis dedecori aut turpitudini parere desierit. Dum quidē his obediēt, non modo impator, sed liber habendus omnino non erit.

Ibidem.

Quid iam illa cupiditas quæ videtur esse liberalior, honoris, imperij, prouinciarum: quā dura est domina, quā imperiosa, quā vehemens.

Ibidem.

Quid cum dominatio cupiditatis excessit, et alius est dominus exortus in conscientia peccatorum timor, quæ est illa misera, quā dura seruitus.

Cicero ibidem.

Quem intelligimus diuitem, aut verbum hoc in quo homine ponimus? opinor in eo cui tāta possessio est, ut ad liberaliter viuendum facile, contentus sit: qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius. Animus oportet tuus se iudicet diuitem, non hominum sermo, neq; possessiones tuæ. Qui nihil deesse sibi putat, nihil curat amplius, satiat est, aut etiam contentus sine pecunia: cōcedo, diues est. Sin autem propter auiditatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas, cū isti ordini ne honestus quidē possit esse vllus, si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris, auferis, eripis. Si socios spoliās, ærarium expilas. Si testamenta expectas amicorum: at ne expectas quidem, at ipse supponis: hæc vtrum abundantis an egentis signa sunt? Animus hominis diues, non arca, appellari solet: quamuis illa plena sit, dum te inanem videbo, diuitem non puto.

Ibidem.

Qui igitur non plures filias, sed innumerabiles cupiditates habet, quæ breui tēpore magnas copias exhaurire possit, hunc quomodo ego appello diuitē, cum ipse egere se sentiat?

Ibidem.

Diuitiarum fructus in copia est. Copiam autem declarat satietas rerum atq; abundantiā: quā tu quoniam nunquam allequere, nunquā omnino futurus es diues.

Cicero lib. Officior.

Expetuntur aut diuitiæ tum ad vsus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates.

Ibidem.

Nec vero rei familiaris amplificatio nemini nocēs vituperanda, sed fugienda iniuria semper est.

Ibidem.

Nihil est tā angusti tamq; parui animi, quā amare diuitias.

Cicero ibidem.

Nihil honestius magnificentiusq; quā pecuniā contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam liberalitatemq; conferre.

Iuuenalis satyra 14.

Sensit Alexander, testa cum uidit in illa,

Magnum habitatorem: quanto foelicior hic, qui

Nil cuperet, quā qui totum sibi posceret orbem.

Ibidem.

— Mensura tamen quæ

Sufficiat census, si quis me consulat, edam:

In quantum sitis atq; fames, et frigora possint.

Ibidem.

Si nondum impleui gremium, si panditur ultra,

Nec Cræsi fortuna unquam, nec Persica regna

Sufficiant animo.

Horatius Car. lib. 3. ode prima.

Desiderantem quod satis est, neq;

Tumultuosum sollicitat mare.

De hac materia habes multa supra in Auidia.

Cura græce φρονις id est, et φρονισμo curo dicitur.

Est autem

Est autem cura mentis, curatio autē medicinæ, curatura vero diligentia. Terentius: Reddūt curatura luncas: hæc tamen sæpissime confunduntur. Diferunt item cura et sollicitudo: quod cura proprie est in spe bonorum, sollicitudo autem in metu malorum. A cura veniunt curiositas et curiosus, de quibus infra.

Curiositas græce, πολυπραγμοσύνη, ut. i. πολυπράγμων, id est, curiosus dicitur. Est autem curiositas studiū perscrutandi ea scire quæ nulla est utilitas, secundum Anselmum lib. de similitudinibus.

Curiositas est superflua indagatio ad se non pertinentium, secundum Hugonem.

Curiositas est vitium circa cognitionē intellectus et sensum ad peccādum, et circa inspectionē ludorum et mulierum ad concupiscendum, et spectaculorum, ex b. Tho. secunda secundum q. 167.

Curiosus et studiosus ita differunt: quia curiosus est cupidus cognoscendi ea quæ nihil ad se attinent: studiosus vero quæ ad animum nutriendum liberaliter et ordinaliter pertinent intentius sime requirit.

Esdræ quarti cap. 4.

Si fueris plurimū scrutatus, frequenter miraberis.

Ecclesiastici ca. 3.

In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter: et in pluribus eius operibus non eris curiosus.

Ibidem.

Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris.

Aug. contra Manicheos lib. 1.

Cōpescat se humana temeritas, et id quod non est non quærat, ne illud quod est, non inueniat.

Ibidem li. 10. Confessionum.

Curiosum genus hominum ad cognoscendum vitam alienam, desidiosum ad corrigēdum suam.

Ibidem in epistola ad Dioscorum.

Humilitati saluberrimū quia dominus noster Iesus Christus (ut docet) humiliat⁹ est, maxime aduersatur quædam (ut ita dicam) imperiūssima scientia: dum nos scire gaudemus quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus senserit, et ceteri huiusmodi, ut docti eruditq; videamur: cum à doctrina et vera eruditione longe absit.

Aug. de Moribus ecclesiæ.

Sunt qui desertis virtutibus, nescientes quid sit deus, et quanta sit maiestas semper eodem modo manentis naturæ, magnum aliquid se agere putant, si vniuersam istam corporis molem, quam mundum huncupamus, curiosissime perquirant: vnde etiam tanta superbia gignitur, ut in ipso cœlo, de quo sæpe disputant, libimet habitare videantur.

Ibidem li. de Vera religione.

In consideratione creaturarū non est vana et peritura curiositas exercenda, sed gradus ad immortalia et semper manentia faciendus.

Hieron. in epistola de duobus filijs.

Nugas tenemus, et fonte veritatis amisso, opinionum riuiulos conlectamur.

Greg. homi. 36. super illud, iuga boi emi quinq;.

Graue curiositatis est vitium, quæ dum cuiuslibet mentem ad inuestigandum vitam proximī exteriū ducit, semper ei intima sua abscondit: ut aliena sciens, se nesciens sit. Et curiosus animus, quāto peritus fuerit alieni, tanto fiat ignarus sui.

Bernardus super Cantu.

Doctrina spiritus non curiositatem acuit, sed charitatem accendit.

Idem de gradibus superbie.

Primus superbie gradus est curiositas.

Ibidem.

Si videris monachum euagari, caput erectum, aures portare suspensas, curiosum cognosce.

Prosper de Vocatione gentium.

Quæ deus occulta esse voluit, non sunt scrutanda. Quæ autem manifesta fecit, non sunt negligenda: ne et in illis illicite curiosi, et in his damnabiliter inueniamur ingrati.

Arist. lib. 8. Ethicorum.

Speculari magis possumus proximis quam nosmetipsos, et illorum actiones approprias.

Menander.

πολυπραγμοσύνην ἀλλότρη μὲν βλάπτει καὶ ἑαυτὸν. Id est,

Μultum curare aliena ne uelis mala,

πολλὴν χράνει ἑαυτὸν καὶ τὰ χεῖρονα. Id est,

Multiotium conterunt in peiora.

τὰ πολλὰ πρὸς ἑνὶ καὶ πανταχὶ σκοπεῖν. Id est,

Multa facere est ubiq; putridum.

τὰ πολλὰ πρὸς ἑνὶ καὶ πανταχὶ σκοπεῖν. Id est,

Multa facere et tristitias multas habet.

Plautus in Stichō.

Curiosus nemo est, qui non sit maleuolus.

Terentius in Heautontimoriano.

Ita comparatam esse naturam omnium hominum, ut aliena magis iudicent quā sua.

Ibidem.

Tantum ne ab ira tua est otij tibi, aliena ut cures, et ea quæ nihil ad te attinent.

Ibidem in Hecyra.

Tua quod nihil refert, percontari defines.

Dæmonium græca dictio. Ab illis enim δαίμονες, ut. i. δαίμονες, id est, dæmoniacus dicitur. Est autem dæmonium animal genere, mente rationale, animo passiuū, corpore aereū, tēpore æternū. secundū L. Apuleiū de deo socratis, ex b. Tho. prima parte q. 51. ar. 1. scribit præterea idē Apuleius dæmōes irritari iniurijs, obsequijsq; ac donis placari, gaudere honoribus, varijs sacrorum ritibus oblectari: ad eos punire diuinationes augurū, aruspiciū, vatū ac somniorū: necnō magorū miracula, Homerus præterea deos oēs dæmōnes vocat, et aliquādo ipsum Iouē. Verū nostra religionis homines dæmōnes appellant spiritus in cœlo ab omnium rerum opifice creatos, qui de cœlo ipso de iecti, partim in terræ infimo, partim in hoc aere tanq; sibi cōgruo carcere damnati sunt: necdē semp cupidi, à iustitia alieni, superbia tumidi, inuidētia liuidi, fallacia callidi, humana quædoq; corpora ingrediētes, vel viuētia adhuc vel iā mortua, et sub hūana specie mulieres aliquando inēctes, quicquid incubi dicuntur: modo viris se subijci-

subicientes, & tunc succubi appellantur.

Damnatio græce, κατὰ κρίσιν. id est, et κατὰ κρίσιν. dāno dicitur. Damnatio & damnum. Paulus iuriconsultus ab ademptione & quasi diminutione patrimonij dicta esse affirmat: similiter damno verbum, quod nunc significat damno afficio, unde & condemnatio dicitur. Et qui nullo damno afficitur, indemnis appellatur.

Dammum græce ἀποβολή. id est, vel ἡμικαμία. Differunt autem damnum & malum: quod damnum est rei, malum vero hominis ipsius. Quare Terentius in Andria: Quid feceris illi qui dederit damnum aut malum? Ex Donato super Terentio. Prouerbio. ca. 12.

Qui negligit damnum propter amicum, iustus est. Aug. in serm. de sancto Stephano.

Non sic capis lucrum, quomodo dolet damnum. Fortior in confessione Christi qui damna non timuit, quam qui lucra contempsit. Idem de charitate.

Vis ut ille non damnet, tu damna. Vis ut ille ignoscat, tu ignosce. Nemo nisi per indebitam misericordiam liberatur: & nemo nisi per debitum iudicium damnatur.

August. lib. de uera religione.

Est pulchritudo vniuersæ creaturæ per hæc tria inculpabilis: damnatione peccatorum, exercitatione iustorum, perfectione bonorum.

August. De ciuitate dei. lib. 2. quæst. 6.

Quod errauerat,

Quod errauerat, inquit dominus, non reuocastis: & quod perierat, non requisistis; hoc vobis ipse deus per nos facit ipse obsecrandus, ipse minando siue corripiendo, siue damnis siue laboribus, siue per suas occultas admonitiones vel visitationes, siue potestatem temporalium leges.

Ambros. lib. de officiis. & habetur 14. q. 5. Deniq.

Deniq; si non potest subueniri alteri nisi alter lædatur, commodius neutrum iuuari, quam gravari alterum. Ideoq; in causis pecuniarijs interuenire non est sacerdotale, in quibus non potest fieri quin frequenter lædatur alter qui vincitur: quoniam intercessoris beneficio se victum arbitrat. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus: posse autem solius est dei.

Greg. & habetur 6. q. 1. Ex merito. §. Deteriores.

Deteriores sunt qui vitam moresq; bonorum corrumpunt his, qui substantias aliorum prædijq; diripiunt. Idem in Moralibus.

Aperius damnationis testis est ipse timor iniquitatis. Quia & timeatur quod agitur, & tamen malum non vincitur quod timeatur.

Cassiodoro, epistolarum lib. 4.

Melius est præsentia damna contemnere, quam exiguo quaestu perpetua commoda non habere.

Sericea in prouerbij.

Damnium nisi ex abundantia raro venit.

Debilitas græce, ἀσθενία. id est, & ἀσθενία. debilitas dicitur. Est autem debilitas infirmiorum facere. Debilis dicitur quasi parum habilis, hoc est malæ habitudinis.

Debitum græce, ὀφείλημα. id est, & ὀφείλω. debeo dicitur, quod est, obligatus sum: quo verbo communis actio comprehenditur, ut sentit Vlpianus, siue ciuilis sit, siue honoraria, siue fidei commissi prosecutio. Inde fit debitor: qui ut Modestinus inquit, is proprie dicitur, a quo inuito exigi pecunia potest. Et debitum id quod debetur, & debito ipse actus. Cicero: Perquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit: qui autem debet, æs retinere alienum. Gratiæ autem & qui refert habet, & qui habet, in eo ipso quod habet refert.

Menander.

καὶ βὼν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸ τοῦ πάλιν. Id est,

Cum acceperis reddere homo, & capias rursum.

Idem.

τὰ δὲ δάνεια δίδωμι, καὶ λαμβάνω πάλιν. Id est,

Debita seruos illos, qui sunt liberi, faciunt.

Deceptio græce, ἀπάτη. id est, & ἀπατῶ. deceptor dicitur, & ἐξαπατῶ. decipio. Est autem deceptio, corruptio scientiæ: secundum beat. Thom. prima secundæ quæst. 53. artic. 1. Decipere est deludere, de fraudare. Inde decipula, quod est genus laquei ad decipiendas & capiendas feras.

Decima græce, δέκαμος. id est, & δέκα. decem dicitur. Est autem decima portio vna ex decem.

Veteres ex vnaquaq; re decimam offerre, dijs solebant. Plautus. Ut decimam solueret Herculi. Ab hoc autem verbo decimo deducitur, quod est, decimam partem detraho.

Decima enim est omnium bonorum iuste questorum pars deo debita, extra. A tua nobis. Quidam sic distinguunt primitias a decima, quod primitiæ sunt frugum, aliorum vero dicitur decima.

Exodi. cap. 22.

Decimas & primitias non tardabis offerre. Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi, de bobus quoq; & ouibus similiter facies.

Exodi. ca. 23.

Primitias frugum terræ tuæ deferres in domum domini dei tui. Leuitica. 27.

Omnes decimæ terræ, siue de pomis arborum, siue de frugibus domini sunt.

Numeri. cap. 18.

Omnia quæ auferetis ex decimis & in donaria domini separabitis, optima & electa erunt cuncta. Ibidem.

Et non peccatis super hoc, egregia vobis & pingua vobis reseruantes, ne polluat oblationes filiorum Israel, et moriamini.

August. et habetur 16. q. 1. Decima.

Decimæ tributa sunt egentium animarum: quod si decimam dederis, non solum abundantiam fructuum recipies, sed etiam sanitatem corporis consequeris. Non igitur dominus deus præmiumpostulat, sed honorem. Ibidem.

Hæc est enim iustissima consuetudo, ut si tu decimas non dederis, tu ad decimam reuocaris. Tabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti.

Ibidem.

Decimæ etenim ex debito requiruntur. Et qui eas dare non

dare noluerint, res alienas inuadunt. Et quanti pauperes in locis suis ubi ipse habitat, illo decimas non dante, fame mortui fuerint, tanto homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit, qui rem a deo pauperibus delegatam suis visibus reseruauit. Qui ergo sibi aut præmium comparare, aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri, reddat decimam: etiam de noue partibus studeat elemosinam dare pauperibus.

Aug. in sermone de Decimis.

Attende quod creatura decima intellectuales creaturas est homo: quia angeli in noue ordinibus, decimus autem ordo est hominum. Et ideo est hominis decimam soluere, ut ruinam angelorum valeat supplere.

Hier. super Malach. & hab. 16. q. 1.

Si quando fames & penuria & rerum omnium egestas opprimit mundum, sciamus hoc ex ira dei descendere, qui se in pauperibus, si non accipit elemosynam, fraudari loquitur: ut suas possessiones possimus decimas & primitias interpretari.

Hiero. Damaso Papa. & habetur 16. q. 1.

Quoniam quicquid.

Quicquid habet clericus, pauperum est, & domus illorum omnibus debent esse communes: susceptioni peregrinorum & hospitum inuigilare debet maxime curandus est illis, ut de decimis & oblationibus, cœnobij & xenodochij qualē voluerint & potuerint sustentationem impendant.

Ambro. in sermone 40.

Quicquid recognouerit in se, quod fideliter non dederit decimas suas, modo emendet quod minus fecit. Quid est fideliter dare decimas, nisi ut nec peius nec minus aliquando offerat grano, aut de vino, aut de fructibus arborum atque pecoribus, aut de horro, aut de negotio, aut de ipsa venatione sua.

Grego. in Registro.

Presbyter si per pecuniā ecclesiam obtinuerit, non solum ecclesia priuetur, sed etiam sacerdotij honore spoliatur. Quia altare & decimas est spiritum sanctum emere vel vendere, symoniacam hæresim esse nullus fidelium ignorat.

Ioan. Chrysostomus super illud Matth. 23.

Qui decimas.

Iustitiam, misericordiam & fidem, propter suam gloriam mandauit deus: sed decimas propter sacerdotes.

Ibidem.

Sacerdotes qui propter decimas corripiunt populum, & maiora peccata tacent, docet colare culicem & deglutire camelum, id est, a modico abstinerere, & maiora committere.

Declaratio græce, ἀνέκδοσις. id est, & ἀνέκδοσις. declaro dicitur, quod est aperio, manifesto: unde declaratio venit, & declaratus a clarus, quod est lucidus.

Declinatio græce, κλίσις. id est, & κλίσις. declino dicitur, & tertius & secundus inflexionis, græce dicitur κλίσις. id est, & κλίσις. Est autem declinatio inclinatio atque incuruatio. Ita & accliuus & accliuus græce κλίσις, id est, & κλίσις. & est arrectus & in clium acuminatus.

Decrementum græce, μείωσις. id est, & μείωσις. decreasco dicitur, quod est diminuo: sicuti accresco adaugeor. Est autem decrementum motus a perfecta magnitudine in imperfectam magnitudinem, secundum Arist. 3. Physic.

Decrepitus græce, ἀναιμία. id est, & ἀναιμία. decrepitas dicitur. Sunt autem decrepiti senes, in dubio vitæ constituti. Crepera enim res dubia est, ut Nonius inquit: unde crepusculum, id est, lux dubia: & creperum bellum anceps. Vel decrepiti dicuntur, quod nec mouere se propter senectutem, nec vllum facere crepitum possunt, id est, sonum. Est enim crepitus sonus proprie cymbalorum, tympanorum, & aliorum huiusmodi.

Dedecus græce, ἀτιμία. id est, & ἀτιμία. turpius dicitur. Est autem dedecus ignominia & veluti infamia quædam. Ita & dedecet pro eo accipitur, quod est inconueniens, ineptum & turpe. Unde dedecoro quod est fœdo, & contumelia atque ignominia afficio. Cicero Magistratū ipsum decorabat. Huius oppositum est decoro media producta, quod est orno. Et decorum quandam substantiuum est, quod significat decentiam quandam rebus, personis, temporibus & locis, siue in agendo siue in loquendo accommodam.

Defectus græce, ἐλάττωσις. id est, & ἐλάττωσις. deficit dicitur.

Definire & diffinire quid sint, & quomodo differant, vide infra in diffinitio.

Defensio græce, ἀντίστασις. id est, & ἀντίστασις. defendo dicitur. Defendo & offendo contraria sunt. Est enim offendere, incurere in aliquid atque incidere. Terentius. Offendi adueniens quædam mei loci hinc atque ordinis hominem: hoc est, incidi. Defendere vero est depellere. Virgili. Solstitium peccatori defendite, id est, depellite. Et quoniam quod incidit in aliquid solent sæpe lædere id in quod incidunt: econuerso, qui depellunt, tuentur: factum est, ut offendere pro lædere & surperetur, & defendere pro tueri, & quasi vim depellere.

Degener græce, ἀπογενέσις. id est, & ἀπογενέσις. dicitur. Estq; idem quod ignobilis. Venit autem a degenero: as, quod est a generis nobilitate descisco. Virg. Degeneres animos timor arguit.

Delectatio græce, τέρψις. id est, & τέρψις. delecto dicitur. Est autem delectatio operatio habitus secundum naturam sine impedimento, secundum Aristot. lib. 7. Ethicorum.

Delectatio est superfluitio quædam naturæ secundum Commentatorem super 10. Ethicorum.

Delectatio est voluptas suauitate auditus vel aliorum sensuum animum delinens, secundum Ciceronem lib. 4. Tusculanarum quæst.

Delectatio est motus in apparenti animali, consequens apprehensionem boni naturalis præsentis per sensum, secundum beatum Thomam prima secundæ quæst. 11. artic. 1.

Delectatio est quietatio cognita in re conuenienti, ut b. Tho. ibidem. Differunt autem delectatio a gaudio, quod delectatio contingit secundum sensum exteriorē & interiorē: Gaudium vero secundum interiorē

n teriorem

DELITIAE.

teriore tantum, ex b. Tho. 4. Senten. di. 49. q. 3. art. 1. Dicitur autē delectio a delicio verbo, quod proprie est attrahere & ducere. Et quoniam quæ grata & iucunda sunt nos attrahere atque allicere solent, factum est ut delectatio sit gratum esse & iucunditate afficere. Vnde delectatio, delectamentum & delectamen.

Deliberatio græce βουλευσις. dicitur. Et βουλευσις delibero dicitur. Est autem liberare particulare verbum, quod significat libertate donare. Interdum vniuersale, quod est absoluo. Liberare etiā pro eo usurpamus quod est addicere. Vnde in licitationibus rem quæ venalis proposita est, plus offerenti addicere vel liberare dicimus. Et nō modo qui vendit, sed etiam qui emit rem ipsam sic venditam, liberare dicitur. Hinc liberationis vocabulū Paulus iuricons. affirmat eandem vim habere, quā solutionis liberata a veteribus pro effata, hoc est locuta usurari solebat. A libero fit delibero, hoc est decerno, statuo: nā capto cōsilio, mēs a cogitatione liberatur. A delibero fit deliberatio.

Deliciae græce τρυφή. dicitur. Et τρυφή dicitur. Delicium dicitur. Sunt autem deliciofi, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid minuens delectationem, secundū b. Tho. secunda secundum q. 138. art. 1. Differunt autē deliciae & mollicies: quia mollicies proprie respicit defectū delectationis: sed deliciae respiciunt causam impeditiuā earum, scilicet laborem vel aliquid tale: ideo deliciae sunt quædam mollicies, ex b. Tho. secunda secundum q. 138. art. 1.

Deliciae dicuntur a delicio de quo verbo vide supra in delectatio. Hinc delicatus plenus delicijs, vel in delicijs viuere assuetus. Sunt autē proprie deliciae, quæ maxime nobis voluptati sunt, a deliciando nos, hoc est ab alliciendo nos ad voluptatem.

Ecclesiastes 2.
Dixi ego in corde meo: Vadam & assuam delicijs, & fruam bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.

Aug. super Iohannem.
Si habet animus vnde oblectetur extrinsecus, sine delicijs manet interius.

Augustinus super epistolam Iohannis. & habetur dist. 41. Deliciae.

Deliciae quælibet si absque desiderio percipiunt, non efficiunt: & viles cibi appetenter accepti, impediunt profectum abstinētiæ.

Grego in homilia
Corporales deliciae cum non habentur, graue in se desiderium accendunt: cum vero habitæ edunt, comedentem proinus in fastidium vertunt. At contra, spirituales deliciae cum non habentur, in fastidio sunt, cum habentur in desiderio. In illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat. In istis autem saturitatem appetitus, saturitas appetitum parit: augent enim spirituales deliciae desiderium in mente dum satiant.

Ioh. Chrysost. de Compunctione cordis.
Sicut impossibile est ut ignis inflāmeur in aqua, ita impossibile est compunctionem cordis vigere in delicijs. Contraria enim hæc sibi sunt inui-

cem & peremptoria. Illa enim mater est fletus, hæc mater est risus. Illa cor constringit, ista dissoluit.

Ioannes Chrysostomus de Reparatione lapsi.
Centum si placet annos demus delicijs: adde & alios centum si liberis adde & decies centum, quæ erit ex his ad æternitatem compensatio? Nonne omne tempus huius vitæ quo delicijs frui videmur, & indulgere libidini, quasi noctis vnius somnium ad æternitatis comparisonem videtur?

Cassiodorus epistolatum lib. 4.
Facile onus afflictionis sentiunt, qui vi suauibus delicijs consueuerunt.

Seneca epist. 52. ad Luciliū.
Nullum laborem recusant manus, quæ ab aratro ad arma transferuntur. In primo puluere deficit vinctus & nitidus.

Horatius epistolatum lib. 6. epist. 1.
— Vix recte viuere? quis non.

Si uirtus hæc una potest dare, fortis omnis
Hoc age delicijs.

Delictum græce παραπτώμα. dicitur. Et παραπτώμα delictum quo dicitur. Est autem delictum boni desertio. Quid aliud sonat nomen nisi derelictum? Et quis deliquit, nisi qui summum bonum dereliquit, secundum Aug. in q. super Leuitico.

Delictum cōmuniter significat quamcunque omissionem, sed stricte omissionē pertinentem ad deum: vel quando scierit & cum cōtemptu omittit homo id quod facere debet, secundū b. Tho. secunda secundum q. 79. art. 4. A linquo fit oppositum delinquo, quod proprie significat prætermittit. Quoniam vero prætermittit ea quæ præmitti non debent, peccare est, delinquere etiam pro peccare usurpatur. Hinc delicta peccata dicunt, quæ aut proposito, aut impetu, aut casu sunt. Propositio delinquitur a latronibus, factioem habentibus, Impetu ab ebrijs, ad ferrum venientibus. Casu, cum in venatu telum in feram missum hominē interimit. De hac materia vide infra in peccatū.

Delusio græce πλάνησις. dicitur. Et πλάνησις delusio dicitur. Est autem deludere & eludere, deridere atque decipere. Plautus.

Quid me deludit, & nocte excluditis foras?

Dementia græce δεινμία. dicitur. Et δεινμία dementia dicitur, qui quasi deorsum a mente dicitur. Quomodo autē differat ab amēte, vide supra in amēs.

Democratia græca dictio est δημοκρατία. dicitur. Et est principatus populi vel popularis status: & est, cum ad commodum egenorum res publica a pauperibus gubernatur, secundum Aristotelem lib. 4. Politicorum.

Demonstratio græce δεικνύσις. dicitur. Et δεικνύσις demonstratio dicitur, & demonstratio demonstratio. Est autem demonstratio, certis ac necessarijs rationibus alicuius rei probatio.

Denominatiuum græce ονομαστικόν. dicitur. Dicitur autem denominatiuum quæcunque aliquo solo differentia casu habent appellationem, secundum Aristotelem libro Prædicatorum.

Depositi-

DESPERATIO.

LXXIII.

Depositiuum græce καταθήκη. dicitur. Et est quod custodiendum alicui datum est, ut habet ff. de positi. l. in prin. Differt autem a mutuo, quia depositum datur ad utilitatem dantis: sed mutuum ad utilitatem accipientis. b. Tho. secunda secundum q. 62. art. 6.

Deponere est apud sequestrum collocare. Hinc depositum dicitur.

Deprecatio græce αἰτιολογία. dicitur: & αἰτιολογία deprecatio dicitur, & deprecatio, quod quandoque significat vehementer precor, aliquando detestor & propulso, & quasi precando depello. Ouid.

Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem.
Ne mea Sarmaticum contegat ossa solium.

Derisio græce κωμωδία. dicitur. Et κωμωδία derisio dicitur. Est autem derisio, cum aliquis malum alicuius personæ vel defectū in ludum vel risum ponit, ut erubescat & verescendatur. Derisoris finis est ut erubescat. Conuicatoris vero, ut tollat honorem. b. Tho. secunda secundum q. 75.

Derisio de re notabili est peccatum mortale. Et est grauius quam contumelia. Sed grauius de risu dei: secundo, parentum: Tertio, iustorum, secunda secundum q. 75. art. 2.

Derideo, illudo, contemno, & de aliquo rideo siue risum moueo: a quo derisor & derisus quatuor declinationis.

Derogare & abrogare quid sint, & quomodo inter se differant, vide supra in arrogatio.

Descriptio græce περιγραφή. dicitur. Et περιγραφή descriptio dicitur. Est autē descriptio rei propositæ per quasdam proprietates declaratio. Quid autem differat a definitione, vide infra in definitio.

Desiderium græce ἐπιθυμία. dicitur. Et ἐπιθυμία desiderium dicitur. Est autē desiderium libido eius quod nō dum adsit, secundū Cic. Tuscul. quæ.

Desiderium est motus appetitus in amabile & inchoatio amoris ex beato Tho. secunda secundum q. 26. art. 3.

Desiderium differt ab amore: quia desiderium est de bono non habito: sed amor est de bono absoluto, secundū eundem, prima parte q. 20. art. 1.

Desidia græce ἀσπουσία. dicitur. Et ἀσπουσία desidia dicitur. Est autem desidia ignauia, & desidia sus piger & ignauus: ita & deses desidis a desido, quod est, otiosus sedeo.

Despectio græce ἐξουθενήσις. dicitur. Et ἐξουθενήσις despectio dicitur. Est autem despectio siue despicientia siue despectus quatuor declinationis, idem quod contemptus: quoniam ea quæ cōtemnimus, quasi deorsum & ante pedes nostros proiecta aspice re solemus. De hac materia vide supra in contemptus humilium.

Desperatio græce ἀσπουσία. dicitur. Et ἀσπουσία desperatio dicitur. Est autē desperatio ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum, secundū Cic. lib. 4. Tuscul. quæst.

Desperatio est, quando ex falsa estimatione propter peccata quæ fecit, vel bona quæ omisit, desperat de dei misericordia: credens deum nolle

vel nō posse sibi parcere, vel in gratiā recipere. Desperatio non importat solam priuationem spei, sed recessum a re desiderata propter impossibilitatem existimatam. b. Tho. 2. 2. q. 40. ar. 4. De hac materia vide infra ubi spes.

Regum secunda 2.
An ignoras, quod periculus sit desperatio?

Aug. de Utilitate agendi poenitentia.
Nemo desperet. Iudam traditorem nō tam scelus quod commisit, quam indulgentiæ desperatio fecit poenitentis interire.

Ibidem.
Ne desperando augeamus peccata, propositus est poenitentia portus. Rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus.

Aug. de Poenitentia.
Quicquid feceris, quantumque peccaueris, adhuc in hac vita es: vnde te omnino si sanare noller, deus auferet. Qui enim clamādo tibi persuasit ne recederes, parcendo clamat ut redeas.

August. super Psal. 55.
Noli dicere. Nunquā talem hominem deus correpturus est tā malū, tam peruersum. Noli desperare: quem roges attende, non pro ipso quo ores: magnitudinē morbi vides, potentia medici non vides.

Aug. lib. de Symbolo.
Latro agnouit, Petrus negauit. In Petro demonstratur, iustum nō debere de se presumere. In latrone, nullum impiū debere diffidere conuersum: tamen ergo bonus, ne pereat per superbiam: & malus, ne desperet per multam malitiam.

Hiero. in epistola ad Abidam.

Deus enim cunctos æquali sorte generauit, & dedit arbitrii libertatem, ut faciat unusquisque quod vult, siue bonum siue malum. Quid ergo poterimus dicere, Nisi ille qui vult damnari, damnetur: & qui vult saluari, saluetur. Quæ nam fuit saluationis causa in Petro, & in Iuda suæ damnationis? Nempe uterque liber erat. Sed Petrus post triam negationem domini egressus foras fleuit amare: Iudas vero post traditionem poenitentia ductus, desperans de misericordia dei laqueo se suspendit.

Ambr. super Lucam.
Incumbit virtuti seculi, qui desperat de adiutorio dei.

Ibidem.
Nemo diffidat, nemo veterum conscius peccatorū præmia diuina desperet. Nouit dominus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictū.

Gregorius in Pastoralis.
Quibusdā sæpe magnitudo virtutis occasio fuit perditionis: ut cum de confidentia viriū inordinate securi essent, per negligentiam inordinate morerent. Mater enim negligentia solet esse securitas. Videndo erga meretricē i. Magdalenam, de tua liberatione non desperes. Sed etiā Iudam iudicādo securus esse non debes. Confidētia fratim euertit, & desperatio post lapsum exurgere non dimittit. *Ioh. Chrysost. de Reparatione lapsi.*
Ianuas æternæ ciuitatis nobis desperatio claudit, spes aperit, fiducia latum præbet ingressum.

Isidorus de summo bono lib. 2. cap. 14.
Nullus debet desperare veniam, etiā si circa finē

n 3 virg

vita suae convertatur ad poenitentiam: vnumquodque enim dominus de suo fine, non de vita iudicat.

Ibidem.

In vita hominis finis querendus est: quoniam deus non respicit quales ante vixerimus, sed quales circa finem vitae fuerimus. *Ibidem.*

Perpetrare flagitium aliquod, mors est animae: sed descendere est in infernum desperende.

Leo Papa, 4. habetur 32. q. 2. Ancillan.

Nemo enim desperandus est, dum in hoc corpore constitutus est: quia nonnunquam quod diffidentia aetatis differat, consilio maturiore perficitur. *Hugo lib. de Vera sapientia.*

Prima salus est, declinare culpam: Secunda, non de sperare veniam. Quia ipse se in aeternum punit, qui apud verum iudicem ad poenitentiam non recurrit.

Boetius lib. Divisionum.

Quis non videat plurimum ad bonarum artium effectum valere, si apud mentes hominum nunquam sit desperatio discendi. *Seneca Tragedia. 7.*

Qui non potest sperare, desperet nihil.

Quint. Curtius de gestis Alexandri lib. 5.

Ut opinor ignaviam quoque necessitas acuit: et saepe desperatio spei causa est. *Idem lib. 7.*

Desperatio magnum ad honeste moriendum incrementum est. *Vegetius de re militari lib. 2.*

Necessitas enim quaedam virtutis est desperatio.

Valerius Max. lib. 2.

Humanae igitur imbecillitatis efficacissimum duramentum est necessitas.

Virgilius Aeneidos lib. 2.

Moriamur et in media arma ruamus.

Vna salus uiculis nullam sperare salutem.

Desponsatio graece κατανοια. est. et mensura desponsio dicitur. A sponte autem venit spōdeo, quod veteres pro dico usurpabant. Nam qui spōder, sponte, hoc est volūtate dicit. Postea vero usurpari coepit pro sponte promitto. Vnde qui puellam spondet, sponsor dicitur: puella quae spondetur, sponsa: cui spondetur, sponsus appellatur. Hinc desponsatio venit.

Destinare est dirigere aliquid in aliquid, vel me reponere. b. Tho. prima parte. q. 23. art. 1. Destino a desito compositum videtur, et id est quod delibero, assigno, deputo, addico, quasi stare facio.

Virgilius.

Et me destinat arae.

Desuetudo graece ἀσυνεθεια. est. et consuetudo desuetudo dicitur. Venit autem desuesco a desuo, quod est dissoluo. Dicimus autem dissuo, dissuesco, dissuefacio, et desuo, desuefacio in eadem significatione. Eorum opposita sunt consuo, consuesco, consuetudo, et alia huiusmodi.

Detractio graece ἀφαίρεσις. est. et ablatio maledictio dicitur. Et est detractio, denigratio alienae famae per occulta verba, secundum b. Tho. secunda sec. q. 73. art. 4.

Detractio est seminatio mali occulte in proximi iniuriam. Differt autem detractio a contumelia: Quia contumeliosus per aperta dicta intendit honori derogare: Detractor vero in absentia

proximi eius famam laedit. secundum b. Tho. secunda secunda q. 73.

Detractio quae est occulta maledictio ad denigrationem famae per impositionem falsi, per adductionem mali, per revelationem mali occulti, et per depravationem intentionis: de se est peccatum mortale: ex leuitate vero est veniale, nisi sit de graui: sed propter bonum cum debitis circumstantiis nullum est peccatum. ex b. Tho. secunda secunda q. 73. art. 1. Quomodo autem haec differant, scilicet detractio, contumelia, derisio et susurratio, vide infra in susurratio.

Detraho aliquando significat tollo, extraho. Terce, Accurrunt serui, soccos detrahunt. Aliquando significat derogo, vnde detractio, et detractores, qui famae alienae derogare nituntur.

Exodi ca. 22.

Eius non detrahes, et principi populi tui non maledices. *Proverbia. ca. 4.*

Remoue a te os prauum, et detrahentia labia sunt procul a te. *Proverbia. ca. 13.*

Quid detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat.

Ibidem 24.

Ventus aquilo dissipat pluias, et facies iustis linguam detrahentem. *Ibidem.*

Cum detractoribus non commiscearis.

Ibidem 26.

Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: et susurrone subtracto, iurgia coquiescunt.

Ibidem.

Verba susurronis quasi simplicia, et ipsa perueniunt ad intima cordis.

Ecclesiastes 10.

Simordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. *Ibidem.*

Incogitatione tua regi non detrahas.

Sapientiae ca. 1.

Quoniam auris coeli audit omnia, et tumultus murmurationum non absconditur. Custodite ergo vos a murmuratione, quae nihil prodest: et a detractioe parcite linguas.

Ecclesiastici ca. 5.

Non appelleris susurro in vita tua, et lingua tua ne capiatis et confundaris. *Ibidem.*

Susurrator autem, odium et inimicitia et contumelia. *Ibidem ca. 11.*

Bona in mala conuertere insidiatur, et in electis ponit maculam. *Ibidem ca. 21.*

Susurro coinquinabit animam suam, et in omnibus odietur. *Paulus. 1. ad Corin. ca. 6.*

Nec maledici nec rapaces, regnum dei possidebunt. *Ibidem ca. 10.*

Negmurmuraueritis, sicut quidam patrum vestrorum murmurauerunt, et perierunt ab exterminatore. *Paulus ad Roma. 1.*

Detractores deo sunt odibiles. *Iacobus in epistola ca. 4.*

Nolite detrahare alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, et iudicat legem.

Aug. de Consuetudinibus et vir.

Detra-

Detractio dicitur: Quis potest sustinere, quod potest silectio tegere, quanta illa vel illa praua committit, nisi forte qui consentit? Libertas iuste increpans respondet: Nec tacenda sunt mala proximi, nec consentienda: sed charitate fraterna in facie proximus redarguendus est. Nonnunquam etiam errata ad tempus delinquentium silentio regenda sunt, ut apto tempore corrigantur.

Aug. in epist. ad Hipponeenses.

Cum ipsam scripturam veritatem criminari aut obsecrare non possunt, hos per quos praedicatur inducunt in odium: de quibus effingere quicquid in mentem venerit, possunt: vnde iam apostolicae prophetiae tempus videtur instare, Erit tempus in quo sanam doctrinam non sustinebunt.

August. super illud Psalmi, Pro eo ut me diligere, detrahebant mihi.

Plus nocent in membris detrahentes Christo, qui animas credentium interficiunt, quam qui eius carnem mox resurrectionem peremerunt.

Idem lib. de Paradiso.

Bilinguis serpens habetur atque mortalis, eo quod diaboli minister aliud lingua loquatur, aliud corde meditetur.

August. in sua mensa hos uersus dicitur habuisse.

Quisquis amat dictis absentem rodere uitam, Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

Hieron. epistola ad Nepotianum.

Cauete ne linguam aut aures habeas prurientes: ut alijs detrahas, aut alios detrahentes audias.

Ibidem.

Non licet tibi vituperationem alterius patienter audire: Quia nec ab alijs optas recipi tuam. Nemo inuito auditori libenter refert detractoria.

Sagitta in lapide non infigitur, sed interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor dum te videt non libenter audire, non facile detrahare.

Ibidem.

Plus peccat detractor qui amorem proximi a corde alterius minuit, quam qui uictum ab ore pauperis rapit: nam sicut anima pretiosior est quam corpus, sic grauius est animae uictum auferre quam corpori.

Ibidem.

Cauendum est ne quis finitrum aliquid de aliquo loqui praesumat, nisi propter eius emendationem faciat.

Hieron. ad Celantiam.

Nulli unquam omnino detrahas, et aliorum vituperatione non te laudabilem videri velis: magis vitam tuam ornare discas, quam alienam carpere. Et semper memor esto scripturae dicentis: Noli diligere detrahare, ne eradiceris: pauci enim sunt, qui huic vitio renuntiant.

Ibidem.

Rarum inuenies qui reprehensibilem vitam suam exhibere velit, ut is non libenter reprehendat alienam. Tantaque huius mali libido mentes hominum inuasit, ut etiam qui procul ab alijs vitijs recesserunt, in istud tamen quasi in extraneum laqueum diaboli incidunt.

Hieron. in epistola ad Rusticum monachum.

Sicut sagitta simitatur contra duram materiam, nonnunquam in mittentem reuertitur, vulnerat

vulnerat: ita detractor, cum tristem faciem viderit audientis (imo non audientis) sed obturantis aures suas ne audiat sanguinem, ilico contice scit: pallor vultus, haerent labia, salua siccatur.

Idem epistola 34.

Cum detractoribus non commiscearis: quoniam repente venit perditio, tam eius qui detrahit, quam eius qui accommodat aurem.

Idem epistola ad Rusticum monachum.

Nulli detrahas. Nec in eo te sanctum putes, si alios laceras. Accusamus saepe quae facimus, contra nos ipsos deferri in nostra vitia inuehimus, inuiti de eloquentibus iudicantes.

Idem super Ecclesiasten.

Serpens et detractor aequales sunt: Quomodo enim ille mordens venenum infert, sic iste detractor peccatoris virus sui in fratrem effundit, et nihil habet amplius a serpente.

Greg. Natali episcopo, et habetur distin.

44. Conuiuia. §. Sciendum.

Sciendum est, quia tunc ex charitate conuiuia veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentia vitia mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur.

Idem et hab. 6. q. 1. Ex merito.

Deteriores sunt qui vitam moresque bonorum corrumpunt his qui substantias aliorum praediaque diripiunt. Caueat itaque vnusquisque, ne aut lingua aut aures habeat prurientes, ne aut ipse alijs detrahat, aut alios detrahentes audiat.

Ibidem.

Parcant singuli detractioem linguarum, custodiantque sermones suos, et sciant, quia cuncta quae de alijs loquuntur, sua sententia iudicabuntur.

Greg. super Ezechiel, homi. 9.

Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium sibi verba comperere, ne eorum praedicationem aut audiant quae audire poterant, et in prauis moribus remanentes bene viuere contemnant.

Ibidem.

Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quod in puluerem sufflant, et in oculos suos terram excitant. Et vnde puluis detractiois perflauerit, minus inde veritatis videant.

Ibidem.

Linguas detrahentium sicut nostro studio excitare non debemus, ne ipsi pereant: ita per sui malitiam excitatas aequanimitate tolerare, ut meritum nobis accrescat: aliquando etiam compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bonam poterant cordis innocentiam, corrumpant.

Ibidem.

Cum linguarum derogantium corrigi nequeunt, equanimitate sunt per omnia tolerandae, nec detractiois sermo timendus est: ne dum vituperatio peruersorum metuitur, recti operis via deferatur.

Greg. in Pastoralibus.

Non maledices surdo et cetera. Surdo maledicere est, absenti ac non audienti derogare. Coram caeco offendiculum ponere est, discretam quidem rem agere, sed tamen ei qui lumen discretionis non habet, scandalum occasionem praebere.

Isidorus de Summo bono lib. 3.

n § Non

Nō solum ille reus est qui falsum de alio profert,
sed & is qui cito aurem criminibus præbet.

Bernardus lib. de Consideratione.

Detrahēre, aut detrahētem audire, quid horum sit
damnabilius, non facile dixerim. Ibidem.

Omnem qui palam veretur dicere quod in aure lo-
quitur, suspectum habeas. Quod si coram te in-
dicare ille renuerit, delatorem iudices, nō accu-
satores. Bern. super Cant. scilicet m. 24.

Detractores aut quodā simulatae verecundie fūco
conceptā malitiam quam retinere non possunt,
adūbrare conant. Videas a detractore alta præ-
mitti suspicia: sicq; cū quadam grauitate & tar-
ditate vultu mœsto, demissis supercilijs & voce
plangenti egredi maledictionē: & quidem tan-
to persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui
audiunt corde non auido, & magis condolenti
affectu quam malitiose proferri. Doleo (inquit)
vehementer pro eo qd diligo eū satis, & nunquā
potui de hac re corrigere eū: & alijs mihi quidē
bene cōperum fuerat de eo istud, sed per me nū-
quā innotuisset. At quoniā per alterū patescē
res est, veritatē negare nō possum, re vera ita est.

Cassiodorus super psal. 3.

Dentes dicti sunt a demendo. Ideo pulchre linguæ
detrahentium dentes vocantur. Quia sicut illici
horū partes demūt, ita & isti opiniones hominū
corrodunt. Idem super psal. Dixi custodiam.

Quis hominū sic cautus est, ut si inter æmulos lo-
quatur, nullum verbum eius incurrat aliquam
quæstionē. Nam menti furore ebris omne quod
re dictum dicitur, peruersum videtur.

Glosa Romanorum 1.

Differentia est inter susurrone & detractorem.
Quia susurro inter amicos discordiam seminat,
detractor aliorum bona minuit vel negat. Ne au-
tem leuia putentur peccata susurratio & detrac-
tio, quia in verbis fiūt, ideo Apostolus dicit, de-
tractores & susurrone deo odibiles.

Laertius Diogenes de Vita & mori. philosoph.

Cum Xenocrates esset cum quibusdam detracto-
ribus & taceret: quæretē vno, cur solus taceret:
Quia dixisse me inquit aliquando poenituit, ta-
cuisse nunq̃. Cic. in Officijs.

Detrahēre igitur aliquid alteri, & hominis incom-
modum augere, magis est cōtra naturam quā
mors, q̃ paupertas, quā dolor, quā cætera quæ
possunt aut corpori accidere aut rebus exter-
nis. Nā principio tollit conuictū hominū & so-
cietatem. Ibidem.

Arbitrari debemus, magis esse cōtra naturam ho-
minem homini detrahēre sui commodi causa, q̃
omnia incommoda subire, vel externa vel corpo-
ris. Valerius Maximus li. 4.

Nulla tā modesta felicitas est, quæ malignātes de-
tes vitare possit. Teren. comœdia ultim.

Nihil est Ampho, quin male narrando possit deprauari.
Ovidius Metamorpho. lib. 13. fabula 1.

- Neq; enim benefacta maligne

Detrahere meum est. Ovidius de Ponto,

- Lædere uiuos,

Liur & iniusto corpore dente solet.

Horatius Sermonum li. 1. saty. 4.

- Absentem qui rodit amicum,

Qui non defendit alio culpante, solutos

Qui captat risu hominum famamq; dicacis:

Fingere qui non uisa potest, commissa tacere

Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane cauto.

Horat. epistolarum lib. 1. epist. 19.

Arcanum neq; tu scrutaberis ullius inquam,

Commisumq; teges, & uino tortus & ira.

Nec tua laudabis studia, aut aliena reprehendes.

Deus & dea græce dicitur & dicitur, vel dicitur.

Deus diuinus dicitur. Est autem deus animal
sempiternum & optimum, secundum Ari-
stot. lib. 11. Metaph.

Deus est incorporealis mens, quæ per omnem rerū
naturā diffusa & intenta, vitalem sensum cun-
ctis animantibus tribuit, secundum Pythagorā,
ut est apud Lactant. li. de ira dei.

Deus, ut idem Lactant. ait ibidem, tantus est, ut ab
homine non possit aut verbis enarrari, aut sensu
bus æstimari: vnus enim (idem ait) est princeps
& origo rerum deus, sicut Plato in Timæo &
sensit & docuit: cuius maiestatem tantam esse de-
clarat, ut nec mēte comprehendere, nec lingua ex-
primi possit. Socrates apud Xenophontem ait,
formam dei non oportere conquiri. Plato in li-
bris Legum ait: Quid omnino sit deus, non esse
quærendū: quia nec inueniri possit nec enarrari.
Deus quid sit scire non possumus. b. Tho. prima
parte quæst. 1. ar. 7.

Deus non habet diffinitionem, ibidem.

Dei cognitio per essentia est naturalis soli deo, an-
gelo autē per similitudinem, nobis vero per spe-
culum, id est, per speciem aliorum, bea. Tho. pri-
ma parte. q. 56. art. 3.

Deus (ait Cice. li. 1. de Natura deorū) quid aut qua-
lis sit roges me? authore utar simonide: de quo
cum quæsisset hoc idem tyrannus Hiero, delibe-
randi causa sibi vnam diem postulauit. Cum idē
ex eo postridie quæreret, biduū petiuit. Cū sapi-
duplicaret numerū dierū, admiransq; Hiero. quæ-
reret cur ita faceret: Quia quanto inquit diutius
considero, tanto mihi res videtur obscurior.

Deus proprie diffiniri non potest: tū quia deus nō
est sub genere, sed est super omne genus, tum q̃
non est cōpositus ex genere & differētia, nec ex
aliq̃ alio, sed est purus actus & summe simplex.
Deus licet facilius sit dicere quid non sit, quā qd
sit: ita tamen ab aliquibus describitur:

Deus est mens vniuersi.

Deus est quicquid vides totum, & quicquid non
vides totum.

Deus est animus per immēsas mūdi partes oēm
naturam cōmeans atq; diffusus, ex quo omnia
quæ nascuntur animalia vitam capiunt.

Deus est infinita mens, quæ per se ipsam mouetur,
Deus est præstans quædā natura, qua nihil est me-
lius, cuius prouidentia mundum quem cōdidit,
assidue gubernat.

Deus ut quidā putat, dictus est a dando: quia hoī-
bus dat

bus dat quicquid commodum est, vel dicitur eo
quod nihil ei desit, vel a dū quod deum significat,
vel a dū quod est video & speculor, quia
peruigil omnia contemplatur & videt. Vel a dū
Nepos, id est timeo, quod mortalibus sit timēdus.
Statius: Primus in orbe deos fecit timor.

Genesis 50.

Num dei possumus resistere voluntati?

Exodi 15.

Quis similis tui in fortibus domine? quis similis tui
magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis
& faciens mirabilia? Ibidem.

Dominus regnabit in æternum & ultra.

Exodi 34.

Dominator domine deus misericors & clemēs, pa-
tiēs & multæ miserationis ac verax, qui custodis
misericordiam in milia, qui auersus iniquitatē &
scelera atq; peccata, nullusq; apud te per se inno-
cens est: qui reddis iniquitatem patrum in filiis ac
nepotibus in tertiam & quartam progeniem.

Numeri 23.

Non est deus quasi homo, ut mētiatur, nec ut filius
hominis, ut mutetur. Dixit ergo, & nō faciet locu-
tusq; est & non implebit. Isaie 1.

Dare magnificentiam deo nostro. Dei perfecta sunt
opera, & oēs viæ eius iudicia. Deus fidelis absq;
iniquitate iustus & rectus. Iosue 1.

Confortare & esto robustus. Noli metuere, & noli
timere, quoniā tecum est dominus deus tuus in
omnibus ad quæcūq; perrexeris.

Iosue 2.

Dominus deus vester ipse est deus in cœlo sursum,
& in terra deorsum. Ibidem.

Hoc diligentiissime præcaute, ut diligatis dominū
deum vestrum. I. Regum 2.

Non est sanctus ut est dominus, neq; enim est alius
extra te: & non est foris sicut deus noster.

I. Paralipomenon 17.

Domine non est similis tui, & nō est alius deus abs-
que te. Ibidem cap. 21.

Dixit David ad Gad: Ex omni parte me angustia
premunt, sed melius mihi est, ut incidam in ma-
nus domini, quia multæ sunt miserationes eius, q̃
in manus hominum. Ibidem 22.

Præbere igitur corda vestra & animas vestras, ut
quærat dominum deum vestrum.

II. Paralipomenon cap. 2.

Magnus est enim deus noster super omnes deos.

II. Esdræ cap. 8.

Virtus domini erit cum eis, qui inquirunt eum in
omni affectu. III. Esdræ 8.

Solus enim es, & vna plasmatio nos sumus manuū
tuarum. Tobie 3.

Iustus es domine, & omnia iudicia tua vera sunt,
& oēs viæ tuæ misericordia, veritas & iudicium.

Tobie 4.

Omni tēpore benedic deum, & pete ab eo, ut vias
tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso perma-
neant. Hester 13.

Domine domine rex omnipotens, in ditione enim
tua cuncta sunt posita, & nō est qui possit tuæ re-

sistere voluntati. Ibidem.

Tu fecisti cœlum & terram, & quicquid cœli am-
bitu continetur: Dominus omnium es, nec est qui
resistat maiestati tuæ. Iob 34.

Absit a deo impietas, & ab omnipotente iniquitas,
opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singu-
lorum restituet eis. Iob 37.

Digne eū inuenire nō possumus, magnus fortitudi-
ne, iudicio & iustitia, & enarrari nō potest, ideo d-
mebunt eum viri, & non audebunt contempla-
ri omnes qui sibi videntur esse sapientes.

Psalmus 32.

Ipsē dixit & facta sunt, ipse mādauit & creata sunt.

Psalmus 126.

Nisi dominus ædificauerit domum, in vanū labo-
rauerunt qui ædificant eam. Nisi dominus custo-
dierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Psalmus 127.

Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant

in vijs eius. Psalmus 134.

Omnia quæcūq; voluit dominus fecit in cœlo et in
terra, in mari et in omnibus abyssis.

Psalmus 144.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum,
omnibus inuocantibus eum in veritate.

Ibidem.

Custodit dominus omnes diligētes se, et omnes pec-
catores disperdet. Ecclesiastes 8.

Intellexi quod omnium operum dei nullam possit
homo inuenire rationem eorum quæ sunt sub so-
le, & quanto plus laborauerit ad quærendū, tan-
to minus inueniet. Etiam si dixerit sapiens se nos-
se, non poterit reperire. Ibidem.

Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ra-
tione compingantur ossa in ventre prægnantis: sic
nescis opera dei, qui fabricator est omnium.

Sapientia 15.

Nosse enim deū, consummata iustitia est, & scire ius-
titiam & virtutē suam, radix est immortalitatis.

Sapientia 16.

Tu es domine qui vitæ & mortis habes potestatem,
& deducis viq; ad portas mortis & reducis.

Ecclesiastici 1.

Timent dominum bene erit in extremis, & in die
defunctionis suæ benedicetur.

Ecclesiastici 35.

Timent deum non occurrunt mala, sed in tēratio-
ne deus illum conseruabit, & liberabit a malis.

Isaie 55.

Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate
eum dum prope est. Derelinquat impius viā suā,
& vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad
dominū, & miserebitur eius, & ad deum nostrū,
quoniam multus est ad ignoscendum.

Matthæi 9.

Qui amat patrem aut matrem plus quā me, non
est me dignus. Matthæi 16.

Si quis vult post me venire, abneget semetipsum
& tollat crucem suam & sequatur me.

Matthæi 10.

Nemo bonus nisi vnus deus.

Ibidem 12.

4 Primum

Primum omnium mandatum est: Audi Israel, dominus deus tuus vnus est, & diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. *Lucas 5.*

Quis potest dimittere peccata nisi solus deus?

Iohannis 3.

Deum nemo vidit vnquam.

Ad Romanos 1.

Inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

Ad Romanos 4.

Quæcunque promissit deus, potens est & facere.

Ibidem ca. 8.

Scimus autem quoniam diligentes deum omnia cooperantur in bonum.

I. ad Corinthios cap. 2.

Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei.

Ibidem 10.

Sive ergo manducatis sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite.

II. ad Corinthios 3.

Non sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est.

II. ad Corinthios 8.

Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, ut illius inopia vos diuites efficeret.

Ad Philippen. 2.

Deus est enim qui operatur in vobis, & velle & perficere pro bona voluntate.

I. ad Timotheum 2.

Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad cognitionem veritatis venire.

Ad Hebræos 12.

Etenim deus noster ignis consumens est.

Actuum cap. 10.

Aperiens Petrus os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet deum & operatur iustitiâ, acceptus est illi.

Iacobi 1.

Omne datum optimum & omne donum perfectum, deforsum est descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis oblatio.

II. Petri 3.

Vnus dies apud dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus.

Aug. lib. de Trinitate, & habetur de Confe.

distin. 3. Omnes quos.

Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de trinitate quæ deus est, diuinorum librorum veterum & nouorum catholici tractantes hoc intenderunt secundum scripturas docere: Quod pater & filius & spiritus sanctus vnus eiusdemque substantiæ inseparabili æqualitate diuinam insinuunt vnitatem: Ideoque non sunt tres dii, sed vnus deus, quæmuis pater filium genuerit, & ideo filius non sit qui pater est, filiusque à patre sit genitus. Et ideo pater non sit qui filius, spiritusque sanctus nec pater sit nec filius, sed tantummodo patris & filij spiritus, & pater & filio etiam ipse co-

æqualis, & ad trinitatis pertinet vnitatem, non tamen eandem trinitatem natam de virgine Maria, & sub Pontio Pilato crucifixam, & sepultam, tertia die resurrexisse, & in cælum ascendisse, sed tantummodo filium.

Ibidem.

Pater & filius & spiritus sanctus sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operantur.

Augustin. de trinitate lib. 1.

Nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid inuenitur quam trinitas.

Aug. epist. ad Macedonium.

Deus per pauca in hoc seculo punit, ne diuina prouidentia non esse credatur, & multa seruat vltimo examini, ut futurum iudicium commendat.

Ibidem epist. 2.

Non ego meo ingenio vel merito, sed eius dono sum, si quid laudabile sum: nam quædam acutissima & excellentissima ingenia tanto in maiori errore errant, quanto confidentius tanquam suis viribus cucurrerint, nec suppliciter ac veraciter deum ut viam sibi ostenderet petierunt.

August. lib. Meditationum.

Quid est Iesus: nisi saluator, igitur propter temetipsum est mihi Iesus. Noli domine noluisse attendere malum meum, ne obliuiscaris bonum tuum. Obone domine si ego admisi vnde me damnare potes, tu non amisisti, vnde me saluare soles.

August. lib. Supportationum, parte 3. cap. 1.

Iustum est ut creatura laudet deum creatorem, ipse enim nos ad laudandum se creauit, qui nostris non indiget laudibus. Est autem virtus incomprehensibilis, nullius indigens, ipsa sibi sufficiens: magnus enim dominus noster & laudabilis valde. Hunc itaque mens diligat, lingua canat, scribat manus, atque in his sanctis studiis fidelis animus se exerceat.

August. lib. 7. Confessionum.

O æterna veritas, & vera charitas, & chara æternitas, tu es deus meus ubi suspiro die ac nocte.

Aug. lib. 12. Confessionum.

Es gaudium quod non datur impijs, sed eis qui te gratis colunt, quorum gaudium tu es ipse, & ipsa est vita beata gaudere à te, de te, propter te. Ipsa est & non altera, bona quippe vita est gaudium de veritate, hoc est enim gaudium de te, qui es veritas.

August. super illud: Pater noster etc.

Deus est in seipso, sicut alpha & omega in mundo, sicut rector & author: in angelis sicut sapor & decor: in ecclesia, sicut paterfamilias in domo: in anima, sicut sponsus in thalamo: iniustus, sicut adiutor et protector: in reprobis, sicut pavor & horror.

Augustinus de creatione.

Si aliquando dominus tardius dat, commendat dona, non negat: diu desiderata dulcius obtinentur. Cito autem data vilescunt. Seruat tibi deus quod non vult cito dare, ut & tu discas magnam agne desiderare.

Aug. lib. 8. de Civitate dei.

Platonici

Platonici dicunt beatum esse hominem fruentem deo, non sicut corpore vel seipso fruitur animus, aut sicut amicus amico, sed sicut luce oculus.

Ibidem.

Quicunque philosophi de deo senserunt, quod rerum creaturarum sit effectuum, & lumen cognoscendarum, & bonum agendarum, quod ab illo nobis sit principium naturæ, & veritas doctrinæ, & felicitas vitæ, illos cæteris anteposimus eosque nobis propinquiores fatemur.

August. super Genesim, lib. 5.

Omnia priusquam fierent, in notitia facientis erant, & vtiq; ibi meliora, vbi veriora.

Ibidem lib. 8.

Deus solus dominus est, quia illi animo, non ad suam, sed ad nostram utilitatem seruimus: nam si nobis indigeret, eo ipso non verus dominus esset, cum per nos eius adiuuaretur necessitas, sub qua etiam ipse seruaret.

Aug. super Iohann. serm. 3.

Cum deus immortalitatem tribuit, dona sua coronat, non merita nostra.

Aug. super Iohann. serm. 19.

Deus tibi totum est: si esuris panis est: si sitis, aqua tibi est: si in tenebris es, lumen tibi est: si nudus es, immortalitate tibi vestis est.

Aug. super Iohann. serm. 50.

Quare dominus vnum proditorum inter duodecim habere voluit: nisi ut malos toleremus, ne corpus domini diuidamus.

August. super Psalm. 26.

Quicquid præter deum est, dulce non est: Quicquid mihi vult dare dominus meus, auferat totum, et se mihi det.

August. super Psalm. 54.

Sive tribulemur & angustiemur, sive lætemur & exultemus, ille laudandus est, qui & in tribulationibus erudit, & in lætitia consolatur. Laus enim dei à corde & ore Christiani recedere non debet, non ut laudet in prosperis, & maledicat in aduersis, sed quemadmodum Psalmus ille scribit: Semper laus eius in ore meo. Gaudes, agnosce patrem blandientem: tribularis, agnosce patrem emendatorem: sive blandiatur sive emendet, cum erudit cui parat hereditatem.

August. super Psalm. 74.

Non est qui fugias à deo irato, nisi ad deum placatum.

August. super Psalm. 126.

Deus totus oculus est, quia omnia videt: totus manus est, quia omnia operatur: totus pars est, quia vbique est.

August. de uerbis domini, sermone 3.

Christus filius dei qui nos fecit, liberat nos non à barbaris, sed à diabolo: non à corporis captiuitate, sed ab animæ iniquitate. Solus est qui sic liberat, nemo se liberum dicat, ne seruus remaneat: sed non remanebit in seruitute anima nostra, quia quotidie dimittuntur debita nostra.

Ibidem.

Omnia dei bonitas, cui pro conditione reddere debemus obsequia, ut pote serui domino, famuli deo, magistra redemptori. Amicitiarum nobis præmia recipiamus, ut à nobis obsequia debita seruitutis extorqueat, ut quos nolle seruire conspiciat, sponte

beneficiorum suorum possit promissionibus inuitare.

August. lib. de Penitentia.

Quo ibo à spiritu tuo? nemo fugit ab illo, nisi ad illum: ab eius seueritate, ad eius bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem? nisi eius presentiam ibi inuenias: si ascenderis in cælum, ibi est: si descenderis in infernum, adest.

Idem de Catechuminis.

Quicquid homo fecerit laudabile in suis factis deum inuenit. Si recte egit, laudabile inuenit per instrumentum præmiorum: si peccauerit, laudabile inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad recte viuendum redierit, laudabile inuenit iustitiam indulgentiarum.

Aug. lib. de vera religione.

Nullum peccatum committi potest, nisi dum appetunt ea quæ Christus Iesus contempsit, aut fugiunt quæ Christus sustinuit: tota itaque vita eius in terris per hominem quem suscipere dignatus est disciplina morum fuit.

Idem lib. de spiritu & anima, cap. 4.

Nemo de dei pietate diffidat, quia maior est sua misericordia, quam nostra miseria: & quisquis ad deum toto corde clamauerit, exaudiet illum, quia misericors est.

Aug. in homi. de obedientia.

Nihil deus iubet quod sibi profit, sed cui iubet.

Idem de decem chordis in principio.

Gaudemus ad dei misericordiam, sed timeamus ad dei iudicium.

August. lib. 2. de Trinitate.

Natura dei est inuisibilis, potest tamē videri in aliqua specie, quam ipse elegerit, non quam natura formauit.

Aug. lib. de Trinitate.

Beata trinitas pater & filius & spiritus sanctus est vnus deus & summum bonum, quod non nisi purgatissimis mentibus cernitur, mentis enim humanæ acies inualida in tam excellentem lucem non figitur, nisi per iustitiam dei emundetur.

Aug. lib. 8. de Trinitate.

Duo autem mutuo se amantes sunt pater & filius, amor autem qui est eorum nexus, est spiritus sanctus, ergo tres personæ in diuinis.

Aug. 4. super Genesim, ad literam.

Virtus dei ab his quæ creata sunt regēdis si aliquādo cessaret, simul & illorum cessaret species, & omnisque natura concideret.

Hieronimus epist. 1.

Deus secundum quod opinor potest humana mens, naturæ ipsius vel substantiæ, quæ est super omnia appellatio est. Pater, arcani & ineffabilis sacramenti vocabulum est. Deum cum audis substantiam intellige, sine initio, sine fine simplicem: sine vlla admixtione inuisibilem, incorpoream, inestimabilem: in quo nihil adiutum, nihil creatum sit, sine auctore: est enim ille qui est omnino omnium author. Patrem cum audis, filij intellige patrem, Qui filius supradictus est imago substantiæ, sicut enim nemo dicitur dominus, nisi habeat vel possessionem, vel seruū cui dominetur. Et sicut nemo magister dicitur, nisi discipulū habeat: ita & pater nullo pacto

pacto quis dici potest, nisi filium habens, hoc igitur ipso nomine quo deus pater appellatur, cum patre pariter subsistere etiam filius demonstratur. Quomodo autem deus pater genuerit filium nolo discutias, nec te curiosius ingeras in profundo arcani, ne forte dum inaccessæ lucis fulgorē pertinacius perscrutaris, exiguum ipsum qui mortalibus diuino munere concessus est, perdas aspectū.

Hieronymus epist. 1.

At si putas in hoc omni indagationis genere vitendum. Prius tibi propone quæ nostra sunt, quæ si consequenter valueris expedire, tunc à terrestribus ad cœlestia, & à visibilibus ad inuisibilia propera. Expedi primo si potes quomodo mens quæ intra te est generet verbum, & quid sit in ea memoria spiritus. Quomodo hæc cum diuersa sint rebus & actibus, vnum tamen sint vel substantia vel natura, & cum mente procedant nunquam tamen ab ipsa separantur. Et si hæc quæuis in nobis & maxime in nostra substantia habetur, tamen tanto nobis occulta videntur, quanto aspectui corporeo inuisibilia.

Ibidem.

Scito adhuc diuinæ generationis mysterium tanto esse differentius & eminentius, quanto creator creaturis potentior, quanto artifex opere suo præstantior, quanto ille qui semper est, eo qui ex nihilo coepit esse, nobilior. Credendus est ergo deus esse pater vnici filij sui domini nostri, non discutiendus. Neque enim fas est seruo de natalibus domini disputare.

Ibidem.

Nihil ibi dicas impossibile vbi aderat virtus aluissimæ, nihil de humana fragilitate cogites, vbi plenitudo inerat diuinitatis.

Ibidem.

Etenim (v breuiter aliqua etiam de secretioribus perstringamus) ab initio deus cum fecisset mundum, præfecit ei, & præposuit quasdam virtutum cœlestium potestates, quibus regeretur & dispensaretur mortalium genus.

Ibidem.

Deo autem qui vbiq; est, & nusquam deest, quid infernum est, aut quid supernum?

Hieronymus epist. 4.

Vna est dei sola natura quæ vera est, ad id enim quod subsistit non habet aliud, sed suum est. Cætera quæ creata sunt etiam si videntur esse non sunt, quia aliquando non fuerunt, & potest rursum non esse quod non fuit. Deus solus qui æternus est, hoc est qui exordium non habet, essentię nomen vere tenet.

Idem epistola 5.

Quod si deus tantus venisset, vt claritatem suam & potestatem hominibus ostenderet, forsitan omnis creatura inualida & casura succumberet. Sed saluare venerat filius Dei: ita humano sumptu corpore deus in potestate docebat vt magister, persuadebat vt frater, efficiebat vt deus, eligebat vt præscius, curabat vt medicus, vt humanus compatiebatur. Et iam peractis omnibus ac impletis, quæ aut lex aut propheta prædix-

rât, aut salus hominis exigebat. In nouissimo pro morte hominis immortalis moriebatur, vt sublata mortalitate hominibus immortalitate donaret.

Idem epistola 6.

Omnipotens deus pater & filius & spiritus sanctus vnus atq; trinus, vnus videlicet in natura, trinus in personis: solus inuisibilis, solus immensus atq; incomprehensibilis: solus incircumscriptus, solus incorporeus & immortalis: vbiq; præsens sed latens: vbiq; totus, sed immensus. Inuisibilis est, quia in essentia sua videri non potest, apostolo testante qui ait: Quem vidit nullus hominum, sed nec videri potest. Et in euangelio: Deum nemo vidit vnquam. Incorporeus est, quia nullis membrorum lineamentis compositus est, siue compactus existit, sicut veritas in euangelio dicit: Spiritus est deus & qui adoratur est, in spiritu & veritate oportet adorare. Immensus est, quia quantitas eius vel qualitas à nullo metiri potest.

Hieron. contra Iovinianum, epist. 9. cap. 16.

Neg; enim possumus scire iudicia, & ex nostro arbitrio illius sententię præiudicare.

Hieronymus epi. contra Rufinum, & babe.

dist. 55. Nasci de adulterio.

Deus corporis creator & animæ est. Noli despicere bonitatem figuli, id est dei qui te plasmavit, & fecit vt voluit, ipse est dei virtus & dei sapientia, qui in vtero virginis Mariæ edificauit sibi domum.

Idem in epistola ad Habidiam.

Deus enim cunctos æquali sorte generauit, & dedit arbitrij libertatem, vt faciat vnusquisq; quod vult, siue bonum siue malum. Quid ergo poterimus dicere, nisi ille qui vult dānari damnetur, et qui vult saluari saluet. Vide supra in desperatio.

Hieron. contra Pelagium.

Deus semper largitur, semper donator est: non mihi sufficit, quod semel dedit, nisi semper det. Peto vt accipiam, & cum acceperor rursus peto, avarus sum ad accipienda dei beneficia. Nec ille deficit in dando ipsa, nec ego satior in accipiendo: quanto plus bibo, tanto plus sitio.

Hieronymus in Mattheum.

Erubescant qui putant saluatorem timuisse mortem & passionis pauorem, cum dixit: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Nam ipse tradendum se nouit, & tamen non declinauit insidias, territus fugit intantum, vt etiam ceteris ire nolentibus pergit intrepidus.

Ibidem.

Dominus vt veritatem assumpti probaret hominis quidem contristatus est, sed ne passio in animo illius dominaretur prope passionē coepit contristari. Contristabatur enim non timore patendi, quia ad hoc venerat vt pateretur, & Petrum timiditatis arguerat, sed propter inuolucrisimum ludam & omnium apostolorum dispersionē, & reiectionem populi iudeorum, & euersionem miferi Ierusalem.

Hiero. in homi. Cum appropinquasset Iesus.

Prauam animam multis modis deus visitare conatus fuit, nam assidue hanc visitat præcepto, aliquando autem

quando autē flagello, aliquando miraculo, vt & vera quæ nesciebat audiat, & adhuc superbiens, aut cōtemnens, aut dolore cōpuncta sedeat, aut beneficijs deuicta, malum quod fecit erubescat.

Hieronymus super Naum.

Si crudelis & rigidus deus, q̄ in diluuiio deleuit genus humanum, super Sodomam ignem & sulphurem pluit, Aegyptios submersit fluctibus, Israhelitarum cadauera prostrauit in deserto: scito, & ideo eum ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret, quia non in idipsum bis iudicat dominus.

Ambrosius de Isaac.

Adest deo qui exit de seculo: adest deo, qui illū cogitat, qui eum intuetur, qui in ipso sperat: adest ille, iuxta deum est, qui extra se non fuerit.

Idem de uirginitate lib. 10.

Omnia Iesus Christus est nobis si volumus: curari desideras, medicus est: si febribus æstuas, sanes: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si ire desideras, via est: si tenebras fugis, lux est: si cibum appetis, alimentum est. Gustate igitur & videte, quoniam suauis est dominus.

Idem libro de ieiunio.

Iugum & onus Christi leue est, & non conterit colla: honestat, non alligat ceruicem vinculis, sed mentem gratia copulat.

Ambrosius super Beati immaculati.

Deus intervallo locorum non relinquitur, sed prauitate morum gestorum vnusquisq; suis studijs, aut se deo iungit aut separat.

Ibidem.

Dominus Iesus veniens in hunc mundum per virginis partum subiecit curæ nostrę omnes contrarias potestates, vt fide tua, verbo tuo & operibus conuerterentur. Si ergo non conuerteris aduersarium, tua culpa est, qui permissa potestate non vteris. In nobis igitur aut subiiciatur aduersarius, aut resulet.

Idem super Lucam lib. 1.

Non in loco deus videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis deus quaeritur, nec circūscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, & cum absens est videtur, & cum præsens est non videtur.

Ambrosius super Lucam cap. 15.

Impios quęsiuit dominus qui eum non quærebat, & pro eis voluit mori: quomodo clamantes ad se non exaudiet?

Ambrosius super Lucam lib. 5.

Vberior est deigratia, quam precatio: semper enim plus tribuit dominus quam rogatur, nam latro rogabat, vt memor esset sui dominus, cum veniret in regnum suum. Dominus autem ait: hodie tecum eris in paradiso.

Gregorius in homilia super illud Luca: Ecce coeperunt simul excusare.

Offert deus quod rogare debuerat, nō rogatus dare vult quod vix credi poterat, vt largiri dignaretur etiam postulatus. Magna enim pietas dei omni

potentis super nos afficitur, quæ se deserentes non deserit.

Greg. in hom. de uno marty.

Sicut arte medicinæ, calida frigidis, frigida calidis curantur, ita dominus noster contraria op. posuit medicamenta peccatis, vt lubricis continentiā, tenacibus largitatem, iracundis māuetudinem, elatis præciperet humilitatem.

Gregorius libro 2. Moral.

Creator omnium deus pater omnipotens vbiq; est, & vbiq; totus est: in parte non est, quoniam vbiq; est: & tunc minus inuenitur, quando is qui vbiq; totus est, in parte quaeritur.

Grego. ibidem, super Ezech. hom. 3.

Nunquam deest, & tamē ab iniquorum cogitationibus longe est: nec tamen ibi deest, vbi lōge est: quoniam vbi non est per gratiam, adest per vindictam. Deus vbiq; præsens est, & vix inueniri potest, statē sequimur, & apprehendere nō valemus.

Ibidem.

Ponamus ante oculos quæ sit illa dei natura, quæ tenet omnia, implet omnia, complectitur omnia, super excedit omnia, sustinet omnia. Nequaquam autem deus ex vna parte sustinet, atq; ex alia super excedit, neg; ex alia parte implet, atq; ex alia parte circumplectitur: sed circumplectendo implet, implendo, circumplectitur: sustinendo, super excedit: super excedendo, sustinet: sine inquietudine superius regens, sine latitudine inferius sustinens, interius sine extenuatione penetrans, exterius sine extensione circundans. Est itaq; inferior & superior sine loco, & amplius sine latitudine, est subtilis sine extenuatione. Et qui per molem corporis nusquam est, per incircumscriptam substantiam suam nusquam deest.

Grego. ibidem, & in Moral.

Deus manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia. Superior est per potentiam, inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem. Sursum regens, deorsum continens, extra circundans, interius penetrans.

Idem Moralium libro 18.

Deus idcirco laudes suas nobis indicat, vt valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscētes vero eius visione perfrui, vnde Psalmista: Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, vt det illis hereditatem gentium, ac si aperte dicat: Idcirco fortitudinē suæ operationis insinuat, vt eum qui audierit, donis daret.

Idem lib. 19. Moralium.

Deus vitam malorum tolerat, vt cum aduersarius noster diabolus tentare nos nititur, eorum moribus quasi contrarijs armis vtiatur: per ipsos quippe viuos sæuens cruciat, vel nescius purgat.

Gregorius lib. 18. Moralium.

Deus bona facit & ordinat, mala non facit, sed ab iniquis facta, ne inordinate veniat ipse disponit.

Greg. libro 26. Moralium.

Deus nonnulla percutit, & nonnulla inulta derelinquit, Quia si nulla resecaret, q̄s deū res humanas curare

curare crederet. Et rursus si hæc cuncta percute-
ret, extremum iudicium videret.

Idem lib. 33. Moralium.

Deus primo elegit indoctos, postmodum philoso-
phos: & per oratores docuit piscatores, sed per
piscatores subegit oratores.

Gregorius in Registro.

Deus in hac vita electis suis non promisit gaudia
delectationis, sed amaritudines tribulationis, &
medicinæ more per amarum poculum ad dulce-
dinem æternæ salutis redeant.

Grego. lib. 9. Moralium super illud Job 9. Si

requirit iudicij queritur.

Ille causas examinat, qui eas per alienum testimo-
nium non explorat.

Ioan. Chrysost. super Mattheum.

Deus gaudet non de suo lucro, sed de nostra salute:
tristat non de sua iniuria, sed de nostra perditione.

Ioan. Chrysost. in hom. de Cruce.

Iesum Christum habemus magistrum, ut non pec-
cemus: & defensorem si peccauerimus: & con-
fessorem, si cōuerſi fuerimus: & interpellatorem
pro nobis, si quid boni à domino desideramus, et
dātorem cum patre eorum quæ impetramus.

Idem de reparatione lapsi.

Deus cum poenas infert & punit, non cum ira pas-
sibili, sed omni clementia ineffabili facit meden-
tis non perimentis affectu.

Bernardus in serm. natiuitatis.

Quid tam necessarium perditis? quid tam optabi-
bile miseris? quid tam vile desperatis? Christus
salus singulis, forma exemplaris, vita salutaris,
salus infirmantium, forma suspirantium, vita
sperantium.

Bernardus in sermone de Natiuitate.

Venit medicus ad ægros, venit redemptor ad ven-
ditos, venit via ad errantes, venit vita ad mor-
tuos, venit cum salute, cum vnguentis, cum glo-
ria, nec sine salute Iesus, nec sine vñctiōe Christus,
nec sine gloria venit dei filius.

Idem de Consideratione lib. 5.

Non parum apprehendisti, si hoc tibi de deo com-
perit: si quæ nusquam sit, qui nō clauditur in loco
& nusquam non sit, qui non excluditur loco.

Idem.

Deus non partibus constat, ut corpus: non affecti-
bus distat, ut anima: non formis substat, ut omne
quod factum est: nunquid verendum ne cogita-
tio trasuolet illum, quantumcūq; in altum prospi-
ciat ultra est. In terra quæ homo cogitare possit al-
tissimum querere ridiculum est, statuere ipsum
vltura non citra querendus est.

Bernardus in sermone 57.

Quam diues es in misericordia, quam magnificus
in iustitia, quam munificus in gratia, domine de-
noster, nō est qui similis sit tibi. Munerator copio-
sissime, remunerator æquissime, liberator piissi-
me, gratis respicit humiles, iuste iudicas innocen-
tes, misericorditer etiam saluas peccatores.

Hugo de clauſtro anime, li. 1.

Nullum est momentum, quo homo non via-

atur vel fruatur dei bonitate & misericordia. Sic
nullum debet esse momentum, quo cum presen-
tem non habeat in memoria. Omne tēpus in quo
de deo non cogitas, hoc te computa perdidisti.

Cassiodorus super Psal. 39.

Iesus Christus pauper est de nostro, de suo diues.
Qui ideo indignam humanitatis assumpsit natu-
ram, ut abundantia suæ nos participes faceret.

Cassio. super Psal. Magnus dominus.

Virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sa-
piētia ineffabilis, cuius diffinitio est finem in fan-
ctis laudibus non habere.

Boetius de Consolatione lib. 3. metro 9.

O qui perpetuum mundum ratione gubernas,
Terrarum coeliq; sator, qui tempus ab æuo,
Ire iubes, stabilisq; manens, das cuncta moueri,
Tu nanq; serenum.

Idem.

Tu requies tranquilla pijs, te cernere finis
Principium, uictor, dux, semita, terminus idem.

Idem lib. 3. prosa 10.

Deum rerum omnium principem bonum esse cō-
munis humanorum conceptio probat animorū:
nam cum nihil deo melius excogitari queat, id q̄
melius nihil est, bonum esse quis dubitat?

Idem.

Ne in infinitum ratio procedat confitendū est sum-
mū deum summi perfectiq; boni esse plenissimū,
sed perfectum bonum veram esse beatitudinem
constituimus, veram igitur beatitudinem in sum-
mo deo sitam esse necesse est.

Idem lib. 3. prosa 12.

Deus per se regit omnia quæ homini esse consensu-
mus, & hic est veluti quidam clauus atq; guber-
naculum quo mundana machina stabilis atq; in-
corrupta seruat.

Idem.

Nihil est quod natura seruans deo cōtrahere conet.

Idem lib. 4. prosa 6.

Omnium generatio rerum cunctosq; mutabilium
naturarum progressus, & quicquid aliquo mo-
uetur modo causas, ordinem formas ex diuinæ
mentis stabilitate sortitur.

Idem lib. 4. prosa 6.

Fortissimus in mundo deus cuncta regit, cum omnia
secula præuidet ac prospicit. Neq; enim fas est ho-
mini cunctas diuini operis machinas ingenio
comprehendere, vel explicare sermone, hoc tan-
tum prospexisse sufficiat, quod naturarum o-
mnium proditor deus, idem ad bonum dirigens
cuncta disponat.

Idem metro 6.

Sedet interea conditor altus,

Rerumq; regens flectit habenas,

Rex & dominus, fons & origo,

Lex & sapiens arbiter æqui.

Idem.

Hic est cunctis continuus amor,

Repetunq; boni sine teneri:

Quia non aliter durare queunt,

Nisi conuersi rursus amore

Refluant cause, quæ dedit ipse.

Lactan. Firmia diuin. insti. lib. 1. cap. 2.

Stoici

Stoici docuerunt nec fieri mundū sine ratione po-
tuisse, nec cōstare, nisi summa ratione regeretur.

Idem.

Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, qui
non oculos suos in cœlum tollēs, tamen si nesciat,
cuius dei prouidentia regatur: hoc est omne quod
cernitur, aliquam tamen esse intelligat ex ipsa re
rum magnitudine, motu, dispositione, constan-
tia, vilitate, pulchritudine, tēperatione. Nec pos-
se fieri quin id quod mirabilis ratione constat, nisi
consilio maiore aliquo sic instructum.

Idem ca. 3.

Nemo est qui deum sapiat rationemq; secum putet,
qui non vnum esse intelligat, qui & cōdiderit o-
mnia, & eadem quæ cōdidit virtute moderetur.
Quid enim multis opus est ad mundi regimē su-
stinendum, nisi forte arbitremur, si plures sint, mi-
nus habere singulos neruorum atq; virium.

Idem.

Deus aut qui est æterna mens, ex omni vtiq; parte
perfectæ consummatæq; virtutis est. Quod si ve-
rum est, vnus sit necesse est.

Idem.

Quis dubitet contentissimum esse regē, qui totius
orbis habet imperium: neq; immerito, cum illius
sunt, quæ vbiq; sunt omnia: cum ad eum solum o-
mnes vndiq; copię congregantur.

Idem.

Qui autem putat hanc tantam magnitudinem nō
posse ab vno regi, fallitur. Nec enim quāta sit po-
testas diuinæ maiestatis intelligit, si existimat sin-
gularē deum, qui facere mundum potuit, eun-
dem regere non posse quem fecit.

Idem.

At si concipiat animo quanta sit diuini huius o-
peris immensitas, cum antea nihil esset, tamen vir-
tute atque consilio dei ex nihilo esse constatam.
Quod opus nisi ab vno inchoari perficiq; nō po-
tuit, iam intelliget multo facilius ab vno regi, qd
est ab vno constitutum.

Lactan. Firm. diuin. insti. lib. 1. cap. 3.

Nam si deus est nomen summæ potestatis, incorru-
ptibilis esse debet, perfectus, impassibilis, nulli
rei subiectus. Ergo dii non sunt, quos parere vni
maxime deo necessitas cogit.

Idem.

Nemo potest esse tam cæcus, qui non videat inge-
rentem se oculis diuinam claritatem.

Idem.

His igitur tot & tantis testibus cōprobatur vnus
dei potestate ac prouidentia mundum guberna-
ri, cuius vim maiestatemq; tantam esse dicit in Ti-
mæo Plato, ut eam neque mente concipere, neq;
verbis enarrare quisquā possit, ob nimiam &
inestimabilem potestatem.

Idem.

Dubitet ergo aliquis an quicquā difficile aut im-
possibile sit deo, qui tanta ramq; mirifica opera
prouidentia excogitauit, virtute constituit, ra-
tione perfecit: nunc autem spiritu sustentet, pote-
state moderetur: inexcogitabilis, ineffabilis, &
nulli aliq; satis notus quā sibi,

Lactan. Firmia diuin. insti. lib. 1. cap. 11.

Iuare, hominis est opis aliquid conferentis in eū
qui est alienus & exigui beneficii. Nemo sic deū
precatur, ut se adiuet, sed ut seruet, ut vitam sa-
lutemq; tribuat, quod multo plus ac maius est,
quā iuare. Et quoniam de patre loquimur nul-
lus pater dicitur filios iuare, cum eos generat
aut educat, illud enim leuius est, quā ut eo ver-
bo magnitudo paterni beneficii exprimat. Quā-
to id magis conueniens est deo qui verus est pa-
ter, per quem sumus, & cuius toti sumus, à quo
fingimur, animamur, illuminamur, qui nobis vi-
tam impartit, salutem tribuit, victum multiplicē
subministrat, non intelligit beneficia diuina, qui
se iuvari tantummodo à deo putat. Ergo non im-
peritis modo, sed & impius est, qui nomine Io-
uis virtutem summæ potestatis imminuit.

Lactan. Firmia diuin. insti. lib. 2. cap. 1.

Equidē sicut oportet de summa rerum sapenume-
ro cogitans admirari soleo maiestatem dei singu-
laris, quæ conuincit regiq; omnia, in tantā venisse
obliuionem, ut quæ sola coli debeat, sola potissi-
mum negligatur.

Idem.

Quam sibi veniam sperare possunt impietatis suę,
qui non agnoscunt cultum dei, quem prorsus i-
gnorari ab homine fas nō est: nam & cum iurāt,
& cum optant, & cum gratias agunt, nō Iouem
aut deos multos, sed deum nomināt. A deo ipsa
veritas cogente natura, etiam ab inuitis peccato-
ribus erumpit. Quod quidem non faciunt in pro-
speris rebus, nam tum maxime deus ex memo-
ria hominum elabatur, cum beneficiis eius fruen-
tes honorem dæ diuinæ indulgentiæ debent.

Idem.

At vero si qua necessitas grauis presserit, tunc deū
recordantur: si belli terror infremuerit, si morbo-
rum pestifera vis incubuerit, si alimenta frugi-
bus longa siccitas denegauerit, si sæua tempe-
stas, si grando ingruerit, ad deum confugitur, à
deo petitur auxilium, deus ut subueniat oratur.
Si quis in mari vento sæuiente iactatur, hūc inuo-
cat, si quis aliqua vi afflictatur, hunc potius im-
plorat, si quis ad extremam mendicandi necessi-
tatem deductus victum precibus exposcit, deum
solum obtestatur, & per eius diuinum atq; vñctū
nomen hominum sibi misericordiam querit: nun-
quid igitur dei meminerunt? nisi dum in malis
sunt, postquā metus deseruit & pericula recesser-
unt, tum vero alacres ad deorum tēpla concur-
runt, his libant, his sacrificant, hos coronant. Deo
autem quem in ipsa necessitate implorauerunt,
ne verbo quidem gratias agunt.

Lactan. Firmia diuin. insti. lib. 2. cap. 4.

Non placebat Persio quæ aurea vasa templis inferā-
tur, superuacuum putans esse inter religiones & d-
non sanctitatis, sed avaritiæ sit instrumentum. Illa
enim satius est deo, quem recte & colas inferre pro-
munere: Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; re-
cessus, mentis & incoctum generoso pectus hone-
sto.

Idem lib. 2. cap. 5.

Quanto igitur rectius est omnis insensibilibus &
vanis

vanis, oculos eo redere, ubi sedes, ubi habitatio est dei veri, qui terram stabili firmitate suspēdit, qui coelum distinxit astris fulgētibz, qui solem rebus humanis clarissimum, ac singulare lumen, in argumen- tū suū ac vnicę maiestatis accendit. Terris autem maria circūfudit, flumina semper iter no lapsu fluere pręcepit.

*Iusit & extendi campos, subsidere ualles,
Fronte tegi siluas, lapidosos surgere montes.*
Ibidem.

Satis est homini ad plenam perfectamq; prudentiā, si deum esse intelligat, cuius intelligentiæ vis, & summa hæc est: suspiciat & honorificet communem parentem generis humani, & rerum mirabilium fabricatorem. *Ibidem.*

Inest ergo syderibus ratio ad peragēdum meatus suos, sed dei est illa ratio, qui fecit & regit omnia.

Lactan. Firm. lib. 2. cap. 9.

Nemo querat ex quibus ista materijs tam magna, tam mirifica opera deus fecerit, omnia enim ex nihilo. Nec audiendi sunt poetę, qui dicunt chaos in principio fuisse, id est confusionem rerū atq; elementorum: postea vero diremisse omnē illam congeriem, singulisq; rebus ex confuso aëre uo separatis in ordinemq; discerpis, instruxisse mundum pariter & ornasse.

Ibidem.

Credibilis est materiam potius a deo factā, quia deus omnia potest, quā mundum a deo non esse factum, quia sine mente, ratione, consilio nihil fieri potest. *Ibidem.*

Deniq; cum aperiret homini veritatem deus, ea sola scire nos voluit, quę interfuit hominem scire ad vitam consequendam. Quę vero ad curiosam & prophanam cupiditatem pertinebant reiecit, ut arcana essent. Quid ergo queris, qui nec potes scire? nec scias beator fias? Patet facta est in homine sapientia, si & deum esse vnum, & ab ipso facta esse vniuersa cognoscat.

Lactan. Firm. diuin. instit. lib. 2. cap. 10.

Vnde autem vel quomodo deus hæc duo principalia ignem & aquam vel accēderit, vel eliquauerit, solus scire potest qui fecit.

Ibidem lib. 2. cap. 12.

Qui enim dicit omnia sua sponte esse nata, nihilq; diuinę providentię tribuit, hic profecto rationē non asserit, sed euerit. Quod si neq; fieri quicq; sine ratione neq; nasci potest, apparet diuinā esse providētiā, cuius est propriū, quod dicit ratio.

Ibidem.

Deus igitur rerum omnium machinator fecit hominem, quod Cicero quāuis expers cęlestium literarum vidit tamen, qui libro de Legibus primo, hoc idem tradidit quod prophetę, cuius verba subieci. Hoc animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, quę vocamus hominem, pręclara quadam conditio ne generatum esse a summo solum. Etenim ex tot animantium generibus atq; naturis particeps rationis & cogitationis, cum cętera sint omnia expertia,

Ibidem.

Deus ergo veri patris officio functus est, ipse corpus effinxit, ipse animam, quā spiramus infudit: illius est totum quicquid sumus. Quomodo id fecerit, si nos oporteret scire, docuisset: sicut docuit cętera quę cognitionem nobis & pristini erroris, & veri luminis attulerunt.

Ibidem lib. 2. cap. 17.

Nam deus neq; nomine cum solus sit eget, neq; angeli, cum sint immortales, dicere deos aut patiuntur aut volunt, quorum vnum solumq; officium est seruire nutibus dei, nec omnino quicquam nisi iusta facere. *Ibidem.*

Dicit aliquis: Cur ergo deus hæc fieri patitur, nec tam malis succurrit erroribus, ut mala cum bonis pugnent, ut vitia sint aduersa virtutibus, ut habeat alios quos puniat, alios quos honoret. Vltimis enim temporibus statuit de viuis ac mortuis iudicare, de quo iudicio mihi erit in vltimo lib. disputatio. Differt ergo donec veniat temporum finis, quo effundat iram suam in potestate ac virtute cęlesti, sicut vatum prędicta priorum terribili monitu horrificat: nunc autem patitur homines errare, & aduersum se quoq; impios esse ipse iustus & mitis & patiens. Nec enim fieri potest, ut non is in quo perfecta sit virtus, sit etiā perfecta patientia. Vnde quidam putant ne irasci quidē deum omnino, qui affectibus qui sunt perturbationes animi, subiectus non sit, quia fragile est omne animal quod afficitur & commouetur. Quę persuasio veritatem atque religionem funditus tollit.

Ibidem lib. 2. cap. 19.

Calcanda terrena, ut cęlestia consequamur: ita enim res se habet, ut quisquis quā animam suam cuius origo de cęlo est ad inferna & ima prostrauerit, eo cadat, quo se ipse deiecerit. Ideoq; oportet rationis ac status memorem, nō nisi ad superna niti semper ac tendere. Quod qui fecerit, hic plane sapiēs, hic iustus, hic homo, hic cęlo deoq; dignus iudicabitur, quem suus parens non humilem, nec ad terram more quadrupedum, sed stantem potius ac rectum, sicut eum fecit, agnouerit.

Ibidem.

Vellem igitur Ciceronem paulisper ab inferis surgere, ut vir eloquentissimus ab homunculo non diserto doceretur: sicut vnus est huius mundi cęstimator & rector deus, vna veritas, ita vnā esse simplicem sapientiam necesse est, quia quicquid est verum ac bonum, id perfectum esse non potest nisi fuerit singulare.

Ibidem lib. 3.

Est enim deus qui solus potest honorare virtutē, cuius merces immortalitas sola est: quā qui non appetunt, nec religionem tenent, cui æterna sua iacet vita, profecto neq; virtutis vim sciunt, cuius pręmium ignorant, nec in cęlum spectant qđ ipsi se facere putant, cū res non inuestigabiles quærunt, quia ratio in cęlum spectādi nulla est alia, nisi aut religionem suscipere, aut animam suam immortalem esse credere. Quisquis enim aut colendū deum esse intelligit, aut immortalitatis

tatis spem propositam sibi habet, animus eius in cęlo est, & licet id non aspiciat oculis, animi tamen lumen aspiciat. *Ibidem.*

Omnis sapientia hominis in hoc vno est, ut deum cognoscat & colat, hoc nostrum dogma, hæc summa est, quanta itaq; voce possum, testificor, proclamo, denuntio. Hoc est illud quod philosophi omnes in tota sua vita quęsiuerūt, nec vnquam inuestigare, comprehendere, tenere valuerunt, quia religionem aut prauam retinuerunt, aut totam penitus sustulerunt.

Ibidem.

Qui vult igitur sapiens ac beatus esse, audiat dei vocem, discat iusticiam, sacramentum natiuitatis suę noscat, humana contemnat, diuina suscipiat, ut summum illud bonum ad quod natus est possit adipisci.

Lactan. Firm. diuin. institut. lib. 4. cap. 3.

Nam si diuinitas quę gubernat hunc mundum in credibili beneficio genus humanum suscitāt, & quasi paternā indulgentiā fouet, vult profecto gratiam sibi referri, & honorem dari. Nec constare homini ratio pietatis potest, si cęlestibus beneficijs exciterit ingratus, qđ non est vtiq; sapiētis.

Ibidem.

Vnus ergo colendus est qui potest verus pater nominari, idem etiā diuinus si necesse est. Quare sicut potest indulgere, ita etiā coercere: pater ideo appellandus est, quia nobis multa & magna largitur: dominus ideo, quia castigandi & puniendi maximā habet potestatem. Dominum vero eundem esse qui sit pater, etiā iuris ciuilibus ratio demonstrat.

Ibidem lib. 4. cap. 4.

Deus autem qui vnus est, quoniam vtrinq; personam sustinet, & patris & dei, & amare eum debemus, quia filij sumus: & timere, quia serui.

Ibidem.

Fons autem sapientię deus est, a quo hi duo riuus, si aberrauerint arefcant necesse est: quem qui nesciunt, nec sapiētes esse possunt, nec religiosi. Sic fit ut philosophi & qui deos colunt similes sint aut filijs abdicatis, aut seruis fugitiuis, quia neque illi patrem quærunt, neq; hi dominum: & abdicati hereditatem non assequuntur, & fugitiui impunitatem. *Ibidem.*

Solus pater vocandus est qui creauit, solus dominus nuncupandus qui regit, qui habet vitę & ne eis veram ac perpetuam potestatem. Quem qui non adorant & insipientes serui sunt, qui dominum suum aufugit, & impius filius, qui suum verum patrem vel occiderit vel ignoret.

Ibidem lib. 4. cap. 13.

Summus igitur deus, ac parens omnium, cum religionem suam trāsferre voluisset, doctorē iustitię misit in cęlo, ut nouis cultoribus nouam legem in eo vel per eum daret, nō sicut ante fecerat per hominem, sed tamen nasci eum voluit, tanq; hominem, per omnia summo patri similis existeret. Ipse enim deus pater & origo, & principium rerum, quoniā & paribus caret, & pater atq; pater,

id est sine patre atq; matre a Trismegisto verissime nominatur, quod ex nullo sit procreatus.

Ibidem lib. 4. cap. 25.

Deus nobis viam superandę carnis & aperuit & ostendit, qui virtus perfecta & omnibus vinculis absoluta coronam vincētibz & mercedē expectandę nobis immortalitatis imparit.

Ibidem lib. 4. cap. 26.

Hos enim recte mortuos existimaueris, qui datorē vitę deum nescientes, atq; animas suas a cęlo in terram deprimentes in laqueos æternę mortis incurrunt. *Ibidem.*

Deus namq; (sicut superius dixi) cum statuisset hominē liberare, magistrum virtutis legauit in terram, qui & pręceptis salutariibus formaret homines ad innocentiam, & operibus sacrisq; pręsentibus iustitię viam pāderet, quę gradiens homo et doctorem suum sequens ad vitam æternā intraret. *Ibidem ca. 28.*

Apparet nullam aliam spem vitę homini esse propositā, nisi ut abiectis vanitatibus et errore miserabili deum cognoscat, et deo seruiat, nisi huius tēporali renuntiet vitę, ac se rudimentis iustitię ad cultum religionis instituat. Hęc enim conditio gignitur, ut generati nos deo iusta et debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hūc sequamur. Hoc vinculo pietatis obstricti deo et relegati sumus vnde ipsa religio nomen accepit.

Ibidem lib. 5. cap. 7.

Sed deus ut parens indulgēssimus, appropinquāte vltimo tempore nuncium misit, qui vte illud seculum fugatamq; iusticiam reduceret, ne humanum genus maximis et perpetuis agitaretur erroribus. Rediit ergo species illius auri temporis et reddita quidem terrę, sed assignata paucis iustitia est, quę nihil aliud est quā dei vnicę sola, pia, et religiosa cultura.

Ibidem lib. 5. cap. 11.

Ad placandum enim deum quem colas his rebus opus est, quibus illum gaudere ac delectari scias.

Ibidem cap. 15.

Deus enim qui homines generat, et inspirationes æquos, id est, pares esse voluit, eandem conditionem viuendi omnibus posuit, omnes ad sapientiam genuit, omnibus immortalitatem spopōdit. Nemo enim a beneficijs eius cęlestibus segregatur. Nam sicut omnibus vnicum suum lumen æqualiter diuidit, emittit omnibus fontes, victum subministrat, quietē somni dulcissimam tribuit, sic omnibus æquitatem virtutemq; largitur. Nemo apud eum seruus est, nemo dominus: si enim cunctis idem pater est, æquo iure omnes liberi sumus. Nemo deo pauper est, nisi qui iustitia indiget: nemo diues, nisi qui virtutibus plenus: nemo denique egregius, nisi qui bonus et innocēs fuerit: nemo clarissimus, nisi qui opera misericordię largiter fecerit: nemo perfectissimus, nisi qui oēs gradus virtutis impleuerit.

Ibidem lib. 5. cap. 20.

Nam si is qui in hac terrestri militia regi suo fidem seruat in aliquo egregio facinore: si postea vix-

rit, acceptior fit et clarior: si perierit, summam consequitur gloriam, quod pro duce suo morte occubuerit. Quanto magis imperatori omnium deo fides seruanda est, qui non tantum uiuentibus, sed et mortuis premium potest virtutis exoluere. Igitur dei cultus quoniam militie celestis est, deuotionem maximam fidemque desiderat. Quomodo enim deus aut amabit colentem si ipse non ametur ab eo: aut prestabit precanti quicquid orauerit, cum ad precandum neque ex animo, neque obseruanter accedat?

Lactan. lib. 5. cap. 23.

Deus, inquit Seneca, homines pro liberis habet, sed corruptos et vitiosos luxuriose ac delicate patitur viuere, quia non putat emendatione sua dignos: bonos autem quos diligit, castigat sapientius et assiduis laboribus ad usum virtutis exercet. Nec eos caducis ac mortalibus bonis corrumpi ac deprauari sinit: unde nemini debet mirum videri, si pro nostris sepe delictis castigamur a deo. Imo vero cum vexamur ac premimur, quammaxime gratias indulgentissimo patri agere debemus, qui corruptelam nostram non patitur longius procedere, sed plagis ac verberibus emendat. Ex quo intelligimus nos deo esse curae, quoniam cum peccamus irascitur.

Lactan. Firm. diuin. instit. lib. 6. cap. 1.

Nihil enim sancta et singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat, quam solam innocentiam, quam si quis obtulerit deo, satis pie religiosusque litauit.

Idem lib. 6. cap. 3.

Deus qui celestis viae dux est, immortalitatem nulli homini nato negat.

Idem lib. 6. cap. 6.

Fons autem bonorum deus est, malorum vero ille: scilicet diuini nominis semper inimicus: ab his duobus principijs bona malaque oriuntur. Quae veniunt a deo hanc habent rationem, ut immortalitatem parent, quod est summum bonum: quae autem ab illo altero id habent officium, ut a celestibus auocatum, terrenisque demersum interficiant sempiternum, quod est summum malum.

Idem lib. 6. cap. 8.

Quisquis autem rectum iter vitae tenere nititur non terram debet aspicere, sed coelum, et (ut aperitius loquar) non hominem sequi debet, sed deum: non his terrestribus simulacris, sed deo seruire celesti, non ad corpus inferre omnia, sed ad mentem: non huic vitae operam dare, sed aeternae.

Ibidem.

Vnusque erit communis magister et imperator omnium deus, ille legis huius inuentor, disceptor, sator, cui qui non parebit, ipse se fugiet ac natus hominis aspernatus hoc ipso licet maximas poenas, etiam si caetera supplicia quae patitur, effugerit.

Idem lib. 6. cap. 9.

Huius legis caput est ipsum deum nosse, soli obtemperare, solum colere: non potest enim rationem hominis obtinere, qui parentem animae suae deum nescit, quod est summum nefas. Quae ignorantio facit ut dijs alienis seruiat, quo nihil scelera-

rius committi potest, hinc procliuus est ad malitiam gradus per ignorantiam veri ac singularis boni, quia deus quem nosse refugit, fons est ipse bonitatis.

Ibidem.

Omnis doctrina et virtus philosophorum sine capite est, quia deum nesciunt, qui est virtutis ac doctrinae caput, quem qui non agnoscit, licet videat, caecus est: licet audiat, surdus: licet loquatur, elinguis est: cum vero conditore rerum pariter et cognouerit, tunc et videbit et audiet et loquetur. Habere enim caput coepit, in quo sunt sensus omnes collocati, hoc est oculi, aures et lingua: nam profecto is videt qui veritatem in qua deus est, deum in quo veritas est, oculis cordis aspexerit: is audit qui diuinas voces ac praecipua vitalia peccati suo affigitis loquitur, qui coelestia differens, virtutem ac maiestatem dei singularis enarrat. Quare non est dubium, quin impius sit, quisquis deum non agnouerit, omnesque virtutes eius quas habere aut tenere se putat, in illa mortifera via reperiuntur quae est tota tenebrarum.

Ibidem.

Ergo in dei agnitione, et cultu rerum summa versatur, in hoc est spes omnis et salus hominis, quae est sapientiae gradus primus, ut sciamus quis sit nobis verus pater. Eiusque solum pietate debita prosequamur, huic pareamus, huic deuotissime seruuiamus, in eo promerendo actus omnis et cura et opera collocetur.

Idem lib. 6. cap. 12.

Qui apud deum diues est, pauper esse nunquam poterit.

Idem lib. 6. cap. 13.

Deus enim purgari homines a peccatis maxime cupit, ideoque agere poenitentiam iubet. Agere autem poenitentiam, nihil aliud est quam profiteri et affirmare se vltius non peccaturum. Ignoscitur itaque his qui ad peccatum ignoranter incauteque labuntur. Veniam non habet qui sciens peccat.

Idem lib. 6. cap. 20.

Ad vitam enim deus inspirat animam, non ad mortem.

Idem lib. 6. cap. 23.

Hinc diuinæ legis summa deuotione parendum est, sint omnes qui dei discipulos se profitebuntur, ita morati et instituti, ut imperari sibi possunt: nam qui voluptatibus indulgent, qui libidini obsequuntur, hi animam suam corpori mancipant, ad mortemque condemnant, qui se corpori addixerunt, in quo habet mors potestatem. Vnusquisque igitur quantum potest former se ad verecundiam, pudoremque colat, castitatem mente et conscientia tueatur. Nec tantum legibus publicis pareat, sed sit super omnes leges, qui legem dei sequitur. Quibus bonis si assueuerit, iam pudebit eum in deteriora descendere, modo placeat recta et honesta, quae melioribus iucundiora sunt, quam praua et inhonesta peioribus.

Idem lib. 6. cap. 25.

Verbo enim sacrificare oportet deo, si quidem deus verbum est, ut ipse confessus est.

Lactan. Firm. lib. 7. cap. 2.

Nam si

Nam si mundum cum omnibus quae sunt in eo contemplari velis, intelliges profecto quantum dei opus humanis corporibus antestet. Ita quantum inter opera diuina et humana interest, tantum distare inter dei hominisque sapientiam necesse est. Nam quia deus incorruptus atque immortalis, et ideo perfectus quia sempiternus est, sapientia quoque eius perinde ut ipse perfecta est, nec obstare illi quicquam potest, quia nulli rei deus ipse subiectus est.

Ibidem.

Deo enim sola opera nota sua sunt, homo autem non cogitando aut disputando assequi ea potest, sed discendo et audiendo ab eo qui scire solus potest et docere.

Idem lib. 7. cap. 9.

Ante omnia quoniam deus ab homine videri non potest, ne quis tamen ex ipso putaret deum non esse, quia mortalibus oculis non videretur, inter cetera institutorum suorum miracula fecit etiam multa quorum vis quidem apparet, substantia tamen non videtur, sicut est vox, odor, ventus, ut harum rerum argumento et exemplo etiam deus licet sub oculos non veniat, de sua tamen vi et effectu et operibus cernimus. Quid voce clarius? aut vento fortius? aut odore violentius? hec tamen cum per aerem feruntur ad sensusque nostros veniunt, et eos potentia sua impellunt, non cernuntur acie luminum, sed alijs corporis partibus sentiuntur. Similiter deus non aspectu nobis aliove fragili sensu comprehendendus est, sed mentis oculis intueendus: cum opera eius praecelara et miranda videamus.

Idem lib. 7. cap. 23.

Pater enim noster ac dominus qui condidit firmamque coelum, qui solem cum caeteris sideribus induxit, qui libratam magnitudine sua terram valauit, montibus mare circundedit amnisque distinxit, et quicquid in hoc opere mundi conflauit atque perfecit e nihilo, perfectis erroribus hominum, ducem misit qui nobis iustitiae viam praederet. Hunc sequamur omnes, hunc audiamus, huic deuotissime pareamus: quoniam solus (ut ait Lucretius),

Veridicis hominum purgavit pectora dictis

Et finem statuit torpedinis atque timoris

Exposuitque bonum summum quo tendimus omnes.

Quid foret atque quam monstrauit limine prono.

Qua possemus ad id res flo contendere cursu.

Non monstrauit tantum, sed etiam praecessit, ne quis difficultatis gratia iter virtutis horreret. Deseratur si fieri potest via perditionis et fraudis, in qua mors voluptatis illecebris ad opera celatur. Et quanto quisque annis in senectutem vergentibus appropinquare cernit, illum diem quo sit ei ex hac vita migrandum, cogitet quam purus abscedat, quam innocens ad iudicium veniat. Non ut faciunt quidam caecis mentibus nixi, qui iam deficientibus corporis viribus in hoc admonentis instantis vltimae necessitatis, ut cupidius et ardentius hauriendis libidinibus intendunt, ex voragine liberet se quicquam licet, dum facultas deest, seque ad deum tota mente

conuertat, ut illum diem securus expectet, qui princeps dominusque mundi deus de singulorum factis cogitationibusque iudicabit.

Lactan. Firm. de Ira dei.

Hoc differt ab humanitate diuinitas, quod humanitatis est ignorantia, diuinitatis scientia: unde nobis aliquo lumine opus est ad depellendas tenebras, quibus effusa est hominis cogitatio: quoniam in carne mortali agentes nostris sensibus diuinare non possumus. Lumen autem mentis humanae deus est, quem qui cognouerit et in pectus admiserit, illuminato corde mysterium veritatis agnoscat. Remoto autem deo coelestis doctrina omnia erroribus plena sunt. Recteque Socrates cum esset omnium philosophorum doctissimus, tamen vix ceterorum argueret inscientiam, quod se aliquid tenere arbitrabatur, ait: se vnum scire, quod nihil sciret. Intellexit enim doctrinam illam nihil habere in se certi, nihil veri.

Ibidem ca. 4.

Quid tam dignum, tam proprium deo, quam prouideria, sed si nihil prouidet, amisit omnem dignitatem. Qui ergo totam deo substantiam tollit, quid aliud dicit, nisi deum omnino non esse?

Idem de Ira dei ca. 7.

Multum enim refrenat homines conscientia, si credamus nos in conspectu dei viuere: si non tantum quae gerimus videri desuper, sed etiam quae cogitamus aut loquimur, audiri a deo putemus.

Ibidem ca. 11.

Tantus est deus, ut homine non possit aut verbis enarrari, aut sensibus aestimari.

Ibidem.

Vnus est igitur princeps et origo rerum deus, sicut Plato in Timaeo et sensit et docuit: cuius maiestatem tantam esse declarat, ut nec mente comprehendere, nec lingua exprimere possit.

Idem de Ira dei ca. 12.

Timor igitur dei solus est qui custodit hominum inter se societatem, per quem vita ipsa sustinetur, munitur, gubernatur.

Idem de Ira dei ca. 21.

Deus non thure, non hostia, non pretiosis muneribus, quae omnia sunt corruptibilia, sed morum emendatione placatur.

Lactan. de Ira dei ca. ultim.

Quapropter nemo vaniloquentia philosophorum inductus ad contemptum se dei erudiat, quod est maximum nefas. Debemus hunc omnes et amare quod pater est, et veteri quod dominus, et honorificare quod beneficus, et metuiere quod seuerus: utraque persona in eo venerabilis. Quis salua pietate non diligat animam suam parentem: aut quis impune contemnat eum, qui rerum dominatum habeat in omnes vera et aeterna potestatem.

Lactantius Firm. de Officio dei ca. 16.

Et miratur aliquis, si diuina mens dei per vniuersas mundi partes intenta discurrit, et omnia regit, omnia moderatur, ubique praesens, ubique diffusa cum tanta sis vis ac potestas mentis humanae intra mortale corpus incluse, ut ne sepius quidem grauis huius ac pigri corporis, cui illigata est, coer-

o 3 ceri

eri villo pacto possit, quo minus sibi liberā vagā
dis facultatem quietis impatiens largiatur.

Anselmus super Psal. 25.

Deus hominem mirabiliter creat foris, sed mirabi-
lius intus recreat. Maius enim fuit de Saulo perse-
cutore discipulum facere, quā Lazarum dor-
mientem de monumento suscitare.

Anselmus lib. Cur deus homo. ca. 15.

Deum impossibile est honorem suum perdere, aut
enim peccator soluit spōte quod debet, aut deus
ab invito accipit. Sicut autem homo peccādo ra-
pit quod dei est, ita deus puniendo aufert quod
hominis est.

Idem lib. 2. ca. 9.

Quid misericordius intelligi valet, q̄ quod pecca-
tori æternis tormentis damnato, & non habenti
vnde se redimat, deus pater dicit, accipe vnige-
nitum meum, & da pro te: & ipse filius: tolle me,
& redime te. Quasi enim hoc dicunt cum ad Chri-
stianam fidem nos trahunt.

Seneca ad Lucilium, epi. 40.

Ita dico Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, bono-
rum malorumq; nostrorum obseruator & cu-
stos. Hic prout a nobis tractatur, ita & nos tractat
ipse: bonus vero vir sine deo nemo est. An potest
aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exur-
gere? Ille dat consilia magnifica & erecta in vno
quoq; bonorum virorum.

Idem epist. 92.

Quis dubitare potest mi Lucili, quin deorum im-
mortalium munus sit, quod viuimus,

Ibidem.

Summa illa & pulcherrima omnium natura, quos
periculo eximit, nec periculosos quidem fecit.
Primus est deorum cultus, deos credere: deinde
reddere illis maiestatem suam, reddere bonita-
tem, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse,
qui præsident mundo, qui vniuersa vt sua tem-
perant, qui humani generis tutelam gerunt.

Seneca lib. de beneficijs.

Dij quoq; multa ingratias tribuunt,

Ibidem.

Deus quidē munera vniuerso humano generi de-
dit, a quibus excluditur nemo.

Ibidem.

Instita sunt omnium artium nobis semina, magisterq;
ex occulto deus producit ingenia,

Ibidem.

Quid enim est aliud natura q̄ deus? & diuina ra-
tio toti mundo partibusq; eius inserta. Ergo nihil
agis ingratis mortalium, qui te negas deo de-
bere, sed naturæ, quia nihil natura sine deo est,
nec deus sine natura, sed idem est vterque, nec
distat officio.

Plato in Timæo.

Genitorem vniuersitatis tam difficile est inuenire,
quā inuentum impossibile digne profari.

Idem lib. de legibus.

Bonus quidem deus, & quidem deus causa bono-
rum, malorum autem omnium non causa.

Plato in Timæo.

Mundus a deo factus est.

Ibidem.

Deus author maximus est.

Ibidem.

Charitas dei fuit causa factionis mundi & originis
omnium rerum. Ibidem.

Deus est summum bonum, supra omnē substantiā
omnemq; naturam, quod cuncta expetunt, cum
ipse sit plenæ perfectionis, & nullius societatis in-
digus. Plato in Phædro.

Imperfectus quidem & immundus in infernum
abiens, perfectus & purgatus hinc transiens cum
deo habitabit.

Aristot. lib. 1. Metaphysicæ.

Deus videtur omnibus esse causa & principium
quoddam. Ibidem lib. 2.

Infinium non est scibile.

Idem lib. 9. Metaphysicæ.

In æternis nō est malū, nec corruptio, nec peccatū.

Idem lib. 11. Metaph.

Primus motor est actus purus sine omni potentia,
substantia sine omni accidente, simplex sine omni
compositione. Ibidem.

Primus motor mouet sicut amatum & desideratū.

Ibidem.

A' primo principio dependet cœlum, & tota na-
tura. Ibidem.

Primus motor nullam habet magnitudinem cor-
poralem. Ibidem.

Etiā bonum vniuersi cōsistit in principio primo,
ad quod omnia ordinantur.

Ibidem.

Entia nolunt male disponi, nec est bonum plurali-
tas principantium, vnus ergo princeps.

Idem lib. 12. Metaphysicæ.

Deus est animal, hominis beneficium: metaphorice
sumitur hic animal. Ibidem.

Dicimus deum esse animal sempiternum, optimū,
quare vita & duratio continua & æterna existit,
in hoc enim deus. Ibidem.

Illud est magis simplex, quod est propinquissimū
simplicissimo. Ibidem.

Quod igitur est substantia sempiterna & immobi-
lis separata a sensibilibus, manifestum est ex his.

Ibidem.

Principium & primū entium est immobile, & secū-
dum se & secundum accidens.

Idem libro 3. Physicorum.

In perpetuis non differt posse & esse.

Ibidem.

Contingit aliquid dare secundum speciem quod
simul mouet, & mouetur, & aliquid quod tantū
mouetur, ergo erit dare aliquid, quod tantum
mouet, & non mouetur.

Arist. lib. 8. Physicorum.

Primus motor tantum vnus est & æternus.

Ibidem.

Primus motor nullam habet magnitudinem, nec fi-
nitam nec infinitam, vnde ipse est incorporeus,
indivisibilis & æternus.

Arist. lib. 4. de celo & mundo.

Nihil est

Nihil est perfectum nisi trinitas.

Ibidem.

Deus & natura nihil faciunt frustra.

Idem lib. 11. de Animalibus.

Debemus inspicere formas, & delectari in artifice
qui fecit eas.

Aristo. lib. 7. Ethicorum.

Deus est aliquid honorabilius virtute.

Ibidem.

Sicut bestia non est virtus, si nec malitia deo.

Idem lib. de Regimine principum.

Deo nihil est difficile, & sine eo nihil est possibile
fieri vel possideri.

Ibidem.

Deus gloriosus nihil otiosum siue vacuum fecit in
natura. Idem li. de Bona fortuna.

Deus bene videt præsentia, præterita & futura.

Idem li. 2. Topicorum.

Iustitiā facere non inest deo: Quia iniustitiā facere
idē est quod sponte nocere, deo non est ergo.

Laertius Diogenes de Vita & mori philosoph.

Interrogauit Thaletem Milesium quidā: si lateret
deos homo iniuste agēs: sed nec cogitās inquit.

Ibidem.

Interrogatus Secundus philosophus ab Adriano
impatore quid est deus? scripsit: Deus est immor-
talis mens, incontēplabilis celsitudo, forma mul-
tiformis, multiplex spiritus, incogitabilis inqui-
sitio, insopitus oculus, omnia cōiūēs lux bonū.

Macrobius super seminium Scipionis lib. 1.

Sic Plato cum de deo loqui esset animatus, dicere
quid sit non est ausus: hoc solū de deo sciens, q̄
scire quale sit ab homine non possit. Solem vero
ei similitudinē de visibilibus solū reperit: & per eius
similitudinē viā sermoni suo auollendo se ad cō-
prehensibilia patefacit. Nā deus qui prima causa
est, & vocatur vnus omnium quēq; sunt & quæ
videntur esse, princeps & origo est. Hic supera-
bundanti canditate maiestatis de se menē crea-
uit. Hæc mens quæ vō vocatur, qua patrē inspi-
cit, plenam similitudinē seruat authoris.

Cic. lib. 1. de Natura deorum.

Plato in libris legum quid sit omnino deus inqui-
ri oportere non censet.

Ibidem.

Omnibus fere in rebus maxime in physicis, quid
non sit citius q̄ quid sit, dixerim. Roges me quid
aut qualis sit deus, authore vtar Simonide: qui
cum quæsiuisset hoc idem tyrannus Hiero, deli-
berādum sibi vnum diem postulauit: cum idem
ex eo postridie quæreret, biduū petiuit: cum sæ-
pius duplicaret numerū dierū, admiransq; Hiero
quæreret cur ita faceret: quia quāto (inquit) diu-
tius considero, tanto res mihi videt obscurior.

Cic. li. 2. de Natura deorum in prim.

Quid enim potest esse tam apertū tamq; perspicu-
um, cum cœlum suspeximus cœlestiaq; contem-
plati sumus, q̄ esse aliquod numen præstantissi-
mæ mentis, quo hæc regantur.

Ibidem.

Vndiq; omni ratione concluditur, mente cōsilioq;

diuino omnia in hoc mundo ad salutem omnīū
conseruationemq; admirabiliter administrari.

Ibidem.

Esse igitur deos perspicuum est: vt id qui neget,
vix cum sanæ mentis existimem.

Ibidem.

Dico igitur, prouidentia deorum mundum, & oēs
mundi partes & initio constitutas esse, & omni
tempore administrari.

Ibidem.

Nihil est autē præstātius deo: ab eo igitur neces-
se est mundum regi. Nulli igitur est naturæ obe-
diēs aut subiectus deus: omnē ergo regit ipse na-
turā. Etenim si concedimus intelligentes esse de-
os, concedimus etiam prouidentes & rerū quidē
maximarū. Ergo vtrū ignorēt quæ res maximæ
sint, quoquo hæ modo tractandæ & tuendæ, an
vim non habent, qua tantas res sustineant & ge-
rāt. At & ignoratio rerum aliena, a natura deorū
est, & sustinendi muneris propter imbecillita-
tem difficultas minime cadit in maiestatem deo-
rum: ex quo efficitur id quod volumus, deorum
prouidentia mūdum administrari. Atqui neces-
se est cum sint dij, si modo sint, vt profecto sunt,
animantes esse: nec solum animantes, sed ratio-
nis compotes, inter se que quali cūli concilia-
tione & societate coniunctos, vnum mundum
vt communem rem publicam atq; urbem aliquā
regentes: sequitur vt in his sit eadem quæ in ge-
nere humano ratio, eademq; veritas vtrūq; sit,
eademq; lex, quæ est recti præceptio prauiq; de-
pulsio: ex hoc intelligitur, prouidentiam quoq; &
mentem a deis ad homines peruenisse: ob eamq;
causam maiorū institutis, mens, fides, virtus, con-
cordia, consecratæ & publicæ de dicatæ sunt.

Ibidem in fine.

Nemo vnq; vir magnus sine aliquo afflatu diuino
fuit.

Ibidem.

Magna dij curant, parua negligunt. Magnis autem
viris prospere eueniunt semper omnes res.

Cic. Ibidem.

Mala enim & impia consuetudo est contra deos
disputandi, siue ex animo id sit, siue simulate.

Ibidem.

At obscurum deo nihil esse potest.

Ibidem circa finem.

At Diagoras cum Samothraciam venisset, Athe-
us ille qui dicitur, atq; ei quidam amicus: Tu qui
deos putas negligere humana, nonne animad-
uertis ex tot tabellis pictis, q̄ multi votis vim tē-
pestatis effugerint, in portumq; salui puenierint?
ita sit inquit: illi enim nusquā picti sunt, qui nau-
fragium fecerunt, in mariq; perierunt.

Ciceroli. 2. de Divinatione.

Nec enim ignorare potest deus qua mente quis-
quis sit.

Franciscus Petrarca lib. 1. de
Vita solitaria.

Videt igitur deus nos, audiq; prius & q̄ loqua-
mur. Ipse est enim qui tacito Moysi ait: Quid cla-
mas ad me? præuenit verba nostra & affectus

anticipat, cogitationes nostras intelligit de longinquo, hoc est multo antequam fiant. Preces nostras exaudiat antequam sonent. Necessitates nostras aspiciat antequam veniant. Exitus nostros speculatur antequam nati sumus. Sed ita nos aspiciat, ut indignos licet inueniat misereatur. Tamen nisi forte (quod procul absit a nobis) contumacia perunaciaque, misericordiam expellamus.

Lucius Apuleius de deo Socratis.

Summus deus infinitus est, non solum loci exclusionem, sed etiam naturae dignitate.

Ibidem.

Dij ab hominibus differunt loci sublimitate, vitae perpetuitate, naturae perfectione.

Ibidem.

Nihil deo est perfectius et potentius.

Ibidem.

Deus ab omnibus animi passionibus liber est, unde nec dolere, nec letari potest.

Ibidem.

Nihil est deo similis et gratius, quam vir animo perfectio bonus, qui hominibus caeteris antecellit, quod ipse a diis immortalibus distat.

Ibidem.

Quapropter debet deus nullam perpetui vel operis vel amoris temporalem perfectionem, et idcirco nec indignationem nec misericordiam contingi, nullo angore contrahi, nulla alacritate gestire, sed ab omnibus animi passionibus liber nec dolere unquam, nec aliquando letari, nec aliquid repentinum velle vel nolle.

Plautus in duobus captiuis.

Est profecto deus, qui quae nos gerimus audit, videtque, is vti tu melius habueris proinde illum illic curauerit. Benemerenti, bene profuerit: male merenti, par erit.

Homerus in α. Iliadis. Verba sunt Achil-
lis ad Palladem.

χρὴ μὲν σφωτέρῳ ἐνὶ θεῷ ἔπος ἐρῶσαός
καὶ μοῖαν περὶ νῆος καὶ χεῖρας ἰδὼν ἄνθρωπον
ὅσσην τοῖς ἰδὼν ἐπὶ τοῖς ποσσὶν ἔχουσιν αὐτῶν.

Id est,

Oportet quidem vestrum dea uerbum obseruare, et quamuis ualde animo iratum, sic enim melius qui deis paruerit, dii certe exaudiant ipsam.

Idem in γ. Iliados.

θεῶν γὰρ θεοὶ εἰσὶ καὶ ἡμῖν. Id est,
Dei autem adsunt et nobis.

χάλεπός ἐστι θεὸς ἰμνῶν. Id est, Molestus autem dei est ira.

Ibidem.

ὅν γὰρ σὶ γινώσκεις, οὐ πίνουσι ἀδύπα οἶνον,
τὸν γὰρ ἀνέειπον καὶ εἰσὶ καὶ ἀθανάτοισι καλέοντες. Id est,
Non enim cibum edunt, non bibunt calidum uinum, idcirco si-
ne sanguine sunt, et uocantur immortales.

Homerus in μ. Iliados.

θεῶν δ' ἀέκητι τέτυκτο
ἀθανάτοισιν, τῶν καὶ οὐ πάλιν χερσὶν ἔμπεδον ὄν. Id est,
Dij inuitis factum est

Immortalibus, idcirco non ad multum tempus firmum durauit.

Homerus in δ. Iliados.

ἀλλ' ὅντος ἄμα πάντες θεοὶ δόσαν ἀνθρώποις. Id est,
Sed cum natus simul omnia dei dederunt hominibus,

Homerus in π. Iliados.

ἀλλ' ἀέκτε δὲ δὲ κρείσσονος ἡπείρου δρόν,
ὅς ἐστι καὶ ἀνέειπον ἀνθρώποις φῆβας, καὶ ἀφείλετο νῆων. Id est,

Sed semper Iouis potentior meas quam uirorum,
Qui et uirum fortem terrefacit, et priuat uictoria.

Homerus in α. Odysseae.

θεῶν δ' ὅς ἐστι δέος ἄνθρωπον. Id est,
Deorum autem exitate iram.

Idem in γ. Odysseae.

ῥῆος θεῶν καὶ ἰδὼν καὶ τῶν ὄντων ἀνθρώπων. Id est,
Facile deus uolens, et procul existens uirum saluaret.

Idem in eodem.

ὅς δ' ἐπὶ βούλοντο θεοὶ μέγιστα ἐφύλαττον. Id est,
Semper uoluerunt dii esse in memoria sua praecpta.

Homerus in δ. Odysseae.

θεοὶ δ' ἐπὶ πάντας ἴσαν. Id est,
Dei autem omnia sciunt,

Homerus in ζ. Odysseae.

Ζεὺς δ' αὐτῶν ἔκλειε δόλον ἀνθρώπων ἀνθρώπων,
ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,

Iupiter ipse distribuit diuitias olympi hominibus bonis at-
que malis, quomodo uoluerit unicuique.

Idem in ι. Odysseae.

θεοὶ δ' ἐπὶ πάντας ἴσαν. Id est,
Sed dii omnia possunt.

Idem in ε. Odysseae.

ὅς μιν χεῖρας ἔρρεε θεοὶ καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Non enim multa opera dei beati amant,

Sed iustitiam honorant, et decetia opera hominum.

Homerus in ρ. Odysseae.

ὡς αὖτε ἄνθρωποι καὶ θεοὶ καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Sanè semper similem ducit deus ad suum similem.

Phocylides.

πρὸς θεὸν τιμὰ, καὶ πρὸς θεὸν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
In primis uenerare deum, post uero tui parentes.

Pittacus.

πρὸ πάντων ὁ θεὸς καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Ante omnia cole nomen.

Hesiodus.

ὅν ποῦ εἶς δὲς νόον θεῶν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Nequaquam sanè possibile est Iouis mentem decipere.

Idem.

μηδὲ γὰρ θεῶν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Nunquam matutinis horis Ioui libare uelis, calidum uinum ma-

nibus illotis, neque alijs immortalibus: non enim ipsi exau-
diant, sed respuunt preces.

Euripides in Medea.

πᾶσι δ' ἀνθρώποις καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Multa autem praeter spem faciunt dei.

Menander.

θεοὶ θεῶν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Mens enim nobis in unoquoque est deus.

Idem.

πάντες δ' ἐπὶ πάντας ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν καὶ ἰδὼν. Id est,
Vbiq; enim est, omniaq; inspicit deus.

Virgil. lib. 1. Aeneidos.

Si genus humanum, et mortalia temnitis arma
Asperate deos memores fandi atq; nefandi.

Idem lib. 2. Aeneid.

Iupiter omnipotens precibus si fleat ullis
Aspice nos.

Idem.

Idem.

Idem 3. Aeneid.

Fata uiam inuenient, aderitq; uocatus Apollo.

Idem 4. Aeneid.

— Ante genitor cum fulmina torques,

Ne quicquam horremus, caeci q; in nubibus ignes

Terrificent animos, et immania murmura miscet.

Claudianus de laudibus Stiliconis.

Est ignota procul nostraq; imperia menti

Vis ad cuncta deis.

Silius Italicus lib. 4.

Hec prima scelerum causa mortalibus aegris

Naturam nescire deum.

Ouidius Metamor. lib. 8. salula 6.

— Immensa est finemq; potentia caeli

Non habet, et quicquid superi noluerit peractum est.

Ouid. Metamo. li. 13. fabula 1.

Aspiciunt oculis superi mortalia iustis.

Ouidius epistola Philidis ad Demophonta.

Si de tot laesis sua manina quisq; deorum

Vindicer, in poenas non satis unus eris.

Idem Tristium li. 2. elegia 1.

Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat

Iuppiter, exiguu tempore inermis erit.

Ibidem.

Iure igitur genitorq; deum rectorq; uocatur.

Iure capax mundus nil Ioue maius habet.

Ibidem.

Sed solet fieri interdum placabile nomen,

Nube solet pulsacandidus ire dies.

Ibidem.

Sed tamen ut fuso taurorum sanguine centum,

Sic capitur minimo thuris honore deus.

Idem Trist. li. 4. elegia 7.

Nil ita sublime est, supraq; pericula tendit,

Non sit ut inferius, suppositumq; deo.

Idem de Pontoli. 2. elegia 8.

Est aliquid spectare deos, et adesse putare.

Idem lib. 3. elegia 6.

Credemihimiseris coelestia numina parcent,

Nec semper laesos et sine fine premunt.

Ouidius Fastorum lib. 3.

— Sani flebitur ira Iouis.

Idem li. 5.

Saepe deos aliquis peccando fecit iniquos,

Et pro delictis hostia blanda fuit.

Saepe Iouem uidi, cuncta iam sua mittere uellet

Fulmina, thure datum sustinuisse manum.

At si negligitur, magnis iniuria poenis

Soluitur, et iustum praeterit iramodum.

Propertius lib. 2. elegia 17.

Nec sic de nihilo fulminis ira cadit.

Horatius Carminum lib. 3. ode 5.

Caelo tonantem credidimus Iouem.

Regnare Iuuenalis satyra 10.

Nil ergo optabunt homines, si consilium uis

Permitte ipsis expendere numinibus, quid

Conueniat nobis, rebusq; sit utile nostris.

Non pro iucundis aptissima quaeq; dabunt dii.

Charior est illis homo quam sibi.

Dantes Inferni ca. 19.

O summa sapientia quante larte

Che mostri in celo, in terra, e nel mal mondo

Et quanta giusta tua uirtu comparte.

Id est,

O summa sapientia quanta est ars

Quant monstras in celo, in terra, et in inferno,

Et quam iuste tua uirtus diuidit.

Dantes Floren. purgatorij cap. 3.

Matto e che spera che nostra ragione

Possa transcorrer l'infinita uia

Che tiene una substantia in tre persone

State contente humana gente al quia

Che se possuto hauer ueder tuto

Mester non era paturir Maria,

Horribil furon li peccati mei.

Ma la bonta infinita ha si gran bracia

Che prende cio che si riuolge a lei.

Id est,

Amens est qui sperat quod nostra ratio

Possit transcurrere immensam uiam, rationemq;

Quae retinet unam substantiam, in tribus personis,

Sit tibi satis ob humana gens nosse sic esse,

Quoniam si potuisses uidere totum,

Haud opus erat Mariam ipsam parere.

Horrenda fuerunt peccata mea,

Sed bonitas immensa dei tam grandia habet brachia

Ut apprehendat quicquid ad se reuoluitur.

Idem purgatorij ca. 14.

Ma uoi prendete lesca, si ebelhamo

De lantico auer saro ad se uirtira

Et per opocho ual freno, orichiamo.

Chiam auil cielo e intorno u si gira

Monstrandou le sue bellezze eterne

Et lochio uostro pur a terra mira,

Vnde uoi batte chi tutto discerne.

Id est,

Verum uos si escam apprehenditis ut hamus

Antiqui hostis ad sese trahat,

Et idcirco parum prodest aut fremen, aut ipsa reuocatio.

Vos uocat coelum, et circum uos reuoluitur,

Ostendens uobis suas pulchritudines aeternas,

Et oculus uester adhuc in terram aspicit,

Vnde uos excutit, qui cuncta conspicit.

Dantes Florenti. paradisi ca. 1.

La gloria di collui che tutomoue

Per l'unuerso penetra e resplende

In una parte piu, e meno atroce.

Id est,

Gloria eius, qui cuncta mouet

Per uniuersum penetrat, et resplendet,

In una parte plus, et minus alibi.

Dantes Florenti. paradisi ca. 1.

Per che appressando se ad suo disire

Nostro intellecto si profonda tanto

Che dietro la memoria non po ire.

Id est,

Quoniam se coniungens suo fini

Noster intellectus se tantum profundit,

Ut ipsam sequi nequeat memoria.

Idem cap. 7.

Nostra quando pecco tota,

Vide supra in Chri-

sti incarnatio.

Idem ca. 14.

Quel uno, e due, e tre, che semper uine,

E regna sempre in tre, e due, et uno,

Non circumscripito, et tuto circumscriue.

Id est,

Ille unus et duo, et tres qui semper uiuit,

Et regnat semper in tribus, et duobus, et uno,

Non circumscriptus, et totum circumscribit.

Idem ca. 22.

La sphe

La spada di quha su non taglia in fretta
Ne tardo mai al parer de collui
Che disfiando o temendo la spetta. *Id est,*
Ensis dici non cito percussit
Nec tarde unquam ut ei uidetur,
Qui cupiens, aut timens praestolatur eundem.

Idem Paradisi ca. 31.
Che la luce diuina e penetrante
Per l'universo secundo che degno
Si che nulla le pote esser obstante *Id est,*
Nan lux diuina penetrat
Per uniuersum uti dignus est
Sic ut nihil sibi ob stare possit.

Francisc. Petrarch. Cantilena. 16. stantia. 5.
Tutte le cose di che il mondo e adorno
Vscir buone di man del mastro eterno *Id est,*
Cuncta quibus mundus ornatus est
Exierunt bona ab eterno opifice.

Idem Triumpho eternitatis.
Ma tarde non fur mai gratie diuine
En quelle spero chen me anchor farano
Alte operatione e peregrine. *Id est,*

Idem.
Sed tarde nunquam succurrunt gratie diuinae,
In eis spero ut in me adhuc facient
Dignas ac nobiles operationes.

De uotio graece *εὐνοία* ut *εὐ* et *νοία*. *Id est,* de
uotus seu religiosus dicitur. Est aut de uotio
voluntas prompta faciendi, quod ad dei
seruitium pertinet, secundum b. Tho. secunda se
cundae q. 82. art. 1.

De uotio est specialis actus voluntatis prompte
tradendi se ad famulam dei, secundum b. Tho.
ibidem ubi supra. Dicitur aut de uotio a uoueo,
quod est aliquid deo sancte promitto. Vnde et
huiusmodi promissio votum dicitur. De uoueo,
destino, imprecor hinc de uotor, qui aliquid im
precatur, et de uotum destinatum, quod modo
ad prosperum, modo ad aduersum refertur.

Virgilius.
Praecipue infelix pesti deuota futurae.
August. super Psalm. 85.

Non putrescit cor si leuetur ad deum. Frumentum
tuum si haberes in inferioribus, ne putresceret,
leuares illud ad superiora: frumento tuo quaeris
mutare locum, et cor permittis in terra putresce
re. Frumentum leuares ad superiora, cor leua in
coelum. Et unde inquis possum? Qui funes? quae
machinae, quae scaleae opus sunt? Gradus affectus
est. Iter tuum voluntas tua est. Amando ascēdis,
Negligendo descēdis. Stans in terra, in caelo es,
si deum diligis.

August. super Ioannem.
Si habet animus unde oblectetur extrinsecus, sine
delictis manet interius.

Idem.
Nescio quid incorporaliter et spiritualiter in nobis
facit deus. Quod nec sonus sit qui aurem percu
ciat, nec color qui oculis discernatur, nec odor qui
naribus capiat, nec sapor qui faucibus iudice
tur, nec durum et molle quod tangendo sentia
tur. Et tamen aliquid est quod sentire facile est,

DEVS.

explicare non possibile.

August. lib. de Virginitate.

Anima deo deuota sic actus corporis et terre
nos exuit mores ut vestiat, quomodo se velit in
ducere. Consuetudo enim boni vsus veteris pra
uitatis amisit *Idem li. de Viduis.*

Hac est vera fortitudo, quae naturae vsus, sexus
infirmitatem mentis deuotione transgreditur.

Idem de Foemina diuite.

Maiores nostri ideo copijs oibus abundabant, quia
deo decimas dabat, et caesari censum reddebant.
Modo autem recessit deuotio dei, accessit indu
ctio fisci. Hoc tollit fiscus quod non tollit Christus.
Hoc turpibus datur, quod pauperibus non ero
gatur. *Bernardus super Cantica.*

Temporis praeteriti fructus est compunctio futu
ri, flos est deuotio.

Idem.

Mel in cera deuotio in litera, alioquin litera occi
dit, si absque condimento spiritus glutieris.

Idem.

Est vnguentum contritionis et vnguentum deu
otionis, est vnguentum pietatis, primum purgati
uum dolorem faciens, secundum temperatiuum do
lorem leniens, tertium sanatiuum morbum expellens.

Ioan. Cassia. in colla. Ioan. abbat.

Melius est deuotum in minoribus, quam deuotum in
maioribus professionibus inueniri.

Diabolus graeca dictio est, *δίαβολος*. *Id est,* calum
niator, et *δίαβολος* in calumnia et *δίαβολος* in
crimine dicitur. Quid autem sit diabolus
vide supra in demonium. Sane coepit ille malig
nus spiritus diabolus dici postquam homini inuidit.

Genes. ca. 3.

Ipse enim hostis calcaneo semper insidiatur, id est
fini hominum.

Paulus ad Corint. secund. ca. 11.

Timeo autem ne sicut serpens seduxit Euam astu
tia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et exci
dant a simplicitate, quae est in Christo.

Idem.

Ipse enim satanas transfiguratur in angelum lucis.

Paulus ad Ephesi. cap. 6.

Induite vos armaturam dei, ut possitis stare aduer
sus insidias diaboli, quoniam non est nobis col
luctatio aduersus carnem et sanguinem, sed ad
uersus principes et potestates, aduersus mundi
rectores tenebrarum harum, contra spiritualia
nequiae in coelestibus. Propterea accipite arma
turam dei, ut possitis resistere in die malo, et in
omnibus perfecti stare.

Petrus apost. prima ca. 5.

Sobrii estote et vigilate, quia aduersarius vester
diabolus tanquam leo rugiens circumit quaerens
quem deuoret, cui resistite fortes in fide.

Iacobus ca. 4.

Resistite diabolo, et fugiet a vobis.

August. in sermonibus communibus serm. 4.

Quid prauius? quid malignius? quid uos nostrum ad
uersario nequius? qui posuit in caelo bellum, in
paradiso fraudem, odium inter primos fratres

DIABOLVS.

LXXXIII.

et in omni nostro opere zizania seminauit. Nam
in comestione posuit gulam, in generatione lu
xuriam, in exercitatione ignauiam, in conuersa
tione inuidiam, in gubernatione auaritia, in cor
rectione iram, in praefulatu suae dominatione su
perbiam. In corde posuit cogitationes malas, in
ore posuit locutiones falsas, in membris operati
ones iniquas, in vigilando mouet ad praua ope
ra, in dormiendo ad somnia turpia. Leros mouet
ad dissolutionem, tristes autem ad desperationem.
Sed ut breuius loquar, omnia mala mundi sua sunt
prauitate commissa. *August. ad Iulianum comitem.*

Diabolus est angelus per superbiam separatus a deo,
qui in veritate non stetit, et doctor mendacium, quia
ab ipso primum inuentum est mendacium. Ipse est
aduersarius effectus generis nostri, inuentor mor
tis, superbiae institutor, radix malitiae, scelerum ca
put, princeps omnium vitiatorum, persuasor tur
pium voluptatum. Hinc ergo ut cum illum primum
hominem a deo factum Adam patrem omnium
nostrum inueneret, videtur et hominem ex limo ter
rae ad imaginem dei factum, pudicitia ornatum,
temperantia compositum, charitate circunda
tum, immortalitate vestitum, aemulus atque inuidus
tantam beatitudinem hominem aeternum accepisse,
quod ipse dum esset angelus per superbiam agno
scitur amisisse. Inuidia ista cum insatiabilis homini
da, primum parentem nostrum tantis et talibus
bonis expoliavit, et nos interemit.

August. super Genesim lib. 12.

Spiritualium rerum corporalium similitudines in
animo nostro quae admodum innotescant spiriti
bus immundis, vel quid obstaculi patiantur anima
nostra ex isto terreno corpore, ut eas inuice no
stro spiritu videre nequeamus, explicare diffi
cile est. Certissimis tamen indicijs constat enunti
atas daemonibus cogitationes hominum, qui ta
men si virtutum internam speciem in hominibus
cernere possent, multos non tentarent. Sicut in
Iob mirabilem patientiam si posset diabolus cer
nere, nollet a tentato vtiq. superari.

August. de Civitate dei lib. 9.

Christus se tantum demonibus innotuit quantum
oportuit. Innotuit igitur demonibus non per id
quod est vita aeterna et lumen incommutabile
quod illuminat pios: sed per quaedam tempora
lia siue virtutis officia, et per occultissima signa
suae potentiae, quae angelicis sensibus et malorum
spirituum potius quam infirmitati hominum possent esse
conspicua. Deinde quando ea paululum subdu
cendo indicauit, et aliquando altius lauit, dubi
tauit de illo princeps daemonum eumque tentauit
an Christus esset.

Idem de Diffinitionibus ecclesiasticorum dogmatum.

Internas animi cogitationes diabolus non videt
certissimus. Sed motu eas corporis ab illo et af
fectionum indicijs colligi, et experimento didi
cimus. Secreta autem cordis solus ille nouit ad quem
dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum.

August. super homilia 5.

Diabolus non inualeceret contra nos, nisi ei vires

ex viuis nostris preberemus, et locum ei introe
di et dominandi nobis peccando faceremus: Vnde
de, Nolite locum dare diabolo.

August. lib. de Natura demonum.

Sciendum est hanc esse naturam demonum, ut aerij
corporis sensu terrenorum corporum sensum faci
le praecedant, celeritate etiam propter aerij corpo
ris superioris mobilitatem, non solum cursus qua
rilibet rerum, ut hominum vel ferarum, verum etiam vo
latus aeris incomparabiliter vincant. Quibus dua
bus rebus quantum ad aerium corpus attinet pre
dicti, hoc est acumine sensus et celeritate motus
multo ante cogitata nuntiunt, quae homines pro
sensu et terreni tarditate mirentur.

August. contra Faustum.

Nullus homo tanta iustitia est praeditus, cui non sit
necessaria tentatio tribulationis, ad perficiendam
vel probandam virtutem.

August. li. 2. Retract. et lib. 26. q. 5. Quotia loco.

Quodam loco dixi demones aliquando hominum
dispositiones non solum voce prolatas, verum etiam
cogitatione conceptas, cum signa quaedam ex ani
mo exprimuntur in corpore tota facilitate pra
dicere. Rem dixi occultissimam audaciori asser
tione quam debui. Nam peruenire ista ad notitiam da
monum per nonnulla etiam experimenta conuenit
est. Sed utrum quaedam signa dentur ex corpore
cogitantium illis sensibilia, nos autem latet, an alia
vispirituali ista cognoscant, aut difficillime po
test ab hominibus, aut omnino non potest inueniri.

August. de Doctrina christiana ca. 49.

Non omnes malae cogitationes nostrae semper dia
boli instinctu incitantur, sed aliquoties ex no
stri arbitrij motu emergunt. Bonae autem cogita
tiones semper a deo sunt.

Hieronymus super Matth.

Impossibile est humanam animam non tentari. Vnde
in oratione dominica dicimus: Ne nos indu
cas in temptationem, quam ferre non possumus, non
temptationem pariter refutantes, sed vires susti
nendi in temptationibus deprecantes,

Idem epist. 5.

Diabolo hoc nomen est postquam homini inuidit.

Hieronymus contra Iovinianum epistola 9. cap. 32.

Vnusquisque vero tentatur a concupiscentia sua ab
tractus et illectus. Dehinc concupiscentia cum
conceperit, parit peccatum, peccatum vero cum
consummatum fuerit, generat mortem, liberi arbi
trij nos condidit deus. Nec ad virtutes, nec ad
vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessi
tas est, nec damnatio nec corona est. Sicut in bo
nis operibus perfectior est deus, (non enim
volentis neque currentis, sed miserantis et adiu
uantis dei) ut peruenire valeamus ad calcem:
sic in malis atque peccatis semina nostra sunt in
centiua et perfectio diaboli. Cum viderit nos
super fundamentum Christi aedificare socum,
ligna, stipulam, tunc supponit incendium. Aedi
ficemus ergo aurum, argentum, lapides precio
sos, et tentare non audebit, quanquam in hoc
non sit certa et securus possessio. Sed et quippe
leg

leo in insidijs, vt in occultis interficiat innocentem. Et vasa figuli probat fornax, homines autē iustos tentatio tribulationis. Et in alio loco scribitur: Fili accedens ad seruitutem dei prępara te ad tentationem.

Idem epistola 34.

Dicimus quoque et iudicium futurum, in quo iudicio vnusquisque recipiet propria corporis prout gessit, siue bona, siue mala. Quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis et diabolus qui omnibus existit causa peccati. De quo sentimus illud quod scriptum est in euangelio. Quia et ipse diabolus et omnes angeli eius cū his qui opera eius faciunt, et criminantur fratres, cum ipso pariter æterni ignis hæreditatem patietur. Si quis autem negat diabolum ignibus æternis mancipandum non esse, partem hæditatis dei cū ipso, sed eam in igne accipiat, et sentiat verum esse quod negauit.

Ambro. de Vita beata, et habetur 15. quæ. 1.

Non est quod cuiquam

Non est quod cuiquam nostram ascribamus graminam, nisi nostræ voluntati. Nemo nostrum tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inferuntur relictibus, voluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, quam in alios deriuamus. Voluntarium sibi diabolus auctionatur. Neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se ei prius peccatorum ære vendiderit.

Idem super Lucam.

Anima nunquam a corpore vinceretur, nisi prius a diabolo teneretur. Nam nisi si quis porci more vixisset, nunquam accepisset in eo diabolus potestatem. Aut si accepisset non vt perderet, sed vt probaret. Sine permissione dei diabolus nocere non posse cognoscas, ne potentia diaboli magis timeas, quā diuinitatis offensam.

Grego. li. 2. Moralium.

Satanæ semper voluntas iniqua est. sed nusquam potestas iniusta, quia a semetipso voluntatem habet, sed potestatem a deo. Quod enim inique ipse facere appetit, hoc deus non nisi iuste facere permittit. Iniuste igitur formidari non debet, qui nil nisi permissus valet.

Idem 14. Moralium.

Quædam qualitates morum sunt certis vitijs vicinæ. Nam mores asperi aut credulitati aut superbiæ solent esse cōiuncti. Mores aut blandi et paulo amplius quā decet lætiores, nonnunquā cōiuncti sunt luxuriæ et dissolutioni. Intuetur ergo inimicus generis humani vnusquisque mores, cui vitio sint propinqui, et illa ponit ante faciem ad quæ cognosci facilius inclinari mentem, vt blandis et lætis moribus sæpe luxuriam, nonnunquam vanam gloriam, asperis vero mentibus iram, superbiam et crudelitatem opponit.

Idem in lib. 18. Moralium.

Purgator meus malignus, spiritus qui viuente quē cunque accendit ad viua, et orientem trahit ad

tormenta.

Grego. lib. 24. Moralium.

Diabolus dicitur iumentum, draco et auis. Humani genus tribus vitijs valde tentat, luxuria, malicia et superbia. In eis igitur quos excitat ad luxuriam iumentum est, ad roccendi malitiam draco est, ad superbiam auis est.

Ibidem.

Fili accedens ad seruitutem, sta in timore. Hostis enim noster quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto amplius expugnare contendit. Eos autem pulsare negligit, quos quieto iure possidere se sentit.

Ibidem.

Diabolus contra illos diuersis tentationibus insistit, qui possunt etiam alijs sua vtilitate prodesse, vt dum illi impediuntur, non proficiant qui docemur.

Grego. li. 29. Moralium super illud Iob.

Diuiditur æstus super terram.

Prius cōplexionem vnusquisque aduersarius perspicit, et tunc tentationis laqueos opponit. Alius namque lætis, alius tristibus, alius timidus, alius elatus moribus existit. Quo ergo aduersarius occultius facile capiat, vicinas complexionibus deceptiones parat: quia lætitiæ voluptas iuxta est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facile labitur, tristibus peccatum discordiæ porrigit: quia timidi supplicia formidant, patientibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conspicit, eos ad quæcunque voluerint blandis fauoribus trahit: singulis igitur hominibus vitijs conuenientibus insidiatur.

Grego. super illud Iosue homi. 8. In matutino

interfiebant omnes peccatores terræ.

Dæmones debemus interimere, non eorū substantiam perimentes, sed quia opus eorum et studiū est, vt nos peccare faciant, sine dubio eorum interitus est, si non peccamus.

Ibidem.

Si omnes nos hostes destruxerimus, tunc diem festum domino celebramus.

Grego. in Moral. super illud Iob 40. Cartilago illius quasi lamina ferrea.

Hostis noster tanta se arte palliat, vt culpas nostras virtutes fingat, vt inde quis quasi expectet præmia, vnde dignus est æterna subire tormenta. Plerumque enim in vicijs crudelitas agitur, et iustitia putatur, atque immoderatio iusti zelira merium creditur. Similiter effusio misericordia, tenacitas, parcitas, et pertinacia constantia reputatur.

Isidorus de Summo bono li. 1.

Dæmones triplici acumine præscientiæ viget, scilicet sublimitate naturæ, experientia temporum, reuelatione superiorum potestatum.

Ibidem.

Quanto propinquius sinem mudi diabolus videt, tanto crudelius persecutor exercet, vt qui se continuo damnandum conspicit socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

Idem li. 3.

Diabolus quando decipere quēquam querit, prius

na-

naturam vnusquisque intendit, et inde se applicat, vnde aptum hominem ad peccandum inspexit.

Ibidem.

Diabolus serpens est lubricus, cuius sic capiti, id est, primæ suggestioni non resistitur, totus in incima cordis dum non sentitur, illabitur.

Ibidem.

Tunc contra eū quem possidet diabolus acrius facit, quando se diuina virtute ab eo expellendum cognoscit.

Leo Papa serm. 8. Natiuitatis.

Multa sollicitudine præcauendum est Christianis, ne diabolicis iterum capiantur insidijs, et eisde rursum quibus renuntiauerunt erroribus implicentur. Non enim desinit hostis antiquus transfigurans se in angelum lucis, deceptionum laqueos vbique protendere, et vt quoque modo credentium mentes corripat instare. Nouit cui adhucbeat æstus cupiditatis, cui ille cebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ. Nouit quem moerore conturbet, quem fallat gaudio, quem metu opprimat, quem admiratione seducat, omnium discit consuetudinem, ventilat curas, scrutatur effectus, et ibi causas quęrit nocendi, vbi quęque viderit studiosi occupari.

Laurent. Firmia. Diuinarum insli lib. 3.

Est autem quidam prauus ac subdolus spiritus quęstus inimicus hominis, hostisque iustitiæ, hic insidiatur vniuersis, non fortuna: eos qui deū nesciunt errore impedit, stultitia obruit, tenebris circumfundit, ne quis possit ad diuini nominis noticiā peruenire. In quo vno et sapientia continetur et vita perpetua. Eos autem qui deū sciunt dolis et astu aggredditur, vt cupiditate aut libidine inueniat, aut peccatis deprauatos impellat ad mortē, vel fido lo nihil profecerit, violentia deicere conatur: vulgi igitur et imperitorū opinionibus credunt qui fortunā putant esse quæ tribuat hominibus bona et mala.

Ibidem li. 6.

Scit ergo aduersarius ille noster quāta sit vis huius cupiditatis, quā quidē necessitate dicere maluerit, eamque a recto bono, et ad malū et ad prauū transferit. Illicita enim desideria immittit vt aliena contaminet, quibus habere propria sine delicto licet. Obijcit quippe oculis irritabiles formas, suggeritque fomenta et vitijs pabulum subministrat, tum inimicis visceribus stimulos omnes conturbat et commouet, et naturalem illum incitat atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem implicatumque decipiat. Ac ne quis esset qui poenarum metu abstinere alieno, lupanaria quę constituit, et pudorem infelicitum mulierū publicauit, vt ludibrio haberet tam eos qui faciūt, quāquas pati necesse est. His obscenitatibus animas ad sanctitatem genitas, velut in cœni gurgite demersit, pudore extinxit, pudiciam fugauit. Idem etiā mares admisit, et nephados coitus contra naturam, contraque institutū dei machinatus est, sic imbuat homines et armauit ad nefas omne.

Beda super Matth.

Vtile est sanctis tentationum flammis examinari, vt vel lectati, quia fortes fuerunt appareant, vel

cognita per tērationes sua infirmitate fortiores fieri discant. Et sic cum probati fuerint, accipiant coronam vitæ.

Dantes Floren. Inferni ca. 25.

Io vdi gia dire a Bologna

De diabol vitijs asai. Tra quali vdijs

Chelli e bugiardo e padre di menzogna id est,

Audiui quondam dicere Bononiæ

De diaboli vitijs plurimis, inter quæ audiui

Eum mendacem esse, atque mendacij patrem.

Dialectica græca dictio est, et dicitur a dialecto, hoc est a differendo. Nam dialectici disputo et differo dicitur. Est autem dialectica ars discernendi verum a falso secundum Hugonem lib. prim. Didasco.

Dialogus a dia quod est per et logos sermocinatio, quæ et sermonem et rationem comprehendit, et est tam multorum quā duorum.

Diaphanum græca dictio est διαφανής, hoc est a δια inter et φανω interluceo dicitur. Est autem diaphanum susceptiuum coloris alieni, non habens proprium colorem, secundum bea. Tho. super li. de Anima lect. 14. col. 1. fin.

Diaphanum est quod est visibile, non quidem secundum se, sed propter extraneum colorem, vt aer, aqua, et multa solida secundum Aristot. li. 2. de Anima commento 68.

Dicacitas græce διακρισις, hoc est a διακριω differo dicitur. Est autem dicax, cuius sermo cum risu aliquem incensit. Ideo Demosthenē urbanum fuisse dicunt, dicacem negant. Differens ab urbano, quia urbanus is est qui in verbis et sono et risu proprium quandam præ se fert verbum gestum et sumptam ex conuersatione doctorem eruditionem. Denique contrarius est rusticus, hoc est inepte et barbare loquens. Hinc urbanitas, illinc dicacitas descendit.

Diffamatio græce διαφωσις, hoc est a διαφωω differo dicitur. Est autem diffamare alicuius famam detrahendo maculare.

Differentia græce διαφορα, hoc est a διαφωω differo dicitur. Est autem differentia quæ species abundat a genere, secundum Aristotelem lib. Prædicatorum.

Differentia est quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quale, secundum Aristot. *Ibidem*

Differentia est quæ differunt a se singula vtriusque. Differentia est quod genus ad esse, scilicet specificum cōducit, et quod est pars eius, quod est esse rei, id est, essentia.

Differunt autem indiuidua ab indiuiduis septem modis, versus.

Forma, figura, locus, tempus cum nomine sanguis,

Patria, sunt septem, quæ non tenet vnus et aliter.

Difficultas græce δυσχερεία, hoc est a δυσχρηστος, hoc est a διαφωω differo dicitur. Est autem difficile quod cum labore aut multo tempore fit, secundum Aristotelem lib. 1. Rhetoricorum.

Difficile est id quod transcendit potentiam secundum naturam vel propter impedimentum, bea.

p

Tho.

Tho. prima parte qu. 62. artic. 2. Eius oppositum est facile.

Difficiles terræ, quæ sunt pene steriles, & non sine difficultate ferunt fructum.

Virgilius.

Difficiles primum terræ, collesq; maligni.

Diffidentia græce ἀπιστία, id est, ἀπιστία diffido dicitur. Est autem diffidentia motus irascibilis inestimatum superare facultatem, sed in bonum est desperatio, in malum autem est timor, bea. Tho. 3. Sentent. distin. 26. quæst. 1. art. 3. Est autem diffidere credulitatem deponere siue desperare.

Diffinitio græce ὁρίσις, id est, ὁρίσις diffinitio dicitur. Est autem diffinitio oratio quæ quid est quod diffinitur explicat quid sit, secundum Ciceronem in Topicis.

Diffinitio est patefactio quasi rerum operari: cui quid quicq; sit aperitur, secundum Ciceronem in principio secundi libri de Finibus bonorum & malorum.

Diffinitio est ratio ex differentiis unitatem habens, secundum Aristotelem lib. 7. Metaphysicæ.

Diffinitio est ratio quæ est ex differentiis. s. tantum, & ex finali harum secundum rectum diuisarum. i. per se, & non a latere & per accidens.

Diffinitio est terminus qui re totaliter includit, & nihil rei est extra cui non conueniat, nec aliqd est intra cui conueniat, b. Tho. super li. 1. Perihermenias lect. 4. prin.

Diffinitio duplex, quid rei & quid nominis. Diffinitio quid rei est, quando res concipitur per aliquam formam in ipsa re, respondens ei per omnia, b. Tho. contra Gent. lib. 3. ca. 49.

Diffinitio quid nominis importat quasi expositionem significationis nominis, non tamen semper indicat essentiam, quia diffinita non semper habent eam, b. Tho. secund. Sent. distin. 32. q. 2. art. 1.

Diffinitio est rei propositæ propria & dilucida & breuiter comprehensa verbis enuntiatio, quæ constat maxime genere, specie, differentiis, proprijs, ut homo est animal rationis capax, morti obnoxium. Differt autem a descriptione, quod descriptio est rei propositæ per quasdam proprietates declaratio, ut homo est corp⁹ bipes, caput erectum habens spectansq; in cœlum.

Diffinitiones naturales & dialecticæ differunt, quæ physicus siue naturalis diffinit per causam materiale & agentem, similiter & per causam finalem. Sed dialecticus diffinit per genus & differentiam: & talis diffinitio ab antiquis vocatur diffinitio formalis.

Diffinitio a definitione differt, quia definire est quod si finem dare: diffinire vero est hoc ab illo finiendo ac partiendo distinguere.

Nihil perfecte diffinitur, nisi substantia, ex b. Tho. secund. Sent. distin. 35. q. 2. art. 1.

Cic. lib. 1. Officiorum.

Omnis enim quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a diffinitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur.

Digestio græce πέψις, id est, πέψις digero dicitur. Est

autem digestio perfectio a naturali calido ex oppositis passiuis facta, secundum Aristotelem lib. 4. Meteororum.

Digero est idem quod ordino, dispono, vnde digestio, ordinatio. Virgilius: Digerit in numerum.

Dignitas græce δεινότης, id est, δεινότης, dicitur, & δεινότης dignor, vel dignum puto dicitur. Est autem dignitas alicuius honesta & culta & honoris & verecundia digna autoritas, secundum Ciceronem in Rhetoricis.

Dignitas est administratio rerum ecclesiasticarum cum iurisdictione, secundum Archidiaconum in c. 1. de consuet. lib. 6.

Dignitas vel maxima est propositio, quam necesse est habere quemlibet docentem, secundum Aristot. li. 1. Posteriorum.

Dignitas venit a dignus, & significat honorem nobis propter merita vel impensum vel debitum. Frequenter etiam ponitur pro decore, ut dignitas oris, dignitas habitus & huiusmodi. Differt autem dignitas & venustas, quia dignitas viris, venustas vero est foeminiis attributa. Cicero. Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem.

Dilectio græce ἀγάπη, id est, ἀγάπη dilectus dicitur.

Diligere enim est amare, quia cum quem amamus diligere videmur quasi nostra dignum benevolentia. hinc etiam diligens diligētor & diligētissimus, & diligentia, de qua infra.

Canticum canticorum ca. 8.

Fortis est ut mors dilectio.

Ioan. in Euang. ca. 3.

sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.

Ibidem. ca. 13.

Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem.

Ibidem. ca. 15.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem.

Ibidem.

Hæc mando vobis ut diligatis inuicem.

Aug. li. de Doctrina christiana.

Illi deum diligunt, qui non aliud quam vnde nomen eius glorificetur exercent.

Aug. super illud primi Ioannis In hoc manifesti sunt filij dei & filij diaboli.

Dilectio sola discernit inter filios dei & filios diaboli. Signent se omnes signo crucis. Respondent omnes, amen: cantent omnes alleluia, baptizentur omnes, intrent ecclesias, impleant parietes basilicarum, non discernuntur filij dei a filiis diaboli, nisi charitate. Qui habent charitatem nati sunt ex deo, qui non habent charitatem non sunt ex deo.

Ibidem li. de Spiritu & anima.

Miser ego quantum debere diligere deum meum qui me fecit, cum non erā, redemit cum perierā. Non enim eram & de nihilo me fecit, non lapidem, non arborem, non aliquod de animalibus, sed hominem voluit me esse, dedit mihi viuere, sentire, discernere. Redemit de seruitute, vocauit me nomine suo, ut memoriale suum semper esset apud me. Vixit me oleo lætitiæ quo ipse erat

erat vnctus, & ab vncto essem vnctus, & a Christo dicerer Christianus.

August. li. de Doctrina christiana.

Omnes homines æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constritius tibi quasi quadam sorte iunguntur.

Augustin. super illud Cant. 2. Ordinauit

in me charitatem.

Primo diligendus est deus, secundo parentes, inde filij, post domestici, qui etiam si boni sint, malis filijs præponendi sunt. Inimicos autem non sicut te ipsum, sed simpliciter. Sufficit enim quod odio non habeas.

Ambrosius super Beati immaculati.

Vere diligit qui sine tristitia, sine timore voluntario potius studio quam coacto præcepta conseruat.

Greg. in Registro.

Promagno diligere non debet quicquid sine concluditur. Illa appetenda, illa summopere diligenda, quæ nec inuenta transeunt, nec adepta deficiunt.

Ibidem in Pastoralibus.

Nihil est pretiosius deo virtute dilectionis. Nihil est desiderabilius diabolo extinctione charitatis.

Ibidem li. 21. Moralium.

Inimici dilectio veraciter custoditur, cum non de profectu deſicimur, nec de ruina eius lætamur. Nemo enim amat aliquem quem non vult esse meliorem, & eum stantē voto persequitur, quæ cecidisse gratulatur.

Bernard. super illud Psal. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi.

Quando ignorabam, me instruxit, quando errabam, me reduxit, quando peccabam, me correxit, quando steti, me tenuit, quando cecidi, me erexit, quando iui, me duxit, quando veni ad ipsum, me suscepit. Et subdit. Nec pro his omnibus quod rependam habeo, nisi tantum ut diligam. Non enim melius nec decēti⁹ quam per dilectionem rependi potest, quod per dilectionem datum est.

Ibidem super Canticum.

Non abduci blanditijs, nec seduci fallacijs, nec iniurijs frangitoto corde, tota anima, tota virtute diligere est.

Cassiodorus super Psal. Diligam te deus.

Diligere quasi de omnibus eligere. Ignis est charitas dei, virtutum progressionibus crescens, quæ quanto magis concupiscitur, tanto efficacius ampliat.

Prosper li. 1. de Vita contemplatiua.

Ordinem dilectionis illi peruertunt, nec modum diligendi custodiunt, qui aut mundum qui contemendus est diligunt, aut corpora sua minus diligenda plus diligunt, aut proximos suos non sicut seipso, aut deum plus quam seipso forte non diligunt.

Seneca in Prouerbijs.

Nihil est quod non toleret, qui perfecte diligit.

Cicero lib. 2. de Finibus Bonorum & malorum.

Omne enim animal, ut ortum est, & seipsum & omnes partes suas diligit. De hac materia vide su

pra in Amor proximi & charitatis.

Diligentia græce ἀκριβεία, id est, ἀκριβεία, dicitur. Est autem diligentia idem quod sollicitudo. Ideo requiritur in omni virtute, sicut etiam sollicitudo, secundum b. Tho. secunda sec. q. 54. art. 1. huius contrarium est indulgentia, i. incuria.

Menander.

Id est, ἀκριβεία, id est, ἀκριβεία.

Ni custodias parua, perdes maiora.

Ibidem.

Id est, ἀκριβεία, id est, ἀκριβεία.

Diligentia omnia subdita sunt.

Diluculum aurora est, quasi parua diei lux, & diluculo adverbium, hoc est summo mane.

Diminutio græce ὑπομείωσις, id est, ὑπομείωσις diminuo dicitur. Est autem diminutio maioris quantitatis in minorem mutatio.

Disciplina græce παιδεία, id est, παιδεία, dicitur. Est autem disciplina morum ordinata correptio & maiorum præcedentium patrum regularum observatio, secundum Cyprianum.

Disciplina est observatio bona & honesta, cui parum est malum facere, sed studet & his qui bene agunt per cuncta irreprehensibilis apparere, secundum Hugonē de sancto Victore.

Disciplina est pars potentialis iustitiæ contenta sub humanitate, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 80. art. 3.

Disciplina a discere dicitur. Discere enim proprie est rem ignotam assere, quod vel meditatio sit, vel ab alio discendo, vnde qui docet doctor, qui discit, discipulus dicit, a quo disciplina ipsa ars appellatur. Et disciplinofus qui facile discit.

Prouerbiarum ca. 1.

Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolas & interpretationem, verba sapientum & enigmata eorum.

Ibidem ca. 3.

Disciplinam domini ne abijcias.

Ibidem ca. 4.

Tene disciplinam, ne dimittas eam, & custodi illam quia illa est vita tua.

Ibidem ca. 14.

Noli subtrahere a puero disciplinam.

Sapientie ca. 3.

Sapientiam enim & disciplinam qui abijcit infelix est.

Ecclesiastici ca. 7.

Filij tibi sunt, erudi illos a pueritia.

Ibidem.

Filij tibi sunt, serua corpus earum.

Ibidem ca. 10.

Vir prudens & disciplinatus non murmurabit cor replet.

Ibidem ca. 6.

Antequam loquaris discere.

Ibidem cap. ultimo.

Congregate vos in domo disciplinæ.

Paulus ad Hebræos ca. 12.

In disciplina perseverate.

Paulus ad Romanos ca. 2.

Quia alios doces, te ipsum doces.

August. epistola ad Hieron.

Ad discendum quod opus est nulla ætas sera vide-
ri potest, quod et si senes magis decet docere q̄
discere, magis tamen decet discere q̄ ignorare.

Aug. de Civitate dei lib. 12.

Si pro viribus suis alatur infans, fiet ut crescendo
plus capiat: si modū suæ capacitatis excedat, de-
ficit antequam crescat.

August. super Ioannem homil. 50. super illud

12. qui mihi ministrat.

Vos pro modo vestro ministrare Christo bene vi-
uendo, elemosynam faciēdo, nomen doctrināq̄
eis quibus potueritis prædicando. Et unusquisq̄
paterfamilias hoc non ignorat, paternum effe-
ctum suæ familiæ se debere pro Christo et vita
æterna: omnes moneat, doceat, corripiat, impen-
dat benevolentiam, exerceat disciplinam. Ita in
domo sua ecclesiasticum et quodammodo tem-
porale officium impleat ministras Christo, ut in
æternum sit cum eo.

August. ad Auxiliū episcopum, et habetur

24. q. 3. Si habes.

Senex a iuvene et episcopus tot annorum a col-
lega necdum anniculo paratus sum doceri, quo-
modo possim vel deo vel hominibus iustam red-
dere rationem.

Aug. li. de Moribus ecclesiæ.

Disciplina ad duo diuiditur, in correctionē et in-
structionem: quorum primum timore, secundum
amore perficitur.

Aug. lib. Sermonum serm. 52.

Non enim superbia, nisi ubi negligitur disciplina.
Nam disciplina est magistra religionis et veripi-
etatis, quæ nec ideo increpat vel edat, nec ideo
castigat ut noceat. Denique mores hominum irata
corrigit, inflammata custodit.

Idem sermo 58.

Bonitas malitiam vincit, disciplina voluptatem, et
ultima castigat, scientia illuminat cæcitatem.

August. ad Comitem.

Quæso mi frater quod omnib⁹ tibi subiectis a ma-
iore usq̄ ad minorem, et dulcedinem regni cœ-
lestis et amaritudinem ætorem gehennæ an-
nunties, et de eorum salute sollicitus et vigil exi-
stas: quia pro omnibus tibi subiectis q̄ in domo
tua sunt, rationem deo reddes. Annuntia et sua-
de eis ut caueant a superbia, detractione, ebrie-
tate, fornicatione, ira, luxuria, periurio et cupi-
ditate, quæ est radix omnium malorum.

Hieron. epistola 36.

Habet nescio quid latentis energię viua vox, et
in aures discipuli de doctoris ore transfusa forti-
us sonat.

Hieron. in epistola de Institutione filie.

Nihil aliud discat audire vel loqui, nisi quod periti-
ner ad timorē domini, turpia non intelligat, can-
tica mundana ignoret, adhuc tenera lingua psal-
mis dulcibus imbuetur, procul sit lasciuia puero-
rum. Puellæ et pedisse quæ a secularibus confor-
tibus arceantur.

Ibidem.

Si sollicita et prudens es, ne filia percutiatur a vipe-
ra, cur non eadem cura prouides, ne feriat a ma-
lo ius, ne egrediatur cum Diana, ne ludat nec tra-
hat cantus. Postquam grandiuscula est, pergat
ad templum cum parentibus, nec inter turbas
inueniatur.

Idem de Continentia virginali.

Crescat in te ætas cum animis, cum ætate iustitia,
et fides eo perfectior quo senior.

Ibidem.

Omne tempus id quo te meliorem non senseris, hoc
te æstima perdidisse.

Greg. li. 3. Moralium.

Cor quod sine disciplina est, exaltari non valet, quia
humana mens sicut male eleuata in infimis pre-
mitur, sic bene pressa in sublimibus leuatur.

Idem Registro 7.

Pero ut paruulos dominos quos nutris præcipue
in moribus instruere cures. Et eunuchos qui eis
deputati sunt admone ut ea illos loqui doceant,
quæ eorum mentes in charitate circa se inui-
cem, et erga subditos in mansuetudinem com-
pungant.

Ibidem.

Verba nutrimentū aut lac erunt, si bona sunt, aut
venenum, si mala.

Greg. Moralium li. 31. super illud Iob 31. Ab

infantia erexit mecum miseria.

Electus cum foris ætas corporis, intus si dici liceat,
crescit ætas virtutum.

Greg. li. 20. Moralium super illud Iob 30.

Cum sederem quasi rex.

Miscenda est lenitas cum seueritate, et faciendum
est quoddam temperamentū, ut nec multa aspe-
ritate exulcerentur subditi, nec nimia benignitas
te soluantur.

Ioan. Chrysost. super Math. homil. 49.

Sicut terra fructuosa est iuuentus, quæ si negligi-
tur, multas producit spinas.

Ibidem.

Immittamus ignem, comburamus perniciosas co-
cupiscentias. Aremus areas nostras ad semi-
nis susceptionem, in iuuentute sobrietas fulget.
Quia inopinabile hoc, si tranquillitate in fluctua-
tionibus potiri, in camino non comburi, et in
uirtute non impudicum esse.

Ioan. Chrysost. in Prologo super Matth.

Adolescentibus in ludo literarum positus, non tam
placens solida q̄ picta, quæq̄ potius pulchra quā
vilia sectantur. Nec tam agentia diligunt q̄ so-
nantia, magis gaudent foliorum amœnitatem co-
spicere, q̄ fructuum vberitate nutiri.

Bernardus epistola 113.

O q̄ compositum reddit omnem corporis statum,
nec non et mentis habitum disciplina. Ceruicem
submittit, ponit supercilia, componit vultum, li-
gat oculos, cachinnationes cohibet, moderatur
linguā, frenat gulā, sedat irā, format incessum.

Idem super Cantica.

Iugo disciplinæ insolentia morum domanda est,
q̄q̄ duris ac diuinis seniorum atutibus legibus
humili-

humiliter, et sanetur ceruicosa volūtas, bonūq̄
in se naturæ quod superbiendo amiserat obediē-
do recipiat.

Hugo de Institutione nouitiorum.

Quāuis in nullo loco disciplinam suam homo de-
serere debeat, diligentius tamen ibi conseruanda
est ubi vel neglecta pluribus generat scandalum,
vel custodita bonæ imitationis exemplum.

Hugo lib. 3. Didascalicon.

Sapiens quidem cum de modo et forma discendi
interrogaretur inquit:

Mens humilis, studium querendi, uita quieta,

Scrutinium tacition, paupertas, terra remota,

Hæc reserare solent multis obscura legendi.

Audierat puto q̄d dictū est, mores ornāt scientiā.

Et ideo præceptis legendi, præcepta quoq̄ viuē-
di adiungit, ut et modum vitæ suæ, et studij sui
rationem lector agnoscat. Illaudabilis enim est
scientia quam vita maculat impudica. Et idcirco
summopere cauendū est ei qui quærit scientiam,
ut non negligat disciplinā.

Ibidem.

Multos hoc decipit, q̄ ante tempus sapientes vide-
ri volunt, ut iam et simulare incipiant quod non
sunt, et quod sunt erubescere. Et eo longius a sa-
pientia recedunt, quo non esse sapientes, sed pu-
tari putant.

Ibidem.

Ab omnibus libet er discere, quod tu nescis, quia hu-
milis commune tibi facere potest quod cuiq̄
propriū fecit: sapientior omnibus eris, si ab omni-
bus discere volueris. Qui ab omnibus accipit,
omnibus ditiores sunt. Audi Chrysippum in pro-
uerbijs: Quod tu non nosti fortassis nouit a sellus.

Ibidem.

Quid est quod ex tanta turba discētium quorum
multi et ingenio pollent, et exercitatione vigēt
tam pauci inueniant quibus ad scientiā perueni-
re contingat? Sciendum est quod in quolibet ne-
gotio duo sunt necessaria, opus videlicet et ra-
tio operis: quæ ita sibi annexa sunt, ut alterū sine
altero aut inuile sit, aut minus efficax. Veruntā-
men melior (ut dicitur) prudentia est fortitudi-
ne. Quia et apponenda aliquando quæ viribus
mouere non possumus, arte leuamus. Sic nimirū
est in omni studio, qui sine ordine et discretionē
operatur, laborat quidem, sed non perficit, et qua-
si aerem verberans vires in ventum fundit.

Idem in Summa disciplinæ.

Nunc sustineant in audiendo verecundiā, qui no-
lunt in faciendo habere disciplinam.

Hugo de 12. abusibus.

Secunda abusus est discipulus inobediens.

Boetius de Schola, disciplina.

Discipuli subiectio in tribus consistere debet, in at-
tentatione, beneuolētia, et docilitate, ut si do-
cilis ingenio, attentus exercitio, beneuolus ani-
mo. Intentus inquam ad audiendum, docilis ad
intelligendū, beneuolus ad retinendū.

Ibidem.

Non sit scholaris discipulus. Dicitur autē discipulus
quasi a schola diuisus. Schola enim græce vaca-
tio latine: unde discipulus quasi a vacatione diui-
sus.

Seneca epistola 88.

Quid horū ad virtutē viam astruit? syllabarū enar-
ratio, et verborum diligentia, et fabularum me-
moriam, et versuum lex, ac modificatio? Quid ex
his metum demit, cupiditatē eximit, libidinē fre-
nat? Musica monstrat mihi, qui sint modi flebiles.
Monstrat potius q̄modo inter aduersa non emit-
tam flebilem vocē. Metrimē geometres docet la-
tifundia: potius doceat quomodo metiar, quan-
tū homini satis sit. Doces me quomodo nihil per-
dā ex finibus meis, et ego discere volo quomo-
do totos hilares amittā. Scis rotunda metiri, si ar-
tifex es metire hominis animū. Dic q̄ magn⁹, dic
q̄ pusillus sit. Scis quæ recta sit linea, quid tibi pro-
dest? si quid in vita rectum sit ignoras.

Ibidem.

Hoc scire quid proderit? ut sollicitus sis, cum Satur-
nus et Mars ex contrario stabunt, aut cū Mercuri-
us vespertinum faciet occasum, videntes Satur-
no: potius hoc discam, ubi cunq̄ sunt ista propitia
esse, nec possem mutari.

Ibidem.

Quid q̄ ista liberaliū artium cōsecratio molestos,
verbosus, intēpestiuos, sibi placētes facit, et ideo
non discētes necessaria, quia superuacua dedi-
cerunt. Quare ergo liberalibus studijs filios eru-
dimus: non quia virtutem dare possunt, sed quia
animum ad accipiendam virtutē præparant.

Ibidem.

Innumerabiles quæstiones sunt de animo tantum,
vnde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quādiu
sit, an aliunde de alio transeat, et domiciliū mu-
ret ad alias aialium formas, aliasq̄ coniectus? an
non amplius q̄ semel seruiat, et emissus vegetetur
in toto? q̄d sit facturus, cū per nos aliquid facere
deierit? q̄modo libertate sua vsurus, cū ex hac
effugerit cauea, an obliuiscatur priorū? Hæc tam
multa, tam magna, ut habere possint liberū ho-
spitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non
dabit se in has angustias virtus. Expellant omnia,
totum pectus illi vacet.

Ibidem.

Non multa nocebit tibi ista transisse, quæ nec licet
scire, nec prodest. Quicquid enim non meliores
beatosq̄ facturum est, aut in aperto, aut in proxi-
mo naturæ posuit.

Ibidem.

Quatuor milia librorum Didymus grammaticus
scripsit. Miser erat, si tanta legisset superuacua.

Seneca epistola 45.

Lectio certa prodest, varia delectat. Qui q̄ destina-
uit peruenire vult vnam sequatur viam, non per
multas vegetetur. Non ire istud, sed errare est.

Idem epist. 77.

Quid autem est stultius, q̄ quia diu non didiceris,
non discere? Omnis ætatis homines hæc schola ad-
mittit, tandiu discendum est quādiu nescias, et si
proverbio credimus, quādiu viuas: etiā senē di-
scendum est.

Ibidem.

Mores primum, mox sapientiā discere, quæ sine mo-
ribus male discitur.

Idem in Proverbijs.

Debent homines viaticum senectutis literarū eru-
ditio.

ditione parare discendo, ne defecerint insipienti animo. Literas tanquam baculum infirmo corpori repertas esse, eundem finem esse discendi et viuendi.

Seneca lib. de Moribus.
Educatio et disciplina mores facit. Et illud sapientius quod didicit.

Idem lib. de Ira dei.
Præceptores, pedagogosque placidos pueris conuenit dari.

Lucius Apuleius de Deo Socratis.
Nihil æque miror quam cum omnes cupiant optime uere, et sciant non alia re uiui quam animo. Nec fieri posse quin ut optime uiuas animus colendus sit. Tamen homines animum suum non colunt.

Menander.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Non contendas cum viro locuplete, ne forte contumaciter litet tibi.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

non confugisset ad laqueum.

Idem Moralium libro 19.

Peruerse mentes si semel ad studium contrarietatis eruperint, siue prauum, siue rectum quid a contradienibus audiant, aduersis hoc responsionibus impugnant, quia cum persona per contrarietatem displicet, nec recta que protulerint placet.

Gregorius Moralium libro 33.

Sicut noxiū esse solet si unitas desit bonis, ita pernitiosum est, si sit in malis. Peruersos quippe unitas corroborat dum concordant, et tanto magis incorrigibiles, quanto vniuersales faciunt.

Gregorius in Pastoralibus.

Si dei vocantur filii, qui pacem faciunt, proculdubio satanae sunt filii, qui pacem confundunt.

Idem.

Sicut nihil est pretiosius deo virtute dilectionis, ita nihil est desiderabilius diabolo extinctione charitatis. Quisquis ergo seminando iurgia dilectionis proximo spernit, hosti dei familiaris seruit.

Isidorus lib. Etymologiarum.

Discordia est aliquorum diuersio, quos prius amoris vinculum colligauit. Concordia est conuenientia in rectitudine animorum indurpta, quæ dicitur unita complexio: seditiosus est qui dissensionem animarum facit, et discordias gignit.

Isidorus de summo bono, lib. 3.

Concordia malorum contraria est bonorum, et sicut optatum est ut boni pacem habeant ad inuicem, ita optatum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non diuiditur malorum.

Idem Soliloqui lib. 2. ca. 22.

Si contristaueris in aliquo fratrem tuum, satisfac illi: si peccaueris in eum, age poenitentiam coram illo. Si offenderis quem repropitiare eum pace, perge velociter ad reconciliationem proximi tui, offensioni tuæ cito veniam postula, non requiescas nisi reconciliatus fueris fratri.

Cassiodorus epistol. 22.

Decet regalis apicis curam generis custodire concordiam, quæ ad laudem regnantis trahitur, si ab hominibus pax ametur. Quid enim est quod principem melius prædicet, quam quietus populus, concors senatus, et tota respublica morum honestate vestita.

Idem libro 1. epistol. 1.

Cogi debet ut sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus.

Boetius de philosophia consol. lib. 4.

Nosti ne igitur, quod omne quod est, tandiu manere atque subsistere, quid sit vnum: sed interire atque dissolui, pariter quando vnum esse desierit.

Beda super Lucam.

Si malorum unitas noxia non fuisset, nequaquam diuina providentia superbientium turbas in tanta diuersitate dissipasset.

Seneca lib. de Moribus.

Quietissimam vitam agerent homines in terra, si hæc duo verba a natura omnium rerum tolleretur, meum et tuum.

Seneca in Hercule furente, Tragoedia.

Si aeterna semper odia mortales agent,

Nec coeptus unquam cedat ex animis furor.

Sed arma foelix teneat, infelix pereat.

Nil relinquent bella, tunc uastis ager

Squallebit aruis, subdita tellis face,

Alcui sepulta obruet gentes cinis.

Aristot. lib. 5. Politicorum.

Nobilitas generis et diuitiae, principia et fontes sunt seditionum.

Idem.

Minores ut fiat æquales, seditionem faciunt: æquales vero ut fiant maiores, seditionem faciunt et ipsi.

Idem.

Omnis diuersitas videtur facere seditionem.

Laërtius, Diogenes de uita et moribus philosophorum.

Nec contedere cum suis presentibus alienis, debemus: dicebat Cleobulus. Nam illud quidem amantiam, hoc vero maniam significat.

Plutarchus in Apophthegm.

Scilurus cum relictis maribus filius octoginta diem esset obiurus hastas: fascem cuique obtendens, ut illum confringeret iubebat: id autem singulis se posse negantibus, ipse singularem educas hastas facile confregit. Ita docens illos ubi una esse perseuerarent, firmos ac potentes fore: imbecillos autem si separentur ac dissiderent.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Expetenda magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: sed cauendum, ne illud bellandi magis fuga, quam utilitatis faciamus ratione. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud quam pax ipsa quaesita videatur.

Cicero lib. 1. de finibus bonorum et malorum.

Neque enim ciuitas in seditione potest esse beata, nec in discordia dominorum domus, quomodo animus a seipso dissidens, secumque discordans gustare partem ullam liquidè voluptatis et libere potest. Atqui pugnantibus et contrariis studiis consiliisque semper utens nihil quiete videre, nihil tranquille potest.

Salustius in Iugurtha.

Ego vobis regnum firmum irado, si boni eritis: sin mali, imbecillum. Nam concordia parua res crescunt, discordia maximae dilabuntur.

Idem.

In omni certamine qui opulentior est, etiam si accipit iniuriam, tamē quia plus potest, facere videtur.

Idem.

Omne bellum facile sumitur, ceterum ægerime desinitur. Non in eiusdem potestate initium et finis est.

Valerius Maximus libro 2.

Conuiuium etiam solenne maiores instituerunt, idque charitatem vocauerunt, cui præter cognatos et affines nemo interponebatur, ut si quæ inter necessarias personas querela esset orta apud sacra mensæ, et inter hilaritatem animorum et fauoribus concordiae adhibitis tolleretur.

Quintus Curtius de gestis Alexandri, lib. 9.

Seditionis interdum non remedia, quæ principia maior sunt: in tumultu festinatio quoque tarda est. Vnde est temeritatis solatium, perpetua foelicitas.

Paulus Orosius de Ormestibus lib. 4.

Discordia infeliciter exagitante nulla vniuersa rem-

p 4 pora

pota vel prospera vel domi queta dicuntur.

Iulius Caesar, lib. 7.

Magna ex dissensionibus incommoda oriri solent.

Virg. in Bucolicis, Aeglo. 1.

— En quo discordia ciues

Perduxit miseros?

Idem Aeneid. lib. 7. Furiam Alecton alloquitur.

Tu potes unanimes armare in praelia fratres

Atq; odijs uersare domos, tu uerbera testis

Funere atq; inferre faces, tibi nomina mille,

Mille nocendi artes. —

Horatius lib. 1. epist. 3.

— At uos

Seu calidus sanguis, seu rerum incerta uexat

Indomita ceruice feros, ubi cunq; locorum

Vinitis, indigni fraternum rumpere foedus.

Iuuenalis satyra 8.

Curandum imprimis ne magna iniuria fiat

Fortibus & miseris. Tollas licet omne, quod usquam est

Auri atq; argenti, scutum gladiumq; relinques,

Et iacula, & galeam, spoliatis arma super sunt.

Quod modo proposui non est sententia, uerum

Credite me uobis solum recitare Sibyllae.

Discretio graece *δυσκρίσις* est. Est autem discretio, quae re-

rum consequentium continet perspicuam dilucidamq; cum grauitate expositionem, secundum *Isidorum in Synonymis*.

Discretio est non tam uirtus quam quaedam moderatrix uirtutum, ordinatrixq; affectuum, & morum doctrina. Tolle hanc, & uirtutum uirtus erit: secundum *Bernardum super Cantica*.

Discretio pertinet ad prudentiam, & est genitrix, custos, moderatrixq; uirtutum: secundum *B. Tho. 3. Senten. dist. 33. q. 2. artic. 5.*

Discretus in actiua significatione eum significat, qui personarum qualitates, & rerum momenta discernit. Hinc discretio descendit.

Discretum graece *δυσκρίτων* est. Est autem discretum, cuius partes non copulantur ad aliquem terminum communem, secundum *Arist. lib. Praedicament.*

Ad Hebraeos 5.

Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habet sensus ad discretionem boni & mali.

Gregorius Moralium lib. 20.

Virga tua & baculus tuus &c. Virga enim percutimur, & baculo sustentamur. Sic ergo discretio uirga quae feriat, sit & consolatio baculi qui sustentet.

Idem lib. 29.

Aliquando in exercitatione uirtus, cum per discretionem praetermittitur, reseruatur, ut tanto post uitia valenter feriat, quanto a percussione interim prudenter cessat.

Idem.

Plerumq; uirtus cum indistincte tenetur, amittitur: cum discrete intermittitur, plus tenetur.

Idem Moralium lib. 31.

Sanctorum prouida discretio, dum sollicita circumspicit in altum posita, priusquam ueniat, culpam deprehendit, eamq; quo uigilanter

praenotat, eo fortiter declinat.

Ibidem.

Saepe dum nosmetipsos plus iusto discutimus, de ipso discretionis studio indiscretius erramus, & mentis nostrae acies quo plus cernere nititur, obscuratur: quia qui importune solis radios aspiciat, tenebrescit.

Isidorus lib. de Synodis.

Quicquid boni cum discretionem feceris, uirtus est: quicquid sine discretionem gesseris, uirtutum est. Uirtus enim indiscreta pro uicio deputatur.

Isidorus in Synonymis.

Discretio est in diiudicandis rerum causis, prouida humanarum mentium, ratio moderatrix.

Ibidem.

Ratio est generum rerum ordo, ex causa uenientium, ut quid quo loco facias & dicas, intelligas.

Bernardus super Cant. ser. 24.

In cunctis nobis semper debet praesse discretio, & quasi moderando singulas discernere uoluntates, ne opinio uerisimilis fallat, ne decipiat sermo uersutus, ne quod bonum est malum, ne quod malum est bonum esse credatur.

Bernardus super Cantica.

Discretio quippe omni uirtuti ordinem ponit, modum tribuit, decorem & perpetuitatem confert. Ergo est discretio non tam uirtus quam quaedam moderatrix uirtutum, ordinatrix affectuum, & doctrina morum: tolle hanc, & uirtutum uirtus erit. Ipsaq; affectio naturalis in perturbationem magis conuerteretur, exterminiumq; naturae.

Dispensatio graece *δυσκρίσις* est. Est autem dispensatio communis iuris relaxatio, ex *B. Tho. 4. Senten. dist. 44. q. 1.*

Dispensatio importat commensuratum distributionem, uel applicationem alicuius communis ad singula: ex *Bea. Tho. prima secundae q. 97. art. 4. & ibidem q. 88. art. 10.*

Dispendo modo expendo, unde dispendium & dispenso, dispensatio & dispensator, qui pecunias domini expendit & necessaria in familiam distribuit. Interdum dispendo significat expando, & tunc non a pendo, sed a pando uenit. *Plautus: Dispendite hominem diuersum, atq; distendite.*

Dispositio graece *δυσκρίσις* est. Est autem dispositio idem quod ordinatio, a quo dispositio, quae est rerum in ordine collocatio. Dispositio est habitus imperfectus, secundum *Bea. Tho. 4. Senten. dist. 4. art. 1.*

Disputatio graece *δυσκρίσις* est. Est autem disputatio actus syllogisticus unus ad alterum ad propositum ostendendum, secundum *B. Tho. opusculum de fallacijs.*

Disputo idem est quod discipulo, dissero: a quo disputatio, cuius diminutiuum est disputatiuncula, conponiturq; ex dis & puto. Putare enim ueteres dicebant depurare, hoc est uacantia quaecunq; & non necessaria, aut etiam non obstantia & aliena auferre atq; excidere, sicq; putari arbores atq; uites dicuntur. Et putamina dicuntur farneta, & alia quae auferuntur. Hinc factum est, ut putare pro cogitare

cogitare atq; animo uoluere capiamus. Nam cogitando refecimus mente quae falsa sunt, aut inutilia, aut superuacanea, & quod uerum est ac bonum, ei cogitando haeremus.

Dissensio graece *δυσκρίσις* est. Vnde *Isidorus* dissensio dicitur. Dicitq; dissensio quandam renitentiam ad aliquid futurum, secundum *Bea. Tho. 4. Senten. dist. 16. q. 1. art. 2.*

Dissidium graece *δυσκρίσις* est. Dicitq; discordia, unde & dissidiosus, contentiosus. Dicuntur autem a dissideo, quod est discordo.

Dissolutio graece *δυσκρίσις* est. Est autem dissolutio dicitur. Venitq; a dissoluo, quod idem est quod dissingo, religo, libero, unde dissolutos dicimus, qui moribus legibusq; soluti luxum uitae sequuntur, quos graeci *ἀσώτους*, id est incontinentes & luxuriosos uocant.

Dissonantia graece *δυσκρίσις* est. Est autem dissonantia & discordo dicitur. Vnde dissonus, discors, & dissonantia, cuius oppositum est consonantia.

Diuersitas graece *δυσκρίσις* est. Est autem diuersitas dicitur. Venitq; a diuerto, quod est separo, deflecto: a quo diuersio, remotio, separatio: de flexus, diuersus, varius: & diuerticulum, ubi de via iter flectitur, & diuersitas, uarietas.

Diuinatio graece *δυσκρίσις* est. Est autem diuinatio vis cognoscens, & uidentis & explicans signa quae a dijs hominibus portenduntur, ut uoluit *Chrysippus*, secundum *Cicero. lib. 2 de diuinatione.*

Diuinatio est usurpatio praenuntiandi futuros euentus, secundum *B. Tho. secunda secundae q. 95. art. 1.*

Diuinatio est futurorum prauidencia, dicta a diuino, quod est auguror. Diuino autem dicitur a diuus, proprium enim est dei futura praedicere.

Diuini auxilii imploratio ad tria facit, quia auxilians quilibet fauet, auxiliatur & dirigit, ex beato *Thoma super Psalmum 43. columna 2. fi.*

Psalms 19.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine dei nostri inuocabimus.

Isaia 55.

Quaerite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.

Ad Romanos 10.

Non est distinctio Iudaei & Graeci, nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicumq; inuocauerit nomen domini, saluus erit: quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt?

Ad Colossenses 3.

Omne quodcumq; facitis in uerbo, aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agentes deo & patri per ipsum.

Aug. li. de Ciu. dei, & ha. 2. q. 2. Qui sine.

Qui sine saluatore salutem uult habere, & sine uera sapientia existimat se prudentem fieri posse: non sanus, sed aeger: non prudens, sed stultus: in aegritudine assidua laborabit, & in caecitate noxia stultus & demens permanebit.

Ambrosius super Lucam, cap. 2.

Ubiq; diuina uirtus studijs cooperatur humanis, ut nemo possit edificare sine deo, nemo custodire sine deo, nemo quicq; incipere sine deo.

Ambrosius lib. de Virginitate.

Omnis anima accedat ad Christum, quia oia Christus est nobis. Si uulnere carere desideras, medicus est: si febris aetnas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, uirtus est: si mortem times, uita est: si coelum desideras, uia est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quaeris, alimentum est.

Isidorus de summo bono.

Sciant liberi arbitrij defensores, nihil posse in bonum sua praeualere uirtute, nisi diuinam gratiam uiamine sustententur.

Iohannes Chrysostomus in tractatu de passione.

Nullas omnino habet metas diuina clementia: sic qui inuocet, erit qui exaudiet: sic qui poeniteat, erit qui indulgeat.

Bernardus super Cantica.

Nomen Iesu lucet praedicatum, pascitur recogitatum, lenit & uincit inuocatum. Qui ita exercitatos reparat sensus, uirtutes roborat, uergetat bonos mores atq; honestos, castas fouet affectiones.

Boetius de philo. Consol. lib. 1.

Nec conueniebat uilissimorum praesidia spirituum captare, quae tu in hanc excellentiam componebas, ut consumilem deo faceres.

Ibidem.

In minimis quoq; rebus diuinum auxilium implorari debet. Inuocandum enim omnium patrem rerum, qui praetermissio nullum rite fundatur exordium.

Plato in Timaeo.

In maximis siue minimis, diuinum debet implorari auxilium.

Salustius in Catilinario.

Non uotis neq; supplicijs muliebribus auxilia deorum parantur: sed uigilando, agendo, bene consulendo, prospere cedunt omnia. Vbi foci cordis te atq; ignauie tradideris, ne quicquam deos implores, irati enim insensibiles sunt.

Cicero libro 2. de Legibus.

A dijs immortalibus sunt nobis agendi capiendae primordia.

Seneca in Hercule furente, Trag. 1.

O magne olympi rector, & mundi arbiter, iam statue tandem grauius erumnis modum. Finemq; cladi.

Terentius Comedia 5.

Dij uortant bene quod agas.

Virg. Aeneid. lib. 4.

Aderitq; uocatus Apollo.

Idem Aeneid. lib. 7.

Dij nostri incepta secudent.

Idem Aeneid. lib. 9.

Tu dea, tu praesens nostris succurre labori.

Ouidius Metamorph. lib. 15. fab. ult.

Funeribus fessi, postquam mortalia cernunt

Tentamentum nihil, nihil artes posse medentem

Auxilium caeleste petunt. —

Diuisibile graece *δυσκρίσις* est. Est autem diuisibile dicitur.

Idem.

Divisibile secundum vnum dicitur linea: quod vero secundum duo, superficies: omnino vero tripliciter divisibile secundum quantitatem, corpus: ex Aristot. lib. 5. Metaphysicæ. Dicitur quoque a diuido, & diuido dicitur a viduo, quod est prius: unde & viduæ. Viduare enim dicitur quasi iduare, quod lingua Aetrusca diuidere significat.

Divitiæ græce πλοῦς. v. l. & πλοῦς dicitur dicitur. Dicitur autem dives a diuis, nā qui dives est quasi deus nullo indigere videtur, teste Varro: a quo fit diuitio verbum, quod est diuitem facio. Unde diuitiæ, quæ ab opibus ita differunt, quod diuitiæ sunt ut vivamus: opes, ut alijs opitulemur: secundum Cic. lib. de Amicitia. Sunt enim diuitiæ ad necessarium usum, opes ad magnificentiam. Dicimus præterea ditto ditas, ditio dices, unde ditescio & diuitio diuitas, teste Marcello. Actius Aftyanacte: Nil credo auguribus qui aures verbis diuitant alienas, suas ut locupletent domos.

Proverborum 11.

Qui confidit in diuitijs suis, corruet.

Ibidem.

Non proderunt diuitiæ in die ultionis.

Ibidem ca. 15.

Melius est parum cum timore domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

Ibidem 19.

Diuitiæ addunt amicos plurimos, a paupere autem & hi quos habuit separantur.

Ecclesiastes 4.

Considerans reperi & aliam vanitatem sub sole. Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiatur oculi eius diuitijs, nec recogitat dicens: Cui laboro & fraudo animam meam bonis. In hoc quoque vanitas & afflictio pessima.

Ibidem ca. 5.

Avarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Est hoc ergo vanitas, ubi multæ sunt opes. Multi & qui comedunt eas, & quid prodest possessoris? nisi quod cernit diuitias oculis suis.

Ecclesiastes 6.

Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines: Vir cui dedit deus diuitias, & substantiam & honores, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat, nec tribuit ei potestatem deus ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud, hoc vanitas & magna miseria est.

Ibidem 10.

Pecuniæ obediunt omnia.

Ecclesiastici 5.

Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientia emere non possit?

Ibidem.

Qui amat diuitias, fructum non capit ex eis.

Ibidem.

Noli esse anxius in diuitijs iniustis.

Ecclesiastici 11.

Si dives fueris, non eris immunis a delicto.

Sapientie 5.

Quid nobis profuit superbia nostra, & diuitiarum iactura contulit nobis?

I. Ad Thimot. 6.

Diuitibus huius seculi præcipe, nō sublimē sapere, neque sperare in incerto diuitiarū, sed in deo vivo.

Ibidem.

Qui enim volunt diuites fieri, incidunt in varias tentationes, & in laqueos diaboli.

II. Ad Corinthios cap. 4.

Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

Matthæi 19.

Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum.

Iacobi 3.

Agite nunc diuites, plorate vultures in miserijs vestris.

Luce 6.

Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram.

Marci 10.

Filioli quam difficile est confidentes in pecunijs, in regnum dei introire, facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum dei.

August. epist. 140.

Diuitiæ seculares, si defunt per mala opera, quaeruntur in mundo: si autem adsunt per bona opera, servantur in cælo. Animum virilem & Christianum nec debent, si accedant extollere, nec debent frangere, si recedunt.

Augustinus super Matthæ.

Veræ illæ diuitiæ, quas cum habuerimus, perdere non possumus.

Augustinus sermone 29.

Morbus diuitiarum est superbia, nam grandis animus est, qui inter diuitias isto morbo non tentatur. Maior animus diuitias suas vincens contemendo. Magnus est ergo dives, qui nō se deo magnum putat, quia dives est. Superbus qui & egenus est, in carne crepat, in corde medicat, inflatus est non plenus.

Ibidem.

Difficile est ut non sit superbus qui dives est, tolle superbiam, diuitiæ non nocebunt.

Augustinus de verbis domini.

Aurum est materia laborum, periculum possidentium, aurum enervatio virtutum, aurum malus dominus, proditor servus.

Ibidem.

Aurum amplius cruciat, apud quem largius fuerit. Aurum amanti se nihil de sua possessione permittit, refundens ei reatum suum, cui visum negat.

Augustinus in heme. de diuite.

Ideo rogās dives non exaudiri in tormētis, quia rogantem pauperem non exaudiuit interitis.

August. super Psal. 61.

Ille igitur qui non habet, non ambiat: is qui habet, non superbiat: & non dicit, nolite habere, sed cor apponere. Non emendat diuitias unde mereamur cælum, sed cor appositum, quod scilicet nō expendit, sed recondit.

August. super Psalmum 68.

Non diuisim, nō separatim tempore messis hoc faciet: diuites intellige superbos, pauperes humiles, ha-

les, habeat multas pecuniarum facultates, si in eis non extollicur, pauper est, non habeat aliquid & cupiat & inflectur, inter diuites reprobos eum de putat dominus, quia diuites & pauperes in corde interrogat deus, non in arca aut in domo.

Augustinus ad Probam.

Sufficiētiā vitæ non indecenter vult, quisquis eam vult, & non amplius, quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, ut non inconueniens eis cum quibus viuendum est. Ista ergo cum habentur ut teneantur, cum nō habentur, ut habeantur orandum est.

Idem de verbis domini, ser. 15.

Diuitiæ corporales paupertate plenæ sunt. Vide in contemptus.

August. de doct. Christ. & hab. 1. q. 3. Totum.

Totum quicquid homines habent in terra, omnia quorum domini sunt pecunia vocat: seruus, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horum est, pecunia dicitur. Ideo autem pecunia vocata est, quia antiqui habebant in pecoribus quod habebant.

Augustinus de verbis domini.

Recole diues primordia tua, dic rogo quid attuleris, aut si dicere erubescis, audi apostolum: nihil, inquit, intulimus in hunc mundum, vtiq; quando nati sumus: sed nec auferre quid possumus, vtiq; quando de mundo exibimus. Nihil attulisti, nihil auferes, quid te contra pauperem inflat? certe quādo aliquo casu aliqua sepulchra franguntur, ossa diuitum non agnoscuntur.

August. lib. 1. de Ciuitate dei.

Placuit diuini clementiæ in posterum bona separare iustis, quibus non fruuntur iniusti, & mala impijs, quibus non cruciuntur boni. Ista vero temporalia & bona & mala vtriusque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter euitentur, quibus boni plerumque afficiuntur.

August. lib. 22. de Ciuitate dei.

Quid amor ipse ut rerum variarum atque noxarum & ex hoc mordaces curæ, perturbationes, moerores, formidines, infana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundiæ, inimiciæ, fallaciæ, adulationis, fraudis, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidia, homicidia, parricidia, crudelitas, seuitia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam vtriusque sexus tot stupra atque immunditiæ, quas turpe est dicere. Sacrilugia, hæreses, blasphemiae, periuria, oppressio innocentium, calumnia, circumuentiones, præuagationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentiæ, latrocinia, & quicquid talium malorum in mentem non venit, & tamen de ista vita hominum non recedit.

Augustinus super Psalm. 66.

Si deus bona temporalia solum bonis daret, putarent mali propter hoc deum colendum: Rursus, si solis malis daret, timeret infirmi cōverti, ne vel forte deessent: permixtum igitur data sunt & bo-

nis & malis. Rursus, si solis malis auferretur, ipsa sola putaretur esse poena, qua mali puniantur. Qui ergo dat eas bonis, consolatur itinerantes, & dat eas: amouet bonis, ut alia desiderant, quæ non habent cum malis communia.

August. de verbis domini, ser. 12.

Quid prodest arca plena bonis, si inanis sit conscientia? bona vis habere, & tu bonus esse non vis: erubescere debes de bonis tuis, si domus plena bonis, te malum habet dominum.

Ibidem.

Quid prodest ei quod habet, qui eum qui omnia dedit, nō habet?

Idem de verbis domini, hom. 35.

Amor temporalium, viscus est spiritualium pennarum.

August. lib. 1. Serm. sermone 11.

Pauper enim est, qui vult esse dives.

Idem lib. de quæst. Evangelij.

Diuitiæ iniquitatis dicuntur propter inæqualitatem, quia non omnibus æqualiter distributæ sunt. Vnus pinguedine crepat, alter necessitate deficit.

Hieronymus lib. 1. super illud Matth. Non potestis deo seruire & Mammonæ.

Qui diuitiarum seruus est, diuitias custodit ut seruus: qui autem seruitutis discusserit iugum, distrahuit eas ut dominus.

Hieronymus in epist. ad Saluianum.

Vnumquodque nō hominum, sed res potest iudicare: nec diuiti obsunt opes, si bene utatur, nec pauperem egestas commendabiliorem facit.

Hieronymus in epist. 96.

Omnis dives aut iniquus, aut hæres iniqui est.

Hieronymus in epist. 12. q. 2. Gloria epist. 5. Amico.

Crates ille Thebanus homo quondam diuissimus, cum ad philosophum Athenas pergeret, magni aurum pondus abiicit, neque putauit se posse virtutes & diuitias simul possidere. Nos suffraginam auro Christum pauperem sequimur, & sub pretextu elemosynæ pristinis opibus incubantes, quomodo possumus aliena fideliter distribuere, qui nostra timide reseruamus? Plenus venter facile de ieiunijs disputat: non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudandum est.

Hieronymus ad quemdam suum Leuitam, & habetur 12. q. 1. Duo sunt.

Nihil enim miserius est, quam propter nummum deum contemnere.

Hieronymus in epist. ad Pammachium.

Facile est viro opes continere, pecuniam dissipare, & proicere, quæ in momento & perdit & inueniri potest. Nā facile abiicit quod extrinsecus habet: hoc fecit Crates Thebanus, Antisthenes. Fecerunt plurimi philosophi, quos viduissimos legimus.

Ambrosius super Lucam, lib. 8.

Diuites discant non in facultatibus crimina haberi, sed in eis qui vti nesciunt. Nam diuitiæ ut impedita sunt improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis.

Idem super Beati immaculati.

Istæ diuitiæ iniuste dicuntur, non quia aurum & argentum iniustum sit, sed quia iniustum est eas putare diuitias, quæ non auferunt egestatem auaritiæ.

Ambrosius de Nabuchodonosor historia.

Nescit natura diuites, quæ omnes pauperes generat: namq; vestimentis nascimur, nec cū auro argentisq; generamur. Nudos fudit in lucem, egenes cibo, amictu, poculo: nudos recipit terra quos ædidit, nescit fines possessionum, sepulchro includere, cespes angustus quæ pauperi abundat & diuiti: & terra, viuētis quæ nō cœpit affectū, iam diuitem capit.

Idem in Hexameron.

Audi, omnes nascimur nudi & morimur, nulla distinctio inter cadauera mortuorū, nisi forte quia grauius foetent corpora diuitum distēta luxuria.

Ambrosius ad Cœpiscopos.

Vacate & videre, nisi vacaueritis à terrestribus, nihil cognoscere poteritis de cœlestibus.

Idem de bono mortis.

Quid boni est in hac vita homini, qui in vmbra viuit, nec expleri potest cupiditatibus, & siimpleatur diuitijs, fructum quietis amittit? Quia cogitat custodire, quod misera cupiditate acquisiuit, ut miserius ea possideat, quæ sibi prodesse non possunt. Quid enim miserius, quàm ut custodia torqueat, quarum abundantia nihil proficit? Itaque si plena est omnis vita, utiq; finis eius alleuiamento est: alleuiamentum autem bonum, mors aut finis est: mors ergo bonum est.

Gregorius Moralium lib. 18.

Diuitiarum modus est primo habere quod necesse est, diues cum dormierit nihil secum afferet: res suas cum moritur secum affert, qui cum venerit eas petenti contulit. Nam terrena omnia quæ seruando amittimus, largiendo seruamus: paupum nostrum retentum perditur, manet erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare nō possumus, quia nos aut illas, aut illæ nos viuētes quasi deserunt pereundo. Agendum est ergo nobis, vt res absolute perituras, in non pereuntem cogamus transire mercedem, culpam autem rerum nobiscum ducimus, quāuis hęc omnia pro quibus perpetrata sunt relinquamus.

Ibidem.

Qui terrenorum amore vititur, nullatenus in deo delectatur. Esse sine delectatione anima nūquā potest, nam infimis delectatur, aut superioribus, & quanto altiori studio exercetur ad summa, tāto maiori fastidio torpescit ad infima: quantoq; acrior cura ardescit ad infima, tanto damnabilius frigescit à summis.

Idem libro 22. Moralium.

Magna est securitas cordis, si nil habet concupiscētiæ secularis: nam cum ad terrena concupiscēda cor inhiat, securum tranquillūq; esse nullatenus potest, quia aut non habita concupiscit ut habeat, aut adepta metuit ne amittat.

Gregorius in homelia super illud: Exiit qui seminat &c.

Solæ diuitiæ veræ sunt, quæ nos diuites virtutibus efficiunt: si ergo fratres diuites esse cupitis, veras diuitias amate. Si culmen veri honoris quæritis, ad cœlestē regnū tendite. Si gloriā dignitatū diligitis, in illa supna angelorū curia ascribi festinate.

Bernardus libro de Consideratione.

Aurum & argentum & cetera huiusmodi, quantū ad animi bonum spectant, nec bona sunt: nec mala: vltus tamē horum bonus, abusus mala, sollicitudo peior, quæstus turpior.

Bernardus sermone 4.

Fili Adam genus avarum quid vobis cum terrenis diuitijs, quæ nec veræ nec vestræ sunt? Aurum & argentum verè terra est rubra & alba, quam solus error hominum facit, aut magis reputat præciosam. Deniq; si vestra sunt, tollite ea vobiscum.

Ibidem.

Veræ ergo diuitiæ nō opes sunt, sed virtutes quas secū conscientia portat, ut in perpetuū diues fiat.

Ioan. Chrysostomus super Iohannem.

Non accuso domos habentes & agros, & pecunias, & mancipia, sed cum cautela hæc possideri volo, & cum decenā in ordine dominorum, & non seruorum, ut possideant ea, & non possideantur ab eis, ut vrantur eis, & non abutantur.

Idem super illud Matthæi 6. Vbi erugo & tinea demolitur.

Omnia bona mundi triplex interitus tollit: Aut ex seipsis veterascunt: aut luxu dominorum suorum consumuntur: aut ab extraneis dolo, vel violentia vel calumnia diripiuntur.

Boëtius de philo. Consol. lib. 2. profas.

Diuitiæ ne vel vestri vel sui natura præciosæ sunt, quid harum potius aurum ne an vis cōgesta pecuniae? Atqui hæc fundendo magis, quàm coaceruando melius nitent: siquidem auaritia semper odiosos, claros largitas facit. Quid si manere apud quemquā non potest, quod transfertur in alterum: tunc est præciosa pecunia, cum translata in alios vsu largiendi desinit possideri. At eadem, si apud vnum quanta est, ubiq; gentium cōgeratur, ceteros sui inopes fecerit: & vox quidē tota pariter multorum replet auditum: vestræ vero diuitiæ nisi comminutæ, in plures transire non possunt: quod cum factum est, pauperes necesse est ut faciāt, quos relinquunt. O igitur angustas inopesq; diuitias, quas nec habere totas pluribus licet, & ad quemlibet sine ceterorum paupertate non veniunt.

Ibidem.

Angemmarum fulgor oculos trahit: sed si quid est in hoc splendore præcipui, gemmarum est lux illa, non hominum, quas quidem mirari homines vehementer admiror. Quid est enim carens animæ motu, atq; membrorum compage, quod animæ rationabiliq; naturæ pulchrum esse iure videatur, quæ tamen conditoris opera sui q; distinctione postremæ aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiā collocatæ admirationem vestram nullo modo merebantur.

Ibidem.

Quid inanibus gaudijs raperis? quid bona externa protius amplexaris? Nunquid tua faciet esse fortuna, quæ à te natura rerum fecit aliena?

Ibidem.

Sed si quod naturæ satis est, replere indigentia velis, nihil est, quod fortunæ affluentiam petas: paucis enim

cis enim minimisq; natura contenta est, cuius satisfactionem si superfluis vrgere velis, aut inuicundū quod fuderis fiet, aut noxium.

Boëtius de phil. Consol. lib. 2. profas.

Quid autem tanto fortunæ strepitu desideratis? Fugate credo indigentiam quæritis copia. Aut qui hoc vobis in contrarium cedit. Pluribus quippe adminiculis opus est ad tuendā præciosæ supellectilis varietatem. Verumq; illud est, permultis indigere eos, qui multa possident: contraq; minime indigere, qui abundantiam suam naturæ necessitate, non ambitus superfluitate metiantur. Ita ne autem nullum est proprium vobis atque insicū bonum, ut in externis ac sepositis rebus bona vestra quæritis? Sic rerum versa conditio est, ut diuinum meritum rationis animal non aliter sibi splendere, nisi in animæ supellectilis possessione videatur, & alia quidem suis rebus contenta sunt, vos autem deo mente consimiles à rebus infimis excellentis naturæ ornamenta captatis: nec intelligitis, quantam conditori vestro faciatis iniuriam. Ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit, vos dignitatem vestrā infra quæq; infima detruditis.

Ibidem.

Ego vero nego illud esse bonum quod noceat habenti, num id mentior? minime inquires. Atqui diuitiæ possidentibus persepe nocuerūt, cum pessimus quisq; æris alieni magis eo auidius, quicquid vsquam aurigemmarumq; est, se solum qui habet dignissimum putat. Tu igitur qui nunc conumgladiumq; sollicitus perimescis, si vitæ huius callem vacuus viator intrasses, coram latrone securus cātares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desistis.

Boëtius de Consolat. lib. 2. metro 5.

Vt in modo nostra redirent

In mores tempora prius,

Sed scior ignibus Aethnae

Feruens amor ardet habendi.

Hæus primus quis fuit ille,

Auri qui pondera testis,

Gemmaq; latere uolentes

Pretextosa pericula fudit.

Ibidem lib. 3. profas.

Primum igitur te ipsum qui paulo ante diuitijs affluēbas interrogo, inter illas abundantissimas opes, nunquam ne animū tuum concepta ex qua liber iniuria confudit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper vrgeret reminisci nequeo.

Ibidem.

Opes igitur nihilo indigentem sufficientemq; sibi facere nequeunt, & hoc erat quod promittere videbantur.

Ibidem.

Quis autem modus est, quo pellatur diuitijs indigentia: num enim diuites esurire nequeunt? num sitire non possunt? num frigus hybernum pecuniorum mēbra non sentiunt? sed adest iniquis opulētis, quo famem facient, quo sitim frigusq;

depellant. Sed hoc modo consolari quidem diuitijs indigentia potest, sed auferri penitus non potest. Nam si hæc hians semper atq; aliquid posces opibus expletur, maneat necesse est, quæ possit expleri. Taceo quod naturæ minimum quid, auaritiæ nihil satis est. Quare si opes nec submouere indigentia possunt, & ipse suam faciunt, quid est quod eas sufficientiam præstare credas?

Boëtius de philosophia Consol. lib. 3. metro 3.

Quamuis fluente diues auri gurgite
Non expletur, cogat auarus opes
Onereq; bacis colla rubri lititoris,
Rurq; centeno scindat opima boue,
Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumq; leues non conomitantur opes.

Boëtius de phil. Consol. lib. 4.

Diuitiæ quantis implicite sunt malis, breuissime monstrabo. Quid enim pecuniam congregare conaberis, sed eripies haberi. Dignitatibus fulgere velis, danti supplicabis, & qui præire cæcos cupis poscendi humilitate vilescis. Potentiam desideras, subiectorum insidijs obnoxius periculis subiacabis. Gloriam petis, sed per aspera quæq; distractus securus esse desistis. Voluptuariam vitam degas, sed quis non spernat atq; abijciat villissimæ fragilitatēq; rei corporis seruum esse?

Beda super illud Lucae 16. Culus dani diuitis

hominis &c.

Non reprehenditur diues, quæ terræ coluerit vel fructus in horrea congregauit: sed quæ fiduciam vitæ in illis posuerit, nec pauperibus erogauerit, ut ab eis recipere in æternis tabernaculis.

Beda super Esaiam, lib. 1.

Familiaris res est humanum cor opibus ac libertate dissolui, ærūnis vero ac paupertate ad semetipsum recolligi.

Rabanus super Matt. 6. Vbi erugo & tinea

demolitur.

Omne terrenum, vel æruginē consumitur, ut aurū & argentum: vel puere dine & vermibus, ut vestis. Et quod ab his immune est, à furibus tollitur, ut lapides præciosi. In his ergo omne genus auaritiæ reprehenditur.

Rabanus super illud Mat. 23. Homo quidam

diues ab Arimathia.

Magnæ dignitatis fuit apud seculum, sed maioris meriti apud deum: quia non erat diues diuitiarū amore, sed tantummodo possessione, ideo diuites nō excluduntur à disciplinatu saluatoris. Iste enī diues erat & discipulus, quia non pecuniæ amator, sed ipsius distributor.

Seneca epist. 5. ad Luciliū.

Magnus ille est, qui fictilibus sic vititur, quemadmodum argento, nec illo minor est, qui sic argento vititur, quemadmodum fictilibus. Infirmitas animi pati non posse diuitias.

Idem epist. 15.

Is maxime diuitijs fruitor, qui minime diuitijs indiget. Nemo autem sollicitus bono fruitor, & illis aliquid studet adijcere: dum de incrementis cogitat, oblitus est vltus.

DIVITIAE.

Seneca ad Lucillum epi. 63.
Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum
uia est: contemnere aliquis omnia potest, habere
omnia nemo potest. Necessarium est paruo assue-
scere. Quicquid uult, nemo habere potest: illud au-
tem potest nolle, quod non habet.

Idem epistola 81.
Omnia ista nobis accedant, non haereant: ut si aufe-
rantur sine ulla nostri laceratione discedant. Vta-
mur illis non gloriemur, et utamur parce: tamquam
depositis apud nos.

Seneca epistola 112.
Turpe est beatam uitam in auro et argento repo-
nere, aequae turpe est in aqua et polenta.

Idem epistola 121.
Neminem pecunia diuitem fecit. Imo contra nul-
li non maiorem sui cupiditatem incussit.

Seneca de remedijs fortuitorum.
Multum quis habet, aut avarus aut prodigus est,
vide supra in contemptu.

Idem.
Si vis inquit Phitocleam diuitem facere, non pecu-
niae adiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est.

Seneca lib. de Moribus.
Quae sunt maxime diuitiae: non desiderare diuitias.

Cicero libro Paradoxorum.
Quem intelligimus diuitem, vide supra in cupiditas.

Cicero libro 1. Officiorum.
Nihil est tam angustum, tamque parui animi, quam ama-
re diuitias: nihil honestius magnificentiusque, quam pe-
cunias contemnere.

Cic. Tuscul. Quae lib. ultimo.
Omitto diuitias, quas cum quiuis, quamuis indignus,
habere possit: in bonis non numero. Quod enim
est bonum, id non quiuis habere potest.

Idem.
Lacongloriantur cuidam mercatori, quod multas
naues in omnem oram maritimam dimississet. Non
sane optabilis inquit, ista etiam quidem pruden-
tibus, apta fortuna. An dubium est nihil sic habere
dum in eo genere, quod uita beata complectitur,
si id possit amitti. Nihil enim inueterascere, nihil
extingui, nihil cadere debet eorum in quibus ui-
ta beata consistit. Nam qui timet, ne quid ex his
disperdat, beatus esse non poterit. Volumus enim
eum qui beatus sit tuum esse, inexpugnabilem,
septum atque munitum: non ut paruo metu praedi-
tus sit, sed ut nullo.

Cicero lib. de Senectute, alias in Catone maiore.
Non enim habere aurum praedictum mihi videtur,
sed his qui habent imperare: dicebat Curius.

Cicero in Paradoxo.
Potest ne bonum cuiquam malo esse, aut potest esse
quicquam in abundantia bonorum, ipse non bonus?

Idem.
Nihil est neque meum, neque cuiuspiam, quod auferri
quod eripi potest.

Idem.
Neque ego unquam dicam bona illum perdidisse, si
quis pecus aut suppellectilem amiserit.

Cicero lib. de Amicitia.

Neque altum neque diuinum illi suscipere possunt, qui
suas omnes cogitationes in rem humilem et con-
temptam abiecerunt.

Cicero lib. Officiorum.
Expetuntur autem diuitiae. Vide in cupiditas.

Nec vero rei familiaris amplificatio. Vide in Cupi-
ditas. *Idem.*

Nihil honestius, vide in Cupiditas.

Cicero lib. Paradox.
Quis igitur si quidem ut quisque, vide in Cupiditas.

Salustius in Catilina.
Diuitiae et imperia, bella atque certamina, inter mor-
tales excitant. *Idem.*

Diuitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est.

Valerius Maximus lib. 3.
Locuples est qui non multa possidet, sed modica de-
siderat. *Valerius Maximus lib. 6.*

Caduca nimirum et fragilia puerilibusque consenta-
nea crepundia sunt istae, quae uires atque opes hu-
manae uocantur: affluunt subito, repente dilabun-
tur: nullo in loco, nulla in persona stabilibus ni-
xa radicibus consistunt. Sed incertissimo statu for-
tuna huc atque illuc acta, quos in sublime extule-
runt, improviso decursu destitutos in profundo
cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existi-
mari neque dici debent bona quae inflictorum ma-
lorum amaritudine desiderium suum duplicant.

Idem lib. 7.
Etenim deissimis tenebris inuoluta mortalium mens
in quam late patentem errorem caecas precatio-
nes tuas spargis. Diuitias appetis quae multis ex-
tio fuerunt: honores concupiscis qui complures
pessundederunt.

Laertius Diogenes de uita et moribus philosophorum.
Interrogauit quidam Pythagoram: si cuperet esse
diues? qui ait. Diuitias contemno habere, quae li-
beralitate perduntur et paritate putrescunt.

Aristot. lib. 1. Politicorum.
Duplices sunt diuitiae, scilicet naturales et artificia-
les. Naturales possessiones rerum. Artificiales ue-
ro possessiones pecuniae.

Idem.
Desiderium diuitiarum uadit in infinitum.

Aristot. lib. 4. Politicorum.
In omni ciuitate sunt tres species hominum, scilicet
diuites, pauperes, mediocres. Inter quos opti-
mi sunt mediocres: quia mediis est semper optimus.

Idem.
Maximum eufonium est, ciues mediocrem sub-
stantiam habere tanquam sufficientes eis, quia per-
tales bene regitur ciuitas.

Aristot. lib. 2. Ethicorum.
Diuitiae simpliciter sunt bonae, sed insipienti et non
recte utenti non sunt bonae.

Aristot. li. 2. Rhetoricorum.
Peiores sunt nuper ditati quam ditati ab antiquo.

Aristot. li. 12. Ethicorum.
Moderate ditati non minus agunt bona quam po-
tentes. Imo etiam magis.

Aristot. epistola ad Alexandrum.
Non faciunt equum meliorem aurei freni.

Hesiodus

DOCTRINA.

XCIII.

da est sine usu, et usus temerarius sine arte.

Idem super illud Matt. 23. Super cathedram Moysi.
Qui male sederit, iniuriam cathedrae facit. In iu-
dicio sedens si bene vixeris et bene docueris,
omnium iudex eris: si male vixeris et bene do-
cueris, tui solius: Nam bene docedo populum
instruis, quomodo populus debeat uiuere: sed
male uiuendo doces deum, quomodo te debe-
at condemnare.

Idem. Chrysost. super illud Matt. 23.
Quaecumque dixerint uobis facite.

Si bene vixerint, eorum est lucrū: si bene docue-
rint, vestrum est. Nolite discutere quod alienum
est. Frequenter enim de malo homine bona do-
ctrina procedit, sicut terra vilis pretiosum au-
rum producit. Numquid propter vilem terram
pretiosum aurum contemnitur? Igitur sicut au-
rum, eligitur et terra relinquitur, sic et vos do-
ctrinam accipite, et mores relinquate.

Idem.
Doctrinam accipiamus, non mores. Apibus her-
bae non sunt necessariae, sed flores. Sic et vos flo-
res doctrinae colligite, et conuersationes relin-
quite.

Idem.
Fidem praedicant, et infideliter agunt. Pacem a-
lijs dant, et sibi non habent. Veritatem laudant,
et mendacia diligunt.

Isidorus de summo bono lib. 3.
In lectione non verba, sed veritas est amanda: se-
pe autem reperit simplicitas veridica, et falsitas
composita, quae hominem suis erroribus allicit,
et per linguam ornata laqueos dulces asper-
git. Nihil enim aliud agit amor mundanae scien-
tiae, nisi extollere laudibus hominem. Nam qua-
to maiora fuerint studia, tanto animus arro-
gantie fastu inflatus maiori intumescit iactan-
tia.

Idem.
Sicut instruere solet collatio, ita destruit conten-
tio. Haec enim relicto sensu veritatis gene-
rat, et pugnando verbis etiam in deo blasphe-
miam facit, inde heresis et schisma, a quibus si
des subuertitur, veritas corrumpitur, charitas
scinditur. Contentionum studium non pro veri-
tate, sed pro appetitu laudis certatur. Tantaque
est in his peruersitas, ut veritati cedere nesci-
ant, ipsamque rectam doctrinam euacuare conten-
dant. In disputatione fidelium cauenda est pro-
positio, artificiosa subtilitas, quae callidis obie-
ctionibus retia tendit. Ita enim uerfutus asserti-
onibus prauorum disputatio innodatur, ut re-
cta esse simulent, quae peruersa persuadent.

Isidorus lib. Etymologiarum. 2.
In Physica causa querendi, in Ethica ordo uiuendi,
in Logica ratio intelligendi versatur.

Bernardus super can.
Doctrinae species non curiositatem acuit, sed cha-
ritatem accendit.

Idem.
Non minus pium est docere animum sapientiae,
quam praebere escam corpori.

Hugo in Didascalicon lib. 3.

Sunt quidam qui nulli arti quod suum est tribu-
ere norunt, sed in singulis legunt omnes. In gram-
matica de syllogismorum ratione disputant. In
dialectica inflexiones casuales inquirunt: quod
magis irrisione dignum est, in titulo totum ponunt.

Legunt librum, et incipiunt, tertia vix lectione
expediunt. Non omnia dicenda sunt quae dice-
re possumus, ne minus uiliter dicantur ea quae
dicere debemus.

Idem.
In omni doctrina breue aliquid et certum collige,
quod in arcula memoriae recodatur: unde post
modum cum res exigit, aliqua deriuetur, hoc
etiam saepe replicare, et de uetere memoria ad
palatum reuocare, necesse est, ne longa intermissi-
one aboleat.

Hugo lib. 5. Didascalicon.
Lectio duobus modis animo fastidium ingere-
re solet: et affligere spiritum, et qualitate vide-
licet, si obscurior fuerit, et quantitate, si proli-
xior extiterit, in quo utroque magno uti mode-
ramine oportet, ne quod ad refractionem quasi-
tum est, sumatur ad suffocationem.

Cassiodorus super psal. 2.
Rudis dicitur nouus. Eruditus quasi a rudi sub-
latus, ab ignorantia diuisus, et in doctrinae fini-
bus collocatus.

Origenes homilia. 38. super Leuiticum.
Clausum habeat os peccator. Quia qui seipsum
non docuit, alium docere non potest.

Beda de templo Salomonis.
Frustra sibi officium doctoris usurpant, qui dis-
cretionem catholicae fidei ignorant: neque sanctu-
arium domino, sed ruinam sibi aedificant, qui
docere alios regulam quam ipsi non didicere,
conantur.

Hilarius lib. 4. de Trinitate.
Intelligentia doctoris est ex causis assumenda: quae
non sermoni res, sed rei est sermo subiectus.

Seneca epist. 34.
Omnia facta et dicta nostra inter se congruant
ac respondeant sibi. Non est hic animus in re-
cto, cuius dicta et acta discordant.

Seneca epist. 27.
Eligamus non eos qui uerba magna celeritate
praecipitant, et communes locos uolunt, et in
priuato circulantur, sed eos qui uita docent: qui cum
dixerint quid faciendum sit, probant faciendo
quod faciendum est: nec unquam in eo quod di-
xerint, fugiendum deprehenduntur.

Seneca ad Lucillum epist. 27.
Cupio omnia quae scio in alium transfundere, et
in hoc aliquid gaudeo discere ut doceam. Nec
me ulla res delectabit, licet sit eximia et saluta-
ris, quam mihi uni secuturus, si cum hac exce-
ptione detur sapientia, ut illam inclusam tene-
am, nec enuntiem, sed reiciam. Nullius bonissi-
ne socio iucunda est possessio.

Idem epist. 35.
Eum elige doctorem, quem magis admireris cum
videris quam cum audieris.

Idem

Idem epistola 45.

Quod sentimus loquamur, quod loquimur, sentiamus. Concordet sermo cum vita. Ille promissum suum impleuit, qui cum videas illum et cum audias, idem est.

Seneca de quatuor virtutibus.

Quæ nosti, sine arrogantiâ postulanti imparti. Quæ nescis, sine occultatione ignorantie tibi postula imparti.

Cice. lib. 1. Rhetoricorum.

In omni genere causarum necesse est beneuolentiam, docilem efficere auditorem. Auditor enim beneuolentia captabitur, si res ab eis gestæ fortiter, sapienter, mansuete, magnifice proferantur. Attentos autem faciemus, si demonstrabimus ea quæ dicturi sumus magna, noua, incredibilia esse: aut ad illos qui audiunt, aut ad homines illustres, aut ad deos immortales, aut ad summam reipublicam pertinere. Dociles auditores faciemus, si aperte et breuiter summam causæ exponemus.

Ibidem.

Multos imitatio breuitatis decipit, ut cum se breues putent esse, longissimi sint: cum dent operam, ut res multas breuiter dicant.

Ibidem.

Sæpe res minus est intellecta longitudine, magis obscuritate narrationis.

Cice. lib. 2. Rhetoricorum.

Peritia dicendi in tribus consistit, natura, doctrina et usu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: usu, assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solum in oratore, sed in vnoquoque homine artifice experuntur, ut aliquid efficiat.

Ibidem.

In exordiendo causam, seruandum est ut leuis sit sermo, ut visitata verborum consuetudo, ut non apparata oratio videatur. Viciosum exordium est, quod nimis apparate compositum est, aut nimium est longum, et quod non ex ipsa causa notum videtur, ut proprie coherat cum narratione: et quod neque beneuolentem, neque docilem, neque attentum facit auditorem.

Ibidem.

Prouerbiū est sententia generalis, cui consuetudo fidem attribuit, opinio communis sensum ac commodat, incorrupte veritatis integritas ac quiescit.

Arist. lib. 1. Metaphysicæ.

Hi soli docent, qui causas de singulis dicunt.

Arist. lib. 6. Ethicorum.

Omnis doctrina est ex præcognitis.

Arist. lib. 1. Poeticæ.

Doctrina naturaliter procedit de homine ad hominem, secundum comparisonem quam habet doctor ad discipulum.

Arist. lib. 1. Posteriori in prim.

Omnis doctrina et omnis disciplina intellectiva, ex præexistenti fit cognitione.

Arist. lib. 1. Elenchorum.

Oportet discipulum credere.

Heraclitus lib. 1. cap. 19.

Virtutem doctrina parat.

Dantes florent. inferni. 4. 10.

O voi ch'aueti l'intelletti sani,

Mirate la doctrina, che s'asconde

Sotto vellame de liueri strani.

Id est,

O vos qui habetis sanos intellectus,

Miramini doctrinam, quæ absconditur

Sub uelamine uersuum allegoricorum.

De hac materia habes supra, ubi Disciplina, et in

fra ubi Magister.

Idem.

Dolor græce δόλος, et δόλος doleo dicitur.

Est autem dolor motus asper in corpore et sensibus alienus, secundum Ciceronem li. 2. Tuscul. quæst.

Dolor est ægritudo cruciatis, secundum eundem

li. 4. Tuscul. quæst.

Dolor est offensio animæ ex carne, et quædam

ab eius passione dissensio, secundum Augustinum lib. 14. de Ciuitate dei.

Dolor est passio animæ in appetitu sensitivo vel

intellectivo, secundum beatum Thomam prima secundæ, q. 35. art. 1.

Dolor dicitur à dolando. Est enim dolare siue

dolare, minuere. Et est fabrorum, cum mater

rig complanatur asperitas: unde dolatus, id est

leuigatus. Iuuenalis: Dolato confusus ligno. Et

dolabra instrumentum quo dolantur, id est

nautantur ligna. Iuuenalis: Si lentus pigra muni-

ret castra dolabra. Ideoq; dicitur dolor: quia si

cut letitia augentur corpora, ita dolore minu-

untur: unde est illud Prouerbiū 17. Animus

gaudens, ætatem floridam reddit: spiritus tri-

stis, exccat ossa.

Idem.

Esdræ 4. cap. 10.

Nunc ergo retine apud te ipsum dolorem

tuū, et fortiter fer qui tibi contigerunt casus.

Hieronymus li. 4. contra Iovinianum, et di-

cit fuisse Aristotelis sententiam.

Cor non comedendum, id est, mœrorem de ani-

mo deponendum.

Gregorius libro 7. Moralium.

Qui per generationem propriam diligit, dolere

etiam inter dolores nescit. Iusti autem ver-

ba dolore sunt plena: quia quousq; præsentia

tolerat, ad aliud loquendo suspirat.

Idem.

Seneca ad Luciliū epist. 64.

Nobis autem ignosci potest prolapsus ad lachry-

mas, si non nimie decurrerint, si illas ipsi re-

presserimus. Nec sicci sint oculi socio amisso,

nec fluant. Lachrymandum est, non ploran-

dum. Per lachrymas argumenta desiderij queri-

mus, et dolorem non sequimur sed offendimus.

Idem.

Finem dolendi qui consilio non fecerit, et tempo-

re inuenit.

Idem.

Seneca epistola 63.

Turpissimum est in homine prudente remedium

mœroris, lassitudo mœrendi. Malo relinquo

dolorem, quam ab illo relinquo. Annum formi-

nis constituere maiores ad lugendum: non ut

tandiu lugerent, sed ne diutius. Viris nullum

legitimum tempus est, quia nullum honestum.

Quam mihi ex his mulieribus dabis, vix retractis

a rogo, vix a caduere reuulsis, cui lachrymæ

in

in

Hesiodus.

πλούτω δ' ἀρετὴν καὶ δόξαν ὀρέσθαι.

Id est,

Diuitias autem uirtus et gloria comitantur.

Idem.

ῥήματα δ' οὐκ ἀρτοῦσι θύας δόξα πάλιν ἀμείνεται.

Id est,

Pecunie non raptæ, a deo datae multo meliores.

Idem.

Οὐ δ' ἐπ' αὐτῶν θυμὸς ἔλκεται, τὴν φρεσὶν ἔσται.

Id est,

Tibi uero si diuitias animus cupit in mentibus tuis,

Sic facias, operam supra operam operare.

Idem.

ῥήματα γὰρ τὴν πλάνην ἀφαιροῦσι βροτοῖσι.

Id est,

Pecunie enim animi sunt miseris mortalibus.

Idem.

Βροτῶν δὲ πλοῦτεν πάντες, ἀλλ' οὐ διαφέρουσιν.

Id est,

Volumus ditescere omnes, sed non possumus.

Idem.

Δύναμις πλοῦτος οὐ βροτῶν τὰ ῥήματα.

Id est,

Vis sunt mortalibus diuitia.

Idem.

ὁ δὲ τὸ ῥήματι χρεώμενος, ἔσται φιλαν.

Id est,

Si autem habebimus pecunias, habebimus amicos.

Idem.

ῥήματα πλοῦτον οὐ βροτῶν τὰ ῥήματα.

Id est,

Recordare diues existens, pauperes iurare.

Idem.

μὴ ποιεῖς πλοῦτεν, μὴ γὰρ πλὴν γίνῃ.

Id est,

Ne festina ditescere, ne cito pauper fias.

Idem.

πλούτω πειρῶν ἀδύνατον μὴ πείρω γενέσθαι.

Id est,

Diuitijs confusus, iniuste ne conare facere.

Idem.

πόθυμος δὲ οὐκ ἀδύνατον πλὴν γίνῃ.

Id est,

Piger existens tu diues, pauper eris.

Idem.

ῥήματα δ' ἀνὴρ πλοῦτος, οὐ δὲ πλοῦτος πλοῦτος.

Id est,

Aurum autem aperit omnia, et inferni portas.

Idem.

ῥήματα πλοῦτον οὐ βροτῶν τὰ ῥήματα.

Id est,

Aurum pater adulatorum doloris et curæ fili.

Idem.

Et habere te timor, et non te habere dolor est.

Idem.

φύλαξ δὲ πλοῦτον οὐ βροτῶν τὰ ῥήματα.

Id est,

Fugite diuites impudentes, habitantes domos tyrannorum,

Idem.

Odi habentes paupertatem matrem modestiæ.

Idem.

ῥήματα δ' ἀνὴρ πλοῦτος, οὐ δὲ πλοῦτος πλοῦτος.

Id est,

Aurum autem potentius infinitis sermonibus hominibus,

Idem.

Virgilius libro 3. Aeneidos.

Quid non mortalia pectora cogis

Auri sacra famēs?

Idem.

Ouidius libro 1. Metamor.

Effodiuntur opes irritamenta malorum,

Idem.

Ouidius libro 1. Fastorum.

In pretio pretium nunc est, dat census honores,

Idem.

Census amicitias, pauper ubiq; iacet.

Idem.

Propertius lib. 3. Elegia 5.

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas,

Idem.

Nudus ad infernas stulte uehere rates.

Idem.

Tibullus libro 3. Elegia 3.

Nam graue quid prodest pondus mihi diuitis aurū

Idem.

Aurūq; si findant pingua mille boues?

Idem.

Quid uel domus prodest Phrygijs inmixta columnis?

Idem.

Et quæ præterea populus miratur in illis,

Idem.

Inuida quæ falso plurima uulgi amat,

Idem.

Non opibus mentes hominum curæq; leuantur,

Idem.

Nam fortuna sua tempora lege gerit.

Idem.

Nec me regna iuuant, nec Lydius aurifer annis,

Idem.

Nec quas terrarum sustinet orbis opes.

Idem.

Hæc alij cupiant, liceat mihi pauperis cultus,

Idem.

Securo chara coniuge posse frui.

Idem.

Horatius Carmi. lib. 3. Ode 1.

Sed timor et minæ,

Idem.

Secundum eodem quo dominus, neq;

Idem.

Decedit erata trirēmi, et

Idem.

Post equitem, sedet atra cura.

Idem.

Cur inuidendis postibus et nouo

Idem.

Sublime ritu, moliar atrium?

Idem.

Cur ualle permutem Sabina.

Idem.

Diuitias operosiores?

Idem.

Idem Epist. lib. 2. epistola 2.

Sit proprium cuiquam puncto quod mobilis hora

Idem.

Nunc præce, nunc pretio, nunc ui, nunc sorte suprema

Idem.

Permitte dominos, et cedat in altera iura.

Idem.

Sic quia perpetuus nulli datur usus, et heres

Idem.

Hæredem alterius, uelut uida superuenit undam,

Idem.

Quid uici profunt? aut horreat quid uel Calabris

Idem.

Salibus adiecti Lucani, si metit Orcus?

Idem.

Et parum infra.

Idem.

Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.

Idem.

Iuuenalis satyra 10.

Sed plures nimia congesta pecunia cura

Idem.

Strangulat, et cuncta exuperans patrimonium censum

Idem.

Quantodelphinis balena Britannica maior.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

DOCTRINA.

Nonne potest fieri potestas purior.
 Non potest uidere fili breuem turbamem
 Bonorum, que sunt commissa fortuna,
 Propter que homines sese commouent:
 Nam totum aurum quod infra lunam est,
 Et quod inquam fuit, et his animabus fessis
 Non potest nec unam quidem quietem facere.
 De hac materia habes, ubi supra Cupiditas et pau-
 pertas.
Diuortium græce *ἀλλοτρίωσις* et *ἀλλοτρίω* in duas
 partes diuido dicitur. Et est proprie matrimonij
 distractio, differtq; a repudium, quia repudium
 inter nondum coniunctos fit, diuortium vero cō-
 iunctorum est. Quare (ut ait Modestinus) diuor-
 tium inter virū et uxore fieri dicitur: repudiū ve-
 ro sponte remittit videtur, quod in uxoris perso-
 nam non cadit.
Docilitas a docere venit, quod græce *διδασκαλία* di-
 citur, et *διδάσκω* docilis dicitur. Est autem do-
 cilitas prudentia erudiendi imperitos, secundum
 Isidorum in Synonymis.
 Docilitas est aptitudo bene acquirendi rectā opi-
 nionem ab alio, sicut solertia a seipso: secundum
 b. Tho. secunda secundæ q. 48.
 Docilitas est pars prudentiæ, qua homo sollicite, fre-
 quenter et reuerenter applicat animum suum do-
 cumentis maiorū, non negligens ea propter igno-
 rantiam, nec contemnens propter superbiam. b.
 Tho. secunda secundæ q. 49. art. 3.
 Docere nihil aliud est, quam cognitionem dare. Virgili. Docuit
 post exitus ingens.
 Docilis et docibilis ita differunt: quia docilis est,
 qui facile docetur: docibilis vero, qui natura et
 prius est doceri.

Doctrina græce *διδασκαλία* et *διδάσκω*.
 et doctor et magister dicitur. Doctrina
 modo pro actu ipso docendi, modo pro di-
 sciplina sumitur: ut Plinius vir in omni doctrina
 rum genere excellens.

I. Esdræ 7.

Imperitos docere libere.

Prouerbiolum 8.

Doctrinam magis quam aurum eligit.

Ad Romanos 2.

Qui alios docet, seipsum docet.

Ibidem ca. 15.

Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctri-
 nam scripta sunt.

Aug. lib. de doctrina Christi.

Debet diuinarum scripturarum et doctor fidei ac
 debellator erroris, et bona docere, et mala dedo-
 cere, et hoc opere et sermone conciliare aduer-
 sos, remissos erigere, nescientibus quod agitur,
 quid expectare debeant, inuicare.

Ibidem.

Doctor et ductor id agere debent, ut non solum
 intelligantur, verum et libenter et obedienter
 obediatur.

Aug. lib. 3. de doctrina Christi.

Sicut gratus est qui cognoscenda enubilat, sic one-

id est,

rosus qui cognita inculcat. Nam delectandi gra-
 tia etiam nota dicuntur: ubi non ipsa, sed modus
 quo dicuntur, attenditur.

Augustinus super Ioannem.

Doctrina per malos, palmes in sepe, botrus inter spi-
 nas. Cauter lege, ne dum quæris fructū, laceres ma-
 num: et cum audis bona dicentē, ne imiteris ma-
 la facientem.

August. ibi in Ecclesia. 14.

Si me posses docere quod nescio, non solum te uer-
 bis, sed et pugnis cedentem debere patienuis
 me sustinere.

August. super Ecclesia. 40.

Da et accipe, et iustifica animam tuam. i. uerbum
 doctrinæ proximis impende, et bonorum operū
 exempla relinque, ut recipias præmiū uitæ æter-
 næ. Tibi et psalterium suauem facient melodi-
 am, et super utraq; lingua suauis.

Hieronymus ad Dmetriaden uirginem.

Multi iuxta uetus elogium, cum loqui nesciant, ra-
 cere non possunt: docentq; scripturas quas non
 intelligunt: et cum alij persuaserint, eruditiorum
 sibi assumunt supercilium: prius imperitorū ma-
 gistri, quam doctorum discipuli.

Ambrosius super Beati immensulati.

Ante uita quam doctrina querenda est. Vita bona
 sine doctrina gratiam habet, Doctrina sine uita,
 integritatem non habet.

Gregorius super illud. Prouerbio. 25. Doctri-

na uiri per patientiam nescitur.

Tanto quisq; minus ostenditur doctus, quanto mi-
 nus patiens. Neq; enim potest veraciter bona do-
 cendo impendere, si uiuendo nescit aduersare qua
 nimiter tolerare.

Greg. super illud Can. 2. Neq; suscitatis etc.

Si subditi aliquid peccant propter quod doctores
 a quiete surgere cogantur, non tantum poenam
 illius peccati incurrunt, sed etiam puniuntur
 pro inquietudine doctorum. Quia qui doctores
 celestibus intentos inquietare præsumunt, etia
 virtutes quas habere se credebant, perdunt.

Ibidem libro 6. Moralium.

Quantaunque doctrina mens polleat, grauis eius
 imperitia est, uelle docere meliorem.

Gregorius li. 24. Moralium.

Hoc habet proprium doctrina arrogantium, ut hu-
 militer nesciant inferre quæ docent, et recta quæ
 sapiunt, et recte ministrare non possunt. In uer-
 bis enim eorum perduntur, qui cum docent, qua
 si in quodam sibi videntur summitatis culmine
 residere, eosq; quos docent, ut longe infra se po-
 sitos, uelut in imo respiciunt. Quibus non consu-
 lendo loqui, sed vix dominando dignatur.

Ioan. Chrysostomus lib. de Compunctione cordis.

Docere et non facere, non solum lucrum nihil, sed et
 damni plurimum confert. Grandis condemnatio
 est componentis quidem sermonem suum, uitam
 uero suam atq; operam negligentem.

Ioan. Chrysostomus in Polycratice, lib. 6.

Si artem uisumq; dissocias, utilior est usus experti
 artis, quam ars quæ sui uisum non habet. Ars infocet
 da est

EBRIETAS.

XCV.

ebrius. Ab ebrius fit inebrio, et eius passium in
 ebrior, et ebriose aduerbium. i. ad ebrii similitudi-
 nem. Ebriolo uerbum dicebant antiqui. Labe-
 rius. Ebriolati mentem hilariam arripiunt.

Prouerbiolum ca. 20.

Luxuriosas uinum, et tumultuosas ebrietas.

Quicunque his delectatur non erit sapiens.

Ibidem ca. 21.

Qui diligit epulas in egestate erit. Qui amat uinū
 et pinguis non dirabitur.

Ibidem ca. 25.

Noli esse in conuiuijs potatorū, nec in comessatio-
 nibus eorū qui carnes ad uescendum conferūt.
 Quia vacantes potibus et dantes symbola con-
 sumentur.

Ibidem.

Nonne his qui commorantur in uino, et student
 calicibus epotandis, uel. Ne intueris uinū quā-
 do flauescit, cum splenderit in vitro color eius.
 Ingreditur blande, et in nouissimo mordebit, ut
 coluber, et sicut regulus uenena diffundet.
 Oculi tui videbunt extranea, et cor tuum loque-
 tur peruersa, et eris sicut dormiens in medio ma-
 ris, et quasi sopitus gubernator amisso clauo, et
 dices: Verberauerunt me, sed non dolui, traxe-
 runt me et ego non sensi. Quando euigilabo et
 rursum uina reperiam.

Ecclesiastici cap. 19.

Operarius ebriolus non locupletabitur.

Ibidem.

Uinum et mulieres apostatare faciunt sapientes,
 et arguunt sensatos.

Ibidem ca. 31.

Ne comprimaris in conuiuijs uino.

Ibidem.

Quam sufficiens est homini erudito uinum exi-
 guum: et in dormiendo non laborabis ab illo,
 et non senties dolorem.

Ibidem.

Diligentes in uino noliprouocare, multos enim ex-
 terminauit uinum. Ignis probat ferrum durum,
 sic uinum corda superbiorum arguet in ebrieta-
 te potatum.

Ibidem.

Uinum in iucunditatem creatum est, et non in ebr-

Ibidem.

Et exultatio animæ et cordis uinum moderate pota-
 tum. Sanitas animæ et corpori sobrius potus.

Ibidem.

Uinum multum potatum irrationem, et iram, et
 ruinas multas facit.

Ibidem.

Amaritudo animæ uinum multum potatum.

Ibidem.

Ebrietatis animositas imprudentis offensio, mino-
 rans uirtutem, et faciens uulnera.

Ibidem.

In conuiuijs uini non arguas proximum, et non
 despicias eū in iucunditate illius. Verba impro-
 perij non dicas illi, et non premas illum in repe-
 tendo.

Ibidem.

Uel qui cōsurgitis mane ad ebrietatem sectandā,

et potandum usq; ad uesperā, ut uino æstuetis.

Ibidem.

Uel qui potentes estis ad bibendum uinum, et vi-

Ibidem.

ri fortes ad miscendum ebrietatem.

Ibidem ca. 28.

Verum hi quoq; præ uino nescierunt, et præ ebr-

Ibidem.

etate errauerunt.

Ibidem.

Fornicatio et uinum, et ebrietas auferunt cor.

Ibidem.

Nolite inebriari uino, in quo est luxuria.

Ibidem.

Ebrietas est flagitiorum omnium mater culpantiæ.

Ibidem.

materia, radix criminum, origo uictorum, turba-
 tio capitis, subuersio sensus, tempestas linguæ,
 procella corporis, naufragium castitatis, amissio
 temporis, infamia uoluntaria, ignominiosus lan-
 guor, turpitudine morū, dedecus uitæ, honestatis
 infamia, animæ corruptela.

Ibidem.

Ebrietas in utroq; sexu cuncta mala appetit, et ne-

Ibidem.

fanda committit. Ut ait Apostolus. Regna coele-

Ibidem.

stia appetentibus denegat.

Ibidem.

Quisquis immoderatus conuiuijs, medius am-

Ibidem.

bis modestiæ frenis infans ebrietate pro-

Ibidem.

stratus, auersus respicit stantes, quos integros ui-

Ibidem.

dere nequit, aut sermone longo superflua uer-

Ibidem.

ba emittit, et uana dicta componit. Male clamās

Ibidem.

et bene sibi sonans.

Ibidem.

Ebrius uultu deiecto supinus accumbit, et sui o-

Ibidem.

mnino nescius spectaculum se conuiuijs præbet,

Ibidem.

et dum nihil consequatur sanum, nullo alio co-

Ibidem.

gente præter uinum cordis sui arcana patefacit,

Ibidem.

et amicorū sibi cōmissa secreta in mediū pro-

Ibidem.

ducit. Assumit inter pocula iniusta certamina, et nullis

Ibidem.

existeretibus causis asperam excitat rixam, quia

Ibidem.

interponendo uerba uana aliorū sana dicta non

Ibidem.

pauit audire: sed in contumeliam erigitur con-

Ibidem.

uiuorum, et proximorum crimina.

Ibidem.

Uinum potatum moderate est medicamentum,

Ibidem.

plus iusto sumptum uenenum esse cognoscitur.

Ibidem.

Iucunditas non ebrietati creata est uini materia.

Ibidem.

Aug. ad sacras uirgines.

Ibidem.

Per uolentiam plurimi plurimæq; a sancto pioq;

Ibidem.

proposito excidere. Et sui obliti amissis honori-

Ibidem.

bus ignobiles remanserunt, et sedibus patris

Ibidem.

profugi, uiam ut sumperunt finierunt.

Ibidem.

Innumerabiles iugum damnationis diu recula-

Ibidem.

tes uolentia in alienum redegit arbitrium

Ibidem.

Alexander omnium uictor uino uictus, infini-

Ibidem.

vero nimio uino impellente iniusta impiaq; ho-

Ibidem.

micidia commiserunt. Quam plurimæ urbes diu

Ibidem.

obsessæ, nec raptæ, custodibus somno uinoq; se-

Ibidem.

pulsis ab hostibus patefactæ sunt, et incendijs

Ibidem.

concremata.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

I

In ebrijs non ratio vlla, non vllum vitæ gerendæ cōsiliū, nec vlla artium, nec gestorū, aut lectionū memoria, aut industriæ providentia est.

Ibidem. Sobrietas in forminis ad terram deponit aspe ctū, ebrietas autem amisso pudore in periculis dos. erigit vultus.

August. ad sacras uirgines. Sobrietas cum summa trepidatione et silentio irreprehensibile emittit verbum. Ebrietas vero impuderaū facit foemine et sermonē et vultum.

Ibidem. Sobrietas est mens et sensus membrorum omnium corporisq; tutela. Castitatis pudicitiaq; munimentum, pudori proxima, amicitia pacisq; serua, honestatq; semper cōiuncta, criminumq; et victorum omnium profuga.

Ibidem. Sobrietas est recti iudicij tenax memoriæ recordationisq; inseparabilis sapientia, secretorum custos, arcany velamen, lectionum et doctrinae cāpax, studiorum et artium bonarum disciplina, pariter et magistra ingeniorum, et capiendarū pedissequa, bonæ famæ semper auida, salubria atq; vtilia creans, virtutis singulare auxiliū, cuncta cum ratione disponēs, in congregatione honestorum semper ingērens.

August. epist. 140. Valde turpe est, ut quē nō vincit homo, vincat libido: et obruatur vino, qui nō vincitur ferro.

Idem in sermone. Ebrietas est blandus demon, dulce venenum, suaue peccatum, quam qui habet seipsum non habet, quam qui facit, peccatum non facit, sed ipse totus est peccatum.

Idem lib. de Penitentia. Ebriosus cum absorbet vinū, absorbetur a vino, abominatur a deo, despiciatur ab angelis, deridetur ab hominibus, destituitur ab virtutibus, confunditur a demonibus, cōculcatur ab omnibus.

Idem ibidem. Ebriosus cōfundit naturam, amittit gratiā, perdit gloriā, incurrit damnationem æternam.

August. super Genesim lib. 5. Ebrietas deceptit, quem sodoma non deceptit. Viri tur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non vrebat.

Hieron. ad Oceanum. Noe ad vnius horæ ebrietatem nudauit formam suā, quæ per sexcentos annos contexerat.

Idem ad Titum. In vino luxuria est, et vbi eūq; saturitas et ebrietas, ibi libido dominatur.

Hieron. epist. 37. Venirem distentum mero et cibo sequitur voluptas genitalium.

Hieron. epist. 33. ad Eustochium. Vinum et adolescentia, duplex incendium voluptatis. Quid oleum flammæ adijcimus?

Hieron. epist. 83. exponens illud. Non oportet episcopum esse inuolentem.

Vinolenia scurrarum est. Venter enim mero æstusans cito despumat in libidinem. In vino em est luxuria, in luxuria est voluptas, in voluptate impudicitia. Qui enim luxuriatur viuens mortuus est. Qui autē inebriatur et mortuus et sepultus.

Idem. Chrysost. super Matthæum. Nihil est ita dæmoni amicum, sicut ebrietas et lasciuia, quæ est mater omnium vitiōrum. Ante omnia autē in vetetur a clericis, quæ omnium peccatorum radix ac nutritrix est.

Isidorus de Summo bono, li. 1. Gulæ saturitas nimia, aciem mentis obtundit, ingeniumq; euertere facit.

Bernardus de Sex alis Seraphim. Ebrietas est parens litium et furoris, mater petulantia, deformitatis magistra. Hæc qui habet, peccatum non facit, sed ipse peccatum est. Ebrietas est dæmon blandus, venenum dulce, rabies voluntaria, illecebra voluptatis, et pudoris iniuria, quam nullus nouerit Christianus.

Boetius li. de Scholasti. disciplina. Comestationibus et ebrietatibus species dotata permutatim cum prædicta, tanquam causa ad causatum genus gaudet sustineri. Coitū enim facit ebrietas elatiue, necnon et cætera vitiōrum genera. Vinum autē modice sumptum acuit ingenium, et intellectui videtur asferre acumen. Non modice autem sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriā eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ignauia producit. Vbi est ebrietas ibi dominaat fortuna, vbi fortuna, ibi nulla sapientia, sed insipientia peruagatur.

Origenes homilia 37. Sobrietas omnium virtutum mater est, sic econtrario ebrietas omnium vitiōrum origo.

Innocentius de Misericordia hominis. Quid turpius ebriosi? Cui factor in ore, tremor in corpore, q̄promit stulta, prodit occulta, cui mēs alienatur, facies transformatur.

Seneca ad Lucil. epist. 84. Quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur, et omne quod in imo iacet, in summam partem vis caloris et electæ sic vino exæstuate, quicquid in imo iacet abditum effertur et prodit in mediū. Oneratimero quæadmodum non continent cibum vino redundante: ita ne secretum quod sum est, et alienum pariter effundunt.

Ibidem. Audi quemadmodum Zenon vir maximus colligat virum bonum non futurum ebrium. Ebrius nemo secretum sermonem committit. Vir ergo bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogationi simili deridetur, attende. Dormienti nemo secretum sermonem committit. Vir autem bono cōmittit. Vir ergo bonus nō dormit.

Ibidem. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis, dic, q̄ turpe sit plus sibi ingerere q̄ capiat, et stomachi sui non nosse mensuram. Quā multa ebrii faciunt, quibus sobrii rubescunt. Nihil aliud esse ebrietatem

in totū mensem durauerint: nullares citius in odium venit, quā dolor qui recens cōsolatorē inuenit, et aliquos ad se adducit. Inueteratus vero deridetur, nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est.

Seneca epist. 79. Vinceris a dolore, si cesseris: vinctes, si te contra dolorem intenderis.

Ibidem. Magnos cruciatus habet morbus, sed hos tolerabiles interualla faciūt. Summi doloris intensio cito inuenit finem. Nemo potest valde dolere, et diu. Sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem, aut breuē faceret. Hoc itaq; solatium vasti doloris est.

Seneca in Prouerbijs. Animo dolenti nihil oportet credere. Etia inno-centes cogit mentiri dolor. Homo ne sit sine dolore, fortunam inuenit: læso doloris remediū est, inimici dolor. Dolor decidit, vbi quo cre-scat, non habet.

Cice. lib. 1. de Finibus bonorum et malorum. Neq; porro quisquam est, qui dolorē ipsum quia dolor sit, amet. Consectetur, si adipisci velit: sed quia nonnunquā eiusmodi tempora incidunt, ut labore et dolore magnam aliquam quærat voluptatem.

Ibidem. Dolores suscipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia.

Cice. lib. 2. Tuscul. quæst. Tristis enim res est, dolor sine dubio: Aspera, amara, inimica natura, ad patiendum tolerandumq; difficilis. Aspice Philoctetam, cui credendum est gementi: Ipsum enim Hercule viderat in Oeeta, magnitudine dolorum eiulantem.

Ibidem. Satis mihi dedisti, cū respondisti: Maius tibi videri malum dedecus, quā dolorē.

Ibidem. Consuetudo enim laborum, perpeffionem dolorum efficit faciliorem.

Ibidem. Ipse labor quasi callum quoddā obducit dolori.

Ibidem. Appellata est enim ex viro virtus. Viri autē propria maxime est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisq; contemprio.

Ibidem. Contēno magnitudinē doloris, a qua me breuitas tēporis vindicabit ante pene q̄ inuenerit.

Ibidem. Si summus dolor est, breuem esse necesse est.

Ibidem. Sed hoc idem in dolore maxime est providendū ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid seruiliter muliebriterue faciam.

Ibidem. Ingemiscere nonnunquā viro cōcessum est, idq; raro, eiulatus ne mulieri quidem.

Ibidem.

Si gemitus in dolore ad confirmandum animū valebit, utemur, sin erit ille gemitus lamētabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis, ei q̄ se dederit, vix eum virum dixerim: qui quidem gemitus si leuationis aliquid afferret, tamē videremus quid esset fortis et animosi viri: cū vero nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus?

Seruius Sul. epi. ad Cic. cōsolatoria. Nullus dolor est, quē nō longinquitas temporis minuat atq; molliat.

Iuuenalis Satyra 13. — Flagrantiore quo

Non debet dolor esse iuri, nec vulnere maior.

Quid. lib. 2. de Remedio amoris. Filius hunc miles, hunc filia mibilis angit: Et quis non causas mille doloris habet?

Dolus græca dictio est, nā δολος, ou δ. et δολος, ou δ. dolosus dicitur. Est autem dolus omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum et decipiendum alterum adhibita, ut hab. lib. 1. ff. de dolo.

Dolus est executio astutia, qua excogitata fuerunt viæ non bonæ ad exequendum aliquem finem bonum vel malum, bea. Tho. secunda secundæ. qu. 45. arti. 4.

Dolus proprie accipitur tantum in malo, sed ab usu etiam in bono. Ex bea. Tho. secunda secundæ, vbi supra.

Dolus principaliter fit in verbis, secun. bea. Tho. ibidē. Fraus vero proprie in factis. Quare Oui lib. 1. Metamorphoseon vtrunq; vno versu comprehendit dicēs: In quorum subiere locū fraudesq; doliq;.

Dolus a dolando, i. minuēdo dicitur, de quo verbo supra in Dolor diximus. Dolus quod nunc in malam tantum partē accipitur, hoc est pro fraude siue machinatione ad fallendū aliquē, veteres etiam in bonam partem accipiebant pro solertia ac calliditate, quæ præfertim aduersus hostes siue latrones adhibetur. Quare nūc dolum malum dicimus, quoniam bonus etiā dolus a veteribus dicebatur. Labeo: Dolū malum dicimus esse omnem calliditatem, fallaciā, machinatiōem ad circumueniendum, fallendum, decipiendumue alterum adhibutum. Vlpianus: Non fuit autem contentus præter dolum dicere, sed adiecit malum, quoniam veteres etiam dolum bonum dicebant, et pro solertia hoc nomen accipiebant: maxime si aduersus hostē latronemue machinaretur. Hinc dolones virgæ siue conti, in quibus tanquam in vaginis latent pugiones, dicti a fallendo, quod decipiant ferro, cum ligni speciei præ se ferāt. Virgilius, Sæuosq; ferunt in bella dolones.

Dominium vel dominatio græce δεινικον, ou δ. et δεινικον, ou δ. dominus dicitur. Est autem dominium ius habendi, possidendi, fruendi et vtendi, ac disponendi de aliqua re pro libito voluntatis, vel secundum aliquem determinatum modum, a quadam superiori rate vel autoritate diffinitum.

pré di ifid

Dubium græce ἀμφίβολον. ὃν ἡ ἀμφιβάλλω dubi-
to dicitur. Est autē dubium motus indifferens
in vtrāq; partem contradictionis, secundum

Ebrius & ebriosus sic differunt, quod ebrius est
qui nimio potu est alienatus mente, ebriosus
sepe fit ebrius. Ita ebrietas & ebriositas, quod
ebrietas fit ex causa, ebriositas fit ex mor-
ribus

Deniq; cum mentes hominum furiar it utiq;
Et pudor, & probitas, & melius eninis abest.

Compedit Venerem, uinctis astringe Lyceum,
Ne te muneribus ledat uterq; suis.
Vina sitim sedant, natis Venus alma creandis,
Sed fines horum transilisse nocet.
Ouid. Metamor. li. 7. fabula 24.
- Nec non et carmina uino
Ingenium faciente canunt.
Ouid. li. Metamor. 12. fab. 4.
Et ebrietas geminata tibi digne surgit.
Ibidem.
Vina dabant animos. Ibidem.
- Vmoq; leuant, curasq; situntq;
Ouid. Amor li. 1. elegia 6.
Nox et amor uinumq; nihil modicabile suadent,
Ista pudore uacat, Liber Amorq; metu.
Ibidem li. 1. de Arte amandi.
Vina parant animos, faciuntq; caloribus aptos
Cura fugit, multo diluiturq; mero.
Tunc ueniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor et cura rugitq; frontis abit.
Tunc aperit mentes euo rarissima nostro
Simplicitas, artes excutiente deo
Propertius lib. 2. elegia ult.
Vino forma perit, uino corrumpitur atas,
Vino sepe suum nescit amica uirum.
Tibullus li. 1. elegia 2.
Adde merum, uinoq; nouos compesce dolores,
Occupet ut festi lumina uicta sopor.
Horatius Carminum li. 1. Ode 18.
Siccis omnia nam dura deus proposuit, neq;
Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
Quis post uina grauem militiam increpat?
Quis non te potius Bacche pater, teq; deus Venus?
At ne quis modici transiliat munera Liberi
Centauræa monet cum Lapythis rixa super mero
Debellata.
Ibidem Ode 27.
Natis in usum letitiae scyphis
Pugnare Thracum est, tollite barbarum
Morem, uerecundumq; Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Ibidem li. 2. Ode 11.
- Dissipat Eubryus.
Curas edaces.
Horatius li. 3. Ode 21.
Narratur et prius Catonis
Sepe mero caluisse uirtus.
Tulene tormentum ingenio admones
Plerumq; duro. Tu sapientium
Curas et arcum iocoso
Consilium retegis Lyæo.
Tu spem reducis mentibus anxij
Viresq; et addis cornua pauperi
Post te nec iratos trementi
Regum apices, neq; arma militum.
Ibidem Scrimonum li. 1. Satyra 4.
Verax aperit praeordia Liber.
Horatius epistoliarum li. 1. epistola 5.
Quid non ebrietas designat operis recludit,
Spes iubet esse ratas, in praelia trudit inermem,
Sollicitis animis omnia eximit, ac docet in res.

Paucis calices quem non fecere disertum
Ibidem ibidem epistola 20.
Laudibus arguitur uini uinofus Homerus,
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Profiliit dicenda.
Iuuenalis Satyra 6.
- Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis et capitis quæ sint discrimina nescit.
Ibidem Satyra 15.
Adde quod et facilis uictoria de madidis, et
Blesis, atq; mero titubantibus.

Ecclēsia græca dictio est, in dicitur et est au-
tem ecclesia vniuersalis collectio fidelium,
Paralip. secunda c. 6.
Ad hoc facta est domus tua ut respicias orationē
serui tui, et obsecrationem eius domine deus me-
us, et audias preces, quas fundit famulus tuus
coram te, ut aperias oculos tuos super domum
istam diebus ac noctibus, super locū in quo po-
licitus es, ut inuocetur nomen tuum, et exaudi-
res orationem, quam seruius tuus orat in eo. Ex-
audi preces famuli tui.
Isaias 56.
Domus mea domus orationis vocabitur, vos autē
fecistis illam speluncam latronum.
Ioan. in Euang. c. 2.
Nolite facere domum patris mei domum negotia-
tionis.
Aug. de fide ad Petrum.

Ecclesia est quædam forma iustitiæ, id est, commu-
ne ius omnium. In commune orat, in commune
operatur, in commune tentatur, sine ecclesiæ ca-
cholicæ societate, nec alicui baptismus prodes-
se potest, nec opera misericordiæ, nisi forte ut mi-
nus torqueatur.
August. super Matth.
Adhuc habet ecclesia quod crescat donec illud im-
pleatur, dominabitur a mari usq; ad mare.
Ibidem li. 2. de Ciuitate dei c. 8.
Quia populi ad ecclesiam confluunt casta celebri-
tate honestaq; uiriusq; sexus discretionē, ut audi-
ant quā bene hic uiuere debent.
Ibidem.
Nihil eis turpe, aut flagitiosum spectandum im-
itandumq; proponant, ubi dei uiui, aut precepta
insinuantur, aut miracula narrantur, aut dicta
laudantur, aut beneficia postulantur.
Hieron. epistola 88.
Alij ædificant ecclesias, vestiunt parietes, colum-
narum moles aduehant, earumq; deaurent capi-
ta pretioso ornatu, et gemmis deaurata distin-
guant altaria. Sed tibi aliud sit propositum, f. Chri-
stum vestire in pauperibus, pascere in esurienti-
bus, visitare in languentibus, suscipere in eis qui
tecto indigent, maxime domesticis fidei.
Hieron. ad Euandrum presbyterum.

Nō altera Romanæ urbis ecclesia altera totius or-
bis existimanda est. Et Gallia, et Britannia et Per-
sis, et Oriens, et India, et omnes barbaræ natio-
nes, vnum Christum adorant, vnam obseruat re-
gulam veritatis. Si auctoritas queritur orbis ma-
ior est urbe, vbiq; fuerit episcopus, siue regio,
eius.

eiusdem meriti est, eiusdem sacerdotij, potentie, di-
uitiarum, et potestatis et paupertatis, humili-
tas, vel sublimior, vel inferior episcopum
non facit. Ceterum omnes apostolorum successo-
res sunt.
Gregorius super Ezechielem, et habe-
tur de penitentia dist. 2. c. Cum sanctam.

Cum sanctam ecclesiam dominus suscipit in gradi-
bus eius dignoscitur, quia eius gloria per illius
incrementa declaratur. Quantum enim eius sancta
ecclesia ascendendo proficit, tantum deus homi-
nibus ex eius virtute innotescit.

Gregorius lib. 9. Moralium, super illud Iob.
Qui facit arcturum.

Quid inquit Arcturi nomine, qui in coeli arce con-
stitutus septem stellarum radijs fulget, nisi vniuer-
salis ecclesia exprimitur. Arcturus inquit, semp-
versatur, et nunq; mergitur, sic ecclesia persecu-
tiones tolerat, sed sine defectu perdurat.

Gregorius Moral. lib. 29. super illud Iob.
Aut gyrum Arcturi.

Est inquit in Arcturo qd consideratius possumus
intueri: in septem quidem stellis voluitur, et modo
quidē tres ad summa eleuat, atq; ad ima quatuor
inclinat, modo quatuor superius erigit, et tres in-
ferius premit, sic sancta ecclesia modo cum infi-
delibus trinitatis notitiam, modo vero fidelibus
quatuor virtutes, quasi rotatu prædicationis sta-
tus sui speciem quondammodo immutat.

Ibidem in Registro.
Sicut ecclesia proprias res amittere non debet, ita
rapacitatis ardore alienas inuadere non debet.

Ibidem in epistola ad Iesum.

Arca cessante diluuiū in monte requieuit: quia vi-
tæ huius corruptione cessante, cum malorum ope-
rum fructus transierint, in celesti patria sancta
ecclesia velut in excelso monte requiescit.

Greg. in homil. super Ezechielem.
Sancta ecclesia duas vitas habet, vnam qua mer-
ces colligitur, aliam in qua iam de receptis mu-
neribus gaudet: atq; in vtraq; vita offeri sacrifici-
um, hic videlicet sacrificium compunctionis, illic
sacrificium laudis.

Ioannes Chrysostomus, super illud Matth. 22.
Congregauerunt bonos et malos.

Ecclesia media est inter cælum, quod est locus tan-
tum bonorum, et infernum qui est locus tantum
malorum, ipsa vero ecclesia media est, quia in-
differenter bonos et malos colligit, quod figu-
ratum est in arca Noe, vbi animalia mita simul
erant cum animalibus immitibus.

Bernardus in Apologetico.
O vanitas vanitatum, sed non vanior q̄ infanior,
fulget ecclesia in parietibus, et eget in pauperi-
bus, suos lapides auro induit, et suos filios nu-
dos deserit. De sumptibus egenorum seruitur
oculis diuitum.

Ibidem super Cantica.
O humilitas, et sublimitas, et tabernaculū cedat,
et sanctuarium dei, et terrenū habitaculum, et
cœleste palatium, et domus lutea, et aula regia,
et corpus mortis, et templū lucis, et despectio

deniq; superbis, et sponsa Christi.

Ibidem.

Sponsa, id est, ecclesia Christi nil sibi gloriosius pu-
tat, q̄ Christi portare opprobrium.

Hugo de 12. abusibus.
Vndecima abusus est dissolutio in choro.

Ibidem.
Duodecima abusus est irreuerentia circa altare.

Cassiodorus super Psalm. 1.
Nouit ecclesia beneficia domini triumphare de suis
cladibus ingratuata. Persecutionibus siquidem
proficit. Afflictione semper augetur. Sanguine
martyrum irrigatur. Tristitia magis erigitur, an-
gustia dilaturatur, fletibus pascitur, ieiunijs refici-
tur, et inde potius crescit, vnde mundus deficit.

Ibidem.
Ad ecclesiam bona spiritualia peruenerunt, et si-
dei insuperabile fundamentum, spei certissimum
præmium, et suauis vinculum charitatis. Quarū
rerum nunc tenet imagines, et in futuro est per-
enniter possessura virtutes.

Ibidem super Psalm. 30.
Ecclesia enim magis incipit esse vberissima, cū ad
finem seculi erit perducta. Tunc enim passioni-
bus electorū cito implebitur numerus bonorū.

Rabanus super Mattheum.
Differentia est inter synagogā et ecclesiam. Syna-
goga est congregatio, ecclesia vocatio. Possunt
autem irrationabilia congregari, vocari autem
nequaquam. Et ideo visum est doctoribus nomi-
nare ecclesiam.

Tibullus lib. 2.
- Discedat ab aris

Cui tulit hesternæ gaudia nocte Venus.
Dantes Floren. infern. cant. c. 27.

Quando io vdi, se io me transcoloro
Non ti marauigliar, che dicendo io,
Vedra transcolorar tuti costoro.

Quegli che usurpa in terra il loco mio,
Il loco mio, il loco mio che vaca
Nella presentia del figliol de dio,
Fatto han del cimitero una cloaca

Del sangue e della purza, vnde peruerso
Che cadde de qua su lagu si placa.

Quando audiui, si colorem ipse muto
Noli mirari, nam dicente me,
Videbis hos omnes colorem quoq; uertere.

Illiqui usurpant in terra locum meum,
Locum meum, locum inquam meum, qui uocat
In presentia filij dei,

Reperunt ex cœmiterio unam cloacam
Sanguinis atq; satoris, unde diabolus
Qui cecidit e cœlo, placatur inde.

Edacitas græce, τραπεζισμός. et τραπεζισμός, v. d. edax
dicitur. significat autem edacitas ingluuiē quā-
dam. Edax māduconem, et voracem significat,
et consumptorem. Veteres mandones a mandē-
do, et manducos, et manducones a manducan-
do. Item edones ab edendo, et phagones a pha-
go, quod est edo, v. de viroq; apud Plautum le-
gitur. sane notandum, quod manduci effigies
inter

Inter ceteras ridiculas & formidolosas imagines ire solebat in antiquorum pompa, magnis maxillis, lateq; dehiscens, ingentem dentibus sonitum faciens. Plautus. Quid si ad ludos me pro manducolocem? Ab edo præterea sic peredo, quod est vehementer edo, unde peredia venit ipsa commestatio, sicut bibesia ipsa bibitio. Inde etiam prandium, quasi peredium. Ab edo pariter edulium fit, qd græce, ἑδωλίου. Octo. 2. Et est quicquid ad edendum paratur præter panem. Item edulis quod manducari potest. Horatius.

Vinea submittit capreas non semper edulis.

Educatio græce ἀγωγή dicitur. Venitq; ab educio, quod modo tertiæ modo est primæ coniugationis, & significat nutritio prouehio, unde liberorum educatio, vel educatio dicitur. Terentius: Eduxit a paruulo, habui, amavi pro meo. Nonnunquam educere est extrahere, & extra here, Virgil. Hoc dicens, eduxit corpore telum. Aliquando ponit pro erigere. Virgil. Aramq; se pulchri Congerere arboribus, coeloq; educere certant.

Effigies græce εἰκὼν dicitur. Estq; effigies signum ad viuam alterius similitudinem, vel ad veritatis imaginem factum, tam in picturis, quam in sculpturis. Diciturq; ab effingo quod est ad alterius formam fingere, & qualem volo fingendo represento. Quinilianus. Nam mihi videtur Marcus Tullius, cum se totum ad imitationem græcorum contulisset effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Hinc etiam, effigio, quod est ad effigiem formo.

Egestas græce ἐκείνη dicitur. Est autem proprie egens, cui defunt necessaria ad viuendum. Inde venit ego verbum & indigeo, & egenus, id est, pauper, et egestas, id est, paupertas. Egestas tamen, ut quidam volunt, sic differt a paupertate, quod egestas est quando ad vitæ necessaria defunt. Paupertas vero, quando licet non adsint opes, tamē necessaria suppetunt. Tibullus: Me mea paupertas vitæ traducat inertis. Dum meus assiduo luceat igne focus. De hac materia videre potes multa infra in paupertas.

Elatio græce ἐλάω dicitur. Est autem elatio ab effero, quod est prouehio et extollo. Quin etiam cadauera dicuntur efferi. Terentius. Interea effertur funus. Non quod domo effertur, id est, extra domū ferrentur, ut aliqui, & falso putant. Sed quia pompa humeris clarorum virorum feretro suppositus, quod etiam nunc fieri videmus, ferretur. Hinc est quod antiqui mortuos non modo elatos, sed etiam superbos dicebant. Plautus. Faciam ego hodie te superbū, nisi hinc abis. Efferre nonnunquam est extra ferre. Aliquando erigere, & eleuare. Virgilius.

Ostendit dextram insurgens Entellus & alte extulit.

Electio græce ἐκλογή dicitur. Est autem electio appetitus consiliatus eorum, quorum in nobis est & opera.

ri, & non operari & ita operari, & non ita operari, & eorum in quibus est propter quod non tamen vnum, & determinatum, ut in Geometria, secundum Arist. li. Magnorum Moralium.

Electio est consultatio affectatio eorum quæ in nobis sunt, secundum Aristotelem libro tertio Ethicorum.

Electio est quid voluntarium, cuius consultatio antececessit, secundum Aristot. ibidem.

Electio etiam est alicuius personæ idoneæ ad dignitatem, vel fraternam societatem, seruata forma canonica facta vocatio, secundum Ho.

Venitq; a lego. Unde etiam deligo eiusdem significationis, & delectus, ut delectus nullum. Sunt tamen qui velint eligere, & deligere ita differre, quod eligere sit magis idoneum ad rem gerendam discernere. Deligere vero ad nostrum momentum, vel illius qui eligitur dignitatem. Ut imperator delegit milites ad rem gerendam idoneos. Et colonus delegit taurum procreandæ soboli, vel agriculturæ meliorem. Unde dicimus agere, vel habere delectum. Sunt qui ab eligo elegantem dictum velint, hoc est cultum, ornatum, politum, unde elegātia, id est cultus & ornatus. Hinc etiam eligibilis, de quo infra.

Paulus ad Timotheum I. cap. 3.

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

Idem ad Titum ca. 1.

Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana.

Augustinus super illud Iacobi secundo. Nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri.

Quis ferat, si quis diuitem eligat ad sedem honoris ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore?

Hieronymus ex li. Numerorum, & habetur 8. quest. 1. Si ergo.

Si ergo tantus ille, ac talis Moyses non permittitur iudicio suo de eligendo populi principe, de constituendo successore, quis erit qui audiat vel ex plebe quæ sæpe clamoribus, aut gratia, aut pretio fortasse excitata moueri solet, vel ex ipsis etiam sacerdotibus quis erit, qui idoneum ad hoc iudicet, nisi hoc si cui oranti & petenti a domo no reueletur. Sicut & deus dicit ad Moysen. Assume ad te ipsum Iesum filium Naue, hominem qui habet spiritum dei in seipso, et impone manus tuas super eum, et statuas eum coram Eleazaro sacerdote, et præcepta dei dato in conspectu totius synagoga, et præcipe de ipso coram eis, et dabis claritatem tuam super illum, ut audiant eum filii Israel.

Hic.

Hieronymus super Isaiam li. 3.

Non statim multitudinis acquiescamus iudicio, sed electi in principatu nouerimus miseriam nostram, & humiliemur sub potenti manu dei, quia dominus superbis resistens, humilibus dat gratiam.

Ibidem li. 12.

Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neq; vestimentum, nolite me constituere principem. Sicut in ordinationibus malorum principis est peccatorum, qui tales constituit: sic in ordinatione sanctorum princeps est eorum iustitiæ, qui bonos eligit.

Hieronymus super epistola ad Titum I. & habetur 8. q. 1. Moyses.

Moyses amicus dei, cui facie ad faciem locutus est deus, potuit vtrique successores principatus filios suos facere, & posteris propriam relinquere dignitatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Iesus, id est, Iosue, ut sciremus principatum in populo non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At nunc cernimus plurimos hanc beneficii faciem, ut non quaerant eos in ecclesiis columnas erigere, quos plus cognoscant ecclesiæ prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt subsequi delicti, vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit, & ut deteriora taceam, qui ut clerici fierent, muneribus impetrant.

Idem contra Iovinianum.

Quæritur cur non Ioannes electus est virgo, scilicet ut esset caput ecclesiæ, respondetur, ætati delatum est, quia Petrus senior erat, ne adhuc adulescens, & pene puer progressæ ætatis hominibus præferretur.

Idem in epist. ad Oceanum.

Res pene contra naturam est, ut sine peccato aliquis sit: sed talis eligatur, cuius cōparatione ceteri grex dicantur.

Leo Papa in sermone, & habetur dist. 61. capitulo Miramur.

Si in quibuslibet ecclesiis gradibus prouideret scienterq; curandum est, ut in domo domini nihil inordinatum sit, nihilq; præposterū, quanto magis elaborandū est, ut electione eius qui supra omnes gradus constituitur, non erretur. Nam totius familiæ domini status & ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non inuenitur in capite.

Ibidem.

Sicut enim boni operis sibi comparat fructū, qui rectum tenet in eligendo sacerdote iudicium, ita

grauis semetipsum afficit damnatione, qui ad suæ dignitatis collegium sublimat indignum.

Ibidem.

Valde iniquum est & absurdū, quod imperiti magistris, noui antiquis, rudes præferantur eruditius.

Cassiodorus lib. 1. c. p. solariū.

Necesse est prudentissimum eligere, qui possit contra subtilissimos disputare, & in cōuentu doctorum sic agere, ne susceptam causam tot erudita possint ingenia superare. Magna res contra artifices loqui, & apud illos aliquid agere, qui se putant omnia præuidere.

Ibidem li. 3.

Necessarium probatur esse reipublicæ personas dignitatibus aptas eligere, ut cui iustitia cōmittitur, malis moribus non grauetur. Alioquin inefficax est ab homine exigere, quod agnoscitur non habere. Et cōsidenter queritur, quod inesse sentitur.

Origenes super Leuitico.

Requiritur in ordinando sacerdote, & præsentia populi, ut sciant omnes & certi sint, quia qui ex omni populo est præstator, qui doctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium, & hoc altare populo, ne aliqua postmodū retractio cuiquam, ne quis scrupulus resideret.

Origenes super illud Numeri 27. Prouideat dominus spiritum omnis carnis.

Discant electorum principes successores sibi non eos qui consanguinitate generis iuncti sunt, neq; qui carnis propinquitate sociantur testamento signare, neq; hereditarium tradere ecclesiæ principatum, sed referre ad iudicium dei, & non eligere illum quem humanus affectus commendat, sed totum dei iudicio de successoris electione permittere.

Ibidem.

Nulla hæc populi acclamatio, nulla propinquitatis acclamatio, propinquis agrorum & prædiorū relinquatur hereditas, gubernatio autem populi illi tradatur, quem deus eligit, qui scilicet in se habet spiritum dei, id est, in quo sit claritas legis & scientiæ, ut possint eum audire filii Israel.

Elementum græce στοιχεῖον dicitur. Est autem elementum, in quo aliquid diuiditur in existens, ut materia, ut syllaba, a & b, secundum Aristotelem libro septimo Methaphysicæ.

Elementa dicta sunt ab alendo.

Ele.

ELEEMOSYNA.

Ex parte animae cui subueni- tur	Impenden- do auxiliū per seipsum contra tres defectus, sei- licet.	Intellectus speculatiui, cui subuenitur docendo Intellectus practici, cui subuenitur consulendo ignorantibus, & est	Oratio pro alijs. Doctrina. Consilium.
		Passionis appetitus uirtutis, inter quos maximus est Tristi- tia, cui subuenitur consolando, & est	Consolatio.
		Peccatum commissum in deum per inordina- tum actum uoluntatis, cui subuenitur corri- gendo & castigando, & est	Correctio fra- terna, uel ca- stigatio.
		Inordinati actus, q tri- plex est.	Remissio iniu- riarum.
Ex parte cor- poris.	In uita	Onerosa conuersatio propter infirmitatem uel aliā quamuis causam, cui subuenitur suppor- tando, & est	Tolerantia.
		Defectus alimentorum, cui sub- uenitur per cibationem & po- tationem, & est	Cibatio. Potatio.
		Nuditatis cui subuenitur tegmen- to, & est	Vestigatio.
		Defectus habitationis, cui subue- nitur colligendo, & est	Hospitatio.
Ex parte post uitam.	Post uitam.	Infirmis, cui subuenitur subue- niendo infirmis, & est	Visitatio infir- morum.
		Captiuitas uel in carcere deten- tio, & est	Captiuorum re- emptio. Sepultura.

Ex beato Thoma secunda secunda q. 32. art. 2. & 4. Sententia dist. 15.

Versus.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo,

Consule, castiga, solare, remitte, ser, ora,

Eleemosyna graeca dictio est misericors dicitur. Est autem eleemosyna opus in qd aliquid indigenti ex cōpas-
sione, propter deum secundum theologos. 4. Sē-
rent. dist. 15. & b. Tho. secunda secundae q. 32. ar. 1.
Diciturq; ab eo q. hoc q. quod est misericordia.

in die mala liberabit eum dominus.

Proverbiorum ca. 3.

Ex substantia tua fac eleemosynā, & noli auertere
faciem tuam ab illo paupere. Ita enim fiet, ut
nec a te auertatur facies domini. Quomodo po-
tueris, ita esto misericors.

Qui negligit damnum propter amicum iustum est.

Ibidem. cap. 14.

Si multum tibi fuerit, abundanter tribue.

Ibidem.

Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter im-
partiri stude. Praemium enim bonum tibi thesau-
rizas in die necessitatis, quoniam eleemosyna ab
omni peccato, & a morte liberat, & non patie-
tur animam ire in tenebras. Fidentia magna erit
coram summo deo eleemosyna omnibus facien-
tibus eam.

Ibidem. ca. 12.

Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis
quam thesauros auri recodere, quoniam eleemo-
syna a morte liberat, & ipsa est quae purgat pec-
cata, & facit inuenire vitam aeternam.

Iob. cap. 6.

Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorē do-
mini derelinquit.

David Psalm. 40.

Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.

Qui despicit proximum suum peccat, qui autē mi-
seretur pauperi beatus erit.

Ibidem.

Qui se alumiantur egentē exprobrat factori eius,
honorat autem eum qui miseretur pauperis.

Ibidem. capite. 19.

Faceretur domino, qui miseretur pauperis, & vi-
cissitudinem suam reddet ei.

Ibidem. cap. 21.

Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis,
& ipse clamabit, & non exaudietur.

Ibidem. capite. 22.

Qui pronus est ad misericordiam benedicetur, de
panibus enim suis dedit pauperi.

Ibidem. ca. 28.

Qui dat pauperi non indigebit. Qui despicit de-
precantem, sustinebit penuriam.

Ecclesiastici cap. 3.

Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna
resistit peccato, & deus prospexior est eius, qui
reddit gratiam.

Ibidem. cap. 4.

Filij eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculo-

los

ELEEMOSYNA.

XCIX.

Ios tuos ne transueras a paupere.

Ibidem.

Animam esurientem ne despexeris, & non exa-
speres pauperem inopia tua.

Ecclesiastici cap. 7.

Exorare & facere eleemosynam ne despicias, ne
dicas in multitudine munerum meorum respici
et deus, & offerente me deo altissimo munera
mea suscipiet.

Ibidem.

Pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur pro-
pitatio & benedictio tua, gradiatur in conspe-
ctu omnis uiuentis, & mortuo non prohibeas
gratiam.

Ibidem. cap. 13.

Ante mortem benefac amico tuo, & secundum
vires tuas exporrigens da pauperi.

Ibidem. ca. 29.

Qui facit misericordiam foeneratur proximo suo,
& qui praeuallet manu, mandata seruat.

Ibidem. ca. 35.

Qui facit misericordiam, offert sacrificium.

Daniel. ca. 4.

Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tu-
as misericordijs pauperū, forsitan ignosce tibi deus
delictis tuis.

Isaia. ca. 58.

Si videris nudum cooperi eum, & carnem tuam
ne despexeris.

Matt. ca. 10.

Gratis accepistis, gratis date.

Matt. ca. 6.

Theaurizate vobis thesauros in caelo.

Ibidem.

Cum facis eleemosynam noli tuba canere.

Ibidem. cap. 19.

Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae ha-
bes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in
caelo, & veni sequere me.

Matthaeus cap. 25.

Venite benedicti patris mei, possidete paratum
vobis regnum ab origine mundi, esuriui enim,
& dedisti mihi manducare.

Lucas cap. 11.

Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.

Ibidem. ca. 12.

Vendite quae possideris, & date eleemosynam, fa-
cite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesau-
rum non deficientē in caelis, quo fur non appro-
piat, neq; tinea corrumpit: ubi enim thesaurus
vester est, ibi & cor vestrum erit.

Ibidem. cap. 14.

Cum facis prandium, aut coenam noli vocare ami-
cos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos, neq; vi-
cinos, neq; diuites, ne forte & ipsi te reuoluerint,
& fiat tibi retributio: sed cum facis conuiuium,
voca pauperes, debiles, claudos & caecos, & be-
atus eris, quia nō habet retribuere tibi. Retribu-
etur enim tibi in resurrectione iustorum.

Ibidem. ca. 16.

Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut
cum defeceritis, recipiant vos in aeterna taberna-
cula.

Ioan. I. ca. 3.

Non diligamus verbo neq; lingua, sed opere, & ve-
ritate.

Ibidem.

Qui habuerit substantiam huius mundi, & vide-
rit fratrem suū necesse habere, & clauferit visce-
ra sua ab eo, quomodo charitas dei manet in il-
lo.

Ibidem.

Debemus enim animas pro fratribus ponere.

Ibidem. ca. 13.

Hoc mandatum do vobis, ut diligatis inuicem.

Paulus I. ad Corint. ca. 13.

Si retribuero in cibos pauperum omnes faculta-
tes meas, charitatem autem non habeam, nihil mi-
hi prodest.

August. super Psalm. 103.

Valde male dirigit, is qui bene audit, & male ope-
ratur. Si potes dare, da, si non potes affabilem te
fac, coronat deus intus bonitatem, ubi non inue-
nit facultatem. Nemo dicat non habeo, charitas
non de sacculo erogatur.

Aug. de uerbis domini ser. 25.

Dicit tibi Christus, da mihi ex eo quod dedi tibi.
De meo quero. Da & redde, habuisti me largito-
rem, fac me debitorem, habeam te foeneratorem:
temporalia mihi das, aeterna tibi restituam, te ipsum
tibi reddam, quando te mihi reddidero.

Ibidem. serm. 30.

Si vis facere eleemosynam a te incipe. Quomodo
enim misericors est alteri, qui crudelis est sibi?
Vnde scriptum est, miserere animae tuae, medita-
te te anima tua. Redi ad conscientiam tuā qui
cunq; male viuis, & ibi inuenies animam tuam.
Mendicantem inuenis, pauperem inuenis, xer-
mosum.

Ibidem.

De iustis laboribus facite eleemosynas, non enim
corrupturi estis iudicem Christum, ut non vos au-
diat, cum pauperibus quibus tollitis. Nolite vel
le eleemosynas facere de foenore & usuris, fide-
libus dico quibus corpus Christi erogamus.

Ibidem.

Vtantur diuites consuetudine infirmitatis suae, sed
doleant aliter se non posse. Melius enim faceret,
si aliter possent. Si ergo non extollitur pauper de
mendicitate, tu quare extolleris de infirmitate.
Vtere cibis electis & pretiosis, sicut consueuisti,
qualiter non potes, quia si consuetudine mutas,
aegrotas. Cōceditur tibi. Vtere necessarijs, da pau-
peribus superflua: vtere pretiosis, da pauperib;
vilia.

August. de sermone domini.

Beati illi qui subueniunt miseris, quoniam eis repē-
ditur, ut per misericordem dominum de miseria
liberentur. Nam id ipsum videtur iustum, ut qui
a potentiore adiuuari vult, adiuuet inferiorē, in
quo est ipse potentior.

August. in serm. de Eleemosyna.

Talis debet esse misericordia, quae suscipiatur, non
quae repellatur: quae peccata purget, nō quae ani-
mā grauet de bono, de iusto labore, de propria
facultate, non de pauperis egestate.

August. in sermone de Diuite

Eleemosyna inundat peccata, & ipsa interpellat
pro nobis ad dominum, quia quicquid pauperi-
bus dederimus, ipsum integre possidebimus.

Aug. de Vera innocentia.

Multa nos in facultatibus superflua habere proba-
bimur,

ELEEMOSYNA.

bimur si necessaria sola teneamus, nā vana quæ rentibus nihil sufficit, & alienorum quodammodo retentor est, qui quod dandum est pauperibus, inuoluntate retinet.

Augustinus in sermone de uerbis domini, & habetur dist. 45. ca. 2. dicit.

Dux sunt eleemosynæ, una cordis, alia pecuniæ. Eleemosyna cordis est dimittere ei, a quo lesus es. Nam dare aliquid indigenti aliquando queris, & non habes: indulgere peccati, quantum uolueris redundat tibi. Eleemosyna cordis multo maior est quam eleemosyna corporis. Charitatis eleemosyna sine substantia terrena sufficit, illa vero quæ corporaliter datur, si sine benigno corde uti buntur omnino non sufficit.

Augustinus in Enchiridion, & habetur de Penitentia dist. 3. Qui uult.

Qui uult ordinate dare eleemosynam, a seipso debet incipere, & eam sibi primo dare, est enim eleemosyna opus misericordie uerissime, de qua dicitur: miserere animæ tuæ placens deo, propter hoc renascimur, ut deo placeamus.

Augustinus in Enchiridion.

Multa sunt genera eleemosynarum, quæ cum facimus, adiuuamur, ut nobis dimittantur peccata, sed ea nihil est maius, quam cum ex corde dimittimus peccata.

Idem in tract. de Misericordia dei.

Eleemosyna est secundus baptismus. Quis enim est sine peccato? Nam sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. In horreis nostris habemus fiduciam, quas flammæ nostras unus panis extinguit: & ante fores gehennæ fiat misericordia, & non permittit aliquem in carcerem mitti.

Ibidem.

Perfecta misericordia est, ut ante occurrat esurientibus, qui roget aliquando mendicus. Non enim perfecta pietas est, quæ precibus extorqueatur.

Hieronimus super Malachiam.

Si quando fames & penuria, & rerum omnium egestas, opprimit mundum, sciamus hoc ex ira dei descendere, qui in pauperibus, si non suscipiant eleemosynam, fraudari legitur, & sua possessione priuari.

Hieronimus in epistola ad Nepotianum.

Sunt qui pauperibus tribuunt parum, ut amplius accipiant, & sub prætextu eleemosynæ querunt diuidias, quæ magis uenatio appellanda est, quam eleemosyna: sic bestia, sic aues capiunt & pisces. Modica enim in hamo escaponitur, ut pleni in eo sacculi protrahantur. Melius est autem non habere quod tribuam, quam impudenter petere, quod reconciliando datur.

Ibidem.

Non meminime legissem mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit, habet enim multos intercessores, & impossibile est multorum preces non exaudiri.

Hieronimus super illud Ecclesiastici 12.

Da misericordiam, & suscipias peccatorem.

Qui indigenti eleemosynam tribuit, nec pro delicto spernit misericordiam uere facit. Natura enim respicienda est, non persona. Qui enim dat indigenti peccatori non quia peccator est, sed quia homo est, non peccatorem, sed iustum nutrit.

Hieronimus ad Demetriadem uirginem.

Mensulam tuam pauperes & peregrini nouerint, tu cum illis Christum conuiuium noueris.

Idem ad Nepotianum.

Legi, relegi, perlegi. Nunquam uidi hominem plura mala morte perire.

Hieronimus, & habetur 12. q. 1. Gloria episcopi.

Idem. Amico rapere.

Amico rapere quippiam, furtum est. Ecclesia fraudare sacrilegium est. Accepisse pauperibus erogandum, & esurientibus plurimis illud reseruare, uel cautum uel timidum est, aut quod aperitissimi sceleris, exinde aliquid subtrahere omnium predonum crudelitatem superat.

Ambrosius de Officiis, & habetur di. 86. Pasce.

Pasce fame morientem, quisquis enim pasce de hominem seruare poteris, si non paueris, fame occidisti.

Ambrosius de Officiis.

Beatus plane, de cuius nunquam vacuo sinu pauper exiit. Neque enim quisquam magis beatus, qui qui intelligit super pauperis necessitatem, & infirmi atque inopis erumnam.

Ambrosius super Lucam, & habetur dist. 86. In singulis.

Non publicanus, non miles excipitur non agricola, uel diues, & pauper, omnes in commune admonentur, ut conferant non habenti. Misericordia enim plenitudo virtutum est, & ideo omnibus præposita perfecte fama uirtutis, ne uoluntatis alimentum suis parant, misericordiam tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura seruatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiat.

Gregorius Moralium lib. 12.

Eleemosyna superbi diuitis, cum redimere non ualeat, quam perpetrata simul rapina pauperis ante dei oculos ascendere non permittit.

Ibidem lib. 19.

Qui indigenti proximo exteriorem substantiam præbet, sed vitam a nequitia non custodit, rem suam deo tribuit, & se peccato. Hoc quod minus est obtulit auctori, & hoc quod maius est, seruauit iniquitati.

Gregorius. Sagrio episcopo, & habetur 1. qu.

1. cap. Non est putanda.

Non est putanda eleemosyna, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur, quia qui hac inuentione mala accipit, ut bene dispense, grauatur etiam potius quam iuuatur.

Gregorius in Registro.

Quicquid tribuitur pauperi, si subtili consideratione pensetur, non est donum, sed mutuum, quia & datur, multiplicato sine dubio fructu recipitur.

Gregorius in Pastoralibus.

Tot pene quotidie diuites perimunt, quot mortuorum pauperum apud se subsidia abscondunt.

nā

ELOQUENTIA.

nam cum quælibet necessaria indigentia ministra, sua illis reddimus, non nostra largimur.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum sermone 9.

& habetur de poem. di. 1. cap. Medi.

Medicamentum fortius quod maxime operatur in poenitentia, hoc est, sicut in præceptis medicinae medicamentum quidem herbas multas accipit, unam autem dominatissimam: sic & in poenitentia dominatior, ista herba & potentior est, & uniuersum ipsa efficit. Audi enim quid dicit scriptura diuina: Date eleemosynam, & omnia munda sunt uobis.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum sermone 9.

Eleemosyna amica dei consistit, & semper ei propinqua est. Pro quibuscumque uoluerit facile munus gratiæ impetrat, vincula peccatorum ipsa dissoluit, fugat tenebras, extinguit ignem, huic cum multa fiducia portæ cæli aperiuntur.

Leo papa super illud: Date, inquit, & dabitur uobis.

Da quod accipias, sere quod metas, sparge quod colligas, quamuis non habearis, nisi quod acceperis, non potes tamen non habere quod dederis. Infidelis autem & iniquus est etiam si quid quod æstimat diligendum non uult habere perpetuum.

Petrus Raucinus in quodam sermone.

Manus pauperis est gazophylaciū Christi: & quicquid pauper accipit, Christus accipiat. Da ergo pauperi terram, ut accipias regnum: da micam, ut accipias totum: da pauperi, ut detur tibi: quia quicquid pauperi dederis tu habebis: quod pauperi non dederis, habebit alter.

Plato in Timeo.

Bonos viros decet esse communes.

Martialis lib. 5.

Callidus effraza munus fur auferet arca,

Prosternat patrios impia flamma lares.

Debitor usum pariter sortemque negabit.

Non reddet sterilis semina iusta seges.

Dispensatorem fallax spoliabit amica,

Mercibus extructas obruet unda rates.

Extra fortunam est, quicquid donatur amicis.

Quas dederis solas semper habebis opes.

De hac materia habes supra in Amor proximi, & Charitas.

Elenchus græca dictio est ἐλεγχος. & ἔλεγχος quo dicitur. Est autem elenchus syllogismus ad contradicendum, id est ad redarguendum falsam positionem, secundum bea. Tho. super lib. 4. Metaphysicæ lect. 6. si.

Eligibilis græce, ἐπιλέγιμος. & ἀπολογισμός. eligo dicitur. Est autem eligibile quod in deliberando ceteris prætulimus, secundum Aristotelem lib. 3. Ethicorum.

Eloquentia græce, ἀριστερία. uero. ἡ ἀριστερία. ou. ὁ. eloquens dicitur. A loquorque descendunt. Est autem loqui uerba proferre, differere; & dicendo. Quoniam dicere est eleganter & facunde loqui. Quintilianus. Nam mihi ne dicere quidem uidetur, nisi qui dispoſite, ornate, copiose dicit. Loquor autem a loco descendit. Is enim qui

loquitur, suo loco quodque uerbum sciens ponit. Nam qui primo incipit fari, & uocabula, & reliqua uerba dicit, antequam suo loco ea ponere possit. Talemque Chrysippus affirmat non loqui, sed ualloqui. Quapropter ut hominis imago non est homo, sic in coruis, cornicibus, pueris primitus fari incipientibus, uerba non esse uerba: proloqui non dicantur. A loquor quod est dico, quod est proprium oratoris, sit eloquens: qui dicendi ratione prouectus est. Et eloquentia dictio ex omni parte perfecta. Et eloquenter aduerbium, hoc est facunde. Et eloquium quod modo sermonem, modo eloquentiam significat.

Iuuenalis.

Eloquium aut famam Demosthenis ait Ciceronis.

Claudianus.

Eloquio dulces quondam solatus amicos.

Hieronimus epistola ad Paulinum presbyterum, & est in prologo Bibliæ.

Ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus quædam uenisse nobiles legimus: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit.

Gregorius lib. 6. Mora.

Ille bene loquendi facundiam percipit, qui sinum cordis per recte uiuendi studia extendit: nec loquentem conscientiam præpedit, cum uita linguam antecedit.

Isidorus lib. de summo bo.

Sæpe reperitur simplicitas ueridica, & falsitas composita, quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

Isidorus lib. 3. de sum. bon.

Antiqui forensem eloquentiam caninam linguam nuncupabant, eo quod cauidici in certaminibus causarum omnis quæ agunt, ueluti alterutrum sese lacerant, iurgiaque causarum ad iniurias suas commutant.

Cassiodorus super Psalm. 71.

Eloquens est ille, qui scit parua submisce, media temperate, magna granditer dicere: qui scit inuenire præclare, enuntiare magnifice, dissonare aperite, & fucare uarijs.

Lactantius Fir. lib. 6. diu. instit.

Nam carmen compositum & oratio cum suauitate decipiens capientes, & quo uoluerit, impellit. Inde homines literati cum ad religionem dei accesserint, ab aliquo imperito doctore fundatius minus credunt. Assueti enim dulcibus & politis, siue orationibus, siue carminibus, diuinarum literarum simplicem communemque sermonem pro sordido aspernantur. Id enim quærit quod sensum demulceat. Persuadet autem quicquid suaue est, & animo penitus dum delectat, infidet. Nihil igitur deus & mentis, & uocis, & linguæ artifex diserte loqui non potest: imo uero summa prouidentia carere fuco uoluit ea quæ diuina sunt: ut omnes intelligerent, quæ ipse omnibus loquebatur.

Seneca epistola. 40.

f 4

Nihil

Nihil ordinatū est, quod præcipit & properat. Aeq; stillare illam nolo quam currere: nec extendat aures, nec obruat. Illa quoq; inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet: tædio interruptæ tarditatis, facilius tamen insidit, quod expectatur, quam quod præteruolat: tradi discipulis homines præcepta dicunt: non traditur quod fugit. Remedia nō profunt, nisi ubi immorentur.

Ibidem.

Quis medicus ægrotos in transitu curat? nec ullā quidem uoluptatem habet talis verborum ruentium strepitus, quemadmodū per procliuē currentium: non ubi visum est gradus sistitur, sed in citato corporis pondere serpit, ac longius quam voluit effertur. Sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ: quæ ponere debet verba non proicere, & pedetentim procedere: perennis sit unda, nō torrens. Circūspiciat se sermo noster & æstimet, & præbeat æstimadum: proferatur tamen malo, quam profluat.

Seneca Declamationum li. 10. in proœmio.

Magna debet esse eloquentia quæ in initijs placeat. Seneca de Consolatione ad Paulinum.

Potest quidem eloquentia quæ parua sunt approbare pro magnis. Rursum magna attenuare & ad minima deducere.

Aristoteles li. 1. Rhetorices.

Rhetorica docet vera & iusta persuadere, & contraria horum fugere.

Plato lib. de republica.

Ornamentum maximum reipub. eloquentia philosophorum.

Cicero in prologo Rhetoricarum ueterum.

Me quidem diu cogitantem ratio ipsa in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem sapientiam sine eloquentia parū prodesse ciuitatibus: eloquentiā vero sine sapientiā nimium obesse plebunq; prodesse nunquā. Quare si quis omisissis reatissimis atq; honestissimis studijs rationis & officij consumit omnem operam in exercitatioe dicendi, is inutilis sibi perniciosus ciuis patriæ alitur. Qui uero ita se armat eloquentia, ut non opugnare commoda patriæ, verum propugnare possit: is mihi uir, & suis, & publicis rationibus utilissimus, atq; amicissimus ciuis fore uidetur. Ac si volumus huius rei quæ uocatur eloquentia, siue artis, siue studij, siue exercitationis cuiusdam, siue facultatis à natura profectæ considerare principiū, reperiemus id ex honestissimis causis natum atq; optimis rationibus perfectum.

Cicero in proœmio Rhetoricarum nouorum.

Non enim parum fructus habet copia dicendi & commoditas orationis, si recta intelligentia & difinita animi moderatione gubernetur.

Cicero lib. 2. de natura deorum.

Iam uero domina rerum, ut vos soletis dicere, eloquēdi uis quā est præclara quāq; diuina? quæ primum efficit, ut ea quæ ignoramus dicere: eloquēdi uis quæ est docere possimus: deinde hac coartamur, hac persuademus, hac cōsolamur af-

flictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates iracundiasq; restringimus: hac nos iuris, legum, urbiū societate deuinxit: hac à uita immani & fera segregauit.

Cicero li. 2. de fin. bono. & malo.

Omnem uim loquendi Aristoteles in duas tributa esse partes dicere: rhetoricam palmæ, dialecticā pugno similem esse dicebat: quod latius loqueretur rhetores, dialectici autē compressius.

Cicero in oratione pro Archia.

Hæc studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium & refugium præstant, domi delectant, foris non impediunt, pernoctant nobiscum, peregrinantur & rusticantur.

Aulus Gellius li. 18. dicebat Publius.

Comes facundus in uia est pro uehiculo.

Valerius Maximus li. 8.

Potentiā eloquentiæ plurimū ualere aī aduerimus.

Quintus Metellus li. 13.

— Et quid facundia possit.

Tunc patuit, fortisq; uir uilit arma disertus.

Quintus de Pontoli. 3. Elegia 4.

Non opus est magnis placidolētoe poetis.

Quemlibet inuitum difficilēq; tenent.

Quintus Tristiani li. 3. Elegia ultima.

Utq; uiret semper laurus, nec fronde caduca

Carpiunt, æternum sic habet illa decus.

Iuuenalis Satyra 10.

— Nocitura togæ, nocitura petuntur.

Militia: & torrens dicendi copia, multis

Et sua mortifera est facundia. Iuuenalis ibidem.

Eloquium, ac famam Demosthenis, aut Cicronis

Incipit optare: & totū quinquatribus optat.

Quisquis adhuc uno partem colit aspe Mineruam:

Quem sequitur custos angustæ uernula capsa

Eloquio sed uterq; perit orator, utrumq;

Largus, & exundans leto dedit ingenij fons.

Ingenio manus est, & ceruix caesa, nec unquam

Sanguine caudicē maduerunt rostra pusilli.

De hac materia habes supra ubi Cortio.

Emancipatio, est relaxatio patriæ poestatis coram iudice competente, voluntate paræ, & voluntate filij concurrente. Dicta ex eo quod extra manum, i potestate patris ponitur filius. Sane sciendum, quod Mancupsis est, qui aliquid à populo emit, conducit uel: quia manu sublata significat se autorem emptionis esse, qui idē præ dicitur, quia tam debet præstare populo, quod promissit, quam is qui pro eo præfactus est. Est emptio Mancupi, quæ solennitate quadam fiebat, adhibitis non minus quinque testibus Romanis ciuibus puberibus, & alio eiusmodi conditiōnis, qui libram æneā teneret. Emptor ita dicebat: Hoc ego ex iure Quiritiū meū esse aio: hoc quod emptum est, hoc ære æneāq; libra: deinde libram ære percutiebat, idq; æs dabat ei, à quo rem emptam accipiebat, & hæc emancipatio vocabatur. Hinc seruus, equus, ouis, bos, aliq; huiusmodi mācipia dicuntur: quod manu capiuntur, siue manu

piem.

pi emptione acquiruntur, & mācipare, qualis manū capere, à quo emancipare, hoc est manumittere, & liberare. Emancipatio autē duobus modis intelligitur, aut hi q; ex patris iure exierunt, aut qui alio rō sunt domini. Qui emancipat emancipator dicitur. Aliquando tamē ecclōario emancipatus pro dedico, & ueluti in mācipiū ascripto. Cicero. Ita senectus nimis honesta est: si se ipsam defendit: si lus suum retinet: si nemini emancipata est: si uel ad uitium spiritum dominatur in suos.

Emendatio græce ἐμμενσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Eminentia græce ἐμινεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Embryo græce ἐμβρυον dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Empirio græce ἐμπειρία dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Enchiridion græce ἐνχειρίδιον dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Enthymema græce ἐνθύμημα dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Enthymema est syllogismus ex probabilibus & signis secundum Aristot. lib. 1. Rhetoricorum.

Enthymema est syllogismus detruncatus procedens ex præcognito, secundum bea. Tho. super lib. poste

riorū col. 2. Sicut enim syllogismus est oratio, in qua quibusdam positus & concessis, per ea neces

se est aliud euenire. Si uero fuerit imperfectus, hoc est ex duobus assumptis alterum desit, Enthymema dicitur: ut omnis homo est animal, ergo homo est substantia. Ideo Iuuenalis dixit: aut

curtum sermone rotato Torqueat Enthymema.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Epiteta græce ἐπιθεσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

ubi episcopus commoratur. De hac materia uide infra ubi prælatus.

Eremus sine h, & cū penultima accentuata pronuntiari debet, licet quadam corrupta consuetudine à multis in principio aspiretur, & penul. pronuntietur breui. Dicitur à græcis ἐρημος: quod est solitudo. Erca ἐρημίζω dicitur. Erca i, solitarius.

Ergastulum dici potest locus laboris uel tabernaculi, uel officina: uenitq; ab ἐργασίη quod est operor, Iuuenalis. Nempe in Lucanos & Tusca ergastula mittas.

Ergastulum uero mascul. genere pro ipso operario sumitur. Plinius lib. 18. na. hist. quæ imperator ergastulorum dicit, hoc est operariorum.

Errare est aliud pro alio putare, uel falsum pro uero putare, secundum Augustinum.

Vnde error qui græce πᾶσις dicitur. Venitq; à mēda, quod errorem significat, unde mendosum librum plenum erroribus dicimus. Erit itaq; emendatio à mendis, hoc est erroribus emundatio. De hac materia uide supra in Correctio.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Errare proprie est vagari Virgilius: Recens à vulnere Dido Errabat sylua in magna. Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur, Errare aliquando pro pasci ponitur. Virgilius: Mille meæ siculis errant montibus agnæ. Item quia uagando sepe à recta via defleat, Errare aliquando pro peccare & delinquere accipimus, à quo fit error, quod modo delictum significat. Et erratum. Et uagatio ipsa proprie erratio dicitur. Differt autem sic Error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum.

Interest in quantum & in quibus rebus erratur, & quomodo facile se quis corrigat, uel quanta pertinetia suum defendere conetur errorem.

Augustinus ibidem.

Nimis peruerse se ipsum amat, qui & alios uult errare, ut error suus lateat. Quam enim melius & utilius, ubi ipse errauit, alij non errant, quorum amoniti errore careant. Vos quime multum diligitis: si talem me asseritis, ut nunquam in scriptis meis errasse dicatis, frustra laboratis, non bonam causam suscepistis. Facile in ea me ipso iudice superamini: quoniam non mihi placet, cum & charissimis meis talis esse existimor, qualis non sum: profecto non me, sed pro me alium sub meo nomine diligunt, si non quod sum, sed quod non sum diligunt.

Augustinus ibidem.

Non enim placet sententia Tullij, maximi auctoris Romani eloquij: qui nullum unquam uerbum inquit, quod reuocare uellet, emisit: quæ quidem laus, quamuis præclarissima uideatur, tam credibilior de nimium fatuo, quam de sapiente profecto. Sed si in bonam partem accipiat, ut quæpiam talem fuisse credamus, qui cum sapienter omnia loqueretur, nullum unquam uerbum, quod reuocare uellet, emisit: hoc potius de hominibus dei, qui a spiritu sancto locuti sunt, quam de illo quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Ab hac ergo excellentia tam longe absum: ut si nullum uerbum quod reuocare uelim protulero, fatuo sum quam sapienti similior. Illius quippe scripta summa sunt auctoritate dignissima, qui nullum uerbum quidem reuocare uellet, sed quod reuocare deberet, emisit. Non mihi igitur Tulliana illa blanditur, sed angit me plane illa Horatiana sententia: Nescit vox missa reueri.

Augustinus de unico Baptismo.

O quam detestandum est error hominum, qui clarorum virorum quædam non recte facta laudabiliter se imitari putant, a quorum uirtutibus alieni sunt.

Ambrosius in libro de Chain & Abel.

Nihil grauius quam errantem a deo deferri, ut se reuocare non possit.

Gregorius libro 8 Moralium.

Nonnulli dum plus exquirunt contemplando quam capiunt, usque ad peruersa dogmata erumpunt: dum ueritatis discipuli esse negligunt, humiliter magistri eorum fiunt.

Origenes in epistola apologetica sic se excusans.

Quidam eorum quilibet habet criminari proximos suos, ascribunt nobis & doctrinæ nostræ crimen blasphemie, quod a nobis nunquam audiverunt: dicunt enim patrem malitiæ & perditionis eorum, qui de regno ejiciuntur, a diabolo me dicere esse seruandum: quod nec aliquis quidem mente captus, & manifeste insaniens dicere potest. Sed nihil mihi mirum uidetur, si adulteretur doctrina mea ab inimicis, & illa corruptione corrumpatur, quali corrupta est epistola Pauli apostoli: Nam quidam sub nomine eius falsam episto-

lam conscripserunt, ueterearent Theſſalonicenses, quasi instaret dies domini, & seducerent eos.

Beata super Esdras.

Multis qui in pace ecclesiæ negligenter vixerant subito errasse, & in flagitia aliqua cecidisse profuit, dum post casum penitendo erecti vigilantius domino seruire coeperunt: qui pigri ac desides in innocentia stare uidebantur, per accidens sibi ruinam ammoniti sunt solertiuserga suam custodiam contra omnes antiqui hostis insidias accingita: ut nec propriam uitam curando offenderant, postmodum etiam supernæ salutis cum sua erectione curam gerant.

Seneca epistola 42.

Ex eo error noster apparet, quod ea sola putamus emi pro quibus pecuniam soluimus: ex gratia uocamus, pro quibus nos ipsos impedimus, quæ emere nollemus, si domus nostra pro illis esset danda, adeo nihil est cuius se uilius.

Seneca in Proverbijs.

Bonus animus nunquam erranti obsequium accedat.

Franciscus Pe. de uita solitaria li. 1. c. 1.

Hoc unum modo dixerim: altera dicatos errores non facile uerbis extirpari.

Aristoteles libro 1. de Cælo & mundo.

Paruus error in principio maximus in fine.

Cicero libro 1. de diuinatione.

Omnibus in rebus temeritas in assentiendo, erroris turpis est.

Cicero libro 2. de diuinatione.

Nonnunquam etiam errorem creat similitudo.

Cicero libro 1. de finibus, bono & malo.

Sed quot homines tot sententiæ, falli possumus.

Erubescencia græce ἐρυθρία, id est, quæ rubescit dicitur. Est autem erubescencia timor in cunctis expectatione, secundum Ioannem Damascenum li. 2. c. 15. Et secundum eundem hæc est optima passio.

Differunt erubescencia & uerecundia, quod erubescencia est de turpi faciendo: uerecundia est de turpi faciendo, secundum Thoma. 1. secundæ q. 4. art. 4. Dicitur autem erubescencia a rubeo & rubesco: quæ a rubeo deducuntur: hinc erubesco rubefacio, & rubescio nota significationis, & rubor, & rubedo.

Eruditio græce παιδεία, id est, quæ pædus eruditio dicitur. Etenim rudus, siue raudus proprie dicitur res rudis, aspera & imperfecta. Ideo hominem imperitum rudem nominamus, a quo fit erudio, quod est doceo, instruo: & eruditio doctrina, & erudite aduerbium, docte: ita & ruditas imperitia, & obtusitas ingentij, & rudis impolitus, a quo rudiculus diminutiuum. Sane rudis etiam erat uirga, qua emeriti gladiatores donabantur. Iuuenalis: Ergo si dabit ipse rudem, libertatem & finem pugnandi. Præterea nouum rudus est materia pauimenti, hoc est saxa de nouo contusa, seu testæ fractæ ad pauimentum faciendum, & rudus uetus materia uetis: pauimentorum, et diruporum ædificiorum quæ lapidibus et testis confectis, calceq; ac harena conficitur. Illius:

nus: Complatae veteri rudere erant viae.

Menander.

ἀνεπίστατον καὶ ἄπειρον τὸ πᾶν. Id est, Inseparabilis possessio est eruditio mortalibus.

ὅτι πᾶν ἐν αὐτῇ καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ πᾶν. Id est, Idem.

Omnes eruditio in se uictos facit.

Βραδύτης καὶ τῆς ἐν ὑποκειμένῳ. Id est, Idem.

Bradium uirtutis est bona institutio.

Βλέπων τὸ πᾶν καὶ τὸ πᾶν τῶν ἁλλων καὶ ἑαυτοῦ. Id est, Idem.

Insipiens eruditus siem in aliorum malis.

ἡ γὰρ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς ἐναντιότητος. Id est, Idem.

Literas discere oportet, & discere mentem habere.

Ἀπὸ τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Duplex uidetur, qui didicerunt literas.

Βλέπων τὸ πᾶν καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ πᾶν. Id est, Idem.

Sunt aculeum enim est eruditio uirtutis.

καὶ τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Pulcherrima est possessio eruditio mortalibus.

ὅτι τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Et inter agrestes est eruditio sermo.

καὶ τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Pulchrum est etiam seni discere uehementer.

ὅτι τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Honor est omnibus eruditio mortalibus.

ἡ γὰρ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς ἐναντιότητος. Id est, Idem.

Qui literas nouit, & egregiam mentem habet.

ὅτι τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Sapiens in seipso circumfert substantiam.

ὅτι τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Non percussus homo non eruditur.

ὅτι τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Literarum expertus non inspicit afficiens.

ὅτι τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Id est, Idem.

Quia in nihil disciplina nisi mens adsit.

Erumna græce μίσθια, id est, quæ mίσθια sollicitus sum dicitur. Est autem ærumna egritudo laboriosa, secundum Ciceronem libro 3. Tusculanarum quæstionum. Venitq; ærumna, ut aliqui uolunt, ab eruo, quod est extraho, unde eructo, & eructatio. Quoniam erumna quæ est miseria, moror, calamitas, animam eruere uideatur. Inde erumna sum mίσθια, miser, calamitosus deducitur. De hac materia uide infra Tribulatione.

Essentia græce οὐσία, id est, quæ οὐσία est illud cuius actus est esse, secundum beatum Thoma. prima parte q. 39. articulo 2. uenitq; a sum substantiuo uerbo: ita dicto, quia substantia, nec alio indiget in ipsum uerbum cætera resoluntur, ut lego, id est, sum qui lego, uel sum legens: tu amabas, id est, tu eras amans, uel tu eras qui amabas, & ita cætera.

Essē quando nominaliter sumitur quale est apud Persium: Nostrum illud uiuere triste. Et alibi, idē. Scire tuū nihil est, nisi te scire hoc sciat alter: idē est cum essentia, unde essentiale, quod ipsius essentia est, & essentialiter aduerbium, quo nonnulli ueniant secundum essentiam.

Esuries græce λιμὴν ἔχει, id est, quæ λιμὴν famelico. Et est appetitus calidi & sicci, secundum Aristotelem li. 2. de anima. Dicitur autem ab edo quod est comedo dictū ab ἔδω quod est uescor, illius supinū ēsum, a quo ēsio frequentatiuū. Et esurio, quod est cupio edere Quintilianus: Pater filios esurit. Hinc esuries edē dicitur, et minus est quam fa-

mes, quæ ex defectu annonæ provenit.

Euagatio mentis est filia acedie, cuius filij sex sunt. I. Malitia, Rancor, Pusillanimitas, Desperatio, Torpor, & Euagatio mentis, secundum beata Thoma. secunda secundæ q. 35. articulo 4. de quibus omnibus uide supra in arbore acedie, ubi describuntur. Quia propter tedium boni operis euagatur varia cogitando, ut ipsum tedium cuitet: & hæc inducit ad multiloquium, & vaniloquium, & facit instabilem. Venitq; a Vagus Vagi enim proprie dicitur, qui sine negotio modo huc modo illuc inuoluitur discurrent, dicti quasi uacui, hoc est quod sine negotijs agantur: hinc uagari dicitur inuoluitur peragere. Vagor græce πλανῶμαι, & vagus πλανήτης, id est, dicitur.

Euangelium græca dictio est ἐγγήμιον, id est, quæ est bona annuntiatio, nam & bene, & ἀγγέλλω nuntio dicitur.

Eubulia græca dictio est εὐθυμία, id est, quæ est rectitudo consilij dicta, ab εὖ quod est bene, & βυλίω consilio. Quia eubulia est uirtus bene consiliatua, uel sic. Eubulia est firma cogitatio eorum quæ sunt opportuna ad finē tempore congruo, nec nimis tarde, nec nimis uelociter & alijs circumstantijs adiunctis, secundum beata Thoma. secunda secundæ q. 48. articulo 1. & secunda secundæ q. 48. articulo 2. si. Eubulia est pars potentialis prudentiæ.

Eucharistia græca dictio est, εὐχαριστία, id est, quæ est idem quod bona gratia, ab εὖ quod est bene, & χάρις, id est, gratia. Sapient cap 16.

Angelorum esca nutritiui populum tuum.

Paulus ad Corin. 1. cap. 11.

Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini.

Paulus ibidem.

Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit non dijudicans corpus domini.

Augustinus super Ioannem sermone 26.

Buccella dominica non fuit uenerū iudæ, sed cū accepit, & eum inimicus intravit: non quia malū acceperit, sed bonum malus male accepit.

Augustinus ibidem.

Qui non manet in Christo, & in quo Christus non manet, non manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem. Sed tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit.

Augustinus super Ioannem homil. 8.

Dominus primo distribuerat iudæ, quam cæteris apostolis sacramentū corporis & sanguinis sui. Deinde dominus post buccellam intinctā & porrectam suam exprimit traditorem.

Augustinus li. 2. Confessionum.

Cibus sum grandium, cresce & manducabis mei nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.

Augustinus in cymene de sacramento altaris.

Iteratur quod die hæc oblatio, licet Christus semel passus

EVCHARISTIA.

passus sit, quod quotidie peccamus peccatis, si ne quibus mortalis infirmitas vivere non potest: ideo quia quotidie labimur, Christus pro nobis mystice immolatur.

Augustinus ibidem.

Eucharistia est oblatio benedicta, per quam benedicimur. Ascripta, per quam omnes in celo ascribimur. Rata, per quam in visceribus Christi censetur. Rationalis, per quam a bestiali sensu exuimur. Acceptabilis, ut qui nobis displicemus, per eam acceptabiles eius unico filio simus.

August. de doctrina Christiana.

Quotidie eucharistiae communionem percipere, nec laudo nec vitupero: omnibus tamen diebus dominicis sumendam horro, si tamen mens sine affectu peccandi sit. Nam habentem voluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiae perceptione quam purificari: ideo quamuis peccato quis mordeatur, peccandi tamen de cetero non habeat voluntatem, et communicaturus satisfaciatur lachrymis et orationibus: et confidens de domini miseratione, qui confessione peccati, pie peccata donare consuevit, accedat ad eucharistiam in trepidus et securus. Sed hoc de illo, quem capitula et mortalia peccata non grauant. Nam quem peccata uel crimina post baptismum grauant, horro prius publica poenitentia satisfacere, et ita sacerdotis iudicio reconciliatum communicatio ne sociare, si vult non ad iudicium, sed ad condonationem eucharistiam percipere, sed et secreta satisfactio solui mortalia crimina non negamus.

August. de Ecclesiasticis dogmatibus.

Hoc sacramentum non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris. Nec honorum dispensationum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur.

August. ad Ianuarium lib. 1.

Peccata si non tanta sunt, ut excommunicandus quisquam uideatur, non se debet a quotidiana medicina dominici corporis separare.

Augustinus ibidem.

Faciatur unusquisque quod secundum suam fidem credit pie esse faciendum.

Augustinus ibidem.

Ille non audeat honorando sumere, et ille non audeat honorando vllum diem praetermittere, contemptum solum non vult cibis iste.

August. super Ioan. homil. 88. super illud Prover.

23 Quando sederis ut comedas cum principibus, diligenter attende, quae posita sunt.

De mensa sacratissima altaris domini, ubi corpus et sanguis Christi apponitur. In qua mensa sedere, est humiliter accedere.

Ibidem.

Accedens enim debet esse plenus sanctimoniam et immaculatus.

August. lib. responsionum ad Ianuarii, et habetur de conse. dist. 2. Liquido.

Liquido apparet, quando primo acceperunt discipuli corpus et sanguinem domini, non eos accepisse ieiunos, nunquid tamen propterea calumni

andum est vniuersae ecclesiae, quod a ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit spiritui sancto, ut in honore tanti sacramenti, prius in os Christi ani dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neque enim quia post cibos dominus dedit, propterea pransi aut coenati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent: aut sicut faciebant, quos apostolus redarguit et emendat, mensis suis ista miscere. Namque saluator quo vehementius commendaret mysterium illius altitudinem, vltimum hoc voluit insigere cordibus et memoriae discipulorum, a quibus erat ad passionem digressurus: ideo non praecipit, quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis per quos ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper reciperetur, credo quod eum morem nemo mutasset.

Hieronymus super Lucam.

Biberunt ex eo omnes, ebrietas felix, satietas salutaris: quae quanto copiosius sumitur, tanto sobrietas sumitibus donare dignatur: et iudas bibit, sed non saturatur, sed sicut exstinguit ignis aeterni, quia indigne sicuti mysteria Christi.

Hieronymus ibidem.

Accipit Iesus panem et benedicens fregit tradens et figurans corpus suum in panem, quod est ecclesia praesens: quod accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formans sanguinem suum in calicem vino et aqua commixtum: ut alio purgaremur a culpis, alio redimeremur a poenis: sanguine namque agni seruatur domus a percussione angeli, et aqua maris rubri exstinguuntur inimici, quae sunt mysteria ecclesiae Christi.

Ambro. in sermone de Eucharistia.

Quanta enim cordis contritione, et lachrymarum fonte, quantae reuerentiae et tremore, quanta corporis castitate, atque animi puritate istud diuinum et coeleste mysterium est celebrandum domine deus? ubi caro tua in veritate sumitur, ubi sanguis tuus in veritate bibitur, ubi summis imaginibus diuina iunguntur, ubi adest sanctorum praesentia et angelorum, ubi tu es sacerdos, et sacrificium mirabiliter et ineffabiliter. Quis digne hoc potest celebrare mysterium? nisi tu deus omnipotens offerentem feceris dignum.

Ambro. et habetur de con. di. 2. Omnia.

Omnia quaecumque voluit dominus fecit in caelo et in terra, et quia voluit sic factum est. Ita licet figura panis et vini in altari videatur, nihil tamen aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credenda. Vnde ipsa veritas ad discipulos: Haec inquit caro mea est pro mundi vita: et ut mirabilius dicam, non alia plane quam quae nata est de Maria virgine, et passa fuit in cruce, et resurrexit de sepulchro. Haec inquam ipsa est: ideo Christi est caro, quae pro mundi vita adhuc hodie offertur: et cum digne percipitur, vita aeterna in nobis reparatur.

Ambro.

EVCHARISTIA.

Cit.

Ambro. de sacramentis lib. 3.

Si tantum Valuit sermo Heliae, ut ignem de caelo deponeret: non valebit sermo Christi, ut species elementorum mutetur? de totius mundi operibus legisti: quia ipse dixit, et facta sunt, ipse mandauit et creata sunt. Sermo igitur Christi qui potuit ex nihilo facere, quod non erat: non potest ea quae sunt mutare in illud quod non sunt? Non enim minus est nouas rebus dare formas, quam mutare naturas.

Ibidem.

Liquet quia praeter naturae ordinem virgo genuit, et hoc quod conficimus corpus ex virgine est. Quid quaeris naturae ordinem in Christi corpore? cum praeter naturam sit ipse pariter ex virgine.

Ambro. lib. de sacramentis.

Verba euangelistae sunt vsque ad accipite, siue corpus, siue sanguinem: inde sunt verba Christi, accipite et bibite ex eo omnes, et inde singula: quippe die inquit quam pateretur in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam consecraretur, panis est: ubi vero verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Denique audi dicentem: Accipite et edite ex eo omnes, hoc est corpus meum: et ante verba Christi, calix vini et aquae est plenus: ubi verba Christi operata fuerunt, sanguis efficitur, qui plebem redemit.

Ambrosius ibidem.

Si quotiescunque effunditur sanguis in remissionem peccatorum, funditus debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur: qui semper pecco, semper habere debeo medicinam.

Ambrosius ibidem.

Qui vulnus habet medicinam requirit, vulnus est, quia sub peccato sumus, medicina est, coeleste et venerabile sacramentum.

Ambrosius ibidem.

Ne veluti quidem horror esset cruoris: sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed verae naturae gratiam virtutemque consequeris.

Ambro. de uidiis lib. 1.

Vide quid agas sacerdos, ne febricenti manu Christi corpus attingas, prius cura te, ut possis ministrare.

Grego. Dialogorum lib. 4.

Quia fidelium dubium habere possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem caelos aperiri: in illo Christi mysterio angelorum choros summis ima sociari: terrena coelestibus iungi: vnum quid ex visibilibus atque inuisibilibus fieri.

Gregorius lib. 4.

Haec namque singularis victima ab aeterno interitu animas soluit, quae illam nobis mortem vniuenti reparat, qui licet surgens a mortuis iam non moritur, et mors illi ultra non dominabitur: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter uiuens pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in salutem populi patitur: eius san-

guis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hic ergo per semus quale sit pro nobis istud sacrificium, quod absolutionem nostram vniuenti filij passionem semper imitatur.

Ioan. Chryso. in homil. de perditione Iudae.

Sicut cibus corporalis, cum ventrem inuenit a diuersis humoribus occupatum, amplius laedit, magis nocet, nullum praestat auxilium: ita est cibus spiritualis, si aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdet, non suo, sed accipientis vicio.

Isidorus de summo lib. 1.

Qui scelerate viuunt in ecclesia, et communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari: discant nihil ad emendationem proficere sibi.

Innocentius de sacramentis.

Per crucis mysterium eripit nos a potestate peccati, per eucharistiae sacramentum eripit nos a voluntate peccandi. Nam eucharistia si digne sumatur, a malo liberat, in bono confirmat, venialia delectat, mortalia cauet.

Remigius super illud Matt. V. illi per quem filius hominis tradetur.

Vae tradentibus Christum ad crucifigendum, sed vae cum maligna conscientia sub sacramento sumuntibus illum: et si non tradant Iudaeis ad crucifigendum, tradunt tamen ipsum membris inimici ad sumendum.

Euforunium compositum videtur ex graeco et latino, quae est dura compositio. Teste Quintiliano, ex eo scilicet et fortuna. Et est cum aliquod magnum bonum euenit, secundum Aristoteli philosopho.

Eugnomonia graeca dictio est. Nam bene, et iuxta sententiam consilium dicitur. Et est pars potentialis iustitiae. Quae quid sit, vide infra in arbore iustitiae.

Eusebia graeca dictio est, iuxta autem pietas et religio dicitur. Et est pars potentialis iustitiae, quae quid sit, vide infra in arbore iustitiae.

Eustochia graeca dictio est, iuxta autem uenit, ex eo et sox, quod est coniectio. Vnde et sox, quod est coniectura. Est autem eustochia pars prudentiae bene coniectans omnia, sicut solertia medium, secundum b. Tho. secunda secundae q. 48.

Eutrapelia graeca dictio est, iuxta autem comitas, et facetus dicitur. Est autem eutrapelia, idem quod bona conuersio: et est virtus pars modestiae, qua ludicra, vel iocosa ad quamdam animi quietem, vel ad solatium conuertuntur, secundum bea. Tho. secunda secundae q. 168. Tribus tamen obseruatis primum ut non queratur solacium in verbis, vel operationibus turpibus, vel nociuis. Vnde Cicero lib. 1. officio. ait: Vnum genus iocandi est illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum. Secundum. Ne totaliter animae grauitas resoluitur, de quo.

Ambro. lib. 1. Offic.

Cauemus ne dum relaxare animam volumus, soluiamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum. Tertium ut congruat per sona,

sonæ, tempori, loco, secundū alias circūstantias. Eurapelia est comitas & medietas Bomolochiæ & agrariæ, secundum Aristotelem lib. magnorum moralium.

Eurapelos græci vocant à corporis dextertate. Nam proprie Eurapeli apud eos dicitur, qui facilitate quadam morum præditi sunt: hoc est lepidi, elegantes, in latino nomen non habent.

Exactio ab exigo verbo venit, quod græce *ἐκτέλειν* dicitur, quod inter multa quæ habet significata aliquando significat debitū peto. Martialis, Exigis à nobis operā sine sine petita. Vnde exigere pecuniam quæ nobis debetur, exactores vocantur, qui pecuniam exigunt, & exactio actus ipse exigendi. Nomen exactæ pecuniæ, vult Vlpianus: non modo ad solutionē referendum: sed etiam ad delegationē putat, hoc est, cum pecuniam quæ nobis debetur alteri assignamus. Tunc enim exacta à nobis dicitur, & si ille nondum soluerit. Exigere etiam est extorquere, inuestigare, agere, constituere. Virgilius: Decreuitq; mori, tempus secum ipsa modum que exigit.

Paulus ad Rom. ca. 13.

Reddite ergo omnibus debita, cui tributū, tributum: cui vestigal, vestigal: cui timorem, timorē: cui honorem, honorem.

Gregorius in Moralibus.

Exigimus quod debetur nostro corpori, sed nō impendimus, quod subiectorum debetur cordi.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Non gaudent martyres, quādo ex illis pecunijs honorantur, in quibus pauperes plorant.

Isidorus de sum. bo. lib. 3.

Magnum scelus est rem pauperum præstare diuitibus, & desumptibus inopum acquirere fauores potentum. Arenti terræ aquā tollere, & flumina quæ non indigent, irrigare.

Petrus Rauennas in epistola.

Ministerialium si quidē tanta est multitudo, quantā est locustarum, ut istis residentibus alij succedant: quod ex parte fuerit deuoratum, alij deuorent exitialiter, & consumant, impleantq; eis illud propheticum: Residuum erucæ comedit locusta, residuum locustæ comedit bruchus: residuum bruchi comedit crugo. Pauper enim vereatur aperire malitiam exactorum, ne grauiora moliantur in eum, & fiant posteriora hominis peiora prioribus.

Exhalatio græce *ἀναθυμίασις* dicitur, & *ἀναθυμίασις* exhalo & vapore dicitur. Et est substantia calida & sicca à terra vel terreo visolis educita, de qua supra. vide in comætes, et in arbore corporis. Dicitur autem ab exhalo, quod est expro: vnde exhalatio exspiratio est. Virgilius: Ut regem æquæuum crudeli vulnere vidi Vitam exhalantem.

Examinatio græce *ἐξέτασις* dicitur, & *ἐξέτασις* ex et *ἐτάω* atq; *ἐξέτασις* examino dicitur. Venitq; ab examen, quod est filum quod in trutina regitur. Vnde examino verbum, quod est scrutor, inuestigo, exquiro, exploro. Quare examinatio ex-

quisitio est. Examē præterea significat apum, vesparum, crabronū, & huiusmodi congregationē, quæ hæc ita vniuntur, ut simul videantur ligata.

Exanimatio græce *ἀνίασις* dicitur. Est autem exanimatio metus subsequens, & quasi comes pauoris, secundum Cicero lib. Tuscul. quæst.

Execratio græce *ἐκτέλλω* dicitur, & *ἐκτέλλω* exæco dicitur. Et est affectus diuinæ reprobationis, secundum b. Tho. prima secundæ q. 79. ar. 4. Differunt autem aggrauatio, exæcatio, & obduratio, secundum diuersos affectus gratiæ, si in visu & affectu. Vt bea. Tho. ibidem art. 3.

Exæcatio et obduratio important duo, scilicet meum animi adhaerentis malo, & auersi à deo, & subtractionem gratiæ, secundum beatum Tho. ibidem.

Excandescencia græce *ἐκκαίνω* dicitur. Et est ira nascens, & modo desistens, secundum Cicero lib. 4. Tuscul. q. Et quod excandescere significat irascor tractum est à ferro ignito quod candet. Ita hominem ira inflammatum dicimus excandescere: hinc excandescit præter modum iratus. Et excandescio, irrito, inflammo. De hac materia vide supra in ira.

Excogitatio græce *ἐκλογισμός* dicitur, & *ἐκλογισμός* excogito dicitur. Et est configuratio vel confirmatio cogitationis ad exprimendum exterius, cōceptum interius. Differunt autem excogitare & cogitare. Quia cogitare est animo vel mente rimari. Excogitare est cogitando inuenire.

Excommunicatio græce *ἐκκοινωνία* dicitur, & *ἐκκοινωνία* excommunicatio dicitur. Est autem excommunicatio celsura à canone: vel à iudice ecclesiastico prolata, prius cōmunionem sacramentorum: quādoq; hominē, secundum Paulū super Rubricā eiusdem tituli. Paulus ad Corint. 1. ca. 5.

Ego iam iudicauitradere huiusmodi hominem in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi.

Augu. super Mat. & habetur 11. q. 3. Ridiculum.

Ridiculum est, ut eum dicamus, qui vinculis peccatorū suorum ligatus est: propter hoc solū quod episcopus dicitur habere huiusmodi potestatem ut soluti ab eo, solui sint in cælo: et ligati in terris, ligati sint in cælo: sit ergo irreprehensibilis, qui alterum ligat, aut soluit.

Augu. super Ioannem, & habetur 11. q. 3. Nihil.

Nihil se sic debet formidare Christianus, quod separari à corpore Christi. Si enim separatur à corpore Christi, non est membrum eius: si non est membrum eius, non vegetat spiritu eius: quisquis autem inquit Apostolus: spiritum dei non habet, hic non est eius.

Augu. super Psal. 28. & habetur 11. q. 3. Custodi intus.

Custodi intus innocentiam tuam, ubi nemo opprimit causam tuā: præualebit in te falsum testimonium, sed apud homines nūquid apud deum valebit? Vbi causa tua dicenda est, quādo deus erit iudex: alius testis quā tu conscientia tua non erit, inter iustum iudicem & conscientiam tuam, noli timere nisi causam tuam.

Augustinus

Cicero Rhetoricorum ueterum lib. 2.

Voluntario facinori nulla est excusatio imprudentiæ.

Torrentius Comædia 6.

Nam qui post factam iniuriam se expurgat, parū ibi proficit.

Executio græce *ἐκτέλλω* dicitur, & *ἐκτέλλω* exequor et perficio. Executor proprie dicitur, qui rem iudicatam ducit ad effectum, venitq; ab exequor, quod est persequor & absoluo. Apuleius: Neque enim in tenebris, sed in propatulo iussa domini exequabar, hinc exequi de quibus infra.

Execratio græce *ἐκτέλλω* dicitur, & *ἐκτέλλω* execror dicitur. Et est malorum deprecatio. Ab execror quod proprie est mala deprecor, sit execrabile, deprecabile, uitandum. Deducitur autem hæc omnia à sacrum.

Exequi græce *ἐκτελέω* dicitur, & *ἐκτελέω* exequi dicitur. sunt autem exequi ipsa funeris celebratio, dum corpus effertur. Dicitur quod scilicet in funere exequimur, à quo exequari, quod est in exequiis cōtinuari & epulari. Varro: In ipsum propter ius liberit semitracti exequantur. Differunt autem scilicet ab inferijs, quod exequi sunt, dum cadauer effertur. Inferiæ postquam sepultum est, & sunt scilicet mortuorum, quæ inferijs fiebant. Dicuntur etiam parentalia. Nam parentare est scilicet mortuis facere dicta quod ita parent mortuis, qui ita viuentes iusserant fieri, vel quod filij parentibus hoc præstent.

Exemplar græce *ἐκτύπωσις* dicitur, & *ἐκτύπωσις* exemplar dicitur. Et est id ad cuius imitationem fit aliquid ex intentione agentis, secundum b. Tho. in quæstionibus de veritate q. 8. art. 8.

Exemplum græce *ἐκτύπωσις* dicitur, & *ἐκτύπωσις* exemplum dicitur. Et est alicuius facti, vel dicti præteriti cum certis auctoris nomine propositio, secundum Cicero nem lib. 2. Rhetoricorum. Exemplum est, nō ut totum ad totum, neq; ut totum ad partem, sed ut pars ad partem, simile ad simile: quando viraque sub eodem genere sunt, sed vnum altero magis perspicuum, secundum Cicero nem lib. 1. Rhetoricorum.

Exemplum est, quod aut sequamur, aut vitemus. Exemplar autē est, ex quo aliud simile faciamus.

Exemplum est res quæ nobis imitanda proponitur, ut puta, in Catone, qui ne turpiter seruiret mortem sibi consciuit. Itaq; exemplar est ipse Caton, à quo sumitur exemplum. Illud contentū, hoc continens. Exemplum igitur incorporale est. Exemplar vero plerumq; corporale. Nonnunquam exemplum pro exemplari ponitur. Ouidius loquens de lib. Metamorphoseos ait: plurimis exemplis scripta fuisse reor. exemplis dixit pro exemplaribus, cum eius operis vnum sit exemplum.

Matth. capi. 5.

Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, neq; accendunt lucernam, & ponunt eā sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram omnibus, ut videant opera vestra bona, & glori-

ficient patrem vestrum, qui in cælis est.

I. Ad Corinthios 9.

Castigo corpus meū & in seruitutē redigo, ne forte cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar.

Ad Philippenses 4.

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.

Ad Titum 2.

In omnibus te ipsum præbe exemplum honorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum sanum irreprehensibile, ut is qui ex aduerso est, vereatur: nihil habēs malū dicere de nobis.

Paulus prima ad Ro. cap. 2.

Charissimi obsecro vos, tanq; aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militari aduersus animam, conuersationem nostrā inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrahant de vobis, tanq; de malefactoribus ex bonis operibus vos considerantes, glorificet deum in die visitationis.

Augustinus in lib. de ciui. dei, & habetur 23.

q. 5. Non est.

Non est innocentia parcendo sinere, ut in malum grauius incidatur: pertinet ergo ad innocentis officium, non solum nemini malum inferre, verū & cohibere à peccato, vel punire peccatum, ut aut ipse qui prius odio habetur, corrigatur exemplo, aut alij terreantur exemplo.

Augustinus ad Casulanum & habetur dist. 9. Sana.

Sana quippe ratio etiā exēplis antepōnda est, cuius quidem exempla concordant, sed illa quæ tantum digniora sunt imitatione, quum excellentiora pietate.

Augustinus in sermone de cōmuniuita clericorum

& habetur 12. q. 1. Nolo ut.

Nolo ut aliquis de nobis inueniat male viuēdi occasionem, prouidemus enim bona, ut ait apostolus, non solum coram deo, sed etiā coram omnibus hominibus: propter nos conscientia nostra nobis necessaria est: propter vos fama nostra nō polluit, sed pollere debet in vobis. Duæ res sunt conscientia & fama: conscientia necessaria est tibi, fama proximo tuo. Qui confidens cōscientiæ negligit famam, crudelis est.

Augustinus in lib. de pastoribus.

Qui in conspectu populi male viuūt, quantum in illo est, eum à quo attenditur, occidit.

Ibidem.

Omnis qui male viuūt in conspectu eorum, quibus præpositus est, quātum in ipso est, occidit: & forte inuitatur, moritur, qui non inuitatur, viuūt: & ramen quantum ad illud pertinet, ambo occidunt.

Augustinus lib. de ouibus.

Non tantum curemus habere bonā conscientia, sed quantum potest nostra infirmitas, quantum vigilia fragilitatis humanæ, curemus, nihil etiā facere, quod veniat in malā suspicionem infirmo fratri.

Hieronymus epist. 9.

Qui in Christū credimus, Christi sectemur exēpla.

Hieronymus & habetur 24. q. 3. Resecanda.

13

Resecan.

Refecundæ sunt putridæ carnes, scabiosæ ouis à cau-
lis repellenda. Vide supra in Excommunicatio.

Hierony. & habetur 8. q. 1. Qualis.

Qualis enim erit edificatio discipuli, si intelligat
magistro se esse maiorem? unde non solum epi-
scopi, presbyteri & diacones debent magnopere
præuidere, ut cū cum populum, cui præsidet,
conuersatione & sermone præcāt, verum etiam
inferior gradus exorcistæ, lectores, custodes ædi-
um, acoliti, & omnes omnino qui domui dei de-
seruiūt, quia vehementer ecclesiam dei destruit,
meliores laicos esse quàm clericos.

Hiero. in epistola ad Heliodorum.

Domus episcopi, & conuersatio, quasi in speculo
posita magistra est publicæ disciplinæ, quicquid
fecerit sibi omnes faciendum putant.

Hiero. in epist. & est in glosa 1. Tim. 3.

Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum
ædificat exemplo & vitæ merito ecclesiam Chri-
sti, nocet, si destruentibus non resistat. Innocens
absq; sermone cōuersatio quātum exemplo pro-
dest, tantum silentio nocet. Nam latratu canum
& baculo pastore deterrenda est rabies luporū.

Ambrosius super Reati immaculati.

Est infinitum bonis, ut castum pudicus, prudentē
sapiens, misericors liberalis affectu pio diuigat,
et virtutes suas in alijs amet. In plerisq; iusti aspe-
ctus iam monitio correptionis est, perfectioribus
læticia est.

Gregorius Ianuario episcopo, & habetur

2. q. 7. Paulus.

Paulus dicit: Seniore ne increpaueris: sed hæc e-
ius regula tunc est obseruanda, cum culpa seni-
oris exemplo non trahit ad interitum corda
iuniorum: ubi autem senior iuuenibus exemplū
ad interitum præbet, ibi districta increpatione
seriendus est. Nam scriptum est: Laqueus iue-
num omnes vos: & rursus, Maledictus puer cen-
tum annorum.

Grego. iohanne pise. Constantinopolitano, & habet-
tur dist. 22. Constantinopolitana.

Ego etiam minores meos, quos ab illicitis prohi-
beo, cum bono imitari paratos sum: stultus enim
est, qui se in eo primum existimat, ut bona quæ
viderit discere contemnat.

Gregorius lib. 1. Moralium.

Cum maiores voluptati deseruiūt, nimirum mino-
ribus lasciuiæ frena laxatur.

Idem Moralium lib. 9.

Bona quæ facere ipsi negligimus, hæc ad correctio-
nem nobis deus ab alijs fieri demonstrat, ut qui
præceptum non attendimus saltem exemplis
excitemur, atque in appetitu rectitudinis, nil sibi
mēs nostra difficile existimet, quod perfecte per-
agi ab alijs videt.

Gregorius li. 10. Moralium.

Nullum ego consiliū melius arbitror, quàm si ex-
emplo tuo fratrem docere studeas quæ oportet
at fieri, prouocans eum ad meliora, & consulēs
ei, neque verbo, neque lingua, sed opere & veri-
tate.

Gregorius li. 19. Moralium.

Quid est quod omnipotens deus & virtutes suas
tacere voluit, & tamē ab his qui illuminati sunt
quasi inuitus indicatur nisi quod seruis suis ex-
plum dedit, ut ipsi virtutes suas occultari desi-
derent: & tamen ut alijs eorum exemplo profici-
ant, prodantur inuiti facta sua occultanda sei-
pso custodiunt. Sed dum produntur inuiti bo-
na ad proximos extra transmittant, occultetur
igitur studio, sed necessitate publicentur, & corū
occultatio sit custodia propria, eorum publica-
tio sit utilitas aliena.

Gregorius li. 24. Moralium.

Volantia animalia se vicissim feriunt alis suis, quia
sanctorum mentes in eo quod superna appetit,
considerantes inuicem alternis virtutibus excitā-
tur. Ala enim sua me percussit, qui exemplo san-
ctitatis me ad melius accendit, & ala meum vici-
num animal ferio, si quando alteri opus bonum
quod imitatur, ostendo.

Gregorius Moralium li. 30.

Qui plenissime intelligere appetit qualis sit, tales
debet aspicere, qualis nō est, ut in honorum for-
ma metiatur, quantum ipse de subiecto diffor-
mis est. Iustorum enim species quasi quædā for-
ma nobis imitanda proponitur. Lectio hæc bo-
norum vitæ.

Grego. in Moral. super illud Job. 30. Si quan-
do ridebam ad eos, non credebant.

Dum nos quasi licenter lectos aspiciunt, subditi ipsi
ad illicita resoluuntur.

Idem lib. 1. Dialogorum.

Sunt nonnulli quos ad amorē celestis patriæ plus
exempla q̄ prædicamenta succedunt.

Gregorius in Pastoralis.

Plerumq; contingit, ut qui negligenter de se mala
opinari permittat, per semetipsum nulla quidē vi
quàm faciant, sed tamē per eos qui se imitati sue-
runt multiplicius delinquant.

Gregorius in Pastoralis.

Qui bona occulte faciunt, & cum quibusdā factis
publice mala de se opinari permittunt, cum sei-
pso recte virtute viuificant, alios in se per exem-
pla malæ æstimationis occidunt, & cum salubris
vini portum sorbeant, pestiferi veneni poculum
alijs infundunt.

Gregorius in Pastoralis.

Nemo amplius in ecclesia nocet, q̄ qui peruerse a-
gēs nomē vel ordinē sanctitatis habet. Delinquē-
tem namq; hunc redarguere nullus præsumit, &
exemplis culpa vehementius extenditur, quādo
pro reuerentia ordinis peccator honoratur.

Gregorius in fine Pastoralis de seipso.

Dum monstrare, qualis debet esse pastor inuigilo,
pulchrum depinxi hominē pistoris fœdus.

Gregorius super Ezechielē homil. 5.

Qui in occulto bene viuunt, sed alieno profectui mi-
nime proficit carbo est: qui vero in imitatione
sanctitatis posuit lumen rectitudinis ex se mul-
tis demonstrat, lampas est, quia & sibi ardet, &
alijs lucet.

Gregorius

Aug. super Psal. 37. & habetur ibidē. Et si.

Et si ad tempus damnaris ab homine, & si dixerit
sententiam pro consule in Cyprianum, aliud est sel-
la terrena, aliud est tribunal celestis. Ab inferio-
ri accipiat sententiam, à superiore coronam.

August. super Psal. 102. & habetur ibidem.

Qui in.

Qui iustus est, & iniuste maledicitur: præmium illi
redditur.

Augustinus de uerbis Apostoli sermone 68.

& habetur 11. q. 3. Omnis

Christianus.

Omnis Christianus dilectissimū, qui à sacerdotibus
excommunicatur, satanæ traditur, quomodo: quia
extra ecclesiam diabolus est, sicut in ecclesia Chri-
stus: ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ec-
clesiastica communione remouetur. Unde illos
quos tunc Apostolus satanæ esse traditos prædi-
cas, excommunicatos à se esse demonstrat.

Aug. in epist. ad Vincentium, & habetur 23.

q. 7. Quemadmodum.

Quemadmodum membrum si præcidatur ab ho-
minis viui corpore, non potest tenere spiritum
vitæ: sic homo si præciditur de Christi iusti cor-
pore, nullo modo potest tenere spiritum iustitiæ,
etiam si figuram membri teneat, quam sumpsit
à corpore.

Augustinus, & habetur 24. q. 3. Cor-
ripiantur.

Corripiantur itaq; à præpositis suis subditi, correcti-
onibus de charitate venientibus, pro culpæ diuer-
sitate, diuersis vel minoribus vel ampliori-
bus: quia & ipsa quæ damnatio nominatur, quæ
facit episcopale iudicium, quæ poena nulla ma-
ior in ecclesia est: potest si deus voluerit in cor-
rectionem saluberrimam cedere atq; proficere. Ne-
que enim scimus quid cōtingat sequenti die, aut
ante finem vitæ huius de aliquo tali desperandū
est, aut contradici deo potest, ne respiciat, & det
pœnam: & accepto sacrificio spiritus contribula-
ti cordisq; contriti à reatu, quamuis iustæ damna-
tionis absoluat damnatum, quem ipse non da-
mnat. Pastoris tamen necessitas habet, ne per plu-
res serpant dira contagia, separare ab ouibus sa-
nis morbidam: ab illo cui nihil est impossibile, i-
psa forsitan separatione sanandam. Nescientes
enim quis perineat ad prædestinatorum nume-
rum: quis non pertineat, sic affici debemus chari-
tatis affectu, ut omnes velimus saluos fieri.

August. in sermone de Quadragesima.

Nos à communione quenquā prohibere non pos-
sumus, quamuis prohibitio hæc nondū sit mor-
talis, sed medicinalis: nisi aut sponte confessum,
aut in aliquo siue seculari, siue ecclesiastico iudi-
cio nominatum atq; commotum.

Hiero. & habetur 24. q. 3. Refecundæ.

Refecundæ sunt putridæ carnes, & scabiosæ o-
ues à caulis repellendæ, ne tota domus massa, cor-
pus & pecora ardeant, corrūpantur, putrescāt,
intereant. Arrius in Alexandria vna scintilla fuit,
sed quoniam nō statim oppressus est, per totū or-

bem eius flamma populata est.

Hieronymus super Mattheum, & habetur

11. q. 3. Quomodo.

Quomodo sacerdos mūdum leprosum non facit,
sic episcopus vel presbyter non alligat eos, qui
in fontes sunt, nec soluit noxios, sed pro officio
suo cum peccatorum varietates audierit, scit qui
ligandus sit, qui soluendus.

Hiero. lib. Iudic. & habetur 11. q. 3. Audi.

Audi deniq; Apostolum dicentem de eo qui pecca-
uerat: Tradidi, inquit, huiusmodi hominem sata-
næ in interitum carnis, ut saluus fiat spiritus. Vi-
des ergo, quia & modo non solū per apostolos
suos tradidit deus delinquentes in manu inimico-
rum, sed etiam per eos qui ecclesiæ præsident: &
potestatem habet non solum soluendi, sed etiam
ligandi. Traduntur autem peccatores in interitū
carnis, cum pro delictis suis à Christi corpore se-
parantur: & ut mihi videtur, dupliciter etiā nūc
traduntur homines de ecclesia in potestatem dia-
boli hoc modo, quo superius diximus, cum deli-
ctum eis manifestū sit ecclesiæ, & de ecclesia per
sacerdotem pellitur: ut notatus ob omnibus eru-
bescat, & conuerso eueniat ei illud quod sequi-
tur, ut spiritus saluus fiat in die domini nostri Je-
su Christi. Alio vero modo quis traditus est Za-
bulo, cum peccatum eius non esset manifestum
hominibus. Deus autem qui videt in abscondito
perspicies eius mentem & animum eius vitijs
ac passionibus seruientem: & in corde eius non
se diligit, sed ut auariciam, aut libidinem, aut ia-
stantiam, vel alia huiusmodi istum talem domi-
nus tradidit satanæ: quomodo tradidit eum sata-
næ? discedit à mente eius, & auertit se, & refugit
à cogitationib; eius malis, & desiderijs indignis,
& relinquit domum cordis eius vacuam.

Grego. & habetur 11. q. 3. Sententia.

Sententia pastoris, siue iusta siue iniusta fuerit, ti-
menda est.

Ioannes Chrysostomus in epistola ad Hebræ-
os, & habetur 11. q. 3. Nemo.

Nemo contemnat ecclesiastica vincula: non enim
homo est qui ligat, sed Christus qui hanc potesta-
tē dedit, & dominos fecit homines itā honoris.

Isidorus, & habetur 11. q. 3. Cum ex-
communi.

Cum excommunicato neq; orare neq; loqui, nisi quæ
ad eandem excommunicationem pertinent, nec
vesci licet. Si quis enim cū eo, aut palam, aut ab-
sconse locutus fuerit, statim cum eo excommuni-
cationis contrahet pœnam.

Origenes super Leuiticam homil. 48.

Interdum fit, ut aliquis non recto iudicio eorum,
q̄ præ sunt ecclesiæ depellatur & foras mittatur:
sed non excitante, hoc est, si non ita egerit, ut me-
reretur exire, nihil lædiatur in eo quod non recto
iudicio ab hominibus videtur expulsus: & ita
fit, ut interdum ille qui foras mittitur, intus sit: et
ille foris sit, qui intus retineri videtur.

Beda super Mattheum, & habetur 11. q. 1.

Quicunq;

1 2

Quicunq;

Quicumq; ab unitate fidei vel societatis Petri apostoli quolibet modo semetipsum segregauerint, tales nec vinculis peccatorum absolui, nec ianuam possunt regni celestis ingredi.

Excusatio graece ἀπολογία, ut dicitur in apostoli epistola. Est autem proprie excusatio, obiecti criminis dilutio, et venit ab excusato, quod est quasi ex causa detraho. Huius diminutivum est excusatio ncula: hinc etiam excusabile, excusatione dignum.

David Psal. 150.

Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis.

August. de charitate, sermo 4.

Coepisti non defendere peccatum tuum, iam inchoasti iustitiam, perficietur autem in te, quando nihil aliud facere delectabit.

August. in epist. ad Publicolam.

Abstine, ut id quod propter bonum ac licitum facimus: si ex hoc praeter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur.

Hieronymus super Hieremiam.

Prona est ad excusationem sui humana perversitas, ut quicquid merito sustinet, immerito sustinere videatur.

Gregorius lib. 10. Moralium.

Fit plerumq; ut dum iniqui correcti in se mala defendere nequeunt, ex verecundia peiores fiant: et sic in sua defensione superbiunt, ut quaedam vitia contra vitam corripientis exquirant: et co se criminosos non existimant: si crimina alijs imponent, qui cum vera invenire nequeant, fingunt ut ipsi quoque habeant, quod non impari iustitia in crepare videantur.

Gregorius lib. 22. Moralium.

Vitatum generis humani vitium est, libendo peccatum committere, et commissum negando abscondere, et convictum defendendo excusare.

Gregorius ibidem.

Peccatum peccato addit, qui culpam quam facit, patrocina defensionis adiungit.

Gregorius in Pastoralibus.

Quidam dicere nonnunquam solent, concessis utimur, aliena non quaerimus, et si digna misericordiae retributione non agimus, nulla tamen peruersa perpetramus: cum tamen diuitem post hanc vitam vltix gehenna suscepit, non quia aliquid illicitum gessit, sed quia immoderato usu totum se illicitis tradidit.

Gregorius in Registro.

Quae potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit, et pastor nescit?

Bernardus super Cantica sermone 11.

Noli iudicare proximum, sed magis excusa. Excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta surreptionem, puta casum. Quod si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat, suade nihilominus tibi, et dicito apud te metipsum: vehementer sicut tentatio, quid de me illa fecisset, si sic accepisset in me similiter potestatem?

Bernardus de 12. gradibus humilitatis.

In quacumq; hominum verseris frequentia, caue alienae conuersationis esse aut curiosus explorator, aut temerarius iudex, et si perpetratum actum quid deprehendes, nec sic iudices proximum, magis autem excusa.

Bernardus ibidem.

Cum superbo imputatur culpa, crescit, non amputatur, quia cum argutus fuerit, cor eius declinat ad excusanda peccata. Multis autem modis sunt excusationes in peccatis, aut enim dicit: Qui se excusat, non feci, feci quidem, sed bene feci: aut si male, non multum male, non mala intentione. Si autem de illo conuincitur, sicut Adam et Eva, aliena suauitate excusare se nititur.

Cassiodorus super illud Psal. Ad excusandas excusationes in peccatis.

Hoc enim maximum vitium est quo laborat humanitas, ut post peccatum suum maxime ad excusationis confugium, quasi poenitudinis se confessione prosternat, quod facinus inter summa peccata constat numeratum esse, quia inde nascitur, unde ad poenitentiam reus tardius veni, re videatur.

Prosper de vita contemplatiua.

Superbus vult credi se constantem, prodigus libentem, avarus diligentem, temerarius fortem, im humanus parum, ignauus quietum, timidus cautum.

Seneca epistola 60.

Nemo se avarum intelligit esse, nemo cupidum: ceterum tamen ducere querunt, nos sine duce erramus: dicimus, non ego ambitiosus sum, sed nemo Romae aliter potest vivere, non ego sumptuosus sum, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quod iracundus sum, adolescentia hoc facit. Quidem nos decipimus, non extrinsecus est malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet, et ideo difficulter ad sanitatem venimus, quia nos agrotare nescimus.

Ibidem.

Intellige tua esse vitia, quae putas rerum. Quaedam enim locis et temporibus ascribimus, ac illa quocumq; transferimus, secutura sunt.

Glossa Ecclesiastici.

Ne dicas te ex infirmitate carnis tuae peccare, tanquam reflectens culpam in autorem. Hoc est enim declinare cor in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis.

Glossa super Psal. 14.

Maximum est vitium excusationis. Nam quasi cornu contra deum erigit, qui per aliquos peccata sua nititur excusare, ut per diabolum, vel per aliquos suos, vel per necessitatem stellarum.

Glossa super Psal. 70.

Malum est peccare peius est perseuerare, permittit ut est defendere, seu in deum culpam refundere.

Cicero lib. Officiorum.

Vtendum est etiam excusatione aduersus eos, qui sinuitus offendas quantumcumq; possis id quod feceris, necesse fuerit. Nec aliter potueris facere.

Cicero.

Horatius Sermone 1.1. satyra 1.

Parua, nam exemplo est, magni formica laboris: Ore trahit quodcumq; potest, atq; addit aceruo Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.

Iuuenalis satyra 14.

Plurima sunt Fuscine et fama digna sinistra, Et nitidis masculam ac rugam signentia rebus, Quae monstrant ipsis pueris traduntq; parentes: Si damnosa senem iuuat alea, ludit et heres Bullatus, paruq; eadem mouet arma fritillo.

Ibidem.

— Expectas ut non sit adulter a large Filia, quae nunquam maternos dicere moechos Tam cito nec tanto poterit contexere cursu, Vt non terdecies respiret confecta matri Virgo fuit, ceras nunc hac distante pusillas Implet, et ad moechum dat eiusdem ferre cynadis.

Ibidem.

Sic natura iubet, uelocius et citius nos Corripuit uitiorum exempla domestica, Sed reliquos fugienda patrum uestigia ducunt, Et monstrata diuiteris trahit orbita culpe. Abstineat igitur damnis huiusce, etenim uel Vna potens ratio est, ne crimina nostra sequantur Ex nobis genti, quoniam dociles imitandis Turpibus ac prauis omnes sumus: et Catilinae Quocumq; in populo uideas, quocumq; sub axe, Sed nec Brutus erit, Brutus nec auunculus unquam. Nil distat sedum uisusq; haec limina tangat, Intra quae puer est, procul hinc procul inde puellae Lenonium, et cantus pernoctantis parafiti.

Maxima debetur puero reuerentia, si quid Turpe parat, ne tu pueri contempseris annos, Sed peccaturo obstat tibi filius infans. Nam si quis dignum censoris fecerit ira, Quando quidem similem tibi se non corpore tantum Nec uultu dedit, morum quoque filius, et cum Omnia deterius tua per uestigia peccet, Corripies nimirum et castigabis acerbo Clamore, aut post haec tabulam mutare parabis, Vnde tibi frontem libertat emig; parentis, Cum facias peiora senex, uacuoq; cerebro Iam pridem caput hoc uentosa cucurbita querat?

Iuuenalis satyra 14.

Hospite uenturo cessabit nemo tuorum, Verre pavimentum, et nitidum ostende columnas. Arida cum tota descendat aranea tela. Hic lauet argentum, uasa aspera tergeat alter. Vox domini frenit instantis, uirgamq; tenentis: Ergo miser trepidas ne stercore feda canino Atria displiceant oculis uicinis amici: Ne per fusa luto sit porticus, et tamen uno Semodio scopis haec emendat seruulus unus. Illud non agitas, ut sanctam filius emmi Afficiat sine labe domum uitioq; carentem. Gratum est quod patrie ciuium populoq; dedisti. Si facis ut patrie sit idoneus, utilis agris, Vtilis et bellorum et pacis rebus agendis. Plurimum enim intererit, quibus artibus, et quibus hunc tu Moribus instituas. Serpente ciconia pullos Nutrit, et inuenta per deuia rura lacerta. Illis eadem sumptis quaerunt animalia pennis. Vultur iumento et canibus crucibusq; relictis,

Ad factus properat, partemq; cadaueris affert. Hic est ergo cibus magni quoque uultus, et se Pascentis, propria cum iam facit arbore mios. Sed leporem aut capream famule Iouis, et generosa In saltu ueniantur aues, nunc praedacubili Ponitur, inde autem cum se matura leuabit Progenies, stimulantem fame festinat ad illam. Quam primum rupto praedam gustauerat ouo. Aedificator erat Centronius, et modo curuo Litore Caietae summa moenibus Tyburis arce, Nunc Praenestinis in montibus alta parabat Culmina uillarum, Graecis longeq; petitis Marmoribus, uincens Fortunae ac Herculis aedem: Vt spado uincebat capitolio nostra Posides. Dum sic ergo habitat Centronius, imminuit rem, Fregit opes, nec parua tamen mensura reliqua Partis erat, totam hanc turbauit filius amens. Dum meliore nouas attollit marmore uillas.

Exemptio graece ἀνέκδοτος, ut dicitur in 2. 2. 5. exemptus dicitur. Et is est, qui non subest iurisdictioni ordinarij. Diciturq; ab eximo quod est aufero, excipio. Differuntq; eximo et eripio, ut placet Pomponio iuriconsulto: q. eripere est de manibus auferre per raptum. Eximere uero quoquo modo auferre. Itaq; erit eximendi uerbum generale, ut puta: si quis non raperet aliquem, sed moram faceret quo minus in iudicium ueniret, ut actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur, videtur eximisse, quauis corpus non exemerit. Hinc eximium dicitur excellens, egregium, tractum ab eo quod in sacrificijs optimum pecus de grege eximebatur, vel quod primum erat ratum. Et eximij porci dicebantur maiores, qui ad sacrificandum electi erant: sicut uos dicebantur egregie electi: unde egregium dicimus excellens, et eximie et egregie aduerbialiter, et ab eximo exemptio dicitur.

Exercitatio graece ἀσκήσις, ut dicitur in 1. 2. 5. exercitatio dicitur. Et is est, qui non subest iurisdictioni ordinarij. Diciturq; ab eximo quod est aufero, excipio. Differuntq; eximo et eripio, ut placet Pomponio iuriconsulto: q. eripere est de manibus auferre per raptum. Eximere uero quoquo modo auferre. Itaq; erit eximendi uerbum generale, ut puta: si quis non raperet aliquem, sed moram faceret quo minus in iudicium ueniret, ut actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur, videtur eximisse, quauis corpus non exemerit. Hinc eximium dicitur excellens, egregium, tractum ab eo quod in sacrificijs optimum pecus de grege eximebatur, vel quod primum erat ratum. Et eximij porci dicebantur maiores, qui ad sacrificandum electi erant: sicut uos dicebantur egregie electi: unde egregium dicimus excellens, et eximie et egregie aduerbialiter, et ab eximo exemptio dicitur.

Exercitium graece γυμνασιον, ut dicitur in 1. 2. 5. exercitium dicitur. Et est uita humanae conseruatio, caloris naturalis lima, exercitatio dormientis naturae, uirtutum corroboratio, superfluitatum consumptio, ocio inimicum, temporis lucrum, iuuentutis debitum, et senectutis gaudium. Ille ergo solus ab exercitio abstineat, qui sanitatis beneficio uult carere, secundum Fulgentium. Proverb. ca. 12. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Qui autem seclatur otium, stultus ille est.

Ecclesiasticus ca. 9.

Quodcumq; facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia trunt apud inferos quo tu properas.

Hier.

EXPERIENTIA.

Hieronymus in sermone.
Non facile capit a diabolo qui bono vacat exercitio
Bernardus ad fratres.
Rusticus durus habet neruos, lacertos fortes, exercitatio hoc facit, siue cum corpore inolefcit, voluntas facit vsum, vsum exercitium, exercitium vires subministrat.
Bernardus in sermone natiuitatis domini.
Pastoribus vigilantibus exhibita est visitatio angelorum & allocutio. Agnoscant ergo homines, quia qui in labore hominum non sunt, visitari ab angelis non merentur.
Hugo de Institutione nouitiorum.
Sape illa quae in publico non valemus, necessario quendam prius in secreto exercitationis vsum exposcunt, quia si ea prorsus in occulto negligimus, ut post modum eis dum opus est, in publico non valemus.
Cassiodorus lib. 9. Epistolarum.
Constat omnem operam si longa intercapedine quietescat, egre resumitur. Quis enim ignoret cunctis aut artificibus aut artibus maximum decus vsum venire? cumque studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus ingenia pigrescere in artibus.
Idem lib. 4. Epistolarum.
Aegrescit profecto ingenium, nisi vigilatione reparetur. Cito expediuntur horrea, quae assidua non fuerint adiectione suffulta. Thesaurus ipse quam facile profunditur, sic humanus sensus cum alieno non farcitur inuento, cito potest attenuari de proprio.
Vegetius de Re militari lib. 2.
Omnes artes omniaque opera quotidiano vsum & iungi exercitatione proficiunt. Quod si in parvis verum est, quanto magis decet in maximis custodiri?
Seneca epistola 23.
Quem in ipsa re trepidare volueris, ante rem exerceas.
Aristoteles lib. 5. Metaphysicae.
Exercitium est causa sanitatis, & econuerso.
Idem lib. 1. Rhetoricae.
Exercitium, ut in pluribus conseruat sanitatem.
Idem lib. 2. Ethicorum.
Exercitium temperatum conseruat sanitatem.
M. T. C. lib. 2. Rhetoricorum.
Exercitatio est assiduus vsum & consuetudo.
Quid in epistola Phedra ad Hippolytum.
Ars fit a teneris crimen condiscitur annis.
Ibidem.
Quod caret altera requie durabile non est.
Hec reparat vires, fessaque membra leuat.
Arcus & arma tuae tibi sunt imitanda Diana,
si nunquam cesses tendere, mollis erit.
Exilium graece φυγή, id est, exulatio, exul dicitur.
Exilium autem venit ab exul, qui dicitur extra solum natale: hoc est, qui extra patriam electus est: hinc exulo verbum, quod est extra patriam electus viuo, & exulabundus in exilio vitam agens.
Euripides in Medea.
Id est.
Multa attrahit exilium mala secum.
Ibidem.
Id est.

Laborum non alius supra, quam terra patria priuari.
Existimatio quod graece ὑποτίμησις, id est, existimatio reputo dicitur. Fere semper passim capitur, ut homo magnae existimationis, id est, de quo omnes bene opinantur, & quem magnum existimant. Vide de hoc vocabulo supra in Aestimatio, & de hac materia supra in Auctoritas.
Exorcismus graece ἐξορκισμός, id est, exorcismus, id est, adiuro dicitur. Est autem adiuratio contra diabolum, ut habetur de conse. dist. 4. cap. Ant. decem dies. De hac materia vide supra in Adiuratio, & in adiurationis arbore.
Exordium graece προομιον, id est, exordium, id est, proemium facio dicitur. Est exordium siue proemium orationis initium, sicut in poesi praefatio, in lyra pulsatione praecedens. Diciturque ab exordior, quod est fari incipio. Reddior vero est rursus incipio.
Expectatio graece ὑπομονή, id est, expectatio dicitur. Est autem expectatio motus spei propter cognitionem praecedentem respectu auxilij alieni, secundum b. Tho. prima secundae q. 4. o. art. 2. Expectare dicitur protensionem appetitus in aliquo, cum quiete prius ante fugam, secundum b. Tho. 3. sent. dist. 26. q. 1. art. 1. Dicitur autem expectatio a verbo specio, quo non utimur nisi in compositione: licet antiqui etiam in simplici veretur prouideo: unde augures specere, hoc est inspicere aues dicebant, & inspectionem auium pro inspectione & contemplatione. Ennius. Vos epulo postquam spexit, & vestipici custodes vestium serui: quod frequenti diligentia vestes inspiciebant. Plautus. Tum familia tota vestis inspicit, iunctos auricustos. Et quoniam cum aliquem praestolamur, an veniat frequenter aspice re solemus. Ideo expecto sumitur pro praestolor. Aliquando pro moram traho. Virgili. Tyria Carthagine qui nunc expectat. Nonnunquam desidero. Idem: Expectate venis. Unde expectatio, quod modo praestolationem, moram modo desiderium significat.
Homerus in Iliados.
Id est.
Turpe certe diu expectare, uacuumque redire.
Experientia graece ἐμπειρία, id est, experientia, id est, experientia dicitur. Experimentum autem siue experientia nihil aliud esse videtur, nisi accipere aliquid ex multis in memoria retentis, cum aliqua rationatione in particularibus, secundum b. Tho. super li. Posteriorum 2. co. 2. le. fi.
Experientia est cognitio singularium, Ars vero universalium, secundum Arist. lib. 1. Metaphysicae.
Experientia venit ab experior. Experiorque venit a perio verbo, quo utebatur antiqui pro aperio, doceo, unde peritos dicimus doctos, & expertos. Sicuti econuerso Imperitos, indoctos atque inexperitos, unde peritia & imperitia deriuantur, ab eo verbo aetiuo perio fit compositum quod est in vsum experior, unde experti, periti & experientia, vsum, doctrina. Expertes autem dicuntur ignari, rudes, nullam rerum experientiam habentes. Item expertes qui non sentiunt: ut expertes doloris, qui do.

EXEMPLVM.

CVI.

Gregorius homilia 25.
Perpendo Petrum, considero latronem, aspicio Zachaeum, & nihil in illis aliud video, nisi ante oculos nostros posita spei & poenitentiae exempla.
Idem in homil. super euang.
Cum clericum videmus admonendus est, quatenus sic viuatur, ut exemplum vitae secularibus prebeat, ne siquid in illo reprehenditur ex eius officio ipsa religionis nostrae aestimatio grauetur.
Iohannes Chrysostomus habetur dist. 41. cap.
Multi sacerdotes.
Ideo & malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit non dignitatem. In iudicio enim tuo sedes, siquidem bene vixeris, & bene docueris, populum instruis: si bene docueris, & male vixeris, tui solus condemnator eris. Nam bene viuendo & bene docendo populum instruis quomodo viuere debeat, bene autem docendo, & male viuendo deum instruis, quomodo te debeat condemnare.
Isidorus de Summo bono, li. 1. parte 2. cap. 11.
Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplum aliud quod inuenitur, seque, in illo quasi speculo prospicit, ut adiciat quod deesse virtutis agnoscit. Minus enim se ipsum homo ex se ipso considerat. Sed dum alterum intendit, id quod minus est, virtutis addidit.
Idem in Syno. soliloquio, li. 1. ca. 10.
Aspice ex alio tormento quod timeas. Respice in alieno exitio quod pauescas. Euita foueam in qua alium videris cecidisse coram te. Pericula aliena in te pertimesce. Quae verbis doces, exemplis ostende.
Idem Soliloquiorum lib. 2. ca. 3.
Vita malos, caue iniquos. Si fueris socius conuersationis eris & virtutis. Similis simili coniungi solent: vitam cum malis ducere periculosum est, & cum his qui prauae voluntatis sunt sociari.
Isidorus de Summo bono lib. 2.
Maioris est culpa manifeste quam occulte peccare, dupliciter enim reus est, qui aperte delinquit, quia agit & docet.
Bernardus in sermone.
Non tibi videtur grauiorem Christus substinere persecutionem, qui suggestionem maligna, exemplo pernicioso scandali occasione ab eo peruerit animas quas redemit, quam a Iudaeis qui sanguinem suum fudit.
Idem in sermone 56.
Sermo quidem viuus & efficax exemplum operis est, plurimum faciens suauisibilem, tunc cum intendimus, quod dicitur, dum monstratur scibile quod suaderetur.
Bernardus in epistola 72.
Pulcherrimus ordo est & saluberrimus, ut unus quod portadum imponis, tu portes prior, & ex te discas qualiter oporteat alijs moderari.
Leo Papa in serm. de Ieiunio.
Validiora sunt exempla quam verba, & plenius opere docetur, quam voce.
Hugo de Claustro animae li. 3.
Sic luceat lux vestra coram hominibus, & ex hoc

autem sit, cum apparet misericordia in affectu, benignitas in vultu, humilitas in habitu, modestia in cohabitatione, patientia in tribulatione.
Cassiodorus li. 1. Epistolarum, epistola 38.
Illi prudentiores sunt semper habitus, qui multorum hominum conuersationibus probantur eruditi.
Idem lib. 5. Episto.
Clarius enim suas maculas reddunt, si illi ad quos multi respiciunt aliqua reprehensione sordescunt. Alioquin expedit non videri quam cunctorum irrisione signari. Omnes ergo qui grauiorum cella petimus vitiis, humilia deferamus, sit in nobis frons libera, ut aliorum possimus emendare peccata, & quatenus crimen omne quod inquinat, & ideo dissimilis ab accusato debet esse qui iudicat.
Idem lib. 5. epistola 44.
Instructus redditur animus in futuris, quando praeteritorum commouetur exemplis.
Idem li. 10. epistola 13.
Res minor ad potioris currit exemplum, & alieni facti iure iudicis sustinet, qui peccatis praestat exempla.
Idem li. 12. epistola 3.
Nemo amplius acquirit, quam qui se bona conuersatione tractauerit.
Lactantius Firmianus lib. 3. Diu. institutio- num aduersus gentes.
Qui docent tantum nec faciunt, ipsi preceptis suis detrahunt. Bonum est autem recta & honesta praecipere, sed nisi & facias mendacium est, & incongruens atque ineptum, non in peccatore, sed in labris habere bonitatem. Qui nimis parcus est, discit aqua polenta vitam posse tolerari. Qui odit uxorem huic enumerantur coelibatus bona. Habent malos liberos orbitas praedicantur. Aduersus impios parentes nullum vinculum esse naturae, literae licet paucae sint, variae tamen collocatae innumerabilia verba conseruiunt, non enim fas aut eum qui sceleratus in vita foeliciter effungere quod meretur, aut eum qui ob iustitiam miserrimus fuerit sua mercede fraudari.
Innocentius papa, & habetur dist. 20.
De quibus causis.
Sanctorum exempla perspicaciter recordamini.
Seneca ad Lucilium epistola 13.
Id agamus, ut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non ut contraria. Alioquin quos emendare volumus, fugamus a nobis & aueramus. Illud quoque efficiamus, ut nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, secundum omnem humanitatem & congregationem, a qua professione dissimilitudo nos separabit. Videamus ne ista per quae admiratione parare volumus, ridiculosa & odiosa sint.
Idem epistola 25.
Prodest sine dubio custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, hoc quidem longe magnificentius est sic viuere, tanquam sub alicuius boni viri, ac semper praesentis oculis, cum iam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reuerentia, & donec te eum feceris, cum qua peccare non audeas.
Idem in Prouerbis.

Dignus tibi sis, corā te peccare pudeat, discipulus est prioris posterior dies. Ex vicio alterius sapiens emendat suum. Optimū est maiorum sequi vestigia, si recte praecesserint. *Ibidem.*
Bonum est in malo alieno fugienda tueri.

Senece in Sententijs oratorum.
si bene egeris, ipse tibi personae auctoritatem dabis. viri boni est scire pati, nec facere iniuriam. Auctor malus bonam rem turpem facit.

Senece lib. Declamationum.
Filius quid imitandum sit, dicitur exemplo.

Idem Tragedia 6.
Ferre quam sortem patienter omnes
Nemo recusat.

Aristoteles lib. 1. Poetice.
Exemplis vitamur in dicendo, ut facilius intelligatur quod dicitur.

Idem lib. 1. Priorum.
Exempla non ponimus, quia ita sunt, sed ut sentiant addiscentes.

Idem lib. 2. de Celo et mundo.
Proposita iuxta se posita magis elucescunt.

Idem lib. 9. Ethic.
Accipere virtutes virtuosorum beatissima est vita.

Idem lib. 9. Ethicorum.
In omnibus oportet imitari meliorem, vel quod melius est.

Idem 10. Ethic.
Magis mouent exempla quam verba.

Ibidem.
In actionibus humanis minus creditur sermonibus quam operibus.

Ibidem.
Quando sermones dissonant in operibus sensibilibus, tunc contemnuntur.

Idem lib. 7. Politicorum.
Iuuenes sunt custodiendi, ut nec dicant, nec audiant malum, vel turpe aliquod, quia ex dicere et audire aliquid turpius de facili fit facere aliquod turpe.

L. Dioge. de Vita et moribus philosopho.
Interrogat Solon qualis debet esse populi rector respondit, populi rector prius se quam populum rectificare debet. Alioquin erit velut qui umbram curuam rectificare conatur priusquam virga curuam umbram faciens recta fiat.

Ibidem.
Per viam publicam ne ambules, id est ne multorum sequaris errores, Pythagoras dicebat.

Ibidem.
Cum Virgilio ab imperitis obijceretur, quod alienos versus suo operi inserebat, respondit, magnorum virorum est clauam extorquere de manu Herculis.

Plutarchus in Apophthegmatibus.
Alexander adhuc puer cum leuitate corporis et pedum velocitate plurimum valeret, hortatus a patre, ut Olympiacis ludis stadium curreret, ait, sacer id quidem, si cum regibus mihi certamen futurum esset.

Ibidem.
Praeterea cum Alexander res gestas legeret, colla- chrymauit, dixitque ad amicos, is cum hac esset etate Dariū vicit, mihi vero in hanc usque diem gestum est nihil.

Macrob. Saturn. lib. 6.
Considerandum hunc esse fructum legendi, et mu-

lari ea quae in alijs probes, quae maxime inter aliorum dicta mireris in aliquem vsum tuum opportuna deriuatione conuertere. Quod et nostram inter se quam ex Graecis, et Graecorum excellentes inter se saepe fecerunt.

Idem Saturn. lib. 7.
Plebeia ingenia magis exemplis, quam oratione capiuntur.

Ciceroli. Officiorum.
Plerumque autem preceptis parentum imbuti ad eorum consuetudinem moremque deducimur.

Idem Rhetor. lib. 2.
Exemplum vitiosum est, si aut falsum est, ut reprehendatur, aut si improbum, ut non sit imitandum, aut maius, aut minus, quam res postulat.

Cicero. Rhetor. nouo. lib. 4.
Hoc ipsum maximum artificium est, in arte sua posse alienis exemplis vti.

Ibidem.
Nam rerum omnium imperiti, qui vniuscuiusque rei de rebus antegestis exempla petere non possunt, hyper impudentiam facillime deducuntur in fraudem. At hi qui sciunt quid alijs acciderit, facile ex eorum euentibus suis possunt rationibus providere.

Vale. Maxim. lib. 2. tit. de Institut. antiquis.
Maiores natu in conuiuijs ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensapangebant, quo ad ea imitanda virtutem iuuenum alacriorem redderent. Quid hoc splendidius? quid hoc vtilius certamine? Pubertas canis suū dectis reddebat, defuncta virum cursu aetas ingredientes actuosam vitam fauoris nutritis prosequeretur.

Ibidem.
Spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumit.

Quintus Curtius de Gestis Alexandri. lib. 6.
Liberior est in mutuas querelas dolor.

Lucius Apuleius de Deo Socratis.
Quin nos quoque Socratis exemplo et commemoratione erigimur.

Plautus in Pseudolo.
Probum esse patrem oportet, qui gnatum suum esse proborem quam ipse est postulat.

Ibidem.
Id ne tu mireris si patris et filius.

Claudianus.
Scilicet in uulgus manant exempla regentium.

Quintus de Ponto lib. 3. elegia 2.
Dum feriant unum non unum fulmina terrent.

Iunctusque percusso turba pauere solet.
Cumque dedit paries uenturae signa ruinae.

Sollicito uacuis sit locus ille metu.
Quis non est timidus aegri contagia uitae.

Vicinum metuens ne trahat inde malum.
Idem 6. Fasti.

Sic agitur censura, et sic exempla parantur.
Cum iudex alios quod monet, ipse facit.

Horatius Carminum lib. 3. ode 5.
Hoc cauere mens prouida Reguli

Dissentientis conditionibus
Foedis, et exemplo trahentis

Pernicem ueniens in auiam.
Si non periret immiserabilis

Captiuapubes.

qui dolorem non sentiunt, ut expers mortis, qui non moritur. Expers humanitatis, qui nihil habet humani. Sunt tamen qui velint experiri non ab experior venire, sed ab expars, quasi extra partem. Venit autem a perio, unde dicitur experior, a pario paris.

Menander.
Experientia enim in experientia imperat.

Idem.
Exprobratio graece dicitur *ἐνδοκίμασι*. et *ἐνδοκίμα* exprobo dicitur. Est autem exprobratio ingestio improprietatis in facie, sed oblocutio est occulta detractatio, secundum beat. Tho. super

Psalmum 43. col. 9. Dicitur autem exprobro ab exprobrum, est autem probrum scelus, ac flagitium.

Et per metaphoram pro ignominia accipitur, quae ex scelere sequi solet: ut datum est ei probro, hoc est ignominiae ascriptum, hinc probrum dicimus ignominiosum, et opprobrium ignominiae obijcere, a quo opprobrium pro ipsa ignominia. Item opprobrium ignominiosum ali-

quid obijcere, a quo exprobratio ipsa probris obiectio.

Terentius in Andria.
Nam iste commemoratio quasi exprobratio est immemoris beneficii.

Cicero lib. de Amicitia.
Odiosum sane genus hominum officia exprobrantium, quae meminisse debet is potius in quem collata sunt, non commemorare is qui contulit.

Martialis lib. 12.
Impudet ipse deus nectar mihi fiat acetum.

Et uaticani perfida uicinia cadi.
Exquisitio venit ab exquiro, quod graece dicitur *ἐκκρίνω*. Est autem exquiro idem quod diligenter inquiri, a quo exquisita dicuntur digna, electa, quasi diligenter quae sita. Et exquisitor vocatur honoratus questor, et primus. Et exquisite aduerbium hoc est diligenter, electe, culte. Differunt autem quere et exquirere, quia quere est scrutari, ingere. Exquirere vero est discernere, et eligere.

Exultatio graece dicitur *ἀγχιμασία*. et *ἀγχιμα* exultio dicitur. Est autem exultatio expressio exterior prorupens in signum interioris gaudij, quia interi-

us gaudij sui magnitudine ad exteriora prodit, secundum b. Tho. 4. Sent. di. 49. q. 3. art. 1. Unde exultatio in magnis gaudijs dicitur. Venit autem exultatio ab exulo frequentatiuo huius uerbi exilio, quod est, ex eo prodo, et quasi saltando prorumpo. Exulto proprie significat supra modum exilio, atque efflor, et quasi gestibus quibusdam et saltibus affectum animi ostendo, siue ira id fiat, siue saeuitia, seu uoluptate, aut alia quacumque affectione. Hinc exultabundus, et exultatio deducuntur.

Fabula graece dicitur *μῦθος*. et *μῦθος* fabulor, *μῦθος* uisus est. fabulosus dicitur. Est autem fabula res ad uilitatem, siue delectationem hominum conficta, ut sunt poetarum fabulae, ut fabulae Esopae, quae ab Hesiodo poeta initium sumpsere: dicitur autem fabula a fando, inde fabule et confabulor simul

loquor, et confabulatio, hoc est colloquutio. Fabula facit diminutuum fabella. Est autem proprie sermo.

Martialis.
Quod tibi moechum fabula nulla dabit.

Paulus apost. 11. ad Timotheum. cap. 4.
Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coarctauerunt sibi magistros prurientes auribus. Et a ueritate quidem auditum auerterent, ad fabulas autem conuertentur.

August. li. de Mendacio.
Apud authores secularium literarum, ut apud Horatium, Mus loquitur muri, et mustella vulpecula, ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax, referatur significatio. Unde Esopiales fabulae ad eum finem relatas nullus inruditus fuit, qui putaret appellanda mendacia, haec et in sacris libris, ut in librum Iudicum, cum ligna sibi regem fecerunt, et loquuntur ad sicum, et ad vitem, quod totum fingitur, ficta quidem narratione, sed ueraci significatione haec dicuntur.

Ambros. li. 3. de Officijs.
Fabula et si vim ueritatis non habeat, tamen rationem habet, ut iuxta ea possit ueritas manifestari. Referunt (inquit) seculares uirum quendam fuisse, ut quoties uirum suarum destitutus amicam et nutricem terram impulsu aduersarii contigisset de solo surgens magis in aduersarium praeualeret, et sic occasio prostrati occasio fiebat triumphi. Dabat infirmitas fortitudinem. Lapsus palmam, ruina uictoriam, cui haec conueniunt nisi Christo: quia ad hoc cecidit, ut gloriosius resurgeret.

Isidorus li. Sententiarum, et habetur dist. 22. Ideo.
Ideo prohibebit Christianus legere figmenta poetarum, quia oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incerta libidinum, non enim thura solum offerendo demonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

Idem li. Ethymologiarum. 1.
Fabulae a fando dicitur, quia non sunt res factae, sed tantummodo loquendo dicitur, quae ideo sunt inducuntur, ut ficto animalium mutorum inter se colloquio, imago quaedam uitae hominum nasceretur. Sicut Mus loquitur muri, mustella vulpecula, et in lib. Iudicum, ligna sibi regem requirunt, quod totum ad mores ordinatur, ut ad rem quae intenditur ficta quidem narratione, sed ueraci significatione peruenitur. Sic enim Demosthenes usus est fabula aduersus Philippum, qui ab Atheniensibus postulauit decem oratores, et ille finxit fabulam.

Lupi uaserunt pastoribus, ut in amicitiam conuenirent. Cumque hoc pastoribus placuisset, petierunt lupi ut primo sibi uice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio iurgiorum, annuerunt pastores, et tunc lupi omnia dempta formidine, omnem gregem non solum proficietate, sed etiam pro libidine lacerauerunt. Sic inquit philosophus, sublati oratoribus in populo Atheniensium

FAMA.

Ibidem.
Facta, non famam spectari oportet.
Idem li. Topicorum.
Fama vulgi est quoddam multitudinis testimonium.
Cicero in Philippicis lib. 1.
Ea est gloria, laus recte factorum magnorumque in
 temp. meritorum, quae tamen optimi cuiusque ma-
 gnitudine, et testimonio comprobatur.
Ibidem li. 3.
 Nihil est detestabilius dedecoratione, nihil scedi-
 us seruitute. Ad decus et libertatem nati sumus,
 aut hoc teneamus, aut cum libertate moriamur,
 dedecus virtus propulsare solet.
Cicero li. 1. Tuscul. quæst.
Quid poetæ? Nōne post mortem nobilitari voluit?
 Vnde ergo illud: Aspicite o ciues senis Ennii ima-
 ginis formam. Hic vestrum pinxit maxima facta
 patrū. Mercedē gloriæ flagitabat ab his, quum pa-
 tres affecerat gloria. Idemque. Nemo melachrymis
 decoret, nec funera fleu faxit. Cur? voluto viuis
 docta per ora virum, sed quid poetæ? Opifices
 post mortem nobilitari volunt. Quid enim? hi-
 dias sui similem speciem inclusit in elypeo Miner-
 uæ, cum scribere non liceret? Quid nostri philoso-
 phi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de cō-
 temnenda gloria sui nomina inscribunt?
Aristoteles lib. 7. Ethicorum.
Fama quam omnes famant non omnino perit.
Valerius Max. li. 2. tit. 1. de Institutis antiquis.
Ariopagus Athenis bonos ciues corona decorandi
 primo consuetudinem introduxit, duobus oleæ
 connexis ramulis clarum Periclis cingendo ca-
 put. Probabile institutum, siue rem siue personā in-
 tueri velis. Nam et virtutis vberimum alimen-
 tum est honos, et Pericles dignus, a quo talis mu-
 neris dandi potestas potissimum initium ceperat.
*Valerius Maximus lib. 7. tit. sapienter
dicta aut facta.*
Socrates expedita et cōpendiaria via eos ad glo-
 riam peruenire dicebat, qui id agerent, ut qua-
 les videri vellent, tales etiam essent. Qua quidē
 prædicatione aperte monebat, ut homines ipsam
 potius virtutem haurirent, quam vmbra eius
 confectarentur.
Hesiodus.
*Πῶς δ' ἔστιν πομπὴν ἀπ' αὐτῶν, ὅς τις πομπῇ
ἀκούει φησὶ, ὅς τις νότις ἵσ' ἔχ' αὐτῶν.* *Id est.*
Fama aut nulla penitus perit, quā multi populi fami gerāt.
Dea certe quedam est et ipsa.
Plautus in Mustellaria.
Ego si bonam famam mihi seruasse, sat ero diues.
Idem in Persa.
Hominum immortalis est infamia, etiam tunc uiuāt, cū me se
 credas mortuam.
Virgilius Aeneidos lib. 4.
Fama malum, quo non aliud uelocius ulium
 Mobilitate iacet, uiresque acquirat eundo,
 Parua metu primo, mox sese tollit in auras,
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit. *Et post.*
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plenas,
 Tortuigiles oculi subter (mirabile dictu)

*Tot lingua, totidem ora sonant, tot surrigit aures,
 Et magnas territat urbes.* *Et post.*
Tam fidei prauis, tenax, quam nuntia ueri.
Quid. Metamorph. lib. 7. scilicet 1.
Sed te ne faceres, tenuit reuerentia Famae.
Idem lib. 9. scilicet 3.
 — Fama loquax peruenit ad aures
 Deamira tuas, quæ ueris addere falsa
 Gaudet, et è minimo sua per uestigia crescit.
Idem li. 12. scilicet 3.
 Orbe locus medio est inter terrasque fretumque,
 Caelestesque plagas triplicis confinia mundi,
 Vnde quod est unquam, quamuis regionibus absit,
 Inspicitur, penetratque cauius uox omnis ad aures.
 Fama tenet, summaque domum si legit in arce,
 Immanerosque aditus ac mille foramina testis
 Addidit, et nullis in cludit lumina portis.
 Nōne dieque patet, tota est ex ære sonanti.
 Tota fremit, uocesque refert, iteratque quod audit,
 Nulla quies intus, nullaque silentia parte,
 Nec tamen est clamor, sed parua murmura uocis,
 Qualia de pelagi, si quis procul audiat, undis
 Esse solent, qualem uel sonum cum Iuppiter atras
 Increpuit nubes, extra tonitrua reddunt.
 Atria turba tenet, uerunt leue uidetur euntque,
 Mixtaque cum ueris passim commenta uagantur
 Milia rumorum, confusaque uerba uolitant.
 Equibus hi uacuas implent sermonibus aures.
 Hi narrata ferunt alio mensuraque fidei
 Crescit et auditus, aliquid nouum adiecit auctor,
 Illic credulitas, illic temerarius error
 Vanaque leuitia est, conseruatque timores,
 Seditionisque, recens, dubioque autore susurri.
 Ipsa quid in caelo rerum pelagoque geratur
 Et tellure uidet, totumque inquit in orbem.
Idem li. 3. de Arte amandi.
Quid petitur sacris, nisi tantū fama poetis,
 Hoc uotum nostri summa labora habet. *Ibidem.*
Sed fame uigilare iuuat, quis nosset Homerum,
 Illius æternum si latuisset opus?
Quis Danaen nosset, si semper clausa fuisset,
 Inque sua turri si latuisset anas?
Quid. li. 4. Tristium elegia ultima.
 Non ego diuitias dando tibi, plura dedissem.
 Diuitis ad manes nil feret umbra suos.
 Perpetui fructum donauit nomini: Idque
 Quo dare nil potui numerare, maius habet.
Ibidem.
 — Fama manet sacra.
Propertius lib. 3. elegia 18.
Et terrarum rumor transit et maria.
Idem lib. 4. elegia ultima.
Hec est cœmici merces extrematrumphi,
 Laudat ubi meritum libera fama rogam.
Martialis lib. 1.
 — Cineri gloria sera uenit.
Horatius Carminum lib. 4. ode 8.
Dignam laude uirum musa uocat mori.
 Cælo musa beat.
Horatius Carminum lib. 4. Ode 9.
Paulum sepulchre distat inertia

FIDES.

CXL.

Feracitas græce ὑποφειν, ὁ ὑποφειν, ὁ ὑποφειν, ferax
 dicitur. Est autem abundantia, uenitque a ferax fe-
 racis, quod uenit a fero fers. Plinius. Ut tam fe-
 rax bonarum artium seculum uideremus. A ver-
 bo fero pariter ueniunt fertilis et fertilitas, et fer-
 uiliter aduerbium.
Festiuitas græce ἑορτή, ἡ ἑορτή, celebratio dici-
 tur. Venerit autem festiuitas a feriis, ita et festiuus
 et festiuo uerbum, hoc est diem festum ago. Et
 festus festa festū. Vnde festus dies dicitur, et res
 festiua, hoc est munda et lepida, frondem festā
 lætam et iuncundā dicimus. Virgilius. Festa vella-
 mus fronde per orbem hinc profesti dies, qui
 hominibus ad rempūatam, uel publicam ad-
 ministrandam concessi erant. Fasti uero erant, qui-
 bus licebat prætori ius dicere, et licebat fari præ-
 tori tria uerba do, dico, addico. Nefasti autē his
 contrarij, quibus fari non licet.
Quidius.
 Ille nefastus erit per quem tria uerba silentur,
 Fastus erit per quem lege licebit agi.
 Hinc Fastorum libri appellati sunt, in quibus to-
 tius anni descriptio continebatur.
Feudum est beneficium quod ex beneuolentia
 conceditur alicui, ita quod proprietates rei im-
 mobilis beneficiario penes dantem remaneat.
 Vtus fructus autem illius rei ita ad recipientem
 transeat, ut ad eum hæredesque suos masculos, et

foeminas, si de hoc nominatum est dictum, in per-
 petuum pertineat, ad hoc uelle siue sui hæredes
 fideliter domino seruiant, siue illud seruitium
 sit nominatum expressum, quale debeat esse, si-
 ue non.
Fictio græce πλοκάμα, ἡ πλοκάμα, dicitur. Est autem fin-
 gere ostenderedictio uel factio, quod non est uerum
 et est speciale peccatum, si hoc intēdatur, secun-
 dum beatum Thomam 3. parte quæst. 69. arti. 9.
 Quidam uanum fictum, falsum, ita distinguunt,
 ut falsum loqui mēdaci sit, fictum callidi, uanū
 stulti: falsum loqui culpæ sit, fictum uirtutis, uanū
 uerocordiae. Falsis decipiamur, fictis delecte-
 mur, uana spernamus. Fictio a fingo uenit, quod
 proprie est formare et facere. Virgilius. Nec si
 memiserum fortuna Sinonem finxit. Hinc figu-
 los, et fictilia, et figulina ars, in qua fictilia fiunt
 ex creta, et argilla. Aliquando tamen fingo pro
 simulo accipitur, quoniam ea quæ simulamus ita
 formamus atque componimus, ut uera esse uide-
 antur. Hinc fictio et figmentum deducuntur,
 hoc est res simulata, et fecte aduerbium, hoc est
 simulate: hinc figura et figmentum, de quibus
 infra.
Fidei iussio græce πίστις, ἡ πίστις, fide iubeo
 dicitur. Vnde fidei iussor, qui pro alijs debitis in-
 tercedit, qui et ὑποστάς, ὁ ὑποστάς, dicitur.

Fides cuius, be. Tho. secunda.

Materia	Causa efficiens	Principalis	Actus	Correspondentia	q. 1. arti. 1.	In qua i. subiectū, et est intellectus.	Speculatiua principaliter.
					q. 6. arti. 1.	Circa quam, id est Obiectum.	Practica secundario.
					q. 6. arti. 1.	Intrinseca, et per se sufficiens. Deus.	Formale, et est ueritas prima, cui credimus.
					q. 6. arti. 1.	Extrinseca, et per accidens. Homo, Angelus, insufficiens.	Material. Articuli fidei in apostolico symbolo contenti. Reuelans immediate credibilia prophetis et apostolis. Mittens prædicatores ad prædicandū credibilia reuelata. Mouens per gratiam uoluntatem ad assentiendum.
Fides cuius, be. Tho. secunda.	Causa efficiens	Principalis	Actus	Correspondentia	q. 4.	Interior est credere.	Dei. Deo. In deū.
					q. 13.	Exterior confiteri, Oppositum, Blasphemia.	quæst. 10. Infidelitas. Apostasia a fide.
					q. 7. arti. 1.	Timor.	Paganorum. Iudeorum. Hæreticorum. Cordis.
					q. 8.	Purificatio cordis.	Diui nomis. Oris.
Fides cuius, be. Tho. secunda.	Causa efficiens	Principalis	Actus	Correspondentia	q. 14.	In intellectu oppositū.	Desperatio. Presumptio.
					q. 15.	Cecitas mentis. Hebetudo sensus.	In spiritu sancto. Infirmum san.
					q. 8. arti. 7.	Beatitudo sexta. Beati mundo corde.	Impugnatio ueritatis agnitæ. Inuidencia fratris. In gratia.
					q. 8. arti. 7.	Beatitudo sexta. Beati mundo corde.	

FIDES

Fides graece *πίστις* h. *πίστις* fido dicitur. Fides multipliciter sumitur, nam quandoque dicitur sponsio, item fidelitas. Item conscientia, item creditum, vel collectio creditorum. Item sacramentum, item fides informis, de qua I. ad Corinth. 13. Et si habuero omnem fidem &c. Item fides viua de qua ad Hebr. 11. & hoc modo sumpta, sic diffinitur.

Fides est substantia rerum sperandarum argumentum non apparentium, secundum apostolum Paul. ad Hebr. 11. vel sic, ut

Dantes Paradisi ca. 24.

Fede e substance de cose sperate,
Et argomento delle non parenti,
Et questa pare a me sua quiditate.

Fides magistraliter sic describitur.

Fides est virtus, qua ea quae ad fundamentum religionis pertinent, recte firmiterque creduntur.

Fides est voluntaria quaedam, & certa praebitio nec dum propalatae veritatis, secundum Bernard. li. de Consideratione.

Fides est cogitare cum assentione ea quae ad Christianam pertinent religionem, secundum Augustin. li. de praedestinatione sanctorum.

Fides secundum b. Tho. secunda secundae q. 8. art. 1. est habitus mentis, quo inchoatur vita aeterna in nobis, faciens intellectu assentire non apparebus.

Fides est opinio vehemens, secundum Aristotelem lib. 4. Topicorum.

Fides diffinitur per sex diffinitiones a beat. Tho. secunda secundae q. 4. art. 1. & reducuntur ad eam, quam dat sanctus Paulus, ut ad perfectissimam.

Fides proprie est dictorum & conuentorum constantia, & veritas dicta quod fiat, quod dictum est. Terentius: Sed ijs quas semper in te intellexi sitas, aliquid sancte promittere, Virg. Accipe daq; fidem. Aliquando tamen pro credulitate ponitur, unde bonae fidei possessor, qui ignorauit rem, quam emit alienam esse, aut putauit eum, qui viderat ius videri habuisse, ut puta procuratorem aut tutorem fuisse. Sane habere fidem credere est, & accipere fidem est credi. A fides fit fido, quod est fidem habeo, i. spe pono & credo. Cuius oppositum est diffido, hoc est crudelitatem depono, siue despero hinc etiam fit fidentia, hoc est audacia, & intimitas, & fiducia, quod pariter audaciam significat fere semper in bonis rebus, quae uis & in malam partem accipitur, sed perraro. Inde confido, confidens confidentissimus. Virg. Nam quis te iuuenem confidentissime nostras Iussit adire domos? confidentissime inquit, pro impudentissime, & maxime temerarie.

Fides interdum chordam citharae significat, & ipsam cithara, ita dicta, eo quod tantum inter se chordae eius, quantum inter homines fides concordet. Cuius diminutiuum est fiducula pro parua cithara, siue pro parua chorda. Nec declinatur haec fides, ut placuit Prisciano & Agratio. Sunt & fideulae quaedam tortoria instrumenta.

Fidus & fidelis differunt, secundum Donatum sapienter Terentium Quod fidus est amicus, fidelis est seruus. Fidi in maximis. Fideles in minoribus negotiis.

Fides quid differat ab opinione, Vide infra in Opinio.

Regum I. ca. 26.

Dominus autem retribuet unicuique secundum iustitiam suam & fidem.

Paradip li. 2. cap. 16.

Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram, & praebent fortitudinem his, qui corde perfecti credunt in eum.

Ibidem cap. 20.

Audite me viri iuda, & omnes habitantes Hierusalem, Credite in domino deo vestro, & securi eritis. Credite prophetis eius & cuncta euenient pro spera.

Esdra lib. 3. ca. 15.

Omnis incredulus in incredulitate sua morietur.

Prouerb. ca. 20.

Multi homines misericordes vocantur. Virum autem fidelem quis inueniet? Sapientia ca. 1.

Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis querite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tantillum, apparet autem his, qui fidem habent in illum.

Ecclesiastici ca. 2.

Crede deo & recuperabis te, & dirige viam tuam, & spera in illum.

Ibidem.

Qui timetis dominum, credite illi, & non euacuabit merces vestra.

Ibidem.

Respicite filii nationes hominum, & sciote, quia nullus sperauit in domino, & confusus est. Quis enim permansit in mandatis eius & derelictus est? Aug. quis inuocauit eum, & despexit illum? Quoniam pius & misericors est deus, & remittit in distributione peccata, & protector est omnibus exgentibus se in veritate.

Ibidem ca. 32.

In opere tuo crede ex fide animae tuae, haec est enim conseruatio mandatorum. Qui credit deo, attendit mandatis, & qui confidit in illo non minoratus erit.

Isaia ca. 21.

Qui incredulus est infideliter agit.

Abacuc cap. 2.

Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso. Iustus autem in fide sua uiuet.

Matthaeus cap. 14.

Modice fidei quare dubitasti? Ibidem.

Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.

Ibidem ca. 21.

Si habueritis fidem, & non habueritis, et si monti huic dixeritis, tolle et iacta te in mare, fiet. Et omnia quaecumque pederitis in oratione credentes, accipietis.

Marcus cap. 9.

Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.

Ibidem ca. 11.

Et respondens Iesus, ait discipulis: Habete fidem dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti tolle te, & mitte te in mare, & non negauerit, in

FAMA

CX.

Calata uirtus.

Iuuenalis satyra 10.

— Maior fama sitis est quam

Virtutis, quis enim uirtutem amplectitur ipsam,

Premia si tollat?

Dantes Florentinus Inferni cant. 24.

Seggendo in piuma

In fama non si vien, ne sotto coltre.

Senza la qual chi sua uita consuma,

Cotal uestigio in terra di se lascia,

Qual sumo in aere, & in acqua la schiuma. Id est,

— Sedendo in pluma

Ad famam non peruenitur, nec sub culcitra.

At qui sine fama suauitatem conerit,

Tale sui post se in terra linquit uestigium,

Quale aut in aere sumus, aut in aqua spuma.

Franciscus Petrar. Soneto. 84. 86.

Credete voi che Casare o Marcello,

O Paulo, o Africano fusen cotali

Per incude giamaio per martello?

Pandolfo mo, questo pre sonfi frali

Allongo andar, mal nostro studio e quello

Che fa per fama gli homini immortali. Id est,

Credite uos Casarem, aut Marcellum,

Aut Paulum, uel Africanum fuisse tales,

Aut olim propter incudem uel propter malleum? Id est,

non statim, sed uirtutibus ad talia deueniunt.

Pandolfo mi haec opera ita sunt fragilia

Ad longum iter, sed nostrum studium hoc ipsum est,

Quod fama efficit, ut homines immortales sint.

Ibidem Triumpho Fame ca. 2.

Vidi da l'altra parte giunger quella

Che tralhom del sepulchro, en uita il serba. Id est,

Vidi parte ex alia eam. (i. e.) Famam uenisse,

Quae trahit hominem ex sepulchro, ipsum in uita seruans.

Fames graece *λιμός* h. *λιμός* famelico dicitur.

Est autem famas appetitus calidi & sicci, secundum Aristotelem li. 2. de Anima. Fames est concupiscentia calidi & sicci, id est cibi, secundum beat. Tho. super. 1. de Anima lec. 5. col. 3. principio. Dicitur autem famas *ἀπὸ τῆς φάγης*, quod est edo, unde famelicus qui agitur edendi cupiditate, & famelicus qui frequenter famelicus est, et fameo esurio a quo famesco, & licet a graeco veniat, usus tamen obtinuit, ut per scribatur.

Menander.

Λιμός μέγιστον ἀλγὸς ἀνθρώποις ἐστίν. Id est,

Fames maximus dolor hominibus est.

Λιμός γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἀνθρώποις ἐστίν. Id est,

Fami enim nullum est contradicere uerbum.

Fas graece *φάσμα* h. *φάσμα* dicitur, & proprie est lex diuina. Ius uero est lex humana, secundum beatum Thomam, secunda secundae q. 57. art. 1. Dicitur autem fas a fando, hoc est pium & religiosum, et fari dignum, ad deos enim refertur, sicut iustum ad homines. Virgil. Fas & iura sinunt, hoc est diuina & humana iura permittunt. Cuius contrarium est nefas, hoc est impium & execrabile, & a quo fit nefandum, et nefarium, hoc est sceleratum, et quod nefari quidem liceat: quauis nefarium a farre potius deductum uoluit, quo scelerati, quasi uita in

digni, ut non debent.

Fascinatio a fascino verbo deducitur: etenim *βασκανία* fascino dicitur. Est autem fascinatio infectio ab oculis infectis propter malitiam animae vel ex dei permissione, vel cooperante fato occulto, vel daemone, secundum b. Tho. primam partem q. 117. ar. 3. Vir. Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Fascinū a fasce, hoc est, ab onere dicitur, cum oculorum, aut uerborum, aut alicuius alterius rei maleficio homines ita ligantur, ut liberi non sint, nec mentis compotes, saepeque ad extremam maciem deueniunt, a quo fascino. Est itaque fascinare malefice alicui perniciem inferre, unde effascinare, quod est maleficio tollere.

Fastidium graece *κακός* h. *κακός* saturo dicitur. Venit autem fastidium a fastu. Est enim fastidium proprie cum fastu quodam contemnere. Virgil. Iuuenes alium si te hic fastidit Alexis. Sumitur et fastidium pro stomacho, a quo fit fastidiosum, hoc est fastidium afferens, & fastidiose aduerbium, hoc est stomachose. Veteres etiam fastidibiliter dicebant.

Homerus in Iliados.

πρόντος δὲ καὶ κακὸς ὄψιν, καὶ ὕπνον, καὶ φιλότητά, μολπὴν τε γαυροῦν, καὶ ἀμύμονος ἀρχαῖον. Id est,

Omnium quidem fastidium est, & somni, & amicitiae, Cantusque dulcis, & inculpabilis saltationis.

Ibidem in A. Odiseae.

καὶ τῆς δὲ κακὸς καὶ ὄψιν, καὶ ὕπνον, καὶ φιλότητά, μολπὴν τε γαυροῦν, καὶ ἀμύμονος ἀρχαῖον. Id est,

Citum autem fastidium frigidi luctus.

Fatum graece *ῥαῖμα* h. *ῥαῖμα* dicitur, ut ait Chrysippus, est sempiterna quaedam & indeclinabilis series rerum, & catena uolens semetipsa sese, & implicans per aeternos consequentiae ordines, ex quibus apra connexa est, secundum Aulum Gel. li. 6. ca. 2. Noctium arti.

Fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio, quam prouidentia suis quaeque necesse ordinibus, secundum Boetium lib. 4. prosa 6. de Philosophica consolatione.

Fatum est ordo seriesque causarum. Causa autem ex omni aeternitate fluens veritas sempiterna, secundum Ciceronem li. de Diuinatione.

Fatum est quod ex omni aeternitate verum fuerit, secundum Ciceronem li. 3. de Natura deorum.

Fatum proprie est dispositio siderum, qua quis est conceptus uel natus. Sed improprie est prouidentia dei. Ideo est in rebus, secundum beat. Tho. prima parte q. 116.

Fato qui credit mortaliter peccat. 26. q. 6. Non obserueris. Fatum dicitur a fando, significatque aliquando oraculum, id est, quod dii fantur. Virgil. Oblitus fatorum. Nonnunquam ponitur fatum pro morte, quia nihil homini tam necessario impedit, quam mors. Quare fato concedere est mori, & fatalis dies perniciosus dicitur, & fatiferum, mortiferum: fatale etiam dicimus quicquid nobis fato debetur, siue bonum siue malum sit.

De hac materia habes infra, ubi futurum, et ubi Praedestinatio.

Fauor

Favor: græce *φίλος*. id est a fando dicitur. Est autem favor vox bene precans alicui, siue alicuius comodum et laudem tuens. Vnde fautor, et fautor, id est fautor. Est enim fauere proprie bona fari. Virg. Ore fauete omnes. Vnde fauorabilis, id est quo fauorem habemus, et fauorabiliter cum fauore passus, et faustum, felix, cui omnes fauent, et hinc fauste aduerbium, hoc est feliciter, et infaustum et infauste, id est infelix et infeliciter.

Aug. epist. ad Macedonium, et habetur

14. q. 6. c. 1. Si res. §. Non enim.

Non enim opem fert, qui ad peccandum adiuuat, at non potius adiuuat, sed obuiat subuertendo atque opprimendo.

Aug. contra Parmenianum, et habetur

23. q. 4. Quisquis uel.

Quisquis uel quod potest arguendo corrigit, uel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit, uel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat, hic est pacificus et ab isto maledicto immunis, de quo scriptura dicit, Væ his qui dicunt quod nequæ est bonum, et quod bonum est nequam.

Idem ibidem. Ita plane.

Ita plane sociatur quis malis, si mali aliquid cum eis committit, aut comittentibus fauet.

Aug. super Psalm. 81. et habetur 23. q. 3.

Ostendit propheta.

Ostendit propheta nec illos immunes a scelere esse, qui permiserunt Christum principibus interficere, cum pro multitudine timerentur, et possent illos a facto, et se consensu liberare. Qui desinit obuiare cum potest, consensit.

Aug. in sermone de Verbis euangelij, et habetur 23. q. 4. Amalis.

A malis semper corde disiungimini, ad tempus caute corpore copulamini. Duobus modis non te maculat malus, si ei non consentias, et si redarguas, hoc est non communicare, non consentire: communicatur quando facto eius consortiū voluntatis vel approbationis adiungitur. Nec ergo consentientes suis malis, ut approbetis, neque negligentes ut non arguatis, neque superbientes, ut insultantes arguatis.

Idem ibidem. Recedite.

Recedite et exite inde, et immundum ne tetigeritis, sed contactu cordis non corporis. Quid est. n. tangere immundum, nisi consentire peccatis? Quid exire est inde? nisi facere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum pro vniuscuiusque gradu atque persona, salua pace, fieri potest. Displacuit tibi quod quisque peccauerit, non tetigisti immundum, redarguisti, corripuisti, monuisti. Adhibuisti etiam, si res exigit, congruam, et quæ unitatem non violat, disciplinam.

Hieron. in originali super Amos.

Quicunque consanguinitate, vel amicitia, vel conuerso hostili odio, vel inimicitijs iudicando ducitur, peruertit iudicium dei Christi, qui est iustitia.

Gregorius li. 8. Moralium.

Qui pro virtute quam egit humanos fauores desiderat, et magni meriti vili pretio venale portat.

Ibidem.

Valde perfectorum est, sic ostenso opere autoris gloriam querere, ut de illata laude priuata nesciant exultatione gaudere.

Isidorus, et habetur 11. q. 3. Qui consentit.

Qui consentit peccantibus, et defendit alium delinquentem, maledictus erit apud deum et homines, et corripietur increpatione seuerissima, hinc etiam quidam sanctissimus pater ait: Si quis peccantem defendit, acrius quæ ille qui peccauit coereatur. Hinc et alius pater ait: Si quis alterius errori consentit, sciat se cum illo simili modo et culpabilem iudicandum.

Seneca epistola 29.

Nunc volui placere populo, nam quæ ego scio non probat populus, quæ probat populus, ego nescio. Quis enim placere potest populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis fauor queritur. Similem te illis facias, oportet. Alioquin non probabunt, nisi agnouerint.

Ibidem.

Multo autem magis ad rem pertinet, qualis tibi videaris quam qualis alijs. Si te intrante clamor et plausus obstrupuerint. Si feminae puerique laudauerint, quidni ego tui miserear, cum sciam quæ via ad istum fauorem ducit.

M. T. Ciceroni lib. Officiorum.

Vehementer amor multum dinis amouetur ipsa fama et opinione liberalis beneficentia, fidei, iustitiae omniumque eorum virtutum, quæ pertinent ad maiorem suam morum, ac facilitatem. Etenim in idipsum quod honestum decorumque dicimus, animos omnium natura, et specie sua commouet.

Felis græce *ῥῆξ*. id est dicitur. Et est animal quod frequenter in domibus tenemus ad murum venatum, qui a nostris cati dicitur. Veteres cati dicebant, quæ nos cauti. Vnde catones primo voluit appellatos. Cōstat enim hoc animal esse astutissimum. Plinius: Felis pro silicio quæ leuibus vestigijs obrepit auibus, quæ multo speculatur in musculos exiunt. Excrementa sua obruunt terram. Intelligentes odor emillum indicem sui esse.

Feriae græce *ἑορτα*. id est et *ἑορτα* feriatas dicitur. Sic dicitur a ferè dis epulis. In his enim epulae fiebant ex porcorum frugibus prouentibus. Feriatas publicarum genera erant quatuor. Statimque vniuersi populi communes, quæ certis et constitutis diebus fiebant, in quibus præcipue seruabantur Agonalia, carmenalia, luperalia. Conceptiua quæ quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebant certos siue incertos dies, ut sunt Latinae, Sementinae, Paganalia, Compitalia. Imperatiua quæ consules vel prætores pro arbitrio indicebant. Nundinae paganorum ac rusticorum, quibus ad negotia et merces conueniebant.

Feritas græce *ῥῆξ*. id est et *ῥῆξ* ferinus dicitur. Est autem feritas naturæ quædam asperitas, dicta a ferus, qui ita differt a feroci, quod ferus fortis est, et ferus modo seuerus, modo arox.

Fe

eniam dei dereliquerint, frustra tructato capite fidei cætera membra habere se iactant.

Hieronimus super Ezechielem.

Fides hosti etiam seruanda est, nec est considerandum cui, sed per quem iurauerit.

Hieronimus epistola 1.

Credo igitur primo omnium ponitur, sicut Paulus apostolus ad Hebræos, scribens dicit: Credere enim primo omnium accedentem ad deum oportet, quia est, et credentibus remunerator fit. Sed et propheta dicit: Nisi creditis non intelligitis. Ut ergo intelligetia auditu patefiat teste, primo omnium te credere profiteris, quia nec mare quod ingreditur, et liquido profundo sese committit elemeto, nisi se prius credat posse saluari: nec agricola semina sulcis obruit, et fruges spargit in terram, nisi crediderit venturos hymbres, affuturum quoque solis teporem, quibus terra cōfota segetes, multiplicata fruge producat, ac ventis spirantibus nutriat. Nihil denique est, quod in vita geri possit, si non credulitas ante præcesserit.

Quid igitur mirum si accedentes ad deum credere nos primo omnium profiteamur, cum sine hoc nec ipsa exigi possit vita communis? Hoc autem idcirco in principijs præmissimus, quia pagani nobis obijcere solent, quod religio nostra quia rationibus deficit, in sola persuasionem consistat, et inde ostendimus nec agi nec stare aliquid posse, nisi præcesserit ius credendi. Denique matrimonia cōtrahuntur, quia creditur successura posteritas, et pueri discendis artibus traduntur, quia magistrorum in discipulos transfundenda creditur disciplina, et imperij insignia vnus suscipit, dum credit sibi populos et vires armatum etiam exercitum pariturum. Quid si hæc singula, nisi prius crediderit futura nullus aggreditur, quomodo non multo magis ad agnitionem dei credendo veniat?

Hieronimus epistola 1.

Valde alienus a fide est, qui regnum Christi dicit aliquando finiendum.

Hieronimus epistola 5.

Est autem fides, ut diffinit apostolus Paulus: substantia rerum, quas speramus, et iudex rerum quas non videmus. Credere et videre quis non debet, quod ea quæ deus promissit potens sit, ut promissa sunt facillime præuenire. Hæc nobis inuisibilia ante oculos ponit, ad hanc ingressi et diaboli, et potestatum huius mundi, et harum tenebrarum vniuersa deserimus, et deo cum fiducia proximamus. Credere enim et sperare necesse est, quæ deus iussit. Cumque ea quæ diabolus inseruit, abnegamus: fidem spes sequitur.

Hieronimus epistola 9.

Qui in Christum credimus Christi sectemur exempla.

Hieronimus ibidem.

Frustra nobis in eo applaudimus, cuius mandata non facimus.

Ambrosius super Marcum, et habetur 24.

q. 1. cap. 1. Non turbatur.

Ergo non turbatur hæc nauis, in qua prouidentia nauigat, abest perfidia, fides superat. Quomodo

modum enim turbari poterat, cui præerat is, in quo firmamentum ecclesiæ est? Illic ergo turbatio, vbi modica fides: ibi securitas, vbi perfecta dilectio. Denique et si alijs imperatur, ut laxent retia sua: soli tamen Petro dicitur: duc in altum, hoc est in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre, id est scire dei filium, et professionem diuinæ generationis assumere, quam licet nequeat humana plenæ rationis inuestigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo cōplectetur.

Ambrosius lib. de uirginitate.

O thesauris omnibus opulentiore fides, o virtutibus corporeis omnibus fides fortior, medicis omnibus saluator.

Ambrosius lib. de Trinitate.

Aufer argumenta, vbi fides queritur, in ipsis gymnasijs suis iam dialectica taceat, piscatoribus creditur non dialecticis.

Ambrosius super Beati immaculati.

Cito fides in exercitata languescit, et crebris otiosis tentatur in commodis. Remissa ex cubiculis callidus insidiator erumpit: assuetum autem bello viperum hesternæ fraudis instruit, et gloriose prouehit palma victoriæ: pax ergo fidei corruptelæ materia est.

Ambrosius lib. de Chaim et Abel.

Fides est radix omnium virtutum, et quod super hoc fundamentum ædificaueris, hoc solū ad operis tui fructus et virtutis proficit mercedem.

Ambrosius lib. 1. Officiorum.

Quis fideles putat, quos vel pecunia vel adulatio ne obligatos sibi crediderit?

Ambrosius lib. 1. Officiorum.

Liquet etiam in bello fidem et iustitiam obseruari oportere. Fundamentum enim iustitiæ est fides.

Idem lib. 3.

Vnusquisque nihil promittat in honestum, at si promiseris, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe est.

Gregorius Theodorico et Theodoro regibus Francorum, et habetur 1. q. 1. Fertur Symoniacæ.

In sacerdotibus fides sit eligenda cum vita. Si enim vita deest, fides meritum non habet: beato Iacobo attestante, qui ait: Fides sine operibus mortua est.

Gregorius in homil. Ascensionis super illud Marci: Qui uero non crediderit, condemnabitur.

Fortasse unusquisque apud se dicit, Ego iam credidi: saluus ero. Verum dicit si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis moribus non contradicit. Hinc est enim quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit: Qui confitentur se nosse deum, factis autem negant. Hinc Ioannes ait: Qui dicit se nosse deum, et mandata eius non custodit, mendax est.

Gregorius homil. 26.

Diuina operatio, si ratione comprehenditur, non est admirabilis: Nec fides habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum.

Idem homilia 28.

Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus operibus adimplemus.

Idem super Ezechielem.

Nisi

mortuum. Sic & fides cum sit vera, tamen sine operibus mortua est.

Augu. de bono coniugali, & habetur 22. q.

4. Si ad peccatum.

Si ad peccatum admittendū fides exhibetur, mirum si fides appelletur: veruntamen qualiscunque sit, si & contra ipsam sit, peius est, nisi cū propterea deseritur, ut ad fidem veram legitimamq; redeatur, id est, ut peccatum emendetur voluntatis prauitate correcta. Tanquam si quis, cū hominem solus expoliare non possit, inueniat socium iniquitatis, & cum eo paciscatur ut simul id faciant, spoliūq; partiantur, quo facinore commisso totum solus auferat: dolo quid ille, & fere uatam sibi fidem non esse conqueritur: verum in ipsa sua querela cogitare debet, potius in bona vita ipsi humanæ societati fidem fuisse seruandam: ne præda iniqua ex homine fieret: si sentit quā inique sibi in peccati societate seruata nō fuerit. Ille quippe utrobique perfidus, ac profecto sceleratior iudicandus est.

Augustinus de unico baptismo, & habetur 23 q. 4. Forte in.

Forte in populo dei stat iuxta avarus raptor inhians rebus alienis, quem nosti talē: & fidelis est vel potius fidelis vocatur, non eum potes de ecclesia pellere, non habes aliquem aditum castigādo & corripiendo illum corrigere, accessurus est tecum ad altare, noli timere: Vnusquisq; onus suum portabit.

August. super epistolam ad Corin. & habetur 23. q. 4. Infideles.

Infideles nō possumus Christo lucrari, si colloquimur coram vitamur & conuiuium: vnde & dominus cum publicanis & peccatoribus manducauit & bibit. In his vero qui intus sunt, id est, in fidelibus, putredo refecanda est.

Aug. contra Petilianum, & habetur 23. q. 5.

Ad fidem.

Ad fidem nullus est cogendus, ut dicitis: sed perseueritatem, imo & per misericordiam dei tribulationum flagellis solet perfidia castigari.

Augustinus, & habetur 24. q. 1. Vbi sana.

Vbi sana fides non est, non potest esse iustitia, quia iustus ex fide uiuit: neq; schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant, quia similiter vbi charitas non est, nō potest esse iustitia. Dilectio enim proximi malum non operatur, quam si hæretici haberent, non dilaniaret corpus Christi: quod est ecclesia catholica.

August. lib. 1. de Trinitate.

Mentis humanæ acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiā fidei emendetur.

Augustin. de uerbis domini.

Nullæ maiores diuitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla huius mundi maior est substantia, q̄ est fides catholica, quæ peccatores homines saluat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechuminos baptizat, fideles iustificat, poenitētes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines & vi-
duas & conjugales casto pudore conseruat, cle-

ricos ordinat, sacerdotes consecrat, in hæreditate æterna cum sanctis angelis collocat.

Augustinus lib. de Ombus.

Ille apud deū plus habet loci, qui plus attulit non argenti, sed fidei.

August. li. 10. de Charitate.

Cum dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis. Qui autē non credunt, peiores sunt, quā dæmones & tardiores.

Augustinus super Ioannem.

Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet pulchritudinis species, & tamen quicquid est in arbore pulchritudinis vel decoris, ex illa procedit: sic ex fidei humilitate quicquid meriti, quicquid beatitudinis anima susceptrura est, ex fidei fundamento procedit.

Augustinus ibidem.

Quid est fides? nisi credere qd non vides. Vnde & quomodo capitur trinitas, recte o homo interrogas: imo ideo bene creditur, quia cito non capitur: nam si cito caperetur, non esset opus ut crederetur, quia videretur.

Augustinus super Ioannem.

Noli intelligere ut credas, sed crede, ut intelligas. Intellectus merces fidei est.

Augustinus super Ioannem sermone 45.

Ante aduentum Christi præcesserunt iusti credentes, sic eum venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit. Tempora variata sunt, non fides. Nos credimus Christum ex virgine venisse, in carne passum esse, resurrexisse, in cœlū ascēdisse. Illi, crediderunt nasciturum, passurum, resurrecturum, in cœlū ascensurum.

Augustinus super Ioannem sermone 18.

Ambula per fidem, ut peruenias ad spem, spes non ædificabit in patria, quem fides non consolatur in via.

Augustinus super Ioannem sermone 22.

Fides appellata est ab eo quod fit, duæ syllabæ sonant, cum dicitur fides: prima syllaba est a facto, secunda a deo. Interrogo te ergo vtrū credas, dicis credo: fac quod dicis, & fides est.

Augustinus de spiritu & litera.

Quod imperatorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.

Augustinus de fide ad Petrum.

Fides est humanæ salutis initium, sine hac nemo ad filiorum dei numerum potest pertingere vel peruenire, sine hac omnis labor hominis vacuus est.

Augustinus de Agone cap. 18.

Fides est prima quæ subiugat animam deo, deinde præcepta dat viuendi: quibus custoditis spes nostra firmatur, & nutritur charitas, & incipit lucere quod ante tantum modo credebatur. Cum enim cognitio & actio hominem beatū faciunt, sicut in cognitione cauendus est error: sic in actione cauenda est nequitia.

Hiero. in Osee, & habetur 1. q. 1. Illi.

Illi offerunt sacrilegum panem, & dant elemosinas, & sectati videntur humilitatem: quæ ego, si vere fiant, holocausta interpretor, cum autē scientiam

Proprijs, esse fidem in alienis.

Plautus in duobus capiti.

Fac fidelis sis fideli, caue fidem fluxā geras.

Terentius in Andria.

Nulla in re est cuiquam hominum fides:

Virgilius lib. 4. Aeneidos.

Nusquam tuta fides.

Lucanus lib. 1. Pharsalia.

Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas

Impatiens consortis erit.

Lucanus lib. 3. Pharsalia.

Cum fato conuersa fides.

Lucanus lib. 9.

Nulla fides unquam miseros elegit amicos.

Lucanus lib. 10.

Nulla fides pietasq; uiris qui castra sequuntur,

Venalesq; manus ubi fas ubi maxima merces.

Ouidius Metamor. lib. 15. f. 28.

Fides rebus tamen est addenda probatis.

Ouidius in epistola Helena ad Paridem.

Tarda solet magnus rebus inesse fides.

Ouid. epistola Acontij ad Cidippen.

Non boue mastrato cœlestia munera gaudent,

Sed quæ præstanda est, & sine teste fide. Ouid. ibidem.

Promittes uotum? scit te promittere falso.

Iurabis? scit te fallere posse deos.

Ouid. lib. 1. de Arte amandi.

Quos credis fidos, effuge tutus eris.

Cognatum fratremq; caue, fidemq; socialem

Præbet ueros, hæc tibi turba mētus.

Ouidius lib. 3. de Arte amandi.

Prona uenit cupidus in sua uota Fides.

Ouid. Trist. lib. 3. Elegia 10.

Vix equidem credas, sed cum sint præmia falsi

Nulla, ratam debet testis habere fidem.

Ouid. Fast. lib. 3.

Tarda uenit dictis difficilisq; fides.

Propertius lib. 3. Elegia 7.

Non est certa fides quam non iniuria uersat.

Propertius lib. 3. Elegia 19.

Contineant nobis omnia prima fidem.

Tibull. li. 1. Elegia 9.

Tum mihi iurabas nullo tibi diuitis auri

Pondere, non gemmis, uendere uelle fidem.

Horatius lib. 2. epistola 2.

Multa fidem promissa leuant.

Dantes paradisi. cap. 24.

Sopra la fede ogni uirtu si fonda,

Sel mundo se riuolsi al Christianesimo.

Ibidem.

Dixi io, sen famiraculi, questuno

E tal, che gli altri non sonno il centesimo.

Ibidem.

Et io respondo, io credo in uno dio

Solo & eterno, che tutol ciel moue

Non moto, con amor & con disio.

Et a tal creder non ho io pur proue

Physica & metaphysica, ma dal mi,

Anco la uerita, che quinci proue

Per Moysse, per propheti, & per psalmi,

Per leuangelio, & per uoi che scruesti,

Poi che lardente spirito ue se almi.

Et credo in tre persone æternæ, & queste

Credo una essenza, si una, & si trina,

Che soffera con un solo, sono & este,

id est,

Supra fidem omnis uirtus fundatur,

Si mundus reuertitur ad Christi normam

Dixi, sine miraculis, hoc unum

Tale est, ut alia comparatione huius non sint centesimum.

Respondens ego, credo in unum deum

Solum & æternum, qui omne cœlum mouet

Non motum, cum amore & desiderio.

Et ad id credendum non habeo rationes

Physicas & metaphysicas, sed a me,

Imo à ueritate, quæ huc impluit

Per Moysen, per prophetas, & per psalmos,

Per euangelium, atq; per uos scriptores,

Postquam ardens spiritus uos sanctos fecit.

Et credo in tres personas æternas: & has

Credo unam essentiam, si unam, & si trinam,

Ut patiatur coniunctim, sunt et est.

Franciscus Petrar. cant. 19. Stantia. 3.

Imi fido in collui, chel mundo rege. id est,

Confido in eo, qui mundum regit.

Franciscus Petrar. Triumpho Amoris ca. 4.

Lei et ognimio bene, ogni speranza

Perdere elesti, per non romper fede. id est,

Ipsa est bonum omnem meum, atq; spem omnem

Perdere elegi ne ipsam fallerem.

Franciscus Petrar. Triumpho Fame. cap. 2.

Gite superbi diu miseri Christiani,

Consummando lun laltro, et non uia caglia

Chel sepulchro de Christo e in man de cani. id est,

Ite superbi diu miseri Christiani,

Lacerantes uos inuicem, nec cura sit,

Ut sepulchrum Christi sit in manibus canum.

Fidentia græce *ῥαθυμία*, uel *ῥαθυμία* temerarij us dicitur. Est autem fidentia per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiducia cum certa spe collocauit, secundū Cice. in rhetor. vnde autem dicatur, uide supra in Fides.

Fidutia græce *πίστις*, uel *πίστις* lauda & ter loquor dicitur. Est autem fidutia spes futuri auxilij, concepta ex dictis aliorum, uel ex his quæ sunt in se uel in alio secundum bea. Tho. secunda secundæ q. 129. art. 6. & dicitur à fide.

Fidutia seu confidentia dicit motum irascibilis inæstimatum non excedere facultatē. Et circa bona est spes, sed circa mala est audacia, secundum bea. Tho. 3. sent. dist. 29. q. 1. art. 3.

Fidutia est omnium bonorum, magnanimitas est maiorum, secundum eundem. 3. sent. dist. 33. q. 3. ar. 4. Fidutia vnde ueniat, uide supra in Fides.

Figura græce *ῥαθυμία*, uel *ῥαθυμία* figurō dicitur. Est autē figura forma quāti, se. b. Tho. 1. par. q. 7. art. 1. Figura dat terminationem quāti: Forma uero dat esse specificum artificiato. Sunt tamen idem uel propinquæ, ex bea. Tho. contra gen. 3. ca. co. fi. Figura à fingō supra in Fictio. Sunt & figuræ quas græci *ῥαθυμία* dicunt quasi culcus & ornāmēta oratiōis: hinc schemata lexeoset schemata dianoxas, hoc est figuræ uerborum et figuræ sententiarum: et figurō uerbum et figuratiū, vnde oratio figurata, et figurate. i. per figuram.

Figmentum græce *ῥαθυμία*, uel *ῥαθυμία* Est autem idē quod fictio, de quo supra in fictio.

Filius

FORTITVDO.

Timoris, et di- Primus suslinere uel aggredi ardua & periculosa mortis, citur ab Aristo non propter uirtutē uel lōnū cōmune, sed ut uitetur incre- tele politica. i. pationes & opprobria, uel ut acquirantur honores. ciuilis, cuius Secundus est suslinere uel aggredi ardua, ut supratimore gradus tres pene futuæ, secundum leges statutas. assignantur, Tercius est suslinere uel aggredi ut supra, coactione præ- quorum sentis pene, ut cū præcipitatur uel occiditur fugientes. lre uel furoris, cum quis propter iram fortiter agit, quæ secundum stoicos est cos fortitudinis. Spei, cū. s. propter multas uictorias acquisitas non propter artem uel armorū experientiam fidutiam concipiunt, & spem uictoriae, ut in ebrijs contingit, & tales à philosopho bonæ spei dicuntur.

Passio-

nem

lata & nō uera, quia sci licet nō habens fortitu-

dinē ue ramope raē for- tia, qd fit gntu pliciter propter

Vno mo dout de finit A risti. E thi & ē medie- tasinter audaciā & timo- rē ppt bonam mortem et hæc ē duplex, scilicet

Menta- lis, secu da secu da. qu. 123. ar. 2. beat. Tho.

Secūdo modo ut diffinit animam ut time. Aug. li. 83. q. di- cens, q. deat mo- ri, pro- pter qd quando ubi et se- cūdicæ- terascir- cūstanti- as, cuius qd. ange- neralis conditio en- iuslibet uirtutis, & nō ē uirtus specialis.

Corpo- ralis, q in quin- q. confi- lit. s.

Vigore cōplexiōis. Robore membrorū Abundantia cibi. Constantia mentis. Experientia bellicæ artis.

Fortitudo duplex, scilicet

Verase- cundum b. Tho. & est ea qfirmat animam ut time. at & au- deat mo- ri, pro- pter qd quando ubi et se- cūdicæ- terascir- cūstanti- as, cuius qd. ange- neralis conditio en- iuslibet uirtutis, & nō ē uirtus specialis.

Par- tes

Secundum Cice, Magnificencia, fidutia, patientia, tolerantia.

Magnanimitas quæ à Cicerone sub fidutia comprehenditur. Fidutia, quæ est per quā magnis & honestis rebus multū ipse animus in se fidutia cum spe collocat, secundum Cicero. Securitas, quæ sub fidutia continetur. Magnificencia, quæ est rerū magnarū & excellarū cū an- mi quadā amplā & splendida propositiōe cogitatio atq; ad ministratio, id est, executio, secundum Ciceronem. Constantia, quæ à Cice. sub magnificencia comprehenditur. Tolerantia, quam Cicero sub Patientia ponit. Firmitas, quam Cicero uocat Perseuerantiam. Episcia, i. bona animo sitas, & est idē qd securitas & sub se- dutia cōprehenditur, & est robur aīæ ad perficiendū ope- Leuita, id est patientia uel tolerantia, & est (raipius, habitus promptus, tribuens ad conari, qualia oportet, et su- slinere quæ ratio dicit.

Secūda Andro- nicum.

Magnanimitas, quā sub fidutia Cicero comprehendit. Virilitas, & est habitus per se sufficiens tributus in his quo secundum uirtutem sunt, & est idem cum fidutia. Perseuerantia, ut Cicero. Magnificencia, ut Cicero. Andrāgatyra, i. strenuitas, quā Excessū, bānausca qd Cicero comprehendit sub magni- sumptio latine dici pōt- ficentia, cui opponitur per- Defectū, paruificencia.

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

Audacia.

Intimiditas.

Actus

Principalis

Suslinere

Aggredi

Timor.

coruscant, spiritum roborant, terrena despiciunt, coelestia appetunt: occidi possunt, flecti autem nequeunt, nec sustinere falsa per infirmitatem metuunt, nec laesi vnquam a veritate conticescunt.

Gregorius super Ezechielem homil. 21.

Sancti quorum vita in prosperitate et aduersitate fortiter stat lapidibus quadris comparantur. Lapis enim quadrus aequaliter stat in quocumque fuerit latere versus. Quisquis igitur in prosperitate non extollitur, in aduersitate non fragitur, suasionibus ad mala non trahitur, vituperationibus a bono opere non reuocatur, lapis quadrus est, qui quasi ex omni latere statum habet, qui casum in qualibet mutatione non habet.

Bernardus in libro de consideratione.

Fortitudinis mater est prudentia, non enim fortitudo est, sed temeritas, quibus ausus non pareat prudentia.

Bernardus ibidem.

Bonus circuitus est, si iustitia quaerit, prudentia inuenit, fortitudo vendicat, temperantia possidet, ut sit iustitia in affectu, prudentia in intellectu, fortitudo in effectu, temperantia in usu.

Hugo de claustro anima lib. 3.

Sunt quidam qui corpore fortes sunt, debiles autem animo. Parcunt sibi seipsos amantes, sequuntur otium, vacat fabulis, tales accusantur de furto, rapina et mendacio. Sunt enim fures qui communi necessitati subtrahunt quod commune fecerunt, cum renuntiarent mundo, seipsos abnegantes. Sunt raptores coram deo, quia eo videntur qui noverunt occulta cordium communi vite quod sciunt aut quod possunt violenter auferunt. Sunt mendaces coram deo et hominibus: quia quod vouerunt, reddere possunt, sed nolunt. Sic igitur coram fratribus suis fures, coram deo raptores, coram deo et hominibus mendaces sunt.

Cassio, super Psal. 1. Beatus vir.

Vir vocatur a viribus, qui nescit in aduersis tolerare deficere, aut in prosperis aliqua elatione se iactare, sed animo stabili defixus, et coelestium rerum contemplatione firmatus manet semper impavidus.

Boetius de consolat. li. 3. Matro. 5.

Qui se uolet esse potentem,

Animos domet ille feroces.

Nec uicta libidine colla

Fœdus submittat habenis.

Etenim licet Indica longe

Tellus tua iura trêmiscat,

Et seruat ultima Thyle,

Tamen atras pellere curas,

Miserasque fugare querelas

Non posse, potentia non est.

Idem de consolatione lib. 4.

Vir sapiens moleste fert quoties praelium in fortitudine adducitur: ut virum fortem non decet indignari quoties bellicus increpuit tumultus. Vt quod huic gulae propagandæ, illi vero confirmandæ sciendi difficultas ipsa materia est, ex quo et virus vocatur: quod suis viribus nitens non superatur aduersis.

Laetan Fir. li. 1. di. institut.

Ille solus vir fortis debet iudicari, qui temperans

est, moderatus et iustus.

Idem lib. 2.

Timiditas in sapiente esse non debet.

Seneca ad Lucilium epistola 2.

Primum argumentum compositum mentis existimo, posse consistere et secum morari.

Seneca epistola 22. ad Lucilium.

Turpe est cedere oneri, luctari cum officio quod semper recepisti. Non est vir fortis et strenuus qui laborem fugit.

Idem epistola 25. de Catone qui se occidit.

Ultima illa nocte Platonis librum legit. Cato, posito ad caput gladio. Duo hic in rebus extremis perspexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut posset.

Ibidem.

Stricto gladio ait ad Fortunam: Nihil egisti, et impressit mortiferum corpori vulnus.

Seneca ad Lucilium epistola 37.

Fortis et compositus animus est, qui nec oblatum quicquam sibi sentit, nec abiectum: sed in eodem habitu est quocumque res cedunt siue geruntur: vulgaria bona supra res suas eminent siue aliquid ex istis, vel omnia casus excusserit, minor non sit.

Idem epistola 58.

Fortes quidem et paratissimi fundere sanguinem suum, alienum videre non possunt. Alij gladium facilius recipiunt quam vident.

Seneca ad Lucilium epistola 68.

Sic dolores, molestias, iniurias virtus sua magnitudine elidit atque opprimit.

Seneca ibidem.

Quæris an omne bonum optabile sit. Si bonum est inquis fortiter torqueri, et magno animo vri, et patienter ægrotare, sequitur, ut ista optabilia sunt. Distingue. Tormēta a me abesse velim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram optabo. Velim non incidere in bellum, sed si incido, et vulnera, et famem et omnia quæ bellorum necessitas affert, ut generose feram optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incommoda. Pati tormēta non optabile est, sed fortiter pati.

Seneca ad Lucilium epistola 70.

Non quia difficilia sunt, multa non audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt.

Idem epistola 73.

Non mirum est in tranquillitate non concuti. Idem mirari ibi extolli aliquem ubi omnes deprimuntur, ibi stare ubi omnes iacent. Sapiens viro nihil mali potest euenire. Stat rectus sub quolibet pondere, nulla illum res minorem facit. Nihil illi eorum quæ ferenda sunt displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur.

Seneca ad Lucilium epistola 73.

Fortitudo non est inconsulta temeritas, nec periculorum amor, nec formi dabilium appetitus: sed est scientia distinguendi quid sit malum, et quid non sit. Diligentissima est in tutelis fortitudo, et patientissima est eorum, quibus falsa spes malorum est.

Seneca epistola 79.

Quæ admodum hostis est perniciosior fugientibus, sic omne fortium incommodum magis instat cedenti quam

quæ aduerso. Parata tibi est pax, si se in aliquo certamine debellata fortuna est: corpus conualitudo tenet, non animum.

Seneca epistola 89.

Fortitudo contemprix timendorum est.

Idem epistola 95.

Cogitanda ergo sunt omnia, et animus aduersus ea quæ possunt euenire formandus, exilia, tormēta, morbi, bella, naufragia meditare.

Idem epistola 95.

Fortitudo est munimentum humane imbecillitatis inexpugnabile, quod qui circū dedit sibi securus in hac vite obsidione perdurat.

Idem in Hercule furente Tragedia. 1.

Alte uirtus animosa cadit.

Ibidem.

Prona est timori semper in peius fides.

Idem Tragedia. 3.

Sed flecte mentem, pectus antiquum aduoca, iustasque magno pectore erumnas domas.

Resiste, tantis in malis uinci malum est.

Idem Tragedia. 5.

Haud est uirile terga fortune dare.

Idem Tragedia. 6.

Iuuenile est uitium regere non posse impetum.

Ibidem.

Audax uirago non tulit retro gradum.

Idem Tragedia. 7.

Fortuna fortes metuit, ignauos premit.

Aristoteles lib. 2. Poetria.

Locum mediū optimū dicimus in bello, quia fortes tenent locum mediū, inter locum timidorum et audacium.

Idem li. Magnorum moralium. 1.

Si aliquē valde facias impavidū quod deos non timeat, non fortis, sed insanus est. Fortis ergo erit, non qui timet omnia, neque qui nihil mensurat timores, sed qui auget fortitudinem.

Ibidem.

Si quis non timet timidiū, aut aliquid quod supra hominem terribiliū est, non fortis est, sed insanus.

Ibidem.

Non utique absque passione et motu fit fortitudo.

Plutarchus in Apophthegmatibus.

Caius Marius cum viroque in crure varices pateret, solutus crus medico excandū præbuit, neque villo emisso suspirio, nec contractis supercilij sektionem pertulit. At cum medicus transitum faceret ad aliud crus, noluit, inquit, curationem eo dolore dignam non esse.

Macrobius lib. 6. Saturnalium.

Nam tropheum ferre a forti viro pulchrū est, si aut vincaris, est vinci a tali nullum probum.

M. T. Cicero lib. 1. Officiorum.

Itaque probe diffinitur a Stoicis fortitudo, cum eam esse virtutem dicunt pugnantē pro equitate.

Ibidem.

Verum animus paratus ad periculum si sua cupiditate non vilitate communi impellitur; audacie potiusque fortitudinis nomen habeat.

Ibidem.

Fortes et magnanimi sunt habendi non qui faciunt, sed qui propellant iniuriam. Vera autem sapi-

ensque animi magnitudo honestū illud quod maxime natura sequitur, in factis positū non in gloria iudicat: principemque se esse mauult quæ videri.

Ibidem.

Non est consentaneum qui metu non frangatur, eum fragi cupiditate. Nec qui se inuictū a labore prestitit, vinci a voluptate. Quāobrem et hæc vitanda sunt, et pecunie est fugienda cupiditas.

Ibidem.

Fortis vero animi et constantis est, non perturbari in rebus asperis.

Ibidem.

Nam ut aduersas res sic secundas immoderate ferre leuitatis est. Præclara est in omni vita æquabilitas, et idem semper vultus eademque frons.

Ibidem.

Quod enim viriliter magnoque animo fit, id dignū viro et decorum videtur. Quod contra fit, id viturpe est, sic indecorū: quare pertinet quidem ad omnē honestatē, hoc quod dico decorū, et ita pertinet, non ut recondita quadā ratione cernatur, sed sit in promptu.

Ibidem.

Sequamur id quod acutū et perspicax natura est, et id quod ad hominum societatem accommodatum, et id quod vehemens ac forte.

Ibidem.

Nihil autem est quod tam deceat, quā in omni re gerenda consilioque capiendo seruare constantiam.

M. T. Cicero lib. 2. Tuscul. quaestio.

Appellata enim est ex viro virtus, viri autem propria maxime est fortitudo. Cui munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contentio. Utendum est igitur si virtutis copotes vel potius si viri volumus esse, quoniam a viris virtus nomen est mutata.

Ibidem.

Cave turpe quicquid languidum, non virile, obuerse tur species honestæ animo. Zenoni præponatur Eleathes, qui perpeffus est omnia potius quam conscios delendæ tyrannidis indicaret. De Anaxarcho Democrito cogite, qui cū in manus Cypro Nicrocreontis regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus indoctus ac barbarus in radicibus Caucasii natus, sua voluntate viuus combustus est. Nos si pes condoluit, si dens (sed fac totum dolere corpus) ferre non possumus. Opinio est enim quædam effœminata ac leuis, nec in dolore magis quàm eadem in voluptate, qua cum liquefcimus flui musque mollitia apic aculeum sine clamore ferre non possumus. At vero Caius Marius rusticanus vir, sed plane vir cū se caretur, ut supra dixi, principio vetuit se alligari, nec quisquam ante Mariū solutus dicitur esse seclusus. Cur ergo postea alij valuit auctoritas? Vides ne igitur esse opinionis non naturæ malum, et tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit. Crus enim alterū non præbuit. Ita et tulit dolorem, ut vir, et ut homo maiorem ferre, sine causa necessaria noluit: totum igitur in eo est, ut tibi imperes.

Ibidem.

Si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur. Singemitus erit ille lamentabilis, si imbecillis, si abiectus, si flebilis ei quse dederit, vix est virtutis dixerim. Qui quidem gemitus siluatio- nis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis et animosi viri: cum vero nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus? Quid est enim fletu muliebri viro turpius?

Ibidem.

Ad ferendum igitur dolorem placide et sedate plu- rum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare quod id honestum sit. Sumus enim natura, ut ante dixi, (dicendum est enim sepius) studiosissimi appetentissimi, honestatis, cuius si quasi lumen ali- quod aspexerimus, nihil est quod ut eo potiamur non parati simus, et ferre et perpeti.

Ibidem.

Nam si omnia fugienda turpitudinis, adipiscen- daque honestatis causa faciemus, non modo stimu- los doloris, sed etiam fulmina fortunae contem- namus licebit.

M. T. Cicero lib. 3. Tuscul. quæst.

Præterea necesse est qui sit fortis, eundem esse ma- gni animi: et qui magni animi inuictum, qui inui- ctus sit, eum humanas res despiciere, atque infra se positas arbitrari. Despiciere autem nemo potest eas res propter quas ægritudine affici potest, nisi si fortis. Ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. Omnes autem sapientes fortes.

Ibidem lib. 4.

Ergo is quisquis est qui moderamine et constantia, quietus animo est, libique ipsi placatus, ut nec ta- bescat molestiis, nec frangatur timore, nec sitien- ter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat. Is est sapiens quem quærimus. Is est beatus, cui nihil humanarum re- rum, aut intolerabile ad dimittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest.

Ibidem.

An fortitudo nisi insanire coeperit, impetum suos non habet? Quid Herculem, quem in cœlum ista ipsa quæ vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitu- do? iratum ne censes cõstixisse cum Erymæthæo apro aut leone Nemeo. An etiam Theseus Marathonij tauri cornua deprehendit iratus? Vide ne fortitu- do minime sit rabiosa, sitque iracundia tota leuita- tis. Neque enim est vlla fortitudo, quæ rationis ex- pers est. Contemnendæ sunt humanæ res, negligen- da mors est, patibiles et labores et dolores puta- di.

Ibidem.

Fortitudo est igitur animi affectio legi summæ in- perpetiendis rebus obtemperans, vel conserua- tio stabilis iudicij in eis rebus quæ formidolose videntur subeundis et repellendis, vel scientia rerum formidolosarum contrariarumque, aut omni- no negligendarum, conseruans earum rerum stabile iudiciū, vel breuius ut Chrysippus, (nam superio- res diffinitiones erant Sphæri, hominis imprimis bene diffinientis, ut putant Stoici. Sunt enim o- mnino omnes fere similes, sed declarant comu- nes non quæ alia magis alia). Quomodo igitur

Chrysippus? Fortitudo est inquit, scientia perse- rendarum rerum, vel affectio animi in patiando ac- perferendo summæ legi parens sine timore.

Idem lib. ultimo.

An Lacedæmonij Philippo minitanti per literas se omnia quæ conaretur prohibitorum quæsiuerunt, num se esset etiam mori prohibitorum? Vir is quæ quærimus non multo facilius tali animo reperietur ciuitas vniuersa. Quid ad hanc fortitudinem de qua loquimur temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? Quid potest ad beate viuendum deesse ei quem fortitudo ab ægritudine et a metu vindicat? Temperantia tum a libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat. Hoc efficere virtutem ostenderet, nisi su- perioribus diebus essent explicata.

Ibidem.

Dolor esse videtur acerrimus virtuti aduersarius Is ardentis faces intentat, is fortitudinem, animi magnitudinem patientiam, se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? Huic beata sa- pientis et constantis viri vita cedit? Quæ turpe. O di- boni, pueri spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmo- ne vidimus ipsi incredibili contentione certantes, pugnis, calcibus, vnguibus, morfu denique, ut ex- animarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barbaria, India vastior, aut agrestior? In ea tamē gente primum iij qui sapientes habentur nudi et ta- tem agunt, et Caucasij niues, hyemalemque vim per- ferunt sine dolore. Quis ad flammam se applicue- rint, sine gemitu aduruntur. Mulieres vero Indis, cum est cuiusque earum vir mortuus, in certamen iudicijque veniunt, quam plurimum ille dilexe- rit, plures enim singulis solent esse nuptæ. Quæ victrix, ea læta prosequentibus suis vna cum vi- ro rogo imponitur. Illa victa mœsta discedit, nū- quam naturam vimos vincere. Est enim ea semper inuicta, sed nos vmbis, delictis, onio, languore, de- sidia animi infecimus, opinionibus maloque mo- re delinitum molliuimus.

Ibidem lib. Paradoxorum.

Quomodo igitur et cuitandem hic libero impera- bit, qui non potest suis cupiditatibus imperare? Refrenet primum libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coerceat auaritiam, et cæce- ras animi labes repellat. Tunc incipiet alijs impe- rare, cum ipse improbissimis dominis de decori, aut turpidini parere desierit. Dum quidem his obe- diet, non modo imperator, sed liber omnino ha- bendus non erit.

Idem lib. 2. de Oratore.

Magna laus et admirabilis videri solet tulisse sapi- enter casus aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

Idem Rhetor. nouorum lib. 3.

Res magnas et excelsas sequi et appetere oportet, si fortitudinis partibus utemur.

Ibidem.

Fortitudini fortuna quoque adiumento esse solet, Cicero lib. 3. de Fi. bon. et malorum.

Is qui magno sit animo atque forti, oia quæ cadere in hominē possunt, despiciat et pro nihilo putat.

Sallust. Catilin. or.

Necessitudo etiam timidus fortes facit.

Sallustius in Iugurtha.

Ego naturā vna et communē omnium existimo, sed fortissimū queng; generosum esse. *Ibidem.* Is clarus est, qui prelio strenuus est, et bonus cõ- silio: quosque alter ex prudentia timorē, alter ex audacia temeritatē cõsequi plerūque solet. *Ibid.* Secundis rebus feroces sumus.

Au. Gellius in principio lib. 2. Noc. attil.

Inter labores voluntarios et exercitia corporis ad fortuitas patientiæ vices firmamentum id quoque accepimus Socrate facere insueuisse. Sta- re solitus Socrates dicit pertinaci statu perdis- us atque perniox a summo lucis ortu ad solē alte- rum orientem incommuniens, immobilis, isdem in vestigijs, ore atque oculis eundem in locum directis, cogitabundus, tanquam quodam secessu mentis atque animi factio a corpore.

Idem lib. 2. Noctium attica, ca. 11.

Sicinium Dentatū, qui tribunus plebis fuit, Sp. Tarpeio, A. Thermo consulibus, scriptū est in libro Annaliū, plusque credi debeat strenuū bel- latorē fuisse: nomenque ei factū ob ingentem fortitudinem, appellatūque esse Achillem Roma- num. Is pugnasse in hoste dicitur centū et vigin- ti prælijs, cicatricem auersam nullā, aduersas quinque et quadraginta tulisse. Coronis esse donatū aureis octo, obsidioli vna, muralibus tribus, ciuicis xiiij. torquibus tribus et lxxx. armillis plus ceterū. lx. hastis. Duodeuiginti pha- leris item donatus est. Quinquies viciesque po- puli militaria habuit multijuga, in his prouo- catoria pleræque. Triumphauit cum imperatori- bus suis triumphos nouem.

Idem lib. 2. cap. 5. Noctium attica.

Fortitudo autem non ea est quæ contra naturā mō- stri vice nititur, vltraque modū eius egreditur, aut stupore animi, aut immanitate, aut quadā mi- sera et necessaria in perpetiendis doloribus ex- ercitatione, qualem fuisse accepimus Pherum quendam in ludo Cæsaris gladiatorē, qui cum vulnera eius a medicis execrabant, ridere so- litus fuit. Sed ea vera et proba fortitudo est, quam maiores nostri scientiā esse dixerūt, et rerum tolerandarum et non tolerandarum. Per quod apparet esse quædam intolerabilia, qui- bus fortes viri aut obeundis abhorreant aut sustinendis

Valerius Maximus lib. 2.

Eneruos animos odille virtus solet. *Idem lib. 3.* Magnum fortitudinis exemplum antiquitas af- fert.

Idem.

Capi ergo virtus nescit, patientia dedecus igno- rat, fortunę succumbere omni fato tristius du- cit, noua et speciosa genera interitus excogi- rat, si quisquam interierit, qui sic extinguitur.

Ibidem.

Vetusto Macedoniæ more regi Alexandro no-

bilissimi pueri præsto erant sacrificanti: et qui- bus vnus thuribulo arrepto ante ipsum astiter, in cuius brachio carbo ardēs delapsus est: quo et si ita vreretur, ut adusti corporis eius odor ad circumstantiū nares perueniret, hoc et dolo- rem silentio pressit, et brachiū immobile tenu- it, ne sacrificiū Alexandri aut cõussio thuribu- lo, edito gemitu regias aures aspergeret. Rex quoque patientia pueri delectatus, hoc certius perseverantiæ experimentū sumere voluit: cõ- sueto, n. sacrificauit diutius: nec hac re eū pro- posito repulit. Si huic miraculo Darius inseru- isset oculos, scisset quod eius stirpis milites vinci- non possent, cuius infirmam etatem tanto ro- bore præditā animaduertisset. *Idem.*

Non est eiusdem et capere aliquos velle, et timere. Fortiter se gerere in aduersis rebus quid aliud est, quam seuientem fortunam in adiutorium sui pudore victam conuertere.

Idem lib. 4.

Multo enim multoque seipsum quam hostem supera- re operosius est: nec aduersa propere festinati- one fugientem, nec secunda effuso gaudio ap- prehendentem.

Idem lib. 5. titu. de parenti.

Ne Anaxagoras quidem suppressendus est: au- dita namque morte filij, Nihil, inquit, mihi in- expectatum aut nouum nuntias: Ego enim illum ex me natum sciebam esse mortalem.

Valerius Maximus lib. 6.

Dux Romanæ pudicitiae Lucretia, cuius virilis animus maligno errore fortunę muliebri cor- pus sortitus est, a Tarquinij Superbi regis fi- lio per vim stuprum pati coacta, cum grauissi- mis verbis iniuriā suā in consilio necessario deplorasset, ferro se quod dexte te et attulerat in- teremit, causamque tam animoso interitu impiū cõsulare pro regio permutādo po. Ro. præbuit.

Quint. Curt. de gestis Alexandri lib. 5.

Multa exilia patenti fugienti. Patria est, vbicun- que vir fortis sedem sibi elegerit.

Idem de gestis Alexandri lib. 6.

Canis timidus vehementius latrat quam mordet.

Ibidem.

Altissima quæque flumina minimo sono labi vide- mus.

Julius Cæsar lib. 6.

Nemo est tam fortis, quin rei nouitate perturbetur.

Menander.

Adulter, qui non potest in se iuvencius quæst. *Id est.*

Viri est, accidentia generose ferre.

Plautus in Asinaria.

Hem ista virtus est quando usui est qui malū fert fortis: for- titer malum qui patitur, idem post patitur bonum.

Virgilius Aeneidos lib. 2.

— Moriamur et in media arma ruamus.

Vna salus uictis nullam sperare salutem.

Virgilius Aeneidos lib. 2.

Quondam etiam uictis reddit in præcordia virtus.

Virgilius Aeneidos lib. 6.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Qua tua te fortuna sinet. —

Ibidem.

Ibidem.

Nunc animis opus Aeneas, nunc pectore firmo.

Virgilius Aeneidos lib. 9.

Est hic est animus lucis contemptor, & istum

Qui uita bene credat cni quo tendis honorem.

Lucanus Pharsalia lib. 7.

Fortissimus ille est

Qui promptus metuenda pati, si cominus instent,
Et differre potest. Ouid. Metamor. lib. 4. fab. 10.

In audaces non est audacia tuta.

Idem lib. 10. fabu. 11.

Audentes ipse deus inuocat.

Ouidius Tristium lib. 3. eleg. 2.

Sufficitq; malis animus, nam corpus ab illo

Accepti uires, uixq; serenda tulit.

Martialis lib. 1. Epigramm. de Mutio.

Dum peteret regem decepta satellite dextra,

Inceit sacris se peritura focis.

Sed tam seua pius miracula non tulit hostis,

Et raptum flammis iussit abire uirum.

Vrere quam potuit contempto Mutius igne,

Hanc spectare manum Porfena non potuit.

Maior decepta fama est & gloria dextrae,

Si non errasset, fecerat illa minus.

Martialis lib. Epigramm. de Portia.

Coniugis audisset fatum cum Portia Bruti,

Et subtracta sibi querebat arma dolor,

Nondum scitis ai mortem non posse uagari,

Credideram satis hoc uos docuisse patrem.

Dixit, & ardentes audio bibit ore fauillas,

I nunc, & ferrum turba molesta nega.

Horatius Carm. lib. 2. Ode 3.

Acquam memento rebus in asperis

Seruare mentem, non secus in bonis

Ab insolenti temperatam

Lettitia moritur Deli.

Horatius epist. lib. 1. epist. 3.

Quod si

Frigida curarum fomenta relinquere posses,

Quo te celestis sapientia duceret ires.

Hoc opus, hoc studium parui properemus & ampli,

Si patrie uolumus, si nobis uiuere chari.

Horatius Sermorum lib. 2. satyra 2.

Viuite fortes,

Fortiaq; aduersis opponite pectora rebus.

Dantes Florenti. inferni Canti. 17.

Inanzi a bon signor, fa seruo forte. id est,

Aspectus boni domini, efficit seruam fortem.

Idem Purgatorij, Canti. 5.

Sta come torre ferma, che non crolla

Già mai lacima, per soffrire de venti. id est,

Sta sicut turris firma, quae non mouet

Vnquam summitatem, propter uentorum flatum.

Fortuna graece τυχη. uel. ο τυχη. uel. ο τυχη. fortuna
natus dicitur. Est autem fortuna causa per
accidens in agentibus a proposito, sem-
per & frequenter in his quae propter hoc fiunt,
secundum Aristot. lib. 2. Physico. Vel sic.
Fortuna est causa per accidens, ut in pauciorib;
pter intentionem, in his quae sunt propter finem, & a
proposito, secundum b. Tho. lib. 1. Metaph. lect. 8. fi.

Fortuna quid aliud est? quid fors, quid casus?
quid euentus nisi cum sic aliquid cecidit, sic e-
uenit, ut vel non cadere atq; euenire, vel aliter
cadere atq; euenire potuerit, secundum Cice-
ronem libro 2. de Diuinatione.

Fortuna dicitur a ferro fers, quod temere et sine ratione
feratur. Est enim fortuna accidentium rerum subi-
tus atq; inopinatus euentus. Hec eadem fors dicitur
Terentio. O fortuna o fors fortuna, ut nunquam es per-
petuo bona. Aliud (ait Donatus) est fortuna, et
aliud fors fortuna. Fortuna dicta est incerta
res, fors fortuna euentus fortunae bonus. Nam
fors fortuna est, cuius diuinitas colitur: qui in ar-
te aliqua uiuit, huius edes tras Tyberim erat.
Sane fortuna uocabulum medium est, sed cum fortu-
na sola dicimus, intelligimus felicitatem, unde for-
tunatos felices nominamus, infortunatos ue-
ro infelices, & infortunium mala fortuna: fortu-
nare est prosperare & bonis augere. Cic. Tibi
patrimonium dii fortunet, hinc fortunae dicunt
diuitiae, & fortunatum aduerbiu, prospere ac
felicitate. Plaut. Fortunatum omnia succedat.
Fortunatae etiam insulae in mari Atlantico vi-
tra Gorgodas, sic dictae a fructuum ubertate.

Fortuna & casus sic differunt, quod casus in plus
est quam fortuna, quia omne quod est a fortuna, est a
casu, sed non conuertitur. Casus non solum est in ho-
minibus qui voluntarie agunt, sed etiam in alijs
animalibus, sicut quod equus casu venit, quoniam sa-
lutem adeptus est, licet causa salutis non uenerit.
In his quae simpliciter fiunt causa alicuius extrin-
seci, tunc dicimus quod fiunt a casu. Sed a fortu-
na dicimus illa fieri tantum de numero eorum quae
fiunt a casu, quaecumque accidunt in habitantibus
propositum. Quare infans & bestia nihil agit
a fortuna. Ex Aristot. lib. 2. Physicorum.

August. de Ciui. dei. lib. 4. cap. 18.

Quomodo ergo dea fortuna aliquando bona
est, aliquando mala? an forte quando mala
est, dea non est, sed in malignum daemonem
repente conuertitur.

Boetius lib. 1. de Consolat. metro 1.

Dum leuibus malefida bonis fortuna faueret,

Pene caput tristis miserat hora meum.

Nunc quia fallacem mutauit nubila uultum,

Protrahit ingratis impia uita moras.

Quid me felicem toties iactastis amici?

Qui cecidit stabili non erat ille gradu.

Boetius lib. 1. de Consolat. prosa 4.

At uero hic etiam nostris malis cumulus accedit,
quod aestimatio plurimorum non rerum merita, sed
fortunae spectat euentum, eaque tantum iudicat
esse prouisa, quae felicitas commendauerit. Quo
fit ut aestimatio bona prima omnium deserat in
felices. Qui nunc populi rumores quae dissonae
multiplicesque sententiae piget reminisci. Hoc tam-
en dixi ego ultimam esse aduersae fortunae
farcinam, quod dum miseris aliquod crimine affi-
gitur, quae perferunt meruisse creduntur.

Boetius lib. 1. metro 5.

Nam cur tantas lubrica uersat

Fortuna

Fortuna uices praemittit infontes

Debita sceleris noxia poena.

At peruersi resident cello

Mores folio, sancta quoque calcant

Injusta uice colla nocentes.

Latet obscuris condita uirtus

Clara tenebris, iustitiamque tulit

Crimen iniqui.

Nil periuria, nil nocet ipsis

Fraus mendaci compta colore:

Sed cum libuit, uiribus uti,

Quos inueneri metuunt populi

Sinnos gaudet subdere reges.

Idem lib. 1. prosa 6. dicente philosophia.

Huncine inquit mundum temerarijs agi, fortuitisq;
casibus putas? an nullum credis ei inesse regimē
rationis? Atqui inquam nullo aestimauerim mo-
do ut fortuito temeritate tam certa moueantur.
Verum operi suo conditorem praesidere deum scio.
Non unquam fuerit dies, qui me ab hac senten-
tiae ueritate depellat.

Ibidem.

Postremo a quo animo tolere oportet quicquid in-
tra fortunae arcam geritur, cum semel iugo eius col-
la submiseris, Quod si manendi abeundiq; scri-
bere legem uelis ei quam tibi dominam sponte
elegisti, nonne tu iniuriosus fueris? & impatien-
tia sortis tuam exacerbabis, quam permutare non
possis.

Boet. de Consolatione li. 2. prosa 1.

Si uentis uela committeres, non quo uoluntas pe-
teret, sed quo flatus pelleret promoueretur. Si
aruis semina crederes, seraces inter se annos ste-
rilesq; pensares. Fortunae te regendum dedisti, do-
minus moribus oportet obtemperes. Tu uero uol-
uentis rotae impetum retinere conaris. At omnium
mortalium stolidissime si manere incipit, fors esse
desistit.

Idem li. 2. Metro. 1. de Fortuna ait.

Hae cum superba uerterit uices dextra

Aestuans more fertur Euripi.

Dudum tremendos saeva poterit reges

Humilemque uicti subleuat fallax uultum

Non illa miseros audit aut curat fletus,

Ut troq; gemitus dura quos fecit ridet.

Sicq; illa ludit, sic suas probat uires,

Magnamque suis monstrat osentum,

Si quis uisatur una stratus, ac felix hora.

Boetius de Consolatione. li. 2. prosa 2.

Hae nostra vis est, hunc continuum ludum ludi-
mus. Rotam uolubili orbe uersamus. Infima sum-
mis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende
si placet, sed ea lege, ne ueni cum ludicri mei ratio
poscit descendere iniuriam putes, an tu moresigno-
rabas meos?

Ibidem prosa 3.

An tu in hanc uitae scenam, nunc primum subitus
hospesque uenisti? Vllam ne humanis rebus inesse
constantiam reris? cum saepe ipsum hominem uelox
hora dissoluat. Nam & si rara est fortuitis manē
di fides, ultimus tamē uitae dies mors quaedam for-
tunae est etiam manentis. Quid ergo referre pu-
tas? tu ne illam moriendo deseras, an te illa fugi-
endo deserat.

Ibidem prosa 8.

Etenim plus reor hominibus aduersam quam prospe-
ram prodesse fortunam. Illa enim semper specie
felicitatis, cum uidetur blanda menditur. Hae sem-
per uera est, cum se instabilem mutatione demo-
strat. Illa fallit, haec instruit. Illa mendacium spe-
cie bonorum mentes fruuentium ligat, haec cogni-
tione fragilis felicitatis absoluit. Itaque illam ui-
deas uentolam, fluentem, suam semper ignaram.
Hanc sobriam succictamq; & ipsius aduersitatis
exercitatione prudentem.

Boetius de Consol. li. ult. metro. 1.

Sicq; permixta fluitare uidetur habenis,

Sors patitur frenos ipsaq; lege meat.

Seneca ad Luciliam epi. 8.

Munera ista quae fortunae putatis, insidiae sunt,

Idem epistola 15.

Initia in nostra potestate sunt, de euentu forma in-

Idem epistola 79.

Omnem fortunae licentiam in oculis habere, tanquam
quicquid potest facere factum sit.

Idem epistola 93.

Quid est quod non fortuna conuolat, & florētissi-
mo detrahat, quodq; non eo magis aggrediatur,
& quatit, quo speciosius fulget. Quid illi ardu-
um, quid uel difficile est.

Ibidem.

Nihil priuatim, nihil publice stabile est. Tam urbi-
um quam hominum fata uoluuntur.

Idem epistola 103.

Quid autem stultius quam mirari uillo die factum,
quod omni die potest fieri.

Seneca in Hercule furente Tragedia. 1.

Iniqua raro maximis uirtutibus

Fortuna parcat, nemo se tuto diu

Periculis offerre tam crebris potest.

Quem saepe transit casus, aliquando inuenit.

Ibidem.

O fortuna uiris inuida sortibus,

Quam non aequae bonis praemia diuidis.

Seneca in Tantalos Tragedia. 2.

Habere regnum casus est, uirtus dare.

Ima permutat breuis hora summis.

Ibidem.

Nemo confidat nimium secundis,

Nemo desperet meliora lapsis,

Miseret haec illi, prohibetq; Cloto

Stare fortunam, rotat omne fatum,

Nemo tam diuos habuit fauentes,

Crastinum ut posset sibi polliceri,

Res deus nostros sceleris citatas

Turbine uersat.

Idem Tragedia. 4.

Res humanas ordine nullo

Fortuna regit, spargitq; manu

Munera caeca, pectora fouens.

Idem Tragedia 6.

Ne turpe puta quicquid miseros fortuna iubet.

Ibidem.

Moderata durat quaeq; fortuna altius

Euehit ac leuauit humanas opes,

Hoc si magis suppressere felicem decet.

Ibidem.

Miserio datur quodcumq; fortuna datur.

Idem Tragedia 7.

Fortuna fortes metuit, ignauos premit.

Ibidem.

Rapida

Ibidem.
Rapida fortuna ac levis precesq; regno eripuit, & exilio dedit.

Ibidem.
Regnorum magnis fallax fortuna bonis.
In præcipiti dubioq; nimis excelsa loco.
Nunquam placidam sceptri quietem
Alia ex alijs cura fatigat.
Vexatq; animos noua tempestas,
Vt præcipientes regum casus fortuna rotat
Metui cupiunt, metuq; timent.
Non nox illis alma recessus præbet tutos,
Non curarum somnus domitor pectora soluit.
Seneca Tragedia 8.

Quicquid in altum fortuna tulit, ruitura leuat.
Ibidem.

Cæca est temeritas quæ petit casum ducem.
Aristoteles lib. 2. Physicorum.

Fortuna non est nisi in agentibus à proposito & à voluntate.
Ibidem.

Casus est solus in animalibus irrationalibus, & in rebus inanimatis, vnde dicitur, quod casu tripus cecidit & stetit.

Arist. lib. 7. Ethicorum.

Fortuna super excellens impedit felicitatem.
Ibidem.

Quanto maior est fortuna, tanto minus est secuta.
Arist. lib. 2. de Bona fortuna.

Sine exterioribus bonis quorum domina est fortuna, non contingit felicem esse.
Ibidem.

Vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna
Laert. Diogenes de Vita & morib. philo.

Interrogatus Chilo quid est fortuna ait, ignarus me dicus, multos enim ex cæcat.

Cicero de Amicitia.

Non solum ipsa fortuna cæca est, sed etiam eos plerunq; cæcos efficit, quos complexa est.

Cic. lib. 2. de Natura deorum.

Fortuna amica varietati constantiam respuit.
Ibidem.

Fortunam nemo ab inconstantia & temeritate se iungit.
Cic. in Paradoxis.

Cui spes omnis & ratio & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil certi esse potest.

Cic. lib. 1. de Diuinatione.

Sic enim se profecto res habet, vt nunquam perfecte veritatem casus imitetur
Ibidem.

Nihil enim est tam contrarium rationi & constantiæ, q̃ fortuna.
Ibidem.

Geminorum formas esse similes, vitam atq; fortunam plerunq; disparem videmus.

Cicero Rhetoricorum veterum lib. 2.

Nam fortunam quidem & laudare stulticia, & vituperare superbia est.

Ibidem.

Fortuna insanam esse & cæcā & brutam perhibet philosophi, saxiq; instar globos dicunt esse volubilem.

Ibidem.

Ei non multum potest obesse fortuna, qui sibi firmitus in virtute quā in casu præsidium collocauit.

Ibidem.

Nam si quis spei non multum collocarit in casu, quid est quod ei magnopere casus obesse possit.

Ibidem.

Quod si in eos plurimum fortuna potest, qui suas rationes omnes in casu collocarunt, non sunt omnia committenda fortunæ, ne magnam in nos nimis habeat dominationem.

Ibidem.

Fortuna in omni re dominatur, eares cunctas ex libidine magis q̃ ex vero celebrat obsecratq;.

Ibidem.

Humanarum rerum pleraq; fortuna regit.
Ibidem.

Grauis est casus in regno in seruitium.
Ibidem.

Quippe res humanæ ita se habent, in victoria vel ignavis gloriari licet, sed res aduersæ etiā bonos detrectant.

Ibidem.

Res humanæ fluxæ & mutabiles sunt.
Valerius Maximus lib. 4.

Dominium rerum collabi solet, bona mens præfertur diuitijs, bonæ mētis usurpatio nullum tristoris fortunæ recipit incursum.

Ibidem.

Mortalium negotia fortuna versat.
Ibidem.

Ibidem.

Nemo nimie fortunæ credere debet.
Ibidem.

Humanæ autem vitæ conditionem præcipue primus & ultimus dies continet, quia plurimum interest quibus auspicijs inchoetur & q̃ sine claudatur. Ideoq; demum cum felicem iudicamus,

cui & accipere lucem prospere & reddere placide contingit. Medij temporis cursus prout fortuna gubernaculū rexit, modo aspero, modo tranquillo motu peragitur, ipse semper minor, dum

& cupide votis extenditur, & fere sine ratione consumitur. Namq; si eo bene uti velis, etiam prauum amplissimum efficiens numerum annorum multitudinem operum superando Enimvero nimio studio retinendum bonum.

Quæ Curat de Gestis Alexandri lib. 3

Etiā naturam plerunq; fortuna corrumpit.
Ibidem.

Homines cum se permiscuere fortunæ, etiam naturam dediscunt.
Ibidem.

Fragilitas humanæ nimia in prosperis obliuio est.
Ibidem.

Verfabilis fortuna est.
Ibidem.

Fortunam tuam pressis manibus tene, lubrica est, nec inuita teneri potest.
Ibidem.

Contra obsequia fortunæ non satis cauta mortalitas est.
Ibidem.

Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quam virtutis esse beneficium.
Ibidem.

Fortuna rebus famam pretiumq; constituit, & militiæ probrum plerunq; vertit in gloriam.
Ibidem.

Ne tu fortunarum lubricas ambages & instabiles incurfiones & reciprocas vicissitudines signo

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

ras.
Non est sæpius fortuna tentanda.

Ibidem.

Multum tum in omnibus rebus, tum in remilitari potest fortuna.
Ibidem.

Sic & ad subeundum periculum, & ad vitandū multum fortuna valet.

Ibidem.

Fortunæ credendū est, & vitæq; rem se illi offerendum.
Ibidem.

Fortuna plerunq; eas quos plurimis beneficijs ornauit, ad duriores casum referuat, superiorum ipsorum dissimilis.

Ibidem.

Homo existens, recordare cōmunis fortunæ.
Ibidem.

Si dederis fortunæ parū aliquid, accipies magnū.
Ibidem.

Deo pugnare graue est & fortunæ.
Ibidem.

Aliquibus quidē dāt, aliquibus autē aufert fortuna.
Ibidem.

Omnibus quidē bene sapiētibus auxiliatur fortuna.
Ibidem.

Stertunt præsentē fortuna negotia.
Ibidem.

Permutat autem omnia quæ sunt in uita, parua fortuna.
Ibidem.

Fortuna mortalia negotia non consilijs.
Ibidem.

Casus nobis melius consilium.
Ibidem.

Mortalia omnia mutationes multas habent.
Ibidem.

Tempestas mutatio facile in serenitatem.
Ibidem.

Quam uariæ res est & errabilis fortuna.
Ibidem.

Ex primo Epigrammaton.

Non propitia fortuna te promouit, sed ut ostendat quod etiam in te omnia facere potest.
Lucianus.

Non errans, amicus es mortalibus, amicus es beatis,
Et te facile exaudiuerunt precantem.

Si erraueris, nullus amplius tibi amicus, sed simul omnia inimica, fortunæq; momentis commutata.

Sophocles in Aiace.

Immutabilis fortuna.

Nullum est peius hominibus malum.

Palladas.

Non rationem, nō legem nouit fortuna, hominibus autē imperat.

Proprijs sine ratione fluxibus tracta.

Magis iniustus fauet, odit autem iustos.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Veluti ostendens temerariam potentiam.
Plautus in duobus Captiuis.

Sed fide fortuna humana frangit, artatq; ut lubet. Me qui liber fueram, seruum fecit, ex summo infimum. Qui imperare insueueram, nunc alterius imperio obsequor.

Plautus in Cistellaria.

Immundas fortunas equam est squalorem sequi.
Plautus in Pseudolo.

Profecto sic erit, centum doctorum hominū consilia hæc de uincit dea fortuna. Atq; hoc uerum est, proinde ut quisq; fortuna utitur, ita præcellat atq; exinde sapere omnes dicimus, bene ubi quid discimus consilium accidisset, hominem cautum cum esse declaramus, stultum autem illum, cui uertit male. Stulti autē sumus frustra q̃ scimus, ut quid in rem sit, possumus noscere, certa mitimus dum incerta petimus: atq; hoc uenit in labore, atq; in dolore, ut mors obrepit interim.

Terentius Comædiæ.

O fors fortuna, ut nunquam perpetuo es bona.
Virg. in Bucolicis.

Sors omnia uersat. — Virg. in 2. Aeneidos.

Nec si me miseram fortuna Sinonem
Finxit, nam etiam mendacemq; improba finget.

Ibidem.

— Aspirat primo fortuna labori.
Ibidem.

Vinite felices quibus est fortuna peracta,
Iam sua. *Ibidem.*

Et quancunq; uiam dederit fortuna sequamur.
Ibidem.

Multa dies nariumq; labor mutabilis æui.
Rettulit in melius, multos alterna reuiscens.

Lusit: & in solido rursum fortuna locauit.
Virg. lib. 12. Aeneid.

Foram miseros meliora sequantur.
Ibidem.

Quo deus, & quo dura uocat fortuna sequamur.
Ibidem.

Sors & uirtus miscetur in unum.
Virg. de Fortuna.

Fortuna omnipotens insipientibus,
Tantum iuris atrox quæ tibi uendicæ,

Euerteretq; bonos, erigis improbos,
Nec seruare potes muneribus fidem.

Fortuna immeritos augeat honoribus,
Fortuna innocuos eludibus afficit.

Iustos illa uiros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitijs beat.

Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.

Quod dignis adimit transit ad impios,
Nec discrimen habet, rectaq; iudicat.

Inconstans, fragilis, perfida, lubrica,
Nec quos clarificat, perpetuo fouet.

Nec quos deseruit, perpetuo premit.
Emmianus in septimo.

Fortibus est fortuna uiris data.
Ibidem.

Multa dies in bello conficit unus,
Et rursus multæ fortune forte recumbunt.

Haud quencunq; semper fortuna secuta est.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

FORTVNA.

Aelius in Telepho.
Nam si à me regnum fortuna atq; opes
Eripere quuit, & uirtutem nequiuir.
Lucanus lib. 2. Phar.
Sors incerta uagatur,
Fertq; refertq; uices, & habent mortalia casum.
Lucanus lib. 3. Phar.
Neq; enim iam sufficit ulla
Præcipiti fortuna uiro. Ibidem.
Seruat multos fortuna nocentes.
Idem lib. 8. Phar.
- Longi poenas fortuna fauoris
Exigit à misero. -

Oui. Meta. lib. 7. fabu. 26.
FleBILE principium melior fortuna secuta est.
Idem lib. 13. fabu. 4.
Tanta homines rerum inconstancia uersat,
Ouidi. Meta. lib. 15. fabu. 4.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim: sic ad ferriam uenistis ab auro
Secula: sic toties uersa est fortuna locorum.
Idem Meta. lib. 15. fab. 42.
- Omnia uerti

Cernimus, atq; alias æsumere robora gentes:
Concidere has, sic magna fuit consueq; uisq;
Perq; decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis ueteres tantummodo Troia ruinas,
Et pro diuitijs tumulos ostendit auro.
Clara fuit sparte, magna uiguerat Mycenæ,
Necnon & Cecropis, necnon Amphionis arces,
Vile solum sparte est, altæ eccidere Mycenæ,
Oedipodionie quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quid Pandionie restant nisi nomen Athenæ?
Ouidius Tristium lib. 2.

+ Cum cepit quæ sata domus subsidere, partes
In proclinas omne recumbit onus.
Cunctaq; fortuna rimam faciente dehiscunt,
Ipsa suo quondam pondere tracta ruunt:
Ibidem.

+ Scilicet in superis etiam fortuna luenda est.
Nec ueniam laeso numine casus habet.
Ouid. Trist. lib. 5. elegia. 9.
Vilia qui quondam miseris alimenta negarat,
Nunc mendicato pascitur ille cibo.
Pasibus ambigu fortuna uolubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxq; loco.
Sed modo leta manet, uictus modo sumit acerbos,
Et tantum constans in leuitate sua est.
Nos quoq; floramus, sed flos fuit ille caducus,
Flammæq; de stipula nostra breuiusq; fuit.
Ouid. de Pon. lib. 4. elegia. 3.

Hæc dea non stabili quam sit leuis orbe fatetur,
Quæ summum dubio sub pede semper habet.
Quolibet est folio & quauis incertior aura,
Par illi leuitas perfide facta tua est.
Omnia sunt hominum tenui pendencia filo,
Et subito casu quæ ualere ruunt.
Diuitis audita est cui non opulenta Cræsis
Nempe tamen uitæ captus ab hoste tulit.
Ille Syracusa modo formidatus in urbe,
Vix humili duram reppulit arte funem.

Quid fuerat Magno maius: tamen ipse rogauit
Summi sa fugiens uoce clientis opem.
Cuiq; uiro totus terrarum paruit orbis,
Indigus est factus omnibus ille magis.
Ille Iugurthino clarus Cymbroq; triumpho,
Quo uictrix toties consule Roma fuit,
In cæno Marius iacuit, camæq; palustri,
Pertulit & tanto multa pudenda uiro.
Ludit in humanis diuina potentia rebus,
Et certam præsens uix habet hora fidem.
Idem.

Casus in euentu est.
Ouid. epist. Briseidis ad Achillem.
An miseros tristis fortuna tenaciter urget?
Ouidius.

+ Nempe dat & quodcumq; lubet fortuna rapitq;
Hirrus & est subito, qui modo Cræsis erat.
Ouid. lib. 3. de Arte amandi.
Dum licet & spirant flamma, nauis eat.
Tibullus lib. 1. Elegia. 5.
Versatur celeri sors leuis orbe rota.
Marti. lib. 4. Epigram. de puero glacie occiso.
Quid non leua sibi uoluit fortuna licere?
Hora. carmi. lib. 1. ode. 34.

Valet ima summis
Mutare: & insignem attenuat deus
Obscura promens: hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: hic posuisse gaudet.
Horat. Carminū lib. 3. ode. 29.

Fortuna seu letæ negotio, &
Ludum insolentem ludere pertinaç,
Transmutat incertos honores:
Nunc mihi nunc alij benigna:
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennis, resigno quæ dedit, & mea
Virtute me inuoluo, probanq;
Pauperiem sine dote quero.
Iuuenalis satyra. 3.

- Ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties uoluit fortuna iocari.
Idem satyra. 7.

Si fortuna uolet, fies de rhetore consul:
Si uolet hæc eadem, fies de consule rhetor.
Veniens quid enim quid Tullius: at ne aliud quam
Sidus, & occulti miranda potentia fati?
Seruus regna dabunt, captiuis fata triumphos,
Felix ille tamen, coruo quoq; rarior albo.
Idem Satyra 10.

Turba tremens sequatur fortunam ut semper, & oodit
Damnatos. Iuue. Saty. 13.

Victrix fortunæ sapientia.
Ausonius.

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem,
Atq; abacium Samio sæpe onera seluto. & paulopost:
Fortunam reuerenter habet, quicquid; repente
Diues ab exili progrediens loco.
Fran. Petrar. Cantilena 8. stantia. 7.
Rade volde adueni, challat imprefe
Fortuna iniuriosa non contrasti:
Chæ glanimo si facti mal saccorda, id est.

FRATER.

CXXII.

Raro euenit ut magnis negotijs
Fortuna iniuriosa, non aduersetur:
Namq; animi sif factis male eadem concors est.
Franci. Petr. triumpho Fante.
Che poucho val contra fortuna scudo. Id est,
Quippe parum ualeat contra Fortunam clypeus.
Forum est exercere dantiu loci, & dicitur iudici
ale forū à ferendo, qā illuc cause ferant. Et est forū
venale à ferendo, qā uenalia illuc ferant. Et est fo
rū boarii in q boues vendunt, forū olitorū, in
q herbe vendunt, quod erat antiquū macellū. Fo
rumpiscarium in quo pisces ueneunt. Forum cu
pedinis in quo venduntur cupedia. Cupes enim
& cupedia antiqui latiores cibos nominabant.
Vnde cupidenarij dicti sunt omnes, qui esculen
ta vendunt, ab eo quod alimenta rebus cupidi
neis præbeant. Dicitur etiam forum locus in quo
cum populo agitur, conciones habent, lites tracta
tur, q ibi iudicia feruntur: vnde & forenses di
cuntur qui in foro versantur. Et circumforanei q
circa forum spatiantur venditantes aliquid, aut
ementes, aut sciscitantes, aut tempus inaniter te
rentes. Fori etiam masculino genere & plurali
ter tantum sunt tabulara nauium, ab eo q inces
sus ferant. Siquidem per eos nauæ discurrunt.
Virgi. Laxatq; foros. Cicero: Alij per foros cursi
tent. Significant & fori pluraliter tantū loca ere
cta, ut ex his spectetur. Et foruli sunt armariola
in quibus libri reponuntur. Iuuenal. Hic libros
dabit, hic forulos.

Frater græce ἀδελφός. & ὁ ἀδελφός. & ὁ ἀδελφός. & ὁ ἀδελφός. frater
nus dicitur. Dicitur autem frater quasi fere
alter, secundum Aulum Gellium lib. 13. noc.
At, ex sententia P. Nigidij. Salustius in Iugurtha.
Quis autem amicior q frater fratri? aut quem ali
enum fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Hinc
fratria fratris vxor. Fraterculus diminutiū, &
fratruclus duorum fratrum filij.

Sapientie cap. 10.
Per iram homicidij fraternitas deperijt.
Paulus ad Hebræos cap. 13.

Charitas fraternitatis maneat in uobis.
Aug. & habetur 14. q. 5. immolans.

Qui effundit sanguinem & qui fraudem facit, ne
cessario fratres sunt.
August. li. 1. de Vnico baptismo, & habetur
dist. 56. cap. Sponsus.

Ismael ut separaretur à populo dei non obfuit ma
ter ancilla, sed obfuit fraterna discordia, nec pro
fuit potestas vxoris cuius magis filius erat, qā
per ipsius iura coniugalia, & in ancilla seminat
erat, & ex ancilla susceptus est.
Ioan. Chrysost. super Mattheum.

Pro se orare necessitas cogit, pro alijs autem chari
tas fraternitatis hortatur, dulcior autem ante de
um est oratio, non quā necessitas transiit, sed
quam charitas fraternitatis commendat.
Rabanus super Mattheum.

Vera fraternitas est quæ fratrem veneratur deuo
tum, corripit dissolutum, quæ præsentis obsequi
tur, absenti non rodit, sano applaudit, infirmū

non deserit, placatum non prouocat, iratū ut ma
iorem metuit.

In collationibus patrum & abbatibus Ioseph.
Hæc est vera fraternitas quæ nullis casibus scindi
tur, quā non solum dissociare vel delere locorū
vel temporum interualla non præualēt, sed nec
mors quidem ipsa diuellit. Ibidem.

Hæc est vera & indurpta fraternitas, quæ gemina
amicorū perfectione ac uirtute conrescit, cuius
semel initū foedus, nec desideriorū uarietas, nec
contentiosa dirumpet contrarietas uoluntatū.
Ibidem.

Nihil prodest si moribus ac proposito dissidentes
vna habitatione iungant, nec obest parili uirtu
te fundatis per locorū interualla disiungi. Apud
deum namq; morū cohabitatio, non locorū vni
tas, fratres habitatione cōiungit. Nec potest vnq;
paci integritas custodiri, ubi uoluntatū diuersi
tas inuenitur. Ibidem.

Huius primum fundamentum est substantiā mūdi
alem in contēptu habere. Inuistū enim atq; impi
um est, si post abrenuntiāta mundi, & omnium
quæ in eo sunt uanitatē, pretiosissimæ dilectio
ni fratris, supellex uilissima quæ superfluit præ
ferat. Secundū est ut unusquisq; ita suas res ece
voluntates, ne se sapientē atq; consultum esse iu
dicans, suis malit q fratris diffinitionibus obedi
re. Tertium est, ut sciat omnia etiā quæ uilia, ac
necessaria æstimat, postponēda bono charitatis
& pacis. Quartū est, ut credat, nec iustis, nec iniu
stis de causis penitus irascendum. Quintū, ut ad
uersus se iracundiā fratris etiā sine ratione con
ceptam, eo modo quo suā curare desideret, sciēs
equaliter sibi perniciosam aliter esse tristitiam,
ac si aduersus alium ipse moueat, nisi eā quātum
in se est de fratris etiam mente depulerit.

Salustius in Iugurtha.
Quis est amicior, quam frater fratri, aut quæ alie
num fidum inuenies, si tuis hostis fueris?

Horatius Epistolarum li. 1. epistola 3.
- At uos

Seu calidus sanguis seu uerum inscitia uexat
Indomita ceruice feros ubicunq; locorum
Viuitis, indigni fratrum rompere foedus.

Fraus græce ἀπάτη. & ἀπατή. & ἀπατή. & ἀπατή. fraudo
sus & fallax dicitur. Est autem fraus exe
cutio iniustitiæ in factis, secundū b. Tho. se
cunda secundæ q. 55. art. 5.

Fraus non potest esse sine dolo, sed bene dolus sine
fraude. Ideo fraudi inest dolus sicut species ge
neri, ex b. Tho. Ibidem.

Fraus dicitur à ferendo, & est deceptio quæ alicui
infertur, fraus perpericulo quandoq; ponitur.
Virg. Quis deus in fraudem, quæ dira potentia
nostra Egit. Inde fraudo as. & fraudor passiuum,
& defraudo qd est fructum minuo, vel per frau
dem aliquid decerpo. Terent. Suum defraudans
genium comparat miser.

Dauid Psalm. 30.
Erubescant impij, & deducantur in infernum. Mu
ta fiant labia dolosa, Ecclesiast. li. ca. 19.

x 2 Est

Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. *Hieremias ca. 6.*
 A propheta vsq; ad sacerdotē, cuncti faciunt doli. *August. de Diffinitionibus.*
 Fallacia est per quam moribus deceptoris veritas palliata velodiū alterius, vel propriū cōmodum intendit. *Aug. li. 3. Confessionum.*
 Sunt qui seducunt per philosophiam, magno, blando & honesto nomine colorantes & fucantes errores suos. *Hieron. in epistola ad Rusticum monachum.*
 Iudas de apostolatus fastigio in proditoris tartarum labitur, nec familiaritate cōmuni, nec in tinctione buccellae, nec obsequij gratia frāgitur, ne hominem tradat, quem filium dei nouerat. *Ambr. super illud Mat. 26. Et osu. est enim.*
 Instrumento pacis mortem irrogat: seruus domini, discipulus magistrum sic prodit, quasi inquit, per instrumentum pacis perimis ipsam pacem, de osculo machinatis ipsam prodicionem. *Ambr. lib. de Virginitas.*
 Venena nō dant nisi melle circumlita, & vitia non decipiunt nisi sub specie vmbrae virtutum. *Gregorius super illud Iob: Verebar omnia opera mea.*
 Duo timēda sunt in bonis opibus, desidia & fraus. *Idem lib. 9. Moralium.*
 Sciendum quoq; est quod tribus modis fraus ipsa cōmittitur, quia per hanc proculdubio aut tacta cordis hūani gratia, aut fauoris aura, aut res que libet exterior desideratur. *Ibidem.*
 Solus in dei opere fraudem non facit, cum ad studiū bonae actionis inuigilat, nec ad corporalis rei prēmia, nec ad laudis verba, nec ad humani iudicij gratiam anhelat. *Ibidem.*
 Dolosus aduersarius ferire simul nititur, & aperte sequens, & insidioselaten, vt dum occulta sagittam metuitur, minus ante faciem hasta, timeatur, vel dum ante faciem hastae resistitur, nequaquam ex occulto veniens sagitta videatur. *Isidorus Sententiarum lib. 2. & habetur 22. q. 5. ca. Quacumq;.*
 Quacumq; arte verborū quis iuret, deus tamē qui conscientiae testis ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autē reus sit qui & nomen dei in vanū assumit, & proximū dolo caput. *Isidorus in Synonymis.*
 Dolus est cū aliud agit & aliud simulatur. Callidus est qui exitum virtutis dolo ac fraude imitatur. *Origenes super epistolam ad Romanos. li. 4.*
 Dolus est cum aliud quis lingua loquit, aliud volutat in corde, qd crimen nescio si vel nudos quosq; & electos relinquit, sed puto qd alius plus, alius minus, nemo tamen sit ab hoc perfecte liber, nisi ille de quo dicit, qui peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *Bernardus super Cantica.*
 Diuturna fraudatio studio est nutrita, suspitionū fomes, impatientie fax, nouerca amoris, desperationis mater. *Cassiodorus li. 5. Epistolarum.*
 Insuperatum bonum est, si is ad quem deceptionis

perdet periculum, sibi gratia procuret augmentum. Ius enim exigit sagittas fraudis redire in dolum verticem sagittantis. *Seneca in Proverbis.*
 Fraus est accipere quod non possis reddere. Repel- li se homines facilius qd decipi serunt. *Seneca in Tragediis.*
 Fraus sublimi regnat in aula. *Cic. li. 3. de Natura deorum.*
 Malitia est versuta & fallax ratio nocendi. *Idem Officiorum li. 1.*
 Cum duobus modis fiat iniuria, aut vi aut fraude: Fraus quasi vulpecula, vis leonis videtur, virtus vero ab homine alienissimum. Totus autem iniustitiae nulla est capitalior quam eorum qui cū maxime fallunt, id agunt vt boni videant. *Cic. lib. de Amicitia.*
 Maxima culpa est in eo qui & veritatē aspernat, & in fraudem obsequio impellitur. *Laer. Dioge. de Vita & morib. philosoph.*
 Magis amicorum inuidiam quam inimicorum insidias cauere debemus. illud enim apertū, hoc celatum est malum, nocendiq; fraus quae non speratur, potentior est. *Virgilius li. 6. Aeneid. loquens de inferno.*
 Hic quibus inuisi fratres diu nit a manebat, Pulsatus ne parens, & fraus innexa clienti, Aut qui diuitijs soli incubuere reptis, Nec partem posuere suis, quae maxima turba est. *Quintus de Arte anandili. 1.*
 Tuta frequensq; via est per amici fallere nomen. Tuta frequensq; licet sit via, crimen habet. *Idem lib. 3.*
 Reddite depositum, pietas suas dera seruet. Fraus absit, uacuas cedis habete manus. *Catullus.*
 Nec sita impia fallaciam hominum coelicolis placeat. *Franciscus Petrar. triumpho amoris.*
 Che se prehende dilectio di fur frode Non se de lamentar saltru lingua. *Id est.*
 Qui delectatur faciendis fraudibus stulte conqueritur, si se alter decipit. *Frons* graece *μετωρυ* dicitur. Et est pars faciei quae sub sinipite posita inter ipsum, & oculos est, secundum Aristot. lib. 1. de Animalibus. Dicitur & ferendo, quod indicia animi praeseferat. Est em̄ tristitiae, hilaritatis, clementiae, seueritatis indicium. Varro tamen illam partem potius vult a foraminibus oculorum dici. Huius cōpositum bifrons quod geminam frontem habet, & fronsius quo nonnulli pro impudente vtuntur. Et est frons frondis notū significati similiter a ferendo dicta, quoniam frondes arborum huc & illuc vito ferantur, frondes proprie rantum arborū sunt, herbarū vero arborū & florū tam frondes qd folia. *Frugalitas* graece *αἰσχροτης* dicitur. Et est frugalitas virtus quae motus animi regit, & sedat, moderatamq; in omni re nouit seruare cōstantiā. Suntq; frugihōies, quos graeci *οἰστροὶ* dicunt, qui in oī re motus animi moderantur. *Frugalitas* virtus est media inter prodigalitatem

& auariciam cū nec nimis parce rebus vtimur, nec nimis luxuriose. Est igitur moderata parsimonia cibi & potus. Hinc frugaliter aduerbium temperate, modeste. Dicuntur autem hēc omnia a frux nominatio pro fruge. Varro: Frux legumen triticū. Hinc frugi indeclinabile nomē. Suntq; frugi, de quibus supra. Hinc etiam frumentū quasi frugamentum, & fruor quasi ex vsu frugum delectationem capio. Vnde fruicio, de qua infra. *Fruitiō* graece *ἀφραδισία* dicitur. Fruor dicitur. Fruor & vtor differunt, qd fruuiū pertinere videt ad amorem vel delectationem quam aliquis habet de vltimo expectato quod est finis, secundū b. Tho. prima secundae q. 11. ar. 1. Vnde vero si cū homine iungatur conuersari est. Si vero cū alijs iungit est vsum habere. Martialis: Vtere lactucis & mollibus vtere maluis. Hinc vsus sit quod interdum significationē vtendi habet. Interdū cōsuetudinē cōuersationemq; aliquando pro opus est. Hinc vtilitas pro qua nonnunquam vsum ponitur aduerbium. Item apud iuriconsultos vsu fructus dicitur, cum res aliqua non nostra est, sed perinde ex ea fructū atq; vtilitatem capimus ac si nostra esset, diffiniturq; ab vlpiano, vt infra in dictione vsu fructus. *Fucatio* a fucus venit. Fucus vero graece *φύκος* dicitur. Et est species fictionis ad mentium pulchritudinē, ideo semper est peccatum. Sed non est mortale nisi fiat ad lasciuiam vel contemptū dei. Tamen licet occultare turpitudinē causatam ex infirmitate, vel ex alia causa accidentalī, ex b. Tho. secunda secundae q. 169. art. 2. Deberet scribi per ph, apud nos cū graeca dicitio sit, licet consuecat a nonnullis per f scribi. *Fundamentum* graece *βασίς* dicitur, & venit a fundum di, quod proprie est vnus cuiusq; rei quae aliquid in se liquoris contineat, vel ad continentum facta, vt dolij, nauis, aluei fluminis, lacus maris. Hinc aduerbiū funditus hoc est a fundo. Et profundus quod proprie inum significat, vt profundum mare dictum, quod porro habet a fundum. Aliquando etiam pro alto. Virgil. Terras coelumq; profundum Quippe serant rapidi secum, Profunde, profunditas, profundissimus & profundissime hinc sunt. *Furo* graece *ὀργή* dicitur, vel *χολή* dicitur. Et est ira accensa, non differens re ab ira, sed secundū magis & minus, b. Tho. super psal. 36. col. 6. *Furtum* graece *κλοπή* dicitur, & *κλέψω* dicitur. Et est occulta acceptio rei alienae, secū dū b. Tho. secunda secundae q. 66. art. 3. *Furtū* est minus graue qd rapina dupliciter. Primo quia inuoluntariū per vim est maius qd per ignorantiam. Secundo quia rapina est in re & in persona. Furtum vero in re tantum, secundū b. Tho. ibidem art. 9. *Furtum* secundum legistas. ff. de fur. l. 1. Est cōtractio rei alienae mobilis & corporis fraudulosa inuito domino lucrificandi gratia, siue ipsius rei siue vsu rei siue possessionis. Differt autem fur ab abigeo, quia fur generale nomen est, Abigeus

speciale. Quid autē abigeus siue abactor sit, vide supra in abactor. Dicit autē furtū a fur, fur vero a furum qd veteres atrum dicebant, vnde furio fuligo. Furtū praeterea interdum significat adulterium. Quidius: Hēc tibi nempe patrem furta dedere Iouē: quod adulteria sicuti & latrocinia furtim, hoc est clam soleant perpetrari. *Exodij cap. 2.*
 Non furtum facies. *Ibidem ca. 21.*
 Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum, conuictus noxae morte moriatur. *Leuitici 19.*
 Non facies furtum. *Deuterio. 5.*
 Furtumq; non facies. *Tobias cap. 2.*
 Non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere. *Isaias ca. 33.*
 Vt qui praedaris, nonne & ipse praedaberis? *Paulus ad Ephesios ca. 4.*
 Nolite locū dare diabolo. Qui furabatur iam non furetur, magis autē laboret operando manibus suis, quod bonum est, vt habeat vnde tribuat nec cessitatem patienti. *Augustinus in sermone de Decem plagis.*
 Nemo habet iniustum lucrum sine iusto damno, verbigratia: Qui furatur acquirit vestem, sed perdit fidem, vbi lucrum, ibi damnum, lucrum in arca, damnum in conscientia. *Hieron. & hab. 12. q. 2. ca. Gloria episcopi. §. Amico.*
 Amico rapere quippe furtum est, ecclesiā fraudare sacrilegium est, accepisse pauperibus erogandum est, & esuriētib; plurimis illud referuare, vel cautum vel timidum est, aut quod aperissimū sceleris, exinde aliquid subtrahere omnium praedonum crudelitatem superat. *Seneca ad Lucillum epistola 76.*
 Nulli vero etiam cui rapina cessit sceleriter, gaudium recte durauit in posterum. *Seneca in proverbis.*
 Alienum nobis, nostrum plus alijs placet. *Ibidem.*
 Alienum a se homini ingenuo acerba est seruitus. *Aristote. li. 2. Rhetoricorum.*
 Omnis fur malignus est. *Cicero Officiorum lib. 3. ca. 3.*
 Detrahēre aliquid alteri, & alterius incōmodo suū cōmodum augere, magis est contra naturam qd mors, qd dolor, & cetera quae possunt corpori accidere. *Ibidem.*
 Si vnusquisq; rapit ad cōmoda aliorum, & distrahit quae potest emolumentū sui gratia, societas & communitas hominum eueritur. *Salustius in Iugurtha.*
 Opportunitas etiam mediocres viros spe praedae trasuersos agit. *Iulius Caesar.*
 Ex pecuniae cupiditate factiones dissentionesq; nascuntur. Nā & praedae cupiditas multos longius euocat. *Phocylides.*
 φαρμακὸν καὶ ἄλλῃ κλοπῇ μὲν ἀνδρῶν ἡρπῆσθαι, ἀμφοτέρω καὶ πλοῦτος, καὶ δὲ ἐξ ἀπορίας, καὶ δὲ καὶ φαρμακῶν. *Id est.*
 A furtibus ne suscipias furtiuum viuis depositum. *Ambo enim fures, & qui recipit, & qui furatus est.*
Plautus in Poenulo.

Quæ si etiam meritis conquisitæ sint, quid tamen sapientis adiecerunt conscientia, qui bonum suum non populari timore, sed conscientia veritate metitur.

Cassiodorus lib. 1. epistola 23.

Laborem quippe non refugit, qui virtutis gloriam concupiscit.

Idem lib. 1. epistola 3.

Crescere virtutes solent ad præconij fastigium.

M. Cicero in Paradoxis.

Non est enim vllum bonum de quo is qui habeat non possit honeste gloriari.

Franciscus Petrar. de remedijs prosperæ fortune.

Gaudeo, inveni magnam gloriam. Respondeo. Magna in exiguo qualiter explicetur non intelligo. Si temporum, si locorum angustias metiare, magna hic gloriam non posse fateberis. Nam et liquido cernitur quæ nascitur mortalitatis atque terrenæ gloriæ magnitudo: si tamen fulgens et digna sit tibi gloria, gaude non quod habeas, sed quod meruisti.

Q. Curtius de gestis Alexandri lib. 8.

Quis neget eximiam quoque gloriam, sapius fortunæ quam virtutis esse beneficium.

Valerius Maximus lib. 8.

Nulla est tanta humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur, illa vero à claris viris interdum ex humilibus rebus petita est.

Salustius in Iugurtha.

Meminisse debemus post gloriam inuidiam sequi.

Ibidem.

Difficile est inuidiam gloriæ vincere.

Quintus Metamorphosis lib. 11. fabula 8.

An obest quoque gloria multis.

Martialis lib. 5. epigram. ad Regulum.

Vos tamen ò nostri non festinate libelli.

Si post facta uenit gloria non propero.

Tibullus lib. 4.

Nil opus inuidia est, procul absit gloria vulgi.

Qui sapit in tacito gaudeat ille sinu.

Gloria æterna græce δόξα, uel γλῶσσα, uel αἰὼνιος δόξα. æternus dicitur. Gloria æterna quæ sancti habent est magna quæ tripliciter est. Est enim intensa, extensa, æterna, perfecta et integra, ex b. Tho. super Esa. cap. 34. in fine.

Esdra 3. cap. 8.

Hoc seculum fecit altissimus propter multos: futurum autem propter paucos.

David Psalm. 33.

Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus et mundo corde qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem à domino, et misericordiam à deo salutari suo.

David Psalm. 83.

Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.

David Psalm. 149.

Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.

Esa. cap. 33.

Qui ambulat in iustitijs et loquitur veritatem: qui proijcit auaritiā ex calumnia, et excutit manus suas

ab omni munere. Qui obturat aures suas, ne audiatur sanguinem, et claudit oculos suos, ne videatur malum, iste in excelsis habitabit, munimenta sanctorum sublimitas eius.

Baruch. cap. 3.

Israel quā magna est domus dei, et ingens locus possessionis eius. Magnus est et non habet finem excelsus et immensus.

Matthæus cap. 13.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.

Ioannes cap. 17.

Hæc autem vita æterna, ut cognoscatur te solum deum verum, et quem misisti Iesum Christum.

Paulus ad Romanos cap. 8.

Existimo enim quod non sint condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

Idem ad Roma. cap. 11.

O altitudo diuitiarum sapientiæ et scientiæ dei, quæ incomprehensibilia sunt iudicia eius, et inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi et retribuetur ei? Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, Amen.

Paulus ad Corinthios 1. cap. 2.

Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit deus his qui diligunt illum.

Idem ad Corinthios 2. cap. 4.

Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt.

Paulus ad Corinthios 2. cap. 2.

Scimus enim quoniam terrestris domus nostra habitacionis dissoluatur, quod ædificationem ex deo habemus domum non manu factam, sed æternam in cælis.

Augustinus de Misericordia lib. 1. cap. 1.

Ex parte cognoscimus quandiu in hoc seculo sumus, sed si ad illam lucem patris luminum veniemus, nihil in creaturis erit, quod nesciamus.

Augustinus ad Orosium. q. 26.

Plus videtur in deo creatura, quàm in seipsa videtur. Plus in arte qua facta est, quàm in seipsa quæ facta est.

Augustinus de Trinitate lib. 1. ca. 2.

Summum bonum non nisi mētibus purgatissimis cernitur. Mentis enim humanæ acies inuoluta in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei nutrita vegetetur.

Augustinus super Genesim ad litteram.

Læticia bonæ conscientia paradysus est, unde et ecclesia in sanctis temperatur, et pie, et iuste uiuentibus paradysus recte dicitur, pollens affluentiâ gratiarum affluensque delicijs.

Augustinus de uerbis domini sermone. 12.

Hoc opus est bonum, quod non potes inuitus amittere. Potes aurum amittere, etiam nolens: potes deinde honores, et etiam ipsam salutem amittere. Bonum vero quod vere bonum est, nec inuitus accipis, nec inuitus amittis.

Augustinus libro 22. de ciuitate dei.

Ibi quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod non aderit. Omne quod ibi erit et quod est, bonum

horum erit, et summus deus summum bonum erit, omnino beatissimum ita semper fore certum erit, ibi vacabimus et videbimus. Videbimus et amabimus. Amabimus et laudabimus esse, quod erit in fine sine fine.

Ibidem.

Quod deus præparauit diligentibus se, fide non capitur, spe non attingitur, charitate non apprehenditur. Desideria et vota transgreditur, acquiri potest, æstimari non potest.

Augustinus lib. 22. de ciuitate dei.

Verus honor, qui nulli negabitur digno, nulli defertur indigno, sed nec ad eum ambiet nullus indignus, ubi nullus permittetur esse nisi dignus. Vera pax ubi nihil aduersi, nec à seipso, nec ab alio quisquæ patietur, premium virtutis erit ipseque qui virtutem dedit, ei que seipsum, quæ melius et maius nihil esse possit promissit. Quid est enim aliud quàm quod per prophetam dixit: Ego illorum deus, et ipsi erunt mihi plebs, ubi ego ero unde fatientur. Ego ero quæcunque ab hominibus desiderantur honeste, et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona. Si enim et illud recte intelligitur, quod ait Apostolus: ut sit deus omnia in omnibus: Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur: hic munus, hic affectus, hic actus proculdubio erit omnibus, sicut vita communis.

Augustinus de Symbolo lib. 3.

Facilius possumus dicere in illa vita æterna quid ibi non sit, quàm quid ibi sit: Non est ibi mors, non est ibi luctus, non est ibi lassitudo, non est infirmitas, non est fames, nulla sitis, nullus estus, nulla corruptio, nulla indigentia, nulla molestia, nulla tristitia.

Augustinus super isto Psalmo.

Beati immaculati in via, tamquam diceret: scio quid velis, quæris beatitudinem: si ergo vis esse beatus, esto immaculatus.

Augustinus super Psalm. 49.

Hæreditas inquam (qua Christi coheredes sumus) non minuitur copia possessorum, non fit angustior numerositate coheredum, sed tanta est multis, quanta paucis, tanta singulis, quanta omnibus.

Ibidem.

Tantum emit vidua duobus minutis, quantum emit Petrus relinquens retia, quantum emit Zachæus dando medium patrimonium. Regnum dei tantum valet, quantum habueris.

Augustinus super Ioannem homilia 3.

Talis erit illa delectatio pulchritudinis, ut semper tibi præsens sit, et nunquam satieris imo semper satieris et nunquam satieris. Si enim dixero quod nunquam satieraberis, fames erit, si dixero quod satieraberis, tunc tibi nec fastidium erit, nec fames. Quid dicam nescio, sed deus habet quod exhibeat.

Augustinus super Ioannem.

Non erit aliqua inuidia disparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus vnitas charitatis.

Augustinus super Ioannem homilia. Ego sum pastor bonus.

Ibi hymnidici angelorum chori, ibi societas ciuium supernorum. Ibi dulcis solennitas à peregrinatione huius tristilabore redeuntium. Ibi festiuitas sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube.

Augustinus super illud Ioannis: Hæc est uita æterna, ut etc.

Infelix qui omnia nouit, et te nescit: qui autem te et illa nouit, non propter illa beatus, sed propter te solum.

Augustinus in epistola.

Diuitiæ si diliguntur ibi seruentur, ubi perire non possunt. Honor si diligitur, illic habeatur, ubi nemo indignus honoretur. Salus si diligitur, ibi ad piscinam desideretur, ubi adepta nihil timetur. Vita si diligitur, ibi acquiratur, ubi nulla morte finitur.

Augustinus ad Diascorum.

Tanto illud quod valde magnū est, quod nec oculus vidit, quia non est color: nec auris audiuit, quia non est sonus: nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis non debet illuc ascendere: sumemus capacius, quāto illud et fidelius credimus, et speramus firmitus et desideramus ardentius.

Augustinus de spiritu et anima.

Ecce venale est regnum dei. Eme si vis, nec multū existimas de re magna propter pretij magnitudinem, tantum valet quantum habes. Noli quærere quid habeas, sed qualis sis, res ista tibi valet tantum quantum es: tu te da, et habebis illam. Sed malus sum inquit, et forte me non accipit: dādo te illi bonus eris.

Augustinus de fide et operibus.

Regnum cælorum vim patitur ideo, quia reatus quod litera sine spiritu iubēdo faciebat, credēdo soluitur, et violentia spiritus sancti imperatur.

Augustinus de spiritu et litera.

Quid hoc bono melius, quid hac foelicitate foelicius? uiuere deo, uiuere de deo.

Augustinus de uerbis domini sermone. 32.

Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus: nā vnusquisque hic et in domo sua hospes est. Alioquin si non esset hospes, non inde transiret: si autem transiret, vellet nollet hospes est, si dimittit illam domum filijs, hospes hospitibus dimittit.

Ibidem sermone 13.

Diuitiæ corporales paupertate plenæ sunt, et semper obnoxiaē calibus. Quales enim diuitiæ sunt, propter quas latrone times, propter quas timeas seruum tuum, ne te occiso auferat et fugiat. Si veræ diuitiæ essent, securitatem tibi præstarent. illæ ergo veræ diuitiæ sunt, quas cum habemus, perdere non possumus.

Augustinus super Ezechielam homilia 10.

Mentem quam spiritus sanctus replet, in amaritudine temporalium et æternorum delectatione commouet. Dulce etenim est esse in rebus humanis, sed ei qui adhuc de cælestibus gaudia nulla gustauit, et quanto minus æterna intelligit, tātō delectabilis in temporalibus requiescit.

Augustinus ultimo de ciuitate dei.

Quanta erit foelicitas, ubi nullum erit malum, nullum deerit bonum.

Ibidem.

Perfekte

GLORIA AETERNA.

Perfekte vacabimus, pfecte videbimus, quia ipse est deus, qui est finis ætatum & dierum, & ipse est finis omnium desideriorum, qui sine fine videbitur sine fatigatione laudabitur.

Hieronymus super illud Psal. Beatus uir qui non abiit.

Beatus vir, qui non cogitauit, nec fecit, nec docuit mala: non stetit, non perleuauit in delicto: sed per poenitentiam ad meliora conuersus est.

Hieronymus super Psal. 68.

Regnum cælorum non est dantis, sed accipientis: non est enim personarum acceptio apud deum, sed quicumque se talem præbuerit, ut regno cælorum dignus fiat: hic accipiet, quod non personæ, sed vitæ parum est.

Gregorius li. 4. Moralium.

Quoniam electus in hac vita est dilectio operum, in alio quoque vita erit proculdubio dignitatum discretio, ut qui hic alius alium superat, illic alius alium retributione transcendat: & quamuis illa retributione dignitas eadem non sit, una tamen omnibus vita beatitudinis erit.

Gregorius li. 4. Dialogorum.

In domo patris mei mansiones multe sunt, si enim dispar retributio in illa beatitudine æterna non esset, una potius mansio quam multe essent. Multæ ergo mansiones sunt in quibus & distinctio bonorum ordines, propter meritum consortium, communiter lætentur, et tamen vnum denarium omnes laborantes accipiunt, quæ in multis mansionibus distinguuntur, quia & una beatitudo, quæ illic percipiunt, & dispar retributionis qualitas, quam per opera diuersa sequuntur.

Gregorius super Ezech. homil. 9.

Quantalibet intentione se humana mens terenderit, etiam si phantasias imaginum corporalium & cogitatione compescat, si omnes circumscriptiones spiritus ab oculis cordis amoueant: adhuc tamen in carne mortali posita videre gloriam dei non valet, sicut est: sed quicquid de illa est, quod in mentere splendet, similitudo & non ipsa est.

Gregorius in homil. & Aug. in Enchiridion.

Temporalis vita æternæ vitæ comparata mors est dicenda potius quam vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud quam quædam prolixitas mortis? Quæ autem lingua dicere, vel quæ intellectus capere sufficit, illa supernæ ciuitatis quæ sunt gaudia angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, præsentem dei vultum cernere, in circumscriptione lumen videre, nullo mortis affici metu, incorruptionis perpetuæ munere lætari?

Ioannes Chrys. de reparatione lapsi.

Nulla erit in futuro discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia. Omnium enim sanctorum erit una cōcordia. Nullus ibi diaboli metus, nulla insidiarum dæmonum. Terror gehennæ, procul mors neque corporis nec animæ, sed immortalitatis munere metus uterque resolutus.

Ioannes Chrysostomus ibidem.

Intuere cœlum non solum ex hominibus, sed ex an-

gelis, atque archangelis, thronis, & dominationibus, principibus, ac potestatibus conuocatum. De rege autem, qui horum medius residet dicere vox nulla sufficit. Effugit omnem sermonem, atque omnem sensum humanæ mentis excedit deus illud, illa pulchritudo, illa virtus, illa gloria, illa magnificentia.

Ibidem.

Si quod die oportet nos tormenta perferre. Si ipsam gehennam paruo tempore tolerare pro eo ut Christum videre possimus in gloria venientis, sanctorum eius munere sociari non erit dignum, par ratione omne quod triste est modo, ut tanti boni tantæque gloriæ participes habeamur.

Idorus de summo bono, li. 1. cap. 4.

Quibusdam gradibus per creaturam progreditur homo ad intelligendum creatorem, i. ab insensibilibus surgens ad sensibilia, à sensibilibus surgens ad rationalia, à rationalibus surgens ad creatorem.

Idorus li. etymologiarum 14.

Paradisus vndique septus est romphæa flamma et muro igneo, ita ut eius cum cælo pene iungatur incendium, cherubin quoque, i. angelorum præsidia ipsum regit, ut flamma homines, angeli dæmones submoueant.

Cassiodorus super illud Psal. Extendens cœlum sicut pellem.

Bene dicitur dominum cœlum extendere, ubi meretrices & publicanos eum constat admittere, nā cum sint per iustitias cœli iustorum, facti sunt & gratiæ largitate peccantium.

Cassiodorus epistola lib. 2.

In cœlesti beatitudine veraciter sine fide gaudium est sine aliquo tædio manens semper æternitas, & inspectio sola diuinitatis efficit, ut beatus nil esse possit. Hæc veraciter perennitatem præstant: hæc iucunditatem acculant.

Boëtius lib. 3. de consol. profa. 2.

Omnium mortalium cura, quam multiplicium studiorum labor exercet, diuerso quidem calle procedit, sed ad vnum tamen beatitudinis finem nititur peruenire. Id autem est bonum quo quis adeptus nihil ulterius desiderare queat, quod quidem est omnium summum bonorum, cuncta que intra se continens bona. Cui si quid abforet summum esse non posset: quoniam relinqueretur extrinsecus, quod posset optari. Liqueat igitur esse beatitudinem statum bonorum omnium aggregatione perfectum. Hunc vix diximus diuerso tramite mortales omnes conantur adipisci. Est enim mentibus hominum veri boni naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa deuius error abducit.

Boëtius ibidem profa. 9.

Ea vera & perfecta foelicitas est, quæ sufficiens, potentem, reuerendum, celebrem, lætumque perficiat.

Boëtius lib. 3. profa. 10.

Nam quoniam beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo vera est ipsa diuinitas, diuinitatis adeptione iusti, sapientiæ sapientes fiunt, ita diuinitatem adeptos deos fieri simili ratione necesse est, omnis igitur beatus deus. Sed natura quidem vnus, participatione vero nihil prohibet esse

GLORIA AETERNA.

CXXVI

bet esse quam plurimos. *Ibidem.*
Omnium igitur expetendorum summa atque causa bonum est. Quod enim neque re, neque similitudine vili in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest, contraque: etiam quæ natura bona non sunt, tamen si esse videantur, quasi vera bona sint appetunt. Quo fit ut summa cardo, atque causa expetendorum omnium bonitas esse iure credatur.

Boëtius de Consolat. lib. 3. metro 10.

Huc omnes pariter uenite capiti,
Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas habitans libido mentes.
Hic erit uobis requies laborum,
Hic porticus placida manens quiete,
Hoc patens unum miseris asylum.

Boëtius de Consolat. lib. 3. metro 12.

Fœlix qui potuit boni,
Fontem misere lucidum.

Boëtius de Consolatione, lib. 4. profa. 2.

Omnes igitur homines boni pariter ac mali indisereta intentione ad bonum peruenire nituntur.

Ibidem.

Sed summum bonum quid est eque malis bonisque propositum, boni quidem naturali officio virtutum petunt: mali vero variam per cupiditatem, quod adipiscendi boni naturale officium non est, id ipsum conantur adipisci.

Boëtius de Consolat. lib. 4. profa. 3.

Cum ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso, quod boni sunt, fieri beatos liquet. Sed qui beati sunt, deos esse cōuenit. Est igitur præmiū bonorum, quod nullus deterat dies, nulla minuatur potestas, nullius fuscet improbitas deos fieri. Quæ cum ita sint, de malorum quoque inseparabili poena dubitare sapiens nequeat. Nā cum bonum malumque, ite poena atque præmiū aduersa fronte dissideat, quæ in boni præmio videmus accidere, eadem necesse est in mali poena contraria parte respondeat: sicut igitur probis probitas ipsa sit præmiū, ita improbis nequitia ipsa supplicium est.

Lactantius lib. 3. diuina institut.

Summo labore summum bonum assequi necesse est.

Ibidem.

Magnum esse credis videre cœlum atque solē, cur non ipsius virtutem, prudentiā, potestatem metiris ante, cuius opera miraris?

Ibidem.

Necesse est ut mirabilior sit, qui mirabilia fecit. Nā si te quispiam vocasset ad cenā, in eaque optime acceptus esses, num sanus videre si pluris faceres ipsam voluptatem, quam autorem? Adeo ad corpus philosophi referunt omnia, nihil prorsus ad mentem, nec vident amplius, quam sub oculos venit.

Ibidem.

Sed non ideo nascimur, ut ea quæ facta sunt videamus, sed ut ipsum factorem rerum omnium contemplemur.

Idem lib. 7. diuina institut.

At vero morte suscepta quod ulterius bonum spectari potest, nisi æternitas? Superest citare testes quorum auctoritate argumenta firmantur, & omnis testimoniis prophetarum Her-

mes naturam hominis describens, ut doceret quemadmodum esset à deo factus, hæc intulit: Et idem ex vtriusque naturis immortalis ac mortali vnam faciebat naturam hominis. Eundem in aliquo quidem immortalem, in aliquo autem mortalem faciens, istum ferens in medio diuinitatis immortalitatis, naturæ & mortalis ac mortalitatis constituit, ut vniuersa cernens vniuersa miretur.

Ibidem.

Profectum ulterius non requirit, qui ad superna peruenit.

Richardus de Trinitate lib. 1. ca. 13.

Quoties per visibilibus speculationem ad inuisibilem contemplationem assurgimus, quid aliud quam quandam scalam erigimus, per quam ad ea, quæ supra nos sunt, mente ascendimus?

Rabanus super illud Matth. 20. Multi sunt uocati, pauci uero electi.

Ad fidem plures veniunt, & ad cœlestis regnum pauci perducuntur: omnes enim canonici vocantur ad electionem, sed vnus eligitur.

Seneca ad Lucilium epi. 87.

Summum illud bonum habet & ipsum suam sedem: non nascitur ubi ebur, nec ubi ferrum.

Seneca epistola 102.

Imaginare tecum quātus ille sit fulgor, tot syderibus inter se lumen immiscens, nulla ferre num umbra turbabit, æqualiter splendet omne cœli latus.

Ibidem.

Dies & nox aeris infimi vices sunt: tunc in tenebris vixisse te dicēs, cum totam lucem & totum aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum vias obscure intueris, & tamen illam procul admiraris.

Ibidem.

Quid tibi videbitur diuina lux cum illa suo loco videris.

Ibidem.

Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos rerum omnium esse testes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari iubet.

Aristoteles lib. 1. Ethicorum.

Cognitio finis utilis est in arte, sicut signum sagittæ.

Idem cap. 3.

Simpliciter utique summum bonum est secundum se ipsum eligibile semper & nunquam propter aliud tale. Itaque foelicitas esse videtur.

Idem cap. 4.

Optimum & pulcherrimum & delectabilissimum est foelicitas. Non omnino foelix est, qui semper turpissimus est, vel ignobilis est, vel solitarius est sine prole.

Ibidem cap. 5.

Quid prohibet dicere foelicem bonis sufficienter ditatum.

Ibidem lib. 9. cap. 9.

Foelicem esse, est bene viuere & bene operari.

Idem lib. 10.

Speculatio veritatis est ipsa foelicitas.

Cicero lib. 5. Tusculanae Quaest.

Equidem beatos existimo, qui sunt in bonis nullo adiuncto malo.

Valerius Maximus lib. 7. titulo, Sapienter dicta aut facta.

Solon neminem dum adhuc viueret, beatum dici debere

GLORIA AETERNA.

debere arbitrabatur, quod ad ultimū vsq; fati
diem anticipi fortunæ subiecti essemus.
Fran. Petrar. de remedijs aduersæ fortunæ.
Mures thalamū infestāt. Quid scis, an ipsi in tha-
lamo exorū, quem tu forsan peregrinus inha-
bitas de re iustius queri possint, qui natale illis
aduena solum eripis. Sed omīssis locis horum
omnium ratio est vna. Idcirco equidem his in
festis vitam agitis, vt discatis alteram optare,
atq; illuc animum habeatis vbi nec mures, nec
fures, nec araneæ, nec tineæ, nec damna, nec tē-
dia villa sunt.
Virgilius Georgicon. lib. 2.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omnis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus strepitumq; Acherontis auari.
Dantes florentinus purgatorij cant. 15.
Come esser pote, chun ben distributo,
I piu posseduto facia piu ricchi
De se, che se da pochi e posseduto?
Et elli a me: Pero che tu rescichi
Lamente pura a le cose terrene,
Di vera luce tenebre dispichi.
Quello infinito & ineffabil bene
Che la sue, cusi corre ad amore,
Come a lucido corpo ragio vene.
Tanto si da, quanto troua dardore:
Si che quantunq; charita si sten de,
Cresce source a l'eterno valore.
Et quanta gente piu lasu si tende,
Piu ve da ben amar, & piu vi fama,
Et come specchio, luno al altro rende. id est
Qua ratione fieri potest, ut vnus eorum diuisum,
Eius plures possessores faciat ditiores
Sui, quan si a paucis possessum fuerit
At ille inquam mihi, quoniam tu mittis
Mentem adhuc in res terrenas,
Ex vera luce tenebras excerpis.
Illud immensum & ineffabile bonum
Quod sursum est, sic currit ad amorem,
Quemadmodum a lucido corpore radius prouenit.
Tantum se tribuat, quantum reperit ardoris,
Quapropter quanto magis charitas extenditur,
Crescit supra seipsam eternam.
Et quanto plures illuc se plus intendunt,
Plus est quod bene amatur, & plus amatur,
Et sicut speculum, vnus alteri reddit.
Dantes Paradisi canti. c. p. 1.
La gloria di colui che tutto moue,
Per l'uniuerso penetra e risplende:
In una parte piu, e meno altroue.
Nel ciel, che piu de la sua luce prehende,
Fu to e vide cose che redire
Ne sa ne puo, chi la su descende:
Per che appressandose al suo desiro
Nostro intelletto, si profonda tanto,
Che drieto la memoria non po ire. id est
Gloria illius qui cuncta mouet,
Per uniuersum penetrat & resplendet,
In una parte plus, & minus alibi.
In celo, quod plus eius lucis suscipit,

Fui ego, & uidi res, quas nunc sum dicere
Nec scit nec potest, qui huc illinc descendit:
Quoniam sese iungens suo fini
Noster intellectus, se tantum profundit,
Vt ipsi sequi nequeat memoria.
Dantes paradisi cap. 2.
Accender ne douria piu il desio
De veder quella essenza, in che se vede.
Come nostra natura e dio sunio.
Lhi se vedra cio che tenem per fede,
Non dimostrato, ma sia per se noto,
A guisa del uero primo, che lhuom crede. id est
Accendere nos deberet plus affectus
Videndi eam essentiam, in qua uidetur,
Qualiter nostra natura & deus unita fuerint.
Ibi uidebitur que quid tenemus fide,
Non demonstratum, sed fiet ex se notum,
Instar ueri primi, quod homo credit.
Ibidem cap. 3.
O ben creato spirito, che uai
Di uita eterna la dolcezza senti,
Che non gustata non sintende mai. id est
O bene create spiritus, qui habebis
Vite eterne dulcedinem sentis,
Que non gustata minime percipitur.
Ibidem cap. 5.
O bene natos, a cui veder li throni
Del triumpho eternal concede gratia,
Prima che la militia sabandoni. id est
Quam bene natus est, cui uidere thronos
Vite eterne concedit gratia,
Antequam militia relinquatur.
Ibidem cap. 9.
Ahi anime inganate, fatue & sempre,
Che da si fati ben torceti i cuori,
Drizzando in uanitate uostre tempie. id est
Heu anime deceptæ, fatue & simplices,
Que a tam immenso bono inflectitis corda,
Dirigentes in uanitatem capita uestra.
Ibidem cap. 10.
Et se le phantasia nostre son base
A tant altera non e marauiglia:
Che s'oual son non fu occhi canda se. id est
Cum phantasia nostra sint exigua
Tantæ magnitudini non est mirum:
Nam supra solem oculus non tendit. Ibidem
Ne la corte del ciel, ond io reuegno,
Si trouam molte gioi chare, e belle
Tanto, che non se posum trar del regno. id est
In regia celesti, unde ego redeo,
Inueniuntur multe gemme pretiosæ, & pulchre
Tantum, quod non possum trahi e regno.
Ibidem cap. 19.
Ad questo regno non sali mai, che non credete in Christo,
Ne pria, ne po chel si chiauasse al legno.
Ma uedi, multi eridam Christo, Christo,
Che farano in iudicio asai men prope
Allui, che tal che non cognobe Christo.
Et tai Christiani dammar a lethiope,
Quando se partirano in doi collegi,
Luno in eterno richo, e laltro in ope. id est

Ad hoc

GLORIA VANA.

CXXVII.

Ad hoc regnum
Nunquam ascendit, qui non credidit in Christum,
Nec ante, nec postquam affixus fuit ligno.
At respice, multi clamant Christe, Christe,
Qui erunt in iudicio minus prope
Illum, quam quispiam qui Christum nunquam nouit.
Et tales Christianos damnabit Aethiops,
Quando separabimur in duo collegi,
Vnum petuo diues, & inops alterum.
Ibidem cap. 20.
Regnum celorum uolentia p'ue
Da ch' aldo amor e da uia speranza,
Che vince la diuina uoluntate.
Non aguisa che homo alhom sobranza,
Ma vince lei per che vol esser uinta,
Et uinta vince con sua beninanza. id est
Regnum celorum uolentiam patitur
A calido amore & uia spe,
Que superat diuinam uoluntatem.
Non sicut homo luctans uincit hominem,
Sed uincit eam quoniam uult uinci,
Et uicta uincit sua benignitate.
Dantes Paradisi, cant. cap. 30.
Luce intellectual plena damore:
Amor di uero ben, pien di letitia,
Letitia, che transcende ogni dolore,
Qui uedrai luna e l'altra mitia,
Di paradiso & luna in quelli aspetti,
Che tu uedrai all'ultima iustitia. id est
Lux intellectualis, plena amoris:
Amor ueri boni, plenus letitie:

Letitia, que transcendit omnem dulcedinem,
Illic uidebis utraq; militiam,
Paradisi, & uiam in his aspectibus,
Quos tu uidebis in ultima iustitia.
Ibidem.
Lume e lasu, che uisibil face,
Lo creator, a quella creatura.
Che sol in lu ueder hala sua pace. id est
Lumen est sursum, quod est uisibilis fax,
Creator illi creaturæ,
Que tantum in eo afficiens habet suam pacem.
Fran. Petrar. soneto 159.
Aeterna uita e ueder dio,
Ne piu si brama, ne bramar piu lice. id est
Aeterna uita est uidere deum,
Nec plus appetitur, aut appetere plus licet.
Fran. Petr. Triumpho eternitatis.
Beati spiritus, che nel sommo choro
Si trouaramo, o trouano in tal grado,
Che fia in memoria eterna il nome loto. id est
Beati spiritus, qui in summo choro
Inueniuntur, aut inueniuntur in tali gradu,
Vt fiat in memoria eterna nomen eorum.
Ibidem.
O felice quell'anima, chin uia
Sommo o foramo di uenir al fine,
Di chio ragiono, quaiunq; si fia. id est
O felices anime illæ, que in uia
Sunt aut erunt uenienti ad finem,
De quo loquor, qualiscunq; sit.

Mortale,

Veniale,

Gloria uana, que e inanis gloria, peccatum

Capitale, quia in de aliqua alia di cunctis peccata

Cum quis gloriatur de aliquo falso diuine reuerentie contrario.
Cum quis constituit ultimū finem in gloria humana, ad quem ordinat etiā
uirtutis opera, & pro gloria acquirenda non recusaret facere etiam ea
que sunt contra deum.

Cum quis gloriatur de aliquo diuine reuerentie non contrario.
Cum licet gloriam optet, tamen pro illa acquirenda nihil faceret contra cha-
ritatem dei & proximi.

Directe,

Indirecte ostendendo
se non esse alio mino-
rem, quatuor.

Per uerba, & sic est Iactantia.
Per facta uera & habentia ali- Presumptio ua-
quam admirationem, & sic est nitatum.
Per facta falsa & sic est H, pocrisis.
Quantum ad intellectum, cum
quis nimis innititur sue senē- Pertinacia.
tie, nolens credere meliori sen-
tentia, & sic est
Quantum ad uoluntatem, cum
non uult a propria uoluntate
discedere, ut alijs concordet, Discordia.
& sic est
Quantum ad locutionem, cum
quis uerbis clamose contra ali- Contentio.
um litigat, uel non uult uerbis
ab alio superari, & sic est
Quantum ad factum, cum quis
non uult facta sua præcepto Inobedientia.
superioris subicere, & sic est

Gloria

GLORIA VANA.

Gloria vana, quæ & Inanis gloria appellatur. græce *vanologia*. ut dicitur. & est vitium capitale, cuius filie sunt septem, scilicet, Inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentio, discordia, præsumptio nouitatum, pertinacia: secundum bea. Thomam secunda Secundæ, q. 21. art. 4.

Dicitur autem gloria Vana tripliciter, & est peccatum. Primo, quando est de non ente, vel de translatiōis, vel de peccato: secundo, quando queritur ab hominibus, & non a deo: tertio, quando non ordinatur ad debitum finem, secundum b. Tho. secunda Secundæ, q. 132. art. 1.

Paulus ad Galathas, cap. 6.

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Aug. lib. de conflictu uirtutum & uitiorum.

Inanis gloria dicitur age bonū quod uales, ostende bonū cūctis quod agis, ut bonus a cūctis dicaris, ut sanctus & venerabilis ab hominibus prædiceris, ut dei electus voceris, ut nemo despiciat, sed uniuersi debitū tibi honorē persoluant.

Idem lib. Confess.

Sæpe homo de ipso vanæ gloriæ cōtemptu vanus gloriatur, non enim eam contemnit, dum gloriatur intus de gloria, quam amplexatur.

Idem super Psalmo 7.

Qui bene didicit, vel expertus est vitiōrū superando gradus, intelligit vitiū inanis gloriæ vel solū, vel maxime cauendū esse perfectis, q̄ primo em vitiō lapsa est anima, hoc vltimū vincit.

Idem super Psal. 149.

Inanis gloria huius seculi fallax est suauitas, et infructuosus labor, & perpetuus timor, & periculosa sublimitas, initium sine prouidentia, finis cum poenitentia.

Hieronymus ad Nepotianum.

Ne nimis religiosus velis videri, nec plus humilis q̄ necesse est, gloriā fugiēdo nō quæras.

Ambrosius in suo Pastoral.

Non est tāti gaudij, excelsa tenere, quāti mœoris est, de excelsis corruiere, ne tantā gloriā se qui post victoriā, quantā ignominia post ruinam.

Gregorius lib. 6. Moral.

Cum bene uiuitur valde timendū est, ne mens despectis cæteris, de gloria singularitatis eleuetur.

Idem lib. 2. Moralium.

Sub hoste quem prostermit moritur, qui de culpa quam superat, eleuatur.

Ioan. Chrys. super illud Mat. 5. Nolite tuba canere.

Tuba est omnis actus, vel sermo, per quam ipsa operis iactantia designatur: tuba ergo canere est pompam vanæ laudis appetere.

Idem super Mattheum.

Nihil enim ita pecunias concupiscere facit, ut gloriæ cupidō, propter hoc nanq̄ famulorū greges equos auro opertos, & argenteas mēlas expectant homines, non ut utilitatem, aut volupratem impleant, sed ut multis ostendantur.

Ibidem.

Dicebāt apud se: Si benefecerimus cum paupe-

ribus, quis nos videt? si viderint, non multi vident: si multi vident, pro tempore vident: & transit tempus, & cum tempore beneficij memoria. Melius est ergo ædificia facere quæ aspiciāt homines, nō in hoc tēpore solo, sed & in posterū. O insipies, quid tibi prodest ista memoria? si ubi es torqueris, & ubi nō es laudaris.

Idem super Ioannem.

Qui omnium pecuniarum contemptū habet, & nulli imaginationi totius mundi se immiscuerint, & tyrannidas corporū concupiscētiās sustinuerunt, hī multoties capti a vana gloria omnia perdiderunt.

Idem homilia 5.

Vanitas vanitatum & c. Hunc versiculum si saperet qui in potētia versantur, in parietibus omnibus, & in vestibulis suis scriberent, in foro, in domo, in ianuis, in ingressibus, & ante omnia in consciētijs suis, ut semper eum oculis cernerent, & corde sentirent.

Isidorus lib. 1. de Summo bono.

Quisquis ex deteriore iam melior esse cœpit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauius pervanam gloriā corrumpat, quā prius per lapsum vitiōrum iacebat.

Bernardus super Cantica.

Non bonæ, sed pax hominibus bonæ voluntatis, iniquus est qui nequaquam pace contentus, superbo oculo, & insatiabili corde inquitus anhelat, ad gloriā dicitur, nec pacem inde retinens, nec gloriā apprehēdens, nec calamitas est laudabilis scriptura, nec gloria linguæ, aut laborum sermo bonus.

Petrus Rauennas in quodam sermone.

Diuitias si quidē & honores sollicitudo inseparabiliter comitat, pōpa mūdi, & fauor populi fumus est, & aura subito euanescēs, q̄ si plerūq̄ placeat, poenitudinē inducunt, si delectant ad modicū, productiore spatio displicebunt.

Boetius lib. 3. de Consolat. prof. 16.

Gloria vero quā fallax sepe, quā turpis est: vnde nō iniuria Tragicus exclamat, gloria in milibus mortalium nihil aliud est, q̄ aurum inflatio magna.

Idem lib. 2. de Consolatione, prof. 5.

Sic rerum versa cōditio est, ut diuinum meritum rationis animal, non aliter sibi splendere, nisi inanimatæ supellestilis possessione videatur.

Seneca epist. 87.

Qui sordido vehiculo erubescit, p̄tioso gloriabitur: quid ad rē pertinet mulcē saginatē? quid ista vehicula cælata? quid phaleræ deauratæ? quid monilia demissa pectoribus? ista nec dominum possunt facere meliorem, nec mulam

Idem lib. de Moribus.

Nunquid fortis se fortem gloriabitur, quē corporis ægritudo efficit infirmum?

Ibidem.

Nunquid diues in opibus suis gloriatur, cuius spem fur vel tyrannus arripit.

Ibidem.

Nunquid

GRATIA.

CXXXVIII.

Nunquid nobilitas gloriabitur effecta, nonnūquam indignis & miserabilioribus seruiens.

Idem in Prouerbijs.

Cito ignominia fit superbi gloria.

Valerius Maximus lib. 3.

Nulla est tanta humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur.

Menander.

Quære tibi ipsi gloriā relinquere.

Idem.

Bene audire magis quā discere uelis.

Idem.

Vana autem gloria nihil miserior.

Tibullus circa finem.

Procul absit gloria uulgi.

Dantes Florentinus purgatorij canti. c. 11.

O vana gloria de humane posse,

Con poco verde in su la cima dura.

Non est mundanus rumor altro ch' in fiato

Di vento, ch' or vien quinci, & hor vien quindi.

Emuta nome, per che muta lato.

La nostra nominanza e color d'herba,

Che vent & va, e quei la discolora,

Per cui lesce de la terra acerba.

Idem.

Quana gloria humanarum uirum,

Etenim exigua uiriditas in summitate permanet.

Non est mundanus rumor nisi status quidam

Ventorum, qui uenit nunc hinc, nunc illinc,

Et mutat nomen, quoniam regionem mutat.

Nostra fama est color herbe,

Quæ uent & abit, & ille id est sol, colorem adimit,

Per quem exit ex tellure aspera.

Græce dictio est, & γράω. ut dicitur.

Et est virtus de agendis ab homine bene iudicatura, secundum legem naturalem in illis in quibus lex communis deficit, ut puta: impugnatōi ciuitatis non esse reddendum depositum. Ex b. Tho. prima Secundæ, q. 57. art. 6. & secunda Secundæ, q. 61. art. 4.

Gradatio græce γράω. ut dicitur. Est autem gradatio apud Rhetores cum ex prima sententiā secunda oritur, & ex secunda tertiā, & ita deinceps complures sententiæ cōnexæ sunt, hoc modo. Damo familiā abstraxit, abstractā tormētis excruciauit, cruciatam vinxit, vinctam in publicum proiecit.

Gradus græce γράω. ut dicitur. gradior dicitur, sunt autem gradus hi ex quibus scalæ constant, & per quos ad ædificiorum altiora cōscēditur: a gradiendo, hoc est eundo dicti, q̄d per eos eatur. Et per similitudinem scalarū dicimus gradum cognationis, ut Paulus iuriscōsultus affirmat, & est gradus cōsanguinitatis, habitudo personarum distāctium, qua cognoscitur quanta distantia personæ inter se differant: secundum b. Tho. 4. senten. dist. 40. art. 2.

Gradus item est gradientium pedum vicissitudo, interdum gradus est firmitas stadii. A gradus fit gradatim aduerbium, quod significat

per gradus, & ordinate, & lente.

Grammatica est scientia scribendi & cognoscendi quod profertur, secundum Arist. lib. 6. Topicorum, diciturq̄: ἀπὸ μὲν αὐτῶν, quod est littera, vnde & γραμματικὴ, ut quod est literatura, & γραμματικὴ, ut d. literatorius dicitur.

Grammatica est ars literaria, quæ in emendate loquendo scribendoq̄, consistit, ut literæ suas custodiant voces, & velut depositum reddat legentibus.

Graffator græce γράω. ut dicitur. vel γράω. ut dicitur. mortifer, & γράω. ut dicitur. interfectio dicitur.

Est autē graffator qui hostiliter graditur. Callistratus: Graffatores, si præde causa id faciūt, proximi latronibus habentur. Venit a graffor aris, quod significat gradiēdo saviere, tuenalis: subitus graffator agit rem. Nonnunquā sumitur pro gradi, & ambulare, quandoquidem est frequentatiuum de gradior, Næuius: sæpe hac eadem graffatus via.

Gratia græce χάρις. ut dicitur, et χάρις gratia impleo. Gratia multipliciter accipitur, aliquando enim pro amore, aliquando pro cōfessione beneficij, seu aliquis indulgentiæ, vel authoritatis: aliquando accipitur pro dono spiritus sancti.

Gratia est in qua amicitiarum, & officiorum alterius memoria, & remunerandi voluntas cōtinetur, secundum Ciceronem in Rhetoricis.

Gratia est per quam dicuntur homines rogantibus gratis aliquid facere, non pro re alia, nec ut sibi quicq̄ qui faciunt eueniat, sed ut cui faciunt, secundum Ciceronem lib. 2. Rhetoricorū.

Gratia nihil aliud est, quā quædam inchoatio gloriæ in nobis, vel auxilium, quo indiget homo ad beatitudinem consequendam: secundum b. Tho. secunda Secundæ, q. 23. art. 3.

Gratia est virtus specialis reddens gratiam benefactori, secundum b. Tho. secunda Secundæ, q. 106. art. 1, eadem gratitudo dicitur.

Gratiæ a græcis χάρις dicuntur, eo quod lætitiā significant: nam & lætari videntur, qui dant & accipiunt beneficium. Tris ideo esse finguntur, quia & benefici esse in alios debemus, & aliorū beneficia suscipere, & his qui in nobis liberales fuerūt retribuere, Dare autem, & accipere, & retribuere, tres actus sunt in se distincti. Alij dicunt ideo tres fingi, quia acceptū beneficiū cum fœnore reddi debet.

Quapropter solebant veteres ita gratias pingere, ut una earum auersam faciem teneret, quasi a nobis profecta. Duæ vero nos aspicerent, ut duplex nobis beneficiū repēdi debere ostēderent. Nudę præterea pingebant, quia beneficia sine fuco esse debent, & nullo tegi velamine. Itē connexæ, quia insolubiles decet gratias esse & amicitia fœdus perpetuū esse, Horat. Segnesq̄ nodum soluere gratiæ: has quidē dicunt loue patre genitas, qm̄ a loue om̄s procedit gratia. Itē matre Eurydomene, vel Eurydome, vel Eurymeduse. Dicitur enim Eurydo-

y 2 mene

emene ἀνὰ τὸ ὑπερβαίνειν, hoc est abundanter dādo. Eurytone ἀνὰ τὸ ὑπερβαίνειν, hoc est abundanter retribuendo. Eurymeduse vero ἀνὰ τὸ ὑπερβαίνειν, hoc est rego. Quoniam qui liberales et munifici sunt, ceteris imperare consueverunt. Alij ex Venere et Marte: alij ex Venere et Libero patre: alij ex Herebo et Nocte genitas dixere. Finguntur lauari in Acidalio fonte Orchomeni, vrbis Boetie, quoniam pura esse beneficicia debent, et nihil sordidum habere, nullamque spem retributionis.

Proverbiorum 22.

Melius est nomen bonum, quam divitiarum multarum: super argentum enim aurum gratia bona.

Paulus ad Corinthios.

Ait dominus ad Paulum, sufficit tibi gratia mea.

1. Petri cap. 4.

Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiarum dei.

Augustinus super Iohannem.

Si gratia ideo dedit deus, quia dedit gratis, gratia ama. Noli ad premium diligere deum, ipse sit premium tuum.

Idem de verbis apostolorum.

Si levis morbus esset contemneretur medicus, non quaereretur: si medicus non quaereretur, morbus non finiret: ideo ubi abundavit peccatum superabundavit et gratia.

Idem in Enchiridion.

Sola gratia discernit redemptos a perditis, quos in vnum coaceruat massa perditionis, ab origine ducta creationis.

Idem lib. de baptismo parvulorum.

Dei gratia cur ad istum veniat, ad illum non veniat: occulta causa esse potest, iniusta non potest.

Idem de spiritu et littera.

Lex dei civitas est: lex data est, ut gratia quaeretur: gratia data est, ut lex impleretur.

Idem de lib. arb. et hab. de Con. dist. 4. cap. Gratia.

Gratia que per Christum datur, non solum peccatorum remissionem facit, sed etiam ut lex impleatur, ut natura liberetur, nec peccatum domineat. Spiritus etiam gratia dat fidem, quae etiam non petita a deo conceditur, ut homini petenti et alia concedantur: nam fides non est liberi arbitrij tantum, sed donum dei.

Idem in epist. ad Paulinum.

Operibus debitum redditur gratia dat, unde et nuncupatur. Si autem dixeris, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus: imo gratis dedisse confitemur. Si autem ex fide, quod gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius reddatur, quam donatur? Non dicat hoc homo fidelis, quia cum dixerit, ut merear iustificationem, habeo fidem. Respondet ei, quod habes, quod non accepisti: Cum igitur fides impetrat iustificationem, sicut unicuique deus paritum est mensuram, et ipsius fidei, non gratia dei aliquid meriti praecedat humani, sed ipsa gratia mereatur augeri, ut aucta mereatur perfici.

Idem lib. de natura et gratia.

Christi gratia sine qua nec infantes, nec aetate grades salvi fieri possunt: non meritis redduntur, sed gratis datur, propter quod gratia nominatur.

Idem de gratia et libero arbitrio.

Gratia ad hoc datur, ut lex compleatur, ut natura liberetur, et peccatum non dominetur, ut velimus sine nobis, operatur incipiens, quod voluntatibus cooperatur perficiens: sine illo autem nihil operante cum volumus, ad bona opera nihil valeamus.

Ambr. super Lucam.

Vberior est gratia, quam petitio: semper enim domino minus plus tribuit, quam rogatur.

Idem lib. de Officiis.

Gratia vehementior est ad diligendum, quam natura. Reddendo vacatur pecunia: gratia autem et habendo soluitur, et soluendo retinetur.

Idem super illud Matt. 6. Pater noster qui.

Vide quod brevis est oratio, et omnium plena virtutum, primus sermo quanta est gratia: O homo faciem tuam non audebas ad caelum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, et subito accepisti gratiam Christi, omnia peccata dimissa sunt: Ex malo seruo factus es bonus filius, imo presumere, non de operatione tua, sed de gratia dei. Gratia enim saluati estis, ut dicit apostolus, non enim haec arrogancia est, sed fides: praedicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad patrem, qui per lauacrum te genuit: ad patrem, qui per filium te redemit: et dic pater noster: bona praesumptio, sed moderata: patrem dicis quasi filius. Sed noli spiritaliter tibi aliquid vendicare, solus Christi est pater spiritualis, nobis omnibus in communis est pater, quia illum solum genuit, qui nos creauit.

Gregorius lib. 8. Moralium.

Domini nos gratia diuini respectus illuminat, cuncta mentis nostrae nobis abscondita manifestat.

Ioan. Chrysost. super epist. ad Hebraeos.

Aliquando plerique et vitam habentes mundam non accipiunt gratiam: quare ne in superbia eleuentur, ne inflentur ventositate iactantiae, ne altitudo muneris negligentiores efficiat.

Bernardus de libero arbitrio.

Gratia in tribus consistere arbitror: In odio praeteritorum, contemptu praesentium bonorum, et desiderio futurorum.

Idem serm. 77.

Præoccupatum quippe secularibus desideriis animi declinatio sancta declinat, nec misceri poterunt vana veris, aeterna caducis, spiritualia carnalibus, summa imis, ut pariter sapias, quae sursum sunt, et quae super terram.

Idem super Cant. serm. 54.

In veritate didici nihil aequae efficax esse ad gratiam promerendam, retinendam, et recuperandam, quam si omni tempore coram deo inueniaris non aliter sapere, sed timere sicut scriptum est: Beatus est homo qui semper est pauidus. Time ergo cum ariserit gratia, time cum abierit, time cum denuo reuertetur, et hoc est semper pauidum esse.

Ibidem.

Gratia balsamum purissimum est, et ideo purum, soli-

dum, et profundum vas requirit.

Leo Papa, et habetur 1. q. 1. ca. Gratia.

Gratia si non datur gratis, vel accipitur, gratia non est. Simoniaci autem gratis accipiunt, igitur gratiam quae maxime in ecclesiasticis ordinibus operatur, non accipiunt: si autem non accipiunt, non habent: si autem non habent, nec gratis, nec non gratis cuique dare possunt: quid ergo dant? profecto quod habent. Quid autem habent? spiritum vitiae mendacii: quomodo hoc probamus? quia si spiritus veritatis, testis est ipsa veritate de qua procedit, gratis accipitur, proculdubio spiritus mendacii esse coniunctur, qui non gratis accipitur vel datur.

Menander.

Quia si non accipitur gratis, non est gratia.

Pulcher autem thesaurus collatum beneficium.

Beneficium cum acceperis testimonium in tempore datur.

Gratiam gratis da, in quantum potes tamen.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

Gratiam cum acceperis, in memoria habere: et cum dederis, obliuiscere.

Gratias iustas et da et capere.

dei in Christo Iesu in omnibus vobis.

Aug. super illud Psalm. Tota die repleatur os meum laude.

Quid est tota die, id est, sine intermissione laudare: in prosperis, quia consolatoris: in aduersis, quia corrigis: antequam essem, quia fecisti me: cum essem, quia salutem dedisti: cum peccassem, quia ignouisti: cum conuersus essem, quia adiunxisti: cum perseverassem, quia coronasti.

Idem super Psalm. Custodi animam meam quoniam sanctus sum.

Non est ista superbia elati, sed confessio non in gratia, et habere te cognosce, et nihil ex te habere, ut nec superbus sis, nec ingratus. Dic deo tuo quoniam sanctus sum, quia sanctificasti me: quia accepi, non quia habui, quia tu dedisti, non quia ego merui.

Idem in epist. ad Marcellinum.

Quid melius, et animo geramus, et ore promamus, et calamo explanemus, quam deo gratias. Hoc nil dici breuius, nec audiri laetius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest.

Idem lib. de verbis domini, sermone 8.

Sive nos acculemus, sive deum laudemus, semper illi gratias agere studeamus, a quo gratia gratis datur.

Ambrosius super Lucam, sermone 5.

Nihil est quod dignum referre possemus pro suscepta carne in Maria. Quid pro verberibus? Quid pro cruce obita, et sepultura reddemus? Licet cruce pro cruce, funus pro funere: nunquid reddimus quod ex ipso, et per ipsum, et in ipso habemus omnia? Reddamus igitur amorem pro debito, et charitatem pro munere, gratiam pro sanguine, pro pretio pecuniam.

Ioan. Chrysost. super Matthe. homilia 25.

Optima beneficiorum custos est ipsa memoria beneficiorum et perpetua confessio gratiarum.

Idem in tractatu de Symbolo.

Admoneo vos, ut dominum semper benedicatis. Si venerint mala, benedicite: et dissoluentur mala. Si prospera venerint, benedicite, et perseverabunt bona et prospera.

Bernardus super Cantica.

Disce inferre deo gratias, non esse tardus, non segnis: disce ad singula dona gratias agere.

Idem super Cant. serm. 12.

Non omnis gratiarum actio accepta est deo, nisi quae de cordis pudicitia, et vera simplicitate procedit. Pudicam sane dixero propter eos qui de malis actibus suis gloriantur, deo gratias dicere solent, quasi deus in ore ipsorum laetetur.

Et infra.

Veram adiunxi propter hypocritas qui deum quidem de bonis suis verbotenus gloriantes, corde retinent, quod ore praebuerunt. Illi impietatem suam deo, isti dei bona fraudulenter intorquent sibi.

Ibidem.

De omni bono apparati a nobis referant deo laudes, idque non fiat quemadmodum ab hypocritis, nec sola consuetudine, sicut a secularibus: sed

GRATITUDO.

nec quadam necessitate, vt iumenta, ferendis oneribus applicantur: sed sicut decet sanctos sinceritate fida, deuotione sollicita, hilaritate grata, sed non dissoluta.

Idem super Cant. sermo. 1.

Quoties ratio superat, aut vitium subiugat, aut imminens periculum declinat, aut laqueus insidiatis deprehenditur, aut annosa, & inueterata quæcūq; animæ passio semel perfecte sanatur, aut multum diu, cupita, & sepius perita virtus tandem aliquando dei munere obtinetur: toties personare debet gratiarum actio, & vox laudis. Debet ad singula quæq; beneficia benedici deus in donis suis, alioquin ingratus reputabitur. Cum discussio venerit, quis non potest dicere deo: Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ.

Idem ad Imericum Cancell.

Danti, rependi quicquid gratius ab accipiente non potest, quam si gratum habuerit, quod gratis accepit. Nam spiritui gratiæ contumeliam facit, qui beneficium dantis grata mente non suscipit.

Cass. super illud: Voluntarie sacrificasti.

Voluntarie deo sacrificant, qui inter angustias passionum iugiter gratias agunt.

Idem super illud: Quoniam misericordia tua.

Iugiter sibi subuenire facit, cui collatum beneficium ante oculos semper assistit.

Seneca ad Lucilium epi. 80.

Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, a quo, quando, vbi, quæ admodum. Itaque negamus quenquam scire gratiam referre, nisi sapientem.

Idem epi. 82.

Hoc certe inquam, iustitiæ conuenit, suum cuique reddere: beneficio, gratiam: iniuriæ, talionem: aut certe malam gratiam.

Idem.

Non omnes gratis sciunt debere beneficium: potest etiam, & imprudens, & rudis, & vnus de turba. Ignorat autem quantum pro re debeat.

Idem epi. 85.

Sapienti notum quanti res quæq; taxanda sit: nã stultus, & si bonæ voluntatis est, aut minus, quod debeat, aut tempore, aut quo non debet loco reddit, id quod referendum est, effundit atque abicit.

Idem.

Nemo etiam referre gratiæ scit nisi sapiens, stultus autem quemadmodum potest referat: scientia illi potius, quam voluntas deest, velle non discitur. Sapiens omnia inter se comparabit, maius enim aut minus sit, quis idem sit tempore, loco, causa.

Idem.

Gratus sum, non vt alius mihi libentius præstet, priori irritatus exemplo, sed vt rem iucundissimam faciam.

Idem.

Credamus itaque nihil esse grato animo honestius, omnes hoc vrbes: omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt, in tanta iudiciorum diuersitate referenda bene merentibus gratiam, omnes vno ore affirmabunt: in

hoc tam discors turba consentiet.

Idem lib. de beneficijs.

Beneficiorum memoria senescere non debet.

Idem.

Acceptum beneficium æternæ memoriæ insigendum est.

Idem.

Gratus etiam si a seruo suo beneficium accipit, existimat, non a quo, sed quid acceperit.

Aristote. lib. 4. Ethicorum.

Laus & gratiarum actio debetur danti, & non accipienti.

Idem lib. 5. Ethicorum.

Oportet regratari, vel famulari ei qui gratiam facit.

Idem lib. 8. Ethicorum.

Retributio possibilis esse debet, non condigna, vt patet de deo & parentibus, quibus non possumus æquale reddere.

Idem lib. 9. Ethicorum.

Magistris, dijs & parentibus non potest reddi æquiualens.

Cicero lib. 2. de finibus bonorum & malo.

Volo & esse & haberi gratus.

Idem Rhetoricæ lib. 1.

Nã si his qui imprudenter læserunt ignosci conuenit, his qui necessario profuerunt, habere gratiam non oportet.

Idem lib. 2.

Impudens est qui pro beneficio non gratiam, verum mercedem postulat.

Idem.

Contra autem de pecunia ratiocinari sordidum est, cum de gratia referenda deliberatur.

Idem in Philippicis.

Cui gratia tanta referri non potest, quanta debetur: habenda tamen tanta est, quam maximam animi iram capere possint.

Plutarch. in Apophthegma.

Cato senior aiebat: malle pro collato beneficio gratiam non recipere, quam pro illata iniuria supplicium non subire, & his semper omnibus qui deliquerunt, præterquam sibi, veniam dare.

Plautus in Rudente.

Addeceat benemerenti bene ferre gratiam.

Gratitas graece λέγειται, & ὁ λόγος ἁρμόδιος, grauis dicitur.

Est autem graue, quod est natum ferri ad medium: secundum Aristotelem, libro primo de coelo & mundo.

Grauiissimum est quod substat omnibus: deorsum latis, secundum Aristotelem ibidem. Et est graue per abusionem, quod nos grauat, & molestia afficit, hinc senectus grauis, morbus grauis, dolor grauis: quoniam qui talia ferunt, vellent tanquam onus graue deponere. Ita & constantem ac prudentiam prædicunt, grauem dicimus: quod nec precibus, nec minis, nec alia passione moueatur a recto. Oppositum faciunt qui leues sunt.

Quintilianus.

Tulenior folijs, tunc cum sine pondere succi, hinc grauitas quæ est firmitas ac constantia animi, & in vultu moribus, verbis, rebus agendis quædam seueritas.

Guberna,

GVLA.

Gubernare est rem ad debitum finem conuenienter perducere, secundum b. Tho. secunda secunda, q. 102. art. 2.

Mortale, cum quis delectationi ciborum ut delectationes huiusmodi consequatur.

Veniale, cum est immoderata concupiscentia delectabilium gustus: ita tamen, quod propter hoc nihil agere præter legem dei.

Gula est inordinatus appetitus delectabilium secundum gustum, & est peccatum.

Ex b. Thoma secunda secunda, q. 148.

Generale habens species quinq; in hoc versu subscripto contentas, nam articulo 4.

Capitale, quia ex inordinato appetitu delectabilium gustus, deordinatur homo, art. 5. & 6.

Versus.

Præppere, laute, nimis, ardent, studiose.

Gula graece λέγειται, & ὁ λόγος ἁρμόδιος, guttur dicitur. Et est gula immoderata cibi auiditas, vel inordinatus appetitus cibi & potus, secundum b. Tho. secunda secunda q. 148. art. 1. & Alber. Mag. in Copen. suo lib. 3. ca. 20. hinc degulo verbum, hoc est gulæ tradit. Plautus: Postquam degulato patrimonio pauper est factus. Hinc gulo, id est auide. Hinc etiam ingluuius, id est, ventris rapacitas.

Exodi 32.

Et sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.

Proverbiolum 21.

Qui diligit epulas in egestate erit: qui amat vinum & pinguiam, non dirabitur.

Idem ca. 33.

Noli esse in conuiujs potatorum, nec in comestationibus eorum, qui carnes ad vescendum cõferunt: quia vacantes potibus & dantes symbola cõsumuntur.

Ecclesiastes 7.

Melius est ire ad domum iustus, quam ad domum conuiujs: in illa enim finis cuctorum admonetur hominum, & viuens homo cogitat, quid futurum sit.

Ad Roma. ca. 14.

Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicat.

Augustinus de doctrina Christiana, & habetur dist. 41. Quisquis.

Quisquis rebus prætereuntibus restrictius vitæ, se habent mores eorum, cum quibus viuunt:

CXXX.

Gubernatio est executio prudentiæ, secundum b. Tho. prima secunda, q. 22. art. 1. & 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.

ce. gubernatio latine dicitur.

Prima quantum ad substantiam dicitur laute, cum cibaria nimis pretiosa queruntur.

Secunda quantum ad qualitatem, cum nimis accurata cibaria queruntur.

Tertia quantum ad qualitatem dicitur nimis, cum maior debito quantitas sumitur.

Prima cum nimium præuenitur tempus cibi, & dicitur Prepropere.

Secunda cum non seruatur debitus modus, & dicitur Ardent.

Primo actus mentis uel rationis per sumositates ciborum & dicitur Hebetudo sensus.

Secundo affectus qui deordinatur consequenter per defectum rationis, & dicitur Incepta letitia.

Tertio, locutio quæ deordinatur superfluis & inhonestis, & dicitur Multiloquium, & Turpilium.

Quarto actus exterior, qui deordinatur per defectum rationis, cuius erat exteriora cõponere, & dicitur iocularitas uel securilitas.

De quibus uide in gula, quod dicit Gregorius primo Moralium, nonnulla.

Consequitur emissio quarundam superfluitatum, & dicitur immunditia.

aut intemperas, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis utitur, vt metas cõsuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliqd significat, aut flagitiosus est. In oibus enim talibus non usus eorum, sed libido in culpa est. Quid igitur locis & temporibus & personis cõueniat diligenter attendendum est, nec temere flagitia reprehendamus. Fieri enim potest, vt sine aliquo vitio cupidinis, vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur: insipiens autem foetissima gulæ flamma in vilissimum holus ardeat.

Augustinus lib. 9. euang. & hab. dist. 12. illa aut.

Non usus, sed cõcupiscentia reprehendenda est: non enim interest omnino quid alimentorum sumas, vt succurras necessitati corporis, dummodo congruat in generibus alimentorum his, cõ quibus tibi viuendum est: neque quantum sumas interest multum, cum videamus aliorum stomachum citius saturari cibis, & eos cum illis ipsi paruo quo satientur ardent, intolerabiliter & omnino turpiter inhiare.

Augustinus super illud ad Roma. 14. Noli propter esca destruere opus dei, omnia quidem munda sunt.

Non propter porcum, sed propter pomum mortem primam homo inuenit: & Elau primatum suum, non propter gallinam, sed propter lenticulam perdidit.

Idem lib. de uerbis domini, & ha. di. 4. 1. Non cogatur.

Non cogatur diuites pauperum cibis vesci: vt ante cõsuetudine infirmitatis suæ, sed doleat aliter se non posse sustentare: si cõsuetudinem mutet.

egrotat, utatur superfluis, dent inopibus necessaria, utantur pretiosis, det pauperibus vilia.

Idem lib. 9. Confessionum.

Hoc me docuisti deus, quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentia molestia traherem, in ipso transitu insidiatur mihi laqueus concupiscentiae.

Ibidem.

Cum salus sit causa edendi et bibendi, adiungit se tanquam pedisse qua periculosa iucunditas, quae plerumque praerire conatur, ut eius scilicet causa fiat quod salutis causa facere me dico vel volo.

Idem lib. sermonum, serm. 1.

Caro iumentum est, quod est freno et fame domandum, quia de via quae ducit Hierusalem excludere conatur.

Hiero, epist. ad Furian de uindicta seruanda.

Non Aethiæ ignes, non Vulcania tellus, non Vesuius et Olympus, tantis ardoribus aestuat, ut iuueniles medullae vino plenae, et dapibus inflammatae.

Idem libro 2. contra Iovinianum.

Eius carni, et potus vini ventrisque saturitas seminaria sunt libidinis.

Idem epistola 95.

Caro domanda, ut sessorem spiritum sanctum moderato atque composito portet incessu.

Ibidem 80.

Cibus sit holusculum et similia, raroque pisciculi: et ne praecepta gulae longius traham, sic semper comedas, ut semper esurias, ut statim post cibum possis legere, psallere et orare.

Idem ad Helviam.

O miserabiles, quorum palatum non nisi ad pretiosos cibos excitatur.

Idem epistola 94.

Infectos sunt qui maiorem habent famem, quam ventrem.

Idem contra Iovin. et hab. de Con. dist. 5. Ne tales.

Ne tales accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere, aut comestos magno paratos, et perditos labore doleamus. Holerum ac pomorum, ac leguminum facilius apparatus est, et arte impenditurque coquorum non indiget, et sine cura sustentat humanum genus moderate sumptus. Quia nec auide deuoratur, quod irritamenta gulae non habet, et leuiore digestionem decoquitur.

Ibidem.

Hec sunt sibi serpentes antiqui, his consiliis draco de paradiso hominem expulit.

Ambro, super Lucam, lib. 5.

Indecorum est homines curare de cibo, qui militat dei regno. Nouit rex quemadmodum familiam pascat et vestiat, ideo dixit: Iacta cogitatum tuum in domino, et ipse te nutriet.

Idem in sermo de ieiunio.

Male dominus seruitur gulae, quae semper expetit, nunquam expletur, quid enim insatiabilis ventris? Hodie suscipit, cras exigit: cum impletus fuerit disputatur de continentia, cum digesserit, vale virtutibus dicitur.

Idem libro 9. de Officiis.

Conuiuia extraneorum occupationes habent, subrepunt fabulae, et propter voluptatem pocula.

Gregorius Moralium lib. 1.

Nonnulla sunt vitia quae a conuiuiis separari, aut vix, aut nunquam possunt. Pene omnes epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus in refectiois delectatione resoluit, cor ad inane gaudium relaxatur, unde scriptum est: Sedit populus meus ducere et bibere, et surrexerunt ludere. Pene semper epulas loquacitas sequitur, cumque veter reficitur lingua effrenatur, unde diues apud inferos in lingua cruciatur.

Idem homi. 11. super ill. Matt. 2. per aliam uiam reuer si sunt in regionem suam.

A regione nostra superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum veritum gustando, discessimus. Sed ad eam necesse est, ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, carnis appetitus refrenando, redeamus.

Idem Moralium lib. 30.

Neque ad conflictum spiritualis agonis consurgit, si non prius in nosipsum hostis positus gulae, si appetitus edomatur.

Ibidem.

Incautum contra exteriores hostes in campo bellum geritur, si intra ciuitatis moenia insidians ciuis habetur.

Idem in expo. b. Iob, et hab. de Con. dist. 5. Quinq.

Quinq. modis nos vitiis gulae tetat: aliqui namque indigentia tempora praeuenit: aliquando tempora non praeuenit, sed cibos lautiores querit: aliquando quae sumenda sunt procurari accuratius expetit: aliquando autem et qualitas ciborum, et tempus congruit, sed ipsa quantitate sumendi mensura refectiois excedit: nonnunquam et abiecius est quod desideratur, et tamen in ipso aestu immensi desiderii deterius peccat.

Idem Moralium lib. 30.

Sic voluptas plerumque sub necessitate se palliat, ut vix ea perfectus quisque discernat: nam dum solum debitum necessitas petit, voluptas exple re desiderium suppetit, et tanto gula securius in praecipit ruit, quanto sub honesto nomine necessitatis explende se collegit.

Idem in Pastoralibus.

Coquorum princeps muros Hierusalem effecit, quia dum venter ingluuie tenditur, virtutes animae luxuria destruantur.

Bernardus ad abbatem Cluniacensem, epist. 2.

Inter prandia quantum fames dapibus, et aurum aures pascunt rumoribus, quibus rotas intus modum nescias in edendo, et ibidem fercula ferculis apponuntur, et cum pro solis carnibus a quibus aliquoties abstinet, gradia piscium corpora apponuntur, et cum prioribus saturatus fueris, si secundos, si pisces attigeris, vides tibi non gustasse pisces, tanta quippe accuratio, et arte coquorum omnia apparant, quatenus quatuor aut quinque ferculis deuoratis, priora non impeditur nouissima, nec saturitas minuit appetitum. Palatum quippe dum nouellis seducitur condimentis,

dimentis, paulatim diffusecit ad cognita. Post venter quidem tumescit, oneratur: sed varietas tollit fastidium.

Ibidem.

Quis dicere sufficit quot modis, (ut de caeteris taceam) sola ova vertatur: versantur, durant, liquantur, quandoque vertitur, subuertunt, diuiduntur, et nunc quidem frixa, nunc assa, nunc farisa, nunc mixta, nunc sigillatim apponuntur. Ut quid haec omnia? nisi ut soli fastidio consulatur.

Ibidem.

Dum oculi coloribus, palatum saporibus alliciuntur, infelix stomachus, cui nec colores lucent, nec saporis demulcet, dum omnia suscipere cogitur, oppressus magis obruitur, et reficitur: cum crebris ructibus se repletum indicat, nondum curiositas satiat.

Bernardus super Cant. hom. 31. super illud: Qui uoluerit animam suam saluam facere.

Quid hic vos dicitis obseruatores ciborum, ne glectores morum? Hipocrates et Socrates docent animas saluas facere in hoc mundo? Christus et discipuli eius perdere? Quae vos est duobus sequi vultis magistrum? Manifestum se facit qui disputat, hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet.

Ibidem.

Legumina vetosa sunt, caseus stomachum grauat, lac capiti nocet, potus aquae pectus non sustinet. Quare hoc est, ut totis fluuiis, agris, hortis, et cellariis vix inuenire possis, quod comedas: puta quae, te monachum esse non medicum: non de complexione iudicadum, sed de professione.

Idem epist. ad Fulgent.

Quomodo ignis et aqua simul esse non possunt, sic spirituales et corporales deliciae in eodem se non compatiuntur. Vbi crapulam ructantis inter pocula Christus senserit, vina sua dulciora super mel et fauum menti propinare dedit: ubi curiosa diuersitas ciborum palpavit ventrem, celestis panis ieiunium deserit mentem.

Hugo lib. de claustro anime.

Affluentiam ciborum comitari solet insolentia verborum: saturitatem ventris sequitur leuitas operis, et vanitas mentis: unde sedit populus maderare et bibere, et surrexerunt ludere.

Idem in Summa disciplinali.

Sunt qui superstitiosum nimis in praeparandis cibis studium adhibent, infinita fruxurarum et condimentorum genera excogitantes, modo calida, modo frigida, modo assa, modo elixa, modo pipere et huiusmodi saporibus condita, secundum consuetudinem mulierum praegnantium desiderantes.

Laertius, Diogenes de uita et moribus philosoph.

Interrogatus Diogenes quae hora esset comestioni congrua, ait: habenti quod comedat, hora est congrua, cum famescit: non habenti vero, cum habere potest.

Seneca ad Lucillum epist. 99.

Multos morbos multa fercula faciunt.

Cicero, Tusculanae, lib. 5.

Cum Dionysius tyrannus coenasset, negauit se

delectatum esse in cibo. Respondit coquus: Minime mirum, quia condimenta deficiunt: qui cum quæreretur quae essent illa, respondit labor, sudor, cursus, fames, sitis: talibus enim Lacedaemoniorum epulae condiuntur.

Lucius Apuleius de Asino aureo.

Non immerito medici fidi cibo et crapula distentos, saeva et graua somnare autumant.

Lactantius Firmianus, lib. 6. diuina institutionum.

Turpe est sapienti, si vetri et gulae seruiat: si vnguentis oblitus, aut floribus coronatus incedat: quae qui facit, utique insipiens, et ineptus, et nihil est.

Franciscus Petrus, de Remedijs utriusque fortunae.

Doleo. Gula sollicitor. Respondeo: Prope id quidem nulla res tam viles, tam sollicitos vos habet. Terrarum tractus, coeli quoque et maris abdita penetratis. Meditati estis retia, et hamos et viscum, et laqueos, et rapaces imperio rapere, et praedari vobis docuistis, ad nil aliud nisi ut gulae satisfiat. Quam non modo explendo, sed onerando fatigatis, et angustum ventrem varia arte laxatis, ac punitis obsequendo, cui aliquanto utilior fames esset, utilissima vero sobrietas.

Idem ibidem.

Gaudeo. Laetis et multiplicibus vtor cibis. Respondeo: Propter crapulam multi perierunt: qui autem abstinens est, adiiciet vitam. Ipse demum professor voluptatis Epicurus, tenuem victum quasi vnicum auxilium suae professionis, et laudauit, et coluit. Cibus enim tenuis ac modicus, siccus, validus, et aspectu placidus, ac odore corporis, nec sibi, nec alijs molestos facit. Victus autem crapulae madidos, aestuantem, tremulos et oletes, et (ut Ciceronis utar verbis) sudantes et ructantes facit: ut aspectu videatur, quid intersit inter frugalitatem et crapulam.

Plautus in Mustellaria.

Aedes plenas esse conuiuium, et mulierum miserum est opus.

Iuuenalis Satyra 1.

Sed quis feret istas

Luxuriae sordes? quanta est gula, quae sibi totos ponit apros, animal propter conuiuia natum? Poena tamen praesens, cum tu deponis amictus, Turgidus, et crudum pauonem in balnea portas. Hinc subita mors, atque intestata senectus, It noua, nec tristis per cunctas fabula coenas, Ducitur iratis plaudendum finis amicis.

Idem Satyra 11.

Multos porro uides quos saepe elusus ad ipsam Creditor introitum solet expectare macelli, Et quibus in solo uiuendi causa palato est.

Ibidem.

Interea gustus elementa per omnia querunt, Nonquam animo pretijs obstantibus, interius si Attendas, magis illa iuuat quae pluri emittitur.

Ibidem.

Noscenda est mensura tua.

Ibidem.

Nec multum cupias, cum sit tibi gobio tantum

In loculis.

Ibidem.

Quis enim te deficiente crumena,

Et crescente gula, manet exitus?

Ibidem.

HABERE.

Non prematuri cineres, non sumus acerbum
Luxuria, sed morte magis metuenda senectus.
Ovidius lib. 3. Artis amandi.
Carpe cibos digitis, est quidam gestus edendi,
Oranec immunda tota pervange manu. Ibidem.
Priamides Helenen auid si spectet edentem,
Oderit, & dicet, stulta rapinam ea est.
Martialis lib. 5. ad Charopinionem.
Improbis nihil est hac Charopine gula.
Idem lib. 9. in amicos fictos.
Hunc quem cœna tibi, quem mensa paravit amicum,
Esse putas fide peccatoris amicitia?
Apru amat, & mulos, & siumen, & ostrea, non te
Tam bene si cœnē, noster amicus eris. Idem lib. 12.
Non Albana nihil sit comestatio tanti,
Nec Capitoline pontificumq; dapes.
Imputet ipse deus, ne cœtar mihi fiet acetum,
Et Vaticanis perfida uappa cadi.
Comūus alios cœnarum quere magister,
Quos captant mensæ regna superba tue.
Horat. Sermo, lib. 2. sat. 3. 2.
Icunus raro stomachus uulgaria tēnit. Idem sat. 7.
Nempe in amare scunt epulæ sine fine petite,
Illuq; pedes uitiosum ferre reculant
Corpus. — Idem epist. lib. 1. epist. 4.
Mc pinguem & nitidum bene curata cute uises,
Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum.
Dantes purgatorij, ca. 23.
Tutta esta gente che piangendo canta,
Per seguitare la gola ultra misura,
In fame e in sete quib se rifa sancta. id est,
Omnis gens hæc quæ cantando plorat,
Ex eo quod secuta golum est ultra mensuram,
In fame & siti hic fit rursus sancta.
Franciscus Petrar. soneto 7.
La gola, il sonno & l'otiose puome,
Hano del mondo ogne virtu spandita:
Et e dal corpo suo quasi smarita
Nostra natura, e uincta dal costume. id est,
Gula, somnus, & otiose plume,
E mundo omnem uirtutem pepulerunt:
Esq; a cursu suo quasi am deuit
Nostra natura, uincta est consuetudine.

Habere græce ἔχειν, & ἔχω habeo
dicitur. Habere autem dicimus
id quo libere uti vel frui possu
mus cum volumus: secundum
bea. Tho. prima parte q. 38. art.
1. Per metaphoram significat
occupare, tenere, Virgil. Hostis habet muros.
Interdum habitare. Idem. Quæ loca, qui ue ha
beant homines. Nonnunq; intelligere. Teren
tius: Habes omnem rem. Aliquando facere. Ci
cero: Quo scelere impulsus mare haberet in
festum vno myoparone. Eodem inquit quo
tu orbem terræ. Habere rem, est coire. Habere
rem, litigare. Bene habere, incolumē esse. Ma
le habere, ægrotare. Habere iter proficisci. Ha
bere verba, loqui. Habere rationem, respice
re. Item habeo conuenire Ciceronem, id est,
Cicero est mihi conueniendus, & sic de reli

quis. Ab habeo fit habito frequentatiuum.
Virgi. Atq; humiles habitare casae: hinc etiam
habita culum.

Habilitas est medium inter potentia vel sub
iectum, & actum, seu formā, secundum b. Tho.
prima parte q. 48. art. 4. Estq; habilitas aptitu
do, & venit ab habilis, hoc est pro viribus a
ptus. Virgi. Nanq; humeris de more habile su
spenderat arcum Venatrix. Et habiliter apte,
& habitus, de quo infra: quæ omnia ab habeo
deducuntur.

Habitus est quædā animi qualitas acquisita
ex frequentibus actibus, vel ex vno multum
vehementi, quo anima facilius disponitur ad
aliquid faciendum. Differt autē a dispositione,
quia habitus est de difficili mobilis a suo sub
iecto. Dispositio vero de facili mobilis, secun
dum Aristotelem libro Prædicamentorum.

Habitus est qualitas de difficili mobilis, qua ho
mo potest uti cum voluerit, reddēs operatio
nem delectabilem. b. Tho. 12. q. 49. art. 2. & sic
est prima species qualitatis

Habitus prout est prædicamentum importat ha
bitudinem indumentū ad indutum. b. Tho. pri
ma secundæ, q. 49. art. 1.

Habitus est corporum, & eorum quæ circa cor
pus sunt adiacentia: secundum Gilbertum Por
rectanum lib. sex Principiorum.

Habitus est secundum quem ad aliquid nos ha
bemus, bene vel male: secundum b. Tho. prima
parte q. 83. art. 2. & sic est post prædicamentum.

Habitus religionis est obseruantia regularis,
pertinens ad tria principalia vota, ut signum
obligationis. b. Tho. secunda secundæ quæst.
186. articulo 7.

Halo est circulus causatus ex vapore humido
existens in aere, circumdās solem, vel lunam,
& huiusmodi: secundum b. Tho. Quod li. lib. 3.
quæst. 14. art. 1.

Hæreditas græce κληρονομία, est & κληρονομία hæ
redito dicitur. Et est successio in vniuersum
ius qd defunctus habuit, ut l. Nihil, de ver. si.

Hæres græce κληρονομία, & ἔχω ἔχειν dicitur. Et est ille
qui principalia alicuius bona percipit, nō au
tem qui munuscula eius capit: secundum bea.
Tho. super epistolam Pauli ad Roma. 8. lecti. 3.
co. 4. Dicuntur autem hæreditas, & hæres ab
hærendo, hoc est arte insidendo. Nā qui hæres
est, hæret: hoc est proximus est ei cuius est hæ
res: licet nōnulli hæredē dictū velint, & herus
fiat, hoc est dñs bonorū quæ ad eū perueniūt.
Ab hæres fit cohæres, qui simul hæres institui
tus est, & exhæres qui extra hæreditatē est, et
hæreditate priuat, unde fit verbū exhæredo a
q; exhæredatio. Hinc etiā hæreditarius, hoc est
ad hæreditatē pertinēs, hæreditarius morib; q
parentū vitio nobis obtingit: hinc hæredipe
ta, qui blāditijs, muneribus, & alijs artibus sub
ornat morituros, ut ab eis hæredes instituan
tur. Hæreo aliquādo pro dubito ponitur, quo
niā qui in aliqua re dubitant, non mouentur.

Cuius fre

HÆRESIS.

CXXXII.

Cuius frequentatiuum hæsito, hæsitatio dubi
tatio: hæsitabundus valde dubius.

Hæresis græca dictio est ἡρесь, & ἡρесь, dicitur
ab electione, quoniam vnusquisq;
eligit sibi disciplinam, quam putat esse
melioem, secundum Hiero. in epist. ad Galat.
& habetur 24. q. 1. ca. Hæresis. Videtur deduci
ab ἡρῆσθαι, quod est innitor, & firmo latine: vel
ab ἡρῆσθαι, quod est opto, seu eligo.

Hæresis ratione pertinaciæ, est species peccati
in spiritum sanctum. Impugnatio veritatis,
secundum b. Tho. 4. Sentent. dist. 13. q. 2. art. 2.
Hæreticus quid sit, vide infra in præsentī capi
tulo auctoritates beatorum Augustini & Hie
ronymi, incipientes: Dixit apostolus, Qui in ec
clesia, & Hæresis græce.

Augustinus in lib. de baptismo, & habet, de
Con. dist. 4. ca. Non dubito.

Nō dubito catechumenū catholicū diuina cha
ritate flagrantē heretico baptizato anponere.
Idem in expositionem Psal. 4. & habet, de
Con. dist. 2. c. Prima hæresis.

Prima hæresis in discipulis Christi, velut in duritia
eius sermonis facta est, cum enim diceret: Nisi
quis manducauerit carnē meā, & biberit san
guinē meū, non habebit vitā æternā. Illi vero
non intelligētes dixerunt ad inuicem: Durus
est hic sermo, quis eum potest manducare?

Idem & habetur 24. q. 1. Vbi sana

Vbi sana fides non est, non potest esse iustitia,
quā iustus ex fide viuūt. Neq; schismatici aliqd
sibi ex ista mercede promittant, quia similiter
vbi charitas non est, nō potest esse iustitia. Di
lectio enim proximī malū non operatur, quā
si hæretici haberent, non dilaniarent corpus
Christi, quod est ecclesia catholica.

Idem & habet 24. q. 3. Ad eo.

Adeo diuina prouidentia multos diuersi erroris
hæreticos esse permittit, ut cū interrogāt nos
ea quæ nescimus, sic discutiamus pigritiam,
& diuinas scripturas capiamus, propterea a
postolus ait, ut probati manifesti fiant. Hi au
tē deo probati sunt, qui bene possunt docere.

Idem & habet 24. q. 4. Dixit.

Dixit apostolus, Hæreticū hominē post primā
& secundā correctionē deuita: quia subuersus
est huiusmodi, & peccat in semetipso damna
tus. Sed qui sententiā suā, quis falsam, atq; per
uersam, nulla prinaci animositate defendunt,
præsertim, quā nō audacia suæ præsumptiōis
pepererint, sed a seductis, atq; in errorē lapsis
parētib; acceperūt. Querūt autē cauta solici
tudine veritatē, corrigi parati cū inuenerint,
nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.

Idem contra Mani. & habet 24. q. 3. Qui in ecclesia.

Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid pra
uūm q; quid sapiunt, si correcti, & sanū rectūq;
sapiant, resistunt contumaciter, suāq; pestife
ra & mortifera dogmata emēdare nolunt, sed
defensare persistunt, hæretici sunt.

Idem lib. 2. contra Manichæos,

Ille gladiū accipit, qui nulla superiori ac legiti
ma potestate, vel iubente vel concedente, in
sanguinem alicuius armatur. Porro illud Hie
ronymi, quo ecclesia negatur aliquem perse
qui, non ita intelligendum est, ut generaliter
ecclesia nullum persequatur, sed quod nullū
iniuste persequatur. Non enim omnis perse
cutio culpabilis est: sed rationabiliter hæreti
cos persequimur, sicut & Christus persecutus
est eos, quos de templo expulit.

Hieronymus in epist. ad Galathas, & habet.

24. q. 3. Hæresis.

Hæresis græce ab electione dicitur, quod. seam
sibi vnusquisq; eligat disciplinā, quā putat esse
melioem. Quicunq; igitur aliter scripturam
intelligit, q̄ sensus spiritus sancti flagitat, a q̄
scriptura licet ab ecclesia nō recesserit, tamē
hæreticus appellari potest: & de carnis operi
bus est, eligens quæ peiora sunt,

Idem in Isaiā, & habetur de penit. dist. 1.

Omnis iniquitas.

Omnis iniquitas, & oppressio, & iniustitia, iudi
cium sanguinis est: Et licet gladio nō occidas,
voluntate tamen interficis.

Idem, & habetur 24. q. 3. Resecandæ.

Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa o
uis a caulis repellenda, ne tota domus massa,
corpus & pecora ardeant, corrumpantur, pu
trefcant, intereant. Arrius in Alexandria vna
scintilla fuit, sed quoniam statim oppressus nō
est, per totum orbē eius flamma populata est,
Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Sicut cauedi sunt, qui habēt speciē bonæ vitæ,
propter dogma nequitie: sic & hi qui integrē
fidei & doctrinæ sunt, & turpiter viuunt.

Bernardus super Cantica.

Plus longe nocet falsus catholicus, quā si ve
rus appareat hæreticus.

Leo Papa, & habet 24. q. 3. Quid autem.

Quid autem iniquius est, q̄ impia sapere, & sa
pientioribus doctioribusq; non credere. Sed
in hanc insipientiam cadunt, quicunq; ad co
gnoscendam veritatem aliquo impedimento
obscurō, non ad propheticas voces, apostoli
cas literas, euāgelicas auctoritates, sed ad se
metipsos recurrunt: & ideo magistri erroris
existunt, quia veritatis discipuli non fuerūt.

Innocentius Papa, & habet 24. q. 1. Hæretici.

Hæretici cum a fide catholica destiterint, perfe
ctionem spiritus quam acceperant amiserūt.

Hilarius lib. 2. de Trinitate.

De intelligentia hæresis, non de scriptura est:
sensus & non sermo fit crimen.

Quid. Metamorph. lib. 1.

— Sed inmedicabile vulnus

Ense recidendū est, ne pars sincera trahatur.

Iuuenalis satyra 2.

Sicut grex totus in agris

Vnius scabie cadit & prurigine porci,

Vnaq; contacta liuorem ducit ab una.

Dantes inferni, cap. 9.

Macstro,

HYPOCRISIS.

Mastro, quali sono quelle genti
Che sepeliti dentro da quelle arche
Si fan sentire cum sospir dolentis
Et ellì a mequei son there siarche
Collor sequaci dogne secta, & multo
Piuche non credi son le tombe charche. id est,
Magister, cuiusmodi sunt illæ gentes
Quæ sepultæ in illis urnis
Se se audiri faciunt ciulationibus mæstis?
Et ille ad me, hi sunt hærese siarche
Cum eorum sequacibus ex omni secta, & multo
Magis quam credas sunt tumbæ repletae.
Hebdomada græca dictio est ἑβδομάς id est ἑβδομα
spatium septem dierum: nam ἑβδομα id est ἑβδομα
septimus dicitur.
Hebetudo venit ab hebeo, quod græce αἰμαῖνος
id est αἰμαῖνος id est hebes & obtusus dicitur.
Hebetudo sensus opponitur acuitati eius: Et est
debilitas mentis in consideratione spiritua-
lium: & est peccatum, in quantum est volun-
taria, secundum be. Tho. secunda secundæ, q. 3.
art. 6. Dicitur autem hebetudo ab hebeo hebes,
hebeo vero dicitur ab hebes nomine, quod pro-
prie significat obtusum, & carentem acumine.
Cicero, alias hebetiora, alias acutiora videant
cornua, vnde per metaphoram hebes ingenium
dicimus, sicuti etiam obtusum. Ab hebeo fit
hebesco, hoc est hebetior fio, sicut hebeo signi-
ficat hebes sum, & hebeto obrundo, a quo fit
hebetesco, quod proprie de visu & oculis di-
citur, cum oculorum acies minuitur, tollitur.
& hebetudo ipsa obtusitas mentis, ingenij,
visus, & huiusmodi.
Hermaphroditus is dicitur qui habet vtrū-
q; sexum, masculinum scilicet & foemininum,
diciturq; ab ἑρμῆς id est quod est Mercurius, &
ἀφροδίτης id est spuma, id est Venus, quæ ex marina
spuma nata dicitur, de hoc Ouidius libro 4.
Metamorphoseon.
Mercurio puerum & diuam Cythereide nationem,
Naiades Idæis emittitruere sub antris,
Cuius erat species, in qua materq; paterq;
Cognosci possent, nomen quoq; traxit ab illis.
Hierarchia dictio græca est, ἱεραρχία id est ἱεραρχία
sacer principatus, secundum bea. Dionysium
ca. 6. cœlestis Hierarchia.
Bilaritas græce ἰσαρότης id est ἰσαρότης & est gaudij, vel
exultationis in facie declaratio, secundum b.
Tho. 3. sentent. dist. 26. q. 1. art. 3.
Hyperdulia est potissima species duliæ, ex v-
nitione ad deum, secundum b. Tho. secunda se-
cundæ, q. 103. art. 4.
Hyperdulia est adoratio minor latria, & maior
dulia, qua mater Christi adorari debet, vt ma-
ter Christi: dicta ab ὑπέρ quod est super, & du-
lia. Quid autem sit dulia, & vnde dicatur, vide
supra in dulia: quid latria, vide infra in latria.
Hypocrisis græca dictio est, ὑπόκρισις id est ὑπόκρισις
& ὑπόκρισις simulō dicitur. Et est simula-
tio aliene personæ, ideo semper est pec-
catum, & est vitium iactantis, secundum bea.

Thom. secunda Secundæ, quæst. 3. art. 2. Hypocritis potest à nobis dici dissimulatio, nam cōponitur ab *hypo* quod est sub, & *critis* iudicium, quasi sit iudicij subtectio, nā aliud in re, aliud in iudicio hominum se ostendit, qui hypocritæ seos crimine laborat.

Hypocrita *ὑποκριτής* ἄ. ἰ. & dici potest simulator v^l dissimulator, secundum Isidorū lib. Etymolo.

Iob cap. 13.

Non veniet in conspectu dei omnis hypocrita.

Idem cap. 15.

Congregatio hypocritæ sterilis, & ignis dleorabit tabernacula eorum, qui muneralibet accipiunt, concepit dolorē & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.

Idem cap. 27.

Quæ est enim spes hypocritæ, si auare rapiat, & nō liberet deus animā eius? Nunquid deus audiet clamorem eius, cum venerit super eū angustia? aut poterit in omnipotente delectari, & inuocare deum omni tempore.

Ecclesiastes cap. 8.

Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum, sed & hoc vanitas est.

Isaias cap. 9.

Omnis hypocrita est & nequam.

Ecclesiastici cap. 1.

Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labijs tuis.

Ibidem cap. 19.

Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.

Hieremias cap. 9.

In ore suo pacem cū amico loquitur, & occulte ponit ei insidias: nunquid super his non visitarbo? dicit dominus, aut in gente huiusmodi non vlciscetur anima mea?

Mattheus cap. 6.

Cum ergo facis elemosinam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus, Amē dico vobis, receperunt mercedem suam.

Idem ibidem.

Cum autem oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stātes orare, vt videātur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedē suam.

Idem cap. 7.

Attendite à falsis prophetis, qui veniūt ad vos in vestimētis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos.

Marcus cap. 12.

Cauete à scribis qui volunt in stolis ambulare, & salutare in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis, qui deuorant domos viduarum sub obtentu proluxæ orationis, hi accipient prolixius iudicium.

Lucas cap. 6.

Hypocrita eñe primū trahē de oculo tuo, & tūc prospicies.

HYPOCRISIS.

СХХХІІ.

prospicies, vt educas festucam de oculo fratris tui.
Augu. de communi uita clericorum, & hab.
 12. q. 1. Nolo ut aliquis.
Qui enim hypocrita est, mortuus est.
Idem in sermone, & hab. 12. q. 1. Certe ego.
 Nolo habere hypocritas, malum enim esse quis nesciat? Malum est cadere à proposito, sed peius est simulare propositum.
Idem in sermone domini in monte.
Quisquis appetit videri quod non est, hypocrita est: simulat enim se iustū, nec exhibet, quia totum fructum in laude hominum ponit.
Idem super illud iob 27. Quæ est spes hypocritæ.
Hypocrita qui latine dicitur simulator, auarus est. Qui dum inique agēs desiderat de sanctitate venerari, laudem vitæ rapit alienæ.
Idem super Psalmo 63.
Simulata æquitas nō est æquitas, sed iniquitas duplex: quia iniquitas est, & simulatio.
Idem super illud Matth. 7. Qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium.
Cum cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa vel subtrahi vel negari, quæ isto velamine cōsecuti sunt, vel consequi cupierunt. Tunc necesse est, vt appareat vtrum sit lupus in pelle ouina, an ouis in sua.
Hieronymus in epist. ad filium Mauricij.
Sancta magis esse, quàm videri stude.
Idem super illud Matthæi 6. Populus hic labijs me honorat.
Quia strepitu laborum benedicūt dominū, & immūdi mente veritati interius cōtradidunt.
Idem super Isaiam lib. 6.
Si castum me simulo, & aliud est in consciētia, habeo gloriam mercenariā: sed supplicia peccatoris, & in comparatione duorum malorū, leuius est in aliū aperte peccare, quàm simulare & fingere pietatem.
Ambro. lib. de Offic. & hab. 11. q. 5. Si quis uero.
Veritas ea regula est, vt nihil facias cōmendandi tui causa quo minor alius fiat. Neq; si quid boni operis habeas, id ad deformationem alterius, & vituperationē exerceas. Non defendas improbum, & sancta indigno committēda nō arbitreris, neq; iterum arguas & impugnes, cuius crimen non deprehenderis.
Gregorius lib. 1. Moralium.
Væ peccatori terram ingredienti duabus vijs: duabus quippe vijs terram peccator ingreditur: quando & dei est, quod opere exhibet, & mundi, quod per cogitationem quærit.
Idem lib. 4. Moralium.
Omnis hypocrita corpus per abstinentiam afficit, sed tamē per amorē gloriæ mūdo uiuit.
Idem libro 8. Moralium.
Hypocrita paratior est mori, quàm corripi: redargutione deterior redditur, & quasi diræ percussiois æstimat iaculum puritatis verba.
Ibidem.
simon crucem portans nequaquàm moritur.

quia omnis hypocrita corpus quidē per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo uiuit. *Ibidem.*

Non indues vestem ex lana linoq; contextam. Per lanam simplicitas, per linum subtilitas designatur: & nimirum vestis quæ ex lana linoq; contextitur, linum interius cælat, lanamq; exterius demonstrat. Vestem ergo ex lino lanaq; contextam induit, qui in locutione, vel actione, qua uiuitur intus subtilitatem malitiæ cooperit, & simplicitatē foris innocentie ostēdit.

Idem lib. 20. Moralium.

Hypocrita ut sine fine crucietur, uiuere sine fine compellitur, ut cuius uita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors uiuat in pœna. Dicat ergo: Luet quæ facta omnia, nec tamen consumuntur, quia cruciatur & nō extinguitur: morietur & uiuit, deficit & subsistit, finitur semper & sine fine est.

Idem 23. & hab. dist. 41. Sæpe se.

Sæpe se uitia ingerūt, & se esse uirtutes mentiuntur: ut tenacitas, parsimonia: effusio, largitas: crudelitas, zelus iustitię: remissio, pietas uelut uideri.

Idem lib. 32.

Uitia se simulant sæpe uirtutes, nam dissoluta remissio quasi māluetudo & pietas habetur: effusio, misericordia creditur: malorum pertinacia, constantia dicitur: timor incōperens, humilitas putatur: uocis superbia, uera libertas æstimatur: & pigritia quādoq; quasi quietis continentia attenditur: & inquietudo uigilantia nominatur.

Idem in Registro.

Hypocritæ veste despecti sunt, & corde tumēt, & quasi in hoc mundo cuncta despiciunt, & tamen ea quæ mundi sunt, cuncta simul adipsi querunt.

Ioannes Chrysost. super Mattheum.

Herodes deuotionē promittit, sed gladiū acuit, & malitiam cordis depingit colore humilitatis. Huius personam representant hypocritæ, qui dum fecte deum querūt, illum nunquā merentur inuenire.

Idem super Mat. 3. Nisi abundaueritis iust.

Pharisæorum iustitia erat in ostentatione operis, & non in rectitudine intentionis, in locutione, non in opere, in corporis afflictione, nō in mandatorum obseruatione, in minoribus obseruantijs, relictis grauioribus legis.

Idem super Mattheum 7.

Nulla res sic exterminat bonum, sicut simulatio: nam malum sub specie boni cælatur, dū non cognoscitur, non cauetur.

Bernardus super Cantica, sermone 67.

Hypocritæ ueniunt in uestimētis ouium ad commendas oues, & spoliandos arietes. Hi oues sunt habitu, astutia uulpes: actu crudelitatem lupi habent, neq; est apud eos uirtutes colere, sed iniqua tolerare, quasi quodam uirtutis intuitu.

Seneca ad Luciliū epist. 5.

Illud te admoneo, ne corū more qui non proficiunt

z cere.

cere, sed conspici cupiunt, facias aliqua quæ in habitu tuo aut genere vitæ notabilia sint. Asperum cultum, & tonsum caput, & negligētiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humipositum, & quicquid aliud peruersa via sequitur ē vita. *Ibidem.*

Nempe propositum nostrum est secundum naturam vivere: hoc cōtra naturam est torquer corpus suum, & faciles odisse mūdicias, & squalorem appetere, & cibis non tantum vilius, sed horridis.

Ibidem epistola 42.

Multorum quæ imbecillia sunt latent vitia: instrumenta illis explicandæ nequitiae defunct, sic tuto serpens etiā pestifera tractatur, dum riget frigore, non defunct tunc illi venena, sed corpe. Multorum crudelitas, luxuria, & ambitio ut paria pessimis audeat, fauor fortunæ deficitur. *Ibidem epist. 70.*

Virtutem bona sequitur fide, qui se non exornat & pingit, sed idem siue ex denuntiatio videatur siue imparatus, at subito nihil simulatio proficit, veritas in omnē partem eadē est. *Ibidem.*

Vis videri ab hominibus an non? Nunquā bona honestatis est longa simulatio. Quid de alienis moribus & tuis iudices, multi obligandi, pauci sunt offerendi.

Ibidem epistola 77.

Multo magis ad rem pertinet, qualis tibi, quā qualis alijs videaris.

Ibidem.

Nunquā bona fide vitia mansuescunt: tigres & leones nunquā feritatem exuunt, aliquādo submitunt, & cum minime expectaueris exasperatur coruitas mitigata.

Ibidem in Prouerbis.

Malus ubi se bonum simulat, tūc est pessimus.

Aristot. libro 9. Ethicorum.

Qui fingit se amicum, & non est, peior est eo, qui facit falsam monetam.

Cicero libro 1. Officiorum.

Compendiaria est via ad gloriā, ut qualis quisq; haberi vult, talis sit.

Ibidem lib. de Amicitia.

Aperte enim odisse vel amare, est magis ingenium, quā fronte occultare sententiam.

Ibidem.

Simulatio in omni re vitiosa: tollit em iudiciū viri, idq; adulterat, tum amicitiae repugnat.

Valerius Maximus lib. 7. titulo, Sapienter dicta aut facta.

Socrates expedita & compendiaria via eos ad gloriā peruenire dicebat, qui id agerent, ut ut quales videri vellent, tales etiam essent. Qua quidem prædicatione aperte monebat, ut homines ipsam potius virtutem haurirēt, quā vmbra eius consecrarentur.

Laert. Diog. de vita & moribus philosoph.

Nullæ sunt occultiores insidiae, quā hæc quæ latet in simulatione officij, aut in aliquo necessi-

tudinis nomine. Nam eū qui palam est aduersariis, facile cauendo vitare potes. Troianus equus iccirco sefellit, quia formā Mineræ mentitus est, dicebat Diogenes philosophus. *Ibidem.*

Inimici pessimi sunt, fronte hilari, corde vero tristi. *Ex primo Epigramm.*

μὴ δὲν ἀνδρῶν τὴν ἀπλὴν προσφῶν, ἡρῶν δὲν ἀνδρῶν τὴν ἀπλὴν προσφῶν. Id est.

Odi uirum duplicem natum,

Bonum sermonibus, inimicum autem moribus.

Iuuenalis satyra 2.

Frontis nulla fides, quis enim non uicis abundas

Tristibus obscenis? castigas turpia, cum sis

Inter Socraticos notissima fissa cynedos.

Ibidem.

— Hunc ego satis

Imputo, qui morbum uultu incesuq; fatetur.

Hortum simplicitas miserabilis, his furor ipse

Dat ueniam, sed peiores qui talia uerbis

Herculis inuadunt, & de uirtute locuti

Clunem agitant. —

Historia dictio græca est, ἱστορία. Et ἱστορία historia narro dicitur. Est autem historia rerū gestarū expositio. Differtq; ab annalibus, quod historia est genus, annales vero species: sunt enim annales rerū gestarū narrationes, & pluriū annorū obseruatio cuiuscūq; ordine anni. Sicuti Diariū est historia, quæ per singulos dies scribitur, & a græcis ἡμερησία dicitur. In cuius manibus seupingua succina tritas Cernis ephemeridas. Historia vero utrunq; cōprehendit, ex Aulo Gellio Nocti. Atticilib. ca. 18. Seruius tamen super primo Aeneidos aliter sensit, & male ut reor. Præterea annales maximi dicebantur a pontificibus maximis facti, quibus data potestas erat memoriam rerū gestarum in tabulas referendi.

Homo græce ἀνθρωπος. u. i. dicitur. Est autem homo animal rationale, & mortale. Diciturq; non ab humo, ut Varro inquit, quoniam id est commune omnibus animalibus, sed a concordia, nam ἀνθρώπος. u. i. concordia est, & consensus, & ἁρμονία quod est concordia, cōsentio. Est enim homo omnium animalium maxime sociabilis. Quare a cōsortio & cōcordia hominem dictum existimamus. Nam ἁνθρωπος. u. i. similis, & ἁνθρωπος. u. i. similitudo dicitur, unde homographia similis scriptura, siue pictura: homonymus, eiusdem nominis: homoproton, similiter cadens, Virgi. Sed neq; currentē, nec se cognouit euntem, Tollenēq; manus, saxumq; immane mouētem. Homoton similiter desinens, cū plures dictiones, in eandē vocē terminantur. Ab homo ueniūt eius diminutua, homūcio, homūculus, & humulus, qui græce ἀνθρωπίον dicitur, & homocida, homicidiū, humanus & humanitas, de quibus infra. *Genesis 1. Dixit deus.*

Faciāmus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.

Iob cap. 8.
Sicut umbra sunt dies nostri super terram.

Iob cap. 13.
Quasi putredo consumendum sum, & quasi vestimentum quod comeditur a tineā.

Ibidem cap. 14.
Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miserijs: qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquā in eodem statu permanet.

Ibidem ca. 16.
Ecce enim breues anni transeunt, & semitam per quam non reuertar ambulo.

Ibidem cap. 25.
Homo putredo, & filius hominis vermis.

Ibidem cap. 24.
Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur. *Psalm. 8.*

Quid est homo quod memor es eius, & filius hominis quoniam uisitas eum? Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. *Ibidem.*

Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. *Psalm. 28.*

Uniuersa vanitas omnis homo uiuens, veruntamen in imagine pertrāsit homo. Sed & frustra conturbatur, thesaurizat, & ignorat cui congregauit ea. *Psalm. 89.*

Anni nostri sicut aranea meditantur, dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor.

Psalm. 145.
Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.

Prouerbiorum 27.
Ne glorieris in crastinum, ignorās, quid superuentura pariat dies. *Ibidem ca. 31.*

Fallax gratia, & uana est pulchritudo. *Ecclesiastes cap. 1.*

Vanitas uanitatum, & omnia uanitas: quid habet amplius homo de uniuerso labore suo, & laborat sub sole. *Ibidem.*

Vidi quæ fiant cuncta sub sole, & ecce uniuersa uanitas, & afflictio spiritus. *Ibidem ca. 5.*

Sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo: miserabilis prorsus infirmitas, quomodo uenit, sic reuertetur: quid ergo prodest ei, & laborauit in ventum? Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna atq; tristitia. *Ibidem ca. 6.*

Nonne ad unum locū properant omnia? Omnis labor in ore eius, sed anima eius non implebitur bonis. *Ibidem cap. 9.*

Nemo est qui semper uiuat, & qui huius rei habeat fiduciam. *Ibidem.*

Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo tempus superuenierit.

Ibidem cap. 10.
Ignorat homo quid ante se fuerit, & quid post se futurum est, quis ei poterit indicare?

Ecclesiastici cap. 8.
Memento, quoniam omnes in corruptione sumus. *Ibidem ca. 10.*

Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. *Ibidem cap. 14.*

Omnis caro sicut fœnum ueterascet, & sicut folium fructificās in arbore uiridi: alia generatur, & alia deiciuntur: sic generatio carnis, et sanguinis, alia finitur, & alia nascitur. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur, ibit cum illo. *Ibidem 18.*

Numerus dierum hominum, ut multum, centū anni, quasi guttæ aquæ maris deputati sunt. *Ibidem cap. 40.*

Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam: a die exitus de ventre matris eorum, in diem sepulture in matrem omnium. *Ibidem.*

Omnia enim quæ de terra sunt, in terram conuertentur. *Hieremias cap. 17.*
Maledictus homo qui confidit in homine. *Ibidem cap. 20.*

Quare de vulua egressus sum, ut viderem laborem, & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei?

I. Ad Corinthios 6.
Nescitis quā corpora uestra mēbra sunt Christi. *II. Ad Corinthios cap. 5.*

Dum sumus in hoc corpore peregrinamur a domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem.

Augustinus libro de quantitate anime.
Anima facta est similis deo, quia immortalem & indissolubilem fecit eam deus. Imago ergo ad formam pertinet, similitudo ad naturam.

Augustinus super Ioannem, sermone 18.
Alia vita pecorum, alia hominum, alia angelorū: vita pecorū terrenis voluptatibus æstuat, id est, sola terrena querit: vita angelorum sola cœlestia: vita hominum media, & inter vitā angelorum, & vitam pecorum. Si uiuit homo secundum carnem, pecoribus coniungitur: si secundum spiritum, angelis sociatur.

Augustinus lib. de Ioseph.
Procliuus & mutabilis est in vtrunq; humana conditio, ut quocunq; intenderit, eo perpendat & vergat: vel ad studia virtutum, vel ad illecebras delictorum.

Gregorius libro 4. Moralium.
Ad hoc homo positus erat in paradiso, ut si ad conditoris sui obedientiā vinculis charitatis se astringeret, ad cœlestem angelorum patriā quandoq; sine carnis morte transiret.

Ioannes Chrysost. super Matth.
Animalia fecit deus propter hominem, hominem propter seipsum. Si ergo animalibus ministrat propter hominem, quomodo hominibus non ministrabit propter seipsum?

Ibidem.

Homo in m.
Omnem creaturam sensibilem deus armatam & munitam creauit, alios veloci pedum cursu, alios vnguibus, alios pennis, alios cornibus, hominem solum sic disposuit, ut virtus illius sit ipse deus, & in eo quo inferiorem cum fecit, in ipso fortioerem esse voluit in se, ut necessitate infirmitatis coactus, semper necesse habeat dominum suum requirere.

Idem super Mattheum 10.

Præ omnibus malis hoc est pessimum malum, quolibet bestia vnum habet, & proprie malum, homo autem omnia: diabolus enim ad iustum accedere non audet, sed malus homo non timet, sed contemnit.

Bernardus lib. Meditation.

Homo nihil aliud est, quam sperma foetidum, sacculus stercoreum & cibus vermium. Post hominem vermis, post vermem foetor, & horror: sic in hanc speciem vertitur omnis homo.

Ibidem.

Cor hominis sicut molendinum voluitur velociter, & nihil respuit, sed quicquid imponitur, molit: si autem nihil apponitur seipsum consumit. Semper est in motu nunquam quiescit, sed siue dormiat, siue vigilet, somniat, & cogitat quicquid illi occurrit: & sicut molendinum harenam si imponitur exterminat, pix inquinat, palea occupat: sic cor cogitatio amara perturbat, immunda maculat, vana inquietat, & fatigat, & dum futurum non curat gaudium, nec diuinum quaerit auxilium, ab amore celesti elongatur, & inuoluit in istis vanis, illud recipit curiositas, deducit cupiditas, allicit volupras seducit & polluit luxuria, torquet inuidia, turbat iracundia, cruciat tristitia.

Bernardus de Consideratione utilitatis humane.

Septem sunt de essentia hominis, quæ si homo consideraret, in æternum non peccaret. scilicet materia vilis, operatio turpis, exitus flebilis, status instabilis, mors tristabilis, dissolutio miserabilis, damnatio detestabilis, & consideratio gloriæ ineffabilis.

Idem super Cant. serm. 48.

Donec in carne est anima, inter spinas profecto versatur, & necesse est patiatur inquietudines tentationum, tribulationumque aculeos. Videat quam vigilem sollicitamque esse oporteat super custodia sui, septa vndique spinis: hinc inde aculeos intendentibus, vnde dicitur: Sicut lilium inter spinas.

Bernardus Cant.

Homo cum in honore esset non intellexit, in quo honore? Habebat in paradiso, & in loco voluptatis conuersatio eius: nihil molestie nec indigentiae sentiebat, odoriferis stipatus

malis, fulcius floribus, gloria & honore coronatus, & constitutus super opera manuum plasmatorem. Magis autem ob insigne diuinæ similitudinis præcellerat, & erat illi fors ac societas cum plebe angelorum, & cum omni militia celestis exercitus. Sed mutauit istam gloriam in similitudinem vituli comedentis foenum.

Ibidem.

Heu tristis & lachrymosa mutatio, ut homo paradiscola, terræ dominus, coeli ciuis, domesticus domini Sabaoth, supernorum spirituum & celestium virtutum coheres, repentina se conuersione inuenit, & propter infirmitatem iacentem in stabulo, & propter pecorinam similitudinem indigentem foeno, & propter indomitam feritatem alligatum præsepio, sicut scriptum est: In chamo & freno maxillas eorum constringe etc.

Ibidem.

Vide hominem prius quatuor virtutibus amictum: quid huic deerat, quæ misericordia custodiebat, veritas docebat, iustitia regebat, pax fouebat?

Hugo in Didascalicon lib. 1.

Cortex ambit arborem, penna tegit vollucrum, piscem squama operit, lana ouem induit, pilus iumenta & feras vestit, concha testudinem excipit, ebur elephantem iacula non timere facit. Nec tamen sine causa factum est, quod cum singula animalium naturæ suæ arma habeant secum nata, solus homo inermis nascitur, & nudus. Oportuit enim, ut illis quæ sibi prouideri nesciunt, natura cõsuleret: homini autem ex hoc etiam maior experiendi occasio præstaretur, cum illa quæ cæteris naturaliter data sunt, propria sibi ratione inueniret, multo enim magis enitet nunc ratio hominis hæc eadem inueniendo, quam habendo clauisset, nec sine causa proverbum sonat, quod ingeniosa fames omnes excuderit artes.

Hugo in summa disciplinari.

Diligenter obseruandum est, ut membra singula suum teneant officium, ut neque manus loquatur, nec os audiat, nec oculus linguæ officium assumat.

Ibidem.

Alij nauigant brachijs incedentes, in duplici quodam monstro, vno tempore pedibus deorsum in terra ambulantes, & lacertis sursum volant in aëra.

Innocentius de miseria humana.

Formatus est homo de luto, de puluere, & de cinere, quodcumque est vilissimum, & spurcissimum spermate conceptus, in foetore luxuriæ, quodque detestius est in labe peccati natus ad laborem, timorem, dolorem, miserrimus ad mortem. Agit praua quibus offendit deum, offendit proximum, offendit seipsum: agit turpia quibus polluit famam, polluit personam, polluit conscientiam: agit vana quibus negligit sana, negligit vilia, negligit necessaria.

Lactantius Firmianus lib. 2. diuina institutio.

Omnia

Omnia enim tribus temporibus contineri necesse est, præterito, præteriti & futuro. Præteriti est origo, præteriti substantia, futuri dissolutio. Quæ omnia in singulis hominibus apparet. Incipimus enim cum nascimur, & sumus cum viuimus, & desinimus cum interimus. Vnde etiam tres parcas esse voluerunt poetæ, vna quæ vitam hominibus ordinat: altera quæ contexit: tertia quæ rumpat & finiat, quæ in hoc versiculo continentur: Clothocolum baiulat, Lachesis trahit, Atropos occat.

Lactantius Firmianus lib. 2. cap. 1. diuinar.

institutio. aduersus gentes.

Homines autem ipsos miror ad tantam cecitatem esse deductos, ut vero ac viuo deo mortuos anteferant: terrenos autem in terram sepultos, ei qui fundator ipsius terre fuit. Et tamē huic impietati hominū possit venia concedi, si omnino ab ignorantia diuini nominis veniret hic error.

Ibidem.

At vero si qua grauis necessitas presserit, tunc deum recordantur. Si belli terror infremuerit, si morborum pestifera vis incubuerit, si alimenta frugibus longa siccitas denegauerit, si seua tempestas, si grando ingruerit, ad deum confugitur, a deo petitur auxilium, deus ut subueniat oratur. Si quis in mari vento seuiente iactatus, hunc inuocat: Si quis aliqua vi afflicta, hunc potius implorat: si quis ad extremam mendicam necessitatem deductus, victum precibus exposcit, deum solum obtestatur, & per eius diuinum atque vnicum nomen, hominum sibi misericordiam quaerit. Nunquid igitur meminerunt, nisi dum in malis sunt? Postquam metus deserunt, tum vero alacres ad deorum templa concurrunt: his libant, his sacrificant, hos coronant. Deo autem quem in sua necessitate implorauerunt, ne verbo quidem gratias agunt. Adeo ex rerum prosperitate luxuria, ex luxuria vero vitia omnia, sic impietas aduersus deum nascitur.

Ibidem ca. 12.

Deus igitur rerum omnium machinator, fecit hominem, quod Cicero, quamuis expers celestium literarum, vidit tamē: qui libro de Legibus primo, hoc idem tradidit quod prophetæ, cuius verba subiici: Hoc animal prouident, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse a summo deo solum. Est enim ex tot animantium generibus atque naturis, particeps rationis, cum cætera sint omnia expertia. Vides ne hominem quæ longe a veritatis notitia remotum, tamen, quoniam imaginē sapientiæ tuebat intellexisse, non nisi a deo hominem potuisse generari.

Idem lib. 2. cap. 13. diuin. instit.

Cum ergo mare ad similitudinem suam primum finxisset, cum etiam forminam configurauit ad ipsius hominis effigiem, ut duo inter se permixti sexus propagare sobolem possent, & omnem terram multitudinem implere. In ipsius

autem hominis fictione illarum duarum materiarum, quas inter se diximus esse contrarias, ignis & aquæ conclusit, præfecitque rationem. Fictio enim corpore spirauit ei animam de vitali fonte spiritus sui, qui est perennis, ut ipsius mundi ex contrariis constantis elementis similitudinem gereret. Constat enim ex anima, et corpore, id est quasi ex coelo & terra, quandoquidem anima qua viuimus velut ex coelo oritur a deo: corpus ex terra, quod est limo diximus esse formatum.

Lactantius Firmianus lib. de opificio dei, vel formatione hominis cap. 2.

Ibidem ca. 8.

Dedit enim homini artifex ille noster ac parēs deus sensum atque rationem, ut ex eo appareat nos esse generatos, quia ipse intelligētia, ipse sensus, ac ratio est. Cum igitur statuisset deus ex omnibus animalibus solum hominem facere celestem, cætera vniuersa terrena, hunc ad coeli contemplationem rigidum erexit, ibi pedem constituit, scilicet ut eadem spectaret, vnde illi & origo est, illa vero depressit ad terram, ut quia nulla his immortalitatis expectatio est, toto corpore in humum proiecto ventri pabuloque seruirent. Hominis itaque solius recta ratio, & sublimis status, vultus deo patri communis ac proximus originem suam fictoremque testatur.

Seneca ad Luciliūm epi. 50.

Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus, sed hoc minimum specie quadam longioris spatij natura derisit. Aliud ex hoc infantia fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem, in qua annus totus quosdam gradus posuit, cuius breuitatem aliquando cogitemus.

Idem ad Luciliūm epi. 77.

Omnia suo bono constāt, vitæ fertilitas commendat, vinum sapor, & velocitas ceruū, quare fortia dorso iumenta sint queris: in cane sagacitas prima est, si feras inuestigare debet, cursus si cõsequi: audacia, si mordere & inuadere. Ad id quoque optimū esse debet, cui nascitur, quo cõsetur in homine optimum quidem ratio: hac antecedit animalia, deos sequitur. Ratio ergo perfecta proprium hominis bonum est, cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet, & leones: formosus est, & paucos: velox est, & equi: corpus habet, & arbores: impetum habet & motum voluntarium, & bestiae & vermes: habet vocem, sed quāto clariorem canes: acutiorem aquilæ: grauiorem tauri: dulciorem mobilioremque: lusciniæ?

Ibidem.

Si quis omnia alia habeat, valetudinē, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex cõfesso sit, improbabilis illum. Item si quis nihil quidem illorum habeat quæ retili, careat pecunia, clientum turba, nobilitate, aurum & proauorum serie, si ex cõfesso bonus sit, probabilis

z 3 babis

HOMO.

babes illum. Ergo hoc vnum bonum hominis, quod qui non habet in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur? *Ibidem.*

Quæ conditio rerum, eadē hominum est. Naui bona dicit, nō quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteū aut aureū rostrū est, nec cuius tutela ebore cælata est, nec q̄ fiscis atq; opibus regijs pressa est, sed stabili & firma, et iuncturis aquam excludētibz spissa, ad ferē dum maris incursum solida, gubernaculo parens, velox, & non sentiens ventos. Gladium bonum dices, nō cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gēmis distinguitur, sed cui ad secūdum subtilis acies, & mucro munimentū omne rupturus. Regula non q̄ formosa, sed q̄ recta sit queritur: eo quicq; laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoq; nihil ad rē pertinet, quantum aret, quantum foeneret, q̄ multis salutetur, q̄ pretioso incubat lecto, q̄ perlucido poculo bibat, sed q̄ bonus sit. Bonus autē est, si ratio explicata, & recta, & ad naturæ suæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus, hoc est honestum, & vnicum hominis bonum.

Ibidem.
Quid autē sit hoc dicā. Vir bonus q̄d honeste se facturū putauerit, faciet sine pecunia, & si laboriosum erit faciet, etiā si dānosum sit, faciet etiā si periculosum erit. Rursus q̄d turpe erit nō facit, etiā si pecuniam afferat, etiā si voluptatem, etiā si potentiam, ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe inuitabitur. *Ibidem.*

Atqui viuere mi Lucili, militare est. *Ibidem.*

Omnis dies, omnis hora, q̄ nihil sumus ostēdit. *Ibidem.*

At gens hominum fertur rapidis obuia fati incerta sui. Stygiæ ultro querimus undas. *Ibidem.*

Mortale celo non potest iungi genus. *Ibidem.*

Nulli iussu cessare licet, *Ibidem.*

Nulli scriptum proferre diem. *Ibidem.*

Thraciæ vero illa natio, merito sibi sapientiæ laudem vendicauerit, quæ natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrat. *Ibidem.*

Perfarum admodum probabile institutū fuit, q̄ liberos suos non prius aspiciēbāt, quā septimum annum impleuissent, quo paruulorū amissionem æquiore animo sustinerent. *Ibidem.*

O quam contempta res homo, nisi supra humū se erexit. *Ibidem.*

Omnes homines naturaliter scire desiderant. *Ibidem.*

Humanum genus, arte & rationibus uiuit. *Ibidem.*

Humana natura multipliciter est ancilla. *Ibidem.*

Nos sumus quodammodo finis omnium. *Ibidem.*

Homo dicitur minor mundus. *Ibidem.*

Nullum animal excellit hominem, in gustando & rangendo. *Ibidem.*

Homo est prudentissimum animalium. *Ibidem.*

Molles carne aptos mente dicimus, duos autem ineptos. *Ibidem.*

Gentes quæ in calidis regionibus sunt, longioris vitæ sunt, quæ in frigidis regionibus. *Ibidem.*

Longissimæ vitæ animalium sunt homo & elephas. *Ibidem.*

Vita animalis stat per humidum & calidum. *Ibidem.*

Masculi, si non coitui sunt, naturaliter sunt longioris vitæ, quā foeminae. *Ibidem.*

Nobilissimum & altissimum animal est homo. *Ibidem.*

Frons magna significat declinantem ad stultitiam. *Ibidem.*

Frons parua significat leuitatem motus. *Ibidem.*

Frons lata significat paruitatem discretionis. *Ibidem.*

Frons rotunda significat iracundiam. *Ibidem.*

Omne animal habens aures, habet ipsas mobiles, præter hominem. *Ibidem.*

Aures multum prominentes & magnæ, significant stoliditatem & garrulitatem. *Ibidem.*

Situs cordis in medio pectoris est, sed in homine declinat modicum ad latus, ad sinistram partem. *Ibidem.*

Proprium hominis est canescere in senectute. *Ibidem.*

Impubes castrati non barbescunt. *Ibidem.*

Homo inter animalia est multi seminis. *Ibidem.*

Homines natura pingues raro generant. *Ibidem.*

Sperma hominis est superfluum nutrimentum. *Ibidem.*

Viri multorum pilorum apud coxas, & a parte inferiori sunt multi coitus. *Ibidem.*

Homines tantum canescunt, & non animalia, quia homo habet cerebrum valde humidum. *Ibidem.*

Homo est principium suarum operationum. *Ibidem.*

Homo naturaliter est animal politicū & ciuile. *Ibidem.*

Homini sermonem natura dedit. *Ibidem.*

HOMO.

CXXXVI.

Homo solitarius, aut deus, aut bestia. *Ibidem.*

Sicut optimū animalium est homo lege fruens, sic pessimū est animalium homo a lege & iustitia separatus. *Ibidem.*

Inter omnia animalia solus homo rationē habet. *Ibidem.*

Finis generatiōis in viris, ut in pluribus est numerus septuaginta annorum, in mulieribus autem quinquaginta annorum. *Ibidem.*

Solus homo sentit & delectat odoribus florū. *Ibidem.*

Propter hoc est nobis datus sermo, ut præsto forent mutue voluntatis indicia. *Ibidem.*

Homo differt ab asino qualitate essentiali, i. differentia specifica, quæ dicitur rationalis. *Ibidem.*

Sumus enim rationales nos & dii, sed mortale appositum disiungit nos ab illis. *Ibidem.*

Præstantissimum animal est homo in terris existens. *Ibidem.*

Improuisa pericula hominibus subito oriuntur. *Ibidem.*

Nihil est deo similis & gratius, quā vir animo perfecto bonus, qui hominibus cæteris antecellit, q̄ ipse a dijs immortalibus distat. *Ibidem.*

Quid porro tam regium, tam liberaletam munificum, quā opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare a periculis, retinere homines in ciuitate. *Ibidem.*

Nam fuit quoddā tempus cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur, & si bi victu ferino vitam propagabant, nec ratione animi quicq; sed plerq; viribus corporis administrabant. Nondum diuinæ religionis, non humani officij ratio colebatur: nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquā aspexerat liberos: non ius æquabile quid vtilitatis haberet acceperat. Ita propter errorē atq; iusticiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explēda viribus corporis abutebatur perniciosissimis satellitibus. Quo tempore quidam magnus videlicet vir, & sapiens cognouit, quæ materia esset, & quāta ad maximas res opportunitas inesset hominū animis, si quis eam posset allicere & precipiēdo meliorē reddere. Qui dispersos homines in agris, & in tectis siue strabus abditos, ratione quadā compulit in vnum locum, & congregauit, eos in vnamquamq; rem inducens vtilē atq; honestā, propter insolentiā primo reclamantes, deinde propter rationē atq; orationē studiosius audientes, ex feris & im-

manibus mites reddidit & mansuetos. *Ibidem.*

Nihil est illi principi deo, qui omnem hunc mundū regit, quod in terris fiat acceptius, quā concilia cœtusq; hominum iure sociati. *Ibidem.*

Nihil est vnū vni tam simile, quā omnes inter nos sumus. *Ibidem.*

Homines ad iusticiam nati. *Ibidem.*

Animal hoc prouidū, sagax, multiplex, acutū, memor, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam condicione generatum est. *Ibidem.*

Itaque ex tor generibus nullum est animal præter hominem, quod habeat noticiam aliquā dei. *Ibidem.*

Est igitur homini cum deo similitudo: quod cū ita: quæ tandē potest esse propior, certior & cognatio? Itaq; ad hominum comoditates & vsum, tantam rerum vberitatem natura largita est, ut ea quæ gignuntur donata cōsulto nobis, non fortuito nata videantur. Nec solū ea q̄ frugibus atq; baccis terræ profunduntur: sed etiā pecudes, quod perpicuum sit, partim esse ad vsum hominū, partim ad fructū, partim ad vscendum procreatas. *Ibidem.*

Ipsū autē hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus tā quā satellites attribuit ac nuntios, & rerū plurimarum obscurarum necessarias intelligentias enodauit, quasi fundamenta quædā sciētiæ, figuramq; corporis habilem & aptā ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animas abiecisset ad pastum, solum hominem erexit, & ad cœli quasi cognationis domicilijq; pristini cōspectum excitauit. Tum specie mira firmavit oris, ut in ea penitus recōditos mores effingeret. Nam & oculi nimis arguti quemadmodum animo affecti sumus loquuntur, & is qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores, cuius vim Græci norunt, nomen omnino nō habent. Omitto opportunitates habilitatesq; reliqui corporis, moderatiōem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxime societatis. *Ibidem.*

Etenim ratio est, quā vnā præstamus beluis, per quam coniectura valemus, argumētumur, refellimus, differimus, cōficimus, cōcludimus. *Ibidem.*

Sed credo deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent qui terras tuerentur, quiq; cœlestium ordinem contemplantes imitarentur. *Ibidem.*

O fallacē hominum spem, fragilēq; fortunā, & inanes nostras cōceptiones, quæ mediocri in spatio sepe franguntur & corrumpunt, cū ipso cursu ante obruuntur, quā portū conspicerent & valuerint. *Ibidem.*

Cicero libro 1. Officiorum.

Atq;

Atq; ut placet Stoicis, quæ in terris gignuntur omnia ad vsum hominū creari, homines autē hominū causa esse generatos, ut ipsi inter se alijs alijs prodesse possint. *Ibidem* lib. 2.

Atq; ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominū atq; cōsensu, sic nulla tā detestabilis pestis est, q̄ nō homini ab homine nascat.

Ibidem lib. 2. de Natura deorum.

Omnium animantium formam, vincit hominū figura. *Ibidem*.

Est enim vis tanta naturæ, ut homo nemo velit nisi homini similis esse, & quidem formica formicæ. *Ibidem*.

Quorum igitur causa quis dixerit effectū esse mundum, eorū scilicet animantium quæ ratio ne videntur. Hi sunt dii & homines quibus profecto nihil est melius, ratio est enim quæ præstat omnibus. Ita fit credibile, deorum & hominum causa factum esse mundum, quæq; in eo mundo sint omnia. Faciliusq; intelliguntur à dijs immortalibus hominibus esse prouisum, si erit tota hominis fabricatio perfecta omnisq; humanæ naturæ figura atq; perfectio. *Ibidem*.

Ad hanc prouidentiam naturæ tam diligētem tamq; solerem, adiungi multa possunt, ex quibus intelligitur quantæ res hominibus à dijs, quamq; eximie tributæ sunt, qui prius eos humo excitatos, celsos & erectos constituit, ut deorum cognitionem cœlum intuentes cape re possent. Sunt enim ex terra homines, nō ut incolæ & habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atq; cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. *Ibidem*.

Sensus autē interpretes, & nuntij rerum in capite, tanq̄ in arce mirifice ad vsus necessarios et facti & collati sunt. Nam oculi tanq̄ speculatores altissimū locū obtinēt, ex quo plurima cōspicientes fungant suo munere. Et aures cum fonū recipere debeant qui natura in sublimē fertur, recte in altis corporū partibus collocatae sunt. Itemq; nares eo q̄ omnis odor ad superiora fertur, recte sursum sunt: & q̄ cibi & potationis indicij eorū magnum est, non sine causa vicināte oris secutæ sunt. Iam gustus qui sentire eorū quibus vescimur genera debet, habitat in ea parte oris qua esculētis & poculētis iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore æqualiter fufus est, ut omnis ictus, omnesq; minimos & frigoris & caloris appulsus sentire possimus. Atq; in ædificijs architecti auertunt ab oculis naribusq; dominorum ea quæ profluentia necessario tetri essent ali quid habitura: sic natura res similes procul emendauit à sensibus. *Ibidem*.

Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus: nos cāpis, nos montibus fruimur, nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fruges serimus, nos arbores, nos aquarum in ductionibus terris fœcūditatem damus, nos

flumina arcemus, dirigimus, auertimus: nostris deniq; manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur. *Ibidem*.

Quid vero hominum ratio non in cœlum vsq; penetrauit? Soli enim ex animantibus nos aëstrorum ortus, obitus, cursusq; cognouimus. Ab hominum genere finitus est dies, mensis, annus, defectiones solis & lunæ, & cognitæ, prædictæq; in omne posterū tempus, quæ, quātum, quando futuræ sint. *Ibidem*.

In homine ratio est, qua nihil potest esse præstantius. *Ibidem*.

In homine mens est, in belua quiddam simile mentis, vnde oriuntur rerum appetitus.

Cicero lib. 2. de Diuinat.

Quid dissimilitudo locorum, nonne dissimiles hominum procreationes habet?

Cicero lib. 2. de finibus bonorum & malorum.

Ad maiora enim natura nos genuit & conforauit, ut mihi quidē videretur: ac fieri potest, ut errem, sed ita prorsus existimo. *Ibidem*.

Hi viderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligēdum & ad agendum esse natum, quasi immortalem deū. *Ibidem*.

Homines enim etsi multis alijs, tamen hoc à bestijs plurimum differunt, q̄ rationem habeant à natura menti datā & acrem, & vigentē celerimq; multa simul agitantem: & vicia dicam, sagacem, quæ & causas rerum & cōsecutiones videat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemq; complectatur vitæ cōsequentis statum. Eademq; ratio fecit hominē appetentem, cumq; his natura & sermone & visu cōgruentem, ut profectus à charitate domesticos, ac suorum currat longius, & se implicet primo ciuium, deinde omnium mortalium societate, atq; ut ad Architam scripsit Platon, nō sibi se soli natum meminerit, sed patriæ, sed suis, ut per exigua pars sibi relinquatur. *Ibidem*.

Et quoniā eadē natura cupiditatē ingenuit homini veri inueniendi, qd facillime apparet, cū vacui curis, etiāq; in cœlo fiat scire auctemus. His inijs inducti omnia vera diligimus, si fidelia, simplicia, cōstantia, tū vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, periuriū, malitiā, iniuriā.

Cicero lib. 2. de Finibus bonorum & malorum, in fine.

Ad altiora quædā & mihi crede Torquarē, natifum, nec id ex animi solum partibus, in quibus inest memoria rerū innumerabiliū, vitæ quidem infinita inest coniectura consequentiū, nō multum à diuinatione differens, inest moderator cupiditatis pudor, inest ad humanā societatem iustitiæ fida custodia, inest in perpetiendis laboribus, ad eundisq; periculis firma & stabilis doloris mortisq; cōtempcio. *Cornelius*

Cornelius Tacitus.

Cuncta mortalium incerta.

Salustius in Iugurtha.

Humanæ res fluxæ, semper in aduersa mutant.

Homerus in Iliados.

ὅτι φάλαγγες γὰρ, οἷον δὲ καὶ ἀνδρῶν
φύλας τὰ μὲν τ' ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Quale foliorum genus, tale & hominum.

Folia quidem alia uentus humi fundit, alia uero sylua

Pullidans gignit, quando ueris uenit tempus:

Sic hominum quidem genus, aliud quidem nascitur, aliud autem moritur.

Homerus in O. Iliados.

ἀργαλέον δὲ
πάντων ἀνθρώπων βίη, οἷον τὰ μὲν γὰρ
δύσκολον αὖτις ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Difficile autem

Omnium hominum seruari genus & proles.

Ibidem in Iliados.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Non quidem certe est aliquid miserius homine,

Omnium quæ spirant, & per terram serpunt.

Ibidem in Iliados.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Nondum profecto accidit

In omnibus operibus peritiam iuriam nasci.

Ibidem.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Omnes autem deis indigent homines.

Ibidem in Odyssæ.

ἄλλοι γὰρ τ' ἀλλοίον ἀνὴρ ἔσθ' ἔστιν ἔργον.

Alius enim alijs homo delectatur operibus.

Phocylides.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Corpus enim ex terra habemus, & penitus in ipsam

Soluti puluis sumus, aër uero spiritum recipit.

Ibidem.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Non multum homines uiuimus tempus, sed breue.

Palladas.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Si remisceniam homo cæperis, pater te quid faciens

seminauit, cessabis à superbia.

Sed Plato tibi superbiam somnians indidit,

Immortalem te dicens, & plantam cœlestem.

Ex ceno natus es, quid superbis ualde hoc quidem sic

Diceret utiq; aliquis ornans figmento uenerabili.

Si autem rationem queris ueram, ex immodestia

Libidine natus es, & ex fœda gutta.

Sophocles in Aiace furiente. Vlyss. uerba.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Video enim nos nihil esse aliud, præter

Simulacra, quicunq; uiuimus, uel leuem umbram.

Ibidem Aiace uerba.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Turpe est enim uirum longam appetere uitam

A malis qui nihil liberatur.

Ibidem.

ὅτι μὲν γὰρ τὰ μὲν ἀνέμῳ χέλει, ἀλλὰ δὲ καὶ
τιμῇ καὶ φόβῳ τοῦ πολεμίου. *Ibidem*.

Non utiq; emerem ne uerbo quidem mortalem,

Quicunq; uanis spebus delectatur.

Virgilius lib. 3. Georgicor.

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui

Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus,

Et labor, & dire rapit inclementia mortis.

Ouidius lib. 1. Metamor.

Sanctius his animal, mentisq; capaxius altæ

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,

Natus homo est.

Ibidem.

Pronaq; cum spectent animalia cætera terram,

Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere

Iussit, & erectos ad sidera tollere uultus.

Quid. Metamor. lib. 6. fab. 6.

Proh superi quantum mortalia pectora cæcæ

Noctis habent. *Ibidem* lib. 15. fab. 3.

Nostri quoq; ipsorum semper requicq; sine ulla

Corpora uertuntur, nec quod fuimus uel sumus uel

Cras erimus. *Ibidem*.

Iuuenalis satyra 15.

— Molli summa corda

Humano generi dare se natura fatetur

Quæ lachrymas dedit. Vide supra in Clementia.

Silius Italicus.

Nomen uides hominum, celsos ad sidera uultus

Sustulerit deus, ac sublimia fixerit ora,

Cum pecudes uolucrumq; genus formæq; ferarum

Segnem atq; obscenam passim strauisset in aluam.

Catullus Elegia 1.

Mens hominum tantis fluctuat usq; malis.

Dantes Paradisi can. cap. 11.

O insensata cura de mortali,

Quanto son defectiui syllogismi,

Quei che ti fanno in basso baster lali. *id est,*

O amens cura mortalium,

Quam sunt defectiui syllogismi

Illi, qui faciunt ut deorsum alas quatias.

Francisc. Petrar. soneto 27.

Quanto piu manicino al giorno extremo,

Che humana miseria sol far breue,

Piu ueggio el tempo andar veloce & leue.

El mio di lui sperar fallace & scemo. *id est,*

Quanto magis appropinquo diei extremo,

Quem humana miseria breuem efficit,

Magis uideo tempus incedere uelox & breue,

Et meam de eo spem fallacem & uanam,

Ibidem soneto 81.

Poi che voi e io piu volte habiam prouato,

Comel nostro sperar torna fallace,

Dietro quel sonno ben che mai non spiacce:

Leuati il cor a piu felice stato.

Questa vita terrena e quasi vn prato:

Chel serpente tra fiori & lherba guace.

Et se alcione sua vista a gliochij piace,
E per la fare piu lanimo inueicato.
Voi donche se cerchati hauer la mente
Anci lexremo di queta gramai,
Sequitur ipochi et non la vulgar gente. *id est,*
Postquam uos et ego sepius experti sumus,
Vti nostra spes fallax reuertitur,
Post eam somnium qui nunquam displicet:
Tollite cor ad foeliciorem statum.
Hec vita terrena est uelut pratum:
Nam serpens intra flores et herban iacet:
Et si quepiam eius iustio oculis placet,
Relinquet animam uisco herentem magis.
Vos itaq; si queritis habere mentem
Ante extremam diem tacentem nunquam,
Sequitur paucos et non uulgares homines.
Franciscus Petrar. soneto 230.
O nostra vita, che si bella in vista,
Cum perde ageuolmente in vn matino,
Quelchen multi anni a gran pena faquisti. *id est,*
O nostra vita, qua tam pulchra est extra,
Quam facile amittit die uno
Id quod multis annis magno labore acquiritur.
Franciscus Petra. soneto 232.
La vita fuge, et non sarresta vn hora.
Et la morte vien dietro a gran giornate,
Ele cose presente et le passate
Mi dano guerra et le future anchora. *id est,*
Vita fugit, nec una quidem hora moratur,
Et mors retro sequitur iter accelerans,
Et res presentes simul et preterite
Mecum bella gerunt atq; futura.
Franciscus Petrar. soneto 258.
Veramente sian noi poluere et umbra,
Veramente la vogla ceca en gorda.
Veramente fallax e la speranza. *id est,*
Vere sumus puluis et umbra,
Vere uoluntas ipsa ceca et rudis.
Vere fallax est et ipsa spes.
Idem soneto 304.
O tempo, o ciel volubil, che fugendo
Inganni ciechi e miseri mortali.
Odi ueloci piu che uento et strali.
Hora ab esperto uostro frode intendo.
Ma scuso noi, et me stesso represso,
Che natura a uolar uia aperse lali,
A me dede oclij, et io piu ne mei mali
Li teni, unde uergongna et dolor prehend. *id est,*
O tempus, o ccelum uolubile, quod diu fugis
Decipis cecos et miseros mortales.
Odis uelociore uento sagittisq;
Nunc expertus uestras fraudes intelligo.
At excuso uos, et meipsum arguo,
Quod natura uobis ad uolandum aperuit alas,
Mibi tribuit oculos, quos ego in meis malis
Detinui, unde et dedecus et poenam capio.
Idem soneto 221.
Et uoglio ben chel nostro uiuer uola
Et cheser non si po piu duna uolta. *id est,*
Video indubie que admodum nostrum uiuere uolat
Et quod non nisi semel esse possumus.

Homicidium graece φόνος. uel et φονία. hoc est
homicida dicitur. Est autem homicidium
hominis ab homine facta caesio. Homici-
dium uoluntarium dicitur, quod animo et
intentione occidendi hominem cum effectu
perpetratur. Componunturq; homicida et ho-
micidium ex homo et caedo.

Genesis cap. 9.

Quicunq; effunderit humanum sanguine, fun-
detur sanguis illius. Exodi 20.

Non occides. Exodi 21.

Qui percusserit hominem uolens occidere, mor-
te moriatur. Ibidem.

Si quis per industriam occiderit proximum suum,
et per insidias, ab altari meo auelles eum, ut
morte moriatur. Ibidem cap. 22.

Si effringens fur domus suae suffodiens fuerit in
uentus, et accepto vulnere mortuus fuerit,
percussor non erit reus sanguinis: quod si orto
sole hoc fecerit, homicidium perpetrabit, et
ipse moriatur. Leuitici 24.

Qui percusserit et occiderit hominem, morte
moriatur. Numeri 35.

Si quis ferro percusserit et mortuus fuerit, qui
percussus est, reus erit homicidij, et ipse mo-
rietur. Deuter. cap. 5.

Non occides. Matthaei cap. 5.

Audistis quia dictum est antiquis: Non occides,
qui autem occiderit, reus erit iudicio.

August. lib. 2. contra Manicheos, et habet
tur 32. q. 4. ille gladium.

Ille gladium accipit, qui nulla superiori ac legi-
tima potestate uel iubente uel concedente, in
sanguinem alicuius armatur.

Aug. lib. 1. de Ciuitate dei, et hab. 23. q. 5. Si non licet.

Si non licet priuata potestate alicui hominem
occidere innocentem, cui occidendi licentia
lex nulla concedit: profecto etiam qui seipsum
occidit, homicida est, et tanto nocentior cum
se occiderit, quanto innocentior in ea causa
fuit, qua se occidendum putauit.

Aug. ad Public. et hab. 23. q. 5. De occidendis.

De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam
occidatur, non mihi placet consilium, nisi for-
te sit miles, aut publica functione teneatur, ut
non pro se hoc faciat, sed pro alijs, uel pro ci-
uitate ubi etiam ipse est, accepta legitima po-
testate, si eius congruit personae.

Augustinus libro 1. de Ciuitate dei.

Qui sine publica administratione malleficum
interfecerit, uelut homicida iudicabitur, et
tanto amplius, quanto sibi potestatem a deo
non concessam usurpare non timuit.

Augustinus super Ioannem.

Homicida dicitur diabolus, non gladio arma-
tus, non ferro accinctus, ad hominem uenit.
Verbum seminauit et occidit: noli ergo te pu-
tare non esse homicidam, quando fratri tuo ma-
la persuades, occidis: ut scias quia occidis, au-
di Psalmistam: Filij hominum dentes eorum armae
et sagittae linguae eorum, et machera acuta.

August.

Aug. et hab. de poeni. dist. 1. Homicidium.

Homicidium lege uetitum, putabatur non aliud
esse nisi corporis peremptio. Aperuit ergo do-
minus omnem iniquum motum ad nocendum
fratri in homicidij genere deputari.

Aug. et hab. ibidem. Periculose.

Periculose decipiuntur, qui aestimant eos tan-
tum homicidas esse, qui manibus hominem oc-
cidit, et non potius eos per quorum consiliu et
fraudem, et exhortationem homines extinguunt.

Hieron. et hab. 15. q. 1. Si quis.

Si quis non iratus, sed propter disciplinam aliquem
verberauerit, uel palmam alicui dederit et casu
occiderit, sicut fieri solet: quantum ad gratiam, in-
nocens est, quia uoluntatem non opus requirit.
Quantum autem ad legem reus est, quia opera lex querit.

Hieron. in Ionan prophetam, et hab. 23.

q. 5. Non est nostrum.

Non est nostrum mortem arripere, sed illatam
ab alijs libenter accipere.

Hieron. ym. et habetur de poeni. dist. 1.

Omnis iniquitas.

Omnis iniquitas et oppressio et iniusticia, iudi-
cium sanguinis est: licet gladio non occidas,
uoluntate tamen interficis.

Hiero. in Ionan pro. et hab. de poeni. dist. 23. q. 5. Miles

Miles cum obediens potestati sub qua legitime
constitutus est hominem occidit, nulla ciuita-
tis suae lege reus est homicidij, imo nisi fecerit,
reus est imperij deserui atq; contempti. Quod si
sua sponte atq; autoritate fecisset, in crimen
effusi humani sanguinis incidisset. Itaque vn-
de punitur si fecerit iniussus, inde punitur si
non fecerit iussus.

Hieron. in questionibus Exodi et habetur

23. q. 5. Cum minister.

Cum minister iudicis occidit eum, quem iudex ius-
sit occidi, profecto si id sponte facit, homicida
est: et si eum occidat, quem scit a iudice debuisse
occidi. Hieron. ibidem, et hab. ibid. Lex.

Lex aeterna ita medio quodam loco posuit ali-
qua, ut in eis usurpatis merito reprehendatur
audacia, in exequendis iure laudetur obedi-
entia. Abraam si spontaneus in occidendo filio
motus fuisset, execrabilis haberetur. At iube-
ti deo obsecundans famulatus est.

Ambrosi. lib. 3. de Officijs.

Pythagorae praeceptum fuit, nisi iussu imperato-
ris, scilicet dei, de statione non discedere, id est
animam a corpore non educere.

Gregorius, et hab. 23. q. 8. si in morte.

Si in morte Longobardorum me miscere vo-
luissem, hodie Longobardorum gens, nec re-
ge nec ducem haberet. Sed quia deum timeo, in
mortem cuiuslibet hois me miscere formido.

Gregorius super Ezechiam.

Tot occidimus quot ad mortem ire quotidie re-
pidi et tacentes uidemus.

Cassiod. super Psalmo 62.

Non interest quis occidat, si innocentem aliquis
occidendum esse pronunciet. Palladas.

in hoc et in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

in poeni. dist. 1. Homicidium.

HONOR.

posita sit felicitas, sed ad illam peruenire nō audeas. *Cicero lib. Officiorum.*
 Nihil turpe faciendū bono viro, etiā si ex omni parte lateat, etiā si omnes deos, hominesq; cælare possimus. Nihil tamen in nobis auare, nihil iniuste, nihil libidinosè, nihil incontinen- ter esse faciendum. Sapiētis enim est propriū nihil quod pœnitere possit facere, nihil iniuste, sed splendide, constāter, grauitèr, honeste omnia. *Idem Officiorum lib. I.*
 Quod enim viriliter magnūq; animo sit, id dignū viro & decorum videtur, qd cōtra sit, id vt turpe est sic indecorū, quare pertinet quidē ad omnē honestatē hoc qd dico decorum, & ita pertinet, vt non recondita quadā ratio ne cernat, sed sit in prōptu. *Ibidem.*
 Illud enim honestū (quod sæpe diximus) etiā si in alio cernimus, tamē nos mouet, atq; illi in qd id inesse videt, amicos facit. *Ibidem.*
 Nihil honestū esse potest, quod iustitia vacet. *Idem lib. 3.*
 Atq; illud quidē honestū, quod propriè vereq; dicitur, id in sapiētibus est solis, neq; a virtute vnq; diuelli potest. In his autē in quibus sapien- tia perfectā nō est, ipsum illud quidem perfe- ctum honestū nullo modo esse potest, sed simi- litudines honesti esse possunt. *Ibidem.*
 Cum igitur id quod vtile videtur in amicitia, cū eo quod honestū est comparatur, iaceat vtili- tatis species, valeat honestas. *Ibidem.*
 Tanta vis est honesti, vt speciem vtilitatis ob- scuret. *Ibidem.*
 Honestate igitur dirigenda vtilitas est.
Honore græce *τιμή* dicitur, & *τιμω* honorari. *Idem.* honorabilis dicitur, & *τιμω* honore. Est autem honor propriè reuerētia & dignitas, quæ quauis ex causa alicui exhibetur. Virgil. Haud equidē tali me dignor honore. Et quo- niam multa sunt, propter quæ honorem exhi- bere solemus, factū est: vt pro diuersitate sub- iectæ materiæ hoc vocabulū diuersa signifi- cet. Hinc aliquādo honorē pro pulchritudine ponimus. Virgil. Frigidus & syluis aquilo de- cussit honorē. Aliqū pro obseruatiā & cultu. Virg. Semper honore meo, semper celebrabe- re donis. Interdū pro pudicitia, nonnunq; pro præmio. Virgil. Iplis præcipue ductoribus ad- dit honores. Quandoq; pro sepultura. Virgili. Cernitibi mœstos, & mortis honore carētes. Honor municipalis est reipublicæ administra- tio cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, si ue sine erogatione contingēs, secundum Cal- listratum Iuriconsultum. Ab honor fit hono- ro verbum, quod est colo & veneror, & hono- rificum, quod est plenum honoris, & honestū & honestas. De quibus infra.
 Honor est maximum bonorum exteriorum, se- cundum Aristot. lib. 4. Ethic.
 Honor est benefactiue gloriæ indicium, secundū Arist. lib. 1. Rhet. Honor est cuiuslibet virtutis pmiū, secundū b. Tho. secūda secū. q. 129. ar. 4.

Prouerbia cap. 5.

Ne des alienis honorem tuum.

Paulus ad Corinthios primæ. cap. 9.

Bonum est enim mihi magis mori, quā vt glo- riam meam quis euacuet.

August. lib. 5. de Cui. dei.

Regum, gentium, nationūq; imperium penes reges erat, quos ad fastigium honoris nō am- bitio popularis, sed spectata inter bonos mo- deratio prouehēbat. *Ibidem.*

Gloriam & honorē non debet sequi virtus, sed ipsa virtutem. Vnde honores quos experunt multi, Cato petere non debuit, sed eos ciuitas ob eius virtutem non petenti dare.

Ibidem.

Non est in hac vita in actione amandus honor, sed opus, quod per eundem honorem fit vel potestatem, si recta atq; vtilis sit.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandri- no, & hab. dist. 99. Ecce, in præfatione.

Ego nō verbis quæro prosperari, sed moribus: nec honorē esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus nāq; honor vniuersalis ecclesiæ, meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tunc ego ho- noratus sum, cum singulis quibusq; honor de- bitus non negatur.

Greg. Siagrio epi. & hab. dist. Ex rationis.

Cum honoris augmento cura quoq; sollicitudi- nis debet excrecere, vt cultui vestium actio- nis quoq; ornāmēta cōueniant, oportet vt eni- xi in cūctis studiis se vestra fraternitas exer- ceat, & circa subiectorū actus sit cura vigilas.

Greg. Mauricio, & hab. 11. q. 1. Sacerdotib.

Sacerdotibus autem nō ex terrena. Vide in Sa- cerdos infra. *Gregorius in Registro.*

Deiecasti eos dū alleuarentur, cū alleuatur dei- cit, qui honoribus proficit, & moribus cadit.

Chrys. & hab. dist. 41. Multi sacerdotes.

Quibene federit super cathedram, honorē acce- pit cathedræ, qui male federit, iniuriam facie cathedræ. *Idem super Mattheum.*

Honoris magnitudo, his qui non digno viuūis honore, stimulus incipit esse pœnarum.

Ibidem.

Omnes quidem de suo honore solliciti sunt, de honore autem dei nullus.

Ioannes Chrysost. de Reparatione lapsū.

Honor verus virtus animi est: hic honor nec Ce- saribus præstatur, neq; adulatione cōquiri, nec pecunia præparatur. Nihil fucati in se ha- bet, nihil simulati, nihil occultū, huius honoris successor est nullus accusator, nullus ingratus.

Castiodorus lib. 4. epistoliarum.

Decet quidē cūctos patriæ suæ augmētā cogita- re, sed eos maxime quos res publica sibi sum- mis honoribus obligauit. Quia rectum est, vt eū necesse sit plus debere, qui visus est maio- ra suscipere. *Ibidem.*

Dignum videtur vt qui est sciētia præditus, red- datur honore reuerendus.

Boetius

HOSPITALITAS.

CXX XIX.

Boetius de consol. philosophiæ lib. 3.

Quis igitur illos putet beatos?

Quos miseri tribuunt honores.

Seneca epistola 69.

Nemo eorum quos diuitiæ honoresq; in altiori fa- stigio ponunt magnus est. Quare ergo magnus videtur, cum basi sua illum metiris. Magnus pu- milio licet in monte constitit. Colossus magni- tudinem seruabit, etiā si steterit in puteo. Hoc laboramus errore quod neminem æstimamus ex æquo. Cum vero velis æstimationem homi- nis inire & scire qualis sit, nudum respice, ponat patrimonium, honores, & alia fortunæ menda- cia, corpus suum exuat, & animum intueri qua- lis sit, quantusq; alieno, an suo magnus.

Seneca ad Lucillum epist. 82.

Abstrahunt nos a certo diuitiæ, honores, potentia, & cetera quæ in opinione nostra cara sunt, pre- tio suo vilia. Nihil habet magnificum, quo men- tes nostras in se trahant, præter hoc quod mira- ri illa consueuimus.

Aristoteles lib. 1. Ethicorum.

Honor maior est in honoratē, quā in honorato.

Aristoteles lib. 4. Ethicorum.

Honor est maximum exteriorum bonorum.

Ibidem.

Prauus honore non est dignus.

Aristoteles lib. Ethicorum.

Honor est præmium virtutis. *Ibidem.*

Secundum virtutem solus bonus honor adus est.

Idem.

Virtuti perfectæ non est condignus honor.

Cicero libro de Amicitia.

Vbi enim istum inuenies, qui honorem amici an- teponat suo?

Cicero lib. ultimo Tuscul. quest.

Contempto igitur honore, cōtempta etiam pecu- nia, quid relinquitur quod extimescendum sit?

Salustius in Catilinario.

Gloriam & honorem & imperium bonus & igna- uus æque sibi exoptant. Si bonus, vera via niti- tur, sed ignauus, quia bonæ artes desunt, dolis ac- que fallacijs contendit.

Valerius Max. li. 2. ti. de institutis antiquis.

Nam & virtutis vberimum alimentū est honos.

Quintus lib. 1. Tristium Elegia 1.

Donec eram hospes tituli tangebar amore,

Querendiq; mihi nominis ardor erat.

Horatius sermonum lib. 1. Satyra 6.

Sed fulgente trahit constrictos gloriæ currū,

Non minus ignotos generosis.

Per sius Satyra 1.

— An erit qui uelle recuset

Os populi meruisse.

Horror græce *φρίκη* dicitur, & de frigore, et *φρίκη* horreo, dicitur. Horror futuræ vitæ est filia luxuriæ, in- quantum reputat bonum æternum, vel bonum arduum: quod propter delectationes venereas non appetit (imo fastidit) bona æterna, ac si non essent ardua & summa.

Horror pro tremore aliquando ponitur, Plautus:

Quis hic horror est, quid pauitas? Interdum pro aspectu toruitate. Apul. Quæ cū aspexisset, hor- rore hominis deterritus statim retrocessit. Non- nunquam pro abominatione. Varro: Ira, odiū, horror, eos ab incepto retrahit. Nonnunquā pro veneratiōe. Virgilius: Arboribus suis horror in- est. Ab horror horridulus diminutiuum sit. Per- sius: Scis comitem horridulū trita donare lacer- na, i. tremementem. Horridus item asperum signifi- cat. Virgilius: Et glacie riget horrida barba.

Hospitalitas græce *φιλία* dicitur, & *φίλος* hospitor, & *φίλος* hospes. Est autem hospes qui est ex- traneus a domo, sicut a duena in ciuitate, secun- dum beatum Tho. super epistola Pauli ad Ephe- sios 2. lec. 6. col. prima finis.

Hospes propriè dicitur qui priuatim & amicitia causa, vel recipit, vel recipitur. Vnde & pro ami- co externo capitur, & hospitium pro amicitia: hospitium etiam diuersorium significat. Cicero. Ex hac vita discedo tanquam ex hospitio, non tan- quam ex domo. Commorandi enim natura diuer- sorium non habitandi locum dedit. Hinc hospi- talitas, facilitas vel benignitas in recipiendo, & hospitaliter aduerbium, benigne & faciliter.

Paulus ad Hebræos cap. 13.

Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim pla- cuerunt quidam angelis hospitio receptis.

Petrus primæ cap. 4.

Ante omnia autem mutuam in vobismetipsis cha- ritatem habentes continuam, quia charitas ope- rit multitudinem peccatorum, hospitales etiam sine murmuratiōe.

August. contra 5. hereses.

Disce Christiane sine discretionē exhibere hospita- litatem, ne forte cui domum clauderis, cui huma- nitatem negaueris, ipse sit Christus.

August. contra 5. hereses.

Obsecutus Loth angelis tanquam peregrinis con- suetudine hospitalitatis liberatus a periculo ci- uitatis, & temporale euasit incendium, & æter- num consecutus est præmium.

August. de uerbis apostoli.

Ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet es- se hominē, & maxime hospitio suscipit hominē.

Hieronymus ad Damasum papam, & habetur

16. q. 1. cap. ultimo.

Quoniam quicquid habent clerici pauperum est: & domus illorum omnibus debent esse commu- nes, susceptioni peregrinorum & hospitum inui- gilare debent.

Ambrosius lib. de patriar. & habetur 32. q.

7. Offerebat.

Præferebat sanctus Loth domus suæ verecūdiæ hospitem gratiam, & apud barbaras gētes in- uiolabilem.

Ambrosius libro de Officijs.

Tanta est apud deū hospitalitatis gratia, vt nepo- tus quidem aquæ frigidæ a præmijs remunera- tionis immunis sit. Vides quia Abraam deum re- cepit hospitio, dum hospites quærit. Vides quia

A Loth

Esaias cap. 66.
Ad quem respiciam nisi ad pauperulum & cōtri-
sum spiritu, & tremement sermones meos?

Iob cap. 15.
Quid tunc contra deum spiritus tuus?

Matth. cap. 18.
Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli,
non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunq;
ergo humiliauerit se sicut paruul⁹ iste, hic est ma-
ior in regno cœlorum. *Matth. cap. 10.*

Quicunq; voluerit inter vos maior fieri, sit vester
minister: & qui voluerit inter vos primus esse, e-
rit vester seruus. *Idem cap. 23.*

Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se
humiliauerit, exaltabitur.

Marc. cap. 9.
Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus,
& omnium minister. *Luc. 14.*

Cum inuitatus fueris ad nuptias, nō discumbas in
primo loco, ne forte honoratior te sit inuitatus
ab illo, & veniens is qui te & illum vocauit, di-
cat tibi, Da huic locum, & tunc incipias cum ru-
bore nouissimum locum tenere.

Lucas 7. & cap. 13.
Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humi-
liat exaltabitur. *Paulus ad Cor. 2. cap. 11.*

Nunquid peccatū feci me ipsum humilians, vt vos
exaltemini? *Paulus ad Galatas cap. 6.*

Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit:
ipse se seducit. *Paulus ad Ephe. cap. 4.*

Obsecro itaq; vos ego vinc⁹ in domino, vt digne
ambuletis vocatiōe qua vocati estis, cum omni
humilitate & mansuetudine, cum patientia sup-
portantes inuicem in charitate.

Paulus ad Philip. cap. 2.

Nihil per contentionem neq; per inanem gloriam,
sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitra-
tes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea
quæ aliorum. *Iacobus in epist. cap. 1.*

Glorietur autē frater humilis in exhortatione sua,
diues autem in humilitate sua: quoniā sicut flos
foeni transibit. Exortus est enim sol cum ardore,
& arefecit fœnū, & flos eius decidit, & decore vul-
tus eius deperijt: ita & dñs in itineribus suis
marcescet. *Petrus apost. 1. cap. 2.*

Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter de-
um, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tan-
quam ab eo missis, ad vindictam malefactorum,
laudem vero bonorum. *Ibidem.*

Serui subditi estote in omni timore dominis, non
tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.

Petrus apost. 1. cap. 5.

Omnis inuicem humilitatem insinuare, quia domi-
nus superbis resistit, humilibus autem dat grati-
am. *Ibidem.*

Humiliamini igitur sub potenti manu dei, vt vos
exaltet in tempore visitationis.

*August. lib. de catechizandis rudibus, &
habetur dist. 39. sedulo.*

Sedulo monendi sunt scholastici, vt humilitatē in-
duti christiana discant non contemnere, quos co-

gnouerint mortū vitia magis q̃ verborū deuota-
re. sed cordi casto linguam exercitatam, nec cō-
ferre audeant, quā etiam præferre consueuerūt.

*August. ad Auxiliū episcopum, & habetur
24. q. 3. Si habes de hac.*

Senex enim a iuvene et episcopus tot annorum a
collega necdū anniculo paratus sum doceri, quo
modo possim vel deo vel hominibus iustam red-
dere rationem.

*August. de uerbis Apostoli, & habetur 22.
q. 2. Cum humilitatis.*

Cum humilitatis causa mentiris, si non eras pecca-
tor ante quā mentieras, mentitō efficietis quod
cuitaras. *Ibidem.*

Quomodo est humilitas, vbi regnat falsitas?
Augustinus de uerbis domini.

Discite a me non mundum fabricare, non cūcta vi-
sibilia & inuisibilia creare, non ipso mundo mira-
cula facere et mortuos suscitare, sed quoniā mi-
tis sum et humilis corde. Cogitas magnam confu-
tuere fabricam celsitudinis, de fundamentis pri-
us cogita humilitatis.

Augustinus de uerbis domini.

Omnis delectat celsitudo, sed humilitas gradus est.
Quid tendis pedem vltra te? Cadere vis non ascē-
dere, a gradu incipe, et ascendisti.

Augustinus ibidem.

O medicinam omnibus consulentem, omnia tūc
tia comprimentem, omnia aulescentia reficien-
tem, omnia superflua refecantem, omnia depraua-
ta corrigentem, quæ superbia sanari potest? si
humilitate filij dei non sanatur. Quæ auaritia sa-
nari potest? si paupertate filij dei non sanatur. Quæ
iracundia sanari potest? si patientia filij dei non
sanatur. *Augustinus ad Diascorum.*

Excelsa est patria, humilis est via. Ergo qui quærit
patriam, quid recusat viam?

Augustinus in sermone de superbia.

O sancta venerabilisq; humilitas, tu dei filium de-
scendere fecisti in vterum sanctæ Mariæ virginis.
Tu eum fecisti inuolui vilibus pānis, vt nos in-
duceret virtutum ornamentis. Tu eum circumci-
disti in carne, vt nos circumcideret in mente. Tu
eum corporaliter flagellasti, vt nos a flagello pec-
catiliberaret. Tu eum coronasti spinis, vt nos co-
ronaret suis æternis rosis. Tu eum infirmari feci-
sti, qui medicus cunctorum erat, solo verbo sa-
nans omnia, & vniuersa, vt infirmos sanaret.

Augustinus de Trinitate lib. 10.

Cum omnis creatura, aut par, aut inferior sit nobis:
inferiore videndum est propter deum, par autem
fruendum est, sed in deo.

Augustinus super Mat. sermone 59.

Magis cogitare debetis qd vobis desit, q̃ quid vo-
bis adsit. Quod habes, caue ne perdas. Quod nō
dum habes, supplica vt habeas. In quantis sis mi-
nor, est considerandum, non in quātis sis maior.
Si enim cogitas quātum præcessisti alterum, ti-
me tumorem. Si vero cogitas quantum tibi de-
est, ingemiscis. Curaris humilis si eris, iutor ara-
bulabis, non præcipitaberis, non laberis.

Augustinus

Augustinus super epistola Iohannis cap. 8.

Supra te deus, infra te pecora. Agnosce eū qui su-
pra te est, vt agnoscat te quē infra te sunt. Ideo q̃
dum Daniel agnouisset supra se deum, agnoue-
runt eum supra se leones.

Augustinus in proemio. 9. lib. de Trinitate.

Laudabilior est animus, cui nota est infirmitas
propria, quā qui ea non respecta mœnia mun-
di, vias syderum, fundamenta terrarum, & fasti-
gia cœlorum scrutaretur.

Hieronymus ad Celantian.

Humilitatem sequere, non quæ ostēditur aut simu-
latur gestu corporis, aut fracta voce verborum,
sed quæ puro cordis affectu exprimitur. Aliud
est enim virtutem habere, aliud virtutis similitu-
dinem. *Hiero. epistola ad Ctesiphonem.*

Hæc est in omnibus sola perfectio, suæ imperfecti-
onis cognitio. *Hiero. epistola ad Rusticum.*

Vilis tunica contemptum seculi probat, ita dunta-
xat vt animus non tumeat, nec habitus sermoq;
dissentiant. *Idem.*

Immundus est autem apud deum omnis qui exal-
tat cor suum, & qui paululum fugerant a pecca-
tis, ad suum reuertuntur errorem.

Hieronymus epistola 27.

Multi humilitatis vmbra, veritate pauci secta-
tur. *Ibidem.*

Auferantur omnia signimenta verborum, cessent si-
mulati gestus. Virum humilem patiētia ostendit.

Hieronymus epistola 90.

Plus est animum deposuisse quā cultum, difficili
us arrogantia quā mauro caremus aut gemmis.

Ambrosius super Lucam lib. 7.

Qui paupertate contentus est, non est cōtētus in
iuria. Et qui potest ferre verberum pœnas, exa-
gitatur verbo contumeliæ. Et qui potest admini-
strationes contemnere, doli sibi aliquem hono-
rificentia esse prælatum. Grāde est in hominibus
tenere humilitatis mensuram.

Ambrosius ibidem.

Bona humilitas nihil appetendo, totum quod con-
temnit adipiscitur. *Ambrosius ibidem.*
Nihil excelsius humilitate, quæ q̃si semp superior
nescit extolli, quia nemo id affectat quod infra se
iudicat.

Greg. homi. 9. super euāg. Mat. Vni dedit quq; talenta.

Tāto quis debet esse humilior ex munere, quanto
se obligatiorē conspicit in reddenda ratione.

Grego. super euāg. homi. 21. lib. 2. super illud Mat. 15.

Qui vult uenire post me, abneget semetipsum.

Tūc nosmetipsos abnegamus, cū mutamus quod
per uetustatē fuimus, & ad hoc nitimur, quo per
nouitatem vocamur. *Ibidem.*

Nisi a semetipso quis deficiat, ad eum qui supra se
est nō appropinquat. *Greg. super Ezech. li. 1. homi. 1.*

Semetipsum abnegat, qui mutatus in meliora inci-
pit esse quod non erat, & desinit esse quod erat.

Gregorius, & habetur 2. q. 7. Admonendi.

Admonēdi sunt subditi, ne plus q̃ expedit sint sub-
iecti. Ne cū studēt plus q̃ necesse est hoib⁹ subdi,
cōpellant vicia corū venerari. *Gre. lib. 1. Mora.*

Intuendum vero est, quia hostis noster tot nos ia-
culis percutit, quot tērationibus affligit. Quoti-
die nāq; in acie stamus, quotidie tela tērationū
eius excipimus. Sed nos contra illū iacula mitti-
mus, & consolum tribulationibus humilia respō-
demus. *Grego. lib. 18. Moralium.*

Quia origo virtutū in nobis est humilitas: illa ve-
raciter pullulat, quæ in radice propria. i. in chari-
tate perdurat, a qua nimirum si abscinditur, are-
scit: quia in viuificantēs se in intimis humore cha-
ritatis perdit. *Gregorius ibidem.*

Qui humilitatem quæ est mater virtutum nesciūt,
vsum sui perdūt laboris. Esi quæ bona sunt, quæ
operari videantur, quia surgentis fabricæ robu-
sta celsitudo non figitur, quæ nequa q̃ per funda-
menti fortitudinem in petra solidatur. Soli igitur
ruinæ crescit quod ædificat, quia ante molem fa-
bricæ humilitatis fundamenta non procurant.

Gregorius 18. Moralium.

Tanto quis fit vilior deo, quāto est pretiosior sibi.
Tanto pretiosior est deo, quāto propter eum vi-
lior est sibi. *Idem lib. 23. Moralium.*

Quatuor sunt qualitates quibus iusti viri anima
in compunctione vehementer afficitur. Cum au-
tem malorum suorum reminiscitur considerans
vbi fuit, aut iudiciorum dei sententiam metuens
& secum quærens considerat vbi erit, aut cum ma-
la vitæ præsentis attendens solerter mœrens cō-
siderat vbi est, aut cum bona supernæ patriæ con-
templatur, quæ quia necdum adipiscitur lugens
cōspicit vbi non est. *Idem lib. 25. Moralium.*

Quanto quis minus se videt, tāto minus sibi displi-
cet. Et quāto maioris gratiæ lumen percipit, tan-
to amplius reprehensibilem se esse cognoscit.

Idem libro 26. Moralium.

Cum per tērationem humilitas proficit, prospera
est illa aduersitas quæ mentem a belatione custo-
dit. *Idem libro 31. Moralium.*

Cordis sui oculū per elationis tenebras extinguit,
qui cum recta agit, cōsiderare meliorum merita
negligit. At contra magnohumilitatis radio sua
opera illustrat, quia aliorum bona subtiliter pen-
sat, quia dum ea quæ ipse foeliciter facta foris ab
alijs cōspicit, eum qui de singularitate intus erū-
pere nititur superbiæ tumorem premit.

Idem libro 34. Moralium.

Hoc solum solet esse specificum electorū, quod de
se semper sentiunt infra q̃ sunt. Qui enim nondū
se despiciat humilem, dei sapientiam non apprehē-
dit. *Idem homilia 6.*

Qui sine humilitate virtutes cōgregat, quasi in vē-
tum puluerem portat. *Idem in Registro.*

Sic seruāda est virtus humilitatis, vt non soluatur
iura regiminis: Ne dum prælatus plus se q̃ decet
deijcit, subditorū vitam restringere sub discipli-
næ vinculo non possit. Et sic seruanda est discipli-
næ seueritas, ne dum plus q̃ necesse est zelus ac-
cenditur, mansuetudo funditus amittatur.

Iohannes Chrysostomus super Mat. homi. 3.

Velle esse super omnes viuperabile est. Sustinere
autem alterum super se nimis gloriosum.

Ioannes Chrysostomus in Polieratice lib. 3.
Quisquis gradus propriæ celsitudinis amat, humilitatis cultu in moribus diligentissime teneat. Nā qui ab humilitatis operibus recedit, à dignitatis fastigio tumoris pondere cadit.

Idem in tractatu de symbolo.

Est primum hominis sapientiam affectantis contēplari, quid ipse sit, quid intra se, quid extra, quid supra, quid infra, quid cōtra, quid ante, quid post ea sit. Hæc consideratio quadripartitū parit fructum, vilitatem sui, charitatem proximī, contēplum mundi, amorem dei.

Isidorus in Synonymis.

Esto paruus in oculis tuis, vt sis magnus in oculis dei. Tanto enim eris apud deum pretiosior, quanto fueris in oculis tuis despectior.

Isidorus de summo bono, lib. 3.

Semper conscientia serui dei humilis debet esse & tristis: vt per humilitatē non superbiat, & per vilitatem merorem cor ad lasciuiam non dissoluat.

Bernardus in epistola ad Socrum.

Humilitas meretur, vt homo virtutes occupet, & humilibus deus dat gratiam. Seruat acceptas, quia non requiescit spiritus sanctus, nisi per quietum & humilem. Seruata conseruat, nam virtus in humilitate & infirmitate perficitur. Inimicum omnis gratiæ, omnisq; peccati initium superbiā debellat.

Idem in epistola ad Eugenium.

Recta facere, & inutilem se reputare, apud paucos inuenitur.

Idem de consideratione lib. 5.

Virtutum stabile fundamentum est humilitas, quæ si omittitur, virtutum congregatio non nisi ruina est.

Idem super Cantica.

Nec humilitas præter veritatem laudabilis est.

Idem super Cantica sermone 37.

Scio neminem absq; sui cognitione saluari, de qua nimirum mater salutis humilitas oritur & timor domini: qui & ipse sicut initium sapientiæ, ita & salutis est.

Idem super Cantica sermone 45.

Si quis innocentiam retinet, & nihilominus humilitatem iungit, nonne is tibi videtur geminum animæ possidere decorē? Rara auis in terris, aut sanctitatem non perdere, aut humilitatem sanctimoniam non excludi.

Leo papa in sermone Ioannis Baptiste.

Nos vero fratres quantum possumus elaboramus, vt quod superbiā tumidū elatumq; reddiderat, humilitate & mansuetudine complanetur.

Leo in sermone natiuitatis domini.

Frustra appellamur Christiani, si imitatores non fuerimus Christi, qui ideo viam se esse dixit, vt conuersatio magistrī fieret forma discipuli. Et illam humilitatem eligat seruus, quam secutus est dominus eius, qui fuit Christus.

Hugo libro 1. de anima.

Melior es si te ipsum cognoscas, quam si te neglecto cursu syderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, celestium omnium & terrestrium scientiam haberes. Multi enim multa sciunt, & seipsum nesciunt, cum summa philosophia sit cognitio sui.

Idem de claustro animæ libro 3.

In spiritali ædificio fundamenti locus in imo, i. humilitate quæritur. In latitudine i. in charitate disponitur. In altitudine vero honorū operū paries erigitur, & diuinæ protectiōis tectum desuper ponitur. In longitudine aut patientiæ perficitur.

Ibidem.

Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ecce mel humilitatis cū dulcedine māsuetudinis, sicut enim mel concordat in confectionibus medicinarum cum omnibus diuersitatibus specierum, sic ex humilitatis dulcedine cōdiuntur omnia genera virtutū.

Cassiodorus super illud Psal. Miserere mei domine, quoniam infirmus sum.

Magnus ascensus ad deum est cognitio infirmitatis suæ.

Cassiodorus super illud, Humilia respicit.

Erubescant elati vbi credunt locum habere superbiam, cum cælum & terram ab humilitate videant occupatam.

Cassiodorus super illud Psal. Humiliatus sum usq; quædam.

Per humilitatem membra Christi sciunt diaboli viciisse superbiam. Per hæc fideles supra regna proficiunt. Per hæc tyrānica superbia superatur. Per hanc in æternum martyres coronantur. Nec potest dici perfectus qui hac virtute est priuatus.

Basiliius in Hexameron.

Tria sunt quæ radicata nutriunt humilitatem, scilicet fiducia subiectionis, consideratio propriæ fragilitatis, & cōsideratio re melioris.

Seneca in Proverbis.

Etiā obliuisci quid sis interdum expedit.

Ibidem.

Nisi æstimatis viribus aggrediari sarcinam, subiacebis.

Seneca Tragedia 3.

Quo fortuna altius euexit ac eleuauit humanas opes, hoc suppressere magis foelicem decet.

Lærtius Diogenes de vita & moribus philosophorum.

Philemonem interrogauit Esopus poëta, quid nā ageret Iupiter? Respondit Chilo: Alta humiliat, humilia vero exaltat.

Valerius Maximus lib. 3.

Nulla est tanta humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur.

Franciscus Petrar. lib. de remedijs aduersæ fortune.

Coleo. Nouerca supbissima est mihi. Respondeo: Et facinoræ propriū superbia est, & nouerca est: si geminæ causæ vnum pariunt effectum, non est quod stupeas, est quod feras, teq; priuignum simul & filium bonum probes. Nulla autem reme lius q̃ humilitate vincitur superbia. Vnde si impia atq; importuna est tibi nouerca, sis illi patiens & pius. Pietatem patri debes, patientiam facinoræ, reuerentiā nouercæ. Nam & si tibi iniuria est, iniurias contemne. Mulieres enim iniuriæ contempni melius quam vltione plectuntur.

Franciscus Petrar. de remedijs aduersæ fortune.

Quis tot ferat insolentias: humilitas eo acceptio quo pluribus est obsecra superbijs.

Ouidius Tristium lib. 1. Elegia 1.

Domine petis

Domine petis infirmis nimum sublimia pennis Icarus, Icarus nomine fecit aquas.

Ouid. Trist. lib. 3. elegia 4.

Vt sibi edocto si quicquam credis amico,

Vive tibi, & longe nomina magna fuge.

Vive tibi quantumq; potes, prælustra uita,

Seu prælustra fulmen ab arce uenit.

Effugit hybernas demissa antennis procellas,

Lataq; plus paruis uela timoris habent.

Aspicis ut summa cortex leuis innatat undas?

Cum graue nexa simul retia mergat onus.

Qui cadit in plano, iux hoc tamen euenit ipsam,

Sic cadit, ut tacta surgere possit humo.

Ibidem.

Quid fuit ut tutas ageret Dedalus alas?

Icarus immensus nomine signat aquas.

Nempe quod hic alte, demissus ille uolabat,

Nam pennas ambo non habuere suas.

Crede mihi bene qui latuit, bene uixit, & intra

Fortunon debet quisq; manere suam.

Tu quoq; formida nimum sublimia semper,

Propositiq; precor contrahere uela tui.

Propertius lib. 3. elegia 3.

Alter remus aquas, alter tibi radat harenas,

Tutus eris, mediocris maxima turba mari est.

Franciscus Petrar. Soneto 4.

Quel chen fuita prouidentia & arte

Monstro nel suo mirabil magistero,

Chel creò questo & quell'altro hemisphero:

Et mansueti piū Gioiue che Marte,

Venendo in terra alluminar le charte,

Chaucau molti amī gīa celato il uero,

Tolse Giouanni d'ala retta, & Piero,

Et nel regno del ciel fece lor parte.

Di se nascendo a Roma non se gratia,

A Giudea: si tanto sopra ogni stato

Humilitate exaltat sempre li piague.

Id est,

Ille qui immensam prouidentiam & artem

Ostendit in suo mirabili magisterio,

Qui creauit hoc & alterum hemisphærum:

Et mitiorem Iouem q̃ Martem esse uoluit,

Veniens in terram ad scripta illuminanda,

Quæ multis annis iam uerum celauerant,

Amouit Ioannem à reti, & Petrum ipsam,

Et regni eos cælorum fecit participes.

Suissus nascens non fecit Romæ gratiam,

Iudæa magis: tantum supra omnem stationem

Humilitatem exaltare semper ei placuit.

Idem Soneto 270.

A cader uia, chi troppo sale.

Id est,

Qui nimum scandit, casum querit.

De hac materia habes supra vbi contemptus, &

Homo, & infra vbi superbia.

Actantia græce ἀλαζονεία est.

Actantia inanis de se & stulta prædicatio. Vel sic: Iactantia est

per quam quis se extollit supra id

quod in se est. Secundario autem

supra id quod de eo alij opinantur, secundum b.

Tho. secunda secundæ q. 110. art. 2.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Iactatio est voluptas gestiens & se efferens insolentius, secundum Ciceron. li. 4. Tusc. quæst.

Iactator est qui plus eis quæ se fecit fingens, aut scire quæ non scit, secundum Arist. lib. Magnorū mora.

Iactare unde iactantia & iactator veniunt, proprie est frequenter iacere. Seneca. Dum lapillos iactaret in puteum. Aliquando voluere. Virg. Atq;

illum tales iactantē pectore curas. Nonnunq; pro fatigare, concutere, vexare, affligere. Virg. Iactatos æquore toto Troas reliquias Danaum, atq;

immis Achilli. Et licet Seruius dicat, hoc interesse inter iactari & fatigari, q̃ iactamur mari, fatigamur terris, Virgiliano tamē exemplo satis apparet ridiculū esse huiusmodi differentiā, cum dicat Virg. Terris iactatus, & alto. A iacto fit iactura quæ significat damnum, quo afficiunt nautæ,

cū maxima laborantes tempestate merces in mare efficiunt vt nauis minori pondere prematur.

A iacto item fit iactāter aduerbium, hoc est cum iactantia, & iactabundus, hoc est gloriabundus & inaniter se iactans. Proverb. ca. 27

Laudate alienus & nō os tuū, extraneus, non labia tua. Paulus ad Corin. II. ca. 11.

Quoniā multi gloriantur secundū carnē, et ego gloriabor. Libenter em suffertis insipientes, cū sitis ipsi sapientes. Aug. sermo. domini in monte.

Animaduertendum est non solū rerū corporearū nitore atq; pōpa, sed etiam in ipsiis sordibus esse posse iactantiam, & eo periculosiorem quo sub specie seruitutis dei decipit.

Aug. li. 12. de Ciuitate dei.

Iactantia non est vitium laudis humanæ, sed viciū animæ peruersæ amantis humanam laudē, spreto testimonio conscientiæ.

Aug. li. 10. Confessionum.

Qui laudari vult ab hominibus vituperate te, nō defoditur ab hominibus iudicante te, non eripitur damnante te.

Ibidem.

Video me non laudibus meis propter me, sed propter proximi vilitatē moueri oportere, & vultū ita sit, nescio.

Ambr. & habetur 24. q. 1. ca. 1. miterere.

Sciamus neminem iactare debere, nam si Petrus lapsus est, quia dixit: Et si alij scādalizati fuerint in te, sed nō ego, quis alius iure de se præsumat deniq; & David, quia dixerat: Ego dixi in abundantia mea non mouebo in æternum, eā sibi iactantiam obfuisse confitetur, dicēs: Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Gre. Morali. lib. 27.

Laus sua iustos cruciat, iniquos exaltat, sed iustos dum cruciat, purgat: iniquos dū lætificat, reprobos mōstrat. Isti enim laude sua pascunt, quia auditoris sui gloriā quærunt sua laude cruciant, ne nō sit intus quod foris dicitur, nec si est etiā qd dicit, ante dei oculos ipsi fauoribus vacuētur, ne humana laus robur mētis extollat, emolliat, eamq; in sui delectatione prosternat.

Ioan. Chrys. super Mattheum.

Si vis sublime ostendere virtutis, noli sapere sublimē, & tunc illud qd egeris esse monstrabis excel-

sus.

A 4

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

sus.

fius. Nolite putare quicquam fecisse cum feceris, et plenissime cuncta fecisti.

Isidorus de Summo bono lib. 3.

Dum causa iactantia pauper pascitur, etiam ipsum misericordiae opus in peccatum conuertitur.

Boetius li. 1. de Consolatione

Minuit quodammodo se probantis conscientiae se-
certum, quoties ostentando quis factum recipit
famae pretium.

Aristoteles lib. 4. Ethicorum.

Iactator iustissime et maxime vituperandus est.

Macrobius li. 7. Saturnalium.

Quid duces et milites? qui fortiter a se facta dicturi
ant, et non tacent arrogantiae metu. Nonne si ut
haec referant inuitentur, mercedem laboris sibi
aestimant persolutam? remunerationem putan-
tes inter volentes narrare quae fecerant. Adeo au-
tem id genus narrationum habet quaedam glo-
riae saporem, ut si inuidi vel aemuli forte praesen-
tes sint, tales interrogationes obstrependo discu-
tiant, et alias inferendo fabulas prohibeant illa
narrari quae solent narrari laudem creare.

Valerius Maximus lib. 2.

Nihil est quod magis minuatur laudis praconium, quam
suos assidue iactare successus, et singulis diebus
anni vendere diem unum.

Cicero li. Officiorum.

Deforme etiam est de seipso praedicare, falsa praefertim,
et cum irrisione audiendum imitari mili-
tem gloriosum.

Lucius Apuleius de Magialib. 2.

Neque facundiae ostentatio rudi et indocto, neque
gloriae cupido rustico et barbaro, neque inceptio
patrociniorum sibi congruit.

Idem Floridorum lib. 3.

Potest autem quiuis falso gloriari.

Julius Caesar lib. 9.

De suis homines laudibus libenter praedicant.

Plautus in Epidico.

Nam strenuiori deterior si praedicat suas pugnas, de illius
illae sunt ore fordidae.

Idem.

Stultus est qui facta infecta facere uerbis postulat.

Quintilianus li. 1. de Arte amandi.

Hei mihi non tuum est, quod ames laudare sodali.

Cum tibi laudanti credidit, ille subit.

Icongrua dictio est *idola* dicitur, et latine
imago dici potest, et est propositio probabilis.
Quod enim ex pluribus sciunt sic factum vel non
factum, aut esse, aut non esse, hoc est icon, secun-
dum Aristoteli. 2. Priorum. hinc fit iconicus, quod
significat ita pictum, ut ex eius membris simili-
tudo expressa sit.

Idea dicitur *idea* dicitur, quod est species et forma
Et est forma exemplaris qua res sunt et cognoscuntur
quae est in mente artificis, secundum b. Tho. prima
parte q. 15. Hinc idolum cum accentu in penultima,
cuius diminutiuum est idoliū similiter cum accentu in
penultima, et idololatria, de quibus infra, et idolo-
thysia, hoc est immolatio quae fit simulacris. *Aug.*
8. 1. vero dicitur proprius, a quo idiotas siue idio-
ta dicitur indoctus, et inutilis, quasi sibi tantum

modo, et nulli alii utilis. Lucilius: Quidni, et tu
idem illiteratum me atque idiotam dices.

Idem graece dicitur, dicitur. Venitque ab is, et accipit
pro is demum. Aliquando pro etiam ponitur. Ci-
cero: Et huic coniuncta beneficentia quam ean-
dem vel benignitatem vel liberalitatem appel-
lare licet, i. quae etiam.

Idololatria graeca dictio est *idola* dicitur, et latine
imago dici potest, et est propositio probabilis.
Quod enim ex pluribus sciunt sic factum vel non
factum, aut esse, aut non esse, hoc est icon, secun-
dum Aristoteli. 2. Priorum. hinc fit iconicus, quod
significat ita pictum, ut ex eius membris simili-
tudo expressa sit.

Idololatria est exhibere latrariam, id est, cultum dei,
creaturae, secundum beatum Tho. secunda secun-
da q. 194. art. 1.

Idololatra est idolorum cultor, licet consuetudo
per errorē proferat idolatra. A graecis enim scri-
bitur *idola* dicitur, et latine
imago dici potest, et est propositio probabilis.

Idola sunt inanes imagines, secundum Ciceli. 1. de Fi-
nibus bonorum et malorum.

Gene. cap. 35.

Iacob conuocato omni domo sua ait. Abijcite de-
os alienos qui in medio vestri sunt, et mundamini
nunc mutate vestimenta vestra. Surgite et ascen-
damus in Bethel, ut faciamus ibi altare domino
qui exaudiuit me in die tribulationis meae, et so-
cius fuit itineris mei.

Exodi ca. 20.

Locutusque est dominus cunctos sermones hos. Ego
sum dominus deus tuus quem eduxi te de terra Ae-
gypti, de domo seruitutis. Non habebis deos alie-
nos coram me. Non facies tibi sculptile, nec oem
similitudinem quae est in caelo desuper, et quae
est in terra deorsum, neque eorum quae sunt in aquis
sub terra. Non adorabis eos neque coles. Ego enim
sum dominus deus tuus fortis, zelotes, visitans
iniquitatem patrum in filiis, in tertiam et quar-
tam generationem eorum qui oderunt me, et fa-
ciens misericordiam in milia his qui diligunt me
et custodiunt praecepta mea.

Idem.

Dixitque praeterea dominus ad Moysen: Haec dices fi-
liis Israel: Vos vidistis quid de caelo locutus sum
vobis, non facietis deos argenteos, nec deos au-
reos facietis vobis.

Exodi ca. 23.

Non adorabis deos eorum, nec coles eos, non facies
opa eorum, sed destrues eos et confringes statuas
eorum. Seruietisque domino deo vestro, ut benedi-
camus tuis et aquis, et auferam infirmita-
tem de medio tui.

Leuitici cap. 19.

Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatile facie-
tis vobis, ego dominus deus vester.

Sapientiae cap. 13.

Infelices autem sunt et inter mortuos spes illo-
rum est, qui appellauerunt deos opera manuum ho-
minum, aurum et argentum artis inuentionem,
et similitudines animalium, aut lapide inuentionem
opus manus antiquae.

Idem

Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est, et
pro

sanitate quidem infirmum deprecatur, et pro vi-
ta rogat mortuum, et in adiutorium inutile inuo-
cat et pro itinere petit ab eo qui ambulare non
potest, et de acquirendo et de operando, et de
terum omnium euentu petit ab eo qui in omni-
bus est inutilis.

Sapientiae ca. 14.

Iterum alius nauigare cogitans, et per feros fluctus
iter facere incipiens ligno portante se fragilius li-
gnum inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi
excogitauit, et artifex sapientia fabricauit sua.
Tua autem pater providentia ab initio cuncta gu-
bernat, quoniam dedisti in mari viam, et inter flu-
ctus semitam firmissimam, ostendens quoniam
potens es ex omnibus sanare, etiam si sine rate
aliquis adeat mare.

Idem.

Per manus autem quod sit idolum maledictum est, et
ipsum et qui fecit illud, quia ille quidem opera-
tus est, illud autem cum esset fragile deus cognomi-
natus est. Similiter autem odio sunt deo impius
et impietas eius. Etenim quod factum est cum illo
qui fecit tormenta patitur. Propter hoc et in ido-
lis non erit nationum respectus, quoniam creaturae
dei in odium factae sunt, et in tentationem animae
hominum, et in musculam pedibus insipientium.
Initium enim fornicationis est exquisitio ido-
lorum, et adinuentio eorum corruptio vitae est.
Neque enim erat ab initio, neque erunt in perpetuum.

Idem.

Superuacuitas enim hominum hoc adinuenit in or-
bem terrarum, et ideo brevis illorum finis est in-
uentus. Acerbo enim luctu dolens pater rapti si-
bi filii fecit imaginem, et illum qui tunc quasi ho-
mo mortuus fuerat nunc tanquam deum colere
cepit, et constituit inter seruos suos sacra et sa-
crificia, deinde interueniente tempore conuale-
sciente antiqua consuetudine, hic error tanquam
lex custoditus est.

Idem.

Infandorum enim idolorum cultura omnis mali
causa est, et initium et finis.

Sapientiae ca. 15.

Malorum amatorem digni sunt morte, qui spe ha-
bent in talibus et qui faciunt illos, et qui diligunt
et qui colunt.

Idem.

Hic enim scit se super omnes delinquere, qui ex ter-
ra materia fragilia vasa et sculptilia fingit. Oes
enim insipientes et infelices sunt supra modum
animae suae superbi inimici populi tui, et impera-
tes illi, quoniam oia idola nationum deos existi-
maverunt, quibus neque oculorum visus est ad viden-
dum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque au-
res ad audiendum, neque digiti manuum ad tractan-
dum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Ho-
mo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est, is
finxit illos. Nemo enim sibi similem homo pote-
rit deum fingere, cum enim sit mortalis mortuum fin-
git manibus iniquis. Melior enim est ipse his quos
colit, quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis,
illi autem nunquam sed et animalia miserrimi colunt. In-
sensata enim comparata his illis sunt deteriora.
Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bo-
na potest conspiciere. Effugerunt autem dei laudem

et benedictionem eius.

Ecclesiastici ca. 30.

Quid proderit libatio idolo? neque enim manduca-
bit, nec odorabitur.

Esaias ca. 1.

Et conteret scelestos et peccatores simul, et qui de-
reliquerunt dominum confumentur. Confunden-
tur enim ab idolis quibus sacrificauerunt.

Idem ca. 2.

Et repleta est terra eius idolis, opus manuum suarum
adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et in-
curuauit se homo et humiliatus est vir.

Idem ca. 42.

Confundantur confusione qui confidunt in scul-
ptili, qui dicunt conflati, vos dei nostri.

Idem cap. 44.

Nunquid est deus absque me? et formator quem ego
non nouerim? Plaster idoli oes nihil sunt, et amara-
tissima eorum non proderunt eis. Ipsi sunt testes
eorum, quia non vident, neque intelligunt, ut con-
fundantur. Quis formauit deum et sculpsit eum
flauit ad nihil utile? Ecce omnes participes eius
confundentur, fabri enim sunt ex hominibus.
Conuenient enim, omnes stabunt et pauebunt et
confundentur simul.

Hieremias cap. 25.

Et nolite ire post deos alienos, ut seruiatis eis, ado-
reusque eos, neque me ad iracundiam prouocetis in
operibus manuum vestrarum, et non affligam vos.

Idem ca. 35.

Conuertimini unusquisque a via sua pessima, et bo-
na facite studia vestra, et nolite sequi deos alie-
nos neque colatis eos, et habitabitis in terra quam
dedi uobis et patribus vestris.

Idem ca. 44.

Propterea quod sacrificaueritis idolis, et peccaueritis
domino, et non exaudieritis vocem domini, et
in lege et in praeceptis et in testimoniis eius non
ambulaueritis, idcirco euenerunt vobis mala.

Ezechiel cap. 24.

Conuertimini et recedite ab idolis vestris, et ab vni-
uersis cōaminationibus vestris auerite animas
vestras.

Idem ca. 20.

Unusquisque offensiones oculorum abijciat, et in ido-
lis Aegypti nolite pollui.

Idem.

In praeceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec
iudicia eorum custodiat, nec in idolis eorum pol-
luamini.

Paulus ad Corinth. 1. ca. 10.

Neque idololatrae efficiamini sicut quidam ex ipsis,
quod admodum scriptum est. Sedit populus mandu-
care et bibere, et surrexerunt ludere.

Idem.

Quae immolant gentes, demoniis immolant, et non
deo. Nolo autem vos socios fieri demoniorum. Non
potestis calicem domini bibere, et calicem dae-
moniorum: non potestis mensam domini partici-
pes esse, et mensam demoniorum.

Idem.

Si quis autem dixerit hoc immolatum est idolis,
nolite manducare propter illum qui indicauit, et
propter conscientiam. Conscientiam autem di-
co non tuam, sed alterius.

Idem ad Hebræos ca. 10.

Impossibile est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata.

Ioannes prima cap. 5.

Filioli custodite vos à simulacris.

August. de Natura demonum, & habetur 26.

q. 4. ca. Sciendum.

Sciendum hanc esse naturam demonum, ut aerei corporis sensu, terrenorum corporum sensum facile præcedant celeritate, & propter aerei corporis superiorē nobilitatem, non solum cursus quarumlibet rerum ut hominum vel ferarū, verum etiam volatus auium incomparabiliter vincant, quibus duabus rebus quantum ad aereum corpus attinet præditi, hoc est acumine sensus & celeritate motus, multo ante cogitata nuntiāt, quæ homines pro sensu terreni tarditate mirantur. Accessit etiam demonibus per tam longum tempus, quo eorum vita præceditur, rerum longe maior experientia quam potest hominibus, propter breuitatem vitæ provenire. Per has efficacias quas aerei corporis natura sortita est, non solum multa futura prædicunt demones, verum etiam multa faciunt, quæ quoniam homines dicere non possunt, aut facere, eos dignos quidam quibus seruiant, & quibus honores diuinos deferant arbitrantur, instigante maxime vitio curiositatis propter amorem felicitatis falsæ atque terrenæ, & excellētiæ temporalis.

Idem ad Pullicolan, & habetur 26. q. 2.

cap. Si de area.

Si de area vel torculari tollitur aliquid ad sacrificia demoniorum sciente Christiano, ideo peccat, quia permittit fieri, ubi prohibendi potestas est: quod si factum non compertit, aut prohibendi potestatem non habet, vitur mundis reliquis fructibus vnde illa sublata sunt.

Idem de Bono coniugali, & habetur 32. q.

4. cap. Sicut.

Satiū est famē mori, quam idolothytis vesci.

Hieronymus & habetur 26. q. 2. ca. Est & illud.

Est & illud opprobrium Aegypti, quod si neglexeris etiam post Iordanis transitū, & post baptismi secundam circuncisionem vetustæ consuetudinis inuisione suggeritur, obseruare auguria, regere stellarum cursus, & euentus ex his futurorum rimari, cæterisque huiusmodi superstitionibus implicari. Idololatriæ namque mater est Aegyptus, ex qua certum est opprobria huiusmodi pullulare, quæ si transito Iordane susceperis, & his te laqueis rursus illigaueris, tecum sine dubio opprobria Aegypti trahis.

Idem ad Damasum.

Aptandus est omnis sermo ad destructionē idololatriæ.

Idem ad Riparium.

Acceptis primum literis tuis non respondere superbiæ est, incaute id facere temeritatis. De his enim rebus interrogas, quæ & proferre & audire sacrilegium est. Ais Vigilantium qui & ἀγρηγοῦν, hoc vocatur nomine, nam Dormitantiū rectius diceretur, os fœtidum rursus aperire, & putorē

spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suscipimus appellare cinerarios & idololatrias, qui mortuorum hominum ossa veneremur. O infelicem hominē & omni lachrymarū fonte plangendū, qui hæc dicēs non se intelligit esse Samaritanum & Iudæum, quod corpora mortuorum pro immundis habent, & etiam vasa quæ in eadem domo fuerint pollui suspicantur sequentes occidentem literā, & non viuificantem spiritum. Nos autem non dico martyrum reliquias, sed ne quidē solem & lunā, non angelos, non archangelos, non cherubim, non seraphim, & omne nomen quod nominat, & in præfenti seculo & in futuro colimus, & adoramus, ne seruiamus creaturæ potius quam creatori qui est benedictus in secula. Honoramus autem reliquias martyrum ut eum cuius sunt martyres adoremus. Honoramus seruos ut honor seruorum redderet ad dominum qui ait: Qui vos suscipit, me suscipit. Ergo Petri & Pauli immundæ sunt reliquiae? Ergo Moysi corpusculum immundū erit, quod iuxta hebraicam veritatem ab ipso sepultum est domino. Et quotiescūque apostolorum & prophetarum & omnium martyrum basilicas ingredimur, toties idolorum templa veneramur, accensique ante tumulos eorum cerei idololatriæ insignia sunt. Plus aliquid dicam quod redūdat in authoris caput & insanum cerebrum, vel sanet aliquando vel deleat, ne tātis sacrilegijs animæ subuertatur. Ergo & domini corpus in sepulchro positum immundum fuit. Et angeli qui candidis vestibus utebantur mortuo cadaueri atque polluto præbebant excubias, ut post multa secula Dormitantiū somniaret, immo eructaret immundissimam crapulam, & cum Iuliano persecutore sanctorum basilicas, aut destrueret, aut in templa conuerteret.

Greg. & habetur 32. q. 4. ca. Salomon.

Salomon quippe immoderato usu atque assiduitate mulierum ad hoc usque perductus est, ut templum idolis fabricaret, & qui prius templū construxerat deo, assiduitate libidinis perfidiæ subtractus idolis templa construere non timuit.

Lactantius Firmianus li. 1. ca. 3.

Nemo est qui deū sapiat rationemque secum putet, qui non vnum esse intelligat, qui & condiderit omnia, & eadem quæ condidit virtute moderetur. Quid enim opus multis est ad mundi regimē sustinendum, nisi forte arbitrentur si plures sint, minus habere singulos neruorum atque virium. Quod quidem faciunt hi qui esse multos volunt, quia necesse est imbecilles esse, si quidem singuli sine auxilio reliquorum tantæ molis gubernaculum sustinere non possent. Deus autē qui est æterna mens ex omni vniuersæ parte perfectæ consummatæque virtutis est. Quod si verū est, vnus sit necesse est. Potestas enim vel virtus absoluta retinet suam propriam firmitatem. Id autem solidum existimandum est, cui nihil decedere, id perfectum cui nihil possit accedere. Quis dubitet cōtenuissimū regē esse qui totius orbis habet imperium, neque im-

immerito cum illius sint quæ ubique sunt omnia cum ad eum solum omnes vndique copię cōgrentur: at si plures partiant orbem minus certe opum, minus virium singuli habebunt, cum intra præscriptam portionem se quisque contineat. Eodem etiam modo, si dii plures sint minus valent, alij tantundem in se habentibus. Virtutis autem perfecta natura in eo potest esse, in quo totum est quod in quo pars exigua de toto est. Deus vero si perfectus est, quia perfectus est, (ut esse debet) non potest esse nisi vnus ut in eo sint virtutes ac potestates inferiores sint necesse est, omnia. Deorū igitur quia tantum singulis deerit quantum in cæteris fuerit, ita quanto plures tanto minores erunt.

Idem lib. 1. cap. 15. Diuinarum institutionum.

Cum constet Saturnum, Iouem cæterosque deos homines fuisse, non tamen est obscurum, quare ratione dii cœperint nominari. Si enim nulli reges ante Saturnum vel Iouem propter hominum raritatem qui agrestem vitam sine rectore vivebant, non est dubium quin illis temporibus homines regem ipsum totamque gentem summis laudibus ac nouis honoribus iactare cœperint, ut etiam deos appellarent, siue ob miraculum virtutis, hoc iure putant rudes adhuc & simplices, siue ut solent in adulatione præsentis potentiae, siue ob beneficia quibus erāt ad humanitatem compositi. Deinde ipsi reges, cum chari fuissent, his quorum vitam composuerant, magnam desiderium sui mortui reliquerunt, itaque homines eorum simulacra sinxerunt ut haberent aliquod ex imaginum cōtemplatione solatium. Progressusque longius per amorem defunctorum memoriam colere cœperunt, ut gratiā referre benemeritis viderentur, & successuros eorum bene alliceret ad imperandi bene cupiditatem, quod Cicero de Natura deorum docet dicens: Suscepit autem vitæ confuetudo communis, ut beneficijs excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tolleret. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber & alio loco atque alio in plerisque ciuitatibus intelligi potest acutendæ virtutis gratia, aut quo libentius reipu. periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam.

Ibidem.

Accesserunt & poetae & compositis ad voluptatē carminibus in cœlum eos susulerunt. Quod malum à Græcis ortum est, quorū leuitas instruita dicendi facultate & copia, incredibile est quantas mendaciorum nebulas excitauerit. Itaque admirati eos & susceperunt primi sacra eorum & vniuersis gentibus tradiderunt. Ob hanc vanitatem Sibylla sic eos increpat.

ἄλλοι δὲ πρὶν περὶ τοὺς θεοὺς ἀνδρῶν ὕμνους
ἔρποντι καὶ δὴ δῶροι μάλιστα καὶ ταφιδιμένοι ἀναπύουσι
θύγῃ ἐκ δάκρυος, καὶ ἡ πλάτων βοάων ἐν νόῳ
αἰετὶς οὐ τόδ' ἄν' ἔργον ἔστιν ἐν τοῖς προσηγμένοις
ἀφ' ἑμῶν.

Hoc est: Græcia quid confidis in viros principes ad quid do-

na inania mortuis ponis, inolas idolis? Quis tibi in mentem dolore imposuit, ut hæc perficias magni dei ore relicto.

Idem lib. 1. ca. 16. Diuinarum institutionum.

At isti qui deos asserunt, videant quomodo respondere huic argumento quod inferemus. Si duo sunt sexus deorum, sequitur concubitus, si cœunt & domos habeant necesse est. Nec enim carerent virtute ac pudore, ut promiscue aut in propatulo faciant sicut multa videmus facere animalia. Si domos habent, consequens est ut & vrbes habeant, & quidem auctore Nasone qui ait: Plebs habitat diuersa locis à fronte potentes Cœlicolæ clarisque suos posuere penates. Si habent vrbes, & agros igitur habebunt. Jam quis non videt quæ sequantur, arare illos & colere, quod quidē victus causa fit, ergo mortales sunt, quod argumentū reuorsum idem valet. Si enim agros non habent, ne domos quidem. Si domibus carent, ergo concubitus: si concubitus ab his abest, & sexus fœmineus. In dijs autem videmus & fœminas esse, ergo dii non sunt. Dissoluat hoc argumentum, si quis potest. Ira enim res rem sequitur, ut hæc vltima necesse sit confiteri, sed ne quidem illud dissoluet aliquis. Ex duobus sexibus alter fortior est, alter est infirmior. Robustiores enim mares sunt, fœminæ imbecilliores. Imbecillitas autem non cadit in deum, ergo nec fœmineus sexus, huic additur superioris argumenti conclusio, ut dii non sint, quoniam in dijs & fœminæ sunt.

Ibidem ca. 21.

Merito igitur cum hæc à viris non imperitis ac rudibus fiant, Lucretius exclamat:

Οὐκ ἴσθ' ὅτι τὰς ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ καὶ οὐχ ὀφθαλμοὶ
ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἀνθρώπων
ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἀνθρώπων
ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἀνθρώπων

Quis ludibrianon derideat? qui habet aliquid sanis: cum videat homines velut mēte captos ea serio facere, quæ si quis faciat in lusu, nimis lasciuus, & ineptus esse videatur.

Idem lib. 1. cap. 22.

Harum vanitatum apud Romanos auctor & cōstitutor Sabinus ille rex, qui maxime animos hominum rudes atque imperitos nouis superstitionibus implicauit, quod ut faceret aliqua cū auctoritate, simulauit cum dea Egeria nocturnos se habere congressus.

Innocentius de Vilitate conditionis humane.

Auaritia secundū Apostolum est idolorū seruitus, quia sicut idololatria seruit simulacro, sic avarus seruit thesauro. Nam ille cultum idololatriæ diligenter ampliat, & iste cumulum pecuniæ libenter augmentat. Ille cum omni diligentia colit simulacrum, & iste cum omni cura custodit thesaurum. Ille spem ponit in idololatria, & iste spem constituit in pecunia. Ille timet mutilare simulacrum, & iste timet minuire thesaurum.

Franciscus Petrarcha lib. de Vita solitaria

1. cap. 6.

Inuentores artium quarundam post mortē diuinitatis

IDOLOLATRIA.

tatis honore cultus audiuius, grate quidē po-
tius quā pie. Nulla est enim pietas hominis qua de-
us offenditur, sed erga memoriā de humano ge-
nere benemeritorum inconsulta gratitudo mor-
talium humanis honoribus non contenta, vsq;
ad sacrilegas processit ineptias. Hinc Apollinem
cithara, hinc eundem ipsum atq; Aesculapī me-
dicina, Saturnū Liberūq; Cererem agricultu-
ra, Vulcanum fabrica deos facit. Hinc Aegyptus
Osyrim, Athenae docta vrbs Mineruā coluere, qd
illa lini haec olei vsum, artemq; lanificij reperisse
fertur. Longum est singula prosequi, quod apud
veteres huiusmodi vanitatum nullus est modus.
Quas palam damnare non ausus ille poetarum
maximus atq; caustissimus, vt qui veroparatu
fore supplicium verebatur, latenter vtriq; nec mi-
nus eleganter irridere non metuit, quandoquidē
animas eorum inuētas, qui vitam excoluere per
artes, quorum nomina vulgus mendax, et oim
fons errorum in cōelum cōli domino indignate
locauerat, apud inferos ponit. Nominatim insu-
per ipsum medicinā repertorem, omnipotentis
dei fulmine detractū ad stygias vndas canit. Ve-
rum hęc quæstio inter eos maneat. Apud nos em
nulla est de dijs quæstio. Nec veromirari vnquā
satis possum viros in ceteris omnibus tam perfe-
ctos, in solis superstitionibus tam deliros, et qua-
si velocissimos cursores eūtes in diuersum, et an-
te oculos metam positam non videntes, vt quorū
pernitentiam miror, miserarum cecitatem. Sane vt
talium rerum primis authoribus honor aliquis
debetur, quem debere magnum, modo humanū
modestumq; sit, non inficior.

Sedulius.

Heu miseri qui uana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulacra, suorumq;
Fastorem fugiunt, et quæ fecere uerentur.
Quis furor est, quæ tanta animas dementia ludit,
Vt uolucrum turpemq; bouem, toruonq; draconem,
Semihominemq; canem supplex homo pronus adoret?
Ast alij solem cecatis mentibus acti
Affirmant rerum esse parem, quærite uidetur
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare polum, cum constet ab istis
Montibus instabilem rapidis decurribus ignem
Officium non esse dei.

Ieiunium græce νειναια est et uenari. Ieiunium
et uenari ieiuno dicitur. Ieiunium corporale
abstinentia a cibo et potu intuitu satisfaciendi
vel vitandi peccatum, vel acquirendi vitam
æternam, secundum theologos 4. Sententiarum
distinctione 15.

Ieiunium est abstinentia a cibis secundum ordina-
tionem ecclesiæ, secundum Gofredum in summa
et Panor. super Rubrica extra eodem.

Esdræ I. ca. 8.

Predicauit ibi ieiunium iuxta flumen Hattua, ut af-
fligeremur coram domino deo nostro, et petere-
mus ab eo viam rectā nobis et filiis nostris uni-
uersisq; substantiæ nostræ.

Ibidem.

Ieiunauimus autem, et rogauimus deum nostrū
pro hoc, et euenit nobis prospere.

Tob. ca. 12.

Bona est oratio cum ieiunio et elemosyna magis
q̄ thesauros aurī recondere, quoniam elemosy-
na a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata
et facit inuenire vitam æternam.

Iudith ca. 4.

Scitote quoniam exaudiet dominus preces vestras,
si manentes permanseritis in ieiunijs et orationi-
bus in conspectu domini.

David Psalm. 34.

Humiliabam in ieiunio animam meam, et oratio
mea in sinu meo conuertetur.

Ioel ca. 2.

Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieu-
nio, planctu et fletu.

Isaias cap. 58.

Nonne hoc est maius ieiunium quod elegi? Dissolue
colligationes impietatis, solue fasciculos depri-
mentes. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, et
omne onus dirumpe. Frange esuriēti panem tuū
et egenos, vagosq; induc in domum tuam. Cum
videris nudum operi eum, et carnem tuā ne de-
spexeris.

Ecclesiastica. 34.

Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit mor-
tuum, quid proficit lauatio illius? Sic homo qui
ieiunat in peccatis suis, et iterum eadem faciens
quid proficit humiliatio se, orationem illius quis
exaudiet?

Matthæus cap. 5.

Beati qui nunc esuritis, quoniam saturabimini.

Ibidem cap. 6.

Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ
tristes, exterminant enim facies suas, vt appare-
ant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, qd
receperunt mercedem suam. Tu autem cum ieu-
nas, vnge caput tuum, et faciem tuā laua, ne vi-
dearis hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est
in absconso, et pater tuus qui est in absconso red-
det tibi.

Marc. ca. 9.

Hoc genus demoniorum in nullo potest exire ni-
si in oratione et ieiunio.

August. super Ioannem, et habetur in De-
cretis de Consecr. di. 5. ca. Ieiunium.

Ieiunium autem magnum et generale est abstine-
re ab iniquitatibus et ab illicitis voluptatibus se-
culi. Vide in Abstinentia.

Ibidem ad Iamariam, et habetur in Decretis
di. 12. ca. Illa autem.

Alia vero quæ per loca terrarum regionesq; vari-
antur, sicut est quod alij ieiunant sabbatum, alij
non, alij vero communicant quotidie corpori et
sanguini domini, alij certis diebus accipiūt, et si
quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totū
hoc genus liberas habet obseruationes, qd enim
neq; contra fidem catholicam, neq; cōtra bonos
mores esse conuincitur, indifferenter est habē-
dum, et pro eorum inter quos uiuitur, societate
seruandum est.

Ibidem.

Mater mea Mediolanum me secuta inuenit ecclesiā
sabbato non ieiunantem: ceperat fluctuare quid
age-

IEIUNIUM.

CXLV.

ageret, tunc ego cōsului de hac re beatissimæ me-
moriz Ambrosii episcopi. At ille ait: Cum
Romam venio, sabbatum ieiunio, cum Mediola-
nism, non ieiunio. Sic et tu ad quancūq; eccle-
siam forte veneris, eius morem serua, si cuiq; non
vis esse scandalum, nec quemq; tibi, hoc cum ma-
trirenuiciāsem libenter amplexa est.

August. in sermone, de Ieiunio.

Ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, carnē
spiritui subiicit, cor facit cōtritum et humiliatū,
concupiscentiæ nebulas disperdit, libidinum ar-
dores extinguit, castitatis vero lumen accendit.

Ibidem.

Ieiunium verbositatem non amat, diuitias super-
fluitatem iudicat, superbiam spernit, humilitatē
commendat, præstat homini seipsum intelligere,
quod est infirmum et fragile.

Ibidem lib. de spiritu et anima.

Si volumus deo placida exhibere ieiunia, simus in
oratione continui, in iudicijs iusti, in amicitia fi-
deles, in iniurijs patientes, in contentionibus tem-
perati, turpilogia fugientes, aduersus iniqua cō-
stantes, in conuiuijs continentes, in charitate sim-
plices, inter subdolos cauti, cōdolentes tristibus,
contumacibus resistētes, in suspicionibus parci,
inter maliloquos taciti, inter humiles cōequales.

Hieron. et habetur in Decretis de conse-
cr. di. 5. Non dico.

Sint tibi quotidiana ieiunia, et refectio satietatem
fugiens: nihil enim prodest tibi biduo vel triduo
transmissio vacuum portare ventrē, si post pari-
ter obstruatur.

Ibidem.

Sint tibi ieiunia pura, continua, moderataq; id est,
quotidie esurire, et quotidie prædere. Apostolus
inquit: Noli adhuc aquā bibere, sed modico vte-
re vino propter infirmitates tuas, curat em vul-
nera delinquentis, curatosq; sanctificat ieiunium.

Ibidem in epistola ad Demetriadem, et habetur
in de consecr. di. 5. Abstinentia.

sic debes ieiunare, vt nō palpites, vt respirare vix
possis et comitum tuarum vel porteris vel trahe-
ris manibus, sed vt fracto corporis appetitu nec
in lectione nec in psalmis nec in vigilijs solito qd
minus facias.

Ibidem ad Demetriadem.

Ieiunium non solum perfecta virtus sed ceterorū
virtutū fundamentum est sanctificatio, et pudici-
cia atq; prudentia, sine qua nemo videbit deū.

Ibidem super Marcum.

Non sanat oculum quod calcaneo adhibetur, ieiunium
non sanatio corporis, oratione pestes sanandæ
sunt mentis.

Ibidem ad Nepotianum.

Tanto tibi ieiuniorum impone modum, quantum
ferre potes, sint tibi pura, simplicia, casta, modera-
ta ieiunia, et nō superstitiosa. Quid prodest oleo
non vesi et molestias quasdam et difficultates
ciborum quæreret?

Ibidem ad Cancell.

Ardentes diaboli sagittæ ieiuniorum et vigiliarū
frigore restringendæ sunt.

Ibidem in epistola.

Sint moderata et sancta in omni mentis humilica-
te ieiunia, quæ ita attenuent corpus non mentē
eleuent, ne res humilitatis signat superbiam, et
vitia de virtute nascantur.

Ibidem cap. 2. contra Iovinianum.

Quale est illud ieiunium? aut qualis refectio post
ieiunium, cum præclaris epulis distendimur, et
guttur nostrum mediator efficitur lachrymarū.

Ambro. in sermone de ieiunio, et habetur di. 35. 6.

Eousq; nemo præuaricari nouerat, cum adhuc or-
ta non esset, quæ prima est præuaricatio, inditū
est ieiunium abstinentiæ, lex a deo, præuaricatio
legis a diabolo, culpa per cibum, latebra post ci-
bum, cognitio infirmitatis in cibo, firmitatis vir-
tus in ieiunio. Serpens suavit gulæ, dominus ieiunare
decreuit, itaq; gula a paradiso regnantē ex-
pulsit, abstinentia ad paradisu reuocauit erran-
tem.

Ambro. de Helia et ieiunio.

Ieiunium mors culpæ, excidium delictorum, reme-
dium salutis, radix gratiæ, fundamentum est ca-
stitatis. Hoc gradu ad deum citius peruenit, hoc
gradu anteq; curru Helias ascendit.

Ambros. Psalm. 20. et habetur de consecr.

dist. 5. Contraria.

Contraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ
sunt, quæ a ieiunio reuocant, lucubrare nō sinūt,
ab omni intentione meditationis abducunt, ita
quise medicinis dedit, seipsum sibi abnegat.

Ibidem li. ser. et hab. di. 4. Quadragesima.

Quadragesima sex septimanas habet, cui addidit
Thelephorus pontifex septimam hebdomadā,
et vocatū est hoc tempus quadragesima.

Ibidem in serm. quadragesimæ.

Fames amica virginitati est, inimica lasciuia. Satu-
ritas vero prodigit castitatem, nutrit illecebram.

Ibidem.

Ille quadragesimam facit qui ieiunando et vigi-
lando ascendit ad pascha. Nam sicut reliquo an-
no ieiunare præmiū est, ita in quadragesima non
ieiunare peccatū est. Illa enim voluntaria sunt ie-
iunia, et ista necessaria: illa de arbitrio veniunt,
ista de lege: ad illa inuitamur, ad ista cōpellimur.

Ibidem.

Qui constitutum numerum vna die manducando
præterit, non vt vnus diei violator accusat, sed
vt totius quadragesimæ transgressor arguitur.

Ambro. in homilia de quadragesima, et hab.

dist. 26. Quid prodest.

Quid prodest ieiunare visceribus, et luxuriari ve-
nationibus? Abstinerē a cibis et errare peccatis?
An putatis illum ieiunare frares, qui primo dilu-
culo non ad ecclesiam vigilat, non beatorū mar-
tyrum sancta loca perquirat, sed surgens congre-
gat seruulos, disponit retia, canes producit, saltus
syluasq; perlustrat, seruos inquam secum protra-
hit, fortasse magis ad ecclesiam festinantes, volu-
ptatibus suis peccata acumulat aliena: nesciens
reum se futurum, tā de suo delicto, quā de per-
ditione seruorum.

Gregorius Aug. Anglorum episcopo, et ha-
betur di. 4. Deniq;

B

Deniq;

Denique sacerdotes & diaconi & reliqui omnes q̄s dignitas ecclesiastici gradus exornat, a quāq̄ gesuma propositum suscipiant ieiunandi, quo & aliquid ad penum sanctę institutionis adiciant, & eorum qui in laicali ordine consistunt, obseruantiam sicut loco ita & religione præcellant. De ipsa vero die dominica hæsitamus quid nam dicendum sit, cū omnes laici & seculares illa die plus solito cæteris diebus accuratius cibos carniū appetant, & nisi noua quadam auiditate vsq̄ ad medias noctes se ingurgitet, nō aliter schuius sancti sacri temporis obseruationē suscipere purat, quod utiq̄ nō rationi sed voluptati, imo cuiusdam mētis cecitati ascribendum est, vnde nec a tali consuetudine auerti possunt, & ideo cum venia suo ingenio relinquēdi sunt, ne forte peiores existant, si a tali consuetudine prohibeantur, ut em ait Salomon: Qui multum emungit, elicit sanguinem, & post pauca. Par autem est ut nos qui his diebus a carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoq̄ quæ semētina trahūt originem carnis ieiunemus: a lacte uidelicet, caseo & ouis.

Grego. in homil. & habetur de consec. dist. 5. Quadragesima summa obseruatione est obseruanda, ut ieiunium in ea præter dies dominicos, qui de abstinentia subtrahunt, nisi quæ infirmitas impedit, nullatenus soluantur, quia ipsi dies de cimate sunt anni. Gregorius in Pastoralis.

Non deo sed sibi ieiunat, qui quæ ventri ad tēpus subtrahit, nō inopibus tribuit, sed vtriusq̄ postmodum offerenda custodit.

Ioan. Chrysostomus super Matth. Qui peccat & ieiunat, nō ad gloriam dei ieiunat, nec se humiliat, sed substantię suæ parcat.

Bernardus serm. 38.

Si sola gula peccauit, sola ieiunet, & sufficit. Si vero peccauerunt & membra cætera, cur non ieiunent & ipsa? ieiunet igitur oculus & a curiosis aspectibus & omni petulantia, ut bene humiliat & coerceat in poenitentia, qui male libervagabat in culpa. Ieiunet auris nequiter pruriēs a fabulis & rumoribus, & quęcunq̄ otiosa sunt, & ad salutē minime pertinentia. Ieiunet lingua in detractione & murmuratione ab inutilibus & varijs atque scurrilibus verbis. Interdum quoq̄ ob gravitatem silentij ab ipsis quæ videri poterant necessaria. Ieiunet manus ab otiosis signis, & ab operibus omnibus, quęcunq̄ nō sunt imperata, sed & multo magis anima ipsa ieiunet a vitijs & a propria voluntate sua. Etenim sine ieiunio hoc cætera a domino reprobantur, sicut scriptum est: Quia in diebus ieiuniorum vestrorum voluntates vestre inveniuntur. Ibidem.

Bonum & salutare ieiunium quo redimuntur eter na supplicia, dū redimuntur peccata. Nō solum autem ablutio est peccatorum, sed etiā extirpatio vitiōrū, nō solum obtinet veniam, sed meret gratiam. Nō solum delet peccata præterita quæ commisimus, sed etiā repellit futura quæ committere poteramus. Ibidem.

Ieiunium orationem, deuotionē & fidutiā donat.

Oratio virtutem impetrat ieiunandi & ieiunium meretur gratiam orandi. Ieiunium orationē roborat, oratio sanctificat ieiunium, & repræsentat dño.

Ibidem.

Oratio iusti (ut ait scriptura) penetrat cœlos. Sine ergo ieiunio nostro (ut facile cœlos penetrent) alæ duæ, orationis scilicet atq̄ iustitiæ. Non est magnum si ieiunet cū Christo, qui seclusus est ad mensam patris cum Christo.

Leo Papa de ieiunio septimi mensis.

Non culpatur infirmus ieiunium soluens, a quo cibo accipit pauper esuriens, nec escam fumendo polluitur qui elemosyna in percipiēdo mūdāt.

Ibidem.

Non in sola abstinentia consistat nostri summa ieiunij. Haud fructuose corpori esca subtrahitur, nisi mens ab iniquitate reuocetur, & ab obrectationibus lingua cohibeatur.

Leo Papa in sermone de aduentu.

Paternitatis affectu dilectionem vestrā admoneamus, ut ieiunium fructuosum vobis elemosynarum largitate faciatis gaudentes, & per vos dominus pauperes suos pascit ac vestit, quibus vtiq̄ posset eas, quas vobis consulit tribuere facultates. Vbi pro ineffabili misericordia sua, & illos iustificaret de patientia laboris, & vos de opere charitatis.

Leo Papa in ser. primæ domin. quadragesimæ.

Quid enim potest esse efficacius ieiunio, cuius obseruantia appropinquamus deo, & resistentes dī abolo vitia blanda superamus. Semp̄ enim virtuti cibis ieiunium fuit. De abstinentia deniq̄ procedunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubriora solatia: & per voluntarias afflictiones caro concupiscentijs moritur, virtutibus spiritus innouatur. Sed quia non solo ieiunio animarū nostrarū salus acquiritur, ieiunium nostrū misericordij pauperū suppleamus. Impendamus virtuti quod subtrahimus voluptati. Fiat refectio pauperis, abstinentia ieiunantis, studeamus viduarum defensionem, pupillorum vtilitati, lugētium consolationem, dissidentium paci, suscipiat peregrinus, adiuuetur oppressus, vestiatur nudus, foueatur egrotus, ut quicūq̄ vestrū de iustis laboribus aut thori bonorū oīm deo sacrificium huius pietatis obtulerit, ab eodē regi cœlesti præmiū percipere mereatur. Origenes super Leuiti. hom. 10.

Vis tibi ut ostendam quale te oportet ieiunare ieiunium? Ieiuna ab omni peccato, nullū cibū sumas malitiæ, nullas epulas voluptatis, nullo vinolenturix concalescas, ieiuna a prauitatibus, abstine a malis actibus, contine a malis sermonibus imo a cogitationibus pessimis. Noli cōtingere panes furtiuos pueris doctrinę. Nō concupisces fallaces philosophiæ cibos gre autoritate seducāt. Tale ieiunium deo placet. Casarius in admonitione secunda. Alijs diebus ieiunare aut remedium aut præmiū est, in quadragesima vero nō ieiunare peccatū est. Alio tempore qui ieiunat, accipiat indulgentiam, in his diebus qui potest & non ieiunat, sentiat poenam. Ibidem.

Tale

Tale ieiunium sine elemosyna est quale sine oleo lucerna.

Fulgentius ad Probam.

Ieiunij sic est adhibenda temperies, ut corpus vestrum nec saturitas excitet, nec inedia immoderata debilitet.

Maximus episcopus in Natali domini.

Ieiunium Christiani egētis debet esse refectio, ieiunium pacem debet nutrire non iurgia. Quale illud est, aut qd non vesceris carnibus, & de ore tuo omni esca sordidius egreditur maledictum? Quale illud, quod sanctificatur venter ieiunio, & polluitur lingua mendacio?

Ientaculum græce ἀπαρτισμός dicitur, & ἀπαρτίω. Ientaculum dicitur. Est autē ientaculum cibus, qui sumi solet anteq̄ homines opera aggrediantur, quod quidā prandiolum siue prandiculum, quasi prandium prandium dicitur, venitq̄ ab iento as. Verbo quod a ieiuno descendit, quod tum maxime corpora ieiuna sunt.

Martialis.

Surge iam uendit pueri ientacula pistor. Differt a comestatione, prædio, merēda & coena: quia ientaculum est cibus ante prandium, sicut merēda ante coenam, comestatio vero post coenam. De hoc vide supra in comestatio.

Iesus græca dictio ἰησοῦς dicitur, qui fuit humani generis saluator, qui et Christus x̄p̄s dicitur. hoc est vn̄ctus dictus est. x̄p̄m enim vngo x̄p̄m. n̄. d. vn̄ctio, & x̄p̄m. n̄. d. vnguentum dicitur.

Ignis græce πῦρ dicitur, & πυρ. ignis dicitur. Est autem vnum quatuor elementorum, & leuis & sursum ferri habilior reliquis, combustius & illuminatiuus secundum Ioan. Damasc. lib. 2. ca. 7. Diciturq̄, ut aliqui volunt q̄ ex eo nihil gignat. Ouid. Nataq̄ de flāma corpora nulla vides. Ab ignis igneus sit, hoc est, qd ex igne est. ut calor igneus & ignitus candens, ut ferrum ignitū, & igneo & ignesco & ignefio eiusdem significationis. Ignarius lapis, ex quo excutitur ignis. Ignefacio, ignem accendo. Ignipotens, i. Vulcanus ignis deus.

Ignominia græce ἀντιμαχία dicitur, & ἀντιμαχία. ignominiosus dicitur. Est autē ignominia nota nominis, venitq̄ a nomen. Nam sicut a nomē cognomines dicuntur qui eiusdē sunt nominis, sic ignomines qui laude & gloria carent, quasi in gloria & illa dati. Inde deducitur ignominia. Cicero: Censet iudicium nihil ferre damnato nisi ruborem. Ab ignominia fit ignominiosus, hoc est de decoris & ignominie plenus, & ignominiose aduerbium, hoc est turpiter.

Ignorantia græce ἀγνοία dicitur, & ἀγνοία. ignorō dicitur. Ignorantia quandoq̄ significat scientiæ priuationem, & tunc ignorantia est carētia scientiæ, quam quis natus est habere: quandoq̄ est aliquid scientiæ contrarium, quæ dicitur ignorantia peruersæ dispositionis, puta cum quis habet habitum falsorum principiorum & falsarum opinionum, ex quibus impeditur a scientia veritatis, secundum b. Tho. in quæsti. de malo q. 3. art. 3. Quomodo autem differunt ignorantia, nescientia & error, vide supra in Errare.

Ignorantia a gnoro venit (ut quidam volūt) quod veteres pro scio usurparunt, vel a græco ἄγνοια, quod est notifico, vnde & γνῶσις notus & γνῶσις notitia dicuntur.

Proverb. ca. 10.

Labia iusti erudiunt plurimos, qui autem indocti sunt in cordis egestate moriuntur.

Ecclesiastes ca. 10.

Cor sapiētis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius, sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos existimat.

Ecclesiastici ca. 10.

Rex insipiens perdet populū suū & ciuitates in habitabunt per sensū prudentiā. Ibidem. Vir prudens & disciplinatus nō murmurabit correctus, & inscius non honorabitur.

Matthæus ca. 15.

Cæcus atq̄ cæcus ducatur p̄stet, ambo in foueam cadunt.

Lucas in euange. cap. 6.

Nunquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt?

Iacobus in epistola ca. 1.

Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a deo, qd a omnibus affluat, & nō impropere, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hēsitas, qui enim hēsitat similis est fluctui maris, qui a vēto mouetur, & circumfertur: non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a domino. Vir duplex animo inconstans est in vijs suis.

Aug. li. de Natura & gratia.

Nō tibi deputabit ad culpā, quod inuitus ignoras. Idem in li. quæst. & habetur 37. ca. ultim.

Non omnis ignorans inimicus est a poena. Ille em ignoras potest excusari a poena, qui quod disceret, nō inuenit, illis autē ignoscere non poterit, qui a quo disceret habentes operā non dederunt.

Idem, & habetur dist. 38. Quamuis errare.

Quamuis errare quanta possumus cura cauendū sit, non solum in maioribus, verum etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia possit errari, non est tamen consequens, ut continuo erret quisquis aliquid nescit, sed si quis existimet se scire quod nescit, pro vero quippe approbat falsum, quod erroris est propriū, veritatem in qua re quisquis erret, interest plurimum, nam in vna eademq̄ re & nescienti sciens, & erranti nō erras recta ratione præponitur, in diuersis autē rebus, cum iste scit alia, & ille alia, iste vtiliora & ille minus vtilia vel etiam noxia, quis nō in eis quę ille scit, ei præferat nescientem? sunt enim quædam quę nescire melius est q̄ scire.

Idem de Adulterinis coniugijs, & habetur

22. q. 7. Quæmadmodum.

Nō recte dici potest, si nescit homo nō peccat, sunt em peccata ignorantū quāuis minora q̄ scientū.

Idem & habetur 6. q. 1. Quæro ergo.

Peccata scientū peccatis ignorantū præponuntur.

Ambro. super Beati immaculati.

Ordinis ignorantia cōtribat negotiorum naturam formatq̄ meritorū: statutus facere cōtraria, nō est intelligere sed ignorare.

*I*sidorus Soliloquiorum lib. 2. ca. 17.

Summa miseria est nescire quo tendas.

Bernardus de 12. gradibus humilitatis.

Non est parū scire quod nescias, frustra sibi de infirmitate vel ignorantia blandiuntur, qui vilius peccent, libenter ignorant vel infirmant.

Bernardus super Cantica.

Utrique cognitio dei. f. tui tibi est necessaria ad salutem, quia sicut ex noticia tui venit in te timor dei, atque ex dei noticia idem amor, sic contra de ignorantia tui superbia, ac de dei ignorantia venit de speratio.

Gregor. li. 1. Moralium.

Cum nostram ignorantiam cognoscimus leuius aliena toleramus, nunquam deus mentem deserit quæ in peccatis se veraciter cognoscit.

Idem in Moralibus.

Qui enim lucem videt, scit quid de tenebris æstimet, nam qui candorem lucis ignorat, etiam obscura pro lucidis approbat.

Leo Papa, et habetur dist. 38. si in laicis.

Si in laicis videtur intolerabilis infirmitas, quanto magis in his qui præsumunt, nec excusatione est digna nec venia.

Cyprianus, et habetur dist. 8. Consuetudo.

Ignosci potest simpliciter errare, sicut de seipso Paulus dicit: Qui primo sui blasphemus et persecutor et iniurius, sed misericordiam merui, quia ignorans feci. Post inspirationem vero et reuelationem veritatis factam, qui in eo quod errauerat perseverat prudens et sciens, iam non in venia ignorantie peccat, presumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur.

Seneca in Prouerbis.

Tolerabilior est poena, vivere non posse quam nescire.

M. T. Cicero Tuscul. quest. lib. 3.

Insipientia nullum maius malum est.

Aristoteles lib. 1. Ethicorum.

Conscij propriæ ignorantie admirantur homines scientes.

Idem lib. 3. Ethicorum.

Ignorantia excusat peccatum.

Idem lib. 2. Rhetoricorum.

Turpe est ignorare, quod omnibus scire conuenit.

Ovidius Metamorph. lib. 6. fabula 6.

Pro superi quantum mortalia peffora cecæ Noctis habent.

Ovidius Fastorum lib. 2.

Quantum animis erroris inest?

Horatius lib. 2. carminum Ode 13.

Quid quisque nitet nunquam homini satis

Caution est in horas.

Imagograce ἐν ἑνὶ λόγῳ ἢ ἐν ἑνὶ φαντασματικῷ, imaginarius dicitur. Imago quælibet est similitudo, et non eoduerso, quia imago addit esse expressum ab alio, b. Tho. prima parte q. 35. art. 1.

Imago tripliciter differt à similitudine, quia imago pertinet ad formam, scilicet specialem, similitudo autem ad naturam. Imago pertinet ad cognitionem veritatis, quæ est principium demonstrationis naturæ intellectualem, similitudo autem ad amorem virtutis. Imago pertinet ad potenti-

as, scilicet memoriam, intelligentiam et voluntatem. Similitudo vero ad habitus consequentes, scilicet innocentiam, et iustitiam, ex b. Tho. prima parte q. 93. art. 9.

Imago à statua proprie sic differt, quod imago superficialitatem eius reirefert, cuius est imago. Unde pictores imagines faciunt colorum diuersitate et lineamentis quibusdam similitudinem reddentes. Statua vero est, quæ non modo superficialitatem, sed solidum corpus atque perfectum reddit, statuarij enim effigies rerum lignis vel marmoribus vel ebore vel metallis exprimentes, quorum ars statuaria vocatur. Ab imago sic imaginor verbum, quod proprie est alicuius rei similitudinem mente comprehendendo, à quo imaginarium dicimus, quod re non est, sed tantum cognitione comprehenditur, et imaginatio actus ipse et imaginatiua, de qua infra.

Imaginatiua est idem quod phantasia, b. Tho. prima parte q. 78. art. 4.

Immisericordia græce ἀναισθησία, dicitur. Est filia auaritiæ qua non subuenitur indigentibus. Differt autem sic à crudelitate, quod immisericordia est in subtractione beneficii, sed crudelitas est in excessu puniendi. Et vnum aliquando ponitur pro alio, ex b. Tho. secunda secundæ q. 159. art. 1.

Immobilis græce ἀκίνητος, dicitur. Immobile dupliciter dicitur, scilicet immutabilitate rei, ut deus, et necessitate veritatis, ut propositiones necessariæ, b. Tho. in questionibus de veritate questione 16. art. 1.

Immunditia græce ἀκαθαρσία, dicitur. Est tripliciter, scilicet infidelium catechumenorum et energumenum. Primam purgat ostiarius. Secundam lector. Terciam exorcista, b. Tho. 4. Sententiarum 24. q. 2. art. 1.

Immunditia etiam est filia gula, qua quis prouocat se ad vomitum, ut sæpius comedere possit, vel tantum comedit quod necesse habet euomere.

Imperium græce ἡγεμονία, dicitur. Impero dicitur. Est autem imperium actus rationis ordinantis cum quadam motione ad aliquid agendum bene. Tho. prima secundæ q. 17. artic. 5. Dicitur autem ab impero as.

Imperare est iubere, dictum ab in particula intentiua, et paro, quasi statim paro, vel prorsus paro.

Imperium nunc iussum significat. Virg. Lucetates Venios, tempestatesque sonoras Imperio premit. Aliquando dominium. Idem: Imperium oceanum famam qui terminet astris. Nonnunquam potestatem. Unde Vlpianus: Imperium scribitur aut merum dicitur aut mixtum. Merum imperium est habere gladii potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur: mixtum est, cui etiam iurisdicatio inest, quod proprie in danda bonorum possessione consistit. De hac materia habes infra vbi de obedientia et preceptum.

Impportunitas græce ἀνέχρηστος, dicitur. Est autem impportunitas euagatio mentis ad illicita secundum quod in arce mentis residet volē

volentis ad diuersa se diffundere, b. Tho. secunda secundæ q. 35. art. 4.

Impportunus esse et importune fieri quæ sunt sunt ve præter rationem loci seu temporis seu personarum. Virg. Importunæque volucres signa dabant. Præterea importunum hominem dicimus procaem molestumque, à quo importunitas dicta est. Sic opportunum eodera dicimus siue opportunum accidere, quod pro desiderio nostro accidit, à quo fit oportunitas, quod commoditas significat. Scribiturque per duplex pp. Nec venit ab opus, sed ab ob et portus, quod nauigantibus maxime viles operabilesque portus sunt.

Improperium græce ὀνειδισμός, dicitur. Est autem improprium proprie quando aliquis iniuriōse alteri ad memoriam reducit auxilium, quod contulit ei necessitatem patienti. De hac materia vide supra in Exprobratio.

Improuidentia græce ἀπρονοΐα, dicitur. Est autem improvidentia defectus intelligentie et solertie pertinet ad negligentiam et inconstanciam, beatus Thomas secunda secundæ q. 53. art. 2. De hac materia vide infra in Prudentia.

Imprudentia græce ἀβουλία, dicitur. Est autem imprudentia sumitur tripliciter, scilicet negative, priuatiue et contrarie. Prima non est peccatum, sed secunda est peccatum ratione negligentie. Tertia vero secundum se est peccatum mortale, si sit contra præceptum dei. Aliter est peccatum veniale, ex b. Tho. secunda secundæ q. 53. art. 1.

Imprudencia est generale peccatum participatiue, non autem essentialiter. Cuius sunt triplices partes, scilicet subiectiue, id est, monastica, politica, et economica. Potenciales, id est, præcipitatio seu temeritas, inconsideratio, inconstancia, et negligentia. Et integrales quæ reducuntur ad potenciales, ex b. Tho. secunda secundæ q. 53. art. 2.

Sophocles in Aiace.

ὁ γὰρ καὶ τὸν γυναικῆρα τὸν ἀγαθὸν χερσὶν

ἔχοντα, δὴν ἴσασιν, πρὶν περὶ τοῦ βασιλῆως.

Id est,

Homines enim male mentis bonum præ manibus

habentes, non cognoscunt antequam mittantur.

Idem ibidem.

ὁ βασιλεὺς δὲ δούλῳ ἐστὶν ἔχθρον κακῆς.

Id est,

Consilio enim nihil est prius malo.

De hac materia habes infra in Prudentia et stultitia.

Impudentia græce ἀναιδέχεια, dicitur. Est autem impudens dicitur. Euripides in Medea.

ἡ μάλιστα τῶν ἐν ἀνδράσιν ἐστὶν νόσος

πρὸς τὸν ἀναιδισμόν.

Id est,

Maximum illorum quæ sunt inter homines uitiorum omnium impudentia est.

Impudicitia græce ἀσέλγεια, dicitur. Est autem impudicitia circa oscula tactus et alios actus circumstantes actuum venereum, b. Thom. secunda secundæ q. 154. artic. 1. De hac materia habes infra in Pudicitia.

Inanis gloria græce κενόδοξια, dicitur. Et est

inordinatus appetitus manifestationis propriæ excellentiæ secundum b. Tho. secunda secundæ quest. 132.

Inanis gloria et superbia sic differunt, quod superbia inordinate appetit excellentiam: sed inanis gloria manifestationem eius. Immo non sunt idem, sed prima causat secundam, ex b. Tho. secunda secundæ q. 132. art. 4. De hac materia vide supra vbi Gloria vana.

Incantatio græce ἐνκαίνισμα, dicitur. Est autem incantatio superstitiosa et illicita si continet aliquid ad demones pertinens, vel nomina ignota, vel aliqua falsa vel vana, vel aliqua signa præter crucem, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 96. art. 2. Incantare proprie est verbis solis vel etiam rebus quibusdam adiunctis aliquid supra naturam moliri, unde incantatio et incantamentum. Plinius: Quæstionis semper fuit, valeant ne aliquid verba et incantamenta carminum. Carmen etiam nonnunquam incantationem significat: Virgilius.

Carmine uel cælo possunt deducere lunam.

Idem.

Ducite ab urbe domum mea carmina ducite Daphnim.

Canto etiam pro incanto nonnunquam ponitur.

Virgilius.

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Leuitici ca. 19.

Non augurabimini, nec obseruetis somnia.

Ibidem.

Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini ut polluatimini per eos.

Leuitici ca. 20.

Anima quæ declinauerit ad magos et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam eam de medio populi sui.

Deuteronomio 18.

Quando ingressus fueris terram quam dominus deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abhominabiles illarum gentium, nec inuehiatur in te qui illi staret filium suum, aut filiam ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitet, aut obseruet somnia atque auguria, ne sit maleficus, nec incantator, neque phitones consulat, nec diuinos, et quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abhominabiles dominus, et propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris et absque macula cum domino deo tuo. Gentes istæ quarum possidebitis terram, augures et diuinos audiunt, tu autem a domino deo tuo aliter institutus es.

Augustinus lib. 1. de Doctrina christiana, et

habetur dist. 26. q. 2. illud.

Illud quod est secundum institutiones hominum, partim superstitiosum est, partim non est superstitiosum: Superstitiosum est quicquid institutum est ab hominibus ad faciendum idola et colenda pertinens, vel ad colendam sicut deus creaturam partem vel illam creaturæ, vel ad consultationes et pacta quædam significationum cum demonibus placita atque foederata, qualia sunt volumina magicarum artium, quæ quidem commemorare potius quam docere solent poetæ: ex quo genere sunt sed quæ licet non Vanitate aruspicium et augurum

B 3 gurā

Gregorius ibidem.

Tunc edax flamma comburit, quos nunc carnalis delectatio polluit. Tunc infinitum patēs inferni baratrum deuorat, quos inanis elatio nunc exaltat, atq; qui olim ex vitio voluntatem hic callidi peruersoris expleuerunt, tunc cum duce suo reprobī ad tormenta perueniunt.

Gregorius lib. 20. Moralium.

Gehennæ ignis cum sit corporeus, ut in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur: sed creatus se mel durat inextinguibilis, et successione non indiget, et ardore non caret.

Idem ibidem.

Iuxta modum culpæ poena distinguitur, et secundum modum criminis unusquisque damnatus in inferni igne cruciabitur.

Gregorius lib. 4. Dialogorum.

Vnus gehennæ ignis credendus est, sed non vno modo omnes cruciat peccatores. Vnusquisque enim quantum exigit culpa tantum illic sentiet poenā.

Gregorius super illud Mat. 9. Eijciuntur in tenebras exteriores.

Eijciuntur in tenebras exteriores, ut illic dētes strīdeant, qui hic de edacitate gaudebant, nam fletus de ardore, stridor solet excitari de frigore. Ibi duplex ostenditur esse gehenna, scilicet frigus, et intolerabilis feruoris.

Gregorius ibidem.

In inferno erit frigus intolerabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, foetor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella et dentium horrida, visio dæmonum, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum. Erit enim miseris mors sine morte, defectus sine defectu, quia mors ibi semper incipit, et deficere nescit.

Ioan. Chryso. super Mattheum, homil. 33.

Multis gehennam abhorrent, ego autem casum illius gloriæ multo amariorem gehennæ poenā aio.

Sequitur.

Decem millia quis ponat gehēnas, nihil tale dicet quale est a beata gloria excidere, a Christo audire, quod non noui vos. Incusari quod efuriētem vidimus, nec cibauimus.

Idem homilia 28.

Intolerabilis res est gehēna, quis nesciat illud supplicium horribile, tamē si mille aliquis ponat gehennas, nihil est tale dicturus, quale est a beatæ illius gloriæ honore propelli, exosum esse Christo, et audire ab illo: Non noui vos.

Bernardus sermone 38.

Gehennam enim metuimus ubi nullus vnquam cibus est, nulla cōsolatio, nullus terminus, ubi guttā aquæ diues postulat, et accipere nō meretur.

Isidorus lib. 1. de summo bono.

Ignis gehennæ lucebit miseris ad augmentum, ut videant unde doleant, et non ad consolationē, ne videant, unde gaudeant.

Idem de meditatione gehennalis supplicij.

Intende nunc quascunque seculi poenas, quoscunque tormentorum dolores, quascunque dolorū

acerbitates, et compara totum huic gehēnæ, et leue est omne quod pateris. Duplex damnatorū poena est in gehenna, nam et mentem vrit tristitia, et corpus flamma.

Hugo lib. 4. de anima.

Infernus lacus est sine mensura, profundus sine fundo, plenus ardore incomparabili, plenus foetore intolerabili, plenus dolore innumerabili, ibi miseria, ibi tenebræ, ibi ordo nullus, ibi horror eternus, ibi nulla spes boni, nulla desperatio mali.

Lactantius Fir. lib. 7. cap. 21. diu. insti.

Primum igitur dicimus tātam dei esse potestatem, ut etiam incorporea comprehendat, et quemadmodum voluerit afficiat. Nam et angeli deū metuunt: quia castigari ab eo possunt inenarrabili quodam modo. Et dēmones reformidant, quia torquentur ab eo, et puniuntur. Quid ergo mirum, si cum sint immortales animæ, tamen patibiles sint deo. Nam cum in se nihil habeant solidum et contrectabile, a solidis et corporalibus nullam vim pati possunt: sed quia in solis spiritibus viuunt, a solo deo tractabiles sunt, cui virtus et substantia spiritalis est, sed tamen docent nos sanctæ literæ, quemadmodum poenas impij sint laturi. Nam quia peccata in corporibus contraxerunt, rursus carne induentur, ut in corporibus piaculum soluant, et tamen non erit caro illa quam deus homini superiecerit, huic terrenæ similis, sed insolubilis ac permanens in æternum, ut sufficere possit cruciatibus et igni sempiterno, cuius natura diuersa est ab hoc nostro quoad vitæ necessaria vitimur, qui nisi alicuius materiz fomite alatur, extinguitur. At ille diuinus per seipsum semper viuit, ac viget sine vllis alimentis, nec admixtum habet fumum, sed est purus ac liquidus, et in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliqua sursum versus vrget, sicut noster quæ labes terreni corporis et fumus intermixtus exilire cogit, et ad coelestem naturam cum trepidatione mobili subuolare. Idem igitur diuinus ignis vna eademque vi atque potentia, et cremabit impios et recreabit, et quantum ē corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi æternum pabulum subministrabit, quod poenæ in vultu et Tityum transfulerunt. Ita sine vllō reuiuiscētū corporum detrimento aduret tantum, ac sensum doloris afficiet. Sed et iustos cum iudicauerit deus, etiam igni eos examinabit. Tum quorum peccata vel pondere vel numero pualuerint, perstrigentur ab igni atque amurentur. Quos autē plena iustitia et maturitas virtutis incoheret, illum ignem non sentient. Habēt enim aliquid in se dei quod vim flammæ repellat ac reijciat. Tanta est vis innocentiz, ut ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accipit a deo hanc potestatem, ut impios vtriusque obtemperet. Nec tamen quiscquam putet aīas post mortem protinus iudicari. Nam omnes in vna communi custodia detinentur, donec tēpus adueniat, quo maximus iudex meritum faciat examen. Tum quorum fuerit probata

bata iustitia, hi præmium immortalitatis accipiant. Quorum autem peccata et scelera non resurgent, sed cum impijs in easdē tenebras recondentur, ad certa supplicia destinati.

Virgilius lib. 6. Aeneidos, de inferno ait.

Respicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra
Mœnia lata uidet triplici circumdata muro.
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus annis
Tartareus Phlegethon, torquetq; sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoque adamante columna.
Vis ut nulla uirum, non ipsi excindere ferro
Cœlicole ualeant, stat ferrea turris ad auras.
Tisiphoneq; sedens palla succincta cruenta
Vestibulum insonnis seruat noctesq; diesq;
Hinc exaudiri gemitus, et sœua sonare
Verbera, tum stridor ferri tractatq; catenæ.

Ibidem.

— Tum tartarus ipse

Bis patet in præceps, tantum tenditq; sub umbras,
Quantus ad ætherium cœli suspectus olympum.

Virgilius libro 6. Aeneidos.

Hic quibus inuasi fratres diu uita manebat,
Pulsatus ue parens, et fraus innoxia clienti.
Aut qui diuitijs soli incubuere reptitis,
Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est.
Quicq; ob adulterium cæsi, quicq; arma secuti
Impia, nec ueriti dominorum fallere dextras,
Inclusi poenam expectant, ne quære doceri
Quam poenam, aut quæ forma uiros fortuna ue mer sit.
Saxum ingens uoluunt alij, radijsq; rotarum
Districti pendunt.

Ibidem.

Disce ite iustitiam moniti, et non temnere diuos.
Vendit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit, fixit leges pretio, atq; refixit.
Hic thalamum inuasit nata, uetitosq; hymenæos.
Ausi omnes immane nefas, ausoq; potiti.
Non mihi si lingue centum sint, ora; centum,
Ferrea vox omnes scelerum comprehendere formas,
Omnia poenarum percurrere nomina possem.

Ibidem.

Ergo exercentur poenis ueterumq; malorum
Supplicia expendant, aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad uentos, alijs sub gurgite uasto
Infectum eluatur scelus, aut exurit igni.

Idem in 7.

Lucrificam Alecto dirarum ab sede sororum
Inferisq; ciet tenebris, cui trista bella;
Ira; in fidiæq; et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum, tot sese uertit in ora,
Tam sœue facies, tot pullulat atra colubris.

Ouidius Met. lib. 4. fa. 12.

Est uia decliuis funesta nubila taxo,
Ducit ad infernas per multa silentia sedes.
Styx nebulas exhalat iners, umbræq; recentes
Descendunt illac, simulacraq; sancta sepulchris.
Pallor, hyemsq; tenent late loca senta, nouiq;
Qua sit iter manes, Stygiam quod ducat ad urbem
Ignorant, ubi sit nigri fera regia ditis.
Mille capax aditus, et apertas undiq; portas
Urbs habet, utq; frētum de tota flumina terræ

Sic omnes animas locus accipit ille, nec ulli
Exiguus populo est, turbam uē accedere sentit.
Errant exanguis sine corpore et ossibus umbræ,
Parsq; forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
Pars aliquas artes antiquæ imitamina uitæ
Exercent, aliam partem sua poena coe recet.

Ibidem.

— Inanabile regnum

Desere, teq; refer cœli melioris ad auras.

Ouidius Met. lib. 10. fabula 1.

Omnia debentur uobis, paulatimq; morati
Serijs aut citijs sedem properamus ad uiam.
Tendimus huc omnes, hæc est domus ultima, nosq;
Humani generis longissima regna tenetis.

Tibullus lib. 1. elegia 3.

At scelerata iacet sedes in nocte profunda,
Abdita quam circum flumina nigra sonant;
Tisiphoneq; impexa feros pro crimibus angues
Seuit, et huc illuc impia turba fugit.
Tant niger in porta serpentum cerberus ore
Stridet, et aratas excubat ante fores.
Illic Iunonem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra rota.
Porrectusq; nouem Tityus per iugera terræ,
Assiduus atro uiscere pascit aues.
Tantalus est illic et circum stagna, sed acrem
Iamiam poturi deserit unda sitim.
Et Danaï proles Veneris, quod numina læsit,
In caua Lethæas delia portat aquas.

Catullus.

— Per iter tenebrosam

illuc, inde negant redire quenquam.

Claudianus lib. 2. contra Rufinum.

Est locus insausus quo conciliantur in unum
Cocytus Phlegethonq; iuadis, in amœnis uterq;
Alueis, hic uoluit lachrymas, hic igne redondat.
Turris per geminos flammis uicinior amnes
Porrigitur, solidoque rigens adamante, sinistro
Proluit igne latus, dextræq; Cocytia fundit
Æquora, triste gemens, et fletu concita plangit.
Huc post emeritam mortalia secula uitam
Deueniunt, ubi nullam ament discrimina fati,
Nullus honor, uanumq; exutum nomen, et gem
Perturbat plebeius egens, quæstio in alto
Conspicius solio pertentat crimina dānos,
Et iustis dirimit fontes, quos nolle fateri
Viderit, ad mala mox transmittit uerbera fratris.
Nani iuxta Rhadamanthus agit congesta superni
Curriculi, totosq; diu prospexerit actus.
Exequat damnata meritis, et muta ferarum
Cogit uincla pati, truci lentos ingerit urfis,
Prædonesq; lupis, fallaces uulpes addit.
At qui de fidiæ semper uinoc; grauaturo
Indulgens ueneri uoluit torpescere luxu,
Hunc suis immundæ pingues detrudit in artus.
Qui iusto plus esse loquax, arcanaq; sœuit
Prodere, piscosus fertur iuncturus in undas,
Ut nimiam pensent æterna silentia uocem.
Quos ubi per uarios amnes, per mille figuras
Egit Lethæo purgatos flumine, tandem
Rursus ad humane reuocat prunordia forme.

Dantes

Dantes Infern. can. cap.
 Quii suspiri, pianti, & amar guai.
 Rissonau per laer senza stelle.
 Vndio al cominciar ne lachrymai.
 Diuerse lingue, horribile fauella,
 Parole di dolor, accenti dira,
 Voce alte, & fioce, & son di man cum elle. *Id est,*
 Illic suspiria, planctus, & amara poena.
 Resonabant per aërem sine stellis.
 Vnde in initio lachrymarum coepi.
 Diuerse lingue, horribiles loquela,
 Verba doloris, accentus ira,
 Voces alte, languida, & cum his soni manuum.
 Ibidem.
 Maquelle anime ch'eran lasse & nude,
 Cangiar color, & dibateno identi.
 Possa chintre son le parole crude,
 Bissemmano dio, & lor parenti.
 Lhumana specie, il loco, il tempo, il seme
 Di lor semenza o di lor nascenti. *Id est,*
 Sed ea anime que lasse & nude erant,
 Mutarunt colorem, dentibus constrepentes.
 Mox ut audierunt uerba crudelia,
 Blasphemabant deum, & suos parentes,
 Humanam speciem, locum, tempus, semen
 Eorum sementis, aut natiuitatis.
 Ibidem.
 Ben e che senza termino se doglia,
 Che per amor di cosa che non dura
 Eternamente quel amor si spoglia. *Id est,*
 Acquam est ut sine termino doleant,
 Quoniam amor non permanentis rei
 Perpetuo amor ille spoliatur.
 Ibidem cap. 7.
 Horpoi ueder siglol lacurta buffa
 De ben, che son comessi a la fortuna,
 Per che lhumana gente si rabuffa.
 Che tuto loro che sorto la luna,
 Et che fugia di queste anime stanche
 Nome potrebbe far posar pur una. *Id est,*
 Iam uidere potes fili breuem turbinem
 Bonorum, quibus fortuna dominatur,
 Propter que homines seipsos commouent.
 Nam totum aurum quod infra lunam est,
 Et quod unquam fuit, ex lasis animabus
 Non posset nec unam quidem quietam facere.
 Ibidem cap. 8.
 Quanti si tengon or la su gran regi,
 Che quibi staranno come porci in bragho,
 Di se lassando horribili dispregi. *Id est,*
 Quot in uita sese magnos reges existimant,
 Qui hic stabunt ut fues immundi,
 De se relinquentes horribiles contemptus.
 Infidelitas graece ἀπιστία, id est, infidelis dicitur, veniuntq; a fides, de qua supra in dictione Fides.
 Infidelitatis species sunt tantum tres, si paganorū, quae grauis est, iudaeorum quae grauior. Haereticorum, quae grauissima. Ex bea. Tho. secunda secundae q. 10. art. 10. & 6.
 Infinitius graece ἀπείριστος, id est, infinitus. Est

autem infinitum, cuius semper secundū quantitatem accipientibus est aliquid accipere, secundum Aristotelem lib. 3. Physicorum.
 Infinitum esse actu non est intelligibile, ex b. Tho. quolib. 9. 1. 2.
 Infinitum est quod non habet finem, vnde infinitio & infinitas deducuntur. Hinc etiam & infinitius modus quo grammatici vtuntur, qui nec personis aliquibus nec numeris finitur. Haec oīa a finio descendūt, a quo pariter praefinio, hoc est praescribo, & quasi finem quem non transgrediar ostendo. Vnde praefinitum, praescriptum. Infinitio & infinitum aduerbia significant sine fine. A finio veniunt etiam definitio & diffinitio. De quibus supra in Diffinitio.
Infirmitas graece ἀσθενία, id est, infirmus. Est autē infirmitas, debilitas & imbecillitas, & infirmus debilis. Ab infirmoq; de ducitur, quod est debilito. A firmus omnia haec veniunt, firmus vero a ferendo, quod omnia constanter ferat, vnde firmitas: de qua supra in dictione firmitas & firmitudo eiusdem significationis.
 Prouerbiarum cap. 2.
 Liur vulneris absterget mala.
 Ibidem cap. 3.
 Ne fatigeris cum a deo corripieris.
 Ecclesiastici cap. 30.
 Melior est pauper sanus & fortis viribus quam diues imbecillis. Ecclesiastici cap. 37.
 In multis cibis erit infirmitas. Ibidem.
 Propter crapulam multi periere. Qui autem abstinentes est, adiciet vitam.
 Paulus 1. Corin. 12.
 Nam virtus in infirmitate perficitur. Ibidem.
 Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis.
 Augustinus de opera monachorum.
 Qui veram ostendit corporis infirmitatem, humane tractandus est, qui autem falsam praetendit, & conuinci non potest, deo dimittendus est.
 Hiero. in quadam epistola.
 Corporis debilitas nimia etiam vires animae frangit, mentis quoq; ingenium marcescere facit. Quicquid cum modo & temperamento fit, salutare est.
 Ambro. & habetur 2. 4. q. 1. cap. Que dignior.
 Corporales infirmitates populi fidelis suscipere in se debet euangelij praedicator, iuxta quod scriptum est: Quis infirmatur, & ego non infirmor?
 Gregorius in Pasto. & habetur distinct. 49.
 Hinc etenim.
 Hinc etenim superna voce ad Moysen dicitur in Leuitico: Loquere ad Aaron, homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offerat panes deo suo, nec accedat ad ministerium eius: ubi repente subiungitur. Si caecus fuerit, si claudus, si vel paruo vel grandina so, vel torto, si fraetopede, si mancus, si lippus, si gibbosus, si albuginem habens in oculo, si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus.
 Gregorius lib. 4. Moralium.
 Considerata infirmitas propria nobis excusat aliena.
 Gregorius

Gregorius sup. illud, Luc. 21. Beatus seruus, quam cum uenerit dominus.
 Venit dominus, cū ad iudicandum properat, pulsat vero, cum per egrotudinis molestias mortē vicinam denuntiat, cui cōfestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus.
 Hugo. lib. 1. de claustro animae.
 Qui dolore capitis nō patimur benigne, quomodo pro Christo capitis abscisionem patere, mur? Qui flagellū timent, quomodo tormenta sustinerent? Seneca epist. 2.
 Nihil & que impedit sanitatē, sicut remediōrū crebra mutatio: non conualefcit planta quae saepe transfertur. Nihil magis agris prodest, quam ab eo curari, id quo voluerint.
 Idem epist. 72.
 In omni morbo tria graui sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatis.
 Idem epist. 101.
 Multos morbos multa fercula faciunt.
 Idem epist. 122.
 Non videmus quam multa nos incommoda exagitant, quā male nobis conueniat hoc corpus: nunc de capite, nunc de ventre, aut de petore, aut de faucibus querimur. Alias nerui nos, alias pedes vexant, nunc deiectio, nūc de stillatio: aliquando superest, aliquando deest sanguis: hinc atq; illinc tētamur & expellimur.
 Arist. lib. 14. de animalibus.
 Modica alteratio in mēbro principali, facit multam alterationem in toto corpore.
 Idem 2. Poet. i. e.
 In infirmo est continua tristitia, & moeror inconsolabilis.
Infelicitas graece δυστυχία, id est, infelix dicitur. Felicitas & infelicitas descendunt a felix, quod est quod recipit felicitatem. Virgili. Viuite felices quibus est fortuna peracta iam sua. Aliquādo significat quod dat felicitatem. Virgil. sis bonus o felix tuus. Felix quādoq; fecundū significat, quare felices arbores dicimus: & infelices, fructum non ferentes: hinc etiā felicitō verbum, quod est feliciem facio. Cuius oppositum infelicitō, hoc est infeliciem facio.
 Menander.
 Apud μέγιστον, πόντον ἀνὴρ εὖναι ὕμνηται. Id est, Quercu cadente, omnis uir ligna comburit. Idem.
 Αἰεὶ εὖναι μέγιστον ἀνδρὶ δύστυχόν, εὖναι δ' ὕμνηται. Id est, Oportet hos quācūq; esse infelices, hos uero felices. Idem.
 ἔν' αἰὲρ πρὶ δυστυχίας καὶ πλοῦτος καὶ ἡγεῖν. Id est, In uirum infelicem ne obijcias malum. Idem.
 ὁ δὲ δούλος γὰρ φύεται δὲ δυστυχῆν. Id est, Ex uoluptate enim nascitur infelicitate agere. Idem.
 καὶ ἡ βία καὶ ἡ ἀνία καὶ ἡ πείνη καὶ ἡ νόσος. Id est, Ne insulta infelici, communis enim fortuna. Idem.
 καὶ ἡ γὰρ σκλαβία καὶ ἡ ἀνία καὶ ἡ πείνη καὶ ἡ νόσος. Id est, Numquā de teipso infelicitate agens desperabis. Idem.
 οὐκ ἔστι καὶ κατὰ φύσιν ἀνία καὶ πείνη καὶ νόσος. Id est, Existima communes omnes infelicitates. Idem.
 ὁ μὲν γὰρ καὶ ὁ δούλος καὶ ἡ ἀνία καὶ ἡ πείνη καὶ ἡ νόσος. Id est, Heu mihi, repete infelicitate agere, infamia gignit. Idem.

Id est, Infelicitum, fortunatus nullus amicus.
 Claudia. de uictio. Stiliconis cōtra Alaricum.
 Quae uindicta prior, quācūq; formido superbos
 Flectit, & assuetum spolijs affligit egestas.
Infortunium graece δυστυχία, id est, infelix dicitur. Est cum aliquid magnum malorum euenit, secundum Arist. lib. 2. Physicorum.
Ingenum graece ἐννοία, id est, ingenium. Ingenium, extensio intellectus ad intellectum, rum cognitionē. Ingenium significat proprie naturam cuiusq; ingenitā. Terent. Nam qui cum ingenijs conflictatur eiusmodi, i. cū hominibus eiusmodi naturae. Hui' diminutiū est ingeniolus. Itē ingenuus, qui libera matre natus, nec postea seruus factus est, & est relatiuum libertini. Hinc etiam ingenitas, quae est contraria libertinitati. Ecclesiast. ca. 25.
 Quā speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus & consilium.
 Augustinus ad Macedonium epist. 1.
 Non ego meo ingenio vel merito, sed eius dono sum, si quid laudabile sum. Nā quācūq; acutissima & excellentissima ingenia tanto in maiori errāt, quanto confidentius tanquā suis viribus cucurrerint, nec suppliciter ac veraciter deum, ut uiam sibi ostenderet, petiuerunt.
 Hiero. super il. Ecclesiastici 11. Breuis in uolatilibus apes, & initium dulcoris habet fructus eius.
 Apis acriter pungit & mel cōficat, sic paruo corpore anima ingeniosa & acerrima uiget, & doctriinae suauitatem proferit.
 Gregorius super illud Prouerbiarum 30.
 Stellio manibus nititur.
 Dum ingeniosi per negligentiam in malis remanent, simplices quos ingenij penna non adiuuat, ad obtinenda regni aeterni moenia virtus operationis leuat.
 Ioannes Chrysost. super illud Matthaei 25.
 Abiens fodit in terram.
 Abscondere talentum in terra, est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare, & non lucrum spirituale acquirere.
 Bernardus in Apologetico.
 Semper in robusto & vegetato corpore animus mollior iacet atq; tepidū cor, & rursum in corpore debili & infirmo fortior uiget & propior spiritus. Boet. lib. 5. de Consolat.
 Omne quod cognoscitur, non secundum vim sui, sed secundum cognoscētis potius comprehendit facultatem. Ibidem.
 Omne quod inest sensibus, si ad rationē referas, uniuersale est: si ad sensum, particulare. Uniuersale est, dum intelligitur, particulare, dū sentit. Cassiod. lib. 4. epistolarum.
 Aegrescit profecto ingenium nisi uigilantione reparetur. Cito expediunt horrea, quae assidua non fuerint adiectione suffulta. Thesaurus ipse quā facile profunditur, si nullis iterum pecunijs completur: sic humanus sensus cum alieno

INGENIVM.

alieno non farcitur inuento, cito potest attenuari de proprio.

Seneca epist. 77.

Potest ingenium fortissimū ac beatissimū sub qualibet cute latere, potest ex deformi humilique corpuseulo formosus animus ac magnus exire. Non enim deformitate corporis fœdatur animus, sed pulchritudine animi corpus ornat.

Seneca de tranquillitate animi.

Nullū ingenium potest esse magnum, antequā habeat aliquid admixtum de furia.

Idem Tragedia. 4.

Ingenia melius recta in laudes se ferunt, si nobilem animum vegeta libertas alit.

Arist. 2. Metaphy.

Quicquid intellectus intelligit, idem finit.

Idem lib. 11. Metaphy.

Speculatio est bonum et optimū, acceptissimū et delectabilissimū.

Ex libris Empedoclis.

Tria sunt quæ in tota rerum varietate excellentissimū diuinæ munificentiae donum (scilicet philosophia) extollant: Nobilis affluentis conceptus, iustitiae foelicitatis appetitus, mentis illustratio. Quorum primo nihil honestius, secundo nihil facilius, tertio nihil ad amborum compendiosam adeptionē efficacius.

Sallustius in Iugurthino.

Igitur præclara facies, diuitiae, ad hæc vis corporis, et alia huiusmodi omnia breui dilabuntur: at ingenij egregia facinora, sicut anima, immortalia sunt: postremo corporis et fortunæ bonorum, ut initium, sic finis.

Idem.

Inter bonas artes integrū ingenij breui adolet.

Idem.

Ingenium ubi intenderis, valet.

Corne. Tacitus.

Punitis ingenij gliscit autoritas.

Quintil. Instit. orat. lib. 1.

Ingeniorū velut præcox genus, nō temere vnq̄ peruenit ad frugem.

Plautus in Pœnulo.

Inuidia nunquā in me nata est, neq̄ malitia mala, bono ingenio me esse ornatum, quā auro multo malo.

Quid. lib. 6. Metamor. fab. 6.

Grande doloris

Ingenium est, miserisq̄ uenit solertia rebus.

Idem lib. 15. fabu. 2.

Carne feræ sedant icinia, nec tamen omnes,

Quippe equis et pecudes, armenta q̄, gramine uiuunt.

At quibus ingenium est immansuetumq̄, feruntq̄,

Armenie tigres, iracundi q̄, leones,

Cumq̄, lupis urfi, dapibus cum sanguine gaudent.

Idem lib. 3. Amorum. elegia. 7.

An quisquam ingenuas etiam nunc suscipit artes,

Aut teneras dotes carmen habere putat?

Ingenium quondam fuerat pretiosius auro:

At nunc barbaria est grandis habere nihil.

Quidius epist. Herus ad Leandrium.

Fortius ingenium suspicor esse uiris.

Ut corpus teneris sic mens infirma puellis.

Quid. Tristium lib. 3. elegia. 7.

Singula quid referant nil non mortale tenemus,

Pectoris exceptis ingenijq̄ bonis.

En ego cum patria caream, uobisq̄ domoq̄,

Raptaq̄, sunt adimi quæ potuere mihi,

Ingenio tamen ipse meo comitorq̄, fruorq̄:

Cæsar in hoc potuit iuris habere nihil.

Idem 3. Tristium elegia. ulti.

Ingenium fregere meam mala, cuius et ante

Fons infœcundus paruq̄, uena fuit.

Sed quæcunq̄, fuit nullo exercente refugit,

Et longo perijt arida facta situ.

Idem 3. Tristium elegia. 13.

Adde quod ingenium longa rubigine læsum

Torpet, et est multo quā fuit ante, minus.

Terentius in Heautontimorumenomo comœ. 3.

Nihil est tam difficile, quā querendo inuestigare possit.

Ingratitudo græce ἀχαριστία. scilicet ἀχάρις est

ingratus dicitur. Est autem ingratitudo

quælibet peccatum: quia tollit debitū gratitudinis, quod est debitum honestatis, ex bea.

Thoma secunda secundæ qu. 107. arti. 1.

Veniunt autem ingratitudo et ingratus a gra-

tus, qui est memor beneficii accepti. Cuius con-

trarium est ingratus, et gratitutum, quod gra-

tis datur. Et gratificor, quod est aliud, quā gra-

tum facio, licet utrunq̄, a gratum perducatur.

Etenim gratum facere est quiddam minus, et

prope idem quod obsequi, et inservire. Gratifi-

cari vero est quiddam maius, et quasi idē quod

beneficium esse, et beneficia conferre. Quapro-

pter deos non gratū facere, sed gratificari ho-

minibus dicimus. Ab hoc gratificus et gratifi-

catio deducuntur.

Proverbiorum cap. 17.

Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum

de domo eius.

Sapientia cap. 16.

Ingrati enim spes tanquam hyemalis glacies ta-

bescet, et disperiet tanquam aqua superuacua.

Aug. in expositione Psal. 8. et ha. 23. qu. 3.

c. Sex differentiæ.

Sex differentiæ sunt. Reddere bona pro malis. Nō

reddere mala pro malis. Hæc bonorum sunt,

et prius melius. Non reddere bona pro bonis,

et reddere mala pro bonis. Hæc duo malorum

sunt, sed posterius deterius. Reddere bona pro

bonis, et pro malis mala, hæc duo mediocrium

sunt prius propinquum bonis, quod Christus

non arguit, sed plus oportere dicit, quia ethni-

ci hoc faciūt. Posterius propinquum malis, cō-

uenit tamen etiam bonis, unde et lex modum

ultionis statuit oculum pro oculo: quasi dici po-

test, iniustorum iustitia est, non quia iniqua est

ultio quam lex statuit: sed quia vitiosa libido

ulciscendi magis ad iudicem pertinet, hoc in-

ter homines discernere, quā bonum homi-

nem sibi expetere. Hic enim malum pro malo

redderet,

INGRATITVDO.

CLII.

redderet, iudex vero non, sed delectatione iusti-
tiæ iustum pro iniusto, quod est bonum pro ma-
lo, quod etiam deus iudex facit.

Idem libro de poenitentia, et habetur de poe.

distin. 5. c. Consideret.

Ingratus enim exiit, qui plen⁹ virtutibus deum
non omnino timuit. In hoc enim quisq̄ peccator
fit culpabilior, quo est deo acceptior. Ideo enim

Adā plus peccauit, quia omni bono abundauit.

Ioannes Chryso. super Mattheum.

Quanto maiora beneficia sunt hominibus consti-
tuta, tanto grauiora peccantibus iudicia.

Bernardus super Cantica.

Ingratitudo est hostis gratiæ, inimica salutis, quo-
niam nihil ita displicet deo, quemadmodum in-
gratitudo.

Bernardus sermone 22.

Quanti fecit te deus ex his quæ pro te factus est,
agnosce, ut appareat tibi benignitas eius in hu-
manitatem. Quāto enim minorem se fecit in hu-
militate, tanto maiorem exhibuit in bonitate, et
quanto pro me vilior, tanto mihi charior. Aduer-

te homo, quia limus es, et non sis superbus: et
quia deo iunctus es, non sis ingratus.

Bernardus sermone 35.

Gratiarum cessat discursus, ubi recursum non fue-
rit. Nec modo nil augeatur ingrato, sed quod ac-
cipit vertitur ei in perniciem: infidelis in modi-
co, non censetur dignus munere ampliori.

Idem sermone 52.

Peruersi cordis est occasiones ingratitudinis inue-
stigare. Nemo id facit, nisi qui etiam gratis est in-
gratus.

Cassiodorus lib. 2. epistola 16.

Nutrient præmiorum exempla virtutes. Non est
quisquam qui ad morum summam nitatur ascē-
dere, quando irremuneratum relinquitur, quod
conscientia teste laudatur.

Idem lib. 4. epistola 21.

Graue nimis, ut fructu laboris sui fraudetur indu-
strius, et cui debet pro sedulitate conferri præmi-
um, dispendium patitur iniustum, et malorum
omnium probatur extremum, ut inde quis co-
gatur detrimenta suscipere, unde credebatur auxi-
lia prouenire, molestia impati sine causa, poenam
sine culpa, damna sine delictis.

Idem lib. 7. epistola 22.

Indiscreti hominum mores confusi q̄, vagarentur,
si aut culpa formidinem, aut virtus præmia non
haberent.

Lactantius Firmianus, lib. 2. diui. insti. ad-

uersus gentes.

At vero si qua grauis necessitas presserit, tunc dei
recordantur. Si belli terror infremuerit, si mor-
borum pestifera vis incubuit, si alimenta frugi-
bus longasititas denegauit, si tēpestas, si gran-
do ingruat, ad deum confugitur, a deo petitur
auxiliū, deus ut subueniat oratur. Si quis in ma-
ri vento saeuiente iactatur, hunc inuocat, si ad
extremam mendicandi necessitatem deductus,
victum precibus exposcit, deum solum obresta-

tur. Per eius vnicū atq̄ diuinū nomen homi-
num sibi misericordiam querit. Nunquam igitur
dei meminerunt, nisi dum in malis sunt. Postquā
metus deseruit, et pericula recesserunt, deo quē
ante in sua ipsa necessitate implorauerant, ne
verbo quidem gratias agunt.

Idem ibidem.

Nam tū deus ex memoria hominū maxime elā-
bitur, cum de beneficiis eius fruētes, honorem
dare diuinæ intelligentiæ debent.

Idem lib. 4. diui. insti. cap. 3.

Nam si diuinitas quæ gubernat hunc mundum in-
credibili beneficio genus humanum sustentat,
et quasi paternā indulgentia fouet: vult profe-
cto gratiam sibi referri, et honorem dari. Nec cō-
stare homini ratio pietatis potest, si celestibus
beneficiis extiterit ingratus, quod non est viciū
sapientis.

Seneca lib. de beneficiis.

Officium liberalitatis, vide in Liberalitas.

Seneca epistola 84.

Quidam quo plus debent, magis oderunt: leuē æs
alienum debitorem facit graue inimicum.

Ibidem.

Quereris incidisse te in hominem ingratum, si hoc
periculum vitare volueris, nō dabis beneficia:
ita ne apud alium pereant, et apud te peribunt.

Idem ibidem.

Ingrati esse vitæ non aliena causa, sed nostra.

Ibidem.

Venenum quod serpentes in alienam perniciem
proferunt, sine sua læsione continent, non ita vi-
tium ingratitudinis continetur. Torquet se ingra-
tus, et macerat, oditq̄ accepta (quia reddidit)

Idem ibidem.

Quid autē est eo miserius, cui beneficia excidunt,
hærent iniuriæ?

Ibidem.

Quæris quid sit quod obliuionem nobis accepto-
rum faciat? cupiditas accipiedorum. Cogitamus
non quid impetratum, sed quid petendum sit: ne-
scimus æstimare res, de quibus non cum fama,
sed cum rerum natura deliberandum est.

Ibidem.

Eo producturus est furor, ut periculosissima res sit
beneficia in aliquem magna conferre, nam quia
putat turpe non reddere, nō vult esse cui credat:

Idem ibidem.

habe quod accepisti, non repeto, non exigo, pro-
fuisse tutum est.

Idem libro de beneficiis.

Non referre gratiam de beneficio turpe est.

Ibidem.

Per se fugienda est res ingratum esse, quoniam nil
æque cōcordiam humani generis dissociat ac di-
strahit quā hoc vitium.

Ibidem.

Vir bonus omnia recte facit, si omnia recte facit,
ingratus esse non potest.

Ibidem.

Gratum hominem semper beneficium delectat, in-
gratum semel.

Ibidem.

Nec mirum est inter plura maximāq̄ vitia nullum
esse frequentius quā ingratū animi, id euenire

ex causis

INIURIA.

in vido, quā ille qui infert.

Gregorius Ianuario episcopo, & habetur 24.
q. 4. Inter querelas.

Nil te cogitare de celestibus ostendis, sed terrenam te habere conuersationem significas, dum pro vindicta proprię iniurię, quod sacris regulis prohibetur, maledictionem anathematis inuexisti.

Ioannes Chrysostomus super illud Mat. 5. Qui dixerit fratri suo Fatue.

Parua verba multoties homicidium perpetraverunt, & ciuitates integras euerterunt. Nunquam paruū æstimes fratrem stultū vocare, auferens ei prudentiam & intellectionē quo homines sumus, & ab irrationalibus distamus.

Ibidem super Mattheum.

Quicquid a quolibet hominum passi fuerimus iniuste, aut remissionem accipimus omnium peccatorum, aut si tanta in nobis delicta non fuerint, clarioribus honorabimur coronis.

Ibidem.

Si vindicare vis sile, & funestam ei dedisti plagam.

Ibidem.

Discamus exemplo Christi nostras iniurias magna nimiter sustinere, dei autem iniurias, nec vsq; ad auditum sufferre: nam si in iniurijs proprijs patientiam tenere laudabile est, iniurias autē dei sustinere nimis impium est.

Idem.

Iniuria est verbo vel facto cum aliquo iniuste agere, exprobrare est in faciem maledicere.

Cassiodorus super illud Psal. Conculcauerunt.

Grauius genus iniurię est, vsq; ad pedem contumelię peruenire.

Rabanus super illud Mat. 5. Gaudete & exultate.

Nescio quis nostrū possit implere vt laceretur opprobrijs fama nostra, & exultemus in domino. Eleganter enim in quodam volumine legimus, qd si non querās gloriam, tamen dolebis cum inglorius fueris.

Seneca in Proverbijs.

Viri boni est scire pati, nec facere iniuriam.

Ibidem.

Difficile est iniuriam conuenire cum patientia.

Ibidem.

Iniuriarum remedium est obliuio.

M. T. Cicero lib. Rhetoricorum.

In omni iniuria multum interest, vtrum perturbatione animi, an consulte fiat. Perturbatio plerumq; brevis est & ad tempus, ideo leuiores sunt quę repentino motu accidunt, q̃ ea quę præmeditata inferuntur.

Idem lib. Officiorum.

Qui non defendit, nec obstitit iniurię si potest: t̃ est in vitio, quā si parentes, aut amicos, aut patriam deserat.

Idem lib. Officiorum.

Nec vero rei familiaris amplificatio nemini nocēs vituperanda, sed fugienda iniuria semper est.

Ibidem.

Cum autem duobus modis, i. aut vi, aut fraude fiat iniuria, fraus quasi vulpeculę, vis leonis videtur.

ut, vtrumq; ab homine alienissimū est. Sed fraus odio digna maiore. Totius autem iniustitię nulla capitalior est quā eorum, qui cū maxime fallunt, id agunt vt viri boni videantur.

Salustius in Catilinario.

Nulli mortalium iniurię suę parue videntur. Multi eas grauius æquo habuere.

Idem in Iugurtha.

In omni certamine qui opulentior est, etiam si accipit iniuriam, tamen quia plus potest, facere videtur.

Valerius Maximus lib. 4.

Speciosius aliquanto iniurię beneficijs vincuntur, q̃ mutui odij pertinacia pensantur.

Anulus Gellius nocturnat. lib. 18.

Veterem ferendo iniuriam, vites nouam.

Aristo lib. 1. Ethicorum.

Iniuriam pati melius est, quā alteri nocere.

Lucius Apuleius de dogmate Platonis.

Sapientem perfectum esse nō posse, dicit Plato, n̄. si cæteris ingenio præstet, & artibus, & potentię partibus imbutus sit. Deniq; sapiens nec in secundis rebus effertur, nec cōtrahitur in aduersis, cū se ornamentis suis ita instructum sciat, vt ab his nulla vis segregetur, hunc talem non solum inferre, sed nec quidem referre oportet iniuriam.

Laetius Dioge. de vita & moribus philosophorū.

Iniuria iniuste irrogata eius est infamia qui facit.

Iuuenalis Satyra 8.

Curandum in primis ne magna iniuria fiat

Fortibus & miseris, tollas licet omne, quod usquam est

Auri atq; argenti, scutum gladiumq; relinques,

Etiacula, & galeam, spoliatis arma supersunt.

Quod modo proposui non est sententia, uerum

Credite me uobis folium recitare Sibyllę.

Iuuenalis Satyra 15.

— Vindicta.

Nemo magis gaudet quā femina.

Quidius in epistola Helene ad Paridem.

Vtilis interdum est ipsis iniuria passis.

Propertius libro 3. Elegia 7.

Non est certa fides, quam non iniuria uersat.

Iniustitia græce ἀδικία est. & dicitur ab ἀδίκη. i. iniustus dicitur. Est autem iniustitia, per quam aliena singuli contra leges retinent, secundum Aristot. lib. 1. Rhetoricorum.

Iniustitia est duplex, scilicet illegalis opposita iustitię legali, alia secundum inæqualitatem ad alterum. Prima est generalis intentione, & specialis obiecto. Secunda vero est specialis viroq; modo, ex bea. Thoma secunda secundę quæstione 58. articulo 5.

Iniustitia contraria est iustitię, quam aliqui dicunt esse habitum animi communi utilitate cōseruata, dignitatem suam cuiq; tribuere. De hac materia vide infra in Iustitia.

Innocentia græce ἀνομιία est. & dicitur ab ἀνόμιος. i. in-nocens dicitur. Est autē innocentia puritas animi, omnem iniurię illationē abhorrens, secundum Ciceronem lib. Officio.

Innocentia integritas est. Sicut nocentes proprię dicuntur qui iniuriam aut maleficium commiserunt.

INNOCENTIA.

CLIMIL.

sic a noceo verbo quod est obsum, & maleficio non abstineo. Ita innocentes dicuntur qui ab omni iniuria & maleficio abstinent. Inde fit innocēt aduerbiū & innocuū, q̃d modo actiue capitur. Virg. Littusq; rogamus innocuum. Aliquādo passiuē pro eo cui non nocetur. Virg. Sedere carinæ omnes innocuę.

David Psalm. 23.

Innocens manibus & mundo corde, qui nō accipit in vano animā suā, nec iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem a domino, & misericordiam a deo salutari suo.

August. de Vera innocentia.

Eam deus innocentiam probat, qua homo nō metu pœnę fit innocens, sed amore iustitię. Nā qui timore non peccat, quāuis non noceat cui vult nocere, & absteat ab iniquo opere, reus tamen fit sola voluntate.

Idem & habetur 23. q. 5. Non est.

Non est innocentia parcendo sinere, vt in malum grauius incidat, pertinet ergo ad innocentis officium, non solum nemini malū inferre, verū etiam cohibere a peccato, vel punire peccatū, vt aut ipse q̃ prius odio habetur, corrigatur experimento, aut alij terreat exēplo.

Idem super Psalm. 38.

Vera innocentia est, vbi integritas est sine peccato, venditio est sine debito, flagellū sine merito.

Idem 14. de Ciuitate dei ca. 27.

Cibus aderat ne esuriret, potus ne sitiret, lignū vitæ ne cum senectus dissolueret, nihil tamen corruptionis in corpore vllas molestias vllis eius sensibus ingerebat.

Hieron. super illud Mat. Quicumq; humiliauerit se sicut paruulus.

Sicut paruulus non perseuerat in iracundia, non læsus meminit, non vidēs pulchrā mulierē delectatur, nō aliud cogitat, & aliud loquitur, sic & nos, nisi talem habuerimus innocentia & animi puritatē, regna celorum non poterimus intrare.

Amb. lib. Offic. & hab. 14. q. 5. Deniq; si.

Innocens credit omni verbo. Non vituperāda facilius, sed laudanda bonitas, hoc est innocentem esse, ignorare quid noceat, & circumscribit ab aliquo, de omnibus tamē iudicat, qui fidem esse in omnibus arbitrat.

Idem in Hexameron.

Innocētia & integritas leui sordē violat aspersa, & gratiæ suę munus amittit.

Idem de Offic. lib. 2.

Vitam beatam efficiunt tranquillitas conscientię & securitas innocentie.

Grego. Moralium lib. 2.

Sic vixi vt accusatorem exterius non timerē. Vtinam sic vixissem, vt intra me ipsum accusatorem conscientiam non haberem.

Bernardus super Cant.

Immediocris est titulus virtutis, inter prauos viuere bene, & inter malignantes innocentie retinere candorem, & morum lenitatem.

Idem super Cantica ser. 45.

sed si quis innocentiam retinet, & nihilominus hu-

milicatem iungit, nonne is tibi videtur geminum animæ possidere decorū? Rara auis in terris, aut sanctitatem non perdere, aut humilitatem sanctimoniam non excludi, & ideo beata quę viranq; retinuit.

Lactantius Firmianus. li. 6. Diuin. insti.

Nihil enim sancta & singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat q̃ solam innocentia, quā si quis obtulerit deo, satis pie religioseq; litauit.

Idem lib. 7. cap. 21.

Tanta est vis innocentie, vt ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accipit a deo hanc potestatem, vt impios vrat, iustis obtemperet.

M. T. Cicero lib. Officiorum.

Atq; etiam hoc præceptum officij diligenter obtinendum est, ne vnq; innocentē iudicio capius arcessas. Id enim sine scelere nullo pacto fieri potest.

Plautus in Amphitryone.

Quę non deliquit decet audacem esse, confidenter pro se, & proterue loqui.

Dantes Paradisi Cant. 28.

Fede & innocentia son reperte

Selo ne pargoleti poi ciascuna

Pria fuge che le go anciesien coperte.

id est,

Fides & innocentia reperte sunt

Solum in paruulis: post harum utraq;

Antea fuit q̃ male contemnitur.

Inquisitio græce ἐπερωτήσις est. & dicitur ab ἐπερωτῶ. i. inquisitor dicitur. Est autem inquisitio alicuius criminis manifesti, saltem per famam, ex bono & æquo iudicis competentis canonice facta inuestigatio, secundum Hostiensensem.

Inquisitio a quæro deducitur, vnde etiam quætores, vel quæsitores, qui a populo creati capitalib; rebus prærant. Virgili. Quæstor Minos vnam mouet. Quid autem querere sit, & aliqua ab eo deriuata, vide infra in Quærare.

Esdræ 11. ca. 8.

Virtus domini erit cum eis qui inquirunt eum in omni affectu.

David Psalm. 19.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine dei nostri inuocabimus.

Esaias ca. 55.

Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertat ad dominū, & miserebitur eius, & ad deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.

Mattheus cap. 6.

Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur, aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei? si ergo vos cum suis mali nostis bona dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui in celis est dabit bona petentibus.

Paulus ad Colossenses. ca. 3.

Omne quodcunque facitis, in verbo aut in opere

INQUISITIO.

omnia in nomine domini nostri Iesu Christi grati
as agentes deo, & patri per ipsum.

August. super Psalm. 104.

Querite faciem eius semper. si semper queritur
quando inuenitur? An semper dixit in tota vita,
qua hic viuunt? Ex q̄ hoc debere nos facere cogno
uimus, quando queritur querendus est. Iam
deum inuenit fides, sed adhuc eum querit spes.
Charitas autem, & inuenit eum per fidem, & eū
querit habere per spem, ubi tunc sic inuenitur,
vt ultra non queratur. Forte cum facie ad facie
eum viderimus sicuti est, & adhuc perquirendus
erit, & sine fine querendus. Quia sine fine amā
dus.

August. super Ioannem.

Queramus inueniendum, queramus inueniendum, vt
inueniendus queratur, occultus est: vt inuentus
queratur, immensus est.

Idem de Civitate dei.

Si homo ita creatus est, vt per id quod in eo precel
lit, attingat illud quod cuncta precellat, id est,
vnum verum optimū, sine quo nulla natura sub
sistit, nulla doctrina instruit, nullus vsus expedit:
ipse querat, ubi nobis secreta sunt omnia: ipse cer
natur, ubi nobis omnia certa sunt: ipse diligatur,
ubi nobis recta sunt omnia.

Gre. li. 27. Moralium.

Querite dominum dum inueniri potest, modo nō
videtur dominus, & prope est. In iudicio voca
bitur, & prope non erit: necdum in iudicio appa
ruit, & si queratur inuenit. Nam miro modo cū
in iudicio apparuerit, & videri potest, & inueni
ri non potest.

Ioannes Chrysostomus super illud Matth.

Et uenit in uersa.

Si non uendideris omnia, nec emes, & si animam
non habueris sollicitam & querentem, non in
uenies. Dico enim oportet adesse, & a vitæ huius
negotij abesse, & vigilantem esse.

Bernardus de Diligendo deo.

Nemo te domine querere valet, nisi qui prius inue
nerit. Vis ergo inueniri vt queraris? quere vt in
ueniaris. Potes queri & inueniri, nec tamē prae
ueniri.

Idem sermone 24.

Si nolumus frustra querere dominum, queramus
veraciter, queramus frequenter, queramus per
seueranter, vt nec queramus pro illo aliud, nec
cum illo aliud: sed nec ab illo ad aliud conuertra
mur. Facilius enim est coelum & terram transire,
q̄ vt sic querens non inueniat, sic petens non ac
cipiat, & sic pulsanti non aperiatur.

Bernardus de 12. gradibus humilitatis.

Inquirimus veritatem in nobis, in proximis, & sui
natura in nobis, nosmetipsos diiudicando, in pro
ximis eorum malis compatiendo, in sui natura
mundo corde contemplando.

Insensibilitas græce ἀναισθησία. & ἀναισθησία. i. in
sensibilis & insulsus dicitur.

Insensibilitas est vitium, quo prætermittuntur ne
cessaria vitæ cōtra rationem, ideo est peccatum,
ex b. Tho. secunda secundæ q. 142. art. 1. A sensus

venit sensibilitas & sensibile, quod significat, tā
id quod sentit, q̄ quod sentitur. Idem sensificum,
quod sensus causam præstat.

Insipientia græce ἀπρόνοια. & ἀπρόνοια. insipiens di
citur. Et est idem quod stultitia, & contrariatur
sapientiæ, b. Tho. secunda q. 96. art. 1.

Instabilitas græce ἀσταβιλία. & ἀσταβιλία. insta
bilis dicitur. Est autem instabilitas mutabilitas
loci vel propositi, b. Tho. secunda secundæ q. 35. ar. 4.

Instans græce ἐνστάς dicitur. Est autem duplex
instans, scilicet vnum sequens mobile idem nu
mero realiter, differens ratione, & aliud continu
ans tempus, non idem, sed labens cum eo, ex be.
Thom. opusculo de instantibus. ca. 3. col. 3.

Instantia est propositio propositioni contraria
secundum Aristot. lib. 2. Priorum.

Intellectus græce νοῦς dicitur. & νοῦς intelligo dici
tur. Est autem intellectus vis animæ, quæ inuisi
bilia percipit, secundum Augustinum de spiritu
& anima.

Intellectus est habitus principiorum, secundū Ari
stot. lib. 6. Ethicorum.

Intellectus est habitus circa principia intelligibi
lia, secundum eundem li. magnorū Moralium.

Intelligentia est per quā animus ea prospicit que
sunt, secundum Ciceronem li. Rhetoricorum.

Intelligentia proprie significat actum intellectus,
& aliquando significat substantias separatas. s. an
gelos, secundum Thom. prima parte questio
ne 79. art. 4.

De hac materia vide in anima, & in arbore de ani
ma supra.

¶ Ludouicus Cælius Rhodiginus Lætionum Antiquarū
lib. 2. cap. 1. de intellectu agente & possibili.

Quædam sunt inquit Augustinus, supra intellectu
humanū, quædam iuxta, quædam infra. Si quidē
cognoscit deū anima supra se, angelos iuxta se,
at vero se in se. Quicquid cœli continetur ambi
tu, infra se. Igitur ad vera percipienda, quæ sunt
supra ipsam, indigere videtur omnino anima ir
radiatione ab ipsa luce veritatis primæ, quæ di
citur mens, vel intelligentia, quam prodit Augu
stinus idem, nulla interposita natura, formari ab
ipsa veritate. Proinde respectu veritatis summæ,
& eorū respectu intelligibiliū quæ humanū ex
cedunt intellectum, est intellectus agens deus, &
huiusmodi illuminatio est gratiæ infusio ad di
uina contemplanda. Ad ea vero pernoscentia, quæ
prope nos sunt, vt sunt angelicæ essentis, indiget
item anima reuelatione angelica, siue instructio
ne. Quia in re dicit item angelus intellectus agēs.
Ad eorum vero præceptionē, quæ intra animam
sunt, vt est ipsa anima, & potētia ipsius habitus,
scientiæ, ac virtutes, non indiget anima lumine
extrinseco, sed innato. & c.

Intemperantia græce ἀντροπία. & ἀντροπία. in
temperatus dicitur. Est autem intemperans
ille qui omni voluptate potitur, nec vlla se ab
stinere.

Insensibilis vero est, qui omnes fugit instar agre
stium, secundum Arist. lib. 2. Ethicorum.

1110

INVIDIA.

Invidia est tristitia de bono alie
no, quo tristamur quadrupli
citer.

1. Cum quis dolet de bono alterius in quantum ex eo timetur nocumentum, vel sibi ipsi vel
alijs. De qua Grego. 22. Moralium ait: Euenire plerumq̄ solet, & reliqua. Vide infra
in tractatu de Invidia.

2. Cum tristamur de bono alterius, ex eo q̄ nobis deest bonū, quod alius habet. Et hoc est
proprie zelus, ut dicit Philosophus 2. Rhetoricorū, & est laudabilis, si sit circa hone
sta. Si aut sit de bonis temporalibus, potest esse cū peccato, & sine peccato, q. 36. ar. 2.

3. Cum quis tristatur de bono alterius, in quantum ille cui accidit est eo indignus. Et talis
tristitia (quia est de diuinijs, & alijs que dignis & indignis euenire possunt) uoca
tur à Philosopho tristitia, licet apud Aristotelem approbata, prohibita tamen Christiana
religione.

4. Cum quis tristatur de bono alte
rius in quantum eum excedit
in bonis, & hoc proprie est In
uidia, & semper mala, quia do
let eo quod est gaudendum, &
est peccatum.

Ex b. Tho. secunda secundæ
q. 34. art. 6.

Mortale semper, & ex genere suo quando adest
consensus rationis, quia directe opponitur charita
ti proximi, q. 36. art. 3.

Veniale, quando est in sola sensualitate non acceden
te consensu rationis, ut sunt primi motus, qui etiam
sunt in uiris perfectis, q. 36. art. 3.

Suffragatio. Quando quis querit minue
re gloriam alterius in occulto.

Capitale. Detractio. Quando quis querit aperte
gloriam alterius minuire.

Exultatio in aduersis proximi.

Afflictio in prosperis proximi.

Odiū quo non solum quis tristatur de
superexcellētia alterius, sed ulterius
uult simpliciter eum mala.

Invidia græce φθονία. & φθονία. Inuidus di
citur. Est autem invidia tristitia de bonis alie
nis, secundum Ioannem Damascenum.

Invidia est odium felicitatis alienæ, secundū Hu
gonem lib. 2. de Sacramentis, & Augustin. super
Psalm. Conuerit cor eorum.

Invidia est tristitia in apparēti felicitate alicuius
secundum Arist. lib. 2. Topicorum.

Invidia est tristitia de bono alterius, in quantum est i
matur diminuire gloriam propriam, secundum
b. Tho. secunda secundæ q. 36. art. 1.

Invidia dolor est de bonorum prosperitatibus, q̄
torquet, siccatur, afflat, exossatq̄, inuidentes quasi
toror quidam ex tartareis vltoribus ad morta
lium exterminia missus.

Inuidia est ægritudo suscepta propter alterius
res secundas, quæ nihil nocent inuidenti. Nam si
quis doleat eius rebus secundis, à quo ipse læda
tur, non recte dicitur inuidere. Vt si Hectori Agā
mennon, ex Cicer. li. Tuscul. quæst.

Invidia ab inuidia sic differt, q̄ inuidia non so
lum ad eum qui inuidet, sed etiam ad eum cui in
uidetur referri potest. Inuidia vero in eum de
mum cadit, qui inuidet. Vel inuidia est actus inui
dendi, inuidia ipsa ægritudo.

Invidia dicitur à minus videndo, quod minus in
tuemur formam illius de cuius felicitate sumus
solliciti, deberet autem hoc verbum regere accu
satiuum, quemadmodum & video, verū consue
tudine prohibemur, vt inquit Cicer. Horatius ta
men ius suum retinens audacius dixit. Inuideor.

Ego cur acquirere pauca si possum inuideor.

Dicimus præterea inuideo tibi hanc rē. Virgil.

Liber pampineas inuidit colibus umbras.

Ab inuideor passiuo fit inuisus, hoc est odio habi

Mauslin mibi inuidet, quā me inuidet?
Nam inuidere alij boni esse, tibi mali, inuisum est
Qui inuidet, regit; illi quib. inuidetur, xpm habet.

CLV.

tus. Et inuidus & inuidiosus quæ sic differunt,
quia inuidus est qui actu alicui inuidet. Inuidio
sus qui morbo inuidetiæ laborat. Inuidia aliquā
do pro odio ponitur. Quintilia. Ne eitor scelerū
commemoratione concitarem inuidiam, hinc in
uidiosum pro inuiso, & odioso ponimus.

Iob ca. 5.

Paruum occidit inuidia.

Prouerb. ca. 23.

Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres
tibos eius.

Esai. ca. 5.

Vae vobis qui dicitis bonum malum.

Paulus ad Galatas 5.

**Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem pro
uocantes, inuicem inuidentes.**

Augustinus de uerbis domini su
per Mattheum.

Inuidia est filia superbiæ, sed ista mater superbia
nescit esse sterilis, ubi fuerit cōtinuo parit: suffo
ca matrem, & non erit filia.

Idem de Doctrina Christiana.

Inuidia vitium diabolicum, quo solo diabolus est
reus, & inexplabiliter reus. Nō enim diabolo di
citur, vt damnetur: adulterium commissisti, fur
tum fecisti, villam alienam rapuisti, sed homini
statim inuidisti.

Idem super Ioannem.

Tolle inuidiam, & tuū est quod habes, tolle inui
diam, & meum est quod habes.

Idem de Conflictu uirtutum & uirtutum.

Inuidia dicit, in quo eū minor illo es. Cur nō ergo
æqualis vel superior es? multa uales, quæ ipsi
non valent. Non igitur te aut superiores, aut
æquales esse debent. Fraternalis concordia re
spondet.

spondet. Si ceteros virtutibus antecellis, tutius in loco infimo temetipsum cōseruas. Semper enim de alto peior ruina est.

Idem super Genesim lib. 3.

Invidia sequitur superbiam, non praeceedit. Non enim causa superbiendi est invidia, sed causa inuidendi est superbia. Cum enim superbia sit amor propriæ excellentiæ, invidia vero sit odium felicitatis alienæ, quæ vnde nascatur satis in proprium est. Amando enim quisque excellentiam suam vel paribus invidet, quæ ei cōæquantur: vel inferioribus, ne cōæquentur: vel superioribus, quod non eis cōæquatur. Superbiendo ergo invidet, non inuidendo quisque superbus fit.

Hieron. ad Demetriadem.

Oro te quid delectationis præstat invidia? quem sceris quibusdam conscientie vngulis liuor ipse discerpit, et alienam felicitatem eius tormentum facit.

Amb. lib. de Officijs.

Inter improbum et inuidum hoc interest: improbus suo delectatur bono, inuidus torquetur alieno. Ille diligit mala, hic bona odit.

Gre. 5. Moralium.

Inuidere non possumus, nisi eis quos nobis in aliquo meliores putamus. Paruulus itaque est, qui invidia occiditur, quia nisi inferior ipse existeret, de bono alterius non doleret.

Ibidem.

Nihil lætari de proprijs libet, quia tabescentem mentem sua poena lauciat, quæ felicitas torquet aliena: et quanto operis in altum fabrica ducitur, tanto fundamentum mentis liuore profundius suffunditur, ut quo alij ad meliora properant, eo ipso deterius ruat.

Ibidem.

Tanto quis invidet alijs bona præsentia, quanto minus ea ipse contempserit.

Ibidem.

Dum electi proficiunt, reprobi ad rabiem furoris excitantur, et bona nascencia quæ volunt imitari persequuntur.

Idem 32. Moralium.

Euenire plerumque solet, ut non amissa charitate, etiam inimici ruina nos lætificet, et rursum eius gloria sine inuidiæ culpa contristet, quia per hoc quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo plerumque opprimi formidamus.

Ioannes Chrysost. super Psalm.

Invidia ignis inextinguibilis est, et enim sicut tinea comedit vestimentum, sic et invidia cum qui zelatur consumit.

Idem super illud Matthæi 21. Indignati sunt.

Quemadmodum columna si recta fuerit, accepto pondere amplius confirmatur, si autem modice obliquata fuerit, non solum non cōfirmatur, sed amplius vadit ad latus: sic et cor hominis si fuerit rectum, videns opera viri iusti, audiens doctrinam sapientiæ eius amplius confirmatur. Sed si cor peruersum fuerit, non solum non confirmatur, sed magis ad inuidiam excitatur, et magis peruerit.

Idem super Mattheum.

O invidia quæ semper sibi est inimica. Nam qui invidet, sibi quidem ignominiam facit, illi cui invidet gloriam parit.

Isidorus in Syno.

Invidia cuncta bona deuorat ardore pestifero. Invidia animæ tinea sensum comedit, peccus vrit, mentem affligit, cor hominis quasi quædam pestis depascit.

Cassiodor. lib. 1. epistola 8.

Quicquid ex inuidia dicitur, veritas non putatur.

Idem li. 6. epist. 22.

Maiori cura tractanda sunt, vnde invidia plus timeat.

Idem li. 10. epistola 11.

Perfectis quidem proxima est indubitanter invidia. Invidia melius tolerantia vincitur, quæ contentione semper augetur.

Boetius de Scholastica disciplina.

Invidia, si secundum quid aduenit, ut in discendo gratuita est. Simplex vero est proprii authoris consumptiua.

Ibidem.

Ab optimo longe invidia relegata est.

Idem lib. Diuisionum.

Nullus liuor inuidiæ debet obfuscare obliquis moribus detractionis illud quod arduum est in natura, et digestum est ad legentium vtilitatem.

Alanus de Contemptu naturæ.

Invidia quod monstruosius monstrum, aut quod damnosius damnum: quæ culpabilior culpa, quæ poenaliior poena? Hæc est erroneæ cæcitatibus abyssus, humanæ mentis infernus, contentionis stimulus, corruptionis aculeus. Qui sunt inuidiæ motus, nisi humanæ tranquillitatis hostes, mundanæ tentationis satellites, animi laborantis vigilantes hostes, alienæ felicitatis excubiæ.

Prosper in lib. qui dicitur Via regia.

Invidia cuncta virtutum culmina concremat, cuncta bona pestifere deuorat.

Idem lib. 3. de Vitijs et virtutibus.

Invidia in suum authorem reciproca est, de bono alterius tabescentis animi cruciatus.

Seneca epistola 17.

Inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere.

Idem lib. 13. epistola 1.

Nemo eorum qui in rebus versantur, quos vincat, sed a quibus vincatur aspicit.

Idem lib. de Beneficijs.

Cauere magis amicorum inuidiam, quam inimicorum insidias oportet.

Idem in Prouerbijs.

Si non inuideris maior eris. Nam qui invidet minor est. Scito quid est invidia. Dolor est animi ex alienis commodis. Scito etiam illud, quod nulli invidet vir bonitate præditus.

Idem li. de Tranquillitate animi.

Alit liuorem infelix inertia: et omnes destrui cupiunt, qui se prouehere non possunt.

Idem de Moribus.

Et si multos inimicos tibi faciat iniuria, multo stas men faciet invidia.

Ibidem.

Homo sum quomodo deuicabo secularium rerum inuidiam? Facilius est pauperi contemptum effugere, quam diuiti inuidiam.

Ibidem.

Nam quanta felicitum sunt gaudia, tanti inuidorum sunt gemitus.

Aristot. lib. 2. Rhetorices.

Similis inuidet simili. Si in hoc quod similis vnus excedit alium, vnde vulgus odit vulgum, et figulus figulum.

Idem libro 2. Topiconum.

Inuidus est qui tristatur de prosperitate bonorum.

Idem lib. 1. Metaphysicæ.

Diuinum ens non inuidet.

Laërt. Dioge. de vita et moribus philoso.

Malum alienum ne tuum feceris gaudium, dicebat Socrates.

Idem.

Felicitas semper subiecta est inuidiæ, sola ergo miseria inuidia caret, idem dicebat.

Cicero pro Lucio Cornelio.

Est enim huius seculi labes quædam et macula, virtuti inuidere.

Idem Philippica 9.

Nemo alterius qui confidit virtuti inuidet.

Idem oratione 1. contra Catilinam.

Invidia virtute paria gloria non inuidia existimanda est.

Idem Rhetor. lib. 2.

Aphricano iustitia virtutem, virtus gloriam, gloria æmulationem comparauit.

Idem Rhetoriconum nouorum lib. 4.

O virtutis inuidia comes, quæ bonos insequeris plerumque, atque adeo insectaris.

Salustius in Iugurtha.

Meminisse debemus, post gloriam inuidiam sequi.

Ibidem.

Difficile est inuidiam gloria vincere.

Idem.

Polluta licentia inuidiam accendit.

Idem in Catilinario.

Plerumque ex opulentia inuidia oritur.

Ibidem.

Semper in ciuitate quibus nullæ opes sunt, bonis inuidet, malos extollit, vetera odere, noua expectare, odio suarum rerum omnia mutari student, turbatione atque seditionibus sine cura aluntur. Quoniam egestas facile sine damno habetur.

Ibidem.

Egregij ciues imitari bonos, quam inuidere bonis malunt.

Idem Titus Livius.

Invidia tanquam ignis summa petit.

Idem Decade 4. lib. 5.

Nulla ingenia tam prona ad inuidiam sunt, quam eorum qui genus ac fortunas suas animis non æquant: quia virtutem ac aliorum bonum oderunt.

Idem Decade 3. lib. 3.

Invidia oboriens beneficijs obruenda.

Idem Decade 3. lib. 9.

Senescente inuidia molliuntur iræ.

Idem Polybius historiae lib. 1.

Perclara facinora et res a quoquam egregie gestæ, magnam plerumque inuidiam et graues calumnias conflare solent: quibus ciues quidem affinium atque amicorum multitudinem freti, facile resistunt: hospites vero omnis præsidij expertes, viroque malo facile conteruntur.

Valerius Maximus lib. 4. titulo de Amicitia.

Nulla tam modesta felicitas, quæ malignitatis

dentis vitare possit.

Xenophon in Pædia Cyri libro 1.

Scio nonnullos liuore ductos morbo animi obtemperaturos. Tamen memor nullam vnquam virtutem caruisse inuidia (male etenim cum eo agitur, cui nullus inuidet) æquanimitate feram eorum dicacitatem. Solent inuidi, et qui præcipue suo ingenio diffidunt, aut qui præstant impudentia, alios detrahendo obloquendoque lacessere, verum vtantur suo instituto ac moribus, modo id sciant, malitiam magnam partem veneni sui bibere.

Idem libro 2. de vita Cyri.

Neque enim pericula præbent inuidiæ locum vllum aduersus eos, qui aut excellunt armis, aut laudem appetunt, sed diligunt potius, laudantque tanquam socios laborum et communis vtilitatis propugnatores.

Quint. Curtius de gestis Alexand. lib. 8.

Alexander dixit inuidos homines nihil aliud esse quam ipsorum tormenta.

Paulus Orosius de Ornesta lib. 4.

Quia inuidi atque maligni vitioso oculo vident, quæ videntur confusi caligine nequitie in id cadunt, ut minus videndo plus videant, cum tamen id quod est ita, ut est videre non possint, in tantum enim captum cor obliquit inuidia, ut rectum natura non videat.

Phocylides.

μη φθονοις ἀγαθῶν ἐπαρῶν, μη μῶνον ἀνδρῶν, ἀφρονεὶ θυρανοστοῦ καὶ ἐν ἀλλήλοις τολύθειαν, οὐ φθονὲς μὴν καὶ κρείσσον ἡλίου ἀνθρώποις, οὐ καὶ θυρανοστοῦ ὑψώματα, νύκτα ἐνύκτα, οὐ καὶ πολλὰ καὶ ἄλλα, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσιν. Id est, Ne inuideas bona socijs, ne maculam contrahas, Sine inuidia celestes etiam inter se sunt, Non inuidet luna multo præstantioribus solis radijs, Non tellus celestibus altitudinibus, cum subter ipsa sit, Non flumina pelagis, sed semper concordiam habent.

Periander.

μηδὲν φθονοις. Id est, Nemini inuideas.

Idem.

ὡς περὶ τὴν ἰσχυρίαν ἐστὶν ἡ σελήνη, οὕτως φθονὸς φιλίας ἐστὶν ἀπώστειμα. Id est, Quemadmodum rubigo propria est frimenti ægrotudo, sic inuidia amicitie est infirmitas.

Idem.

ὡς περὶ τὸν σιδηρον, οὕτως φθονὸς τῆς ἔχουσιν ἀντιφύχεται ἀγαθότης. Id est, Quemadmodum ærugo ferrum, sic inuidia animam illius in quo inest, conterit.

Idem.

ὡς καὶ ἐν φθονίᾳ, ἐλπίς καὶ μετάνοια ἀντιφύχεται ἀγαθότης. Id est, Cum magis utique inuidebis, tanto maiorem fies causa bonorum inuiso.

Idem.

καὶ ὡς καὶ ἐν φθονίᾳ καὶ ἐν τῇ τολύθειᾳ, καὶ πλοῦτος πλοῦτος φθονεὶ, καὶ ἀσθενὴς ἀσθενεῖ. Id est, Et figulus figulo irascitur, et lignario lignarius, Et pauper pauperi inuidet, et poeta poeta, Ex primo Epigrammatum.

Idem.

ἡ φθόνος ἐστὶν ἡ κακία τοῦ ἐν ἑαυτῷ
τὸ κακὸν φθόνος ἐστὶν ἡ κακία τοῦ ἐν ἑαυτῷ. Id est,
Invidia est pessimum quid, sed habet quoddam pulchrum in se,
Consumit enim invidentium oculos et cor.

Sophocles in Aiace furente.
ἡ φθόνος ἐστὶν ἡ κακία τοῦ ἐν ἑαυτῷ. Id est,
Ad habentem enim invidia serpit.

Plautus in duobus Captivis.
Est miserorum, ut male ualentes sint, atque ut inuideant bonis.
Idem in Truculento.
Inuidere alij bene esse, tibi male esse, miseria est: si qui inui-
dent, egent illis quibus inuidetur.

Lucanus libro 4.
Abscidit nostrae multum sors invidia laudi.
Ovidius Metamorphoseon lib. 2. Inui-
diam describens.

Pallor in ore sedet, inacies in corpore toto,
Nusquam recta acies, liuent rubigine dentes.
Pectora felle uident, lingua est suffusa ueneno.
Risus abest, nisi quem uisi fecere dolores.
Nec frui somno uigilantibus excita curis:
Sed uidet ingratos, intabescitque uidendo
Successus hominum, carpitque et carpitur una,
Suppliciumque suum est.

Et paulo infra.
Vixque tenet lachrymas, quia nil lachrymabile cernit.
Idem de Ponto lib. ult. Elegia ult.

Ergo siam morion patriaproscindere liuor
Desine, neu cineres sparge cruenta meos.
Omnia perdidimus, tantummodo uita relicta est,
Praebat ut sensum materiamque malis.
Quid iuuat extinctos ferrum dimittere in artus?
Non habet in nobis iam noua plaga locum.

Idem lib. 1. Fastorum.
Lite uacent aures, insanaque protinus absint
Iurgia, differt opus liuida turba tuum.

Idem lib. 4.
Quo non liuor adit?
Idem lib. 1. de Arte.

Pascitur in uiuis liuor, post fata quiescit,
Tunc suus ex merito quemque tuctur honos.
Idem de Remedio lib. 1.

Summa petit liuor.
Tibullus lib. 4. Elegia 10.

Nil opus inuidia est, procul absit gloria uulgi,
Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.
Martialis lib. 1. Epigrammaton.

Omnibus inuideas liuide, nemo tibi.

Idem lib. 5. Epigram. Ad Regulam.
Esse quid hoc dicam: uiuis quod fama negatur,
Et sua quod rarus temporale lector amat.
Hi sunt inuidie nimirum Regule mores,
Praefert antiquos semper ut illa nouis.
Sic ueterem ingrati Pompei querimus umbram,
Et laudant Catuli Iulia templa senes.
Eminus est lectus saluo tibi Roma Marone,
Et suariserunt secula Maeniden.
Rara coronato plausere theatra Menandro,
Norat Nasonem sola Corymna suum.
Vos tamen o nostri non festinate libelli,
Si post fata uenit gloria, non propero.

Horatius lib. 2. satyra 3.
Inuidiam placare parat uirtute relicta:
Contemnere miser, uitanda est improba Syren
Desidia, aut qui quid uita meliore parasti,
Ponendum aequo animo.

Idem Epistolarum lib. 1. epistola 2.
Inuidus alterius marcescit rebus opimis.
Ibidem.

Inuidia Siculi non inuenerunt tyranni
Maius tormentum.
Idem Epistolarum lib. 2. Epistola 1.

Vrit enim fulgore suo, qui praeuauat artes
Infra se positas, extinctus amabitur idem.
Franci Petrar. soneto 142.

O inuidia inimica de uirtute,
Chabell principij uoluntier contrasti,
Per qual sentier costi tacita intrasti
In quel bel pecto, et cum qual arte il mute. id est.

O inuidia inimica uirtutis,
Quae pulchris principijs libens aduersaris,
Quo timere sic tacita ingressa es
In pectus illud pulchrum, et qua arte ipsammutas.

Idem Triumpho Fame, cap. 2.
Come crebber larti,
Crebbe inuidiaze col saper insieme
Nei cori infiatizi suo ueneni ha sparti. id est.

Sicut creuerunt artes,
Creuit inuidia, et cum sapere simul
In corda elata, sua uenena sparsit

Inuocatio graece ἡ κακία τοῦ ἐν ἑαυτῷ. Id est, inuoco
dicitur. Est autem inuocare, in se vocare per
affectum, et deuotum cultum, secundum bea-
rum Thomam super epistola ad Romanos 10.
lectione 2. col. 2.

Ira

Defectus quem maxime significat	Paruipē sio q̄ tri- plex est f.	Epirreasinus. i.	Contumeliatio	Oblutio, quae est euidentis signum paruipensionis, nā quae magnipendimus memorie commendamus. Denuntiatio tristitiam, quae est signum, quod non ueretur quis contristare. Hilaritas in infortunijs alicuius, quia signum est quod paruificat bonum uel malum passi.
				Impedimentum propositi uel uoluntatis implenda, cum impedimenti nulla inde prouenit utilitas.
				Quia ea maxime derogat excellentiae contume- liam passi.
				Qui iniustius paruipenditur, ut diues in pecu- nia, et rhetor in loquendo.
Causa	Excellentia irascentis.	Defectus	Fellea, quae cito accenditur, et cito desistit, et haec a Cicerone dicitur Ex- candescencia.	Irascentis, ut infirmitas, et alia contristantia, quia defectibus subiacentes facilius laeduntur, ut infirmi.
				Eius contra quem irascimur, iulis et defecti.
Passio quae et appetitus sensi- tius dicitur.	Partes secundae Ioannem Dana scemon et Gre- gorium Nissenium.	Cuius	Delectatio.	Qui inuestit in futurum. In uindicta de praesenti inferendo, quae sic getatur motus irae. In continua uindictae cogitatione in qua inuolando delectatur.
				Cor palpitans. Corpus tremens. Lingua praepedita Facies ignescens. Oculi exasperati. Votorum ignorantia Clamor irrationabilis. Verborum ignorantia
Effectus.	Feruor sanguinis et spiritus, circa cor ex quo appa- rere solent, secundum Gregorium haec: Perturbatio usus rationis. Virgi. Furor irascentem praecipitant. Taciturnitas. Quia in lingua, sicut in facie, et in ocu- lis expressus relucet uestigium cordis irati.	Ira	Virtus. Et dicitur ira per zelum, secundum quam appetitur uindicta, secundum ordinem rationis. De quo Hiero- nymus ad Riparium, et habetur 23. q. 8. cap. Legi Syromasten.	Cum appetit puniri cum qui non meruit. Cum appetit puniri ultra quam meruit. Cum appetit puniri non secundum legitimum ordinem, ut a se, uel ab alio quam a suo iudice. Cum appetit puniri, sed non propter debitum finem, qui est conservatio iustitiae uel correctio culpe. Cum ex ira uehementia quis excidit a dilectione dei et proximi. Cum appetitur uindicta in re parua, quae si etiam actu inferretur non esset mortale. Cum motus irae praueit iudicium rationis, et consensus non subsequitur. Cum nimis ardentem irascitur interius. Cum nimis manifestat signa irae exterius.
Mortale	Veniale	Peccatum	In cor. de orit.	Indignatio quae irascens indignum putat iniuriantem quod contra eum tale quid fecerit. Tumor mentis, quo irascens uarias uindictae uias excogitans animi suum huiusmodi cogitationibus replet. Clamor quo ordinate et confuse quis loquens uehementem iram de- monstrat. Blasphemia, quae iratus in uerba iniuriosa contra deum prorumpit. Contumelia, quae in uerba iniuriosa contra proximum prorumpit. Rixa, quae intelligitur omnia nocumeta facto, proximus illata ex ira. Acuta, quae nimis cito et ex leui causa insurgit.
Generale, quia eius species sunt tres, secundum philos.	4. Ethicorum.	Ira graece	Amara, quae iniuria illata diu in memoria permanente diuturnam tri- stitionem concipit. Gravis uel difficilis, quae non remittit iram quousque puniat.	D

Ira graece ὀργή ἢ ὀργισμός ira scōr dicitur.

Est autem ira accensio sanguinis circa cor, secundum Aristotelem libro 1. de anima.

Ira est feruor eius, qui circa cor est sanguinis, va poratione sellis vel perturbatione fiens, secū dum Ioannem Damascenum lib. 2. c. 16.

Ira est irrationabilis perturbatio mentis, secun dum Hugonem lib. 2. de sacramentis.

Ira est libido puniendi eius qui videtur lāssisse iniuria, secundum Cice. li. Tuscul. Quæst.

Ira est cupiditas puniendi eius à quo te inique putas lāssum, secundum Possidonium.

Iracundia est excessus irē. Ideo est vitium oppo situm mansuetudini, secundum b. Tho. secūda Secundæ q. 157. art. 1. Differtq; ab ira (vī placet Donato) quod ira est ex causa, iracundia ex vi tio multum irascētis. Ab ira veniunt irascor & iratus, ac iracundus, quē ita differunt, q; ira tus est qui ex aliqua re lāssitus exēdūit, ira cundus qui ex quacūq; etiam parua causa mo uetur ad irā semper. Alterum ex causa est, alte rum ex moribus. *Daud Psal. 4.*

Iracimini & nolite peccare. *Prouerb. cap. 12.*

Fatuus statim indicat irā suam, qui autē dissimu lat iniuriā callidus est. *Ibidem cap. 15.*

Vir iracundus rixas prouocat, qui patiens miti gat fuscitatas. *Ibidem.*

Responsio mollis frangit iram, & sermo durus concitat furorē. *Ibidem cap. 18.*

Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam, spi ritum vero ad irascendum facilem quis po terit sustinere? *Ibidem cap. 22.*

Noli esse amicus homini iracundo, neq; ambu les cum viro furioso, ne forte discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ. *Ibidem cap. 27.*

Graue est saxum & onerosa harena, sed ira stul ti viroque grauior. *Ibidem.*

Ira non habet misericordiam, nec erumpēs fu ror, & impetū concitati spiritus ferre quis po terit? *Ibidem cap. 29.*

Vir iracundus prouocat rixas, & quo ad indi gnandum facilis est, erit ad peccandum pro cliuior. *Ecclesiastici cap. 8.*

Cum iracundo non facias rixam. *Ibid. cap. 28.* Certamen festinantium incendit lites. Et post.

Si sufflaueris quasi ignis ardebit, & si expueris exstinguetur. *Paulus ad Ephesios. 4.*

Sol non occidat super iracundiam vestram. *Ibidem.*

Omnis indignatio aut ira tollatur à vobis. *Augustinus super Psalmos.*

Ira inueterata odiū est, ira turbat oculum, odiū exstinguit: ira festuca est, odiū trabs: homines quotidie irascuntur filiis, non tamen oderunt filios. *Ibidem de uera innocentia.*

Diuina bonitas ideo irascitur in hoc seculo, ne i rascatur in futuro, & misericorditer tempora lem exhibet seueritatem, ne æternam vltionē

inferat. *Idem de Ciuitate 14.*

Nō est quærendū utrū quis irascatur, sed quare irascatur: nec utrū sit tristis, sed quare: nec utrū timeat, sed quid timeat. Irasci enim peccatū, vt corripiatur, contristari pro afflictio vt libere tur: timere periclitanti ne pereat, nullus sanæ mentis vel considerationis reprehendat.

Idem de conflictu virtutum & uitiorum. Ira dicit: Quæ æquanimiter erga te ferri nō pos sunt, hæc omnino patienter tolerare peccatū est, quia nisi eis cū magna exasperatiōe resista tur, cōtra te deinceps sine mēsurā cumulātur. Patiētia responderet: Si passio redēptoris ad men tem reducitur, nihil tam durū quod nō æque toleretur. Quanta enim sunt hæc quæ patimur comparatione illius? Ille opprobria, irrisiōes, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucēq; sustinuit & nos miseri vno sermone fatigamur, vno verbo deijcimur.

Idem de uerbis apostoli. Iram fratris tunc portabis, cum tu aduersus eū nō irasceris, vt rursum eo tempore, quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate supportet.

Idem ad Diascorum. Nulli irascētia sua videtur esse iniusta. Ira e nim inueterāscens ita fit odium, dum quasi iu sti doloris admixta dulcedo diutius eā in vase detinet, donec totū acefcat, vasq; corrūpatur.

Idem ad Vigilantium. Quando iratus fuero, & aliquid mali in animo meo cogitauero, & me nocturnum phāasma delectat, basilicas martyrum intrare non au deo, ita totus & anima & corpore cōtemisco.

Hieronymus super Ioel prophetam. Est ira quæ iustitiā non operatur, & furori pro xima menti suę vim potestāte facit, intantum vt labia tremēt, dentes concupēt, vultus pal lore mutetur. Recte illud laudatur Archiræ Ta rētini, qui cum villico iratus, iam te inquit oc ciderem, nisi iratus essem.

Idem ad Demetriadem. Quid iracūdo furor suus confert, quem sēuissi mis exagitatū stimulis conscientia, ita ab o mni consilio ac mente deturbat, vt dum irasci tur insanire credatur.

Idem li. 3. contra Rufinum, & dicit fuisse Aristotelis sententiā. Ignem gladio ne cōfodias, id est iratum & tumi dum animum maledictis ne lācessas.

Idem ad Celantiam. Quid virtutis habet uinum non bibere, & ira & odio inebriari?

Ambrosius de sancto Ioseph, & habetur 11. q. 3. in sepo. Ira sæpe etiam innocētes ad crimen adducit, quia dū iusto amplius irascimur, & uolumus aliena coercere peccata, grauiora cōmittimus: Ideo apostolus ait: Nō uos uindicātes charissi mi, sed date locū iræ, hoc est declinemus eā ne nos illa corripiat. Vnde dñs Iesus mittens ad euange.

euangelizandum discipulos, misit eos sine au ro, sine argento, sine pecunia, sine virga, vt incē tualius & instrumenta eriperet vltionis.

Idem lib. 1. de Officijs. Resiste iræ si potes, cede si non potes, si præuenierit & præoccupauerit mentē tuā iracundia, & ascē derit in te, non relinquo locum tuū. Locus tuus patientia est. *Ibidem.*

Non mediocre est mitigare iracundiam, non infe rius quā animo commoueri, hoc nostrum est, illud est naturæ. *Ibidem.*

Irascimini vbi est culpa, cui irasci debeatis. Nō po test enim fieri vt non rerum indignitate mouea inur. Alioquin nō virtus, sed lenitudo & remissio iudicatur. *Ibidem.*

Qui sibi irascitur, quia cito mutus est, desinit ira scialteri. Qui autē vult iram suam probare iustā, plus inflammatur, & cito in iram cadit.

Idem de Iacob & uita beata lib. 1.

Est & passio grauiusculpa conscientia, quam ratio emollit, & comprimit. Emolliri enim potest eradicari non potest, quoniam animus qui est ra tionis capax, non est suarum passionum domi nus, sed reprehensor. Neq; enim fieri potest, vt fa cilis ad iracundiā non irascatur, sed vt ratione se temperet, indignitatem cohibeat, à puniēdo se re uocet, sicut & propheta docet nos dicens: Irasci mini, & nolite peccare: cōcessit quod naturæ est, negauit quod culpæ est.

Idem ad Vercellen. Non iram imperat sed indulget naturæ quam ho mo præuenire non potest, mitigare potest. Igitur & si irascimur, affectus noster modū recipiat, sed secundum naturā, non peccatum præter naturā.

Idem super Lucam lib. 5. Præclarum est motum temperare consilio, nec mi noris virtutis dicitur cohibere iracundiam, indi gnationemq; compescere q̃ omnino non irasci: cū plerunq; illud leuius, istud fortius æstimetur.

Idem lib. de Paradiso. Incentiuū ad male operandum, aut iracundia, aut cupiditas esse consuevit.

Idem super Lucam. Mitiga affectum tuum, & nō irascaris, aut certe ira tus ne peccaueris.

Gregorius Mauritio imperatori, & habetur 11. q. 3. illa præpositorum.

Illā præpositorum solitudo vtilis est. Illa est caute la laudabilis, in qua totum ratio agit, & furor si bi nihil vendicat. Restringenda sub ratione pote stas est, nec quid agendum prius, q̃ concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore iustum putat omne quod fecerit.

Idem lib. 3. Moralium. Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. Racha in in hebræo vox est interiectionis quæ animū ira scētis ostendit, nec tamen plenum verbum ira cundia exprimit. Prius ergo ira reprehenditur si ne voce, postea vero ira cum voce, sed necdum plene verba format, ad extremū ira cū verbo. Et notandum q; in ira prohibet reum esse iudicio:

in voce iræ, quæ est Racha, reum consilio, in ver bo vocis reum gehennæ: per gradus enim culpe crescit ordo sententiæ, quia iudicio adhuc cau sa discutitur, in consilio autem sententia diffini tur, in gehenna vero ea quæ de cōsilio egreditur sententia expletur.

Idem 5. Moralium. Per iram sapientia perditur, vt quid quo ve or dine agendum sit nesciatur. *Idem.* Aliquando ira perturbato animo quasi ex iudicio silentium dicit, vt qui se foris per linguam nō ex primit intus deterius signescat, vt iratus quisque colloquutionem suam proximo subtrahat, & ni hil dicendo quod sit aduersus eum dicat.

Ibidem. Plerunq; per silentium clausa ira intra mentem ve hementius æstuat, & clamosas voces tacita for ma, verba sibi quibus exasperet obijcit, & quasi in causæ examine posita diutius exasperata respo det.

Ibidem. Quāta sit iracundia culpa pensare possumus, per quam patientia perditur, vt quid, quo ordine sit agendum nesciatur omnino: quia nimirum intel ligentia lucem irā subtrahit, cum menti permo uendo confundit. *Ibidem.*

Per iram iustitia relinquitur, quia dum perturba ta mens iudicium sine ratione exasperat, omne quod furor suggerit rectū putat. Per irā gratia vi tē socialis amittitur, quia qui se ex humana ratio ne non temperat, necesse est vt bestialiter viuat. Per iram mansuetudo amittitur. Per iram concor dia rumpitur. Per iram lux veritatis amittitur, ga cum menti iracundia confusionis tenebras incu tit, huic deus radium suæ cognitionis abscondit.

Ibidem. Per iram spiritus sancti splendor excutit, qui super humilem & quietum requiescere dicitur, quia cū ira subtrahit, quietem suam spiritui sancto habi tationē claudit, cuius recessione animus vacuus ad apertam morum insaniam ducitur, & vsq; ad superficiem ab intimo cogitationum fundamen to dissipatur. *Ibidem.*

Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpiat, cor pus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, ex asperantur oculi & nequaquā recognoscuntur no ti, ore quidem clamorem format, sed intus quid loquatur ignorat. In quo itaq; iste ab arreptiis longe est, qui actionis suæ conscius non est?

Ibidem. Aliquando iracundus manus non erigit, sed in ma ledictionis iaculum linguam vertit. Fratrīs nāq; interitum precibus exposcit, & hoc deum perpe trare expetit. *Ibidem.*

Alia est ira quam impatientia excitat, alia quæ ze lus formidat. Illa ex vitio, hæc ex virtute gene ratur. Ira per vitium oculos mentis excecatur, ira au tem per zelum turbatur. Si nobis in proximis de linquentibus irascimur, non peccamus. Si enim sic proximos, vt nos amare præcipimur, restat, vt sic eorum erroribus, sicut nostris vitijs irasca mur.

Ibidem.

Quis nouit potestatem iræ tuæ? Potestas iræ dei, nostra nō potest mente comprehendere. Quia eius dispensatio super nos, sæpe nos vnde æstimatur deferere, inde nos recipit, & vnde nos recipere creditur, inde derelinquit, ne plerunque hoc fiat gratia, quod ira creditur, & hoc aliquando ira sit quod gratia putatur. Nonnullos enim flagella corrigunt. Nonnullorum in impatientiæ æstus animā perducunt, & alios prospera quæ demulcent ab infania mitigant, alios quia eleuant, ab omnis peuerfionis eradicant.

Idem 26. Moralium.

Si is qui corrigere nititur ira superatur, opprimit antequam corrigat. Nam dum plus quam debet accenditur, sub iustæ ultionis obtentu ad immanitatem crudelitatis effrenatur.

Idem super Ezechielem.

Menti furore ebriæ omne quod rectum dicitur, peruersum videtur.

Ioannes Chryso, de Laudibus Pauli hom. 6.

Non commoueri malum est, sed irrationabiliter nullo negotio iusto flagitante commoueri.

Idem super Mattheum homil. 17.

Sicut ligna ignis materia sunt, sic quæcunque loquitur quis in ira, facta sunt esca illius.

Idem homil. 18.

Ira debet vinci patientia. Ignis enim est, sed ignis non exstinguitur igne, sed aqua.

Idem super Mattheum homil. 23.

Non dolere quia peccaueris, magis indignari atque irasci facit deum, quam id ipsum quod ante peccaueras.

Idem super Mattheum 2.

Coerceri omnino nequit animus praua semel voluntate vitatus. Quia zelus sapere nescit, & ira consilium non habet.

Ibidem.

Reges siquidem cum ex alijs causis irascuntur, citro placantur, illa autem ira est inextinguibilis, quam regni zelus accendit.

Idem super illud Matthei 5. Qui irascitur fratri suo, &c.

Nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur. Itaque qui cum causa non irascitur peccat. Patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentia nutrit, & non solum malos, sed etiam bonos ad malum inuitat.

Cassiodorus super illud Psalm. Ira scimini & nolite peccare.

Melior est qui vincit iram, quam qui capit ciuitatem.

Idem super Mattheum.

Motum siquidem animi feruidum propter humanam fragilitatem in potestate habere non possumus, suffragantem tamen gratia dei ratione disciplinam continemus. Nam si irascamur nec dei consideratione refrenamur, sed a voto nostro impeditur aliquo necessitatis obiectu, tunc utique constat nos facti crimen portare etiam si non possumus quod volebamur efficere.

Lactantius Firm. de Ira dei.

Deus itaque qui irascitur non in totum prohibet iram,

quia is affectus necessario datus est.

Beda super epistolam Iacobi, & habetur. 11.

quæst. 3. Episcopus.

Ira enim viri iustitiam dei non operatur, quia qui iratus in aliquem sententiā profert, & si ille quantum ad se iustam reportet sententiā, iste tamen qui non amore iustitiæ, sed liuore odij in eum sententiā dedit, iustitiam dei in quem perturbatio non cadit, non mutat.

Idem super Parabolis lib. 2.

Hæc est natura iræ ut dilata languescat & pereat, prolata vero magis ac magis conflagret.

Seneca ad Lucillum epistola 89.

Quid enim prodest equum regere, & cursum eius freno temperare, & affectibus effrenatissimis abstrahi.

Idem epistola 90.

Quid enim prodest intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius.

Idem ad Lucillum epistola.

Quidam nunquam magis quam erubuerint timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint.

Idem lib. de Ira.

Nihil æque profuit iratis, quam intueri deformitatem rei id est iræ. Nam in ea facies turbatio, ora pulcherrima scædat, toruos vultus ex tranquillitate reddit, linquit decor omnis iratos.

Ibidem.

Qualem putas animū, cuius extra imago tam scæda est. Et sequitur. Qualia poetæ infernaliamonstra finxere succincta serpentibus, & igne, & flatu & c. talem nobis iram figuremus.

Idem lib. 2. de Ira.

Vindicta sine poena differenda est ad emendationem eius, qui debet puniri. Vnde Socrates seruo ait: Cæderem te nisi irascerer.

Idem lib. 3. de Platone.

Maximum remedium iræ est dilatio, ut primum eius feruor relanguescat, & caligo quæ mentem premit, aut decidat aut minus densa sit.

Ibidem.

Immodica ira gignit insaniam, hæc ardescit affectus ex amore, qui ex odio nascitur. Non viuimus minus inter seria quam inter lusus & iocos, nec interest ex quā magna causa irascatur, sed in qualē perueniat animū. Sic ignis non refert quā magnus, sed quo incidat. Ingentis iræ exitus furor est, & ideo ira vitanda est non immoderationis causa, sed sanitatis.

Ibidem.

Nihil inter insanum & iratum est, non unus dies, alter semper insanit, alter semper irascitur.

Idem in Prouerbis.

Iracundia in sollicitas geminatur. Iracundus cum irasci desierit tunc irascitur, sibi respicere nihil consuevit iracundia.

Ibidem.

Quo minus prefferis iram, hoc ab ira magis premeris, tunc enim incipimus alijs irasci, cum nobis desinimus. Finis iræ initium est poenitentiae.

Ibidem.

Apud bonum virum cito moritur iracundia, breuius mens

Ibidem.

mens est ipsa iracundiæ memoria. Fulmen est ubi cum potestate habitat iracundia, grauissima est probi hominis iracundia, grauis tamen poena est, quem post factum poenitet.

Ibidem.

In amore semper mendax iracundia est, iratū breuiter vites, inimicum diu. Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum. Iratus etiam facinus consilium putat. Si quis irascitur ab alio, poenas à se exigit.

Ibidem.

Animo dolenti nihil oportet credere.

Ibidem.

Boni viri cito moriuntur iracundia.

Seneca in Tantalio Tragoedia. 2.

Cum superat ira sanguine nescit tegi.

Iratus nihil nisi criminis loquitur.

Ibidem.

Quos amor uerus tenuit, tenebit

Ira cum magnis agitata causis.

Idem Tragoedia. 6.

Sed regis frenis nequit, & ira ardens hostis, & uictoris commissa nocti quicquid indignum, ut ferum cuiquam uideri potuit, hoc fecit dolor tenebre, per quas se irritat furor.

Idem Tragoedia. 7.

Ira que tegitur nocet.

Idem Tragoedia. 8.

Mixtus dolori subdit stimulos timor.

Ibidem.

Quocumque me ira, quo dolor, quo spes feret, huc ire pergam.

Aristoteles lib. 3. Ethicorum.

Irasci in quibus non oportet, insipientis est.

Ibidem.

Non irasci in quibus oportet, insipientis est.

Idem lib. 2. Rhetoricorum.

Ad omnem iram sequitur delectatio, propter spē puniendi: vnde Homerus dicit, quod ira est dulcior melle stillante.

Ibidem.

Infirmi bellantes, coeuntes, amantes, sitientes, & vniuersaliter desiderantes aliquid & non assequentes, hi de facili irascuntur.

Ibidem.

Multum incipinatum, etsi non sit validū, contristat magis.

Ibidem.

Si quis in philosophia cupit honorari, irascitur ei qui eam despicit.

Ibidem.

Mansuetudo est quietatio iræ.

Ibidem.

Oblivio signum est paruipensionis, & propterea factiua est iræ.

Idem lib. 2. Rhetoricorum.

Tempus quietat iram.

Ibidem.

Ira factiua est inimicitiae, & odij.

Idem lib. 1. Elenchorum.

Homines irati & turbati minus possunt considerare orationes.

Plato lib. de Repub.

Nihil tam contrarium reipublicæ, quam iræ commotio, & impetus furoris in ciuibus.

Laertius Diogenes de Vita & moribus philosophi.

Iræ dominari, non cupere impossibilia, non festinare in via, loquentem non mouere manum, legibus obedire, dicebat Chilo.

Ibidem.

Consilio maxime, dicebat Bias, contraria sunt festinantia & ira.

Ignem gladio ne fodias, id est, iratum & tumidum animum verbis maledicis ne laceffas, dicebat Pythagoras.

Ibidem.

Iratus filio ipse te coerce, dicebat Socrates.

Ibidem.

Interrogatus Plato per quid cognoscitur sapiens, ait: sapiens cum vituperatur non irascitur, & nō extollitur cum laudatur.

Ibidem.

Ira immoderata insaniam gignit, dicebat Epicurus.

M. T. Cicero lib. Officiorum.

Omnis autem & animaduersio & castigatio contumelia vacare debet. Cauendum est etiam ne maior poena quam culpa sit, & ne eisdem causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem, prohibenda est autem ira, maxime in puniendo. Nunquam enim iratus qui accesserit ad poenam, mediocritatem tenebit, quæ est inter nimium & parum.

Ibidem.

Non vero audiendi sunt qui grauiter inimicis irascendum putant, idque magni animi & fortis viri esse credunt.

Idem de Fin. bonorum & malorum.

Etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subirasci.

Idem lib. 3. Tusculanae quaestiones.

Exisse ex potestate dicimus, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia, quamquam ipsa iracundia libidinis est pars, sic enim diffinitur iracundia, vlciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia nō sine in potestate metis, cui regnum totius animi à natura tributum est.

Ibidem.

Peripatetici multis verbis iracundiam laudant, cōtem fortitudinis esse dicunt, multoque in hostem & improbum ciuem vehementiores iratorum impetus esse. Leuis autem iracundia eorum, qui ita cogitant, prælium rectum est, hoc fieri conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria, hæc nullam habent vim, nisi ita exanderit fortitudo. Nec vero de bellatoribus solū disputant, imperia sciora esse putant nulla, sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique in modo accufantem, sed ne defensionem quidem probant sine aculeis iracundiæ, quæ si etiam non sit, tamen verbis atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio, virumque videri negant, qui irasci nesciat.

Ibidem.

An quisquam potest sine perturbatione metis irasci? Beneignior nostri, cum omnia essent in moribus vitia quod nullum erat iracundiæ foedius, iracundos solos morbosos nominauerunt. Orator vero irasci minime decet, simulare non dedecet. An ubi irasci tum videmur, cum quid in causis acris & vehementius dicimus?

Idem lib. 4. Tusculanae quaestiones.

Illud laudatur Archia, qui cum villico factus esset iracior, quo te modo inquit acceperissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti qui iracundiam vitiant?

D 3 lem

Iam dicitur: Potest viliis esse infamia? aut naturalis est? an quicquid esse potest secundum naturam quod sit repugnante ratione? Quomodo autem si naturalis esset ira, alius alio magis iracundus esset? aut finem haberet priusquam esset viliis vlciscendi libido? aut quemquam poeniteret, quod fecisset per iram? ut Alexandrum regem videmus, qui cum interimisset Clitum familiarem suum, vix a se manus abstinuit, tanta vis fuit poenitendi.

Idem Rhetoric. veterum lib. 1.

Nam ab iratis si perspicue pax et beneuolentia petitur, non modo ea non inuenitur, sed augeat atque inflammatur odium.

Salustius in Catilinario.

Quae apud alios iracundia dicitur, ea imperio superbia atque crudelitas appellatur.

Idem in Iugurtha.

Cupido et ira pessimi consultores.

Valerius Maximus lib. 1. de neglecta religione.

Deorum spreti monitus excandescunt, et humana consilia castigantur, ubi se coelestibus praeferrunt.

Ibidem.

Lento enim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemque supplicij grauitate compensat.

Idem lib. 4.

Sumpsissem a te supplicium nisi tibi iratus essem.

Idem.

Malo impunitum te dimittere, quam propter iram iusto grauius punire.

Poggins lib. 4. de Vita Cyri, et Xenophonte.

Ira atque indignatio non praestant conturbato animo quid tutissimum sit, consultandi locum.

Paulus Oro. de Ornesta lib. 2.

Expers consilij furor dolore virtutem putat, quam tumcunque meditatur, ira tamen promittit audaciam.

Idem lib. 5.

Considerationem furor adimit.

Angelus Politianus in epistola ad Laurentium Medicum de terra.

Iracundia et pudor pedisseque ambae et comites virtutis.

Ibidem.

Inspicientes, ut est apud poetam: Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae. Qui enim recenti adhuc aetate ira esset affectus, ut neque is laude neque ignominia moueretur, nihil ab eo quicquam egregium sperandum fore Lacedaemonij iudicabant.

Homerus in Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Photylides.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Idem lib. 1. Iliados.

Sit modo libertas, quae uelit ira loqui.

Idem lib. 3. ele. 15.

Nescit uestras ruens ira referre pedem.

Horatius Carminum lib. 1. ode 16.

Compece mentem, me quoque pectoris

Tentauit in dulci iuuenta

Femor, et in celeres iambos

Misit furem, nunc ego mitibus

Mutare quero tristia.

Idem sermo lib. 2. Satyra 3.

Stultitiae erret, nihilum distabit, anira,

Aiax immeritus diu occidit.

Idem epistolatum lib. 1. epist. 2.

Ira breuis furor est, animi rege, qui nisi pareat,

Imperat, hunc frenis, hunc tu compece catena.

Homerus Iliados 8.

Procul hinc procul irae recedat

Quae turbat sapientem hominem.

Claudianus alloquens Theodosium.

Si ducis ira,

Servitij patiere iugum, tolerabis iniquas

Interius leges.

Iuuenalis Satyra 6. de ira mulierum.

Quoties facit ira nocentes

Hunc sexum, et rabie iccur incendente, feruntur

Præcipites ut saxa iugis abrupta.

Idem Satyra 8.

Pone irae frena modumque.

Dantes purgatorii 17.

Sentimi quasi presso uniuersum dala

Auentarmi nel uiso, et dir: Beati

Pacifici, che son senza ira mala.

Idem.

Sensi prope me quasi quandam alae motionem

Aduentantem mihi in uisum, et dicentem: Beati

Pacifici, qui sunt sine ira mala.

Frans Petrar. Soneto 186.

Vincitor Alexandri ira uinse,

Et felinior in parte che Philippo.

Ira e breuis furor, et chi nol frena,

E furor longo, chel suo possessore

Spesso ad uergogna et talhora morte il mera.

Idem.

Victorem Alexandrum ira uicit,

Fecitque eundem in parte minorem Philippo patre.

Ira est breuis furor, quem qui non reprimi,

Est furor longus, qui suum possessorem

Aut ad dedecus, aut ad mortem ducit.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

tem ad religionem per contemptum et reuerentiam dei vel rei sacrae, ex bea. Tho. secunda secundae q. 92. prin.

Irascio graece *ἐν θυμῷ* mouet. *ὀργή* dicitur. Irascio autem et subannatio conueniunt in fine, sed differunt in modo, quia prima fit naso rugato, secunda vero fit ore, id est, in verbis et cachinno, ex beato Tho. secunda secundae quaestione 75. articulo primo.

Iter salutis et perditionis quo vel in coelum vel ad inferos iur.

Matthaei cap. 7.

Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatioiosa via est quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui in irant per eam: quam angusta porta et arcta via est quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui inueniunt eam.

Lactantius Firmianus diu. instit. libro 6.

capit. 3.

Duae sunt viae per quas humanam vitam progredi necesse est, scilicet una quae in coelum ferat, altera quae ad inferos deprimat: quas et poete in carminibus, et philosophi in disputationibus suis induxerunt. Et quidem alteram virtutum esse voluerunt, alteram vitiolorum, eamque quae sit assignata virtutibus, primo aditu esse ardua et confragosam. In qua si quis difficultate superata in summum eius euaserit, habere eum de cetero planum iter amoenumque campum, et omnes laborum suorum capere fructus vberes atque iucundos. Quos autem primi aditus difficultas deterruerit, eas in eam vitiolorum viam labi atque delectare, quae primo ingressu sit quasi amoenata, multoque tristior: deinde cum in eam paulo vltius processerint, amoenitatis eius speciem repetere subduci, exoriri autem viam praecipitem, nunc saxis asperam, nunc obductam sentibus, nunc gurgitibus intercisam, vel torrentibus rapidam, ut laborare, haerere, labi, cadere sit necesse. Quae omnia eo proferuntur, ut appareat in virtutibus capiendis labores esse maximos, in praecipitis autem maximos fructus, et solidas atque incorruptas voluptates. Vicia vero quibus delinimentis naturalibus allicere animos hominum, et inani iucunditatum specie captos ad acribas amaritudines miserasque perducere.

Lactantius ibidem.

Omnis ergo haec de duabus vijs disputatio ad frugalitatem ac luxuriam spectat. Dicunt enim humanae vitae cursum Y litera similem, quam vnus quisque hominum, cum primam adolecentiae limen attigerit et in eum locum venerit, ubi se partes viae scindit in ambas, haereat nunc abundus, ac nesciat in quam se partem potius inclinet. Si ducem nactus fuerit, qui dirigat ad meliora titubantem: hoc est aut philosophia didicerit, aut eloquentia, aut aliquid honestae artis quo euadat ad bonam frugem, quod fieri sine labore maximo non potest: honesta ac copiosam vitam disputat peracturum. Si vero doctorem frugalitatis non inuenerit, ad sinistram viam quae meliorem speciem mentis

tiatur incedere. *Id est* desideria, luxurie, inertiaeque se tradere, quae suauia quidem videntur ad tempus vera bona ignoranti: post autem amissa omni dignitate ac re familiari, in omnibus miserijs victurum.

Ibidem.

Nos igitur melius et verius, quia duras istas vias, coeli et inferorum esse dicimus, quia iustis immortalitas, iniustis poena aeterna proposita est.

Ibidem.

Nos autem omnis sexus et generis et aetatis in hoc coeleste iter inducimus, quia deus qui eius viae dux est, immortalitatem nulli homini nato negat. Forma quoque viarum ipsarum non ita est ut illi putauerunt. Quid enim opus est in rebus contrarijs atque diuersis: sed altera illa melior conuersa est ad solis ortum, altera illa deterior ad occasum: quoniam qui veritatem ac iustitiam sequitur, is accepto immortalitatis praemio luce potietur. Qui autem ab illo malo duce electus praetur, lertit vitia virtutibus, mendacium veritati, necesse est ad occasum et tenebras deferatur.

Ibidem cap. 4.

Vna est igitur virtus ac bonorum via quae fert non in elisos campos (ut poetae loquuntur) sed ad ipsam mundi arcem. At laeva malorum exercet poenas, et ad impia tartara mittit. Est enim criminis illius, qui prauis religionibus institutis auertit homines ab itinere coelesti, et in viam perditionis inducit: cuius viae species et figura sic est composita in aspectu, ut plana et patens omni genere florum atque fructuum delectabilis esse videatur. In ea enim posuit deus omnia quae pro bonis habentur in terra, opulentiam dico, honorem, quietem, voluptatem, illecebras omnes, sed cum his pariter iniustitiam, incredulitatem, superbiam, perfidiam, libidinem, cupiditatem, discordiam, ignorantiam, mendacium, stultitiam, caeteraque vitia. Exitus autem talis est vitae, cum venium fuerit ad extremum, unde iam regredi non licet: cum omni sua pulchritudine tam subito praeciditur, ut non ante quis fraudem prospicere possit, quam praecipitatus in altitudinem profundam cadat. Quisquis enim praesentium bonorum specie captus, et in his consequendis et fruendis occupatus non praeciderit ea quae post mortem secutura sunt, sequi a deo auerterit. Is vero qui ad inferos deiectus in aeternam damnabitur poenam. Vis ergo illa coelestis difficilis et cliuosa proposita est, vel spinis horrentibus aspera, vel faxis astantibus impedita, ut cum summo labore ac pedum tritu, cumque magna cadendi sollicitudine sit cuique gradiendum. In hac posuit iustitiam, temperantiam, patientiam, fidem, castitatem, abstinentiam, concordiam, scientiam, veritatem, sapientiam, caeterasque virtutes, sed simul cum his paupertatem, ignorantiam, laborem, dolorem, amaritudines omnes. Quisquis enim spiritum suum porrexerit longius, et maiora maluerit, carebit his terrae bonis, ut expeditus ac levis difficultatem viam superet. Nec enim potest qui se apparatu regio circumfuderit, aut diuitijs ornauerit, angustias illas vel in-

gredi vel tenere. Unde intelligitur idcirco malis et iniustis facilius prouenire quae cupiant, quia prona et decliuis est eorum via: bonis autem quae optent difficile procedere, quia difficili et arduo itinere gradiuntur. Iustus ergo quoniam durum asperumque iter ingressus est, contemptui, derisui, odio sit necesse est. Omnes enim quos cupiditas aut voluptas praecipites trahit, inuident ei quod virtutem capere potuit, et inique ferunt id habere aliquem quod ipsi non habent. Erit itaque pauper, humilis, ignobilis, subiectus iniuriis, et tamen omnia quae amara sunt perferens. Et si sapientiam iugem ad summum illum gradum finemque perduxerit, dabitur ei corona virtutis, et a deo pro laboribus, quos in vita propter iustitiam perulit, immortalitate donabitur. Haec sunt viae quas deus humanae vitae assignauit, in quibus singulis et bona ostendit et mala: sed ordine praeposito atque conuerso. In vna enim monstrauit temporalia prius mala cum aeternis bonis, qui est ordo melior. In altera temporalia prius bona cum aeternis malis, qui est ordo deterius, ut quicumque praesentia mala cum iustitia elegerit, maiora et certiora bona consequatur, quam fuerint illa quae spernit. Quisquis autem praesentia bona praeposuerit iustitiae, in maiora et longiora incidet mala, quam fuerint illa quae fugit. Haec enim vita temporalis, quia brevis est: idcirco et bona eius et mala breuia sint necesse est. Illa vero spiritualis quae huic terrena contraria est, quia sempiterna est: idcirco et bona eius et mala sempiterna sunt. Ita fit ut et bonis breuibibus mala aeterna et malis breuibibus bona aeterna succedant. Itaque cum simul proposita sunt homini bona et mala: considerare vnumquemque secum decet, quanto satius sit pro perpetuis bonis mala breuia pensare, quam pro breuibibus et caducis mala perpetua sustinere. Nam sicuti hoc seculo cum est propositum cum hoste certamen, prius laborandum est: ut sis postmodum in otio, esuriendum, sitiendum, aestus, frigora perferenda, humi quiescendum, vigilandum, periclitandum est, ut saluis pignoribus et domo et re familiari, et omnibus pacis ac victoriarum bonis perfrui possis. Sin autem praesens otium malueris quam laborem, malum tibi maximum facias necesse est, praecupabit enim aduersarius non resistenter. Vastabuntur agri, diripietur domus, in praedam vxor ac liberi venient, ipse interficiere ac rapere, quae omnia ne accidant praesens commodum differendum est, ut magis longiusque pariat. *Ibidem cap. 7.*

Haec autem quae via est veritatis, et sapientiae, et virtutis, et iustitiae, quorum omnium fons vnus est, vna vis, vna sedes et simplex est, quod paribus animis summaque concordia vnus sequamur et colamus deum: et angusta, quam paucioribus virtus data est: et ardua, quam ad bonum quod summum et sublimis est, nisi cum summa difficultate et labore non potest perueniri. *Idem lib. 6. cap. 8.*

Haec est via quam philosophi quaerunt, sed ideo non inueniunt, quia in terra potius ubi apparere non potest

potest quaerunt. Errant ergo velut in mari magno, nec quo ferantur intelligunt, quia nec viam cernunt, nec ducem sequuntur vnum. Eadem nam quae ratione hanc vitam quaerit oportet, quae in alio iter nauibus quaeritur: quae nisi aliquod caelum obseruent, incertis cursibus vagantur. Quisquis autem rectum iter vitae tenere nititur, non terram debet aspicere, sed coelum: et ut apertius loquar, non hominem sequi debet, sed deum, non his terrestribus simulacris, sed deo seruire coelesti, non ad corpus inferri omnia, sed ad mentem: non huic vitae dare operam, sed aeternae. Itaque si oculos in coelum semper intendas, et solem quae oritur obserues etiam habere vitam quae si nauis ducem, sua sponte in viam pedes diriguntur: et illud coeleste lumen quod sanis mentibus multo clarius sole est, quam hic quae in carne mortali videmus: sic reges, sic gubernabit, ut ad summum sapientiae virtutisque portum sine villo errore perducatur. Suscipienda igitur dei lex est, quae nos ad hoc iter dirigat, illa sancta, illa coelestis, quam Marcus Tullius de re publica tertio perne diuina voce depinxit, cuius ego ne plura dicere verba subieci. Est quidem lex recta ratio naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo, vetando a fraude deterreat: quae tamen neque improbos frustra iubet, aut vetat, nec improbos iubendo aut vetando mouet.

Cyprianus in epistola de malignitate demonis.

Lata et spatiosa itinera viae laetis, illic illecebre, et moriferae voluptates: illic diabolus blanditur, ut fallat: arridet, ut noceat: allicit, ut occidat.

Virgilius de littera Pythagorae.

Littera Pythagorae discrimine secta bicorni, humanam vitam speciem praeferre videtur. Nam via virtutis dextram petit ardua callem, Difficilemque aditum primum spectantibus offert: Sed requiem praebet fessis in vertice summo. Molle ostendit iter, via lata, sed ultima meta Praecipitat captos, voluitque per ardua saxa. Quisquis enim duos casus virtutis amore Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit. At qui de fidam luxumque sequitur inertem, Dum fugit oppositos incauta mente labores, Turpis inopsque simul miserabile transiget auiam.

Dantes Florenti purgatorii, Cant. c. 4.

Quaestio montagna e tale, Che sempre al caminar di sotto e graue: Et quan hom piu uasu, e men fa male. Pero quando ella ti para soaue Tanto, che su andar te sia leggero, Come a secunda in guiso andar per naue: Allor sarai al fin desto sentiero, Quin di riposar lass'anno aspetta. *Id est.* Hic mons talis est, Ut semper ascendenti grauis sit: Et quanto quis magis ascendit, minus laedit. Idcirco quando hic tibi videbitur suauior Tanto, ut sursum ire sit tibi leue, Sicut secundum cursum nauiganti:

Tunc erit in fine huius itineris.

Hic laboris requies spectanda tibi.

Idem Paradisi Cant. cap. 5.

Sicut Christiani a moueri pius graui, Non sicut come penna ad ogni uento: Enon crediate e chognacqua in laui.

Habeti il nouo el uechio testamento,

El pastor de la ghesa, che ui guida:

Questo ui basti al uostro saluamento.

Semala cupidigga altro ui grida,

Homini siate e non pecore matic:

Si chel guideo de uoi tra uoi non rida.

Non siate com'agnei, chi lascia il latte

De la soa madre, semplice, e lasciuo

Secomede fimo, a suo piacer combatte.

Sicut Christiani in motu grauiore,

Non sitis sicut penna ad omnem uentum:

Nec credite ut quique liquor uos abluat.

Habetis uetus et nouum testamentum,

Et pastorem ecclesiae qui uos ducit:

Hoc satis sit salutis uestrum omnium.

Si mala uos cupido alio ducit,

Homines sitis et non pecora stultat:

Sic ut iudeus intra uos non uos derideat.

Nolite sic agere ut agriculus, qui lac relinquit

Suae matris, simplex, et lasciuus

Secummet, placere sibi studens.

Iubilatio graece ἀγαλλίασις, et ἀγαλλίασις iubilatio dicitur. Est autem iubilatio declaratio quaedam et illustratio gaudij concepti. Eadem iubilatio dicitur potest. Sane iubilare dicitur a iubare, iubar enim proprie lucifer dicitur, quod iubar lucis effundat. Sunt autem iubar crines a collo animalium pendentes, unde iubatos leones dicimus, qui iubar habent, ad differentiam non habentium iubar. Haec etiam metaphora non modo ad solem, sed etiam ad homines utimur. Claudianus, Per fratris regale iubar. Iubilare aliqui a iuuando deduci volunt, quasi animi iucunditatem ostendere. Iuuare enim delectare est, unde et iucunditas. Alij vero dicunt iubilare dici a sono ipso vocis. Ita enim dictum est iubilo, ut uouo a vocibus qui bus laeti ac triumphantes uti solemus. Iubileus est laetitia immensa quae uerbis exprimi non potest, sed uoce datur intelligi, secundum bea. The. super Psal. 32. co. 2.

Iucunditas graece χερσίνος, et χερσίνος iucundus dicitur. Est autem iucunditas gaudium ad exteriora adeo prorumpens, ut alios excitet ad gaudendum. The. 4. sentent. distinct. 49. quae 3. artic. 1. uenitque a iuuo, ut iubilatio supra dictum est.

Iudex communiter est quicumque legem Moysi cam ad litteram tenet: dicunturque iudaei a nomine principalis tribus. s. iudae, qui etiam prius Hebraei dicebantur ab Heber, cuius familia culti dei tenuit, caeteris idololatria foedatis. Dicuntur praeterea recutiti propter circuncisionem.

Iudex graece κριτής, et κριτής iudico dicitur. Venitque a iudico quasi ius dico, et iudicatio quae est iusti iudicii, se. Arist. li. 1. Poli. hinc etiam iudicium

qui est actus iudicis inquantū iudex est. i. inquantum est ius dicens, ideo est actus iustitiæ. i. executio iustitiæ, secundum bea. Tho. secunda secundæ q. 60. arti. 1. *Exodi. cap. 23.*

Non sequeris turbam ad faciendum malum, neq. in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero deus, pauperis quoq. non misereberis in iudicio. *Ibidem.*

Non declinabis in iudicium pauperis. *Ibidem.*

Infontem et iustum non occides, quia auersor impium. Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, et subuertunt verba iustorum. *Leuitici cap. 19.*

Nō facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Non consideres personam pauperis, ne honores vulum potentis. Iuste iudica proximo tuo. *Ibidem.*

Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, s. in pondere, in numero et mensura. *Deut. cap. 1.*

Audite illos, et quod iustum est iudicate, siue cuius sit ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum. Ita paruum audietis ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia dei iudicium est. *Ibidem cap. 16.*

Iudices et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dedit tibi per singulas tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio, ne in alteram partem declinent. Non accipies personam nec munera, quia munera excæcant oculos sapiētum, et mutant verba iustorum. Iuste quod iustum est persequeris, ut viuas et possideas terram quam dominus deus tuus dedit tibi. *Ibidem cap. 24.*

Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisq. pro peccato morietur. Non peruerteris iudicium aduenæ et pupilli, nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. *Ibidem cap. 27.*

Maledictus qui peruerit iudicium aduenæ, pupilli et viduæ, dicit omnis populus amen. *Ibidem.*

Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis, et dicit omnis populus amen. *Reg. 4. cap. 14.*

Non morientur patres pro filiis, nec filii pro patribus: sed unusquisq. in peccato suo morietur. *Paralip. lib. 2. cap. 19.*

Non enim hominis exercebitis iudicium, sed domini: et quodcumq. iudicaueritis, in vos redūdabit: sit timor domini vobiscum, et cum diligētia cuncta facite. Nō est enim apud dominum deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. *Ibidem cap. 24.*

Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisq. morietur in peccato suo. *David Psalm. 2.*

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinā, ne quando irascatur dominus, et pereatis de via iusta. *Ibidem Psalm. 52.*

Si vere utique iustitiam loquimini, recte iudicate filij hominum. *Idem Psalm. 81.*

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Vsq. quo iudicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? Iudicate egeno et pupillo, humilem et pauperem iustificare. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate. *Proverb. 4.*

Oculi tui recta videant. *Ibidem cap. 17.*

Qui enim iustificat impium, et condemnat iustum, uterq. abominabilis apud deum. *Ibidem.*

Munera de sinu impius accipit, ut pervertat sententias iudicij. *Ibidem cap. 18.*

Accipere personam impij in iudicio non est bonum, ut declines a veritate iudicij. *Ibidem 24.*

Cognoscere personam in iudicio non est bonum, quia dicunt impio iustus es, maledicenteis populi, et detestabuntur eos tribus. *Ibidem cap. 28.*

Qui cognoscit in iudicio facie non bene facit. Iste et pro buccella panis deserit veritatem. *Ecclesiastes cap. 8.*

Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absq. timore villo filij hominum perpetrāt mala. *Sapient. cap. 1.*

Diligite iustitiam qui iudicatis terram. *Ibid. ca. 6.*

Audite ergo reges terræ et intelligite, discite iudices finium terræ, et placeatis vobis in turbis nationum: quoniam data est a domino potestas vobis et virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabit: quoniam cum essetis ministri regni illius nō recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neq. secundum voluntatem dei ambulastis. *Ibidem 34.*

Cum tranquillitate iudica. *Eccle. cap. 4.*

In iudicando esto pupillis misericors ut pater, et pro viro matri illorum et eris tu velut filius altissimi obediens, et miserebitur tui magis quam mater. *Ibidem cap. 7.*

Noli querere fieri iudex, nisi valeas virtute irumpere iniquitates, ne forte extimescas faciē potentis, et ponas scandalum in agilitate tua. *Ibidem cap. 20.*

Xenia et dona excæcant oculos iudicem, et quasi mutus in ore auertit correctiones eorum. *Esaias cap. 1.*

Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, et causa viduæ non ingreditur ad illos. *Ibidem cap. 5.*

Ve qui dicitis malum bonum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. *Ibidem.*

Væ qui iustificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo. Propter hoc sicut deuorat stipulam et ligna ignis et calor flammæ exurit sic radix eorum quasi fauilla erit, et germen eorum ut puluis abscondetur. *Ibid. ca. 10.*

Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitiam scripserunt, ut opprimerent pauperes in iudicio, et vim facerent causæ humilium populi: ut essent viduæ præda eorum, et pupillos diriperent. *Ibidem cap. 59.*

Conuersum

Conuersum est retrorsum iudiciū, et iustitia longe stetit, quia corrui in plateis veritas, et equitas non potuit ingredi.

Hieremias cap. 5.

Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt, et iudicium pauperum non iudicauerunt. Nunquid super his nō visitabo dicit dominus, aut super gentē huiuscemodi nō visitetur anima mea?

Idem cap. 22.

Hæc dicit dominus: Facite iudiciū et iustitiā, et liberate vi oppressum de manu calumniatoris, et aduenam et pupillū et viduam nolite contristare, neq. opprimatis inique, et sanguinē innocentem ne effundatis in loco isto.

Lucas cap. 11.

Iesus ait: Et vobis legisperitis vobis, quia oneratis homines oneribus quos portare nō possunt, et ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas.

Iacobi 1.

Ira enim viri iustitiam dei non operatur.

Aug. lib. de uera religi. et hab. dist. 4. In istis.

In istis temporalibus legibus quāq. de his homines iudicent cum eas instituerunt, tamen cum fuerint institutæ et firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundū ipsas.

Idem de poeni. et hab. 11. q. 3. Quamuis.

Quamuis vera sint quædā, tamē iudici non sunt credenda, nisi certis indicij demonstrantur.

Idem ad Macedo. et hab. 14. quæ 5. Non sane.

Non ideo debet iudex vendere iustū iudicium, aut testis testimoniū verū, quia vendit aduocatus iustum patrocinium, iuris peritus verū consilium: Illi enim inter utraq. partē ad examē adhibentur, isti ex vna parte consistunt. Cū autem iudicia et testimonia, quæ nec iusta nec vera sunt, vendenda, iniqua et falsa venduntur: multo sceleratius vtiq. pecunia sumit, quia scelerate etiam quamuis a volentibus datur.

Idem contra Macedonum.

Iusti est incedere recta intentione: iudicis autem est iudicare iusto ordine. Modus rogandi iudicē est, ut faciat quod salua fide facere potest.

*Hiero. super epist. ad Galatas et hab. 23.**quest. 5. Iudex.*

Iudex nō est author sceleris homines vincēdo.

Idem sup. Hierem. et hab. ibidem.

Homicidas, sacrilegos et fornicarios punire, nō effusio sanguinis est.

Amb. sup. Beati. et hab. 3. qu. 7. Iudicet.

Iudicet ille de alterius errore, qui non habet in seipso quod condemnet: iudicet qui non agit eadem quæ in alio putauerit puniēda: ne cum de alio iudicat, in se ferat sententiā, iudicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offensione, nulla leuitate ducatur.

Ibidem.

Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit et proposito domesticæ voluntatis, sed iuxta leges et iura pronuntiat, statutis iuris obtemperat, nō indulget propriæ voluntati, nihil præparat et

meditarum de domo desert: sed sicut audit, ita iudicat: et sicut se habet natura, decernit: obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causas merita, nō mutat. Discite iudices seculi quē in iudicando tenere debeatis affectum, quam societatem, quam sobrietatem, quam sinceritatem. *Ibidem.*

Qui iudicat, voluntati suæ obtemperare non oportet, sed tenere quod legum est. *Ibidem.*

*In iudicando cordi magis est custodia veritatis, quam obedientia voluntatis.**Idem lib. de Officijs.*

In iudicio gratia absit, causæ merita decernant.

Gregorius. et habetur 2. q. 3. Qui recte.

Qui recte iudicat et præmium remunerationis expectat, fraudem in deum perpetrat: quia iustitiam quā gratis impartiri debuit, acceptione pecuniæ vendidit. Bonis male viuunt, qui pro temporali lucro iuste iudicant: tales quippe ad veritatem non iustitiæ defensio, sed amor præmij prouocat: quibus si spes nummi subtrahitur, confestim a iustitiæ confessione recedunt. Acceptio nummorum præuicatio veritatis est, unde et pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitabit.

Idem Moralium 19.

Maiores crimina credēda non sunt mox cum audiuntur: sunt tamen citius puniēda, cum vera ceter cognoscuntur.

Idem Moralium 19. super illud Iob 29. Causam quā nesciebam, diligenti sume inuestigabam.

Ad proferendam sententiam nunq. præcipites eē debemus, ne indiscussa temere iudicemus, nec quælibet mala audita nos moueāt, ne passim sine probatione credamus.

Idem homilia 26.

Plerumq. cōtingit ut iudicis locum teneat, cuius ad locum vita minime concordat: ac sæpe agitur, ut vel immeritos damnet, vel aliquos ipse ligatos soluat. Sæpe in soluēdis ac ligandis subditis suæ voluntatis motus, non aut causarum merita sequitur, unde fit, ut ipse ligandi aut soluendi potestate se priuet.

Idem in Moralibus.

Iudicare digne de subditis nequeunt, qui in subditorum causis non merita, sed odium vel gratiam sequuntur.

Isidorus. et habetur dist. 29. Sciendum.

Sciendū est, quod pleraq. capitula ex causa, ex persona, ex loco, ex tēpore cōsideranda sunt, quorū modi quā medullitus nō indaganē, in erroris labyrinthū nōnulli intricādo impinguntur, cū ante iudicāt q. intelligant, ante inculpanē quam iterando lecta perquirant.

Idem de summo bono lib. 3. ca. 58.

Quatuor modis humanū perueritur iudicium: timore, cupiditate, odio, amore. Timore, dū metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus: cupiditate, cum præmio muneris alicuius corrūpimur: odio, cum contra quælibet aduersarium

fariū molimur: Amore, dum amico vel propinquis placere contendimus. *Ibidem.*
 Diues muneribus cito corrumpit iudicē, pauper autem dum non habet quod offerat, non solū audiri cōtēnitur, sed etiā cōtra veritatē opprimitur. Cito violatur auro iustitia. Nullam reus pertimescit culpā, quā redimere nummis existimat. *Idem Soliloquiū lib. 1. ca. 1.*
 Perimit leges auaritia, iudicantium prēmia & dona legibus iura tollunt, vbiq; pecunia vincit vbiq; venale iudicium est. *Cassiodoro lib. 1. epist. 3.*
 Facilis recti persuasor est innocēs iudex. Excelsus tunc sunt in formidine, cum credunt iudicibus displicere. *Idem lib. 3. epist. 28.*
 Tamdiu iudex dicitur, quādiu iustus putatur. *Idem lib. 3. epist. 29.*
 Inumbrat publicam formam in consule tenacitatis obcuritas. *Boet. de Conso. lib. 1. pro. 4.*
 Si inflammare sacras aedes voluissim, si sacerdotēs impio iugulare gladio, si bonis omnibus necem struxisse diceremur, præsente tamen sententiā confessum conuictum ue punisset. *Alanus de Complacenti nature.*
 Si autē iudicis vel aduocati sulphuret pecunia, Orpheī lyra, carmen Amphionis, musa Virgilij, voce pecunię suffocantur. Quid plura? vbi nūmus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauescit. Vbi nummus militat, Hectoris militiæ fulgura compescuntur. Vbi pugnat pecunia, virtus expugnat Hercules. Nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuersis. *Innocentius de miseria hominis.*
 Iudices mali non attendunt merita causarum, sed pecuniarū merita: non iura, sed munera: nō iustitiā, sed pecuniā: non quod ratio dicat sed quod volūtas affectat: nō quod lex sentiat, sed quod mens cupit. Nō inclināt ad iustitiam animū, sed iustitiā declinat ab animo, non vt quod licet hoc libeat, sed vt liceat quod liber. *Seneca ad Lucillum epistola 88.*
 Prorsus persuasissimus quod multi furto nō erubescunt, quod multi adulterio gloriantur. Nā sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. *Idem in Prouerbijs.*
 Ad poenitendum properat, qui cito iudicat. In iudicando criminosa est celeritas. *Seneca in Hercule furente.*
 Iudex futurus sanguine humano abstine quicūq; regnas, scelerata taxantur modo maiore nostra. *Idem Tragoē. 7.*
 Si iudicas, cognosce: si regnas, iube. *Ibidem.*
 Qui statuit aliquid parte in iudicia altera, equum licet statuerit, haud equus est. *Aristo lib. Rhetoricorum.*
 Litigantis nihil est nisi ostēdere, quia res est vel non est, vel quia facta est aut quia non facta est, verum autem sit iusta vel iniusta, oportet ipsum iudicem cognoscere, & non discere à litigantibus. *Idem lib. 7. Ethicorum.*
 Iudex est qui in ciuilibus concertationibus inquisita iudicat. *Idem lib. 3. Topico.*
 Nemo eligit iuuenes iudices, aut duces: quia nō

constat eos prudentes esse, sed eligit ad fortitudinem. *Idem lib. 1. Rhetoricorum.*
 Amor, & odium, & proprium commodum, sæpe faciunt iudicem non cognoscere verum. *Luert. Dioge. de uita & moribus philoso.*
 Interrogatus Solon quid est rex? Respondit, fortis potestas. Quid lex? Araneæ tela: quia si in eam inciderit quid debile, retinetur: graue autem pertransit tela rescilla. *Ibidem.*
 Iudex bonus nemo erit, nisi qui de se alterum cognouerit iudicari. *Ibidem.*
 Qui innocentem dānat, seipsum vulnerat: quoniam sua sententiā semper reus seipsum punit conscientia. *Ibidem.*
 Cum Xenocrates vidisset quendam latronem duci ad patibulum, subrisit dicens: quod magni fures minores morte damnabant. *Cicero Rhetoricorum ueterum lib. 2.*
 In iudicijs quid æquum sit quæritur. *Ibidem.*
 Non oportet ante supplicium quā iudicium interponere. *Idem Rhetorico lib. 2.*
 Duabus de causis iudicem iudicare oportet, si aut scriptum sit obscure, aut neget aliquid aduersarius: Cum & scriptum sit aperte, & aduersarius omnia confiteatur, tunc iudicem legiparere, non interpretari legem oportet: Nā summa prudentia est, cum quis cōtra id quod scriptum sit, aliquid probare velit. *Ibidem.*
 Iudex is videtur legi obtemperare, qui sententiā eius, non qui scripturā sequitur: si leges duę aut plures, aut quotquot erunt conseruari nō possunt, quia discrepāt inter se, ea maxime cōseruanda putetur, quę ad maximas res pertine re videtur, & maxime conseruanda est ea lex, q̄ diligentissima & sancta est: multis etiā in legibus multa præterita sunt, quę idcirco præterita arbitrantur, q̄ ex cæteris de quibus scriptū est intelligi possunt. Nam oportet cōiectura ex eo quod scriptum est, ad id quod non sit scriptū peruenire. Nemo enim potest omnes res per scripturā completi, sed is commodissime scribit, qui curat vt quędam ex quibusdam intelligantur. *Idem lib. de Oratore.*
 Plura multo homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracūdia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua commotione mentis, quā veritate aut præscripto, aut in eis norma aliqua, aut iudicij formula, aut legibus. *Idem Officio lib. 3. cap. 11.*
 Ponit enim personas amici, cū induit personā iudicis. Tantū dabit amicitia, vt verā amici causam esse malit, & vt orandæ litis tempus quo aliquid per leges liceat, accommodet. *Idem Officio lib. 3. cap. 16.*
 Iudicis est enim semper in causis verum, patroni autem nonnunquam verisimile, *Valerius*

Valerius Maximus libro. 7.
 Qam porro subtiliter Anacharsis leges aranearū celis comparabat, nam vt illas infirmiora animalia retinere, valentiora trāsmittere: ita his humiles & pauperes constringi, diuites & præpotentes non alligari aiebat. *Quintilianus declamatione 10.*
 Multum me vel vos fallit opinio iudices, si villā causam ita euidenter deferri in forum posse putatis cui nulla mendaciū velamenta contingant. *Lucius Apuleius de asino aureo lib. 3.*
 Non ad instar barbaricę veritatis, vel tyrannicę impotentiaē daminari debet aliquis inauditus, & in pace placida tam dirum seculo prodi non debet exemplum. *Phocylides.*
 πᾶσι δὲ δικαστὰς ὁμοῦ, καὶ πρὸς τὴν ἑκάστην ἀρετὴν. *Id est.*
 Omnibus iusta distribue, neq; iudiciū ad gratiā trahas. *Id est.*
 μὴ πρὶν πρὸς ὅσον. *Id est.* Noli iudicare faciem. *Idem.*
 ὅς οὐ νομῶν δικαστὴς, οἱ δὲ δικὰς μὴ νομῶν δικαστὴς. *Id est.*
 Si tu male iudicaueris, te deus deinde iudicabit. *Idem.*
 μὴ δὲ πρὶν πρὸς ὅσον δικαστὴς ἀνδρῶν δικαστὴς. *Id est.*
 Nunquam iudicium facere imperitos viros permittes. *Cleobulus.*
 τὰ δὲ δικαστὰς πρὶν. *Id est.* Iuste iudica. *Menander.*
 καὶ τὴν ὁρμήν οὐκ ἔστιν ἡσθὴ πρὶν ἐκδοῦν. *Id est.*
 Accusare non licet & iudicare simul. *Idem.*
 ἀνέλεος οὐκ ἔστιν ἡ δικαστὴς. *Id est.*
 Inexamiatum ne punies ullum. *Ovidius Trist lib. 1. Elegia. 1.*
 Iudicis officium est, ut res ita tempora rerum *Quære, quæ sit tempore tutus eris.*
Idem de Ponto li. 2. Elegia. 2.
 Non est confessi causa tuenda rei. *Horatius Carminum lib. 2.*
 Quoties bonus atq; fidus *Iudex honestum prætulit utili,*
 Retecit alta dona nocentium, *Vultu per obstantes cæterus,*
 Explicuit sua victor arma. *Idem Sermorum lib. 2.*
 Male uerum examinat omnis *Corruptus iudex.*
Iuuenalis Satyra. 2.
 Dat ueniam coruīs, uexat censura columbas. *Iudicium finale erit vniuersalis separatio bonorum à malis, ex bea. Tho. 4. sent. distinct. 48. q. 1. artic. 1.*
 Iudicium generale fiet circa montem oliueti vbi est vallis Iosaphat, & circa locum illum Christus descendet, sicut inde ascendit, vt idem esse ostendatur, qui descendit, & qui ascendit, ex bea. Tho. 4. sent. dist. 48. q. 1. arti. 4.
David Psalm. 95.
 Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. *Ecclesiastes cap. 11.*
 Lætare ergo iuuenis in adoleſcētia tua, & in bono sit cor tuū in diebus iuuentutis tuę, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorū tuorū, & scito quod pro omnibus his adducet te deus in iudicium. *Ibidem cap. 12.*
 Cuncta quæ fiunt adducet deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum sit.

Ecclesiastici cap. 12.
 Et impijs & peccatoribus reddet vindictam custodiens eos in die vindictæ. *Esaias cap. 3.*
 Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. *Iohel. cap. 2.*
 Magnus enim dies domini & terribilis valde, & quę sustinebit eum? *Malachi. 4. cap. 3.*
 Et accedā ad vos in iudicio, & ero testis vobis: maleficus & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliāt viduas & pupillos & opprimunt peregrinum, nec timebunt me, dicit dominus exercituum. *Machabeorum lib. 2. cap. 12.*
 At vero fortissimus Iudas hortabatur populi cōseruare se sine peccato sub oculis, videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum q̄ prostrati sunt. Et facta collatiōe duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolimā offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene & religiose de resurrectione cogitans. Nisi enim eos qui ceciderāt, speraret resurrecturos, superfluum videret & vānum orare pro mortuis: & quia considerabat, quod hiquicū pietate dormitionē acceperāt optimam haberent repositam gratiam. Sacta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. *Matth. cap. 13.*
 Sicut ergo colliguntur zizania & igni comburantur, sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. *Ibidem cap. 25.*
 Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angelici cum eo, tunc se debet super sedē maiestatis suę, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis, & statuet oues quidem à dextris, hœdos autem à sinistris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratū vobis regnū à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi māducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus eram, & operuistis me: infirmus eram, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebūt ei iusti, dicentes: Dominus quādo te vidimus esuriētē, & pauius: sitiētē, & dedimus tibi potū? Quādo autē te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudū & cooperimus te: aut quādo te vidimus infirmū, aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amen dico vobis, quanti diu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet & his qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi māducare: sitiui, & nō dedistis mihi potum: hospes eram, & nō collegistis me: nudus, & non operuistis me: infirmus & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt ei

et ipsi dicentes: Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quando non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis: et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.

Marci cap. 12.

Cum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli dei in cœlis

Idem cap. 13.

Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus usque nunc, neque fiet. Et nisi breviaisset dominus dies, non fuisset salva omnis caro. Ibidem.

De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater: videte, vigilate et orate, nescitis enim quando tempus sit. Ibidem.

Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus veniet, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane: ne cum venerit repente, inveniatis vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Lucas cap. 17.

Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt fulget: ita erit filius hominis in die sua. Ibidem cap. 2.

Erunt signa in sole et luna et stellis, et in terris præfura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum, et ceteris hominibus præ timore et expectatione quæ supervenient vniuerso orbi: nam virtutes cœlorum movebuntur. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et maiestate. Ibidem.

Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante filium hominis. Ioannes cap. 5.

Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio habere vitam in semetipso, et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii dei, et procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii. Ibidem cap. 11.

Scio quia Lazarus resurget in resurrectione in novissimo die. Paulus ad Corint. 1. cap. 5.

Dies enim domini in igne declarabit, quia in igne reuelabitur, et unusquisque opus quale sit, ignis probabit. Idem ad Corint. 2. cap. 5.

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.

Idem ad Thessal. 1. cap. 4.

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini, sicut ceteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Iesus mortuus est et resurrexit, ita deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu domini non præveniemus eos qui dormierunt: quoniam ipse dominus

in iussu et in voce archangelorum et in tuba dei descendet de cœlo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëre, et sic semper cum domino erimus. Itaque consolamini invicem verbis istis.

Ibidem cap. 5.

De temporibus autem et momentis fratres non indigetis ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repente eis superveniet interitus: sicut dolor in vtero habentis, et non effugient.

Idem ad Timoth. 2. cap. 3.

Hoc autem scito, quia in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obediētes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminales, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, et voluptatibus amatores magis quam dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem abnegantes. Petri apost. 1. cap. 4.

Omniū autem finis appropinquabit, estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. Ibidem.

Et si iustus quidem vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? ita et hi qui patiuntur secundum voluntatem dei, fidei creatori commendent animas suas in benefactis. Ibidem 2. cap. 3.

Venient in novissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes. Ibidem.

Vnus dies apud dominum sicut mille anni, et mille anni sicut unus dies. Non tardat dominus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos, nolens aliquis perire, sed omnes ad poenitentiam reverteri. Adveniet autem dies domini sicut fur, in quo cœli magno impetu transibunt, elementa vero calore solvantur. Terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum dei domini: per quæ cœli ardentes solvantur, et elementa ignis ardore tabescent. Novos vero cœlos, et novam terram, et promissa ipsius expectamus in quibus iustitia habitat. Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace, et dominum nostrum Iesum Christum longanimitatem, salutem arbitremini.

Apocalypsis cap. 1.

Ecce venit Iesus Christus cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et quicumque pupugerunt.

Augustinus homilia 12.

De adventu sponsi clamor in media nocte fit, quia sic dies iudicii surripit ut prævidere non valeat quando venit. Idem lib. de Civitate dei.

Tunc manifestus veniet inter iustos iudicaturus iuste, qui occulte venerat iudicandus ab iniustus iniuste. Idem lib. 3. de Symbolo.

Ille iudex nec gratia prævenitur, nec misericordia iam fle.

iam fleatur, nec pecunia corrumpitur, nec satisfactio vel poenitentia mitigabitur. Hic dum tempus habet agat anima pro se, quando locus est misericordiae, quia ibi erit locus iustitiae.

Hieronymus et habetur 11. q. 3. Aestimant quidam.

Nec arbitrandum est in die iudicii illos tantum à dei filio denegandos, qui in martyrio Christum negaverunt: sed et illos omnes quos opere, vel sermone, vel cognitione Christus negat, vel confessus confitetur: de hac puta confessione qua discipulis præcepit, dicens: Eritis mihi testes in Hierusalem, et in omni Iudæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Idem ad Heliodorum.

Veniet dies illa veniet, in qua corruptum hoc mortale induat incorruptionem et immortalitatem. Beatus ille servus quem invenerit dominus vigilantem, tunc ad vocem tubæ pauebit terra, cum populis tu gaudebis. Iudicaturus domino lugubris mundus immugiet, et tribus ad tribum peccata ferient. Potentissimi quondam reges nudo latere palpabunt. Exhibebitur tunc cum prole sua igneus Iupiter, adducetur cum suis stultus Plato discipulis, Aristoteli argumenta non proderunt, tunc tu rusticanus et pauper exultabis, et dices: ecce iudex qui inuolutus panis in præsepio vagiit, hic est operarii et quæstuarie filius, hic qui matris gestatus sinu, deus homo fugit in Aegyptum, hic vestitus cocino, hic pungentibus spinis coronatus, hic magus daemonium habens et Samaritanus, cerne manus Iudæe quas fixeras: cerne latrone Romane quod foderas, vide te corpus an idem sit quod dicebas.

Idem in epistola 34.

Dicimus quoque et iudicium futurum, in quo iudicio unusquisque recipiet propria corporis putrefactum, siue bona, siue mala: quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis diabolus qui omnibus existit causa peccati? De quo sentimus illud quod scriptum est in Evangelio, quia et ipse diabolus et omnes angeli eius cum iis quæ opera eius faciunt, et criminantur: fratres cum ipso pariter æterni ignis hereditatem patientur. Si quis autem negat diabolum ignibus æternis mancipandum non esse, partem hereditatis dei cum ipso, sed eam in igne accipiat, ut sentiat verum esse quod negavit. Idem super Mattheum.

Siue comedam, siue bibam, siue aliquid aliud faciam, semper vox illa videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui et venite ad iudicium. Quoties diem iudicii cogito, totus corde et corpore contremisco. Si qua presentis vitæ est læticia, ita agenda est, ut nunquam amaritudo futuri iudicii recedat à memoria. Ibidem.

Non est nostrum nosse tempora, id est non expedit nobis diem iudicii nosse, sed semper incerti de adventu iudicis sic quotidie vivamus quasi die altera iudicandi sumus. Ibidem.

In die iudicii sol et luna obscurabuntur, non diminutione luminis, sed comparatione veri luminis. Alioquin legimus solem habitum septuplum luminis, sed comparatione veri lucis omnia tenebro

sa erunt. Ambrosius lib. de Officiis.

Nihil est quod magis proficiat ad vitam honestam, quam ut credamus eum iudicem futurum, quæ et occulta non fallunt, indecora offendunt, et honesta delectant. Gregorius et habetur di. 25. Qualis. Qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio apparebit, vel representabitur: sed tamen de quibusdam culpis esse ante iudicium purgationis ignis credendus est, pro eo quod veritas dicit: Quia si quis in spiritum sanctum blasphemias dixerit, neque in hoc seculo remittitur ei, neque in futuro: in qua sententia datur intelligi quasdam culpas in hoc seculo, quasdam in futuro posse relaxari. Quod autem de uno negatur consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Sed tamen ut prædixi, hoc est de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est: sicut assiduus et otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ familiaris, quod vix sine culpa, vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant, sciunt: quæ et post mortem gravant, si adhuc in vita positus minime mortem fuerint relaxata.

Idem libro 34. Moralium.

Sunt enim nunc etiam qui idcirco peccatis suis ponere finem negligunt, quia habere quandoque finem futura super se iudicia suspicantur: quibus breviter respondemus: Si quandoque finis datur supplicia reprobis, quandoque ergo finis datur sunt gaudia bonorum. Per semetipsam namque veritas dicit: Ibi sunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Idem in homi. Homo quidam erat dives. Ante retributionem extremi iudicii, iniusti quosdam iustos in requie conspiciunt, ut eos videntes in gaudio, non solum de supplicio suo, sed etiam de illo rum bono crucientur: iusti autem in tormentis semper intuentur iniustos, ut hinc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod misericorditer euaserunt. Tantoque maiores creatori suo gratias referunt, quanto vident in aliis, quod ipsi perierunt, si essent derelicti potuerant. Idem homi. 25.

In extremo die iudicii, cum apertis cœlis, ministrantibus angelis, confestim apostolis, in sede maiestatis suæ Christus apparebit, omnes hunc electi pariter et reprobi videbunt, ut et iusti de munere retributionis sine fine gaudeant, et iniusti de ultione supplicii in perpetuum gemant.

Idem super Mattheum.

In illa distributione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusationis: quippe quia ille fortis increpat, qui testis conscientie intus animam accusat.

Idem super illud Mattheum. Omnes capilli vestri numerati sunt.

Sic deus vias nostras considerat, et gressus dinumerat, ut nec minimæ cogitationes ac verba minutissima quæ apud nos viguerunt eius iudicio in discussa remaneant.

Idem super illud Mattheum. 24. In nubibus cœli cum maiestate. In maiestate visuri sunt, quem in humilitate videri noluerunt, ut tanto districtius virtutem sentiant, quanto ceruicæ cordis ad eius presentiam non inclinant.

Ioannes Chrys. super illud Mat. 24. Et virtutes coelorum mouebuntur.

Exurgente rege coelesti iudicare viuos & mortuos virtutes angelicæ mouebuntur, terribiles ministri terribilem dominum præcedent. *Ibidem.* Patres familias moriente, domus turbatur, familia plangit, & nigris se vestimentis induit: sic humani generis propter quod facta sunt circa finem cōstituitur, coelium mysteria lugent, & candore posito tenebris induuntur. *Idem super Mattheum.*

In illo die nihil est quod respondeamus, ubi coelum & terra, aer & aqua, & totus mundus stabit aduersus nos in testimonium peccatorum nostrorum: & si omnia taceant, ipsæ cogitationes nostræ, & ipsa opera specialiter stabunt ante oculos nostros, nos ante deum accusantes.

Idem super 1. ad Corint. 15.

Vere vox magna, vox tubæ terribilis, cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit, inferos aperit, portas æreas frangit, vincula mortuorum dirumpit, & de profundo abyssi animas liberat corporibus suis assignat. Hæc autem omnia citius consumit in opere, quàm sagitta transit in aëre, dicente apostolo: In momento, in ictu oculi. *Bernardus super Cantica.*

Veniet dies illa in qua plus valebunt pura corda, quàm astuta verba, consciëntia bona, quàm marsupia plena: quoniam quidem iudex ille nō fallitur verbis, nec flectitur donis.

Lactantius Fir. lib. 7. diu. insti. cap. 15.

Propinquante igitur huius seculi termino humanarum rerum statum cōmutari necesse est, & in deterius nequitia inualecente prolabi, ut iā nostra hæc tempora quibus iniquitas & malitia vsq; ad summum gradum creuit: in illius tamen insanabilis mali comparatione scēlicia & prope aurea possint iudicari. Ita etenim iustitia rarefcet, ita impietas & auaritia & cupiditas & libido crebrescet, ut si qui tum forte fuerint boni, prædæ sint sceleratis, ac diuexentur vndiq; ab iniustis. Soli autem mali opulenti sint, boni vero in omnibus contumelijs, atq; in egestate iacentur: confundetur omne ius, & leges interibunt. Nihil tunc quispiam habebit, nisi aut quæsitum, aut defensum manu, audacia, & vi omnia possidebūt. Nō fides in hominibus, nō pax, non humanitas, nō pudor, non veritas erit. Atq; ita neq; securitas, neq; regimen, neq; requies à malis vlla. Omnis enim terra tumultuabitur, frement vndiq; bella, oēs gentes in armis erunt, & seinuicē oppugnabunt. *Idem capit. 16.*

Quomodo autem id futurum sit ne quis incredibile arbitretur, ostendam. In primis multiplicabitur regnum, & summa rerum potestas per plurimos dissipata & concisa minuetur, tunc discordiæ ciuiles in perpetuum ferētur, nec vlla requies bellis exitiabilibus erit, donec & reges decē pariter existant: qui orbem terræ non ad regendū, sed ad consummandū partiantur. Hi exercitiibus in immensum auctis & agrorum cultibus destitutis, quod est principium euersiois & cladis, disperdent omnia & comminuent & vorabunt.

Tunc repente aduersus eos hostis potentissimus ab extremis finibus plagæ septentrionalis orientur, tunc Asiam obtinebunt, assumetur in societatem à cæteris, ac princeps omnium constituetur. Noua cōsilia in pectore suo volutabit, ut proprium sibi constituat imperium. Leges commutabit & suas sanciet, contaminabit, diripiet, spoliabit, occidet. Deniq; immutato nomine, atq; imperij sede trās lata confusio ac perturbatio humani generis cōsequetur. Tam vero detestabile atq; abominandum tempus existet, quod nulli hominum sit vita iucunda. Euerentur funditus ciuitates, atq; interibunt: non modo ferro atq; igni, verum etiam terræ motibus assiduis, & eluuiæ atq; rum & morbis frequentibus, & fame crebra. Aer enim vitabitur, & corruptus ac pestilens fiet, & modo importunis imbribus, modo inutili siccitate, nunc rigoribus, nunc æstibus nimijs. Nec terra homini dabit fructum, nec seges quicquā, nō arbor, non vitis feret: sed cum in flore spem maximam dederint, in fruge decipiunt. Fontes quoq; cum fluminibus arefcēt, ut ne potus quidem suppetat, & aquæ in sanguinem, aut amaritudinem mutabuntur. Propter hoc deficiet, & inter ra quadrupes, & in aëre volucres, & in mari pisces. Prodigia quoq; in coelo mirabilia mentes hominum maximo terrore confundent. Et crines cometarum & solis tenebræ, & color lunæ, & cadentium siderum lapsus.

Ibidem lib. 7. cap. 17.

Sed planius quomodo id eueniat exponā. Imminēte iam temporum conclusione propheta magnus mittetur à deo qui conuertat hoīes ad dei cognitionem, & accipiat potestatem mirabilia faciendi. Vbiq; non audierint eum hoīes claudet coelum, & abstinebit imbres, & aquam conuertet in sanguinem, & cruciabit illos siti ac fame & quicq; conabit eū ledere, procedet ignis de ore eius atq; comburet illum. His prodigijs atq; virtutibus conuerter multos ad dei cultū. Peractisq; operibus eius alter rex orientur ex Syria, malo spiritu genitus, euerfor ac proditor generis humani, qui reliquias illius prioris mali cum ipso simul debeat. Hic pugnabit aduersus prophetam dei & vincet, & interficiet eum, & in sepulchrum iacere patietur: sed post diem tertium reuiuifcet, atque inspectantibus & mirantibus cunctis rapietur in coelum. Rex vero ille deterimus erit quidem & ipse: sed mendaciorū propheta, & seipsum cōstituet ac vocabit deum: & seculi iubebit, ut dei filii: & dabitur ei potestas ut faciat signa & prodigia, quibus visis irretiat homines ut adorent eum. Iubebit ignem descendere de coelo, & solē à suis cursibus stare, & imaginem loqui, & fieri hæc sub verbo eius, quibus miraculis etiam sapientium plurimi allicient ab eo: tunc eruer de templū conabitur, & iustū populum prosequetur: & erit pressura & contritio, qualis nunquā fuit ab initio mundi. Quicq; crediderint & accesserint ei, signabuntur ab eo tanq; pecudes

pecudes, qui autem recusaerint notā eius: aut in montes fugient, aut comprehēsi exquisitis cruciatibus necabuntur. Idem iustos homines obtuliet libris prophetarum, atq; ita cremabit, & dabitur ei desolare orbem terræ mensibus 42. id erit tempus quo iustitia proijcietur & innocentia odio erit, quo mali bonos hostiliter prædabuntur. Non lex, aut ordo, aut militiæ disciplina seruabitur: non canos quisquam reuerbitur, non officium pietatis, non sexus aut infantie miserebitur. *Idem libro 7. cap. 18.*

Hæc ita futura esse tū prophetæ omnes ex dei spiritu, tū etiam vates ex instinctu dæmonum cecinerunt. Hydaspes enim quem superius nominaui descripta iniquitate seculi huius extremi, pios ac fideles à nocentibus segregatos ait cum fletu & gemitu exituros esse ad coelum manus, & imploratos fidem Iouis, Iouem respecturū ad terram & auditurum voces hominum, atq; impios extincturum, quæ omnia vera sunt, præter vnum, quod Iouem dixit illa facturum quæ deus faciet: sed & illud non sine dæmonum fraude subtractum est, missum iri tunc à patre filium dei, qui deletis omnibus malis pios liberet. *Ibidem cap. 19.*

Oppresso igitur orbe terræ, cum ad destruendā immensarum virium tyrannidem humanæ opes defecerint: siquidem capto mundo cum magnis latronum exercitijs incubabit. Diuino auxilio tanta illa calamitas indigebit: commotus igitur deus, & ancipiti periculo, & misera complo ratione iustorum, mittet proinus liberatorem: tunc aperietur coelum medium intempesta nocte & tenebrosa, ut in orbe toto lumen descendens dei tanquam fulgor appareat, quod Sybilla his versibus locuta est, *ἡ πύρρ' ἐν λαῷ πύρρ' οὐδ' ἐν ἰσχυρῇ πύρρ' ἡ μάχη.* id est. Cum venerit ignis erit tenebræ in media nocte obscura: hæc est nox quæ à nobis propter aduentum regis ac dei nostri per uigil celebratur. Cuius noctis duplex est ratio, quod in ea & vitam tum recepit, cum passus est, & postea orbis terræ recepturus est regnum, hic est enim liberator & iudex, & victor, & rex, & deus, quē nos Christum vocamus, qui prius quā descendat, hoc signum dabit. Cadet repente gladius de coelo, ut sciant iusti ducem sanctæ militiæ descendurum. Et descendet comitantibus angelis in medium terræ, & præcedet eum flamma inextinguibilis, & virtus angelorū tradet in manus iustorum multitudinem illam quæ montem circumsederit, & cōciderit ab hora tertia vsq; ad vesperam, & pluet sanguis more torrentis, deletisq; omnibus copijs impius solus effugiet, & peribit ab eo virtus sua. Hic est autem qui appellatur antichristus: sed seipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & victus effugiet, & bellum sæpe renouabit, & sæpe vincetur donec quarto prælio confectis omnibus impijs debellatus & captus, tandem scelerum suorum luet poenas. *Idem lib. 7. cap. 20.*

Post hæc aperientur inferi, & resurgent mortui,

de quibus iudicium magnum ipse idem rex ac deus faciet, cui summus pater & iudicandi, & regnandi dabit maximam potestatem.

Idem libro 7. cap. 21.

Primum igitur dicimus tantam esse dei potestatem, ut eū incorporalia comprehendat, & quem admodū voluerit afficiat. Nam et angeli dei metuunt, quia castigari ab eo possunt inenarrabili quodam modo. Et dæmones reformidant, quia torquentur ab eo & puniuntur. Quid ergo mirum, si cum sint immortales animæ, tamen patibiles sint deo? Nam cum in se nihil habeant solidum & conuētibile, à solidis & corporalibus nullam vim pati possunt. Sed quia in solis spiritibus viuunt, à solo deo tractabiles sunt, cui virtus & spiritalis substantia est. Sed tamen docent nos sanctæ literæ quem admodum poenas impij sunt laturi. Nam quia peccata in corporibus cōtraxerunt, rursum carne induent, ut in corporibus piaculum soluant, & tamen nō erit caro illa quam deus homini superiecerit huic terrenæ similis, sed insolubilis ac permanens in æternum, ut sufficere possit cruciatibus, & igni sempiterno: cuius natura diuersa est ab hoc nostro quo ad vitæ necessaria vitimur, quini si alicuius materiæ fomite alatur extinguitur. At ille diuinus per seipsum semper uiuit, ac viget sine vllis alimentis, nec admixtum habet fumum, sed est purus ac liquidus, & in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliq; sursum versus vrgetur, sicut hoster quem labes terreni corporis, quo tenetur, & sum intermixtus exilire cogit, & ad coelestem naturam cum trepidatione mobili subuolare. Idem igitur diuinus ignis eademq; vi atq; potētia & cremabit impios, & recremabit: & quantum ex corporibus absumet, tantum reponet ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit, quod potētia in vulturem & Tytium transtulerunt. Ita sine vllō reuiuifcentiū corporum detrimento, aduret tūcum ac sensum doloris afficiet. Sed & iustos cum iudicauerit deus etiam igni eos examinabit. Tū quorum peccata vel pondere vel numero præualuerint præstringentur ab igni, atq; comburentur. Quos autem plena iustitia & maturitas virtutis incoerit, illum ignem non sentient. Habent enim aliqd in se dei quod vim flammæ repellat ac reiciat. Tanta est vis innocentie, ut ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accipit à deo hanc potestatem, ut impios vras, iustis obtemperet. *Idem libro 7. capit. 23.*

Non igitur renascentur, quod fieri non potest, sed resurgent, & à deo corporibus induentur & prioris vitæ factorumq; omnium memores erūt, & in bonis coelestibus collocati, ac fruētes iucunditate innumerabilium copiarum præsentis deo gratias agēt, quod malum omne deleuerit, quod eos ad regnum vitamq; perpetuam suscitauit. *Idem libro 7. cap. 24.*

Veniet summi & maximi dei filius, ut viuos ac mortuos iudicet.

Idem libro 7. cap. 25.

Completis

Completis annorum sex millibus mutationē istā fieri oportere, & iā propinquare illum summū conclusionis æternæ diē de signis quæ dicta sunt à prophetis licet noscere. Prædixerunt em̃ signa quibus consummatio temporum, & expectanda sit nobis in singulos dies & timenda. Quādo tamen compleatur hæc summa docent hi qui de temporibus scripserunt, colligentes ea ex literis sanctis, & ex his varijs historijs quantus sit numerus annorum ab exordio mundi, qui licet varient, & cum aliquantulum numeri eorum summa dissentiat, omnis tamen expectatio non amplius quā in ducentorum videtur annorum. Etiam res ipsa declarat lapsum ruinamq; breui fore, nisi quod incolumi vrbe Roma nihil istius videtur esse metuendum. At vero cum caput illud orbis ceciderit, nō potest esse cōperit quod Sibyllæ fore aiunt. Quis dubitet venisse iam finem rebus humanis orbisq; terrarum? Illa est ciuitas quæ adhuc sustentat omnia, precandusq; nobis & adorandus est deus coeli, si tamen statuta eius & placita deferri possunt, ne citius quā putemus tyrannus ille abominandus veniat, qui tantum facinus molitur, ac lumen illud effodiat, cuius interitu mundus ipse lapsurus est.

Origenes super epistolam ad Rom. lib. 2.

Cum bona vel mala cogitamus in corde nostro, & bonarum quā malarū cogitationū notæ quædam & signa relinquuntur, quæ in die iudicii reuelabuntur. Anselmus de similitudinibus mundi. A dextris erunt peccata accusantia, à sinistris infirmita dæmonia: subitus horrendum chaos inferni, desuper iudex iratus: foris mundus ardens, intus conscientia vrens. Ibi vix iustus saluabitur. Heu miser peccator sic deprehensus quo fugies? latere erit impossibile, apparere intolerabile.

Lucanus in principio lib. 1. Pharsaliæ.

— Si cum compage soluta

Secula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos omnia mixtis
Sydera syderibus concurrent, ignea pontum
Astra petent, tellus extendere littora nolet,
Excutietq; freitum, fratri contraria phoebe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi, totaq; discors
Machina diuisi turbabit fœdera mundi.

Quidius Metamor. lib. 1.

Ipsæ quoq; in satis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia coeli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Franci. Petrar. in triumpho æternitatis.

De guadagni
Veri & falsi si fara ragione,
Chè tuti sien alhora opra daragni.
Vedrafi quanto in uan cura si pone,
Et quanto in danno s'affatiga & suda
Come sono ingannate le persone.
Nesun secreto fia, chi copra o chiuda.
Fia ogne conscientia ochiara, o foscha
Auanti a tutto el mundo aperta & nuda.
Et fia chi ragion iudichi & cognosca.

Poi uederem prahender ciascum suo idaggio,
Come fera scaciata si rimbosca,
Et uedrafi in quel punto di parraggio,
Chè uà sanmo in superbi, oro & terreno
Esser è stato danno, & non uantaggio. Id est,

Lucrorum

Verorum atq; falsorum, fiet nam ratio,
Quæ cuncta fient tunc aranciarum opera,
Videbitur quā stulte cura ponitur,
Et quā damnose laborando sudat:
Qua ratione sint decepti homines.
Nullum secretum fiet, quod factum tegat.
Erit omnis conscientia clara, uel ipsa fusca
Ante totum mundum aperta, & nuda.
Tunc fiet qua ratione iudicet & cognoscat.
Postea uidebimus quēq; capere iter suum,
Vti fra compulsa syluam querit.
Et uidebitur in eo puncto æqualitatis,
Quod uos superbos facit, aurum & terrenum
Fuisse uobis damnum, & lucrum nullum.

Iudicium temerariū seu suspiciosum est cū aliquis iudicat de his quæ sunt dubia vel occulta, propter aliquas leues coniecturas, secundum bea. Tho. secunda secundæ q. 60. arti. 2.

Leuitici cap. 19.

Nō facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis.
Ecclesiastici cap. 19.

Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus. Amicus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.

Matthæus cap. 9.

Vt quid cogitatis mala in cordibus uestris?

Idem cap. 11.

Venit enim Ioannes neq; manducans, neq; bibēs: & dicunt dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt: ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Lucas cap. 6.

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare & non condemnabimini.

Idem 7.

Venit autem Ioannes baptista neq; manducans panem, neq; bibens vinum, & dicunt: dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibēs, & dicunt: ecce homo deuorator, & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum.

Ioannes cap. 7.

Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

Paulus ad Rom. cap. 14.

Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantē non iudicat. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit. Stabat autem. Potens est enim deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. Ibidem.

Tu autē quid iudicas fratrem tuū? aut tu quare spernis fratrem tuū? Oēs enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptū est enim: Viuo ego dicit dominus, quoniam mihi sit cunctis omnem genus, & omnis lingua con-

gua cōstabitur deo. Itaq; vnusquisq; nostrum pro se rationē reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sed hoc iudicate magis, ne po-

natis offendiculum fratri vel scandalum.

Idem ad Corint. I. cap. 4.

Itaq; nolite ante tempus iudicare quo ad usq; veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordiū, & tunc laus erit vnicuiq; à deo. Ibidem ca. 6.

Sic non est inter vos sapiens quisquā qui possit iudicare inter fratres suos, sed frater cū fratre iudicio contendit.

Iacobus in epist. ca. 4.

Nolite detrahare alterutrū fratres mei. Qui detrahit fratri aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legem, & iudicat legem. Si autē iudicas legē non es factor legis, sed iudex. Vnus est enim legislator & iudex qui potest perdere & liberare. Tu autem quis es qui iudicas proximum tuum?

August. in sermone domini in monte, & habetur. 11. q. 3. ca. 1. Temerarium.

Temerarium iudicium plerunq; nihil nocet ei, de quo temere iudicatur. Ei autē qui temere iudicat ipsa temeritas necesse est, vt noceat.

Idem in epist. ad Parentum comitem Arrianū,

& habet. 32. q. 6. Iniquum.

Iniquum est, vt quisq; de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Idem contra Manicheos li. 2.

Nolite iudicare. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta quæ dubium est quo animo fiant in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est: A fructibus eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est, quæ non possunt bono animo fieri. Sunt quædā facta media quæ ignoramus quo animo fiant, quia in malo & bono fieri possunt, de quibus temerariū iudicare, maxime vt condemnemus. Ibidem.

Duo sunt in quibus temerarium est iudicium, cauere debemus cum incertum est, quo animo qd factum sit, vel incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus apparet.

Idem lib. 19. de ciuitate dei.

Ignorantia iudicis plerunq; est calamitas innocentis. Idem de Pasto.

Temerarijs iudicijs plena sunt omnia. De quo desperamus subito conuertitur, & fit optimus. De quo multum præsumperamus deficit, & fit pessimus. Nec timor noster certus est, nec amor. Quid sit hodie quisquam homo vix nouit. Ipse homo in vtrūq; ipse nouit quid hodie, qd aut cras nec ipse. Idem in sermone domini in monte.

Maxime hi temere iudicant, qui de meritis aliorū & faciliereprehendunt, qui magis amant vituperare & damnare quā emendare & corrigere, qd vitium vel superbiæ est vel inuidiæ.

Hiero. in epist. 5.

Non enim conscientia latebras hominibus scire aut nudare permissum est, dicente scriptura: Homo in facie videt, deus autem in corde. Deus solus intima & secreta circūspicit, sed manifesta est vox domini monentis, A fructibus eorum cognoscetis eos, Idem epist. 9.

Vnusquisq; enim nō de futuris, sed de presentibus iudicat. Ambr. super Beati immaculati.

Iudicet ille de alterius errore qui non habet in se ipso quod condemnet, iudicet ille qui non agit eadem, quæ in alio putauerit esse puniendā, nec cū de alio iudicat, in seipsum sententiam ferat. Iudicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla leuitate ducitur.

Grego. super illud Ecclesiastici 7. Noli querere si in iudex nisi ualeas uirtute irrumperere iniquitates.

Debet quisquis proprias uirtutes ppendere, & pro qualitate uirū curā aliorū suscipere, ne dū de loco gloriæ, fiat subditus auctor ruinæ, & qui grauat pondere suarū, velit fieri iudex alienarū culparum. Durum enim est, vt qui nescit tenere moderamina uitæ suæ, iudex fiat uitæ alienæ.

Idem Moralium li. 26.

Hoc solet esse proprium infirmatium iudicum, vt tanto quempiam existiment iustum, quanto ad ipsi conspiciūt omne quod appetit, cum videlicet nouerimus nonnunquā bona terrana iustis subtrahi, quæ largo munere tribuuntur iniustis, & desperatis ægris medici quicquid poposcerint dari præcipiunt, & eis quos ad salutem reduci præuident, quod appetunt dari contradicunt.

Ioan. Chrysostomus.

Sunt aliqui qui de oibus male iudicant, dicūt em̃ si qs studet & vacat humilitati, hypocrita est, si re creationi gulosus est, si patientiæ timidus est, si iustitiæ impatiens est, si simplicitati fatuus est, si prudentiæ malitiosus est, si maturitati phlegmaticus est, si uicunditati dissolutus est, si religioni singularis est, si societati secularis est, si silentio & paci dissimulatio est, si aliorum correctioni, presumptuosus est, si instat uigilijs, si orationibus indifferetis est, si dormitioni somnolentus est, si prædicationi & aliorum salutē, appetitor laudis est, si desistat, negligens est, si habet gratiam hominum, adulator est, si adulari renuit, dicitur qd superbus est. Isido. li. 1. Soliqui. ca. 29.

Animus in corporis habitu apparet, gestus corporis signū est mentis. Occultare potest nec sua uota Venus. Idem lib. 2. ca. 2.

Ancipitem diu delibera sententiam.

Idem cap. 15.

In ambiguis deo serua sententiam.

Idem lib. 8. cap. 31.

Sermo vanus vanæ conscientia index est. Mores hominis lingua pandit. Qualis sermo ostenditur talis animus cōprobatur. Sene. epist. 55.

Argumentum morum ex minimis licet capere, impudicum incessus ostendit, improbum vultus, insanum risus habitusq;.

Bortius de Philosophica consoli. li. 1. Metro. 7.

Tu quoq; si uis	Pelle timorem,
Lumine claro	Sperare fugato,
Cernere uerum,	Nec dolor ad sit,
Tramite recto	Nubila mens est,
Carpere callem,	Vinctaq; frenis,
Gaudia pelle,	Hæc ubi regnant.

Idem lib. de Beneficijs.

E 4

Molestius

Molestius est inter duos amicos quam inter duos inimicos iudicare. Idem in Prouerbijs.
Ad poenitendum prouocat cito qui iudicat. Idem Tantal.
Multa sed trepidius solet detegere uultus. Ibidem.
Magna uolentem quoque consilia produnt. Aristoteles lib. 1. Ethicorum.
Vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit, & horum est bonus iudex. Idem lib. 2. Politicorum.
Melius est iudicare secundum leges & literas quam ex propria scientia vel sententia. Idem lib. 3. Poli.
Turba multa melius iudicat quam vnus tantum. Idem lib. Prædicamentorum.
Dubitare de singulis non est inutile. Cicero Rhetoricorum ueterum lib. 2.
Ex visu multæ trahuntur suspiciones, cum quem admodum apud quos & a quibus educatus & eruditus sit queritur, & quibus cum uiuat, quæ ratione uitæ, quo more domestico uiuat. Idem de Orato. li. 2.
Imago animi est vultus, iudices oculi. Nam hæc sunt vana pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes possit efficere. Fran. Petrar. chali. 1. de Vita solitaria.
Esse autem occultissimæ profundissimæque rei humanæ conscientie iudex nolim, & possunt omnes deo largiente bene viuere. Terent. comœd. 3.
Ita comparatam esse naturam omnium hominum, ut alienæ melius iudicent quæ sua. Idem.
Idque eo fit, quod in re nostra sumus aut gaudio præpediti nimio, aut ægritudine. Martialis Epigram. li. 12. ad Priscum.
Sæpe rogare soles qualis sim Priscæ futurus, si fiam locuples, sumque repente potens. Quæque posse putas mores narrare futuros. Dic mihi, si fias tulleo, qualis eris? Idem Epi. lib. 2. ad Zelotypam.
Cum tibi nota tui sit uita fidesque mariti, Nec premat ulla tuos sollicitudines thoros, Quid quasi pellicibus torqueris incepta ministris? In quibus & breuis est, & fugitiua Venus. Horatius Sermonum li. 1. satyra 3.
Stultus, & improbus hic amor est, dignusque notari, Cum tua præuideas oculis mala lippus inunctis: Cur in amicorum uitis tam cernis acutum, Quam ut aquila, aut serpens Epidaurius? Ibidem.
Parcius hic uiuit, frugi dicatur ineptus, Et iactantior hic paulo est, concinnus amicis Postulat, ut uideatur: est truculentior, atque Plus æquo liber, simplex fortisque habeatur. Caldior est, acres inter numeretur, opinor: Hæc res & iungit, iunctos & seruat amicos. At nos uirtutes ipsas inuertimus, atque Syncerum cupimus uas in crustare, probus quis Nobiscum uiuit, multum demissus homo illi Tardo cognomen pingui damus, hic fugit omnes Insidias nullique malo latius obdit apertum.

Quæ genus hoc inter uite uersetur, ubi acris Invidia, atque uigent ubi crimina, pro bene sano Ac non incauto fictum astutusque uocamus. Simplicior si quis, qualem me sæpe libenter Obtulerim tibi Meccenas, ut forte legentem Aut tacitum impellat, quous sermone molestus, Communi sensu plane caret, inquit, cheu Quam temere in nos met legem sancimus iniquam, Nam uitis nemo sine nascitur, optimus ille est Quis minimis urgetur. Dantes Flor. Parad. canti. ca. 3.
Ne sien le genti anchor tropo sicure Agiudicar, si come quei che stima Le biade in campo, pria che sian mature, Chi ho veduto tuttol verno prima Il prun non star si rigido e feroce, Poscia portar la rosa in su la cima. Et legno vidi gia forte e veloce Correr lo mar per tutto suo camino, Perir al fine allentrar della foce. Non creda monna Berta & ser Martino Per veder vn furare, altro offerere Veder li dentro al consiglio diuino: Che quel puo surgere, e quel puo cadere. Id est, Nec sint homines adhuc securi nimis Ad iudicandum, sicut is, qui existimat Segetes in agro, antequam mature fiant. Vidi ego hyeme tota prima Prunum sese monstrantem rigidam atque ferocem, Postea ferre rosam in suo cacumine. Nauigium uidi quondam ualidum & uelox Currere mare per omne eius iter, Perire tandem dum portum ingreditur. Non credant domina Berta & dominus Martinus Quod uiderint unum furari, alterum offerre, Consilium diuinum ob hoc nouisse: Quoniam ille surgere, hic potest cadere. **I**uramentum græce *κῆρυξ* dicitur. Estque omne animal seruiens homini, secundum b. Tho. primæ parte q. 72. art. 2.
Iuramenti appellatione animalia continentur, quæ vel sarcinas gerunt, vel currus trahunt, bobus duntaxat exceptis, à iuuando, hoc est auxiliando. **I**uramentum siue iusiurandum græce *ῥαπὴ* dicitur. & iuramentum dicitur. Est autem assertio vel negatio de aliquo licito possibili & honesto factæ rei attestatione firmata, secundum Goffri. Hosti. & Archidiaconum.
Iuramentum est duplex, scilicet assertorium quod est de presenti. Et promissorium quod est de futuro, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 89. art. 4.
Iuramentum debet habere tres comites, scilicet veritatem, iudiciū, & iusticiam, secundum eundem ibidem.
Iurare est deum in testem vocare, & est actus latræ. Vnde Hieronymus super Matthæum: Qui iurat, aut veneratur aut diligit eum per quem iurat, ex b. Tho. ibidem.
Iuramentum à iuro dicitur, iuro autem à iure. Quid enim est aliud iurare quam promittere adhibitis testibus nos ita seruatuos, ac si ius esset, hinc etiam adiuratio, de qua supra in adiuratio.

Leui

Leuitici. ca. 5.
Anima quæ iurauerit, & protulerit labijs suis, ut vel male quid faceret, vel bene & non fecerit, & ipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitaque postea intellexerit delictum suum agat poenitentiam pro peccato, & offerat de gregibus agnam siue capram, orabitque pro eo sacerdos & pro peccatis eius. Ibidem cap. 19.
Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen domini dei tui. Deuteronomij cap. 6.
Non usurpabis nomen domini dei tui frustra, quia non erit impunitus, qui super vana nomen eius assumpserit. Ecclesiastes cap. 8.
Ego os regis obseruo, & præcepta iuramenti dei. Ecclesiastici cap. 23.
Iurationi non assuefcas os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio vero dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim seruus interrogatus assidue à liuore non minuitur, sic ois iurans & nominans in toto peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Paulus ad Hebræos cap. 6.
Homines enim per maiorem sui iurant, & omnis controuersie eorum finis ad confirmationem est iuramentum. Iacobus apostolus in epistola ca. 5.
Ante omnia autem fratres mei nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. Sit autem sermo vester, est est, non non, ut non sub iudicio decidatis. Augustinus de sermone domini in monte, & habetur 22. q. 1. Ita ergo.
Ita ergo præcepisse dominum intelligitur ne iuraretur, ne quispiam sicut bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem dilabatur. Quapropter qui intelligitur non in bonis, sed in necessarijs iurationem habendam refrenet se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitas cogat, videlicet cum videtur pigros esse homines ad credendum, quod eis utile est credere, nisi iuratione affirmetur. Idem de sermone domini in monte, & habetur 22. q. 1. Tum aliam.
Tu malum non facis, qui vteris bene iuratione, quæ & si non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas, quod vtiliter persuades, sed à malo est illius cuius infirmitate iurare cogaris. Idem in decollatione sancti Ioannis Baptiste, & habetur 22. q. 4. Quod David.
Quod David iuramentum per sanguinis effusionem non impleuit, maior pietas fuit. Video David piū hominem & sanctum in iurationem temerariam incidisse, & maluisse non facere quod iurauerat, quam iurationem suā hominis fuso sanguine adimplere. Ibidem & habetur. 22. q. 5. Ille qui.
Ille qui hominem prouocat ad iurationem, & scit eum falsum iuraturum esse, vincit homicidam. Quia homicida corpus occisurus est, ille animam (imo duas animas) & eius animam quem iurare pro-

uocauit, & suam. Scis verum esse quod dicis, & falsum quod ille dicit, & iurare compellis. Ecce iuratur, ecce periurat, tu quid inuenisti, imo & tu perijisti, qui de illius morte satiare voluisti.

Idem in sermone de Periurijs, & habetur

22. q. 5. Qui exigit.

Qui exigit iurationem multum inter est, si nescit illud iuraturum falsum an scit. Si enim nescit & ideo dicit iura mihi ut fides ei sit, non est peccatum, tamen humana tentatio est: si autem scit eum fecisse, & cogit eum iurare homicida est. Ille enim se suo periurio interimit, sed iste manum interficentis impressit & pressit.

Idem in sermone & habetur. 22. q. 5. Ecce dico.

Ecce dico charitati vestræ, & qui super lapidē falsum iurat, periurus est. Vnde hoc dico, quia multi etiam in hoc falluntur & putant quia nihil est per quod iurant, non se criminari teneant periurij, prorsus periurus est, quia per id quod sanctum non putas falsum iuras. Sanctum putas cui iuras, non enim quando iuras tibi aut lapidi, sed proximo tuo iuras, homini iuras ante lapidem, sed nunquid non ante deum? non te audiat lapis loquentem, sed punit deus te fallentem.

Idem in epistola ad Publicolan, & habetur

22. q. 1. In nouo.

In nouo testamento dictum est ne omnino iurem, quod mihi quidem propterea dictum esse videtur, non quia iurare peccatum est, sed quia periurare immane peccatum est, à quo longe nos esse voluit, qui omnino ne iuremus commonuit.

Idem & habetur ibidem, ut noueritis.

Ut noueritis verum iurare non esse peccatum, inuenimus & apostolum Paulum iurasse. Quotidie morior propter vestram gloriam fratres quæ habeo in Christo Iesu domino nostro, per gloriam vestram iuratio est, non enim sic ait: Per vestram gloriam morior, quasi vestra gloria me facit mori, quomodo si diceretur per venenum, per gladium, per bestiam, per inimicum mortuus est, intelligeretur faciente inimico, faciente gladio, faciente veneno mortuus est.

Ibidem, & habetur ibidem Quamuis.

Quamuis dictum sit ne iuremus nusquam in scripturis sanctis legisse memini, ne ab aliquo iurationem recipiamus.

Ibidem, & habetur ibidem ca. Mouet.

Mouet te utrū eius fide utendū sit, qui ut eā seruet per dæmonia iurauerit, ubi te volo prius considerare, utrū si quispiā per deos falsos iurauerit se fidem seruaturū & eā seruauerit non tibi videtur bis peccasse: si enim tali iurationi promissam seruaret fidem, ideo tamen peccasse iudicaretur, quia per falsos deos iurauerit. Illud autē nemo reprehenderet quia fidem seruauit. Nunc vero quia & iurauit per quos non debuit, & contra pollicitam fecit fidem, quod non debuit, bis vique peccauit. At per hoc qui vtiur fide illius quem constat iurasse per falsos deos, vtiur non ad malum sed ad bonum & licitum, non peccato illius se sociat qui per dæmonia iurauit.

Idem

Idem Seuerus episcopus habetur. 22. quest. 4.
cap. inter ceteros.

Nec credo sacramentum ad hoc debere fieri ut iniusta iuratio suorum bonorum sit iniuste iurantis expoliatio, et accipienti eterna damnatio. Per iurij namque percutitur poena et velut homicida in extremo examine a iusto iudice degradabitur. per quem sacrosanctum euangelium ad iniustum et illicitum et deo minime amabile quasi testimonium iustae et humane petitionis adducitur.

Idem super Psalmum, Domini est terra, et habetur 22. q. 2. ca. In dolo.

In dolo iurat qui aliter facturus est quam promittit, cum periurium sit nequitur decipere credentem.

Idem super epistolam ad Galatas, et habetur 22. q. 1. cap. Non est contra.

Non est contra praeceptum dei iuratio, quae a malo non iurantis est, sed incredulitatem quo iurare cogit. Nam hic intelligitur ita dominum prohibuisse a iure iurando, ut quantum in ipso est quisque non iuret, quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum et suauem aliquid.

Idem de uerbis Apostoli 1. Cor. 18. et habetur 22. q. 2. cap. Homines.

Homines falsum iurant vel cum fallunt vel cum falluntur. Putat homo verum esse quod falsum est, temere iurat, aut scit, vel putat falsum esse, et tamen pro vero iurat, et nihilominus cum scelere iurat.

Idem super 1. Cor. 2. q. 1. ca. Si peccatum.

Si peccatum esset iuratio, nec in veteri lege diceretur. Non periurabis. Reddes domino iuramentum tuum. Non enim peccatum nobis praeciperetur. Item non vobis dicimus non iurare. Si enim hoc dicimus mentimur. Quantum ad me pertinet non iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus, cum video nisi faciam, mihi non credi, et ei qui mihi non credit non expedire, quod non credit. Hac perpena ratione et consideratione librata cum magno timore dico: coram deo, aut testis est mihi deus, aut scit Christus, quod sic est in meo animo. Et ideo quod plus est, quid amplius est quam est, non non: sed hoc quod amplius est, non iurantis, sed non credentis.

Idem lib. de Mendacio.

Dico vobis. Non iurare omnino, ne, scilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, de facilitate ad consuetudinem, de consuetudine in periurium decidatur.

Hieronymus super Hieremiam, et habetur 22. q. 1. cap. Et iurabunt.

Et iurabunt vivit dominus in veritate, et in iudicio et in iustitia, et benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt: quomodo ergo euangelium iurare nos prohibet? sed hic iuramentum pro confessione dicitur, et ad condemnationem idololorum per quae iurabat Israel. Denique offendicula auferuntur, et iuratur per dominum deum: quod dicitur. Vivit dominus, in testamento veteri iusiurandum est, ad condemnationem mortuorum deorum, per quos iuravit omnis idololatra.

Idem lib. 2. et habetur 22. q. 2. Animaduertendum.

Animaduertendum est, quod iusiurandum hos habeat comites, veritatem, iudicium atque iustitiam, si ista defuerint, neque iam iuramentum erit sed periurium.

Idem super Mattheum lib. 1. et habetur 22. q. 1. Considera.

Considera quod saluator non per deum iurare prohibuit, sed per coelum et terram, et per Hierusalem, per caput tuum, et hoc quia parvulis fuerat lege concessum, ut quomodo victimas deo immolabant, ne eas immolarent idolis, sic et iurare permitterent per deum, non quod recte hoc faceret, sed quod melius est deo id exhibere quam demonijs.

Idem et habetur ibidem ca. Habemus.

Habemus in lege dei scriptum, non periurabis in nomine meo, nec polluas nomen dei tui in vanum. Ideo admonendi sunt omnes, ut diligenter caueant periurium, non solum in altari seu sanctorum reliquijs, sed in communi loquela.

Gregorius super illud Mattheum. Non periurabis.

Non penitus iurare prohibuit, sed occasionem periurij, quod perfectius est, evitare docuit.

Idem super Chrysostomum. et habetur 22. q. 1. ca. Si aliqua.

Si aliqua causa fuerit modicum videtur facere qui iurat per deum, qui autem per euangelium maius aliquid fecisse videtur, quibus dicendum est: Stulti propter deum scripturae sanctae sunt, non deus propter scripturas.

Idem et habetur 22. q. 5. cap. Iuramentum.

Iuramenti huiusmodi causa est, quia omnis qui iurat ad hoc iurat, ut quod verum est loquatur. Et ideo dominus inter iuramentum et loquelam nostram nullam vult esse distantiam, quia sicut in iuramento nullam convenit esse perfidiam: ita quoque in verbis nostris nullum debet esse mendacium, quia utrumque et periurium et mendacium diuini iudicii poena damnatur, dicente scriptura. Os quod mentitur occidit animam. Quisquis ergo verum loquitur iurat, quia scriptum est. Testis fidelis non mentitur.

Idem et habetur ibidem.

Qui periurare paratus, antequam periuretiam periurus esse videtur, quia deus non ex operibus iudicat, sed ex cogitationibus et ex corde.

Idem super illud Mattheum 5. Dico autem vobis, non iurare omnino.

Nemo est qui frequenter iurat, quin aliquando non periuret, sicut qui consuevit multa loqui, aliquando loquitur importuna.

Isidorus Sententiarum lib. 2. et habetur 17. q. 1. ca. Non est contra.

Non est contra dei praeceptum iurare, sed dum iurandi usum facimus, periurij crimine incurrimus.

Idem et habetur 22. q. 5. ca. Quacumque.

Quacumque arte verborum quis iuret, deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit sicut ille qui iurat intelligit. Dupliciter autem reus sit, qui et nomen dei in vanum assumit, et proximum dolo capit.

Idem Soliloquio lib. 2.

Assiduitas iurandi periurij consuetudinem facit. Usus iurandi ad periurium inducit. Veritas iuramento non indiget, firma sit sacramenti tui fides.

Hugo

Hugo de sancto Victorio lib. 1. par. 2. ca. 14.

Quimalum se facturum iurat peccat, et melius est, tunc iuramentum frangere quam implere, ita quod et malum caueat, quod iuravit, et nihilominus culpam agnoscat, in eo quod male iuravit.

Origenes super Mattheum.

Aestimo quoniam non oportet, ut vir qui secundum euangelium vult vivere adiuret alterum. Si enim iurare non licet secundum euangelicum Christi mandatum, notum est quod nec ad iurare alterum licet.

Beda in homil. 43. et habetur 22. q. 4. cap. Si aliquid.

Si aliquid forte nos incautius iurare contigerit, quod observatum in peiorem vergat exitum, libere illud salubriori consilio mutandum nouerimus, ac magis instante necessitate peierandum nobis, quam pro vitando periurio in aliud crimen grauius esse diuertendum.

Cicero lib. 3. Officiorum.

Sed in iure iurando non qui metus, sed quae vis sit, intelligi.

Ibidem.

Est enim iusiurandum affirmatio religiosa. Quod autem affirmare quasi deo teste promiseris, id tenendum est. Iam enim non ad iram deorum, quae nulla est, sed ad iustitiam et ad fidem pertinet.

Ibidem.

Est autem ius etiam bellicum fidesque iusiurandi saepe hosti seruanda. Quod enim ita iuratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id seruandum est, quod aliter, id si non fecerit nullum est periurium.

Ibidem.

Nec fides nec iusiurandum debet esse commune.

Ibidem.

Non enim falsum iurare, peierare est, sed quod ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipere more nostro, id non facere periurium est. Nullum enim vinculum ad astringendam fidem iusiurando. Maiores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in XII. tabulis, indicant sacra, indicant foedera, quibus etiam cum hoste deuincta fides indicant notationes animaduersionesque. Censorum, qui nulla de re diligentius, quam de iure iurando iudicabant.

Phocylides.

μηδ' ἀπειρηθεύς, μηδ' ἀγνώστῳ, μηδ' ἀνέμῳ.

Id est,

Non iurabis, neque pure neque sponte.

Pythagoras.

οἶκον ὕμνων.

Id est,

Venerare iusiurandum.

Periander.

ὁρῶ μὲν χρῆμα.

Id est,

Iure iurando ne utaris.

Menander.

ἀνδρῶν δὲ φονέων ὕμνον εἰς ὕμνον γράψαι.

Id est,

Virorum autem malorum iusiurandum in aqua scribe.

Ibidem.

ὁδὸν ἀπορρίπτειν μὴ ἀδελφὸν λαλοῦντα.

Id est,

Deum peierans ne putes latere.

Ibidem.

ὁρῶν δὲ φόνον καὶ ἀνδρῶν ὕμνον.

Id est,

Iusiurandum fuge, et si iuste iuraris.

Tibullus lib. 1. elegia 9.

Ab miser, et si quis primo periuria celat,

Sera tamen tacitis poenauit pedibus,

Iuuenalis satyra 13.

Tam facile et pronum est superos contemnere testes,

Si mortalis idem nemo sciat, affice quanta

Voce neget, quae sit ficti constantia iustus.

Per solis radios Tarpeiaque fulmina iurat.

Ibidem.

Sunt qui in fortune iam casu omnia ponunt,

Et nullo credunt mundum rectore moueri,

Natura uolente iuces et lucis et anni,

Atque ideo intrepidi, quaecumque altaria tangunt.

Ibidem.

Nulla ne periuri capitis fraudisq; ne phandae

Poenae erit, abreptum crede hunc grauiore catena.

Ibidem.

Spartano cuidam respondit Pythiautes:

Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret,

Depositum reuere, et si audem iure tueri.

Iurando querebat enim quae munus esset

Mens, et an hoc illi facinus suaderet Apollo.

Reddidit ergo metum non moribus, tamen omnem

Vocem adyti dignam templo, uerumque probauit:

Extinctus tota pariter cum prole domoque,

Et quamuis longa deductis gente propinquis.

Iurgium graece ἰοῦργιον, i. e. ἰοῦργος iurgor dicitur. Videtur iurgium esse idem cum rixa, secundum b. Tho. secunda secundae q. 41. ar. 2. Differunt tamen iurgium et lis, quod iurgium leuior res est, siquidem inter beneuolos et propinquos concertatio quaedam iurgium dicitur, inter inimicos autem lis appellatur. Cic. Admiror non rerum solum sed etiam uerborum elegantiam, si iurgant inquit beneuolorum concertatio, non lis inimicorum iurgium dicitur. Idem. Iurgare lex putat inter se uicinos, non litigare. Hinc fit iurgiosus, hoc est cōtentiosus, cōturbosus. Obiurgo actiuus, et obiurgor deponens quod est reprehendo, et obiurgator, hoc est reprehensor, et obiurgatio, hoc est reprehensio inde descendunt.

Iurisdictio est facultas atque potestas iurisdicti, iudicare enim praesse iuridicando, et legibus gubernare, ac iustitiam ministrare. Ipsa quoque iurisdictio etiam foris dicitur in masculino, secundum Isidorum lib. Etymologiarum. At foris in neutro genere, locum significat, ubi ius redditur, quod causae illucferantur. Alij dicunt quod iurisdictio est iudicis dandi licentia. De foro uide supra in Forum.

Iurisdictio est potestas de publico introducta, et haec est quandoque ordinaria, et quandoque delegata. Spec. in Rubrica de iurisd. omnium iud.

Iurisdictio in ordinariam dat lex princeps, et consuetudo Abb. in c. duo simul, de off. ordin. in 3. no.

Iurisdictio ordinaria est fauorabilis, delegata uero odiosa. glo. in cap. pri. de rescript. lib. 6. in vers. Processus. circa finem.

Ius patronatus est potestas praesentandi clericum ad beneficium ecclesiasticum, secundum b. Tho. 4. Sent. di. 25. q. 3. art. 11.

Ius patronatus laicis conceditur, ut citius inducantur ad fundandum, vel dotandum ecclesias. glo. in extraua. glo. 22. suscepti regiminis de electi. in ver. vel personis.

Iusti.

IVSTITIA.

Iustitia.	Generalis dupliciter. Proprie dicta, & est habitus secundum quem constantiter perpetua uoluntate ius suum unicuique redditur, & est duplex. s. Particularis, & est habitus constitutus equalitate ad alteram singularem personam cui. Metaphorice dicta, quae est ad seipsum secundum diuersas partes. Et est rectitudo ordinis in partibus hominis, ut. s. irascibilis & concupiscibilis subdantur uoluntati uoluntati rationi.	Causaliter quae precipiuntur, & ordinantur actus omnium uirtutum ad bonum commune, & differt realiter ab omni alia uirtute, & uocatur iustitia legalis, quae est in Per predicationem, & est idem realiter cum omni uirtute.	Principe primo & quasi architectonice. Subditis secundo, & quasi ministratue.	Quibus opponitur iniustitia legalis.
		Materia Circa quam. i. obiectum est In qua. i. subiectum perfectibile per iustitiam, est	Ius quod est opus ad aequatum alteri secundum aliquam equalitatis modum. Voluntas quam perficit ipsa iustitia, b. Thom. secunda secunda q. 84. art. 4.	
		Actus Reddere unicuique quod suum est.	Distributiuus quae constituit ex debito equalitatem, secundum proportionem. Cui opponitur. Commutatiuus constitutus ex debito ad alterum equalitatem secundum quantitatem. Cui opponitur. Iniustitia commutatiua.	Acceptio personarum.
		Subiectiue quae sunt species eius.	Generalis cuius partes sunt Legalis Particularis.	Declinare a malo. Facere bonum. Declinare a malo. Facere bonum. Facere bonum debitum proximo. Vitare oppositum.
		Integrales ad perfectum actum iustitiae pertinentes sunt	Religio. Pietas.	
		Partes	Secundum Ciceronem Veritas. Gratia. Vindicatio.	Bona commutatio, quae habitu custoditur equalitas in commutationibus. Legispositiua, quae operationes politicae ad communitatem referuntur. Eugnomosina quasi bona gnome & est bona iustificatio quam homo sponte seruat non secundum legem scriptam, & pertinet ad iustitiam.
		Potentiales.	Secundum Andronicum Peripateticum. Eusebia dicitur quasi bonus cultus, & est scientia dei famulatus, loquendo more Socratico. Ille enim omnes uirtutes uocabat scientias. Sanctitas. Eucharistia, id est, bona gratia. Vindicatiua, ut Cicero. Benignitas. Liberalitas.	
			Secundum Macrobius. Innocentia, quae declinatur a malo nocuo, propter uirtutem. Amicitia, quae homo bene se habet in exteriori coniunctu. Concordia in exteriori, & haec tria ad aequales. Religio, quae homo bene se habet ad deum. Pietas, ad patriam & parentes, haec duo ad superiores. Affectus, quo placent bona inferiorum. Humanitas, quae subuenitur de seculis coram, & haec duo ad inferiores.	

Justitia

IVSTITIA.

In iustitia lux seruat. ut dicitur. Et lux in iustis est. Iustus iuste dicitur. Est autem iustitia habitus per quem iustorum operationes fiunt, per quem agunt et volunt res iustas, secundum Arist. li. 5. Ethicor. Iusticia est virtus qua singuli sua secundum leges possident, secundum Ari. lib. 1. Rhetori.

Iusticia est virtutum præclarissima, et ipsa est omnis virtus, secundum Arist. li. 6. Ethicorum.

Iusticia est splendor magnus ex quo viri boni nominantur. Cuius munus primum est, ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Deinde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut suis, secundum Ciceronem lib. 1. Officiorum.

Iusticia est habitus animi communi utilitate conseruatus suam cuique tribuens dignitatem. Eius partes sunt religio, pietas, gratia, vendicatio, obseruantia, veritas, secundum Ciceronem libr. 2. Rhetoricorum.

Iusticia est æquitas ius vnicuique rei tribuens pro dignitate cuiusque, secundum Ciceronem li. 3. Rhetor.

Iusticia est seruare vnicuique quod suum est. De iusticia veniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas: his virtutibus vir bonus primum sui, atque deinde reipublice rector efficitur, secundum Macrobiū.

Iusticia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens secundum Vlpianum.

Deuteronomij ca. 16.

Quod iustum est, iuste exequere.

David psal. 91.

Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur.

Idem psalm. 96.

Lux orta est iusto, et rectis corde lætitia. Lætaminiiusti in domino, et confitemini memorie sanctificationis eius.

Idem tos.

Beati qui custodiunt iudiciū, et faciunt iustitiā omni tempore.

Idem III.

In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.

Prouerb. ca. 4.

Iustorum autem semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diē.

Ibidem ca. 10.

Nil proderunt thesauri impietatis, iusticia vero liberabit à morte. Non affliget dominus famem animam iusti, et insidias impiorum subuertet.

Ibidem.

Benedictio domini super caput iusti, os autem impiorum operit iniquitatem. Memoria iusti cum laudibus, et nomen impiorum putrescet.

Ibidem.

Opus iusti ad vitam, via autem impij ad peccatum.

Ibidem ca. 16.

Initium vitæ bonæ facere iusticiā, accepta est apud deum magis quam immolare hostias,

Ibidem cap. 20.

Iustus qui ambulat in simplicitate sua, beatos posse filios relinquit.

Ecclesiastes cap. 7.

Iustus perit in iusticia sua, et impius multo viuic tempore in malitia sua. Noli esse iustus multum neque plus sapias, quam necesse est, ne obstupescas,

CLXIX.

Ibidem.
Bonum est te fufcitare iuftum, fed & ab illo ne fub-
trahas manum tuam, quia qui timet deum nihil
negligit. *Ibidem.*
Non eft enim homo iuftus in terra, qui faciat bo-
num, & non peccet. *Sapientia ca. 1.*
Diligite iuftitiam qui iudicatis terram.
Ibidem.
Iuftitia enim perpetua eft & immortalis, iniuftitia
autem mortis acq[u]ifitio. *Ibidem cap. 3.*
Iuftorum autem animæ in manu dei funt, & non
tangerit illos tormentum mortis.
Ibidem ca. 4.
Iuftus autem fi morte præoccupatus fuerit, in refu-
gerio erit. *Ibidem ca. 5.*
Stabunt iufti in magna conftantia aduerfus eos,
qui fe anguftiauerunt, & qui abftulerunt labo-
res eorum. *Ibidem ca. 6.*
Qui enim custodierint iuftitiam iufte iudicabun-
tur, & qui didicerint iufta, inuenient quid refpo-
deant. *Ibidem ca. 8.*
Et fi iuftitiam quis diligit, labores huius magnas
habent virtutes. *Ecclefiaftici. ca. 4.*
Pro iuftitia agonizare, & vfq[ue] ad mortē certa pro
iuftitia, & de^o expugnabit pro te inimicos tuos.
Ibidem ca. 10.
Regnum à gente in gentem transfertur, propter ini-
uftitias & iniurias, & contumelias ac diuerfos
dolos. *Ioannes apoftolus I. ca. 2.*
Omnis qui facit iuftitiam ex deo natus eft.
Auguft. de Vera religione.
Hæc eft vera iuftitia qua potius potiora, & minus
minora diligimus. *Ibidem.*
Nimia iuftitia incurrit peccatum, temperata iufti-
tia facit perfectos, falftudine correctionis amor
Chrifti temperet, & dilectionem proximi fal iu-
ftitiæ condit.
Idem ad Macedonium.
Hoc certe alienū non eft quod iure poffidetur, hoc
autē iure quod iufte, & hoc iufte, quod bene. Oē
igitur quod male poffidetur alienum eft. Male
autem poffidet qui male vtiur.
Idem de Agone Chrifti.
Humana iuftitia diuinæ iuftitiæ comparata ini-
uftitia eft, quia & lucerna in tenebris fulgere cer-
nitur, fed in folis radium pofita tenebratur.
Hierony. ad Demetriadem.
Omnes Virtutum fpecies vno iuftitiæ nomine con-
tinentur. *Ibidem.*
Homo deo fuppoſitus iuftitiam percipit, compa-
ratus amittit. Quia quifquis fe auctori bonorum
comparat, fe quod acceperat priuat.
Idem in epiftola ad filiam Mauritiij.
Iuftitia non aliud eft q[uam] non peccare, non peccare
enim eft præcepta legis ſeruare. Præceptorum le-
gis obſervatio duplici genere obſervationis cu-
ſtoditur, vt non eorum quæ prohibentur facias,
& cuncta quæ iubentur impleas.
*Idem ad Ruſticum monachum, & habetur
de Pœ. diſt. 3. Septies.*
Septies in die cadit iuſtus & reſurgit. Si cadit, quo-
modo

Nēue puellarum lachrymis mouere cūeto,
Vt flectent oculos erudire suos.

Idem in epistola ad Demophoonem.

Vidi etiam lachrymas, an est pars fraudis in illis?

Hæ quoque habent artes, quoque iubentur eunt.

Idem lib. 3. de Ponto, Elegia ultima.

Interdum lachrymæ pondera uocis habent.

Idem Metamor. lib. 2. fabula. 9.

— Neque enim cœlestia tangi

Ora decet lachrymis.

Læne græce λένη. ov. d. & λένη. lenio, polio, explano dicitur. Est autem læne cuius partes in rectum sibi iacent, secundum Aristot. lib. Prædicamen.

Læne est cuius partes æqualiter porrectæ sunt, secundum Gell. Porretanum.

Læne est quod tactu nullam asperitatem habet, trās ferturque ad animum, & pro modesto accipitur, à quo fit lænio verbū: quod est miſigo, placo, mulceo. Hinc lænitas, mansuetudo, suauitas, quæ etiam veteres lænitudinem dicebant. Sunt qui velint læne dictū à lēto. Lentū enim inter alias significationes etiam significat tenerum & facile flexuosum. Virg. Lenta quibus fit laurunculus, à quo la trunculatores vocantur iudices, qui de latrocinij & talibus maleficijs cognoscunt. Latro proprie dicitur, fur autem nocturnus. De hac materia habes supra ubi Furtum, & infra ubi Rapina.

Lænia græce ληνία. ov. d. vel ληνία. ov. d. & ληνία. ov. d. vel ληνία. ov. d. laudo dicitur. Est autem laus sermo elucidans magnitudinem virtutis, secundum Aristot. lib. 1. & 3. Rhetor. & bea. Tho. super Psal. 17. col. 3. Dicitur autem à laudo verbo, quod aliquando significat verbis extollo. Horat. Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitylenē. Aliquando idem quod nomino. Plautus. Id ut scias, Iouē supremum testem laudo. Vnde illaudatus, qui ne nominari quidem dignus est, hoc est illaudabilis. Virg. Quis aut Eurysthea durum, Aut illaudat nescit. Busyridis aras? Quidā tamen putant laudo verbum à laus deriuari, nomenque ipsum dici à λαός hoc est à populo Quod proprie laus sit vox populi de aliquo recta loquentis.

Læticia græce λαιτία. ov. d. & λαιτία. ov. d. lator dicitur. Est autem læticia gestientis animi elatio voluptaria, sec. Cice. li. 3. de fini bono. & malo.

Læticia in animo est commotio suaui iucunditatis in corpore, secundum Ciceronem lib. 2. de finibus bonorum & malorum.

Læticia est exultatio quædam animi gaudio efferuentiore euentu rerum expetitarum, secundum Aul. Gel. lib. 2. noc. at. cap. 27.

Læticia est expressio vel affectus interior, secundum quod ipse affectus dilatatur roboratus & perfectus ex coniunctiōe appetitus, diciturque læticia quasi læticia, ex bea. Tho. 4. sent. dist. 49. q. 1. art. 1. quid autē differat lator & gaudeo, De hac materia multa vide supra in Gaudium.

Lamentatio græce λαιτία. ov. d. & λαιτία. ov. d. lametor dicitur. Est autem lamentatio ægritudo cum eiulatu, secundum Cice. in Rhetor.

Lamentari est voce quæpula & tristi oratione cladem suam testari. A quo lamentum & lamentatio descendunt. Lametor (ut quibusdam placet) dicitur à lamero quod est scindo.

Lasciua græce λαιτία. ov. d. & λαιτία. ov. d. lasciuus, & λαιτία. ov. d. lasciuio dicitur. Est autem lasciuia indecens motus dissoluti animi & corporis, ex inreperantia carnali procedens, secundum Cassiodoro. super Psal. 1.

Lasciua mollicies est, petulantia & nequitia, à lasciuio molliter ago, & lasciuem molliter, nequiter. Lasciuus is dicitur qui placere omnibus studet voluptatis causa, nec ob aliud quicquid illud agit. Si vero utilitatem aliquā inde adipiscitur in pecunijs aut re pecuniaria adulator est, ex Aristot. lib. 4. Ethico.

Latitudo græce λαιτία. ov. d. & λαιτία. ov. d. latius dicitur. Est autem latitudo dimensio magnitudinis corporalis, secundum bea. Tho. prima secundæ q. 33. artic. 1.

Latria græca dictio est, nam λαιτία. ov. d. cultus, & λαιτία. ov. d. colo dicitur. Quid autem sit, vide supra in Dulia & Idololatria.

Latro græce λαιτία. ov. d. & λαιτία. ov. d. latrocinor dicitur. Est autem latrocinari vias diripiendi gratia obsidere. Latrocinij ipsa direptio. Latro vel latrocinator, qui ita diripit. Antiqui eos latrones vocabant, qui circa imperatorem se habere consueuerant, quos nunc satellites vocamus, quasi latrones à latere. Aliquando provenatore capitur. Virg. Fixumque latronis Impavidus frangit telum. A latrone diminutivum fit latrunculus, à quo latrunculatores vocantur iudices, qui de latrocinij & talibus maleficijs cognoscunt. Latro proprie dicitur, fur autem nocturnus. De hac materia habes supra ubi Furtum, & infra ubi Rapina.

Laus græce λαιτία. ov. d. vel λαιτία. ov. d. & λαιτία. ov. d. laudo dicitur. Est autem laus sermo elucidans magnitudinem virtutis, secundum Aristot. lib. 1. & 3. Rhetor. & bea. Tho. super Psal. 17. col. 3. Dicitur autem à laudo verbo, quod aliquando significat verbis extollo. Horat. Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitylenē. Aliquando idem quod nomino. Plautus. Id ut scias, Iouē supremum testem laudo. Vnde illaudatus, qui ne nominari quidem dignus est, hoc est illaudabilis. Virg. Quis aut Eurysthea durum, Aut illaudat nescit. Busyridis aras? Quidā tamen putant laudo verbum à laus deriuari, nomenque ipsum dici à λαός hoc est à populo Quod proprie laus sit vox populi de aliquo recta loquentis.

Laus & laudatio sic differunt, quod laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa non aliunde proveniens, sed suis mixta radicibus. Virgil. Primam merui qui laude coronā. Hinc laudabile, dignū laude: & collaudo, simul laudo deducuntur.

Prouerbiorum cap. 27.

Laudette alienus, nō os tuum: extraneus, & nō labia tua.

Aug. de sermone domini in monte.

Laus humana non appetitur à sapiente, sed subsequi debet sapienti & recte facientem, ut illi proficiant qui etiam imitari possunt quod laudant.

Idem super Psal. 5.

Esse humilem est nolle laudari se. Qui ergo se laudari appetit, superbus esse conuincitur.

Idem super Genesim.

Apuleius auditoribus suis admirantibus doctrinam commendabat, non auditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis.

Idem ad

Idem ad Dioscorum.

Ibi est à vanitate remota laudatio, ubi etiam vituperatio ad offensionem secuta est.

Ibidem.

Non laudis huius vires sentit, nisi qui ei bellum in dixerit, quia & si cuiquam facile est laude carere dum negatur, difficile est ea non delectari dū offertur.

Idem ad Volusianum.

Hanc opinionem facilius præsumptam queso deponas tuum animū, quamvis erga me beneuolentissimum soluas atque eruas, ac de me mihi magis quā vlli alteri credas.

Ibidem.

Nec valde gaudere debemus quando laudamur, nec contristari quando vituperamur. Quia nec deprauare iniuria, nec coronare potest laus aliena.

Idem de doctrina Christiana.

Quid est quod dicis, ego diues, ille pauper: sarcinā tuam commemoras, pondus tuum laudas: taces laudes tuas, quia miseras tuas non consideras.

Hieronymus ad Nepotianum.

Caue ne homini rumusculos acceperis, caue ne offensam dei in populorum laudes commutes.

Ambrosius in natali S. Eusebij.

Dicit sermo diuinus. Ne laudaueris hominē in vita sua, tanquam si diceret: Lauda post mortē: magnifica post consummationem.

Gregorius 8. Moralium.

Cum per accepta bona reprobi in sua laude se eleuant, ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra flantē superbiunt, vnde ei amplius humiles esse debuerunt.

Ibidem.

Qui inchoat virtutis ab humano honore laudē recipi, quasi plantati ligni ante tempus fructum comedit.

Idem 22. Moralium.

Quo arbor altius ad superiora surrexit, eo vim ventorum vehementius sentit: quia quo plus quisque in bona opera attollitur, eo ampliori ab ore laudantium flatu fatigatur.

Ibidem.

Valde perfectorum est, sic ostenso opere autoris gloriam querere, ut dei illata laude nesciat priuata exultatione gaudere.

Ibidem.

Quasi latrunculus est appetitor laudis humanæ, qui recto itinere gradientibus ex latere iungitur: ut ex occultis educto gladio gradientium vita trucidetur.

Idem in Pastoralibus.

Nescit laudem dum suppetit fugere, qui ad hanc dicitur, cum deesset anhelare.

Ibidem.

Cum enim pro recto opere laus transitoria queritur, æterna retributione res digna vili pretio vendatur.

Ibidem.

Quisquis laudis concupiscentias calcare nō sufficit, edificationis fraudem perperat, si bona quæ egit occultat.

Idem super Ezech. lib. 1. homi. 9 & habetur 11. q.

3. Inter uerba.

Inter verba laudantium siue vituperantium ad mentem semper recurrendum est, & si non inuenitur in ea bonum quod de nobis dicitur, magnam tristitiam generare debet: & rursum si non in ea inuenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus læticiam profili-

re. Quid enim si nos omnes homines laudant & conscientia liberos nos demonstrat? Habemus Paulum dicentem: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Iob quoque dicit: Ecce in cœlo testis meus. Si igitur est nobis testis in cœlo, testis in corde, dimittamus stultos foris loquod volunt. Quid enim aliud detrahentes faciunt, nisi quod in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant, ut vnde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant.

Ibidem.

Quid enim prodest si te omnes laudant, & conscientia te accusat? aut quid obesse potest si oēs derogent, & conscientia defendat?

Ioan. Chrys. de laudibus Pauli. homi. 5.

Extrema dementia est nulla imminente necessitate rerū, & necessitate violenta totis laudibus vel le decorari. Non est secundum deum loqui iudicium est potius istud insanix. Hoc enim omnē nobis mercedem euacuat.

Idem super illud Mat. 8. Audiens Iesus miratus est.

Non laudatur de fide leprosus, quia in lege doctus: hic alienigena. Centurio laudatur, quia legis ignarus. In modico enim sermone sapientiæ plus laudatur rusticus, quā in magno philosophus: & puer si aliquid dixerit sapienter, laudatur, ubi perfectior non auditur. Seneca ad Luci. epist. 11. Lauda in illo quod nec eripi possit, nec dari.

Idem epistola. 41.

In homine quoque illud laudandum est quod ipsius est. Familiam formosam habet & domum pulchram, multum serit, multū faceratur: nihil horum in ipso est, sed citra ipsum: laudem in illo, quod nec eripi potest, nec dari, quod proprium hominis est queris, quid sit animus & ratio in anima perfecta.

Ibidem.

Quid stultius est quam in homine aliena laudare, quid eo dementius qui ea miratur quæ ad alium transferri protinus possunt. Nemo gloriari nisi de suo debet.

Idem libro de moribus.

Bonum est laudari, sed præstantius est esse laudabilem. Neminem cito laudaueris, neminem cito accusaueris. Vitium est omnia credere, vitium est nihil credere.

Aulus Gell. lib. 6. noct. at.

Turpius dicebat Fauorinus exigue atque frigide laudari quā insectanter vituperari. Qui enim maledicit & vituperat, quāto id acerbius facit, tanto pro iniquo & pro inimico habetur, & propterea fidem nō capit. Sed qui infocunde laudat, destituit à causa videtur, & amicus quidem creditur eius quem laudat & ei creditur.

Aristot. lib. 2. Ethicorum.

Virtuti debetur laus.

Cicero Rhetor. nouorum. lib. 3.

Neque solum laudis causa rectum sequi cōuenit. Sed si laus consequitur, duplicatur recte appetendi voluntas.

Idem Rhetor. nouorum. lib. 4.

Vide ne facias impudenter, qui tuo nomini velle ex aliorum laboribus libere laudem.

Idem in Paradoxis.

Vicini

Ut enim quicquid maxime est boni particeps, ita et laudabilis maxime. *Ibidem.*

Quicquid est laudabile, idem et beatum et flores et expetendum videri debet.

Virgilius Aeneidos lib. 5.

Hi proprium decus et partem indignantur honorem. Ne teneant, vitamque volunt pro laude pacisci.

Xenophon.

ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ.

Iucundissima cantio laus est. *Menander.*

ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ.

Pro teipso ne dicas laudes. *Idem.*

ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ.

Amicorum laudem magis quam tui ipsius dic.

Iuvenalis Satyra 8.

Respice quid moneant leges, quid curia mandet.

Premia quanta bonos maneant. —

Lectio graece ἀνάγνωσις. ἰδὲ. ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ. *Idem.* Lectio dicitur. Veniunt autem lectio et lector a lego, quod est oculis scripta percurro.

Aug. lib. 2. de doctrina Christiana.

Quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnabitur: si vile est, ibi inuenietur.

Idem epistola 3.

Nullae literae comparantur duobus domini praecceptis, in quibus omnis ars est.

Idem super Iohannem hom. 1.

Lectio est sicut oleum in flamma, si est ibi quod nutritur, nutritur, crescit et permanet.

Hieronymus epistola 88.

Statue tibi quod horis sacram scripturam legas, non ad laborem, sed ad delectationem.

Bernardus libro Meditationum.

Nihil aliud docet merita scriptura, nisi religionis unionem seruare.

Cassio. lib. de insti. scripturarum, loquens de libris Origenis.

Succos saluberrimos caute et sapienter sumere debemus, ne pariter venenū perfidiae forbeamus.

Seneca ad Lucil. epist. 109.

Illud tamen prius scribam quae modo tibi ista cupiditas dicendi, qua flagrare video diuigen da sit, ne ipsa impediatur. Nec passim carpēda sunt, nec auide inuadēda vniuersa. Per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet, nec plus occupari quam cui sufficere possumus, non quantum vis, sed quantum capis hauriendum est. Quo plus recipimus, hoc se magis laxat.

Idem epistola 45.

Lectio certa prodest, varia delectat: qui quo destinauit peruenire vult, vnam sequatur viam, non per multas vagetur: non ire istud, sed errare est.

Idem ad Lucil. epist. 46.

Non refert quam multos, sed quam bonos habere libros. Lectio certa prodest, varia delectat. Multitudo librorum onerat, non instruit. Et satius est paucis authoribus te tradere, quam errare per multos.

Idem epistola 93.

Quo minus legas non te terreo, dum quicquid legeris ad mores statim referas.

Idem epistola 93.

Lex est regula et mensura actuum agendorum vel

Nec tamen est facinus molles euoluere uersus,

Multa licet caste non facienda legant.

Legatio graece πρεσβεία. ἰδὲ. ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ. Legatus dicitur. Est autem legatio missio legatorum. Dicitur legatus et legatio a lego, gas, quod est mado, decerno, delibero. Vnde et legatum, quod est de liberatio quaedam hereditatis, quam testator ex eo quod vniuersum haeredit foret, alteri collatum voluit, ut ait Florentinus iuriconsultus. Item legatum est quaedam donatio testamento relicta, secundum Modestum iuriscō. Hinc legatarii, quibus aliquid testamento legatum est. Hinc etiam composita allego, hoc est adduco. Delego, hoc est demando, committo. Suero, de Nero. Nulli delegauit officium, ut non addiceret. Vnde subdelegare dicimur delegatas nobis a principe causas, alteri cognoscendas iniungere.

Legispositiua est idem quod virtus regnatiua, i. principalis species prudentiae quae conuenit regi, secundum b. Tho. secunda secundae q. 90. ar. 1. Legispositiua et eugnomosina i. bonagnome attribuitur prudentiae secundum directionem, et attribuitur iustitiae secundum executionem, ex b. Tho. secunda secundae q. 90.

Lenograece πρηνεστικός. ἰδὲ. ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ. Lenus dicitur, cyneus, catamitus, et πρηνεστικός. ἰδὲ. ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ. Lupo dicitur. Est autem leno qui quae stuarum mancipia habet. Vel sic. Lenus est qui damnatam adulteram ducit, vel qui eam sibi reconciliat, sec. glo. 1. §. Quod si in adulterio. 32. q. 1.

Leuitas graece κοινότης. ἰδὲ. ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ. Leuis dicitur. Est autem leue quod est natum ferri a medio, secundum Aristot. lib. 1. de celo et mundo. Leuissimum autem quod superfertur omnibus alijs ab eo sursum latis.

Leuitas aliquando dicitur de re sine pondere. Modo pro stultitia, inconstantia, vilitate ponit. Hinc leuo as, verbum: hoc est in altum tollo, velut leue. Modo aufero. Virgil. Atque arcta leuari vincla iubet Priamus. Interdum alleuo, molestiam laboremque extenuo. Virgilius: Sis foelix nostrumque leues quaeque laborem. Hinc alleuo, hoc est in altum tollo, vel de imo sursum tollo, item subleuo, hoc est defendo, adiuvoo et releuo, quod pene idem significat quod alleuo.

Lex graece νόμος. ἰδὲ. ἡ δὲ τὸν ἀρετὴν ἐπαινεῖται ἰδὲ. legalis dicitur. Est autem lex ratio summa insita in natura, quae iubet ea quae facienda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio cum est in mente hominis confirmata et confecta, est lex. Ex Cic. lib. 1. de legi. Lex est neque hominum ingenij excogitata, nec scitum aliquod populorum: sed aeternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia, secundum Cic. lib. 2. de legi.

Lex est recti praecipio, prauique depulsio, secundum Cicero li. 2. de natura deorum.

Lex est constitutio populi, in qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt, ut habetur distin. 2. c. lex.

Lex est regula et mensura actuum agendorum vel

omittendorum, ex bea. Tho. prima secundae q. 90. articulo 1.

Lex dicitur a ligando, quia obligat. Vel dicitur a legendo, quod publice legatur, secundum Isidorum ex b. Tho. ibidem. Quidius Metamor. Nec verba minantia fixo Aere legebantur, vel ligabantur. Lex est dictamen rationis practicae, secundum b. Tho. prima secundae q. 91. articulo 1. A lex veniunt illex et exlex, qui sine lege viuunt: legislator et legifer, qui legem tulit.

Lex et ius quomodo differant, vide supra in ius.

Proverbia cap. 29.

Qui custodit legem, beatus est. *Esaias cap. 10.* Vae qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitiam, ut opprimerent pauperes in iudicio.

Paulus ad Timotheum 1. cap. 1.

Bona est lex, si quis ea legitime utatur.

Idem ad Coloss. cap. 3.

Lex est vinculum perfectionis.

Idem ad Romanos. cap. 2.

Gentes quae legem non habent, sed ea quae legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex.

Iacobus in epistola cap. 2.

Quicquid autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit non moechaberis, dixit et non occides: quod si non moechaberis, occides autem: factus es transgressor legis.

Aug. lib. 9. de ciuitate dei.

Omnium legum est inanis censura, nisi diuinae legis imaginem gerat.

Idem ad Macedonium, et habetur 25. q. 5.

Non frustra sunt instituta potestas regis et cognitio ius, vngulae carnificis, arma militis, disciplinae dominantis, seueritas etiam boni patris. Habent omnia ista modos, suas causas, rationes, utilitates, et haec cum timentur, et mali coercentur, et boni quieti inter malos viuunt.

Idem contra Petilianum, et habetur 23. q. 5. cap. ad fidem.

Nunquid quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur. Sed tamen vltix male viuendi disciplina praepostera est, nisi cura praecedens bene viuendi doctrinam praetendat. Sic igitur quae versus vos leges constitutae sunt, nonne his benefacere cogimini, sed malefacere prohibemini?

Idem de ue. reli. et habetur di. 4. c. in istis.

In istis temporalibus legibus quaequam de his homines iudicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutae et firmatae, non licebit iudici de his iudicare, sed secundum ipsas leges instituuntur, promulgantur, firmantur, cum moribus vtiuntur approbatur. Sicut enim moribus vtiuntur in contrarium nonnullae leges hodie abrogatae sunt: Ita moribus vtiuntur ipsae leges confirmantur.

Idem in lib. de spiritu et littera.

Quod imperatorum lex minando imperat, hoc si dei lex credendo imperat. *Ibidem.*

Lex dei charitas est, lex data est, ut gratia quaeretur, gratia data est ut lex impleretur.

Hieron. lib. 3. contra Rufinum. Coronam minime carpendam. i. leges vrbium conservandas.

Grego. in Registro, et habetur 25. q. 2. Imperiali. Imperiali constitutum est sanctione aperte, ut ea quae contra leges sunt non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sunt.

Isidorus lib. 2. Etymologiarum.

Factae sunt autem leges, ut earum metu humana conteratur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis reformidatio supplicio refrenetur audacia et nocendi facultas.

Ibidem.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam et secundum consuetudinem patrie, loco, temporis; conueniens, necessaria et utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem incautum capione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta: ideo in ipsa constitutione ista consideranda sunt, quia cum leges institutae fuerint, non erit liberum iudicare de ipsis, sed oportebit iudicare secundum ipsas. *Idem lib. 5. Etymo. et hab. di. 3. Priuile.*

Priuilegia sunt leges priuatorum, quasi priuatae leges. Nam priuilegium dictum est, eo quod in priuato feratur. *Ibidem.*

Omnis autem lex permittit aliquid, ut vir fortis preter premium: aut vetat, ut sacrum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, ut qui caedem fecerit capite plectatur. Eius enim praemio aut poena vita moderatur humana.

Idem lib. 5. Etymo. et hab. di. 1. in prin. decreti.

Omnes leges diuinae sunt aut humanae, diuinae naturae, humanae moribus constant. Ideoque haec discrepant, quoniam aliae gentibus alijs placet. Fas lex diuina est, ius lex humana. Transire per agrum alienum fas est, ius non est.

Ibidem et habetur di. 7. cap. Moyses.

Moyses gentis Hebraeorum primus omnium diuinas leges et sacris literis explicauit. Phoroneus rex Graecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trismegistus primus leges Aegyptijs tradidit. Solon quidem primus leges Atheniensibus edidit. Lycurgus primus Lacedaemonijs iura ex Apollinis autoritate confinxit. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus Romanis leges edidit. Deinde cum populus se dictiosus magistratus ferre non posset, decemuiros legibus scribendis creauit, qui leges ex libris Solonis in latinum sermonem translatis duodecim tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hi Appius Claudius, Titus Genucius, Publius Fictus, Lucius Veturius, Caius Iulius, Aulus Manlius, Publius Sulpicius, Publius Curiatius, Titus Romilius, Spurius Posthumius. *Isido. lib. Etymo. et habetur di. 1. c. ius.*

Ius generale nomen est, lex autem iuris est species, ius autem est dictum quia iustum est. Omne autem ius legibus et moribus constat.

Idem lib. 2. Etymolog.

Octo genera poenarum in legibus contineri Tullius scripsit, id est, damnū, vincula, verbera, talionem, igno-

nem, ignominiam, exilium, seruitutem & mortē.

Valerius Max. lib. 7. titu. Sapienter dicta aut facta.

Quam porro subtiliter Anacharsis leges aranearum telis comparabat. Nam ut illas infirmiora animalia retinere, valentiora transmittere: ita his humiles & pauperes constringi, diuites & præpotentes non alligari aiebat.

Aristoteles lib. 5. Ethicorum.

Duplex est ius. s. naturale & legale. Naturale est quod apud omnes habet eadem potestatem. Legale est quod constitutum est lege.

Idem lib. 6. Politicorum.

Non facile est permanere ciuitatem non legibus & consuetudinibus compositam.

Læc. Dioge. de vita & moribus philosophorum.

Interrogatus Solon, quid est rex? respondit, fortis potestas. Quid lex? Araneæ tela, quia si in eam inciderit quid debile, retinetur: graue autem pertransit tela rescissa.

Cicero Rhetor. ueterum lib. 1.

Quamobrem leges seruari oportet, & ad eam causam scripta omnia interpretari conuenit: hoc est, quoniam reipub. seruimus, ex reipub. commodo atq; utilitate interpretemur. Nam ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatem spectet, quoniam eius causa est instituta: sic à legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod reipub. conducat proficisci, quoniam eius causa sunt comparata.

Idem lib. 2.

Nulla est lex quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit. Omnia supplicia quæ à legibus proficiscuntur, culpæ aut malitiæ vindicandæ causa constitutæ sunt. Nullæ res neq; legibus neq; scriptura vlla, deniq; neq; in sermone quotidiano atque imperijs domesticis possunt administrari, si unusquisq; velit verba expectare, & non voluntatem eius, qui ea verba habuerit accedere.

Idem.

Leges nobis charæ esse debent, non propter literas quæ tenues & obscuræ notæ sunt voluntatis, sed propter earum rerum quib; descriptum est utilitatem, & eorum qui scripserunt sapientiam & intelligentiam.

Idem lib. 1. de leg. in fine.

Profecto sic se res habet, ut quoniam vitiorum emendatricem legem esse oportet, commendatriciq; virtutum, ab ea viuendi doctrina ducatur.

Idem lib. 2. de leg.

Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neq; hominum ingenijs excogitatam, nec sciū aliquid esse populorū, sed æternū quiddam, quod vniuersum mundum regeret imperā di prohibendūq; sapientia. Ita principem legem illam & vltimam mentem esse dicebat, omnia ratione aut cogentis aut vetitatis dei, ex qua illa lex quam dii humano generi dederunt recte est laudata.

Idem.

Sed intelligi sic oportet & alia & iussa ac vetita philosophorum vim habere ad recte facta vo-

candi, & à peccatis auocandi, quæ uis non modo senior quàm ætas populorum & ciuitatū: sed æqualis illius cœlum atq; terras tuentis & regentis dei.

Idem.

Nec quia nusquam erat scriptum, ut contra omnes hostiū copias in ponte vnus assisteret, à tergoq; pontem inter scindi iuberet, idcirco minus Cocli-tem rem gessisse tantæ fortitudinis lege atq; imperio putabimus. Nec si regnate Tarquinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, idcirco non cōtra illam legem sempiternam Sextus Tarquinus vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit. Erat enim ratio profecta à rerū natura, & ad recte faciendum impellēs, & à delicto auocans: quia nō tum demum incepit lex esse cum scripta est, sed tunc cum orta est: orta est autem simul cum mente diuina, quamobrē lex vera atq; princeps apta ad iubendum & ad vitandum ratio est recta summi Iouis.

Idem.

Constat profecto ad salutem ciuium ciuitatumq; incolumitatem vitamq; hominum & quietā & beatam, inuentas esse leges.

Idem lib. 3. de leg.

Cum dico legem à me dici, nihil aliud intelligi volo quàm imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gēs, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Menander.

Validum quid lex est, si regentem habeat.

Idem.

Legem omnia sunt & iudicantur.

Idem.

Leges sequi regionales pulchrum.

Idem.

Vi præsentis nihil potest lex.

Idem.

Liberalitas græce λέγειν, id est, liberare, id est, liberalis dicitur. Est autem liberalitas virtus pecunijs benefactiua, cuius contrarium est il liberalitas, secundum Aristoteli lib. 1. Rhetor.

Liberalitas est virtus beneficiorū erogatrix, quæ pro affectu benignitatem, pro effectu beneficentiam dicimus.

Liberalitas est mediocritas circa pecunias dandas, nam liberalis dabit propter honestatem: & recte quibus oportet, & quando oportet, ex Aristoteli lib. 4. Ethicorum.

Liberalitas est virtus bene dispensandi diuitias in usus bonos sibi, suisq; & alijs, ex b. Tho. secunda secundæ q. 117. art. 1.

Liberalitatis duæ sunt comites, humanitas & clementia, secundum Vale. Max. lib. 5.

Liberalitas dicitur à liber, unde liber: aliter, large, magnifice. Et liberales disciplinæ libero homine dignæ.

Proverbio. 19.

Diuitiæ scilicet erogatæ addunt amicos plurimos.

Paulus ad Corin. 1. cap. 7.

Bilarem enim datorem diligit deus.

Matth. 7.

Nesciat sinistra quid faciat dextera tua.

Aug. super Ioannem parte secunda, & habetur dist. 86. Donare.

Donare

Donare res suas histrionibus vitium est immanē, non virtus: & sciis de talibus quàm sit frequens fama cum laude, quia laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicetur.

Idem in sermone domini in monte.

Dandum est quod nec tibi nec alteri noceat, & cum negaueris quod petis, iudicanda est iustitia: & nō eum inanem dimittas, & aliquando melius aliquid dabis, etiam cum iniuste petentem correxeris.

Hieronymus ad Paulinum.

Considera Christi substantiam, ne imprudenter offendas. i. ne immoderato iudicio rem pauperum tribuas, non pauperibus, secundum dictum prouidentissimi viri, ne liberalitate liberalitas pereat.

Idem lib. de uitijs.

Liberalitas non cumulatione patrimonij, sed largitatis diffinitur affectu.

Ambrosius super epistolam ad Corinthios.

Non solum quæritur quantum, sed de quanto, & quo animo detur.

Idem lib. 1. de officijs.

Dominus non vult simul effundi opes, sed dispensari: nisi forte, ut Helisæus boues suos occidit, & pauperes paut ex eo quod habuit, ut nulla cura teneretur domestica.

Idem.

Et adiuues eum qui possessiones aliorum eripere conatur, non probatur largitas. Nec illa perfecta est liberalitas, si instantiæ causa magis quàm misericordiæ largiatis.

Idem.

Non probatur liberalitas vel largitas, si quod alter largitur, alteri quis extorqueat si iniuste querat, & iniuste dispensandum putat.

Idem.

Perfecta est liberalitas, ubi silentio quis regit opus suum, & necessitatibus singulorum occulte subuenit, quem laudat os pauperis, & nō labia sua.

Deniq; perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore, commendatur, ut principium operis circa domesticos fidei.

Idem.

Est alia probanda liberalitas, ut proximum seminis tui non despicias si egere cognoscas. Melius enim est ut ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab alijs sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati.

Idem.

Est duplex liberalitas. Vna quæ subsidio rei adiuuat, i. usu pecuniæ. Altera quæ operum collatione impendit, quæ multo frequenter splendidior multoq; præclarior. Quāto vilius regē Pharaonem sanctus Ioseph consilio prudentiæ instruit quàm si contulisset pecuniam? Pecunia enim vni us ciuitatis non redimeret vbertatem, prospicientia verò totius Aegypti per quinquennium famem repulit.

Idem.

Quicquid ex affectu puro ac sincero promittitur, hoc est decorum, non superfluas ædificationes aggredi, non prætermittere necessarias.

Grego. & habetur dist. 86. Fratrem nostrum.

In ipsa autem liberalitate modus adhibendus est rerū & personarum. Rerū, ut non omnia vni, sed singulis quædam præsentur, ut pluribus prodelle possimus. Personarum, ut primum iustis, deinde peccatoribus, quibus tamen dare prohi-

bemur, non quia homines sunt, sed peccatores.

Idem 19. Moralium.

Quibusdam inopiam ferre non valentibus tolerabilius est minustribuere, quàm post largitatē suam ex inopiæ angustia murmurare.

Idem.

Nunquam est vacua manus à munere, si arca cordis est repleta bona voluntate.

Leo papa in apparitione domini.

Nulli paruus est cœsus, cui magnus est animus: nec rei familiaris mensura pēdet modus pietatis. Maiora quidem sunt impendia diuitum, & minoram mediocrium. Sed nec discrepat fructus operæ, ubi non deest affectus operantium.

Idem.

Si nō est omnium æqualis facultas, debet esse par pietas: quoniam fidelium largitas non de muneris pensatur pondere, sed de beneuolentiæ quantitate.

Idem.

Semper illi quod largiatur occurrit, cui bene vel le non deficit.

Boetius lib. 2. de Consolatione.

Tunc solum pretiosa est pecunia, quando vsulargiendi desinit possideri.

Idem lib. 2. prologus.

Diuitiæ ne vel vestri, vel sui natura pretiosæ sunt, scripta est supra in Diuitiæ.

Seneca lib. 1. de Clementia.

Non est liberalis qui de alieno est liberalis, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit.

Idem lib. de beneficijs.

Quidam beneficiū ab homine duro & aspero datum, panem lapidosum vocauit, quem esuriēti accipere necessarium est, sed tamen acerbum.

Idem lib. 1.

Beneficium siue liberalitas fit dupliciter, aut opera, aut pecunia, altera ex arca, altera ex virtute depromitur.

Idem epistola 83.

Refert cuius animi sit qui præstat, non cuius status. Non est gloriosum quod ab initio & tergiversante sit. Nihil facit virtus quod necesse est.

Idem.

Multi sunt qui nō donant, sed proijciūt: non voco liberalem pecuniæ suæ iratum.

Idem de beneficijs.

Omnis benignitas properat, & proprium est liber facientis cito facere. Qui de die in diem trahens profuit, non ex animo fecit: itaq; duas maximas res perdidit, & tempus & argumentum amicæ voluntatis.

Idem.

Nonnūquam magis nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui regum opes æquauit animo, qui exiguum tribuit, sed qui libenter: qui pauperatis suæ oblitus est, dum in ea respicit, qui occasiōem qua prodesset quæsiuit.

Idem.

Multo gratius venit quod facili, q̃ ex plena manu venit seu datur. Exiguum est quod in me contulit, sed amplius nō potuit. Ad hoc quod dedit magnū est, sed dubitauit, sed distulit, sed cū daret gemuit, sed superbe dedit, sed cum contulit ambitioni dedit, non mihi.

Idem.

G Caue

LIBERALITAS.

Cave ne beneficium maius sit facultate tua, inest enim tali liberalitati cupiditas rapiendi, ut ad largiendum suppetant copiae, sequuntur enim talē largitionem rapinae: cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur, & maiora odia eorum assequuntur quibus ademerunt, quam fauores eorum quibus dederunt.

Ibidem.

Officium liberalitatis est omni petenti dare, deos imitari. Si deos imitaris, da etiam ingratum, nā & sceleratis sol oritur, & piratis maria patent. Dū re rum omnium optimi autores, ignorantibus beneficia dare incipiunt, ingratis perseverant: non cessant dii beneficia congerere, vnam sortiti intētionem scilicet propdesse, imitemur illos: demus etiam si multa in irritum data sunt. Ingratus est, non fecit mihi iniuriam, sed sibi: nam gratum beneficium semper delectat, ingratum semel.

Ibidem lib. 2. de beneficijs.

Ab Antigono Cynicus petit talentum. Respondit plus esse quā Cynicum deceret petere, repulsus petit denarium. Respondit minus esse quā quod regem deceret dare. Turpissima huius cavillatio est. Invenit enim quomodo neutrum daret. In talento Cynicum, in denario regem respexit: cum posset & denariū Cynico dare, & talentum tanquam rex.

Ibidem.

Melius Alexander cum daret civitatem cuidam dicenti, non convenire civitatem humili fortunæ suæ, respondit: Non quæro quid oporteat te accipere, sed quid deceat me dare.

Ibidem lib. 5. de beneficijs.

Sicut non est liberalis qui sibi donat, nec clemens qui sibi ignoscit, nec misericors qui malis suis tangitur: sed qui alijs. Ita etiam nemo sibi ipsi beneficium dat, sed naturæ suæ parat, quæ monet ad refutanda nociva, & appetenda proficua.

Ibidem lib. 1. de beneficijs.

Inter multos ac varios errores temere viventium inconsulteq; nihil propemodum viri optime liberalis quā beneficia nec dare scimus, nec accipere.

Ibidem.

Cum beneficia in vulgus largiri institueris, multa perdenda sunt, ut vnum bene des.

Ibidem.

Gratissima sunt beneficia quæ sunt parata, facilia occurrentibus, in quibus nulla mora fuit nisi accipientis verecundia.

Ibidem.

Nihil ita vitandum in dando beneficium sicut superbia.

Ibidem lib. de beneficijs.

Dabo egenti, sed non ut ipse egeam. Succurram perituro, sed non ut ipse peream.

Ibidem.

Videamus ne mittam munera superuacua, ut fœminæ arma, rustico libros, aut studijs deditoretia.

Ibidem.

Videndum est & considerandum, quid, cui, qualiter, quando, ubi, & quare sit dandum.

Ibidem.

Turpissimū genus beneficij est inconsulta donatio in dando.

Ibidem.

In dando beneficia eligendus est vir simplex, memor gratus, alieni abstinentes, non sui avarus, & maxime benevolus.

Ibidem in Proverbijs.

Bis peccans, cum peccanti obsequium accommodas.

Cicero lib. 1. de legibus.

Quid liberalitas, gratuita ne est, an mercenaria: si sine præmio benigna est, gratuita si cum mercede conducta. Nec est dubium quin is qui liberalis benignus ve dicitur officium non fructum sequatur.

Ibidem lib. 1. Officiorum cap. 18.

Ea liberalitate utamur quæ amicis prodest, nemini noceat: nihil enim liberale quod non iustum.

Ibidem lib. 2. Officiorum.

Multipatrimonia effundunt inconsulte largiendo.

Quid autem stultius quā quod facis libenter, curare ne id diutius facere possis.

Ibidem.

Duo sunt largorum genera, quorum alteri prodigi, scilicet qui in epulis & in invitationibus: & gladiatorum muneribus, ludorū venationumq; apparatu pecunias profundunt, & in eas res quarum memoriam aut nullam aut brevem relicturi sunt. Alij sunt liberales, q̄ facultatibus suis aut captos à prædonibus redimunt, aut æ alienum suscipiunt amicorum causa, aut in filiarum collocatione adiuvant, aut opitulantur in re acquirenda vel augenda.

Ibidem lib. Officiorum.

Largitio quæ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit.

Ibidem.

Qui opera, i. virtute & industria liberales sunt & beneficii, primū quo pluribus profuerint, eo plures ad beneficiendum adiutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiae paratiores erunt, & tanquā exercitationes ad bene de multis promerendum.

Ibidem.

Omnino meminisse debemus id quod à nostris hominibus usurpatum sæpissime, iam in proverbijs consuetudinem venit, largitionem fundum nō habere, cum & idem qui consueverunt, & idem illud alijs desiderant.

Ibidem.

Causa igitur largitionis est, si aut necesse, aut utile.

Ibidem.

Gratissima est liberalitas, eo etiam studiosius eam pleriq; laudant.

Ibidem.

Conueniet autem tum in dādo munificum esse, tū in exigendo non acerbum.

Ibidem.

Est enim non modo liberale, paulum non nunquā de suo iure cedere, sed interdum & fructuosum.

Ibidem.

Habenda est autem ratio familiaris rei, quā quidem delabi sine re flagitiosum est.

Ibidem Tuscul. quæstio. lib. 4.

Cur misereare potius quā feras opem, si id facere possis.

Ibidem lib. 2. Rhetoricorum veterum.

Nam beneficij magnitudo ex utilitate, & honestate, aut necessitudine demonstratur.

Ibidem in Oratore.

Equidem nil tam propriū hominis existimo, q̄ nō modo beneficio, sed etiā benevolentiae significatiōe alligari. Nihil porro tam immane, cāferum, quā

LIBERALITAS.

CLXXVI.

quā committere, ut beneficium non dicatur indignus, sed vinctus esse videatur.

Vale. Maxi. lib. 4. ca. 8. tit. de liberalitate.

Liberalitatis duo sunt maxime probabiles fontes, verū iudiciū, & honesta benevolentia: nā cū ab his oritur, tūc demū eius ratio cōstat, dono aut ipsi gratia & magnitudo quidē sua, sed efficaciorē aliquanto opportunitas conciliat.

Ibidem lib. 5. cap. 1. tit. de humani. & clemen.

Liberalitati quas aptiores comites q̄ humanitatem & clementiam dederim? Quoniam idem genus laudis expetunt, quarū prima inopia, proxima occupatiōe, tertia ancipiti fortuna præstatur: cūq; nescias quā maxime probes, eius tamen commendatio præcurrere videtur, cuius nomen ex ipso nomine quæsitum est.

Aristote. lib. 4. Ethicorum.

Liberalis dabit honesti gratia & recte, nam qui bus oportet, quot oportet & quando, & alia cuncta quæ rectam sequuntur dationem & liber vel sine molestia.

Ibidem.

Liberalis vnde oportet, cōmoda capiet, puta ex proprijs rebus quas possidet, nō quia honestū sit, sed quia necessarium, ut habeat quid donec, nec sua negliget, volens per illa quibus dā sufficere.

Ibidem.

Est eius qui liberalis sit vehementer excedere, ita ut sibi ipsi pauciora relinquantur. Nam ad se quidem ipsum non respicere liberalis est.

Ibidem.

Iuxta facultates liberalitas dicitur, nō em̄ in multitudine datorū, sed in dātis habitu liberalitas cōsistit. Nec enim quicq; prohibet liberaliorē esse q̄ pauciora dat, si modo tenuiores ei sunt facultates.

Ibidem.

Magis liberales esse vidētur, qui nō quæsierunt ipsi, sed ab alijs ut ex hæreditate acceperūt, nā indigentia nunq̄ experti sunt.

Ibidem.

Non facile est, ut liberalis quisq; dīteretur, cū neq; cupiat, neq; cōseruet, sed cōtra erogat. Nec multū per seipsas faciūt pecunias, sed ut alijs dare possint, itaq; fortuna accusat, q̄ qui maxime digni sunt, pecunias minime habent. Enimvero id non absque ratione contingit, fieri enim non potest, ut diuitias habeat is, qui habere non curat.

Ibidem.

Liberalis accipiet vnde oportet, sequitur enim conuenientem liberalitatem talis acceptio.

Ibidem.

Molestius feret liberalis, si quid cū oportet non erogauerit, q̄ si erogauerit, quod non oportet.

Ibidem.

Prodigalitas non multum augmentari potest, non enim facie nullatenus accipientem cunctis largiri, cito nāq; deficiunt patrimonia priuatorum, vnde per ætatem indigentia facileq; corrigi, & ad mediocritatem redigi potest.

Ibidem.

Prodigus videt nō abhorre a morū probitate, non em̄ abiecti neq; ingenerosi est excedere in dādo, & non capere demētis est.

Ibidem.

Prodigus multo melior esse videtur quā avarus, hic enim multis prodest, ille nemini, nec si bi ipsi quidem.

Ibidem.

Prodigorū dationes liberales nō sunt, sed interdū quos pauperes esse cōuenit diuites faciūt. Et honestis quidē hominibus nihil dāt, assensu toribus autem, aut aliam quampiam voluptatem afferentibus multa.

Ibidem.

Prodigi quia honestatem non sequuntur in vita, ad voluptates declinant.

Terentius in Adelphis.

(mētia.)

Re ipsa repperi nihil esse homini melius facilitate atq; cle De hac materia vide supra in Amor proximi, & in Clementia.

Libertas græce ελευθερία. est & ελευθερία. ou. d. li. ber dicitur. Est autem libertas naturalis facultas eius, quod cuiq; facere libet, nisi quod vi aut iure facere prohibetur, ut habetur de instit. de iure personarum, principi. cuius oppositum est seruitus, veniq; à liber.

Libertus pariter inde deriuat. & is est qui cū esset seruus, factus est liber, inde etiam fit libertinus, quod est adiectiuū nominis, & est relatiuum ingenui, sicut libertus relatiuum patroni. Libertini sunt qui iusta seruitute manumissi sunt, sicut ingenui qui libera matre nati, nec postea serui facti sunt, inde libertinitas, & ingenuitas dicuntur.

Liberum arbitrium quid sit, vide infra in liberum arbitrium.

Exodi ca. 21.

Si percusserit quispiā oculū serui sui, aut ancillæ & luskos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quē eruit. Dētem quoq; si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos.

Leuitici cap. 19.

Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiā nobilis, & tamen pretio nō redempta, nec libertate donata, vapulabunt ambo, & non morientur, quia non fuit libera.

Ecclesiastici cap. 10.

Seruo sensato liberi seruiēt, & vir prudēs & disciplinatus nō murmurabit correptus, & inscius nō honorabit.

Paulus ad Collos. 3.

Dñi quod iustū est, & æquū seruis præstare, sciētes quoniā & dominum vos habetis in cælo.

August. Donato presbytero, & habetur 23.

q. 4. Difficet.

Si volūtas mala semper suæ permittēda est libertati, quare Paulus nō est permissus uti pessima volūtate, qua persequebatur ecclesiā, sed prostratus est, ut cæcetur: cæcatus est, ut mutaret: mutatus est, ut mitteret: missus est, ut quælia fecerit in errore, talia pro veritate pateret. Si volūtas mala semper suæ permittēda est libertati, quare monetur pater in scripturis sanctis, filium durum nō solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere, ut ad bonam disciplinā coactus ac domitus dirigatur, vnde idem Salomon dicit: Tu percutis eum virga, animam autem eius liberat à morte.

Aug. lib. de uera religione.

q. 2.

Quem

LIBERTAS.

Quem delectat vera libertas, ab amore rerum mutabilium liber esse appetat, & quem regna re delectat, vni omnium regnatori deo subiectus sit, plus eum diligendo quam semetipsum.

Idem de correctione & gratia.

Prima libertas voluntatis erat posse peccare, nouissima erit multo magis non posse peccare. Prima immortalitas erat non posse mori: nouissima erit multo magis non posse mori. Prima erat perseverantia potestas, bonum posse non deferere: nouissima erit perseverantia felicitas, bonum non posse deferere.

Ambr. in ser. domini de ieiunio, qui incipit:

Diuinum ad patrem, & hab. di. 35, c. 6.

Manebat autem antequam vinum inueniretur omnibus inconcussa libertas. Nemo sciebat a consortio naturae suae obsequia seruitutis exigere: non esset hodie seruus, si ebrietas non fuisset.

Ambrosius de Ioseph.

Ille vero in quavis conditione seruitutis liber est, qui amore non capitur, auaritia vinculis non tenetur, metu criminis non obligatur, qui securus expectat praesentia, quae non terrent futura.

Gregorius Montano & Thoma, & habetur 12. q. 2. Cum redemptor.

Cum redemptor noster totius conditor creaturae ad hoc propitiatus humanam voluit carnem assumere, ut diuinitatis suae gratia dirupto, quae tenebatur captiui vinculo seruitutis, pristinae nos restitueret libertati. Salubriter agitur si homines quos ab initio natura liberos protulit, & ius gentium substituit iugo seruitutis, in ea qua nati fuerant manumittentis beneficio libertati redantur.

Bernardus de libero arbitrio.

Cum nobis triplex posita sit libertas, a peccato, a miseria, a necessitate, hac ultimo loco positam contulit nobis in conditione natura. In prima restauramur a gratia, media reueratur nobis in patria: indicatur prima libertas naturae, secunda gratiae, tertia gloriae: prima habet multum honoris, secunda plurimum virtutis, nouissima cumulum iocunditatis.

Seneca epi. 47.

Quid sit libertas quaeris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus fortunae ab aequo discedere.

Idem in Prouerbijs.

Liber non est quem superbus inflamat animus.

Idem de breuitate vitae.

Horum misera conditio est, qui nec suis quidem laborant occupationibus, ad alienum dormiunt somnum, & ad alienum ambulant gradum.

Seneca Tragedia 4.

Fortem facit vicina libertas senem.

Ibidem.

Ingenia melius recta in laudes se ferunt,

Si mobilem animum ugeta libertas alit.

Idem Tragedia 7.

Raro est in dominos iusta licentia.

Cicero lib. Paradoxorum.

Quid autem est libertas, nisi potestas viuendi velis?

Quintilianus declamatione 10.

Genus seruitutis est coacta libertas.

Aristot. lib. 1. Politicorum.

Virtus & malitia determinat seruos & liberos, nobiles & ignobiles.

Idem 6. Politi.

Opus libertatis est, viuere ut vult aliquis, quia seruus non viuere vult.

Menander.

Liberi enim uiri uera dicere.

Id est.

Idem.

Librum seruus tui ipsius morem.

Id est.

Idem.

Teipsum seruus moribus liberum.

Id est.

Lucanus lib. 4. Pharsalia.

— Sed regna timentur

Obferunt, & seuis libertas utitur armis.

Ignorat ne datos quisquam ne seruiat enset

Horat. Sermorum lib. 2. satyra 7.

Quis nam igitur libertas sapiens sibi qui imperiosus,

Quem neque pauperies, nec mors, nec uincula terrent.

Respondere cupientibus, contemnere honores

Fortis, & in seipso totus teres atque rotundus.

Externi ne quid ualeat per leue morari,

In quem manca ruit semper fortuna.

Idem epi. lib. 1. epi. 1.

Ad summum sapiens uno minor est ioue, diues,

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,

Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

Dantes Paradisi Can. cap. 5.

Lo maior don che dio per sua larghezza

Fecce creando, & alla sua bontade

Piu conformato, & quel che piu se apprezza,

Fu de la uolunta la libertade:

Di che le creature intelligenti

Et tute, sole suro & son dotade.

Id est.

Maius munus quod deus sua munificencia

Fecit creando, & suae bonitati

Conformius, & quod magis existimatur,

Fuit uoluntatis liberum arbitrium:

Quo creaturae intelligentes

Et omnes, sole fuerunt & sunt dotatae.

Liberum arbitrium est idem realiter quod uoluntas, secundum quod in ea est virtus intellectus, unde liberum arbitrium esse dicitur facultas uoluntatis & rationis, ex b. Tho. 1. parte q. 83. art. 3. 4.

Liberum arbitrium non est in brutis. ibi. q. 88. art. 3.

Ecclesiastici cap. 15.

Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui.

Libido graece libidinis. Est autem libido quicquid libet, dicitur: a labando, secundum Varronem, quod quae placet in mentem prolabantur. Unde non modo turpius, sed etiam honestae rerum uoluntas libido dicitur. Salusti. Magis in decoris armis, & militibus equis, quam in scortis, atque conuiuijs libidinem habent. Terentius. Neque tuus libidini aduersabor, hoc est uoluntati. Si uero libidinem simpliciter dicimus, neque cuius rei additur, de Venerea intelligimus: hinc libidinosus hoc est in libidinem propensus, & libidinosus mollior, lasciuie descendunt. Libidini subsunt ira, exacerbatio odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium & c. huiusmodi secundum Ciceronem lib. Tuscul. Quae sit,

Linea

LINGVA.

CLXXVII.

Linea graece γραμμή dicitur. Et est magnitudo quae ad unum, id est ad unam partem diuiditur, secundum Aristot. lib. 1. de caelo & mundo.

Linea est longitudo sine latitudine & profunditate, cuius extremitates sunt duo puncta, secundum Marcum Varronem.

Lineam sic definit Euclides: γραμμή ὅστις μήκος ἔχει καὶ πλάτος οὐκ ἔχει. Longitudo illatibilis.

Linea consanguinitatis est ordinata collectio personarum consanguinitate coniunctarum, ab eodem stipite descendunt, diuersos continens gradus, sec. b. Tho. 4. sen. di. 40. q. 2. arti. 1.

Lingua graece γλῶσσα dicitur. Dicitur autem lingua a ligando cibo, secundum Mar. Varro.

Lingua dicitur a lingendo, quia lingit adulando, mordet detrahendo, secundum Hugonem li. 2. de anima. Placet tamen magis opinio Varronis: Lingua enim cibos conglobat, & deprimit ac transmittit in ventrem, vel dicitur, quod sit dentium septicis, quasi muro circumuallata ac ligata.

Iob cap. 11.

Nunquid qui multa loquitur non audiet? aut uir uerbosus iustificabitur? David Psalm. 139.

Vir linguosus non dirigitur in terra. Virum iniustum mala capient in interitu.

Prouerb. cap. 4.

Remoue a te os prauum, & detrahentia labia sint procul a te.

Ibidem cap. 8.

Arrogantiam & superbiam, & uiam prauam, & os bilingue detestor.

Ibidem cap. 10.

In multiloquio non deerit peccatum, qui autem moderatur labia sua prudentissimus est.

Ibidem cap. 12.

Propter peccata labiorum ruina proximat malo.

Ibidem cap. 13.

Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.

Ibidem.

Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat.

Ibidem cap. 15.

Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitatur furor. Lingua sapientum ornat scientiam, os fatuorum ebullit stultitiam.

Ibidem.

Lingua placabilis lignum vitae, quae autem immoderata est, conteret spiritum.

Ibidem.

Lata est homo in sententia oris sui, & sermo opportunus est optimus.

Ibidem cap. 17.

Qui caelat delictum, quaerit amicitias: qui altero sermone repetit, separat foederatos.

Ibidem.

Qui moderatur sermones suos doctus & prudens est, & pretiosus spiritus uir eruditus.

Ibidem 18.

Labia stulta miscunt se rixis, & os eius iurgia pro uocat. Os stulti contritio eius, & labia ipsius ruina animae eius. Verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt usque ad interiora uentris.

Ibidem.

Qui plus respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.

Ibidem c. 24.

Labia de osculabitur qui recta uerba respondet.

Ibidem.

Ne sis testis frustra contra proximum tuum, nec laetetur quinquam labijs tuis.

Ibidem cap. 25.

Quae uiderunt oculi tui ne proferas in iurgio cito, ne postea emendare non possis, cum de honestate ris amicum tuum. Causam tuam tractes cum amico tuo, & secretum extraneo ne reueles, ne forte insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset.

Ibidem.

Patientia lenitur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

Ibidem.

Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum falsum testimonium.

Ibidem.

Sicut urbs patens & absque murorum ambitu, ita uir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

Ibidem cap. 26.

Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.

Ibidem.

Qui imponit stulto silentium, iras mitigat.

Ibidem.

Lingua fallax non amat ueritatem, & os lubricum operatur ruinam.

Ibidem 29.

Homo qui blandis & fictis sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius.

Ibidem.

Totum spiritum profert stultus, sapiens differt & reueruat in posterum.

Ibidem.

Vidisti hominem velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est, quam illius correctio.

Ecclesiastes cap. 4.

Multas curas sequuntur somnia, & in multis sermonibus inuenietur stultitia.

Ecclesiastici cap. 5.

Si est tibi intellectus responde proximo, sin autem sit manus tua super os tuum, ne capiaris in uerbo indisciplinato & confundaris. Honor & gloria in sermone sensati, lingua uero impudentis subuersio est ipsius.

Ibidem cap. 6.

Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundabit.

Ibidem cap. 7.

Noli uerbosus esse in multitudine presbyterorum, & non iteres uerbum in oratione tua.

Ibidem cap. 9.

Terribilis est in ciuitate sua homo linguosus, & temerarius in uerbo suo odibilis erit.

Ibidem c. 11.

Prusquam audias ne respondeas uerbum, & in medio seniorum ne adicias log de ea re, quae temolestat.

Ibidem cap. 14.

Beatus uir qui non est lapsus uerbo ex ore suo.

Ibidem cap. 18.

Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris disce.

Ibidem cap. 19.

Est qui labitur lingua sua sed non ex animo. Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua.

Ibidem cap. 21.

Narratio fatui quasi sarcina in uia, nam in labijs sensati inuenietur gratia.

Ibidem.

G 3 Qui nar-

Qui narrat verbum non audienti, quasi qui exci-
tat dormientem de graui somno.

Ibidem cap. 17.

Cum stulto ne multum loquaris, & cum insensato
ne abieris.

Ibidem cap. 28.

Aurum tuum & argentum tuum conflagra, & ver-
bis tuis facito frateram, ne forte labaris in lingua,
& cadas in conspectu inimicorum insidiantium
tibi, & sic casus tuus insanabilis in mortem.

Ibidem cap. 32.

Vbi auditus non est, non effundas sermonem.

Ibidem.

Adolescens loquere in causa tua, vix cum necesse
fuerit.

Ibidem.

In medio magnatorum loqui non præsumas, & vbi
sunt senes non multum loquaris.

Ibidem cap. 37.

Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, &
cum iniusto de iustitia: & cum muliere, de his
quæ æmulatur: cum timido de bello, cum ne-
gociatore de traiectione, cum emptore de ven-
dicatione, cum viro liuido de gratijs agendis, cum
impio de pietate, cum inhonesto de honestate,
cum operario agrario de omni opere, cum ope-
rario annuali de consummatione anni, cum ser-
uo pigro de multa operatione. *Mattheus cap. 5.*

Non quod intrat in os hoc coinquinat hominem,
sed quod procedit ex ore coinquinat hominem.

Ibidem.

Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in
ventrem vadit, & in secessum emittitur: quæ au-
tem procedunt de ore de corde exeunt, & ea co-
inquinant hominem. De corde enim exeunt co-
gitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicatio-
nes, furta, falsa testimonia, blasphemiae, hæc sunt
quæ inquinant hominem. *Marcus cap. 7.*

Nihil est extra hominem introiens in eum, quod
possit eum coinquinare, sed quæ de homine pro-
cedunt illa sunt quæ coinquinant hominem.

Ioannes cap. 3.

Qui de terra est, de terra loquitur.

Paulus ad Cor. 1. cap. 15.

Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

Ibidem ad Ephesios cap. 4.

Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.

Ibidem cap. 5.

Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & di-
cere.

Ibidem ad Colossenses cap. 4.

Sermo vester semp in gratia sale sit conditus, ut sci-
atis quomodo oporteat vos unicuique responde-
re.

Ibidem ad Thessal. 1. cap. 2.

Exhortatio enim vestra non de errore, neque de
immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus
a deo, ut crederetur nobis euangelium: ita loqui
mur non quasi hominibus placere, sed deo, qui
probat corda nostra. *Paulus ad Timoth. 2. cap. 3.*

Stultas autem & sine disciplina quæstiones deui-
ta, sciens quia generant lites. *Iaco. in epist. cap. 1.*
Sic autem omnis homo velox ad audiendum, tar-
dus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

Ibidem.

Si quis autem putat se religiosum esse, & non refre-
nans linguam suam, sed seducens cor suum, huius
vana est religio.

Ibidem cap. 3.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.
Potest etiam freno circūducere totum corpus. Si
autem equis frena in ora mittimus ad consenti-
endum nobis, omne corpus illorum circumferi-
mus. Et ecce naues cum magnæ sint, & a ventis
validis minentur, circumferuntur autem a modi-
co gubernaculo, ubi impetus dirigentis volue-
rit. Ita & lingua modicum quidem membrum est,
& magna exaltat. Ecce quātus ignis, quām ma-
gnam syluam incendit. Et lingua ignis est vniuer-
sitas iniquitatis. *Petrus apost. 1. cap. 3.*

Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bo-
nos, coerceat linguam suam a malo, & labia eius
ne loquantur dolum.

Ioannes 1. cap. 4.

Ipsi de mundo sunt, & ideo de mundo loquuntur,
& mundus eos audit.

Iudas apost. in epist.

Hi sunt murmuratores querulosi, secundum desi-
deria sua ambulantes, & os eorum loquitur super-
biam, & mirantes personas quæstus causa.

Augustinus in Enchir. & habetur 22. q. 2.

Is autem.

Verba propter ea instituta sunt, non ut per ea se-
inuiem homines fallant, sed ut eis quisque in alte-
rius notitiam cogitationes suas proferat. Verbis
ergo vii ad fallaciam, non ad quod sunt institu-
ta peccatum est.

Ibidem de natura & gratia.

Ante te est æquitas, vnam linguam habes ad quod
vis eam vertes. Quare ergo potius ad iniquita-
tem, & non ad æquitatem: cibos amaritudinis nō
das ventri, & cibos iniquitatis das linguæ tuæ ma-
lignæ: sicut eligis quo vescaris, sic elige quod lo-
quaris.

Ibidem lib. 1. de uerbis domini.

Linguam nullus hominum domare potest. Homo
domat feram, & nō domat linguam. Domat leo-
nem, & non frenat sermonem: domat ipse, & nō
domat seipsum. Domat quod timebat, nec sedo-
mat. Non timet quod timere debebat.

Ibidem de moribus ecclesie.

Naturæ ordo ita se habet, ut cū aliquid dicimus,
rationem præcedat autoritas: nam infirma ratio
videri potest, quæ cum reddita fuerit, auctorē po-
stea per quem firmetur assumit.

Hieron. super 12. prophetas lib. 2. super illud

Ezech. Fili hominis.

Pro signo sunt interioris hominis verba erumpē-
tia, quomodo libidinosum qui sua celat verba &
vitia callide interdum turpis sermo demonstrat,
minoribus enim maiora monstratur, vultusque
oculis dissimulari non potest conscientia, dū lu-
xuriosa & lasciuia mentis lucet in facie & secreta
cordis motu corporis & gestibus indicat.

Ibidem, & habetur 22. q. 5. cap. quoties.

Quoties vero loquimur, aut non opportuno tem-
pore, aut non in opportuno loco, aut non ut co-
uenit audientibus: toties sermo malus procedit
de ore nostro ad destructionem eorum qui audiunt.
Cōsideremus itaque quid loquimur, quia pōmō otio-
so verbo reddiuri sumus rationē in die iudicii.

Ibidem.

semper ad deteriora descendat.

Ibidem li. 19. Moralium.

Aliquando sancti etiam coram hominibus cōpel-
luntur bona facere, aut etiā hominibus sua facta
narrare, sed ad eū finem omnia referunt, ut nō ipsi
ex eisdē operibus, sed deus glorificetur. Dū enim
facta prædicant, ipsa eorum prædicatio fortasse
despicitur, quorum vita nescitur. Compelluntur
igitur vitam suam dicere, ut auditorum suorum
valeant vitam mutare, & facta sua referunt, &
venerari appetunt, ut reuerenter audiant. Scri-
ptum quippe est: Cum eleuantur animalia, ele-
uantur simul & rotæ, quia videlicet cum au-
ditorū mentes predicantiū vitam conspiciunt, ne-
cessario & in prædicatione admirantur. Hinc est
quod prædicatores boni & honorem propter elatio-
nem fugiunt, & honorari propter imitationem
volunt.

Ibidem in Pastoralibus.

Qui dimittit aquam caput est iurgiorum. Aquam quip-
pe dimittere est linguam in fluxu eloquij relaxa-
re, quo contra in bona etiam parte dicitur aqua
profunda, verba ex ore viri. Qui ergo dimittit
aquam caput est iurgiorum, quia qui linguam
refrenat concordiam dissipat.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Malum hominem melius posset tacendo aliquis vin-
cere, quæ respondendo, quia malitia non instruitur
sermonibus, sed excitatur. Ideo dominus rece-
dendo compescere studuit, quos respondendo
non compescuit. *Isidorus Soliloquiorum lib. 2.*
Vanus sermo cito polluit mentem, & facile agitur
quod libenter auditur.

Hugo li. 2. de Anima.

Lingua dicitur, quia lingit adulando, mordet de-
trahendo, attrahit mentiendo, ligat & ligari nō
potest, labilis est, & teneri non potest, sed labitur
& fallit. Labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta,
tollit amicos, multiplicat inimicos, mouet rixas,
seminat discordias, vno istu multos percutit, &
interficit, blanda est & subdola & parata ad ex-
haurienda bona, & miscenda mala. Qui custodit
linguam suam, custodit animam, quoniam mors
& vita in potestate lingue est.

Castiodorus super illud psal. Dixi custodiam.

Quis est hominum sic cautus, ut si inter æmulos
loquat, nullū eius verbū incurrat aliquā quæstio-
nem. Difficilis res est in lubrico faucium constituta
tam veritatis rigidè tenere mensuram, cui si incau-
te frena laxentur, frequenter cōtra se loquitur.
Facilius enim culpa tacendo refugitur, quā lo-
quendo. Salomon dicit: Ori tuo facito ostium &
feram, & verbis iugum atque stateram.

Boetius de Consolat. li. 3. prosa 12.

Platone faciente didicisti, cognatos de quibus lo-
quuntur rebus oportere esse sermones.

Origenes super Epistolam ad Romanos li. 3.

Dolus est, cum aliud quis lingua loquitur, aliud
voluit in corde, quod crimen nescio si nudos
quosque & electos relinquit. Sed puto quod ali-
us plus, alius minus, nemo tamen sit ad hoc per-
fecte liber, nisi ille de quo dicitur: Qui peccatū

non

Ibidem ad Heliodorum.

Nihil impudentius arrogātia rusticorum, quigar-
rultatem auctoritatem putant, & parati ad lites
in subditos intonant.

Ambrosius super Beati immaculati.

Periculosum est dicere non solum falsa, sed etiam
vera, si ea non quibus oportet insinuet, quod
vitium quadripartitum est, vel adulationis, vel
auaritiæ, vel iactantiæ, vel loquacitatis incautiæ.

Ibidem li. 1. de Virginitate.

Ingre ditur mors per ostiū tuū, si falsum loquaris,
si turpiter, si procaciter. Fortremo si vbi nō opor-
et loquaris.

Ibidem li. 1. de Officijs.

Quam plures vidi loquendo in peccatū incidisse,
vix quempiam tacendo, ideoque tacere nosse, quā lo-
qui difficilius est.

Ibidem.

Alliga sermonem tuū ne luxuriet, ne lasciuat, qui
multiloquo peccat, sibi colligat, sit restrictior, &
ripis coerceatur, cito lutum colligit amnis & vni-
das, iugum sit verbis tuis & statera atque mensura,
ut sit grauitas in sensu, in sermone pondus, atque
in verbis modus.

Ibidem.

Sapiens priusquam loquitur, multa considerat,
quid dicat, cui dicat, quo in loco & in tempore.

Gregorius li. 5. Moralium.

Praui sicut in sensu leues sunt, ita in locutione præ-
cipites, quia quod leuis conscientia concipit, le-
uior protinus lingua prodit.

Ibidem.

Cum intentionem bonā locutio cauta non sequit,
ipsa pietatis propositio in transgressione viuam
vertitur.

Ibidem Moralium lib. 6. in fine.

In omni quod dicitur, necesse est ut causa, tempus
& persona pensetur, si verba sententiæ veritas
roborat, si hoc tempus congruū pullulat, si veri-
tati sententiæ & congruitati temporis non repu-
gnat.

Gregorius li. 6. Moralium.

Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homi-
nes, reddet de eo rationem in die iudicii. Otiosum
quippe verbum est, quod aut vilitate reuerendi-
nis, aut iustæ necessitatis caret.

Ibidem lib. 7.

Tempus tacendi, & tempus loquendi: discreta vi-
cissitudine pensanda sunt tempora, ne aut cum
restringi debet lingua, per verba se inutiliter sol-
uat: aut cum loqui vult potest, semetipsam pi-
gre restringat.

Ibidem.

Quot superuacuis verbis mens a silentij sui censu-
ra dissipatur, quasi tot ruinis extra se ductæ, vin-
de redire interius ad sui cognitionem nō sufficit,
quia p multiloquiū exterius sparsa, vim intimæ
considerationis amittit.

Ibidem.

Si illatas molestias lingua tranquille diceret, a con-
scientia dolor emanaret. Vulnera enim clausa plus
cruciant, quia cum putredo quæ intus feruet eij-
ciunt, ad salutem dolor aperitur.

Ibidem li. 8. Moralium.

Lingua sub magni moderaminis libratione seruā-
da est, nō insolubiliter obliganda, ne aut laxata in
vitium defluat, aut restricta etiā ab vilitate tor-
pescat.

Ibidem li. 16. Moralium.

Isti sunt casus culpe crescentis, ut lingua cum non
restringitur, nequaquā vbi ceciderit iaceat, sed

non fecit, nec inueniuntus est dolus in ore eius.
Seneca ad Lucilium epist. 24.
Turpe est aliud loqui, & aliud sentire.
Idem epistola 38.
Non multis verbis opus est, sed efficacibus. Semi-
nis modo spargenda sunt.
Idem epistola 40.
Tardi loquum te esse iubeo. Ibidem.
Quemadmodum sapienti viro incessus modestior
conuenit, ita oratio pressa non audax. Summa
ergo summarum hæc erit tibi.
Idem epistola 107.
Nemo quod audierit tacebit. Nemo quantum au-
dierit loquetur. Idem in Prouerbis.
Imago animi sermo est. Qualis vir talis oratio. Ma-
gnum est vocis & silentij temperamentum.
Garrulo non respondere conuitium est.
Ibidem.
Loquax inimicus & taciturnus minus offendit.
Idem de Moribus.
Vt licentiosa mancipia animi imperio redige lin-
guam cupiditatemq; opprime, si non potes pau-
lulum remitte. Sæpe ea quæ sanari ratione non
poterant, sanata sunt tempore.
Ibidem.
Priusquam promittas delibera, sed cum promise-
ris statim facias. Ibidem.
In hoc incumbere, vt libentius audias, q̃ loquaris.
Auribus frequentius, vtere, quàm lingua. Qui
nescit tacere, nescit loqui.
Idem tragedia 4.
Curæ leues loquuntur, ingentes stupent.
Idem Traged. 9.
Animi retine uerba furentis.
Temere emissam comprime uocem.
Plato in Timeo.
Propter hoc nobis datus est sermo, vt præsto fo-
rent mutuae voluntatis iudicia.
Aristotele lib. 1. Ethicorum.
Sermones inquirendi sunt secundum materias de
quibus sunt. Idem li. 2.
In obscuris, apertis testimonijs oportet vti.
Idem lib. 4.
Qualis vnusquisq; est, talia dicit, & talia operatur,
& taliter viuunt. Idem li. 10. Ethi-
In actionibus humanis minus creditur sermoni-
bus, quàm operibus. Ibidem.
Quando sermones dissonant in operibus sensibi-
liter, tunc contemnantur. Ibidem.
Sermones consonantes operibus sunt acceptandi,
dissonantes vero despiciendi sunt.
Idem li. 1. Politicorum.
Nullum aliorum animalium sermonem habet, nisi
homo. Ibidem.
Homini natura sermonem dedit
Idem de Regimine principum.
Exemplis vtimur in docendo, vt facilius intelliga-
tur quod dicitur.
Idem in epistola ad Alexandrum.
Sic viue, vel loquere cum deo, tanq̃ homines audi-
ant. Idem li. 1. Perihermenis.

Ea quæ sunt in voce, sunt earum quæ in anima passi-
 onum notæ, id est voces sunt signa conceptuum
 animæ. *Ibidem.*
 Propter nostrum affirmare vel negare, nihil sequitur
 in re. *Idem li. 1. Priorum.*
 Exempla ponimus, non quia sint, sed ut sentiant ad-
 discentes. *Idem li. 2. Topicorum.*
 Loquendum est ut plures, sapiendum est ut paucio-
 res. *Idem li. 5.*
 Conturbat audientem, quod frequenter dicitur.
Laer. Dioge. de Vita & mor. Philosoph.
 Noli cito loqui. Est enim insanie indicium dicebat
 Bias. *Macrobius Saturnalian lib. 1.*
 Oportet enim versari in conuiuio sermones, ut ca-
 stitate integros, ita appetibiles venustate.
Ibidem.
 Nam superfluum video inter sapientes nota pro-
 ferre. Sic etiam loquendum est cum hominibus,
 tamque dii audiant, & sic loquendum cum dijs, tã-
 quam homines audiant, Cuius secunda pars sen-
 tit, ne quid à dijs petamus quod velle nos inde-
 corum sit hominibus confiteri.
Macrobius Saturn. li. 2.
 Comes facundus in via pro vehiculo est.
Idem Satur. li. 5.
 Amœnitas intertexta fastidio narrationum medet.
Idem li. 7.
 Hæc una de philosophiæ virtutibus, quia cum ora-
 tor non aliter nisi orando probetur, philosophus
 non minus tacendo pro tempore quam loquen-
 do philosophatur.
Cicero in Paradoxis.
 Nihil est tam incredibile, quin dicendo fiat proba-
 bile. *Idem Rhetoricorum nouorum li. 2.*
 Difficilimum est inuentum expedire, & expedite
 pronuntiare.
Lucius Apuleius de Dogmate Platonis.
 Omnium terrorum nihil homine præstabilius pru-
 dentia dedit, cui quidem linguæ, & dentium val-
 lum, & ipsius oculi venustas accessit, quod quidē
 alijs animantibus ad explendam victus necessi-
 tatem, inferendasque ventri copias comparatum
 est, sed homini promptuarium potius recte rati-
 onis, & suauissimæ orationis datum est, ut quæ
 prudentia corde cõceptæ, ea sensu premat oratio.
Aulus Gellius nocturnum atticarum. li. 1. ca. 15.
 Qui sunt leues & futiles, & importuni locutores,
 quique nullo rerum pondere innixi, verbis humi-
 dis & lapsantibus defluunt, eorum orationem be-
 ne existimatum est in ore nasci, non in pectore.
 Linguam autem debere aiunt non esse liberam,
 nec vagam, sed vinculis de pectore imo, ac de cor-
 de aperto moueri, & quasi gubernari.
Ibidem.
 Hesiodus poetarum prudentissimus linguam non
 vulgandam sed recondendam esse dicit, perinde
 ut thesaurum, cuiusque esse in promendo gratiam
 plurimam, si modesta & parca, & modulata sit.
Ibidem.
 Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens
 Gratia quæ parvis mensuratur singula uerbis.

Idem

Idem lib. 12. cap. 2. recitans uerba M. Cato-
nis contra quendam Albinum.
Breuiloquentiam quisq; in dicendo colat.
Phocylides.
ἄπλον ἔι λέγῃς ἀνδρὶ βιωτῶν ὅστις ἐπὶ λόγῳ.
ἄπλον ἔχῃς καὶ μέγας ἐσθλὸς φύσιν ἡρώδης ἐν.
ἔρπονι μὲν πολλὰ ἔχοντι, ἀλλὰ τὴν λίσσιν,
ταῖροι δ' ἀνὴρ ἔστι κίρσος, κίρτος μάλατος
ἐμφον ἐλάκας ἰδμεν, λέγῃ δ' ἄνθρωποισι. Id est,
Scutum sane sermo homini potentius est ferro.
Scutum unicusq; tribuit deus naturam uolantem.
Aubus quidē multa celeritate, fortitudinemq; leonibus,
Tauris autem innata cornua, aculeos apibus
Innatū auxiliū dedit, sermo autē defensusculū hominibus.
Bidas.
ἄκου πολλὰ, λέγῃ δ' ὀλίγα. Id est,
Audi multa, sed loquere pauca. Pittacus.
γλῶττα μὴ προτερίζῃς τῷ νοῦ. Id est,
Lingua ne praecurrit mentem. Idem.
μὴ σπεύδῃς ἀλλ' αὖν, ἰ. Noli festinare loquendo. Hesiodus.
γλῶσσος ἔστι θυσσώρως ἐν ἀνθρώποις ἐρίσος
φθιδώλῃ, πλείους δὲ χάρις καὶ μύρον ἰούσης. Id est,
Optimus est homini linguae thesaurus, & ingens
Gratia, quae parvis mensurat singula uerbis. Menander.
πρὸς ἐλπίσιν οὐδὲν ἀντιτίθεν ἔχω. Id est,
Aduersus bene dicentes nihil contradicere habeo. Idem
ἐνυπόβριον δὲ γ' οὐδ' ἐν ἔξῃ λέγου. Id est,
Potentius autem nihil est sermone. Idem
λόγος γὰρ ὅστις λυπὸν φέρει καὶ μόνος. Id est,
Sermo enim est tristitiae remedium solus. Idem
λόγος μ' ἐπείσας φέρει καὶ θωπώσας. Id est,
Sermone me persuasisti remedio sapientissimo. Idem
λόγους ἀμείβων ἐν λόγους πέθεισθαι. Id est,
Sermone respondere sermonibus illi qui persuadet tibi.
ἀπὸ τῶν γὰρ ἱγνύναι οὐδὲν ἰστέον λόγος. Id est,
Tristitia enim beneuolus scit medicari sermo. Idem
λόγος ἀπαικῆς ἐρετῶν βίος μόνος. Id est,
Sermone administratur mortaliū uita solo. Idem
μέγιστος ὅστις ἐργὸν φέρει καὶ λόγος. Id est,
Maximum est in eo remedium sermo. Idem.
ὁ λόγος ἰστέον ὅστις τῷ κατὰ φύξιν πόθον. Id est,
Sermo medicus est, quae est in animo passionis. Idem.
ἔμελλε καὶ καὶ ἔρπονι ἄναξ πρὸς βίον. Id est,
Verbū cōtra opportunitatē dictū, subuertit uitā. Idem.
ἐπὶ λόγους ἔτι, οὐκ ἀναίρεται πόλιν. Id est,
Cum emiserit sermone aliquis, nō resumat rursus. Idem.
φύξιν νοσῶν ὅστις φέρει καὶ λόγος. Id est,
Animi aegrotantis est medicina sermo. Idem.
δυστυχῶς ἰστέον μάλλον ἢ καὶ καὶ ἔρπονι. Id est,
Infelix sis potius quā maledicus. Idem.
ἀνδρὶ γὰρ καὶ ἔρπονι τὸν λόγον γινώσκεις. Id est,
Viri character ex sermone cognoscitur.
Apollinarius.
ἐν μὲν ἀπὸ τῶν λέγεις με καὶ καὶ, οὐδὲν ἀπαικῆς με
ἐν δὲ πόθον καὶ καὶ, ἰστέον καὶ με λέγων. Id est,
Si de me absente dixeris male, nulla officii iniuria mei:
Si de praesente bene, scis te male de me dicere.
Theodorides.
ἐν τῷ ἐν γλῶσσῃ δολία ἐστὶν ὁ ἀχάριτος
ἀφροσύνη πικρὰ πολλοῦς δυνάμει. Id est,
Mortaliū lingua dolosa morbus effrenis,
Stultitia parit saepe infelicitatem.
Terentius Comedia 6.
Nihil est dictu facilius.

Virgilius lib. 8. Aeneidos.
Variòq; uiam sermone leuabat. Idem lib. 14.
Variòq; trahunt sermonibus horas.
Quid. Metamorph. lib. 13. in principio.
Tutius est igitur fictis contendere uerbis,
Quàm pugnare manu.
Idem epistola Medee ad Iasonem.
Quis uellet tanti nuntius esse mali?
Idem Amorum lib. 2. elegia 2.
Vidi ego compedibus liuemia criora gerentem,
Vnde uir incestum scire coactus erat.
Poena minor merito, nocuit mala lingua duobus,
Vir doluit, fame damna puella tulit.
Credite mihi, nulli sunt crimina grata marito
Nec quenquam, quàmuis audiat illa iuuant.
Idem de Ponto lib. 2. elegia 2.
Lingua sile, non est ultra narrabile quicquam.
Idem Fastorum lib. 2.
Et seruet multo linguq; corq; mero.
Propertius lib. 2. elegia 1.
Nauata de uentis, de tauris narrat arator,
Enumerat miles iudhera, pastor oues.
Idem lib. 2. Elegia 31.
Sed tu non debes inimicæ credere linguæ,
Semper formosis fabula poena fuit.
Tibullus lib. 1. Elegia 2.
Et mea nunc poenas impia lingua tulit.
Horatius in Arte poetica.
Decipimur specie re recti, breuiss esse laboro,
Obscurus fio, sectantem leuius nerui
Deficiunt animiq; profectus grandia turget.
Serpit humi tutus nimium, timidusq; procelle.
Ibidem.
Vt syluæ folijs pronos mutantur in annos, —
Prima cadunt, ita uerberorum uetus interit ætas,
Et iuuenum ritu florent modo nata, uigentiq;. Ibidem.
— Tristia incestum
Vultum uerba decent, iration plena minarum,
Ludentem lasciuia, seuernam seria diction.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarium habitum, iuuat aut impellit ad iram,
Aut ad humum merore graui deducit et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Ibidem.
— Nescit uox missa reuerti.
Idem Sermonum lib. 1. saty. 1.
— Ridentem dicere uerum,
Quis uetat? — Idem epist. lib. 1. sat. 2.
— Plenus æquo
Laudat renales qui uult extrudere merces,
Dantes purgatorij Cant. ca. 4.
Et per quando sode cosa o uede,
Che tenga forte a se l'anima volta
Va senel tempo, e l'hom non sena uede. id est,
Eapropter cum auditur aliquid aut uidetur,
Quod detineat fortiter ad se conuersam animam,
Fugit tempus, nec id percipit homo.
Idem paradisi canti. cap. 1.
Transhumanar significar per uerba
Non si poria: pero lexemplo basti
Acuà experienza gratia serba

Transcen.

Transcendere ex humana natura ad diuinā, uerbis exprimi
Non posset: idcirco exemplum satis sit
Ei, cui experientia gratiam seruat.

Francis. Petrarch. triumpho mortis cap. 2.

Se dire hai altro studia de ser breue,
Et col tempo dispensa le parole. id est,
Si quippiam aliud dicturus es, stude breuitati,
Et cum tempore distribue uerba ipsa.

De hac materia habes multa infra in Taciturni.

Litigium græce *ἔρις* id est, *ἔρις* litigo. Est autē
litigium proprie contradictio in uerbis, non ex
defectu amoris animos ueniens, sed ex hoc q
quis non ueretur contristare personā, ex bea.
Tho. secunda secundæ q. 116. art. 10. Litigium à
litigo uenit, illud autē à lis deducitur. Lis uero
(ut quidā uolunt) à limes dicitur, quod primē
inter homines lites de limitibus fuerint. A liti-
go quod est discepto, contendo, uenit litigio-
sum, hoc est id de quo lis est. Litigiosus, qui fre-
quenter in litibus versatur.

Literatura græce *ῥητορικὴ τέχνη* id est, *ῥητορικὴ* ἡ
litera dicitur. Est autē litera minima pars vo-
cis cōpositæ, significatq; elementū, ut a vel b, si
singulariter declinatur: si uero pluraliter, epi-
stolas significat. Poetæ tamē singulari propu-
rali nonnunq̃ uisitur necessitate carminis, præ-
sertim hex ametri vel pēmetri, in quibus li-
teras, vel literis, locari nō possunt. Ouid. Quā le-
gis à raptā Briseide litera uenit. Hinc literatus,
qui literas seu dijs eruditus est, cuius cōtrariū
est illiteratus. Hinc etiā literula diminutiuum
hinc oblittero, qd est obscurū facio, ex homi-
num mem oria tollō, quasi ē literarum monu-
mentis deleo, ab hoc fit oblitteratio.

Litura nō à litera, sed à lino, habet enim primā
breuem. Ouidius: Quascunq; aspicias lachry-
mæ fecere lituras.

Litera autē quasi legitima, q legētibz iter præ-
beat: vel (ut alijs) à lino, quoniā scribendo illini-
tur, hoc est leniter inducitur atramentum.

Locatio græce *ἐνοικισις* id est, *ἐνοικισις* loco dici-
tur. Est autē locatio personæ uel rei ad usum
facta concessio, mercede in pecunia numeran-
da conuenta.

Locator dicitur ille qui rei suæ usum alteri pro
pretio concedit, ut loco tibi domum meam,
ego sum locator, tu uero conductor.

Locare est usum alicuius rei pretio cōcedere, à
q locatio dicitur. Cic. Vxoris fundus erat colo-
no locatus. Aliquando locare est marito dare.
Plautus: Filiam eius pupillam locauit. Vnde il-
locabilis, quæ tradi viro non potest. Plautus:
Virginem habeo grādem, dote cassam atq; illo-
cabilem. Aliquādo significat ponere, quasi in
loco constituere. Virg. Hic alta theatri Funda-
menta locant alijs. Aliquando idem quod repo-
nere, unde locatum repositum dicimus. A lo-
co fit locatarius, qui domum aut fundum ali-
ud ue simile in locatione conducit.

Locus græce *τόπος* id est, *τόπος* dicitur. Estq; terminus
corporis continentis immobilis primū, secun-

dum Arist. li. 4. Physi. Locus est idem per essen-
tiam, quod superficies corporis locantis, secū-
dum b. Tho. 2. Senten. dist. 12. q. 5. art. 1.

Locutio græce *λογια* id est, *λογια* loquor dici-
tur. Est autē locutio uocis per linguā expla-
natio, secundum Arist. lib. 4. de Anima.

Longanimitas græce *μακροθυμία* id est, *μακροθυμία*.
Longanimus dicitur. Est autē longani-
mitas uirtus qua habetur animus tendendi in
aliquid, distans in longinquum, secundum b.
Tho. prima secundæ, q. 70. art. 3.

Longanimitas magis respicit spem, q̃ timorē uel
audaciā, uel tristitiā, sicut etiā magnanimitas.
ex b. Tho. secunda secundæ, q. 136. art. 5.

Luctus græce *κλαυθμός* id est, *κλαυθμός* lugeo di-
citur. Est autē luctus dolor qui exterius prodit
vultu ipso atq; aspectu, à lugeo. Sæpe ipse habi-
tus uultus atq; uestis, luctus dicitur.

Luctus est planctus pro mortuis, secundum be.
Tho. super Psalmo 34. cō. 10.

Luctus est egritudo, ex eius qui charus fuerat
interitu acerbo, secundū Cice. lib. Tusc. Quæst.
De hac materia uide supra in lachryma.

Lucubratio græce *ἀγρυπνία* id est, *ἀγρυπνία* uig-
il dicitur. Est autē lucubratio idem quod uigi-
lia, q̃ à lucubro uenit, quod est uigilo, opus e-
tiam ipsum quod fit lucubrando, lucubratio
dicitur, quia hæc ad lucernam fieri solent, hu-
ius diminutiuum est lucubrationcula.

Lucrum græce *κέρδος* id est, *κέρδος* lucror
dicitur. A quo uerbo uenit cerdo, donis,
qui est quicunq; artes illiberales exercet
quæstus gratia, qui græce *κέρως* id est, hoc est
astutus, q̃ quasi *κέρδωμαι* dicitur. Cercopagæci
uocant, quem nostri lucronē uocāt. i. lucrari
uendi; cupientem. Cæsi. epist. lib. 9. epist. 3.

Aurum siquidē per bella quærere, nefas est: per
maria, periculū: per familiaritates, opprobriū:
in sua uero natura honesta sunt lucra, per quæ
nemo læditur. Bene quæritur, quod de nullis
dominis abrogatur. Idem epistola 14.

Commodum debet esse cum modo, nam si men-
surā qualitatis excederit, vim sui nominis nō
habebit. Idem lib. 11. epistola 8.

Illud tamen uere possumus dicere, quod cōstat
deum non punire. Plautus in Asinaria.

Necesse est facere sumptū, qui quærit lucrum. Hesiodus,
μὴ κερδοῦν ἀπὸ τοῦ κέρδους, καὶ κέρδος οὐκ ἀπὸ τοῦ κέρδους. Id est,

Noli male lucrari, mala lucra equalia damnis. Menander,
βίον ἡρεσίου πένοντι πάλιν ἐν κερδαίνῃ. Id est,

Victum acquire uindiq; præterquam ex malis. Idem
βλάπτει, μὴ τὸ κέρδος ἐν πᾶσι σκεπτεῖ. Id est,

Optime, noli lucrum in omnibus considerare. Idem
ἡδονὴν ἡρεσίου φέρει, καὶ κέρδος κερδαίνῃ. Id est,

Morem malum fuge, q̃ lucrum malum. Idem
κέρδος ἡρεσίου μὴ λαβεῖν βούλου τρεῖς. Id est,

Lucrum malum ne capere uelis. Idem
κέρδος ἡρεσίου (ἡμῶν) ἀπὸ φέρει. Id est,

Lucrum malum, damnum semper fert. Idem
τὰ μικρὰ κέρδη μέγιστος βλάπτει φέρει. Id est,

Parua lucrum maiora damna fert. Idem

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Lucrum putalucrum, si iustum sit. Idem.

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Turpia autem lucra calamitates pariant.

Sophocles in Aiace.

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Ne gaudeas Atride lucris non honestis.

Iuuenalis Satyra 14.

-Lucri bonus est odor ex re

Qualibet.

Lumen græce *φῶς* id est, *φῶς* dicitur. Est autē lumen di-

phano, secundum quā diaphanum est actu transpa-

Mortale est quando cunq; est cum deliberatione.

Veniale quando non adest consensus rationis.

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

rens, secundum Arist. lib. 2. de Anima.

Lumen est color perspicui, secundum accides per
aliud scilicet à corpore lucido, secundum Arist. o.
lib. de sensu et sensato.

Luminare dicitur esse corpus lucens, et radios emit-
tens ut sol, luna, et omnes stellæ. Non autem cor-
pus diaphanum, nec opacum, ex b. Tho. secunda
secundæ dist. 15. q. 1. art. 1.

Lux pariter dicitur. Est autem lux non
corpus nec est euidentia coloris, secundū b. Tho.
prima parte q. 67. art. 2.

Lux differt à lumine radio, et splendore, secundum
eundem secund. Senten. dist. 13. q. 3.

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

Id est, *κέρδος* id est, *κέρδος* Id est,

reum pecus, cū sit irrationale, nec villo modo capax legis est. Item pecora inde credendum est iuste interfici, quia tali flagitio contaminata indignam refricant facti memoriam.

Idem de Christiana fide, et habetur 32. q. 5. ca. Nec solo.

Nec solo affectu, et tactu, sed aspectu quoque appetitur et appetit concupiscētia fornicatorum. Nec dicatis vos animos habere pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nūius, et cum se sibi inuicem etiā tacente lingua conspectu mutuo corda nūtiāt impudica, et secundum concupiscētiā carnis ardore alet utro delectantur, etiā in tactis ab immunda violatione corporibus fugit castitas ipsa de moribus. Idem li. 12. de Ciuit. dei.

Luxuria non est vitium corporum pulchrorum, vel suauium, sed animæ perversæ amantis corporis voluptates neglecta temperantia, qua apta mur spiritualibus. Idem lib. 15.

Sicut iniquum est auiditate possidendi transgredi limitem agrorum, ita iniquum est libidine concubendi subuere limitem morum.

Idem li. de Doctrina Christiana.

Luxuria est inimica deo, inimica virtutibus, perdit omnem substantiam, et ad præfens voluptatem delinens, futuram non finit cogitare pauperatatem. Idem li. Confessionum.

Ex voluntate perversa facta est libido, et dum seruitur libidini facta est consuetudo. Dū consuetudini non resistitur, facta est necessitas.

Idem de singularitate clericorum.

Quanti et quales episcopi et clerici post confessionem et victoriarum calcata certamina, post magnalia et signa mirabilia vsq; quaq; monstrata noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum voluit in naui fragili nauigare. Quāto leones domuit vna infirmitas delicata, id est luxuria, quæ cum sit vilis et misera de magnis efficit prædā.

Hieronymus ad matrem et ad filiam.

Qui luxuriatur, viuens moriturus est, ferreas mentes libido domat, quæ maiorem in virginibus patitur famem, dum dulcius omne quod nesciūt putant.

Idem in epistola 43.

Ventre distenti cibo, voluptas sequit̃ genitalium.

Ambrosius lib. de Abel et Cain.

Sæuus criminum stimulus libido est, quæ nunquā manere quientiū patitur affectum. Nocte feruet, die anhelat.

Gregorius 22. Moralium.

Quælibet alia fiant bona opera, si luxuriæ scelus non abluat, immensitate huius criminis obruitur.

Ibidem.

Malum luxuriæ aut cogitatione perpetratur, aut opere. Callidus enim aduersarius noster, cum ab effectu operis expellitur, secreta cogitatione pollueret nitiur.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Vitium libidinis facile ex vacantia et otio nascit̃. Nam diffinitio amoris hæc est, animæ vacantis passio. Item dicit poeta:

Otia si tollas periere Cupidinis arcus

Contemptaq; iacent et sine luce faces.

Isidorus de Summo bono li. 2. ca. 39.

Principaliter his duobus vitiis diabolus humano generi dominat̃. i. superbia metis, et luxuria carnis, vnde Iob de diabolo dicit: Sub umbra dormit in secreto thalami, et locis humentibus, per thalamum inanis superbia, et per loca humētia carnis luxuria demonstratur.

Bernardus super Cantica.

Luxuriæ currus quadriga voluitur vitiū, in gluuie videlicet ventris, libidine coitus, molliū vestium, om̃q; saporis, et resolutione. Trahitur equis æque duobus, prosperitate vitæ, et rerum abundantia, et qui his præfident, duo, ignauia torpor, et infida securitas.

Boetius de Scholastica disciplina.

Meretrix nonaria est inferni ianua, via iniquitatis, scorpionis percussio, viscarum scelerum, puteus interitus.

Seneca Tragedia 4.

Vincit sanctos dira libido.

Idem Trag. 8.

Totum per orbem maximum est exortum

Malum luxuria pestis blanda.

Aristoteles lib. 3. de Animalibus.

Leporis femina equitat marem in coitu.

Ibidem.

Vir appetit coitum in hyeme, mulier in æstate.

Ibidem.

Mutatio vocis est signum motus ad coitum.

Idem li. 6. de Animalibus.

Gallinæ multum mouantes cito moriuntur.

Ibidem.

In omnibus animalibus est appetitus et dilectio coitus.

Ibidem.

Omne quadrupes magis desiderat invere coitum,

q̃ in alio tempore.

Idem li. 15.

Sperma est superfluum nutrimenti.

Idem li. 7. de Anima.

Accidit hominibus, et quadrupedibus coitum desiderantibus ad tactum et visum subito spermatazare.

Idem li. de Animalibus. 18.

Viri multorum pilorum ad coxas et a parte inferiori, sunt multi coitus.

Ibidem.

Mulier et equa super oēs foeminas diligunt coitū.

Ibidem.

Puberes plus delectantur in coitu quā cæteras aliæ ætates, et quanto plus assuescūt, tanto plus appetunt.

Commentator super li. de Causa longitū et breuit̃, vitæ.

Qui multum coeunt, parum viuunt, vnde castrati plus viuunt, quā non castrati.

Ibidem.

Propter paucitatem coitū, plus viuit mulus quā equus, et masculi quā foeminae.

Laer. Dioge. de Vita et moribus philosoph.

Demosthenes stomachum Laidis nobilissimæ meretricis iocando suppalpitans et queritans, hoc quantum, illa dicente: mille denarijs, respondit: ego poenitere tanti non emo.

Cicero lib. Officiorum.

Atq; etiam si considerare volumus, quæ sit in natura ho

ra hominis excellentia et dignitas, intelligemus q̃ sit turpe defluere luxuria, et delicate ac molli-ter viuere, quāq; honestum parce, continēter, seuere ac sobrie.

Ibidem li. 1.

Luxuria vero cum omni ætati sit turpis, tum maxime senibus foedissima est.

Idem Rhet. nouorum li. 2.

Maius est maleficium stuprare ingenuam, q̃ sacrū legere, cum alterum propter egestatem, alterū propter intemperatam superbiam fiat.

Idem in lib. de senectute.

Libidinosa intemperansq; adolescentia effectum corpus tradit senectuti.

Macrobius Saturnalium li. 3.

Viros triumphales victores gentiū luxuria vincit.

Valerius Max. lib. 9. tit. de Luxuria.

Blandum est malum luxuria, quam accusare aliquanto facilius est, quā vitare.

Ibidem de Annibale.

At Cāpana luxuria perquā vilis ciuitati nostræ fuit, inuictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa vincendū Romano militi tribuit.

Claudianus.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper Corporis arbitrijs hebetat caligne sensus.

Ouidius lib. 2. de Remedio amoris.

Nec minus erucas aptum est uitare salaces,

Et quicquid Veneri corpora nostra parat.

Vitulus sumas acuentes lumina rutas,

Et quicquid Veneri corpora nostra negat.

Idem epistola Briseidis ad Achillem.

Est aliquid solitis collum tetigisse lacertis,

Præfentesq; oculos admonuisse sinu.

Propertius lib. 3. elegia 12.

Certa quidem tantis causa est manifesta ruinis,

Luxuriæ nimium libera facta uia est.

Martialis lib. 9. ad Ponticum.

Ponticeq; nunquam futuis, sed pellice leua

Vteris, et Veneri seruit amica manus.

Hoc nihil esse putas, scelus est (mihi crede) sed ingens,

Quantum uix animo concipis ipse tuo.

Nempe semel fuit generaret Horatius ut tres,

Mars semel ut geminos Iliæ casta daret.

Omnia per diderat, si mæsturbatus uterq;

Mandasset manibus gaudia seceda suis.

Ipsam crede tibi naturam dicere rerum

Istud, quod digitis Pontice perdis homo est.

Hora. Sermon. li. 1. satyra 1.

De sine matronas sectarier, unde laboris

Plus haurire mali est, q̃ ex re decerpere fructus.

Iuuenalis satyra 1.

Sane mercedem sanguinis, et sic

Palleat, ut nudis præsit qui calcibus anguem,

Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

Idem satyra 6.

Quod enim non excitet inguen

Vox blanda et nequam, digitos habet.

Lucanus 4. Pharsalia.

O prodiga rerum

Luxuries nunquam paruo contenta paratu,

Et quæ sitorum terra pelagiq; ciborum,

Discite q̃ paruo liceat producere uitam.

Perseus satyra 5.

Ille

In Venerem putris, sed cum lapidosa chiragra

Tum crassos transisse dies lucemq; palustrem

Et sibi iam feri uitam ingenuere relictam.

Dantes inferni Canticæ 5.

Iucini in loco dogne luce mutto,

Che mugia come famar per tempesta,

Che da contrario vento e combatuto.

Labufera infernal, che mai non resta

Mena li spiriti cum la sua rapina

Volando et percotendo gli molesta.

Et quando egoggon inanzi alla ruina,

Quin le strida col pianto et lamento,

E a steman quini la virtù diuina.

Intesi che aco si facto tormento

Erando annati peccator carnali,

Che la ragion sometten al talento.

Id est.

Perueni in locum omnis lucis casum,

Qui mugiebat in star maris conciti,

Quod contrarijs uentis commouetur.

Turbo inferorum, qui nunquam cessat

Ducens spiritus cum suarapacitate

Voluendo et uerberando infestat plurimum.

Et cum perueniunt ante eorum ruinam,

Illic stridores cum planctu et querela,

Blasphemant illic uirtutem diuinam.

Intellexi quod huiusmodi poena

Damabantur peccatores carnales,

Qui rationem summittunt ipsi lucro.

Magister græce διδασκαλος uel dicitur. Et is appellatur quia licuius rei præ cæteris curam gerit secundum Hostien. Magistri proprie dicuntur artium præceptores, trāfertur tamen hoc nomen ad omnes, quibus præcipua cura rerum incumbit. Dicuntur autem vel a monendo, vel monstrando, vel quod magis cæteris possint, vel quod magis q̃ cæteri diligentiam et sollicitudinem rebus quibus præfunt debent. Amagister, magistro, hoc est moderor, gubernor: et magisterium, quod nonnulli pro ipsa magistratū dignitate usurpant.

Iacobus in epistola ca. 3.

Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniā maius iudicium sumitis.

Augustus li. 4. de Ciuitate dei.

Non debet curare qui docet, quanta eloquētia doceat, sed quanta euidētia, propter quod aliquādo negligat uerba cultiora. Nec curet q̃ bene sonet, sed quid quomodo indicet, quod offerendo intendit.

Idem li. 4. de Doctrina Christi.

Doctor in suo sermone mallet rebus placere q̃ uerbis, nec existimet dici melius, nisi quod uidetur uerius, nec doctor uerbis seruiat, sed uerba doctori.

Ibidem.

Bonus doctor vulgi more loquatur, ut ambiguitas obscuritasq; uitetur. Non sic dicat ut a doctis, sed ab indoctis dici solet. Quid enim prodest locutionis integritas, quā non sequitur intellectus audientis?

H

Hieronymus.

*Hieronymus super illud Matth. 22. Magi-
ster scimus quia uerax es.*

Magistrum vocant, ut quasi laudatus mysterium
cordis sui simpliciter aperiat, eosque velit habere
discipulos. *Idem super epistolam ad Titum
super illud, Non iracundiam etc.*

Nihil est foedius praeceptore furioso, qui cum de-
beat esse mansuetus et humilis ad omnes, ex di-
uerso, toruo vultu, tremētibus labijs, rugata frō-
te, effrenatis cōiūtijs, facie inter pallorē et ruborē
variata clamore perstrepat, et errantes non
tam a bono retrahit, quā ad malū sua sēuitia prae-
cipitat. *Idem epist. 36.*

Habet nescio quid latentis energiae viua vox, et in
aures discipuli de doctoris ore transfusa fortius
sonat. *Idem epist. 89.*

Magister probe aetatis et vitae eruditionisq; eligē-
dus est. Nec puto crubescit doctus vir illud face-
re in propinqua vel nobili virgine, quod fecit Ari-
stoteles in Philippi filio, ut ipsa librorum varie-
tate initia monstraret literarum. Non sunt conte-
mnenda quae parua, sine quibus constare magna
non possunt. *Ibidem.*

Græcorum narrat historia Alexandrum potentissi-
mum regē moribus et incessu Leonidis pēdago-
gi sui non potuisse carere vitijs, quibus adhuc par-
uulus fuerat infectus. *Ibidem.*

Prodiuis enim est malorum emulatio, et quorum
virtutes assequi nescis, vitia imitaris.

Greg. in Pastoral. ca. 1.

Sunt plerique qui metiri se nesciunt, quae non didi-
cerint docere concupiscunt, qui pondus magiste-
rii tanto leuius existimant, quanto vim magnitu-
dinis illius ignorant.

*Ioan. Chrysost. super illud Matth. 22. Magister
quod est magnum mandatum in lege.*

Magistrum vocat, cuius non vult esse discipulus.
De mandato magno interrogat, qui nec minimum
seruat. *Isidorus in Synonymis.*

Dionysius magistrum sibi in grammatica elegit Do-
natum, in rhetorica Victorinum, in theologia Gre-
gorium Nazianzenum, similiter sibi Theophras-
tus elegit Aristotelem, Aristoteles Platonem, Pla-
to Socratem, regina Austri sapientissimum Salo-
monem. *Boetius li. de Schola, disciplina.*

Doctor debet esse eruditus, prius enim oportet ut
discat quam doceat, debet esse mansuetus prout
opportunitas est, debet esse rigidus, ut lites dissol-
uat, oblatrantes remordeat, obloquentes reprimat,
proteruentes castiget, debet esse diligens.
Nam sicut in vnoquoque opere mater constantia
inuenitur, ita vniuersae doctrinae nouerca est ne-
gligentia. *Ibidem.*

Sit in sermone verax, in iudicando iustus, in consi-
lio prouidus, in cōmisso fidelis, et constans in vul-
tu, pius in aspectu, virtutibus insignis, bonitate
laudabilis. *Ibidem.*

Qui non nouit se subijci nunquam sciet magistrari.

Ibidem.

Miserum est enim esse magistrum, qui nunquam no-
uit se esse discipulum.

Ibidem.

Discipulus debet esse beneuolus animo, attentus ad
audiendum, docilis ad intelligendum, beneuolus
ad retinendum. *Ibidem.*

Non est dignus scientia, qui scientiae insurgit prae-
ceptor. *Ibidem.*

Oportet quod prius quis discat quam doceat.

Bernardus de Praecepto et dispensatione.

Melius est obedire deo quam hominibus, et ipsis
melius magistris quam discipulis. Porro in magistris
melius nostris quam extraneis, quibus autē meli-
us constat obedire, ipsis proculdubio non obe-
dire est detestabilis. *Seneca epistola 7.*

Plus homines oculis quam auribus credunt, lon-
gum enim iter per praecepta, efficax et breue per
exempla. Zenonē enim Cleanthes non expressis-
set, si tantum eum audisset: obseruauit illū, ut ex
forma uiueret. *Idem epistola 65.*

Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non pere-
gerunt. Suscipiendi tamen sunt et ritū deorum
colendi. Quam venerationem praeceptoribus
meis debeo, eandem illis praeceptoribus generis
humani a quibus tanti boni initia fluxerunt.

Si consulem video aut praetorem, omnia quibus
honor haberi solet faciam, equo desiliam, caput
adaperiam, semita cedam. Quomodo ergo Mar-
catonem, et Laelium sapiētem et Socratem cum
Platone in animum meum sine dignatione sum-
ma recipiam? Ego illos veneror, et tantis nobi-
libus assurgo. *Arist. li. 9. Ethicorum.*

Magistris, dijs, et parentibus non potest reddi quod
ualens. *Idem li. de Morte et pom.*

Docentes alios mentiri non debent.

Iuuenalis satyra 7.

Nosce uolunt omnes, mercedem soluere nemō.

Mercedem appellas, quid enim scio culpa docentis?

Scilicet arguitur, quod leui in parte monilla

Nil salit Arcadico iuueni. *Ibidem.*

Hos inter sumptus sextertia Quintiliano

Ut multum duo sufficient, res nulla minoris

Constabit patri quod filius. *Ibidem.*

Poenituit multos uanae sterilitisq; cathedrae.

Ibidem.

Dij maioran umbris tenuem, et sine pondere terram,

Spirantesq; crocos, et in urna perpetuum uer,

Qui praeceptorem sancti uoluerit parentis

Esse loco. *Ibidem.*

Rara tamen merces, quae cognitione tribuit

Non eget, sed uos se uas imponite leges,

Ut praeceptorum uerborum regula constet,

Et legat historias, auctores nouerit omnes

Tanquam ungues digitosq; suos, ut forte rogatus

Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat

Nutricem Anchise, nomen patriamq; nouercae

Archemoli, dicat quot Acestes uixerit annos,

Quot Siculus Phrygius uini donauerit urnas.

Magistri in theologia, et studentes in theologia

quing. annis, accipiant fructus beneficiorum suo-

rum, de magistris cap. vltim.

De hac materia habes supra ubi Disciplina et Do-

ctrina.

Magna-

Magnanimitas græce μεγαλοθυμία, id est
μεγαλοθυμία, id est magnanimus dicitur. Est
autem magnanimitas virtus quae versa-
tur circa magna, secundum Arist. li. 4. Ethicorū.
Magnanimitas est virtus magnorum beneficiorū
affectiua, cuius contrarium est pusillanimitas, se-
cundum Arist. lib. 1. Rhetoricorum.

Magnanimitas importat intensionem animi, vel
ad magna absolute, vel secundum proportionē,
ex b. Tho. secunda secundae q. 129. art. 1.

Magnanimitas est virtus tendens ad maxima, secu-
dum rectam rationem, ex b. Tho. ibidem art. 3.
Magnanimitas quid differat a fiducia, vide supra
in Fiducia. Quid differat a fortitudine, vide supra
in Fortitudo. *Ambr. ad Simplicianum.*

Sapiens non metu frangitur, non potestate mutat,
non extollitur prosperis, non tristibus mergitur.

Seneca epistola 94.

Cogitata ergo sunt omnia, et animus aduersus ea
quae possunt euenire firmandus, exilia, tormenta
morbi, bella, naufragia, meditare.

Idem de quatuor uirtutibus.

Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi con-
tumeliā fieri. De inimico dices non nocuit mihi,
sed animum nocendi habuit, et cum illum in po-
testate tua uideris, vindictā putabis vindicare
potuisse. Scito enim magnum et honestum vin-
dictae esse genus ignorare.

Ibidem.

Magnanimitas autem si ultra modum suum se ex-
tollat, faciet virum minacem, inflatum, turbidū,
inquietum, et in quascunque excellentias dictorū
atque factorū neglecta honestate festinū, qui mo-
mentis omnibus supercilia subrigens, ut bestia-
rius inquietat, excitat, alium ferit, aliū fugat, sed
talit aut miserum appetit finem, aut erumnosam
sui memoriam derelinquit. Mēsurā ergo magna-
nimitatis est, nec timidum esse hominem, nec au-
dacem. *Ibidem.*

Eris magnanimus si pericula non appetas, ut te-
merarius, nec formides, ut timidus. Nam timidū
non facit animū, nisi reprehensibilis vitae consci-
entia. *Ibidem.*

Magnitudo aut animi si a comitate humana sit re-
mota feritas quaedam erit et immanitas.

Ibidem in epistolis.

Pauper fiam, inter plures ero, exul fiam, me natū
putabo quo mittar. Non sum vni angulo naus,
patria mea totus mundus est.

Idem epistola 47.

Magnanimi est magna contemnere, et mediocria
malle quā nimia. *Idem epistola 40.*

Animū excellētem, moderatū omnia tanquam minora
transcētem, quicquid timemus optamusque, ridē-
tem, celestis potentia agit. Non potest res tan-
ta sine adminiculo numinis stare, quemadmodū
radij solis contingunt quidem terrā, sed ibi sunt
vnde mittuntur, sic animus magnus ac sacer con-
uersatur quidem nobiscū, sed hæret origini suae.

Idem epistola 66.

Animus intuentus, ut pariter fugiendorum ac pe-

tendorum, non ex opinione, sed ex natura pretia
rebus imponēs, asperis blandisq; pariter inuictus,
neutri se fortunae submitte, supra omnia quae
contingunt acciduntq; emittens imperturbatus,
intrepidus, quem nulla vis frangit, quem non
attollunt fortuita, nec deprimunt, talis animus
virtus est, hæc est eius facies.

Ibidem.

Magnanimo de rebus magnis iudicandum est, for-
tunator est qui omnia rerum diuersarum one-
ra rigida sustollit ceruice, eo qui supra fortunā
extat. Non mirum est in tranquillitate non con-
cuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes
deprimuntur. Ibi stare, ubi omnes iacent.

Idem epistola 72.

Magnanimus stat rectus sub quolibet pondere.
Nulla illum res minorem facit, nil illi eorum quae
ferenda sunt displicet, quicquid cadere in homi-
nem potest, in se cecidisse non queritur, vires su-
as nouit, vincit fortunam virtute.

Idem lib. de Moribus.

Nihil magnū est in rebus humanis, nisi magno ani-
mo despicias. *Ibidem.*

Proprium enim est magnanimitatis vere se non sen-
tire percussū, in magnis enim fera et magna ad-
latratum tantum lenta respicit.

Cicero lib. 1. de Officijs.

viros fortes magnanimos esse, eosdē volumus ve-
ritatis amicos, minimeq; fallaces.

Ibidem.

Ad magnanimum pertinet neque perturbationi ani-
mi, neque hominis, neque fortunae succumbere.

Ibidem.

Ad magnanimum pertinet ea quae videntur acer-
ba ita ferre, ut nihil a statu naturae discēdat, nihil
a dignitate sapientis. *Ibidem.*

Magnanimitas est virtus spontanea difficilium ag-
gressio et rationalis.

Lucanus li. 2. Pharsaliae.

Sit subitum quodcunque parat.

Ibidem.

— Sed Caesar in omnia praeceps,

Nil actum credens, cum quid superes et agendum
instat atrox.

Magnificētia græce μεγαλοπρέπεια, id est
μεγαλοπρέπεια, id est magnifico dicitur. Est autem magnificētia
magnarum rerum et excelsarum cum animi am-
pla quadam et splendida propositione cogita-
tio atque administratio, secundum Ciceronē in Rhe-
toricis. Magnificētia est virtus magnitudinis sumptuum
effectiua, cuius contrarium modicitas, secundū
Aristot. lib. 1. Rhetoric.

Magnificētia est virtus factiua magnorum, et est
virtus generalis si sumatur facere communiter,
scilicet pro omni opere, si vero proprie, si pro ope-
ratione exteriori, est virtus specialis, ex b. Tho.
secunda secundae q. 134. art. 1.

Maiestas græce δόξα, id est dicitur. Estq; decus, am-
plitudo et dignitas, vel populi, vel senatus, vel
magistratus, vel principis, vel imperatoris, aut etiā
priuati magni viri, vel alterius etiā rei in aetate.

Maieftatis crimen, iurifcōfulti diffiniūt eſſe quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ſe- curitatem eius committitur.

Maieſtas eſt ſumma poteſtas ſecundum b. Tho. ſu- per epiſtolam ad Hebræos lec. 2. fin.

Malitia græce κακία. i. e. κακός. i. e. malus dicitur. Eſt autem malitia mentis atque animi deprauatio, à tramite veritatis de- via. ſecundum Amb. in Hexameron.

Malitia eſt verſuta & fallax ratio nocendi ſecun- dum Cice. li. 3. de Natura deorum. Differt autem malitia à vicioſitate, q̃ malitia certi cuiuſdam vi- cii nomen eſt, vicioſitas omnium.

Regum I. cap. 22.

Si perſeueraueritis in malitia, & vos & rex veſter pariter peribitis. Sapient. ca. 16.

Homo autem occidit quidem per malitiam animā ſuam. Ambr. in Hexameron.

Mala non ſunt niſi quæ crimine mentē implicāt, & conſcientiam ligant. Greg. ſuper Iohelc.

Sicut ignis amoris mentem erigit, ita ignis malitiæ inuoluit, quia & ſpiritus ſanctus cor quod replet eleuat, & ardor malitiæ ad inferiora ſemper in- curuat. Idem li. 12. Moralium.

Mēs praua ſemper in laboribus eſt, quia aut mo- lior mala quæ inferat, vel metuit ne ſibi ab alijs inferantur, & quicquid contra proximos exco- gitatur, hoc contra ſe cogitari à proximis formi- dat. Greg. Nazianzenus in Apologetico.

Velocius malitiæ parua ſcintilla conſumitur, q̃ vir- tutis ignibus cōcaleſcere poſſimus. Nam & mel- li plurimo parū abſinthij iniectum velocē ama- ritudinem tradit, mellis etiam ſi duplum iniiciat abſinthio, non poterit eius obtineri dulcedo.

Ioannes Chryſoſt. ſuper Matth. ca. 2.

Coerteri omnino nequit animus praua ſemel vo- luntate vitiatus, quia zelus ſapere nescit, & ira conſilium non habet.

Idem ſuper Matth. ca. 22.

Sicut ignis quanto amplius ligna ſuſceperit, in ma- iorem flammam erigitur, ſic anima mala quāto magis veritatem audierit, eo amplius in malitia excitatur. Ibidem.

Ætate minores, malitia pares. Nam pulli ſerpentiū ſtatura breuioribus ſunt, veneno autem æquales, catuli luporum, & ſi venatione nocere non poſ- ſunt, iam tamen ſanguine gaudent, & morſibus lædunt. Ibidem.

Debuerunt Saducæi timere Phariſæorum exēplō, vt ne ſimiliter interrogantes confundantur. Sed ardens malitia dum ſe ſatiare feſtinat, rei exitum non aſpicit, maleuolentia enim & liuor nutriunt imprudentiam. Bernard. ſuper Cantic.

Habet malitia curſum ſuum rotis quatuor conſiſtē- tem ſciliticet, impatientia, audacia, impudentia. Valde enim velocis eſt curſus iſte ad effundendū ſanguinem, qui nec innocentia ſiſtitur, nec patiē- tia retardatur, nec timore frenatur, nec pudore inhibetur. Trahitur autem duobus pernicioſis equis, & ad omnem perniciem paratiſſimis, ter-rena potentia & ſeculi pompa: porro præſident

his duobus equis aurigæ duo, tumor & liuor. Tu- mor quidem pompam, liuor potentiam agit.

Casiodorus ſuper illud, Anni eorum ſicut aranea.

Malignitatem vitæ noſtræ ſimilitudo declarat. Ara- nea eſt animal debile ac tenuiſſimum, quod trāſ- euntibus muſcis quædam retia dolosa contexat, ſic anni illorū qui ſcleratis operibus dediui ſunt inanibus & ſubdolis machinationib⁹ occupant.

Richardus de verbis Apoſtoli ſuper illud,

Non in fermento malitiæ & nequitie.

Malitia eſt ex propoſito & deliberatione malo co- gnito prono animo conſentire.

Seneca epiſtola 82.

Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibir, at venenum quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua condnēt, non eſt huic ſimile, hoc habentibus peſſimum eſt.

Idem in Prouerbijs.

Male facere qui vult nuſquam nō inuenit cauſam, maleuolus ſemper ſua natura nititur.

Idem in Tragedia 6.

Capienda rebus in malis præcepta ſua.

Ibidem.

Nil ratio & uſus audeat in magnis malis, tenet horror artus.

Menander.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

Idem. Idem.

psalmum 36. principio: Eſt enim malignus aſper, difficilis, inuidus, auarus. Hinc malignam viam q̃ anguſta atq; ardua eſt. Virg. Adituſq; maligni.

Maluolentia græce κακονοία. i. e. κακός. i. e. malus & νοία. i. e. malitioſus. Eſt autem maluolentia voluptas ex malo alterius ſine ſuo emolumento ſecundum Ciceronem lib. Tuſcu. quæſt.

Malum græce κακόν. i. e. κακός. i. e. malus dicitur. Eſt nihil eſt aliud q̃ boni priuatio, ſicut tenebræ ſunt priuatio lu- minis, ſecundū Ioan. Damasc. li. 2. ca. 4.

Malum nihil aliud eſt quā bonū imperfectum, ſecundum b. Tho. ſecunda Sent. diſt. 34. q. 1.

De hac materia vide ſupra in malitia, & infra in peccatum.

Malluium græce καλλύνη. i. e. καλός. i. e. bonus dicitur. Eſt eſt vas in quo manus lauātur, vt pelluium in quo pedes lauantur, quod etiam peluis appellat. Hæc eadē ſceminio quoq; genere malluiæ & pelluiæ.

Manifestatio græce ἐπιφάνεια. i. e. ἐπὶ φανός. i. e. ma- niſeſtus dicitur. Eſt autem manuſeſtus id quod vel per confeſſionem vel probationem legitime no- tum fuerit, aut euidentia rei, quæ nulla poſſit ter- giuerſatione cæleri, vt habet in cap. cum olim de ver. ſigni.

Manuſeſtum, hoc eſt clarū, apertum, quaſi ad ma- nus foris ſtans, hinc manuſeſto verbū, & manuſe- ſte aduerbiū, hoc eſt clare, & manuſeſtarius, qui vulgo notorius dicitur. Plautus.

Capio ſuſtem, obtrunco gallum ſurem manuſeſtariū.

Manſuetudo græce πραότης. i. e. πραός. i. e. mansuetus dicitur. Eſt autem manuſuetudo mediocritas circa iram, ſecundum Ariſt. li. 4. Ethicorum.

Manſuetudo eſt depreſſio atq; ſedatio iræ, ſecun- dum eundem lib. 1. & 2. Rhetoricorum.

Manſuetæ feræ dicuntur cures. Nam cū curare anti- q̃ dicebant manuſeſtari, ſecundum M. Varro- nem. Et quicquid à ferro diſcretum eſt dicitur ci- cur. Cū ingenium dicimus mite atq; manuſeſtū. Videturq; deducit à cico. Nam cū veteres dicebant membranā tenuem, quæ eſt in malo punico diſcrimen.

Manſuetudo quid à clementia differat, vide ſupra in Clementia.

Manſuetudo quid à fortitudine, vide ſupra in For- titudo.

Manſuetus & mitis quomodo differant, vide in- fra in Mitis.

Beati mites, quoniam poſſidebunt terram.

Matth. 5.

Abſcipientes omnem inmundiciā & abundan- tiā malitiæ, in manuſuetudine ſuſcipite inſitū ver- bum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.

Auguſt. in ſerm. domini in monte.

Mites ſunt qui credunt in probationibus, & nō re- ſiſtunt in malo, ſed vincunt in bono malo.

Ambr. ſuper Lucam lib. 5.

Cum depoſuero omnē peccatum, & eruo omnē malitiā & ſimplicitate contentuſuero, inops malorum, ſuper eſt vt mores temperem. Quid enim mihi prodeſt carere ſclerib⁹, niſi ſuero mi- tis atq; manuſuetus.

Grego. Moralium lib. 19. parte 4. ca. 23. & habet diſt. 45. ca. Sunt namq;.

Sunt namq; nonnulli ita diſticti, vt & omnem mā- ſuetudinem benignitatis amittant, & ſunt non- nulli ita manuſeti, vt perdant diſticti iura regi- minis, vnde cunctis rectoribus vtrq; ſummopé- re, ſunt tenenda, vt nec in diſciplinæ rigore beni- gnitatem māſuetudinis, nec rursus in manuſetu- dine diſtictionem deſerāt diſciplinæ. Quatenus nec à compaſſione pietatis obdureſcant, cum cō- tumacem corrigunt, nec diſciplinæ rigorem mol- liant, cum infirmorum animos conſolantur. Re- gat ergo rigor diſciplinæ māſuetudinem, & mā- ſuetudo ornet ſermone rigorem. Et ſic alterum commendetur ex altero, vt nec rigor ſit rigidus, nec māſuetudo diſſoluta.

Ioan. Chryſoſt. ſuper Matthæum.

Ille vero manuſuetus eſt, cū prouocatus fuerit, nec malum cogitat facere, nec facit.

Bernardus ſuper Cantica.

Sunt quidam mites, ſed quandoq; nihil dicitur vel agitur, niſi pro eorum arbitrio. Patebit autem q̃ longe ſint à vera manuſuetudine, ſi leuis oriaur occasio. Iſidorus Soliloquiorum li. 2.

Magna eſt virtus, ſi non lædas à quo læſus es.

Ibidem.

Magna eſt fortitudo, ſi etiam læſus remittas.

Ibidem.

Magna eſt gloria, ſi cui poſtuisti nocere parcas.

Casiodorus ſuper psalm. 33.

Manſueti lætentur, non dixit lege docti, non ieiunē- res, non pfallentes, ſed manuſeti lætentur, quia ha- ritate præcipue habere omnium rerum tempe- rantiam conſueuerunt.

Idem ſuper psalm. 36. Manſueti heredita- bunt terram.

Manſuetos appellamus manuſuetos, id eſt, pa- tientes & mites qui alienas iniquitates tollerāt, nec aliquem grauare præſumunt.

Seneca in Hercule ſurente traged. 1.

— Quisquis eſt placide potens Dominus quæ uita ſeruat innocuas manus, Et incuruent mitis imperium regit.

Animosq; parcat, longa permenſus diu Felicis cui ſpatia, uel cœlum petit.

Vel læta felix nemoris Elyſij loca.

De hac materia vide ſupra in Clementia.

Manuſuetudo dicitur, ſcilicet fractionem, deglu- tionem, & nutritionem, ſecundum b. Tho. 4. ſcē- tent. diſt. 12. q. 1. art. 3.

Manuſiſſio eſt libertatis datio, ſecundum Vlpi- anum, & habetur inſtitu. de liber. §. 1. & 12. q. 2.

Cum redemptor.

Manus græce χείρ. i. e. χείρ. i. e. manus dicitur. Eſt autem manus organum organorum, quia facit omnia inſtru- menta & eſt loco omnium inſtrumentorum, ſecundum b. Tho. 3. parte q. 83. art. 5. Dicitur autem à manando vt (quidam volunt) quod à brachijs manet, & ab ea digiti manēt, eſtq; membrum de- centiſſimum. Manus interdum ſignificat multi- tudinem.

Virgilius.

Hic

Hic manus ob patriam pugnando uulnera passi.

Aliquando pro potestate. Ouidius.

An nescis longas regibus esse manus?

Mare græce θάλασσα. ut. ἡ. ἡ. θάλασσα. ἡ. ἡ. marinus dicitur. Quod autem mare fluat & refluat est ex motu lunæ, cui aqua naturaliter subditur, secundum b. Tho. prima parte q. 105. art. 6.

Maria interpretatur stella maris vel illuminatrix. Et Syro sermone domina, ex b. Tho. super Matth. col. 24.

Maria debet proferri penultima breui, ut Marius. Ita & Lucia proferri debet penultima breui, quemadmodum & Lucius, licet usus oppositum usurpet apud plerumque.

August. in sermone Assumptionis.

Audrix peccati Eua, audrix meriti Maria. Eua occidendo obfuit, Maria uiuificando profuit. **U**laper cussit, ista sanauit.

Idem in sermone de Natiuitate be. Marie.

Aue Maria gratia plena dominus tecum, tecum in corde, tecum in ventre, tecum in utero, tecum in auxilio. Ibidem.

Exultauit Maria, & matrem se læta miratur, & de spiritu sancto se protulisse gaudet. Nec quia peperit in nupta terretur, sed quia genuit cum exultatione miratur. Idem in sermone annuntiationis.

Vera ratione censeo confitendum Mariam in Christo, & apud Christum esse. In Christo, quia in ipso uiuimus, mouemur & sumus. Apud Christum, quia gloriose ad æternitatem assumptam benignitate Christi honoratius susceptam cæteris, atq; ad communem utilitatem non additam post mortem putredini, uidelicet vermi & pulueri.

Idem in ser. de Assumptione.

A maledictione Eua excipitur Maria, cui dictum est, in dolore paries filios, quia ipsa in læticia pariturius dominus. Igitur similiter a maledictione Adæ excipi debuit, cui dicitur, puluis es & in puluere reuerteris. Ergo non debuit incinerari, licet mortua sit, præceptum enim est honorare patrem & matrem. Cum ergo Christus in uita præ cæteris honorauit matrem, pium est credere ipsum in morte spirituali gratia ipsam præ cæteris honorasse. Caro Christi, caro virginis est, & multo specialius est quam Ioseph, Iudæ cæterorumq; fratrum, qui dicebatur frater & caro nostra est. Vnde sicut caro Christi non uidit corruptionem, sic nec caro virginis thronum dei & thalamum domini, & tabernaculum Christi dignum est ibi esse, ubi ipse pretiosissimus thesaurus dignum est in cælo seruari quam in terra. Tantum igitur integritatem merito incorruptibilitas, non putredinis ullare solutio sequitur. Ibidem.

Facta est Mariæ humilitas scala coelestis, per quam deus descendit ad terram. Quid enim est dicere, respexit humilitatem, nisi approbauerit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas a domino non respicit. Si enim veraciter humiles essent, non ab hominibus laudari se vellent, non in hoc mundo, sed in deo spiritus eorum exultaret.

Idem li. de Natura & gratia.

Excepta virgine Maria, de qua propter honorem domini nullam prorsus habere volo questionem. Inde enim scimus quod ei plus collatum fuit gratiæ ad vincendum omni ex parte peccatum, quam concipere ac parere meruit eum, quæ constat nullum habuisse peccatum. Hac ergo virgine excepta, si omnes sanctos & sanctas, cum hic uiueret congregare possem, & interrogare utrum essent sine peccato, quid fuisse responsum putamus, nisi quod ait Ioannes: si dixerimus, quia peccatum non habemus &c. Idem li. de Virginitate.

Fœlicior partus spiritualis quam carnalis. Beatior enim Maria fuit concipiendo Christum fide quam carne. Materna enim propinquitas nihil ei profuisset, nisi si fœlicius ipsum fide quam carne gestasset.

Idem super illud Lucæ 11. Beati qui audiunt

uerbum dei &c.

Hoc est dicere: Mater mea quem appellatis fœlicior, inde fœlix est, quia uerbum dei custodiuit, non quia in illa uerbum caro factum est.

Idem li. contra duas hæreses.

Sicut in transitu meo Mariæ non est corrupta virginitas, sic mea ibi non est maculata maiestas.

Ibidem.

Vnde sordes in Maria, quæ nec in concipiendo libidinem, nec in pariendo passa est dolorem? Vnde sordes in domo, in qua nullus habitator terre accessit, solus ad eam eius fabricator & dominus uenit. Ibidem Quomodo fiet istud.

Eua inobediens meruit poenam, Maria obediens consecuta est gratiam. Illa gustando prohibita maledicta, hæc credendo angelo benedicta.

Idem li. de Virginitate.

Quod profecto non diceretur nisi deo virginem se ante uouisset. Sed quia hoc Israelitarum mores ad huc recusabant desponsata est viro iusto, non uolenter ablaturus, sed potius contra uolentes custodituro, quod illa iam uouerat.

Hieron. in sermone de Assumptione.

Aue Maria gratia plena dominus tecum &c. Talibus nanque decebat virginem oppignerare muneribus, ut esset gratia plena, quæ reddidit cælis gloriā, terris deum, pacemq; refudit, fidem gentibus, finē uitij, uitæ ordinē, moribus disciplinā. Ibidem.

Quod naturam non habuit, usus nesciuit, ignorauit ratio, mens non capit humana, pauet cælum, stupet terra, creatura omnis etiam coelestis miratur, hoc totum est quod per Gabrielem Mariæ diuinitus nuntiatur. Ambrosius super Lucam.

Non mirum si dominus redempturus mundum operationem suam tunc inchoauit Mariā, ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructus salutis hauriret ex pignore.

Idem super Lucam li. 2.

Maluit dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram virginis uerecundiam & lubricam famam pudoris, nec putauit ortus sui fidē matris iniurijs astruendā. Seruat itaq; sanctæ Mariæ, sicut pudore integra

gra

gratia & inuolabilis opinione uirginitas. Oportet enim sanctos ab his testimonium habere qui foris sunt. Nec decuit sinistra uirginis opinione uiuentibus uelamē excusationis relinquere, quod infamata mater quoque domini uideretur.

Ibidem.

Surgens Maria, &c. Non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec dubitans de exemplo, sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. Quomodo enim iam deo plena, nisi ad superiora cum festinatione conscenderet, nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.

Idem super Lucam lib. 10.

Seruat itaq; sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita inuolabilis opinione uirginitas. Nec decuit uirginibus sinistra uiuentibus uelamen excusationis relinquere, quod infamata quoque mater domini uideretur. Quid autem Iudæis, quid Herodis posset ascribi, si natum uideretur ex adulterio persequi. Quemadmodum ipse diceret, non ueni soluere legem, sed adimplere: si uiderentur incipere a legis iniuria, cum partus in nuptiæ lege damnetur. Idem de uirginitate.

Quicumque sibi Mariæ optat premium, imitetur exemplum. Ibidem.

Virgo Maria erat non solum corpore, sed & mente, quæ nullo doli ambitu syncerum adulteraret affectum. Corde humilis, uerbis grauis, animo prudens, loquendi peritior, legendi studiosior: non in incerto diuitiarum, sed in prece pauperum speponens, intenta opere, uerecunda sermone.

Idem de uirginibus.

Quid nobilius dei matrem? quid splendidius ea quam splendor elegit? quid castius ea quæ corpus sine corporis contagione generauit? Ibidem.

Arbitrium mentis non hominem sed deum querere, nullum lædere, omnibus bene uelle, maioribus assurgere, æqualibus non inuidere, iactantiam fugere, rationem sequi, ueritatem amare. Quando ista fastidiuit humilem, quando risit debilem, quando uitauit inopem? Nihil in oculis toruum, nihil in uerbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non uox petulantior: ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis: talem hæc euangelista monstrauit, talem angelus reperit, talem spiritus sanctus elegit. Quid enim in singulis morer, quæ digna fuit ex qua filius dei nasceretur. Idem lib. 2.

Quantæ in una uirgine species uirtutum emicant, secretum uerecundiæ, vexillum fidei, deuotionis obsequium, uirgo intra domum comes ad ministerium, mater ad templum. Ibidem.

Sit igitur nobis tanquam in imagine descripta uirginitas uita Mariæ: in qua uelut in speculo refulget species castitatis & forma uirtutis. Hic summa exempla uirtutis, ubi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid fugere, quid tenere debeatis ostendunt.

Idem lib. de uirginitate.

Talis fuit Maria ut eius uirtus uita omnium disciplinā sit. Idem in sermone de natiuitate uirginis.

Beata Maria priusquam conciperetur uel nascere tur erat prænuntiata & designata miraculis: nata uero de progenie diuinitus ordinata, priuilegio uirtutum insignis emicuit, saluatorem condidit, a quo glorificata in cælis nunquam terrigenis patrocinari desistit. Ibidem.

Ipsa conteret caput tuum. Virgo sibi caput contriuit in eo quod humilitatem et uirginitatem deo sanctificauit. Uirginitate namque seruata probatur extinxisse concupiscentiam mentis, sicque principali suggestione diaboli uicta uictiosum caput uirtutis pede contriuit. Non tamen hoc solo, sed eo quam maxime triumphauit, quam de sua munera dissimila carne comparata sapientia vincit. Ibidem. Beata Maria non fortuiti aut solum placito, ut qui dam putant, sed diuina dispensatione nomen accepit. Ita ut ipsa quoque uocabuli sui figura magnum quoddam innueret, interpretatur enim stella maris. Nautis enim mare transeuntibus uocare est opus stellam maris longe a supremo cæli cardine coruscantem, & ex respectu illius dirigere cursum, ut possint portum destinatum apprehendere. Simili modo fratres oportet uirtuosos Chisticolas inter fructus huius seculi. Hanc enim Mariam quæ supremo rerum cardine deo proxima est, & respectu exempli eius cursum uitæ dirigere, quod qui fecerit non iactabitur uanæ gloriæ vento, nec frangeur scopulis aduersorum, nec absorbebitur voragine uoluptatum, sed prospere ueniet ad getis æternæ portum. Gregorius in Registro.

Dum unigenitus dei existens ante secula, ex Mariæ utero natus est homo, inuestigabili miraculo facta est, & ancilla hominis per deitatem, & mater uerbi per carnem.

Idem Moral. super illud: Virtus altissimi obumbrabit tibi.

Quia umbra non aliter exprimitur, nisi per summe & corpus uirtus altissimi Mariam obumbrat, quia in eius utero lux incorporea corpus sumpsit, ex qua uidelicet obumbratione omne in se refrigerium mentis accepit. Ibidem.

Christus non operante coitu, sed spiritu sancto superueniente conceptus est. Natus autem mater na viscera & fecunda exhibuit, & incorrupta seruauit. Ioan. Chrysost. super Matth.

O inestimabilis Mariæ laus & Ioseph plus credidit castitati, quam utero intumescenti, plus gratiæ quam naturæ, conceptionem uidit sed fornicationem non existimauit: possibilis credebat mulierem sine uiro concipere quam Mariam posse peccare.

Ibidem.

Comestrix ac uinolenta nunquam Maria fuit, quia omnis mulier quæ uinolenta est & comestrix, meretrix est: non leuis, non iocosa, non cantatrix, non turpium uerborum amatrix, sicut solent plebæ: puellæ quæ libenter talia aut loquuntur aut audiunt. Non super uirtutis oculos suos exulit, aut infixit aspectum. Ibidem.

ideo fabro lignario desponsata fuit, quia Christus ecclesie sponsus omnium hominum salutem per lignum crucis operaturus erat.

Bernardus in sermone lib. 2.

Virgo regia ipsa est via, per quam saluator aduenit, procedens de ipsius utero tanquam sponsus de thalamo suo. Per te accessum habeamus ad filium o benedicta inuentrix gratiae, genitrix vitae, mater salutis, ut per te suscipiat nos qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam nostrae corruptionis, et humilitas deo gratia nostrae veniam impetret vanitati. Copiosa charitas tua nostrorum cooperiat multitudinem peccatorum, et fecunditas gloriosa fecunditatem nobis conferat meritorum. *Ibidem.*

Ad beatam virginem sicut ad medium, sicut ad archanum dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium seculorum respiciunt, et qui in coelo sunt, et qui in inferno habitant, et qui nos praecesserunt, et nos qui sumus, et qui sequuntur et nati natorum, et qui nascuntur ab illis, et qui in inferno, ut eripiantur, et qui praecesserunt, ut prophetae fideles inueniantur, et qui sequuntur ut glorificentur.

Ibidem in sermone 98.

Per te virgo sancta coelum impletum est, infernus euacuatus est, instauratae ruinae coelestis Hierusalem, miseris expectantibus perdita vita data est. *Ibidem.*

Maria facta est omnia omnibus, sapientibus et insipientibus copiosissima charitate debitorum fecit, omnibus misericordiae sinum aperuit, ut de plenitudine eius accipiant vniuersi, captiuus redemptionem, aeger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, angelus laeticiam, denique tota trinitas gloriam, filij persona carnis humanae substantiam: ut non sit quis abscondat a calore eius.

Ibidem super Misus est.

Maria virginem se oblita gloriatur de humilitate, et tu negligendo humilitatem blandiris tibi de virginitate. *Ibidem.*

O peccator ad filium dei non audeas accedere, quare non liquefias ut cera a facie ignis. Vade ad matrem peccatorum, et ostende ei tua facinora, et ipsa ostendet pro te filio peccatus et vbera, et filius ostendet patri latus et vulnera. Pater non negabit filio postulanti, et filius non negabit matri interpellanti. Mater non negabit peccatori plo ranti. *Ibidem in sermone de conceptione.*

Dico virginem gloriosam de spiritu sancto concepisse, non conceptam fuisse, dico peperisse virginem, non tamen partam a virgine. Alioquin ubi erat prerogativa matris domini, quia singulare creditur exultare et munere proles, et integritate carnis. Si tantum dederis et matri eius, non est virginem honorare, sed honori detrudere. Cum igitur haec ita se habeant, quae non erit festiuitas conceptionis. Quo pacto aut sanctus asseritur conceptus qui de spiritu sancto non est, aut festus habebitur, qui minime sanctus est.

Idem in sermone de aduentu.

Christus flos campi, et non horri. Campus enim sine omni humano flore ad miniculo, non seminatus ab aliquo, non defossus sarculo, non inpinguatus simo. Sic omnino virginis alius floruit, sic in uiolata et casta Mariae viscera, tanquam pascua aeterni nitoris floruerunt, cuius pulchritudo non vidit corruptionem, flos imperpetuum non marcescet. *Idem in sermone de beata uirgine.*

Ecce coram tremendo iudice peccatores assistimus, cuius manus terribilis, gladium irae suae vibrat super nos. Et quis auerter eum? Nemo domi nam idoneus, ut gladio domini obiciat manum, et tu dei amantissima, per quam primum in terris suscepimus misericordiam de manu domini. *Idem in sermone de aduentu.*

Domina nostra, mediatrix nostra, aduocata nostra, filio tuo nos reconcilia, et representa patri, o benedicta per gratiam quam inuenisti, ut qui mediante te fieri dignatus est particeps infirmitatis nostrae et miseriae nostrae, te quoque intercedente particeps nos faciat suae gloriae.

Idem in sermone de natiuitate.

Aduocatam vis habere ad Christum, ad Mariam recurre, exaudiet itaque matrem filius. Ceterum quicquid illud est quod offerre paras, Mariae comendare memento, si non vis sustinere repulsam.

Ibidem.

Si pie a nobis pulsata fuerit et inuocata compatietur nobis, nec deerit necessitati nostrae: siquidem nec facultas deesse poterit, nec voluntas, quoniam am regina coelorum misericors est, et mater misericordiae. *Idem super Cant. 2. et 3.*

Est sagitta electa amor Christi, quae Mariae animam non solummodo coexistit, sed etiam pertransiit: ut nullam in pectore virginali particulam vacuum relinqueret, sed tota virtute, toto corde, tota anima diligeret, et esset gratia plena, aut certe pertransiit eam, ut veniret usque ad nos, et de plenitudine illa omnes accepimus, et fieret mater charitatis. Cuius pater est charitas deum parturiens. Et in sole ponens tabernaculum, ut scriptura impleretur quae dicit: Dedit in lucem gentium, hoc est impletum per Mariam, quae in carne visibilis edidit, quae ve inuisibilem nec de carne, nec cum carne suscepit. *Idem in sermone 32.*

Virtus altissimi obumbrabit tibi: et vere virtus in carne Christi quae virtus obumbravit, ut quod impossibile erat mortali foeminae obiectam viuifici corporis praesentiam maiestatis et lucem sustineret inaccessibilem. Virtus plane in qua vniuersa fortitudo contraria debilitata est, et virtus et umbra fugans daemones tutas homines, aut certe virtus vegetans et umbra refrigerans.

Idem in sermone 55.

Christus transfiliuit Gabrielem et peruenit ad virginem, eodem archangelo attestante qui ait: Aue gratia plena dominus tecum. Quid quem modo reliquisti in coelo, in utero reperis? Transfiliuit et praemissit, unde dicitur: Exultauit ut gigas ad currendam viam.

Idem

Idem lib. 5. de consideratione.

Mulier euangelica, quae commiscuit tria lata fari nia, fuit beata virgo quae incarnatione fermento fidei suae commiscuit tria lata, nouum, antiquum, et aeternum, secundum animam de nouo creatam, corpus de natura Adam, et aeternum in vni one diuinitatis. *Idem ad canonicos Lugdunenses.* Magna fuit sanctificatio Hieremias, quae potuit vitare facilius culpam mortalium. Maior sanctificatio Ioannis baptiste, quae potuit vitare frequentiam venialium. Maxima virginis Mariae, quae potuit vitare (imo vitauit) omne peccatum.

Idem super Misus est.

Haec est virgo carne et mente, virgo professione, virgo denique qualem scribit Apostolus mente et corpore sancta.

Idem super illud Apocal. Habebat in capite coronam stellarum 12.

Quod triennis in templo praesentata est beata virgo, et in contubernio virginum posita, nondum plene verba formabat, et iam gressu maturo incedebat, ut non infantula putaretur, sed grande uia, horas sic discernebat, quod mane usque ad tertiam orationi vocabat, a tertia usque ad nonam te xebat vel nebat ad cultum templi: nona autem orationi instabat, donec angelus veniebat, de cuius manu cibum sumebat, cibum vero cum alijs virginibus sumebat.

Origene super illud Matth. 1. Ioseph cum esset iustus.

Ioseph iustus erat verbo, iustus in facto, iustus in legis consummatione, iustus initio gratiae. Ideo eam dimittere volebat, quoniam virtutem mysterij et sacramentum quoddam magnificum in ea esse cognoscebat, cui approximare se indignum aestimabat, exemplo Petri Luc. 5. Recede a me, quia homo peccator sum.

Petrus Damiani in ser. super Euang. Liber generationis.

Hinc fratres, hinc ergo perpendite, quibus laudibus digna sit beata et gloriosa virgo Maria, quae illum de castissimis suis visceribus nobis genuit, qui nos de tam profundo gutture audissimam draconis eripuit. Ad eius namque digna efferenda pre conia non rhetoricorum diserta facundia, non dialecticorum subtilia argumenta, non acutissima philosophorum aperta reperiuntur ingenia. Et quid mirum, si haec ineffabilis virgo in suis laudibus modum humanae vocis exuperat, cum et ipsam humani generis naturam excellentium meritum dignitate transcendat.

Idem in sermone de natiuitate beatae uirginis.

Quo pacto eius festiuitatem digne celebrare poterit infirmitas hominum, quae gaudium parere meruit angelorum. Qualiter eam laudare poterit mortalitatis hominis transitorium verbum, quae illud de se protulit verbum quod manet in aeternum. Quae lingua in eius laude inuenitur idonea, quae illum genuit, cui omnia benedicunt, et cum tremore obediunt elementa. *Anselmus de laudibus Mariae.*

O foemina mirabiliter singularis, et singulariter mirabilis, per quam elementa renouantur, angelique integranur, inferna euacuantur, homines saluan

tur. O foemina plena et super plena gratia, de cuius plenitudinis exundantia resperfa resultat omnis creatura. O virgo benedicta per cuius beatitudinem benedicuntur omnis creatura, et non solum creatura a creatore, sed etiam creator a creatura laudatur. O Maria dulcissima semperque beatissima. Si omnis peccator ad te conuersus et a te sit despectus necesse est ut intereat. Si omnis peccator ad te conuersus et a te despectus impossibile est ut pereat.

Idem de conceptu beatae uirginis Mariae.

Si Hieremias glugentibus erat propheta futurus, in vulua est sanctificatus, et Ioannes in spiritu et virtute Heliae uenturus seruus est in utero matris spiritu sancto repletus: quis dicere audeat singulare totius seculi propitiatorium, et filij dei vnicum reclinatorium mox in suae conceptionis exordio spiritu sancti gratia destitutum?

Idem de conceptu uirginali cap. 12. et 13.

Decebat ut illius hominis conceptio de matre purissima fieret. Nempe decens erat ut ea puritate, qua maior sub deo nequit intelligi virgo illa niteret, cui deus pater vnicum filium, quem de corde suo aequalem sibi genitum, tamquam seipsum diligebat, ita dare disponebat, ut naturaliter esset vnus idemque communis dei patris et virginis filius. *Ibidem.*

Nihil tibi domina est quile, mihi comparabile. Omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est. Quod supra te est, solus deus est: quod infra te est, est omne quod deus non est. *Ibidem cap. 26.*

O domina, si tuus filius factus est per te frater noster, nonne tu per illum facta es mater nostra? Ecce inquit dominus mater tua. O peccator homogaude et exulta. Non est unde desperes, non est unde formides, id quod iudicabitur, de te totum dependet ex sententia fratris tui et matris tuae.

Idem in orationibus.

O beata fiducia, o totum refugium, mater dei est mater nostra, iudex noster est frater noster. Quae igitur certitudine debemus sperare, quae consolatio ne possumus timere, quorum siue salus siue damnatio de boni fratris, et de bonae matris pendet arbitrio. *Idem, cur deus, et hab. cap. 1.*

Oportebat ut sicut per hominis inobedientiam mors in humanum genus intrauerat, ita per hominis obedientiam vita restitueretur: et quem admodum peccatum quando fuit causa nostrae damnationis, initium habuit a foemina: sic salutis auctor nasceretur de foemina: ut sicut diabolus per gustum ligni suauis hominem vicerat, sic per passionem quam intulit ab homine vinceretur. *Dantes paradisi cant. capit. ult.*

La tua benignita non pur succorre

A chi domanda, anzi multe fiate

Liberamente al domandar precorre;

In te misericordia, in te pietate,

In te magnificencia, in te se aduna

Quantunque in creatura e diuinitate, 14. ca.

Tua liberalitas ne dum succurrit

Petenti, quinimo saepe numero

Libere petitionibus praecurrit

Intem-

MARTYRIUM.

In te misericordia, in te pietas,
In te magnificentia, in te unitur
Quicquid in creatura est bonitatis.

Bapt. Mantuanus Parthe. lib. 1. cap. 2.

Nulli adeo uiuax animi solertia, nulli
Tam faelix aderit florentis gloria lingue,
Vt Maria possit laudes equare loquendo,
Que data sunt illi nunquam mortalibus ullis
Antea concessit, nec post concedet olympus.

Martyrium græca dictio est. Nam *μαρτυρία*
ov. 2. testimonium significat, et *μαρτυρ* uer. 3.
testis. Dicitur autem martyrium actus vir-
tutis quadruplicis, scilicet fortitudinis ut elicientis prin-
cipaliter: patientiæ vero ut elicientis consequen-
ter, sed charitatis ut imperantis, et fidei ut finis,
ex beato Tho. secunda secundæ quæst. 124. arti-
cul. 1. cap. 1. et 2.

Martyrium est actus maximæ perfectionis, non quod
secundum se, sed ut imperatur à charitate et
ut eam ostendit, ut ibidem articulo 3.

Mors est de ratione martyrii, ut ibidem articulo 4.

Mattheus cap. 11.

A diebus autem Iohannis baptistæ usque nunc re-
gnum cælorum vim patitur, et uolenti rapiunt
illud. Augustinus super Psalm.

Seculi homines infelicitate felices sunt, martyres
autem feliciter infelices erant.

Idem contra Petilianum, et habetur 23. q. 5.

cap. Tu dixisti.

Nec enim veneramur nomine martyrum eos qui
sibi collum ligauerunt.

Idem de uerbis Apostoli.

Iniuria est pro martyre orare, cuius debemus ora-
tionibus commendari.

Hieron. in Iohann prophetam, et habetur 23.

q. 5. Non est nostrum.

Non est nostrum mortem arripere, sed illatam ab
alijs libenter accipere: unde in persecutionibus
non licet mihi propria perire manu absque eo ubi
castitas periclitatur, sed percutienti colla submit-
tere. Ambrosius et habetur 23. q. 8. c. Conuenitor.

Vultis in vincula rapere, vultis in mortem, volun-
tas est mihi. Non ego me vallabo circumfusione
populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans,
sed pro altaribus gratis immolabor.

Grego. in homilia de uirginibus.

Martyr pro Christo mori non potuisset corpore, ni-
si prius desiderijs terrenis mortuus fuisset in me-
te. Erectus namque animus virtutis culmine, tormen-
ta derisit, præmia calcauit, ante armatos reges et
præsides ductus imperterritus stetit, feriente ro-
bustior, iudicante sublimior.

Idem super Euang. homil. 3.

Quamuis occasio persecutionis deest, habet tamē
et pax nostra martyrium suum, quia et si carnis
colla ferro non subdimus, spiritali tamen gla-
dio desideria in mente trucidamus.

Idem in homilia.

Duo sunt quippe martyrii genera, vnum in publi-
co, aliud in mente, simul in actione. Itaque esse mar-
tyres possumus, etiam si nullo ferro percutiendi

trucidemur. Idem in homilia.

Mori à persequente martyrium in aperto opere est,
ferre vero contumelias et odientē diligere, mar-
tyrium est in occulta cogitatione.

Idem homilia 35.

Si adiuuante nos domino virtutem patientiæ ser-
uare contendimus, et in pace ecclesiæ viuimus,
martyrii palmam tenemus. Ibidem.

Nos sine ferro et flamma martyres esse possumus,
si patientiam veraciter in animo custodiamus.

Ioh. Chrysost. super Mattheum.

In prælijs sensibilibus qui paratior est ad occisio-
nem, probior est et hostib⁹ terribior, quamuis
eum rex non possit fuscicare post mortem, quāto
magis hic ubi tanta spes resurrectionis est.

Bernardus in sermone.

Quod martyrium graui⁹, quā inter epulas esurire,
inter vestes multas pretiosas algere, et pauper-
tate premi, inter diuitias quas offert mundus,
quas ostendat malignus, quas desiderat noster ap-
petitus. Propterea pauperibus pariter et marty-
ribus regnum cælorum promittitur, quia pau-
pertate quidem emittitur, sed in passione pro Chri-
sto absque dilatione percipitur.

Hugo de claustro anime.

Fortissimus Abraam, sed beatus Laurentius for-
tior fortissimo. Audiamus qualiter Abraam sua
dimisit, et Laurentius sua dispersit, et dedit pau-
peribus, Abraam filium suū deo obtulit, Laurenti-
us seipsum pro filio dei. Hic ignem parat, collo-
gat filium, gladium euaginat, sed angelum au-
dit prohibentem ne perficiat. Ille ad ignem po-
situs Christum prædicauit, carnifices vero virgē
res carbonem ministrando verbis non exasper-
rat, efficitur holocaustum domino, id est totum
incensum intus igne charitatis, exterius vero fla-
ma tribulationis. Hic quia obediens efficitur fili-
um recipit incolumē. Ille quia perseuerat in tor-
mentis, à dei filio recipitur ad salutem.

Mathematica græca dictio est. Nam *μαθηματικά*
ut dicitur, et est scientia quadruiualis. Periti
vere huius scientiæ *μαθηματικά* dicuntur. Iuvena-
lis: Nota mathematicis genesis tua. Dicitur quæ
thematica, quoniam veteres græci geometriam,
musicam, arithmetica, et astrologiam, discipli-
nas altiores *μαθηματικά* appellabāt. Vulgus autem
Chaldeos quoque magos mathematicos vocat, ex
inde autem his scientijs ornati ad perdiscēdā mū-
di opera et principia naturæ procedebant, ac
tunc denique *φυσικά*, id est, naturales nomina-
bantur.

Matrimonium græce *νύμφη* ut s. et *νύμφο*
ut s. dicitur, et est coniunctio. Est autem matri-
monium legitima societas inter virum et
fœminam, in qua ex pari consensu semetipsum
alteri debet, secundum Augu. lib. de uirginitate
beatæ virginis.

Matrimonium est viri mulierisq; coniunctio mari-
talis inter legitimas personas vitam indissolubi-
lem retinens, secundum Magistrum sent. 4. sen-
tentiæ. 27.

Matrimo.

MATRIMONIUM.

CLXXXVI.

Matrimonium est coniunctio maris et fœminæ in-
ter personas legitimas indiuiduam vitæ consue-
tudinem retinens, ut habetur 22. q. 2. §. 1.

Matrimonium est viri et mulieris coniunctio indi-
uiduam consuetudinem vitæ retinens, ut habe-
tur insti. de pa. po. §. Nuptiæ.

Matrimonium dicitur quasi matris munium, id est
officium, vel quasi matrem muniens vel monēs,
vel quasi mater manens, vel quasi à matre et na-
to. Dicitur autem magis à matre, quia magis per-
tinet ad rationem eius quā pater. Nam mulier
principaliter facta est propter hoc, non aut viri.
Et mulier circa prolem est magis officiosa, ex b.
Tho. 4. sen. dist. 27. q. 1. art. 1.

Matrimonium contrahendum impediētia et iam
contractum dirimenta sunt quæ continentur his
versibus:

Error, conditio, notio, cognatio, crimen,

Cultus disparitas, uis, ordo, ligamen, honestas,

Si sis affinis, si forte coire nequibis:

Hec socianda uetant coniubia, facta retractant.

Tobias cap. 6.

Angelus Raphael dixit Tobie: Audi me et ostē-
dā tibi qui sunt quibus præualere potest dæmo-
nium. Hi namque qui coniugium ita suscipiunt, ut
deum à se et sua mente excludant, et suæ libidi-
ni ita vacent, sicut equus et mulus in quibus non
est intellectus, habet potestatem dæmonium super
eos. Tu autem cum acceperis eam, ingressus
cubiculum per tres dies continens esto ab ea, et
nihil aliud nisi orationibus vacabis cum ea.

Prouerbio, cap. 19.

Domus et diuitiæ dantur à parentibus, à domino
autem proprie vxor prudens. Ecclesiastici cap. 7.

Noli discedere à muliere sensata et bona, quā for-
titus es in timore domini, gratia enim verēcun-
diæ illius super aurum. Ibidem.

Trade filiā, et grande opus feceris, et homini sen-
sato da illam. Ibidem cap. 25.

In tribus placitum est spiritui meo quæ sunt pro-
bata coram deo et hominibus: concordia fratru,
et amor proximorum, et vir et mulier sibi bene
consentientes. Ibidem.

Beatus qui habitat cum muliere sensata. Mat. cap. 5.
Dictum est autem, quicumque dimiserit vxorem su-
am, et ei libellum repudiij. Ego autē dico vobis,
quia omnis qui dimiserit vxorem suam exceptā
fornicationis causa, facit eam moechari, et qui di-
missam duxerit, adulterat. Ibidem cap. 19.

Accesserunt ad Iesum Pharisei tentantes eum et di-
centes: Si licet homini dimittere vxorē suā qua-
cumque ex causa? Qui respondens ait eis: Non legi-
stis, quia qui fecit ab initio hominem masculum
et fœminā fecit eos. Et dixit: Propter hoc dimit-
tet homo patrem et matrem, et adhærebit vxo-
ri suæ, et erunt duo in carne vna. Itaque iam non
sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniun-
xit, homo non separet. Ibidem.

Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornica-
tionem, et alia duxerit, moechatur. Et qui dimis-
sam duxerit, moechatur. Lucas cap. 16.

Omnis qui dimittit vxorem suam et alteram du-
cit, moechatur: et qui dimissam à viro ducit, moe-
chatur. Paulus ad Romanos cap. 7.

Nam quæ sub viro est mulier viuente viro alliga-
ta est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, solu-
ta est à lege viri: igitur viuente viro vocabit adul-
tera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fu-
erit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adul-
tera, si fuerit cum alio viro. Idem ad Cor. 1. cap. 7.

Bonum est homini mulierem non tægere, propter
fornicationem autem vnusquisque suam vxorem
habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autē
et vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non
habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis
potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare
inui cem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut
vacetis orationi, et iterum reuertimini in idipsum
ne tentet vos satanas propter incontinentiā ve-
stram. Ibidem.

Quod si non se continent, nubāt. Melius est enim
nubere quā vri. His autem qui matrimonio iū-
cti sunt præcipio non ego, sed dominus: vxorē
à viro non discedere. Quod si discesserit, mane-
re in nuptam, aut viro suo reconciliari. Ibidem.
Alligatus es vxori, noli querere solutionem. Solu-
tus es ab vxore, noli querere vxorem. Si autem
acceperis vxorem, non peccasti: et si nupserit vir-
go, non peccauit. Ibidem.

Reliquum est, ut et qui habent vxores, tæquam
non habentes sint: et qui sent, tæquam non sen-
tes: et qui gaudent, tæquam non gaudentes: et
qui emunt, tæquam non possidentes: et qui vtun-
tur hoc mundo, tæquam non vtantur. Præterit
enim figura huius mundi. Volo autē vos sine so-
licitudine esse. Qui sine vxore est, sollicit⁹ est quæ
domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autem
cum vxore est, sollicit⁹ est quæ sunt mundi, quo-
modo placeat vxori, et diuisus est. Et mulier in-
nupta et virgo cogitat quæ domini sunt, ut sic
corpore sancta et spiritu. Quæ autem nupta est,
cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.
Ibidem.

Si quis autem turpem se videri existimat super
virgine sua, quod sit superadulta et ita oportet
fieri, quod vult faciat, non peccat si nubat. Nam
qui statuit in corde suo firmus non habet neces-
sitatem, potestatem autem habens suæ volunta-
tis, et hoc iudicauit in corde suo seruare virginē
suam, benefacit. Igitur et qui matrimonio iun-
git virginem suam, bene facit: et qui non iungit,
melius facit. Idem ad Corin. 1. cap. 11.

Volo autem vos scire quod omnis viri caput Chri-
stus est, caput autē mulieris vir, caput vero Chri-
sti deus est. Idem ad Ephesios cap. 5.

Mulieres viris suis subditæ sint sicut domino, quo-
niā vir caput est mulieris sicut Christus caput est
ecclesiæ, ipse saluator corporis ei⁹: sed sicut eccle-
sia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis
in omnibus. Viri diligite vxores vestras, sicut et
Christus dilexit ecclesiā, et seipsum tradidit pro
ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro
aquæ

aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriam
sacram ecclesiam non habentem maculam aut rugam,
aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata,
ita & viri debent diligere uxores suas, vt corpora sua:
qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam
carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam sicut & Christus
ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius,
& de ossibus eius. Propter hoc relinquit homo patrem & matrem suam,
& adhæret uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum
hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia.
Veritatem & vos singuli vnusquisque uxorem suam,
sicut seipsum diligit, vxor autem timeat virum suum.

Idem ad Coloss. cap. 3.

Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in domino.
Viri diligite uxores vestras, & nolite amari esse ad illas.

Idem ad Tit. cap. 2.

Adulescentulas decet vt viros suos amant, filios suos
diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes,
benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum dei.

Paulus ad Hebræ. cap. 13.

Honorabile connubium in omnibus & thoribus immaculatus.
Fornicatores enim & adulteros, iudicabit deus.

Petrus 1. cap. 3.

Similiter & mulieres subditæ sint viris suis.

Aug. 8. & habetur 2. 7. q. 1. Nuptiarum.

In coniugali quippe vinculo, si pudicitia non seruatur,
damnatio non timetur.

Idem & habetur dist. 5. Ad eius.

Ad eius vero concubitum vir suus accedere non debet,
quousque qui gignitur ablatetur. Præua autem consuetudo
in coniugatorum moribus irrepsit, vt filios quos gignunt
nutrire mulieres contemnunt, eosque ad nutriendum alijs
mulieribus tradunt, quod videlicet ex sola carnis incontinencia
videtur fuisse inuentum, quia dum se continere nolunt,
despiciunt lactare quos gignunt. Hæc autem sciant quæ
filios suos ex præua consuetudine alijs ad nutriendum
tradunt, nisi purgationis tempus prius transierit, viris
suis non debent admisceri. Quippe & sine partus causa,
cum in menstruis consuetis detinentur viris suis misceri
prohibentur, ita vt lex sacra morte illum feriat, si quis
vir ad menstruatam mulierem accedat.

Idem & habetur 32. q. 5. Si uxorem.

Si uxorem quis habeat sterilem, siue corpore deformem,
siue debilem membris, vel cæcam, vel claudam, vel surdam,
vel si quid aliud, siue morbis, siue laboribus doloribusque confectâ, & quicquid
excepta fornicationis causa cogitare potest vehementer
horribile, pro societate fideque sustineat.

Idem & habetur 33. q. 4. Quantumcumque.

Quotiescunque aut dies natalis domini, aut relique
festiuitates aduenerint, non solum ab infidelium concubinarum
confortio, sed etiâ a proprijs vxoribus abstinere debemus.

Idem & habetur 35. q. 3. Si uir.

Si vir & vxor non iam duo, sed vna caro sunt, non

aliter est nurus deputanda quam filia.

Idem lib. de bono coniugali.

Quidam nubentes post votum asserunt adulteros esse:
ego autem dico vobis, quod grauiter peccant, qui tales
diuidunt.

Idem & habetur 2. 7. q. 2. Coniunx vocatur.

Coniunx vocatur à prima desponsationis fide, quæ
concubitu non agnouerat, nec fuerat cogniturus, nec peierat,
nec mendax manserat coniugis appellatio, vbi nec fuerat
nec futura erat carnalis vlla commixtio, propter quod fidele
coniugium ambo parentes Christi vocari meruerunt, non
solum illa mater, verum & ille pater eius: sicut & cõiunx
matris eius, vtrique mentem non carne.

Idem cap. Omne.

Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in ipsis
parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem
cognoscimus ipsum dominum. Fidem, quia nullum adulterium:
sacramentum, quia nullum diuortium, solus sibi nuptialis
concubitus non fuit: quia in carne peccati fieri non potest
sine pendenda concupiscentia carnis quæ accidit ex peccato,
sine quo vere concipi voluit qui futurus erat sine peccato.

Idem & habetur 32. q. 2. Quicquid.

Quicquid inter se coniugati inmodestum, inuerecundum,
sordidum, ve gerunt, vitium est hominum, non culpa
nuptiarum. Iam in ipsa quoque immoderata exactione
debiti carnalis quæ eis non secundum imperium præcipit,
sed secundum veniam concedit Apostolus, vt etiam præter
causam procreandi sibi misceant, & si eos prauiores
ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio
seu fornicatione defendunt. Neque illud propter nuptias
admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo
sibi coniugati, non solum ipsius sexus sui commiscendi
fidem liberorum procreandorum causa, quæ prima est
humani generis in ista mortalitate societas, verum etiam
in firmitatis inuicem excipienda ad illicitos concubitus
euitandos mutuam quodam modo seruitutem: vt etiam si
alteri eorum continentia perpetua placeat, nisi ex alterius
consensu fieri non possit, non autem datur presentia
sancti spiritus tempore quo cõiugales actus gerunt.

Idem de bono coniugali, & hab. 32. q. 7. Interueniente.

Interueniente diuortio non absoluetur cõfoederatio
nuptialis. Ita vt sibi coniuges sint etiam separati,
cum illis etiam committitur adulterium, quibus etiam
fuerint post suum repudiū copulati.

Idem & habetur Tantum.

Tantum valet vinculum sociale, vt cum causa procreandi
colligitur, vt nec ipsa causa procreandi dissoluatur:
posset enim homo sterilem dimittere uxorem, & aliâ
ducere de qua filios haberet, & tamen non licet. *Ibidem & habetur
ibid. Vsq. adeo.* Inter viuentes maneat in iura nuptiarum,
vt potius inter se sint cõiuges etiam separati, quam cum
his quibus adhæserunt.

Idem de adulterinis coniugijs lib. 1. & habetur 22.

q. 7. c. Quemadmodum.

Quemad-

Quemadmodum non recte dici potest, si nescit homo non peccat,
sunt enim peccata ignorantium, quis minora quæ scientium.
Ita etiam non recte dici potest, si causa fornicationis dimiserit
uxorem vir, & aliam duxerit, non moechatur. Est enim
moechatio & eorum, qui alias ducunt, relictis propter
fornicationem prioribus, sed vtrique minor quam eorum,
qui non propter fornicationem dimittunt.

Ibidem & hab. 2. 7. q. 2. ca. Si tu abstines.

Si tu abstines sine vxoris voluntate tribuis ei
fornicandi licentiam, & peccatum illius tue imputabitur
abstinentiæ.

Idem lib. 4. Confess. & hab. 2. 7. q. 2. c. Institutum.

Institutum est vt sponsæ iam pactæ non statim tradantur,
ne vilem habeat maritus datam, quam suspirauerit
sponsus dilatare.

Idem de adul. coniu. & hab. 32. q. 1. c. Non erit.

Non erit turpis neque difficilis etiam post paratam
atque purgatam adulteriam reconciliatio coniugij, vbi per
clauis regni cœlorum non dubitatur fieri remissio
peccatorum, non vt post viri diuortium adultera vocetur,
sed vt post Christi cõfortium adultera reuocetur.

Ibidem & hab. 33. q. 7. Adulterij malum.

Adulterij malum vincit fornicationem. Vide in Sodomia.
Ibidem lib. 2. & hab. 32. q. 7. Licite. Licite dimittitur
vxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris,
propter quod fit reus adulterij, quicunque duxerit dimissam
ob causam fornicationis.

Ibidem & hab. 33. q. 4. ca. Apostolus.

Apostolus nec ad tempus vt vacent orationi, nisi ex consensu
voluit coniuges, nec carnali inuicem fraudari debito.

Idem in sermone domini in monte, & hab. 32. q. 7. ca. Fieri potest.

Fieri potest, vt vir dimittat uxorem causa fornicationis,
quam exceptam dominus esse voluit, iam vero si nec illi
nubere conceditur viro suo à quo recessit, neque huic
alteram ducere viua vxore sua quæ dimisit, multo minus
fas est illicita cum quibuslibet stupra committere.

Ibidem & hab. ibid. ca. Dominus ad illud.

Dominus ad illud confirmandum, vt non facile dimittatur
vxor, solâ fornicationis causam excepit, ceteras vero
innumerabiles & vniuersas molestias si quæ extiterint,
iubet pro fide coniugali, & pro castitate fortiter sustineri.

Idem ad Valentinum de nuptijs uel concupiscentijs, & hab. 31. q. 1. c. Denique.

Denique mortuo eo cuius fuit verum cõnubium, fieri
potest coniugium, cum qui præcessit adulterium.

Idem lib. 2. contra aduersarium leg. & pro. & hab. ibidem. Deus masculum.

Deus masculum & feminam propagandi generis causa,
nuptiali castitate coniungit, & secundas nuptias, quæ
in vnoquoque testamento permittuntur, licitas esse monstrat.

Idem in lib. questionum Gen. & habetur 33. q. 5. Est ordo.

Est ordo.

Est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant forminæ
viris, & filij parentibus, quia in illis hæc iustitia est,
vt maiori seruiat minor.

Idem in quest. Numeri, & hab. ibid. ca. Manifestum.

Manifestum est ita legem voluisse forminam sub viro
esse, vt nulla eius vota quæ abstinentiæ causa voverit,
reddatur ab ea, nisi auctor vir fuerit permittendo.

Idem super primam epistolam ad Corinthios, & hab. 31. q. 1. ca. Quod si.

Quod si dormierit vir eius: non dicit primus, vel
secundus, vel quartus. Nec nobis diffiniendum est,
quod non diffinit apostolus, vnde nec vllas debet
damnare nuptias, nec eis uerecundiam inferre
numerositatis.

Idem ad Hecetiam, & habetur 33. q. 5. cap. Secundum uerba.

Secundum verba apostolica etiam si vir continere
uoluisset, tibi debitum reddere cogetur, & illi deus
impuraret continentiam, si non suæ sed tuæ cederet
infirmitati, ne in adulterium caderes.

Idem de fide ad Petrum.

Quia egritudine semper consulendum est, propterea
si contigerit primo priuari cõiugio, si uoluerit
secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis
peccatum habebit si eas caste seruauerit.

Idem de baptismo puerorum.

Bene utitur malo concupiscentiam restringens
connubio.

Idem super Psalm. 146. & hab. 33. q. 5. Si dicat.

Si dicat vir continere volo, nolo autem vxor: non
potest, quod enim tu vis, non vult illa. Nunquid
per continentiam tuam debet illa fornicaria fieri? si
alij nupserit te uiuo, adultera erit, non uult deus
tale damnum tali lucro compensari. Redde debitum,
& si non exigis, redde: pro satisfactione perfecta
deus tibi computabit, si non quod tibi debetur
exigis, sed reddis quod debetur uxori.

Hieronymus in epistolam Pauli ad Corinthios, & habetur 32. q. 1. In coniugio.

In coniugio quis positus, quæcunque peccata fecerit
non propriam infuscant coniugem, sed fornicatio
uxorem coinquinat, ut iam non sit uiro suo licita
sed adultera.

Idem de uirginibus, & hab. 31. q. 1. Quomodo.

Quomodo uirginibus fornicationis periculo cõcedit
nuptias, & excusabile facit quod per se non appetitur,
ita eodẽ fornicationis periculo, concedit uiduis
secunda matrimonia contrahere. Melius est enim
licet alterum & tertium unum uirum nosse quam
plurimos, id est tolerabilius est uni homini
prostituta esse quam multis. Siquidem & illa in
euangelio Samaritana sextum maritum habere se
dicens, arguitur à domino, quod non sit uir eius.
Vbi enim numerus maritorum est, ibi uir qui proprie
unus est, esse desistit, una costa à principio in
unam uxorem uersa est. Et erunt inquit duo in carne
una, non dixit tres neque quatuor, alioquin non
duo, sed plures.

MATRIMONIUM.

Idem ad Pammachium, & habet. 31. q. 1. Aperiāt.
Aperiāt quæso aures obsecratores mei, & videant me secundas nuptias & tertias in domino concessisse, qui secundas & tertias nuptias non damnavit, primum potuit damnare matrimonium. *Ibidem.*

Non damno bigamos imo nec trigamos, & si dici potest octogamos. *Ibidem.*
Ego nunc voce proclamo libera, non damnari in ecclesia bigamiam, imo nec trigamiam, & ita licere quinto & sexto, quomodo & secundo marito nubere.

Idem ad Oceanum de morte Fabiola, & habetur 32. q. 5. Præcepit.

Præcepit dominus uxorem non debere dimittere excepta causa fornicationis: & si dimissa fuerit, manere innupta: quicquid viris præcipit, hoc consequenter redundat ad feminas, neque enim adultera uxor dimittenda est, & vir moechus retinendus est.

Idem in epist. ad Rusticum.

Sicut boni filij adulterorum nulla est defensio, sic mali filij coniugatorum nullum crimen est matrimonij, quia non in feminibus, sed in voluntate nascitur, causa vitiorum est atque virtutum.

Idem ad Damasium.

Iuvenes vero hoc sunt admonendi modo, ut si uxores habeant, doceantur caste vivere cum uxoribus suis, alienam sciant esse sceleratam coniungere.

Hieronymus contra Iovinianum, cap. 15.

Nemo enim melius scire potest, quid sit uxor vel mulier illo, qui passus est. *Ibidem.*

Quæ enim mihi incumbet necessitas venire in dubium, utrum bona an mala futura sit quæ duxero? Melius est, inquit, habitare in terra deserta, quam cum uxore litigiosa & iracunda: quæ rarum sit uxorem sine his vitiis inveniri, novit ille qui duxit uxorem, unde pulchre Varius Geminus sublimis orator, qui non inquit litigat, coelebs est. Melius est habitare in angulo tecti, quam cum uxore maledica in domo communi. Si domus communis est mariti & uxoris, erigit uxorem in superbiam, & contumeliam viro facit, quanto magis si ditor uxor fuerit, & in domo eius vir manserit? Incipit enim non uxor, sed domina esse, & viro, si offenderit, migrandum est. Stulticia ei ieiunt hominem die hyemali de domo sua, similiter & mulier maledica de propria domo, assiduus quippe iurgij, & quotidiana garrulitate facit perfluere domum eius, & eiicit eum de ædibus suis, id est de ecclesia.

Idem contra Iovinianum, cap. 27.

Veni ad maritalas quæ mortuis vel occisis maritalis suis superuivere noluerunt, ne cogerentur secundos nosse concubitus, & quæ mire vnicos amauerunt maritos, ut sciamus bigamiam apud Ethnicos etiam reprobari. Dido soror Pygmalionis multo auri & argenti pondere congregato Aphricam nauigavit, ibique urbem Carthaginem condidit, & cum ab Hyarba re-

ge Libyæ in coniugem peteretur, paulisper distulit nuptias, donec conderet civitatem, nec multo post extructa in memoriam mariti quodam Sichæi pyra, maluit ardere quam nubere. Casta mulier Carthaginem condidit, & rursum eadem urbs in castitatis laude finita est. Nam Hasdrubalis uxor capta & incensa cum se cerneret à Romanis capiendam esse, apprehensis ab utroque latere paruulis filiis in subiectum domus suæ deuoluit incendium. Quid loquar Nicerati coniugem quæ in patiens iniuriæ viri, mortem sibi ipsa conscivit, ne triginta tyrannorum, quos Lysander victis Athenis imposuerat, libidinem sustineret.

Ibidem.

Fert Aureolus Theophrasti liber de nuptiis, in quo querit, an vir sapiens ducat uxorem & cum definiat, si pulchra esset, si bene morata, si honestis parentibus, si ipse sanus ac diues, sic sapienter aliquando inire matrimonium statim intulit, hæc autem in nuptiis raro vniuersa concordant, non est ergo uxor ducenda sapienti. Primum enim impeditur studia philosophiæ, nec posse quinquam libris & uxori pariter inferuire. Multa esse quæ matrimoniorum vitiis necessaria sunt, præciosæ vestes, aurum gemmæ, sumptus, ancillæ, supellex variâ, lecticæ & exedra deaurata, deinde per noctes totas garulæ conquestiones: illa ornatio procedit in publicum, hæc honoratur ab omnibus, ego in conuentu foeminarum misellâ despicior. Cur aspiciebas vicinam? Quid cum ancillula loquebaris? De foro veniens quid attulisti? Non amicum habere possumus, non sodalem, alterius amorem, suum odium suspicatur. Si doctissimus præceptor in qualibet urbium fuerit, nec uxorem linquere, nec cum sarcina ire potest: pauperem alere difficile est, diuites ferre tormentum. Adde quoniam nulla est uxoris electio, sed qualiscunque obuenerit habenda, si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si foetida: quodcumque vitij est, post nuptias discimus. Equus, asinus, bos, canis, & vilissima mancipia, vestes quoque & lebetes, sedile ligneum, calix & vrceolus fictilis probantur prius, & sic emuntur, sola uxor non ostenditur, ne ante displiceat quam ducatur.

Ibidem.

Legimus quendam apud Romanos nobilem, cum eum amici arguerent, quare uxorem formosam & castam & diuitem repudiasset, protendisse pedem & dixisse eis, & hic forularis quæ cernitis, videtur vobis nouus & elegans sed nemo scit præter me, ubi me premat. Scribit Herodotus, quod mulier deponat cum veste & verecundiam, & noster Comicus fortunatum putat, qui nunquam uxorem duxerit.

Idem contra Iovinianum, lib. 1. cap. ultimo.

Amor formæ rationis obliuio est, & insanie proximus, foedum minimeque conueniens animo sospici vitium, turbat consilia, alios & generosos spi-

MATRIMONIUM.

CLXX XVIII.

fos spiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humilimas detrahit, quæculos iracundos temerarios dure, imperiosos seruileriter, blandos omnibus inutiles ipsi nouissime amoris facit. Nam cum fruendi cupiditate insatiabilis flagrat, plura tempora suspitionibus, lachrymis, conquestionibus perdit, odium sui facit, & ipse nouissime odium est. Tota amoris infectio apud Platonem posita est, & omnia eius incommoda Lysias explicat, quod non iudicio sed furore ducatur, & maxime uxorum pulchritudini grauissimus custos accubet.

Ibidem.

Refert præterea Seneca cognouisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum fascia uxoris pectus colligabat, & ne puto qui dem horæ præsentia eius carere poterat, portionemque nullam sibi, nisi alterius tacta labris vir & uxor hauriebant. Alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improvida vis ardentis affectus erumpebat. Origo quidem amoris honesta erat, sed magnitudo deformis. Nichil autem interest, quod ex honesta causa quis insanat, unde & Sextus in Sententiis: Adulter est, inquit, in suam uxorem amator ardentior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis est, in sua nimis: sapiens vir iudicio debet amare coniugem, non affectu. Reget impetus voluptatis, nec præceptis fertur in coitum: nihil est foedius, quam uxorem amare quasi adulteram.

Ibidem.

Certe qui dicunt se causa reipublicæ & generis humani uxoribus iungi, & liberos tollere, imitentur saltem pecudes, & postquam uxorum venter intumuerit, non perdant filios: nec amatores uxoris se exhibeant, sed maritos.

Ibidem.

Multa sunt quæ præclara ingenia nobilitant, mulieris virtus proprie pudicitia est. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescias an etiam præuulerit, quoniam Brutus non posse seruire à foemina didicit. Hæc æquauit Corneliam Graccho, hæc Portiam alteri Bruto, notior est marito suo Tanaquil: illum inter multa regum nomina iam abscondit antiquitas. Hanc raro inter foeminas virtus altius seculorum omnium memoris, quam ut excidere possit, infixit.

Ambrosius lib. de uirginibus, & habetur

27. q. 2. Cum iniatur.

Cum iniatur coniugium, coniugij nomen ascriptur, nam defloratio virginittis non facit matrimonium, sed pactio coniugalis: denique cum mulier viro coniungitur, coniugium est, non cum puella viri admixtione cognoscitur.

Idem de Patriarchis, & habetur 27.

q. 2. In omni.

In omni matrimonio coniunctio intelligitur spiritualis, quam confirmat & perficit coniugiorum commixtio spiritualis.

Ibidem, & habetur 30. q. 5. Nec illud.

Nec illud otiosum, quod cum veniret Rebecca

vidit Isaac deambulantem, & cum interrogasset quis esset, cognito quod ipse esset cui duceretur uxor, descendit, & caput obnubere suum cepit dicens: Verecundiam in nuptiis præire debere: inde enim & nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia se puellæ obnubarent.

Idem ad Paternum, & habetur 27. q. 2.

Si quis desponsata.

Si quis desponsata sibi & tradita vtatur rite, coniugium vocatur.

Idem, & habetur 32. q. 1. Nuptiæ.

Nuptiæ terram replent, virginittas paradisum.

Idem, & habetur 33. q. 2. An quod in.

An quod in subditos nephas est, in comparem fas est? Dimittis ergo uxorem, quasi iure sine crimine, & putas hoc tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed prohibet lex diuina: qui hominibus obsequeris, deum verere, audi legem domini, cui obsequuntur, & qui leges fecerunt. Quos deus coniunxit, homo non separet.

Idem ad Sabinum, & habetur de poenitent.

distin. 2. Quando.

Quando Adam solus erat, non est præuaricator, quia mens eius adhærebat deo.

Idem in sermone de aduentu domini, & habetur 33. q. 4. Fratres.

Si causa procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum usum, quia & dies festi, & dies professionis, & ipsa ratio conceptus & partus, iuxta legem cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant.

Idem libro de Viduis.

Propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quam coniugij oblectamenta nescire. Copula nuptialis non est quasi copula vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda.

Gregorius Tentatio Patrio, & habet. 27.

q. 2. Sunt qui dicunt.

Sunt qui dicunt religionis gratia coniugia debere dissolui, verum sciendum est si hoc lex humana concessit, lex tamen diuina prohibuit. Per se enim veritas dicit: Quos deus coniunxit homo non separet, quæ etiam ait: Non licet dimittere uxorem excepta causa fornicationis: Quis ergo huius lateris legis contradicat? Scimus quia scriptum est: Erunt duo in carne una.

Idem in Registro, & habet. 27. q. 2. Decreta.

Decreta legalia desponsatam, si conuerti voluerit, nullo modo censuerunt damno mulctari.

Idem libro 12. Moralium.

Bonum est coniugium, sed mala sunt quæ circa illud ex huius mundi cura succrescunt: dum ergo tenetur quod non nocet ex rebus vix positis, committitur plerumque quod nocet. Sicut sæpe rectum mundumque iter pergitur, & tamen ortis iuxta viam vepribus per vestimenta retinemur. In via quidem munda non offendimur, sed à latere nascitur quo pungamur.

Ibidem.

Qui tentationum procellas cum difficultate tollerant, coniugij portum petant, melius est nuptum quam vri. Sine culpa enim ad coniugium veniunt, si tamen necdum meliora deuouerunt.

Ioannes Chryso. super Mattheum, & habet.

32. q. 1. cap. Sicut.

Sicut crudelis & iniquus est, qui castam dimittit uxorem: sic fatuus est & iniustus qui retinet meretricem, patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris.

Idem, & habetur ibidem. Si quis.

Si quis uxorem suam inuenerit adulterā, & postea deinceps placuerit habere eam in matrimonio, duobus annis poeniteat: ideo quia cum adultera mixtus sit, quæ adhuc crimine suo non est purgata: aut abstineat se à matrimonio eius, donec expleatur satisfactio criminis poenitentiae suæ. Ideo, quia post satisfactioem poenitentiae non meretur vocari adultera. Similiter, si virum suum vxor inuenerit adulterū, non ad imparia iudicantur.

Idem super Mattheum, & habetur 27. q. 2.

Matrimonium.

Matrimonium quidem non facit coitus sed voluntas, & ideo non soluit illud separatio corporis, sed voluntatis: ideo, qui dimittit coniugem suam, & aliam non accipit, adhuc est maritus. Nam & si corpore separatus est, tamen adhuc voluntate coniunctus est, cum ergo aliam acceperit, tunc eam plene dimittit: non ergo qui dimittit moechatur, sed qui alterā ducit.

Idem super Mattheum, 19. Quos deus coniunxit homo non separat.

Quemadmodum si videas hominem assidue amicitias medicorum colentem, ex hoc statim intelligis, quod infirmus est, sic & cum videas, siue virum siue mulierem de dimittendis vxoribus aut viris legem interrogantes, cognosce, quia vir ille lasciuus est, & mulier illa meretrix est.

Isidorus libro 9. Etymologiarum, & habetur 27. q. 2. Coniuges.

Coniuges verius appellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc ignoretur inter eos coniugalitatis concubitus.

Idem, & habetur 32. q. 4. Liberi.

Liberi dicti sunt qui ex libero matrimonio oriuntur. Nam & filij ex libero & ancilla seruilis sunt conditionis, semper enim qui nascitur de teriore parte sumit. Naturales autem filij dicuntur ingenuarum concubinarum filij, quos sola natura genuit, non honestas coniugij. Si vero qui non sunt de legitimo coniugio, matrem potius quam patrem sequuntur.

Idem lib. 11. & habet 35. q. 4. ca. Consanguinitas.

Consanguinitas dum sepe paulatim propagine ordinibus dirimens usque ad vltimum gradum se subtraherit, qui propinquitas esse desierit, tunc primum lex in matrimonij vinculum eam recipit, & quodammodo reuocabit fugientem. Ideo autem usque ad sextum generationis gradum consanguinitas statuta est, ut

sicut sex ætatibus mundi generatio & hominis status finit, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

Idem super eo uerbo Matthei: Quos deus coniunxit, homo non separat.

Quæris quomodo subaudi violentem, sine lege absque ratione. Quos deus coniunxit, homo non separat: non enim homo separat, quos poena condemnat, quos reatus accusat, quos maleficium coartat.

Idem & habetur 3. q. 5. ca. Series.

Series consanguinitatis sex gradibus hoc modo dirimitur: filius & filia, quod est frater & soror, sit ipse truncus illis seorsum seiunctis: ex radice illius trunci egrediuntur isti ramuli, nepos neptis, primus: pronepos proneptis, secundus: abnepos abneptis, tertius: adnepos adneptis, quartus: trinepos trineptis, quintus: trinepotis filius, & trinepotis filia, sextus.

Leo, & habet 31. q. 1. Nullus.

Nullus ducat in matrimonium quā prius poluit adulterio.

Seneca Tragedia 9.

Vince obsequendo potius imitemur uirum.

Aristoteles lib. Oeconomii.

Communicatio vel coniunctio viri & foeminae in animalibus irrationalibus est solum gratia prolis procreandæ. In hominibus autem non solum istius gratia, sed etiam gratia alterius utilitatis, ut iuuentur à filiis potentibus pariter impotentes in senio effecti, & ut quæ parentes potentes existentes facere filiis impotentibus, recipiant à potentibus senio effecti.

Idem.

Natura fecit vnum animalium coniugalitatem forte, scilicet masculum: ut vlciscatur pro fortitudine sibi illata: aliud vero fragile, scilicet foeminam, ut magis se custodiat præ timore.

Idem.

Oportet virum puellam ducere in uxorem, ut doceat eam bonos mores.

Idem lib. 7. Politicorum.

Mulieres coniugari congruit, circa ætatem annorum octodecim: viros vero circa ætatem triginta sex annorum.

Idem lib. 2. Prior.

Dilectio magis eligenda est quam coitus, quia dilectio fit secundum bonam voluntatem, & coitus secundum actum corporalem.

Plato in Memnone.

Decet domum mulierem bene dispensare, saluam facientem omnia quæ intrinsecus, & obsequium esse viro.

Laërt. Dioge. de uita & moribus philosopho.

Virgines sine dote nubere Lycurgus iussit, ut vxores non pecuniæ causa eligerentur, seucriusque matrimonia sua viri cohercerent, cum nullis frenis dorum tenerentur.

Idem.

Nulla tam bona vxor est, in qua non inuenias quid, sicut nihil superius benigna coniuge, ita nihil infestius muliere crudelius: est igitur vxor aut tunc

tutum refugium, aut poenale tormentum.

Idem.

Cum quidam letanter diceret Diogeni, se de nouo duxisse uxorem, ait illi: Paruum solatium, & magnam solitudinem es lucratus.

Idem.

Euripides (ut ait Boetius) carentem liberis infortunio dicebat esse foelicem.

Plutarchus in Apophthegmata.

Obiurgatus Hiero tyrannus à quodam, quod sibi os foereret, suæ uxori crimini dabat, utpote quæ nihil vnquam hac de re dixisset. At illa ait: existimabam enim viros omnes ita olere.

Valer. Max. lib. 4. de Amore coniugali.

Tuos quoque castissimos ignes Portia M. Catonis filia cuncta secula debita admiratione prosequetur, quæ cum apud Philippos victum & interemptum virum tuum Brutum cognosceres, quia ferum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitasti, muliebri spiritu virilem patris exitum imitata, sed nescio an hoc fortius, quod ille visita to, tu nouo genere mortis assumpta es.

Idem lib. 7.

Vnicæ filię pater Themistoclen consulebat, utrum eam pauperi sed ornato, an locupleti parum probato collocaret: Cui is: Male inquit virum pecunia, quam pecuniam viro indigere. Quo dicto stultum monuit, ut generum potius quam diuitias generi legeret.

Lucius Apul. de Magia lib. 2.

Virgo formosa, & si sit oppido pauper, tamē abunde dotata, affert quippe ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum: ipsa virginis commedatio iure merito omnibus acceptissima est maritis. Nam quod cumque aliud in dotem acceperis, potes cum libere ne sis beneficio obstrictus omne ut acceperas retribuere, pecuniam remunerare, mancipia restituere, domo dimigrare, prædijs cedere, sola virginis accepta est, reddi nequit, sola apud maritum ex rebus dotalibus remanet, vidua autem qualis nuptijs venit, talis diuortio digreditur, nihil affert impossibile, sed venetiam alio perflorata.

Idem de Dogmate Platonis.

Diuites inferiores nuptias non recusent, & locupletum consortia inopes consequantur, & si vires opum non congruunt, ingenia tamen diuersa miscenda esse, ut iracundo tranquilla iungatur, & sedato homini incitator mulier applicetur, ut talibus obseruationum remedijs soboles natura discrepante confecta morum prouentu meliore coalescat, & ita compositarum domorum opibus ciuitas augeatur.

Aulus Gel. lib. 1. Noc. at. refert uerba Metelli.

Et si sine vxore possemus Quirites esse, oēs ea molestia careremus, sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode, nec sine illis vllomodo viuipossit, salutis perpetuæ potius quam breui voluptati consulendum est.

Varro in satyra quæ scribitur Menippeæ.

Vitium coniugis aut tollendum est aut ferendum.

Qui tollit uitium, commodiorem coniugem præstat.

Qui fert, se ipsum efficit meliorem.

Homerus in & Iliados uerba sunt Iouis ad Iunonem.

Id est.

Non sane omnes meos speres sermones scire.

Idem in Iliados.

Id est.

Quicumque bonus maritus & prudens suam amat & curat.

Homerus in Iliados, uerba Hectoris ad Andromachen.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

ge tolerabilius est in his quæ à religione seiu-
ta sunt mentiri, quàm in his sine quorum fi-
de vel noticia, deus cœli non potest falli.

Aug. ibidem, et hab. ibidem. Mihi autem.

Mihi autem nō absurde videtur omne quidem
mendaciū esse peccatū, sed multū interest
q̄ animo, et de quibus rebus quisq; mentiat̄.
Non enim ita peccat qui consilēdi, quomodo
ille q̄ nocēdi volūrate mentit̄, nec tantū nocet
qui viatorē mentiēdo in aduersum iter mittit,
q̄tū is qui viā vitæ mēdacio fallēte deprauat.

Aug. lib. quest. Gen. et hab. 22. q. 2. Quod ait.

Mendacia enim à mēdacibus serio aguntur, nō
ioco, cum autem quæ non sunt, tanquàm ioco
dicuntur, non deputentur mendacia.

Aug. li. de cōsist. uit. et uirt. et hab. 22. q. 2. Nec artifi.
Nec artificioso mendacio nec simplici verbo o-
porteret quenquàm decipere, quia quomodoli-
bet mentitur quis, occidit animam.

Aug. de uerbis apost. et hab. 22. q. 2. Homines falsum.
Interest quemadmodum verbum procedat ex
animo, ream linguam non facit, nisi rea mens,
Ibidem, et habetur ibidem. Cum humili.

Cum humilitatis causā mētiris, si non eras pec-
cator antequàm mentieras, mentiēdo effice-
ris, quod euitaras.

Idem ad Casulanum, et hab. 11. q. 3. Quisquis.

Quisquis metu cuiuslibet potestatis veritatē
occultat, irā dei super se prouocat, quia magis
timet dominū q̄ deū, et post pauca: Vterq; reus
est, et qui veritatē occultat, et qui mendaciū
dicit: quia et ille prōdesse nō vult, et iste noce-
re desiderat. *August. super Ioannem.*

Quomodo deus pater genuit filiū veritatē, sic
diabolus lapsus, genuit quasi filiū mendaciū.

Aug. super epi. ad Galatas

Quicquid figurate fit aut dicit̄, nō est mēdacium,
Hiero. super Hieremiam, lib. 2.

Aliud est iurare falsum, aliud iurare in dolo. Nō
enim omnis qui aliter facturus est quàm pro-
mittit, in dolo iurat, licet em̄ apostolus Corin-
thiis promitteret, veniam ad vos, non tamen
in dolo iurauit, aut mendaciter promisit. Ille
autem in dolo iurat, aut mēdaciter promittit,
in cuius mēte est non sic se facturū, vt promit-
tit. Ille autē qui promittit falsum, quod putat
verum, nec in dolo iurat, nec mēdaciter pro-
mittit. *Hieron. super Michæam.*

Congregationem diuitiarum sequitur menda-
cium, manus enim assueta thesauros cōdere,
fraudentem linguam possidet: veritas pau-
pertatem, mendacium diuitias parit.

Ambrosi. in serm. de dominica de Abraham

et hab. 22. q. 5. Cavete.

Cauete fratres mendaciū, quia omnes qui amāt
mēdacium, filij sunt diaboli, non solū in falsis
verbis, sed et in simulatis operibus mendaciū
est: mendacium nanq; est, se Christianum dice-
re, et opera Christi non facere: mendacium est
episcopum, sacerdotem, vel clericum se profi-
teri, et contraria huic ordini operari.

Gregorius lib. 8. Moralium.

Nonnunq̄ peius est mendacium medicari, q̄ lo-
qui: nā loqui plerūq; præcipitatis est, medi-
tari vero studiosæ prauitatis. *Ibidem.*

Mēdaciū quoq; genus perfecti viri summopere
fugiūt, vt nec vita alicuius per eorū fallaciā
defendatur, ne suæ animæ noceāt dū præstari
nituntur carni alienæ, quanq̄ hoc peccati ge-
nus facillime credamus relaxari. Nam si queli-
bet culpa sequēti solet pia operatione purga-
ri, quanto magis hoc facile abstergitur, quod
mater boni operis ipsa pieras admittit.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Concessum est diabolo interdum vera dicere,
vt mēdacium suū rara veritate commendat.

Idem super Mattheum 21.

Mēdacia si nō habet quē decipiāt, ipsa sibi men-
tiūt, sicut ait Psal. Mentita est iniquitas sibi.

Isid. in Syno. et hab. 22. q. 2. Omne genus.

Omne genus mendaciū summopere fuge, nec ca-
su, nec studio loquaris falsum, nec vt præstes
mentiri studeas, nec qualibet fallacia vitā ali-
cuius defendas, caue mēdacium in omnibus.

Bernardus super Cant. sermone 18.

Aliud est sub incerto hoc vel illud opinādo sen-
tire, aliud est temere affirmare q̄d nescias: est
enim qui dubie profert mendaciū, nec menti-
tur: est qui veritatē quam nescit affirmat, et
mentitur. Nam et ille non quidem quod non
est esse, sed se quod credit credere dicit, et ve-
rum dicit, et si hoc verum nō sit quod credit.
Is cum se certum vnde certus non est, dicit, ve-
rum non dicit, etiā si verum sit de quo asserit.

Boetius lib. 1. de Consol. profa 4.

Sed si semper mentiēns imprudentia rerum me-
rita nō potest immutare, nec mihi Socratico
decreto fas est arbitror, vel oculuissse verita-
tem vel concessisse mendacium.

Lactantius Firmianus lib. 2. diuin. institut.

O quàm facile est redarguere mendacia.

Aristoteles lib. 2. Physico.

Abstrahentium non est mendacium.

Idem libro 4. Ethicorum.

Omne mendacium prauum est et fugiendum.

Aristoteles lib. Elenchorum.

Duo sunt opera sapientis, quorum vnum est nō
mentiri, de quibus nouit: alterum vero men-
tientem manifestare posse.

Laërt. Diog. de vita et moribus philosoph.

Qui in mendacio confidit, cito deficiet.

Franc. Petrarca lib. 1. ca. de uita solitaria.

Vt enim immortalis est veritas, sic fictio et mē-
dacium non durat, simulata ilico patescūt,
et magno studio compra cæsaries vento tur-
bat exiguu, et operoso licet impressus fucus
sudore diluit, et argutū quoq; mendaciū vero
cedit coramq; pressius intuet̄ diaphanū est,
opertū omne detegit, abeūt vmbre, natiuusq;
rebus color manet, et latere diutius magnus
est labor. Nemo sub aquis diu viuūt, erumpat
oportet, et frontem quam celabat, aperiat.

Poggius

Poggius lib. 2. de uita Cyri.

Nam mendacem esse, maximum scis esse impe-
dimentum ad veniam impetrandam.

Homerus in Iliados.

Expositio *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Expositio *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Qui aliud quidem occultū habet in mentibus, aliud uero
ore profert.

Hom. in 7. Odyss. uerba sunt Palladis de Nesto.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Mendacium enim non dicit, iude enim prudens est.

Phocylides.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Mendacia noli dicere, sed uera omnia loquere.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Noli aliam occultare in corde sententiā, et aliam proferre.

Cleobulus.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Mendaciū odit omnis prudēs et sapiens.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Mentiens nullus latet ad multum tempus.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Mendaciū crimen uitam lædit.

Idem *et hab. 22. q. 2. Quod ait.*

Mendacium autem odit omnis sapiens et utilis.

Ouidius lib. 13. Metamorph.

Sed quid mihi fingere prodest.

Dantes inferni cap. 16.

Sempre a quel ver cha faccia di menzogna

Delhom chiuder, le labra quanto puote,

Pero che senza colpa fa vergogna.

Dantes inferni, cap. 25.

Io vidi già dire a bologna

Del diuol vitij assai, tra quali vdiij

Chelli e bugiardo e padre de menzogna.

Mēsis græce μήν. dicitur et μήν quod
est luna. Nam lunæ ratione mensis cōstitutus
est. Vnde M. Varro: Mensis à lunæ motu dictus:
dum ab sole profecta rursus redit ad eum lu-
na. Aegyptij quoq; teste Herodoto menam vo-
cauere lunam. A mensis fit menstruus adiecti-
uum, vt opus menstruum, hoc est opus vnius
mensis. Item mēstrua substantiuū numeri plu-
ralis tantū, quod significat superfluū illū hu-
morē quē singulis mensibus mulieres nisi gra-
uidæ sint emittūt, q̄ tēpore coitus mariū cum
his exitialis et pestiferi sunt, præsertim in silē-
te luna, cum purpurā q̄q; ab his pollui tradat.

Mēsis græce μήν, et per μήν vñ dicitur. Ve-
nitq; à mentiēdo vel à meminē, secundum bea-
tho, prima parte, q. 79. art. 9.

Mēsurā græce μέτρον. dicitur et μέτρον quod
surabilis dicitur. Est autem mēsurā il-
lud per quod cognoscitur quantitas
rei, secundum bea. Tho. prima Secundæ, q. 90.
arti. 1. et post lect. 36.

Mēsurā est duplex. I. intrinseca et extrinseca.
Prima est in quolibet mēsurato subiectiue: se-
cunda vero in vno solo, secundum eūdem 2.
Senten. dist. 2. q. 1. et in quest. de veri, q. 1. art. 5.

Phocylides.

πᾶντων μέτρον ἔστιν, ὡς πρὸς βασιλεὺς δ' ἀλλήλους. Id est,
Omnium mēsurā optima, transgressiones autem ciuitabin-
les. *Idem.*

μήτρον μὲν φαίμεν, ὡς πρὸς, ὡς μὲν βασιλεὺς. Id est,
Cum mēsurā comedere, et bibe, et loquere.

Pythagoras.

μήτρον δὲ πᾶσιν ἔστιν. Id est,

Mēsurā in omnibus optima.

Hesiodus.

ὡς μὲν μέτρον, ὡς γὰρ γένοιτο, ὡς δ' ἀποδοῖναι

αὐτῷ τὸ μέτρον, ὡς γὰρ γένοιτο, ὡς δ' ἀποδοῖναι

ὡς δ' ἀποδοῖναι, ὡς γὰρ γένοιτο, ὡς δ' ἀποδοῖναι

Bona mēsurā mutuo sumes à iuicio, bonaq; redde

Eadem mēsurā, et melius si potes:

Vt si alias indigeris, et sumministrantem inuenias.

De hac materia habes supra in Mediocritas.

Mercatura græce ἐμπόριον. dicitur et ἐμπόριον quod
mercator, et ἐμπόριον quod mercor dicit.

Est autem triplex mercatura, scilicet
nauigatio, deuictio, id est, fœneratio, et nego-
tiatio, secundum Aristot. lib. 1. Politi. Negotia-
tio de se nō est vitiosa, licet habeat turpitudi-
nem. Ideo licita est si sit ad finem honestū, vel
necessarium. i. quod negotiator lucretur mo-
derate. s. vel ad suæ familiæ sustentationē, vel
pauperum, vel communitatis, si in festo, iusto
contractu, et non ad caritiam, secundum be-
tho. quest. 77. art. 4.

Mercatura dicit̄ à mercor, illud vero à mereo,
est enim mereri gratia aliquid operari, vnde
merere militare. Lucanus: Aere meret̄ paruū.
Differunt autem merx et mercatura, quod
merx est species ipsa quæ emitur veditur, ue,
à quo mercimonium et cōmercium quasi cō-
tractio quædam mercium ueniunt. Mercat-
tura uero est actus ipse emendi ac uendendi
merces. Mercem Varro à merendo ære dictā
uult: mercis appellatio, ut uult Vlp. ad res tā-
tum mobiles pertinet.

Leuatici cap. 19.

Statera iusta et æqualia sint pōdera, iustus mo-
dius, æquus sextarius.

Ecclesiastici cap. 27.

Difficile exiuit negotians à negligentia, et nō
iustificabitur caupo à peccatis labiorum.

Ibidem cap. 37.

Inter medium emptionis et uenditionis angu-
stabitur peccans.

Ibidem.

Cum negotiatore tracta de traiectione, et cum
emptore de uenditione.

Aug. de Ciui. dei, lib. 13. ca. 3.

Omnes uolunt uiliter emere et care uendere.

August. super Psalm.

Desiderio tuo locū facis diabolo, ecce enim dia-
bolus proposuit lucrū, et mutuauit ad frau-
dem. Lucrum habere non poteris, nisi fraudē
feceris, sed lucrum esca est, fraus laqueus: sic
attende escam, vt videas et laqueū, quia lucrū
habere nō poteris, nisi fraudem feceris: frau-
dem autem si feceris, capieris.

Ambrosi. lib. 3. de Officijs.

In con.

In contrahibus vitia eorum quæ vaneunt prodi iubentur, at nisi intimauerit venditor, quis in ius emptoris trāsierit, doli actiōe vacuante. Ioannes Chrysost., super Mattheum, & habetur dist. 88, Eijciens.

Eijciens dominus vendentes & ementes de templo, significauit quia mercator nunquam potest deo placere, & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, proijciatur de ecclesia, dicente propheta: Quia nō cognoui negotiationes, introibo in potestas domini. Quemadmodum enim qui ambulat inter duos inimicos volens ambobus placere, si ne alloqui mali esse non potest, necesse est ut isti male de illo loquantur, & illi male de isto, sic mercator sine mēdacio & periurio esse non potest. Sed substantia talium stabilis esse non potest, neq; ad bonum proficit, quod de malo congregatur. Quemadmodum enim si triticū, aut aliud tale cernas cribro, dum huc & illuc iactatur, omnia grana paulatim deorsum cadunt, & tandem in cribro nil remanet nisi sterus: sic de substantia negotiatorū nouissime nil remanet nisi peccatum.

Leo Papa, & hab. de poen. dist. 5. Qualitas.

Qualitas lucri negotiātem aut accusat aut arguit, quia est & honestus quæstus & turpis. Veruntamē poenitēti vilius est dispēdia pati, q̄ periculis negotiationis astringi, quia difficile est inter ementis & vendentis commercium non interuenire peccatum.

Cicero libro 3. Officiorum.

Quid stultius quā veditorem vitia rei quam vendit narrare, & quasi præco prædicere, dum pestilentia vendit. Ibidem.

Hoc genus celandi quis non videat? Certe non apti, non simplices, non ingenui, non iusti, nō boni viri: sed potius versuti, obscuri, astuti, fallacis & callidi. Ibidem lib. Offici.

Primū improbantur hi quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitor & fœnerator. Ibidem.

Illiberales & sordidi quæstus sunt mercenariorū omnium, quorum opera, nō quorum artes emuntur, est enim illiberalis ipsa merces authoramētum seruitutis. Sordidi etiam putandi qui emūt a mercatoribus quod statim carius vendant, nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur, nec vero quicquā est turpius vanitate, neque enim quicquā ingenuum habere potest officina. Ibidem.

Mercatura autē si tenuis, sordida putanda est, si copiosa, magna & multa vndiq; portans, multisq; sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda.

Aristoteles lib. 6. Politico.

Necessarium est in omni ciuitate aliquid vendi, & aliquid emi.

Horatius epistolarum lib. 1. epist. 1.

Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Idem lib. 2. epistolarum, ad Iulianum Florum.

Plenus equo

Laudat uenales qui uult extrudere merces.

De hac materia vide supra in Auaritia, & infra in Nauigatio.

Merces græce μισθός, & μισθωτός mercenarius dicitur. Est autem merces id quod recipitur pro operis retributione. Ideo reddere mercedem, est actus iustitiæ, sicut reddere pretium rei emptæ, secundum b. Tho. prima secundæ, q. 14. art. 1. Mercenarius vero actus is dicitur, qui fit propter mercedem, non autē qui est circa eam. b. Tho. 3. Senten. dist. 26. q. 2. art. 1. Vtrunq; dicitur a mereo, de quo supra in dictione Mercatura.

Meritum græce ἀξία, & ἀξιοῦμαι mereo dicitur. Est autē meritum actio, quæ iustū est, ut meriti agēti aliquid detur, secundū b. Tho. 3. parte q. 45. art. 6. Differūt autem mereri & commereri, quod mereri dicitur bona, commereri vero mala, ex Donato super Terent. Dicunturq; hæc a mereo, de quo Mercatura: vnde etiā meretrices dicuntur mulieres, quæ sordidissimi quæstus gratia prostāt, & quarum turpitudine venalis est: a quibus meretricium, ars ipsa dicitur meretricia, & meretricor, scortor: & meretricius, a. u. m. quicquid quæstum facit corpore suo.

Ecclesiastici cap. 16.

Omnis misericordia faciet locum unicuiq; secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius.

Paulus ad Titum cap. 3.

Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiā saluos nos fecit.

Augusti, de libero arbitrio.

Deus author est meriti, qui & voluntatē applicat operi, & opus explicat voluntati.

Idem libro Confessionum.

Quisquis tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat nisi merita tua?

Idem super Mattheum 11.

Simplices & indocti regnum celorum rapiūt, & nos cum literis nostris ad infernum descendimus. Gregorius hom. 10.

Nō est magni meriti si quid foris erga nos agatur in corpore, sed magis pēfandū est quid agatur in mēte: nam præsentem mundum de spicere, transitoria non amare, mente medullitus in humilitate deo & proximis sternere, contra illatas contumelias patientiam seruare, & custodita patientia dolorē malitiæ a corde repellere, egenis propria tribuere, aliena minime ambire, amicū in deo diligere, & propter deum, & eos qui sunt inimici amare, de afflictione proximi lugere, de morte inimici non exultare, hæc est noua creatura.

Ioannes Chrysost., de Compunctione cordis.

Et si milies moriamur, & si omnes virtutes animæ expleamus, nihil dignum gerimus ad ea quæ ipsi a deo percipimus.

Idem

Idem de reparatione lapsi.

Vidimus aliquoties nonnullos coepisse postremo, & factos merito priores. Ibidem hom. 70.

Quicquid gesseris parum est, quicquid feceris minus est. Omne enim meritum breue est comparatione donorū. Numerata beneficia si potes, & tūc considera quicquid mereris. Ioan. Chrysost., ibidem.

Si totum tempus vitæ huius occupant obsequia, laudes teneant, gratiarum actiones insistant, nō poteris pensare quod debes. Ibidem.

Sic licet excellens hominum meritum, sit naturæ iura conseruans, sit legum iussis obtemperans, si dem impleat, iustitiā teneat, virtutes exerceat, damnet vitia, peccata repellat, exēpla semet imitantibus præbeat, nihil est respectu eiusdem.

Ibidem.

Cum diuinis muneribus actus proprios meditare, nec dignum te iudicabis eo quod fueris, si intelligas quod mereris. Ibidem super Mattheum 11.

Grandis violentia est in terra nasci, & celū rapere, & habere per virtutem, quod non possumus habere per naturam. Regnum celorum vim patitur, quia gloria domini Israel patribus debita a prophetis nuntiata, a Christo oblata fide gentium occupatur & rapitur, dum per poenitentiam quam Ioannes prædicauit reuiuiscunt, ad celestem patriam quasi in alienum locum redeūtes.

Bernardus super Cantica.

Præposterus ordo est ante meritum exigere præmium, & ante laborē sumere cibū. Bern. serm. 53.

Hoc totum hominis meritum, si totā spem ponat in eo, qui totum saluū fecit: sufficit ad meritū sci re quod non sufficiant merita.

Metus græce φόβος, & φόβημαι metuo dicitur. Est autem metus expectatio mali, secundum Aristot. li. 4. Ethicorum.

Metus est opinio magni mali impendentis, cui subiiciuntur pigritia, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio & formido. Metuo secundū M. Varro, dicitur a quodam motu animi, cum id quod malum casurum putat mens refugit. Metus facit eius diminutium meteculus.

De hac materia vide inf. in Timor.

Militaris prudentia, est virtus qua regitur multitudo exercitus ad tuitionem totius boni cōmunis, sec. b. Tho. secunda secundæ q. 48. c. 4.

Miles græce στρατός, & στρατός, & στρατός militia, & στρατός milito dicitur. Veniūq; a mille, quasi millesimus quisq; hoc est quisq; ex millenario numero fuerit. Legio enim primo, ut Var. inquit, trium milium fiebat, & singulæ tribus Tatiensium, Rānium & Lucerum mille militum mittebant. Hinc milito verbum, hoc est militiam exerceo: & milititer, more militum: & commilito, onis, qui simul militat, hoc est socius in bello: & commilitum, ipsa belli societas. Militiæ genera apud veteres tria erant. Alij enim euocati dicebant, qui nō milites, sed pro milite erant. Alij tumultuarij, qui necessitate aliqua electi, ad vnum duntaxat bellum militabant. Alij sacramēto religati, qui post electionē in remp. iurabant, quod militare sacra

mentum dicebat. Hi plenam militiam habebant. Erantq; quinq; & viginti annis obligati. Militiæ instrumenta sunt Galea, in qua conus & crista, thorax, lorica, baltheus, cingulū, scutum, clypeus, parma, cetra, scutū breue, ocrea, tragula, gladius, ensis, sparus, gæsa, verrutum, pilū, acides, pugio, scorpis, catapulta, contus, glādes plumbeæ, phalarica, semiphalarica, soliferrea, lancea, rumigestri, falces, bipēnes, framea, romphæa, anfaculæ, cateiæ scibones, fudes, sicæ, machære, hemispathæ, veruina, ligulæ, climaculæ, venabulum, sarissæ, saxa, cetra, tegemen, pelta, vehicula, currus, equi, in aquis gauli, corbitæ, caudicæ, naues longæ, biremes, triremes, lembi, naues onerariæ, hippagines, cercuri, celoces, oxiciæ, schediæ, remiculi, scaphæ, lyntres, actuariæ, profumæ, vel gesseoretæ, vel orioles, cattæ, pontones, nucturci, medig, phaselli, parones, myoparones, caupulica, mareplacidæ, cidarum, ratariæ, catacopiū, tymba, pistrix, horia, liburni. Hæc omnia militiæ vsui esse possunt. Sūt & alia, ut testudo, cētones, vineæ, q̄s cattos vocabulo barbaro vocat, plutei. Addam murorū defensionem, agger, musculi, turres ambulatoriæ, scalæ, quibus muros primus Capaneus dicitur ascendisse. Exostrea, pons, tellenō, sclopitum, præteruolans, bombardæ, aliq; id genus. De hac materia habes supra in Bellum.

Mille græce χίλιος, & χίλιος, & χίλιος mille simus dicitur. Est autē mille numerus cubus, cuius radix est decem, sec. b. Tho. 4. sen. dist. 43. art. 3.

Myoparo onis, dictio græca est, illi enim μυοπαρῶν, & μυοπαρῶν dicunt. Est autē myoparo nauigij genus pyrararū, cuius Val. Max. fecit mentionē lib. 3. tit. de iure triumphandi. Qui ex desertis montibus myoparonumq; pyratibus nostris laudis inopes laureæ ramulos festinabūda manu decerpserūt.

Miraculum græce θαύμα, & θαύμα, & θαύμα mirabilis. Est autem miraculū res, quæ vnde manauerit, aut qua ratione constitit dignoscere est arduum, ut dicitur ex prælo. vlt. cap. primi lib. Vale. Max. Vel sic: Miraculū est quicquid præter naturæ vsum euenit, & ideo in admirationem nos trahit. Venit autē miraculū a miror. Mirari autē proprie est re aliqua tanq̄ noua obstupefieri. Aliquādo mirari est cū voluntate & delectatiōe intueri. Virg. Seu quis olim piacē miratus præmia palmæ. Aliquādo mirari est venerari. Virg. Ille operum custos, illum admirantur, & omnes Circumstant. Hinc admirabile i. admiratione dignum: & admirabundus, admiratione plenus. Augu. & hab. 1. q. 1. c. Teneamus.

Teneamus fraus mei vnitatem, præter vnitatem, & qui facit miraculū nihil est. In vnitatem erat populus Israel, & non faciebat miracula præter vnitatem. Erant magi Pharaonis, & faciebant similia Moysi. Populus Israel ut dixi, non faciebat miracula. Qui erant saluandi apud deum, qui faciebant miracula, an qui non faciebant? Petrus apostolus resuscitauit mortuum, Simon magus fecit multa. Erant quidam Christiani qui non poterāt facere quod faciebat Petrus, nec quod faciebat

K Simon:

Simon, sed idem gaudebant, quia nomina coru scripta erant in coelis. *August. lib. 10. de ciuit. dei.*
 Quicquid igitur mirabile sit in hoc mundo, perfectio minus est quam totus hic mundus, id est coelum et terra, et omnia quae in eis sunt, quae certe deus fecit, nam et in omni miraculo quod sit per hominem maius miraculum est homo. Quauis igitur miracula visibilia naturarum videndi assiduitate vilescent, tamen ea cum sapienter intuemur inusitatissimis rarissimisque maiora sunt. Idem li. 21. de ci. dei.
 Sicut non fuit deo impossibile quas voluit instituire, sic ei non est impossibile in quicquid voluerit quod instituit naturas mutare. Idem li. 22. de ci. dei.
 Miracula leguntur in populis ut credatur, nec in populis tamen nisi credita legerentur. Haec autem ubique sunt, vix a tota ciuitate ipsa sciuntur, vel a quocunque commanentium in loco, nam plerumque sunt ignorantibus caeteris, maxime si magna sit ciuitas, et quando alibi aliusque narratur: tanta ea commendat autoritas, ut si ne difficultate vel dubitatione credantur, quamuis Christianis fidelibus indicentur.

Augustinus 83. questionum.

Aliiter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos contractus cum daemonibus, boni Christiani per publicam iustitiam, mali Christiani per signa publicae iustitiae. *Ibidem.*

Ideo non omnibus sanctis ista miracula attribuitur, ne perniciosissimo errore decipiant infirmi, aestimantes in talibus factis esse maiora bona, quam in operibus iustitiae: quibus vita aeterna comparatur. *Augustinus lib. Confessionum.*

Sunt omnes admirari alta monuunt, et ingentes fluctus maris, et latissimos lapsus fluminum, et oceani ambitum, et gyros siderum, et relinquunt se ipsos, nec mirantur, nam et omni miraculo quod sit maius miraculum est homo.

Hieron. super illud Matth. 7. Nomen in nomine tuo virtutes multas fecimus, etc.

Prophetare et virtutes facere, et demonia eicere interdum non est meriti qui operatur: sed vel in uocatio Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui inuocant, vel utilitatem eorum qui vident et audiunt.

Amb. de sacramentis, et hab. de conse. dist. 2. Reuera.

Reuera mirabile est quod deus manna plueret patribus, et quotidiano coeli pascabantur alimentis. Unde dictum est: Panem angelorum manducauit homo. *Ioan. Chryso. super principio Mat.*
 Quatuor mirabiles imitatores fecit deus. De piscatore primum ecclesiae pastorem, De persecutore magistrum ecclesiae et doctorem, De publicano primum euangelistam, De latrone primum coeli colam. *Ibidem.*

Tria totus mundus mirabatur, Christum post mortem surrexisse, cum carne in coelum ascendisse, et per apostolos pisces totum mundum conuertisse. Huius autem quadruplex fuit causa, scilicet pecunie contemptus, gloriae despectus, secularium occupationum segregatio, et terribilium perperissio. Idem super Matth.

Mirabilis est videre hominem conuicta passum et non motum, quam hominem vulneratum et percussum non cadentem. *Isido. lib. 1. de sum. bo.*

Miracula in signum sunt, non fidelibus sed infidelibus: quia signum fidelibus est necessarium qui iam crediderunt, sed infidelibus ut conuertantur. Nam Paulus pro non credentium infidelitate patrem Publii de infirmitate febrium virtutibus curat, infirmantem vero Timotheum fidelem non oratione sed medicinaliter temperat, ut noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

Hugo de operationibus trium dierum.

Res multis modis apparere mirabiles, aliquando ex magnitudine, aliquando ex paruitate, aliquando quia rarae, aliquando quia pulchrae. *Ibidem.*

Miramur etiam quare crocodilus manducans inferiorem molam non mouet, et quomodo salamandra in igne illa se permanet. Quis dedit ericio spinas, et docuit eum, ut se pomis turbine disculsi inuoluat, quibus onustus incedens stridet quasi plaustrum? Et formica hyemis superuentura praescia, granis horrea sua replet. Aranea quoque de visceribus suis laqueos necit, ut praedam capiat. Isti sunt testes sapientiae dei. *Dantes paradisi. 24.*

Sel mundo se reuolse al Christianesimo

Dixi io seneca miraculi, questo uno

Et al che gli altri non sono el centesimo. Id est

Si mundus se conuertit ad fidem Christi

Dixi sine miraculis, hoc unum

Tale est ut alia non sint centesimum.

Miseratio graece *misericordia* dicitur, et est usus seu effectus misericordiae, quae est virtus, sec. bea. Tho. super Psal. 24. co. 3. Dicitur a miseror ariis, quod ita differt a misereor eris, quod misereor passiuum affectum habet. Est enim corde anxium esse ex alius cuius miseria. Miserari vero actiuum est, et verbis aut lachrymis, aut opere dolorem, quem ex alius cuius miseria habemus ostendere. A misereor fit misericordia, quae est agritudo cordis ex miseria alicuius iniuste laborantis suscepta: nam dolor ex parricida, aut proditoris, aut alterius scelerati supplicio susceptus mollities quaedam animi, non misericordia est. A misereor fit miseratione, quae est significatio misericordiae, quae ex alicuius infelicitate mouemur. Itaque a misereor fit misericors, quia ex alicuius calamitate dolor animo suscipit. A misereor fit miserator, qui opus alius quod misericordiae exhibet cuius miseretur. Itaque misereor genitiuo vel datiuo iungitur. Ouidius: O virgo misereor mei, Misereor accusatio. Virgilius: Aut miseratus amantem est. Haec omnia a misereor veniunt.

Miseria graece *misericordia* dicitur, et est usus seu effectus misericordiae, quae est virtus, sec. bea. Tho. super Psal. 24. co. 3. Dicitur a miseror ariis, quod ita differt a misereor eris, quod misereor passiuum affectum habet. Est enim corde anxium esse ex alius cuius miseria. Miserari vero actiuum est, et verbis aut lachrymis, aut opere dolorem, quem ex alius cuius miseria habemus ostendere. A misereor fit misericordia, quae est agritudo cordis ex miseria alicuius iniuste laborantis suscepta: nam dolor ex parricida, aut proditoris, aut alterius scelerati supplicio susceptus mollities quaedam animi, non misericordia est. A misereor fit miseratione, quae est significatio misericordiae, quae ex alicuius infelicitate mouemur. Itaque a misereor fit misericors, quia ex alicuius calamitate dolor animo suscipit. A misereor fit miserator, qui opus alius quod misericordiae exhibet cuius miseretur. Itaque misereor genitiuo vel datiuo iungitur. Ouidius: O virgo misereor mei, Misereor accusatio. Virgilius: Aut miseratus amantem est. Haec omnia a misereor veniunt.

Qui ne

Qui nequiter vult viuere, nonne tanto miserior esse conuincitur, quanto facilius mala eius voluntas impletur? *August. de libero arbitrio.*

Considera quantum potes, quam magnum bonum sit ipsum esse quod et beati et miseri volunt. Nam si hoc bene consideraueris, vides in tantum esse te miserum, in quantum non appropinquas, quod summum est. *Gregorius super Ezechielem.*

Peccantes quosque tunc consideremus amplius miseros, quando eos conspiciamus in culpa sua sine flagello derelictos. *Boet. li. 2. de consol. profa. 4.*

Quis est enim tam compositae felicitatis, ut non aliqua ex parte cum status sui qualitate rixetur?

Anxia enim res est humanorum conditio bonorum: quae vel nunquam tota proueniat, vel nunquam perpetua subsistat. Huic census exuberat, sed est pudor degener sanguis. Huc nobilitas non tui facit, sed angustia rei familiaris inclusus malitiae esse ignotus. Ille utroque circumfluus, vitam coelibem deslet. Ille nuptiarum foelix, orbis liberis, alieno censum nutrit haeredi. Alius prole laetatus filii filiae ve delictis moestis lachrymat. Idcirco ne mo facile cum fortunae suae conditione concordat. Inest enim singularis quod in expertus ignoret expertus exhorreat.

Innocentius de utilitate conditionis humanae.

Quis ergo de oculis meis fontem lachrymarum, ut fleam miserabilem humanae conditionis ingressum, culpabilem humanae conuersationis progressum, damnabilem humanae dissolutionis egressum. Considerauerim igitur cum lachrymis de quo factus est homo, quid faciat homo, quid facturus sit homo. Sane formatus est homo de terra, conceptus in culpa, natus ad poenam, agit praua quae non licent, urpia quae non decent, vana quae non expediunt. *Seneca Tragodia. 2.*

Proprium hoc miseros sequitur malum,

Nunquam rebus credere letis,

Reddat foelix fortuna licet:

Tamen afflictos gaudere piget. *Seneca Trag. 3.*

Miseros magis fortuna conciliat suis. *Idem Trag. 6.*

Nec turpe puta quicquid miseros fortuna iubet.

Seneca Tragodia 7.

Miseras lenit quies. *Virgi. Aeneid. lib. 12.*

For san miseros meliora sequentur.

Lucanus Pharsaliae lib. 3.

Et tantum miseras irasci numina possunt. *Idem lib. 8.*

Longi poenas fortuna fauoris

Exigit a misero.

Ouidius epistola Briseidis ad Achillem.

An miseros tristis fortuna tenaciter urget?

Ouidius de Pontoli. 1. Elegia 4.

Sive pium uis hoc, seu uis muliebre uocari,

Confiteor misero molle cor esse mihi.

Ouidius de Pontoli. 2. Elegia 8.

Quia res timida est omnis miser.

Idem lib. 4. Elegia 12.

Crede mihi miseros prudentia prima reliquit,

Et sensus cum re consiliumque fugit.

Ouidius Metamor. lib. 6.

Misericors uenit solertia rebus. *Iuuenalis Satyra. 7.*

Curandum in primis ne magna iniuria fiat

Fortibus, et miseri, tollas licet omne quod usquam est

Auri atque argenti, gladium scutumque relinques,

Et iacula, et galeam, spoliatis arma supersunt.

Quod modo proposui non est sententia, uerum

Credite me uobis folium recitare Sibyllae.

Misericordia graece *misericordia* dicitur, et est usus seu effectus misericordiae, quae est virtus, sec. bea. Tho. super Psal. 24. co. 3. Dicitur a miseror ariis, quod ita differt a misereor eris, quod misereor passiuum affectum habet. Est enim corde anxium esse ex alius cuius miseria. Miserari vero actiuum est, et verbis aut lachrymis, aut opere dolorem, quem ex alius cuius miseria habemus ostendere. A misereor fit misericordia, quae est agritudo cordis ex miseria alicuius iniuste laborantis suscepta: nam dolor ex parricida, aut proditoris, aut alterius scelerati supplicio susceptus mollities quaedam animi, non misericordia est. A misereor fit miseratione, quae est significatio misericordiae, quae ex alicuius infelicitate mouemur. Itaque a misereor fit misericors, quia ex alicuius calamitate dolor animo suscipit. A misereor fit miserator, qui opus alius quod misericordiae exhibet cuius miseretur. Itaque misereor genitiuo vel datiuo iungitur. Ouidius: O virgo misereor mei, Misereor accusatio. Virgilius: Aut miseratus amantem est. Haec omnia a misereor veniunt.

Misericordia est agritudo animi ob alienarum miseriarum speciem, sec. Senecam li. de Clementia. Misericordia est tristitia in alienis malis, secundum Ioannem Damasc. lib. 2. c. 24.

Misericordia est agritudo ex tristitia alterius iniuria laborantis. Nemo enim patricidae aut proditoris supplicio misericordia commouetur, sec. Cice. lib. Tusculanae quaest.

Misericordia est alienae miserie in nostro corde compassio, qua utique si possumus, subuenire compellimur, sec. bea. August. li. 9. de ciui. dei, et b. Tho. prima parte q. 21. art. 3.

Misericors a compatiendo alienae miserie vocabulum est sortitus, et hinc appellata est misericordia, quia miserum cor facit aliena miseria, sec. Isido. lib. Etym. Veteres etiam misero pro misereor, et misereor pro misereor dicebant. Ennius: Misereor manus, date ferrum, Quo me anima priuem.

Miserabilis ita differt a misereor, quod misereor est in miseria constitutus, Miserabilis vero miseratione dignus. Qui si quis misereor semper, nec sis miserabilis ulli. A misereor verbo antiquo fit misereor, hoc est moueor misericordia. Virg. His lachrymis uita damus, et misereor scimus uero. A misereor etiam venit commiseratio, quae est cum vel aspectu alius cuius, vel oratione, vel etiam cogitatione adducimur, ut eius misereor eamur. A misereor fit misericorditer, et a misereor misereor.

Misereor et misereor quomodo differant, vide supra in Miseratione. *Prouerb. cap. 20.*

Misericordia et ueritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus eius.

Prouerbiorum cap. 29.

Rex enim iustus erigit terram tuam.

Sapientiae cap. 11.

Misereris omnium domine, et nihil odisti eorum quae fecisti. *Matthaeus in Euangelio cap. 5.*

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. *Matthaeus cap. 9.*

Euntes discite quid est misericordiam volo et non sacrificium. *Ioannis I. cap. 3.*

Qui uiderit fratrem suum necessitatem habere, et clauerit viscera sua ab eo, quod charitas dei manet in eo. *Amb. lib. de Offi. et hab. 23. q. 4. Est iniusta.*
 Est iniusta misericordia. Denique in lege scriptum est de quodam: Non misereberis illius. Et in lib. Regum legitur, quod Saul contraxit offensam, quia misertus est Achab hostium regem, quod prohibuit diuina sententia seruari. Itaque si quis latronem filii deprecantibus motus, et lachrymis coniugis eius inflexus, absolendum putat: cui adhuc latrocinandi aspirat affectus, nonne innocentes tradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem?

K 2 Certe

Certe sigla diu reprimat, vincula dissoluit, laxat exilium, cur latrocinandi quae potest clementior via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit?

Amb. li. de Off. et hab. dist. 86. cap. Est probanda. Est probanda et alia liberalitas, ut proximos seminis tui ne despicias, si egere cognoscas. Meli' est enim ut ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab alijs sumptu deposcere, aut alicui postulare subsidium inuitatis.

Amb. ibid. ca. Pasce. Pasce fame morientem: quisquis enim pascendo hominem seruare poteris, si non pauis fame occidi.

Idem lib. de Officijs. Misericordia largior ubi fides promptior. Nihil tam commendat Christianum quam misericordia charitatis.

Ibidem. Vasa sacrorum vendere opus est, ubi quis fide synera et perspicaci prudentia misericordiae munus impleat. Sane si aliquis in sua declinat emolumenta crimine est: si vero pauperibus erogat, ca pium redimit, misericordia est.

Idem super epistolam Pauli ad Timotheum. 4.

Petrus ad omnia utilis est.

Omnis summa disciplinae Christianae in misericordia et pietate est, quam aliquis sequens si lubricum carnis patitur, sine dubio vapulabit.

Amb. in sermone domini in dominica de Abraham, et habetur de poeni dist. 1. cap. Medicina.

Medicina misericordiae tollit peccata magna, habemus plura subsidia quibus peccata nostra redimimus. Pecuniam habes, redime peccatum tuum. Non venalis est dominus, sed tu ipse venalis es peccatis tuis. Venundatus es redime te opibus tuis, redime te pecunia tua. Utile est pecunia, sed pretiosa est misericordia. Eleemosyna inquit a peccato liberat. Crimina ergo eleemosynis redimunt.

Gre. Mora. li. 28. parte 4. ca. 11. et ha. di. 45. Disciplina. Disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur: sed circa subditos inesse debet rectoribus, et iuste consulens misericordia, et pie seruans disciplina. Hinc est quod semivivum illius vulneribus quod a Samaritano in stabulum ductus est, et adhibet vinum, et oleum ut per vinum mediant vulnera, per oleum foueant, quatenus vnus quisque quod sanandis vulneribus perest, in vino mortis distractionis adhibeat, in oleo mollium pietatis. Per vinum mundantur putrida, per oleum sananda fouentur. Miscenda est ergo lenitas cum seueritate. Faciendum est igitur quoddam ex viroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur.

Grego. et habetur dist. 50. cap. Considerandum

Considerandum nobis est cur omnipotens deus esse quem cunctae ecclesiae praefere disposuerat, ancillae vocem pertimescere, et seipsum negare permittit. Quod nimirum magna esse actus pietatis dispensatio cognoscimus, ut is qui futurus erat pastor ecclesiae, in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, et tunc praeposuit ceteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quod misericorditer alienas infirmitates toleraret.

Grego. et habetur dist. 50. cap. Considerandum

Considerandum nobis est cur omnipotens deus esse quem cunctae ecclesiae praefere disposuerat, ancillae vocem pertimescere, et seipsum negare permittit. Quod nimirum magna esse actus pietatis dispensatio cognoscimus, ut is qui futurus erat pastor ecclesiae, in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, et tunc praeposuit ceteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quod misericorditer alienas infirmitates toleraret.

ret. Iohannes Chrys. Super Mattheum. Iustitia sine misericordia non est iustitia, sed crudelitas. Sic misericordia sine iustitia non est misericordia, sed fatuitas. Idem super Mattheum.

Misericordia est salutis praesidium, fidei ornamentum, propiciatio peccatorum. Haec est quae iustos probat, sanctos roborat, dei cultores ostendit.

Lactantius Fir. li. 6. cap. 12.

Captiuorum etiam redemptio magnum atque praclarum iustitiae munus est, quod idem ipse Tullius approbavit. Atque haec benignitas inquit, etiam reipublicae est utilis, redimi a seruitute captiuos, locupletare tenuiores. Hanc ego consuetudinem benignitatis largitioni munerum longe antepono. Haec est hominum grauium atque magnorum. Proprium igitur iustorum opus est alere pauperes, ac redimere captiuos, cum apud iniustos etiam quia haec faciant graues et magni appellant. His enim maxime laudis est benefacere, quos nemo sperauit esse facturos. Nam qui bonum facit, vel consanguineo, vel proximo, vel amico, haud viliam vel certe non magnam laudem meretur, quia facere debet, sitque impius ac detestabilis nisi fecerit, id quod ab eo, et natura ipsa et necessitudo exigunt: si facit, non tam gloriae assequenda quam reprehensionis vitanda gratia facit. Qui autem facit alie non et ignoro, is vero dignus est laude: quoniam ut faceret, sola ductus est humanitate. Ibi ergo iustitia est, ubi ad benefaciendum necessitatis vinculum nullum est. Ibidem.

Non minus magnum iustitiae opus est, pupillos et viduas destitutos, et auxilio indigentes tueri atque defendere: quod adeo vniuersis diuina lex illa praescribit, quandoquidem boni quique iudices ad officium suum iudicant pertinere, ut eos humanitate naturali foueant ac eisdem prodesse nitantur. Cicero Rhetorica, veterum lib. 2.

Eorum misereri oportet, qui propter fortunam, non propter crimen in miseris sunt.

Cicero in oratione pro Q. Ligario.

Nulla de virtutibus plurimis admirabilior nec gratior misericordia. Homines enim ad deos nullae re propius accedunt quam salutem hominibus dando. Nihil habet fortuna maius quam ut possit, nec natura melius, quam ut velit seruare.

Salustius in Catilinario.

Omnem hominem qui de rebus dubijs consultat, ab odio, amicitia, atque misericordia vacuos esse decet: nam animus haud facile verum prouidet ubi illa officiunt. Valerius Max. lib. 5.

Nam et si egregium est hostem abicere, non minus tamen laudabile infelicibus scire misereri.

Phocylides.

παιδείων τὴν ἑρπύνην, καὶ τὴν ἀντιπρὸς τῆς ἐπιθυμίας. ἡ δὲ ἀντιπρὸς τῆς ἐπιθυμίας ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία. Id est.

Errant enim mortalem et naufragum ne subterfugas. Bonum est pro inimico adipisci amicum beneuolam.

Ouidius lib. 2. de Ponto.

Regia crede mihi res est succurrere lapsis. Iuuenalis Satyra 8.

Miserere inopiam sociorum. Idem Satyra 15.

Mollitia.

-Mollissima corda Humano generi dare se natura fatetur. Quae lachrymas dedit haec nostri pars optima sensus.

Statius in Thebaide.

Pulchrum est uitam donare petenti.

Dantes lib. 2. cap. 3.

Horribilifuror li peccati mei, Ma la bonta infinita ha si gran bracia, Che prende cio che se riuolge a lei. Id est.

Horrenda fuerunt peccata mea, Sed bonitas immensa tam grandia habet brachia, Ut apprehendant quicquid reuoluitur ad ipsam.

De hac materia habes supra in Amor proximi, Clementia, Eleemosyna et Liberalitas.

Missae graece λειτουργία, ut in λειτουργία ministro dicitur. A nobis vero missa dicitur quasi transmissa, eo quia a populis per ministerium sacerdotis, qui mediatoris vice fungitur inter deum et homines, preces, vota, oblationes deo transmittuntur, secundum Hugonem de sacramentis lib. II.

Missae dicitur quasi transmissa, s. a populo, et conuerso. Vel dicitur ab emissioe catechuminorum et excommunicatorum, secundum bea. Tho. 3. iparte. q. 83.

Mitis graece ἡμεῖς, ut in ἡμεῖς mitigo dicitur. Is autem dicitur mitis, qui semper fuit sine ira. s. pius et humilis. Mansuetus vero qui de feritate re ducitur ad hoc, sec. b. Tho. super Psal. 2. 4. co. 6.

Interior motus animi in alta tendentis, quem moderatur

Desiderium pertinentium ad cognitionem, quod moderatur

Corporales motus et actiones, ut decenter fiant et modeste, tam in his quae serio, quam quae ioco aguntur. Quos moderantur tres uirtutes, s. f.

Modestia qua moderatur alia non moderanda per temperantiam, continentiam, clementiam, et mansuetudinem: et sunt quatuor, scilicet:

Secundum Andronicum Peripare.

Butrapelia sec. Aristo. quae est modestia circa ludos, dicta uel facta ioco

sa, tribus obseruatis. Beatus Tho. secunda secunda q. 168.

Humilitas secundum Andronicum, quae est habitus non superabundans in sumptibus et preparationibus, ut idem Andronicus dicit, quae excludit gloriae intentionem in exteriori cultu.

Per se sufficientia, quae facit, ut non querantur deliciae in superfluo cultu, et est habitus contentus quibus oportet et determinatiuus eorum quae ad uiuere conueniunt. Haec a Macrobio Paritas dicitur.

Simplicitas secundum eundem Andronicum, quae excluditur superflua sollicitudo, unde dicit, quod est habitus contentus his quae contingunt. Haec a Macrobio Moderatio uocatur.

Modestia graece ὑποταγή, ut in ὑποταγή. Modestus dicitur. Est autem modestia in

Mitis proprie dicitur lenis, clemens, mansuetus. Cuius contrarium est immitis, hoc est asper, saeuus, crudelis. Hinc per metaphoram mitis pro tranquillo accipitur. Virgilius: Mitis ut in morem stagni, placidaque paludis. Item pro maturo. Virgilius: Sunt nobis mitia poma. A mitis fit mitesco, hoc est mansuesco, ut Ferax domi educatae mitescunt. Interdum tranquillor. Apuleius: Conflascunt fluctus, mare mitescit. Aliquando matureasco. Plinius: Reliquorum pomorum velocitas cito mitescentium transuolat. Hinc mitigo, quasi mitem ago.

Mysterium a μυστήριον quod est claudum dicitur. Et est mysterium idem quod sacramentum.

Mysteria proprie dicuntur ecclesiastica, siue diuina sacramenta. i. q. 1. muli. ante medium.

Mitra quae habet duo cornua, designat duo testamenta, scilicet vetus et nouum. Mitramque habent episcopi ad instar Moysi qui reuersus fuit cornutus a monte ubi accepit legem dei. Baculus pastoralis dicitur crosula. Annulus datur episcopis in signum matrimonij inter ipsos et ecclesiam. Caligae episcopales, qui compagus dicuntur, alio nomine sandalia nuncupantur. Vide infra in litera S. Sandalia. glo. in ca. ut apostolica, de priui. lib. 6. in ver. Pro intellectu.

Moderatio sapit diminutionem. glo. in Cle. prece, de iure patro, in ver. moderationem.

Humilitas, cui opponitur

Superbia.

Studiositas, cui opponitur

Curiositas.

Bona ordinatio qua discernitur quid faciendum, dimitendum, et quo ordine, et in hoc firmiter persistere facit. Cuius oppositum

Ornatus, quo in agendis decentia obseruatur. Cuius oppositum

Austeritas, qua in colloquijs, et quibuscumque alijs adhibetur moderatio. Cuius oppositum

Primus ut sint uerba uel facta non turpia uel alia nocua. Secundo ut non soluantur totaliter grauitas animae.

Tertio, ut alia uerba uel facta laudicra congruant personis, locis, temporibus, et alijs circumstantijs.

Humilitas secundum Andronicum, quae est habitus non superabundans in sumptibus et preparationibus, ut idem Andronicus dicit, quae excludit gloriae intentionem in exteriori cultu.

Per se sufficientia, quae facit, ut non querantur deliciae in superfluo cultu, et est habitus contentus quibus oportet et determinatiuus eorum quae ad uiuere conueniunt. Haec a Macrobio Paritas dicitur.

Simplicitas secundum eundem Andronicum, quae excluditur superflua sollicitudo, unde dicit, quod est habitus contentus his quae contingunt. Haec a Macrobio Moderatio uocatur.

animo continens moderationem cupiditatum, secundum Cice. lib. 3. Rhetoricorum nouorum.

K 3 Modestia

Modestia est per quā pudor honestatis clarā et stabilem comparat auctoritatem. *sec. Cic. in Rhetorica.* Modestia est scientia earū quę aguntur aut dicuntur collocandorū. *sec. Cic. lib. 1. Officiorum.* Modestia est virtus moderatiua passionū. Ideo adiungitur temperantię ut virtuti principali, quia est circa difficillima, ut ex bea. Tho. secunda secundę q. 144.

Modestia à moderor, quod modo cū accusatio, modo cum datio iungitur. Descendit hinc etiam moderatio, quę *sec. b. Tho. secunda secundę q. 157. artic. 3.* provenit ex quadam dulcedine affectus, quā quis abhorret omne quod potest alium contristare. Et ideo dicit Seneca, quod temperantia est quędam lenitas animi. Nā austeritas animi e contrario videtur esse in eo qui non veretur alios contristare. *Cice. Temperantem gręci σωφρονία vocant, eamq; virtutem σωφροσύνη, quā soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare. Nonnunquā etiam modestiam. A moderor fit moderator, hoc est rector et gubernator. Moderor autem à modus venit.*

Ecclesiastici cap. 19.

Amictus corporis et risus dentium, et gestus oris enunciant de eo. *Paulus ad Cor. cap. 4.*

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.

Ambrosius Officiorum lib. 1.

Est in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecūdia. Habitus enim mentis in corporis statu cognoscitur: hinc homo cordis nostri absconditur, aut levior, aut iactantior, aut turpior, aut cōgruior, cōstātor, et purior, et maturior aestimatur. Itaq; vox quędam est animi corporis motus. *Ambro. ibid.*

Est gressus probabilis in quo sit species auctoritatis gravitatisq; pondus, tranquillitatis vestigium, ita tamen ut studiū desit atq; affectio: sed motus tibi sit purus ac simplex. *Ambrosius ibidem.*

Sicut molliculum et infractum, aut vocis sonum, aut corporis gestum non probo: ita neq; agreste neq; rusticam naturam imitemur. Effigies enim forma discipline, forma honestatis est. *ibidem.*

Hoc est pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuiq; sexui et personę reddere: hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionē commodus. *ibidem.*

Motum natura in formet. Si quid sane in natura vitij est, industria emēdet. *ibidem lib. 3.*

Sermones proferamus libra iustitię examinatos, ut sit gravitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus, temperantia cordis habeat amimi mundiciam, iustitia misericordiā, prudentia pacem, fortitudo mansuetudinem.

Cicero Officiorum lib. 3.

Nihil turpe faciendum bono viro, etiam si ex omni parte lateat. *Cicero Rhetoricorum noviorum lib. 3.*

Modestię partibus utimur, si nimias libidines, honoris, pecunię, simulq; rerum vituperabimus: si vnamquamq; rem certę naturę termino diffinimus: si quoad cuiq; satis sit ostendimus, et si nimium progredi dissua debimus, et modum vni cuique reitatuemus.

Cicero de finibus bonorum et malorum li. 2.

Honestū igitur id intelligimus quod tale est, ut de tracta omni vilitate vllis pręmissis fructibusq; seipsum possit iure laudari, quod quale sit, nō est diffinitio qua sum usus, intelligi potest (quāquam aliquantumpotest) q̄ communi omnium iudicio, et optimi cuiusq; studiis atq; factis. Qui permulta ob eam causam faciunt, quia decet, quia rectū quia honestum est, et si nullum cōsecuturū emolumentum vident.

Idem lib. 2. de finibus bonorum et malorum.

Ut enī consuetudo loquitur, id solū dici honestū, qd est populari fama gloriosum. *Cicero ibidem.*

Non potest iucunde vivi nisi honeste.

Idem lib. Officiorum.

Si vero inest in oratiōe modestia et gravitas, nihil admirabilius fieri potest, eoq; magis, ea si sunt in adolescente. *Idem lib. 7.*

Non minus in milite modestia, quā in virtute atque animi magnitudo desideranda est.

Laer. Dioge. de vita et moribus philosophorum.

Loquentem non mouere manum Chilo volebat. *Francis. Petrar. de vita soli lib. 1. ca. 2.*

Constat enim animi virtutes pręcipueq; modestiā sanitati multum conferre corpore, et frequenter qui plus corpori seruiunt, plus obesse. *Menander.*

Idem. Promptuarium virtutis est modestia sola.

Euripides in Medea.

Idem. Amet autem me modestia.

Idem. Donum pulcherrimum deorum.

Idem in Hippolyto. Heu heu modestia quomodo ubiq; pulchrum quid, et gloriam bonam inter mortales affert.

Idem. Moechia gręca dictio est, moechus dicitur, et idē est quod adulter. Hinc moechor verbū, hoc est adulterium committo. De hac materia vide supra in Adulterium.

Idem. Mollicies gręce μαλακία. et molle dicitur. Est autē molle quod cedit in seipsum secundum superficiem, non e contra circumstanti.

Idem. Mollicies opponitur perseverantię. Est enim molle qui recedit à bono propter tristitias causatas ex defectu electionum, quasi cedens debili momenti, secundum Aristot. lib. 7. Ethicorum.

Idem. Mollicies est etiam contra castitatem, quę alio nomine dicitur immunditia seu voluntaria pollutio. De qua vide supra in Luxuria.

Idem. Molle iunctum cū hoīe, modo laudē significat: modo vituperationē. Laudem, ut molle ingenium, quod facile discit, facileq; insculpi.

Idem. Vituperationem, ut molle homo, i. effeminatus, nō severus, non fortis, non animi constantis resistētisq; fortunę. Per metaphorā aut, qm̄ ea quę tenera sunt, p̄ voluntate nostra facile tractamus, et q̄cūq; libet ducimus, molle aliquādo pro domito ponimus.

Virgilius:

Virg. Belgica vel molli melius feret esseda collo. Vel pro facili, pro maturo, pro opportuno ac tepetio, pro remisso et contēnendo, pro placido. Hinc sunt mollicies, mollesco, mollicifico, mollesfacio, et mulceo, qd est delinio, quasi mollesco, unde demulceo, et malleus, q̄ si molleus, q̄ ea quę dura sunt molliuntur ad ignem, ut malleis flagellentur. Cuius diminutivum malleolus, quod modo paruum malleum, modo nouellum palmitē innatum prioris anni flagello cognominatū ab ipsius mallei similitudine, quia ex ea parte qua decidit ex veteris armento prodians, vtrinq; malleoli speciem prębet. Hinc etiā mulier quasi mollier dicitur. De qua in dictione Foemina, et infra in Mulier dicemus.

Momentum gręce κίνησις. i. vel κίνησις. dicitur. Sumiturq; dupliciter, pro instanti, et pro tempore imperceptibili, secundum b. Tho. super epistolam Corin. 1. ca. 15. lec. 9. col. 1.

Momentum proprie significat exiguam quādam mutationem et pene indiuisibilem. Veteres hoc etiam Momen dicebant. Lucretius: Momine si paruo possunt impulsa moueri. Capitur nonnunquam pro quocūq; minimo. Plin. Comitialibus morbis Oesypum cum myrrhę momēto prodest.

Hinc momentaneū, hoc est caducum, et quod facile mutatur ac deficit. Deriuatur autē à moueo, unde et mobilis, qui facile mouetur, mobilitas, mobilitas et motio.

Idem. Monachus gręca dictio est, μοναχός. i. et solitarium significat, diciturq; à μόνος. i. solus, et est is qui viuit separatus ab hominum conuersatione. A monos pariter venit monarcha, μοναρχία. i. vnicus princeps, et μόνος. i. vnus princeps. Ita et monarchia, hoc est vnicus principatus. Item monomachia, quę est singularis certamen, à μόνος solus, et μάχη. i. pugna. Ex his componitur μοναχός. i. et μοναχός. i. gladiator.

August. ad Aurelium, et habetur. 16. q. 1.

Idem. Nimis. Nimis dolendum est si ramad ruinofam superbiam monachos subegerimus, et tam graui contumelia clericos dignos putamus in quorum numero sumus, cum aliquando bonus etiam monachus vix bonum clericum faciat, si ad sit eis sufficiens continentia, et tamen desit instructio necessaria, aut personę regularis integritas.

Hieron. ad Eustochium.

Quoties constitutus in illa vasta solitudine, quę exusta solis ardoribus horridum monachis pręstat habitaculum, putabam me Romanis inter se delicijs. Sedebā solus, quia amaritudine repletus eram, horrebant sacco membra deformia et squalida cutis sicut Aethiopi sę carnis obduerat. Quotidie lachrymę, quotidie gemitus. Et si quando repugnātem me somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa hęcrentia collidebā. De cibis vero et potu taceo, cum etiā languētes monachi aqua frigida vtantur, et coctum aliquid accepisse luxuria sit. Ille igitur ego quioh gehennę metum tali me carcere damnaueram,

scorpionum tantum socius et feratū, sępe choris intererā puellarū. Pallebant ora ieiunij, mēs q; desiderijs aestuabat, et in frigido corpore sola libidinum incendia pullulabant. Itaq; omni auxilio destitutus ad iesu iacebā pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, et repugnantem carnē edomabam, inedix subijciebam. Memini me clamantem diem crebro iunxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, q̄ a domino rediret increpantē tranquillitas. Ipsamq; cellulam meam quasi cogitationum consciam pertimescebam, et mihi iratus sola deserta penetrabam. Sicubi concava vallū, me ibi in oratione locabā, sicut bimotium pręrupta cernebā, et (ut testis est mihi deus) post multas lachrymas, post cœlo oculos inhārentes, nonnunq; videbar agminibus interesse angelorum. *Hieron. ad Riparium et Desiderium, et habetur 16. q. 1. Monachus.*

Monachus non docentis sed plangentis habet officij, qui velle vel mundū lugeat, et domini pauidus pręstetur aduentum. *Idem ad Paulinum.*

Laudatur iure monachus qui venerationi habet sacerdotes, et non detrahit gradui, per quem factus est Christianus. *Idem ad Rusticum.*

Tu si monachus esse vis, non videri habeto curam rei familiaris, cui renuntiando hoc esse cœpisti, sed animę tuę monachum non loquēdo et discurrendo, sed tacēdo et sedendo quisq; nouerit.

Idem.

Aegyptiorū monasteria hūc morem tenēt, ut nullum absq; opere et labore suscipiant, non tā propter victus necessaria, q̄ propter animę salutem, ne vagetur cogitationibus perniciosus.

Idem ad Heliodorum.

Constat monachum in sua patria perfectū esse nō posse. *Idem.*

Quid facit monachus in cellis foeminarū? quid si bi volunt priuata et sola colloquia, et arbitros fugientes oculi? Sanctus amor impatientiam nō habet. *Idem in epistola ad Pammachium.*

Prima virtus monachi est contemnere hominum iudicia, et semper apostoli recordari dicētis: si hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Ioan. Chryso. super Ioannem.

Ioannes est princeps monachorum. Ipse monachus statim ut natus est in eremū iuit, in eremo nutritur, Christum expectat in solitudine.

Idem super epistola ad Hebręos.

Qui monachum profiteris, qui crucifixus es, qui debes lugere, rides. Dic mihi vbi Christus hoc fecit? Audisti hoc alicubi nusquam, sed contristatum sępius legisti.

Isidorus de Summo bono lib. 1.

Summa monachi virtus humilitas, summum vitiū eius superbia est. *Idem.*

Tunc autem se monachus quisq; iudicet, quando se minimum aestimauerit, etiā cū maiora virtutū opera gesserit. *Idem.*

Multi monachos amore parentū nō solū terrenis curis, sed etiā forensibus iurgijs inuolui sunt, et pro suorū tēporali salute suas aīas pdiderunt.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

incerti. Quicquid facies, respice mortem.

Hieron. super Iohannem.

Non est nostrum mortem atripere, sed illam ab alijs libenter accipere. Vnde et in persecutionibz non licet propria manu perire.

Amb. in Hexameron.

Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla distinctio inter cadauera mortuorum, nisi forte quia grauius foetent diuitu corpora distenta luxuria.

Amb. super Lucam lib. 5.

Mors triplex est. Naturae de qua dicitur: Quarent homines mortem, et non inuenient. Haec mors non est metuenda fortibus, desideranda sapientibus, miseris expetenda. Culpae, de qua dicitur: Anima quae peccauerit, ipsa morietur. Grae, quae secularium aufert interitum voluptatum, in qua non natura, sed delicta moriuntur. Hanc mortem subimus conspectu cum Christo in baptismo.

Grego. in homil. Sicut lumbi uestri.

Sic mors ipsa cum venerit, vincitur, si priusquam veniat semper timeatur.

Idem lib. 12. Moralium.

Ad hoc autem conditor noster latere nos voluit finem nostrum, diemque nostrae mortis esse incognitum, ut dum semper ignoratur semper proximus esse credatur, et tanto quisque sit feruentior in operatione, quanto et incertus est de vocatione, ut dum incertus sumus quando moriamur, semper ad mortem parati debeamus venire.

Ibidem.

Qui considerat qualis erit in morte, semper pauidus erit in operatione, atque inde in oculis sui conditoris viuet.

Idem lib. 24. Mor.

Iustorum animae leuibus quibusque contagijs ipso saepe mortis pauore purgantur, et aeternae retributionis gaudia iam ab ipsa carnis solutione percipiunt. Plerumque vero contemplationis interne, et priusquam carne spoliarentur hilarescunt, et dum vetustatis debitum soluit, noui iam muneris laetitia perfruuntur.

Grego. li. 4. Dialogorum.

Interdum contingit iustis, ut in morte sua sanctorum precedentium visiones aspiciant, ne ipsam mortis suae sententiam poenalem pertimescant, sed dum eorum mentium ciuium internorum societas ostenditur, a carnis suae copula sine doloris et formidinis fatigatione soluantur. Aliquando in consolatione egredientis animae ipse apparere solet auctor, et retributor vitae.

Idem super illud Matthaei 10. In testimonium illis et gentibus.

Mors iustorum bonis est in adiutorium, malis in testimonium, ut inde peruersi sine excusatione pereant, vnde electi exemplum capiant ut viuant.

Idem in Registro.

Vita nostra similis est nauiganti, is namque qui nauigat steterit, sedeat, iaceat vaditque, impulsu nauis ducitur. Ita ergo et nos sumus. Quia siue vigilantes, siue dormientes, siue iacentes, siue ambulantes, siue volentes, siue nolentes, per momenta temporum quotidie ad finem ducimur.

Idem li. 9. Moralium et Dialogorum 4.

Fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia et mors viuit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit.

Ioh. Chrysost. super Mattheum 10.

Mors munus necessarium est naturae iam corruptae, quae non est fugienda, sed potius amplectenda, et iterum fiat voluntarium quod futurum est necessarium. Offeramus deo pro munere, quod pro debito tenemur reddere.

Idem in serm. de Patientia.

Moriens cunctos saluat, donec suae mentis dominus est, donec sua lingua poterit loqui. Valere inquit amici mei, et deum pro me orate. Iter enim pergam extraneum, quod nunquam ambulavi, in regionem longinquam, quam nemo vidit, et in seculum alterum animarum, vnde nullus reuersus, et in regiones metuedas per quas nullus me comitatur, et ante iudicem terribilem ubi nescio quid mihi contingat.

Isidorus li. 3. de Summo bono.

Illi deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recipit, non quos coelestis aula legitificando includit.

Idem Soliloquiorum li. 1. ca. 1.

Mors calamitatis terminum praebet, omnem calamitatem mors adimit. Melius est bene viuere, quam male mori.

Bernardus de Transitu Malachiae.

Mors peccatorum pessima, quorum et natiuitas mala, et vita peior. Sed pretiosa mors sanctorum, pretiosa plane, tanquam finis laborum, tanquam victoriae conseruatio, tanquam vitae ianua, et perfectae securitatis ingressio.

Hugo de Claustro anime li. 2.

Tres sunt nuntij mortis: Casus, infirmitas, senectus: casus dubia, infirmitas grauius, senectus certa denuntiat. Casus nuntiat mortem latentem, infirmitas apparentem, senectus praesentem. Ex hac incertitudine, mortis timor. Ex grauitate dolor. Ex certitudine senectutis, non obstinatio, sed humilitas et afflictio sequi debet.

Cassiodorus super Beati immaculati.

Quis mortem temporalem metuat, cui aeterna vita promittitur? Quis labores carnis timeat, cum se in perpetua requie nouerit collocandum?

Boetius de Consolatione lib. 1. Met. 1.

Mors hominum felix quae se nec dulcibus annis

Inferit, et moestis saepe uocata uenit.

Heu heu quae surda miseros auertitur aure,

Et stantes oculos claudere se uia negat.

Idem lib. 3. prosa 11.

Omne namque animal rueri salutem laborat, morte veroperniciemque deuorat.

Ibidem.

Nam saepe mortem cogenibus causis, quam natura reformat, voluntas amplectitur.

Lactantius Firm. Diuini instit. li. 3.

Siquis nos interroget, utrum ne bonum sit mors, an malum, respondebimus qualiter eius ex vitae ratione pendere. Sicut ipsa vita bonum est, si

cum

cum virtute uiuatur, malum si cum scelere, sic et mors ex praeteritis vitae actibus ponderata est. Ita fit, ut si vita in dei religione tractata sit, mors malum non sit, quia translatio est ad immortalitatem: si aliter malum sit necesse est: quoniam ad aeterna supplicia transmittit.

Lactantius Firm. Diuini instit. li. 6. cap. 4.

Est enim criminatoris illius qui prauis religionibus institutus auertit homines ab itinere coelesti, ut in viam perditionis inducat. In ea posuit deus omnia quae pro bonis habentur in terra, opulentiam dico, honorem, quietem, voluptatem, illecebras omnes. Sed cum his pariter iniustitiam, incredulitatem, superbiam, perfidiam, libidinem, cupiditatem, discordiam, ignorantiam, mendaciam, stultitiam, ceteraque vitia. Exitus autem huius vitae talis est, cum ventum fuerit ad extremum, vnde iam ingredi non licet cum omni sua pulchritudine, tamen subito proceditur, ut non ante quis fraudem prospicere possit, quam precipitatus in altitudinem, in profundum cadat.

Idem li. 7.

Deseratur si fieri potest uia perditionis et fraudis, et quanto quisque annis in senectute vergentibus, appropinquare cernit illum diem, quo sit ei ex hac vita migrandum, cogitet quod purus abscedat, quam innocens ad iudicium veniat. Non ut faciant quidam caecis mentibus, qui iam deficientibus corporis viribus, in hoc admonentur instantis ultimae necessitatis, ut cupidius et ardentius hauriendis libidinibus intendant, quae ex voragine liberet se quisque dum licet, dum facultas adest, seque ad deum tota mente conuertat, illum diem securus expectet, quo praesens dominus mundi deus de singulorum factis cogitationibusque iudicabit.

Seneca epistola 22.

Nemo nostrum aliter quam quomodo natus est, exit e vita, falsum est, peiores morimur, quam nascimur, nostrum istud, non naturae vitium est. Quid enim turpius quam in ipso limine securitatis esse sollicitum.

Idem epist. 24.

Quotidie morimur, quod idie enim demitur aliqua pars vitae, et tunc quoque cum crescimus vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam, usque ad hesternum, quicquid transiit temporis perit. Hunc ipsum quem agimus diem cum morte diuidimus.

Ibidem.

Inqueram nobis vitam facimus metu mortis, et tamen hominum dementia, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Firmandi sumus, ne nimis amemus vitam, et ne nimis oderimus mortem. Et cum ratio suadet finire, sed non timere. Vir fortis ac sapiens non fugere debet de vita sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus qui multos occupauit, libido scilicet moriendi.

Idem epistola 26.

Incertum est quo te loco mors expectat, itaque tu illum omnino loco expecta.

Ibidem.

Meditare mortem: qui hoc dicit, meditari libertatem iubet: qui mori discit, seruire dediscit.

Idem epistola 30.

Is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quam qui

senectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim data est cum exceptione mortis. Adhanc itur, quam ideo timere demeritis est, quia certa expectantur, dubia metuntur, mors necessitatem habet aequam et inuictam.

Ibidem.

Nonne gratias agere ille omnibus dijs debet, quod statutus ad requiem homini necessarius, lassio gratia, perductus est.

Ibidem.

Mortem venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerit.

Ibidem.

Non mortem timemus, sed cogitationem mortis, ab ipsa enim semper tantundem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est.

Ibidem.

Bassus senex, si quid incommodi, aut metus in morte est, morientis vitium esse dicebat, non mortis.

Idem epistola 54.

Illum lauda et imitare quem non piget mori, cum iuuat viuere: quod enim est virtus, cum eniariis exires?

Ibidem.

In hoc enim mihi Lucili ni fallor, erramus, quod mortem iudicamus sequi, cum illa praecesserit et securura sit, quicquid ante nos fuit mors est.

Idem epistola 62.

Ante senectutem curavi ut bene viuerem. In senectute ut bene moriar: bene autem mori, est libenter mori.

Idem epistola 64.

Itaque assidue cogitemus tam de nostra quam de omnium, quos diligimus mortalitate.

Ibidem.

Cogitemus itaque, Lucili charissime cito eo nos peruenituros, quo illum peruenisse moeremus.

Idem epist. 67.

Quorundam vitam mors in medio flore praecidit, aliorum interruptit ipsa principia, alius inter coenandum solutus est, alterius somno continuata mors est, aliquem concubitus extinxit.

Ibidem.

Quae latebra est in qua non intret metus mortis? quae tam emunita et in altu subducta vitae quies, quae dolor non terret?

Idem epist. 71.

Si quis in morte inter primos annos delatus est, non magis queri debet, quam qui cito nauigauit.

Ibidem.

Nil melius aeterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, multos exitus.

Ibidem.

Nemo nostrum cogitat, quando sibi ex hoc domicilio exeundum sit. Veteres inquilinos indulgentia loci, et consuetudo etiam inter iniurias detineat. Vis aduersus hoc corpus liber esse, tanquam migraturus habita. Proponet tibi quandoque hoc contubernio carendum. Fortior eris ad necessitatem exeundi.

Idem epistola 72.

Certum est vitam mortemque per vices ire, et composita dissolui, et dissoluta componi. Omne humanum genus, quod est, quodque erit, morte damnatum est. Omnes quae usquam rerum potiuntur vrbes, ubi fuerint aliquando quarent, et vario exili genere tolerantur, alias destruet bella, alias desidia pauperum ad inertiam

inertiam versa consumet, & magnis opibus ex-
tiosa res luxus. Seneca epistola 75.
Non affligitur sapiens liberorum amissione, non
amicorum. Eodem enim animo fert illorum mor-
tem, quo suam spectat. Ibidem epistola 77.
Non est res magna vivere, omnes serui tui viuunt,
omnia animalia. Magnum est honeste mori, pru-
denter, fortiter. Ibidem.
Nonne tibi videbitur stultissimus omnium, qui flet
ante annos mille non vixerat? & que stultus est qui
flet, quod post annos mille non viuet. Hæc paria
sunt, non eris, nec fuisti, utrumque tempus alienum
est. Ibidem.
Nullum sine exitu iter est. Ibidem.
Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoq;
moriendum, tamen cum prope accesserit, tergi-
ueratur, fremit, plorat. Quid flet miser? quid tre-
pidas, omnes hac necessitate ducuntur. Eo ibis qui
omnia eunt. Ad hanc legem natus es, hoc patri tuo
accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus
ante te, hoc omnibus post te. Quæ te populus
morum sequetur. Quæ te comitabitur?
fortior ut opinor esses, si multa milia tibi com-
morerentur, at qui multa milia hominum & anima-
lium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, ani-
mam varijs generibus emittunt. Tu autem non
putabas te ad id aliquando peruenturum: ad quod
semper ibas? Ibidem epistola 82.
Mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum
est. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors an-
te abstulit animum qui conturbauit. Interest virum
malitia illi an virtus manum admouerit. Mors
enim quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim
est turpis & erubescenda. Cato illa honestissime
vixit, turpissime Brutus. Ibidem.
Mors per se nec calida est, nec frigida est, in fornacem
coniecta concaluit, in aquam remissa refri-
xit. Mors honesta est per id quod honestum est,
id est, virtus & animus extrema contemnent.
Ibidem epistola 79.
Si fines bonorum & malorum cognouerimus, ita-
dem nec tædio vita erit, nec mors timori, si
mors accedit & vocat, licet immatura sit, licet me-
diam præcidat ætatem, cognita est illi ex magna
parte, natura scit tempore honesta non crescere.
Ibidem epistola 88.
Hic plus comedit, ille minus. Quid refert? uterque
satur est. Hic plus bibit, ille minus. Quid refert?
uterque non sitit. Hic pluribus annis vixit, hic pau-
cioribus, nihil inter est, si tam illum multi annis
atum fecerunt, quam hunc pauci. Ibidem.
Cum multum ambulaueris, est diu redeundum. Stul-
tum est timere quod non possis vitare. Mortem non
effugit qui etiam distulit. Moriar, nec primus, nec
ultimus, omnes me antecesserunt, omnes sequen-
tur, hac conditione intraui, ut exirem.
Ibidem ad Lucillum epistola 104.
Detrahentur tibi hic circunciecta, nouissimum ve-
stimentum tuæ cutis, detrahetur caro, & suffusus
sanguis discurrensque per totum. Detrahentur ossa,
neruique, fluidorum ac labentium. Dies iste quæ tan-

quam extremum formidas æternitatis est, depo-
ne onus Ibidem epistola 117.

Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem.

Ibidem epistola 125.

Mors malum non est, quid quæris? sola in æquo est
generis humani.

Seneca de Clementia lib. 3.

Vndecumque ad inferos una via est, nulli est aliena
patria mortuo.

Ibidem in Hercule furente Tragedia 1.

Nulli iussu cessare licet, nulli scriptum proferre diem.

Ibidem Tragedia 3.

Eripere uitam nemo nec homini potest, at nemo mortem, mille
ad hanc aditus patent.

Ibidem Trag. 4.

Prohibere nulla ratio periturum potest, ubi quis mori con-
stituit, & debet mori.

Ibidem.

Mori uolenti deesse nunquam mors potest.

Ibidem Trag. 6.

Magnificauit mors prope admota excutit.

Ibidem Trag. 8.

O quam miseriam est nescire mori.

Ibidem Tragedia 10.

Nunquam est ille miser cui facile est mori.

Aristoteles in li. de Morte & uita.

Vita & mors sunt communia omnibus animalibus.

Ibidem.

Mors senum finis tristitiæ est, quia multo dolore eis
contingente moriuntur.

Ibidem li. de Iuuentute & senectute.

Cor primum sit in animali, vnde ipsum est primum
uiuens, & ultimum moriens.

Ibidem li. 3. Ethicorum.

Qualis vnusquisque est, talis sibi debetur finis.

Ibidem.

Terribilissimum omnium est mors.

Ibidem li. 5. Ethicorum.

Lex prohibet seipsum interficere.

Laer. Diogenes de Vita & moribus philosoph.

Nullum malum est gloriosum. Mors est gloriosa,
mors ergo malum non est, dicebat Zeno philo-
sophus Stoicus.

Ibidem.

Ab Adriano imperatore Secundus philosophus in-
terrogatus quid est mors? Respondit: Aeternus
somnia, dissolutio corporum, diuinitas pauor, pau-
perum desiderium, inuitabilis euentus, incerta
perigrinatio, latro hominis, somni pater, fuga vi-
tæ, viuorum discessio, resolutio omnium.

Cicero li. 1. Tusculan. quæst.

Moriendum est enim omnibus

Ibidem.

Quæ enim potest in vita esse iucunditas, cum dies
& noctes cogitandum sit, iam iamque esse morien-
dum.

Ibidem.

Cato autem sic abiit e vita, ut causam moriendi na-
tum se esse gauderet, verat enim dominans ille
in nobis deus in iussu hinc nos suo demigrare.

Ibidem.

A malis igitur mors abducit, non a nobis, verum
si quærimus, hoc quidem a Cyrenaico Hegesias sic
copiose disputat, ut is a rege Ptolemæo prohibi-
tus esse dicatur illa in scholis dicere, quo multi
his auditis mortem sibi ipsi consciscerent. Calli-
machi

chi quidem epigramma in Ambraciotâ Cleom-
brotum est, quæ ait, Cum nihil ei accidisset aduer-
se e muro se in mare abiecit lecto Platonis lib.
Ibidem.

Certe si ante obissemus mors nos a malis non a bo-
nis abstraxisset. Sit igitur aliquis, qui nihil mali
habeat, nullum a fortuna vulnus acceperit. Me-
tellus ille Honoratus quatuor filijs, ac quinquaginta
Priamus, e quibus decem & septem iusta
uxore nati. In utroque eandem habuit fortuna
potestatem, sed vna in altero est, Metellum enim
multi filia, fillij, nepotes, neptes, in rogum impo-
suerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum,
cui in aram confugisset hostilis, manus interemit.
Hic si viuis filijs incolumi regno occidisset, astante
ope barbarica, tectis cælatis, laqueatis: Virum tan-
dem a bonis a malis discessisset: tum profecto
videretur a bonis. At certe ei melius euenisset, nec
tam flebiliter illa caneretur: Hæc omnia vidi in-
flammari, Priamo vi vitam eripi, Iouis aram san-
guine turpari. Ibidem.

Non deterret sapientem mors, quæ propter incer-
tos casus quotidie imminet, & propter breuitatem
vitæ nunquam longe potest abesse.

Ibidem.

Habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie
induis & dubitas, quin sensus in morte nullus
sit, cum in eius simulachro videas esse nullum sen-
sum. Pellantur ergo istæ ineptiæ, pene aniles, ante
tempus mori miserum esse. Quod tandem tem-
pus? naturæ me. At ea quidem dedit vltimam vitæ
tanquam pectuniam, nulla præstituta die. Quid est
igitur quod quærare si reperit, cum vult? Ea enim
conditione acceperas. Idem si puer paruus occi-
dit æquo animo ferendum putant, si vero in cu-
nis ne conquerendum quidem.

Ibidem.

Pro dii immortales quam optabiliter iter illud in-
eundum esse debet, quo confecto nulla reliqua
cura, nulla sollicitudo futura sit.

Ibidem.

Sed quid duces, principes memorem, cum legio-
nes scribat Cato sæpe alacris in eum locum pro-
fectas, vnde redituras se non arbitrentur. Pa-
ri animo Lacedæmonij in Thermopylis occide-
runt. In quo Simonides, dic hospes Spartæ nos
te hic vidisse iacētes, Dum sanctis patriæ legibus
obsequimur.

Ibidem.

Qualis tandem Lacæna, quæ cum filium in prælium
misisset & interfectum audisset. Idcirco inquit ge-
nueram, ut esset qui pro patria mortem non du-
bitaret occumbere.

Ibidem.

Quid Cyreneum Theodorum philosophum non
ignobilem, nonne miramur? Cui cum Lysima-
chus rex crucem minaretur, istis quæso inquit, ista
horribilia minare purpuratis tuis. Theodori quæ-
dæ nihil inter est, humi ne an sublime putrescat.

Ibidem.

Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed ut Cy-
nicus asperius pronunciat iussit inhumatum. Tum
amici volucris ne & feris? minime vero in-

quit: sed bacillum prope me quo abigam poni-
tote: qui poteris illi, non enim senties. Quid igitur
mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?

Ibidem.

Omni autem ratione illuc certe profectum, ut mor-
tem non ducem in malis.

Ibidem.

Sed Herodoto auctore, alijsque pluribus primum Ar-
gieæ sacerdotis Cleobis & Biton filijs prædicantur.
Nota fabula est. Cum enim illam ad solene & sta-
tutum sacrificium curru vehi iussisset satis longe
ab oppido ad sanum, morarenturque iumenta, tunc
iuuenes ij, quos modo nominaui veste posita oleo
corpora perunxerunt, ad iugum accesserunt.
Ita sacerdos aduecta in sanum, cum currus esset
ductus ab filijs precata deam dicitur, ut illis
præmium daret pro pietate, quod maximum
homini dari posset a deo. Post epulatos cum matre
adolescentes somno se dedidisse, mane inuentos esse
mortuos. Simili precatione Trophonius & Aga-
medes vsi dicuntur. Qui cum Apollini Delphis
templum edificassent venerantes deum petierunt
mercedem, non parvam quidem operis & labo-
ris sui. Nihil certi, sed quod optimum homini. Qui-
bus Apollo se id daturum ostendit, post eius diei
diem tertium: qui ut illuxit mortui sunt reperti.
Indicasse deum dicunt, & eum quidem deum cui
reliqui dii concessissent, ut præter cæteros diuina
ret mortem esse optimum homini.

Ibidem.

Nam si supremus ille dies non extinctione, sed cõ-
mutationem affert loci, quid optabilius? si autem
perimit ac delet omnino, quid melius quam in medijs
vitæ laboribus obdormiscere, & ita conuiuen-
tem somno consopiri sempiterno?

Ibidem.

Itaque vnum illud erat insitum priscis illis quos ca-
scos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque
excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus in-
teriret. Idque cum multis alijs rebus tum & ponti-
ficio iure, & caeremonijs & sepulchrorum intelli-
gunt, quas maximis ingenijs præditi, nec tanta
cura coluissent, nec violatas tam inexplabili reli-
gione sanxissent, nisi haberent in eorum menti-
bus mortem, non interitum esse omnia tollentem
atque delentem, sed quandam quasi migrationem,
commutationemque vitæ, quæ in claris viris & for-
minis dux in cœlum soleret esse.

Cicero li. 1. Tuscul. quæst.

Teneamus ut nihil censeamus esse malum quod sit
a natura datum hominibus.

Ibidem lib. 2. Tuscul. quæst.

Nam qui id quod vitari non potest metuit, is vi-
uere animo quieto nullo modo potest. Sed qui
non modo, quia necesse est mori, verum etiam
quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mor-
tem non timet, magnum is sibi præsidium ad be-
atam vitam comparat.

Ibidem.

Te natura excelsum quandam videlicet & altum
& humana despicientem genuit. Itaque facile in ani-

mo forticontra mortem habita infidet ratio.

Idem li. 3. Tusculan. quest.

Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicib' vitā diurnam, quorum nihil interesset, hoibus quorū maxime interfuisse, tam exigua vitam dedisset: quum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus omni doctrina hominum vita erudiretur. Querebatur igitur se tū cum illa videre cepisset extingui.

Cicero li. de Senectute.

Mors autem negligenda est, si aliquo ducit, vbi sit futurus æternus. Ibidem.

Mortem omni ætati communē esse sentio. Ibidem. Quod cuiq; tempus ad viuendum datur, eo debet esse contentus. Ibidem.

Omnia vero quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis, quid enim tam secundum naturam, quam emori senibus? Ibidem.

Sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. Ibidem.

Vt nauem & ædificium idem destruit facillime qui struxit, sic hominem, eadem optime quæ conglutinauit, natura dissoluit. Ibidem.

Nemo censet fugiendam esse mortem, quam immortalitas sequatur. Iam sensus moriendi aliq; si esse potest, isq; ad exiguum tempus præsertim est seni, post mortem autem sensus nullus optandus est. Ibidem li. de Senectute.

Sed hoc medicatū ab adolescentia esse debet, mortem vt negligamus, sine qua meditatione, tranquillo esse animo nemo potest. Ibidem.

Moriendum enim certum est, sed id incertum an ipso die. Ibidem.

Mortem igitur omnibus horis impendentem timens quis poterit animo consistere? Ibidem.

Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorū animi efficerent quo diutius memoriam sui teneremus. Ibidem.

Iam vero videtis nihil esse tam morti simile, quā somnum. Ibidem.

Commorandi enim natura diuersorium nobis non habitandi dedit. Ibidem li. Paradoxorum.

Mors terribilis est his, quorum cū vita omnia extinguitur, non his quorum laus emori nō potest. Salsitius in Catilinario.

In luctu atq; miserijs mortem ærumnarum requiē, non cruciatum esse duco.

Valerius Max. lib. 2.

Thraciæ vero illa natio merito sibi sapientiæ laudem vendicauerit, quæ natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrat. Hæc sine vllis doctorum præceptis verum conditio nis nostræ habitum præuidit. Remoueat itaq; naturalis omniū animalium dulcedo vitæ, quæ multa & facere & pati turpiter cogit, si ea mortua eiusaliquantō felicior & beator finis reperiatur.

Quintilianus Declamatione 3.

Omnis nos hora per tacitos fallentesq; cursus applicat fato, & in hac perpetuitatis turpissima cogitatione descripti per exigua festinantis æui momenta præmorumur.

Homerus in Iliados.

μῆτρ' ἂν πῶς φημι πεφύγετον ἔμμεναι ἀνδρῶν
ὄν κ' ἔστιν, ὅνδ' ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν. Id est,

Mortem nullam aspero cui a se uiroriori
Neq; timidiā, neq; fortem, posteaq; genitus sit.

Idem in Odyssæa.

ἀλλ' ἔτι θάνατον μὲν ἐμὴν ὁδὸν οὐκ ἔστιν
ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν, ἔστιν. Id est,

Sed certe mortem quidem molestant, neq; ipsi dei
Et amico uiro possunt remouere, quando

Fatum perniciosum aspera mortis illum attraxerit.

Menander.

ὅτι τὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου οὐκ ἔστιν
Mortalibus mori omnibus necesse est. Ibidem.

ὡς πῶς ποτὶς θάνατος ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων
Vita mala mors eligibilior. Ibidem.

ὡς ἂν ἀνθρώπων, ἂν θανάτου ἐν δόξῃ
Vt uiuere sine tristitia, uel mori feliciter. Ibidem.

κρίαν δ' ἐν δόξῃ, ἂν θανάτου ἐν δόξῃ
Pulchrum mori, quibus uituperium uita fert. Ibidem.

κρίαν δ' ἐν δόξῃ, ἂν θανάτου ἐν δόξῃ
Melius non uiuere est, quā uiuere misere. Ibidem.

ἐν δόξῃ, ἂν θανάτου ἐν δόξῃ
Quem enim amat deus, moritur iuuenis. Ibidem.

ἐν δόξῃ, ἂν θανάτου ἐν δόξῃ
Nunquam beati sumptuosum mortuum. Ibidem.

ἐν δόξῃ, ἂν θανάτου ἐν δόξῃ
Mori enim non turpe est, sed turpiter mori. Ibidem.

Ex primo Epigrammaton.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

τὸν θάνατον τί φοβέσθαι, τὸν θάνατον τί φοβέσθαι
Mortem quid timetis, quæ uis uictoria. Ibidem.

Id est,

Ibidem.

Id est,

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Mortuus sum, sed expecto te, expectas autem & tu quendam aliam. Omnes simul mortales unus Pluto suscipit.

Lucanus li. 5.

Seuita est uoluisse mori. Ibidem li. 6.

Ah miser extremum cui munus mortis iniquæ

Eripitur non posse mori. Ibidem li. 8.

Quisquam ne secundis

Tradere se satis audeat, nisi morte peracta.

Ibidem.

Mors ultima poena est

Non metuenda uiris.

Propertius li. 3. elegia 10.

Venturam melius præagat nauita mortem.

Vulneribus didicit miles habere metum.

Tibullus li. 1. elegia 10.

Quis furor est atram bellis accrescere mortem?

Annuit, & tacito clam uenit illa pede.

Horatius Ode 53.

Soles occidere & reedire possunt.

Nobis cum semel occidit breuis lux,

Nox est perpetua una dormienda.

Martialis ad Paulum.

Mortis Paule timor tibi uite gaudia tollit,

Nam moriens uiues, dum metuendo peris.

Inter naturæ si ponas munera, mortem

Te de morte metus sollicitare nequit.

Idem Epigrammaton li. 2. ad Neuolum.

Non metuas mortem Neuele, sed timeas.

Idem de Conatione Michæ.

Frange thoros, peti uina, rosas cape, tingesq; nardo.

Ipse iubet mortis te meminisse deus.

Idem de Fannio.

Hosiem cum fugere, se Fannius ipse peremit.

Hic rogo, non furcor est, ne mori, mori.

Idem li. 4. Epigram. ad Colinium.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus

Et meritis prima cingere fronde comas.

Si sapias, iutaris totis Coline diebus.

Extremumq; tibi semper adesse putes.

Lanificas nulli tres exora se puellas

Contigit, obferunt quem statuere diem.

Diuitior Crispo, Thrasea constantior ipso,

Laurior & nitilo sis meliore licet.

Nil adiecit penso Lacheis, susosq; sororian

Explicat, & semper de tribus una necat.

Idem de Curitio.

Nullo fatalo loco possis excludere, cum mors

Venerit, in medio tybure Sardinia est.

Idem li. 11. de Canace.

Non licet hic uite de breuitate queri

Tristius est leto leti genus.

Horatius li. 1. Carminum ad Sestium.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas

Regumq; turres obeate Sesti.

Vitæ summa brevis spem nos uetat inchoare longam.

Iam te premet nox, fabuleq; manes.

Horatius li. 1. Carminum ode 28.

Mista semum ac iuuenum densantur funera, nullum

Sæua caput Proserpina fugit.

Idem li. 2. ode 3.

Omnes eodem cogimur, omnium

CC.

Versatur urna, serius, ocyus

Sors exitura, & nos in eternum

Exilium impositura cymbæ.

Idem Car. li. 2. ode 13.

Improuisa leti

Vis rapuit, rapietq; gentes.

Ibidem ode 17.

Ibimus ibimus, Vt cumq; precedes.

Idem li. 3. ode 1.

Æqualege necessitas

Sortitur insignes & imos.

Omne capax mouet urna nomen.

Idem li. 3. ode 2.

Mors & fugacem persequitur uirum

Nec parcat imbellis iuuentæ

Poplitibus, timido' ue tergo.

Idem li. 3. ode 24.

Si figit Adamantinos

Siammis uerticibus dira necessitas

Clauos, non animum metu,

Non mortis laqueis expedit caput.

Idem de Arte poetica.

Debemur morti nos nostraq; ibidem.

Mortalia facta peribunt.

Horat. li. Sermonum.

Mors ultima linea rerum est.

Idem Epistolarum li. 2. epistola 2.

Lusisti satis, edisti satis, atq; bibisti,

Tempus abire tibi est.

Franciscus Petrarca Soneto 8.

Ma del misero stato, oue noi semo

Conduite da la vita altra & serena:

Vn sol conforto & de la morte haucmo.

Id est,

Miseri status, in quo nos sumus

Ducti è uita alia & serena:

Vnicam consolationem mortis uidelicet habemus.

Idem Soneto 112.

Bel fin fa, chi ben amando more.

Id est,

Bonum finem facit, qui bene amando moritur.

Idem Soneto 122.

Ben po nulla, chi non po morire.

Id est,

Nil bene potest, qui non potest mori.

Idem Soneto 210.

Morte fura

Prima i migliori, & la ssa star i rei.

Id est,

Mors rapit prius meliores atq; dimittit reos.

Idem Soneto 231.

Morte ma liberato vn'altra volta,

Et rotol nodo, el foco ha spento & sparso,

Contra la qual non val forza nengegno.

Id est,

Mors me liberauit rursus iterum,

Et fregit nodum, ignis extinxit atq; dispersit,

Contra quam non ualent uires aut ingenium.

Idem Soneto 136.

Morte biasmate, anze laudate uui

Che lega sciolge, e vn punto apre & ferra,

Et dopol pianto fa far lieto altrui.

Id est,

Mortem culpatis, imo laudatis uos,

Que ligat & soluat, & uno momento aperit & claudit,

Et post luctum nouit letum facere.

Idem Soneto 139.

Al morte ria, come aschiatar se presta
Il fruto de moltanni, in si poche hore. *Id est,*
Hamors rea quantum abrumperet uelox es
Fructum mortalium, in tam paucis horis.

Idem Someto 185.

Ma la fama e valor, chae mai non morer
Non e in tua forza, habiti ignude losa. *Id est,*
Sed fama e ualredo, que nunq moritur
Non est in tua potentia, habetis nuda ossa.

Idem Someto 318.

Non po far morte id dolce viso amaro,
Ma dolce uiso dolce po far morte,
Che bisogna morir ben altre scorte
Quella mi scorge ondogni ben imparo.
Et quel che del suo sangue non fu auaro
Che col pie rapre le Tartaree porte
Col suo morir par che me riconforte
Dunq vien morte el tuo morir me caro. *Id est,*
Non potest mors facere dulcem uisum, amarum:
Sed dulcis uisus dulcem potest facere mortem.
Quid opus est ad bene moriendum comes alter?
Illa me ducit, unde omne bonum disco.
Et ille qui sui sanguinis non fuit auarus,
Qui pede fregit Tartareas portas,
Cum sua morte uidetur me reficere.

Franciscus Petrarca Cantilena 27. Stanila 5.

Vn bel morir, tutta la uita honora. *Id est,*
Vnum pulchrum mori, totam uitam honorat.

Idem Stanila 7.

Ben more, chi morendo esce di doglia. *Id est,*
Bene moritur, qui moriens dolorem exuit.

Fran. Petr. Cantil. 39. Stanila. 4.

Che tal mori gra tristo e sconcolato,
Cui pocho inanci eral mori beato. *Id est,*
Nam quissim obijt iam tristis e maestus totus,
Cui parum ante morerat felicitas.

Idem Stanila 7.

Che morte al tempo e non duol, ma refugio.
Et chi ben po morir, non cerchi indugio. *Id est,*

Nam mors in tempore non dolor est, sed refugium,
Et qui bene mori potest, non querat spatium.

Idem Triumpho mortis ca. 1.

O tu donna, che vai
Di iuuentute e di bellezza altera,
Et tua uita il terminon non sai.
Io son colci si importuna e fera,
Chiamata son da voi e sorda e ciecha
Gente, a cui si fa notte in anci sera.

Iho condotta al fin la gente Greca
Et la Troiana, a lultimo ij Romani
Cum la mia spada, laqual punge e secca.
Populi alteri, Barbari eci e strani,
Et giungendo quandaltri non maspecta,
Ho interrotti molti pensier vani.

Hora ad voi, quandol uiuer piu dilecta
Drizo il mio corso, inanzi che fortuna
Nel uostro dolce qualche amaro metta. *Id est,*

O mulier, incedis
Obiuentam e pulchritudinem elata,
Et tua uita terminum ignoras.

Ego sum illa sic importuna e ferox,

Vocata sum a uobis e sorda e caeca
Gente, cui fit nox ante dici finem.

Conduxi ego ad finem gentem Graecam
Et Troianam, e ultimo Romanos
Cum meo ense, qui pungit e diuidit.
Populi elati, Barbari e alieni.

Et adiens cum alij non me spectant,
Interrupi pluiimas cogitationes uanas.
Tunc ad uos, cum uiuere plus delectat
Dirigo meum cursum, anteq fortuna
In uestrum dulce quippiam amari immittat.

Ibidem.

Da India, dal Carthago, Marrocho e Spagna,
El mezo hauea gia picmo, e le pendici
Per molti tempi quella turba magna.

Iui eran, quei che sun decti felici,
Pontifici regnanti, imperatori,
Hor sono ignudi, miseri e mendici.

Vson le ricchezze, uson gli honori,
Et le gemme e li sceptri, e le corone,
Et le mitre cum purpureis coloris.

Miser, chi speme in cose mortal pone:
Ma ben chiue la pone, e sei si troua,
Alla fine inganato, e ben ragione.

O ciechi, il tanto affaticar che gioua?
Tuti tornati a la gran madre antica:
El nome uostro a pena si ritroua.

Pur de le mille un utile fatica,
Che non sian tute uanitate pacifi:
Chintende i uostri studij si mel dica.

Che uale a subiugar tanti pacifi,
Et tributarie far le gente strane,
Cum gli animi al suo danno semper accesi.

Id est,

Ab India, Carthagine, Tuneto, Hispania,
Medium iam repleuerat, e Manticas
Multis temporibus illa ingens turba.

Illic erant, qui dicti sunt felices,
Pontifices regnantes, imperatores,
Nunc sunt nudi, miseri e mendici.

Vbi sunt diuina atq honores,
Et gemmae e sceptra, atq coronae,
Et mitrae cum purpureis coloribus?

Miser, qui spem in re mortali collocat,
Sed qui in his spem ponit, e si se reperit,
In fine in his deceptum est iusta ratio.

O caeci, tantus labor quid uobis prodest?
Omnes reuertimini ad magnam matrem ueterem,
Nomen uestrum uix reperitur tandem.

Tandem mille laborum unus utilis,
Qui non fiant cuncti uanitas apparens,
Qui percipit uestra studia is id me doceat.

Quid prodest subiugare tot regiones,
Et tributarias facere externas gentes,
Cum animis ad damnum proprium accensis semper?

Idem cap. 2.

Dime sel morir e si gran pena?
Ristose, Mentre al uolgo dietro uai,
Et allopinion sua ceca e dura,

Esse felice tu non po giamai.
La morte e fin duna pregon oscura
A gli animi gentili, a gli altera noia.

Chano

Chano postonel fango ogni lor cura,
Et hora el morir mio, che si tannoia

Ti farebbe allegrar se tu senti si
La mille sima parte de mia gioia.

Negar disse non posso, che la affanno
Che va inmanzi al morir, non doglia forte,

Ma piu la tema del eterno danno.
Ma pur che lalma in dio se riconforte,

El cuor chen se medesimo forse e laso,
Chalero che vn sospir breue e la morte. *Id est,*

Dic si mori est tam grandis poena:
Respondit, quousq; uulgus sequeris,
Et opinionem eius cecum e duram,

Esse felix tu nequaquam potes.
Mors finis unius obscuri carceris
Animis nobilibus, at alijs poena,

Qui posuerunt in caeno iam curam omnem,
Et nunc mori meum, quod tantum displicet,
Gaudium tibi ferret, si tu sentires

Mille simam partem mei gaudij.
Negare dixi non possum, quin dolores
Qui mortem praecunt, non multum doleant,

Sed magis timor aeterni damni.
Sed dummodo anima in deo spem reponat,
Cor quod in seipso forte egrotat,

Nil aliud q quaedam breuis suspiratio mors ipsa est.
Mors graece uivere uult e morte moueo dicitur. Est
autem motus actus entis in potentia, secundum

Aristo. lib. 3. Physicor. Item motus motio etia di-
citur. Hinc terrae motus, cuius causa sunt venti in
cauernis terrae inclusi.

Quid. Metamor. lib. 6. si. dicente borea.

Sollicitomanes, totumq; tremoribus orbem.
Motiua vis sensitiua duplex est, scilicet natura-
lis e animalis. Vis motiua naturalis est, quae non
mouet per apprehensionem, nec est subiecta im-
perio rationis. Et talis est virtus vitalis, e pulsa-
tiua, quae mouet arterias, e cor secundum dila-
tationem e constrictionem. Et huiusmodi virtus
est in corde, sicut in proprio organo. Vnde solu
habet esse in animalibus perfectis, pulmonem e
cor habentibus. Et haec vis per spirationem e re-
spirationem est principium contemperandi ca-
lorem cordis e corporis. Vis motiua animalis
est quae mouet per apprehensionem, e est triplex,
quia quaedam mouet per modum dirigetis, quae-
dam mouet per modum imperantis, e quaedam
per modum exequentis, ex b. Tho. opusculo de
potentijs animae ca. 5. De his videre potes latius
supra in arbore animae.

*Mulier graece uivere uult e morte moueo dicitur. Est
autem motus actus entis in potentia, secundum*

Aristo. lib. 3. Physicor. Item motus motio etia di-

citur. Hinc terrae motus, cuius causa sunt venti in

cauernis terrae inclusi.

Quid. Metamor. lib. 6. si. dicente borea.

Sollicitomanes, totumq; tremoribus orbem.

Motiua vis sensitiua duplex est, scilicet natura-

lis e animalis. Vis motiua naturalis est, quae non

mouet per apprehensionem, nec est subiecta im-

perio rationis. Et talis est virtus vitalis, e pulsa-

tiua, quae mouet arterias, e cor secundum dila-

tationem e constrictionem. Et huiusmodi virtus

est in corde, sicut in proprio organo. Vnde solu

habet esse in animalibus perfectis, pulmonem e

cor habentibus. Et haec vis per spirationem e re-

spirationem est principium contemperandi ca-

lorem cordis e corporis. Vis motiua animalis

est quae mouet per apprehensionem, e est triplex,

quia quaedam mouet per modum dirigetis, quae-

dam mouet per modum imperantis, e quaedam

per modum exequentis, ex b. Tho. opusculo de

lans labia meretricis, e nitidius oleo guttur eius
Nouissima autem illius amara quasi absinthium,
e lingua eius acuta, quasi gladius biceps. Pedes
eius descendunt in mortem, e ad inferos gressus
eius penetrant. Per semitam vitae non ambulant.
Vagi sunt gressus eius, e inuestigabiles. Nunc er-
go fili audime, e ne recedas a verbis oris mei.
Longe fac ab ea viam tuam, e ne appropinques
foribus domus eius.

Proverb. cap. 6.

Mulier autem viri pretiosam animam capit. Nunqd
potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut ve-
stimenta illius non ardeant, aut ambulare super
prunas, ut non plantae comburantur eius? Sic qui
ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mi-
nus, cum tetigerit eam.

Idem cap. 11.

Mulier gratiosa inueniet gloriam. *Ibidem.*
Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra e
fatua. *Proverb. ca. 14.*

Sapiens mulier aedificat domum suam, insipiens ex-
tructam quoque manibus destruet.

Idem ca. 18.

Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, e
hauriet iucunditatem a domino. Qui expellit mu-
lierem bonam, expellit bonum, qui autem tenet
adulteram stultus est e insipiens.

Idem cap. 19.

Dolor patris filius stultus, e testa iugiter perstil-
lantia litigiosa mulier. *Idem ca. 21.*

Melius est habitare in terra deserta, quam cum mu-
liere rixosa e iracunda. *Idem ca. 23.*

Fouea enim profunda est meretrix, e puteus an-
gustus aliena. Insidiatur in via quasi latro, e quos
incautos inuenerit, interficiet.

Idem cap. 27.

Testa perstillantia in die frigoris, e litigiosa mulier
comparantur. Qui retinet eam quasi qui ventu
teneat, e oleum dextrae suae euacuat.

Idem cap. 29.

Qui nutrit scortum perdet substantiam.

Idem cap. 31.

Ne dederis mulieribus substantiam tuam.

Ibidem.

Mulierem fortem quis inueniet? procul e de vici-
mis finibus pretium eius. *Ibidem.*

Mulier timens dominum, ipsa laudabitur.

Ecclesiastici ca. 9.

Non des mulieri potestatem animae tuae, ne ingre-
diatur in virtute tua, e confundaris.

Ibidem.

Auerte faciem tuam a muliere copta. *Ibidem.*
Propter faciem mulieris multi perierunt.

Ibidem cap. 19.

Vinum e mulieres faciunt apostatate sapientes
e arguunt sensatos, e qui se iungit fornicarijs,
erit nequam. *Ibidem cap. 25.*

Non est caput nequius super caput colubri, e non
est ira super iram mulieris. *Ibidem.*

Breuis omnis malitia super malitiam mulieris, fors
peccatorum cadat super illam. *Ibidem.*

L 3 AMU

A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. *Ecclesiastici ca. 26.*

Mulieris bonæ beatus vir, numerus enim annorū illorum duplex. *Ibidem.*

Dolor cordis & luctus mulier zelotypa, in muliere zelotypa flagellum linguæ omnibus communicans. *Ibidem.*

Mulier ebriosa ira magna, & contumelia, & turpitudine illius non tegetur. *Ibidem.*

Gratia mulieris sedula delectabit virum suum, & ossa illius impinguabit. Disciplina datū dei est. *Ibidem.*

Mulier sensata & tacita nō est immutatio eruditæ animæ. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. *Ibidem.*

Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem: adiutorium secundū illum est, & columna & requies. *Ibidem 36.*

Vbi non est seps, diripietur possessio, & vbi nō est mulier ingemiscit egens

Paulus I. ad Corint. ca. 14.

Mulieres in ecclesijs taceāt. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere domi viros suos interrogent. Turpe enim est mulierem loqui in ecclesia.

Aug. in li. 9. Gen. & hab. 23. q. 5. Es. l. ordo.

Est ordo naturalis in hominibus ut seruiant feminae viris, & filij parentibus, quia in illis hæc iustitia est, ut maiori seruiat minor.

Idem in quest. noui & uet. testa. & habetur 23. q. 5. Hec imago.

Hec imago dei est in homine, ut vnus factus sit dominus, ex quo cæterioriantur, habens imperiū dei, quasi vicarius eius, quia vnus dei habet viri imaginem. Ideoq; mulier ad imaginem dei non est facta, sic etenim dicit, & fecit deus hominem ad imaginem dei fecit illum, hinc etiā Apostolus: Vir quidem ait nō debet velare caput, quia imago & gloria dei. Mulier ideo velet, quia non est imago, aut gloria dei.

Hieron. in epistola ad Nepotianum, & hab. dist. 23. Hospitiolum.

Hospitiolum tuum aut raro, aut nunq; mulieris pedes terant: omnes puellas & virgines Christi, aut æqualiter dilige, aut æqualiter ignora. Nec sub eodem testocum muliere manseris, nec in præterita castitate confidas. Nec Samson fortior, nec David sanctior, nec Salomone poteris esse sapientior. *Idem ad Rusticum monachum.*

Matrem tuam ita vide, ne per illam alias videre coneris, quarū vultus cordi tuo hæreant. Et tacitū viuat sub pectore vuln. Ancillulas quæ illi in obsequio sunt, tibi scias esse in insidijs, & quanto vilior est earum conditio, tanto facilius est ruina. *Ibidem.*

Nunquam de mulierum formis disputes, nec quid in cuiusquā domo agatur, alia domus pro te nouerit. feminae nomen tuū nouerint vultū tuum nesciant. *Idem contra Iovinianum.*

Vxorem pauperem alere difficile est, diuitem ferre tormentū est. Quid prodest diligens custodia?

cum vxor seruari impudica nō possit, pudica nō debeat. Infida enim custos castitatis est necessitas, & illa vere pudica dicenda est, cui licuit peccare, sed noluit. *Ibidem.*

Pulchra cito adamatur, sed non facile concupiscitur, difficile custoditur quod plures amant, molestum est possidere quod nemo habere dignetur. Minore tamen miseria deformis habetur quam formosa seruatur. *Ibidem.*

Nihil tutū est in quo totius populi vota suspirant, alius forma, alius ingenio, alius facie, alius liberalitate sollicitat, aliquo modo expugnatur, & vndiq; incessitur.

Hieronymus epistola 8.

Illæ oculos Christianos scandalizant potius quæ purpurisso, & quibusdam fucis ora oculosq; depingunt, quarum facies Aegyptiaca nimio candore deformes, idola mentiuntur, quas nec numerus annorum potest dicere quod vetula sint, quæ capillis alienis verticem struunt, & præteritam iuuentutem in rugis anilibus poliunt. Erubescat mulier Christiana, si naturā cogit in decorum, sed carnis curam facit in concupiscentijs.

Idem epistola 98.

Quid in facie Christianæ purpurissus facit & ceruicæ? *Ibidem.*

Ignis iuuentū & fomenta libidinū, impudicæ mentis indicia. Ornatus iste non dei est velamen, sed Antichristi.

Amb. li. quest. noui & uet. testa. & habetur 33. q. 5. Mulierem.

Mulierem cōstat subiectā dominio viri esse, & nullam authoritatē habere, nec docere potest, nec testis esse, nec fidem dare, nec iudicare.

Amb. in Hexameron in tract. dicit. 4. & hab. 33. q. 5. Adam.

Adam per Euā deceptus est, non Eva per Adam: quæ vocauit ad culpā mulier, iustū est ut eā in gubernatione assumat, ne iterū femineæ facilitate labat.

Idem super primam epistolam ad Corin. & habetur 33. q. 5. Mulier.

Mulier debet velare caput, quia nō est imago dei, sed ut viro ostendat subiecta, & quia præuaricatio illā inchoata est, hoc signū debet habere: in ecclesia propter reuerentiā episcopalem non habeat caput liberū, sed velamine tectū, non habeat potestatem loquendi, quia episcopus habet personam Christi: quasi ergo ante iudicē Christū, ira ante episcopum sit, quia vicarius domini est: propter peccatū originale subiecta debet videri.

Amb. in li. de Paradiso, & hab. ibidem. Nec illud.

Nec illud otiosum est, quod non de eadē terra in qua plasmatus est Adam, sed de ipsius Adæ costa facta sit mulier, ut sciremus vnā in viro & in muliere corporis esse naturā, vnum fontē generis humani, Ideo non duo à principio facti vir & mulier, nec duo viri, neq; duæ mulieres, sed primum vir, & deinde ex eo mulier. Vnā enim naturā volens hominum constituere deus ab vno principio creaturæ hoc incipiens, multarum & disparium naturam eripuit facultatem.

Ambro

Ambrosius lib. 1. de David.

Samson validus & fortis leonem suffocauit, sed amorem suum suffocare non potuit: vincula soluit hostium, sed suarum non soluit nexus cupiditatum. Messes incendit alienas, sed vnus ipse mulieris accessus igniculo, messem suæ virtutis amittit. *Ambrosius lib. de Officijs.*

Feminarū cum clericis nullo pacto cōiuncta permittitur conuersatio, ianua diaboli, via iniquitatis, scorpionis percussio, nocuumq; genus est femina, cum proximat, ignem accendit. Flammiger igne percutit conscientiam pariter laborantis, & exurit fundamenta morū. Si cum viris feminae habitet, viscariū nō deerit diaboli. *Ibidem.*

Si pudicā quæris femina, quā bene videris cōuertantē mente dilige, nō corporali accessu frequenter. Nemo miles cum vxore pergit ad bellū. Femina cum viris habitantes germinat spinas, & arcana mentium acuto mucrone percutiunt.

Ioan. Chrys. in ser. de collatione Iohannis baptiste.

Quid enim quis dicat, aut quō quis enarret mulierem illam crudelem maliciosam. Ego quidē existimo nullam esse in hoc mundo bestiam comparabilem mulieri malæ. Quid inter quadrupedia aialia leone seuius, sed nihil hac ferocius. Quid in serpentibus dracone acrius? Nec hic quidem cum muliere mala conferri potest. Nā leo & draco in malo inferiores sunt, Danielē leones in lacu veriti sunt. Iustum vero illū Naboth rexabel interfecit. Cetus Ionam in ventre custodit. Dalida Samsonē circumuenit illecebris, raso etiā capite deformatum alienigenis tradidit. Ioannē baptistam in deserto viuentem dracones & aspides cornu tæ subdita feritate tremuerunt. Herodias vero eundem caput absceidit, & tanti viri mortem in pretium salcationis accepit. O malum summū & acutissimum telum diaboli. *Ibidem.*

Per te bella fiunt, per te sapientes se perdunt, per te sancti occisi sunt, per te ciuitates combustæ sunt, per te vira perditæ est, per te mors inueta est, per te diuites pauperes, per te pulchri turpes, per te fortes debiles, per te veraces mēdaces, per te casti luxuriosi, per te humiles superbi, per te poenitentes inobedientes & deo odibiles fiunt. Hec est mulier antiqua malitia, quæ Adam eiecit de paradisi delicijs. Hæc humanum genus meruit infernū. Hæc vitā abstulit mundo, per vnus arboris pomū. Hoc malū homines ducit ad mortem. *Ioan. Chrys. super il. Matt. 19. Non expedit nubere.*

Quid est mulier nisi amicitie inimica, ineffugabilis poena, necessariū malum, naturalis tentatio, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentū.

Ioannes Chrysostomus super Psalm. 50.

Quid est speciosa mulier & sepulchrum dealbatū, nisi fuerit sobria, casta, pudica. Pulchritudo autē sine his virtutibus est præcipitium patens, Venum insipientibus compositum.

Isidorus, & habetur 30. q. 5. Feminae.

Feminae dū maritantur, ideo velantur, ut se nouerint semp maritis suis subditas esse & humiles.

Lactantius Firmianus diu. inst. lib. 3.

At nulla vehementior discordia est causa, q̄ vnus feminae à multis maribus appetitio.

Seneca Tragœdia 10.

O quam cruentus feminas stimulat dolor, Vna cum patuit pellici ac nuptæ domus.

Seneca in Medea.

Nulla vis flammæ, tūmidq; uenti

Tanta, nec teli metuenda torti

Quanta cum coniunx uiduata tedis

Ardet & odit. *Seneca Trag. 4.*

Sed dux malorum femina, & scelerum artifex. *Ibidem.*

Sileantur aliæ, sola coniunx Aegæi

Medea reddet feminas dirum genus. *Ibidem.*

Detestor omnes, horreo, fugio, execror,

Sit ratio, sit natura, sit durus furor

Odisse placuit. *Ibidem.*

Instruitur omnis fraude feminea dolus.

Aristoteles lib. 3. de animalibus.

Lac mulierum nigrarum melius est, & pluri cibi q̄ albarū. *Arist. li. 5. de animalibus.*

In annis nubilibus mamillæ incipiunt ingrossari.

Aristoteles lib. 6. de animalibus.

Nulli animalium accidit menstruum sicut mulieri. *Idem li. 8. de animalibus.*

Mulier melioris est pietatis & cōpositionis q̄ vir, sed maioris inuidiæ, & diligit lites, & malitiosior, & de facili decipitur.

Idem lib. 9. de animalibus.

Impregnatio accidit mulieribus naturaliter post menstruum. *Ibidem.*

Feminae post partū cito crescunt. *Ibidem.*

Mulieribus tēpore parius accidit fortis calor.

Ibidem.

Menstruū in mulieribus cessat post quadraginta quatuor annos. In aliquibus vero remanet vsq; ad quinquaginta. *Idem lib. 10. de animalibus.*

Mulieres lactantes omnino non menstruatur, vel modicum. *Idem lib. 15. de animalibus.*

Fœtus nō fit ex permixtione duorum spermatis. Vnde & mulier impregnatur sine effusione spermatis. *Ibidem.*

Mas est principium motus in generatione. Femina vero est sicut materia. *Ibidem.*

Femina non generat per se, quia indiget principio motus quod est mas.

Idem lib. 16.

Femina est mas occasionatus.

Idem lib. 18. de animalibus.

Mulier & æqua super omnes feminas diligit coitum. *Ibidem.*

In hominibus citius formantur mares, quam feminae. *Ibidem.*

Feminae debiliores sunt maribus, quia sunt frigidioris naturæ. *Idem lib. 1. Politicorum.*

Consilium mulieris est inualidum, pueri autē imperfectum. *Idem lib. 3. Politicorum.*

A mulieribus male regitur ciuitas. *Ibidem.*

Melius est mulieris dotem modicam vel mediocrem esse, quam magnam.

Idem lib. 7. Politicorum.

L 4 Finis

Iuuenalis Satyra 6.

Quid quod et antiquis uxor de moribus illi
Queritur, o medici medi, impertundite uenam
Delicias hominis Tarpeium limen adora
Promus, et auratam Iunoni cede iuuentam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici. Ibidem.
Iusta pericli

Si ratio est, honesta, timent, pauidosq; gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis.
Fortem animum praestant rebus quas turpiter audent.
Si iubeat coniunx, durum est conscendere nauim:
Tunc sentina grauis, tunc summus uertitur aer.
Quae moechum sequitur stomacho ualet, illa maritum
Commuitt, haec inter nauas, et prandet, et errat
Per puppim, et duos gaudet tractare rudentes.
Ibidem.

Facient grauiora coacta
Imperio sexus, minimumq; libidine peccant. Ibidem.
Scilicet expectas, ut tradat mater honestos
Aut alios mores quam quos habet? Ibidem
Nulla ferè causa est in qua non foemina litum
Mouerit. Ibidem.

Quae fugit a sexutiis amat, haec tamen ipsa
Vir nollet fieri, nam quantula nostra uoluptas? Ibidem.
Nihil est audacius illis.

Deprensas, iram atq; animos a crimine siumunt. Ibidem.
Iam fas est admitte uiros dormitat adulter.

Illam iubet sumpto iuuenem properare cucullo,
Si nihil est seris incurritur, abstuleris spem
Seruorum, ueniet condectus aquarius, hic si
Queritur, et desunt homines, mora nulla per ipsam
Quo minus imposito elumem summittat asello. Ibidem.

Iamq; eadem summis pariter, minimisq; libido.
Nec melior pedibus silicem quae conerit arrium,
Quam quae longiorum uehitur ceruice syrorum. Ibidem.

Multis res angusta domi, sed nulla pudorem
Paupertatis habet, nec se metitur ad illum,
Quem dedit haec, posuitq; modum, tamen utile quid sit
Prospiciunt aliquando uiri, frigusq; famemq;
Formica tandem quidam expauere magistra.
Prodiga non sentit percuntem foemina censum,
Ac uelut exhausta rediuius pullulet arca
Nummus, et ex pleno semper tollatur aceruo:
Non unquam reputant quanti sua gaudia constant.
Ibidem.

Intolerabilius nihil est quam foemina diues. Ibidem.
Ad moechum ueniet lota cute, quando uidet
Vult formosa domi. Ibidem.

Quae non faciet quod principis uxor?
Dantes Florentinus.

Per lei asai di la uia si comprende,
Quanto in foemina fisco danor dura. Id est,

Per eam plurimum illic comprehenditur,
Quantum in foemina ignis amoris durat.
Franc. Petrar. Soneto. 153.

Foemina est cosa mobil per natura.
Vndio soben chuno amoroso stato
In cor di donna, piccol tempo dura. Id est,
Foemina est res mobilis per naturam.
Vnde probe scio quod amabilis status
In corde mulieris breui durat tempore.

Idem Soneto. 227.

Charita de segnor, amor de donna,
Son le catene oue con multi affani
Ligato sum, per chio steso me stinse. Id est,
Charitas principis, et amor foeminae,
Sunt catenae quibus labore plurimo
Ligatus sum, quoniam me ipsum implicui.

Multiloquium graece πολυλογία, et πολυλογία
i. multiloquus dicitur. Est autem multiloquium
multitudo locutionis cum superfluitate, vel pre-
ter utilitatem vel necessitatem. Et sic intelligit Prou.
10. In multiloquio non deerit peccatum. Ex Alex. de A-
les secunda secunda tractatu de multiloquio.

Multiloquium est filia gulae, sec. b. Tho. secunda se-
cunda q. 148. ar. 6. Quid autem differat a scurrilitate,
vide infra in scurrilitate. Multiloquium etiam
multiloquentia dicitur.

Mundus graece κόσμος, et κόσμος
danus dicitur. Est autem mundus qui con-
stat ex caelo, terra et terrenis celestibusq;
naturis, ut ait Possidonius in Meteoris. Si-
ue qui constat ex dijs et hominibus, ipsiq; rebus,
quae horum gratia conditae sunt, ab ornatumq; di-
citur, quem graeci κόσμος vocant. Est etiam mun-
dus ornatus muliebris, quasi munitus: quamuis
alij a mouendo dictum velint, quoniam mundus
id genus ornatus sit, quod sumunt mulieres ac
deponunt. Mundum etiam neutro genere vete-
res dixerunt. Luci. Legauit quidam uxori mun-
dum omne penumq;. Hinc fit mundus, a, um, hoc
est purus, tersus, politus, a quo immundus, impu-
rus, obscenus: et mundo, et mundifico verba,
hoc est depuro, detergo: et mundicia quae et mu-
dius dicitur, hoc est laetitia et contrarium eius im-
mundicia vel immundities: et aduerbia munde
et immunde. Mundus vero muliebris, ut placet
Vlpia, est quo mulier mundior sit, quo dicit con-
neri speculum, maculas, vnguentia, vasa vngu-
taria, et si qua similia: vnguentia uero gratia va-
letudinis, mundo muliebri dicuntur non contin-
eri. Ioannes I. Can. cap. 2.

Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt.
Si quis diligit mundum, non est charitas patris in
eo. Quoniam omne quod est in mundo, concupi-
scentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et
superbia vitae, quae non est ex patre, sed ex mun-
do est, et mundus transit et concupiscentia eius:
qui autem facit voluntatem dei, manet in aeternum.

Augustinus de uerbis domini sermone 13.

Seculum est quasi mare, vnicuique autem sua cupiditas
est tempestas. Amas deum, ambulas supra ma-
re, sub pedibus tuis est seculi tumor: amas seculum,
absorbet te, amatores suos vorare nouit, non por-
tare: sed cum fluctuat cor tuum cupiditate, inuo-
ca Christi diuinitatem, ut vincas tuam cupiditatem.

Augustinus tractatu de contemptu mundi.

Si Christus pro te de coelesti sede descendit, tu propter
ipsum fuge terrena. Si dulcis est mundus, dulcior
est Christus. Si amarus est mundus, oia pro te su-
stinuit Christus. Boet. de philoso. consol. 2. ps. 7.
Omnem terrae ambitum, sicut astrologis demon-
strationi.

strationibus accepisti, ad coeli spatium puncti co-
stat obtinere rationem. ut si ad coelestis globi ma-
gnitudinem conferatur, nihil spatij prorsus ha-
bere iudicetur. Huius igitur tam exiguae in mun-
do regis quarta fere portio est, sicut Ptolemeo
testante didicisti, quae a nobis cognitis animan-
tibus incolatur. Huic quartae, si quantum maria
paludesq; premunt, quantumq; sit vasta nostra re-
gio distenditur cogitatione subtraxeris, vix an-
gustissima inhabitandi hominibus area relinqui-
tur. In hoc igitur minimo puncti puncto circum-
septi atq; conclusi, de promulganda fama: et pro-
ferendo nomine cogitatis. Ad quid habet am-
plum magnificumq; gloriatam, exiguisq; limini-
bus arcata?

Cyprianus de 12. abusibus.

Mundi amor et dei pariter in vno corde habitare
non possunt, quoniam admodum oculi pariter coe-
lum et terram nequaquam conspiciunt.

Cassiodorus super Psalm. 44.

Mari iuste comparatur hic mundus, quia falsitati-
bus amarus est, fluctibus diabolicis quatitur, vi-
tiorum tempestatibus commouetur.

Lact. Fir. diu. insti. lib. 7. cap. 5.

Is artificem rerum omnium, is verum patrem fuit
debita veneratione prosequitur, qui virtutem ma-
iestatis eius de suorum operum inuentione, inceptio-
ne, perfectione metitur. Quod planius argumē-
tum proferri potest et mundum hominis, et hominem sui
causa deum fecisse, quod ex oibus astantibus solus ita
formatus est, ut oculi eius ad celum erecti, facies
ad deum spectans, vultus cum suo parente communis
sit, ut videat hominem deus, quasi porrecta manu
allevatum ex humo ad contemplationem sui excitaf-
se. Seneca ad Lucilium epistola 27.

Ideo nulli loco animum adijcere debemus, cum hac
persuasionem viuendum. Non sum vni angulo na-
tus, patria mea totus est mundus.

Plato in Timaeo.

Mundus a deo factus est. Ibidem.
Charitas dei causa fuit factionis mundi et originis
omnium rerum.

Aristoteles lib. 1. de caelo et mundo.

Non sunt plures mundi, nec est possibile esse plures
mundos. Ibidem lib. 8. Physicorum.

Morus est aeternus, mundus est aeternus.

Idem de generatione et corruptione.

Terra est frigida et sicca, aqua frigida et humida,
aer calidus et humidus, ignis calidus et siccus.

Cicero lib. de legibus.

Vniuersus hic mundus vna ciuitas communis, deo
rum atq; hominum existimanda est.

Idem lib. 1. de natura deorum.

Si alia causa est cur mortalem fecerit mundum,
non quemadmodum Platonici dicunt sempiter-
num. Ab utroque autem sciscitor, cur mundi aedifica-
tores repetere extiterint, innumerabilia autem secu-
la dormierint. Non enim si mundus nullus erat, secula
non erant: secula nunc dico non ea, quae dierum no-
etiumq; numero annuis cursibus efficiuntur. Nam
fateor ea sine mundi conuersione effici non po-

uisse: sed fuit quaedam ab infinito tempore aeterni-
tas, quae nulla circumscriptio temporis metiebatur, spa-
tio tamen qualis ea fuerit, intelligi non potest, quod
ne in cogitationem quidem cadit, ut fuerit tempus
aliquod, nullum cum tempus esset. Isto igitur tam im-
enso spatio quareo Balbe cur Pronoea vestra cessa-
uerit, labor et ve fugiebat? At iste nec attingit de-
um, nec erat vilis, cum oēs naturae numini diuino
coelum, ignes, terrae, maria parerent. Quid autem
erat, quod concupisceret deus mundum signis et lu-
minibus tanquam aedilis ornare, si ut deus ipse me-
lius habitaret antea, videlicet tempore infinito in
tenebris tanquam in gurgustio habitauerit, post autem
varietate ne eum delectari putamus, quia coelum et
terra exornatas videmus. Quae ista potest esse oble-
tatio deorum? quae si esset, non ea tantum carere potuif-
set. An haec fere, ut dicitis hominum causa a deo consti-
tuta sunt. Sapientium ne propter paucos ergo tanta
est facta rerum molitio anstultorum? At primum
causa non fuit, cur de improbis bene mereretur.
Deinde quidem affecutus, cum omnes stulti sint,
sine dubio miserrimi, maximeq; stulti sunt. Mife-
rius enim stulticia quid dicere possumus?

Luci. Apuleius de dogmate Platonis.

Quid enim mundo praestantius, lauda quam putas
speciem portio a te laudabitur mundi.

Munus graece δῶρον, et δῶρον
cuius donatio atq; honoris signum, secun-
dum Aristoteli. li. 1. Rhetorica. Munus autem donum et
praemium (ut placet Donato) sic differunt, quod
donum et munus tam ante factum, quam post factum da-
tur, praemium non nisi post factum.

Donum voluntarium est, praemium debeat. Donum
dijs datur, munus hominibus, praemium viris for-
tibus. Donum a liberali homine, praemium a prae-
claro. Inter donum et munus hoc interest, secun-
dum eundem Donatum, quod munus est id quod ne-
cessario subimus, lege, more, imperio eius, qui iur-
bendi habet potestatem: donum quod nulla ne-
cessitate iuris, sed sponte praestatur, et si non praestatur
nulla reprehensio: et si praestatur, plerumque est laus.

Munus, ut placet Varroni dicitur, quia qui mutuo
animo sunt, id dant officij gratia, nec a dono dif-
ferunt, nisi cum per metaphoram, vel per officio ponitur,
quoniam officia aut a principibus aut rebus publi-
cis muneris loco dari consueuerunt, vel pro lu-
dis, quam a principe populis, quasi muneris loco ex-
hibentur. A munus sit immunis, qui absque onere
liber est, et immunitas exemptio ab onere. Hinc
remunero, hoc est retribuo, redono, et munificus
liberalis, quasi munera large praebens et mu-
nificencia, liberalitas, et munifice, liberaliter.

Deuteronomij cap. 16.

Non accipies personam, nec munera, quia mune-
ra excæcant oculos sapientum, et mutant verba
iustorum. Prouerb. cap. 17.

Munera de sinu impius accipit, ut peruertat semi-
tas iudicij.

Ecclesiastici cap. 20.

Xenia et dona excæcant oculos iudicum,

Esaiæ cap. 1.

Omnes

Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.

Idem capite 5.

Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo.

Ambrosius super epistolam ad Corinthios. 1.

Libertatem arguendi amittit, & peccat, qui ab eo accipit, qui ideo dat, ne corrigatur. Ibidem.

Munera excæcant oculos iudicum, & vim auctoritatis inclinant.

Gregorius in tractatu de euang. & habetur 1. q. 1.

Sunt nonnulli.

Cum uirum iustum propheta describeret, ait: Beatus qui excutit manus suas ab omni munere, nō dixit solum a munere, sed ab omni munere: quia aliud est munus ab obsequio, aliud a manu, aliud a lingua. Munus ab obsequio est seruitus indebita impenſa, munus a manu pecunia est, munus a lingua fauor.

Idem lib. 12. Moralium.

Nō Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt.

Ioannes Chrysostomus in tractatu de symbolo.

Quis non erubescat dicere, quid mihi dabis, ut tibi iustitiam faciam. Nōne simile est ac si dicatur, quid mihi vultis dare, ut me ipsum abnegem, officium perdam, & deum vendam. Ibidem.

Quo beatus Eugenius munera cautius abigebat, ad eū vndiq; multiplicius conſuebat. Hoc quoq; ferē vbiq; accidit, ut fugiant, dum quæruntur: dum fugantur, accelerent.

Isidorus lib. 1. de summo bono.

Tres sunt munerum acceptiones, quibus cōtra iustitiam humana vanitas militat: fauor amicitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Facilius autem peruertitur animus rei corporeæ munere, quā gratiæ laudisq; fauore.

Isidorus & habetur 11. q. 1. Pauper.

Pauper dum nō habet quod offerat in iudicio, nō solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur. Cito violat auro iustitia, nullamq; rem peritescit culpam, quam redimere nū mis existimat.

Cicero lib. 2. de legibus.

Donis impij ne placare quidem audeant deos. Platonem audiant qui verat dubitare quā sit mente futurus deus cum vir nemo bonus ab improbo se donari velit.

Periander.

Δωροδότης χρισμὸς. Id est,

Suscipe dona cum tua utilitate. Homerus in Iliadis.

δῶροι ἀπὸ βλαπτ' ἐστὶν ἐν ἱερῇ δαίμονι. Id est,

Non abijcienda sunt deorum gloriosa dona.

Idem in Odyſſæa.

δὲν γὰρ καλὸν ἀνὴρα δῶρον ἔχειν. Id est,

Non enim honestum negare donum est. Hesiodus.

καὶ δῶκεν ὅκεν δῶκεν, καὶ μὴ δῶκεν ὅκεν μὴ δῶκεν.

δῶκεν μὴ τὴν δόκον, ἀλλ' ὅτι δῶκεν. Id est,

Da tibi qui dederit, qui non dederit tibi ne da.

Danti aliquis dedit, non danti non dedit ullus.

Menander.

καὶ γὰρ ὁ δῶκεν δῶκεν ὅκεν. Id est,

Mali enim uiri dona utilitatem non habent.

Euripides in Medea.

πέπεισεν δῶκεν καὶ δῶκεν, ἀλλ' ὅτι. Id est,

Persuadere dona & deis, fama est.

Terentius comedia 3.

Quā inique comparatum est, ut hi qui minus habent, semper addant aliquid ditioribus.

Ouidius epistola Oenones ad Paridem.

Turpiter ingenium munera corpus emunt.

Ouidius lib. 3. Artis amandi.

Munera (crede mihi) placant hominesq; deosq;

Placatur donis Iuppiter ipse datus.

Quid faciet sapiens stultus quoq; munere gaudet:

Ipse quoq; accepto munere mitis erit.

Martialis ad Emilianum.

Semper eris pauper, si pauper es Emiliane.

Dantur opes nullis nisi diuitibus.

Martialis lib. 9. ad Rufinum.

Dum me captāres mittebas munera nobis.

Postquam coepisti das mihi Russe nihil.

Vt captum teneas, capto quoq; munere mitte

De cauea fugiat ne male passus aper.

De hac materia vide supra in Donum,

& in Liberalitas.

Murmuratio græce γογγυσμός. s. d. & γογγύω. murmuratio est quædam querela cum impatentia in his quæ homo debet patienter ferre, secundum postillam quandam super illud sapientia 1. Custodite vos a murmuracione.

Murmuro verbū factitiū est, propriēq; de aq̄ dici. Murmur enim lenis aquæ strepitus appellatur, ponitur tamen pro quocūq; strepitu. Accipitur plerūq; murmuro pro eo quod est secreto obloquor & maledico: vnde murmurator, murmuratio, murmurabundus descendunt.

Prouerborum cap. 6.

Sex sunt quæ odit dominus, & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes, linguam mēdācem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentē mendacia, testem fallacem, & eū qui seminat inter fratres discordias.

Prouerborum cap. 26.

Sufurrone subtracto iurgia conquiescunt.

Augustinus super Ioannem.

De nulla re magis deum offendisse ille populus Iudaicus dicitur, quā contra deum murmurādo.

Gregorius in Moralibus.

Qui contra suprapositam sibi potestatem murmurat, liquet quod illum redarguit, qui eandem potestatem homini dedit.

Ibidem.

Quisquis pro peccato percutitur, nisi murmurando renitatur, eo ipso iustus esse inchoat, quo ferientis iustitiam non accusat.

Isidorus lib. 3. de summo bono.

Discat non murmurare qui mala patitur, etiam si ignorat cur mala patitur. Per hoc quisq; se iuste pati arbitretur, quā ab illo iudicatur, cuius nunq̄ iniusta iudicia sunt.

Musica dictio græca est μουσική. s. d. & μουσικός. s. d. musicus dicitur. Est autem musica peritia modulationis sono cantu que consistens. Tria sunt genera

NATURA.

CCV.

genera quæ circa artem musicam versantur. Vnū genus est quod instrumentis agitur, aliud quod fingit carmina, tertium quod opus carmenq; diiudicat. Secundū genus profecto poetarū est, qd non potius speculatione ac ratione q̄ naturali instrumento ferē, secundū Alpharab.

Mutatio græce μεταβολή. s. d. & μεταβάλλω. s. d. mutabilis dicitur. Est autem mutatio quæ est in eadem specie alteratio in magis & minus, secundum Aristotelem libro 5. Physico.

Mutatū esse est pars motus discreti, et terminus motus cōtinui, secundū b. Tho. 1. par. q. 53. ar. 2.

Mutare a quo supradicta veniunt, proprie est transferre. Varro: Fac vte aliquo loco cum omni familia mutes. Item variare, vnde mutare animum, mutare sententiā dicimus. A mutō fit mutabile, quod facile mutatur. Virg. Varium & mutabile semper foemina. Item immutabile quod nullo modo mouetur, ac flectit: commutō pariter simul mutō, inde commutabile: verum commutare verba est ligare. Terentius: Nunquā hodie tecum commutaturum patrem vnū esse verbum. Ita permuto, permutable hinc veniunt.

Mutatio græce ἀλλοίωσις. s. d. & ἀλλοίω. mutuo dicitur. Mutui datio dicitur ab eo, quod de meo fiat tuum, & ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio. Mutuum dare est mutuari: mutuum damus, vt Paulus Iuriscōsultus inquit, non eādē speciem recepturi quam dedimus, hoc enim commodatum aut depositū est, sed idem genus: nam si aliud genus veluti pro tritico vinū recipiamus, non erit mutuū.

Mutui datio in his rebus est, quæ pondere, numero, mēſura ue consistunt, quoniā in his nō idem specie redditur, sed genere, cū in ceteris rebus aliud pro alio inuito creditore reddi nō possit: mutatio autē est actus ipse mutuandi.

Mutuum a foenore sic separat Marcellus, q̄ mutuū sine vsuris, foenus est cū vsuris. Plaut. Nā si mutuo non potero, certū est sumā foenore.

Mutuo & mutuo ita differunt, quod qui pecuniam dat mutuo, is mutuari dicitur: qui vero accipit, is pecuniā mutuatur. Mutuus, a. um, pro vicario accipitur. Apuleius: Mutuam tibi operam preſtiti. Idem: Fac me mutuo diligas, hoc est vicissim ames. Venit autem mutuo aduerbium a mutuus.

Alnus græca dictio est, ἄλνος. s. d. s. d. sunt autem nani homines paruulæ stature, paululumq; supra terrā extantes, hos latini pomillos siue pomiliones vocant, & forminas pomillas. Pomiliones

græci vocant nanos, quoniā illi nanum vas aquarium vocant, humile & cōcauum, quod vulgo situlum barbarum appellant. Hinc mala nana dicuntur, quæ alio nomine melimela vocantur, q̄ sint mellei saporis, nana autē ab arboris paruitate. Eadē mustea a nōnullis appellant, a nascēdi celeritate, prima improueniūt.

Naris græce ῥίς. s. d. dicitur & ideo dicitur naris, quia per eam odor vel spiritus nare nō desinit, secundum Lactantium de opificio dei.

Natura græce φύσις. s. d. & φύω. s. d. naturalis dicitur. Est autem natura principū, & causa motus & quietis in eo, in quo est per se, & non secundum accidens, secundum Aristotelem libro 1. Physicorum.

Natura dicitur a nascēdo, secundum beat. Tho. prima parte, q. 29. art. 1. Ea enim facie nasci omnia. Natura interdum ponitur pro vi, vnde herbarū arborūq; naturas dicimus: a natura fit naturale, quod est secundū naturā, & naturales filij dicuntur illegitimi, q̄ sola natura nō coniugij lege sint orti. Naturale est quod cōuenit rei secundū substantiā eius, id est quod per se inest ei, secundū b. Tho. prima secundū, q. 10. ar. 1.

Iacobus in epist. cap. 3.

Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium, & cæterorum domatur, & domata sunt a natura humana.

Aug. lib. Confess. & habet 32. q. 7. Flagitia.

Flagitia quæ sunt cōtra naturā, vbiq; & semper repudiāda atq; puniēda sunt, quasi sodomitarū fuerūt, quæ si omnes gētes facerent eodem criminis reatu diuina lege tenerent, quæ non sic fecit homines, vt se illo vterent modo. Violatur quippe ipsa societas, quæ cū deo nobis esse debet, cum eadē natura cuius ipse author est, libidinis peruersitate polluitur.

Aug. contra Iovin. & habet 22. q. 7. vsus.

Vsus naturalis & licitus est, sicut in cōiugio, & illicitus sicut in adulterio. Cōtra naturam vero semper illicitus, & procudubio flagitiosior atq; turpior, quem sanctus apostolus & in masculis & foeminis arguebat, dānabiles volens intelligi, q̄ si in vsu naturali, vel adulterando, vel fornicando peccarent.

Ambrosius lib. de Patriarchis, & habetur 32. q. 7. Offerebat.

Offerebat sanctus Loth filiarum pudorē, nam & si illa quoq; flagitiosa impuritas erat, tamē minus erat secundum naturam coire, quā aduersus naturam delinquere. Præferebat domus suæ verēdici hospitalē gratiam, etiā apud barbaras gentes inuiolabilem.

Ambrosius lib. de Ioseph.

Vince naturam diligentia, exclude corporis somnum: naturā nobis formare non possumus, possumus diligentia.

Cassio. epist. lib. 4. epist. 38.

Repugnante natura, quælibet cedit industria.

Boetius de Philosophica Consolatio. lib. 1.

Paucis minimisq; natura contenta est.

Idem lib. 2.

Celsa non tandem ualuit potestas, Vertere prauā rabiem Neronis.

Idem lib. 3. prosa 11.

Dat cuiq; natura quod conuenit & ne dum manere possunt intereant, elaborat.

Ibidem.

Iam vero quanta est naturæ diligentia, ut cuncta semine multiplicato propagentur, quæ omnia non modo ad tempus manendi, verum generatim quoque, quasi in perpetuum permanendi veluti quasdam machinas esse quis nesciat?

Seneca libro de Ira.

Naturam mutare difficile est.

Seneca ad Lucilium epi. 2.

Nulla sapientia naturalia corporis aut animi vitia deponuntur, quicquid infixum et ingentum est, leuiter arte non vincitur.

Seneca ad Lucilium.

Tenenda est via, quæ natura præscripsit, nec ab illa declinandū. Illam sequentibus omnia facilia et expedita sunt: contra illā viuētibz nō alia via est, quā contra aquā nauigantibus.

Seneca libro de Beneficijs.

Omnibus enim natura fundamēta dedit semenque virtutum.

Ibidem.

Instita sunt omnium artium nobis semina, magisterque ex occulto deus producit ingenia, natura, inquit, hoc mihi præstat, nō intelligis te cū dicis mutare nomē deo. Quid enim est aliud natura quæ deus et diuina ratio, toti mūdo partibusque eius inserta? Ergo nihil agis ingratisime mortaliū, qui te negas deo debere, sed naturæ, quia nihil natura sine deo est, nec deus sine natura, sed idē est officio, nec distat officio.

Aristoteles libro 2. Metaph.

Sicut se habet oculi nyctioracis ad lūmē diei, sic se habet animæ nostræ intellectus ad manifestissimā naturæ.

Ibidem.

Natura agit propter finem.

Idem libro 1. de celo et mundo.

Deus et natura nihil faciunt frustra.

Idem libro 2. de celo et mundo.

Natura ex possibilibus semper facit quod optimum est.

Ibidem.

Natura nihil irrationabiliter vel frustra facit.

Ibidem.

Mirabilia naturæ multa sunt.

Idem libro 2. de generatione et corruptione.

Natura semper desiderat, quod melius est.

Idem libro 3. de Anima.

Natura nihil facit frustra, nec deficit in necessarijs, nec abundat in superfluis.

Idem de respiratione et expiratione.

Naturam nihil videmus frustra facere.

Idem libro 8. de animalibus.

Natura dat unicuique, quod sibi conueniens est.

Ibidem libro 15.

Infinitum natura respuit.

Ibidem libro 16.

Natura est sicut rector et rector.

Idem libro 17. de Animalibus.

Omne quod facit natura, est secundum ordinē.

Aristot. libro 1. Ethicorum.

Ratio vel natura semper deprecatur ad optima.

Idem libro 3. Ethicorum.

In naturalibus desiderijs pauci peccant.

Idem epi. ad Alexandrianum.

Natura modicum petit, opinio immensum.

Cicero libro 1. Tusculanarum Questionum.

Teneamus ut nihil censeamus esse malū, quod sit a natura datum hominibus.

Idem libro 1. de Legibus.

Et quidem natura duce, errare nullo pacto potest.

Ibidem.

Nec est quisquam gentis vilius, qui ducem naturam nactus, ad virtutem venire non possit.

Idem libro 2. de Legibus.

Natura norma legis est.

Idem libro 1. de Natura deorum.

Non vides quā blanda conciliatrix, et quā sollicita sui sit fœtus natura.

Ibidem.

Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest.

Idem libro 2. de Natura deorum.

Zeno igitur naturam sic diffinit, ut eam dicat esse ignem artificiosum ad gignendum progredientem viam.

Ibidem.

Natura à Zenone dicitur consultrix et prouida, vtilitatem opportunitatem omnium.

Ibidem.

Sequitur ut doceat omnia subiecta naturæ, eaque ab ea pulcherrime regi. Sed quid sit ipsa natura, explicandum est ante breuiter, quo facilius id quod docere volumus intelligi possit. Nam que alij naturam esse censent vim quandā siue rationem scientiæ motus in corporibus necessarios. Alij autem vim participantem rationis atque ordinis tanquā viā progredientem declarant remque, quod cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur. Cuius solertia nulla ars, nulla manus, nemo opifex cōsequi possit imitando.

Cicero libro 1. de Diuinatione.

An vero illa nos terrent, siquādo aliqua portētofa, aut ex pecude, aut ex homine nata dicitur, quorū omniū, ne simlōgior, vna ratio est.

Quicquid enim oriū qualecūque est, causam habeat à natura necesse est, ut ita si præter cōsuetudinem extiterit, præter naturā tamē nō possit existere.

Cicero de Senectute.

Ut nauem et ædificium idem destruit facillime, qui struxit, sic hominē eadē optime quæ conglutinauit, natura dissoluit.

Ibidem.

Omnia vero quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis.

Cicero Rhetoricorum nouiorum libro 4.

Docet nos ipsa natura quid oporteat fieri.

Menander.

Id est, natura dat omnia et colligit natura.

Ibidem.

Id est, natura dat omnia et colligit natura.

Ibidem.

Natura omnibus doctrinis imperat.

Ibidem.

Natura uniuscuiusque enim generis est patria.

Ibidem.

Naturam malam mutare non facile.

Ibidem.

Mores mali naturam permutant.

Propertius libro 2. elegia 22.

Unicuique dedit naturam creatorem.

Horat. in Arte poetica.

Tu nihil imita dices, faciesque Minerva.

Ibidem.

Format

Format enim natura prius nos intus ad omnem

Fortunarum habitum, iuvat aut impellit ad iram.

Horatius Sermorum lib. 2. satyra 22.

Nam propria telluris heron natura, neque illum

Nec me, nec quemquam statuit, nos expulit ille.

Illum aut nequities aut uasri inscitia iuris,

Postremum expellet, certe viuacior heres.

Nunc ager umbreni sub nomine nuper ossi

Dictus, erit nulli proprius, sed cedet in usum

Nunc mihi, nunc alij.

Ibidem.

Naturam expelles furca, tamen usque recurret.

Iuuenalis satyra 14.

Namquam aliud natura, aliud sapientia dicit.

Naufragium græce ναυαγισμός, uel ναυαγισμός.

naufregor, et ναυαγισμός et ναυαγισμός dicitur.

Est autem naufragium naue fracta

rerū et corporū submersio, quod plerumque cō

tingit casu fortuito propter vim tempestatis

vel fulminis, diciturque à nauis et frāgo. Nauis

vero græce ναῦς, uel ναῦς dicitur: unde nauale, in

quæ naues stant seu fiunt, et nauus celer, cuius cō

trarium est ignauus, à quæ ignauus desidia ipsa

et ignaue aduerbiū desidiōse, et nauo verbū,

quod est aliquid strenue facio, et naumachia, i.

nauale præliū, à ναῦς nauis, et μάχη præliū: unde

et monomachia singulare certamen, à μόνον so

lū, et μάχη pugna, de qua supra in dictione Mo

nachus. A nauis pariter fit nauarcus, i. nauis

princeps, et nauclerus qui nauē regit, qui nauic

ularius dicitur: et nauigo, hoc est nauis iter

facio, et nauigiū ipsa nauis, et nauigatio ipsa

profectio, et nauicula parua nauis. Nauta siue

nauita, qui in nauiganda se exercet. De ali

quibus nauigationis instrumētis, vide supra

in Militaris prudentia.

Plautus in Rudente.

Qui homo sese miserum et mendicium dolet,

Neptuno credat sese atque etatem suam.

Terentius Comœdia 4.

Fortunate nescis quid mali præterieris, qui nunquam in

gressus es mare.

Horatius Carminum, lib. 1. Ode 3.

Milrobis, et es triplex,

Circapectus erat, qui fragilem truci.

Commisit pelagoratem,

Primus, nec timuit præcipitem Aphricū,

Decebatem aquilonibus.

Ibidem.

Ne quicquam deus abscedit,

Prudens oceano dissociabili

Terras, si tanen impie

Non tangenda rates, transiliunt uada.

Audax omnia perpeti,

Gens humana truit, per uetulum nefas.

Iuuenalis satyra 12.

I nunc et uentis animam committe, dolato

Confusus ligno, digitis à morte remotus.

Quattuor ac septem, si sit latissima tæda.

Mox cum reticulis, et pane, et uentre lagena,

Affice sumendas in tempestate secures.

Iuuenalis satyra 14.

Parcat tunicis licet atque lateribus,

Curatoris eget, qui nauem mercibus implet,

Ad summum latus, et tabula distinguitur unda.

Necessitas siue necesse, græce ἀνάγκη, uel ἀνάγκη.

neccessarius dicitur. Est autem ne

cessarium, quod non potest aliter se habere,

secundum Arist. lib. 4. Metaphy. Vel sic.

Necesse est, quod vi aliqua cogente fieri opus est. Di

cuntur autē necesse, necessum, necessarius, ne

cessitas, necessitudo, a cesso, quod est ab ope

re vaco. Virgi. Et si quid cessare potes, requie

sce sub umbra. Cesso vero a cedo venit.

Necessitas et necessitudo eiusdē significati, mo

do pro vi quadam urgente accipiuntur, mo

do pro vinculo quodam religiosæ cōiunctio

nis, à quo necessarij dicuntur, qui iure affinita

tis coniuncti sunt, quod nulla inter eos cessa

rio, hoc est separatio sit. Vel quod necessaria

inter eos officia conferantur.

Aristote. lib. 1. Rhetoricor.

De necessarijs et impossibilibus aliter se habere

non consiliatur, sed de contingentibus quæ

possunt aliter se habere, quæ in potestate no

stra sunt.

Valerius Maxi. lib. 2.

Humanæ imbecillitatis efficacissimum duramē

tum est necessitas.

Menander.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Id est, ἀνάγκη πόντος δαυλοῦντος ὄχλῳ.

Sed probitas magnos ingeniumq; facit.
Horatius Carminum lib. 4. Ode 4.
Fortes creantur fortibus, & bonis
 Est in iuuenis, est in equis patrum
 Virtus neq; imbellem feroces
 Progenerant aquila columbam.
 Doctrina sed uim promouet insita,
 Rectiq; cultus pectora roborat,
 Utique defecere mores,
 Deducant bene nata culpe.
Idem Sermorum libro 1. Satyra 6.
Non quia Mecenas Lydorum quicquid Hetruscos
 Incoluit fines nemo generosior est te,
 Nec quod auus tibi maternus fuit, atq; paternus,
 Olim qui magnis regionibus imperitarunt,
 Ut pleriq; solent, naso suspendens aduico
 Ignotos, ut me Libertino patre natum,
 Quam rodunt omnes Libertino patre natum,
 Cum referre negas quali sit quisq; parente
 Natus, diu ingenius, persuades hoc tibi uere.
Horatius Sermorum lib. 2. Satyra 5.
Et genus, & uirtus, nisi cum re, uilior alga.
Horatius epistoliarum lib. 1. epist. 21.
Maiores penitus nido extendisse loqueris,
 Ut quantum demas, uirtutibus addas.
Propertius lib. 1. Elegia 5.
Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti,
 Nescit amor priscis cedere imaginibus.
Iuuenalis Satyra 8.
Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
 Sanguine censeri? pictosq; ostendere uultus
 Maiorum?
Idem.
Totalicet ueteres exornant uiridique cere
 Atria, nobilitas sola est atq; unica uirtus.
Idem.
Quis enim generosum dixerit hunc, qui
 Indignus genere, & præclaro nomine tantum
 Insignit? non enim cuiusdam Atlantæ uocamus,
 Aethiopem cygnon paruum extortamq; puellam
 Europen, canibus pigris, scabieq; uetusta
 Leuius, & sicca lambentibus ora lucerna
 Nomen erit Tigris, pardus, leo, siquid adhuc est
 Quod fremit in terris uolentius.
Idem.
 Sed te censi laude tuorum
 Pontice noluerim, sic ut nihil ipse futura
 Laudis agas, miserum est aliorum incumbere fama.
Idem.
Omnem animi uitium tanto conspectius in se
 Crimen habet, quanto maior quæ peccat, habetur.
Idem.
At uos Troiogenæ uobis ignoscitis, & quæ
 Turpia cædoni uolesos, Brutosq; decebunt.
Idem.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam
 Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni.
Idem.
Malo pater tibi sit Theristes, diuinum tu sis
 Accida similis, Vulcaniaq; arma capeſſas
 Quam te Theriste similem producat Achilles.
Dantes Florent. paradisi canti. ca. 16.
Opocha nostra nobilitas sanguine,
 Se gloriari te de la gente ſai,
 Quia quidone laſſo nostro langue.
Idem.

Opaua nostra nobilitas sanguinis,
Si gloriari te de gente compellis,
Illic ubi affectus noster languet.
Franciscus Petrarca soneto 52.
Solo oue io era tra boschetti & colli,
 Vergogna hebbe di me: Chal cor gentile
 Basta ben tanto, & altro ſpron non uolli.
Idem.
Solus ubi eram intra uirgulta & colles,
 Erubui de meipſo, nam cordi nobili
 Id ipſum ſufficit, nec alterum ealcar expoſtulat.
Idem.
Nocumentum græce βιβλίον, & βιβλίον
 noceo dicitur, à noceoq; deducitur.
Proverborum cap. 26.
Sicut noxius est qui mittit sagittas & læceas in
 mortem, ira uir qui fraudulenter nocet amico
 suo, & cū fuerit deprehensus dicit, ludēs feci.
August. super Ioannem.
Facinus est quod agit indomita cupiditas, ut
 noceat alteri.
Augustinus de cura agenda pro mortuis.
Nec aliquid nocet fidelibus, negata eorum cor
 poribus sepultura, nec si exhibeatur, aliquid
 infidelibus prodest.
Hieronymus epistola 8.
Quantum ad peccati rationē pertinet, nocuit
 qui nocere disposuit.
Idem ad Celantiam.
Aliud quoq; est nocere, qd semper potes, aliud
 prodelle cum possis, aliud non facere, aliud
 nō operari bonum. Illud tibi rursus occurrit
 non sufficere Christiano, si vnā partem iusti
 tiæ impleat, cum utraq; præcipitur.
Ioannes Chrysost. de Reparatione lapsi.
Et si omnes qui mare & terram habitant, con
 ueniant ad lædendum, nocere nequaquam po
 terunt ei, qui à semetipſo non læditur.
Idem de Summo bono lib. 1.
Raro læditur homo ab extraneis, si sui eum nō
 lædant, magis enim insidijs nostrorum, quam
 aliorum periclitamur.
Bernardus in sermone.
Sed utinam soli impugnarent nos maligni spi
 ritus cum suggestionibus suis, & nihil noce
 rēt homines perniciosi exemplis, persuasio
 nibus importunis, sermonibus adulationis,
 vel detractionis, atq; alijs mille modis.
Seneca in epistolis.
Ridiculum est aliquem odio nocentis innocen
 tiam suā perdere: insidiosissime nocet, cui gra
 tiæ aguntur pro iniuria.
Lactantius Firmianus diuina institut. lib. 5.
Homo qui scientiā boni ac mali habet, abstinet
 se à nocēdo, etiā cum incōmodo suo, quod ani
 mal irrationale facere non potest, & ideo in
 ter summas hominis uirtutes innocentia nu
 meratur, quibus rebus apparet sapientissimū
 esse qui mauult perire quam noceat, ut id offi
 cium quo à mutis discernitur, seruet.
Notitia græce γνώσις, & γνώσις, nō
 tus, & γνώσις, notifico dicitur. Dicit autē no
 titia quadrupliciter. s. natura, potētia,
 habitus & actus cognoscēdi, ex b. Tho. col. 7.
vel

vel 8. vel 6. 4. c. *Paul. 2. ad Corin. ca. ult.*
Ipsi vos probate, an non cognoscatis uosmeti
 pſos.
August. in principio Soliloquii.
Nouerim te domine, nouerim me.
August. de Ciuit. dei lib. 4.
Scientiā celestium & terrestrium rerū magis æsti
 mare solet genus humanum, in qua profecto
 meliores sunt, qui huic scientiæ præponunt
 nosse seipſos.
Idem lib. 3. de Trinitate.
Laudabilior est animus cui nota est infirmitas
 sua, q̄ qui ea nō respecta uias siderū scrutat,
 etiā cogniturus eas, aut qui iā cognitas tenet.
Gregorius super Ezechie lib. 1. homi. 11.
Sicut concussa aqua imaginem respicientis nō
 reddit, sed solum cum est quieta, sic anima nō
 deprehendit se, nisi cum est quieta.
Gregorius Moralium super illud Job 24.
Perſolui in tenebris domos.
Quid domorum nomine, nisi conscientiæ desi
 gnatur, in quibus habitamus quæ contrectā
 do agimus.
Gregor. Moral. lib. 31.
Cognoscere se nō potest anima, quæ tota apud
 se nō est, & nisi etiā diuine luci appropinquet.
Bernardus super Cantica, homi. 36.
Volo proinde animam primo omnium scire se
 ipsam, quod postulat ordo rationis, quando
 qd nos sumus primū nobis est.
Idem.
Superbiam tibi parit ignorātia tui, cum melio
 rem quam sis decepta & deceptrix tua te co
 gitatio esse mentitur.
Bernardus ad fratres de monte.
Alia est cella interior, alia exterior: exterior est
 domus, ubi habitat anima cum corpore: inte
 rior conscientia quam habitare debet spiri
 tualis. Diligis cellam exteriorē, dilige
 potius interiorē.
Cassiodorus super Psal. Misere mei domine,
quoniam infirmus sum.
Magnus accessus ad deū est cognitio infirmita
 tis suę, locis corpora cōtinentur, animi autē lo
 cus est affectio sua. Magna est utilitas seruo
 dei propriā infirmitatē recognoscere, atq; in
 suis uirtutibus & meritis nullā fidutiā habe
 re.
Hugo lib. 1. de Claustro anime.
Melior es si teipſum cognoscas, q̄ si te neglecto,
 cursus siderum, vires herbarū, complexionē
 hominum, naturas animalium, celestium &
 omnium & terrestrium scientiā haberes. Multi
 enim multa sciunt, & seipſos nesciunt, cū sum
 ma philosophia sit cognitio sui.
Boetius de philoso. Consolat. lib. 2. proſa 5.
Humanæ quippe nature ista cōditio est, ut cum
 ceteris rebus cū se cognoscit, excellat: eadem
 tamen infra bestias redigitur, si se nosse desie
 rit. Nā cæteris animantibus se ignorare natu
 ra est, hominibus uero uitiū uenit.
Pittacus & Chilon.
γνώσις τοῦ ἑαυτοῦ ἡ σοφία. *Iuuenal. Satyra 11.*
Figendum, & memori tractandum p. store, siue
 coniugium querat, uel sacri in parte senatus
 esse uelut nec enim loriceam possit Achilles

Thersites, in qua se traducebat Vlyſes.
Ancipitem seu tu magno discrimine causam
 Protegere affectas, te consule, dic tibi quis sis,
 Orator uehemens, an Curius, an Matho, buccæ
 Noscenda est mensura tuæ, spectandaq; rebus
 In summis minimisq; *Perſus.*
Tecū habita, & noris q̄ sit tibi curia supellex. *Idem.*
 Nec te quæſieris extra.
Monacula græce μνηστῆρες, & μνηστῆρες, confor
 dicit. Et est culter ratorius, quod nouare, hoc
 est nouum facere uideatur.
Nouerca græce πατρίστῃς, & πατρίστῃς, dicitur: & est
 ea, quam quis liberis sublatiſ, nouam
 uxorem ducit arcendę familiæ gratia,
 secundum Pompeium. Dicitur autem q̄ noua
 à patre superinducatur, ita & vitricus quasi
 nouitricus, q̄ nouus superinducatur à matre,
 Est enim mihi vitricus matris meæ uir,
Menander.
Μνηστῆρες οὗτοι εἰς τὸν οἶκον μνηστῆρες κερταῖ. *Idem.*
 Grauius nihil aliud nouerca malum.
Ex primo Epigrammaton.
Μνηστῆρες πρὸς τὸν οἶκον κερταῖ, οὗτοι εἰς τὸν οἶκον
οὗτοι εἰς τὸν οἶκον κερταῖ, οὗτοι εἰς τὸν οἶκον *Idem.*
 Nouerca priuignis semper malum, neq; amantes
 Saluant, Phædrum inspicere & Hippolytum,
Ouidius lib. 1. Metamorph.
 Lurida terribiles miscent aconita nouerca.
Obedientia græce ὑπακοή, & ὑπακοή, vel
 ὑπακοή, & ὑπακοή, dicitur. Est autē
 obedientia uolūtatis propriæ
 subiectio, secundum Ioannem
 Damascenum libro 3. cap. 4.
Obediētia hominis ad deū, est affectio uolūtatis
 cōiunctę deo, secundū b. Ansel. Obediētia hoīs
 ad hominem, est debita reuerētia minoris ad
 maiore. Obedio idē est qd pareo, & cōponitur
 ex ob & audio. Veteres etiam dicebāt obau
 dio pro obedio. *Genesis ca. 26.*
Dixit dominus ad Isaac: Tibi & semini tuo dabo
 vniuersas regiones has. Spondens, complens
 iuramentū, quod spopōdi Abraam patri tuo,
 & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœ
 li, daboq; posteris tuis vniuersas regiōes has,
 & benedicentur in semine tuo omnes gentes
 terræ, eo quod obediērit Abraam uoci meæ,
 & custodierit præcepta & mandata mea, &
 cærimonias legesq; seruauerit.
Ecclesiastes cap. 8.
Qui custodit præceptum, non experietur quic
 quā mali. *Regum ca. 15.*
Melior est obedientia, quā uictima.
Proverborum 21.
Vir obediens loquetur uictorias.
Paulus ad Ephesios ca. 6.
Serui obedite dominis carnalibus cum timore
 & tremore, in simplicitate cordis ueſtri, sicut
 Christo, nō ad oculū seruientes, quasi hominib;
 bus placentes, sed ut serui Christi faciētes uo
 luntatē dei, ex animo cum bona uolūtate ser
 uientes

uientes, sicut domino & non hominibus.

Paulus ad Colossenses cap. 3.

Serui obedite dominis carnalibus per omnia, non ad oculū seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes dominum.

Petrus epist. 1. cap. 1.

Castigantes animas vras in obediētia charitatis,

Actuum apostolorum cap. 5.

Obedire oportet deo magis quam hominibus.

Aug. & hab. 11. q. 4. ca. Non semper.

Non semper malum est, non obedire precepto, cū dominus iubet ea quę sunt contraria deo, tunc ei obediendum non est.

Idem & hab. 11. q. 3. ca. Ita corporis. § Qui resistit.

Qui resistit potestati, dei ordinatiōi resistit, sed quid si illud iubeatur, quod non debeas facere? Hic sane contemne potestatem, ipsos humanarū legū gradus aduerte. Si aliquid iusserit curator, faciendū est, tamē si cōtra proconsul iubeat, nō utiq; contēnis potestatem, sed eligis maiori seruire, nec hinc debet minor irasci, si maior prelati est. Rursus si ipse cōsul aliquid iubeat, & aliud iubeat imperator, vel si aliud iubeat imperator, & aliud deus quid iudicas? maior potestas deus. Da veniā o imperator, tu carcerē, ille gehennā minatur. Hinc iā tibi assu mēda est fides tua, tanq; scutum in quo possis omnia ignea iacula inimici extinguerē.

Aug. Donatistis, & hab. ibidem. ca. Imperatores.

Imperatores si in errore essent (quod absit) & pro errore suo cōtra veritatē leges darēt per quas iusti cōprobarentur & coronarētur, & nō tamē faciendū qd illi iubēt, quia deus prohibet: sicut iusserat Nabuchodonosor, ut aurea statua adoraretur, quod qui facere noluerūt, deo talia prohibēti placuerūt. Quādo autē imperatores veritatē tenēt, pro ipsa cōtra errorem iubēt qd quisq; contēpserit, ipse sibi iudiciū acquirit: nā inter hoīes pōenas luit, & apud deū frontē non habebit, quia hoc facere noluit, quod ei per cor regis ipsa veritas iussit.

Aug. 2. Confess. & hab. dist. 3. ca. Quę contra.

Generale quippe pactū est societatis humanę obtemperare regibus suis, quāto magis deo regnatori vniuersę creaturę suę, ad ea quę iusserat sine dubitatiōe seruiendū est. Sicut em̄ in potestatibus societatis humanę maior potestas minori ad obediendū præponit, ita deus omnibus.

Aug. de opere monachorum.

Quid iniquius quā velle sibi obtemperare a minoribus & nolle obtemperare a maioribus.

Aug. in lib. quęst. Gen. & hab. 26. q. 5. ca. Est ordo.

Est ordo naturalis in hominibus, ut seruiāt faminæ viris, & filij parentibus: quia in illis hæc iustitia est, ut maiori seruiat minor.

Hieron. in epi. ad Ephē. & hab. 11. q. 3. ca. Si dominus.

Si dominus ea iubet quę non sunt aduersa sanctis scripturis, subiiciatur domino seruus. Si vero contraria præcipit, magis obediat spiritus, quā corporis domino.

Gregorius, & hab. 10. q. 3. ca. Quid ergo.

Quid ergo mirū si peccator homo obediētiā in presentis vitę breuitate se subiicit, quādo hæc mediator dei tenuit, & tenendā præcepit, & cū obediētes remunerat, nō relinquit. Scien dū tamē est, nunq; per obediētiā malū fieri, aliquādo autē per obediētiā debet bonū (qd agitur) intermitteri, neq; in paradiso arbor mala extitit, quā deus homini ne cōtingeret interdixit, sed ut melius per obediētiā meritū homo bene cōditus cresceret. Dignū fuerat ut etiā a bono prohiberēt, quatenus tanto verius hoc quod ageret virtus esset, quāto & a bono cessans auctori suo se humilē & subditū exhiberet.

Greg. lib. 12. Moralium.

Obediētia nō seruili metu, sed charitatis affectu seruāda ē, nō timore pōnē, sed amore iustitię.

Idem lib. 35. Mora. tractans illud: Melior est

obediētia quā uictimæ.

Obediētia sola virtus est, quę mēti cæteras virtutes inserit, insertasq; custodit. Melior est obediētia q̄ uictimæ, obediētia uictimis iure præponitur, quia per uictimas aliena caro, per obediētiā vero propria uolūtas mactatur.

Bernardus in sermone de Epiphania.

Si vis esse sapiens, esto obediens, sic enim scriptum est: Concupiscis sapientiam? serua mandata, & dominus dabit illam tibi.

Bernardus super Cantica.

Bonus obediens dat suum velle & suum nolle, ut possit dicere: Paratū cor meum deus, paratū cor meum, paratū quodcūq; præcepe ris facere, paratū ad nutum citius obedire. Paratū tibi vacare, proximis ministrare, me ipsum custodire, & in celestium contēplatione requiescere. Amabilis socijs, omnibus est officiosus, & nulli onerosus, deuotus ad deū, benignus ad proximum, sobrius ad mūdum, domini seruus, proximi socius, mundi dominus. Superiora habet ad gaudium, equalia ad confortium, inferiora ad seruitium.

Bernardus de precepto & dispensatione.

Perfecta obediētia legem nescit, terminis non artatur: nec contenta angustijs professionis largiori uolūate seruit in latitudine charitatis, & ad omne quod iniūgitur spontaneo vigore liberalis, alacrisq; animi motum non cōsiderans in infinitam libertatem extenditur.

Ibidem.

Melius est obedire deo q̄ hominibus, & ipsis melius magistris quā discipulis. Porro in magistris melius nostris quā extraneis, quibus autem melius constar obedire, ipsis proculdu bio non obedire est detestabilius.

Ibidem.

In obediendi ratione hæc generalis regula tenetur, ut in difficilioribus quidem agendis, obediētiā quā prauaricatio grauior iudicetur, & in facilioribus minusq; onerosis contemptus damnabilior æstimeretur.

Ibidem.

Solum censeri fregisse votum, violasse propo situm,

sicū, prauaricasse pactum, qui & præceptū cōtempserit & remedium. Nam illum sane dico securū, qui etiam si interdum obedire præterierit, consilium non respuit pœnitentię.

Ibidem.

Si iubete seniore ut sileā, verbū mihi forte per obliuionē elabitur, reū me cōfiteor obediētię, sed venialiter. Si ex contēptu sciēs, & delibetās spē in verba prorupero, & rupero siletiū legem, prauaricatore me cōstituo, & criminaliter, & si impœnitens perseuero usq; ad mortem, peccauī damnabiliter.

Leo Papa, & hab. 2. q. 6. cap. Qui scit.

Qui scit quibuscūq; præpositū, non moleste ferat aliquē sibi esse prælatū, sed obediētiā quā exegerit etiā ipse rependat, & sicut nō vult grauis oneris sarcinas ferre, ita nō audeat alijsim portabile onus imponere. Discipuli enim sumus humilis & mitis magistri, dicentis: Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.

Hugo de 12. abusibus.

In obediētiā morbus ex superbix tumore procedēs, sicut sanies ex vlcere, sic ex superbia cōtempus manat. Hoc autē tribus modis mederi solet, videlicet emplastro, vnguento & ferro. I. exēplo boni operis, verbo exhortationis, & disciplina correctionis. Cum enim vlcus non emittit per confessionē saniē, vel ex cōmotio ne nō permittit emundationē, restat ut ferri recipiat infusionē, i. correctionem disciplinę.

Cyprianus de 12. abusibus.

Sicut fructus nō inueniūt in arbore, in qua flos prius nō apparuit, sic in feneſtate honorē legitimū cōsequi non poterit, qui in adolescentia disciplinę alicuius exercitatione nō laborauit. Disciplina igitur absq; obediētia qualiter fieri poterit? Adolescens ergo sine obediētia, adolescens sine disciplina est.

Homerus in 11. liados. & sunt verba Nesto.

ad Achillem & Agamemnonem.

Μαλὸν πείθεσθαι καὶ ὑμῶν, ἢ πείθεσθαι ἀλλήλων.

Sed obedite & uos, quoniam obedire melius est.

Pythagoras.

πρὸς τὸν ἄνδρα λέγει, ἡγεῖσθαι τὴν ἐπιταγήν.

Mitibus pare sermonibus, operibus conducibilibus.

Periander.

Ἐρχομαι ἐπὶ τὴν ἰ. Principibus pare.

Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἰ. cede magnis iuris.

Pittacus.

Ὡς οὐκ οὐκ ἰ. Legibus pare.

Seneca Tragœdia 7.

Acquom atq; iniquum regis imperium seras.

Plautus in Stichō.

Faciendum est id nobis, quod parentes imperant.

Virgilius in Bucolicis ægloga 5.

Tum maior, tibi me est æquum parere Menalca.

Virgilius Aeneidos lib. 2.

Tunc qua parentis

Iussa time, neu præceptis parere recusa.

Dantes Floren. paradisi, canti. 26.

Hor. sigliol mio, non il gustar del legno

Fu per se la cagion di tanto esilio.

Ma solamente il trapassar del segno.

id est.

Nunc fili mi non gustati ligni

Fuit per se causa tanti exilij,

Sed dumtaxat transgressio ipsa signi.

Obiectus græce ὑποκείμενον ὁ ὅτι ἐνδεῖς ὁβῆτο di citur. Est autem obiectus oppositio cuiuscūq; rei ac etiam verborum. Ita & obex, hoc est obiectio cuiuscūq; rei, Virgil. Intra se vasti Proteus tegit obice saxi. Philosophi tamen obiectū vocant, quicquid cerni potest, hoc est quicquid oculis obijciatur, vel sic: Obiectū non est materia ex qua, sed est materia circa quā. Et obiectū habet rationē formæ inq̄tum dat speciē, secundū b. Tho. pri. secund. q. 18. art. 2. Ab obijcio, quod est oppono hæc deducuntur.

Obiurgatio græce λυσιτερία. ar. 5. & λυσιτερία obiurgatio dicitur. Est autem obiurgatio idem quod reprehensio, unde vero dicatur, vide supra in iurgium.

Oblatio græce προσφορά. ar. 5. & προσφορά oblatio dicitur. Est autem oblatio omne quod exhibetur in cultu dei. Sacrificium vero si inde fiet aliquid sacrum consumendum, secundum b. Tho. secunda secundæ, q. 85. art. 3.

Obligatio græce δεσμός. ar. 5. & δεσμός obligatio dicitur. Est autem obligatio iuris vinculum, quo necessario astringimur ad aliquid dandum vel faciendum, ut habetur insti. de ob. in prin.

Obligatio idem est quod deuinctio, unde obligatus & obligatio veniunt.

Obluio græce λήθη. ar. 5. & λήθη obliuio dicitur. Est autē obliuio præteritorū aut futurorū laborum per laudē compositorum, aut componendorum voluptaria & voluntaria, ac grata iucundaq; prætermisio, omniūq; honestarū rerum ignaua perditāq; negligentia. Hinc obliuiosus qui facile obliuiscitur.

Oblucutio græce καταστροφή. ar. 5. & καταστροφή maledico dicitur. Quid autem sit, & quomodo differat ab exprobratione, vide supra in Exprobratio.

Obseruantia græce παρατήρησις. ar. 5. & παρατήρησις obseruatio dicitur. Est autem obseruantia per quā homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignamur, secundum Ciceronem in Rhetoricis. Huius contrarium est despicientia inobseruantiaq; cum quadam animi auersione.

Obseruantia est sub pietate sicut pietas sub religione, & est virtus specialis, per quam honorantur personæ in dignitate constitutæ, ex b. Tho. secunda secundæ, q. 80.

Obseruare aliquando est callide aduertere. Teretius in Andr. Obserues filiū quid agat, quid cum illo cōsiliū capiet, Componitur autē ex ob & seruo, unde venit asseruo, q̄ est custodio.

Obscuritas græce ὀψιμα. ar. 5. & ὀψιμα obscuritas dicitur, veniuntq; obscuritas & obscurus a cura, quod ea quę lumine carent, curam nobis obijciant. Est quę proprie obscurum, quod est sin

est sine lumine. Per metaphorā interdum pro ignobili ponitur, interdum pro recto, latenti & abscondito, vnde obscuram orationē dicimus, vel obscurū sermonē, quod ænigma dicitur. Est enim ænigma quæstio verborū obscuritate inuoluta, secundū b. Tho. 2. Senten. dist. 23. q. 2. art. 1. Vel ænigma est obscura allegoria, secundū Quintil. Est autē ænigma græca dictio *αἰνιγματική*. vnde *αἰνιγματικός* dicitur.

Obstinatio græce *ἀνιδία*. vnde *ἀνιδίως*. vnde *ἀνιδίως* dicitur. Estq; pertinax, impudētē tenax, quasi omnino tenax, secundum Isid. lib. Etymologi. Differunt tamē pertinax & perseverans: quia perseverans est q̄cum oportet, pertinax vero plus q̄ oportet. Obstinatus est ille qui persistit in ratione pueri sa abstīnēs a bonis, sicut continēs proprie est qui persistit in ratione recta a prauis concupiscentiis abstīnēs. secundū b. Tho. secunda secunde, q. 155. art. 1. Ab obstino verbo quod significat obfirmo, venit obstinatio, hoc est animi firmitas: & obstinatus, obfirmatus.

Aethum apostolorum cap. 4.

Turum est tibi contra stimulum calcitrare.

August. lib. 3. Confessionum.

Suspirabā ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea volūtatē: velle meū tenebat inimicus, & in de funes mihi fecerat. Ex peruersa em volūta te facta est cōsuetudo, & dū cōsuetudini nō resistitur, facta est necessitas. Quibusdā annu lis libimet annexis tenebat me stricte dura feruitus.

Idem epistola ad Marcellum.

Interest in quantum & in quibus rebus erretur, & quā facile se quis corrigat, vel quāta per tinacia suum defendere conetur errorem.

Bernardus in epistola 252.

Ob hoc inflexibilis & obstinatē mentis malum punitur æternaliter, licet temperaliter perpe trati, quia quod breue fuit tēpore vel opere, longū esse cōstat in pertinaci volūtatē, ita vt si nunq̄ moreret, nūq̄ velle peccare desineret. Imo semper viuere veller, vt semper peccare posset.

Hugo de 12. abusibus.

Tres sunt species obstinatorū. Prima, eorū qui ex correctione proficiūt: secunda, eorū qui ex cōmonitione deteriores fiunt: tertia, eorū qui emendationē promittūt, sed nō faciūt. Ex correctiōe Manasses factus est melior, Nabal ex cōmonitione deterior, Pharao ex afflictio ne deterior.

Seneca in Prouerbis.

Tunc est consummata infelicitas, vbi turpia nō solū delectant, sed etiā placent, & desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores fiunt.

Aristot. lib. 1. Physicorum.

Cōtra negates prima principia nō est disputan dum.

Cic. lib. 1. de fin. bonorum & malo.

Nec cū iracūdia, aut pertinacia recte disputari potest.

Valerius Maximus lib. 7.

Inutiliter aliquid concupiscere, & eo perseverā ter morari, exitio vicina ea dulcedo est.

Francis. Petrar. Cantil. 42. stantia 3.

Che vo cangiando peso

Ne cangiar posso obstinata voglia.

Occasio græce *ἀφορμή*. vnde *ἀφορμή* dicitur. Est autem occasio opportunitas tēporis casu proueniens. Venitq; ab occi do penult. breui, quod modo significat obue nio, ab ob, quod est circū, vel propter, & cado. Occido etiā nonnunquā interimor significat, vnde occasus, hoc est interitus. Aliquando ca do, vnde sol occidere dicitur, quia cadere vi detur dum mergitur, & occasus solis ipsa mer sio solis.

Phocylides.

ἡμεῖς δὲ τοῦ αὐτοῦ, μὴ δὲ ἀντιπνεῖν ἀνέμοισι. Id est,

Occasioni obtempera, & noli spirare contra uentos.

Menander.

ἀπαντᾷ καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Omnia tempestiue gratiam habent.

Idem.

ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Occasio enim est legibus potentior multo.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Occasiones autem dissolunt tyrannides.

Idem.

ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Occasionem nactus enim pauper potest multum.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Multarum rerum occasio est causa.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Multos occasio viros non existentes facit.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Celerime occasio permutat res.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Occasionem precare ubiq; propitiū habere.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Quam magnum paruum est in tempore datum.

Idem.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est,

Hora omnia uitæ iudicat pulchre.

Periander.

καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ὥρην. Id est, Occasionem expecta.

Otiōsitas græce *ἀπραγμοσύνη*. vnde *ἀπραγμοσύνη* dicitur. Est autem otiositas cū quis quiete necessaria salutis corporis acce pra vacat ab aliquo opere spiritali, vel cor porali, & hæc est filia acedia. Otium est vaca tio a labore, cuius contrarium negotium est. Aliquādo otium pro literario studio capitur.

Prouerbiorum ca. 10.

Qui congregat in messe filius sapiens est, qui autem sterit æstate, filius confusionis.

Ecclesiastici ca. 38.

Multam malitiam docuit otiositas.

Ecclesiastici ca. 50.

Operamini opus vestrū ante tempus. s. iudicij.

Ioannes in euangelio cap. 4.

Me oportet operari dum dies est.

Idem ca. 12.

Ambulate dum lucem habetis.

Mattheus ca. 20.

Quid hic statis tota die otiosi.

Paulus ad Theosal. 2. ca. 4.

Qui non laborat, non manducet.

Idem ad Ephesios, cap. 5.

Videte quomodo caute ambuletis, nō quasi in sapientes, sed vt sapientes redimentes tēpus.

August.

August. de Ciui. dei, lib. 19.

In otio nō debet esse iners vacatio, sed aut in quisitio veritatis aut inuentio.

Hieronymus libro 3. contra Rufinum, dicit

fuisse sententiam Aristotelis.

Oneratis superponendū, deponentibus nō cō municandū: id est, ad virtutē incedentibus augēda præcepta, tradētes se otio relinquen dos.

Hieronymus epistola 77.

Non sufficit a malis esse otiosum, si quis fuerit a bonis otiosus.

Idem.

Occupandum est bonis rebus ingenium, & san & conuersationis vsus altius inferendus.

Grego. Moral. 5. super illud Thren. 1. Viderunt eam

hostes, & deriserunt sabbathum eius.

Hostes sabbatha derident, cum maligni spiri tus ipsi vacationis otia, ad illicitas cogitatio nes pertrahunt.

Ioannes Chryso. super Ioannem, homi. 26.

Peruersi facti sumus ab otio.

Idem.

Nam laborare nos corrumpere assuevit.

Seneca epistola 1.

Quædam tempora nobis eripiuntur, quædam subducuntur, quædam effluunt, turpissima ta men iactura quæ per negligentiam fit.

Idem.

Magna pars iā præterijt. Quicquid ætatis retro est, mors tenet: dum differtur, vita transcurrit.

Idem.

Omnia aliena sunt, tempus tantum nostrū est.

Seneca epistola 58.

Otiosus nō sibi viuit, sed quod turpissimum est, ventri & somno.

Idem.

Ille non viuit, qui nemini viuit.

Idem epistola 109.

Non dedit nobis natura tempus, vt aliquid ex eo vacet perdere.

Seneca in Prouerbis.

Quies tibi non desidia sit, & cum ab alijs ludi tur, tu sancti aliquid honestiq; tractabis.

Seneca Tragedia 7.

Miseras lenit quies.

Idem Trag. 8.

Omnis niniū longæ properanti mora est.

Seneca libro de Clementia.

Emollit otium vires, sicut rubigo ferrum.

Idem.

Fax immota torpet, ignem agitata restituit.

Aristoteles libro 4. Ethicorum.

Requies & ludus in vita vident esse necessaria.

Aristoteles libro 7. Ethicorum.

Maior est delectatio in quiete quā in motu.

Aristoteles libro 8. Politicorum.

Omnis laborans requie indiget.

Cicero libro 1. de Natura deorum.

Mihi enim qui nihil agit, esse omnino nō videt.

Salustius in Iugurtha.

Proditionum consilia per otium ex loci oportunitate capiuntur.

Idem.

Etenim ignauia nemo immortalis factus est, ne que quicquā parens, liberis, vt æterni fie

rent, ignauiam optauit, magis vt boni & honesti vitam suam agerent.

Q. Curtius de gestis Alexandri libro 3.

Omnia Alexander facilius quā moram per peti poterat.

Idem libro 5.

Fatigatis necessaria quies est.

Valerius Maximus lib. 8. cap. 8.

Otiū, industriæ & studio, maxime contrarium videtur.

Idem lib. 7. titulo, Sapienter dicta aut facta.

Appiū Claudii crebro solitū dicere accepimus, negotiū populo Romano, melius q̄ otiū com mitteri, nō qui ignoraret q̄ iucundus tranquillita tis status esset, sed q̄ animaduerteret præpotē tia imperia agitatione rerū ad virtutē cape scendā excitari, nimia quiete in desidiā resol ui. Et sane negotiū nomine horridū ciuitatis nostræ mores in suo statu continuit. Blandæ appellationis quies, plurimis vitij respergit.

Valerius Maximus lib. 8. de otio.

Homerus quoq; ingenij celestis vates, nō aliud sensit vehemētissimis Achillis manibus cano ras fides aptado, q̄ vt eorum militare robur le ni pacis studio relaxaret.

Menander.

ὅτι τὰ ἀλάστον ὄντα, ἢ καὶ τὰ κατὰ τὴν φύσιν. Id est,

Quam multa mortalibus otium facit mala.

Terentius Comœdia 4.

Quid credebas dormienti tibi confecturos deos?

Ouidius lib. de Remedio amoris.

Oti si tollas periere Cupidinis arcus,

Contemptaq; iacent, & sine luce faces.

Ouidius lib. 1. de Ponto, Elegia 6.

Cernis ut ignauum corrumpan otia corpus,

Et uitium capiant, ni moueantur aque,

Catullus Elegia 3.

Dulce uiaiori laso in sudore leuamen,

Cum grauis exustus æstus huius at agros.

Lucanus libro 1. Pharsalia.

Tolle moras semper, nocuit differre paratis.

Idem libro 4.

Variam semper dant otia mentem.

Baptista Mantuanus Parthenices libro 1.

- Homini labor utile semper

Calcar erit, segni pigros rubigine sensus

Otia corrodunt, sopitaq; pectora torpor

Noxius obliquat, ferrum si transit in usus

Asiduo splendore micat, multaq; mitenti

Audet ad argenti deus aspirare superbum.

At si longa quies ierit suscatur, & atram

vertitur in scabiem, celeriq; absimitur æuo.

Oculus græce *ὀφθαλμός*. vnde *ὀφθαλμικός*. vnde *ὀφθαλμικός* dicitur. Est autem oculus rū morbus dicitur. Oculi dicuntur, quia ciliōrū regminibus eos deus occuluit, secundū Varr.

Odor græce *ὀσμή*. vnde *ὀσμή* dicitur. Est aut odor natura quædā in humido ab enchymo sicco impres so, secundum Aristot. lib. de Sensu & Sensato.

Odium græce *μισός*. vnde *μισός* dicitur. Est autem odium ira inueterata, secundum Ciceronem li bro quarto Tusculanarum quæstionum.

Odium

Odiū est vetus ira ex pluribus causis collecta, diuturno tempore perseverans, secundum Augustinum libro Diffinitio.

Odiū est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehensum ut discōueniens, sicut amor est cōsonantia eius ad cōueniēs: secundū b. Tho. prima Sec. q. 29. ar. 1. 2. Odiū deducitur ab odi verbo anomalo, quod significat odio habeo: à quo osus & perosus dicitur qui odio habet, hinc odiosus interdum qui habet odio, interdum molestus. Terent. Si porro odiosi esse pergitis.

Odiū differt ab inuidia, q. odiū in brutorū etiam natura comperitur, ut est inter egithū & acāthidem, quorum nec cruor quidē cum interfecti fuerint, commisceri potest: quod si forte miscueris, rursus fluit & separatur: inuidia vero humanū genus nō excedit, secundū Plutarh. in lib. de differentijs odij & inuidiæ. Odiū item differt ab inuidia, quia nemini iuste inuidemus, odio vero iuste q̄plures habentur, sicuti qui neq. malorum consuetudine fungiunt: multi odio se habēt, nemo sibi inuidet. Odiū dei est filia luxuriæ, odiū vero proximi est filia inuidiæ. *Leuitici 19.*

Non oderis fratrem tuū in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. *Proverborum ca. 10.*

Odiū suscitāt rixas, & vniuersa delicta operit charitas. *Ibidem 27.*

Meliora sunt vulnera diligentis, quā fraudulenta oscula odientis.

Ioannes apostolus primæ cap. 2.

Qui dicit se in luce esse & fratrem suum odit, in tenebris est vsq. adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo nō est: qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit q̄ vadat, quia tenebræ obæcauerunt oculos eius.

Ibidem ca. 3.

Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quoniam omnis homicida nō habet vitam æternam in se manentem.

Ibidem cap. 4.

Si quis dixerit quoniam diligo deū, & fratrē suū oderit, mendax est. Qui enim nō diligit fratrē suū quem videt, deū quem non videt quomodo potest diligere? & hoc mandatū habemus à deo, ut qui diligit deū, diligit & fratrem suū.

August. super Mattheum.

Odiū est inueterata ira, vbi odiū, ibi charitas esse nō potest: vbi charitas abest, ibi nil boni est. *Ibidem.*

Festuca in oculo ira est, trabs in oculo odiū est. *Ibidem.*

Mulum aliud est, quando quisq. irascens in aliquo verbo modum excedit, quod postea debeat poenitēdo. Aliud est seruare insidias in clausis in corde, multum postremo inter hæc verba scripturę: Turbatus est præ ira oculus meus: de illo autem aliquid dictū est, qui odit fratrē

suum homicida est: multum interest inter turbatum oculum, & extinctum: festuca turbat, trabs exstinguit.

Aug. in sermone consecrationis ecclesiæ.

Si admēsam cuiusq. potētis hominis nemo præsumit cōscissis vestibus & inquinatis accedere, quanto magis à conuiuiū æterni regis, id est ab altari domini, debet se vnusquisq. inuidiæ vel odij veneno percussus, iracundiæ furore repletus, cum reuerentia & humilitate subtrahere, propter quod dicitur: Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc venies offeres munus tuum, & iterū: Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?

Aug. super illud Psal. Perfecto odio oderam illos.

Hoc est perfecto odio odisse, ut vitia non homines oderis, nec vitia propter homines diligas.

Greg. in Pastoral. cap. 48.

Omnēs qui per discordiam separantur, à viriditate dilectionis arefcunt.

Gregorius in homilia.

Tunc bene animam nostram odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus, cum eius appetitum frangimus, eius voluptatibus reluctamur.

Idem super Matthe. 5. in homi.

Qui ergo motum nocendi habet in animo, debet iudicare se reum: si autem prodeat in contumeliam aduersus fratrem, eget reconciliatione: si autem non iudicat se reum, nec fratri vult reconciliari, ex contemptu perseverans in odio, reus erit gehennæ.

Gregorius lib. 10. Moral.

Vitam animæ quælibet culpa polluit, seruatus vero dolor contra proximum occidit, menti nāq. ut gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Sicut rex in imagine sua honoratur, sic deus in homine diligitur, & oditur. Non potest hominem odisse qui deū amat: nec potest deū amare, qui hominem odit. *Ibidem.*

Caro inimicum suum diligere nō potest, anima autem potest, quia dilectio vel odiū carnis in sensu est, animę vero in intellectu. Quando ergo nocemur ab aliquo, & si sentimus odiū, sed tamen exstingui volumus, cognosce quia caro nostra odit inimicū, anima vero diligit.

Ibidem.

Hæc est pugna periculosa, & hæc gloriosa victoria, qui poterit odisse quod amat, & amare quod odit.

Cassio. super illud Psal. Perfecto odio oderā illos.

Perfectū odiū, est homines diligere, & corū vitia semper horrere, nā in illa parte qua creatura dei sunt, amādos esse nō dubium est. In illa iniquitate horrēdi sunt, in qua se polluerunt.

Seneca in Proverbijs.

Peiora sunt testā odia quā aperta, & agnoscī amat qui odiū ostendit.

Ibidem.

Quamuis

Quāuis agas, ut ne quis merito tuo oderit, erunt tamen semper qui te odient. Seneca in Tragædijs. Simul ista mūdī rector deus posuit odiū atq. regnā: odia qui nimium timet, regnare nescit.

Seneca in Hercule furente Tragædia 1.

Si æterna semper odia mortales agent, nec ceptus unquam cadat ex animis furor: sed arma foelix teneat, infelix pareret. Nihil relinquent bella. Tū uastis ager squalabit arius subdita tectis face. Altus sepulchris obruct gentes cinis.

Idem Tragædia 7.

Professa perdunt odia uindictæ locum.

Aristoteles lib. 1. Rhetoricorum.

Amor & odiū & proprium commodum, sepe faciunt iudicem non cognoscere verum.

Cicero lib. de amicitia.

Molesta est veritas, si quidem ex ea nascitur odiū, quod est venenum amicitia.

Quid. Amorum uel de sine titulo lib. 2. Eleg. 2.

Si sapias o custos odiū (mibi crede) mereri

De sine, quem metuit quisq. perisse cupit.

Francis. Petrar. Can. 25. Stanza 7.

Segnor mirate como il tempo uola,

Et si come la uita

Fuge, & la morte ne sopra le spalle.

Voi siete hor quibi, pensate a la partita,

Che l'alma ignuda & sola,

Comien charriue a quel dobio so calle

Apassar questa ualle

Piaciui porre giu lodio & lo sdegno.

Venti contrarij alla uita serena:

Et quel che n'altrui poena

Tempo si spende, a qualche atto piu degno

O di mano o di negno,

In qualche bella lode,

In qualche honesto studio si conuerta,

Così quha gio se goge.

Et la strada dil ciel si troua aperta. Id est,

Domini animaduerte qualiter tempus uolat,

Et qualiter uita

Fugit, & mors sit supra dorsum nostrum.

Vos estis nunc hic, recessum ipsam discite.

Quod anima est nuda & sola,

Oportet ut perueniat ad uiam dubiam.

Ad transcendam hanc uallem

Placeat deponere odiū ac indignationem.

Veni contrarij uitam clauam reddunt,

Et id quod in alterius poena

Tempus amittitur, ad actionem digniorem

Manus aut in genij,

In quam piam pulchram laudem,

In aliquod honestum studium conuertatur,

Sic hic gaudetur,

Et uia celi patens reperitur.

Oeconomia græca dictio est, in quo uelut in gubernio, & in quo uelut in dispensatione rei familiaris dicitur. Hæc autem est prudentia rectiua multitudinis vnius familiae, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 48. Cuius finis est vltimus totum bene viuere secundū domesticā conuersationem, secundum eundem ibidem, q. 51. art. 3.

Offensio græce ἀπονομή. in. i. vel ἀπονομή. actus.

Offendo dicitur. Offendere & defendere proprie contraria sunt. Nā offendere est incurrere in aliquid atq. incidere. Terent. Offendi adueniens quendā mei loci hinc atq. ordinis hominem. Defendere vero est impellere. Quoniā vero qui incidunt in aliqd lædere sepe solent id in quod incidunt, & e contrario qui depellunt tūc tur, factum est ut offendere frequentissime pro lædere vsurpetur, & defendere pro ueri & quasi vim depellere. Offendere aliquando est inuenire. Varro: Romā regressus ibi nil offendi, quod ante annos quinquaginta reliquerim. Ab offendendo fit offendiculum, quod significat impedimentum, obstaculum & offensam.

Offensio atq. offensa ita differunt, quod offensio semper passive accipitur, offensa vero active. Cicero: In corpore egro odiosa est ois offensio. Idem: Cū tot eius offensas pati nō possem, inde discessi.

Officium græce καθήκον. actus. dicitur. Est autem officium actus congruus cuiusq. personæ. Vel sic: Officiū est quod quisq. efficere debet pro sua conditione personæ. In quo animaduerte oportet quid loco conueniat, quid tempori, quid rerum aut personarū dignitati: diciturq. ab officio. cis, q̄ antiqui pro officio utebantur. Hinc officiosus dicitur obsequiosus, & qui facile merentibus exhibet honorē, à quo officiose, id est cum officio & obsequiose. Officium etiam dicitur magistratus, vel quia honoris gratia institutus est, vel quia opē populo fert, vel quia ius quod vnicuiq. debet reddit. Cæterę vero artes actionem suā officium vocāt, vnde officij grāmatici, officij medici, officij architecti. Hinc fit officina. i. loc⁹ in quo artifices sua opera faciunt. Differt autē à taberna, quod officina est ubi opera efficiuntur, taberna ubi vendunt: vnde opifices & tabernarij dicitur. Cicero: Opifices & tabernarios atq. omnē illā fecē ciuitatū quid est negotij cōcitare? Tabernas etiā antiqui casas dixere q̄d ex tabulis fierēt.

Offectus græce ὀφέλιμος. in. i. vel ὀφέλιμος. dicitur. Quid autem sit, quo organo, quo medio, quo obiecto vratur, vide supra in arbore animæ. Similiter de alijs sensibus tam exterioribus q̄ interioribus.

Omissio græce παραλείψω. in. i. vel παραλείψω. actus. dicitur. Omissio importat prætermiſſiōem boni debiti in ordine ad legem diuinam vel humanā vel in ordine ad proximum. Primomodo opponitur iustitiæ legali. Secundo vero opponitur iustitiæ speciali, secundum bea. Tho. secunda secundæ q. 79. art. 3.

Opinio græce ὁπίσις. in. i. vel ὁπίσις. opinor dicitur. Est autē opinio actus intellectus declinantis in vnā partem contradictionis cum formidine alterius secundum bea. Tho. secunda secundæ q. 1. art. 4. Differūt autem sic opinio, fides, scientia, dubium, & scrupulus, quia opinio est assensus intellectus ad aliquid, non quia sufficere ter moueatur ab obiecto proprio, sed per quandā rōnabilem electiōnem voluntarie declinans in vnā partem magis quā in alteram cum dubitatione tamen, &

N formi-

ORATIO.

formidine alterius partis. Ita tamē quod ad illā partem quod formidat non haberetur ratio expresse concludens. Formidat tamen propter debilitatem rationis alterius partis: fides autem est cum certitudine absq; tali formidine. Scientia vero est assensus intellectus mori ab obiecto p se ipsum cognitis: sicut in principijs primis, vel per aliud sicut in conclusionibus, quarum est scientia: hæc ex bea. Tho. vbi supra. Dubium quid sit, vide supra in Dubium. Scrupulus est cum intellectus ex leuibus coniecturis seu medijs & multum debilibus mouetur ad vnam partem, & hæc etiam dicitur suspicio.

Opportunitas græce *ὁρμή* dicitur. *ὁρμή* est id quod commoditas, scribiturq; duplici p. nec venit ab opus: nec ab oportet sed ab ob & portus, quoniam nauiganibus maxie viles opatiq; portus sunt. Opportunum dicimus siue opportune accedere, quod pro desiderio nostro accidit, & diuerso importunum esse, siue importune fieri dicimusque sunt siunt ve præter rationem loci seu temporis seu personarum. Importunū igitur dicimus hominem procacem atq; molestum a quo importunitas dicta. Importunum pro inquieto & portu carente ponitur.

Oppositio græce *ἐναντιότης* dicitur. *ἐναντιότης* est oppositio. Est autem opponere ex aduerso ponere. Vnde opposita contraria, oppositio contrarietas. Sunt autem opposita quæ cunctæ circa idē simul, & ob rem eandem, aut ad idē extrinsecus a scientia esse nullo modo possunt. Quadriariam autē opposita dicuntur, vel vt ad aliquid sicut duplū & dimidium, vel vt contrarium sicut albū & nigrum. Vel sicut habitus & priuatio veluti visus & cæcitas. Vel sicut affirmatio & negatio quæ admodum homo sedet, homo non sedet.

Opprobrium græce *ὀνειδος* dicitur. Quid autē sit & vnde deducatur, vide supra in exprobratio. **O**pus græce *ἔργον* dicitur. *ἔργον* est id quod opus, & ipse operor, & ipse opus dicitur. Differunt autem opus & opera, quod opera sunt diurnum officiū: opus vero finis fructusq; secundum Vlp. iuriconsultum. Teren. vtrūq; vno versu optime expressit, quod in opere faciundo opere consumis tuq; hinc opere repretium. i. fructuosum ad rem pertinens. Aliquando tamen opus pro opera capi videtur. Virgilius: Mollibus ē stratis opa ad fabrilis surgit. Opus quandoq; pro necesse capitur, vt egrotanti est opus medico. Hinc oportet venis, quod significat pariter necesse est.

Ecclesiastici cap. 9.
Ibidem cap. 11.

Quodcunq; potest manus tua instanter operare. Mane semina semen tuum. *Iacobus epistola cap. 1.* Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat. Nūquid poterit fides saluare eum? *Ibidem.* Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est.

Aristoteles lib. 4. Ethicorum.

Qualis vnusquisq; est, talia dicit, talia operatur.

Ibidem lib. 10. Ethicorum.

In actionibus humanis minus creditur sermonibus quā operibus. *Ibidem.*

Quando sermones dissoluant operibus sensibilibus, tunc contemnuntur. *Ibidem.*

Delectatio tenet operantem in opere.

De hac materia habes supra in Acidia,

Labor, Otiositas.

Oratio græce *ῥησις* dicitur. *ῥησις* est id quod oratio, & oratio dicitur. Est autem oratio dicentis pius affectus in deum, secundum Augusti. & habet

4. sen di. 15. arti. 2.

Oratio est oris ratio per quam nostri cordis intima manifestamus deo, sec. Tho. 4. senti. dist. 15. & bea. Tho. secunda secunda q. 83. ar. 4.

Oratio est actus rationis practice, i. quia est vel petitio decentium a deo, vel ascensus mentis in deum b. Tho. sec. secunda q. 83. art. 1.

Oratio magistraliter diffinita est ostensio voluntatis nostræ ei a quo impetrare speramus id quod desideramus.

Orare est placidos petere, obsecrare est iratos rogare secundum Donatum super Teren. Venit ipsi us viro lachrymans orans obsecrans.

Oramus qui bona sunt. Supplicamus in aduersis, vel cum lachrymis, secundum Donatū super Terentium. Ab oratio venit oratiuncula diminutiuum. Est etiā oratio apud grammaticos congrua dictionum ordinatio, & apud logicos. Oratio est vox significatiua cuius partium aliquid significatum est separatim vt dictio, non vt affirmatio, vel negatio, secundum Aristot. lib. 1. Periermenias. *Tobias cap. 12.*

Bona est oratio cum ieiunio & elemosyna magis quā thesauros auri recondere.

Iudith cap. 4.

Scitote quoniam exaudiet dominus preces vestras: si manentes permanseritis in ieiunijs & orationibus in conspectu domini. Memores estote Moysi serui domini, qui Amalech confidentē in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, nō ferro pugnādo, sed precibus sanctis orādo deiecit. *David Psalm. 34.*

Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.

Prouerbia cap. 15.

Longe est dominus ab impijs, & orationes iustorum exaudiet. *Ecclesiastici cap. 7.*

Melior enim finis orationis quā principium.

Ibidem cap. 18.

Ante orationem præpara animam tuam, & nolies te homo qui tentat deum.

Ibidem cap. 21.

Filipe peccasti, non adicias iterum: sed & de pristinis deprecare, vt ubi dimittantur.

Iohannis 16.

Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.

Matthæus cap. 6.

Tu autem

ORATIO.

CC

Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuū, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Ibidem cap. 7.*

Petite, & dabitur vobis, querite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui querit inuenit: & pulsanti aperietur.

Matthæus cap. 26.

Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.

Lucas cap. 11.

Cum oratis dicite: Pater. Sanctificetur nomen tuū. Adueniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis peccata nostra, siquidem & nos dimittimus debitoribus: & ne nos inducas in tentationem.

Ibidem 18. Saluator ait.

Oportet semper orare & non deficere.

Paulus ad Corinthios 1. cap. 11.

Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. *Ibidem.*

Omnis autem mulier orans aut prophetans nō velato capite deturpat caput suum.

Ibidem 1. ad Corinthios cap. 14.

Siorem lingua, spiritus meus orat, mens autē mea sine fructu est. *Ibidem ad The saloni. cap. 5.*

Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis.

Ibidem ad Timotheum 1. cap. 2.

Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato cū verecundia & sobrietate ornantes se nō in tortis crinibus, aut auro aut margaritis vel veste pretiosa: sed qd decet mulieres promittentes pietatē per opera bona. *Petrus apostolus cap. 4.*

Vigilate in orationibus & hoc in spiritu & veritate. *Iacobus apostolus cap. 5.*

Multū enim valet deprecatio iusti assidua. Helias homo erat similis nobis passibilis, & orauit oratione vt non plueret super terrā, & nō pluit annos tres & menses sex. Et rursum orauit, & cælū dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.

Actuum apostol. cap. 19.

Orationes tuæ & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu dei.

Augu. de catechizandis rudibus, & hab. di.

38. cap. Sedulo.

Non sunt voces ad aures dei, nisi animi affectu.

Ibidem super Psalm. 65.

Muli languescunt in orando, & in nouitate conuersionis suæ feruenter orant, postea languide, postea frigide, postea negligenter: qui & quasi securi sunt, vigilat hostis, dormis tu.

Augustinus super Psalm. 65.

Non deficias in oratione. Deus quod concessurus est, & si differt, non aufert. Non leuitate vitur, qui promissit. Non facile sententia mouet. Quod promissit est fixum, fallere non potest, habet vnde faciat. *Ibidem.*

Orationis puræ magna est virtus, & velut fidelis

nuntius mandatum peragit, & penetrat quo caro non peruenit. *Ibidem super Psalm. 85.*

Oratio tua locutio est ad deum. Quādo legis deus tibi loquitur. Quando oras cum deo loqueris. *Ibidem Psalm. 118.*

Tunc porro in toto corde clamatur, quando alium de non cogitatur. Tales orationes raræ sunt multis, crebræ paucis: vtrum ne cuiquam, nescio.

Ibidem in sermone de Quadragesima.

Hæc sunt duæ alæ orationis quibus volatur ad deum, si illud quod communicatur ignoscit delinquenti, & donat egenti.

Ibidem super Iohannem sermone. 20.

Qui nouit quid det, & cui det, aderit petenti, aperiet pulsanti. Et si forte non dederit, nemo dicat se desertum. Forte enim aliquid dare differt, sed neminē esuriētē relinquit. Si enim non dat ad horam, exerceat querentē, non contemnit petentem. *Ibidem ad Probatianum.*

Absit ab oratione multa precatio, sed feruens perseueret intentio. Nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Multum autē precari est, qui precatur, diuturna cordis excitatione pulsare. Nam plerunq; hoc negotiū plus gemitibus q̄ sermonibus agitur, plus fleu quā affatu. *Ibidem in Enchiridio.*

De quotidianis breuibuscq; peccatis sine qbus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. *Ibidem glo. Matthæi 6.*

Oratio paucis verbis res multiplices comprehendit, vt sic cito simplicitas fidei sufficientiam suæ salutis addisceret, & prudētia ingeniosorū profunditate mysteriorum stupeficeret.

Ibidem super oratione dominica.

Impudentia est vt a deo petas diuitias. Non est impudentia, vt petas panem quotidianum: aliud est enim vt superbias, aliud vt viuas.

Hiero. in Leuit. ut hab. di. 36. ca. Si quis vult.

Moyse ad bella non vadit, non pugnat cōtra inimicos: sed quid facit? orat. Vincit populus eius. Si relaxauerit & dimiserit manus, populus eius vincitur & fugatur. Oret ergo sacerdos ecclesie indefinenter, vt vincat populus qui sub ipso est, hostes inuisibiles Amalechitas, qui sunt demones impugnantes eos qui volunt pie viuere in Christo. *Ibidem super Abacuk.*

Dominus noster sciens clementiæ suæ pondera atq; mensuras non exaudit clamantem, vt eū probet, & magis prouocet ad rogādum, & quasi in igne excoctum iustiorē & puriorē faciat.

Ibidem & habetur de conse. dist. 5. ca. Mediocriter.

Non enim verbis tantum sed corde orandus deus est. Quapropter melior est quinq; psalmorū decantatio cum cordis puritate ac serenitate ac spiritali hilaritate, quā totius psalterij modulatio cum anxietate cordis atq; tristitia. Cum igitur pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur, nihil minus quā si pro vno quolibet ipsorum diceretur accipit.

Ibidem & habetur 13. q. 2. in presenti.

In presenti seculo scimus siue orationibus siue con-

N 2 suis

filij inuicem posse nos adiuuari. Cum autem ante tribunal Christi venerimus, nec Iob, nec Daniel, nec Noë rogare posse pro quoquā, sed vnū quemq; portare onus suum.

Idem super Marcum.

Ieiunio passiones corporis, oratione pestes sananda sunt mentis.

Idem ad Demetriadem.

Lectio nem frequenter interrumpat oratio, et animam iugiter adhaerentem deo grata vicissitudo sanctae operationis accendat.

Idem contra Vigilantium.

Error fuit, quod dum viuimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exordienda oratio.

Ambrosius lib. de Officijs.

Sit oratio pura, simplex, dilucida, atq; manifesta, plena grauitatis et ponderis, non affectata elegantia: sed non intermissa gratia.

Idem de Viduis.

Vbi est oratio adest verbum, fugatur cupiditas, libido discedit.

Idem in Hexameron lib. ult.

Si pro te rogas tantum, pro te solo rogabis: si autem pro omnibus roges, omnes pro te rogabunt.

Idem lib. de Penitentia.

Multi animi dum congregant vnanimes fiunt magis, et multorum preces impossibile est contineri.

Idem super Lucam lib. 15.

Vberior est dei gratia quam precatio: semper enim plus tribuit deus quam rogatur. Nam lauro rogabat ut sui memor esset dominus cum venisset in regnum suum. Dominus autem ait: Amen dico tibi hodie tecum eris in paradiso.

Grego. et hab. 13. q. 2. Anima.

Anima defunctorum quatuor modis soluuntur. Soluuntur autem oblationibus sacerdotum, aut precibus sanctorum, aut charorum elemosynis, aut ieiunio cognatorum.

Idem regis li. 1. et hab. 14. q. 6. Scriptum.

Longe est dominus ab impijs, et orationes impiorum non exaudiet.

Idem in prologo 2. Moralium.

In grauib; peccatis quis positus dum suis premittitur, aliena non diluit. Mundus ergo ostenditur esse de se, qui emundatione potuit pro alijs obtinere.

Idem lib. 2. Moralium.

Ille deo veram orationem exhibet qui semetipsum cognoscit, quia pulvis sit humiliter videt, qui nihil sibi virtutis tribuit, qui bona quae agit esse de misericordia conditoris agnoscit.

Idem lib. 10. Moralium.

Omnipotens deus saepe eius precē in perturbatione deserit, quia precepta illius in tranquillitate continentur.

Idem Mora. 21. sup illud Iob 31. Quis mihi tribuat adiutorium, ut desiderium meum omnipotens tribuat.

Vera postulatio est, non in oris vocibus sed in cordis cogitationibus, valentiores voces apud dei aures non faciunt verba sed desideria.

Idem lib. 25. Moralium.

Quisquis pro alijs intercedere nititur, sibi potius ex charitate suffragatur. Et pro semetipso tanto

citius exaudiri meretur, quanto deuote pro alijs intercedit.

Idem lib. 16. Moralium.

Tunc cor fidutiam in oratione accipit, cum sibi vitae prauitas nulla contradicit.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Pro se orare necessitas cogit, pro alijs autem charitas fraternitatis hortatur: dulcior autem ante deum est oratio, nonquam necessitas transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat.

Idem super Mattheum 18.

Nihil potentius homine orante: qui orat cum ieiunio duplices alas habet. Nam neque oberrat neque torpet.

Idem super Mattheum 26.

Consuetudo erat ei sine eis orare, in quo docemur tempore orationis quaerere secretum et fugere tumultum.

Isidorus de summo bono lib. 3.

Duobus modis oratio impeditur ne impetrare quisque valeat postulat, hoc est, si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debitum non dimittit.

Ibidem.

Saepe multos deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem.

Ibidem.

Orationibus mundamur, lectionibus instrui-mur. Vtrunq; bonum est si liceat: si non lices virunq; melius est orare quam legere.

Idem Etymologiarum lib. 6.

Sicut nullum in vulnere proficit medicamentum, si adhuc in eo ferrum sit, ita nihil proficit oratio illius cuius adhuc dolus in mente, vel odium manet in pectore.

Idem de summo bono.

Oratio in presenti vita tantum pro remedio peccatorum effunditur, psalmorum autem decantatio, perpetuam dei laudem demonstrat in gloria superna, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Cuius operis mysterium quicumque fideliter intenta mente exequitur, quodammodo angelis sociatur.

Idem Etymologia lib. 6.

Qui vult orationem suam volare ad deum, faciat illi duas alas ieiunium et elemosynam, et ascendet celeriter et exaudietur.

Idem Soliloquiorum lib. 2.

Immundus spiritus orationis instantia vincitur, demonia oratione efficiuntur, oratione demonia superantur.

Cassio super Psalm. 16. Exaudi domine. Ipsi est oratio perfecta, cuius et causa clamat et lingua et actus sermo, et vita et cogitatio.

Idem super Psalm. Psallite sapienter.

Non solum cantantes sed intelligentes psallere debemus. Nemo enim sapienter quicquam facit quod non intelligit.

Idem super Psalm. Confitebor tibi in iustis.

Pulchre definitum est psalmos esse vasa veritatis, quasi spiritualia dolia vini domini incorrupto sapore seruantia.

Idem super Psalm. Miserere mei deus.

Magna voce ille clamat ad dominum, qui quamuis lingua taceat, bonis tamen operibus perseueranter clamat.

Idem super Psalm. 101.

In psal-

In psalmis vincitur mundus, ploratio superat diabolus, et cui mille cohortes ad pugnandum non sufficiunt, oratione vnus pauperis inclinatur.

Boetius de consolatione lib. 5.

Sperare et orare solus motus est quo homines cum deo loqui videntur.

Ibidem.

Non frustra in deo sunt positae spes et preces, quae cum recte fiunt inefficaces esse non possunt.

Cyprianus et habetur de consecra. dist. 1.

Quando autem.

Quando autem stamus ad orationem fratres dilectissimi, inuigilare et incubere ad preces toto corde debemus. Cogitatio carnalis hominis et secularis abscedat. Nec quicquam tunc animus aliud quam id solum cogitet quod precatur, ideo et sacerdos ante orationem praefatione praemissa, parat fratrum mentes dicendo, sursum corda: ut dum responderet plebs: habemus ad dominum, admonetur nihil se aliud quam dominum cogitare debere. Claudatur contra aduersarium peccus, et soli deo pateat, nec ad se hostem dei tempore orationis venire patiat.

Seneca ad Lucillum epistola 4.

Non sunt ad caelum eleuandae manus, nec exorandus aedituus, ut nos ad aurem simulacri, quasi magis audiri possimus admittat: prope est deus, tecum est, in te.

Cicero li. primo de legibus.

Ad diuos adeunto caste, pietate tenento. Opes etiam amouento, sed si quis secus faxit deus ipse vindex erit.

Menander.

Precis iustae exauditor deus.

Id est.

Ex I. Epigrammaton.

Ipsi rex bona quidem, et precantibus, et non precantibus Nobis da, mala uero et a precantibus remoueat.

Quidius lib. 1. de Arte.

Flectitur iratus uoce rogante deus.

Martialis lib. 8. epigram. ad Domitianum.

Offendunt nunquam thura precesque iouem. Et dominum mundi flectere uota ualent.

Idem lib. 10. Epigram. ad Marcum.

Non quacumq; manu uictima caesa litat.

Horatius carminum lib. 3. ode 25.

Celo supinas si tuleris manus Nascante luna rustic a Philyre,

Si thure placaris et orna

Frugae lares, audaq; porca, Nec pestilentem sentiet Africum

Idem.

Non sumptuosam blandior hostia Molibet auersos penates

Idem epistolarum lib. 1. epist. ad Lolium.

Sed satis est orare iouem, qui donat et aufert, Det uitam det opes, equum mihi animum ipse parabo.

Silius Italicus li. 4.

Thure pio. Iuuenalis Satyra 10. Orandum est ut sit mens sana in corpore sano.

Fortem posce animum mortis terrore carentem.

Dantes purgatorij Can. cap. 4.

Se oratione in prima non maius Che surga su di cuor, chen gratia uiua: L'altra che ual, che in cielo non è audita.

Id est, Si oratio in primis non me adiuuat, Quae oratur ex corde, quod gratia uiuat, Alia quid ualeat quae in celo non exaudiat.

Orator graece ὁμιλεῖν, ὁμιλῶ, ὁμιλῶν, oratorius dicitur. Venitq; ab orando, hoc est dicendo. Differunt autem orator, rhetor, et declamator sic, quod orator est qui in iudicijs vel in contionibus causas agit. Rhetor qui rhetoricam proficitur. Declamator qui aut docendi alios, aut exercendi se gratia fictam causam agit, ut in veris postea causis possit orare quod declamare dicitur, quare declamare erit ficto themate componere: hinc actiones ipsae orationes et declamationes vocantur. Ab orator dicitur oratorius, riorum: ut oratorius sermo, oratoria facultas, oratorum munus, et oratorie aduerbium, hoc est more oratorio.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Est enim proprium oratoris aperte, distincte, et ornate loqui.

Idem lib. 3. Officiorum.

Inhumanum est eloquentiam ad hominum salutem et conseruationem datam ad bonorum pestem pernitiemq; conuertere.

De hac materia habes supra ubi Con-

cio et Eloquentia.

Orbitas graece ὁρμασμός, ὁρμασμός, orbis dicitur. Orbis vero proprie dicitur is glumen oculorum amittit quasi amittis orbibus propter rotunditatem oculorum. Hinc per metaphoram orbi dicuntur, quicunq; aliqua re chara priuati sunt, quasi oculis priuati. Hinc etiam orbo uerbum, hoc est priuatio, et orbatus priuatus, et orbitas siue orbitudo, quae est illa qualitas patrum post amissos liberos, vel filiorum post amissos patres. Hinc etiam amorbefacio, hoc est orbitatem alicui induco, et orbum liberis facio, unde orbifico et orbificus deducuntur. Orbem latini circulum et orbiculum paruum circulum dicunt. Mundumq; a rotunditate orbem vocant. Item orbis tas, tum, hoc est circularis. Varro: Velsydera coeli circa terram atque axem voluuntur motu orbito. Orbita vero est uestigium rotae. A quo exorbito fit, hoc est a recto decedo, et quasi extra orbitam eo.

Cicero lib. 1. Tuscul. quaestio.

Cacitas ferri facile potest, si non desint subsidia ualitudinis. Democritus luminibus amittis alba et atra cernere non poterat. At uero bona et mala, aequa et iniqua, honesta et turpia, magna et parua. Etiam sine varietate colorum licebat bene uiuere, sine motione rerum non licebat.

De hac materia habes infra Visus.

Ordo graece τάξις, ὁρμη, et ὁρμη, ordinis dicitur. Est autem ordo parium dispariumq; rerum sua cuique loca tribuens dispositio, secundum

cundum Augustinum de ciuitate dei, li. 19.
Ordo ab ore dicitur, quod idem est quod dispono,
quasi ore pronuntio, qui cuique locus esse debeat.
A quo ordo dispositio gradus. Item ordinarium,
in quo ordo seruatur. Extraordinariū quod sit
extra ordinem ordinate aduerbium, hoc est ser-
uato ordine.

Ordo sacer est signaculum quoddam in quo spiri-
tualis potestas traditur ordinato ad officium, se-
cundum Magistrum sententiarum, & be. Bona.
in 4. dist. 24.

Paulus ad Corin. 1. cap. 14.

Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vo-
bis. Grego. Columbo epi. & hab. 1. q. 1. Pueri.

Pueri ad sacros ordines nullatenus admittantur,
ne tanto periculosius cadant, quanto citius con-
scendere ad altiora festinant.

Idem in Registro.

Ne hi qui ordinati sunt pereant, prouideri debet
quales ordinentur, ut aspiciatur si vita eorum co-
tinēs in annis plurimis fuit, si studium lectionis,
si eleemosynę amorem habuerunt.

Idem.

Nullus debet ad altare accedere, nisi cuius casti-
tas ante susceptum mysterium fuerit approba-
ta. Ibidem.

Ordinate ad ordines accedendum est. Nam casum
appetit qd ad summa loci fastigia postpositis gra-
dibus, per abrupta ascensum querit.

Idem Anastasio presbytero, & habetur di.
40. cap. Non loca.

Non loca vel ordines creatori nostro nos proxi-
mos faciunt, sed nos aut merita bona coniungunt
aut mala disiungunt.

Origenes super Leuiticum.

Agnoscat unusquisque ordinem suum, & quid di-
gnum sit eo ordine quem suscipit intelligat, & ita
liber actus suos, ita etiam sermonem, incessum
quoque & habitum moderetur, ut cum ordinis sui
professione cōueniat: ne audiat dici ad se a deo,
quia propter vos blasphematur nomen meum in
ter gentes. Ibidem.

Requiritur in ordinando sacerdotis presentia po-
puli, ut sciant omnes & certi sint, quia qui ex o-
mni populo est præstantior, qui doctior, qui in
omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdo-
tium, & hoc astante populo ne aliqua postmo-
dum retractio cuique, ne quis scrupulus resideret.

Boetius metro 6.

Sic quod præcipiti uita

Certum deserit ordinem

Letus non habet exitus.

Seneca ad Lucilium epistola 39.

Nihil aut ordinari, quod præcipit & properat.

Ornatus siue ornamentum græce ὀρνατός.
Ornatus autem &
deliciæ sunt necessarij tripliciter, si propter
infirmitatem, consuetudinem & dignitatem, ex b.
Tho. 4. sent. di. 15. q. 2. ar. 3.

Ornatus virorum & mulierum mensurandus est ad
modum & mensuram personę & ad intentionē.

si enim mulieres portant ornamenta decetia, se-
cundum statum & dignitatem suam, ut modera-
te se habeant in factis suis, secundum consuetudi-
nē patrię, erit actus virtutis modestiæ: quæ po-
nit modum in incessu, statu, habitu & in omnibus
motibus exterioribus, & poterit esse meritori-
us si sit cum gratia. Similiter si sit ut placeat viro
suo, vel ut ab alijs mulieribus retrahatur, ex be.
Tho. super Esaiam ca. 3. si. Mulier & vir ornās se,
ut prouocet alios ad cōcupiscentiā peccat mor-
taliter. Non autem semper si ex leuitate vel vani-
tate propter iactantiam, ex bea. Tho. secunda se-
cunda q. 169. artic. 2.

Auerte faciem tuam a muliere compita, & ne circū-
spicias speciem alienam. Ibidem cap. 19.
Amictus corporis, risus dentium, & incessus homi-
nis enuntiant de homine.

Paulus 1. ad Cor. cap. 6.

Vir si comam nutriat ignominia est illi.

Petrus 1. cap. 3.

Mulierum non sit exurifecus capillatura aut cir-
cundatio auri.

August. ad Posidonium, & hab. de conse. dist. 5.

Fucare figmentis qd vel rubicundior vel cādidior
vel verecūdius appareat, adulterina fallacia est,
quo non dubito etiā ipsos maritos se nolle decipi,
quibus solis permittēde sunt fœminę ornari,
secundū veniā non secundū imperiū. Nā verus or-
natus maxime Christianorum & Christianarū nō
est vllus fucus mendax, verum nec auri qui-
dem vestisq; pompa, sed mores boni sunt.

Idem de sermone domini.

Quanta amentia est effigiē mutare naturę, pictu-
ram querere. Tolerabilius propemodū in adul-
terio crimina sunt: ibi enim pudicitia, hic natura
adulteratur. Hieronymus ad Eustochium.

Quid dicā de his qui ambiūt ad sacerdotiū, quib-
us cura est, ut vestes bene oleāt, ut pes laxa pelle nō
oleat, quibus ut crines calamistro rotentur, quib-
us ut digiti annulis radient, & si via humidior
fiat vix in campis vestigia comprimant.

Idem epistola 84.

Vestis nec satis munda nec sordida & nulla diuer-
sitate notabilis, ne ad te obuianturba consistat,
nec digito demonstreris. Ibidem.

Nec affectatæ sordes, nec acquisitę delicię Christia-
no conueniunt.

Idem epistola 72.

Vestium sordes candidę mentis indicia sunt.

Ambrosius in Hexame.

Deles picturam dei mulier, si vultum tuum materi-
ali candore oblinisti.

Idem de uirginitate lib. 1.

Collum catena confringit, pedes compedes in-
cludunt. Nil refert an corpus auro ligetur an fer-
ro, si ceruix premitur: si grauatur incessus, nil pre-
tium iuuat, nisi quod vos mulieres estis misera-
bilius quā qui publico iure damnantur. Illi
optant viuos ligari. Mulier sic ornata omnium do-
mus est demonum infernalium.

Bernardus super Misusest.

Quid

Quid de habitu dicā, in qd non iam calor sed color
regitur, magisq; cultui vestitūq; virtutū insisti-
tur. Pudet dicere: vincuntur in suo studio mulier-
culę, quando a monachis pretium affectatur in
vestibus non necessitas. Idem in Apologe.

Vanum cor vanitatis noticiam ingerit corpori. Ex-
terior enim superfluitas interioris vanitatis in-
dicium est. Molliā indumēta animi molliciem in-
dicant, non tantum curaretur corporis cultus
nisi prius neglecta fuisset mēs inculta virtutib-
us.

Ioannes Chrysost. super Matth. hom. 23. in fine.

Quid a pueris distamus ludendibus & domos fa-
bricantibus nos qui domos præclaras fabrica-
mus, nisi quod nos cum poena hoc agimus, illi cū
gaudio. Ibidem.

Nondum viri facti sumus, sed cū effecti viri erim-
us, sciemus, qd hæc sunt ludibria & ea deridebimus:
simus ergo viri vsquequo a terra trahimur in li-
gnis & lapidibus, magna sapientes, vsq; quod ludi-
mus. Cyprianus in li. de Habitu Virginitatis.

Fœminę manus deo inferunt quando illud quod
ille formauit reformare contendunt. Ibidem.

Serico & purpura indutę Christum sincere indu-
ere non possunt: auro, margaritis & monilibus
adornatę ornamenta mentis & cordis perdid-
erunt. Seneca ad Heliam.

Nosti Romulicam, dic potius illud humile tu-
gurium. Sed nempe virtutes recipit, & omnibus
templis formosius est, cum ibi iustitia fuerit, con-
tinentia cum prudentia, cū pietas omnium offi-
ciorum, cum recte dispensatorum ratio, cum diui-
norum humanorumq; sciētia, nullus locus angus-
tus qui hanc magnam virtutum turbam capit,
nullum exilium graue, ire cū hoc comitatu liber.

Idem ad Lucil. epistola 40.

Non faciunt equum meliorem aurea frenā.

Quidius epistola Phœdra ad Hippolytum.

Sint proci ad nobis iuuenes & fœmina compti,

Fine colli modico forma uirilis amat. Ibidem lib. 1. Artis.

Forma uiros neglecta decet. Ibidem.

Munditię placeant, fuscę corpora campo,

Sit bene conueniens & sine labe toga,

Linguaq; nec rigeat, carcant rubigine dentes.

Nec uagus in laxa pes tibi pelle natet

Nec male deforme rigidos tonsura capillos.

Sit coma, sit docta barba refecta manu.

Et nihil emineant, & sint sine sordibus ungues,

Inq; caua nullus stet tibi uare pilus.

Cetera lasciuę faciant concede puellę

Et si quis male uir querit habere uirum.

Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos,

Nec tua mordaci punice crura teras.

Ibidem lib. 3.

Munditijs capimur, non sint sine lege capilli,

Admotę formam dantq; negantq; manus.

Ostentatio græce ἐπιδείξις. ostentatio autem
ostentatio pro iactantia, & inani gloria: venit autē
ab ostento quod significat sape & cum iactantia
quadam ostendo, a quo descendit. Ostendo vero
componi videtur ab ore & tēdo, quoniam os in
id solemus extendere quod volumus demonstrare.

re. Ab ostēto paniter sit ostentū de qd supra in mō-
strum. De hac materia habes supra ubi iactantia.

Pactum græce πᾶσις. dicitur. Est autē pactio
pactio, inde est pacis no-
men appellatū. Pactio em̄ est du-
orū pluriū ve in idē placitū seu
consensus vti. l. ff. de pac. Vel sic:

Pactum est quod inter aliquos conuenit.

Pagus græce πάσις. dicitur. Est autē pagus pri-
ma societas quę constituitur ex pluribus domi-
bus utilitatis gratia non quotidianę, secundum
Arist. li. 1. Politic.

Pagus dicitur πᾶσις. u. s. quod apud Græcos fons di-
citur. Etenim plures simul domus rusticę, hoc est
plures villę pagus vocantur, quoniam circa fon-
tes condi huiusmodi villę consueuerūt. Hinc pa-
gani dicti, quasi ex eodem fonte potātes, hoc est
villani. Hinc semipaganus, quasi semiuillanus.

Palpatio græce τῆλεφῶσις. u. s. dicitur. Pal-
pabilis & τῆλεφῶσις palpo dicitur. Palpabile quod
libet est tangibile, & non ecōtrario, ex b. Tho. 4.
Sent. dist. 44. q. 2. art. 2.

Palpato nō pertinet ad tactum, ut discretius est
contrariorū, scilicet calidi & frigidi, & huiusmo-
di, sed ut discretius corporum solidorum, secū-
dum b. Tho. 3. Sent. dist. 21. q. 2. art. 4.

Palpare siue palpari (viroq; enim modo dicit) pro-
prie est leuiter & quasi tentando tangere, unde
pro adulari frequenter accipit, & palpatores ex
eo dicunt adulatōres. A palpo fit frequentatiū
palpiō, qd leuiter & frequenter moueo, & qua-
si palpādo, unde palpitare cor dicitur ob frequē-
tem motum. Plin. Palpitat certe cor, & quasi al-
ternatim mouetur.

Palpebra græce βλεφαρον. u. s. dicitur. Sunt autē pal-
pebrę capilli quos ingenis hoies vring; habēt,
dictę vel a palpando, hoc est tremendo, ut Var-
roni placet, vel a palpando, hoc est prætentando
obiecta. Ob hoc enim natura palpebras homini
dedit, ut ceu vallum quoddā visus essent, & pro-
minens munimentum circa occurrentia anima-
lia, aut alia fortuito incidentia.

Panis græce ἄρτος. u. s. dicitur. Panis autem forma
substantialis consequit mixtionē farinę & aquę,
& ipsam vstionē, ex b. Tho. 4. Sent. di. 11. q. 1. art. 1.
Panis furnaceus qui in furno coquit, a Græcis ἄρτος
u. s. dicitur. clibanus dicitur, & subcinericius, qui sub
cinere: & focatius, qui in foco.

Panis azymus est panis sine fermento, a Græcis
enim fermentum ζύμη. u. s. dicitur.

Panis dicitur a pascēdo, ut Varroni placet, unde pap-
pa deducit qui proprie est cibus puerorū, vñ sit
pappo verbū, hoc est edo, cibū sumo. Plaut. No-
uo liberto opus est quod papper. A panis sit pa-
nifex, qui panem facit, & panifica mulier panē
faciens, & panificium, ipsa panis factura.

Papa græce πᾶππας. dicitur. Est summus
pontifex, qd habet plenitudinē pōtificialis p̄ris
sicut rex in regno, sed episcopi a summo in partē
solicitudinis, quasi iudices singulis ciuitatibus

præpositi, ex b. Tho. secunda secundæ q. 98. ar. 9. 4. Sent. dist. 20. art. Dicitur autē a papæ admirantis interiectione, vel q. sit pappas, hoc est pater omnium Christianorum.

Par græce παρ. dicitur. Est autem par quod in omnes æquabile est. Paris autem numeri species sunt tres. Est enim una quæ dicitur pariter par. Alia vero pariter impar. Tertia impariter par.

Pariter par numerus est qui potest in duo paria diuidi, eiusq. pars in alia duo paria, ut hoc totiens fiat usq. dum diuisio partium ad indiuisibilem naturaliter perueniat unitatem. 64. in 32. in 16. in 8. in 4. in 2.

Pariter impar numerus est qui et ipse quidem paritatis naturam substantiamq. sortitus est, sed in contraria diuisione naturæ numeri pariter paris opponitur, ut sunt 6. 10. 14. 18. 22. et his similes.

Impariter par numerus ex vtriusq. cōfectus, et medietatis loco gemina extremitate cōcluditur, ut quia ab vtroq. discrepet eadem ad alterutrum cōgnatione iungatur. Hic autem talis est qui diuiditur in equas partes, cuiusq. pars in alias equas diuidi potest, et etiam aliquando partes partium diuiditur, sed non ut usq. ad unitatem progrediatur æqualibus ista distinctio, ut sunt 24. et 28. ex Boetio Arithmetica lib. 1.

Parcitas quid sit, vide infra in Parsimonia.

Parabola siue parabole dictio græca est παραβολή. et a παραβολή quod est assimilatio venit. Est autem parabola sententia habens obscuram similitudinem, secundum b. Tho. prima parte q. 1. ar. 10.

Parabola est sermo similitudinarius, qui aliud dicit, et aliud significat, secundum b. Thom. super Esaia 14. col. 1.

Paradisus græca dictio est. Nam παράδεισος. et a παράδεισος significat, unde et poma illa paradisa vocantur, a situ, quod fere in omnibus pomariis inferantur odore saporeq. insignia.

Paradisus triplex est, scilicet terrestris, celestis et spiritalis, i. visio dei, ex b. Tho. 1. parte q. 102. ar. 1. et secunda secundæ q. 175. ar. 3.

Paradisus terrestris est locus corporeus in oriente ut in nobilissimo loco, et interpretatur hortus, ex b. Tho. secunda secundæ q. 84. art. 3. Estq. locus cōueniens habitationi humanæ, quia habet aerē temperatum et tenuissimum, et plantas semper floridas, secundum b. Th. prima parte q. 102. art. 2.

De paradiso celesti vide supra in Gloria æterna. De paradiso spiritali, vide supra in Deus.

Paradoxos græca dictio est παράδοξος. et a παράδοξος dicitur. Est autem paradoxon quod est admiratione dignum et opinionē hominū superat. Nam αἰσά græce opinio est, unde extant Paradoxa Ciceronis.

Paraserna græce est παρασέρνα. unde paraserna bona dicuntur a iure consultis quæcunq. præter dotem feminis a sponsis dantur, a παρασέρνα præter sponsum.

Parasitus græca dictio est παρασίτος. Est is qui aliorum mensam et cibaria sequitur. Componiturq. ex παρα quod significat iuxta, et σίτος. et qd

esculentum significat, quare parasiti vocantur qui ad voluptatē eius in cuius contubernio sunt loquuntur et faciunt, nihil repugnantes cibi et ventris gratia. Hinc diminutium parasitaster, quod non significat paruū parasitum, sed parasitorum imitorem. In altero enim nomina desinentia potius imitationem q. diminutionem significant eius a quo descendunt.

De hac materia vide supra in Gula.

Parēs græce παρ. dicitur. Est autem parēs nō mō pater et mater, ut vulgus putat, auus proauus et auia, et proauia. Quin etiam casus iuriconsultus sentit omnes superiores parentis appellatione contineri. Venit autem parēs a pari paris. Est enim parere foetum emittere, quod proprium foeminarum est. Dicitur etiā de viris. Cæcilius. Hic vicinus noster peperisse se filiū memorat, hoc est genuisse. Metaphorice etiam parere est acquirere, comparare. Virg. Ite ait egregias animas quæ sanguine nobis hanc patriam peperere suo, decorate supremis muneribus. A parēs parētare deducitur, quod proprie est parentibus iusta celebrare. Et parentalia conuiuia, quæ in parentum aut propinquorum mortibus fieri consueuerunt. Et parricida, qui parentem occidit, et crimen ipsum parricidium. Is autē qui patrem occidit dicitur parricida, qui et græce παρὶς πατρός dicitur, et qui matrem matricida, qui et græce μητρὸς πατρός dicitur, scelusq. ipsum parricidium et matricidium appellatur.

Exod. cap. 20.

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longæuius super terram quam dominus deus tuus dabit tibi. Ibidem ca. 21.

Qui percusserit patrem suum aut matrem, morte moriatur. Leuitici ca. 19.

Vnusquisq. patrem suum et matrem suam timeat. Ibidem ca. 20.

Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur. Ibidem.

Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur, patri matriq. qui maledixerit, sanguis eius sit super eum. Deuteronomio. ca. 4.

Honora patrem tuum et matrem, sicut præcepit tibi dominus deus tuus, ut longo viuas tempore, et bene sit tibi in terra quā dominus deus tuus daturus est tibi. Ibidem ca. 21.

Si genuerit homo filium contumacem et proteruum qui non audierit patris ac matris imperiū, et coercitus obedire contempserit, apprehendat eum, et ducent ad seniores ciuitatis illius, et ad portam iudicii, dicentq. ad eos: Filius noster proteruus et cōtumax est, monita nostra audire cōtemnit, comestationibus vacat, et luxuriæ atque conuiujs: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, et morietur, et auferatis malum de medio vestri, et vniuersus israel audiens pertimescat.

Ibidem cap. 27.

Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem suam, et dicet omnis populus Amen.

Tobias cap. 4.

Igi-

Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri ut moriponisset, vocauit ad se Tobiam filium suum dixitq. ei: Audi fili mi verba oris mei, et ea in corde tuo quasi fundamentum construe. Cum acceperit deus animam meam, corpus meum sepeli, et honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Memor enim esse debes quæ et quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Cum autem et ipsa compleuerit tempus vitæ suæ sepelias eam circa me.

Prouerb. ca. 19.

Qui affligit patrem et fugat matrem, ignominiosus erit et infelix. Ibidem ca. 20.

Qui maledixit patri suo et matri, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Ibidem ca. 23.

Audi patrem tuum qui genuit te, et ne contempseris cum senuerit mater tua. Ibidem ca. 28.

Qui subtrahit aliquid a patre suo vel a matre, et dicit hoc non est peccatum, particeps homicidæ est. Ibidem ca. 30.

Oculum qui subannat patrem, et qui despicit patrem matris suæ suffodiant eum corui de torrentibus, et comedant eum filij aquilæ. Ecclesiastici ca. 3.

Sicut qui thesaurizat, ita et qui honorificat matrem suam. Ibidem.

Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filiis, et in die orationis suæ exaudietur. Ibidem.

Qui honorat patrem suum, vitæ viuet longiore, et qui obedit patri, refrigerabit matrem. Ibidem.

Qui timet dominum, honorat patres, et quasi dominis seruiet his qui se genuerunt in opere et sermone et omni patientia. Ibidem.

Honora patrem tuum ut superueniat tibi benedictio a deo, et benedictio illius in nouissimo manet. Ibidem.

Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta. Ibidem.

Neglorieris in contumelia patris tui, non enim est tibi gloria sed confusio. Ibidem ca. 3.

Gloria enim hominis ex honore patris sui, et de deus filij pater sine honore. Ibidem.

Fili suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius, et si defecerit sensu, veni da, et ne spernas eum in tua virtute. Ibidem.

Eleemosyna enim patris non erit in obliuione, nā pro peccato matris restituetur tibi bonum, et in iustitia ædificabitur tibi, et in die tribulationis commemorabitur tui, et sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua. Ibidem.

Quam malæ famæ est qui derelinquit patrem, et est maledictus a deo qui exasperat matrem. Ibidem.

Honora patrem tuū, et gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses, et retribue illis quomodo et tibi, et est

Ibidem.

In omni virtute dilige eū qui te fecit, et ministros eius ne derelinquas.

Paulus ad Ephesios ca. 6.

Filij obedite parentibus vestris in domino, hoc enim est, honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, et sis longæuius super terrā: et vos patres nolite prouocare ad iracundiam filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione domini. Idem ad Colossens.

Filij obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est in domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ut nō pusillo animo fiant. August. de Verbis domini sermone 6.

Pater et mater si ratione sunt educantes te, si in Christo nutriendes te, audiendi sunt et in omnibus obtemperandum est eis in omni iussione.

Idem et hab. dist. 55. ca. Sponsus.

Sponsus ille qui vocaturus erat ad nuptias bonos et malos congruens inuitatis, nasci etiam voluit de bonis et malis. Quo exemplo discant parentum suorum filij iniquitates sibi non obesse posse.

Hier. tractans illud, Honora patrem et matrem.

Meretur cecitatis subire supplicium, qui patrem vult toruo visu despexerit, et elatis oculis læset pietatem.

Idem super illud Matth. 10. Qui amat patrem.

Si necessitas venerit, ut amor parentū siue filiorū amoris dei comparetur, et non possit vtrunq. seruari, odium in suos, pietas in deum seruanda est.

Idem in epistola ad Heliodorum.

Gladium tenet hostis ut me perimat, et ego de matris lachrymis cogitabo.

Idem in epistola ad Rustinum.

Sicut boni filij adulterorum nulla est defensio, sic mali filij coniugatorum nullum crimen est matrimonij: quia non in seminibus, sed in voluntate nascentis causa vitiorum est atq. virtutum.

Amb. super illud Matth. 19. Honora patrem.

Primus gradus pietatis est iste, ut quos auctores tibi voluit esse deus, honores obsequijs, abstineas cōtumelijs, nec vultu ledenda est pietas parentū.

Ioannes Chrysostomus super illud, Mulier

ecce filius tuus etc.

Docet nos Christus usq. ad vltimam respirationē parentum diligētiam habere. Qui enim alijs mulieribus astantibus nihil dixit, docet nos plus ali quid impendere parentibus. Sicut enim aduersantes genitores ad spiritalia nosse non debet, ita quando nihil impendunt, omnia debent eis præbere ante alios, quia genuerunt, quia aluerunt.

Cassiodorus super illud psalm. iniquos odio habui.

Filios et parentes si aduersi sunt, alienata debemus voluntate contemnere. Sæpe tamen quos flamma non terruit, quos ferrum non subdidit, necessestudinum blandimenta flexerunt.

Aristo. lib. 8. Ethicorum.

Pater tria beneficia dat filio, est sibi causa essendi generando, est sibi causa nutriendi educando, et est

est sibi causa disciplinæ informando.

Ibidem.

Parentes amant suos filios sicut sui aliquid existētes, filij autem parentes ut ab his aliquid existēs.

Ibidem.

Parentes plus amant filios quam econuerso, quia magis sciunt parentes, quam filij sunt eis nati quam filij.

Ibidem.

Matres plus diligunt filios quam patres, quia certiores sunt de eis.

Ibidem.

Mater potest abnegare filio, et non econuerso.

Idem li. 9. Ethicorum.

Omnis artifex diligit opus suum, et etiam ipsum magis diligit quam diligat ab opere, ut patet de parentibus respectu filiorum.

Ibidem.

Matres plus amant filios, quam econuerso.

Idem li. 9. Ethicorum in principio.

Dij parentibus et magistris non potest reddi equiualens.

Idem li. 8. Topicorum.

Qui dubitat utrum oporteat deos venerari, aut parentes honorare, non indiget ratione sed poena.

Valer. Max. li. 1.

Iustissime quadam pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est.

Isocrates in sermone admonitorio ad Demonicum.

Talis sis circa parentes quales utique precatus fueris circa teipsum tuos filios.

Ibidem.

Parentes autem honoras.

Idem li. 9. Ethicorum in principio.

Homerus in Iliados. Verba sunt Hectoris de Astyanacte filio.

O iupiter alijque dei, concedite et hunc fieri filium meum, sicuti me excellentem inter Troianos, Et sic viribus prestantem, et illo egregie imperare, Ut aliquando aliquis dicat, pater hic multo prestantior.

Idem.

Menander.

Suave quid est pater prudentiam loco iræ habens.

Ibidem.

Velis parentes ante omne in honoribus habere.

Idem.

Parentes honora, et amicos beneficio affice.

Idem.

Spera honorans parentes te facturum bene.

Idem.

Dei maximi sapientibus parentes.

Idem.

Sufficienter iuues in senectute pascens parentes.

Idem.

Persuade tibi ipsi parentes esse deos.

Idem.

Aduersus filium iram non habet bonus pater.

Idem.

Phocylides.

Filij ne irascere tuis, sed indulgens sis.

Si uero quid filius errauerit, castiget filium mater, Vel maiores natu familie, uel populi seniores.

Pittacus.

Noli contendere cum parentibus, etiam si iusta dicas.

Idem.

Parentes uenerare.

Cleobolus.

Parentes patientia uince.

Plautus in duobus captiuis.

Quam tu filium tuum, tam me pater meus desiderat.

Idem in Stichos.

Si affirmabit pater aduersum nos, pati non oportet, quod ille faciat, cuius potestas plus potest.

Terentius Comedia 2.

Decet filium ex more patris, non patrem ex more filij uiuere.

Idem Comed. 3.

Matres omnes filijs in peccato adiutrices, et auxilio pater naminuria solent esse.

Ibidem.

Nam qui mentiri aut fallere insueuerit patrem, tanto magis audebit ceteros.

Ibidem.

Pudore et liberalitate liberos retinere satius est (credo) quam metu.

Ibidem.

Hoc patrium est potius consuefacere filium sua sponte recte facere, quam alieno metu.

Idem Comedia 5.

Nam matris ferre iniurias pietas iubet.

Ibidem.

Nam me parenti potius quam amori obsequi oportet.

Virgilius Aeneidos li. 2. de Aenea.

Ergo age chare pater ceruici imponere nostræ, Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauiabit.

Idem lib. 6.

Quo res cunctę cadent unum et commune periculum, Vna salus ambobus erit.

Idem lib. 6.

Vicit iter durum pietas.

Propertius li. 3. elegia 21.

Nam quantum ferro tantum pietate potentes stamus.

Idem.

De hac materia habes supra ubi Filius.

Parfimonia græce παρσιμονία dicitur. Est autem parfimonia, qua animi honesti et vtilis causa ne dispendium faciant, et bona sua operum nomine vel facultatum appellata inutiliter in honesteque consumant, sed tueantur atque custodiant, prudenter considerant. Cuius contrarium est luxuria seu luxus, et bonorum suorum dilapidatio, videturque parfimonia differre a frugalitate, quod parfimonia est quid generalius. Frugalitas vero est proprie cibi potusque mentis frugis ac bene compositae moderatio, cuius contrarium voracitas. Cicero tamen frugalitatem dicit plura complecti, scilicet fortitudinem, iustitiam, prudentiam.

Parfimonia a parsi præterito huius verbi parco venit. Est enim parcere inter alia quæ habet significata idem quod abstinere. Virg. Parce pias scelerare manus. Vnde parcere pecuniæ abstinere ab expēdenda pecuniā, siue parum expendere pecuniam, et parcere labori, id est nihil vel parum laborare. Hinc ut diximus sit parfimonia, quæ pro moderatione sumptuum et paritate, hoc est conuersatione rerum accipitur. Ab eodē verbo venit parcus, qui frugi est et sumptibus par-

cit,

cit, et paritas, quæ idem est quod parsimonia.

Phocylides.

Cū incipis parfimonia utere in omnibus, ne in fine indigeas.

Idem.

Incipiente autem dolio, et finirente satiare.

Idem.

Sed in medio parfimonia utere, grauis in fundo parsimonia.

Idem.

Parfimonia dicitur diuino dicitur. Partes autem sunt in quas materialiter diuiditur totum, secundum b. Tho.

Idem.

Partis diminutium est paricula, græce παρική. Pars est triplex, scilicet integrale, vniuersale et protestatium, secundum b. Tho. parte q. 76. art. 8. et secunda secundæ q. 48.

Idem.

Hinc venit participare, quod nihil aliud est quam aliquid ab alio partialiter accipere, secundum b. Tho. super Metaphysicæ li. 1. lect. 10. col. 1. circa fin.

Idem.

Particulare dicitur, quia in eo particulatur natura communis secundum virtutem essendi in pluribus, non autem secundum rationem eius, ex b. Tho. 1. Sent. dist. 23. ar. 2.

Idem.

Pars secundum aliquos dicitur a pari, quia partes simul iunctę pares, hoc est æquales sunt toti. Vel a partu, quia pars a toto deducta, et quasi partita sit.

Idem.

Hinc fiunt particeps, participium, et participiale nomen, et plura alia.

Idem.

Paruificentia græce μικροπρέπεια dicitur. Est autem paruificentia vitium oppositum magnificentiæ, et est circa magnos sumptus. Ideo minus vitium quam illiberalitas secundum b. Tho. secunda secundæ q. 135. art. 1.

Idem.

Passio græce πάσις dicitur. Est autem passio effectus illationis actionis, secundum Gilbertum Porretanum libro sex principiorum. Venit autem a pati, unde passibilis, patibulum, et patientia, de qua infra.

Idem.

Patientia græce παρσιμονία dicitur. Est autem patientia virtus, contumeliarum et omnis ad aduersitatis impetus æquanimiter portans, secundum Ciceronem in Rheto. Patientia est honestatis et utilitatis causa, rerum arduarum et difficultum voluntaria ac diuturna perpessio, ut ibidem.

Idem.

Patientia est suas et suorum iniurias ac cetera mala æquanimiter ferre, ut habet 23. q. 1. §. 1.

Idem.

Esdræ III. cap. 10.

Idem.

Nunc ergo teine apud teipsum dolorem tuum, et fortiter fer qui tibi contigerunt casus.

Idem.

Melior est patiens viro forti, et qui dominatur ani-

Idem.

mo suo expugnatore urbium.

Idem.

Doctrina viri per patientiam noscitur, et gloria eius est iniqua præter gredi.

Idem.

Patientia lenietur princeps, et lingua mollis confringet duriciem.

Idem.

Melior est patiens arrogante.

Idem.

Vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis.

Idem.

Audistis quia dictum est oculum pro oculo, denique pro dente, ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percussit in dextram maxillam tuam, præbe illi et alteram, et ei qui vult tecum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium, et quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo et alia duo.

Idem.

Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem.

Idem.

Et omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Mali autem homines et seductores perficient in peius errantes, et in errorem mittentes.

Idem.

Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem dei facientes reportetis promissionem.

Idem.

Omne gaudium existimate fratres mei, cum in temptationes varias incideritis, scientes quia probatio fidei vestra patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habeat, ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes.

Idem.

Beatus vir qui suffert temptationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam re promissit deus diligentibus se.

Idem.

Patientes igitur estote et vos, et confirmate corda vestra, quoniam aduentus domini appropinquabit, nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut non vindicemini, ecce iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres exitus mali, et agnitionis, et laboris et patientie per prophetias, qui locuti sunt in nomine domini, ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, et finem vidistis, quoniam misericors est dominus et miserator.

Idem.

Hæc est gratia si propter dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quæ enim est gratia, si peccantes et collaphizati suffertis, sed si bene facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud deum. In hoc enim vocati estis, quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitiam uiuamus, cuius liuore sanati sumus.

Idem.

Aug.

PATIENTIA.

August. de puero Centurionis, & habetur
23. q. 4. ca. Paratus.

Paratus debet esse homo iustus & pius, patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos querit, ut potius numerus crescat bonorum, ut non pari malitia se quis numero addat malorum.

Idem in epistola ad Probam.

Perfacile est vestem contemptam habere, inclinato capite incedere, vel super capillos dimittere, sed verum humilem patientia ostendit iniuriæ.

Idem in serm. de Patientia.

Ne indignemini fratres, si mundo mali florent, & vos aduersa patimini, quia non est Christianæ religionis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali enim nihil habent in cælo, & vos nihil habere debetis in terra, sed spe illius boni ad quod tenditis, quicquid in via contingit gaudere debetis.

Idem in serm. ad Lippium.

Noli admirari frater, si postquam Christianus effectus es, mille te vndique tribulationes vexant, quoniam Christus nostræ religionis caput est, nosque eius membra sumus. Debemus ergo non solum eum, sed & vitam eius cumulatissime sequi. Vita enim Christi resperfa fuit angustiis plurimis, summa paupertate circumdata, a Scribis & Phariseis est derisus, tandem propter nos peccatores morti turpissime traditus est: vnde coniectura est, cum te deus immensis persecutionibus corripit, te & in electorum suorum numero destinasse, nam sine huiusmodi tribulationibus nequaquam ad eum peruenire possumus. Omnes enim qui ad paradysum redire desiderant, oportet transire per ignem & aquam. Siue fuerit Petrus apostolus, cui datae sunt claves regni cælorum, siue Paulus vas electionis, siue Ioannes, cui reuelata sunt secreta cœlestia, necesse est ut omnes dicant: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum dei.

Idem in sermone Innocentium.

Fratres charissimi, bonos & iustos viros semper persecutionem malorum sustinuisse cognoscimus, si diligenter consideramus inueniemus illos maiora supplicia sustinuisse qui faciunt, quam qui sustinere videntur. Omnis enim homo qui alium in corpore persequitur, prius ipsum in corde persecutionem sustinere cognoscitur, nam si etiam ille qui persequitur aliquid de substantia eius tulerit, maius ipse dispendium sibi facit. Quia nemo habet iniustum lucrum sine iusto damno, ubi est lucrum ibi & damnum, lucrum in arca, damnum in conscientia: tulit vestem, & perdidit fidem: acquirit pecuniam & perdit iusticiam.

Idem de Doctrina Christiana lib. 1.

Quanto in hac vita fruimur deo vel per speculum vel in ænigmate, tanto peregrinatione nostrâ & tolerabilius sustinemus, & ardentius susferre cupimus.

Idem super Ioannem homilia 58.

Deus in passione sua percussus ad maxillam non præbuit aliam, demonstrans illa magna præcepta patientiæ, non in ostentatione corporis, sed in cordis præparatione facienda.

Idem li. de uerbis domini & habetur 23.
q. 4. Tolerandi.

Tolerandi sunt quidem mali pro pace, nec corporaliter ab eis recedatur, sed spiritualiter exire est facere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiusquam salua pace, displicere est, non tangere, non enim prophetae qui hoc dicebant populum suum dimiserunt, sed inter eos habitabant quos increpabant, vnum templum cum eis intrabant, eadem sacra celebrabant. Hoc ergo exire est ore non parcere, hoc est, immundum non tangere, voluntati malæ non consentire.

Idem super Ioannem, & habetur ibidem
cap. Quid ergo.

Quid ergo voluit dominus noster Iesus Christus fratres charissimi admonere ecclesiam nostram, quando vnum proditorem in duodecim habere voluit, nisi ut malos toleremus, nec corpus Christi diuidamus, ecce inter sanctos est Iudas, ecce fur est Iudas, & ne contendas fur & sacrilegus, & non qualiscumque fur, sed loculorum dominicorum, sed sacrorum.

Ibidem ca. Tu bonus.

Tu bonus tolera malum. Nam & Christus Iudam, cum sciret furem esse tolerauit, & ad prædicandum misit, ei que cum alijs eucharistiam dedit.

Idem de Verbis apostoli.

Iram fratris tunc portabis, cum tu aduersus eum non irasceris, ut rursus eo tempore quo te ira preoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate supportet.

Idem. super psalm. 21.

Intelligat homo medicum esse deum & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non poenam ad damnationem, sub medicamento positus vere ris, secaris, clamas, non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad sanitatem.

Hier. epistola 88.

Affectus & perturbationes quandiu in tabernaculo corporis huius habitamus, & fragili carne circumdamur, moderate regere possumus, amputare non possumus.

Idem epistola ad Nepotianum.

Miles Christi nec laude extollitur, nec vituperatione frangitur, non diuitijs tumet, nec contrahitur paupertate, & læta contemnit & tristitia, per diem sol non uret, & luna per noctem.

Amb. super Beati immaculati.

Illud est magnificum, si subiectus contumelijs, iudicium dei laudes, si vexatus egritudine, iudicio dei deputes, si inopia, non reuocet quo minus laudes iusticiam dei.

Idem super Lucam lib. 5.

Voluit Christus deseri, voluit prodi, voluit ab apostolo suo tradi, & cum sis desertus a socio, proditus ab ipso moderate feras tuum errasse iudicium, perisse beneficium.

Idem Officium lib. 1.

Non mediocre est mitigare iracundiam, non inferius quam animo non commoueri, hoc nostrum est, naturæ illud.

Greg. li. 2. Moralium.

Magna est consolatio in eo quod displicet, quod ordi

PATIENTIA.

CXVII.

ordinante illo erga nos aperitur, cui non nisi iustum placet.

Idem lib. 21. Moralium.

Festina consolatio bonorum consideratus finis malorum. Dum enim ex eorum interitu malum conspiciunt quod euadunt, leue æstimant quicquid aduersum in hac vita patiuntur.

Idem in Registro.

Facilis erit consolatio si inter flagella quæ patimur, quæ fecimus ad memoriam reuocamus, hæc non iam flagella, sed dona esse conspiciamus, si quæ carnis delectatione peccamus carnis dolore purgamus.

Idem super Proverb. 25. Doctrina uiri per patientiam noscitur.

Tanto quisque minus ostenditur doctus quanto minus patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si viuendo nescit aduersa æquanimiter tolerare. Perfecti enim doctoris est, aliorum improbitatem patienter sufferre, ut se noverit ab iniquis patienter obseruari. Neque enim propria mundicia sine tolerantia sufficit neque tolerantia sine mundicia valet.

Idem lib. 2. Moralium.

Sæpe hostis callidus cum imparatam mentem ad tolerantiam videt, quid ad ea maxime diligitur exquirat, ubi scādali laqueos inserit, ut quo magis res quæque diligitur, eo per eam facilius patientia turbetur.

Idem lib. 2. Mor. super illud, Frater sui draconian.

Nullus perfectus est qui inter mala proximorum patiens non est. Qui enim æquanimiter aliena mala non tolerat, ipse sibi per impatientiam testis est, quia ab omni plenitudine longe distat. Abel quippe renuit esse, quem Cain malitia non exercebat. Sicut in tritura paleæ grana præmuntur, sic flores inter spinas prodeunt, & rosa quæ redolet crescit cum spina quæ pungit.

Idem lib. 5. Moralium.

Patienter quippe illatam iniuriam tolerat, qui pie meminere quod fortasse adhuc ex se habeat, in quo ipse debeat tolerari, & quasi aqua ignis extinguitur, cum surgente furore animi sua cuique ad mentem culpa reuocatur, quia erubescit peccatis non parcere, qui deo vel proximo se recolat parcendo peccasse.

Ibidem.

Si mens forti intentione in deum dirigitur, quicquid in hac vita sibi amarum sit, dulce æstimat, omne quod affligit, requiem putat.

Idem lib. 7. Moral.

Mitiga vim doloris considerata æquitas ferietis.

Idem in Prologo Moral.

Quædam verba Iob imperitis lectoribus aspera sonant, qui sanctorum dicta pie intelligere sicut dicuntur ignorant. Quia animi dolentis & iusti in semetipsis assumere nesciunt, ideo doloris verba bene interpretari non possunt. Mentem quippe patientis bene pensare nouit condescensio passi onis.

Idem li. 10. Moralium.

Dolor flagelli temperatur, cum culpa noscitur. Quia quanto quisque ferramentum medici patientius tolerat, tanto magis putridum conspicit esse quod secat.

Ibidem.

Mala vitæ præsentis tanta durius sentit, quanto persare bonum quod sequitur negligit, nequaquam nos gratia in aduersitate deserit, quia quo nos durius & dispensatione percutit, eo amplius & pietate custodit.

Idem li. 11. Moral.

Nunquam est patientia virtutis in prosperis, ille vero patiens est qui, & aduersis conteritur, & ramena specie suæ rectitudinis non curuatur.

Idem li. 16. Moralium.

Qui à statu patientiæ antelinguarum vulnera corruit, ipse sibi testis est, quod contra māsuetæ percussione gladios non persistet.

Idem li. 30. Moralium.

Tunc illata vitia bene toleramus, cum secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus. Leue quippe videbitur quod iniuria percutimur, dum in actione nostra conspiciamus, quia peius est quod murmuremus, siquid sit, ut contumelijs gratia magis ira debeat, quarum interuentu deo iudice poena grauior declinari posse confiditur.

Ibidem.

Gloriosius est iniuriam tacendo fugere, quam respondendo superare, & se feruus conuiuium dicat, iustus taceat, & si infirmus iniuriam faciat, iustus sufferat, & si pauper criminetur, iustus non respondeat.

Idem in homilia super Euangelium: Cum audieritis

Plerumque ideo patientes videmus, quia retribuere mala non possumus, sed idcirco malum non retribuit, quia nequaquam valet, proculdubio patiens non est, quia patientia non in ostensione requiritur, sed in corde.

Ibidem.

Non est perfecte bonus nisi qui fuerit & cum malis bonus, bonus enim non fuit, qui malos tolerare recusauit.

Idem super Ezechielem homilia 7.

Patientia vera quæ ipsum amat quem portat. Nam tolerasse & odisse non est virtus mansuetudinis, sed velamentum furoris.

Idem homilia 35.

Si adiuvante nos domino virtutem patientiæ seruare contendimus, & in pace ecclesiæ viuimus, & martyrij palmam tenemus.

Ibidem.

Nos sine ferro & flamma martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter custodiamus.

Idem homilia de Martyribus.

Mori à persequente martyrium in aperto opere est: ferre vero contumelias, & odientem diligere, martyrium est in occulta cogitatione.

Idem super euangel. 35.

Doctrina viri per patientiam noscitur, tanto ergo minus quisque ostenditur doctus quanto conuincitur minus patiens. Nec enim potest veraciter bona docendo impendere, si viuendo æquanimiter nesciat bona tolerare.

Idem super Ezechielem.

Nella sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter proximorum mala toleramus.

O

Idem

Idem in homil. super euange. Cum audieris
is prelia.

Patientia est aliena mala æquanimiter perpeti, cōtra eum quoque qui mala irrogant, ullo dolore morderi.

Idem super Ezechielem homilia 7.

Tribus modis virtus patientiæ exerceri solet: Alia namque sunt quæ a deo, alia quæ ab antiquo aduersario, alia quæ a proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna et contumelias

sustinemus. Ab antiquo aduersario tentamenta, a deo autem flagella toleramus, sed in his omnibus modis vigilantem oculo semetipsum debet circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem malis, ne contra tentamenta aduersarii seducatur ad delectationem vel cōsensum delicti, ne contra flagella opificis proruat ad excessum murmurationis.

Ioannes Chrysostomus, sermo 18.

Faciamus de necessitate virtutem seu voluntatem, exempli gratia: Proprium quis amisit filiū, substantiam alius omnem, et fortunæ bona, si noueris quod pactū est semel, nec deleri amplius, nec solui posse, licebit ea insanabili calamitate vtilitatis aliquid comparare, si magno ac virili animo aduersos tuleris fortunæ casus proque maledictis domino laudem referas. Hoc pacto quæ spem præter obuenerint mala, in voluntatis officium commutabis.

Idem super Mattheum.

In propriis iniuriis patientem esse laudabile est, in iurias autem dei dissimulare impium est.

Idem.

Si vindicare vis sile, et funestam ei dedisti plagam.

Idem super Mattheum 5. Audistis quia dictum est antiquis, oculum pro oculo.

Primus gradus patientiæ est non incipere iniustitiam: secundus postquam incipit est æqualibus non vindicari. Tertius est non facere vexanti ea quæ passus es.

Idem super epistolam ad Hebræos.

Nihil ita confusionem facit ingenti mala, sicut fortis tolerantia patientis, et neque in verbo neque in opere reddere vindictam.

Isidorus Soliloquiorum lib. 2.

Magna est virtus si non lædas a quo læsus es. Magna est fortitudo si etiam læsus remittas. Magna est gloria, si cui potuisti nocere parcas.

Idem lib. 4. de Summo bono.

Disceat non murmurare qui male patitur, et si ignorat cur mala patitur, per hoc se iuste pati arbitretur, quia ab illo iudicatur cuius nunquam iniusta iudicia sunt.

Bernardus super Cantica sermo 86.

Ad virtutes spectat tribulationes fortiter sustinere, ad sapientiam in tribulationibus gaudere: Cōfortare cor tuum et sustine dominum. Virtutis est gustare et videre quoniam suavis est dominus sapientiæ.

Idem super Cantica.

Sunt quidam mites, sed quandiu nihil dicitur vel agitur, nisi pro eorum arbitrio. Patebit autem quā longe sint a vera māsuetudine, si levis oriatur occasio.

Idem ad Ezechielem de Confessione lib. 2.

Non bona patientia est cū possis esse liber, seruū

te permittere fieri: vera patientia est pati vel agere contra quod libeat, sed non præter quod liceat.

Hugo lib. 1. de Claustro anime.

Qui dolorem capitis non patimur benigne, quomodo pro Christo capitis abscisionem pateremur? Qui flagellū timent quomodo flagella sustinerent?

Boetius de Consolatione philosophi, lib. 4. prosa 6.

Quidam supplicij in expugnabiles, exemplum ceteris pertulerunt iniunctam malis esse virtutem.

Lactantius Firmus, Diuina institutio, lib. 3.

Beatus est igitur sapiens tormentis, sed cōtorquetur pro fide, pro iustitia, pro deo, illa patientia doloris beatissimum faciet.

Idem lib. 5.

Magna et præcipua virtus patientia est, quam pariter vulgi publicæ voces, et Philosophi, et oratores summis laudibus concelebrant: quod si negari non potest quin summa virtus sit, necesse est iustum et patientem virū in potestate esse hominis iniusti ut patientiam capiat, patientia est enim malorum, quæ aut inferuntur, aut accidunt cum æquanimitate perlatio. Ergo iustus et sapiens quæ virtutem capit, habet in se patientiam, quæ carebit omnino si nihil patietur aduersi: contra quæ in rebus prosperis agit impatiens est, et virtute maxima caret.

Idem lib. 6.

Omnia itaque amara et grauius patienter ferenda sunt.

Seneca lib. 1. de Moribus.

Libenter feras quod necesse est, dolor patientia vincetur.

Idem in Prouerbijs.

Feras, non culpes, quod mutari non potest: Furor sic læsa sæpius patientia.

Idem de Virtutibus lib. 4.

Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi cōtumeliam fieri. De inimico dices, non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit, et cū illum in potestate tua videris, vindictam putabis vindicare potuisse. Scito enim magnū et honestum vindictæ esse genus agnoscere.

Idem epistola 68.

Quæris an omne bonum optabile sit? Si bonū est inquis fortiter torqueri, et magno animo vri, et patienter ægrotare, sequitur ut ista optabilia sint, distingue. Tormenta a me abesse velim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo, quidni ego malim non incidere bellum, sed si incido, et vulnera, et famem, et omnia quæ bellorum necessitas affert, generose feram, optabo itaque non in cōmoda optabilia sunt, sed virtus, quæ perferuntur in cōmoda non pati tormenta optabile est, sed fortiter pati.

Idem epistola 93.

Cogitanda ergo sunt omnia, et animus aduersus ea quæ possunt euenire firmatus, exilia, tormenta, morbi, bella, naufragia meditare.

Idem.

Cōsurgamus itaque aduersus fortunā, et quicquid inciderit sciamus non esse tam magnū quā rumor iactetur.

Valerius Maximus lib. 3.

Æqualiter se in aduersis gerere, et quid aliud est quam sequentem fortunā in adiutorium sui pudore victam conuertere?

Idem lib. 8.

Neg. secundarum rerum prouentu insolenter abuti, neque aduersis prospere debilitari oportet.

Cice

Cicero Tusculanarum questionum lib. 2.

Quare si (ut in initio concessisti) turpitudine peius est quæ dolor, nihil est plane dolor, nā dum tibi tempore, nec viro dignum videbitur, gemere, eiulare, lametari, frangi, debilitari, dolere, tum honestas, tum dignitas, tum decus aderit, tuque in ea conturbaberis, te continebis, cedet profecto virtuti dolor et animi inductione languescet, aut enim nulla virtus est, aut contemnendus est dolor omnino.

Idem.

Spartæ vero pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, ut multus et visceribus sanguis exeat, non nunquam etiam (ut cum tibi essem audiebam) ad necem, quorum non modo nemo exclamauit vni, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo hoc pueri possunt, viri non poterunt, et mos valet, ratio non valebit.

Idem.

Si summus dolor est, breue esse necesse est.

Idem.

Contemno magnitudinem doloris, a qua me breuitas temporis vindicabit, ante pene quam inuenerit.

Idem lib. 3.

Summa est stultitia summo confici morore.

Homerus in Iliados. Verba sunt Diones ad

Veneremur uulnera a Diomede.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Patere filia mea et tolera, tristitia quamuis afflicta.

Idem in Odyssæa.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Tolera corde, et cum peius aliud aliquando tulisti.

Pittacus.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Tolera, si ab his qui sunt prope, minima quedam tibi detrahantur.

Menander.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Viri est accidentia generose ferre.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Fer tristitiam et damnum fortiter.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Leuiter ferre oportet presentes fortunas.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Vince ratione presentem calamitatem.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Conare fortunæ ignoraui iam facile ferre.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Fortiter ferre oportet calamitatem generosam.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Imperantium disce ferre licentiam.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Sapientis est damnum facile ferre.

Idem.

ἔλτα δὲ τὸν ἰδὼν, καὶ ἀνέχοντο καὶ οὐκ ἔλεον.

Id est.

Ferre necesse mortali existenti fortunam.

Plautus in Rudente.

Hoc quod est necessarium est perpeti.

Terentius in Andr.

Quoniam non potest quod vis, id uelis quod possis.

Idem Comœdia 6.

Nam quæ inscitia est aduersus stimulum calces.

Idem.

Quod fors feret feramus æquo animo, istuc uiri est officium.

Virgilius Aeneidos lib. 1.

O socij (neque enim ignari sumus ante malorum)

Opassi grauiora, dabit deus his quoque finem.

Idem.

Foran et hæc olim meminisse iuuabit.

Idem.

Durate, et uosmet rebus seruare secundis.

Idem Aeneidos lib. 2.

Quid tantum infans inuauit indulgere labori?

Idem lib. 4.

Et obnoxius curam sub corde premebat.

Idem lib. 5.

Superat quoniam fortuna sequamur.

Quoque uocat uertamus iter.

Idem.

Quo fata trahunt retrahuntque sequamur.

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Ouidius Metamorph. lib. 3. fabula 7.

Paupertatemque ferendo

Effecere leuem, nec iniqua mente ferendam.

Idem Metamorph. lib. ult. fabula 44.

Nec enim fortuna querenda

Sola tua est, similes aliorum respice casus,

Mitius ista feres.

Idem Amorum lib. ult. elegia 9.

Perfer et obdura, dolor hic tibi proderit olim.

Sæpe tulit lassus succus amarus opem.

Idem lib. 1. de Remedio amoris.

Dura aliquis præcepta uocat mea, dura fatemur

Esse, sed ut ualeas multa dolenda feres.

Sæpe bibi succos, quamuis inuitus amarus

Æger, et oranti mensa negata mihi est.

Ut corpus redimas ferream patieris et ignes,

Arida nec sitiens ora lauabis aqua.

Ut ualeas animo, quicquam tolerare negabis,

At pretium pars hæc corpore maius habet.

Sed tamen est artis tritissima ianua nostræ,

Et labor est unus tempora prima pati.

Afflicis ut pressos uerant iuga prima iuuenicos,

Ut noua uelocem cingula ledat equum.

Idem lib. 2. de Remedio.

Potest pati facile est tibi in patientia desit,

Protinus ex facili gaudia ferre licet.

Idem Tristium lib. 5. elegia ultima.

Contudit ingenium patientia longa malorum,

Et pars antiqui nulla uigoris adest.

Idem in epistola Oenones ad Paridem.

Leniter ex merito quicquid patiari ferendum est,

Quæ uenit indigne poena dolenda uenit.

Idem.

Furor sit læsa sæpius patientia.

Idem.

Veterem ferendo iniuriam, inuitas notam.

Idem.

Gaudet patientia duris.

Idem.

Define Paule meum lachrymis urgere sepulchrum,

Panditur ad nullas iama nigra preces.

Cum semel infernas intrarunt funera leges,

Non exorato stant adamante iue.

Te licet orantem suscipere deus audit aule,

Nempe tuas lachrymas littora surda bibent.

Vota mouent superos, ubi portitor æra recepit,

Obferat herbosos lurida porta rogos.

Idem.

Tibullus lib. 3. elegia 3.

Non ego firmus in hoc, non hæc patientia nostra.

Ingenio, frangit fortia corda dolor.
Horatius Carminum li. 1. ode 23.

Sed lenius fit patientia

Quicquid corrigere est nefas.

Idem Carm. li. 2. ode 20.

Ab sine inani funere nenia.

Luctusq; turpes & querimonie.

Compesce clamorem, ac sepulchri

Mitte superuacuos honores.

Iuuenalis satyra 13.

Poenam nimis gemitis, flagrantior æquo

Non debet dolor esse, nec iudicare maior.

Idem.

- Dicimus autem

Hos quoq; felices, qui ferre incommoda uite,

Nec iactare iugum uita didicere magistr.

Lucanus Pharsalia lib. 9.

- Componite mentes

Ad magnæ uirtutis opus, magnosq; labores.

Patria græce πατρίς dicitur. Et est urbs

seu oppidum, unde orti siue oriundi sumus,

dicta quod communis omnium parens sit.

Aliquando & provincia ipsa ex qua orti sumus

patria dicitur, sed tamen improprie. Hinc patriū,

quod patriæ est. Pater autē unde & patria dedu-

citur, græcum est πατήρ, & πατρίς per synopā,

sic dictum, q; πατήρ, hoc est omnia seruat. Vel

πατρίδας τῶν, hoc est filios seruans. Hinc paternus.

Hinc patriarcha nouum quidem & græcum, &

is est qui patrum, hoc est pontificum princeps &

primus est. Hinc paterfamilias, qui primus est, &

in familiam imperium habet. A patre venit etiā

patronus, qui is est qui litigatoris causam agit,

quasi pater, sicut cliens is est qui litigat, & cuius

causa agitur. Cuius diminutium clientulus di-

citur, & clientela, quod modo significat clien-

tum multitudinem, modo officium eorum erga

patronos, à coloq; hæc deducuntur. Quid autem

patronus ab aduocato differat, vides supra in

Aduocatus. A patrono fit patrociniū, quod est

ipsa rei protectio. Et patrociniū quod est tā ver-

bo quā factio imbecilliorē protegere. A patre

item fit patricida, qui patrem interficit, à quo pa-

tridicium. Patricida græce πατρίκων seu πατρίκωνος

est, & πατρίκωνος est, paricidium, quod quasi parē

tridicium dicitur. Hinc à pater fit patronymicum

apud grammaticos, quod sub patris nomine si-

gnificat filium, ut Priamides, hoc est Hector Pria-

mi filius, & patrissio, hoc est patri similis sum.

Patriæ & parentibus homo maxime debitor est

post deum, secundum b. Tho. secunda secundæ q.

60. art. 3. In patria & parentibus includunt oēs

confanguinei, ciues, & amici patriæ, secundū b.

Tho. secunda secundæ q. 80. art. 1.

Homerus in Odysseæ.

ὁ δὲ δούλ' ἐν γένει ἐν πατρίδι, δούλ' ἐν γένει

γίνεσθαι, ἐν γένει, πρὸς ἀνθρώποις, πρὸς οὐρανῷ

γὰρ ἐν ἀλλοδαπῇ γένει, ἀπὸ γένους ἐν γένει.

Id est,

Sane nihil dulcius sua patria neq; parentibus

Est, quamuis quis procul diuitem domum

Terra in aliena habitat procul à parentibus.

Ouidius lib. 1. de Ponto elegia 4.

Non dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat

Fumum de patrijs posse uidere focis.

De hac materia vide supra in Amor patriæ.

Pauor græce φόβος est, & φόβος à φόβος, & φόβος

est pauor & stupeo dicitur. Est autem pauor me-

tus mentem loco mouens, secundum Ciceronē

lib. Tusculana. quæstion Ex quo est illud Ennii:

Tum pauor mihi sapientiam omnē ex animo ex-

pectorat.

Pauor immobilizat cor. Ideo differt secundum ma-

gis & minus à timore faciente motum eius secū-

dum Siftolen, ex b. Tho. super Esai. 8. lec. 2. col. 2.

De hac materia habes infra ubi Timor.

Paupertas siue pauperis græce πτωχία est.

πτωχία, ut & πτωχός, & πτωχός à πτωχός, & πτωχός

est pauper, & πτωχός est pauper.

lus, vilis dicitur. Pauper (ut Varro sentit) di-

citur à parua pecunia, unde paupertas seu pau-

peries. Horat. Mox reficit rates Quassas indoci-

lis pauperiem parit. Hinc paupero & depaupero,

quod est pauperem facio. Quomodo autem pau-

peras ab egestate differat, vide supra in Egestas.

Paupertas confert septem bona scilicet peccatorū

recognitionem, virtutum conseruationem, cor-

dis quietem, desiderij impletionem, spiritualium

bonorum dulcedinem, meritorum exaltationē,

& celestem hæreditatem, ex b. Tho super Esai. 48. fin.

Paupertas duplex est. scilicet paupertas ex coacta ne-

cessitate, & paupertas ex propria voluntate, se-

cundum b. Tho. contra gentiles lib. 2. ca. 134.

David Psalm 9.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, pati-

entia pauperum non peribit in finem.

Idem Psalm 36.

Melius est modicum iusto, super diuitias peccato-

rum multas. Proverb. ca. 14.

Etiā proximo suo pauper odiosus est, amici ve-

ro diuitum multi. Ibidem cap. 15.

Melius est parum cum timore domini quā the-

sauri magni & insatiabiles. Ibidem cap. 16.

Melius est parum cum iustitia, q̄ multi fructus cum

iniquitate. Ibidem ca. 17.

Qui despicit pauperem exprobrat factori eius.

Ibidem cap. 18.

Cum observationibus loquitur pauper, & diues ef-

fabitur rigide. Ibidem cap. 19.

Melior est pauper iustus q̄ vir mendax.

Ibidem cap. 30.

Mēdicatē & diuitias ne dederis mihi, tribue tā-

tum victui meo necessaria, ne forte satiatu illi-

cear ad negandum, & dicam: Quis est dominus?

Aut egestate compulsus furer, & perierem no-

men dei mei. Ecclesiastes ca. 19.

Sapientia pauperis contempta est, quia verba eius

non sunt audita. Ecclesiastici cap. 18.

Memento paupertatis in tempore abundantia, &

necessitatem paupertatis in die diuitiarum.

Ibidem cap. 27.

Propter inopiam multi deliquerunt, & qui quæ-

rit locupletari auerit oculum suum.

Augu.

August. de Verbis apostoli sermone 28.

Non tibi displiceat paupertas tua, nihil ea potes

ditius inuenire, visus nobis est quod locuples sit,

cælum emit quibus thesaurus conferri possit, q̄

paupertati videmus indultum, ut ad regnū cœ-

lorū veniret. Diues possessione sua obtinere non

potuit, nunc obtinet ut contemptu perueniat.

Idem de Ecclesiasticis dogmatibus.

Bonū est facultates cū dispensatione pauperibus

erogare, melius pro intentione sequendi dominū

insimul donare absolutum solitudine egere cū

Christo. Idem psalm. 76.

Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia, nō

ita laudamus Ioseph cū frumētum distribuebat,

sicut cum carcerem habitabat.

Idem de Verbis domini.

Hi sunt pauperes spiritu, qui quando faciūt aliqd

boni deū laudāt, quando aliqd mali, se accusant.

Ibidem.

Fecundus est ager pauperum, cito reddit donan-

tibus fructum. Via cœli est pauper, per q̄ veniūt

ad patrem, incipe erogare si non vis errare.

Idem super Ioannem sermone 52.

Quare Christus habuit loculos, nisi quia ecclesia

ipsius loculos habitura erat. Oportebat enim ut

mediator dei & hominū, sicut nos excitauit ad

summa, ita nobis compateretur ad infima.

Hiero. & habetur 12. q. 2. §. Crates.

Crates ille Thebanus homo quondam ditissimus,

cum ad philosophandum Athenas pergeret, ma-

gnum auri pondus abiect, neq; putauit se posse

& virtutes & diuitias simul possidere. Nos suffar-

cinati auro, Christum pauperē sequimur, & sub

prætextu elemosynæ pristinis opibus incuban-

tes, quomodo possumus aliena fideliter distri-

bueri, qui nostra timide referuamus. Plenus ven-

ter facile de ieiunijs disputat. Non Hierosolymis

fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudandum

est. Ambr. li. de Cain & Abel.

Esto pauper spiritu, & eris diues qualicunq; censu.

Quia non in habūdantia diuitiarum vita est ho-

minis, sed in virtute & fide. Istæ te diuitiæ verū

diuitem faciunt, si sis in deum diues.

Idem Officiorum li. 2. ca. 21.

Hoc malum iam dudum humanis influxit menti-

bus, ut pecunia honori sit, & animi hominū di-

uitiarum admiratione digni, ut nemo nisi diues

honore dignus putetur.

Idem super illud psal. Increpasti superbos.

Nihil grauius q̄ vifratres nostros pauperiores su-

perbo oculo despiciamus, cōformes nobis intol-

erabili repellamus fastidio, nostra indignos gra-

tia iudicantes, quia sunt inopes, cum paupertas

facilius deo quā thesaurus acceptior.

Idem in Hexameron, & habetur 15. q. 1. ca.

illa. §. Ceterum paupertatem.

Ceterum paupertatem & ignobilitatem, ægritu-

dinem & mortem nemo sapiēs mala dixerit, nec

in malorū sorte numerauit quia necessaria ista

in bonis habentur maximis, quarum nobis alia

ex commoditate accidere videntur.

Grego. in homil. Homo quidam erat diues.

Cum quosdam pauperes aliqua reprehensibilia

perpetrare conspiceret, nolite despiciere, quia for-

tasle quos superfluitas tenuissimæ prauitatis in-

quina, caminus paupertatis curat.

Idem in Pastoralis.

Offerēda est eis consolatio, quos caminus pauper-

tatis excoquit, illis inferendus est timor, quos cō-

solatio gloriæ temporalis extollit.

Ioannes Chrysostomus in sermone 18. super

epistola ad Hebræos.

Paupertas est manu dextræ quædam in viam quæ

ducit ad cœlū, vñctio Athletica, exercitatio quæ-

dam magna & admirabilis, portus tranquillitas.

Nihil opulētius eo qui paupertatem sponte dili-

git, & alacritate suscipit.

Isidorus & habetur 11. q. 3. ca. Pauper.

Pauper dū non habet quod offerat in iudicio non

solū audiri contemnit, sed & contra veritatē op-

primitur. Cito violatur auro iustitia. Nullamq; re-

us pertimescit culpam, quam redimere nummis

existimat. Idem Soliloquiorum lib. 2. ca. 52.

Multi propter opes periclitantur, multi propter di-

uitias in discrimen venerunt, multis exitiales fue-

re diuitiæ, multis mortem generauere opes.

Bernard. in serm. de omnibus sanctis.

Vis obtinere cœlum paupertatis vtilitatem com-

plectere, & tuum erit. Paupertas enim virtus nō

putatur, sed paupertatis amor. Regnū deniq; cœ-

lorum est pauperum, beatus qui post illa nō abiit

quæ possessa onerant, amata inquināt, amissa cru-

ciant. Leo papa serm. 4. de quadragesima.

Semper diues est Christiana paupertas, nec pauet

isto mundo ingentia laborare, cui donatum est

in omniū domino omnia possidere. Operantibus

ergo quæ bona sunt non omnino metuendum, ne

eis desit facultas operandi, cum & in duobus mi-

nutis euangelicæ illius viduæ sit laudata deu-

otio, & pro calice aquæ frigidæ præmium habeat

gratuita largitio. Ex affectibus enim piorum be-

nignitatis mensura taxatur, & nunquam eū mi-

seradi efficacia deserit, in quo misericordia ipsa

non deficit.

Boetius de Consolatione philo. lib. 2.

Nunq̄ diues agit qui trepidus gemens

Se se credit e gentem.

Idem de Schola, disciplina.

Nouerca est disciplinæ egestas.

Seneca epist. 4.

Magnæ diuitiæ sunt lege naturæ cōposita paupertas.

Idem epistola 18.

Non enim horrenda res est aqua, & polenta, aut

frustum hordeacei panis, sed voluptas est ex his

capere voluptatem, & ad id se reduxisse, quod

eripere nulla fortunæ iniquitas possit.

Ibidem epistola 16:

Si ad naturam viues, nunquam eris pauper, & si ad opinionem nunquam eris diues.

Ibidem.

Exiguam natura desiderat, opinio immensum.

Ibidem epistola 17.

Paupertas est contenta desiderijs instatibus satisfacere.

Ibidem.

Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ, paupertas autem expedita secuta est, aut ergo pauper sis, aut pauperi similis si animo vacare vis.

Ibidem epistola 18.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum finge deo. Nemo alius deo dignus quam qui opes contempsit. Quarum possessione tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. Quod vno consequeris modo si te etiam sine illis beate victurum persuaseris tibi, si illas tanquam exituras semper aspexeris.

Ibidem.

Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus si scierimus, quod non sit graue pauperes esse, ad paupertatem sua sponte descendere, preoccupare est tela fortunæ.

Ibidem epistola 20.

Ob hoc vnum amandum est paupertas, quod a quibus ameris ostendit.

Ibidem.

Quod diuitijs non potest scire, paupertate scies, illa vero certosque tenebit amicos, discedet quisque, non te sed tua sequebatur. Quando illa dies veniet, quo nemo in honorem tuum mentiat.

Ibidem.

Redige te ad parua ex quibus cadere non possis, inest paupertati (sine qua nihil est iucundum) securitas.

Ibidem epistola 25.

Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hoc pauper est, intra quæ quisque desiderium suum claudit, cum ipso Ioue de felicitate contendat.

Ibidem de Quatuor virtutibus.

Nec paupertas sibi immunda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas languida, & si res tibi exiguae sint, non sint tamen angustæ, nec tua defleas, nec alia mireris.

Ibidem lib. de Moribus.

Quis est pauper? qui sibi videtur pauper, qui paupertatem timet, timendus est. Scire uti paupertate, maxima felicitas est.

Ibidem in Prouerbijs.

Nudum latro dimisit, & in oblecta via pauperi pax est.

Ibidem in Hercule furente tragedia 1.

Laus uera & humili sepe contingit uiro, non nisi potenti falsa. O quantum bonum est oblat, nulli capere securas dapes humi iacentem, scelera non intrant casus, tutusque mensa capitur angusta, cibis, uenenu in auro bibitur, expertus loquor.

Nan rebus paruis alta præstat quies.

Ibidem.

Secura duro membra uersantur thoro.

Ibidem.

Non capit unquam magnos motus humilis tecti plebeia domus.

Ibidem tragedia 9.

Bene paupertas humili contenta tecto latet. Quatiunt altius sepe procellæ, aut euerit fortuna domos.

Ibidem tragedia 10.

Cesset Tyrio mollior ostro. Solet impudens ducere somnos. Aurea rumpunt tecta quietem. Vigilesque trahit purpura noctes.

Ibidem.

Pectora pauper secuta gerit, tenet è patula pocula fago, sed non trepida tenet ipsa manu, capit faciles uilesque cibos, sed dum strictos respicit enses. Aurea miscet pocula sanguis.

Ibidem.

Quisquis medium defugit iter, stabili nonq̃ tramite currit.

Aristoteles li. 1. Ethicorum.

Impossibile est indigentem operari bona.

Ibidem li. 2. Politici.

Impossibile est indigentem bene principari & studio vacare.

Ibidem lib. 4. Politicorum.

Qui nimis uiles sunt & egeni nesciunt principari.

Laertius Diogenes de Vita & moribus philosophorum.

Nihil amittit qui nihil habet, & parum eger qui parum cupit. Socrates dicebat.

Cicero Rhetorico nouo lib. 4.

Egens est qui non satis habet, & is cui satis nihil potest esse.

Ibidem.

Duo sunt quæ possunt ad turpe compedium commouere, inopia & auaritia.

Salustius in Catilinario.

Quidimissi in obscuro vitam agunt, si quid deliquere pauci sciunt, fama atque fortuna eorum patres sunt.

Ibidem.

Qui magno imperio præditi in excelsa vitam ducunt, eorum facta cuncti mortales nouere, ita in maxima fortuna minima licentia est.

Lucius Apuleius de Magia lib. 1.

Si quæcunque in aliqua laude miramur, cum paupertas ab incunabulis intricata est. Paupertas autem prisca apud secula omnium ciuitatum conditrix, omnium artium temperatrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes rationes percompta.

Ibidem de Asino aureo lib. 1.

Quid viatori de summa pauperie latrones auferre possunt?

Ibidem.

Specimen tibi gloriosum arrogaris, si contentus la re paruulo patris tui virtutes æmulaueris.

Ibidem lib. 5.

Hi sunt enim beati quorum diuitias nemo nouit.

Isocrates ad Demonicum.

Μᾶλλον ἀνθρώπος δούλων πτωχὸς ἢ πλούσιος ἀδύνατος. Id est, Ama magis iustam paupertatem, quam diuitias iniustas.

Phocylides.

Πολλοὶ κατὰ χρεὶς οὐκ ἐπὶ γένει ἀνδρῶν πτωχοί. Id est, Nunquam foenerator sis uiro pauperi.

Hesiodus.

καὶ δὲ πτωχὸς δούλων ἐστὶν πτωχὸς οὐκ ἀνδρῶν. Id est, Nunc perniciosa paupertate corrumpentem animu uiro,

Sustineas obijcere, beatorum domum semper existentium.

Menander.

πτωχὸς δὲ ἀνὴρ μὴ ἀνδρῶν ἐστὶν πτωχὸς πλούσιος. Id est, Pau-

Pau

Paupertas autem ingratos sane multos facit. Idem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Honesti paupertate labora magis, quam ditescere iniuste.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Tenuiter honeste uiuere præstantius quam splendide iniuste.

Ibidem.

μὴδ' αὖτε πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Odi pauperem diuiti donantem.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Paupertatem ferre, non omnis, sed uiri sapientis.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Pauperes pigros non nutrit pigritia.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Paupertas autem inhonoratum & nobilem facit.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Paupertatem ferre & senectutem, est difficile.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Nullum paupertate grauius est onus.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Pauperum enim sunt sermones uani.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Pauperem fugit quilibet procul amicus.

Palladas.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Fugite diuites impudentes habitantes domos tyrannorum.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Odio habentes paupertatem matrem modestie.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Miser homo est qui ipse sibi quod edit querit & id egre inuenit.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Ille miserrimus, qui cum etiam cupi, quod edat non habet.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Multa mihi in unum locum conflunt, quæ meum pecus pul-

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, sant simul, multiplex ærariam exercitiam habet paupertas, pauper terreat mentem animi, neque ubi meas collocem spes habeo.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Quamquam nobis sint res pauperule, modica & modesta, melius est ita uiuere.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Nam ad paupertatem si adnigratur fama grauior paupertas fit.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Omnibus modis qui pauperes sunt homines, misere uiuant, præsertim quibus nec questus est, nec didicere artem ullam, nec necessitate quicquid est boni, id satis est habendum.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Paupertas facit. Ridiculus forem. Nam illa omnes artes per-

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, docet.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Qui eget parui est pretij.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Nunquam æque ac modo paupertas mihi onus uisa est.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Et miserum & graue.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum finge deo.

Ibidem.

Ἡλικίος πτωχὸς οὐ μὴδ' αὖτε πτωχὸς ἡλικίος. Id est, Non sibi sed domino grauius est, quæ seruit egestas.

Ibidem.

Discite quæ paruo liceat producere uita.

Et quantum natura petat.

Quidius Metamor. lib. 13. fabula 7.

Pauperis est numerare pecus.

Idem Artis lib. 2.

Pauper amet caute, timeat maledicere pauper.

Multaque diuitibus non patienda ferat.

Idem de remedio lib. 2.

Nil habet unde suam paupertas pascat amorem.

Non tamen hoc tui est pauper ut esse uelis.

At tanti tibi sit non indulgere theatris.

Dian bene de uacuo pectore cedat amor.

Idem lib. 3. Amorum sue Elegia.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Inde grauis iudex, inde seuerus eques.

Tibullus lib. 1. Elegia 1.

Parua seges satis est, satis est requiescere lecto.

Scilicet & solito membra leuare thoro.

Idem lib. 1. Elegia 10.

Time melius tenuere fidem, cum paupere cultu.

Stabat in exigua lignæ ade deus.

Martialis Epigram. lib. 5. ad Emilianum.

Semper eris pauper, si pauper es Emilianæ.

Dantur opes nullis nunc nisi diuitibus.

Idem Epigram. lib. 9. ad Condilum.

Quæ mala sunt domiri quæ serui commoda nescis.

Condile, qui seruau te genus esse diu.

Dat tibi securos uilis lecticula somnos.

Peruigil in pluma Caius ecce iacet.

Caius à prima tremebundus luce salutat.

Tot dominos, at tu Condile nec dominum.

Quod debes Cai redde inquit Phœbus & illina.

Cinamus, hoc dicit Condile nemo tibi.

Tortorem metuas, podagra, chirographa, secatur.

Caius, & mallet uerbera mille pati.

Quod nec mane uomis nec cum Condile lingua.

Non maius quam ter Caius esse tuus.

Idem lib. 11. in Nestorem.

Non est paupertas Nestor, habere nihil.

Ibidem ad Caridemum.

O quantum cogit egestas.

Horatius Carminum lib. 1. Ode 12.

Regulum, & Scauros, animæque magnæ.

Prodigium Paulon superante patio.

Gratus in signi referam canena.

Idem Car. lib. 1. Ode 38.

Perfidos odi puer apparatus.

Displicent nexæ phillyæ coronæ.

Mitte sectari rosa quo locorum.

Sera moretur.

Idem Car. lib. 2. Ode 10.

Rectius uiues Licini, neque altum.

Semper urgendo, neque diu procellas.

Cautus horrescis, nimium præmendo.

Littus iniquum.

Auream quisquis mediocritatem.

Diligat, tutus caret obsoleti.

Sordibus tecti, caret inuidenda.

Sobrius aula.

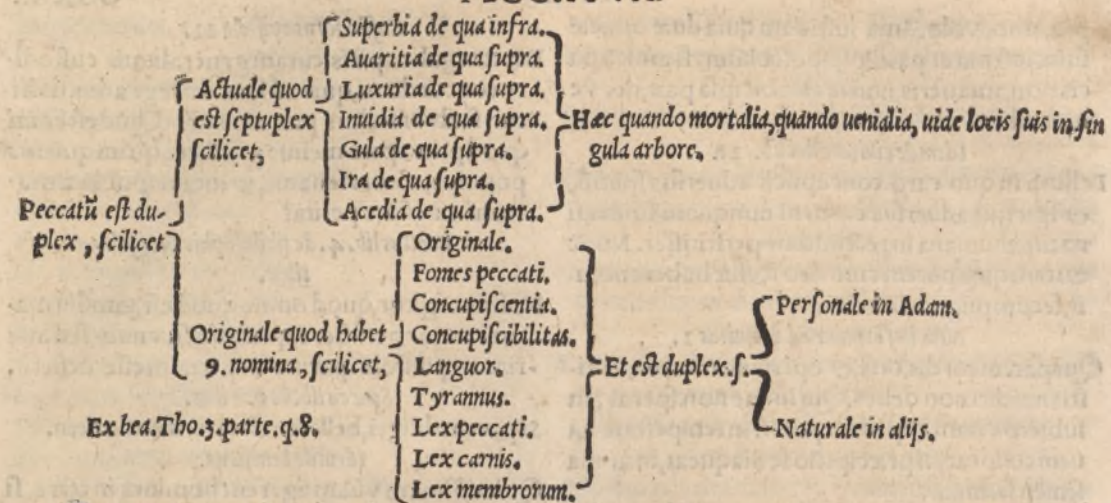
Sapius uentis agitur ingens.

Pinus, & celsæ grauiore casu.

Decidunt tueres, feriuntque summos.

O

Fiducia

Peccatum græce ἁμαρτία. ut si vel ἁμαρτία. id est, peccator, et peccatrix, et ἁμαρτία. peccatum dicitur. Est autem peccare voluntate auerti a deo, secundum bea. Tho. prima parte q. 94. artic. 1.

Peccator proprie est qui ex habitu peccat, vel ex proposito, secundum b. Tho. super Psal. 27. co. 2.

Peccatū est actus deuians ab ordine debiti finis, contra regulam naturæ rationis, vel legis æternæ, secundum bea. Tho. 1. parte q. 63. artic. 1. et secundum da secundæ q. 162. artic. 1. et prima secundæ q. 21. artic. 1.

Peccatum nihil aliud est, secundum Augustinum, quam neglectis rebus æternis temporalia sectari, ex bea. Tho. prima secundæ q. 71. artic. 6. et secunda secundæ q. 104. artic. 3.

Peccatum nihil aliud est quam utēdis frui, et fructibus uti, secundum Augu. ex bea. Tho. prima secundæ q. 71. artic. 6.

Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam, secundum August. ex b. Thoma prima secundæ q. 71. artic. 6. et q. 76. artic. 2.

Peccatum est pruaricatio legis diuinæ, et celestium inobedientia præceptorum, secundum Amb. ex bea. Tho. prima secundæ q. 109. artic. 4.

Peccatum est, omne quod est contra naturalem inclinationem, quia contrariatur legi naturæ, ex bea. Tho. secunda secundæ q. 133. artic. 1.

Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi, quod iustitia vetat, secundum Augustinum de duabus animabus, ex bea. Tho. prima secundæ q. 71. artic. 6.

Peccatum est auersio ab incommutabili bono, et conuersio indebita ad commutabile bonum, secundum August. lib. de lib. arb.

Peccatum est affectio mala voluntaria, secundum eundem. Ibidem.

Peccatum originale est habitus, scilicet, languor naturæ, inordinata dispositio, ex dissolutione harmoniæ originalis iustitiæ, secundum b. Tho. 1. secundæ 82. artic. 1.

Peccatum veniale est quasi dispositio ad mortale, et contingit semper, vel propter imperfectionem actus, vel propter inordinationem circa ea quæ

sunt ad finem, et utrunque propter defectum ordinis contingit, ex bea. Tho. prima secundæ q. 88. artic. 1. et 2.

Peccare proprie est adulterium committere, dictum quasi pellicare, hoc est cum pellice coire, et peccatus ipsum adulterium, quasi pellicat. Veteres enim non peccatum neutro genere, et secunda declinatione, sed peccatus masculino genere, et quarta declinatione proferebant. Quod usque ad Ciceronis ætatem durauit. Postea usus obtinuit, ut peccatum neutro tantum genere proferatur, et tam peccatum quam pecco de omnibus delictis atque erroribus dicantur. A pecco fit peccator, et peccatrix.

Peccatum et crimen differunt sicut genus et species. Nam omne crimen est peccatum, non autem econuerso. Est enim crimen graue peccatum accusacione et damnatione dignissimum, secundum Augustinum super Ioannem, et habetur dist. 81. cap. Apostolus. Gene. cap. 4.

Nonne si bene egeris recipies. Sin autem male statim in foribus peccatum tuum aderit. Ibidem. Dixit deus ad Cain: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nuncigit male dictus eris super terram quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cū operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos. Vagus et profugus eris super terram omnibus diebus vitæ tuæ. Dixit Cain ad dominum: Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Ecce ejcis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra. Genesis cap. 8.

Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Numeri. cap. 5. Cur inquit Moyses, transgre dimini verbum domini, quod vobis non cedit in prosperum. Ibidem cap. 15.

Anima vero quæ per superbiam aliquid commiserit, siue sit ille ciuis, siue peregrinus, quoniam aduersus dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Verbum enim domini contempsit, et præceptum illius fecit irritum. Idcirco debetur et porabit iniquitatem suam. Esdræ cap. 8.

Et quæ contingunt nobis, omnia sunt propter opera nostra

ra nostra maligna et magna peccata nostra.

Ibidem 3. cap. 1.

Quoniam me dereliquistis, et ego vos derelinquā: petentibus vobis a me misericordiam, non miserebor: quando inuocabitis me, ego non exaudiam vos. Maculastis enim manus vestras sanguine, et pedes vestri impigri sunt ad committenda homicidia. Non quasi me dereliquistis, sed vos ipsos, dicit dominus. Ibidem cap. 8.

In veritate enim nemo de genitibus est, qui non impie gessit, et de confitentibus qui non deliquit: in hoc enim annuntiabitur iustitia tua, et bonitas tua domine, cum misertus fueris eis qui non habent substantiam bonorum operum. Ibidem cap. 10.

Ecce pene omnes in perditionem ambulant, et ex terminum sit multitudo eorum. Ibidem cap. 15.

Vae eis qui peccant, et non obseruāt mandata mea, dicit dominus. Tobias cap. 12.

Qui autem faciunt iniquitatem et peccatum, hostes sunt animæ suæ. Iudith cap. 5.

Usque dum non peccarent in conspectu dei sui, erāt cum illis bona. Iob cap. 4.

Recordare obsecro te, quis vnquam innocens perijt, aut quādo recti deleti sunt? Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos, stante deo perijt, et spiritu iræ eius esse consumptos. Ibidem.

Nunquid homo dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, et in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum cōsumuntur velut a tinea, de mane usque ad vespere succidentur, et quia nullus intelligit, internum peribunt. Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis, morientur, et non in sapientia. Iob cap. 11.

Oculi autem impiorum deficiunt, et effugium peribit ab eis, et spes illorum abominatio animæ.

Iob cap. 18.

Nonne lux impij extinguetur, nec splendet flamma ignis eius, lux obtenebrescet in tabernaculo illius, et lucerna quæ super eum est extinguetur: artabuntur gressus virtutis eius, et præcipitabit eum consilium suum. Iob cap. 20.

Hoc scio a principio, ex quo est positus homo super terram, quod laus impiorum brevis sit, et gaudium hypocritis ad instar puncti. Si ascenderit usque ad celum superbia eius, et caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur, et qui eum viderat dicent: vbi est velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna. Iob cap. 36.

Caue ne declines ad iniquitatem. David Psal. 9.

Increpasti gentes, et perijt impius, nomen eorum delesti in æternum et in seculum seculi. Ibidem.

Cognosceat dñs iudicia faciēs, in operibus manuum suarū cōprehensus est peccator. Cōuertant peccatores in infernū, omnes gētes quæ obliuiscuntur deum. Ibidem Psal. 9.

Dominus interrogat iustū et impiū, qui autē diligit iniquitatē, odit aīam suā. Pluet super peccatores laqueus ignis et sulphur et spiritus procelarum pars calicis eorū. Quoniam iustus dominus et iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Ibidem Psal. 15.

Idem Psal. 15.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studijs suis, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum. Ibidem.

Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebāt, venenum aspidum sub labijs eorū. Quorum os maledictione et amaritudine plenus est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Psal. 30.

Erubescant impij et deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur aduersus iustū iniquitatē in superbia et in abusione. Psal. 31.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum recta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatū, nec est in spiritu eius dolus. Ibidem.

Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, in chamo et freno maxillas eorū cōstringe, qui non approximant ad te. Ibidem.

Multa flagella peccatoris. Psal. 36.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Quoniam tanquam fornix velociter arescent, et quem admodum olera herbarum cito decident. Psal. 51.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum. Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. Propterea deus destruet te in finem, euellit te et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viuētium. Psal. 54.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabūt dies suos. Psal. 61.

Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Psal. 63.

Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie dei. Ibidem Psal. 74.

Dixi iniquis, nolite inique agere: et delinquentibus, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrū, nolite loqui aduersus deū iniquitatē. Quia neque ab oriente neque ab occidentē, neque a desertis montibus, quoniam deus iudex est. Psal. 74.

Et omnia cornua peccatorū confringā. Ibidem Psal. 93.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorū disperdet eos, disperdet illos dominus deus noster. Psal. 103.

Deficient peccatores a terra, et iniqui ita ut non sint. Ibidem Psal. 128.

Dñs iustus cōcidet ceruices peccatorum. Prover. cap. 1.

Fili

Fili mi, si te laetauerint peccatores, ne acquiescas eis. *Prouerbiolum cap. 4.*
 Ne delesteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via fuge ab ea, nec transeas per illam, declina & deseras eam. Non enim dormiuit, nisi cum malefecerint, & non capit somnus ab eis, nisi supplantauerint. Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. *Ibidem.*
 Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant. *Prouerbiolum cap. 5.*
 Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, & in multitudine stultitiae suae decipietur. *Prouerbiolum cap. 10.*
 Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter: qui autem deprauat vias suas manifestus erit. *Ibidem.*
 Quod timet impius, veniet super eum, desiderium suum iustus dabitur, quasi tepestas transiens non erit impius, iustus autem quasi fundamentum sempernitum. *Ibidem.*
 Timor domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur, expectatio iustorum laetitia, spes autem impiorum peribit. Fortitudo simplicis via domini, & pauor his qui operantur malum, iustus in aeternum non commouebitur, impij autem non habitabunt super terram. Os iusti parturiet sapientiam, lingua prauorum peribit, labia iusti considerant placita, & os impiorum peruersa. *Prouerbiolum cap. 11.*
 Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator. *Prouerbiolum cap. 13.*
 Impietas autem peccatorum supplantat. *Prouerbiolum cap. 14.*
 Domus impiorum delebitur. *Prouerbiolum cap. 15.*
 Victimae impiorum abominabiles domino, vota iustorum placabilia. *Ibidem.*
 Abominatio est domino via impij, qui sequitur iustitiam, diligitur ab eo. *Prouerbiolum cap. 18.*
 Impius cum in profundum venerit peccatorum conremnit, sed sequitur eum ignominia & opprobrium. *Ibidem cap. 20.*
 Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato. *Prouerbiolum cap. 28.*
 Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absque terroribus. *Ibidem.*
 Viri mali non cogitant iudicium, qui autem inquirunt dominum animaduertunt omnia. *Ecclesiastici cap. 5.*
 Ne dixeris, peccaui & quid mihi accidit triste. Altissimus enim est patiens redditor, de propicio noli esse sine metu. Neque adijcias peccatum super peccatum, & ne dicas miseria domini magna est. Multitudinis peccatorum miserebitur, misericordia enim & ira ab illo cito proximat, & in peccatores respicit ira illius, non tardes conuertere ad dominum, & ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictae disperdetur. *Ecclesiastici cap. 12.*
 Altissimus peccatores odio habet, & impijs red-

det vindictam. *Ecclesiastici cap. 21.*
 Quasi a facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes leonis dentes eius, interficient animas hominum quasi rospheabis acuta, hominis iniquitas, plagae illius non est sanitas. *Ecclesiastici cap. 41.*
 Vobis viri impij, qui dereliquistis legem domini altissimi: & si nati fueritis, in maledictione nascemini, & si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra. *Ecclesiastici cap. 57.*
 Non est pax impijs, dicit dominus deus. *Ezechiel cap. 18.*
 Anima quae peccauerit ipsa morietur. *Sophonias cap. 1.*
 Et tribulabo homines, & ambulabunt ut caeci, quia domino peccauerunt & effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut sterco. Sed & argentum eorum & aurum eorum non poterit liberare eos, in die irae domini. *Machabeorum I. cap. 2.*
 A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercore & vermibus est: hodie extollit, & cras non inuenietur. Quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius perijt. *Matthaeus cap. 10.*
 Nihil enim est opertum quod non reueletur, & occultum quod non sciatur. *Marcus cap. 2.*
 Quis potest dimittere peccata nisi solus deus. *Lucas cap. 9.*
 Non est enim occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam veniat. *Ioannis cap. 3.*
 Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. *Ioannes cap. 9.*
 Scimus autem quia peccatores deus non audit, sed si quis dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. *Paulus ad Romanos 3.*
 Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum. *Ibidem.*
 Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. *Ibidem cap. 7.*
 Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuam meam in lege peccati, quae est in membris meis. *Paulus cap. 8.*
 Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum, quae sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est deo. *Ibidem.*
 Ergo fratres debitor es sumus non carni, ut secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. *Paulus I. ad Corinthios cap. 6.*
 An nescitis, quia iniqui regnum dei non possidebunt. Nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruire, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum dei possidebunt.

Paulus ad Galatas cap. 5.
 Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Haec enim sibi inuicem aduersantur, ut non quaecumque vultis illa faciat. *Ibidem.*
 Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, emulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, inuidiae, homicidia, ebrietates, comestiones, & his similia quae praedico vobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non consequentur. *Ibidem cap. 6.*
 Nolite errare, deus non irridetur. Quae enim seminauerit homo, haec & metet. Quoniam qui seminatur in carne sua, de carne & metet corruptionem. Qui autem seminatur in spiritu, metet vitam aeternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime ad domesticos fidei. *Paulus ad Hebraeos cap. 10.*
 Voluntarie enim peccantibus nobis post inceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia. Terribilis autem quaedam expectatio iudicii, & ignis aemulatio, quae consumptura est aduersarios. *Iacobus cap. 2.*
 Quicumque autem totam legem seruauerit, offendet autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit non moechaberis, dixit & non occides. Quod si non moechaberis, occides autem, factus es transgressor legis. *Petrus I. cap. 3.*
 Declinet autem a malo & faciat bonum, inquirat pacem & sequatur eam, quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem domini super facientes mala, & quis est qui vobis noceat, si boni emulatores fueritis. *Ioannis I. cap. 1.*
 Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. *Ibidem cap. 3.*
 Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata tollerent, & peccatum in eo non est: ois qui in eo manet non peccat, & ois qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum. *Ibidem.*
 Qui facit peccatum ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, ut dissoluat opera diaboli. Ois qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semetipsum in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex deo natus est: in hoc manifesti sunt filij dei, & filij diaboli. *Augustinus de adulterinis coniugijs, & hab. 32. q. 7. cap. Quae admodum 5. Non recte.*
 Non recte dici potest, si nescit homo, non peccat. Sunt enim peccata ignorantium quibus minora quae sciuntur. *Augustinus de vera religione, & hab. 15. q. 1. ca.*
 Quod autem 5. vsq. adeo. *Vsq. adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo peccatum sit, si non sit voluntarium.*
Augustinus contra Faustum, lib. 2. & hab. 15. q. 1. cap. Inebriauerunt.

Inebriauerunt Loth filiae eius, & se nescienti miscuerunt, & propter culpam eius est quidem, non tamen quod ille incestus, sed quantum ebrietas illa meretur. *Augustinus lib. de mendacio, & hab. 22. q. 2. ca. Faciat.*
 Faciat & homo pro temporali salute hominum quod potest, cum autem ad hoc ventum fuerit, ut tali saluti nisi peccando consulere non possit, iam se exstimet non habere quod faciat, quoniam id reliquum esse prospexerit, quod recte faciat. *Augustinus de ser. do. in monte, & hab. de poe. dist. 2. c. Sicut.*
 Sicut tribus gradibus ad peccatum peruenit. Suggestione, consensione & delectatione, ita ipsius peccati tres sunt differentiae, in corde & in facto, & in consuetudine, tamquam tres mortes. Vna quae in domo, cum in corde consensit libidini: altera vero quae si iam prolata extra portam, cum in factum procedit assensio: tertia cum in consuetudinis male tanquam mole terrena premitur animus quasi in sepulchro iam putreus, quae tria genera mortuorum dominum resuscitasse, quisquis legit euangelium, agnoscit. *Augustinus lib. quae. de. & hab. de poe. dist. 4. Peccatum.*
 Peccatum quod ex Adam contrahitur temporaliter redditur, quia ois propter hoc moritur, non autem in aeternum eis qui fuerunt per gratiam regenerati. Si in ea usque in finem permanerint. *Augustinus lib. de baptismo paruulorum.*
 Si quaeratur a me, utrum homo sine peccato poterit esse in hac vita confiteor posse per dei gratiam, & liberum eius arbitrium. *Ibidem super Ioannem.*
 Peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccat. *Augustinus de vera religione.*
 Nullum peccatum committi potest, nisi cum appetuntur ea quae Christus contempsit, aut fugiunt quae ille sustinuit. *Augustinus de baptismo paruulorum.*
 Nemo renascitur in Christi corpore: nisi prius nascatur in peccati corruptione. *Augustinus de ecclesi. dogma.*
 Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc definit esse iustus vel sanctus, si cum affectu teneat sanctitatem. *Augustinus lib. de fide ad Petrum.*
 Si fuerit aliquis conjugalis excessus, qui tamen legitimum non violet horum, habebit nonnullum, sed veniale peccatum. *Augustinus lib. 3. de libero arbitrio.*
 Quis peccat in eo quod nullo modo caueri potest. *Ibidem.*
 Ex quo incipit homo praecipi esse capax, ex illo incipit posse peccare. Duobus modis peccat ante quam sit sapiens, si autem non accommodet ad accipiendum praeciptum, aut cum accepit non obseruet. Sapiens autem peccat, si se auertit a sapientia. *Augustinus lib. 12. de Trinitate.*
 Sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse faciendum, tenens tamen & volens libenter, quae statim ut attigerit animum respui debuerunt, non negandum est esse peccatum, sed longe minus quam si in opere statuatur implendum, & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, peccatumque percutiendum atque dicendum. Dimitte nobis debita nostra. Faciendum quoque quod sequitur,

atq; in oratione iungēdum. Sicut & nos dimitti-
mus debitoribus nostris. Idē lib. de decē cordis.
In ipsis alimētis quocunq; cōcessa sunt, si forte ex-
cedit modū & accipit amplius q̄ est necesse, pec-
cat: q̄tidiana sunt ista quæ dico, sed tamen p̄tā
sunt, & non sunt leuia, q̄a plura. Quia vero q̄ti-
diana & plurima sunt, timēda est ruina multitu-
dinis. Talia p̄tā dicimus fratres, q̄tidianis ele-
mosynis per se mundari. *August. super Psal. 5.*

Non regnet peccatum in vestro mortali corpore,
non dicit, non sit: sed non regnet. Inest peccatū
cum delectaris, regnat cum consenseris.

August. in ser. dominicā 4. de aduentu.

Nolite contēnere venialia, quia minima sunt, sed
time te quia plura: plerūq; em̄ bestia minutē mul-
tā necat, nunq̄d minutissima sunt grana arenæ,
sed si amplius in nauī mittat, mergit illam vt pe-
reat, q̄ minutē gutta pluuiæ, nōne flumina im-
plent domos & deiciunt. *August. super Psal. 54.*

Omnis malus aut ideo uiuit, vt corrigat: aut ideo
uiuit, vt per eum iustus exerceatur.

Idem in ciuitate dei lib. 14.

Viuebat hō in paradiso sine vlla egestate, cib⁹ ad-
erat ne esuriret, potus ne sitiret, lignū vitæ ne il-
lū senectā dissolueret, nullus intrinsecus morbo,
nullus icūs metuebatur extrinsecus, nō lassitu-
do fatigabat otiosum, nō somnus p̄mebat inui-
tum. *August. Confessio. lib. 8.*

Ex volūtate peruersa est libido & dū seruū libidi-
ni facta est cōsuetudo. Consuetudo aut cui nō re-
sistit, facta est necessitas, a q̄bus quasi anfulis si-
bimet connexis instar catenæ tenebat medura
seruitus. *August. lib. 3. de ciuitate dei.*

Remotis obfculis insanæ opinionis scelera nu-
da iudicentur, nuda pensentur, nuda inspiciant,
fallacia regmina & vanæ laudis gloriæ auferan-
tur, & apparebunt miseriæ peccatorum.

August. lib. 7. Confessionum.

Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahi-
tur etiam inuitis animus eo merito, quo in cam
nolens illabatur. *August. in Enchiridion.*

Peccata quamuis magna & horrenda, cum in cō-
suetudinē venerint aut parua esse, aut nulla cre-
duntur, vsq; adeo, vt non solum occultanda, ve-
rum etiam predicanda diffamādāq; videantur.

Augustinus super Matt. homi. 45.

Moles imposita sepulchro ipsa est vis dura consue-
tudinis, qua præmitur anima, nec resurgere, nec
respirare permittitur. Dictum est autem quadri-
duanū est, re vera ad istam consuetudinē, de
qua loquor quodam progressu peruenit aia. Pri-
ma est quasi titilatio delectationis in corde, secū-
da consensio, tertia factum, quarta consuetudo.

August. in sermone quart. e. domi. de aduentu.

Nolite fratres mei contemnere peccata, in quibus
forte cōsuetudinē iā fecistis. Omne enim pec-
catum consuetudinē vilescit, & fit homini qua-
si nullum sit: ob duritiā dolorem perdit, & val-
de putre est nec dolet. Quod non dolet, nō pro-
fano habendum est, sed pro mortuo computan-
dum est: quando aliquid pungitur & dolet, aut

sanū est, aut est in illo spes aliqua sanitatis. Quā-
do autem tangitur, pūgitur calcatus, nec dolet,
pro mortuo habendum, nec non de corpore pre-
cidendum. *August. lib. de natura & gratia.*

Excepta Virgine Maria de qua propter honorem
domini nullam prorsus habere volo quæstionē,
inde enim scimus, quod ei plus collatū fuit gra-
tiæ ad vincendum omni ex parte peccatū, quia
concupere ac parere meruit eum quem constat
nullum habuisse peccatū. Hac ergo Virgine ex-
cepta, si omnes sanctos & sanctas cum hic viue-
rent congregare possem, & interrogare virum
essent sine peccato, quid fuisset responsum puta-
mus, nisi quod Ioannes. Si dixerimus quia pec-
catum, &c. *Augustinus lib. 3. de libero arbitrio.*

Illa est pœna iustissima peccati, vt amittat vnus-
quisque illud quo bene vti noluit, cum sine vl-
la difficultate posset si veller. i. vt qui sciens re-
cte nō facit, amittat scire quod rectum sit, & qui
rectū facere cū posset noluit, amittat posse cum
velit. *Hieron. lib. 1. super Amos.*

Primum peccatum est cogitasse quæ mala sunt, se-
cundum cogitationibus acquiescisse peruersis:
tertium quod est deterius opere cōplessē, quar-
tum post peccatum non facere pœnitentiam, &
in suo complacere sibi delicto.

Hiero. super Psal. 30. Non erit in te deus recens.

Cui deus venter est, ei deus recens est. Quæcunq;
vitia habemus & quocunq; peccata, tot recen-
tes habemus deos. Iratus sum, ira mihi deus est.
Vidi mulierē & concupiui, libido mihi deus est:
vnusquisq; enim quod cupit & veneratur: hoc
illi deus est. *Hieron. in episto. ad Demetriadem.*

Quicquid pudet dicere, pudet cogitare. Est tutis-
simum atq; perfectū, vt assuescat animus solici-
ta semper & per uigili custodiam discernere cogi-
tationes suas, & ad primū animi motū vel pro-
bare vel reprobare quod cogitat, vel bonas co-
gitatiōes alat, vel statim malas extinguat. Hinc
nāq; fons est boni, & origo peccati. Ibi maxime
oportet obseruare p̄tā vbi nasci solet, statimq;
ad primam tentationis faciem & malum anteq;
erescat restringere, dū adhuc est in cogitatione.

Hieronymus super Sophoniam.

Si quis fortitudinē latronis vel piratæ eneruat, &
infirmos reddit, prodest illis sua infirmitas. Debi-
litata enim mēbra quibus prius non bene vte-
batur, a malo ope cessabūt. *Idem super Iosue.*

P̄tōri oīs creatura hostis est. Nihil est aut quod iu-
stus timeat omīs creatura ei famulatur. Vnde p̄
proph. promittit ei deus dicens: Si trāseris p̄ ignē
flāma nō nocebit tibi. Omnis igitur locus susci-
pit iustū. Omnis creatura exhibet debiū famu-
latū. *Amb. sup. Mar. & hab. 24. q. 1. c. Non turbatur.*

Non turbatur nauis quæ Petrum habet, turbatur
illa quæ Iudam habet: & si multa illic discipulo-
rum merita nauigabant, tamen adhuc eam pro-
ditoris perfidia agitabat. In vtraque Petrus, sed
qui suis meritis firmus est turbatur alienis. Ca-
ueamus igitur perfidum, caueamus proditorē,
ne per vnum fluctuemus plurimi.

Ambrosius

Ambrosius lib. de spiritus sancto.
Peccare in spiritum sanctum est per malitiā & in-
uidiam fraternam impugnare charitatem.

Ambrosius super Beati immaculati.
Quis accusat & si peccator sit, iustus esse incipit:
quia nec sibi parcat, & dei iustitias confutetur.

Ambrosius super Lucam.
Non virtus est non posse peccare, sed nolle, atque
ita tenere perseverantiam voluntatis, vt volun-
tas infanciam, vsus imitetur naturam.

Ambrosius de Iacob lib. 2.
Pruæ conscientie seruit quicunq; vel metu fran-
giunt, vel delectatione irretit, vel cupiditatibus
ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mō-
rore deijci: seruilis est enim omnis passio. Quia
qui facit peccatū, seruus est peccati: & quod pe-
ius est, multorū seruus est, qui est subiectus mul-
tis vitijs, ita vt seruitio ei exire vix liceat.

Grego. & habetur de pœn. dist. 2. c. Sciendum.
Sciendum quippe est, quod tribus modis admitti-
tur peccatum, nam aut ignorantia, aut infirmita-
te, aut studio peccator: & grauius quidem in-
firmitate quā ignorantia, sed multo grauius stu-
dio quā infirmitate peccatur.

Grego. & h. 50. di. Quia sanctitas. §. Quid enim grauius.
Quid enim grauius est, aut carnale delictū cōmit-
tere, sine quo pauci inueniuntur, aut dei filiū iure
iurādo negare, in quo verbo hūc ipsum B. Petrū
apostolorū principē, ad cuius sacrū corpus indi-
gni sedem, lapsū esse cognouimus: sed post ne-
gationē pœnitentiā secuta est, & post pœnitentiā
misericordia data est, q̄ ab apostolatu eū nō ex-
pulis, qui ante quidem se negare prædixit.

Grego. & habetur de pœ. dist. 1. c. Voluissent.
Voluissent inq; si potuissent sine fine viuere, vt po-
tuisent sine fine peccare. Ostēdit em̄ quia in pec-
cato semper uiuere cupiūt, quia nunq; desinunt
peccare dū viuunt. Ad magnā ergo iustitiā iudi-
cātis pertinet, vt nunq; careant supplicio, qui in
hac vita nunquam voluerūt carere peccato.

Gregorius lib. 4. Moralium.
Quatuor modis peccatū p̄petratur in corde, q̄tu-
or consummat in ope. In corde nāq; suggestiōe,
delectatione, cōsensu, & defensionis audacia p̄-
petratur. Fit enim suggestiō per diabolum, delecta-
tio per carnē, cōsensus per spiritū defensionis au-
dacia per elationē. Quatuor modis peccatū con-
summat in opere, prius nāq; latens culpa agi-
tur, postmodū & ante oculos hoīm sine cōsilio
ne reatus aperitur, deinde & in cōsuetudinē duc-
itur. Ad extremū quoq; vel falsæ fidei seductio-
nibus, vel obstinationē miseræ desperationis enu-
tritur. *Gregorius lib. 25. Moralium.*

Peccatū quod ex p̄tō oritur, nō iā peccatū tantū
modo, sed peccatū est & pœna p̄tā, quia iusto iu-
dicio oīpōtēs deus cor peccatis obnubilat, vt p̄-
cedenis peccati meritis etiā in alijs cadat, vt qui
malū sciēs perpetrat, deinceps iuste in alijs etiā
nolens cadat. *Grego. lib. 18. Moralium.*

Quædam aut peccata sunt, quæ a iustis vitari pos-
sunt, & sunt nonnulla quæ ab eis vitari non pos-

sunt. Cuius enim cor in hac corruptibili carne
subsistens in sinistra cogitatione nō labitur, etiā
si vsq; ad consensus foueam non mergatur, & tū
hoc ipsum graue cogitare peccatū est. Sed dū co-
gitationi resistitur, a confusione animus sua libe-
ratur. Mensigitur iustorū & si libera est a per-
uerso opere, aliquādo tamē corrumpit in peruersa
cogitatione. *Grego. super Ezech. homi. 2.*

Sicut ignis amoris mētem erigit, ita ignis malitiæ
inuoluit. Quia & spū illāctus cor quod replet
eleuat, & ardor malitiæ ad inferiora semper in-
curuat. *Idem lib. 14. Moralium.*

Cum reproborum mentibus occasio perpetrandi
peccati deest, desideriorum cogitationes eorum
cordibus nullatenus defunt, & cum non semper
diabolum sequuntur in opere, valde tamen se il-
li obligāt in cogitatiōe. *Grego. lib. 22. Moralium.*

Vitium generis humani vitium est, libendo pec-
catum committere, & cōmissum negādo absco-
dere, & conuictū defendēdo excusare. *Ibidem.*
Peccatum peccato addit, qui culpā quam fecit pa-
rocinia defensionis adiungit.

Ioan. Chry. & habet in decretis, di. 40. cap. Homo.
Homo Christianus fortiter cadit in peccatum, pro-
pter duas causas, aut propter magnitudinē pec-
cati, aut propter altitudinem dignitatis.

*Ioannes Chrysostomus super II. Mat. & per aliam
uian reuersi sunt, &c.*

Venisti per viam fornicationis, ambula per viam
castitatis: venisti per viam auaritiæ, ambula per
viam elemosynæ. Si autem per ipsam viā redie-
ris, iterum sub regno vadis Herodis.

Ioan. Chry. in ser. 11. Dominicæ aduentus.

Ante peccatū, liberū arbitriū habemus bene ope-
randi, non aut postea: quia non nostra virtute
post peccatū euadere possumus de manu diabo-
li, sed sicut nauis fracto gubernaculo, illuc duci-
mur vbi tempestas voluerit: sic a diabolo de pec-
cato in peccatum ducimur, nec hactenus quicq;
facere licebit, nisi quod ipse diabolus voluerit.
Et nisi deus valida manu misericordie suæ nos
soluerit, vsque ad mortem in vinculis peccatorū
nostrorum permanebimus.

Isidorus de summo bono lib. 2. cap. 26.

Omnia fugere homo pōt præter cor suū. Nō enim
potest a se quisq; recedere, vbi cunq; erit consci-
entia reatus sui illū non derelinquit, quis huma-
na iudicia subterfugiat. Qui mala agit iudicium
tamen conscientie suæ effugere non potest. Nā
& si alijs celat quod egit, sibi tamen celare non
potest, quia nouit quod desit. Duplex autē in eo
sibi iudicium, quia & hic cōscientie suæ reatu pu-
nitur, & illic perpetua pœna damnatur.

Isidorus de summo bono lib. 3. cap. 98.

Reges a regendo dicti sunt. Ideo quilibet recte fa-
ciendo regis nomen tenet, sed peccādo amittit.
Nam & viri sancti in sacris eloquijs reges vocan-
tur, eo quod recte agant, & sensus bene regāt, &
motus resistentes sibi rationali discretionē com-
ponant. *Isidorus de summo bono lib. 2. cap. 26.*

Diuisio & pugna, vt fit in animo hominis pœna
peccati

peccati est, ex primo homine in omnes filios p-
pagata, ut qui noluit cum deo esse vnitus, esset in
semetipso diuisus, & qui imperanti dño noluit ef-
se subiectus, sibipso rebellis atq; contrarius esset.

Isidorus de summo bono, lib. 2. cap. 9.

Sape occasio peccandi voluntatem facit.

Idem lib. 2.

Maioris est culpe manifeste, q̃ occulte peccare. Du-
pliciter enim reus est qui aperte delinquit, quia
agit & docet. Bernar. in sermo. de apostolis.

Nō viuit homo qui superbia inflatur, qui luxuria
sordidatur, qui ceteris inficitur pestibus, qm̃ nō
est hoc viuere, sed vitam confundere & appropin-
quare vsq; ad portas mortis. Bonam autē vi-
tam ego puto, & mala pati, & bona facere. Dici-
tur vulgo quod q̃ bene se pascit bene viuit, sed
mentita est iniquitas sibi, quia non bene viuit, nī
si qui bene facit.

Cassio. super il. Psal. 5. Expelle eos quoniam irritauerūt.
Hoc dicimus quod tantum vnusquisque a diuini-
tate repellitur, quantum eius peccata cumulan-
tur. Quantitas enim delicti mensura est repudiij,
quia tantum a deo reus longior redditur, quan-
tum numerofo crimine dilatur.

Boetius de philoso. consolat. lib. 2. profa 6.

Nec potestas sui compotem facit, quem vitiofae li-
bidines insolubilibus astrictum retinēt catenis.
Et collata improbis dignitas non modo non effi-
cit dignos, sed p̃dit potius & ostentat indignos.

Boetius lib. 4. profa 3.

Hoc igitur modo quicquid a bono deficit esse de-
finit, quod fit ut mali desinant esse quod fuerāt,
sed fuisse homines adhuc ipsa humani corporis
reliqua species ostētat, quare versi in malitiam
humanam quoq; amiserunt naturam, sed cū ultra
hominem quemq; prouehere sola probitas pos-
sit, necesse est ut quos humana condicione deie-
cit, infra hominis meritum detrudat improbi-
tas. Euenit igitur ut quem transformatum vide-
as hominem aestimare non possis. Avaritia fer-
uet alienarum opum violentus ereptor, similem
lupi dixeris. Ferox atq; inquietus linguam li-
gij exercet, canis comparabis. Insidiator occultus
furripuisse fraudibus gaudet, vulpeculis ex-
quetur. Iræ intemperans fremit, leonis animum
gestare credatur. Pavidus ac fugax nō metuen-
da formidat, ceruis similis habeatur. Segnis ac
stupidus torpet, asinum viuit. Leuis atq; incon-
stās studia permutat, nihil ab auibus differt. Foe-
dis immundisq; libidinibus fertur, sordidæ suis
voluptate detinetur. Ita fit ut q̃ probitate deser-
ta homo esse desierit, cum in diuinam conditio-
nem transire non possit, vertatur in beluam.

Idem lib. 4. profa 4.

Nec iniuria dici video vitiosos tā si humani cor-
poris speciem seruent, in beluas tamē animorū
qualitate mutari. Idem ibidem.

Etenim quod incredibile cuiquam forte videatur
infeliciores esse necesse est malos, cum cupita
perfecerint, quā si ea quæ cupiunt implere nō
possunt. Nam si miserum est voluisse mala, potu-

isse miserius est, sine quo voluntatis miseræ lan-
gueret effectus. Ibidem.

Neg; enim est aliquid in tam breuibus vitæ metis
ita serum, quod expectare longū in mortali p-
fertimraminus putet. Quorū magna spes & ex-
cella facinorum machinare p̃tino atq; inspera-
to sape fine destruitur. Quod quidem illis mise-
riæ modum statuit. Nā si nequitia miseros facit,
miserior sit necesse est diuturnior nequā, quos
infeliciores esse iudicarem, si non eorum ma-
litiā, saltem mors extrema finiret. Etenim si de
prauitatis infortunio vera cōclusimus, infinitū
dico liquet esse miseriam, quā esse cōstat æter-
nam.

Idem lib. 4. profa 4.

Feliciores inquit esse improbos supplicia luen-
tes, quā si eos nulla iustitiæ p̃cna coerceat.

Ibidem.

Mulro igitur infeliciores improbi sunt iniusta im-
punitate damnati, quā iusta vltione puniti.

Ibidem.

Nequeunt enim oculos tenebris assuetos ad lucē
perspicuæ veritatis attollere. Similesq; auibus
sunt quarum intuitu nox illuminat, dies cecat.
Dum enim non rerum ordinem sed suos intuen-
tur affectus, vel licentiam vel impunitatem sce-
lerum, putant esse felices. Vide enim quid eter-
na lex sanciat. Melioribus animum si conforma-
ueris, nihil opus est iudice p̃miiū differente,
ut teipse excellentioribus addidisti.

Idem lib. 4. profa 4.

At vulgus ista non respicit. Quid igitur, his ne an-
tecedamus, quos beluis similes esse monstrau-
imus? Lactan. Fir. lib. 1. diu. institut.

Qui enim virtutis est expers, qui cupiditate ac li-
bidinibus malis vincitur, non cupidini, sed mor-
ti subiectus sempiternus est. Ibidem.

Qui peccant sape felices sunt, & qui pie viuunt,
sape miseri, quia & fugitiui, & abdicati liberi v-
uunt. Seneca ad Lucilium epistola 11.

Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis te-
stis assistet. Seneca epistola 28.

Initium salutis est notitia peccati.

Seneca epistola 38.

Tunc autem consummata infelicitas, vbi non so-
lum turpia delectant, sed & placent.

Seneca ad Lucilium epistola 96.

Erras enim si existimas nobiscū vitia nasci: super-
uenerūt, ingesta sunt.

Seneca lib. de moribus.

Nullum consciū peccatorum tuorum magis ti-
mueris quā te metipsum. Aliud enim potes ef-
fugere, te autem nūquam. Nequitia autem ipsa
est sui p̃cna. Seneca in Tantalō Trag. 2.

Sape in magistrum scelera redierunt sua.

Seneca Tragœdia 8.

Perire mores, ius, decus, pietas, fides.

Aristoteles lib. 1. Physicorum.

Vno inconuenienti dato multa contingunt.

Idem lib. 1. de celo & mundo.

Paruus error in principio, maximus est in fine.

Idem lib. 1. Ethicorum.

Non

Non omnino felix est, qui sapissime turpissimus
est. Idem lib. 2. Ethicorum.

Malum est facile, & bonum difficile.

Idem lib. 3. Ethicorum.

Ignorantia excusat peccatum. Ibidem.

In naturalibus desiderijs pauci non peccant.

Idem lib. 4. Ethicorum.

Praus honore non est dignus.

Idem lib. 5. Ethicorum.

Pessimus est, qui nō solum utitur malitia ad se, sed
ad alium. Idem lib. 7. Ethicorum.

Homo prauus deterior est bestia.

Cicero lib. 4. Tusc. questio.

Libidinosum igitur & cupidum, & iracundum, &
anxium, & timidum censeamus esse sapientem?

Idem lib. 5. Tusc. questio.

Potes igitur aut qui male viuat, nō eum dicere mi-
serum, aut quem bene fateare eum negare bene
viuere. Idem lib. 2. Rhetoricorum nouorum.

Nulla est lex quæ aliquam rem inutilē aut iniquā
fieri velit. Omnia supplicia quæ a legibus pro-
ficiscuntur, culpe aut malitiæ vltiscendæ consti-
tutæ sunt. Idem lib. Paradoxorum.

Peccare certe licet nemini.

Idem Rhetoricorum nouorum lib. 2.

Voluntario facinori nulla est excusatio: imprudē-
tiæ, est iusta deprecatio parata.

Homerus in v. Odysseæ.

Ἰδὲ σφίσι τίσαιτο δικαστὴρ, ὅτε καὶ ἄλλους
ἀνθρώπων ἱσφορῇ, καὶ τίντοι ὅτις ἀμαρτῇ. Id est,
Iupiter illos punit supplicum exauditor, qui & alios
Homines inspicit, & punit quicunq; peccat.

Idem in v. Odysseæ.

ποῦν φέρειν ὅτι
τὸ νόμιμον, ὃ ὥντοις ἀμαρτῇ. Id est,

Multo melius est

Mori, quā uiuentes peccare. Menander.

ἀρχὸν δὲ μὴδὲν πρὸς τὴν μὴδὲν μόνον. Id est,

Turpe autem nihil fac neq; disce. Idem.

Ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν οὐκ ἀνδρῶν σοφῶν. Id est,

Bis peccare hoc non uiri sapientis. Idem.

ἔργων πονηρῶν χεῖρ' ἐλκεῖται ἔχον. Id est,

Ab operibus malis manum liberam contine. Idem.

ἢ μὴδὲν εἰδὼς, ὅνδ' ἐξ ἀμαρτῆς. Id est,

Nihil sciens, nihil peccat. Idem.

ἢ μὴ προσέειπεν, μὴτ' ἀκούσ' μὴτ' ἴδω. Id est,

Quæ non decent, neq; audi neq; inspicere. Idem.

ἢ μὴ ποιεῖν κρύπτων, ἢ μόνος ποιεῖ. Id est,

Vel non facias occultandum, uel solus facias.

Lucianus.

ἀνθρώπων μὲν ἴσως λήθεις, ἀτοπὸν τι ποίσεις,
ὅν λήθεις δὲ θεός, ὅνδ' ἀνθρώπων. Id est,

Homines quidem fortasse latebis absurdū quid cū feceris:

Non latebis autem deos, neq; ratiocinans.

Ex primo Epigrammaton.

ὅνδ' ἀνθρώπων ἀλλ' ἄνθρωπον, τίς οὐκ ἀπορίσει. Id est,

Nullus hominum iniustorum poenam non soluet.

Plautus in Mustraria.

Nihil est miserius, quā animus hominis conscius.

Plautus in Bacchide.

Qui deliquit supplex est ultro omnibus.

Idem in Persa.

Cum aliquo malitia certare, miseria est.

Ouidius Met. lib. 1. fabu. 4.

Viuitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus.

Non socer a genero, fratrum quoq; gratia rara est.

Imminet exitio uir coniugis, illa mariti.

Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

Filius ante diem patrios inquit in annos.

Victa iacet pietas, & uirgo cede madentes.

Vltima cœlestium terras Astrea reliquit.

Ouidius Metamor. lib. 6. fa. 5.

Heu quā difficile est crimen non prode uultu.

Ouidius Metamor. lib. 5. fabu. 3.

Sed uetitum est a deo sceleri nihil.

Idem lib. 10. fabula 9.

Nec credite factum,

Vel si credetis, facti quoq; credite poenam. Ibidem.

At tu diu corpore non es

Passa nephas, animo ne concipe.

Ouidius Amorum lib. 1. Elegia. 1.

Multa misere timeo, quia feci multa proterue:

Exempliq; metu torqueor ipse mei.

Ouidius Amorum lib. 2. Elegia 5.

Conscia purpureus uenit in ora rubor.

Ouidius Amorum lib. 3. Elegia penul.

Non peccat quæcunq; potest peccasse negare,

Solaq; deformem culpa professā facit.

Ouidius Artis lib. 2.

Ludite, sed furto celetur culpa modesto,

Gloria peccati nulla petenda sui est. Ibidem.

Neque enim lex æquior ulla est

Quā necis artifices arte perire sua.

Ouidius de Ponto lib. 1. Eleg. 1.

Pœna potest demī, culpa perennis erit. Ibidem.

Mors faciet certe ne sim cum uenerit exul.

Ne non peccarim, mors quoque non faciet.

Catullus Ode. 26.

Nec facta impia fallacium hominum cœlicolis placent.

Horatius in Arte poetica.

— Omnes

Viros peccata putem mea.

Iuuenalis Satyra 1.

Ex quo Deucalion nimbus tollentibus æquor,

Nauigio montem ascendit, sortesq; poposcit:

Paulatimq; anima caluerunt mollia saxa,

Et maribus nudas ostendit Pirrha puellas.

Quicquid agunt homines, notum, timor, ira, voluptas,

Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Iuuenalis ibidem.

Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat

Posteritas, eadem facient cupientq; minores.

Iuuenalis ibidem.

Omne in præcipiti uitium stetit, utere uelis

Totos pande sinus. Iuuenalis Satyra 4.

Nemo malus felix. Iuuenalis Satyra 8.

Defensor culpe dicet mihi, fecimus & nos

Hæc iuuenes, esto, desisti nempe, nec ultra

Fouisti errorem, breue sit quod turpiter audes.

Quædam cum prima refecantur crimina barba,

Indulge ueniam pueris. Iuuenalis Satyra 9.

Viuentium recte, tunc propter plurima, tunc his

Præcipue causis, ut linguas mancipiorum

Contemnas, nam lingua mali pars pessima serui.

Iuuenalis Satyra. 13.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Difficet auctori, prima est hæc ultio, quod se
Iudice nemo nocens absoluitur, improba quamvis
Gratia fallacis prætoris uicerit urnam. Ibidem.
Egregium sanctumq; uirum si cerno, binembri
Hoc monstrum puero, et miranti iam sub aratro
Piscibus inuentis, et fœtæ comparo mule.
Sollicitus tanquam lapides effuderit imber,
Examensq; apum longa consederit uia
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit annis
Gurgitibus miris, et lactis uortice torrens.

Iuuenalis ibidem.

Has paritur poenas peccandi sola uoluntas,
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat illum
Facti crimen habet.

Iuuenalis Satyra 15.

Nam genus hoc uiuo iam decrescere Homero
Terra malos homines nunc educat atque puillos.

Iuuenalis ibidem.

- Melius nos

Zenonis præcepta monent, neque enim omnia, quædam
Pro uita faciendâ putat.

Dantes Floren. lib. 1. cap. 1.

Que oiderai le doloro si strida,
Vedrai li antichi spiriti dolenti,
Che la sera morte ciaschun crida:
Et uedera color che son contenti
Nel foco, per che speren di uenire
Quando che sia, a le beate genti. Id est.
Vbi audies dolentes eluiatus,
Videbis antiquos spiritus dolore affectos,
Qui ad mortem secundam alte clamant:
Et uidebis quosdam qui sunt contenti
In igne, quia sperant peruenire
Cum tempus fuerit ad beatas gentes.

Dantes Floren. lib. 1. cap. 3.

Et ecco uerso noi uenir per naue
Vn uechio biancho per antiquo pelo,
Cridando, guai a noi anime prauæ,
Non sperate mai piu ueder il celo:
Iuengo per menarui al l'altra ripa,
Ne le tenebre eterne, in caldo en gelo. Id est.
Et ecce uersus nos uenibat naue
Quidam senex albus ob antiquam pilum,
Clamans uel uobis anime prauæ,
Nolite sperare unquam deinceps uidere cælum:
Venio ut ducam uos ad ripam alteram,
In tenebras æternas, in calorem et gelu.

PECVNIA græce χρημα, et χρηματισμός. Pecuniosus dicitur.
Est autem pecunia totum quicquid homines
habent in terra omnia quorum domini sunt, ser-
uus, vas, ager, arbor, pecus. Quicquid horum est
pecunia dicitur, secundum Aug. de doctrina Chri-
stiana, et habetur in decretis. l. 9. c. totum. Pec-
nia cuius diminutiuum est pecuniola, a pecu di-
citur, quod olim diuitiæ omnes in agris atq; peco-
ribus esse existimabatur. Vnde locupletes et pe-
cuniosi appellati sunt diuites, quasi locorum et pe-

corum pleni. Et licet pecuniæ appellatione non mo-
do nūmi, hoc est numerata pecunia, sed omnes res
eā soli quæ mobiles, et tam corpora quam iura contine-
antur, ut etiam Hermogenianus iuriconsultus af-
firmat, frequenter tamē pecunia pro ea quæ nu-
merata est ab authoribus usurpatur. A pecu pa-
riter sic peculium, quod proprie significat rem, quæ
non in pecunia numerata consistit, vel in solo, vel
in corporibus, vel in suppellectili nostro labore, et
industria paratum, et a nobis ipsis lucrifacitum.
Virgilius: Nec spes libertatis erat, nec cura pecu-
li. Hinc peculium castrē se dicitur, ut ait Propertius,
us, quod a parētibus, et agnatis in militia degē-
ti donatum est: vel quod filius in militia acquisi-
uit, quod nisi militaret acquisiturus non fuisset.
Nā quod fuisset sine militia acquisiturus, id pe-
culium eius castrense non dicitur. Peculium non-
nunquam pro paruo patrimonio capitur, sec. Vlpia.
Hinc deriuat pecularis, quod proprie significat rem
ad peculium pertinentē. Sed vsu iam receptū est, ut
pro proprio, siue speciali, seu præcipuo ponat,
vnde peculiariter aduerbiū, hoc est specialiter,
præcipue. Sane pecus pecoris, seu pecus pecu-
dis, viroque enim modo dicimus, significat omne
animal quod sub hoīs imperio est pabulo terre pasci-
tur, ut boues, asini, equi, camelus, oues, capræ, ele-
phantes, et reliqua huiusmodi. Transfert aliquā-
do pecus pecoris ad omne animal, quod humana lin-
gua et effigie caret. Virg. de apibus. Et pecudum
custodia sollers Hora. de pisci. Omne cū Proteus
pecus egit altos visere montes. Veteres pecu et
pecus, coris, et pecus, cedis, neutro omnia gene-
re protulerunt, vnde pecua legimus: vnde etiam
pecuariū quod ad pecus attinet. Pecuariū aliquā-
do armentariū, aliquādo loca in quibus armen-
ta consistunt, nonnunquam ipsa armenta significat.
Persius: Pindor, ut Arcadiæ pecuaria rudere cre-
das. Ambrosius lib. de Officijs.

Pecunia facile consumitur, cōsilia exhauriri nesci-
unt, hæc vsu augentur, pecunia minuitur, et cito
deficit: consiliū autē collatū, quod in plures diffundit
tur, eo redūdantius manet, et in suum fontem re-
currit. Ambrosius Offi. lib. 2. cap. 21.

Hoc malum iam dudum humanis influxit mentibus
ut pecunia honori sit, et animi hominum diuiti-
arum admiratione digni, ut nemo nisi diues ho-
nore dignus putetur. Isido. soliloquiorum li. 1. cap. 1.
Vbiq; pecunia vincit, omnes mendicitatē spernūt.

Castiodorus lib. 5. epistola 13.

Pulchrum est neglexisse fœda lucra pecuniæ.

Castiodorus de dilectione dei cap. 5.

Pecunia cum labore acquiritur, acquisita cum ti-
more seruatur, et tandem cū dolore grauissimo
amittitur. Plato in Phedone.

Propter pecuniarum possessionem omnia prælia
nobis sunt. Cicero lib. Officiorum.

Male enim res se habet cum quod virtute effici de-
bet, id tentatur pecunia. Idem ibidem.

Sed ut pecuniæ non quærere solum ratio est, verum
etiam collocandæ, quæ perpetuos sumptus sup-
pediūt, nec solum necessarios sed etiam liberales:

sic gloria

sic gloria et quærenda et collocanda ratione est,
quanquam præclare Socrates ad gloriam hanc
vitam proximasset, et quasi compendariam di-
cebat esse, si quis id ageret, videlicet, ut qualis ha-
beri vellet talis esset. Valer. Maximus lib. 4.

Nihil eorum quæ virtuti debentur, emere pecunia
licet. Idem li. 7. tit. Sapienter dicta aut facta.

Vnicæ filix pater Themistoclem consulebat, utrū
eam pauperi ornato, an locupleti parum proba-
to collocaret: cui is inquit, malo virum pecunia,
quàm pecuniam viro indigentē, quo dicto stul-
tum monuit, ut generum potiusquam diuitias
generi legeret. Horatius.

Sed quia naturam mutare pecunia nescit.

Iuuenalis Satyra 13.

Et maiore domus genuit, maiore tumultu

Planguntur nummi quàm funera. Ibidem.

Plorat lachrymis amissa pecunia ueris. Ibidem.

Interea pleno dum turget sacculus ore

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit,

Et minus hanc optat qui non habet.

PENUS græce τριένν, et τριέννιος. Penuarius di-
citur. Est autem penus omne quo homines vescū-
tur, secundum Ciceronem lib. 2. de Natura deorū.

Item est penus quicquid longe visionis gratia re-
conditur, ex eo quod non in promptu est, sed in-
tus et penitus habere, locus etiam ipse dicitur pe-
nus. Penitus enim proprie significat intrinsecus
vnde penitior comparatiuū, hoc est interior, et
penitissimus, hoc est intimus. Vnde penetrare, quod
penitus intrare, a quo penetrabilis, qui facile pe-
netrat. Virg. Aspice num magis sit nostrum pen-
etrabile telum. Idem: Et penetrabile frigus adurit.

Penetrabile vero substantiuum id significat, quod
est in intimis partibus, et penetrabile sacrificiū
quod in penetrabili, hoc est in intima ædium par-
te fieri solebat. Inde etiam penates quod penes
nos sint nati. Penitus autem a penes deriuatur,
nam id penes nos videtur esse, quod est penitus
reconditum. Sunt qui nolint in penu thus, cereos,
ligna, carbones, aliaque similia contineri. Proprie
tamen ea sola penui tribuuntur, quæ ad victum
pertinent.

Penuarium significat omne id quod in penu repo-
nitur, et ipsum penu, vnde penuaria cella appel-
latur. Dicimus autem hic penus, et hæc penus
quartæ declinationis, et hoc penus penoris ter-
tiæ, et hoc penum peni secundæ. A penu quidam
putant penuriam deduci, quasi vrēs penu, signifi-
catq; inopiā omnium rerū, præsertimq; earū quæ
penu recondi solent. Alij a pene dictum volunt
quod pene vrat, vel quod pene minus sit, quàm
necesse est.

Penus et cellarium sic differunt, quod cellariū est
paucorū dierum, penus vero longi temporis.

PERCURRO græce περιτρέω dicitur. Est autem per-
currere, expedire in finem currēdo deuenire, se-
cundū b. Tho. super Esaiam prophetā col. 1. fin.

PERFECTIO græce τελείωσις, et τελειώω. Vel τελειός, id est
perfectus et τελειόω perfectio di-
citur. Est autem perfectum cui nihil deest, se-

cundum Aristotelem lib. 3. Physicorum, et lib. 1.
de celo et mundo.

Perficere est absoluerē, a quo perfecte aduerbiū
hoc est, absolute, integre. Estq; compositum de fa-
cio, sicut efficio, quod in hoc differt a facio, quod
facere est in opere esse, efficere vero significat p-
fectionem, vnde effectus et efficax quod est, quod
ad aliquid agendum vim habet, et maxime con-
ducit, a quo efficacia pro vi, et effecte quod per-
fecte significat. A facio item componitur profi-
cio, quod est profectum facere et profectus. Plī.
Nec minorem sub eo præceptore profectum fe-
cisti et præficio, præpono, vnde præfectus, præ-
fectura, et multa alia quæ a facio componuntur.

Matth. ca. 9.

Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ ha-
bes, et da pauperibus et habebis thesaurum in
celo, et veni sequere me.

August. in 5. Psalm. et habetur 22. q. 2. Ne quis.

Ne quis arbitretur perfectum et spiritualement hor-
minē, pro ista temporali vita morte cuius sua vel
alterius non occiditur anima, debere mentiri.

Hier. in epistola ad Theodorum monachum.

Si vis perfectus esse, tu qui perfectum te esse polli-
citus es, quid aliud quam perfectam sectatus es vitā,
perfectus autem seruus Christi nihil præter Chri-
stū habet, aut si præter Christum habet, perfectus
non est, cum se perfecte deo sit pollicitus, aut mē-
titus est. Os autem quod mētur occidit animā.
Igitur ut cōcludam, si perfectus es, cur bona pa-
terna desideras: si perfectus non es, dominum fe-
cellisti. Ibidem.

Vende omnia et c. Nec hoc ad perfectionem suffi-
cit, nisi post contemptas diuitias saluatorem se-
quatur, id est, relictis malis faciat bona. Facilius
enim sacculus contemnitur quàm voluntas.

Hieron. in epistola ad Theopontem.

Hæc est in omnibus sola perfectio, suæ imperfecti-
onis cognitio. Gre li. 4. Dialogorum.

Plerumq; hi quos iam perfectos homines æstimāt,
adhuc in oculis summi opificis aliquid habent
imperfectiōis. Sic sæpe imperiti homines nedū
perfecte sculpsit sigilla cōspicimus, et iam quasi
perfecta laudamus, quæ tamen adhuc artifex cō-
siderat et limat, laudari iam audit, et tamen ea
tandem meliorando non desinit.

Isidorus lib. 3. de Summibono.

Omnis perfectus ex lectione et meditatione pro-
cedit, quæ enim nescimus, lectione discimus, quæ
didicimus, meditationibus conseruamus.

Origenes super illud Matth. ca. 20.

Si vis perfectus esse et c. Ille qui mutauit pro diui-
tijs paupertatem ut fieret perfectus, non in ipso
tempore quo tradidit bona sua pauperibus fie-
bat omnino perfectus, sed ex illa die incipit spe-
culatio dei adducere eum ad omnes virtutes

Aristoteles lib. 7. Physicorum.

Vnumquodq; tunc perfectum est, cum attingit pro-
priam virtutem.

Cicero lib. Tusculan. quest.

In aiab nostra semina virtutū innata sunt, quæ sibo-

tas perfectionis affuerit, spes affectus et diuina laboris excludit. Magnum genus incitamenti est credere desiderata compleri.

Seneca ad Lucilium epistola 1.

Turpe est cedere oneri, et luctari cum officio quod semel receperis. Non est vir fortis ac strenuus qui laborem fugit, ne crescat illi animus ipsa rerum difficultate. Ibidem.

Nihil est quod non expugnet pernix opera, et intentia ac diligens cura.

Seneca epistola 24.

Perseuerandum est, et assiduo studio robur addendum est, donec bona mens sit, et bona voluntas est. Ibidem epistola 65.

In excelso est via beata, sed perseuerantia penetrabilis. Ibidem epistola 99.

Qui constans est, imperturbatus est, sine tristitia est. Ibidem epistola 93.

Consurgamus itaque aduersus fortunam, et quicquid inciderit, sciamus non esse tam magnam quam rumore iactetur.

Ibidem Tragedia 3.

Sed flecte mentem, pectus antiquum aduoca,

Victasque magno pectore arummas doma,

Resiste, tantis in malis uinci malum est.

Ibidem Tragedia 5.

Haud est uirile fortunae dare.

Ibidem Tragedia 6.

Iuuenile est uitium, regere non posse impetum.

Ibidem.

Andax uirago non tulit retro gradum.

Arist. li. 2. Magnorum moral. cap. 18.

Perseuerantia est circa tristitias, et sustinens tristitias, iste perseuerans est.

Laertius Diogenes de Vita et mor. phiso.

Quicquid proposueris firmiter seruas perseuera, dicebat Bias. Cic. lib. Officior.

Nihil autem est quod tam deceat quam in omni regere da consilioque; capiendo seruare constantiam.

Ibidem libro 3. de Legibus.

Vi opprimi in bona causa melius est quam male cedere.

Ibidem lib. 1. de Natura deorum.

Quid tam temerarium, tamque indignum sapientis grauitate atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explore perceptum sit et cognitum sine ulla dubitatione defendere.

Virgil. Aeneidos lib. 6.

Tunc cede malis, sed contra audacior ito

Quatuor te fortuna sinet.

Dantes Purgatorij canti. ca. 5.

Si come torre ferma che non crolla

Giamailacima soffiar de uenti.

Ibidem.

Sicut turris firma, quae non concutit

Vnquam cacumen propter flatum uentorum.

Persona graece προσωπον est. Est autem persona secundum Theo. naturae rationalis indiuidua substantia.

Persona proprie dicitur facies confecta, a personando in theatris dicta, secundum b. Tho. Longat autem penultimam. s. propter vocabuli formam. Hinc personati dicuntur qui huiusmodi personis

tekti sunt. Et per metaphoram persona usurpat pro qualitate qua alius ab alio differimus, ut in animo, ut in corpore, ut in extrapositionis, quae a rhetoribus numerantur in attributis personae. Animi, ut quo studio sese exerceat, literarum ne an militaris disciplinam, et iracundus ne sit, an mitis: luxuriosus, an temperans. Corporis, ut adolescens ne sit, an aetate adultus, pulcher an deformis, robustus an debilis. Extrapositionum, ut opulentus, an pauper, clarus an obscurus, prole habens, an orbus. Hinc persona parasiti, militis patris, serui domini, praepositoris et c. A persona fit personale et impersonale et personaliter et impersonaliter. Et personalis actio quam iuris consulti vocant, quae in personam fit, Realis, quae in re, vel in bona.

Peruicacia graece περιστοια est. Et per uicacia persuasio dicitur. Estque haec inter suadeo et persuasum differentia, quod suadere est accommodatis et suauibus verbis aliquem in opinionem nostram inducere conari, hoc est hortari aliquem ad id quod intendimus. Cuius contrarium est dissuadere. Persuadere uero est suadendo aut dissuadendo aliquid hominem in opinionem nostram inducere. A suadeo fit suasio, suador et suadela, suadibile quod suaderi facile potest, suavior adiectiuum. Vnde pars de liberatiua a rhetoribus suatoria dicitur, et suatorium munus, hoc est officium suadendi. Ita a persuasum fit persuasor, persuasio, persuadibile, persuadibiliter. Item suadere est facientis, persuadere uero perficientis.

Perturbatio graece περιστοια est. Et perturbatio perturbatio dicitur. Est autem perturbatio aduersa ratio contra naturam animi commotio, secundum Ciceronem lib. Tusculan. quae est.

Perturbatio est mutatio ordinis, et aequalitatis in ratione, et immoderata passio inferiorum potentiarum, quae non fuit in Christo, nec in aliquo sapiente, secundum b. Tho. 3. Sent. dist. 15. q. 2. art. 2.

Pertinacia graece περιστοια est. Et pertinacia pertinax dicitur. Est autem pertinax, qui tenet imprudenter propositum suum quasi omnino tenax, secundum Isidorum li. Etymolo. et b. Tho. secundum da secundum q. 138. art. 2.

Pertinax uenit a tenax, quod modo significat id quod retinet, ut glutinum tenax: modo parum, auarum. Apuleius: Homo diues, sed nimium tenax. Modo constantem et perseuerantem. Horatius: Iustus et tenacem propositi uirum. Ab hoc fit tenacior, tenacissimus, tenaciter, tenacissime, tenacitas, siue tenacia, quod duritia obstinationem animi, et perseuerantiam significat. Quid perseuerans et pertinax differat et de hac materia uide supra in Obstinatione.

Peruicacia idem quod pertinax, qui in suo proposito ad uictoriam perseuerat, secundum b. Tho. secundum da secundum q. 138. art. 2.

Petulantia graece ἀσέβεια est. Et petulantia petulas dicitur. Est autem petulantia voluptas mentem a ratione ad uenerem reuocans, et ceteros illicitos trahens motus lasciuia subsultatio, et sine modestia proterua ac procax loquendi uel potius blaterandi consuetudo.

Petulan

Petulantia est nimia quaedam audacia, et procacitas a petendo dicta, quasi ea petantur quae absurdum sunt, quemadmodum procacitas a procando dicitur. Procari enim ueteres petere dicebant, unde proci, petitores uxorum.

Phantasia graeca dictio est φαντασία. Et autem motus ad sensus factus, secundum actum, secundum Arist. li. 2. de Anima.

Phantasia est quinta potentia media inter aestimatiuam et imaginatiuam, quae componit et diuidit species imaginatas, secundum Auicennam, ex b. Tho. prima parte q. 78. art. 4.

Phantasia est thesaurus formarum per sensum acceptarum componens et diuidens eas, et est idem cum imaginatiua, ut ibidem.

De hac uide supra in arbore Animae.

Phantasia graecum est φαντασία. Et est similitudo indiuidui in organo corporeo, secundum b. Tho. prima parte q. 84. art. 7.

Philosophia graeca dictio est φιλοσοφία. Est amor scientiae, secundum August. li. 4. de Ciuitate dei: et eundem contra Academicos, et Boetius in Arithmetica. Componitur autem ex φίλος. s. quod est amicus, et σοφία. s. quod est sapientia. Habet autem sophia pe. cor. Mart. Cum tibi sit sophia par cura, et cura deorum. Phocylides.

Philosophia quae est circa elementa mundi, magis est falsa quam uera sapientia. Scrutatur enim plagas mundi, spatia rimatur, quae sibi prodesse nihil possunt. Deum autem ignorat, quae solum deberet ingere.

Bernardus super Cantica.

Philosophorum uerosa loquacitas, non bonus est imber qui sterilitate magis intulit terris quam fertilitate. Vinum enim secularis sapientiae inebriat quidem, sed curiositatem inflans non nutriendum, inflans non edificans, ingurgitans non confortans. Arist. li. 1. Metaphysica.

Propter admirari homines, et nunc et primo ceperunt philosophari. Ibidem.

Phylomites. i. fabularum amator est aliqui philosophus, quia fabula ex mirabilibus constituitur. Ibidem.

Antiqui philosophi acquisitis necessarijs uitae inceperunt philosophari. Ibidem lib. 2.

Appellari philosophiam scientiam ueritatis recte se habet. Ibidem li. 6.

Tres partes sunt philosophiae et scientiae speculatiuae. s. naturalis, mathematica, et diuina. i. metaphysica. Naturalis considerat res conuersas motui et materiae secundum esse, et secundum rationem. Mathematica considerat res conuersas motui et materiae, secundum esse, sed separatas a materia secundum rationem, et metaphysica considerat res separatas a materia secundum rationem. Idem uult commentator magis expresse, quod Rhetoricis scientia. s. speculatiue sunt alij scientijs desiderabiliores et metaphysica theoreticis. Ibidem.

Si omnis substantia est mobilis, physica est philosophia prima, sed si aliqua substantia est immobilis,

illa est prior quam physica.

Commentator super 1. Physicorum.

Philosophus siue sapiens naturaliter est uirtuosus secundum omnes species uirtutum moralium, quae sunt, iustitia, castitas, liberalitas, et similia.

Ibidem.

Liber physicorum est radix et principium philosophiae naturalis. Themistius super 3. de Anima.

Ratio uniuersalis dicitur, quod omni philosopho est bene faciendum. Arist. li. de Sensu et sensato.

Naturalis philosophi est de sanitate et infirmitate prima principia iuuenire.

Ibidem.

Naturalis philosophus finit considerationem suam ad ea quae sunt considerationes medicinae, sed medicus incipit ab eis quae sunt de consideratione naturalis, unde ubi philosophus dimittit, ibi medicus incipit. Ibidem li. 10. Ethicorum.

Philosophia habet delectationes admirabiles puritate et firmitate.

Ibidem li. de Pomo et morte.

Saepe philosophari uidetur mihi res diuina.

Ibidem.

Philosophia docet homines suum cognoscere creatorem. Ibidem in epist. ad Alexandrum.

Suadeo tibi attendere rationis philosophiae.

Ibidem lib. 2. Polyticorum.

Facile est ditari philosophis si uolunt.

Ibidem lib. 2. Rhetoricorum.

Si sine arte et propter actionem aliquid fieri possibile est, magis per artem et curam et causam possibile est fieri, unde ubi philosophus fuerit praeses, ibi felix est ciuitas.

Ibidem li. 2. Topicorum.

Plura contingit bene scire, sed non plura intelligere, melius est philosophari quam ditari.

Seneca ad Lucilium epistola 16.

Dicit aliquis, quid mihi philosophia prodest si factum est, quid prodest si deus rector est, quid prodest, si casus imperat, nam et mutari certa non possunt, et nihil praeparari potest aduersus incerta. Sed aut consilium meum deus occupauit, decreuitque; quid facerem, aut consilio meo, nihil fortuna permittit. Quicquid est ex his Lucili, uel si omnia haec sunt philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter deus uniuersi cuncta disposuit, siue casus res humanas sine ordine impellit et iactat. Philosophia nos tueri debet, haec adhortabitur, ut libenter deo pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus, haec docebit ut deum sequamur, feras casum.

Seneca ibidem epistola 17.

Hoc scio neminem posse bene uiuere, sed nec tolerabiliter sine sapientiae studio, cum omnia habueris, tunc et habere scientiam uoles et sapientiam, hic erit ultimum uitae instrumentum.

Ibidem ca. 20.

Facere docet philosophia, non dicere, et haec exigit ut ad legem suam quisque uiuat, ne rationi uita dissensiat, ut ipsa inter se uita unius sine omnium actionum dissensione coloris sit. Maximū hoc est et offi-

Vbi pro labore defidia, pro continentia atq; æquitate libido & superbia inuadunt, fortuna simul cum moribus mutatur. *Ibidem.*
Vbi socordia atq; ignauia te tradideris, nequaquam deos implores, irati infestiq; sunt.

Phocylides.

καὶ οὐ μόνον οὐδὲ πῶς καὶ οὐδὲ μιν οὐδὲ φίλον ἔσθ'. *Id est,*
Neq; frustra apud ignem sedens minus charum cor.

Pittacus.

ἄργος μὴ γένη. *i. Piger ne sis.* *Hesiodus.*

πῶς δὲ θεοὶ νικῶσιν καὶ ἀνέρι, θεὸν ἀργῶς

ὥν κηρύσσας καὶ θεοῖσι τὰς ἀρετὰς.

ὅτι καὶ ἀνὴρ καὶ θεὸς ἴσχυος ἐστὶν ἀργῶς. *Id est,*

Hic autem dei indignantur & homines, quicunq; piger

viuit fucis occultantibus similis aculeum,

Qui apium laborem consumunt pigri. *Idem.*

ἀργῶς δὲ τὸν θεόν, ἡ πικρία αὐτὸν ὑπερῖον. *Idem.*

ὅν γὰρ ἐπὶ τῷ θεῷ ἀνὴρ πικρὸς καὶ ἄνθρωπος,

ὅν δὲ ἀνὴρ βαλὼν θεόν, καὶ τὸν θεόν ὀφθαλμῶν.

ἀνὴρ δὲ ἀμβλῶν ὁ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ πικροῦ. *Id est,*

Non enim piger uir implet domum,

Neq; differens studium sane opus auget.

Semper differens uir domus luctatur. *Idem.*

παλὸν δὲ ἀργῶς ἀνὴρ καὶ οὐδὲ λαπιδὸς μίμνον,

χρηστὸν βίβλον καὶ πικρὸν πικρὸν ὄν μόνον. *Id est,*

Multa autem piger uir uanam spem expectans,

Indigens iustus mala cogitauit animo.

De hac materia habes vbi supra Acedia & Otio fitas.

Pirata græce περάτης ὁ δὲ πέρω pertranseo dicitur. Est autē pirata, qui maria latrocinij infestat. Vnde ars ipsa piratica appellat. Nomen hoc sumptum volunt aliqui à quodam pirata, qui primus huiusmodi artem exercuit.

Pyramis græca dictio, πυρὰ μὲν ἵδωρ ἵ. dicitur, à πῦρ ἵδωρ. quod est ignis descendit, quod eius imitatur figuram, quæ ex inferiori parte est lata, paulatim gracilescens in acuitatē definit. Fuerunt autē pyramides in Aegypto structuræ ex quadratis lapidibus admirandæ, fastigiatæ vltra omnem excellicitatē quæ manu fieri posset, vt dicit Solinus in Collectaneis. Et regū pecuniæ, vt dicit Plin. lib. 36. natu. histor. iotiosa ac stulta ostentatio. Martialis: Barbara pyramidū fileat miracula Memphis.

Pyramis est primus numerus in solidis, sicut triangulus in superficialibus, secundum b. Tho. super Psal. 6. prin.

Pœna græcum vocabulum videtur esse. Illi enim πῶν ἵδωρ. dicitur, licet Varro à pendēdo dictam velit. Est autem pœna supplicium, quo quis ob delictum afficitur.

Pœna est noxæ vindicta secundum Vlpianum. Otto pœnarū genera Cicero esse cōmemorat, scilicet damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem, mortem. Apœna fit pœnitentia, siue pœnitudo, & pœnitio, & impunitio, & pœnitet, & pœniteor, de quib' infra.

Pœnitentia græce μετανοία αὐτῶν. & μετανοῖν pœnitentiam ago. Est autem pœnitentia, mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere, secundum Ambrosi-

um, & Theologum 4. Sententiarum dist. 14.

Pœnitentia est virtus qua commissā mala cum emendationis proposito plangimus, & odimus, & plangenda vltius committere nolumus, secundum Magist. 4. Sent. dist. 14.

Pœnitentia est quædā dolentis vindicta, puniēs in se quod dolet commississe, secundum Aug. & hab. de pœnit. dist. 3. ca. Pœnitentia.

Pœnitet, vnde pœnitentia deducit, dicitur quasi pœna tenet. Pœnitere em dicimus, cū quæ ipsi fecimus, aut quæ de nostra volūtate, nostrosq; cōsilio facta sunt ea nobis post incipiūt displicere, sententiāq; in his nostram demutamus. Et quoniā quæ nobis tēdio vel pudori sunt, pœna quædā esse videtur, fit vt pœnitet aliquādo pro tēdet accipiat. Sane vt dicimus me pœnitet, i. pœna tenet. Ita & pœniteor, i. pœna tenetor dicimus, sed pœna hic ablatiui casus est.

Deuteronomij cap. 4.

Nouissimo autem tempore reuerteris ad dominum deum tuum, & audias vocem eius, quia deus misericors dominus deus tuus est.

Paralipomenon secundi, ca. 7.

Si clausero cœlum & pluuia non fluxerit, & mā dauero & præpero locustæ, vt deuoret terrā, & misero pestilentia in populū meum, conuersus autem populus meus super quos inuocatum est nomē meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à vñs suis pessimis, ego exaudia de cœlo.

Ibidem cap. 30.

Pius enim & clemēs est dominus deus vester, & non auertet faciē suā à vobis, si reuersi fueritis ad deum. *Tobias cap. 15.*

Conuertimini itaq; peccatores, & facite iustitiā coram domino, credentes quod faciat vobiscum misericordiam suam.

Prouerbiolum ca. 24.

Septies enim in die cadit iustus & resurget, impij autem corrumpent in malum.

Sapientia ca. 11.

Et miseris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominū propter pœnitentiā.

Ecclesiastici ca. 5.

Ne tardes conueri ad dominū, & ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.

Ecclesiastici ca. 17.

Conuertere ad dominum & relinque peccata tua, precare ante faciē domini & minue offēdicula. Reuertere ad dominū, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odio execrationem, & cognosce iustitias, & iudicia dei, & sta in sorte propositionis & orationis altissimi dei.

Esaias ca. 30.

Si reuertamini & quiescatis, salui eritis.

Hieremias ca. 3.

Vulgo dicitur, Si dimiserit vir uxorem suam, & recedens ab eo duxerit virū aliū, nunquid reuertet ad eā vltra? nunquid nō polluta erit, & cōtaminata mulier illa? Tu autē fornicata es cū amato.

amatoribus multis, tamē reuertere ad me dicit dominus, & ego suscipiam te, leua oculos tuos in directū, & vide vbi nūc prostrata sis.

Hieremias cap. 18.

Si pœnitentiā egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi vt facerē ei, & subito loquar de gente & regno, vt ædificem & plātem illud, si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meā, pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum vt facerem ei.

Hieremias ca. 25.

Reuertimini vnusquisq; à via sua mala, & à pessimis cogitationibus vestris, & habitabit in terra quam dedit dominus vobis & patribus vestris à seculo, & vsq; in seculum.

Ezechiel cap. 33.

Nolo mortē impij, sed vt conuertatur impius à via & viuatur. Conuertimini à vñs vñs pessimis.

Ionas cap. 3.

Conuertat vir à via sua mala, & ab iniquitate, q̄ est in manibus eorū. Quis scit si conuertat & ignoscat deus, & reuertat à furore iræ suæ, & non peribimus.

Mattheus cap. 3. & 4.

Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnū cœlorum.

Mattheus ibidem, & Lucas cap. 3.

Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.

Idem cap. 11.

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Tollite iugū meū super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiē animabus vestris: iugum enim meū suauē est, & onus meū leue.

Idem cap. 18.

Tunc accedens Petrus ad Iesum dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam eū vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagies septies.

Marcus cap. 2.

Non necesse habet sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare iustos, sed peccatores.

Lucas cap. 5.

Non egēt qui sani sunt medico, sed qui male habent: nō veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

Lucas ca. 9.

Si qs vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā quotidie, & sequatur me.

Lucas cap. 15.

Ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quā super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia.

Paulus ad Romanos cap. 2.

An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis cōtemnis? Ignoras quoniā benignitas dei ad pœnitentiam te adducit.

Paulus ad Ephesios cap. 4.

Deponite vos secundum pristinam cōuersationem, veterem hominem qui corrumpitur secundū desideria erroris. Renouamini autē spiritu mentis vestræ, & induite nouū hominē, qui secundū deum creatus est, in iustitia, & san-

ctitate veritatis.

Ibidem.

Omnis amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cū omni malitia. Estote autē inuicē benigni, misericordes, donātes inuicē, sicut & deus in Christo donauit vobis. *Paulus ad Timoth. primæ ca. 2.*
Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Actuum apost. ca. 3.

Pœnitementi igit & cōuertimī, vt deleant peccata vestra.

Iacobus in epi. cap. 1.

Abijcietes omnem immunditiā & abundantia malitiæ, in mansuetudine suscipite inuitū verbum, quod potest saluare animas vestras.

Ioannes primæ ca. 2.

Filioli mei, hæc scribo vobis, vt nō peccetis, sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustū, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris aut tantum, sed etiam pro totius mundi.

Aug. & hab. de pœnit. dist. 1. ca. Magna.

Magna pietas dei, vt ad solā promissionē peccata dimiserit: nōdū pronūciat ore, & tñiā deus audit in corde, quia ipsum dicere q̄si q̄ddā pronūciare est. Votū enim pro opere reputatur.

Augustinus de pœnit. dist. 1. c. Libenter.

Libenter ignosco, promptē indulgeo, misericordiam magis volo q̄ sacrificium, quia per sacrificium iustus cōmēdatur, per misericordiā peccator redimī: non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiā. In lege sacrificiū, in euangelio misericordia est: lex per Moysen data est, per me gratia.

Aug. in ser. de pœnit. & hab. de pœnit. dist. 1. c. Nō sufficit.

Nō sufficit mores in melius cōmutare, & à periculis malis recedere, nisi etiā de his q̄ facta sunt satisfaciat dño per pœnitentiā dolorē, per humilitatis gemitū, per cōtriti cordis sacrificiū cooperantibus elemosynis & ieiunijs.

Aug. in hom. de pœnit. & hab. ibidem. c. In actiōe.

In actiōe pœnitentiæ vbi tale cōmissum est, vt is qui cōmisit, à Chri corpore separet, nō tā cōfiderāda est mensura temporis quā doloris.

Ibidem, ca. iudicet.

Iudicet semetipsum homo volūtate dū potest, & mores conuertat in melius, ne cū iam nō poterit, præter voluntatem à domino iudicetur.

Aug. in lib. de pœnit. & hab. de pœnit. dist. 1. c. Quē pœnitet.

Quē pœnitet, omnino pœniteat, & dolorē lachrymis ostēdat, repræsentet vitā deo per sacerdotes, præueniat iudiciū dei per confessionē. Præcepit em dñs mundādis, vt ostēderent ora sacerdotibus, docēs corporali p̄sentia cōfiteāda esse peccata, nō per nuntiū, nō per scriptū manifestāda. Dixit enim, ora monstret & omnes, non vnus pro omnibus, nō aliū statuat nuntiū, qui pro vobis offerat munus à Moysē statutum, sed qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Erubescencia enim ipsa partem habet remissionis ex misericordia, inde præcepit dominus, vt neminem pœnitet in oculis.

ro. In hoc enim quod per seipsum dicit sacerdoti erubescere vincit, timore offensus memor sit criminis. Fit enim veniale per confessionem, quod criminale erat operis ratione, et si non statim purgatur, fit tamen vitale quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit qui erubescere dominas, nihil eorum quod commiserit nuntio dei denegavit. Deus autem qui misericors et iustus est, sicut conservat misericordiam in iustitia, ita et iustitiam in misericordia: opus enim est misericordiae peccanti peccata dimittere, sed opus ut iustus misereatur iuste. Oportet enim ut non solum quid, sed in quo doleat, confidat: si dignus est, non dico iustitia sed misericordia. Iustitia enim sola donat, sed dignus est misericordia, qui spirituali labore petit gratiam. Laborat enim mens patiundo erubescere, quoniam verecundia magna est poena, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia: unde apparet, quia quantum pluribus confitebitur in spe veniae turpitudinem criminis, tanto facilius consequitur gratiam remissionis.

Aug. ibidem dist. 3. ca. Satisfactio.

Satisfactio poenitentiae est peccatorum causas excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

Aug. ibidem, cap. Si apostolus.

Dicit dominus, vade et noli amplius peccare, non dicit, ne pecces, sed nec voluntas peccandi in te oriat. Quod quomodo servabit, nisi dolor in poenitentia continue custodiat, hinc semper doleat et de dolore gaudeat, et de doloris poenitentia si corripit semper doleat, et non sit satis quod doleat, sed ex fide doleat, et non semper doluisse doleat.

Aug. ibidem, c. Poenitentes.

Poenitentes si tamen estis poenitentes, et non estis irridetes, mutate vitam, reconciliamini deo, et vos cum catena pascetis, qua inquis catena quae ligaveris in terra, erit ligata in caelo: audis ligatum, et deo putas facere imposturam, poenitentiam agis, genua figis, et rides et subannas patientiam dei: si poenitentiam agis, poenites: si non poenites, poenitens non es. Si ergo poenites, cur facis quod male fecisti? si fecisse poeniteat, noli peccare: si adhuc facis, certe non es poenitens.

Aug. lib. Solilo. et hab. de poeni. dist. 3. ca. Inanis.

Inanis est poenitentia quam sequens culpa coinquinat, vulnus iteratum sanat tardius: frequenter peccans et lugens vix veniam merebitur: nihil profunt lamenta, si replicantur peccata: nihil valet veniam a malis poscere, et mala denuo iterare. Persiste ergo in confessione, esto in patientia fortiter confirmatus, vitam bonam quam accepisti tenere non desinas, propositum bonae vitae conserva iugiter.

Aug. lib. de poeni. et hab. de poeni. dist. 3. c. Si plures.

Sunt plures quos peccasse poenitet, sed non omnino reseruant sibi quaedam, in quibus delectentur non animadvertentes deum simul mutum et surdum a daemonio liberasse, per hoc docens nos nunquam nisi de omnibus sanari si enim vellet peccata ex parte reseruari, habenti septem demonia,

potuit proficere sex expulsis. Expulit autem seipsum, ut omnia crimina ejiciens doceret: legionem autem ab alio ejiciens, neminem reliquit de omnibus qui liberatum possideret: ostendens, quod si etiam peccata sint mille, oportere de omnibus poenitere.

Aug. lib. de poeni. dist. 5. c. Consideret.

Consideret qualiter criminis in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personae, et quali fecerit hoc tentatione, et in ipsius vitii multiplici executione: oportet enim poenitere fornicantem secundum excellentiam sui status aut officii, aut secundum modum meretricis, et in modo sui operis, et qualiter suam turpitudinem peregit. Si in loco sacro, aut cui debuit excellentiam fidei, ut sunt domus dominorum, aut aliorum multorum, si in tempore orationis constituto, ut festivitates sanctorum et tempus ieiunij, consideret quantum perseveraverit, et desinat quod perseveranter peccavit, et quanta virtus fuerit in pugnatione. Sunt qui non solum non inveniuntur, sed vltro se peccato offerunt, nec expectant tentationem sed praeveniunt voluptatem, et pertractant secum quod multiplici actione vitii delectabiliter peccaverint: omnis ista varietas confitenda est et desinenda, ut cum agnouerit quod peccatum est multum, cito inueniat deum propitium in cognoscendo augmentum peccati: inueniet se cuius aetatis fuerit, cuius sapientiae et ordinis, et statum omnem alterius non peccatis. Immoretur in istis singulis et sentiat modum criminis, purgas lachrymis omnem qualitatem vitii, desinat virtutem qua interim caruit.

Aug. ibidem, dist. 7. c. Si quis posuit.

Si quis posuit in vltima necessitudine suae aegritudinis voluerit accipere poenitentiam et accipit, et mox reconciliabitur, et hinc vadit, fateor vobis, et non illi negamus quod perit, sed non presumimus quod bene hinc exit. Si securus hinc exierit, ego nescio: poenitentiam dare possum, nunc quid dico donabitur? sed non dico liberabitur. Vis ergo a dubio liberari, vis quod est incertum euadere? age poenitentiam dum sanus es. Si sic agis, dico tibi quod securus es, quia poenitentiam egisti eo tempore, quo peccare potuisti. Si autem vis agere poenitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa.

Ibidem, ca. Qui egerit.

Qui egerit poenitentiam veraciter, et solutus fuerit a ligamento quod erat astrictus, et a Christi corpore separatus, et bene post poenitentiam vixerit, sicut ante poenitentiam vivere debuit, post reconciliationem quodcumque defunctus fuerit, ad deum vadit, ad requiem vadit, regno dei non priuabitur, a populo dei non separabitur.

Ibidem, cap. Si quis autem.

Si quis autem, et c. et infra: Baptizatus est ad horam, securus hinc exit fidelis bene vivens: securus hinc exit agens poenitentiam, et reconciliatus cum sanus est, et postea bene vivens, securus hinc exit. Agens poenitentiam ad vltimum, et reconciliatus

liatus est, si securus hinc exit, ego securus non sum: unde securus sum, dico et securitatem do: unde securus non sum, poenitentiam dare possum, securitatem dare non possum. Et post pauca. Sed unde scis inquit, ne deus dimittat mihi: verum dicis, illud scio, hoc nescio: nam ideo do tibi poenitentiam, quia nescio, nam si scirem nihil tibi prodesse, non tibi darem.

Aug. de poeni. et hab. de poeni. dist. 7. ca. Nullus.

Nullus expectet quando peccare non potest, arbitrij enim quaerat libertatem, ut delere possit commissam, non necessitatem, qui prius itaque a peccatis relinquitur, quam ipse relinquat ea, non libere, sed quasi necessitate condemnatur.

Aug. lib. de ecclesiasticis dogmatibus.

Poenitentia aboleri peccata indubitanter credimus, et in vltimo vitae spiritu, si admissorum poeniteat.

Idem super Psal. 5.

Sunt multi quos peccare non pudet. O incredibilis infamia, de vulnere ipso non erubescis, et de ligatura vulneris erubescis? Nonne vulnus foetidum et putridum est? Confuge ergo ad medicum, age poenitentiam, dic: iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper, tibi soli peccaui, quia tu solus sine peccato.

Aug. in lib. de poenitentia.

Poenitentia languores sanat, leprosos curat, et mortuos suscitatur, sanitatem auget, gratiam conservat, claudis gressum, aridis copiam, caecis restituit visum, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit et roborat.

Hieron. et hab. de poeni. dist. 1. ca. Importuna.

Importuna in euangelio mulier tandem meruit audiri, et clauso cum seris ostio, media licet nocte, ab amico amicus panes tres accepit, deus ipse qui nullis intra se separari viribus potest, publicani precibus vincitur vel superatur. Niniue ciuitas quae peccato perijt, fletibus stetit, quorum ista tam longo repetita principio? unde licet paruum magnus aspicias, ut diues pastor morbidam ovem non contempnas, Christus in paradysum de cruce etiam latronem tulit, et ne quis aliquando seram conversionem putaret, facit homicidij poenam martyrium. Christus inquam prodigum filium reuertentem laetus amplectitur, et non agitant ovem pecudibus derelictis, vna ovicula quae remanet humeris boni pastoris aduehitur, ubi vero peccator intelligens vulnus suum, tradet medico se curandum, ubi non est virga necessaria, sed spiritus lenitatis.

Hieron. in Amos prophetam, et hab. de poeni. dist. 1. ca. Si agimus.

Si agimus poenitentiam, ipsum quoque suae poenitebit sententiam.

Hieron. ibidem, ca. Super tribus.

Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non conuertam eum, iuxta tropologiam, hoc possumus dicere. Primum peccatum est, cogitare quae mala sunt: secundum, cogitationibus acquiruisse peruersis: tertium, quod me-

te decreueris, opere compleuisse: quartum, post peccatum non agere poenitentiam, et suo sibi complacere delicto.

Hieron. et hab. de poeni. dist. 1. ca. Quia diuinitatis.

Quia diuinitatis natura est clemens et pia, magisque ad indulgentiam quam ad vindictam pronata, quia non vult mortem peccatoris, sed ut conuertatur et viuat. Si quis post lapsum peccatorum, ad veram poenitentiam se conuertat, cito a misericordie iudice veniam impetrabit.

Hieron. ibidem, c. Mensuram.

Mensuram autem temporis in agenda poenitentia iecirco non satis aperte praefigunt canones pro vnoquoque crimine, ut de singulis dicant, qualiter vnumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt, quia apud deum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinentia tantum ciborum quam mortificatio vitiorum, propter quod ipsa tempora poenitentiae pro fide et conversione poenitentium abbrevianda praecipunt, si pro negligentia protelanda aestimant. Tamen pro quibusdam culpis poenitentiae modi sunt impositi.

Hieron. ibidem, dist. 3. ca. Septies.

Septies in die cadit iustus et resurgit: si cadit, quomodo iustus? si iustus, quomodo cadit? Sed iusti vocabulum non amittit, qui per poenitentiam semper resurgit, et non solum septies, sed etiam septuagesies septies delinquenti, si conuertatur ad poenitentiam, peccata donantur: cui plus donatur, plus diligit, David quippe per poenitentiam adulterij simul et homicidij veniam impetrauit.

Hieron. ibidem, ca. Totam.

Totam poenitentiam peccatoris ostendit psalmus quinquagesimus, quando ingressus est ad uxorem Uriae, et a Nathan propheta correctus, respondit dicens: Peccaui, statimque meruit audire, et dominus abstulit peccatum tuum a te. Adulterio enim iunxerat homicidium, et tamen conuersus ad lachrymas ait: Miserere mei deus, secundum magnam misericordiam tuam. Magnum enim peccatum magna indiget misericordia. Unde subiungit, et dicit: multum laua me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccaui (Rex enim erat, alium non timebat, alium non habebat super se) et contra te malum feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris. Conclucit enim deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur, tantumque proficit ut dudum peccator et poenitens transierit in magistrum, ait: Docebo iniquos vias tuas, et impij ad te conuertentur. Confessio et pulchritudo coram eo, ut qui fuerat sua peccata confessus, dixerit: Corrupti sunt, et computruerunt cicatrices meae, ut foeditatem vulnerum in sanitatis decore commutet.

Idem ibidem, dist. 3. ca. Nihil iude.

Nihil iude profuit egisse poenitentiam, per quam

scelus corrigere nō potuit: siquādo frater sic in fratrē peccat, ut emēdare valeat qđ peccauit, potest ei diuinitus dimitti, sin autē permanent opera, frustra voce assumit poenitētia, hoc est qđ de eo dicit, oratio eius fiat in peccatū, ut nō solū emēdare nequerit, proditiōis nephas, sed propriū homicidiū scelus addidit.

Idem super il. Mat. Poenitemini & credite euang.
Amaritudinē radicis, dulcedo pomi cōpēsat, pericula maris, spes lucri delectat: dolorē medicinē, spes salutis mitigat. Qui desiderat nucleum, frāgit nucē, poenitentiāq; agit, qui vult æterno adherere bono. Præconia Christi narra re possunt, qui ad palmā indulgentiæ meruerunt.

Idem in epist. ad Susannam.
Necessaria est poenitentia, quæ aut æquet crimina, aut certe excedat.

Ambro. super Lucam, & hab. de poen. di. 1. c. Petrus.
Petrus doluit & neuit, quia etrauit ut homo: nō inuenio quid dixerit, scio quod fleuit: lachrymas eius lego, satisfactionem non lego.

Ambro. & hab. de poenit. dist. 1. ca. Nemo.
Nemo potest bene agere poenitentiā, nisi qui sperauerit indulgentiā, sed negat his oportere cōmunionem reddi, qui per præuocationem lapsi sunt. Deus autem nullum crimē excepit, qui peccata omnia donauit.

Ibidem, ca. His potestatis. §. Arbitror peruenire.
Arbitror enim quod & Iudas potuisset tāta miseratiōe domini nō excludi a venia, si poenitētiā nō solū apud Iudæos, sed apud Christum gessisset, qui agit poenitentiā non solū diluere peccatum lachrymis debet, sed etiam emendationibus operiri & regere delicta superiora, ut non imputetur ei peccatum.

Ambro. & hab. de poenit. dist. 1. cap. Nouit.
Nouit dominus mutare sententiā, si tu noueris emendare delictum.

Ibidem, c. Deus.
Deus diffinitionē nō facit, qui misericordiā suā oibus promissit, & relaxādi licentiā sacerdotibus suis sine vlla exceptione cōcessit, sed qui culpā exaggerauerit, exaggeret poenitentiā, maiora em crimina maioribus abluuntur fletibus.

Idem lib. de Cain & Abel, lib. 1.
Egressus malitiæ virtutis operatur ingressum, eodemq; studio quo crimē excludit, innocentia copulatur.

Ambro. lib. de Ioseph, ca. 36.
Qui poenitentiā agit, paratus esse debet ad opprobria perferēda iniuriāq; subeundas, nec cōmoueri, si quis ei peccati sui crimē obijciat.

Idem super tertia ad Simplicianum.
Nihil peccare, solius est dei: emēdare, sapientis: corrigere erratū, & poenitentiā agere de peccato, ita tū difficile est in hac vita homini. Quid em tā rarū, qđ ut inuenias virū qui seipsum cōarguat, & factū condēnet suū? Rara itaq; cōfessio de peccato, rara poenitētia, rara in hominibus verbi huius assertio, repugnat ei natura, impugnat verecūdia: natura, quia omnis sub peccato, qui carnē gerit, culpæ obnoxius est: ergo repugnat natura carnis & illecebra secu-

li, innocentia integritatiq; repugnat etiā verecundia, quia erubescit vnusquisq; propriā culpam fateri, dum præsentia magis quā futu- ra cogitat.

Ambro. in ser. ad uincula.
Fidelior factus est Petrus, postquā fidē se perdidisse defleuit, atq; ideo maiorem gratiam re perit quā amisit.

Greg. in est. tēpus, & ha. de poen. di. 3. c. Poenitentiā.
Poenitentiā quippe agere digne nō possumus, nisi modū qđ; eiusdē poenitētiæ cognoscamus. Poenitentiā quippe agere, est & perpetrata mala plāgere, & plāgenda nō perpetrare, nā qui sic alia deplorat, ut iterum alia committat, ad huc poenitentiā agere aut ignorat, aut dissimulat. Quid em prodest si peccata luxuriæ quis defleat, & tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet?

Greg. ibidem, ca. Sunt qui.
Sunt qui dicūt, pauci tēporis poenitentiā cōtra peccatū debere sufficere, ut itez liceat ad peccatū redire. Re p̄bos pastoris primi sententiā p̄cuiūt, qui ut canis reuersus ad suū vomitū, & sus lota in volutabro luti, magna est em cōtra peccatū virtus poenitentiæ, sed & si quis in eadem poenitentiā perseueret. Poenitentiam veram agere, est commissā plangere, & iterum plangenda declinare.

Greg. in Psal. de poen. dist. 3. c. Qui admissa.
Qui admissa plangit, nec tamen deserit, poenæ grauiori se subijcit: qui ipsam quam flēdo im- petrare potuit, veniam contemnit.

Ibidem, ca. Lauamini.
Lauamini, mundi estote: post lauacrum enim mūdus esse negligit, quisquis post lachrymas vitæ innocentiam non custodit. Lauantur ergo, nec mundi sunt, qui commissā flere nō desinunt, sed rursus flenda committunt.

Greg. in Mora. & hab. ibidem, ca. Incassum.
Incassum quippe bonum agitur, si ante utrēq; terminū deseratur: quia & frustra velociter currit, qui priusquā ad metas venerit, deficit.

Idem in Pastoral. ca. p. 52.
Fit plerūq; gravior deo amore ardēs vita post culpam, qđ in securitate torpens innocentia.

Idem super ill. Mat. 3. Facite fructum poen.
Vnusquisq; conscientia conuenitur, ut tāto maiora quærat bonorum lucra per poenitentiā, quanto grauiora intulit damna per culpam.

Grego. in hom. 25.
Immensam clementiam conditoris nostri debemus aspicere, qui nobis in signum poenitētiæ exemplum posuit eos, quos per poenitentiā post lapsum viuere facit. Perpendo enim Petrum, cōsidero latronem, aspicio Zachæum, intueor Mariam Magdalenam, & nil in eis aliud video, nisi ante oculos nostros posita spei & poenitentiæ exempla. Fortasse enim ex fide lapsus est aliquis, aspiciat Petrum, qui amare fleuit quod timidus negauit: alius supra qui proximū suum immani crudelitate exarsit, aspiciat latronem, quia in ipso mortis articulo ad vitæ præmia poenitendo peruenit: alius auaritiæ

ritiæ æstibus alte aliena dirupit, aspiciat Zachæum, qui alicui abstulit, quadruplum ei reddidit: alius igne libidinis succensus carnis munditiā perdit, aspiciat Mariam, quæ in se amorem carnis igne diuini amoris excoxit.

Grego. homi. 29. super Euan.
Apud misericordiæ iudicem nec ille fallax habebitur, qui ad veritatem reuertitur etiam postq̄ mentitur. Quia omnipotens deus dum libet nostram poenitentiam suscipit, ipse suo iudicio hoc quando errauimus abscondit.

Idem homi. 33. super euang.
Quot habuit in se oblectamenta, tot de se inuenit holocausta, conuertit ad numerum virtutū criminum numerū, ut totum seruiret deo in poenitentia, quicquid ex se deum contempserat in culpa.

Greg. Moralium lib. 25.
Quatuor sunt qualitates quibus iusti viri anima in compunctione vehementer afficitur, cum aut suorum malorum non reminiscitur, considerando vbi fuerat: aut iudiciorum dei sententiam metuens, & secum querens cogitans, vbi erit, aut cum mala vitæ præsentis solerter attrēdens considerat vbi est: aut cū bona supernæ patriæ contemplans, lugens conspiciat vbi non est.

Gregorius Moralium lib. 24.
Tres modi cōuersorum, inchoatio, medietas & perfectio: in inchoatione inueniuntur blandimenta dulcedinis, in medio certamina tentationis, ad extremum vero perfectionem plenitudinis. Prius igitur dulcia suscipiunt quibus consolentur, postmodum amara quæ exerceant, & tunc demum suauia quæ confirmant.

Idem lib. 31.
Quo plus caro premitur, eo plus ecclesiæ spēs animus securus lætatur. Tanto enim melius mēs ad superna appetenda componitur, quāto ab illicitis corpus arctius edomatur.

Ioh. Chrys. & hab. de poen. dist. 3. c. Perfecta.
Perfecta poenitentia cogit peccatōrē omnia libetere sufferre: & infra. In corde eius cōtritio, in ore eius confessio, in opere tota humilitas: hæc est fructifera poenitentia.

Idem super Matt. 23. ca. Onera grauiā.
Si erramus paruam poenitentiam imponendo, melius est de misericordia deo rationem qđ de austeritate reddere. Vbi enim pater familias est largus, dispensator non debet esse auarus: ut si deus benignus, ut quid sacerdos austerus?

Ibidem.
Circa vitam tuam esto austerus, circa aliorū benignus: audiant te homines parua mandantē, & grauiā facientem.

Idem super Mattheum, homi. 32.
Non dolere quia peccaueris, magis indignari atq; irasci facit deum, qđ illud peccatum quod ante perpetraueris.

Isidorus de sum. bo. & ha. de poen. dist. 3. c. Irrior.
Irrior est non poenitens, qui adhuc agit quod poenitet, nec videtur deum poscere subditus, sed subannare superbus, canis reuersus ad suū

vomitū est poenitēs ad peccatū, multi enim lachrymas indefinēter fundūt. Quosdā accipere lachrymas ad poenitentiā cerno, & affectū poenitentiæ non habere, quia inconstancia mētis non recordatione peccati lachrymas fundunt: nunc vero reuiuiscēte vsu ea quæ fleuerunt, iterando committunt. Esaias de peccatoribus dicit: Lauamini, mūdi estote: lauatur & mundus est, qui & peccata plangit, & flenda iterum non admittit. Lauatur & non est mundus, qui plangit quæ gessit nec deserit, & post lachrymas ea quæ fleuerat repetit.

Isidorus lib. 3. de Summo bono.
Poenitentia est medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores saluantur, per quā deus ad misericordiam prouocatur: quæ non tempore pensatur, sed profunditate luctus & lachrymarum. Poenitentia autem nō mensū, nec temporum cursu poena pensatur, sed poena qua anima cruciatur & mortificatur caro.

Leo Papa, & hab. de poen. dist. 1. c. Sufficit.
Sufficit poenitenti confessio, quæ primum domino offertur, deinde sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precator accedit.

Leo Papa in sermo. ibidem, dist. 5. ca. Inter omnia.
Inter omnia sceleratione omnibuso Iuda, & infelicio omnibus extitisti, quē non poenitentia reuocauit ad deū, sed desperatio traxit ad laqueum. Expectasses consumationē criminis tui, & donec sanguis Christi pro peccatoribus effunderetur, informis læti suspendium detulisses.

Hugo lib. 3. de mysterijs ecclesie.
Poenitentia dicta quasi punientia, eo quod ipse homo in se poenitendo punit quod male admisit. Tria enim quæ sunt in percussione peccatoris, pectus, sonus & manus, significant quod poenitētia est de his, qđ mēte & opere peccauimus.

Lact. in Firmia. diuina. instit. lib. 6. cap. 13.
Agere autem poenitentiā nihil aliud est, quā profiteri & affirmare se vltius non peccaturum. Ignoscitur itaq; his, qui ad peccatū ignoranter, imprudenter incauteq; labuntur: veniam non habet, qui sciens peccat.

Ibidem lib. 6. cap. 24.
Nec tamē deficiat aliquis, aut de se desperet, si aut cupiditate victus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut vi coactus ad iniustitiā viā lapsus est: potest enim reduci & liberari, si eum poeniteat actorum, & ad meliora cōuersus satis deo faciat.

Ibidem.
Nemo potest tā prudēs, tā circūspectus, ut aliqñ nō labat, & iccirco deus imbecillitatē nostrā sciēs, sua pietate aperuit nobis portū salutis, ut huic necessitati cui fragilitas carnis subiecta est, medicinē poenitētia subueniret: ergo quicquid aberrauerit, referat pedem, seq; qđ primū recipiat ac reformet. Sed reuocare gradum superasq; euadere ad auras, hoc opus hoc labor est. Degustatis enim male iucundis voluptatibus vix diuelli ab his possunt, facilius recta sequerentur, si earum suauitates

non attigissent: sed si eripiant se malæ seruitu-
ri, condonabitur his omnis error, si errorem
suum vita meliore correxerint: nec lucrari se
quisquam puer, si delicti conscium non habe-
bit, scit ille omnia in cuius cōspectu viuimus.
Nec si vniuersos homines celare possumus,
deum non possumus, cui nihil absconditum,
nihil potest esse secretum.
Seneca ad Lucilium epi. 22.
Nemo cum sarcinis enatat, emerge ad meliorē
vitam propitijs dijs.
Seneca Tragoedia 8.
Quem poenitet peccasse, penē est innocens. Ibidem.
Nam sera nunquam est ad bonos mores uia.
Menander.
Poenitentia sit hominibus iudicium. Ibidem.
Cum peccaueris, subeat te poenitentia.
Plautus in. Aulularia.
Qui homo culpam admisit, in se nullus est tam parui præ-
tij, quin pudeat, quin purget sese.
Ouidius lib. 1. de Remedio Amoris.
Vile propositum est, seuas extinguere flammam,
Nec seruum uiuis pectus habere suum. Ibidem.
Principijs obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas conualuere moras.
Sed prope nec te uenturas differ in horas,
Qui non est hodie, cras minus aptus erit. Ibidem.
Si cito sensisses quantum peccare parabas,
Non tegeres uultus cortice myrrha tuos.
Vidi ego quod fuerat primo sanabile uulnus
Dilatatum, longæ damna tulisse moræ.
Sed quia delectat Veneris decerpere fructus,
Dicimus assidue, cras quoque fiet idem.
Interea tacite serpunt in uiscera flammæ,
Et mala radices altius arbor agit.
Ouidius lib. 1. de Ponto.
Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
Ut sua quid ualeant numina teste probent,
Sepe leuant poenas ereptaq; lumina reddunt,
Cum bene peccati poenituisse uident.
Ouidius epi. 1. Penelope ad Ulyss.
Irascor uotis heu leuis ipsa meis.
Dantes Canti. inferni. 27.
Absoluer non si puo chi non si pente,
Ne pentir e voler insie puosi
Per la contradiction che nel consente. id est,
Absolui non potest, quem criminis non poenitet,
Nec poenitere e uelle simul stant,
Propter contradictionem, quæ id non patitur.
Dantes Canti. 3. Purgatori.
Ver e, che qual in contumacia more:
Di sancta gies a, anchor cal fin si penta,
Star li conuen da questa ripa in fore,
Per ognun tempo che glie stato trenta,
In sua presumption, se tal decreto
Piu corto per bon prieghi non douenta. id est,
Verum est, ut qui in contumacia moritur
Sanctæ ecclesiæ, quamuis in fine poeniteat,
Stare oportet ab hac ripa foris,

Per omne tempus quo stetit triginta
In sua presumptione, si tale edictum
Breuius bonis precibus non efficitur.
Dantes Canti. 5. purgatori.
Noi summo gia tutti per forza morti,
Et peccatori in fin allude mori,
Quia lume del ciel ne fece accorti:
Si che pentendo e perdonando fuora
Di vita usciamo a dio pacificati,
Che dal disio di se veder naccora. id est,
Nos fuimus olim omnes in perempti,
Et peccatores usq; ad extremam horam,
In qua lumen cœlestis nos monuit:
Ea propter poenitendo e parcendo extra
Vitam exiimus deo pacificati,
Ut ad se uidentium summe nos alliciat.
Dantes Canti. 9. paradisi.
Vedi se far si de l' homo eccellente,
Si ch'altra vita la prima relinqua,
E cion non pensa la turba presente:
Che taiamento e adice richiude,
Ne per esser batuta anchor si pente. id est,
Vide si fieri debet homo excellens,
Sic ut altera uita primam relinquat,
At id non cogitat iam turba presens,
Quam Tiliauentum, e Atheis circumdant,
Nec quamuis uerberata adhuc poenitet.
Dantes Canti. 10. purgato.
Non vo pero lector che tu tismaghi
Dibon proponimento, per uolere
Come dio vol chel debito si paghi.
Non attender la forma del martyre,
Pensa la successione, pensa che peggio,
Oltre la gran sentenza non puo ire. id est,
Nolo ob hoc lector ut terrearis
A bono proposito, quod uideris
Qualiter deus uult ut debitum persoluatur.
Non attendas qualitatem martyrij,
Animaduerte successum ipsam: cogita prius,
Vltra magnam sententiam ire nequis.
Francis. Petr. soneto 24.
Piu gloria e nel regno de li electi
Dum spirito conuerso, e piu si stima,
Che di nomanta noue altri perfecti. id est,
Maius est gaudium in regno electorum
Vnius spiritus conuersi, e plurius sit,
Quam nonaginta nouem aliorum perfectorum.
Francis. Petr. canti. 19. stantia 1.
Chi smarrita ha la strada torni in dietro. id est,
Qui rectum iter exiit, reuertatur.

Pœta græca dictio est, ῥητορ. ὁ ποιητής.
Poeticus dicitur. Quid autem sit poe-
ta innuitur ab Horat. sermonum 1. dicen-
te: Ingenium cui sit, cui mens diuinior atq; os.
Magna sonaturum des nominis huius hono-
rem. Sane poeta dici latine potest factor, nam
a ποιω quod est facio deriuatur, e cum apud
græcos prima sit diphthongus oi, nos abijciē-
tes i, retinemus o, euphoniæ causa. Ne conuer-
si in œ diphthongum, quæ apud nos sonum
habet solius e, e cum simpliciter secūda sit e,
dissonan-

dissonantiā soni conficere videretur. Inde ve-
niant poema e poesis ipsum figmentū, e poe-
ticū quod ad poetā attinet, e poetor verbum
quod est in poetica exerceor, siue poetā ago.
August. lib. 2. de Ciui. di. c. 13. e Confess.
lib. 1. de poetis loquens.

Didici in eis vtilia multa. Ibidem.
Legi louem tonantem e adulterantem. Finge-
bat hoc Homerus, humana ad deos transfere-
bat, diuina mallem ad nos. Non accuso verba
quasi vasa electa atq; pretiosa, sed vinum er-
roris propinatur ab ebrijs doctoribus, e nisi
biberemus cedebamus, nec appellare ad ali-
quem iudicem sobrium licebat.

Hierony. in epi. de duobus filiis.
Temonū cibus est carmina poetarum secularis
sciētia, rhetorice pōpa verborū. Nulla ibi sa-
turis veritatis, nulla iustitiæ refectio reperit-
ur: studiosi earum in fame veri e virtutum
penuria perseuerant. Ibidem.
Nugas tenemus e fonte veritatis amisso opi-
nionum riuulos consecretur.

Ibidem.
Sacerdotes dimissis euangelijs e prophetijs, vi-
demus comedias legere, e amatoria Bucoli-
corum versuum cantare verba.

Cice. in oratione pro Archia poeta.
Atqui sic a summis eruditissimisque hominibus
accepimus, ceterarum rerum studia, e doctri-
na e præceptis e arte cōstare, poetā natura
ipsa valere, e mentis viribus excitari, e qua
si diuino quodā spiritu inflamari. Quare suo
iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas
quod quasi deorum aliquo dono atq; munere
commendati nobis esse videatur. Sit igitur iu-
dices sancti apud vos humanissimos homi-
nes hoc poetæ nomen, quod nulla vnquam
barbaria violauit, saxa e solitudines voce re-
spondent. Homerum Colophonij ciuem suum
esse dicunt, Chij suum vendicant, Salaminij re-
putant, Smirniij vero suum esse confirmant. Cha-
rus fuit Africano superiori noster Ennius: ita
que etiam in sepulchro Scipionum putatur is
esse cōstitutus. Quid noster hic magnus qui
cum virtute fortunam æquauit? Nonne Theo-
phanem Mityleneum scriptorem rerum sua-
rum in concione militum ciuitate donauit:
e nostri illi fortes viri sed rustici ac milites,
dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi par-
ticipes eiusdem laudis, magno illud clamore
approbauerunt.

Cicero lib. 1. Tuscul. Quest.
Quid poetæ, nonne post mortem nobilitari vo-
lunt? Vñ ergo illud: Aspicite o ciues senis Ennij
imaginis formā, hic vestrū panxit maxima fa-
cta patrū. Mercedē gloriæ flagitat ab his quo-
rum patres affecerat gloria, idemq; Nemo me
lachrymis decoret, nec funera fletu faxit, cur
volito viuus docta per ora virum.

Ibidem.
Mihi vero ne hæc quidem notiora e illustriora

carere, vt diuina videntur, vt ego aut poetam
grauē plenumq; carmen sine cœlesti aliquo
mentis instinctu putem fundere, aut eloquen-
tiam quandam sine vi fluere abundanter so-
nantibus verbis vberibusq; sententijs.
Plinius lib. 7. ca. 29.

Alexāder magnus inter spolia Darij Persarum
regis vnguentorū scrinio capto, quod erat au-
ro gemmisq; ac margaritis pretiosum, varios
eius vñs amicis demonstrantibus: quādo re-
debat vnguenti bellatorem e militiā sordid-
um: mo hercule inquit, librorum Homeri cu-
stodię datur, vt pretiosissimum humani animi
opus, quāmaxime diuici opere seruaretur.
Idem Pindari vatis, familiæ penatibusq; iussit
parcere, cum Thebas raperet: Aristotelis phi-
losophi patriam suā credidit. Archilochi poe-
tæ interfectores, Apollo arguit Delphis. So-
phoclem Tragici cothurni principem defun-
ctum sepelire Liber pater iussit. Obsidentibus
mœnia Lacedæmonijs, Lyfandro eorum rege
in quiete sæpius admonito, vt pateretur hu-
mari delicias suas: requisit rex, quis supre-
mum diem Athenis obijset, nec difficulter ex-
ijs quæ deus significasset intellexit, pacemq; fu-
neri dedit.

Strabo in primo.
Sapientissimi qui de poeticis quicq; elocuti sunt,
primam quandā philosophiam poeticam esse
asserunt. Et inferius: Antiqui vero poeticā pri-
mam philosophiam quandam esse perhibent,
quæ ab ineunte nos ætate ad viuēdi rationes
adducit, quæ mores, quæ affectiones edoceat,
quæ res generosas cum iucunditate præcipiat,
posteriores vero solum poetam ipsum sapien-
tem esse asseruerunt. Quamobrem Græcorum
ciuitates, ab ipso primordio eorum liberos in
poetica erudierunt, non vtiq; voluptatis, sed
castę moderationis gratia. Et infra: Nunquid
e poetarum auditoribus nihil confert ad vir-
tutem, vt locorum multorum e militiæ e a-
griculturæ gnari existant?

Quintilianus lib. 1.
Deniq; credamus summis oratoribus qui veterū
poemata vel ad fidem causarum, vel ad orna-
mentum eloquentiæ assumunt. Nam præcipue
quidam apud Ciceronem, frequentius tamen
apud Asinium etiam e cæteros qui sunt pro-
ximi, vidimus Ennij ac Pacuuij, Lucilij, Teren-
tij, Cæcilij e aliorum inferri versus, summa nō
eruditionis modo gratia, sed etiam iucundita-
tis: cum poeticis voluptatibus aures a forensi
asperitate respirent. Quibus accidit nō medi-
ocris vtilitas, cum sententijs eorum velut qui-
busdam testimonijs quæ proposuere confir-
ment.

Idem lib. 5.
Sententijs quidem poetarum, nō orationes mo-
do sunt referatæ, sed libri etiam philosophorū:
e quanquā inferiora omnia præceptis suis
ac literis credunt, repetere tamen authorita-
tem a pluribus versibus, non fastidierunt.

Aulus Gellius lib. 13. ca. 16.

Qui verba latina fecerunt, humanitatē appella-
runt id propemodū quod greci ποιηταί vocāt,
nos eruditionē institutionemq; in bonas artes
dicimus: quas qui synceriter cupiunt, appetūt
q; hi sunt vel maxime humanissimi, huius em
scientiæ cura et disciplina ex vniuersis ani-
mantibus vni homini data est, iccircoq; huma-
nitas appellata est.

Arist. lib. 1. Meteororum.

Philomythes et fabularū amator est aliquantulū
philosophus, quia fabula ex mirabilibus con-
stituitur, *μυθολογία* autē fabulator est nobis, *μυθολογία*
fabula. Idem lib. 1. Poëtica.

Omnis oratio poetica vel est laudatio aut vitu-
peratio. Ibidem.

Ars poetica est ars logicalis. Ibidem.

Homo naturaliter delectatur in symphonia et
in metro. Ibidem.

Animæ virtuosæ et nobiles naturaliter adinue-
nerunt artem carminum ad laudandum: ani-
mæ vero deficientes ab his de nobilitate adin-
uenerunt carmina ad vituperandum.

Valerius Maximus lib. 3. de fiducia sui.

Ne Euripides quidē Alcestidi Tragico poetæ re-
spōdit probabile, apud quē cū quereretur, q
eo triduo non vltra tres versus sine maximo
impensio labore deducere potuisset, atq; is se
centū perfacile scripsisse gloriaretur: sed hoc
inquit interest, q; tui in triduum tantummo-
do, mei vero in omne tempus sufficient. Alte-
rius enim fœcūdi cultus scripta intra primas
memoriæ metas corruerunt, alterius cunctan-
te stilo elucubratur opus, per æui tempus ple-
nis gloriæ velis feretur.

Seneca lib. de Beneficijs.

Istæ ineptiæ poetis relinquuntur, quibus aures
oblectare propositum est, et dulcem fabulam
nectere: sed qui ingenia sanare, et fidem in re-
bus humanis retinere, ac memoriam officio-
rum animis ingerere volunt, serio loquantur
et magnis viribus agant.

Homerus in 1. Odysseæ.

ὁ ποιητὴς ὁ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὡς αἰνέσειν
καὶ ὡς κατακρίνειν ἐπινοεῖ. Id est.

Honestum est audire poetam

Talem, qualis hic est deus similis in uoce.

Idem in 8. Odysseæ.

ὁ ποιητὴς ὁ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὡς αἰνέσειν
καὶ ὡς κατακρίνειν ἐπινοεῖ. Id est.

Id est.

Apud omnes homines terrestres poetæ

Honoris participes sunt et reuerentiæ: quoniam certe illos

Canus Musa docuit, amatq; genus poetarum.

Vrbes Homerum sibi uendicantes, secun-

dum A. Gellium lib. 3. ca. 11.

ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις. Id est.

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,

Smyrna, Rhodus, Colophō, Salamin, Ius, Argos, Athenæ.

Boet. in principi operis sui de Consolatione.

Eccē mihi lacrimæ dicant scribe Camœnæ,

Et ueris elegi stetit ora rigant.

Has saltem nullus potuit pervincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Lucanus Pharsalia lib. 9.

Os acer et magnus uatum labor, omnia fato
Eripis, et populis donas mortalibus eum.

Horatius Carminum 2.4. Ode 8.

Dignum laude uirum Musa uetat mori.
Cœlo Musa beat. Ibidem Ode 9.

Vixere fortes ante Agamemmona

Multi, sed omnes illachrymabiles

Vrgentur, ignoti; longa

Noctē, carent quia uate sacro.

Paulum sepultæ distat inertie,

Celata uirtus. Idem in Arte Poëtica.

Sumite materiam uestris qui scribitis æquam

Viribus, et uersate diu quid ferere recusent

Quid ualeant humeri, cui lecta potenter erit res.

Nec fatiundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Ibidem.

Quandoq; bonus dormitat Homerus. Ibidem.

Ut pictura poësis erit, quæ si proprius stes,

Te capiat magis, et quædam si longius abstes

Hec amat obscuram, uolet hæc sub luce uideri,

Iudicis argutum quæ non firmidat acumen,

Hæc placuit semel, hæc decies repetita placebit.

Ibidem.

— Mediocribus esse poetis

Non dii, non homines, non concessere columnæ.

Ibidem.

Tum nihil inuita dices faciesq; Minerva

Id tibi iudicium est, ea mens, si quid tamen olim

Scripseris, in Metij descendat iudicis aures,

Et patris, et nostras ne uicinas prematur in annos.

Membris intus positus delere licetbit,

Quod non edideris, nescit uox missa reuerti.

Syluestres homines sac er, interpresq; deorum

Cadibus, et uictu fœdo deterruit Orpheus,

Dictus ob hoc lenire tygres, rapidosq; leones,

Dictus et Amphyon, Thebane conditor urbis

Saxa mouere sono testudinis, et prece blanda

Ducere quo uellet, fuit hæc sapientia quondam

Publica priuatis scernere, sacra prophanis.

Concubitu prohibere uago, dare iura maritis,

Oppida moliri, leges incidere ligno,

Sic honor, et nomen diuinis uatibus, atq;

Carminibus uenit, post hos in signis Homerus

Tyrtæusq; mares animos in Martia bella

Verbis exacuit, dictæ per carmina sortes,

Et uite monstrata uia est, et gratia regum

Picij tentata modis, ludusq; repertus,

Et longorum operum finis, ne forte pudori

Sit tibi Musa lyrae solers et cantor Apollo.

Natura fieret laudabile carmen, an arte

Quæ situm est, ego nec studium sine diuite uena,

Nec rude quid pro sit uideo ingenium, alterius sic

Altera poscit opem res, et coniurat amica.

Idem Sermonum libro 1. satyra 4.

— Quem uis media erue turba

Aut ob avaritiam, aut misera ambitione laborat,

Hic nuptiarum insanit amoribus, hic puerorum,

Hic

Nunc caput argenti splendor stupet Albius ære.

Hic mutat merces surgente à sole ad eum, quo

Vespertina tepet regio, quin per mala præceps

Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid

Summa deperdat metuens, aut ampliet ut rem:

Omnes hi metuant uersus, odere poetas.

Fœnum habet in cornu, longe fuge: diu modorifum

Excitiat sibi, non hic cuiq; parcat amico. Ibidem.

— Neq; enim concludere uersum

Dixeris esse satis, ne si quis scribat, uti nos

Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.

Ingenium cui sit, cui mens diuinior, atq; os

Magna sonaturam, des nominis huius honorem.

Idem epist. lib. 2.

Os tenerum pueri balbuti; poëta figurat:

Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem,

Mox etiam pectus præceptis format amicis:

Asperitatis et inuidia corrector, et ira.

Recte facta refert, orientia tempora notis

Instruit exemplis, inopem solatur et ægram,

Castis ciam pueris ignara puella mariti

Discretet unde preces, uatem nisi musa dedisset

Poscit opem chorus, et præsentia nomina sentit.

Cœlestes implorat aquas docta prece blandus,

Auertit morbos, metuenda pericula pellit:

Impetrat et pacem, et locupletem frugibus annuum.

Carminē dii superi placantur, carmine manes.

Ibidem.

Ille per extentum funem mihi posse uidetur

Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,

Irritat, mulcet, falsis terroribus implet

Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.

Ibidem epist. 2.

Præter cetera, Romæ me ne poemata censes

Scribere posse, inter tot curas totq; labores?

Ibidem.

Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruat sus:

I nunc et uersus tecum meditare canoros.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbem:

Rite cliens Bacchi, somno gaudens et umbræ,

Tu me inter strepitum nocturnos atq; diurnos

Vis canere, et contracta sequi uestigia uatum?

Ibidem.

Multa fero, ut placem genus irritabile uatum.

Ibidem.

Ridentur mala qui componunt carmina, uerum

Gaudet scribentes, et se uenerantur, et ultro

Si taceas laudat, quicquid scripsere beati.

Catullus.

Nam castum esse decet poetam

Ipsū, uer fuculos nihil necesse est.

Ouidius 2. Artis.

Carmina laudantur, sed munera magna petuntur,

Diuimodo sit diues, barbarus ille placet. Ibidem.

Ipsē licet uenias musis comitatus Homere,

Si nil attuleris, ibis Homere foras.

Ibidem lib. 3.

Quid petitur sacris nisi tantum musa poetis?

Hoc uotum nostri summa laboris habet.

Cura ducum fuerant olim regumq; poetæ.

Premiaq; antiqui magna tulere chori,

Sanctaq; maiestas, et erat uenerabile nomen

Vatibus, et large sepe dabantur opes.

Emius emerit Calabris in montibus hortos

Contiguos penè Scipio magne tuus.

Nunc hedera sine honore iacent, opertaq; doctis

Cura uigil musis nomen inertis habet.

Sed fame uigilare iuuat: quis nosset Homerum,

Illius eternum si latuisset opus?

Adde quod infidie sacris à uatibus absint,

Et facit ad mores pars quoq; nostra bonos.

Est deus in nobis, sunt et commercia cœli,

Sedibus ætheris spiritus ille uenit.

Idem Amorum lib. 1. Elegia 10.

Scinduntur uestes, gemme franguntur et aurum,

Carmina quam tribuent fama perennis erit.

Ibidem elegia ultima.

Quid mihi liuor edax ignauos obijcis amos?

Ingenij uocas carmen inertis opus?

Non me more patrum, diu strenua sustinet ætas,

Premia militie puluerulenta sequi?

Nec me uerbosas leges edificare, nec me

Ingrato uoces prostituisse foras

Mortale est quod queris opus, mihi fama perennis

Queritur, ut toto semper in orbe canar.

Ibidem.

Ergo ciam silices, ciam dens patientis aratri

Depercant euo, carmina morte carent.

Cedant carminibus reges regumq; triumpho,

Cedat et auriferi ripa beata Tagi.

Idem Amorum lib. 3. Elegia 8.

At sacri uates, et diuum cura uocantur:

Sunt etiam qui nos nomen habere putent.

Politica dictio græca est, nam πολιτική οὐδ' ἑ. ciui-

lis, et πολιτικός ἑ. ciuis, et πολιτικός ἑ. res publica di-

tur. Est autem politica prudentia per quā cō-

uenienter disponuntur pertinentia ad bonū cō-

mune ciuitatis, secundū b. Tho. secūda secūda q. 50. art. 4. Et est principalior sit Oeconomica, et

q. monastica, quid autem sit Oeconomica uide

supra in dictione Oeconomica. Monastica ve-

ro est prudentia qua quis seipsum prudenter

regit, secundum b. Tho. secūda secūda q. 54.

art. 2. Diciturq; monastica à μόνος ἑ. quod est

solus. Vñ et monasteriū quod et μοναστήριον ἑ.

dicunt, et solitudo potest interpretari.

Politia est ordo quidam inhabitantium ciuitatē

in principando, et in subijciendo, secundū Ari-

stot. lib. 3. Politicorum.

Pollutio græce πλῶσις ἑ. et μολυσμός ἑ. polluo di-

citur. Est autem pollutio, ut theologi capiunt,

genitura somno sparsa, et a polluo quod est in

quino deducitur.

Pollutio est immundicia, seu corruptio corpora-

lis in viro vel muliere ex decisione et motu se-

minis proueniens, secundum bea. Tho. 4. Sen-

tentiarum dist. 9. q. 1. art. 4.

Pompa græca dictio est πομπή ἑ. et pompa

to pompam dicitur. Est pompa omnis specta-

culum, nō econtra. Pōpa enim in prosperis, et

in aduersis, qualis est in triūpho, et in funere,

quali quidā solennis apparatus et ostentatio.

Spectacu-

Spectaculum vero græce *θεατρον* & *θεατρον* dicitur. Et quod spectaculum nunc illud quod spectatur, nunc locus ipse vnde spectatur.

Pomilio græce *πομυλίου* dicitur. De hoc vide supra in Nanus.

Pontifex græce *πρωτοπρεσβυτερος* dicitur. Pontificatus dicitur. Est autem pontifex sacer magister, dictus vel à posse & facio, ut se quoque placet, vel ut Varro affirmat à ponte & facio. Nam instaurandorum pontium curam habebat. Pons quoque sublimitas à pontificibus primum est factus, & postea sæpe restitutus. Erant autem minores & maiores pontifices inter quos vnus summus, qui pontifex maximus siue summus pontifex dicebatur, quod à Romanis veteribus sumptum nostræ quoque sectæ homines seruant. Hinc pontificatus deducitur, & pontificius, à quo ius pontificium quod modo ius Canonicum appellant. Et pontificalis. Vnde pontificales libri in quibus sacræ ceremoniæ continentur.

De hac materia vide infra in prælatus.

Populus græce *λαός* dicitur. Est autem populus coetus iuris consensu, & utilitatis cōmunionē sociatus, secundum August. lib. 1. de Ciuit. dei. Populus est multitudo hominū iuris cōsensu, & concordia cōmunionē sociata, secundum b. Tho. prima parte 3. art. 1. Differt aut populus à plebe, quod in populo omnis pars ciuitatis omnesque ordines continentur. In plebe autem non nisi nobiliores & patricii.

Populus ut aliquibus placet, dicitur, *πληθύνω*, hoc est multo pluribus, quod omnes ordines, ut dictum est complectatur. Plebs vero *πλεβήω* hoc est à pluribus, plures enim sunt plebei & patricij. A populus diminutiuum sit popellus, hoc est paruus populus, & popularis hoc est quod populi est, & aliquando charus & popolare hoc est amorem populi conciliare. A populus item sit populus & depopulus, hoc est prædor & deprædor. A quibus populatio & depopulatio. A plebs pariter sit diminutiuum plebecula, & plebeius de plebe.

Portentum græce *τέρας* dicitur. Quid autem sit & quomodo à monstrum, prodigium & ostentum differat, vide supra in Monstrum. Portentū i. mirū qd sua magnitudine portendit, secundū b. Tho. super Esaia 8. lect. 3. co. 2.

Possessio græce *κτῆσις* dicitur. Possideo dicitur. Significat aliquando actū ipsum possidendi, nonnunq̃ bona quæ vulgo vocantur im mobilia. Hinc possessorij iudiciū, quod non super re principali, sed super possessione est. Et possessiū apud grammaticos, quod aliquid significat, quod possidetur, ut Euandrius ensis.

Postillena lignum est incuruū, quod sub asini aut iumentū cauda ponitur. Plaut. Ita te à gerunda curuum aqua faciam, ut postillena possit ex te fieri. Dicitur autem postillena à post et

stando, quod sit à parte posteriori. Ita & antillena qua pectus equi aut iumentū siue alterius animalis cingit, ab ante stādo, græce *πρὸς τὴν ἀντιπλευράν* dicitur, quod nos pectorale equi dicimus.

Postliminium est ius amissæ rei recipiende ab extraneo in statum pristinum restituende, moribus legibusque constitutum. Ut habetur ff. de capti. & postli. re. l. hostes.

Postprædicamentum est quod consequitur diuersa genera, secundum b. Tho. prima secundæ, q. 99. art. 1.

Postulatio græce *αἰτήσις* dicitur. Postulo dicitur. Est autem postulatio quædam gratiæ petitio à superiore facta depromuendo aliquem ad prælationem ad quam de iure cōmuni propter defectum aliquem vel impedimentum eligi, seu promoueri non poterat. Et ex hoc tacite infertur differentia inter electionem & postulationem. Nam postulatio innititur gratiæ, electio vero innititur iuri: vnde ille qui de iure potest eligi non debet postulari, secundum Panormi. extra & super Rubrica.

Postulatio implorat quandā protensionē desiderij in id qd petit. Et addit supra petitionē cōmuniter dictā determinatū petitū, l. fin. ex b. Tho. 4. Senten. dist. 15. q. 4. art. 3.

Potentatus græce *δυναστεύω* dicitur. Potens dicitur. Est autem multitudo potentiæ vel opus validum dominationis, secundum b. Tho. super Psal. 18. col. 4.

Potentia græce *δύναμις* dicitur. Potenter dicitur. Potentia aut significat id quod est principium non autem relationem eius, secundum b. Tho. prima parte, q. 41. art. 5.

Potestas proprie nominat potentiam actiuam, cum aliqua præeminentia, secundum eundem b. Tho. prima parte, q. 1. art. 1.

Præceptum græce *ἐντολή* dicitur. Vel *ἐντολή* dicitur. Est autem præceptū iussio vel imperium faciendi aliquid, vel non faciendi. Præceptum importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur, secundum bea. Tho. prima secundæ q. 40. art. 2.

Præcipere est actus rationis, quia importat motionem cum quadam ordinatione, secundum eundem b. Tho. prima secundæ q. 42. art. 3.

Præcipere nonnunq̃ significat ante videre. Virg. Omnia præcepi, atq; animo mecum ante peregi. Aliqñ præcipere est præuenire. Virg. Exultatq; animis, & spe iam præcipit hostē. Hinc præceptū & præcipue, quasi ante omnia. Aliqñ significat iubere. Idem. Ipsi numerūq; modūq; carinis præcipiant. Interdum significat monere & instruere. Vnde artū magistrī præceptores dicuntur, & placita eorū præcepta, & præceptiones dicuntur.

Genesis ca. 26.

Benedicentur in semine tuo omnes gētes terræ, eo quod obediēt Abrahā vocī meæ, & custodierit præcepta & mandata mea, & cærimonias legesq; seruauerit.

Leuitici

Leuitici cap. 26.

Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis & feceritis ea, dabo vobis plurias temporibus suis, & terra gignet germen suū & pomis arbores replebuntur. Apprehendet messium trituram vindemiam, & vindemia occupabit sementem, & comedetis panem vestrum in saturitate, & absq; pauore habitabitis in terra vestra. Deuter. cap. 4.

Custodite mandata domini dei vestri, quæ ego præcipio vobis. Ibidem.

Custodi præcepta eius atq; mandata, quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi & filiis tuis post te, & per maneas multo tempore super terram, quam dominus deus tuus daturus est tibi. Ibidem cap. 5.

Custodite igitur & facite quæ præcepit dominus deus vobis. Non declinabitis neq; ad dexteram neq; ad sinistram. Sed per viam quam præcepit dominus deus vester ambulabitis, ut viuatis & bene sit vobis, & protelentur dies vestri in terra possessionis vestræ. Ibidem cap. 6.

Audi Israel & obserua, ut facias quæ præcepit tibi dominus, & bene tibi sit, & multipliceris amplius, sicut pollicitus est dominus deus patrum tuorum tibi terram lacte & melle manantem. Ibidem.

Custodi præcepta domini dei tui ac testimonia & cærimonias, quas præcepit tibi, & fac quod placitum est & bonum in conspectu domini, ut bene sit tibi. Ibidem.

Præcepitq; nobis dominus, ut faciamus omnia legitima hæc, & timeamus dominum deū nostrū, ut bene sit nobis cunctis diebus animæ nostræ sicut est hodie. Eritq; nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius corā domino deo nostro sicut mandauit nobis. Ibidem cap. 7.

Scies quia dominus deus tuus ipse est rex fortis & fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligens se, & his qui custodiūt præcepta eius in mille generationes, & reddens odientibus se statim, ita ut dispdat eos, & ultra nō differat, propterea eis restituens quod merentur. Custodi ergo præcepta & cærimonias atq; iudicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. Ibidem capite 11.

Amateq; dominum deum tuum, & obserua præcepta eius & cærimonias, iudicia atq; mandata omni tempore. Ibidem.

Si ergo obediētis mandatis meis quæ ego præcipio vobis, ut diligatis dominum deum vestrū, & seruiatis ei in toto corde vestro & in tota anima vestra: dabit pluuiam terræ vestræ tempora neam & serotinam, ut colligatis frumentum & vinum & oleum, foenumq; ex agris ad pascenda iumenta, & ut ipsi comedatis & saturemini. Ibidem.

En propono in conspectu vestro hodie benedictio

nem & maledictionem. Benedictionem, si obediētis mādatis domini dei vestri, quæ ego præcipio vobis. Maledictionē, si non obediētis mādatis domini dei vestri, sed recesseritis de via quam nunc ego ostendo vobis, & ambulaueritis post deos quos ignoratis. Iosue cap. 22.

Custodiatis attente & opere compleatis mandātū & legem, quam præcepit vobis Moyses famulus domini, ut diligatis dominum deum vestrū, & ambuletis in omnibus vijs eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatisq; ei, ac seruiatis in omni corde & in omni anima vestra. Ibidem.

Absit à nobis scelus hoc ut recedamus à domino & eius vestigia relinquamus. Regum primi cap. 15.

Nunquid vult dominus holocausta ac victimas, & non potius ut non obediatur voci domini. Melior est enim obedientia q̃ victimæ, & auscultare magis q̃ offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatū ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Ibidem li. ter. cap. 8.

Sit quoq; cor nostrum perfectum coram domino deo nostro, ut ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius. Paralipomenon primi cap. 28.

Custodite & perquirite cuncta mandata domini dei nostri, ut possideatis terram bonam, & relinquatis eam filiis post vos vsq; in sempiternum. Tobias cap. 4.

Omnibus autem diebus vitæ tuę in mente habeto deum, & caue ne aliquando peccato consentias, & prætermittas præcepta dei nostri. David psalmo 110.

Fidelia omnia mandata eius confirmata in seculū seculi, facta in veritate & æquitate. Idem psalmo 118.

Increpasti superbos, male dicti qui declināt à mandatis tuis. Ecclesiastici cap. 12.

Deum time & mandata eius obserua. Ibidem. cap. 6.

Cogitatum tuum habe in præceptis dei, & in mandatis illius maxime assiduus esto, & ipse dabit tibi cor, & in concupiscentia sapientiæ dabitur tibi. Osee cap. 14.

Quia rectæ viæ domini, & iusti ambulabūt in eis, præuaricatores vero corruent in eis. Mattheus cap. 5.

Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Idem cap. 12.

Quicumq; enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror & mater est. Idem cap. 15.

Quare & vos transgredimini mandatum dei? Idem cap. 19.

impellere. Cum in bonis voluntas sit intelligenda, non est sine gratia, in malis autem voluntas intelligenda est sine gratia. Cum vero aliquos a deo aut traditos desiderijs suis, aut obduratos legimus, aut relictos magis peccatis suis, hos ipsos meruisse profiteremur, quia talia eorum crimina praecesserunt, ut ipsi qui poenam debuerunt, quae eis etiam supplicium verteretur in reatum, atque ita nec de iudicio dei querimus quo deserit meritos deserit, et misericordiae eius gratias agimus qua deliberat nos meritos liberari. Vires itaque obedientiae non a deo cuiquam subtrahit, quia eum non praedestinavit. Sed ideo cum non praedestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse praevidebat. Praedestinatio quoque dei semper in bono est, quae peccatum sola voluntate hominis commissum aut remittendum novit cum laude misericordiae, aut plebendum cum laude iustitiae. In malis autem operibus nostris sola praescientia dei intelligenda est, quia sicut praesciuit et praedestinavit quae ipse fecit, et ut faceremus dedit, ita praesciuit tantum, non etiam praedestinavit quae nec ipse fecit, nec ut faceremus exigit. Hi autem de quibus dicitur: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum, voluntate exierunt, voluntate ceciderunt, et quia praesciunt casuri, non sunt praedestinati, si essent reversuri et in sanctitate ac veritate mansuri. Ac per hoc praedestinatio dei multis est causa standi, nemini est causa labendi.

Idem et habetur ibidem §. Duae sunt.

Duae sunt necessitates, simplex una, veluti necesse est omnes homines esse mortales: altera conditionis, ut si aliquem ambulare quis scit, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque esse novit, id esse aliter quam notum est nequit. Sed haec minime secum illam simplicem trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adiectio. Nulla enim necessitas agit incedere voluntate graditatem, quamvis eum tunc cum gradatur incedere necessarii sit. Eodem igitur modo si quid providentia praesens videt, id necesse est esse, tamen si nullam naturae habeat necessitatem. At quidem ea futura quae ex libertate arbitrii proveniunt praescientia contuetur. Haec igitur ad intuendum relata divinum, necessaria fiunt per dispensationem divinae notionis, per se vero considerata absolutam naturae libertatem non deserunt. Fient igitur proculdubio cuncta quae futura deus esse praesciuit, sed eorum quaedam de libero proficiuntur arbitrio, quae quavis eveniant existendo, tamen naturam propriam non amittunt, quae priusquam fierent, etiam non evenire potuissent.

Ibidem §. de Tyrjs.

De Tyrjs vero et Sidonjs quod aliud possumus dicere, quod non esse eis datum de super ut crederetur, quod credituros fuisse ipsa veritas docet: Si talia qualia apud non credentes facta sunt virtutum signa vidissent. Quare autem hoc eis negatum fuerit,

dicant si possunt, qui calumniantur et ostendantur apud eos dominus mirabilia quibus profutura non erant fecerit, et apud eos quibus erant profutura non fecerit. Nos etenim si ratione facti profunditatem iudicii eius penetrare non possumus, manifestissime tamen scimus et verum esse quod dixit, et iustum esse quod fecit, et non solum Tyrjos et Sidonios, sed etiam Corosaim et Bethsaida potuisse converterti, et fideles ex infidelibus fieri, si hoc voluisset in eis dominus operari: Neque enim vili falsum videri potest quod veritas ait: Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a patre meo.

Idem libro 3. de libero arbitrio.

Sicut tu quaedam quae fecisti meministi, nec tamen quae meministi omnia fecisti, ita deus omnia quorum ipse actor est praescit, nec tamen omnium quae praescit ipse actor est: quorum autem non est malus actor, iustus est ultor.

Idem super Iohannem homilia. 27.

Nemo venit nisi tractus, quare illum trahat nolle iudicare, si non vis errare. Semel accipe et intellige. Nondum traheris, ora ut traharis. Ramum viridem ostendis ovi, et trahis illam: nubes puerum demonstratur, et trahitur, et quo currit trahitur, amando trahitur, sine laesione corporis trahitur, cordis vinculo trahitur.

Idem lib. de praedestinatione Sanctorum.

Non quia futuros nos tales esse praesciuit ideo elegit, sed ut essemus tales per ipsam electionem suae gratiae, qua gratificavit nos in dilecto filio suo.

Idem libro Retractionum.

Elegit igitur quos voluit gratuita misericordia,

Greg. in dialogo, et habetur 24. q. 4. c. obtineri.

Obtineri nequaquam possunt quae praedestinata non fuerint: sed ea quae sancti viri orando efficiunt, ita praedestinata sunt ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni praedestinatio ita est ab omnipotenti deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quibus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens deus ante secula disposuit donare.

Menander.

Idem §. de Tyrjs. Id est, Imminet autem unicuique quod debet pati.

Dantes purgatorii cap. 16.

Voi che vivete, ogni cagion rechate Pur suso al ciel, cusi come se tutto Mouesso fesco di necessitate.

Se cusi fusse, in voi fora distrutto

Libero arbitrio, et non forai iustitia:

Per ben letitia, et per mal hauer lutto.

Lo cielo i nostri mouimenti inuita

Non dico tutti, ma posto chel dica,

Lumen he dato al bene et a malicia.

Vos qui vivitis, omnem causam refertis

Etiannum sursum in caelum, sicut si totum

Moueret secum necessitatem afferens.

Si sic foret, in vobis tolleretur

Id est.

Libertatem

Libertatem arbitrium, neque foret iustitia:

Non dico omnes, sed quamvis id ipsum dicam,

Lumen nobis datum est ad bonum et ad malum.

Idem Paradisi canti. ca. 20.

Opredesinatione quanto remota

E la radice tua da quelli aspetti,

Che la prima caggion non vegion tota.

Et voi mortali teneteui stretti

A giudicar, che noi che dio vedemo,

Non cognosciamo ancor tutti electi.

id est,

Opredesinatio quanton remota

Estradix tua ab his aspectibus,

Qui primam causam haud totam vident.

Omortales vos tenete strictos

Ad iudicandum, nam nos qui deum cernimus,

Nequaquam adhuc cognoscimus electos omnes.

Praedicatio grece κηρυγμα αβρις, et κηρυξ κηρ.

Praedicator dicitur. Est autem praedicatio ut hic sumitur, euangelij in ecclesia recitatio, quod sit linguis loquendo pertinet ad diaconum, ad sacerdotes autem pertinet exponere et exhortari, quod est prophetare, ex b. Tho. tertia parte q. 67. ar. 1. et 4. Sent. dist. 5. q. 2. ar. 1.

Praedicare est principalissimus actus et proprius episcopi, et dignior quam baptizare, secundum eundem, tertia parte q. 67. arti. 1.

Praedicare non licet nisi praelato, vel ex eius auctoritate secundum eundem 4. Sent. di. 19. q. 2. ar. 2.

Praedicatio debet fieri propter gloriam dei et salutem hominum, non autem propter lucrum vel laudem propriam, secundum b. Tho. super epistolam ad Romanos 10. lec. 2. col. 4. fin.

Praedicator habet octo nomina, scilicet miles, vinitor, pastor, bos, arator, triturator, seminator, et architectus templi, ex b. Tho. prima ad Corinthios 9. col. 3. 7.

Praedicamus ut res sunt, laudamus cum extollimus secundum Donatum super Terentium, in Eunuchio, Deutero. cap. 18.

Et ait dominus, prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore eius loqueturque ad eos omnia quae precepero. Qui autem ea quae loquetur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam.

Ecclesiastici cap. 5.

Esto mansuetus ad audiendum verbum dei, ut intelligas, et cum sapientia proferes responsum verum.

Ezechiel. cap. 3.

Audies verbum ex ore meo, et annuntiabis eis.

Esaias ca. 52.

Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, et praedicantis pacem.

Matthaeus cap. ultimum.

Euntes in mundum universum, praedicate euangelium omni creaturae, docentes omnes gentes et baptizantes eos.

Lucas in euangelio cap. 4.

Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei.

Idem in euangelio cap. 11.

Beati qui audiunt verbum dei et custodiunt illud.

Ioannes ca. 8.

Qui ex deo est verba dei audit, propterea vos non auditis, quia ex deo non estis.

Paulus ad Timotheum 1. cap. 4.

Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.

Idem ad Hebraeos cap. 4.

Vivus est enim sermo dei et efficax, et penetrabilis, et omni gladio ancipiti, et pertransiens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.

August. et habetur 1. q. 1. Interrogo.

Interrogo vos fratres vel sorores, dicite mihi, quid plus videtur vobis, corpus Christi, an verbum Christi. Si vultis vere respondere, hoc dicere debetis, quod non sit minus dei verbum quam Christi corpus. Et ideo quanta sollicitudine observamus quando nobis ministratur, ut nihil ex ipso de manibus nostris in terra cadat, tanta sollicitudine observemus, ne verbum domini quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus aut loquimur, de corde puro pereat. Quia non minus erit reus qui verbum dei negligentem audierit, quam ille qui corpus Christi sua negligentia in terram cadere permisit.

Idem super Apocalyp. homilia. 2.

Qui angelus nuntius interpretatur. Quicumque episcopus vel presbyter, vel etiam laicus de deo loquitur, et quomodo ad vitam aeternam perveniat annuntiat, merito angelus dicitur.

Idem li. de mendacio, et hab. 22. q. 2. ca. Pri-

mum. §. Ad sempiternam.

Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio.

Idem super Iohannem.

Sic debet esse sermo dei fidelibus tanquam pisci hamus. Tunc capit quando capitur, et reti et hamo piscatur perfectius, sed reti turba concludit, hamo singularis eligitur.

Idem de Doctrina Christiana li. 4.

Praedicator laboret ut intelligenter, ut libenter, ut obedienter audiat, et hoc se posse magis praestare orationum quam oratoris facultate non dubitet, ut orando pro se ac pro illis quos est allocuturus, sit prius orator antequam doctor. Et in ipsa hora accedens priusquam exeant proferentem linguam ad deum levet animam sitientem, eructet quod biberit, vel quod impleverit fundat.

Idem in sermonibus communibus 26.

Nemo dicat mihi, non vacat legere, ideo non possum dei precepta vel agnoscere vel implere. Nec aliquis dicat, non novi literas, ideo non imputabitur quicquid minus de preceptis dei implevero. Inanis et inutilis est ista excusatio, quia si quis nesciens literas divinam lectionem non potest legere, potest tamen legentem audire. Qui vero literas novit, fieri non potest ut non inveniatur libros, quibus possit divinam scripturam legere.

Tollamus a nobis fabulas vanas, mordaces, et videamus si nobis non remanet tempus a quo divinae lectionis vacare possimus. Fugiamus pra-

R 3 dia

dia luxuriosa & coenas quæ nos ad vitia protrahunt, in quibus per ebrietates, turpiloquia & scurrilitates anima vulneratur, aut morte mori, & tempus erit quo de salute animæ cogitemus.

Hieron. in Leuitico, & habetur distim. 37.
cap. Si quis vult.

Si quis vult pontifex esse, non tam vocabulo quàm merito imitetur Moysen, imitetur & Aarō. Quid enim dicitur de eis? Quod non discedunt de tabernaculo domini. Ergo Moysen indefinenter in tabernaculo domini. Quid autem eis opus erat? Aut à deo aliquid disceret, aut ipse populum doceret, hæc duo sunt pontificis opera, ut aut à deo discat legendo scripturas diuinas & sapius medicando, aut populum doceat, sed illa doceat quæ à deo ipse didicerat, non est ex proprio corde vel humano sensu, sed quæ spiritus sanctus docet.

Idem super Malachiam, & habetur 16. q. 1.
ca. Reuertimini. §. Si quis.

Si quis doctus & eruditus in lege domini potest alios erudire, non debet suæ assignare prudentiæ ingenio; quod possidet, sed gratias agat, primū domino qui cuncta largitur, deinde sacerdotibus eius ac ministris, à quibus doctus est. Si enim nō egerit gratias, sed scientiam vendicauerit sibi in penuria maledicetur. Quod si intelligens largitorem deum, & agens his gratias per quos deo eruditus est humiliauerit se, & in horreum dei intulerit cibos, hoc est sapientiæ alimentis in ecclesijs populis ministrauerit, statim aperientur super eū cataractæ cœli, & effundetur pluuia spiritualis, & mandabit nubibus suis, ut pluant super eum imbrem, & abundantia rerum omnium perfueretur.

Idem super illud, Vinum tuum mixtum est aqua.

Omnis doctor qui austeritatem scripturarum per quam potest audientes corripere vertit ad gratiam, & ita loquitur, ut non corrigat, sed delectet audientes, vinum sanctarum scripturarū violat, atque suo corripit sensu.

Idem super Ezech. lib. 1.

Qui speculator dei futurus est, multo tempore debet quiescere, & dolere ea quæ videt nihil habere in conscientia, quod in alijs correpturus est.

Ibidem, Si dicente me ad impium.

Magnum discrimen est dei tacere sermones, ob triplicem causam, vel propter timorem, vel propter pigritiam, vel propter adulationem.

Idem super illud Ecclesiastici, Verba sapientum quasi stimuli.

Notandum est quod dicuntur verba sapientum pungere, non palpare, nec molli manu attrahere lachrymam, sed errantibus tardis poenitentiæ dolores & vulnus infigere. Si cuius igitur sermo nō pungit, sed oblectationem facit audientibus, iste sermo non est sapiens.

Idem ad Paulinum presbyterum. Est & in Prologo Bibliæ ca. 7.

Nolo ut offendaris in scripturis sanctis simplicitate, & quasi vtilitate verborū, quæ vel vitio interpretū, vel de industria sic prolatae sunt, ut rusticā

concionē facilius instrueret, & in vna cadēq; sententia, aliter doctus, aliter eniteret indoctus. Nō sum tam petulās & hebes, ut hæc me nosse pollicear, & eorum fructus capere in terra, quorum radices in cœlo fixæ sunt, sed velle fatcor, sedentime præfero, magistrum renuens committere spondeo, petenti datur, pulsanti aperitur, quærens inuenit. Discamus in terris, quorum scientia nobis perseueret in cœlo. Obuius temanib⁹ excipiam, & ut inepte aliquid ac de Hermagore tumiditate effundam, quicquid quæsieris, tecum scire conabor.

Idem in epistola ad Nepotianum.

Docete in ecclesia te non clamor populi, sed gemitus suscitet, lachrymæ auditorū laudes tuæ sint.

Idem super Esaiam.

Ille est doctor ecclesiasticus, qui lachrymas non risum mouet, qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit esse foelicem.

Ambro. in sermone de Ieiunio, & habetur

di. 35. ca. sexta die. §. Qui enim.

Qui enim Christum annuntiat, ab omni victorum incentiuo præstare se debet alienum.

Idem super Lucam.

Aperi os tuum, sed prius ut aperiatur implora. Vita enim verbum erigit & acquirit. Sermo enim sine vita, non est dei sermo.

Idem super illud 1. ad Corinth. Vos nobiles, nos ignobiles.

Libere enim & sine adulatione veritatem prædicantes & gesta prauæ vitæ arguentes, gratiam non habent apud homines.

Idem super illud Lucæ 9. Nihil tuleritis in via.

Qualis debet esse qui euangelizat regnum dei, præceptis euangelicis designatur, hoc est ut subsidij secularis adminiculum non requirat fidei, quia totus inhærens putet quo minus ista requirat, magis posse suppetere.

Idem super Lucam.

Alienum est prædicatorem regni dei cursitare per domos.

Gregor. super euangel. li. 2. homi. 6.

Cuius vita despiciunt, restat ut eius prædicatio cōtemnatur.

Idem lib. 1. homilia 2. super illud Ezechiel. 3.

Audies uerbum ex ore meo, & annuntiaabis eis.

Præpositus sine culpa non est, quando verba iuste non audiens ex sua culpa moritur subiectus. Hunc ipse occidit, quia cum morti tacendo tradidit, ubi enim subiectus ex culpa sua moritur ibi is qui præest (quia tacuit) reus mortis inuenitur. Tot occidimus, quot ad mortem ire tepidi tacentes videmus.

Idem Moralium 20. super illud Iob 19. Super illos stillabat eloquium meum.

In hoc videtur indita sapientia magistrorum. Debet enim subtiliter qui docet prospicere, ne plus studeat prædicare, quā capiatur ab auditore.

Idem super Iob 28. Quando ponebat pluuijs legem.

Loquēdi authoritas perdit, quādo vox operibus non

non iuuatur. Idem Moral. 30. in fine.
Tunc enim est sermo viuus & efficax, cū est prædicantis pura sanctitas, & virtuosa perfectibilitas.

Idem Moral. 30. super il. Iob 38. Quis dedit gallo intelligentiam.

Gallo intelligentia tribuitur, cum doctori veritatis discretionis virtus: ut nouerit quibus, quā, & quando proferat, diuinitus ministrat. Non enim vna eademq; ē cunctis exhortatio, quia nec cū cōspars morum qualitas astringit. Sæpe enim alios inficiunt quæ alijs profunt.

Idem Moral. 30. super il. Iob 39. Numquid nō sti tempus partus tibi cum in petris.

Oportet ut prædicatores sint fortes in præceptis, compatiētes infirmis, terribiles in minis, in exhortationibus blandi.

Idem Registri lib. ult. in fine.

Censemus eos qui apostolorum figurā tenent. prædicare, baptizare, communionem dare, poenitentes suscipere, peccata soluere.

Idem super Euang. lib. 1. homi. 2.

Collocationis vox corda torpētia excitat plus quā lectionis & quasi quadam manu sollicitudinis ut vigilent pulsar.

Idem sup Ezech. & hab. dist. 50. c. Quid est.

Quid est hoc quod propheta iacētū dicitur. Sta super pedes tuos & loquar tecum. Qui enim iacētū loquebatur, cur statim promittit se locuturū. Sed sciēdū est, quia alia sunt quæ iacētes, alia quæ stantes audire debemus. Iacētū enim dicit ut surgat, stanti autem præcipitur ut ad prædicationē perficisci debeat, adhuc enim nobis in infirmitatis confusione iacētibus præberi nō debet authoritas prædicationis: sed cū iā in bono surgimus, cū iā recti stare coepimus, dignū est ut ad lucrandos alios in prædicatione mitti debeamus. Stas ergo propheta visionem spūalē vidit, & cecidit: iacens vero admonitionis verba suscepit ut surgeret: surgens autē præceptū audiuit ut prædicaret. Nā qui adhuc ex supbijs vertice stamus, cum iā de æternitatis timore aliquid sentire coeperimus: dignum est ut ad poenitentiam accedamus, & dum infirmitates nostras subtiliter agnoscentes, humiliter iacemus per diuini verbi consolationem, ad fortiora opera resurgamus.

Idem super Ezechielem homi. 3.

Vita prædicatū sonat & ardet, ardet desiderio, sonat verbo. Aes ergo candēs est & prædicatio accensa, sed de candēti ære scintillæ prodeūt, quia de eorū exhortationibus verba flāmātia ad aures audientium procedunt. Recte ergo prædicatorum verba scintillæ appellata sunt, quia eos quos in corde tetigerint incendunt.

Idem homilia 11.

Ille sermo ab audiente libēter accipitur, quia prædicante cū cōpassiōe animi proferat. Ille loqui vacaciter nouit, qui prius benefacere didicit.

Ibidem Nasus tuus sicut turris libani.

Prædicationis vita semper debet in alto fixa permanere, ut more nariū discernat, foetores vitiorum, odor esq; virtutum. Idem in Pastoral.

Ille sermo ab audiente libēter accipitur, qui à prædicatore cum cōpassiōe animi proferatur: nam tunc verbi semen facile germinat, quādo hoc in audientis pectore pietas prædicantis rigat.

Idem super Ezech. homi. 2. & in Pasto.

Nequaquā debent homines in ætate infirma prædicare, quia sermo doctrinæ non suppetit nisi in perfecta ætate. Redemptor noster cum cœli sit conditor & angelorum doctor, ante tricennale tēpus in terra magister noluit fieri hominū, ut vide licet præcipitatis vim saluberrimi timoris infunderet, cum ipse etiam qui labi non posset, perfectæ vitæ gratiam non nisi perfecta ætate prædicaret.

Idem lib. 6. Moralium.

Ille vberes prædicationē fructus colligit, qui semina bonæ operationis præmittit. Nā loquendi authoritas perditur, quando vox opere non adiuuatur.

Idem lib. 10. Moralium.

Vbi cōscientiam mordet reatus criminis, linguā ligat timor confusionis.

Ibidem lib. 17. Moralium.

Non debet prædicator infirmis insinuare cuncta quæ sentiunt, nec debet prædicare rudibus quanta cognoscit.

Idem Moralium lib. 18. & in Pastoral.

Lex ipsis prædicatoribus imposita est, ut ipsi viuendo illuminent quæ loquendo suadere festinant, nam loquendi authoritas perditur, quando vox opere non adiuuatur.

Idem Moral. 20. & habetur super Iob 29. cap.

Stillabat eloquium meum.

Debet subtiliter is qui docet spicere, ne plus audeat quā ab audiente capitur prædicare, debet ad infirmitatem audientū semetipsum contrahendo abscindere, ne dū paruis sublimia: & idcirco non pro futuro loquitur, se magis curet ostendere quā auditoribus prodesse.

Idem Moral. lib. 21. exponens illud Iob. Si fructus terræ comedi absque pecunia.

Fructus enim terræ absque pecunia comedere, est ex ecclesia quidem sumpt⁹ accipere, sed eidem ecclesiæ prædicationis præcium non præbere. Terræ igitur fructus absque pecunia comedit, qui ecclesiæ commoda ad vsum corporis percipit, sed exhortationis ministerium non impendit. Quid ad hoc nos pastores dicimus, qui aduentum præscripti iudicis præcurrentes, officium quidem præconis suscepimus, sed elementa ecclesiastica multi manducamus, exigimus quod nostro debetur corpori, sed non impendimus quod subiectorum debemus cordi.

Idem Moral. lib. 24. partes. cap. 12. & hab. distim.

45. Hoc habet.

Hoc habet proprium doctrina arrogantiū, ut humiliter nesciant inferre quæ docent & recta quæ sapiunt ministrare non possunt. In verbis enim eorum perditur, quod cum docent, quasi in quodam sibi videntur summatis culmine residere, eosq; quos docent, ut longe infra se positos velut in imo respiciunt, quibus non consulendo loqui, sed vix dominando dignantur.

Recte autem his per prophetam dominus dicit: Vos autem cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Cum austeritate enim & potentia imperant, qui subditos suos non cum tranquillitate ratiocinando corrigere, sed asperere inflectere dominando festinant. At contra vera doctrina tanto vehementius hoc elationis vitium fugit per cognitionem, quanto ardentius verborum suorum iaculis ipsum magistrum elationis insequitur. Cauet enim ne eum elatus moribus praedictet, quem in cordibus audientium sacris sermonibus infectatur. Ecce quare litigiosi prohibentur in episcopos ordinari. Est et alia causa huius prohibitionis. Litigiosi namque vel adulationibus animos principum sibi conciliant, vel fratribus suis detrahendo infamiae notam ingerunt, vel inter fratres discordiam seminando, seditionem nunquam facere cessant, quae omnia in praedictis damabilia esse probantur.

Idem lib. 28. Moralium.

Qui ad verae praedicationis verba se praeparat, necesse est ut causarum origines a sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur, ad diuinam auctoritatis fundamentum reuocet, atque in eo edificium suae locutionis firmet.

Idem in fine pastoralis loquens de seipso.

Vsurpauit mihi coris officium, quae ferrum reddit acutum, cum sit inutilis ad secandum. Pulchrum depinxi hominem pictor foedus, aliosque ad perfectionis litus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus verfor. Idem super Ezech. homi. 10.

Sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intra conscientiam remordet. Vnde necesse est, ut qui verba dei loquitur, prius studeat scire quoniam vivat, & post ex vita colligat quae & qualiter dicat. Ibidem.

Ad praedicandam namque plus conscientia sancti amoris aedificat, quam exercitatio sermonis. Qui enim vitam suam interius pensat, & ex suo foris ammonendo alios aedificat, quia corde linguae calanum tangit, in eo quod manu verbi proximis scribit. Idem homi. 30. super Euang.

Nisi spiritus sanctus ad sit cordi audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo ergo docet homini tribuit, quod ex ore docentis intelligit, quia nisi in rus sit qui doceat: doctoris lingua exterius in vanum laborat.

Idem super Ezech. & in Pastoralis.

Si negligis implere quod doces, alijs messem seminans, & ipse a frumenti participatione ieiunas.

Ioan. Chrysostomus de laudibus Pauli homilia 6.

Qui praedicationis suscipit officium, non oportet mollem quidem esse atque resolutum, sed fortem & per cuncta robustum. Nec enim saltem attingere quisquam debet praedictari huius muneris functionem, nisi paratus sit millies animam suam in mortem tradere. Seneca epistola 70.

Turba sapientum plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit, quia plus homines oculis quam auribus credunt. Idem epistola 90.

Sunt quidam qui in signum simulatae perfectionis,

vitia quibus ipsi laborant alijs mordent, lacerant & reprehendunt, ac si ipsi illa vitia non haberent.

Idem epistola 118.

Qui ad philosophandum venit, quotidie secum aliquid boni ferat, aut sanior domum redeat, aut sanabilius. Dantes paradisi Cant. 29.

Voi non ad ante giu per un sentiero

Philosophando, tanto ui transporta

Lamor de la parenza, el suo pensiero.

Et anchor questo qua su si comporta,

Cum men de degno che quando posposta

La diuina scriptura, o quando e torta,

Non ui si pensa quanto sangue costa

Seminarla nel mundo, & quanto piace

Che humilmente cum esu saccosta.

Per apparer ciaschun se ingegna & face

Sue inuentione, & quelle son transcorse.

Di predicatori, el uangelio se tace.

Vn dice che la luna se retrorose,

Ne la passion de Christo, & sinterpose:

Per chellunc del sol giu non si porse,

Et altri, che la luce si nascofe

Da se pero albispani & ali indi

Dome a iudei tal eclipsi rispose,

Non ha Forenza tanti lapi & bindi,

Quanto si fatte fauole per anno.

In per gamo si tridan quinci & quindi,

Si che le pecorelle che non sanno,

Tornan dal pascho pasciute di uento,

Et non le scusan ueder lo danno.

Non dixit Christo al suo primo conuento,

Andati a predicar al mundo ci ante:

Ma de cio de lor uerace fundamento,

Et quel tanto sono ne le sue guancie,

Si chapugnar per accender la fede

Del euangelio fero scudo clancie.

Hora si uia cum motti, & cum iscede

A predicar, & pur che ben se rida,

Scomphia el capucio, & piu non si richiede.

Ma tal uel nel becchetto sanida,

Che sel uulgo il uede se uede, rebbe

La perdonanza, di chel si confida.

Per cui tanta stultitia in terra crebbe,

Che senfa proua dalchun testimonio

Ad ogni promission si conuerrebe.

Di questo ingrasa il porco sancto Antonio,

Et altri ancor che so no a lai piu porci,

Pagando di moneta senza chonio. Id est,

Vos non descenditis per eandem semitam

Philosophando, tantum nos transportat

Amor apparentie & sursum de siderium.

Et id quoque in coelo permittitur

Cum minori indignatione, quam cum postposita

Diuina scriptura, uel cum extorta fuerit,

Non cogitatur quanti constet sanguinis

Eam ipsam seminare in mundo, & quantum placeat

Qui humiliter eidem adhaeserit.

Vt appareat quisque conatur & facit

Suas inuentiones, & haec sunt digressiones

Praedicantium, cum euangelium ipsum sileatur.

Vnus dicit lunam retrocesse

Cum pa

Cum pateretur Christus, & se interposuisse, Quoniam lumen solis se infra non porrexit.

Et alij, quod lux sese abscondit

A se quapropter Hispanis & Indis

Sicut iudeis talis eclipsis respondit.

Non habet Florentia tot lapes & bindos,

Quot factae sunt fabulae per annum.

In rostris proclamatur hinc & illinc,

Sic ut ouiculae quae non sciunt,

Reuertuntur a piscuis uento saturae,

Nec excusantur damnum suum non cernere.

Non dixit Christus suo primo conuentui,

Ite & praedicate mundo fabulas,

Sed dedit ei uerax fundamentum.

Idque tantum sonuit in suis buccis,

Sic ut ad pugnandum ad accendendam fidem

Ex euangelio parauerunt scuta & lanceas.

Nunc itur cum uerbis risum commouentibus

Ad praedicandum, & modo risum multum moueant,

Inferant capitulum, nec aliud exquirunt.

Sed talis auis in capitis recombis:

Quam si uulguis conspiceret, uideret

Indulgentiam, in qua confidit plurimum.

Quapropter tanta amentia in terra creuit,

Vt sine ratione alicuius testimonij

Omni promissioni conueniens foret.

Ob id pingue facit porcum sanctus Antonius,

Et alij quoque qui longe magis sunt porci,

Soluerunt ex moneta sine signo.

Praelatus graece ἐπίσκοπος, & ἡγεμὼν obseruo

dicitur. Est autem praelatus large sumendo,

omnis habens curam animarum, secundum

Inno. in cap. Firmiter, de sum. tri. & in c. decerni-

mus, de iudi.

Praelatorum maximum est periculum, triplici ra-

tione. Quia praelatis incumbit sacramenta dispen-

sare, quae non nisi iusti tractare debent. Et quia

debent reddere rationem de proprijs & de alie-

nis inquantum pertinent ad eos, ex b. Tho. 4. sen.

dist. 17. q. 3. art. 3.

Praelatus existens in peccato mortali, etiam occul-

to, corripiendo, vel quicquid aliud officij sui facien-

do, peccat mortaliter. Non autem hoc agens ut

frater, ex b. Tho. secunda secundae q. 33. art. 5. &

4. sen. dist. 19. q. 2. art. 2.

Leuitici cap. 21.

Pōtēfex, id est sacerdos maximus inter fratres, sur-

per cuius caput fufum est vnctionis oleum, & cui-

us manus in sacerdotio consecratae sunt, vesti-

tusque est sanctis vestibus, caput suum non disco-

operiet, vestimenta non scindet, & ad omnem

mortuum non ingreditur omnino. Super patre

quoque suo & matre non contaminabitur, nec

egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarii do-

mini, quia oleum sanctae vnctionis dei sui super

eum est. Esaias cap. 20.

Super speculam domini ego sum stans iugiter.

Idem capit. 63.

Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, to-

ta die & nocte non tacebunt. Ezechiel cap. 3.

Speculatorem dedi te. Idem cap. 34.

Suscitabo pastorem meum qui pascat eas.

Ibidem.

Vae pastoribus qui pascebant semetipsos.

Ioannes cap. 10.

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.

Paulus I. ad Timot. cap. 5.

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

Idem I. ad Cor. cap. 3.

Dei agricultura estis, dei aedificatio estis.

Ibidem.

Ve sapiens architectus fundamentum posui.

Ibidem capit. 9.

Quis militat vnquam suis stipendijs? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit?

Idem ad Hebraeos capit. 5.

Nemo sumat sibi honorem, sed qui vocatur a deo

tanquam Aaron.

Ibidem cap. 8.

Omnis enim pontifex ad offerendum munera &

hostias constituitur.

Augu. & hab. in decret. 8. q. 1. c. Qui episcopatum.

Qui episcopatum desiderat, bonum opus deside-

rat. Exponere voluit quid sit episcopatus, quia

nomen est operis, non honoris.

Ibidem.

Locus superior, sine quo populus regi potest, &

si ita teneatur & administretur ut decet, tamē in

decenter appetitur.

Idem super Ioan. & hab. in decre. di. 8. c. Apostolus.

Apostolus Paulus quando elegit ordinandos vel

presbyteros vel diaconos, & quicumque ordina-

ndus est ad praeposituam ecclesiae, non ait: si quis

sine peccato est, hoc enim si diceret omnis homo

improbaretur, & nullus ordinaretur. Sed ait: si

quis sine crimine est. Sicuti est homicidium, adul-

terium, aliqua immunditia fornicationis, furtum,

fraus, sacrilegium, & cetera huiusmodi. Crimen

autem est graue peccatum accusatione & dāna

tione dignissimum.

Idem de uita clericorum, & hab. dist. 80.

c. Quando

Quando necessitas disciplinae in moribus coercen-

dis dicere vos dura verba compellit, si etiam ipsi

modum vos excessisse sentitis, non a vobis exi-

gitur, ut vos a subditis veniam postuletis, ne a-

puod eos quos oportet esse subiectos dum nimi-

um seruetur humilitas, regendi fragatur autho-

ritas, & tamen petenda est uenia ab omni do-

mino, qui nouit eos quos plus iuste forte corri-

pitis, quanta beneuolentia diligatis.

Idem ad Valerium, & hab. di. 40. c. Ante omnia.

Ante oia peto, ut cogitet religiosa prudentia tua, ni-

hil esse in hac vita, & maxime hoc tempore faci-

lius & leuius, & hominibus acceptabilius, si epi-

scopi aut presbyteri aut diaconi officio perfun-

ctorie atque adulatorie res agatur, sed nihil apud

deum miserabilius & tristius & damnabilius.

Idem lib. de Pastoribus.

Quicumque ita praepositus est, ut in eo quod praeposi-

tus sit gaudeat, & honorem suum querat, & com-

moda sua solum respiciat, se pascit, non oues.

Idem

Idem de uerbis domini.

Nihil est in hac vita & maxime hoc tempore difficilior, laboriosius & periculosius, episcopi aut presbyteri officio, sed apud deum nihil beatius, si eo modo militetur quo noster imperator iubet.

Idem in epistola ad Titum, & habetur dist. 25. c. Primus.

Primus itaque sine crimine iubetur esse episcopus, quod alio verbo ad Timotheum irreprehensibilem nominatum puto, non quod eo tantum tempore quo ordinandus est sit sine villo crimine, et potestas maculas noua conuersatione diluit, sed quod ex eo tempore quo in Christum renatus est, nulla peccati conscientia mordeatur: quomodo enim potest praeses ecclesiae auferre malum de medio eius, qui in delictum simile corruit? Aut qua libertate peccatorem corripere potest, cum tacitus ipse sibi respondeat eadem se admisisse quae corripit.

Idem in Leuitico, & habetur dist. 36. c. Si quis imitetur. Si quis vult esse pontifex, non tam vocabulo quod merito imitetur Moysen, imitetur & Aaron. Quid enim dicitur de eis, quod non discedat de tabernaculo domini. Erat ergo Moyses indefinenter in tabernaculo domini, quid autem eiopus erat, ut aut a deo aliquid disceret, aut ipse populum doceret? Haec duo sunt pontificis opera, ut a deo discat legendum scripturas diuinas, & saepius meditando, aut populum doceat: sed illa doceat quae a deo ipse didicerat, non ex proprio corde vel humano sensu, sed spiritu sanctus docet.

Idem ad Rusticum episc. Narbo. & habetur dist. 93. cap. Diaconi.

Hinc propter auaritiam sacerdotum sepe odia conuergerunt, hinc episcopi accusantur a clericis, hinc principum litis, hinc detractio causa, hinc origo sit criminis.

Idem ad Euandrium episc. & habetur ibidem c. Legimus.

Potentia diuitiarum & paupertatis humilitatis vel sublimiorem vel inferiorem episcopum non facit, ceterum omnes apostolorum successores sunt.

Idem in epistola ad Titum, & habetur dist. 95. c. Olim.

Olim idem presbyter qui episcopus, & antequam diaboli instinctu studia, vel schismata in religione fierent, & diceretur in populis. Ego sum Pauli, ego sum Apollonis, ego autem Cephe, communis presbyterorum concilio ecclesiae gubernabantur. Postquam autem unusquisque eorum quos baptizauerat suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris superponeretur, & schismatum semina tollerentur. Ibidem.

Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine ei qui sibi praepositus fuerit esse subiectos: ita episcopi nouerint se magis consuetudine quam dispensationis dominicae veritate presbyteris esse maiores, & in communi debere ecclesiam regere.

Idem ad Nepotianum, & habetur dist. 95. c. Esto subiectus.

Esto subiectus pontifici tuo, & quasi parentem ani-

mae ama, sed episcopi sacerdotes sciant se esse, non dominos, honorent clericos quasi clericos, ut ipsi episcopis a clericis quasi episcopis honor deferatur. Scitum est illud oratoris Domitii: Cur ergo inquit te habeam ut principem, cum tu me non habeas ut senatorem.

Idem de Paulo super epistola ad Galatas, & habetur 2. q. 4. cap. Paulus.

Paulus Petrum reprehendit, quod non auderet, nisi se non imparem sciret.

Idem Leuitico, & habetur 8. q. 1. c. Licet ergo.

Licet ergo dominus constituendo principem praecipisset & elegisset, tamen conuocatur etiam synagoga. Requiritur ergo in ordinando sacerdote etiam populi praesentia, ut sciant omnes & certi sint, quod qui praestantior est ex omni populo, qui dilectior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligatur ad sacerdotium.

Idem & habetur 8. q. 1. cap. Illud.

Illud inferendum est aduersus eos qui de episcopatu intumescunt, & putant se non dispensatione Christi, sed imperio consecutos, quia non statim omnibus his meliores sunt, quicunque episcopi non fuerint ordinati: & ex eo quod episcopi electi sunt, se magis aestimant comprobatos. Si autem peccata filiorum ab episcopatu iustum prohibent, quanto magis se unusquisque considerans & sciens, quia potens potenter tormenta patitur: retrahit se ab hoc non tam honore quam onere, & aliorum locum qui magis digni voce sunt non ambit occupare.

Idem epistola 43. super illud Pauli ad Timotheum, cap. 5. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

Opus inquit non dignitatem, laborem non delicias, opus per quod humilitate decrescat, non fastigio intumescat. Ibidem.

Tanta debet esse conuersatio & eruditio pontificis, ut omnes motus & gressus, & vniuersa eius opera notabilia sint, veritatem mente concipiat, & eam toto habitu resonet & ornatur: ut quicquid agit, quicquid loquitur, doctrina sit populi.

Idem & habetur in decreto, dist. 35. c. Ecclesiae. Ecclesiae principes quidam delictis affluunt, & inter epulas atque lasciuias pudicitiam seruare se credunt, propheticus sermo describit, quod eijciendi sunt de spatiosis domibus lautis; conuiujs, & multo labore epulis conquisitis: & si vis scire quo eijciendi sunt propter malas cogitationes & opera sua, euangelium lege, in tenebras scilicet exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. An non confusio & ignominia est Iesum crucifixum pauperem & esurientem fassis praedicare corporibus & ieiuniorum doctrinam, rubentes buccas, tumetiaque ora proferre? Si in apostolorum loco sumus, non solum sermonem eorum imitemur, sed etiam conuersationem & abstinenciam.

Idem epistola 13.

Quid enim excepta ordinatione episcopus plus quam presbyter facit.

Ambrosius de mysterijs, & habetur 1. q. 1. c. Cum ordinaretur.

Cum or

Cum ordinaretur episcopus, quod dedit aurum fuit, quod perdidit, anima fuit cum alium ordinaret, quod accepit aurum fuit, quod dedit lepra fuit.

Idem in suo Pastoralis.

Honor & sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adaequari. Si regum fulgori comparares & principum diademati, longe erit inferius quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cum videas regum colla & principum submitti genibus sacerdotum, & deosculata eorum dextra orationibus eorum se credunt communiri.

Ibidem.

Nihil in hoc seculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri potest.

Ibidem.

Sicut senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticum, sicut barbarum arma, sicut nauis nauigationis peritia, & singulos quosque opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat actores. Sic episcopum non aliter nisi episcopalis operatio designat, ut ex bono opere magis quam professione noscatur, plus meritis esse episcopus, quam quod nomine vocetur.

Idem in Pastoralis.

Sicut leuius est de plano corrumpere, sic grauius est quod de sublimi ceciderit dignitate, quia ruina quae de alto fit, grauiori casu collidit. Honor quidem episcopalis coram hominibus preclarus est, sed si ruina sustineat, dolor magnus est. Nam quanto praecipue ris gradus episcopalis altior est, tanto si per negligentiam dilabitur, ruina grauior est. Non enim est tantum gaudij excelsa tenere, quantum moeroris est de excelsis corrumpere, nec constat tantam gloriam sequi victoriam, quantam ignominiam post ruinam.

Idem ad corpus episcopos.

Vacate & videte, nisi vacaueritis a terrestribus, nihil cognoscere poteritis de celestibus.

Gregorius & habetur dist. 40. cap. Nos qui.

Nos qui presumus, non ex locorum vel generis dignitate, sed morum nobilitate innotescere debemus, nec vrbium claritate, sed fidei puritate.

Idem Anastasio presbytero, & habetur ibidem cap. Non loca.

Non loca vel ordines creatori nostro nos proximis facimus, sed nos aut merita bona coniungunt, aut mala disiungunt.

Idem Ioanni epi. Constan. di. 45. c. Quid autem.

Quid autem de episcopis qui verberibus timeri volunt, canones dicant: bene fraternitas vestra nouit pastores esse facti sumus, non percussores. Egre praeicator dicit: Argue, osecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Noua vero atque inaudita est ista praedicatio quae verberibus exigit fidem.

Idem & habetur dist. 81. cap. Oportet.

Oportet sacerdotes quibus domini populus commissus est, cum magna constantia vigilare super domesticas oues, ne lupinis morsibus, id est diaboli stimulis lanientur.

Idem & habetur 1. q. 1. cap. Quicumque.

Quicumque sacros ordines vendunt aut emunt, sa-

cerdotes esse non possunt. Vnde scriptum est: Anathema danti, anathema accipienti, haec est simoniaca haeresis: quod ergo si anathema sunt, & sancti non sunt, sanctificare alios possunt: & cum in Christi corpore non sint, quomodo Christi corpus tradere vel accipere possunt? Qui maledictus est, benedicere quomodo potest?

Idem Romano defensori sicilie, & habetur 11. q. 1. cap.

Peruenit. §. Nam si.

Nam si sua unicuique episcopo iurisdicatio non seruatur, quid aliud agitur nisi ut per nos per quos ecclesiasticus custodiri ille ordo debuit confirmetur.

Idem & habetur 11. q. 3. ca. Sententia.

Sententia pastoris siue iusta siue iniusta fuerit, commendanda est.

Idem in hominibus 27. & habetur 11. q. 3. c. Ipse ligandi.

Ipse ligandi atque soluendi potestate se priuat, qui hanc pro suis voluptatibus, & non subditorum moribus exercet.

Idem in Registro.

Hoc quod me ad episcopatus ordinem cognoscitis peruenisse, si me diligitis plangite. Quia ratione huius mundi occupationes sunt, ut per episcopatum ordinem pene ab amore dei videam me esse separatum.

Idem in Pastoralis lib. 3.

Nemo plus in ecclesia nocet, quam qui peruersum agens nomen vel ordinem sanctitatis habet. De linquenti namque hunc redarguere nullus praesumit, & in exemplum vehementer culpa extenditur, cum pro reuerentia ordinis peccator honoratur.

Idem in Pastoralis.

Lux gregis est flamma pastoris. Decet enim dominum cum pastorem & sacerdotem moribus & vita clarescere, quatenus in eo tantum in lucis suae speculo plebs sibi commissa, & eligere quid sequatur, & videre possit quod corrigat.

Idem lib. 20. Moralium.

Talis debet esse dispensatio regiminis, ut is qui praestit est ea se circa subditos mensura moderetur, quatenus arrides timeri debeat, & iratus amari, ut esse nimia laetitia velle reddat aut immoderata seueritas odiosum.

Ibidem.

Miscenda est lenitas seueritati, faciendo quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate soluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul & manna erat, quia scripturae sacrae scientia in boni rectoris sit pectore, sit virga discretio, sit manna dulcedinis.

Ibidem.

Hinc David ait: Virga tua & baculus tuus etc. Virga enim percutimur, & baculo sustinemur. Sit ergo discretio virgae quae feriat, sit & consolatio baculi quae sustentet.

Idem super Ezechielem homilia 2.

Quisquis populi speculator ponit, in alto debet stare per vitam, ut possit prodesse per prouidentiam.

Idem super illud: Si dicente me ad ipsum.

Vbi subiectus ex sua culpa moritur, ibi is qui praestit est (quoniam tacui) reus mortis tenetur.

Idem in Pastoralis.

Tunc fuit laudabile episcopatum quaerere, quando per hunc quodocumque dubium non erat, ad supplicia peruenire.

peruenire. *Idem in Registro.*
Deiectioni eos cum alleuarentur, cum alleuatur de
ijcitur qui honoribus proficit, & moribus cadit.
*Idem homilia 7. super illud: Dignus est ope-
rarius mercede sua.*

Quid nos o pastores agimus, quando mercedem
consequimur, & tamen operari nequaquam su-
mus? Fructus quippe sanctae ecclesiae in stipen-
dio quotidiano percipimus, sed tamen pro aeter-
na ecclesia minime in praedicatione laboramus.
Pensemus cuius damnationis sit sine labore hic
percipere mercedem laboris. Ecce ex oblatione
fidelium viuimus, sed quid pro animabus fide-
lium laboramus? Illa in nostrum stipendium su-
mimus, quae pro redimendis peccatis suis fide-
les obtulerunt, nec tamen contra peccata eadem
vel orationis studio, vel praedicationis (ut dignum
est) insudamus.

Idem in homilia.

Illi praeter ceteris deum videre sublimem merentur,
qui fidelibus gregibus praesse solite sciunt, &
dum ipsi pie super gregem vigilant, diuina sem-
per gratia largius coruscant.

Idem lib. 2. Moralium.

Cum maiores voluptati deferunt, minoribus la-
sciunt frena laxantur, & tanto licentius hostis
ad feriendum occupat, quantum hi qui pro culpis
intercedere poterant, voluptati vacant.

Idem lib. 21. Moralium.

Cum igitur is qui subest seruiat ad obsequium, re-
stat proculdubio ut is qui praestit seruiat ad ver-
bum, & cum is qui subest vitijs obtemperat, &
portet ut is qui praestit curam sollicitudinis impen-
dar.

Idem lib. 24. Moralium.

Male se rectum putat, qui regulam summam recti-
tudinis ignorat. Non debet hominum ducatum
falsipere, qui nescit homines bene viuendo pre-
ire, ne qui ad hoc eligitur ut aliorum culpas corri-
gat, quae refecare debuit ipse committat.

Idem lib. 26. Moralium.

Subtilissima ars viuendi est culmen tenere, glori-
am reprimere, esse quidem in potentia, sed pote-
tem esse nescire, ad largiendum dona potentem
se agnoscere, ad rependenda noxia omne quod
potenter valet ignorare.

Idem lib. 1. Dialogorum.

Vfus recte conuersationis est, ut praesse non au-
deat, qui subesse non didicit, nec obediuntiam sub-
iectis imperet, quam praelatus non nouit.

Idem in Pastoralibus.

Ab imperitis pastorale magisterium quanta teme-
ritate suscipitur, cum sit ars artium, regimen ani-
marum, hoc est magisterium disciplinae, ut culpis
discerere nouerit parcere & pie refecare.

Ibidem.

Nequaquam valet in culmine humilitatem disce-
re, qui in imis positus non desinit superbiere, nec
scit laudem cum suppetit fugere, qui ad hanc di-
dicit cum deesset anhelare.

Ibidem.

Tantum debet populi actionem actio transcendere
praesulis, quantum distare solet a grege vita pa-

storis.

Ibidem.

Si dilectionis testimonium est cura pastoralis, quis-
quis virtutibus pollens gregem dei renuit pa-
scere, summum pastorem conuincitur non amare.

Idem in 9. Registro.

Peruenit ad nos quosdam episcoporum sub praetextu solatii in una domo cum mulieribus con-
uersari. Sed ne per hoc subsannatoribus iusta ob-
trectationis detur occasio, aut per facilem inimi-
cus materiam detrectationis assumat, haec com-
pescas, nec cohabitare patieris, exceptis his quibus
sacra canonum censura permittit, scilicet matre
amita & germana. Melius tamen faciunt si etiam
a talium cohabitatione omnino contineant,
exemplo B. Augu. dicentis: Quae cum sorore mea
sunt, sorores meae non sunt.

Idem in Pastoralibus, & habetur dist. 43. cap.

Sit rector.

Sit rector discretus in silentio, utilis in verbo, ne
aut tacenda proferat, aut proferenda reticeat.
Nam sicut incauta locutio in errorem protra-
hit, ita indiscretum silentium eos qui erudiri
poterant, in errorem relinquit.

Bernardus de consideratione lib. 4.

Discant a te coepiscopi tui comatos pueros, & co-
ptos adolescentes secum non habere, certe inter
mitratos discurre calamistratos non decet.

Dantes Floren. inferni Cant. 19.

Et se non fuisse chancor lo mi uita

La reuerenza de le summe chlaui,

Che tu tenesti ne la uita lieta,

Io userei parole anchor piu graui:

Che la uostra auaritia il mundo attrista,

Calcando i buoni, e solleuando i prau.

Di uoi pastor sacurse il uangelista

Quando collei che siede fura lacque,

Pu taneggiar coi regi a lui suuista.

Quella, che colle sette teste nacque,

E dale dicce corna hebbe argomento,

Fin che uirtute al suomarito piacque.

Fato uhauee idio doro e d'argento.

E che altro da uoi all'idolatre,

Se non chelli uno, e uoi nhorate cento?

Ai Constantini di quanto mal fu matre,

Non la tua conuersion, ma quella dote,

Che da te prese il primo ricco patre?

Id est,

Et si non adhuc mihi prohiberet

Reuerentia clauium maximarum,

Quas tenuisti in uita prius leta,

Vterer ego uerbis grauioribus:

Nam nostra auaritia qua tristatur mundus,

Deprimens bonos sursum tollit prauos.

Vos o pastores notauit Euangelista

Cum ea que sedet super aquas,

Cum qua sunt fornicati reges terra.

Illa, quae cum septem nata est capitibus,

Et ab ea decem cornua sumpsit argumentum,

Quousque uirtus suo marito placuit.

Fecistis uobis deum ex auro & argento.

Et quid distat inter uos & idololatrias,

Nisi quod is unus est, & nos colitis centum?

Ha Com.

Ha Constantine quanti mali fuit mater,

Non tua conuersio: sed illa dos,

Quam a te sumpsit primus diues pater.

Idem Floren. paradisi Cant. 11.

Pensa hora mai qual fu collui, che degno

Collega fu a mantener la barca

Di Pietro in alto mar, per dritto segno.

Et questo fu el nostro patriarcha:

Per che qual segue lui, come comanda,

Discerner po che buona merce carca.

Mal suo peculio di noua uiuanda

E fatto giotto, si che ser non puote,

Che per diuersi salti non si spanda.

E quanto le sue pecore rimote

Euagabunde piu da esso uanno,

Piu tornano alouil di lacte uote.

Ben son de quelle che temenno il danno,

Et strigonsi al pastor, ma son chi poche,

Che le cappe fornise puocho panno.

Id est,

Cogita iam qualis fuit ille, qui dignus

Collega fuit ad conseruandam nauem

Petri in alto mari, per rectum signum.

Et hic fuit noster patriarcha:

Quoniam qui sequitur eum, ut ipse praecipit,

Discernere potest qui bonas uelit merces.

Sed suum peculium nouarum dapium

Gilosum factum est, ut esse non possit,

Quin per diuersos saltus non spargatur.

Et quanto oues eius remotiores

Et uagabunde magis ad eum eunt,

Magis reuertuntur ad ouile suum uacuae lacte.

E arum quaedam sunt quae timent dampnum,

Et pastori adherent, sed sunt tam paucae,

Quorum cappas complet paruus pannus.

Idem Floren. paradisi Cant. 21.

In quel loco fuio Pier Damiano,

Et Piero peccinar fui nella casa

Di nostra doma in sul lito Adriano,

Puoca uita mortal mera rimasa,

Quando fui chiesto e tratto a quel capello

Che pur di mal in peggio si trauiasa.

Verme Cephas, e uerme il gran uascello

De lo spirito sancto, macri e scalzi,

Prendendo il cibo de qualunq; hostello.

Or uogion quinci e quindi, chi rimchalzi

Li moderni pastori, e chi li meni:

Tanco son gnau, e chi dritto li alzi.

Copran di manti loro i parafreni,

Si che due bestie uan sottuna pelle.

O patientia, che tanto sosteni?

Id est,

In eo loco fui ego Petrus Damianus,

Et Petrus piscator fui in domo

Nostrae domine in littore Adriatico,

Exigua uita mortalis mihi remansit,

Quando fui petitus & emissus, & ille pileus

Qui tandem e malo in peius transmutatur.

Venerat Cephas, & uenit grande uasculum

Spiritus sancti, macri, & nudi pedibus,

Capientes cibum ex quocunq; hostiolo.

Iam uolunt hinc & inde, qui pedes praeparant

Moderni pastores, & qui se ducant

Tam graues sunt, & qui post sese tollant.

Tegunt mantellis equos arbicantes,

Sic ut due bestie sub pelle uadunt una.

O patientia, quae tam multum sustines?

Idem Floren. paradisi Cant. 27.

Quelli chusurpa in tera il luoco mio,

Il luoco mio, il loco mio, che uaca

Nella presenza del figliuol de dio.

Fatto ga de cimitero mio claoa

Del sangue e di la puzza: ondel peruerso

Chi cade di quassu, la giu si placa.

Id est,

Qui usurpant in terra locum meum,

Locum meum inquam, locum meum, qui uacat

In praesentia filii dei.

Fecit ex coemeterio meo cloacam

Sanguinis & fetoris, unde peruersus

Qui hinc cecidit, istuc placatur.

Ibidem.

In ueste di pastor lupi rapaci

Si ueggion di qua super tutti paschi.

O diffusa di dio per che pur giaci?

Id est,

In ueste pastorali lupi rapaces

Uidentur hinc per cuncta pascula.

O deusio dei cur adhuc iaces?

Premium graece πρῆμιον, u. dicitur. Est autem

praemium id quod redditur alicui in bonum eius,

secundum bea. Tho. 3. sent. dist. 29. q. 4.

Praemium & pretium sic differre uidetur, quod pre-
mium duntaxat pro recte factis datur. Pretium vero

non modo pro recte factis, sed etiam pro male ge-
stis. Salu. Vicit tamen in senatu pars illa, quae ve-

ro pretium aut gratiam anteferebat. Terent. Ego

pretium ob stultitiam fero. Proprie tamen pre-
tium est quod re empta datur Terent. Pretium spe-

rans ilico produxit ac vendidit. Hinc pretiosum

charum & magni pretii & appretio, aestimo, pre-
tium impono.

Praemium ut quidam volunt, dicitur quasi praui-

um, quia primo praepositum quod dandum est vi-

ctori, deinde certatur. Ita & pretium, quasi prei-

tium a precundo, licet breuiet primam, quam primo

soluitur pecunia, deinde res empta apprehendit.

Presbyter graeca dictio est, nam πρεσβυτης, u. i.

senior dicitur.

Presbyteria dicitur uidua, quia presbyter id est,

quod senior, ex b. Tho. 4. sen. di. 25. q. 2. art. 1.

Prescriptio est quoddam ius temporis congru-

ens auctoritate legum vim capiens, poenam ne-

gligentibus inferens, & litibus finem imponens.

Differunt autem praescriptio & usufructus, quia usufr-

uctus est in rebus mobilibus & se mouentibus,

praescriptio vero in immobilibus & iuribus incor-

poralibus & habet in se de usu, & lon. tem. pra-

esens graece παρῶν, u. i. & παρῶν, u. i. pra-

esentia dicitur. Est autem praesens proprie illud cuius

essentia praesentatur sensui vel intellectui, secun-

dum bea. Tho. 1. parte q. 8. art. 3. Praesens nonnun-

quam significat fauentem. Virgi. Nec tam pra-

esentes alibi cognoscere diuos. Item dicitur pra-

esentaneum venenum, & praesentissimum, quod

statim interficit. A praesens fiunt duo aduerbia

s inpresen-

Inpraesentia & inpraesentiarum, quae significant praesentia tempore.

Presidium est diuinitas per daemones ingere[n]tes se visui vel auditui hominū a praefringendis oculis dictum, ex b. Tho. 2. 2. q. 95. art. 3.

Presumptio græce τὸ ἀνυπολόγητον. Vel τὸ ἀνυπολόγητον dicitur. Est autē praesumptio aliquando in bono, quasi prae alijs sumptio, & nonnunquam in malo, secundū b. Tho. 2. 2. q. 21. ar. 2.

Presumptio in malo dicitur immoderatio spei dupliciter, supra vires proprias, vel contra iustitiā dei. Prima opponit magnanimitati. Secunda vero est species blasphemiae in spiritum sanctū. Prima oritur ex inani gloria. Secunda ex superbia. Ecclesiastici cap. 8.

Cum audace ne eas in deferūt, quoniam quasi nihil est ante illum sanguis, & ubi non est adiutorium elidet te. Ibidem cap. 9.

Terribilis est in ciuitate sua homo linguosus, & temerarius in verbo suo odibilis erit.

Augustin. Solilo. lib. 7. & habet. 2. q. 7. cap. Presumunt.

Presumunt praelati non debere se reprehendi vel accusari, pro eo quod canones nō eos passim constituant accusandos, quod tantum negatur solis criminosis, cū de reprehendendo veritas ipsa constituat: Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo, &c.

Ibidem de baptismo contra Donatum, lib. 2.

Aliter aliquid sapere q̄ res se habet, humana tēta- tio est. Nimis autem amando sententiam suam, vel inuidendo melioribus vsq; ad praecidendae communionis, & condendi schismatis vel hēresis sacrilegiū peruenire, diabolica praesumptio. In nullo autē aliter sapere quā res se habet, angelica perfectio est. Vita itaque homines sumus, sed spe angelī sumus, quibus aequales in resurrectione futuri sumus. Quādiu ergo non habemus perfectionem angelī, non habemus praesumptionem diaboli.

Ibidem de uerbis domini c. 14.

Multos impedit a firmitate praesumptio firmitatis. Nemo erit a deo firmus, nisi qui se a seipso sentit infirmum.

Ibidem super illud Eccl. 7. Non te iustifices ante deum, quoniam agnitor cordis est.

Nulla praesumptio perniciosior, q̄ de propria iustitia aut scientia superbire. Gregorius lib. 6. Moral. Quantalibet doctrina mens polleat, grauis imperitia est velle docere sapientiozem. Immenso enim praesumptio a seniore sibi reuerentiam exigere, silentium imperare meliori. Ibidem.

Omnī culpa grauius de commissio vicio supbire. Nā quis de virtute nasci elatio soleat, nōnunquam tamē stulta mens de perpetrata nequitia se exaltat.

Ibidem lib. 25. Moralium.

Lumē intelligētiē humilitas aperit, supbia abscondit. Nā secretū q̄ddā pietatis est, & tanto minus animus ad id puenit q̄to magis intumescit, ga eo ipso foras repellitur quo minus inflatur.

Ibidem lib. 28. Moralium.

Quia prima stultitia angelī elatio cordis fuit, vera sapientia hominis efficitur humilitas suae aestimationis, quam quisq; vel magna sapiendo deserit, eo ipso vehementer despicit quo semetipsum nescit. Ibidem.

In praecipitium pedem porrigit, qui mensurarum suarum litem non attendit. Et plerunq; amittit quod poterat, qui audacter ea ad quae pertingere non valet, arripere festinat. Ibidem.

Pia conditoris dispensatione agitur, ut de se confidens anima dispensatoria tentatione pulsatur: quatenus infirmata quid sit inueniat, & praesumptionis propriae fastum deponat.

Ibidem super Ezechielem homilia. 9.

Iusti nunq; sua bona detegunt, nisi eos aut proximorum utilitas, aut nimia cogat necessitas, ut lob qui inter flagella p̄ humanae increpationis verba depressus, dum mentem suam ad desperationis foueam conspexit impelli, bona sua enumerat dicens: Oculis fui cecorum, &c. Quia iā cadere poterat, nisi ad memoriam sua benefacta reuocasset.

Gregorius lib. 23. Moralium.

Humiles caelum petunt, dum se in terram deiciunt. Superbi infima petunt, dum despiciendo ceteros quasi altioribus extolluntur. Isti dum se despiciunt, celestibus iunguntur. Illi dum se erigunt a superioribus diuiduntur. Atq; (ut ita dixerim) illi se eleuantes deprimunt, isti eleuantur deprimentes.

Bern. de 12. gradibus humilitatis.

Presumptuosus primus in conuentibus refidet, in consilijs primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta, quicquid ipse non fecit aut ordinauit, nec rectum factum, nec pulchre aestimat ordinatum, iudicat iudicantes, praedicit iudicatos: si cum tempus aduenerit, & non promoveatur ad prioratum siue in abbatem, aut inuicem iudicat aut deceptum. Ibidem.

Quomodo praesumptuosus culpam suam confitebitur, q̄ nec esse putat, nec putari culpabilis patitur, propterea cum culpa ei imputatur, crescit non amputatur. Ibidem.

O superba praesumptio, praesumptuosa superbia, quae non solum angelos deo voluit adaequare, sed homines praesumpsit deificare. Porro quos exrexit depressit, & quos exaltauit humiliavit. Hec turrim euetit, linguam confudit, Goliā prostrauit, Aman suspendit.

Isidorus Solilo. lib. 2. cap. 13.

Alios superbia non excedas, elationis pennas nō erigas.

Leo papa, & hab. de cōse. dist. 4. c. Si nulla. §. Non.

Non temeritas interuenit praesumptionis, ubi est diligentia pietatis.

Cassiodoro. super Psal. Et non desecit de plateis eius.

Omne malum execrabilius redditur, quando publica praesumptione tractatur.

Vegetius de re militari li. 3.

Imperita rusticitas plura promittit, & credit se scire.

se scire quae nescit.

Cicero Rhetoricorum nouorum lib. 4.

Aut qui priuatus intolerabili superbia fuerit, eū commodum & se cognoscentem videre in potestate quis poterit? Valerius Max. lib. 9.

Temeritatis subiti & vehementes sunt impetūs, quibus hominum mentes concussae, nec sua pericula respicere, nec aliena facta iusta aestimatione prosequi valent. Menander.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

Vir temerarius in uanum laborat currens. Idem.

capatus, hoc est imperium.

Princeps dicitur quasi primum caput. A q̄ principium & principale & principiatum.

Principium est id a quo aliquid procedit quocunque modo, & econuerso, secundum b. Tho. prima parte q. 33. art. 1.

Principium sumitur a prioritate, sed non significat eam, secundum eundem ibidem.

Principium est constitutum in esse per principium. Ideo nō conuenit lineae respectu puncti, nec motui respectu termini a quo, ex b. Tho. 3. sent. dist. 12. q. 1. art. 1.

Deuteronomij cap. 16.

Iudices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, ut iudicent populum recto iudicio, nec in alteram partem declinent.

Sapientiae cap. 6.

Audite ergo reges & intelligite. Discite iudices finem terrae, praebete aures vos qui conuenitis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est a domino potestas vobis, & virtus ab altissimo qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur. Quoniam cum effectis ministri regni illius non recte iudicatis, nec custoditis legem iustitiae, neq; secundum voluntatem dei ambulastis. Horrende & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui praesunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia. Potentes autem potenter tormenta patiuntur. Non enim subtrahet personam cuiusque deus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam, quoniam pusillum & magnum ipse fecit & aequaliter est illi cura de omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, & ne excidatis. Qui enim custodierint iustitiam, iustitiam dicantur, & qui didicerint iustitiam inuenient, quod respondeant. Ibidem.

Verere rex sapiens populi stabilimentum est.

Ibidem.

Si delectamini in sedibus & sceptris o reges populi, diligite sapientiam.

Prouerborum cap. 7.

Leo rugiens & ursus esuriens princeps impius super populum pauperem. Dux indiges prudentia multos opprimit per caluniam.

Ibidem cap. 31.

Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum ubi regnat ebrietas. Ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum, & mutant causas pauperis.

Ecclesiastici cap. 10.

Diligite lumen sapientiae omnes qui praestis populis.

Ibidem.

Iudex sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit.

Ibidem.

Rex insipiens perdet populum suum, & ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium.

Ibidem.

Qualis est rector ciuitatis, tales habitantes in ea.

Ibidem.

Omnis potentatus brevis vita. *Ibidem.*

Regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias & contumelias, & diuersos dolos.

Ibidem.

Vt terre cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt.

Paulus ad Romanos cap. 12.

Vere enim qui praeest, est in solitudine.

Ibidem cap. 13.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

Augu. de ciui. dei lib. 2. cap. 20.

Rex cum est iniustus, tyrannus est.

Idem 4. de ciuitate dei, cap. 4.

Malus enim si regat, seruus est tot dominorum & vitiatorum.

Idem in epistola 32.

Rex seruit deo leges iustas praecipiendo, & contrarias abrogando.

Idem lib. 5. de ciuitate dei, cap. 24.

Neque nos Christianos quodam imperatores, ideo felices dicimus, quia vel diutius imperauerunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hostes reipublicae domuerunt, vel inimicos ciues contra se insurgentes, & cauere, & opprimere poterunt. Haec enim & alia huiusmodi grunosa vitae vel munera vel solatia quidam etiam cultores deum accipere meruerunt, qui non pertinent ad regnum dei, quo pertinent isti & hoc de misericordia scilicet factum est, ne ab eis qui in eum crediderunt, haec tanquam summa bona desideretur. Sed felices eos dicimus, si iusta imperant. Si inter linguas se sublimiter honorant, & nimis honorabiliter salutant, & sibi nimis humiliter obsequentium non extollantur, si se homines esse meminerint. Si potestatem suam ad deum cultum dilatandum, maiestatemque eius famulati faciunt. Si deum timent diligunt, & colunt. Si plus amant regnum illud, ubi non timent habere cōsortes. Si tardius vindicant, facile ignoscunt. Si eandem vindictam pro necessitate regendae reipublicae, non pro saturadis inimicitiarum odijs exercent. Si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatum, sed ad spem correctionis indulgent. Si quod asperere coguntur plerumque de cernere, misericordiae lenitate & beneficiorum largitate compensant. Si luxuria in eis tanto castigatior, quanto potest esse liberior: & si haec omnia faciant non propter fauorem inanis gloriae, sed propter charitatem felicitatis aeternae. Si propter peccata sua humilitatis, & miserationis, & orationis sacrificium deo vero immolare non negligunt, tales Christianos imperatores, dicimus esse felices interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenerit.

Idem 15. de ciui. dei cap. 8.

Non terrena potestas vult esse victrix gentium cum sit captiua vitiatorum.

Idem contra Faustum cap. 32.

Authoritas belli est penes principem. Ministerium exequendi est penes milites.

Idem lib. 3. ad Chrysostomum.

In hoc seruiunt reges deo, si in regno suo bona iubeant, mala prohibeant: non solum quae pertinent ad societatem humanam, sed quae ad religionem diuinam.

Amb. super illud Psal. Anima mea in manibus meis.

Quicumque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbare animam suam rector sui congrua viuacitate permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens rex dicitur: quod regere se nouerit, & arbiter sui iuris sit, nec captius trahatur in culpam, nec praecipit feratur in vitium.

Grego. super Iob 35. Deus potentem non abiicit.

Magna est potentia temporalis, quae apud deum meritum suum habet de bona administratione regiminis. Nonnunquam tamen eo ipso quod praeminet ceteris, elatione cogitationis intumescit: & dum foris immenso fauore circundatur, intus veritate vacuatur: atque oblitus sui in voces se spargit alienas: talemque se credit, qualem foris audit, non quidem intus discernere debuit. Subiectos despicit, eosque aequales sibi naturae ordine non agnoscit. Cunctis se aestimat amplius sapere, quibus se videt amplius posse.

Ibidem.

Bona namque est ordine suo potentia, sed cauta regentis indiget vita.

Idem super Iob 38. Ipse enim regnare facit hypocritam propter peccata populi.

Qui talem patitur rectorem deum non accuset, quia nimirum sui fuit meriti, peruersi rectoris subiaceret ditioni. Culpam igitur magis accuset operis quam iniustitiam gubernantis: Dabo inquit regem tibi in furore meo.

Idem Moral. 17. super Iob 26. Gigantes genuunt sub aquis.

Nomine gigantum potentes huius seculi significantur, aquae vero populi sunt.

Idem Moral. 11. super Iob 12. Effundit despectiones super principes.

Principes dicuntur qui principantur cogitationibus.

Ibidem super, Baltheum regum dissoluit.

Qui membrorum suorum motus bene regere sciunt, merito reges dicuntur.

Idem Moralium 20.

Princeps enim non debet dominari, sed ratio. Ibidem. Saepem a disciplina metu resoluimus subditos, si non siro regimini hilaritatis frena relaxamus, quod cum nos quasi licenter laetos aspiciunt, audacius ipsi ad illicita resoluuntur.

Idem li. 26. Mora. super Iob. Reges in solio collocat in perpetuum.

Bene sancti viri scripturae sacrae testimonio reges vocantur, quia praelati cunctis motibus carnis, motu luxuriae appetitum infrenant, motu gloriam inclinant, modo suggestiones liuoris obruunt, modo ignem furoris extinguunt. Reges ergo sunt quia temptationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo praesse nouerunt.

Idem 26. Moralium.

Summus locus bene regitur, cum is qui praestit utijs potius quam fratribus dominatur.

Idem super illud Iob 3. Cum regibus & con-

sulibus terrae.

Reges

Reges qui sua corpora bene regere sciunt, qui de sideriorum motus in se temperant, subiectas cogitationes lege virtutis regulant. Reges quia si hispiis praesident, & se regere sciunt. Ideo beata terra cuius rex nobilis est, & vix terrae cuius rex puer est.

Idem in Pasto. li. 2. sup. il. Pro. 16. Melior est qui dominatur animo suo expugnatore urbium.

Ille enim vincit & expugnat exteriora, hic regit & ordinat sua interiora.

Idem 1. Registri.

Necesse est ut omnes culpas & negligentias sibi imputet, qui ministerium virtutis infirmo commisit.

Ibidem.

Quae potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit & pastor nescit.

Idem in Pastoral.

Saepe suscepta cura regiminis, cor per diuersa diuerberat. Et impar quisque inuenit ad singula, dum confusa mente diuiditur ad multa.

Ibidem.

Caput quippe subiectorum sunt cuncti qui praesunt. Et ut recte pedes valeant itinera carpere, hic proculdubio caput ex alto prouidet, ne a prouectus sui itinere pes torqueat, cum curuata corporis rectitudine caput sese ad terram declinat.

Ioan. Chry. super Iob. Mat. 10. Sicut oues in medio luporum. Homilia 32.

Quid ouis in medio luporum? Quid columba in medio accipitrum & c. Impius enim princeps siue dominus est, ut leo rugiens & vrsus esuriens super populum pauperem.

Bernardus ad Eugenium lib. 1.

Simia in banco, rex fatuus in solio.

Isidorus de summo bono lib. 3.

Reges a recte agendo vocati sunt. Ideoque recte faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Recte ergo illi reges vocantur, qui tam in se metipsos, quam in subditos bene regendo modificare nouerunt.

Boetius de consol. philoso lib. 3.

Sententia Platonis est, beatas fore respublicas, si eas vel studiosi sapientiae regerent, vel earum rectores studere sapientiae contigisset.

Idem de consolatione lib. 2.

Quae est haec potestas, quae solitudinum morsus formidinumque aculeos vitare nequit? Vellent enim ipsi securi viuere, sed nequeunt. An potentem censes quem vides velle quod non potest efficere, qui satellite laus ambit, qui quos tenet ipse plus metuit, qui ut potens esse videatur in manu seruientium situs est?

Seneca lib. 1. de Clementia cap. 3.

Principum crudelitas bellum est, clementia in qua cumque domum peruenit eam felicem & tranquillam parabit: sed in rege quo rarior eo mirabilior. Magni animi proprium est placidum esse tranquillumque, ac iniurias & offensas superando despiciere. Muliebre enim est furere. Ira non decet regem.

Ibidem cap. 4.

Quod si dii placabiles & aequi delicta potentium non statim fulminibus prosequuntur, quanto a-

quius est hominem hominibus praepositi summi animo exercere imperium?

Ibidem lib. 5. cap. 4.

Optime deos exemplum principibus constituam, ut se tales ciuibus praebeant, quales sibi deos esse volunt.

Idem ad Neronem.

Inexpugnabile munimentum amor ciuium. Quid pulchrius quam viuere optatibus cunctis? Quis huic audeat struere aliquod periculum, sub quo iustitia, pax, securitas, dignitas floret, sub quo opulenta ciuitas copta bonorum omnium abundat?

Idem epistola 34.

Si vis tibi omnia subicere, subijce te rationi. Multos reges si te ratio regat.

Idem epistola 96.

Animus noster modo est rex, modo tyrannus. Rex est cum honesta intuetur, salutem commissi corporis curat, & nihil illi imperat turpe, nihil sordidum. Vbi vero corpus impotens, & delicatum, transiit in nomen detestabile, & fit tyrannus.

Seneca Tragodia 2.

Reges non faciunt opes, Non uestis Tyria color, Non frontis nota regia, Non auro nitidae trabes.

Rex est qui posuit metus Et diri mala peccatoris: Quem non ambitio impotens, Et nunquam stabilis fauor, Vulgi praecipitis mouet.

Quem non lancea militis, Non strictus domuit chalybs, Qui tuto positus loco, Infra se uidet omnia: Occurritque suo libens fato, Nec queritur mori.

Reges conueniat licet. *Ibidem.* Rex est qui metuit nihil, hoc regnum sibi quisque dat. *Ibidem.* Non capit regnum duos. *Ibidem.*

Habere regnum casus est, iustus dare. *Idem Trag. 3.* Qui uult regnare laqueum dare regnet manu. *Idem Trag. 4.* Fraus sublimi regnat in aula. *Idem Trag. 5.*

Quisquam ne regno gaudet? O fallax bonum quantum malorum fronte quam blanda tegis. *Ibidem.*

Dubia pro certis solent timere reges. *Idem Trag. 6.* Quoquo fortuna altius Euxit ac leuauit huiusmodi opes: Hoc se magis suppressere faelicem decet, Variosque casus tremere. *Idem Trag. 7.*

Aequum atque iniquum regis imperium ferat. *Ibidem.* Hoc reges habent Magnificum, & ingens nulla quod rapit dies, Prodesse miseris, supplices fido lare Protegere. *Ibidem.*

Grauis ira regi non est semper. *Idem in Trag. 8.* Nec regna socii ferre, nec tecta sciunt. *Ibidem.* Regnorum magnis fallax Fortuna bonis, in praecipiti Dubioque nimis excelsa loco.

Nunquam placida sceptrum quietem. *Ibidem.*

8 3

Certum

*Certum ne sui tenere diem,
Alia ex alijs cura fatigat,
Vexatq; animos noua tempestas.
Non sic Libycis syrtibus aequor
Furit, alternos uolucres fluctus,
Ut precipites regum casus
Fortuna rotat. Metui cupiunt,
Metuiq; timent non nox illis
Alma recessus praebet tutos,
Non curarum somnus dormitor
Pectora soluit. — Idem Trag. 9.
Decet tunc i Casarem, at plus diligi. Idem Trag. 10.
Tu quicquid es qui sceptrum tenes,
Licet omne tua uulgu in aula
Centum pariter limina pulset:
Cui tot populis stipatus es
In tot populis iux una fides. Ibidem.
Non duces seuos misera tellus habet. Aristot. li. 5. Ethic.
Princeps custodire debet iustum. Ibidem.
Principatus virum ostendit. Idem li. Oecono.
Nunquam oportet domum esse sine custode.
Idem lib. 3. Ethicorum.
Malus rex tyrannus dicitur. Ibidem.
Rex debet se habere ad suos subditos, sicut pa-
stor ad oues. Idem lib. 3. Politicorum.
Prudētia pprie est virtus principis. Idem 8 Ethic.
Similis est cōparatio regis ad subditos, patris ad fi-
lios, pastoris ad oues. Idem lib. 3. Politicorum.
Melius est ciuitatem regi viro optimo, quam lege
optima. Idem lib. 4. Politicorum.
Sine principibus impossibile est esse ciuitatem.
Idem lib. 5. Politicorum.
Nō de facili pōt inuadi q est sobrius, sed q est ebri-
us. Neg; qui est vigil, sed qui est dormiens. Qua-
pppter princeps ne inuasibilis ebrietatem & so-
num debet euitare. Ibidem.
Periculosum est principi subdito dare magnos ho-
nores. Ibidem.
Rex iustitiam conseruare debet. Ibidem.
Princeps deicola debet esse, quia minus timēt ho-
mines iniustū pati a principe, si deicolam ipsum
putant esse. Ibidem.
Cportet principē bonos honorare, & ipse met ho-
nores eis distribuere. Supplicia autē distribuere
nō per se, sed per alios. Ibidem.
Princeps nullum magnum virum totius sui domi-
nij debet facere custodem. Ibidem.
Si princeps aliquem a pte sibi tradita deponere
velit, gradatim hoc debet facere, & nō simul au-
ferre totā potestātē. Idem li. 6 Politicorum.
Pruos nō est securū facere dominos, qā ipsi ma-
gis indigēt custodia aliorum, q possint alios cu-
stodire. Idem lib. 7. Politicorum.
Necesse est futurum principē subditum esse, vel
fuisse. Idem lib. de regimine principum.
Summa bonitas in rege est abstinētia a pecunijs
& possessionibus subditorum. Ibidem.
Sūma sapia est in rege, seipsum regere. Ibidem.
Honorificētia est in rege, a multiloquio si se absti-
neat. Cicero lib. 1. de diuinatione.
Regale est enim sapere & diiudicare.*

Idem lib. 3. de legibus in principio.
Magistratibus igitur opus est, sine quorum pru-
dentia & diligentia esse ciuitas non potest.
Ibidem.
Noster vero Plato Titanum ē genere statuit eos,
qui ut illi coelestibus, sic hi aduersentē magistra-
tibus. Ibidem.
Iusta imperia sunt. Ibidem.
Ut enim cupiditatibus principum & vitijs infici
solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi conui-
nentia. Idem lib. 1. Officiorum.
Omnino qui reipublicae praefuturi sunt, duo prae-
cepta teneat Platonis. Vnum est ut utilitatem ci-
uium sic tueantur, ut quaecunq; agūt ad eam re-
ferant, obliuī commodorū suorū. Alterū ut cor-
pus totum reipublicae, ne dum partē aliquā tue-
antur reliquas deserant.
Idem Officiorum li. 3.
Ad vulgi opinionem quae maior utilitas q regnā-
di esse possit? Nihil tamē inutitius eo qui iniuste
consecutus est inuenio. Possunt cuiq; viles esse
lāguores, solitudines, diurni & nocturni metus,
vita insidiarum & periculorum plenissima.
Idem lib. Paradoxorum.
Laudetur vero hic imperator, aut etiam appelle-
tur, aut hoc nomine dignus putet. Quō aut hic
cui tandem libero imperabit qui non potest cu-
piditatibus imperare? Refrenet primum cupidī-
tes, spernat voluptates, iracundiam teneat, co-
erceat auaridam, & ceteras animi labes repel-
lat. Tum alijs incipiat imperare, cum & ipse im-
probissimis dominis dedecori aut turpitudini
parere desierit. Dum quidē his obediāt: nō mō
imperator, sed liber habendus omnino non erit.
Vegetius de re militari.
Nullus est quē oporteat, vel plura vel meliora sci-
re quā principem, cuius doctrina debet omni-
bus prodesse subiectis.
Valerius Maximus lib. 8.
Vtriusq; industrię laudē duo inter se reges partiti
sunt. Cyrus omnium militum suorū nomina, Mi-
thridates duarum & viginti gētium quae sub re-
gno eiuserāt linguas ediscendo. Ille ut sine mo-
nitore exercitiū saluaret: hic ut eos quibus im-
petabat sine interprete alloqui posset.
Salustius in Catilinario.
Si regum atq; imperatorum animi virtus ita in pa-
ce, ut in bello valeret, & quabilius atq; constanti-
us res humanae sese haberent.
Homerus in Iliados.
ἐπὶ τῶν δὲ βασιλέων οὐκ ἔστιν ὁμοιοῦν ἀνδρῶν χεῖρῶν.
ἐπὶ τῶν γὰρ τῶν βασιλέων οὐκ ἔστιν ὁμοιοῦν ἀνδρῶν χεῖρῶν.
ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φύσιν ἔχουσιν, ὅσοι τιμῶν
ἐν σὺνταξίῳ εἰσιν. Id est.
Potentior enim rex quando irascitur viro inferiori,
Quāuis iracundiam & illo ipso die decoquat,
Sed & in futuro habet iram, donec perficiat
In pectoribus suis. Idem in Iliados.
ὁκὸν ἀγαθὸν πολυκρίνον. ἢ καὶ καὶ τὸν καὶ τὸν
ἐν βασιλείᾳ. Id est.
Non bonum multorum dominatio, unus dominus sit, unus
rex. Idem in Odysee.

ὁν μὲν γὰρ ἡ φύσις βασιλευμένη, οὐκ ἔστιν ἡ δὲ
ἀφ' ἑνὸς πλάσσει, καὶ πᾶσι τοῖς ἀνδράσι. Id est.
Non enim malum imperare, statim ci dānus
Dives sit, & magis honoratus ipse.
Idem in Odysee.
καὶ λαοὶ δὲ τ' ἀνδρῶν ἐστὶν ὁμοιοῦν. Id est.
Molestae autem sunt regum minae.
Menander.
ἐρχομαι τῶν κατὰ τὴν φύσιν ἀνδρῶν. Id est.
Principatum asecutus, sis hoc dignus. Idem.
ἐπὶ τῶν δὲ βασιλέων ὅστις ἐμψυχὸς ὅστις. Id est.
Imago autem rex est animata dei.
Euripides in Medea.
ἀνὰ τὸν ἀνδρῶν δόξα, καὶ πᾶσι
ὅλῳ ἀρχόμενοι, πᾶσι καὶ κατὰ φύσιν.
καὶ πᾶσι ὅσοι μεταβάλλονται. Id est.
Graues tyrannorum superbiae, & quodammodo
A minimo incipientes, multa possidentes,
Aegre iras mutant. Perianther.
ἐν τῇ φύσει φύσις. Id est.
Principes time. Pittacus.
καὶ ἀρχὴ πρὶν ἀρχῆσαι μέλλει. Id est.
Noli imperare anteq; subditus esse discas.
Thales.
τὸν καὶ τὸν πᾶσι. Id est.
Imperantem honora.
Horatius Carminum lib. 2. Ode. 2.
Latius regnes audiam domando
Spiritus, q si Liby an remotis
Gadibus iungas, & uterq; Paeus
Seruat uni. Lucanus lib. 8. Pharsaliae.
— Mitissima fors est
Regnorum sub rege nouo. Ibidem
— Exeat aula
Qui uult esse pius, uirtus & summa potestas
Non coeunt.
Claudianus alloquens Theodosium.
Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, si praua cupis, si ducis ira,
Seruiri patiere iugum, tolerabis iniquas
Interius leges, tunc omnia iure tenebis
Cum poteris rex esse tui: procliuor usus
In peiora datur, suadetq; licentia luxum.
Illecebrae effrena fauet, sed comprime motus.
Asterius cum prompta Venus, cum diuini ire
Consultitur, quam poena patet, sed comprime motus.
Nec tibi quid liceat, sed quid fieri se decebit
Occurret, mentemq; domet respectus honesti.
Ouidius lib. 1. de Ponto.
Sit piger ad poenas princeps, ad premia uelox.
Quiq; dolet quoties cogitur esse ferox.
Priuatio græce πρῖνσις. & πρῖνσις priuatio dicitur.
Est autem priuatio negatio substantiæ ab aliquo
determinato genere, secundum Arist. li. 4. Meta.
Priuatio duplex. s. in priuari, & in priuato esse.
Prima est contraria habitui, non autem secunda
ex beato Tho. in q. disputatis de malo q. 1. art. 1.
& quæst. 2. art. 9.
Priuilegium græce προτεριον αὐτοῦ dicitur. Est
autem priuilegium priuatum ius indultum con-
tra ius cōmune. Nam nisi aliquid indulgeret nō
esset priuilegium, de ver. signi.

Priuilegium est priuata lex, quia respicit singula-
res personas, sed cōmune est ad multa negotia,
ex b. Tho. prima secundæ q. 96. art. 2.
Priuilegiū dicitur quasi priuata lex, hoc est ad sin-
gulos spectans. Sane veteres priua dixere, quæ
nos singula dicimus, & priuos singulos, & pri-
uum quod uniuscuiusq; proprium est. Vnde pri-
uata dicuntur quæ uniuscuiusq; propria sunt.
Probatio græce δοκιμή. & δοκιμῶν probatio dicitur.
Probatio quærit rationem facti, & tægit cor.
Examinatio quærit factum, & tangit corpus, se-
cundum b. Tho. super I. sal. 16. col. 2.
Probare aliquando est demonstrare, & augmen-
tando planum facere. Hinc probatio demonstratio.
Et probabile, quod licet verum non sit, ratio-
nibus tamen quibusdam videtur persuaderi.
Probare aliquando laudari est, unde probi boni
dicuntur, dicti quasi prohiberi, q se a delinquēdo
prohibeant. Hinc composita sunt improbus ma-
lignus, & improbitas malignitas.
Procacitas græce προσηγορία. & προσηγορία dicitur.
procax dicitur. Est autē procax qui adeo impu-
dens est ut nimis perat. Vnde procax meretrix pe-
tulans dicitur, impudens, inuerecunda. Terenti-
us. Maligna multo, & magis procax illico facta est.
Hinc procacitas ipsa petulantia. Dicuntur autem
hæc a procando, hoc est petendo. Nam veteres
procaripetere dicebant. Vnde proci a petendis
mulieribus dicti. Sunt enim proci qui mulieres
in matrimonium poscunt.
Prodigalitas græce ἀνομία. & ἀνομία dicitur.
prodigus dicitur. Est autem prodigalitas incontinen-
tia, & ob intemperantiam pecuniarum profligatio,
secundum Aristot. lib. 4. Ethic.
Prodigalitas est circa possessiones pecuniæ, sicut
deficiens, non autem sicut superabundans in eis,
secundum b. Tho. secunda secundæ q. 119. art. 1.
Prodigalitas semper est peccatum, non principaliter
propter quantitatem, sed propter inordinati-
onem dandi, quibus non debet dari, & propter
quæ, & sicut debet, secundum eundē ubi supra.
Prodigus dicitur a prodigo verbo, quod modo si-
gnificat portendo, & præmonstro, unde prodig-
ium de quo supra in Monstrum. Aliquando cō-
sumo, unde prodigus & prodigalitas ipsa effu-
sio, & liberalitatis excessus.
Proditio græce προδοσία. & προδοσία dicitur.
proditor, & προδοσία prodo dicitur. Est autem prodere
fallere & tradere. Salust. Anteq; arcē proderet ho-
stibus. Vnde proditor, proditio, prodimentum.
Prodere est etiam manifestare, unde & prodito-
res a prodendis cōsilijs hostibus dici possunt.
Promissio græce ἐπαγγελία. & ἐπαγγελία dicitur.
promissio dicitur. Est autē promissio actus rationis, qui
est enuntiatio & ordinatio alicuius, secundum b.
Tho. secunda secundæ q. 88. art. 2.
Promittere est polliceri, sed hoc differunt, q polli-
cemur sponte, promittimus rogati.
Promptuarium græce προμνησθῆναι dicitur. Est au-
tem promptuarii locus in quo res ad vsum ne-
cessariæ ita repositæ sunt, ut statim promi- &
pro.

proferri possunt. Diciturq; à promptus, quod in ea prompta sint, & parata. Promptus vero appellatur is, qui iam est paratus & expeditus ad agendum, & in quo nulla mora est, quasi iam e penu siue repositoio sit productus.

Pronuntiatio græce προφητεία ē & προφητῶν pronuntio dicitur. Est autem pronuntiare proferre. Vnde pronuntiatio pro ipsa prolatione accipit. Est etiam pronuntiare decernere & statuere, de hisq; ius cognoscendi.

Prophetia græca dictio est προφητεία. α. β. γ. & προφητῶν. β. γ. prophetia, & προφητῶν vaticinor dicitur. Est autem prophetia diuina inspiratio rerum, futura immobili veritate denuntiāns, secundum Cassiodorum, ex b. Tho. secunda secunda quæst. 171. art. 3.

Propitiatio græce ἱλασμός β. δ. & ἱλαστήριον. α. β. γ. propitiatorium dicitur. Erat autem propitiatorium tabula super alas cherubin. Quia exinde deus propitiabatur populo, secundum b. Tho. prima secunda q. 102. art. 4.

Propositio græce προpositio 107. β. & προpositio 108. β. propositum dicitur. Est autem propositum actus voluntatis deliberatæ, secundum b. Tho. secunda secunda q. 88. art. 1.

Propositio est enūtiationis altera pars, in qua prædicatur vnum de vno, secundum Arist. li. 1. Poster.

Proportio græce ὁμομετρία β. δ. dicitur. Significat autem proportio secundum primam nominis impositionem habitudinem quantitaris ad quantitatem secundum determinatū excessum vel ad æquationem. Sed iransfertur ad significandum habitudinem quorumcūq; sicut materiæ ad formam, potentie ad actum, obiecti ad potentiam, finiti ad infinitum, creaturæ ad creatorem, ex b. Tho. 1. parte q. 12. art. 1.

Proprium græce ἰδιον β. δ. & ἰδιότης β. δ. dicitur. Est autem proprium de genere accidentium, secundum b. Tho. prima secunda q. 82. art. 2. A proprium sit proprietatis notæ significationis, horū opposita sunt impropriū & improprietas.

Prosperitas græce εὐνοία α. β. γ. & εὐνοία proprosperor dicitur. Est autem prosperitas felicitas, & ad votum successus. Venit autem à spe, vnde & prosper felix, hoc est qui spem nostram implet. Vnde prospera sidera, tempora, loca, fines, actiones, successus. Item felix qui spe sua paratus est. Prouerb. cā. 1.

Prosperitas stultorum perdet eos.

August. in sermone de puero Centurionis,

& habetur 23. q. 1. cap. Paratus. §. Nihil est.

Nihil est infelicius felicitate peccatum, quia peccatis nutritur impunitas, & mala voluntas velut interior hostis roboratur.

Ibidem.

Si deus pollere permittat iniquos in prosperitate, tunc indignatur grauius, & si impunita dimittat, tunc punit infestius.

Idem de Verbis domini cap. 13.

Magnæ virtutis est cum felicitate luctari, ne alliciat ut corrumpat, ne ipsa subuertat felicitas.

Magnæ inquam virtutis cum felicitate luctari, magnæ felicitatis est à felicitate non vinci.

Idem li. 2.

Nemo frangitur aduersorum molestia, qui prosperorum delectatione non capiunt.

Idem super Psalm. 7.

Nemo gratuletur homini, qui prosperatur in via sua, cuius peccatis deest vltor, & adest laudator. Maior hic ira domini est. Irritauit enim dominus peccator, vltor patitur, id est, ut correctionis flagella non patitur.

Idem super Mattheum sermone 29.

Ideo deus felicitatibus terrenis amaritudines miscet, ut alia queratur felicitas, cuius dulcedo non est fallax.

Idem epistola 36.

Prospera huius mundi asperitatem habent veram iucunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborē, timidam quietem, rem plenam miserie, spem beatitudinis inanem.

Idem epistola 82.

Mundus periculosior est blandus, q̄ molestus, Hieron. super Esaiam lib. 7.

Nulla res longa mortalium est, omnisq; felicitas seculi dum tenetur amittitur. Cum enim tribulatio nis tempus aduenerit, omne quod præteritū est, nihil adiuuat sustinentem.

Hieron. super illud Matthei 17. Quid prodest homini si uiuere suum mundum lucretur.

Si haberes sapientiam Salomonis, si pulchritudinē Absolonis, si fortitudinem Sansonis, si longæuitatem Enoch, si diuitias Cræsi, si potestatem Octauiani. Quid profunt hæc? cum tandem caro datur vermibus, & anima dæmonibus cum diuite sine fine crucianda.

Gregor. in homilia de diuite & Lazaro, & habetur de Penit. dist. 3. in fine.

Cauendum est nobis, ne si forte aliquid boni agamus, in præsentī seculo remunerationem accipiamus, ne forte dicatur nobis, receperunt mercedē suam. Nisi enim diues iste aliquid bonum egisset, vnde in præsentī seculo remunerationem accepisset, nequaquam Abraham dixisset, Recepisti bona in vita tua.

Idem lib. 3. Moralium.

Cum quis positus in prosperitate diligitur, incertum est utrum prosperitas an persona diligitur. Amissio autem felicitatis interrogat vim dilectionis, nec prosperitas quippe amicū indicat, nec aduersitas inimicum celat.

Idem li. 5. Moral.

Sancti viri cū sibi suppetere prospera huius mundi conspiciunt, pauca suspitione turbantur. Timent enim ne hic laborum suorum fructus recipiant.

Idem lib. 12. Mor.

Iniquus prosperari in sua mala actione permittit, quatenus & peruersa faciat, & tamen feliciter uiuat. Peruersus quisquis quāto citius peruenit ad desiderium, tāto infelicius rapitur ad tormentum.

Idem li. 13.

Iustis amplius placet ex aduersitate mala perpeti, q̄ ex

q̄ ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari. Greg. li. 15. Moralium.

Præsentis vitæ prosperitas, innocentie testis non est, quia multi ad perennem vitā per flagella redeunt, & pleriq; ad infinita supplicia perducendi sine flagello moriuntur.

Idem 108. Præcipitabit cum consilium suum.

Prosperitas gressus obligat, ut vix ad bona prodire possint. Idem li. 28. Moral.

Solet læticia arcana mentis aperire, atq; aperiendo amittere. Aduersa vero cum nos exterius deprimunt, interius cauciores reddunt.

Idem lib. 31. Moral.

Multos sua peius felicitas strauit, multos diuturna pax victos reddidit, eoq; illos inopinatos hostes grauius pertulit, quo longo quietis vsu negligentes inuenit. Vnde sancti viri, cū multa se proficere virtutum prosperitate considerant, quodam supernæ dispensationis moderamine exerceant. Se etiā tentationibus exaltant, quia tantorū bustius acceptam virtutum gloriam custodiūt, quanto tentationis impulsu concussi infirmitatē suam humiliter agnoscunt.

Greg. Moral. super illud 108. β. Vidi stultum firmā radice, & maledixi pulchritudini eius.

Quasi per amœna prata ad carcerē venit qui per præsentis vitæ prospera ad interitum currit.

Ioan. Chrysostomus habetur de Penit. di. 3. cā. Quid ergo? Quid ergo turbamur? nemo videns malignos prosperitatem habere turbetur, nō est hic retributio malignitatis, neq; virtutis, ac si aliquando contingat, ut aliqua sit retributio vel malitiæ vel virtutis, non tamen secundū q̄ dignū est, sed simpliciter, veluti quidā gustus iudicij, ut qui resurrecti onē nō credunt, talibus doceant. Quādo itaq; vidimus malignū discere, nō subruamur, & quādo videmus bonos mala pati, nō turbemur. Illic corona, illic supplicia. Est & alia ratio, quia nō potest vel malus in omnibus malus esse, sed habet aliqua bona, neq; bonus in omnibus bonus esse, sed habet aliqua peccata. Quando ergo prosperitatem malus habet, malo capitis sui est. Cū enim pro illis paucis bonis retributionem hic accipit, illic iam plenius punietur.

Boetius de Consolation. philo. li. 2. prosa 4.

Nā in omni aduersitate fortunæ, infelicius nūq; genus infortunij est, fuisse felicem. Ibidem.

Cum igitur præcipue sit mortalibus vitæ cura retinendæ. O te si tua bona cognoscas felicem, cui suppetunt etiam nūc quæ vita nemo dubitat esse chariora. Quare sicca iam lachrymas, nōdum est ad vnum omnis exosa fortuna.

Ibidem.

Quis est enim tam compositæ felicitatis, ut non aliqua ex parte cum status sui qualitate rixetur? Anxia enim res est humanorū conditio bonorū, & quæ vel nunq̄ tota proueniat, vel nunq̄ perpetua subsistat. Huic census exuberat, sed est pudori degener sanguis. Hunc nobilitas notū facit, sed angustia rei familiaris esse mallet ignotus. Ille viroq; circūfluit, vitā cœlibē deflet. Ille nuptijs

felix, orbus liberis alieno censum nutrit hæredi. Alius prole lætatur, filij filix ve delictis mortis illachrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat. Inest enim singularis, quod inexpertus ignoret, & expertus exhorreat. Ibidem.

Adde quod felicissimi cuiusq; delicatissimus sensus est, & nisi ad nutū cūcta suppetat, oīs aduersitatis insolēs minimis quibusq; prosternit. Adeo præexigua sunt, quæ fortunatissimis summā beatitudinis detrahūt. Quā multos esse cōiectas quī se cœlo proximos arbitrent, si de fortunæ tuæ reliq; pars eis minima cōtingat. Hic ipse locus quē tu exiliū vocas incolentibus patria est. Adeo nihil est miserum, nisi cū putes. Contraq; beata fors omnis est æquanimirate tolerantium. Quis est ille tam felix, qui cum dederit impatientie manus, statū suum mutare nō optet? Quam multis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est, quæ si etiam fruente esse iocunda videatur, ramen cū minusq̄ velit habeat, retineri nō possit. Liqueat igitur q̄ sit mortaliū rerū misera beatitudo, quæ nec apud æquanimos perpetua perdurat, nec anxios tota delectat. Quid igit o mortales extra petitis intra vos positam felicitatē? Error vos inscitiaq; confundit. Ibidem.

Atq; ut agnoscas in his rebus fortuitis beatitudinē cōstare nō posse, sic collige: Si beatitudo est summum naturæ bonum ratione degentis, nec illud est summum bonum, quod eripi vllō modo potest, quoniam præcellit id quod nequeat auferri. Manifestū est q̄ ad beatitudinē percipiendā fortunæ instabilitas aspirare non possit. Ad hæc quæ caduca ista felicitas regit, vel scit eā, vel nescit eā esse mutabile. Si nescit, quæ nā beata fors esse potest ignorantie cæcitate? Si scit, metuat necesse est, ne amittat quod amitti posse non dubitat. Quare continuus timor nō sinit esse felicem. An vel si amiserit, negligendum putat? sic quoq; per exile bonū est quod æquo animo ferat amissum. Ibidem li. 2. prosa 8.

Etenim plus reor hominibus aduersam, q̄ prosperā prodesse fortunā. Illa enim spe felicitatis, cū videt blanda, mentitur. Hæc semper vera est, cū se instabile mutationē demonstrat. Illa fallit, hæc instruit. Illa mendaciū spe bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaq; illam videas ventosam, fluentem sui; semper ignaram. Hanc sobriā succinctamq; ac ipsius aduersitatis exercitatione prudentem. Postremo felix à vero bono deuio bladijs trahit. Aduersa plerunq; ad vera reduces velut virco trahit. An inter minima existimandum putas, quod amicorum tibi fidelium mentes hæc aspera, hæc horribilis fortuna detexit? Hæc tibi certos sodalium vultus ambiguos secreuit. Discedens suos abstulit, imo reliquit. Quanti hoc integer (& ut videbaris tibi) fortunatus emilles? Boetius de Consolatione philosophiæ

lib. 4. prosa 6.

Nam illud quoque quod improbis, nunc tristitia, nunc optata proueniunt, ex eisdem ducitur causis. Ac de tristibus quidem nemo miratur, quod eos male meritos omnes existimant, quorum fidem supplicia, tum cæteris sceleribus deterrēt, tum ipsos quibus inuehantur emendant. Læta vero magni bonis argumentum loquuntur, quid de huiusmodi felicitate debeant iudicare, quam famulari sæpe improbis cernant.

Aristot. li. 1. Ethicorum.

In fortunatis virtus refulget. Ibidem.

Sicut vna hirundo non facit ver, nec vna calida dies, nec modicum tempus facit æstatē, nec vna virtus virtuosum hominē facit, sic nec vna dies, nec modicum tempus facit hominem felicem.

Ibidem lib. 3.

Nullus est bonus, nec beatus nolens.

Ibidem li. 10.

Homo felix, siue sapiēs indiget aliquo rebus exterioribus, quia natura per se non est sufficiens speculati, sed oportet quod habeat corpus sanū, cibum & reliquum famulatum, non tamen indiget magnis & multis rebus, quia non oportet felicem dominum terræ vel maris esse.

Ibidem.

Ultima felicitas hominis consistit in operatione optimæ suæ potentia: respectu sui oppositi subiecti.

Ibidem.

Speculatio veritatis est ipsa felicitas.

Ibidem.

Homo sapiens maxime est felix.

Idem lib. 7. Politicorum.

Sine quatuor virtutibus quæ sunt Fortitudo, temperantia, prudentia & iustitia, nemo dicitur beatus.

Ibidem.

Felicitas perfecta est usus virtutis.

Seneca ad Luciliū epistola 30.

Turpe est deos fatigare. Quid votis opus est? fac te ipse felicem. Facies autē si intellexeris bona esse, quibus admixta virtus est. Turpia quibus malitia coniuncta est.

Ibidem.

Tutum iter est, iucundū est, ad quod natura te intruxit. Dedit tibi illa quæ si non deserueris, par deo surges. Parem autem te deo pecunia non facit. Deus nudus est. Fama non facit, nec ostentatio tui, & in populos nominis demissa notitia. Nemo nouit deum, multi de illo male existimant & impune, non turba seruorum lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia. Nec forma quæ de vires te beatū facere possunt.

Ibidem.

Segetem vbertas nimia sternit, rami onere franguntur: ad maturitatem non prouenit nimia fecunditas.

Ibidem.

Tunc beatum esse te iudico, cum ex te tibi gaudium omne nascetur, cum his quæ homines cupiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod velis.

Idem de Prouidentia.

Nihil infelicius eo cui nihil accidit aduersi, quia

male iudicauerunt dei de ipso.

Idem lib. de Moribus.

Nondum felix es, si non turba deriserit. Si beatus vis esse, cogita hoc primum contemnere, ab alijs contemni.

Idem de Prouidentia.

Fugite diuitias, fugite enervatiuam felicitatem, quæ commarcescunt.

Ibidem.

Cum omnia quæ modum excesserint noceant, periculossima felicitatis intemperantia est, quæ in vanas mentes imaginationes euocat.

Ibidem.

Illos quis merito dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in marilento tranquillum iners detinet.

Seneca in Tantalō Tragedia 2.

Nemo confidat nimium secundis.

Nemo desperet meliora lapsis.

Misceat hæc illis, prohibetque Clotho.

Stare fortunam, rotat omne fatum.

Nemo tam diuos habuit fauentes.

Crasinum qui posset sibi polliceri.

Lucian. Firm. li. 2. cap. 1. Diuini institut.

Ex rerū prosperitate luxuria, ex luxuria vero vitia omnia, sic impietas aduersus deum nascitur.

Idem lib. 3.

Quod ad alteram philosophiæ partem, quam ipsi moralem vocant, in qua totius philosophiæ ratio continetur, in qua sola oblectatio est atque utilitas, in qua nullus dissidio, nullus error locus est, sed vnum sentire omnes oportet, vnum eligamus, ac potissimum quod est summum ac principale bonum, in quo totius sapientiæ cardo versatur.

Et Epicurus quidem summum bonum in voluptate animi esse censet. Aristippus in voluptate corporis. Calliophon & Dinomachus honestatem cum voluptate iunxerunt. Diodorus in priuatione dolorum summum bonum posuit.

Hieronymus in non dolendo. Peripatetici aut in bonis animi, aut corporis, aut fortunæ. Erillus summum bonum esse in scientia. Zeno cum natura congruenter viuere, quorundam Stoicorum virtutē sequi.

Lactantius Diogen. de Vita & morib. philos.

Felicitas semper subiecta est inuidiæ: sola ergo inuidia inuidia caret, dicebat Socrates.

Felicitatis index dies vltimus est, dicebat Solon.

Cicero, li. 2. de Finibus bonorum & malorum.

Non enim hilaritate, nec lasciuia, nec risu, aut ioco, comitate leuitatis, sed sæpe etiam tristes firmitate, & constantia sunt beati.

Ibidem.

Beatus autem esse in maximarum rerū timore nemo potest.

Ibidem.

Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis.

Idem lib. 4. Rhetoricorum nouorum.

Fer mansuete fortunam tuā, nosce te esse hominē.

Idem li. ulti. Tusculan. quest.

Iam vero qui potest vir bonus non ad id quod laudabile sit omnia referre quæ agit, quæque sentit.

Refert autem omnia ad beatam viuendum. Beata ergo vita laudabilis, nec quicquam sine virtute laudabile. Beata igitur vita virtute consuevit.

Idem.

Cicero in Paradoxis.

Nemo potest non beatus esse, qui est totus aptus ex sese, quicquid in se vno sua ponit omnia.

Salustius in Catilinario.

Quippe res secundæ animi sapientum fatigant.

Lucius Apuleius floridiorum lib. 2.

Verum verbum est profecto quod aiunt. Nihil quicquam homini tam prosperū diuinitus datum est, quin

& tamen admixtū sit aliquid difficultatis, ut etiam in amplissima quaque læticia subsit quæpiā vel

parua querimonia, coniugatione quadā mellis & fellis.

Q. Curtius de Gestis Alexan. lib. 9.

Vnum est temeritatis solatium, sola felicitas.

Aulus Gel. Noctium atticarum li. 17.

Itidē absurdum est, vna sola virtute vitā fieri beatā dicere: Quoniam cum virtus abest, beata esse vita nunquam potest.

Ibidem.

Virtus autem (ut isti dicunt) non accessio, neque supplementum, sed sola ipsa virg beatæ instar est, & propterea vitā beatā ipsa sola vna cum adest facit.

Macrobius super Scipionis somnio lib. 1.

Si ergo hoc officium virtutis beatæ, consistat & pollicitas esse virtutes. Igitur & de politicis efficiunt beati. Iure ergo Tullius de rerū publicarū rectoribus dixit, ubi beati æuo sempiterno fruuntur.

Valerius Maximus lib. 8.

Nec secundarum rerum prouentu insolenter abuti, nec aduersis prospere debilitari oportet.

Ibidem lib. 9.

Humanæ vitæ conditionē primus & vltimus dies continet, quia plurimū interest quibus auspicijs inchoetur, & quo fine claudatur. Itaque cum demū felicem fuisse iudicamus, cui & accipere lucem prospere, & reddere placide contingit: mediū temporis cursus, prout fortuna gubernaculū rexit modo aspero, modo tranquillo motu peragitur, spe semper minore dum & cupide votis extenditur, & fere sine ratione consumitur.

Menander.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Onidius lib. 3. fabula 2.

— Sed scilicet vltima semper

Expectanda dies homini est, dicitur beatus

Ante obitum nemo supremamq; funera debet.

Onidius Artis lib. 1.

Pectora dum gaudent, nec sunt astricta dolore

Ipsa patent, blanda tunc subit arte Venus.

Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

Nec facile est æqua, commoda mente pati.

Idem Tristium lib. 1. elegia 7.

Donec eris felix multos manerabis amicos,

Tempora si fuerint nubila, solueris.

Vide supra in Amicitia.

Horatius Epistolarum lib. 1. epist. 19.

Tu diem tuam nauis in alto est

Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura,

Iuuenalis.

Nemo malus felix.

Dantes inferni Cantica. ca. 19.

Nesciam maior dolore

Che recordasse del tempo felice

Ne la miseria. id est,

Nullus maior dolor

Quam recordari temporis felicitatis

In ipsa miseria. Fran. Petrar. Soneto. 45.

Inanial di de lultima partita

Hom beato chiamar non si conuene. id est,

Ante diem vltimi recessus

Hominem beatum dici non expedit.

Idem triumpho temporis.

Quanti felici son gia morti in fisco

Quanti miseri in vltima vecchiaia

Alchun dice, beato e chi non nasce. id est,

Quot felices in fisco diem obierunt

Quot miseri in vltima senectate

Quispiam beatum esse dicit, qui non nascitur.

Proteruitas græce προτεριτας est & προτεριτας. id est,

proteruitas dicitur. Dicimus autem proteruum esse

qui ambulans per impudentiam obuiū cubito

feriat, aut cum contumelia sibi cedere cogat. Hinc

proteruia vel proteruitas hoc est petulantia, &

proterue, & proteruiter, hoc est petulenter. Est &

proteruio verbum, quod est lasciuio, inobedio,

petulanter ago. Vide autē dici proteruus a pro-

terendis obuijs. Erat etiam proteruia apud anti-

quos sacrificiū, in quo mos erat, ut si quid ex epulis

superfuisse, igne consumeretur. Hinc est iocus il-

le Catonis. Nam cum Albidius quidam bona sua

comedisset, & nouissime domum, quæ ei reliqua

erat, incendio perdidisset, proteruiam eum fecis-

se dicebat. Quod enim comedisse non potuerat,

id combussisse.

Proverbium græce προβητικα est. id est, προβητικα. id est,

proverbialis dicitur. Est autem proverbium sententia

generalis, cui consuetudo fidem attribuit, opinio

communis ad sensum accommodat, incorruptæ veritatis integritas acquiescit, secundum

Ciceronem lib. 2. Rhetoric.

Prouidentia græce προνοια est. id est, προνοια. id est,

providentia, & προνοια. prouideo dicitur. Est autē p-

rouidentia per quā futurū aliqd videt ante-

factum

factum sit, secundum Cicer. in Rhetor.
 Providentia est notio futurum pertractans euen-
 tum. Cuius officium est ex praesentibus futura per-
 pendere, aduersus aduenientem calamitatem se
 consilio praemunire, secundum August. de Spiri-
 tu & anima.
 Providentia dei & ipsa diuina ratio in summo o-
 mnium principe constituta, quae cuncta dispo-
 nit, secundum Boetium lib. 4. prosa 6. de Consol.
 Differt autem a fato, quod providentia pariter
 cuncta, quamuis diuersa, quamuis infinita com-
 plectitur. Fatum vero singula digerit in motum
 locis, formis, ac temporibus distributa. Vt haec
 temporalis ordinis explicatio in diuinae mentis
 adunata prospectu, providentia sit. Eadem vero
 adunatio digesta atq; explicata temporibus fa-
 tum vocetur, quae licet diuersa sint, alterum tamē
 pendet ex altero. Ordo namq; fatalis ex prouide-
 tia simplicitate procedit. Sicut enim artifex faci-
 endae rei formam mente percipiens mouet ope-
 ris effectum, & quod simpliciter praesentaneūq;
 prospexerat per temporales ordines ducit. Ita
 deus providentia quidem singulariter, stabili-
 terq; facienda disponit. Fato vero haec ipsa quae
 disponit multipliciter ac temporaliter admini-
 strat. Ex Boet. de Consol. li. 4. prosa 6.
 Prouidens, cautus & prudens sic differunt, quod
 prouidens dicitur quasi porro videns. Perspicax
 est enim qui incertorum prouidet casus. Cautus
 vero est prudens in discretionem vitorum specie
 virtutis praeseferentiū. Prudens autem qui rati-
 one studet vitare contraria iustitiae, propter iu-
 stitiam, ex Isidoro.
 Aug. de singularitate clericorum.
 Vbi cūq; fuerit prouidentia, frustrantur vniuer-
 sa contraria vbi autem prouidentia negligitur,
 omnia contraria dominantur.
 Idem li. de sermone domini in monte.
 Cum viderimus aliquem seruum dei prouidere, ne
 ista necessaria sibi desint, non iudicemus eum de
 castino sollicitum esse. Nam & ipse dominus p-
 pter exemplum oculos habere dignatus est, &
 in Actibus apostolorum scriptum est, ea quae ad
 victum sunt necessaria procurata esse in futurū
 propter imminuentem famem.
 Hieron. super Ezech.
 Prouidentia dei omnia gubernatur, & quae putar-
 tur poena, medicina est.
 Ambr. de Officijs li. 2. ca. 3.
 Ante factum cogitare, & cum diu cogitaueritis fa-
 cite quod probatis.
 Grego. in homil. Cum audieritis praedia.
 Minus iacula feriunt quae praevidentur, & tolera-
 bilius mala mundi suscipimus, si contra haec per
 prouidentiae clypeum munimur. Sagitta enim
 praecognita facilius evitatur.
 Casiodoro. lib. 1. epistola 6.
 Omnia subita probantur incauta.
 Seneca li. de Moribus.
 Quicquid a sapiente diligenter praevidetur, cum ad
 rem agendum peruentum fuerit, facilius supera-

tur atq; decernitur. Melius enim est ante tempus
 occurrere, quam post vulnus datum remedium
 quaerere. Nam sibi non est cauendi tempus in me-
 dio malorum. Idem li. de Beneficijs.
 Velox consilium sequitur poenitentia.
 Idem in Prouerbijs.
 Grauius nocet quodcūq; inexpertum accidit.
 Melius est praecavere quam cauere. Vtilius est eru-
 bescere, quam pauescere.
 Seneca in Tantalio tragodia 2.
 Serum est cauendi tempus in medijs malis.
 Aristot. lib. de Somno & uigilia.
 Magis praevident fatui futura quam alij, quia eorum me-
 moria non est occupata circa praesentia.
 Idem de Regimine principum.
 Facta praeterita certa documenta dant futuris.
 Ibidem.
 Futura si praesciuntur, leuius tolerantur, & pruden-
 tius amantur. Ibidem.
 Consilium est oculus futurorum.
 Idem in epistola ad Alexandrum.
 Si oculis cordis videre delectabile est, animae ocu-
 lis acute intueri, mirabile est.
 Cicero lib. Officiorum.
 Grauiora enim sunt ea quae repentinō aliquo mo-
 tu accidunt quam ea quae meditata & praepara-
 ta inferuntur.
 Idem li. Rhetoricorum veterum.
 Melius accurantur quae consilio reguntur, quam
 sine consilio administrantur.
 Idem lib. 4.
 Solent enim diu cogitare omnes qui magna nego-
 tia volunt agere.
 Idem de Natura deorum in principio.
 In primis magna dissensio est, eaq; nisi diiudicatur,
 in summo errore necesse est homines, atq; in ma-
 ximarum rerum ignoracione versari. Sunt enim
 philosophi & fuerunt, qui omnino nullam habe-
 re censerent rerum humanarum procuracionē
 deos, quorum si vera sententia est, quae potest esse
 pietas: quae sanctitas? quae religio? Hec enim oia pu-
 re ac caste tribuenda deorum ita sunt. Si aduer-
 tantur ab his, & si est aliquid a dijs immortalib;
 humano generi tributum. Sin autem dij neq; pos-
 sunt iuuare, nec volunt, nec omnino curant, nec
 quid agamus animaduertiunt, nec est quod ab his
 ad hominum vitam pertinere possit, quid est q-
 villos deis immortalib; cultus, honores, preces,
 adhibeamus? In spem autem fictae simulationis
 sicut reliquae virtutes, ita pietas inesse nō potest,
 cum qua simul & sanctitatem & religionem tol-
 li necesse est. Quibus sublati, perturbatio vitae
 sequitur, & magna confusio. Atq; haud scio, an
 pietate aduersus deos sublata fides, etiam & so-
 cietas generis humani, & vna excellentissima
 virtus iustitia tollatur. Sunt autem alij philoso-
 phi, & hi quidem magni atq; nobiles, qui deorum
 mente atq; ratione omnem mundum administra-
 ri & regi censeant, neq; vtro id solum, sed etiam
 ab eisdem vitae hominum consuli & prouideri.
 Nam & fruges & reliqua quae terra pariat, & te-
 pestates

pestates ac temporum varietates coeliq; mutati-
 ones, quibus omnia quae terra gignat, maturata
 pubescencia dijs immortalibus tribui generi hu-
 mano putant, multaq; quae dicuntur in his libris
 colligunt, quae talia sunt, ut ea ipsa dij immorta-
 les ad vltus hominum fabricare pene videantur.
 Sophocles in Electra.
 ὅστις μέγας ἐν οὐρανῷ
 ζῆς, δι' ἐφορᾷ, πᾶν ἄνθρωπον καὶ κτήνη. Id est,
 Est magnus in caelo
 Iupiter, qui inspicit omnia & imperat. Ibidem.
 πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὁ θεὸς ὁρᾷ πάντα, ὅπου
 κείσθαι καὶ εἶναι ἀμενόν, ὅνδε νῦν σὸς πόδες. Id est,
 Prouidentia nullum hominibus possibile est
 Lucrum capere melius, neq; mente sapiente.
 Terentius in Eunuchio.
 Mulo ego non prospicere, q̄ hunc ulcisci accepta iniuria.
 Lucanus lib. 7. Pharsalia.
 - Mortalia nulli
 Sunt curata deo. Virgil. li. 4. Aeneidos.
 Scilicet hic superis labor est, ea cura quietos
 sollicitat. Ouid. Metamor. li. 13.
 Aspicimus oculis superi mortalia iustis.
 De hac materia habes supra vbi Consilium, &
 infra vbi Prudentia & Sapientia.
 Prouincia graece ἐπαρχία, ar. dicitur ἐπαρχία

prouincialis dicitur. Prouincia vnde dicitur, &
 quot significet, vide. glo. in Cle. Pastoralis, de sen-
 ten. & re iudi. in ver. No. prouinciarum.
 Prouincia dicitur quae habet decem vel vndecim ci-
 uitates & vnum regem 6. q. 3. scitote.
 Prouinciae alterius iudicē habere nō licet, nisi de-
 tur per superiorē 6. q. 3. §. 1. 11. q. 1. iudices.
 Extra prouinciam reus trahi non debet, nisi ratioe
 rei quae debet discuti vbi contigit 3. q. 6. neminē.
 Item ratione appellationis 3. q. 6. Peregrina 6. q. 3.
 Scitote 2. q. 6. Qui se. Item ratione mandati
 maioris iudicis 3. q. 6. Vnaquaq;
 Item ratione criminis 16. q. 4. Si quis suadente:
 Item ratione quæstionis & dubitationis circa fidē,
 vbi recurritur ad Papam 24. q. 1. Quotiens.
 Itē ratione personae, sicut est ep̄s, de q̄ nō est diffini-
 endū sine Papa 3. q. 6. Quāuis. 11. q. 1. iudices.
 Prouisio est verbum latum quod comprehen-
 dere potest nominationem, postulationem, prae-
 sentationem & collationē. glo. in Cle. vlti. de ele.
 in verbo Prouisioni.
 Prouisio Papae de simplici beneficio non extendi-
 tur ad dignitatem, de praebendis c. Cum olim.
 Prouocatio nō est, pprie appellatio. glo. i. c. Cū
 sit Romana, de appel. in verb. Nec solent.

Prudentia b. Tho. secunda secunda q. 48.	Large sumpta quae includit etiā scientiam speculatiuam cuius partes sunt	Imperfecta ari. 13. c.	Physica, sub qua comprehenduntur omnes scientiae demonstratiuae. Et est recta ratio ad scientiam causandam per demonstrationem.						
			Dialectica, quae est recta ratio ad faciendam opinionem ex probabilibus.						
			Rhetorica, quae est recta ratio, ex quibusdam coniecturis ad suspensionem inducendam, vel aliquammodo persuadendam.						
			Cum bonum quod capit pro fine, non est communis finis totius humanae uitae, sed alicuius particularis negotij, ut prudens negotiator, prudens nauta.						
			Cum deficit in principali actu prudentiae, qui est praecipere, videlicet cum quis recte consiliatur, & bene iudicat super pertinentibus ad totam uitam, sed non efficaciter praecipit.						
			Obiectum agibile, ut est consiliabile, vel sub ratione veri. Nam agibile ut agibile, vel sub ratione boni, est materia aliarum virtutum, ex b. Tho. secunda secunda q. 47. art. 5. & 2. Sent. dist. 33. q. 2. ar. 2.						
			Vera	Actus	Consiliarij, id est inquirere agenda.		Praecipitatio.		
					Bene iudicare de inquisitis & inuentis.			Inconsideratio.	
					Praecepta, id est, applicare ad opus praeconsiliata, & sollicitudo ad praedictum actum pertinet.				Inconstancia.
Perfecta cuius	secunda secunda q. 47. ar. 8.	Integrales	Memoria.	Solertia.	Oppositum.				
			Docilitas.	Prouidentia.					
			Ratio.	Circumspectio					
			Intellectus.	Cautio.					
Partes.	q. 49.	Subiectiuae quae sunt species eius. q. 50. o.	Monastica.	Politica.	Inconsideratio.				
			legispositiua ut Oeconomia.						
			Regnatiua.	Militaris.					
			Eubulia.						
Stricte sumpta.	q. 47. art. 15.	Potētiāles & adiunctae q. 51.	Synesis.		Imprudētia harum quinq; Praecipitatio siue Temeritas.				
			Gnome.						
Falsa habens cum vera prudentia similitudinem. Et est per aliquem malum finem dispositio congruentium illi fini.									
Hac dicitur prudens latro, ad latrocinandum conuenientes vias adinueniens. De qua Paulus ad Romanos 8. Prudentium carnis mors est. Hac autem est sextuplex.									
Astutia.									
Dolus.									
Fraus.									
Prudentia carnis.									
Sollicitudo temporalium superflua.									
Sollicitudo futurorum.									

Prudentia græce *φρόνησις*. 103. *ἡ φρόνησις*. 8. 9. prudens dicitur. Est autem prudentia recta ratio agibilium, secundum Arist. 6. Ethico.

Prudentia est mentis virtus qua de bonis ac malis quæ ad felicitatem pertinent bene possumus cōsulere, secundum Arist. li. 1. Rhetor.

Prudentia est virtus dirigens ad rationis normam vniuersa quæ cogitat, quæq; agit, ac nihil præter rectum vel laudabile facit. Prudentiæ insunt, Ratio, Intellectus, Circumspectio, Prouidentia, Docilitas, & Cautio, ex Macrobio.

Prudentia est rerum bonarum, ac malarum scientia, secundum Cice. li. 2. Rhetor. Partes eius sunt: Memoria, Intelligentia, Prouidentia. Quid autem sit vnaquæq; harum, suo loco videri potest.

Prudentia est appetendarum & vitandarum rerum scientia, secundum Aug. li. 1. de Lib. arb.

Prudentia vera & perfecta est qua cōsiliamur, iudicamus & præcipimus, quæ ad bonū finem totius vitæ humanæ pertinent, & solis bonis conuenit, ex b. Tho. secunda secundæ q. 47. art. 13.

Prudentia carnis est qua quis inordinate afficitur vel studium adhibet ad carnis delectationem cōsequendam. Et est peccatum mortale, si in delectationibus carnis finis totius vitæ constituatur, secus est veniale. Si autem propter honestam causam fiat, puta cū studet comestioni propter corporis sustentationem, nullum erit peccatum, nec congruenter dicitur Prudentia carnis.

Prudentia nomen sumit à prouidentia, sicut à principaliori ei parte. Quia omnia requisita ad prudentiam necessaria sunt, vt aliquid ordinetur in finem, ex b. Tho. secunda secundæ q. 49. art. 6.

Prouidentia est ratio ordinis in finem, secundum b. Tho. prima parte q. 49. art. 1. Prouidentia vero importat respectum quendam alicuius distantis, ad ea quæ in presenti occurrunt & ordinanda sunt, secundum eundem 2. 2. q. 49. art. 6. & est principalior pars prudentiæ, secundum Ciceronem & Macrobiū.

Prudens & sciens ita differunt, quod prudens est, qui intelligentia sua aliquid cognoscit: sciens, qui alterius iudicio rem percipit, hoc est prudens per se, sciens per alios. Terentius in Eunuchō: Et prudens, & sciens, viuus viuensq; pereō, ex Donato super Terent. Prudens dicitur quasi prouidens, vel porro videns, i. procul videns.

Prouerb. cap. 2.

Filii si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te, vt audiat sapientiam auris tua, inclina cor tuum ad cognoscendū prudentiam. Si enim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ, si quæsiueris eā, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illā, tunc intelliges timorem domini & scientiam dei inuenies: quia dominus dat sapientiam, & ex ore eius prudentia & scientia. Custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter, seruans semitas iustitiæ, & vias sanctorum custodiens. Tunc intelliges iustitiam & iudicium & æquitatem & omnem semitam bonam. Si intra-

uerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, cōsiliū custodiet te, & prudentia seruabit te, vt eruaris à via mala, & ab homine qui peruersa loquitur.

Prouerbiorum cap. 3.

Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia, melior est acquisitio eius negotiatione auri primi & purissimi, fructus eius pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderant, huic non valent comparari.

Ibidem ca. 7.

Dic sapientiæ, soror mea es, & prudentia voca amicum tuam.

Ibidem ca. 11.

Vbi non est gubernator, populus corrumpitur, salus autem, vbi multa cōsilia.

Ibidem cap. 13.

Astutus omnia agit cōsilio, qui autem fatuus est, aperit stulticiam.

Sapientiæ cap. 5.

Melior est sapientia q̄ vires, & vir prudens q̄ fortis.

Ecclesiastici ca. 6.

Et si videris sensatum euigila ad eū, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus.

Ibidem ca. 10.

Seruo sensato liberi seruiunt, & vir prudens & disciplinatus nō murmurabit correptus, & inscius non honorabitur.

Ibidem ca. 21.

Verba prudentum statim ponderabuntur, in ore fatuorum cor illorum, in ore sapientum cor eorū.

Lucas cap. 16, de Prudentia in malum.

Filij enim huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.

Paulus ad Romanos cap. 3.

Prudentia carnis mors est.

August. lib. de Ciuitate dei, & habetur 26.

q. 3. cap. Qui sine.

Qui sine saluatore salutem vult habere, & sine vera sapientia estimat se prudentem fieri posse, nō sanus, sed æger, non prudens, sed stultus in ægritudine assidua laborabit, & in ciuitate noxia demens & stultus permanebit.

Idem ad Eremitas in sermone de prudentia.

Fratres charissimi non solum silentium tenere debetis in eremo, sed prudentia rapere festinate.

Prudentia enim vobis necessaria est, quia docet quid fugiendum, & quid tenendum sit. Prudentia enim docet te vt non superbiās, nec mirearis de rebus transitorijs, cum sint caduæ, & ea quæ possides tanquam aliena possidere adueras. Prudentia docet te, vt quæ non potēs perpetuo tenere fructuose, permittas abire. Prudentia docet te, vt in cūctis idem sis, tam in prosperis q̄ in aduersis, sicut manus quæ eadem est, & cū in palmam extenditur, & in pugnum restringitur. Ipsa te docet quomodo reprehensibilis sit nimia laudatio & immoderata vituperatio, illa quidem adulatione, sed ista suspecta malignitate. Prudentia testimonium veritati, non amicitiae reddit. Prudentia cum discretione promittit, & promissum accelerat, & amplius quā promissum præstat. Prudentia docet quomodo præsentia,

ordines

ordines, quomodo præteritorum recorderis, & quomodo futura prouideas.

Hieron. super Osee.

Estote prudentes sicut serpentes, quia prudentia absq; bonitate, malitia est, & simplicitas absq; rationali stulticia nominatur.

Ambro lib. 2. Officiorum ca. 8.

Promptius nos iusto viro, q̄ prudenti cōmittimus.

Idem lib. 29. Moralium.

Animalia prophetica, & in circuitu, & intus plena oculis esse memorantur. Quisquis enim exteriora sua honeste disponit, sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus non habet. Sancti vero hoīes semper & exteriora sua circumspiciunt, vt bona de se extra præbeant fratribus, & interiora sua vigilantia attendunt, quia sese irreprobabiles interi⁹ iudicis obtutibus parāt, ideo in circuitu oculos & intus habere perhibentur.

Idem lib. 22. Moral.

Sicut quibusdam visum est, vt de primis quatuor virtutibus loquar. Prudentia, temperantia, fortitudo, & iustitia, quanto perfectæ sunt singulæ, tā io sibi sunt coniunctæ, disiunctæ autem perfectæ esse nequaquam possunt: quia nec prudentia vera est, quæ iusta & temperans & fortis non est: nec temperantia perfectæ quæ fortis, iusta & prudens non est: nec fortitudo integra, quæ prudens, fortis & temperans non est.

Idem super Ezechiel. parte 2. homil. 10.

Mensuretur perfectorum fidelium vita per quadrū, & tantum habet spiritalis atrij latitudo vnum quantum latera singula, quia vnusquisq; tantum prudens est, quantum temperans fortis, & iustus: tārum temperans, quantum prudens iustus & fortis fuerit.

Isidorus li. 4. epistolarum.

Scopulus ille vitandus est vbi alter offendit, pectora ipsa vitare norunt quæ se læsisse cognoscunt: itinera illa nō repetunt, vbi in foueā corruerūt, tenaces laqueos auis capta declinat, retia auis suspecta non incidit, & omnia quæ possunt habere cōtraria facilius casus assumeret, si curam salutis propriæ non haberet.

Idem lib. Etymologiarum

Sapiēs dictus à sapore, quia sicut gustus est aptus ad discretionē saporis ciborum, sic sapiens ad dignoscendam rerum atq; causarum.

Aristoteles li. 11. de Animalibus.

Deratione prudentis auditoris est iudicare super sermones dicentis & audientis.

Idem lib. 6. Ethicorum.

Prudentia est recta ratio agibilium.

Ibidem.

Iuuenes non possunt esse prudentes, quia prudentia requirit sapientiam, & experientiam quæ indiget tempore.

Ibidem.

Impossibile est prudentem non existere bonum.

Idem lib. Elenchorum.

Difficile est simul multa conspiciere.

Idem Magnorum moralium li. ca. 11.

Prudentia est circa operabilia, in quibus electio est & fuga.

Idem ca. 77.

Prudentis est optima petere, & horū electionē &

operationem.

Ibidem lib. 1. ca. 81.

Prudentia sicut architector virtutum est.

Ibidem lib. 2. ca. 7.

Neg; absq; prudentia aliæ virtutes fiunt, neg; prudentia perfecta est absq; alijs virtutibus, sed cooperantur quodammodo ad se inuicē consequentes prudentiam.

Idem in Problematibus.

Parui capitis prudentiores sunt eis, qui sunt magni capitis.

Idem li. 7. Physicorum.

Anima quiescens & residens fit prudens.

Idem de Sensu & sensato.

Auditus magnam partem confert ad intellectum & prudentiam.

Seneca epistola 86.

Qui prudens est, & temperans & constans: qui cōstans est, imperturbatus est: sine tristitia est qui imperturbatus est, ergo prudens beatus est.

Idem de Quatuor virtutibus.

Si prudentiam amplecteris, vbiq; idem eris, & put rerum ac temporis varietas exigit, ita te accommodes tēpori, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes, sicut manus quæ eadem est, cū in palmam extenditur, & cum in pugnū astringitur.

Ibidem.

Prudens si terminos suos excedat, callidus inuestigator latentium, & scrutator qualiumcunq; nozarum ostēditur, malus digito fastu plenus, versipellis & simplicitatis inimicus, cōmendator est culparum, & postremo vno nomine à cūctis malus homo vocabitur. In has ergo maculas prudentia immensurata perducet.

Ibidem.

Si prudens fuerit animus tuus, tribus temporibus dispensetur, præterita cogita, præsentia ordina, futura præuide. Vnde Aristot. Alexandrum ammonet, vt prædecessorum acta ad memoriā reducat. Inquit enim: Annales patrū discute, inde poteris bona exempla extrahere, quia acta præterita dant certum documentum in futuris.

Idem li. de Beneficijs.

Non est turpe cum re mutare cōsiliū.

Idem in Prouerbjs.

Bonum est aliena mala fugienda intueri, ruina præcedentium docet posteros, & cautio est semper in reliquum lapsus anterior, vitio enim alterius sapiens emendet suum, & ignauus nimis est, qui post exemplum inuenitur incautus.

Cicero lib. 1. de Legibus in fine.

Et prouidendo prudentia appellata est.

Idem lib. 3. de Natura deorum.

Versutos eos appello quorum celeriter mens versatur.

Ibidem.

Prudentia constat ex scientia rerum bonarum & malarum.

Idem lib. 1. de Diuinatione.

Prudentes possumus dicere prouidentes.

Idem Rhetoricorum nouorum lib. 3.

Prudentia est calliditas quæ ratione quadā potest habere delectum bonorum & malorum. Dicitur etiam prudentia scientia cuiusdam artificij, & appellatur prudentia rerum multarum memoria, & vsus q̄ plurimorum negotiorum.

Ibidem.

T 2 Prudentiæ

Ibidem.

Confrexe.

Chritudo corporis quedam apta figura mē-

brorum, cum coloris quadam suauitate, secundum Ciceronem lib. Tusculanarum questionum.

Prouerb. ca. 11.

Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua.

Ibidem cap. 31.

Fallax gratia, et vana est pulchritudo.

August. de Ciuitate dei lib. 15.

Pulchritudo corporis bonum dei donum est, sed propterea id etiam largitur malis, ne malum bonum videatur bonis.

Ambro. li. 3. de Virginitate.

Iuuenem veteres fabulae ferunt, cum propter admirabilem oris pulchritudinem, in amorem incideret foeminas, stigmatibus exarsisse vultum suum, ne qua cum amare posset.

Boetius lib. 3. de Consolatione.

Sicut ait Aristo, si linceis oculis homines viderent, ut eorum visus quaque obstantia penetraret, non ne introspecto visceribus illud Alcibiadis pulcherrimum corpus turpissimum videretur? igitur te pulchrum videri non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas.

Seneca in epistola 124.

Quid excolis formam? cum omnia feceris, a multis animalibus decore vinceris. Vide supra in contemptum humilium.

Ibidem in Prouerbijs.

Sicut formosa pictura est, cum nulla pars errat, sic et formosus homo in quo nulla pars peccati foeda est.

Ibidem in tragedia 4.

Anceps forma boni mortalius, exigui donum breue temporis.

Ibidem.

Res est forma fugax, quis sapiens bono, confidat fragilitate licet utere, tempus sic tacitum subtrahit horaque.

Cicero lib. 4. Rhetorico nouoriam.

Formae dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate extinguitur.

Lucius Apuleius de Magia lib. 1.

Socrates philosophus vltro etiam suasse fertur discipulis suis, crebro ut semet in speculo contemplarentur, ut qui eorum foret pulchritudine sibi complacius, impendio procuraret, ne dignitate corporis malis moribus dedecoraret: qui vero minus commendabilem se forma putaret, ut vir tutis laude turpitudinem tegeret.

Laertius Diogenes de Vita et Moribus philosophi.

Diogenes cum vidisset quendam decora facie et moribus inhonestum, ait. O quam bona domus, et malus hospes.

Periander.

Idem in Menander.

Noli iudicare uidens pulchritudinem, sed morem.

Idem.

Qua suauis res pulchritudo, quando habet mentem sapientem.

Ibidem in Socrate ad Demonicum sermone admonitorio.

Pulchritudinem quidem uel tempus consumpsit, uel morbus languescit.

Virgilius in Bucolicis.

O formose puer nimium ne crede colori.

Alba lignistra cadunt, uacina nigra le giuntur.

Ouidius Metamor. li. 7. fab. 3. Verba Poly-

phemi ad Galatheam.

Nec mea quod duris horrent densissima setis

Corpora, turpe putat, turpis sine frondibus arbor, Turpis equus, nisi colla iube stantia uelent. Penna tegit uolucres, ouibus sua lana decori est, Barba uiros, hirtaque decent in corpore setae.

Ibidem li. 15. fabula 3.

Labitur occiduae pariter decliue senectae:

Subruit hoc aui demoliturque prioris Robora, fletque Milon senior cum spectet inanes Illos qui fuerant solidam morte ferarum Herculis similes fluidos pendere lacertos. Flet quoque, et in speculo rugas conspexit aniles Tyndaris, et secum cur sis bis rapta requirit, Tempus edax verum, tuque inuidiosa uetustas Omnia destruit, uitiatque dentibus aui Paulatim lenta consumit omnia morte.

Ibidem in epistola Phaedra ad Hippolytum.

Sint procul a nobis iuuenes ut foemina compta,

Fine coli modico forma uirilis amat.

Ouidius Arte amandi lib. 1.

Forma uiros neglecta decet. Mimoida Theseus

Abstulit a nulla tempora comptus acu.

Hippolytum Phaedra, nec erat bene comptus, amant.

Cura de syluis aptus Adonis erat.

Munditia placeant, suscentur corpora campo.

Sit bene conueniens et sine labe toga.

Linguaeque nec rigeat, careant rubigine dentes,

Nec uagus in laxa pes tibi pelle natet.

Nec male deformet rigidos tonsura capillos,

Sit coma, sit docta barba resecta manu.

Et nihil emineant, et sint sine sordibus unguis.

Inque caua nullus stet tibi nare pilus.

Nec male odorati sit tristis ambellus oris.

Nec laedat nares uirque pater gregis.

Cetera lasciuie faciant concede puella,

Et si quis male uir querat habere uirum.

Ibidem lib. 2.

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos

Fit minor, et spatio capitur illa suo.

Nec semper uiolat, nec semper lilia florent,

Et riget amissa spina relictata rosa.

Et tibi iam uenient cani formose capilli,

Iam uenient rugae quae tibi corpus arcent.

Iam mollire animum qui duret, et astrue formam,

Solus ad extremos permanet ille rogos.

Ibidem in Tristium lib. 4. elegia 4.

Ista decens facies longis uitabitur annis,

Rugaeque in antiqua fronte semilis erit.

Ibidem li. 3. elegia 7.

Inicietque manus formae damnosae senectus,

Quae strepitum passu non faciente uenit.

Cumque aliquis dicet, fuit haec formosa, dolcibus,

Et speculum mendax esse querere tuum.

Sunt et opes modicae, cum sis dignissima magnis

Finge, sed immensis censibus esse pares

Nempe dat, et quaecumque libet fortuna, rapitque

Hirus et est subito, qui modo Cræsus erat.

Singula quid referant nil non mortale tenemus

Pectoris exceptis ingenijque bonis.

En ego cum patria caream uobisque, domoque,

Raptaque sint adimi qui potuerunt mihi.

Ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque.

Cesar

Cesar in hoc potuit tuis habere nihil.

Quilibet hanc seauit mihi finiat ense:

Me tamen eximio fama superstes erit.

Dumque suis uictrix septem de montibus orbem

Prospiciet domitium martia Roma legat.

Tu quoque quam studiū maneat foelicior usus

Effuge uenturos qua potes usque rogos.

Iuuenalis Satyra 10.

— Filius autem

Corporis egregij miseros trepidosque parentes

Semper habet, rara est adeo concordia forma

Atque pudicitiae, sanctos licet horrida mores

Tradiderit donus, ac ueteres imitatus Sabinos.

Præterea castum ingenium, iustumque modestum

Sanguine feruentem tribuat natura benigna

Larga manu, quid enim puero conferre potest plus

Custode, et cura natura potentior omnis

Non licet esse uiros, nam prodiga corruptoris

Improbis, ipsos audet tentare parentes:

Tanta in muneribus fiducia, nullus ephœbum

Deformem seu castrat in arce tyrannus.

Nec preteritatio rapuit Nero loripem uel

Strumosum, atque utero pariter gibbosque tumens,

Nunc ergo iuuenis specie letare tui, quem

Maiores expectant discrimina fiet adulter

Publicus et poenas metuet quasunque mariti

Exigere irati, nec erit foelicior astro

Martis, ut in laqueos nunquam incidat: exigit autem

Interdum ille dolor, plus quam lex ulla dolori

Concessit, necat hic ferro, secat ille cruentis

Verberibus, quosdam mœchos et mugilis intrat

Sed tuus Endymion dilectus fiet adulter.

Matrona: mox cum dederit seruilia mœchos,

Fiet ex illius, quem non amat, exuet omnem

Corporis ornatum: quid enim ulla negauerit udis

Inguinibus, siue est haec Hippia, siue Catulla

Deterior, totos habet illic femina mores.

Sed casto quid forma nocet, quid profuit olim

Hippolyto graue propositum? quid Bellerophontis

Erubuit nempe haec, cum fastidita repulsa,

Nec stibebat minus quam Cresia excanduit, et se

Concussere ambae mulier, seu si tunc est

Dum stimulos odio pudor admonet.

Pulsus graece ὀπίσθιον dicitur. Est autem pul-

sus humidi calidissimi spumificatio, secundum Ari-

stotelem lib. 7. Physicorum.

Pulsio est cum expellens deficit ei quod expellit,

secundum Aristotelem lib. 7. Physicorum.

Punitio graece ὀπίσθιον dicitur. Est autem punio di-

citur. Punitio inquam cum pertinet ad ius-

titiam publicam, est actus iustitiae commu-

nitutis, vindictae uero in quantum pertinet ad

immunitatem personae singularis, ex b. Tho. se-

cunda secundae q. 80. art. 1. Sane pro punio penio

quasi poena afficio, dicebat veteres. Hinc impu-

ne quod est sine poena, et impunitas. Seneca: Quip-

pe delictorum impunitos homines audaciores red-

dit ad malum. Hinc poena et poenitentia, de qui-

bus supra.

Deuteronomij. cap. 25.

Pro mensura peccati, erit et plagarum modus.

Deuteronomij. cap. 28.

Non occidentur patres pro filiis, nec filij pro pa-

tribus: sed unusquisque pro peccato suo morietur.

Ezechielis cap. 18.

Filius non portabit iniquitatem patris, nec pater

iniquitatem filij.

Sapientiae cap. 11.

Per quae peccat quis, per haec et torquetur.

Augustinus, et hab. dist. 25. c. Qui in aliud.

Qui in aliud seculum distulit fructum conuersio-

nis, prius purgabitur igne purgationis: hic ignis

et si non sit aeternus, miro tamen modo grauis

est, superat enim omnem poenam quam unquam

passus est aliquis in hac uita, uel pati potest.

Augustinus lib. 3. de libero arbitrio.

Ille est poena peccati iustissima, ut amittat unus-

quisque illud quo bene uci noluit, cum sine ulla diffi-

cultate posset, si uellet. i. ut qui sciens recte non

facit, amittat scire quod rectum sit, et qui rectum

facere, cum posset noluit, amittat posse, cum ue-

lit.

Augustinus lib. 1. Confessionum.

Iussisti domine, et sic est, ut poena sit omnis inordi-

natus animus.

August. in Enchirid. cap. 95.

Minissima oim poenarum erit eorum, qui preter peccatum,

quod originale traxerunt, nullum in super addide-

runt.

August. de poen. et hab. 2. q. 1. c. Multi corriguntur.

Non ergo illi quos monemus agere poenitentiam

querant sibi comites ad supplicia: nec gaudeant,

quia plures inuenias sibi similes: nam propterea

non minus ardebunt, quia cum multis ardebunt.

August. lib. de ciuitate dei, et hab. 2. q. 15. c. Non est.

Non est innocentiae parcendo sinere, ut in malum gra-

uius incidatur: pertinet ergo ad innocentis offi-

cium, non solum nemini malum inferre, uerum etiam co-

hibere a peccato: uel punire peccatum, aut ut ipse

qui prius odio habetur, corrigatur exemplo.

ut August. et hab. 2. q. 30. cap. Corripiantur.

Poenae episcopalis iudicij in ecclesia nulla maior

est.

Hieronymus in Naum proph. et hab. q. 5. c. Quid ergo.

Quid ergo ait contra dominum cogitatis. Ipse est qui

creauit mundum, et consummationem eius faci-

et quod si uobis uideatur crudelis, et rigidus, et

cruentus, quod in diluuiio genus deleuit huma-

num, super Sodomam et Gomorram ignem et sul-

phur pluit. Aegyptios submersit in fluctibus,

Israelitarum cadauera prostrauit in eremo: sci-

tote enim ideo ad praesens reddidisse supplicia, ne

in aeternum puniret.

Hieronymus ad Rusticum, et hab. de poen. dist. 3. c. Achab.

Achab rex impiissimus vineam Nabuzae cruore pos-

sedidit, et cum Iezabel non tam coniugio sibi, quam

crudelitate coniuncta Heliae increpatione corri-

pitur. Ad eundem, haec dicit dominus: Occidisti et

possedisti. Et iterum in loco quo linxerunt canes

sanguinem Nabuzae, tibi lingent sanguinem tuum, et

Iezabel carnes comedent ante muros Israel.

Quod autem cum audisset Achab, scidit uerimenta

sua, et posuit saccum super carnem suam, et ie-

iunauit, et dormiuit in cilicio. Factus est sermo

domini ad Heliam, dicens: quia reueritus est Achab

faciem meam, non inducam malum in diebus eius.

T 4

vnum

Vnum scelus Achab & Iezabel commiserunt: sed tamen cōuersus Achab ad pœnitentiā, pœna differtur in posteros, & Iezabel in scelere perseverans, præsenti condemnatur iudicio.

Hiero. & hab. 2.4. q.1. c. Non afferamus.

Dominus priora delicta recentibus pœnarū exēplis cauenda monstrauit.

Gregoriū Mora. & hab. dist. 39. c. Quia.

Quia quæ dei sunt sapiunt, a domino sapiuntur: & qui ea quæ dei sunt nesciunt, a domino nesciunt. Paulo attestante, qui ait: Si q̄s ignorat, ignorabitur. Idem: Quicumq̄ stultus est in culpa, erit sapiens in pœna. Grego. lib. 6. Moralium.

In iustis quisq̄ eo atrocius in tormētis obruitur, quod altius pœtis eleuatur, transiit quod extollit, permanet quod punitur. Qui honoratur in via, in peruentione damnabitur, & quasi per amœna prata ad carcerem peruenit, qui per præsentiis vitæ prospera ad interitum tendit.

Gregorius lib. 9. Moralium.

Iustum est ut quos culpa simul inquinat, pœna astringat: & quinequaq̄ dispari sunt iniquitate polluti, nequaquā tormēto cruciantur dispari, quatenus simul damnatio conterat, quos similis elatio subleuabat. Grego. lib. 9. Moralium.

Horrendo modo fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia & mors semper uiuit, & finis semper incipit, & deficere defectus nescit. Mors perimit & nō extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pauorem fugat, flamma cōburit, sed nequaquā tenebras excutit. Ibidem. Electos dei cernimus & pia agere, & crudelia tolerare: hinc ergo colligitur, districtus iudex quantallic feriat districtiōe quōs reprobat, si hic cruciat, quos amat. Ibidem.

Sicut vno sole omnes tanguntur, nec tamē sub eo vno ordine omnes æstuiamus, quia iuxta qualitatem corporis sentitur etiā pōdus caloris: sic damnatis vna est gehenna quæ affligit: & tamē nō omnes vno calore cōburit, quia quod hic agit dispar valetudo corporū, hoc illic exhibet dispar causa meritorū. Grego. lib. 15. Moralium.

Pœna præsens quæ iniusti animum a prauis desiderijs mutat, ab æternis supplicijs nō liberat q̄s mutat: nam quem præsencia mala nō corrigūt, ad sequentia perducunt.

Grego. lib. 20. Mora. & hab. 1. q. 4. cap. Homini. Cōtra dominus ad Moysen: Ego sum deus zelotes, qui visito peccata patrum in filios vsq̄ in tertiam & quartā generationem, licet non inæqualitate iudicij, sed magnitudine clementiæ.

Idem lib. 30. Moralium. Ad districti iudicij iusticiam pertinet, ut nūquam careant supplicio, quorū mens in hac vita hūquam voluit carere pœtō, & nullus detur iniquo terminus vltionis, quia quādiu valuit habere, noluit terminū erimnis. Grego. lib. 4. Dialog.

Anima illic posita bene esse perdidit, & esse nō perdidit: quare semper cogitur, ut & mortē sine morte, & defectū sine defectu, & finem sine fine patiat, quatenus ei & mors immortalis, sit, & defe-

ctus indeficiens, & finis infinitus.

Gregorius, & hab. dist. 28. cap. Quia.

Quia sunt culpe in quibus culpa est relaxare vinctam, quærenda semper est veritas, ut inquiri debeat utrū accusata noxa cōdemnat, an a pœna innocentia patefacta subducatur.

Ioannes Chrysostomus super Matth. cap. 1.

Iustius est enim iniustū iuste euadere, quā iustū iniuste punire: quia reus & si semel euaserit, si semel perierit, iam non potest reuocari.

Idē super ill. Mat. 6. c. Excidetur & in ignē mittetur. Noui & plurimi solam pertimescūt gehennā, ego autem illius gloriæ amissionem multo amariū quam ipsius gehennæ dico esse supplicium horribile. Nulle quis ponat gehennas: nihil tale dicturus est, quæ est a beatæ illius gloriæ honore expelli, & esse exosum Christo.

Bernardus epistola 52.

Ob hoc inflexibilis & obstinata mentis malū punitur æternaliter: licet temporaliter perpetrāt, quod breue fuit tempore vel opere, longum esse constat in pertinaci voluntate, ita ut nunquā moreretur, nunquā peccare desineret, imo semper viuere vellet, ut semper peccare posset.

Hugo lib. 2. de anima.

Iuste puniuntur qui licitis abutunt, iustius vero puniuntur qui aliena rapere conant: sic satanas cōlum, sic prociplāstus perdidit paradysum.

Cassiodorus super Psalm. Dixit in sispens.

Occultam culpā sequitur aperta percussio, ut malis exterioribus interna puniantur, & cor publice corruat, quod latenter peccabat.

Seneca in Prouerbij.

Satis pœnarum est potuisse puniri, grauis tamen pœna est quem post facti pœnitet.

Aristoteles li. 10. Ethicorum.

Oportet bonos puocare ad virtutes per præmia, malos autem per pœnā insanabiles totaliter ex terminare. Valerius Max. lib. 1.

Lento enim gradu ad vindictam sui diuina pcedit, tarditatemq̄ supplicij grauitate compensat. Cicero pro Milone.

Et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccauerunt. Cicero lib. 1. de legibus.

At uero scelerum in hominēs atq̄ impietatum nulla expectatio est, itaq̄ pœnās lūit nō tam iudicij quæ quondā nūquā erant, hodie multifariæ nulla sunt, ubi sunt ficta, tamē pœsepe falsa sunt, ut eos agitet, insecteturq̄ furia nō ardētibus tedis, ut in fabulis, sed angore cōsocietæ, fraudisq̄ cruciatu. Idem lib. 2. de legibus.

Sceleris etiā pœna tristis, & præter eos, euentus qui sequuntur, per se ipsa maxima est.

Idem lib. 3. de legibus in fine.

Noxiæ par pœna est, ut in suo vicio q̄s plectatur. Idem lib. 3. de natura deorum.

Etem nec domus, nec res publica rōne q̄dā & disciplina designata videatur: si in ea nec recte factis præmia extant, nec supplicia peccatis. Paulus Orosius lib. 8.

Cōspiratorū ac sceleratorū, etsi paucitas contēni possit:

possit, tamen pertinaciā magna pœna afficienda est, ne malo exemplo cæteri moueantur.

Suetonius in Tiberio.

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Virgilius Aeneidos lib. 6.

Ergo exercentur pœnis. Vide supra in Infernus.

Lucanus lib. 5. Pharsaliæ.

Quicquid multis peccatur, multum est.

Horatius Sermomom li. 1. Satyra 3.

Ad sit

Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,

Nec scutica dignum horribili insectere flagello.

Horatius epistolarum li. 1. epistola 17.

Oderunt peccare boni uirtutis amore.

Oderunt peccare mali formidine pœne.

Iuuenis Satyra 2.

Sed illos.

Defendit numerus iunctoq̄ umbone phalanges.

Dantes lib. 1. cap. 1.

Et uedrai le dolorose strida:

Vedrai li antiqui spiriti dolenti,

Che la secunda morte ciaschun crida.

Et uedrai collor che son contenti

Nel foco, perche speren de uenire

Quando che sia, alle beate genti. Id est,

Et uidebis mœstos stridores:

Videbis antiquos spiritus dolentes,

Qui ad mortem secundam quisq̄ clamat.

Et cernes eos, qui sunt lati

In igne, quoniam sperant peruenire

Cum tempus fuerit, ad beatam turbam.

Dantes inferni Canti. 21.

Quendetta de dio, quanto tu dei

Esfer temuta. Id est,

Quindicta dei, quantum debes

Timeri.

Dantes purgatorij Cant. 21.

La diuina iustitia contra uoglia

Come fu al peccar, pone al tormento. Id est,

Diuina iustitia contra uoluntatem,

Sicut fuit ad peccandum, affert tormentum.

Dantes paradisi Can. ca. 6.

Multe uolte gia pianzeron li figli

Per la colpa del padre. Id est,

Sæpius olim doplorarunt filij

Propter culpam parentis.

Dantes paradisi Cant. 22.

La spada de qua su non taglia infreta,

Ne tarde mai al parer de collui

Che desfiando o temendo, la spetta. Id est,

Ensis supernus non cito uulnerat,

Nec tarde unquam, iudicio eius

Qui desiderans aut timens, operitur clement.

Pusillanimitas græce μικροψυχία. & pusillanimitas

pusillanimitas dicitur. Est autē pusillanimitas

virtus opposita magnanimitati per defectū,

quia deficit pusillanimitas a proportionē suæ potētiæ, dum recusat in illud tendere, quod est cō-

mensuratum suæ potētiæ.

Pusillanimitas est cōtraria magnanimitati scd̄m

defectum, p̄sumptio autē scd̄m excessum, ideo

uiraq̄ est peccatum, ex b. Tho. 2. 2. q. 130.

Pusillanimitas, sec. Arist. est vitij quo impotētes videntur animi ad foelicitatem in foelicitatemq̄, honorem & dedecus sustinendum.

Quadragesima græce τεσσαράκοντα. & quadragesimus dicitur. Ieiuniū ante Pascha, qd̄ quadragesima dicitur, fit quadraginta diebus, sicut a Christo, a Moysē, & Helia, quaduplici rō-

ne, vel quia secundum Grego. per hos quadraginta dies virtus decalogi, per libros quatuor sancti euangelij impletur. Vel quia dignum est, ut carnem nostram quaterdecies affligamus.

Vel quia in his offerre contēdimus decimas dierum. Vel quia secundum Augu. creaturæ inuisibili debetur ternarius numerus, sed creaturæ visibili debetur quaternarius, propter calidū, frigidū, humidū & siccū. Vnde si denarius numerus ducatur per quaternarium, qui competit corpori, p̄ quod administratio gerit, quadragesimum numerum conficit, ex b. Tho. 2. 2. q. 147. art. 5. & 4. Sent. dist. 15. q. 3. art. 3.

Quadratio græce τετραγωνία. & quadratus dicitur. Est autem quadratū figura rectilinea, orthogonia, habens omnia latera æqualia, secundum b. Tho. super Mete. lect. 8. co. 3.

Questio græce ἑρώτησις. & questio dicitur. Quod quadrupliciter, an est, quæ est, quid est, & propter quid est. Et duæ primæ reducuntur in eandē, & aliæ duæ in vnam aliā, ex b. Tho. super 7. Metaph. lec. 11. o. & Posteriorū li. 2. lec. 1. o. Dicitur autē questio a quæro, quod nihil aliud est q̄ quæ sit res aliq̄ inuestigare. A quæro dicuntur questores, qui præpositi sunt pecuniæ publicæ quærendæ, hi & vectigalia exigūt, & ærarij curā habēt. Hi aliquādo rebus capitalibus præerāt, & hi questores patricij dicebant, q̄rū lex 12. tabularū mētionē facit. Virg. Questor Minos vñā mouet. Itē a questus sit diminutiū questiculus, qd̄ significat lucellū, hoc est parvū lucrū.

Questus græce ἑρώτησις. & questus dicitur. Dicitur autem questus omne quod ex ope cuiuscunq̄ descēdit. Questus, p̄ socio. Est & questus sine diphthongo, de quo infra in Querela.

Qualitas græce ποιότης. & qualis dicitur. Est autē qualitas secundū quā quales dicimur, secundum Aristot. lib. Prædicament.

Qualitas p̄prie importat modū, i. determinationē substantiæ, vel scd̄m quod potētia materiæ determinat ad esse substantiale, & sic est differentia substantiæ. Vel ad esse accidentale, & sic est differentia accidentis, & prædicamentorū qualitatē, ex b. Tho. prima secundæ q. 49. art. 2.

Quando græce τότε dicitur, & quando dicitur. Est autē quādo id quod ex t̄p̄is adiacētia relinquitur, secundū Gilbertū Porretanū lib. 6. prin. Quādo est proportio relicta ex tempore, sec. bea. Tho. 4. Senten. dist. 16. q. 3. art. 1.

Quantitas græce ποσότης. & quantitas dicitur. Est autem quantitas secundum quam

quam quanti dicimur, secundum Aristo. lib. Prædicamentorum.

Quantitas est prima post substantiam, secundum b. Tho. prima secundæ q. 52. art. 1.

Quantitas duplex, scilicet continua et discreta. Continua ut linea, superficies, corpus, locus, tempus, et similia. Discreta, ut numerus et oratio, ex Aristo. lib. Prædicamentorum.

Querela græce *μωφδ* ut h. vel *ἐρωτες* ut d. et *ἐρωτις*. queror dicitur. Est autem queror verbum deponens, idem quod lamentor, diciturque à que et res: nam lamentando quereres sit, quæ nos agitet explicare solemus. Verum sine diphthongo scribitur, et corripit primam, ut differat à queror, quod est passivum huius verbi queror. Hinc querimonia pariter, quod idem est quod lamentatio, et questus pro lamentatione. Ovidius: Et quoties aliquos parat edere questus Sibilat, hanc illi vocem natura reliquit.

Quies græce *παύλα* ut h. et *παύομαι* quiesco dicitur. Est autem quies id quod est in re, de cuius aptitudine est ut moveatur, non tamen est motus, secundum Auicennam.

Quies est privatio motus in illo, de cuius aptitudine est ut moveatur, non tamen est motus, secundum Auicennam.

Quies quod proprie somnū significat, dicta quæsi, qui tibi es, et nullo alio negotio destineris. Tūc enim cæteris negotiis non vacamus cum dormimus. Propter quod etiam pro tranquillitate accipitur quies, à quo fit requies eiusdem significationis: et quietus, tranquillus: et quietudo quiesco et requiesco.

Sophocles in Electra.

ἔρως, πόνος τοι χυρὶς δουλέν ἔστιν ὄψιν. id est,

Vide, labore quidem sine nihil bene succedit.

De hac materia habes in Acedia, Labor, et Otiositas.

Rabies græce *λύσσα* ut h. et *λύσσω* ut d.

rabidus seu rabiosus dicitur.

Est autem rabies siue rabia, morbus canum, cum veluti furore quodam acti, huc atque illuc rapiuntur, nec ullum quietis locum inveniunt. Diciturque à rapiorapis, hinc rabiosi dicuntur. Hinc etiam rabio, is, verbum, quod est nimia ira, et quasi rabie agitor. Varro: Quid est quod latras? quid rabis? quid vis tibi? Cæcilius rabia rabere se ait. Alii rabiem quasi ruiem dictam volunt, à vocis raucitate, quam rabiosi emittunt simile canum latratui: veteres enim rauum obuium dixerunt. Vnde vox raua parum liquida. A rauus fit rauc, quod voce nimio clamore siue alia causa obtusam habet, et raucitas ipsa vocis obtusitas.

Rancor est displicentia contra aliquem propter quam desiderat vel querit quis malum alteri, et est filia Acediæ. Aliquando est filia iræ.

Rancor est indignatio contra inducentes ad diuinam, secundum b. Tho. 2. 2. q. 25. art. 4.

Rapina græce *ῥάπια* ut h. et *ῥάπια* ut d. rapax et

ῥάπια rapio dicitur. Est autem rapina rei alienæ per vim iniusta ablatio, se. b. Tho. 2. 2. q. 66. art. 8. o. Rapere proprie est cum impetu quodam et violentia auferre. Virgil. Rapas sine more Sabinas. Ponitur etiam pro vitare, et proprie est de virginibus. Et sic raptus ut est species Luxuriæ, est quando puella de domo patris violentè abducitur, ut corrupta matrimonio habeat, siue ei, siue parentibus violentia inferatur, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 15. art. 4.

Raptus quandoque est cum stupro, et quandoque sine eo, ut in raptu viduæ, vel nuptæ, vel corruptæ. Et quandoque stuprum est sine raptu, si defloratur virgo sine vi, ex b. Tho. ubi supra.

Raptus est illicitus concubitus cum violentia, secundum b. Tho. 2. 2. q. 154. art. 8.

Rapina, raptio, et raptus sic videntur differre, quod raptio ad personam refertur, rapina ad rem, raptus ad stuprum.

Rapacitas continetur sub Violentia, cum sit species eius, quæ violentia est filia auaritiæ, ex b. Tho. secunda secundæ q. 108. art. 8. c.

Raptor dicitur proprie qui rapit res immobiles, prædo vero mobiles. Vnde rapina dicitur de rebus immobilibus, depredatio autem de mobilibus et se mouentibus, ut animalibus et huiusmodi, secundum Ioan. An. Large vero raptores dicuntur omnes publicè et violentè res alienas depredantes, tam mobiles quam immobiles.

Rapina quid à furto differat, vide supra in Furto. David Psalm. 61.

Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere. Aug. li. 9. li. Exo. et hab. 14. q. 5. c. Poenale. Poenale est occulte auferre, multo maioris poenæ est visibiliter eripere: auferre ergo nolenti, siue occulte, siue palam habet præceptum suum. Furti enim nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permittit, qui furtum prohibuit, sed utique furti nomine in lege veteris testamētū, et rapinam intelligi voluit. A parte enim totū significauit, quicquid illicite rerum proximo auferatur. Ibidem cap. Si quid.

Si quid inuenisti, et non reddidisti, rapuisti: quantum potuisti, fecisti: quia plus non inuenisti: qui alienum negat, si posset et tolleretur deus cor interrogat, non manet. Aug. et hab. 14. q. 5. c. Forte aliquis. Forte aliquis cogitat et dicit: Multi sunt Christiani diuites, auari, cupidi: non habeo peccatum, si suum illis abstulero, et pauperibus dederō. Vnde enim illi nil boni agunt, mercedem habere poterō: sed huiusmodi cogitatio est diaboli calliditate suggeritur. Nam si totum tribuat pauperibus quod abstulerat, addit potius peccatū, quam minuat.

Augustinus de uerbis domini cap. 20.

Si in ignem mittitur qui non dedit rem propriam, ubi putas mittendus erit, qui inuasit alienam? si cum diabolo ardet qui nudum non vestiuit, ubi putas arsurus est qui expoliauit? Non nocent mala præterita, si non placent.

Augustinus in sermone dominica. 4. Quadragesimæ. Si poenale est clanculo auferre, multo maioris poenæ est

næ est violentè eripere.

Hiero. in lib. Leuit. et hab. 14. q. 5. c. Multi.

Multi sine peccato putant esse, si alienū quod inuenerint, teneant, et dicunt: Deus mihi dedit cui habeo reddere: discant hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inuenta non reddit.

Hieronymus ibid. c. Nemo qui.

Nemo qui rapit, moriens si habet unde reddat saluatur: si eos quorum fuit inuenire non poterit, ecclesiæ vel pauperibus tribuat.

Ambro. in lib. de bo. mo. et hab. 14. q. 4. c. Si quis.

Si quis usuram accipit, rapinam facit, vita non uiuit.

Ambrosius ibidem q. 5. c. Rapinam.

Rapinam emere non licet, nisi intentione, ut cui est ablata, restituatur.

Fulgentius tractans illud Matt. Omnis arbor, et c.

Si sterilitas in ignem mittitur, rapacitas quid mereatur: aut quid recipiet qui alienū tulerit, si semper ardebit qui de suo non dedit. Et si iudiciū sine misericordia erit illi qui non fecerit misericordiam, quale iudiciū erit illi qui fecerit et rapinam?

Rabanus super illud Matt. 16. Esuriui, et dedistis, et c.

Quid recipiet qui aliena tulit, si semper ardebit quod sua non dedit? Seneca epistola 75.

Nulli cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum.

Raritas græce *ἀραιότης* ut h. et *ἀραιόω* rarefco et *ἀραιός* ut d. rarus dicitur. Est autem rarum id cuius partes distant à se inuicem, secundum Aristot. li. Prædicamentorum.

Rarum est in quo parum est de materia sub magnis dimensionibus, densum vero e contrario. sec. b. Tho. 2. Sen. di. 30. q. 2. ar. 1.

Rarū interdū ponitur pro præfati, quoniam omnia præclara rara sunt. A rarus rarefco, i. rarus fio. A rarus fit rete ut placet Varroni, à quo reticulū diminituum, et irretio verbum, quod significat retineo, capio, et irretitum dicimus aliqua fraude aut blanditijs, aut dolo, quasi rete captum.

Ratio græce *λογος* ut h. et *λογίζομαι* ut d. rationabilis dicitur. Est autem ratio aspectus mentis quæ bonum malumque discernit, virtutes eligit, deum diligit, secundum Augustinum lib. de spiritu et anima.

Ratio est natura intellectualis obumbrata, sec. b. Tho. 1. Sen. di. 3. q. 4.

Ratio et intellectus non sunt idem, quia ratio quandoque est recta, et quandoque non recta, tamen in speculatiuis, quod in practicijs: sed intellectus semper est rectus, secundum eundem. 1. Sen. di. 1. q. 1. art. 1. et 4.

Ratio et intellectus non distinguuntur, sicut duæ potentia, sed sicut diuersi actus eiusdem potentia: quia intelligere est intelligibile veritatem simpliciter apprehendere. Ratio cinari autem est procedere de vno intellectu ad aliud intellectum ad veritatem intelligibilem cognoscendam, secundum eundem. 1. parte. q. 79. art. 8. Hinc ratiocinatio quod est discursus intellectus ab vno in aliud, à principio ad conclusionem, ut in syllogismis et consequentijs.

Ratio ut est pars prudentiæ est discursus intelle-

ctus, quo applicantur vniuersalia principia agibilia ad particularia, varia et incerta agibilia. Et sic componit Macrobius ex sententia Platonis.

Ratio distinguitur in superiorem et inferiorem, secundum diuersa officia. Nam ratio superior est quæ intendit internis conspiciendis, aut consulendis. Concipiendis quidem, ut secundum quod ea in seipsis speculat. Consulendis vero secundum quod ex his accipit regulas agendorum. Ratio inferior est quæ intendit temporalibus rebus, ex Aug. lib. 12. de Trinitate.

Ratio est motus animi vera à falsis distinguens, à qua sit ratiocinatio, quæ à græcis syllogismus, *συλλογισμός* ut d. dicitur.

Rationem habere, si cum genituo iungitur, est habere respectum, ut habenda est ratio honoris. Si cum ablatiuo cum præpositione cū, est habere negotium. Cice. Rationem habet cū terra, quæ nunquam recusat imperiū. Aug. cō. Manichæos. Si ratio consentiat, ut quod libido comonet faciem esse decernat, ab omni vitia beata, tanquam de paradiso expellitur homo, et iam peccatū imputat, etiam si factum non sequatur, quia rea tenetur in confessione conscientia. Cassio. lib. 3. epistola. 52.

Paucos ratio capit ac probabilis oblectat intentio. Illud potius turba dicitur, quod ad remissionem curarum constat inuentum. Lat. Fir. li. 6. cap. 4.

Semper ita viuamus, ut rationem nobis reddendam arbitremur. Idem lib. 7. cap. ulti.

Nam quicumque rationem hominis abiecerit, hæc præsentia secutus in humum seipsum prostrauerit, desertor domini, et imperatoris et patris sui, puniatur. Intendamus igitur iustitiæ, quæ nos inseparrabilis comes ad deum sola perducet, et dum spiritus hos regit artus infatigabili militia deo militemus: stationes vigiliæque creberrimas congruamur cum hoste, quem nouimus fortiter, ut victores ac deuicti aduersario triumphantes præmium virtutis, quod ipse promissit, à deo consequamur. Seneca epistola 68.

Sola ratio incommutabilis et iudicij tenax est. Non enim seruit, sed imperat sensibus.

Seneca epistola 76.

Bona illa sunt vera, quæ ratio dat, ac sempiterna quæ cadere non possunt ac decreescere quidem, aut minui. Cætera opinione bona sunt, nomen quidem habent commune cum veris, proprietas autem bona in illis non est. Ibidem.

Ama rationem, huius te amor contra durissima armabit. Seneca epistola 77.

In homine quidem optimum ratio est, hac antecedit animalia, deos sequitur. Ratio autem perfecta bonum proprium est, cætera illi cum animalibus satis communia sunt: valet homo, et leones: formosus est, et pauones: velox est, et equi, et ideo in his omnibus vincitur. Ibidem.

Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit: hæc autem vnum bonum est, quo vno beatus efficitur, scilicet, virtus.

Aristoteles lib. 1. Politicorum.

Homines

Homines ratione & intellectu vigentes, naturaliter domini sunt, & rectores aliorum.

Idem epistola ad Alexandrum.

Eos qui viuunt ratione, & cum hac omnia volūt agere, tanquā bonos & optimos existentes laudamus. Eos autem qui sine ratione aliquid faciunt, tanquam crudeles, & rudes, & bestiales existentes odimus. *Idem lib. 1. Metaphysica.*

Hominum genus arte, & rationibus viuunt.

Idem lib. 1. Ethicorum.

Ratio semper deprecatur ad optima.

Idem in epistola ad Alexandrum.

Sicut dux est saluator exercitus, sic ratio eruditio nis vitæ est dux animæ. *Cicero lib. Officiorum.*

Ratio ergo hoc postulat, ne quid insidiosè, ne qd simulat, ne quid fallaciter. *Idem li. 2. Tus. quest.*

Sed p̄sto est domina omnium & regina ratio, quæ connexa per se, & progressa longius fit perfecta virtus. *Ibidem.*

Fortes em̄ nō modo fortuna adiuuat, vt est in veteri proverbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdā p̄ceptis cōfirmat vim fortitudinis. *Ibidem.*

Est enim animus in partes distributus duas, quarū altera rōnis est particeps, altera expers. Cum igitur vt nobis metipsis imperemus: hoc præcipiē, vt rō coerceat temeritatē: in animis oīm est fere natura molle quiddā, demissum, humile, eneruatū quodāmodo et largū, senile, sed aliud nihil, humile deformius: sed p̄sto est domina oīm & regina ratio, quæ cū nexa per se, & p̄gressa longius fit perfecta virtus: hæc vt impati illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro.

Idem in Paradoxis.

Irrideat si quis vult, plus apud me vera rō valebit, q̄ vulgi opinio: neq; ego vnq̄ dicā illū bona perdidisse, si quis pecus aut suppellectilē amiserit: nec nō sepe laudabo illū sapiētē Biantē, cuius cū patriā Prienē accepisset hostis, ceteriq; ita fugerēt, vt multa de suis rebus se cū asportaret: cū esset ammonitus a q̄dā, vt ipse idē faceret. Ego vero, inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto: ille hæc ludibria fortunę, nec sua quidem putauit, quæ nos etiam appellamus bona.

Idem Rhetoricorum veterum lib. 1.

Domus ea quæ rōne regit oibus est instructior rebus, q̄ ea quæ temere & nullo cōsilio administratur. Exercitus is cui præpositus est sapiēs & callidus imperator, oibus partibus cōmodius regitur, q̄ is qui stulticia & temeritate alicuius administratur. *Idem de legibus lib. 2.*

Lex vera atq; princeps apta ad iubendū, & ad vetandū est ratio recta. *Idem de Nat. deo. li. 2.*

Nihil est mente & ratione melius.

Idem de fini. bono. & malo. lib. 4.

Rationis perfectio est virtus.

Quintus Curtius de gestis Alexandri li. 4.

Nihil aut̄ pōt esse diuturnū, nisi cū subest ratio.

Reatus græce *ῥεῦσις*. *reus* dicitur. Est autem reatus obligatio ad p̄nam propter peccatum, se. b. Tho. 2. sen. di. 30. q. 1. art. 2.

Reatus aliquando sumitur pro culpa, aliquādo p̄

p̄na, quia est mediū quodāmodo inter vtrūq; secundum eundem 2. sen. di. 42. q. 1. art. 2.

Reconciatio græce *ἀλλοτρίωσις*. *reconcilio* dicitur. Est autem reconciliatio amicitie reparatio, se. b. Tho. 4. sen. di. 15. q. 1. art. 5. Venit autem reconciliatio a reconciliare, quod est in gratiam restituere, quous. s. amici qui interposita aliqua offensa aliquādiu fuerint, in pristinam redeūt beneuolentiā ac familiaritatem. Venit aut̄ a concio, quæ quid sit, videtur supra in Concio. Hinc fit vt concilium, multitudo populi consulendi gratia congregata, a q̄ conciliabulū locus in quo conciliū cōgregatur.

Matthæus in Euangelio cap. 5.

Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recortatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.

August. super Mat. 5. Vade prius reconciliari &c.

Si absens est, vade non pedibus corporis, sed animo humili te, p̄sternas, in cōspectu eius cuius oblaturus es: si p̄sens est reuocādus ad amorem ab eo veniam petendo, si eum læsisti, vel sit læserit, dimittendo cordis rancorem.

Augustinus in sermone consecrationis ecclesie.

Si ad mēsam cuiusq; potētis hominis nemo p̄sumit cum scissis vestibus & inquinatis accedere, q̄to magis a cōuiuio æterni regis, i. ab altari domini debet se vnusquisq; inuidiæ, vel odiū veneno percussus, iracundiæ furore repletus, cum reuerentiā & humilitate subtrahere, propter illud quod dicitur: Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuū. Et iterū: Amice quō huc intrasti, non habēs vestē nuptialem?

Gregorius li. 4. Dialogorum.

Sciendū q̄ ille recte delicti sui veniā postulat, qui prius hoc quod in ipso delinquitur, relaxat. Munus enim nō accipitur, nisi ante discordia ab animo pellat, dicēte veritate: Si offers munus tuum, &c. Qua in re pensandū est, cū omnis culpa munerē saluatur, q̄ grauis est culpa discordiæ, q̄ nec munus accipitur, nec proximus reconciliatur. Debemus itaq; ad proximū quāuis longe positum, longeq; disunctum, mente ire, eiq; animum subijcere, humilitate, ac beneuolentia placare.

Ioannes Chrysostomus super illud Matth. Vade prius reconciliari. &c.

Si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare: si verbis, si factis, factis: non enim quem factis læsisti, sine factis placaueris. Sine causa oras ad deum, sine causa elemosynas facis de rebus quibus alios spoliasti. Quid enim prodest si vnus ad deum pro te orat, & alius aduersum te deum interpellat: iuxta illud Ecclesiastici. 34. Dona ini quorum non probat altissimus.

Ioan. Chrysostomus lib. de compunctione cordis, tractans illud Matth. 6. & dimitte nobis.

Si tantum mō non lædas eū qui te læsit, auertas tū te ab eo nec libenter cum videas, manet sine dubio vuln⁹ in pectore, & dolor augefcit in corde: quod

quod si est, nondum vtiq; quod Christus mandauit, expletur. Nunquid tu ita vis propitiū tibi fieri deū, vt non te quidem lædat, auertat se tamen a te, & peccatorum tuorum memoriam teneat, & videre te nolit: igitur qualem vis erga te esse deum cum delictorum veniam poscis, talē te exhibere debes his qui deliquerunt in te.

Isidorus de summo bono lib. 3.

Frustra propitiari sibi deum querit, qui cito placari in proximum negligit.

Seneca lib. de moribus.

Dissentis ab alijs, a te reconciliatio incipiat, cum ignoscis, ita beneficium tuum tempera, vt nō ignoscere videaris, sed absolvere, quia grauisimum p̄næ genus est, cōtumeliosa venia.

De hac materia habes supra vbi Pax.

Redargutio græce *ἐλεγχο*. *redarguo* dicitur. Estq; idem quod correctio vel reprehensio.

De hac materia vide supra in Correctio.

Regnum græce *βασίλει*. *regno*, et *basilica*. *rex* dicitur. Vnde regnatiua prudentia, quæ dirigit principem in ordine ad regnū, secund. b. Tho. secunda secund. q. 50. art. 1. De hac materia habes supra vbi princeps, & infra vbi Tyrannus.

Regnū a regendo dicitur, ideo qui alios sub sua prouidentia habet, regnum dicitur habere, ex b. Tho. 4. sen. di. 49. q. 1. art. 2.

Relatio græce *ἀναφορά*. *relatio* dicitur. Est autē relatio ordo vnus rei ad aliam, sec. bea. Tho. in quæstionibus de potentia dei, quæ. 7. art. 9. c.

Relatio a refero descendit, quod aliquid referat, sine quo nec ipsum quidē possit consistere, vt pater & filius, dominus & seruus: hæc quidē relatiua sunt, quia nec pater esse potest nisi filium habeat, nec dominus nisi seruū, & talis respectus (vt ita dicam) relatio vocatur.

Religio græce *ῥησις*. *religiosus* dicitur. Est autē religio quæ superioris cuiusdā nature, quā diuinā vocat, curā ceremoniamq; affert, sec. Cic. lib. 2. Rhe. Religio nihil aliud est quam cultus diuinus, se. Aug. lib. 10. de ciuitate dei.

Religio est qua se anima vni deo, vnde se peccato subreperat, reconciliatione ligat, sec. Aug. li. de quantitate animæ.

Religio est studium sapientiæ, secundum eundem libro de vera religione.

Religio dicta est, eo q̄ per eā vni soli deo religamus animas nostras ad cultum diuinum animo seruiendi, secundum Isidorū lib. 18. Etymo.

Religio dicitur a relegendo deum quem amiseramus negligētes, secundū Aug. li. 2. de Ci. dei.

Religio. i. cultus dei quatuor nominibus nūcupatur: duobus apud Græcos, quæ sunt latrīa & theosebia. i. cultus diuinus vel bonus: & duobus Latinis, sed differūt: quia theosebia respicit cultum dei interiorē, qui proprie pertinet ad virtutes theologicas: Latrīa vero respicit

exteriorem seruitutē, quæ pertinet ad iustitiam, ex b. Bonauentura 1. sent. dist. 9. q. 2. art. 3. Religio dicta a relegendo, secundū Cicero. li. de Nat. deorū, cuius verba sunt hæc: Qui autē oīa quæ ad cultū deorū pertinerent, diligenter retractarent & tanq̄ relegerent, dicti sunt religiosi a relegendo.

Religio est per quam reuerenti famulatu ceremoniæ diuini cultus exercentur, secundum Ciceronem libro 1. de Natura deorum.

Iacobus in Epistola, cap. 1.

Si quis autem putat se religiosum esse, nō refrenans linguam suā a malo, sed seducēs cor suū, huius vana est religio. Religio munda & immaculata apud deum hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatū se custodire ab hoc seculo.

Aug. de communi vita clericorum, & habetur. 12.

quæst. 1. ca. Non dicatis.

Cum huius nostræ congregationis fratres non solum facultatibus sed voluntatibus proprijs in ipsa ordinis susceptione renuntiauerint, & se per promissam obedientiam penitus aliorū potestati & imp̄ijs in Christo & p̄ Christo subdiderint, certū est eos nihil habere, possidere, dare vel accipere, sine superioris licentia debere, qd si propinquus vel amicus vel quilibet fratru cuiquā aliquid offerre voluerit, primo quidem priori insinuetur, & sic suscipiatur si ipse mādauerit, de quo tamē nihil fiat aliunde, nisi quod priori placuerit.

Aug. lib. de opere monachorum.

Amputetis occasionem turpiū nundinarū, quibus existimatio vestra lædiū, & infirmis of fendiculū ponitur, & ostendite hominibus nō vos in otio faciliē victū, sed per angustam et arctam viam regnum dei quærere.

Aug. ad Eudoxium, & hab. 16. quæ. 1. ca. Vos autem.

Vos autē fratres hortamur in domino, vt propositum vestrū in domino custodiatis, & vsq; ad finē vitæ perseueretis: ac si qua opera vestra mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auda suscipiatis, nec blandiēte desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis deo, cū mansuetudine portātes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet māsuetos vias suas: nec oriū vestrū necessitatibus ecclesiæ præponatis, cui parturienti si nulli boni ministrare vellēt, quomodo nasceremini nō inueniretis.

Hiero epist. 34.

Licet paruulus ex collo p̄deat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus vbera quibus tenuit mater ostendat, licet in limine pater iaceat, per calcitruū perge patrē, & sicis oculis ad vexillū crucis euola, solū pietatis genus in hac re esse crudelē: gladiū tenet hostis vt me perimat, & ego de matris lachrymis cogitabo: propter patrē Christi malitiā deserā, cui etiam sepulturam Christi causa nō debeo!

Hiero. epist. 95. loquens ad Nepotianum.

Exuruis monasteria, multus a te per insulas Dal

V matie

matia pauperum numerus sustentatur, sed melius faceres, si ipse sanctus inter sanctos viueres
Hiero. epi. 34.

Obsecro itaque iterum atque iterum repetens moneo, ne affectum clericatus genus antiquae militie putares, nec lucra seculi Christi militia quaeras, nec plus habeas quam quando clericus esse coepisti.
Ibidem.

Procuratores atque dispensatores domorum alienarum clericis quomodo esse possunt, qui proprias iubentur contemnere facultates?
Hier. epi. 41. ad Oceanum.

Foeminarum cum clericis nullo pacto coniuncta permittitur conuersatio.
Hiero. ad Eustochium.

Sunt aliqui de ordine nostro homines, qui ideo ad presbyteratum et diaconatum ambiunt, ut mulieres licetius videant, omnibus his cura de vestibus si bene oleat, super laxa pelle non folleat, crines calamistro rotent, digitum annulis radiant.
Ibidem.

Tales cum videris, spoliis aestimato, non clericos.
Idem epi. 34. ad Nepotianum.

Hospitalium tuum autem aut raro mulieres terant.
Ibidem.

Nec sub eodem tecto manseris, nec in preterita castitate confidas: nec David sanctior, nec Salomone fortior, nec Salomone potes esse sapientior, qui tamen lapsi sunt per mulieres.

Idem epi. 41. ad Oceanum.
Prima tentamenta sunt clericorum, frequens foeminarum accessus.
Ibidem.

Quid tibi cum foeminis, qui cum domino ad altare famularis?
Idem ad Paulinum. et ha. 16. qu. 1. ca. Si cupis.

Si cupis esse quod diceris, monachus, i. solus, quid facis in urbibus?
Ibidem.
Habeo simplicitatem columbae, ne cuiquam machineris dolos: et serpentina astutia, ne aliorum supplanteris insidijs. Non multum distat in vitio, vel decipere posse, vel decipi Christianum: quem senseris tibi aut semper aut crebro de nimis loquentem excepta elemosyna quae indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto quam monachum, praeter victum et vestimentum et manifestas necessitates nihil cuiquam tribuas, ne filiorum panes canes comedant.

Hiero super Matth. lib. 4.
Latro est domum dei conuertit in speluncam latronum, qui lucra de religione sectatur: cultus eius non tam cultus dei quam negotiationis occasio est.
Idem in epi. ad Marcum.

Pudet dicere de cauernis cellularum, urbem damnatam in sacco et cinere, veluti de ipsis sententiam ferimus. Quid facit sub tunica poenitentis regius animus, qui alios vult regere et alios iudicare, et a nemine regi, et a nemine iudicari.
Idem in epi. ad Heliodorum.

Sunt ditiores monachi quam fuerant seculares, possident opes sub Christo paupere, quas sub locuplete diabolo non habuerant: et sustinet eos ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante mentem

dicos. Nepotianus noster aurum calcans cellulam confectatur.
Hiero. in epi. ad Rusticum.
Aegyptiorum monasteria hunc tenent morem, ut nullum absque opere aut labore suscipiant, non tam propter victus necessitatem, quam propter animae saluationem.

Idem ad Nepotianum, de seipso loquens.
Natus in paupere domo, et in tugurio rusticano, qui vix milio et pane cribrato rugientem satiare ventrem poteram, nunc similia et mella fastidio.

Amb. de fuga seculi, et ha. 12. qu. 1. ca. Cui portio.
Cui portio deus est, nihil debet curare, nisi deum, ne alterius impediat necessitatis munere, quod enim ad alia officia conferitur, hoc religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur: haec enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, et quaedam alienatio charissimorum, ut suis se abneget, qui seruire deo elegerit.

Grego. in prologo Mora.
Cuncta sollicite fugiens portum monasterii peti, et relictis quae mundi sunt, ut frustra tunc credidi, ac ex huius naufragio nudus euasi, quia ei plerumque nauem incaute religatam etiam destitit. Littoris vnda excutit, cum tempestas excreuit, repente me sub praetextu ecclesiastici ordinis in causarum secularium pelago reperi, et quicquam monasterii, qui habendo fortiter tenui, quam stricte tenenda fuerit, perdendo cognoui.

Grego. lib. 31. Moral.
Quia terreni principes magna se deo humilitate subternunt, prauis homines non ad fraudis argumenta vertuntur, quia enim illos religionem reuereri conspiciunt, ipsi cultum religionis assumunt, et bonorum vitam sub despectu vestibus, iniquis operibus premunt. Mundi quippe dilectores sunt, qui hoc in se quod homines venerantur ostendunt, atque eis qui vere se despiciunt, non mentis sed veste copulantur, quia praesentem gloriam amantes assequi non possunt, cum despicientes sequuntur, honores enim fugiunt, ut honoribus obuiant.
Ibidem.

Multi de inchoata iustitia laudari appetunt, praesse ceteris melioribus concupiscunt, quos plerumque dum iuxta votum praesens prosperitas sequitur, multo plus quam fuerant de sanctitatis habitu peiores fiunt.

Idem super Ezechielem home. 9.
Saepem de vita proximorum querimus, mutare locum conamur, secretum vite remotioris eligere videlicet ignorantes, quia si desit spiritus, non adiuuat locus. Iste enim Loth de quo loquimur in Sodomis sanctus extitit, in morte peccauit, quod autem loca mentem non muniunt, ipse humani generis primus testis pariter, qui in paradiso cecidit, sed minus sunt omnia quae loquimur extra, nam si locus saluare potuisset, Satan de caelo non caderet.

Grego. Fortunato episcopo Neapolitano. et ha. 19. qu. 3. ca. Monasterijs.

Monasterijs omnibus fraternitas vestra districtius interdicit, ut eos quos ad conuersionem suscepimus, priusquam biennium in conuersione compleue

compleuerint, nullo modo audeant transgrediri: sed hoc spatium vitae et mores eorum sollicite comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegit: nam dum graue sit inexpertos hominum obsequijs sociari, quis possit dicere, quanto sit grauius ad dei seruitum improbos applicare. Miles vero si conuertere voluerit priusquam nobis renuntietur, nullus eum sine nostro consensu qualibet praesumat ratione suscipere.

Grego. Aug. Anglorum episc. et ha. 12. qu. 1. cap. Quia tua. §. Communiter.

Communiter autem viuentibus iam de faciendis portionibus vel exhibenda hospitalitate, et adimplenda misericordia a nobis quid erit loquendum, cum omne quod superest necessitatibus in causis pijs ac religiosis erogandum est, domino magistro omnibus dicente: quod superest, date elemosynam, et omnia munda sunt vobis, *Laetan. Firmia. lib. 4. ca. 26. diu. insli.*

Apparet nullam aliam spem vitae homini esse propositam, nisi ut abiectis vanitatibus et errore miserabili, deum cognoscat et deo seruiat, nisi huic temporalium renuntiet vitam, ac se rudimentis iustitiae ad cultum religionis instituat. Hac enim conditione gignimur, ut generati nos deo iusta et debita obsequia praestemus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur: hoc vinculo pietatis obstricti deo et religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit. *Idem lib. 6. cap. 1. et 2.*

Non enim religio coelestis constat ex rebus corruptis, sed ex virtutibus, et eo cultu qui oritur in coelo, in quo mens coelestis seipsam deo immaculatam victimam sistit. Quisquis igitur praecipis coelestibus obtemperauerit, hic cultor est veri dei, cuius sacrificia sunt, mansuetudo animi et vita innocens, et actus boni: quae omnia qui exhibet, toties sacrificat, quoties bonum aliquid ac pius fecerit. Itaque in aram dei, quae vere maxima est, quae in hominis corde collata inquinari non potest sanguine, iustitia imponitur, pauca fides, innocentia, castitas, abstinentia: hic est verissimus ritus, haec illa lex dei, ut a Cicerone dictum est, praecleara et diuina, semper quae recta et honesta iubet, vetat praua et turpia, cui parentem sanctissimam ac certissimam legem, iuste ac legitime necesse est viuere: cuius legis pauca equidem capita in sequentibus ponam: si quis autem omnia comprehendere volet, ex fonte ipso petat, unde de riuus iste manauit.

Idem lib. de ira dei. cap. 11.
Religio esse non potest, ubi metus nullus est.

Isidorus in synonymis.
Professione tua habitu et incessu demonstra, ut sit in gressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu grauitas, in incessu honestas.

Idem de summo bono lib. 3.
Qui ad ostensionem sanctitatis pretendit, ut alijs quam praesse desideret, ille non est discipulus Christi, sed prauitatis sectator existit: quia non pro deo, sed seculi honore studet portare crucis laborem

Isidorus. et ha. dist. 81. cap. Valet.
Valet interdum conuersis pro salute suae animae mutatio loci: plerumque nam, dum mutat locus, mutat mentis affectus: congruum ergo et inde etiam corpora liter euelli, ubi quique illecebris deseruiuit: nam locus ubi quique praeuixit, in aspectu mentis apponit, quod sepe ibi quisque cogitauit vel gessit.
Bernard. homel. 4. super Misus est.

Video (quod non parum doleo) post spretam seculi pompam nonnullos in schola humilitatis superbiam magis addiscere, et sub alis mitis humilisque magistris grauius insolescere, et impatientes amplius fieri in claustro, quam fuissent in seculo.
Ibidem.

Plerique in domo dei non patiuntur in contemptu haberi, qui in domo sua non nisi contemptibiles esse poterant, ut qui videlicet ubi a pluribus honores appetunt, ibi locum habere non meruerunt, saltem ibi honorabiles videantur, ubi ab omnibus honores contemnuntur.

Hugo de claustro anime lib. 1.
Abundans est pauperi religio, mediocri sufficiens, tolerabilis diuiti: infirmis larga, delicatis copatiens, fortioribus moderata: poenitentibus misericors, peruersis seuera, bonis optima: haec sunt beneficia religionis.

Macrobius saturnaliu lib. 3.
Religiosi sunt, qui facienda et vitanda discernunt.
Valerius maxim. lib. 1. titu. de religione.

Tamen autem studium antiquis, non solum seruandae sed etiam amplificandae religionis fuit, ut florentissima tum et opulentissima ciuitate decem principum filij senatus consulto singulis Etruriae populis praecipienda sacrorum disciplinae gratia traderent.
Valerius maximus lib. 3.

Publica religione consecrata virtus, nulla priuata laudatione indiget.
Cicero lib. 2. de legibus.

Ad diuos adeunto caste, pietatem adhibeto, opes amoueto: quod secus facit, deus ipse vindex erit.
Ibidem.

Caste iubet lex adire deos, animo videlicet in quo sunt omnia: nec tollit castimonia corporis: sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpore praestet, obserueturque, ut casta corpora adhibeant, multo esse in animis id seruandum magis: nam illud vel aspersione aquae, vel dierum numero tollitur: animi labes nec diuturnitate vanescere, nec manibus ullis elui potest.
Ibidem.

Afferit enim haec opinio religionem utilem ciuitatibus: siquidem et illud bene dictum est a Pythagora doctissimo viro: Tum maxime pietatem et religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam daremus: Et quod Thales, qui sapientissimus inter septem fuit, homines existimare oportere deos omnia cernere. Deorum omnia esse plena. Fore enim omnes castiores, veluti quo infans esset maxime religiosus. Est enim quaedam opinio species deorum in oculis, non solum in membris: eandemque rationem loci habent in agris.

Ibidem.

Cum consulerent Athenienses Apollinem Pythium quas potissimum religiones tenerent, oraculum editum est, eas quæ essent in more maiorum: quo cum iterum venissent, maiorumque morem dixissent sæpe esse mutatum, quæsiuissentque, quæ morè potissimum sequerentur et varijs, respondit, optimum. Et profecto ita est, ut id habendum sit antiquissime, et deo proximum, quod sit optimum. Ibidem.

Pœna vero violatæ religionis iustam recusatio nem non habet.

Cicero de Natura deorum, lib. 2.

Cultus autem deorum est optimus, idemque castissimus atque sanctissimus, plenissimisque pietatis, ut eos semper pura, integra, incorrupta et mente et voce veneremur. Ibidem.

Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinent, diligenter retractarent, et tamquam relegerent, sunt dicti religiosi ex relegendis, ut eligentes ex eligendo, tamquam à diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes.

Idem lib. 2. de diuinatione in fine.

Nec enim superstitione tollenda religio tollitur. Ibidem.

Nam et maiorum instituta tueri sacris caerimonijsque retinendis sapientis est. Ibidem.

Quamobrem ut religio propaganda etiam est, quæ est coniuncta cum cognatione naturæ, sic superstitionis stirpes omnes ejiciendæ.

Isocrates ad Demonicum ser. admonitorio.

Προσέειπεν δὲ τὸν δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς, μὴ μόνον θύειν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα ἐκτελεῖν, καὶ τὰς ἐπιτάγας τοῦ θεοῦ ἡμεῖς χρυσάων ὑποπαίειν. τὸ δὲ ἔργον τὸ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν ἀνθρώπου. Id est,

Primum quidem igitur cole quæ ad deos, non solum sacrificans, sed iuribusque permanens. Illud quidem enim pecuniarum abundantia signum, hoc autem morum probitatis coniectura. Ibidem.

Ὁ δὲ θεὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Perimander.

Ὁ δὲ θεὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Menander.

Ὁ δὲ θεὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Id est,

Mortalis natus ne querat sapere supra diuina. Idem.

Ὁ δὲ θεὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Id est,

Deum cole, et omnia facias diuine. Idem.

Ὁ δὲ θεὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Id est,

Pro religione et loquere et discere. Idem.

Dantes Paradisicant. 22.

Pier comincio senza ora et senza argento,

Et io cum oratione et con digiuno,

Et Francesco il humilmente el suo conuento.

Et se guardi el principio di ciafumo,

Poscia riguardi lha doue e transcorso,

Tu vederai del biancho facto bruno. Id est,

Petrus incepit sine auro et sine argento,

Et ego cum oratione, cum ieiunio.

Et Franciscus humiliter suum conuentum.

Et si respicis principium cuiuscunque,

Et tandem respicis quo peruenierit,

Videbis ex albo nigrum factum.

Remedium græce φάρμακον. dicitur. Remedium autem duplex contra malum, scilicet, im-

pediens futurum et remouens malum præsens, ex bea. Tho. prima Secunda, q. 42. art. 6.

Reminiscencia græce ἀνάμνησις. dicitur. Est autem reminiscencia inquisitio eius, quod excedit à memoria, et prior ea est tantum in parte sensitiua, et tantum in homine, secundum b. Tho. prima parte, q. 78. art. 4.

De hac materia habes supra in Memoria.

Remuneratio græce ἀντιμισθία. dicitur. Est autem remuneratio idem quod retribuio.

Ren græce νεφρός. dicitur. Renes autem, ut Varro placet, dicti sunt quod inde riuus obsecni humoris oriantur.

Renuntiatio græce ἀπαρτίωσις. dicitur. Est autem renuntiatio rei, vel iuris proprii facta scienter legitima refutatio, ut habetur 7. q. 1. c. Quampericulosum.

Renuntio aliquando pro nuntio accipitur. Seruius Sulpitius: Postquam mihi renuntiatum est de obitu Tullie filie tuæ. Aliquando pro renouo, unde renuntiatio de qua supra.

Reprobatio græce ἀποδοκιμασία. dicitur. Reprobo, et ἀποδοκίμω. dicitur. Reprobatio dei est pars providentiæ, respectu eorum qui exciderunt à beatitudine, sicut prædestinatio respectu eorum, qui diuinitus ordinantur ad eam, secundum b. Tho. 1. parte q. 23. art. 3. ca. Est autem reprobo compositum à probo, sicut comprobo eius oppositum.

Reptile græce ῥέπιον. dicitur. Est autem reptile animal, cuius corpus non multum eleuatur à terra, per instrumenta motus, sed repit vicofarum, ut serpens: Vel vi annulorum, ut annulosa: Vel vi oris, ut quidam vermibus: Vel vi pennularum, ut pisces, ex bea. Tho. prima parte, q. 72. art. 2.

Reptile dicitur à repto, quod est frequentatiuum à repo.

Requies græce ἀνάπαυσις. dicitur. Est autem requies laboris intermissio, quæ omnino in hominum vita necessaria est, ut testatur Aristot. lib. Ethicorum 4. cap. 8.

Quid in epist. Phedra ad Hippolytum.

Quod caret altera requie, durabile non est,

Hæc reparat vires, seseque membra leuat.

Res græce ῥεσ. dicitur. Significat autem res statum ac conditionem, unde res publica et res priuata dicitur, res mea, tua, bona, male vocantur. Cicero: Id enim rebus nostris minime conducebat, hoc est, statui nostro. Aliquando res est quæ à persona distinguitur, unde argumentorum loci sunt à rebus et à personis. Interdum pro commercio. Ut res est mihi cum homine iniusto. Nonnunquam pro causa, ut ea re, qua de re, quamobrem, id est propter quæ causam, ea de re, ob eam causam, ab re, sine causa. Res comperendinata dicitur, cum causa, hoc est iudicium in diem tertium constitutum est. Res

Resimperium aliquando significat. Virgilius: Postquam res Asiæ.

Respectus græce ἀντίθεσις. dicitur. Est autem respectus ratio qua ad aliquid agendum mouemur. Plinius: Nāq; eo respectu comotus abscesserat. Interdum significat ipsam retrospectionem. Plau. Et me respectu terruit. Dicitur autem à respicio, quod est retro aspicio siue rursus aspicio.

Respublica græce πολιτεία. dicitur. Est autem respublica paucorum potestas, in qua censum magistratus declarant, sec. Arist. li. 1. Rhetor. Respublica est institutio ciuitatis circa magistratus honoresque publicos, quemadmodum debeant impartiri, et in quo potestas autoritasque summa debeat consistere, et qui sit finis cuiusque societatis, secundum Aristotelem li. 4. Rhetorici.

Respublica est res populi, sec. Aug. li. 1. de Ci. dei.

Respublica est quoddam corpus copaginatū ex membris quod diuini muneris beneficio animat, et summæ æquitatis agitur nutu, et regit quodam lumine rationis, secundum Plutarchum in institutu. Traiani. Isocrates ad Demonicum.

Ἡ δὲ πόλις ἡμεῶν ἀπὸ πολλῶν καὶ πολλοῦ χρόνου ὡς ἀλλοτρίη, ἀλλὰ ἐκείνη ἡ πόλις, ἡμεῖς δὲ χρυσάων καὶ τῶν ἄλλων ὡς ἀλλοτρίων ἐσμὲν. ἡ πόλις δὲ ἡμεῶν ἡμεῖς ἐσμὲν. Id est, A communibus administrationibus discede non ditior, sed gloriofior. Multis enim pecunijs præstantior à multitudine laus.

De hac materia habes supra ubi amor patriæ, et ubi patria.

Restitutio græce ἀποδοχή. dicitur. Est autem restitutio in pristinum statum impositio, ut habetur ff. de verbo. sig. l. restituere.

Restitutio est actus iustitiæ commutatiue, quia aliud videtur esse, quam aliquem statuere in possessionem rei suæ, secundum bea. Thom. secunda Secunda q. 41. prin.

Restitutio à restituo fit, restituo autem à statuo. Est autem restituere modo reddere. Terent. Gnatum ei restituit: Modo in pristinum statum reducere, Iustinus: Hunc regno à patre priuatum filius restituerat. Hinc restitutio ipsa repositio dicitur. Caius Iuriscōsultus: Restituere, inquit, plus est quam exhibere. Nam exhibere est præsentiam corporis præbere, restituere vero est etiam possessorem facere, fructusque reddere.

Resurrectio græce ἀνάστασις. dicitur. Est autem resurrectio à morte ad vitam reparatio. Vel sic: Resurrectio est ab eo quod cecidit et dissolutum est, iterata vnio.

Resurgo componitur ex re et surgo: surgo autem ex sursum et rego, quod proprie significat erigor. Surgere etiam pro crescere metaphoricis accipitur. Virgi. Ascanium surgentem, et spes hæredis Iuli respice. Veteres resurgo pro surgo dicebant, unde resurrectio deriuatur. Resurgere est rursus surgere. Hinc resurrectio quæ proprie de defunctis dicitur.

Iob cap. 18.

Scio quod redemptor meus viuit, et in nouissimo die de terra surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo deum, quem visurus ego ipse, et oculi mei conspiciuntur, et non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo.

Esaias cap. 11.

Resurgent mortui, et suscitabuntur qui sunt in sepulchris. Esdras 3. cap. 14.

Iudicium post mortem veniet. Ibidem.

Quando iterum reuiuiscemus. Ibidem.

Iustorum nomina patebunt, et impiorum facta ostendentur. Ezechiel ca. 37.

Ossa arida, ecce ego dabo vobis spiritum, et uiuetis, dabo super vos neruos, et succrescere faciam super vos carnem. Ibidem.

Et acceperunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam. Ibidem.

Ecce ego aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulchris vestris. Daniel cap. 12.

Et multi de his qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt. Matthæus ca. 24.

De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi pater solus. Idem cap. 27.

Multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt. Paulus prima ad Corinthios, cap. 15.

Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Augustinus in Enchiridio.

Resurgēt sanctorū corpora sine villo vitio, sine vlla deformitate, sine vlla corruptione, sine difficultate: in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit. Idem de Ciuitate dei, lib. 22.

Tibi absit quod ad resuscitanda corpora vitæ reddenda, non possit omnipotentia creatoris omnia reuocare: quæ vis bestiarum vel ignis assumpsit, vel in puluerem cineremue collapsum, vel in humorem solutum, vel quod in auras est exhalatum: absit ut sinus illud secretumque naturæ ita recipiat aliquid substractum sensibus nostris, ut omnium creatoris aut cognitio nem lateat, aut refugiat potestatem.

Hieron. epist. 1. siue Ruffini Aquilegensis presbyteri ad Laurentium Papam.

Sed infideles clamant et dicunt: Quomodo potest caro quæ putrefacta dissoluitur, aut in puluerem vertitur, etiam maris interdum profundo sorberetur, fluctibusque dispergitur, colligi rursus, et reintegrari in vnum corpus, et ex anima hominis reparari? Ad quos primam interim responsionem sermonibus Pauli faciamus, dicentis eis: Inspiciens tu, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur: et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum tritici, aut ali-

cuius cæterorum seminum. Deus autem dat corpus prout vult: quod autem in feminibus quæ in terram iacis per annos singulos fieri vides, hoc in tua carne quæ lege dei seminatur in terra, futurum esse non credis? Cur quæso tam angustus et inualidus diuinæ potestatis æstimator es, ut dispersum vniuscuiusque carnis puluerem in suâ ratione colligi et reparari posse non credas? An non censesci videas quod etiam mortale ingenium diuersas in profundum terræ metallorum venas rimatur, et artificis oculus aurum videt, in quo imperitus terram putat? Hæc cur quidem non concedimus ei qui fecit hominem, quando tantum is qui ab ipso factus est, assequi potest? cum auri propriam venam et argenti aliam, æris quoque longe disparem, ferri quoque ac plumbi diuersam intra speciem terræ latere, mortale deprehendat ingenium: diuina virtus inuenire posse ac discernere non putabitur vniuscuiusque carnis proprium sensum etiam si videatur dispersus? Sed ad hæc tentemus animas quæ deficiunt in fide naturalibus rationibus adiuuare. Si quis diuersa semina in vno permisceat, et hæc indiscreta seminet vel passim spargat in terram, nonne vniuscuiusque feminis granum quocumque loci iactum fuerit, competenti tempore secundum naturæ suæ speciem germen producet, ut statum suæ formæ sui; corporis reparet? Itaque ergo vniuscuiusque carnis substantia quis varie diuersæ dispersa sit, ratio tamē ipsa quæ inest vnicuique carni est immortalis: quia immortalis animæ caro est: ex eo tempore quo seminatis in terrâ corporibus, primum veri dei voluntate arrisit, collectum terræ attractumque substantiæ suæ sensum reddit ac reparat in illam speciem, quam mors aliquando dissoluerat. Et ita fit vnicuique animæ, ut non ad confusum aut extraneum, sed ad suum quod habuerat reparetur: consequenter potest pro agonibus præsentis vitæ cum anima sua caro vel pudica coronari, vel impudica puniri. Et ideo satiscaute ecclesia nostra si dem symboli docet, quæ in eo quod cæteris tradidit Carnis resurrectionem, vno addito pronomine tradidit, huius carnis resurrectionem: huius si ne dubio, quam habet is qui proficitur signaculo crucis fronti imposito: quo sciat vniuscuiusque fidelium, carnem suam si mundam seruauerit à peccato, futurum esse vas honoris, vtile domino ad omne opus bonum paratum: si vero contaminatam in peccatis, futurum esse vas iræ ad interitum. Iam vero de ipsa resurrectionis gloria, et de promissionis magnitudine si quis plenius scire desiderat, in omnibus pene voluminibus diuinis inueniet iudicari. Ex quibus nos commotionis tantummodo gratia pauca præsentis loco memorantes, finem iniuncti à te opusculi faciemus. Igitur apostolus Paulus, quod resurgat mortalis caro alijs multis asserit argumentis, dicens: Quod si resurrectio mortuorum non est, ergo Christus

non resurrexit: si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra. Et paulo post: Nunc autem Christus resurrexit à mortuis initium dormientium, quoniam quidē per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: sicut enim in Adā oēs moriuntur, ita et in Christo oēs viuificabunt. Vniuscuiusque autem in suo ordine initium Christus. Deinde hi qui sunt Christi in aduentu eius, deinde finis. Et in sequentibus addit hæc: Ecce mysterium dico vobis: Omnes quidem resurgemus, non omnes autem immutabimur (siue ut in alijs exemplaribus inuenimus: omnes quidē dormiemus, omnes autem immutabimur) in momento in ictu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Sed et ad Thessalonicenses nihilominus scribens dicit: Nolo autem vos ignorare fratres, de dormientibus ne contristemini sicut cæteri qui spem non habent: nam si credimus quod Iesus mortuus est et resurrexit, ita deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini: quia nos qui viuimus, qui reliqui sumus, in aduentu domini præueniemus eos qui dormierunt, quia ipse dominus in iussu et in voce archangeli et tuba dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui viuimus qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, et ita semper cum domino erimus. Verum ne existimes hæc Pauli solius quasi nouella prædicatione signari: Audi etiā quid Ezechiel propheta olim per spiritum sanctum prælocutus sit: Ecce inquit ego aperiam sepulchra vestra, et educam vos de sepulchris vestris, Iob quoque mysticis redundans eloquijs, audi quam euidenter resurrectionem mortuorum prædicet. Est inquit arboris spes, si enim abscisa fuerit, iterum pullulabit et virgultum eius nunquā deficiet, quod si senuerit in terra est radix eius. Si vero in petra mortuus fuerit truncus, ab odore aquæ reflorabit, et faciet fruticem sicut nouella. Vir vero si mortuus fuerit abit: et mortalis si ceciderit, ultra non erit. Non tibi videtur in verbis his cum quodam pudore arguere homines et dicere: Ita ne stultum est hominum genus, ut cum videant excisæ arboris truncum rursus pullulare de terra, et lignum mortuum iterum vitam recipere, ipsis ne lignis quidē aliquid simile de semetipsis: nec arboribus opinentur. Ut autem scias quod veluti interrogatis modo legēdum sit quod dixit, mortalis autem cum ceciderit, non resurget, de consequentibus probat, subiungit namque statim: Si enim mortuus fuerit homo viuet. Et paulo post dicit: Expectabo vscquo iterum fiam. Et iterum idem dicit: Qui resuscitaturus est super terram pellem meam, quæ hæc nunc haurit. Hæc quidē ad probationem dicta sunt professionis nostræ, quia cōfitemur in symbolo huius carnis resurrectionem: quod enim adiunctum est huius, vide quod consonum sit oibus

his, quæ de diuinis voluminibus memorauimus. Quid enim aliud indicatur in dictis Iob quæ superius exposuimus? Quia cum dicit, resuscitabit pellem meam, quæ hæc nunc haurit, quæ ista tormēta perpetitur, nonne aperte dicit huius carnis resurrectionem futuram: huius inquam quæ tribulationum et tentationum cruciamēta quæ sunt nunc sustinet, sed et apostolus cum dicit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Nunquid non corpus suum quodammodo cōtingētis et digito palpātis ē vox? Hoc ergo quod nunc corruptibile corpus est, resurrectionis gratia incorruptibile erit: et hoc quod nunc mortale est, immortalitatis virtutibus induetur. Ut sicut Christus resurgens à mortuis ultra iam non moriturus, mors ei ultra non dominabitur: ita et qui in Christo resurgent, nec corruptionem sentient ultra nec mortem, non natura carnis abiecta, sed conditione eius, et qualitate mutata. Erig ergo corpus quod resurget à mortuis incorruptibile et immortale, non solum iustorum, sed etiam peccatorum. Iustorum quidē, ut semper possint permanere cum Christo, peccatorum vero, ut absque interitione sua debitas luant poenas: quod autem iusti semper cum domino permaneant, iam in superioribus edocuimus, ubi ostendimus quia apostolus dicit: Deinde nos qui viuimus, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, et ita semper cum domino erimus. Nec mireris, si caro sanctorum in tantā gloriā ex resurrectione mutabitur, ut in occursum dei suspensa nubibus et aere vecta rapiatur, cum ipse apostolus exponens quantum cōferat deus his qui diligunt eum, dicat: Qui transmutabit corpus humilitatis nostræ cōformē dei, corpori claritatis suæ. Nihil ergo absurdum est, si sanctorum corpora dicantur nubibus in aera sustolli, cum ad formā corporis Christi quod in dextra sedet, dicatur reformanda, sed et hoc sanctus apostolus vel de se, vel de cæteris sui loci, vel meriti addidit et dixit, quia cōfiscitabit nos cum Christo simulque faciet sedere in celestibus. Vnde cum hæc et eorum similia plurima sancti dei in re promissionibus habeant in resurrectione iustorum: non erit iam difficile credere etiam illa quæ propheta prædixerat, quod iusti scilicet fulgebunt sicut sol, et si cut splendor firmamētum in regno dei. Cui enim difficile videbit eos fulgorē solis habituros, ac si derum ac firmamenti, huius splendore decoratos, quibus vel vita vel cōuersatio angelorum dei paratur in cœlis, vel cōformandi dicuntur ad gloriā corporis Christi. Ad quā gloriā saluatoris ore promissam, respiciēs sanctus apostolus dixit: Quia seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale. Si enim verum est, sicut certe verum est, quod iustos quoque et sanctos angelos cōfortijs sociabit diuina dignatio, certum est, quod et corpora eorum in spiritalis corporis glo-

riā vertet, nec hoc tibi contra naturalē corporis rationē videat esse promissum. Si enim credimus secundum ea quæ scripta sunt, quod accipiens deus limbum terræ plasmauit hominem, et hæc fuit natura corporis nostri, ut voluntate dei terra verteret in carnem, cur tibi aut absurdum aut contrarium videat, si ipsa rationibus quibus terra proficisci dicitur in corpus animale, rursus corpus animale in corpus proficisci spiritale credat? Hæc quidem atque his similia multa inuenies in scripturis diuinis de resurrectione iustorum. Dabitur autem etiam peccatoribus (ut supra diximus) incorruptionis et immortalitatis ex resurrectione cōditio, ut sicut iustis deus ministrat ad perpetuatē gloriæ, ita peccatoribus ad prolixitatem confusionis ministrat et poenæ. Sic enim propheticum diffinit eloquium, cuius et paulo ante meminimus, ubi dicit: Et multi resurgent de terræ puluere, hi quidem in vitam æternā, hi autem in confusionem et opprobrium æternū.

Hieronymus epist. 2.

Resurrectionem etiam carnis cōfitemur et credimus, ut dicamus nos in eadem qua nunc sumus veritate membrorum esse reparandos, qualesque semel post resurrectionem fuerimus effecti in perpetuum permansuros.

Gregor. lib. 14. Moral. super illud Iob: Scio

quod redemptor meus uiuāt, etc.

Redemptor noster suscepit mortem, ne mori timeremus: ostendit resurrectionem, ut nos posse resurgere confidamus.

Idem in homilia tractans illud Iohannis 20.

Quia uidisti me Thomas etc.

Non casu factum est, ut discipulis dominum videntibus post resurrectionem, electus ille discipulus tunc deesset, post autem veniens audiret, audiens dubitaret, dubitans palparet, palpans crederet, non casu gestum est, sed videndo et palmando factus est testis veræ resurrectionis.

Idem super illud Matthæi ultimo. Quidam

autem dubitauerunt.

Quod discipuli tarde crediderint, non tam infirmitas illorum quam nostra firmitas fuit: nam illis dubitantibus resurrectio multis argumentis monstratur, quia et comedit, et se oculis videndum, et manibus palpandum et contrēctadum præbuit, quod de solo spiritu esse non potest, minus inquit Maria Magdalene præstitit, quæ statim credidit, quam Thomas qui diu dubitauit.

Idem libro 14. Moralium.

Sunt nonnulli considerantes, quod spiritus à carne soluit, quod caro in putredinem vertit, quod putredo in puluerem redigit, quod puluis in elementis soluitur, ut nequaquam ab humanis oculis videatur, resurrectionem fieri posse desperant, et dum arida ossa respiciunt, hæc vestiri carnibus, rursus quo ad vitam viridescere posse diffidunt. Qui si resurrectionis fidem ex obedientia non tenent, certe hanc tenere ex ratione debuerant, quid enim quotidie, nisi resurrectionem nostram in elementis suis

mūdus imitatur? Nam per momenta temporū cernimus arbuta viriditatem foliorū amittere, à fructuū prolatiōe post largitionem cessare, & ecce subito quasi ex arefcēti ligno velut quadam resurrectiōe veniente videmus folia erumpere, fructus grandescere, & totam arborē rediuvio decore vestiri. *Ibidem.*

Consideremus parvū cuiuslibet arboris semen quod in terrā iacitur, vt arbor ex illo producat, & cōprehendamus si possumus vbi in illa tanta paruitate seminis tam immensa arbor latuit quæ ex illo processit: vbi lignum, vbi cortex, vbi viriditas foliorū, vbi vbertas fructuū: nunquid nō in semine tale aliquid videbat cū in terrā iaceret? Quid ergo mirū, si tenuissimū puluerē à nostris oculis in elementis redactū, cū vult deus in hominē reformat, qui ex tenuissimis seminibus immēsa arbuta reintegrat.

Ioannes Chrysostomus, super illud Matth. 22.

Qui dicunt non esse resurrectionem.

In omni re aut actu virtus agendi spes est futuri. Qui, n. arat, arat vt meta: g. pugnat, pugnat vt vincat. & post pauca: Tolle ergo spem resurrectionis, & resoluta ē obseruatia ois pietatis. De hac materia habes supra in iudicium finale.

Retributio græce ἀνταπόδοσις. i. vel ἀνταπόδομα. i. ὁ ἀνταποδοῦν. retribuo dicitur. Est autem idem quod remuneratio, à retribuōe venit, qd est remuneratio.

Reuelatio græce ἀποκάλυψις. i. ὁ ἀποκαλύπτειν. reuelo dicitur. Reuelo addit supra visionem intelligentiam visorem, secundum b. Thomā super ii. epist. ad Corint. c. 12. co. 1. fi.

Reuerentia αἰδέσθαι. i. ὁ αἰδῶμαι. reuereor dicitur. Est autē reuerentia honor exhibitus in testimoniū virtutis.

Reuerentia est timor initialis & castus, tamē capipote in bono & in malo, sicut etiam cōfusio. i. erubescētia, secundum b. Thomā super psal. 34. col. 17.

Reuereri est actus timoris, & vt debet deo, est actus latriæ, secundum eundem 2. 2. q. 81. ar. 2.

Reuereri est honorare, à q. reuerētia, honor quē tā in verbis q. in factis alicui exhibemus: quare rē aliquā turpē noiaturi, solemus dicere, salua reuerētia, saluo honore: itē reuerendus, dignus reuerētia: & reuerenter, cum reuerentia.

Reuereor autē componitur ex re & vereor. Est autē vereri timere cum pudore quodā erga eū quem metuimus. Quidam tñ hæc separant sic: q. vereri sit hominis liberi, timere serui: q. ille pudoris, hic pœnæ metu teneatur.

Petrus apostolus 1. ca. 2.

Omnes honorate, fraternitatē diligite, deum timete, regem honorificate. Serui subditi estote in omni timore dominis, nō tantum bonis & modestis, sed etiam discholis.

Hiero. ad Nepotianū, & habetur dist. 95. c. Esto.

Esto subiectus pontifici tuo, & quasi parentem animē ama: sed episcopi sacerdotes sciāt se esse nō dominos: honorent clericos quasi clericos,

vt ipsis episcopis honor deferatur. Scitum est illud oratoris Domitij: Cur ego inquit te habeam vt principem, cum tu non me habeas vt senatorem?

Gregorius super Ezechielem.

Boni reuerendi sunt, ne offendantur: ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat.

Isido. lib. 3. de sum. bo.

Cham filij Noe sententia damnatur, qui suorum præpositorū culpas in publico produnt, habi tui sem & Iaphet, si reuerenter operiuntur.

Glosa Eccle. 3. super illud, Honora patrem tuum ut superueniat tibi bene &c.

Cham nuditatē patris irrisit, & semē suum in seruitutem perpetuam damnauit. Absolon quoq. David de regno expulit, & concubinas eius in cestauit, sed morte cōdignas pœnas luit. Helisei caluiciū pueri Bethel irriserunt, & duo vrsi de saltu ex eis quadraginta duos lacerauerunt: q. puerilis stultitia Iudæorum in caluaria loco Christum crucifixū irrisit, sed quadagesimo secundo anno post ascensionem eius duo vrsi Vespasianus & Titus de salu gentium egressi, illusores sæuissime laniauerunt.

Eoe. de Philo. consol. lib. 3.

Non possumus ob honores reuerentia iudicare dignos quos ipsis honoribus iudicamus indignos.

Seneca, epist. 41.

Bonus vir sine deo nemo est. Ille dat consilia magnifica & recta. Magnorū fluminum capita veniamur, coluntur aquarum calentiū fontes, & stagna quædā vel opacitas vel immensa altitudo sacrauit.

Ibidem.

Si hominē videris interritum periculis, intactū cupiditatibus, inter aduersa foelicē, in medijs tempestatibus placidū, ex superiore loco homines videntem, non subibit te veneratio huius, vis istuc diuina descendit.

Idem epist. 45.

Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt, suscipiendi tamen sunt & ritu deorum colendi: quam veneratiōem præceptoribus meis debeo, eandē illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulē video aut prætorē, omnia quibus honor haberi solet faciā, equo desiliā, caput adoperiam, semita cedā. Quomodo ergo Marcum Catonem, & Lælium sapientem, & Socratem cum Platone in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego illos veneror, & tantis nobilibus assurgo.

Cicero Tusculanarū questionum libro ultimo.

Adolescentis officium sit maiores natu vereri, atque ex his probatissimos eligere, quorum consilio vtatur.

Idem in Officijs.

Adhibenda est igitur quædā reuerentia aduersus homines, & optimi cuiusq. & reliquorum.

Valerius Maximus lib. 8.

Pythagoræ

Pythagoræ tāra veneratio ab auditoribus tributa est, vt q. ab eo acceperat in disputationē deducere nephasputaret, qui etiā interpellati ad reddendā causam, hoc solū respōdebāt, ipsum dixisse: magnus honor, sed scholasticus.

De hac materia habes supra vbi honor & laus.

Reus græce ῥεος. i. ὁ ῥεός. dicitur. Et est ille qui in rem, hoc est causam, ac iudiciū vocatus est. A q. reus stipulando est, qui stipulatur: reus promittendo, qui suo nomine quid alteri promittit. Item reus voti, qui suscepto voto se numini obligat: damnatus voti, qui promissa vota iā soluit, & sunt propria sacrorum verba. Reum agere, est accusare: reum peragere, est condemnare. Hinc reatus, de quo supra.

Rigo græce ῥίγος. i. ὁ ῥίγος. dicitur. Est autē rigor iuris excessus vel austeritas, qui quandoq. statuitur ad terrorem aliorū. Rigor venit à rigeo, quod proprie est frigeo, & quoniā quæ frigent, horrēt & durefcunt, per metaphorā rigere & rigescere, pro indurari accipitur. Hinc rigor, non modo pro frigore, sed etiā pro duritie capitur & asperitate.

Risus græce ῥίσις. i. ὁ ῥίσις. dicitur. Risibilis dicitur. Est autem risus vox confusa lætitiæ, insultationem immoderata hilaritate denuntiās, secundum Cassi. super Psal. Risibile addit aliquam naturam extraneam supra hominem, quæ est præter essentiam hominis, ex b. Tho. in questionibus disputatis de veritate, quæst. 1. art. 5.

Risus à rideo venit, quod græce ῥίσις dicitur. Vnde ridiculus adiectiuum, quod est cōceptū & derisione dignus. Ridiculum vero substantiuum significat dictum, quod risum potius q. derisionem excitat. Hinc etiam arrideo, hoc est lætitiā animi ridendo ostendo. Ridiculosus idem est quod ridiculus.

Isocrates ad Demonicum.

ῥίσις ἡ ῥίσις προσηγορία τῆς ῥίσις, ἡ ῥίσις ἡ ῥίσις, ἡ ῥίσις ἡ ῥίσις. Id est, Sed uirū oportet & si corpus natura sortitus sit magnū, Existimare posse cadere, & paruo incommodo.

Menander.

ῥίσις ἡ ῥίσις, ἡ ῥίσις ἡ ῥίσις, ἡ ῥίσις ἡ ῥίσις. Id est, Risus in tepestius inter mortales graue malū. Idem. ῥίσις ἡ ῥίσις, ἡ ῥίσις ἡ ῥίσις, ἡ ῥίσις ἡ ῥίσις. Id est, Ridet autem stultus, & si quid ridiculum non sit.

Rixa græce ῥίξις. i. ὁ ῥίξις. dicitur. Est autē rixa audax volūtas vindicadi iniuriā factā, secundum Albert. Mag. lib. 3. compendij, cap. 17. Rixa videtur quoddā priuatū bellū qd agitur inter personas priuatas, non ex aliq. publica auctoritate, sed magis ex inordinata voluntate. Rixa est cōtradictio in factis. i. mutua percussio, & particulare bellum, sine auctoritate publica. Sed contentio est in verbis, secundum bea. Tho. secunda Secundæ, q. 41. art. 1. c.

Rixa à ringo dicitur. Est enim ringere siue ringi, rostrum torquere, quod canes faciunt latratu. Hinc ringi pro irasci capitur, & tacitū sto-

machari, Teren. Ille ringitur, tu rides. A rixa fit rixor verbum, quod est iurgor, contendo. A quo contentiosus, rixosus.

Ros græce ῥόδος. i. ὁ ῥόδος. dicitur. Roscidus dicitur. Est autem ros vapor concretus in aqua, & neq. si fuerit æstus vt exiccetur, sursum ductus, neq. si frigus, vt congeletur vapor ipse, secundum Aristo. lib. 1. Meteororum.

Ros & pluuia differunt sola quantitate, secundum b. Tho. super Iob, cap. 38. co. 7.

Ros est humor g. sereno tēpore ē cælo fluit, A rore fit rosidus, hoc est rore perfusus. Virg. Sæpius in nostris paruā te rosida mala (Dux ego vester erā) vidi cum matre legentē. Hoc est mala quæ matutino rore hūmecta sunt.

Ruditas græce ῥυδία. i. ὁ ῥυδία. dicitur, & venit à rudus quod proprie à veteribus dicitur rudis, aspera & imperfecta. Ideo hominē imperitum rudē nominamus. A q. sit erudio, quod est doceo, instruo: & eruditio doctrina, & erudite doctē, & ruditas imperitia. Rudus nouū, & rudus vetus, & rudis quid sint, vide supra in Erudit.

Rugitus græce ῥυγίτις. i. ὁ ῥυγίτις. dicitur. Est autem rugitus vox leonis, & vrsi propter vehementiam doloris vel famis. Ideo significat vehementiam tristitiæ & fletus, ex b. Tho. super Psal. 37. co. 7.

Ruina græce ῥυτίς. i. ὁ ῥυτίς. dicitur. Ruina venit ruina q. proprie significat casum, ponitq. interdū pro excidio vñ ruinosum. Hinc rutū instrumentū rusticū, q. eo ruina eruitur, & rutabulum, quod eo ignis proruat, vt panes coquātur. Hinc etiā ruio verbum sine c. ab erundo spiritu, licet & cum c. scribi possit, Virgil. Atq. omnem Coryti eructat arenam.

Sophocles in Alce.

ῥυτίς ἡ ῥυτίς, ἡ ῥυτίς ἡ ῥυτίς, ἡ ῥυτίς ἡ ῥυτίς. Id est, Sed uirū oportet & si corpus natura sortitus sit magnū, Existimare posse cadere, & paruo incommodo.

Rumor græce ῥυμός. i. ὁ ῥυμός. dicitur. Et est nouitas sine certo authore, quid vero differat à fama, vide supra in Fama.

Sacerdos græce ῥηδός. i. ὁ ῥηδός. dicitur. Est autem sacerdos is qui deo dicatus est ad sacrificia faciēda. A quo sacerdotium ipsum sacerdotis munus officijq.

Exodi cap. 19.

Sacerdotes qui accedunt ad dominum sanctificentur, ne forte percutiam eos.

Leuitici cap. 21.

Qui habuerit maculam, panes non offerat deo suo, nec accedat ad ministerium eius: si cæcus, si claudus.

Numeri cap. 21.

Homo de semine Aaron qui habuerit maculā, nō offerat panes coram domino, nec accedat ad ministerium eius.

Paralipomenon cap. 29.

Vos elegit dñs, vt stetis coram eo & ministratis, & colatisq.

colatisq; eum, cremetisq; ei incensum.

Mattheus cap. 8.

Vade & ostende te sacerdoti.

Lucas cap. 17.

Ite & ostendite vos sacerdotibus.

Ioannes cap. 20.

Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.

Paulus prima ad Corinthios, cap. 4.

Sic nos existimet homo ut ministros Christi & dispensatores ministeriorum dei. Hic ita quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur.

Paulus prima ad Thimotheum, cap. 1.

Diacones pudicos, non bilingues, non vinolentos, non turpe lucrum sectantes.

Ibidem.

Constitues per ciuitates presbyteros.

Ibidem cap. 5.

Qui bene presunt presbyteri, duplici honore digni habentur, maxime qui laborant in verbo doctrinæ, dicit enim scriptura: Non alligabis os boui trituranti, & dignus est operarius mercede sua.

Ibidem.

Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

Ibidem ad Thimotheum, 2. cap. 2.

Nemo militans deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probauit.

Augustinus lib. de corpore domini, & habetur 1. q. 1. c. intra.

Intra catholicam ecclesiam in mysterio corporis & sanguinis domini, nihil a bono maius, nihil a malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito consecratis, sed in verbo perficitur creatoris, & virtute spiritus sancti. Si enim in merito esset sacerdos, nequaquam ad Christum pertineret. Nunc autem si qui baptizat ipse Christus est, ita ipse est qui per spiritum sanctum hanc suam efficit carnem, & transfundit in sanguinem. Credendum est enim quod in verbis Christi sacramenta conficiuntur, cuius prius creantur imperio, eius utiq; verbo recreantur ad melius.

Ibidem, & habet. dist. 38. ca. Quæ ipsi.

Quæ ipsi sacerdotibus necessaria sunt ad discendum, i. sacramentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, canones poenitentiales, psalterium, homiliæ per ciculū anni in dominicis diebus & singulis festiuitatibus aptæ, ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen vix in eo constabit, quia valde periculose euangelicæ minæ sunt, quibus dicitur: Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.

Ibidem, & habet. dist. 83. c. Nemo.

Nemo quippe nocet in ecclesia dei amplius, qui peruerse agens, nomen vel ordinem sancti ratis & sacerdotis habet. Delinquentem namque hunc redarguere nullus præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur. Episcopus itaque, qui talium crimina non corrigit, magis dicendus est canis impudicus quam episcopus.

Idem in glo. super illud prima ad Thimotheum.

5. Qui bene presunt.

Presbyteri qui bene presunt, vita & doctrina digni habentur a subditis duplici honore, scilicet ut spiritualiter eis obediant, & exteriora bona ministrent. Boni enim dispensatores et fideles, non solum honore sublimi premiari debent, sed & terreno, ut non contristentur indigentia sumptuum, & gaudeant obedientia spiritualium. Instātor enim fit, si non humiliatur inopia, & crescit in illo authoritas, cum videt se etiam in presenti laboris fructum percipere, non vtabundet, sed ut non deficiat.

Ibidem ad Marcellinum.

Illi namque in hac vita positi ligadi atque soluendi potestatem habent, qui apostolorum exempla & documenta sequuntur. Ideo soli Petro concessa est, & omnibus suā doctrinam & vitam seruantibus. Magna est ergo sacerdotum dignitas, quia propter eorum vocationem & dignitatem multi ex ipsis virtutes & mirabilia operati sunt, & vsum prophetandi habuerunt, de quorum numero Caiphas pontifex Iudeorum fuit, qui cum pontifex in die vicis suæ a seipso locutus non fuit, sed per gratiam sacerdotalis ordinis, ac sanctæ vocationis, alta voce clamauit: Expedit vobis, ut vnus moriatur pro populo, ne tota gens pereat, hoc autem a seipso non dixit.

Ibidem lib. de poenitentia, & habetur ibidem,

dist. 6. Qui iult. § Sacerdos.

Sacerdos itaque, cui omnis offertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit iudicandus, quæ in alio iudicare est promptus. Iudicāns enim alium qui est iudicandus, condemnat seipsum. Cognoscat igitur se, & purget in se, quod alios videt sibi offerre. Caueat, & a se projiciat quicquid damnosum in alio reperit, animaduertat quod dicitur: Qui sine peccato est, primus in illā lapidē mittat.

Ibidem.

Caueat spiritualis iudex, sicut non commisit crimen nequitiae, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere quicquid debet iudicare, iudiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet iudicare discernat. Diligens igitur inquisitor, subtilis investigator, sapienter et quasi astute interroget a peccatore, quod forsitan ignorat, vel verecundia velit occultare.

Hieron. & habet. dist. 33. c. Hospitalium.

Hospitalium tuum aut raro aut nunquam mulierum pedes terant. Vide supra in Mulier.

Ibidem ad Damasum Papam, de filio prodigo,

& habet. dist. 35. c. Sacerdos.

Sacerdotes dei omnes euangelij & prophetij, videmus comedias legere. Vide infra in Scriptura sacra.

Ibidem super Malachiam, & habet. dist. 50. c. Sacerdotes.

Sacerdotes nomen domini despiciunt, & quantum ad se panem pollutum offerunt, qui ad altare indigne accedunt, quicquid dato munere sacerdotum præsumunt.

Ibidem ad Nepotianum, & habetur

12. q. 1.

12. q. 1. c. Clericus.

Clericus qui Christi seruit ecclesie, interprete primū vocabulū suū, & nois diffinitionē plata, nitatur esse quod dicitur. Si enim clericos græce latine fors appellat, propterea clerici dicuntur quia de sorte domini sunt, vel quia ipse dominus fors, i. pars clericorum est, & quia vel ipse pars domini est, vel domini partē habet, talē se exhibere debet, ut ipse possideat dominū, & ipse possideatur a dño. Qui dominū possidet, cum propheta dicit: Pars mea dominus, nihil extra dominū habere potest: quod si quippiā aliud habuerit præter dominū, pars eius non erit dominus, verbi gratia, si aurū, si argentū, si possessiones, si variā suppellectilē, cū istis partibus non dignatur dominus fieri pars eius, si autē ego pars dñi sum & funiculus hereditatis eius, non accipio partes inter ceteras tribus, sed quasi leuita & sacerdos viuū decimis & altari seruiens, altaris oblatione sustentor, habēs vñctum & vestitum & his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar.

Ibidem in Hieron. & habet. dist. 45. c. Recedite.

Sed illud non otiose trāseundū est, quod vno peccante, ira dei super omnē populum venit, hoc quomodo accidit? quoniam sacerdotes qui populo presunt, erga delinquentes beneuoli videri volunt, & verentes peccatum linguas, ne forte male de eis loquantur, sacerdotalis seueritatis immemores, nolunt cōplere quod scriptū est: Peccantē coram omnibus argue, ut ceteri metum habeant. & iterum: Auferte malū a vobis ipsis, nec zelo dei successi imitatur apostolum dicentem: Tradidi huiusmodi hominē Satanae, in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Neque illud euangelij implere student, ut si viderint peccantē, primo secreto eum conueniant, post etiā duobus vel tribus adhibitis testibus, qui contempserit, & post ecclesie correctionem non fuerit emendatus, de ecclesia expulsum, velut gentilem habeant & publicanum, & dum vni parcunt, vniuersæ ecclesie molitur interitum: quæ est ista misericordia? quæ ista bonitas vni parcere, & omnes in discrimen adducere? Polluitur enim ex vno peccatore populus, sicut vna oue morbida vniuersus grex inficitur, sic vel vno fornicante, vel aliud quodcunque scelus committente plebs vniuersa polluitur, hinc etiam alibi dicit: Rectorem subditis, pietas matrem, disciplina vero patrem exhibeat.

Ibidem Damasus Papa, & habet. 16. q. 1. Quoniam quicquid clericus habent, pauperum est. Vide supra in Hospitalitas.

Ibidem super Ezechiam, lib. 2.

Grandis dignitas sacerdotum, sed grandis ruina si peccant: læremur ad ascensum sed timeamus lapsum. Non est tanti gaudij excelsa tenuisse, quanti meroris de sublimioribus corruisse. Nec enim solū pro nostris delictis reddemus rationē, sed pro omnium quorum abutimur do-

nis, & nequaquam sumus de eorum salute solliciti

Ibidem super Aggeum prophetam.

Considera sacerdotum esse officium de lege interrogatos, responderē. Si sacerdos est, sciat legem domini, si ignorat legem domini ipse se arguit non esse sacerdotem. Domini sacerdotis est enim scire legem, & ad interrogationē respondere de lege.

Ibidem epist. ad Nepotianum.

Conuiuia tibi vitanda sunt secularium, & maxime eorum quæ honoribus tument. Turpe est enim ante fores sacerdotis domini, & pauperis crucifixi, & qui cibo quoque vescatur alieno, lictores consulum, iudicemque provinciarum & milites excubare: melius est apud te prandre quam in palatio.

Ambrosius in epist. ad Vercellen. & habet.

dist. 26. c. Qui sine.

Qui sine crimine vnus vxoris est vir, tenetur ad legem sacerdotij suscipiendi, qui autē iterauerit coniugiū, culpā quidem non habet coniugati, sed prerogatiua exiuit sacerdotis.

Ibidem in epist. ad Theodosium imperatorem.

Nihil in sacerdote tam periculosum apud deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat veritatem non libere pronuntiare.

Gregorius Andreas Tarentino episcopo, &

habet. dist. 33. Habui se.

Habuisse te concubinā manifesta veritate comperimus, & te illius criminis participationem habere, de qua etiā contraria est quibuldam innata suspicio, sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse iudiciū, hoc tuæ conscientie committendū eligimus. Quia de re si in sacro ordine constitutus, eius te recolitis permixtione maculatū, sacerdotij honore deposito ad ministrandū nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo te ministrare, & deo nostro te sine dubio reddere rationem, si huius sceleris conscius in eo quo es ordine celans veritatem permanere volueris.

Ibidem omnibus per regnū Italicū, & Teutonicorū,

& habet. dist. 81. cap. Si qui presbyteri

Si qui presbyteri sunt diaconi vel subdiaconi qui in crimine fornicationis iaceant, interdicimus eis ex parte dei patris omnipotentis, & s. Petri auctoritate ecclesie introitum, usquequo poeniteant & emendent. Si vero qui in peccato suo perseverare maluerint, nullus vestrum eorum præsumat audire officium, quia benedictio eorum vertetur in maledictionē, & oratio in peccatum, testante domino per prophetā: maledictam, inquit, benedictionibus vestris. Qui vero huic saluberrimo pcepto obedire noluerint, idololatriæ peccatū incurrēt, samuele testante & beato Gregorio instruente: Peccatū arioladi est non obedire, & scelus idololatriæ non acquiescere. Peccatum igitur paganitatis incurrat, quisquis dum Christianum se esse asserit, sed apostolicæ obedire contemnit.

Ibidem Symmacho, & habet. ibidem, c. Volumus.

Volumus ut sacerdotes prohiberi debeant, ne cum mulieribus conuersentur, excepta duntaxat matre, vel sorore, vel vxore, quæ caste regenda est.

Idem in Registro, & hab. ibid. c. Legitur.

Legitur quod beatus Augustinus nec cum sorore habitare consenserit, dicens: quæ cū sorore mea sunt, sorores meæ nō sunt: docti ergo viri cautela magna nobis debet esse instructio.

Idem inuario episcopo, & hab. dist. 81.

cap. Archidiaconum.

Archidiaconum tuum, ut audio, habitare cum mulieribus prohibuisti, & nunc vsq; in ea prohibitione despiceris, qui nisi iussioni parueris, cum sacro ordine volumus esse priuatum.

Idem ad Hermannum Meten. episc. & hab.

dist. 96. cap. Quis dubitet.

Quis dubitet sacerdotes Christi regum & principum omniumq; fidelium patres & matres cēferi: nonne infanxiæ miserabilis esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, & iniquis obligationibus illum suæ potestati subicere, à quo credit non solum in terra, sed etiā in cœlis seligari posse & solui?

Idem lib. 24. Morali.

Penset ergo sacerdos quia ad satisfaciendum districto iudici de sua tantummodo anima foras vix sufficit, & quot regēdis subditis præstet, reddendæ apud deū rationis tempore (ut ita dicam) tot solus animas habet.

Idem in homi. Dignus est mercenarius &c.

Pensate fratres quantæ dānationis est sine labore percipere mercedem laboris: quanti criminis pretia peccatorum accipere, & nihil contra peccata prædicando dicere.

Idem homilia 6.

Semper sacerdotali peccatore cum terrore seueritatis custodiri debet virtus mansuetudinis, ut & irā mansuetudo custodiat, & ira mansuetudinem (ne forte dissoluta sit) zelus discretionis accendat.

Idem homi. 17.

Nullum ab alijs præiudicium, quā a sacerdotibus tolerat deus, quādo eos quos ad aliorum correctionem posuit, dare se exempla prauitatis cernit, plerunq; est quod grauius sacerdotes qui propria dare debuerant, etiam aliena diripiunt. Plerunq; si quos humiliter, si q̄s continenter viuere conspiciunt, irridet. *Ibidem.*

Ingressi sunt electi sacerdotum manibus expiati cœlestem patriam, & sacerdotes Christi per viam reprobā ad inferni supplicia festinant, cui rei similes dixerim sacerdotes malos nisi aquæ baptismatis, quæ peccata baptizatorum diluens, illos ad regnum cœlestem mittit, & ipsa in cloacas descendit. *Idem super Ezech. hom. 11.*

Nos qui sacerdotes vocamur, qui supra ea mala quæ propria habemus, alienas quoq; mortes addimus, quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus.

Idem in Registro.

Causa sunt ruinæ populi, sacerdotes mali, Quis

enim se pro populi peccatis intercessor obijciat, si sacerdos qui orare debuerat, grauiora committat. *Ioan. Chrysost. super Matth.*

Vere magna confusio sacerdotum & omnium clericorum, quando laici inueniuntur fideiores eis & iustiores. Quomodo non sit confusio esse inferiores illos laicos, quos & æquales esse confusio est.

Idem super illud Matthæi 25. Amen dico vobis, super omnia.

Bene agente populo vnusquisq; pro suo merito remuneratur, sacerdos autē pro bonis omnium, habebit enim pro proprijs auream, & pro acquisitione aliorum aureolam.

Idem super Matth. 25. tractans illud: Super cathedram Moysi.

Multi sacerdotes, & pauci sacerdotes: multi in nomine, & pauci in opere. Videte ergo quomodo sedeatis super cathedram, quia cathedra non facit sacerdotem, sed sacerdos cathedram: nō locus sanctificat hominem, sed homo locum. Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit ab illa: qui male sederit, iniuriam facit cathedra. In iudicio enim sedes, si bene vixeris quidem & bene docueris, omnium iudex eris. Si autem bene docueris & male vixeris, tui solius. Nam bene viuendo & bene docendo populum instruis, quomodo debeat viuere: bene autē docendo & male viuendo, instruis deum quomodo te debeat condemnare.

Isidorus lib. 7. Etymologiarum cap. 12. & habetur dist. 21. cap. Cleros.

Cleros & clericos hinc appellatos credimus, quia Mathias sorte electus est, quem primū per apostolos legimus ordinatum: clericos enim græce, fors latine, vel hæreditas dicitur. Propterea ergo dicti sunt clerici, quia de sorte domini sunt, vel quia domini partem habent. Generaliter autem clerici nuncupantur omnes, qui in ecclesia Christi deseruiunt, quorū gradus & nomina sunt hæc: Ostiarius, psalmista, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus.

Beda super Lucam. & hab. dist. 31. c. Sacerdotibus.

Sacerdotibus ut semper valeat altari assistere, semper ab vxoribus est abstinentum, semperq; castitas obseruanda præcipitur.

Aristoteles lib. 6. Politico.

Oportet in ciuitate aliquos esse, curam deorum habentes, scilicet sacerdotes.

Plautus in Rudente.

Quis est homo tanta confidentia, qui sacerdotem violare audeat? *Quid. epist. Didonis ad Aeneam.*

Pone deos, & quæ tangenda sacra prophanas,

Non bene cœlestes impia de extra colit.

De hac materia habes supra ubi Prælati & Religio.

Sacellum græce ἱερόν. cū dicitur. Et est locus parvus deo sacratus cū ara, secundū Caiū Trebatium lib. 2. de religio. Estq; diminutiui de sacro, secundū A. Gellium lib. 6. ca. 7. Nocti, Attica.

Sacra.

Sacramentum à sacrum venit quod græce ἱερόν dicitur. Est inuisibilis gratiæ visibilis forma, secundum Augustinum.

Sacramentum est materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione figuræ, & similitudinem representans, & ex sanctificatione aliquam gratiam inuisibilem conferens, secundum Hugonem de sacramentis lib. 6. part. 9. c. 2.

Sacramentum est sacræ rei signum, in quo sub tegmento visibilium diuina virtus salutem secretius operatur.

Sacramentum etiam est quod iurisiurandi sacratione interposita geritur, unde sacramentum militare dicitur. *Sapientia cap. 2.*

Nesciunt sacramenta dei.

August. contra Peti. & habetur l. q. 1. c. Ne q; in homine.

Neq; in homine bono aliquis dei sacramenta fingat, neq; in homine malo.

Idem con. epist. Parmenioni, & hab. ibi. ca.

Omnia sacramenta.

Omnia sacramenta subsunt indigne tractantibus profunt tamen per eos digne sumentibus, sicut & verbum dei. Vnde dictum est: Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere nolite.

Idem lib. contra Donatistas.

Scio quia lapis ex aqua fructum ferre nō potest, & per lapideos canales trāsīt aqua ad areolas, & in canali lapideo nil generatur: sed hortus plurimum fructū affert. spiritualis vero virtus sacramenti, vel lux pura ab illuminandis recipitur: sed cum per immundos transit non coinquinatur. *Idem in lib. de doctrina Christiana.*

Intra catholicā ecclesiā in ministeriū corporis & sanguinis domini nil à bono maius nil à malo minus perficit sacerdote, vide sup. in Sacerdos. *Gegorius, & hab. l. q. 1. Multi secularium.*

Multi secularium hominum cum plus sacerdotis vitam q̄ suam discutunt, in magnum contemptum diuinorum sacramentorum crimē incurrunt. Magna enim trabe habentes vulneratos oculos, eaq; negligētes, festucā tenuē in aliorū conspiciunt oculis: quā dū incaute festinant auellere, erroris in foueā dilabunt, minus quidē considerantes, qd nō eos sacerdotū vitæ lederet, si ipsi humiliter bonis sacerdotum admonitionibus aures accommodarent. Sed dum hypocritarum more plus illorum famā q̄ propriā vitā, vel vitæ negligentiā dijudicant, spernunt sancta monita & spiritualia dona. Vnde fit ut non solum ab eis dicta respiciant, sed quod est deterius: diuina etiā mysteria contemnant, ut nec corporis cōmunionē: nec sanguinis dñi nostri Iesu Christi eorū ministerio confectā assumant, putantes hanc minus esse sanctificatā, si illorum fiat officio, quorum vita eorū oculis videtur ignobilis. Heu in quā magnū laqueum incidunt, ut diuina & occulta mysteria plus ab alijs sanctificata posse fieri credant, cum vnus idemq; spūs sanctus in ecclesia diffusa per totum orbem terrarum incōprehensibiliter ea mysteria & occulta atq; inuisibiliter, & operan-

do sanctificet, & benedicendo benedicat. Mysterium itaq; fratres ob hoc dicitur, quod secretam & reconditam habet dispensationem. Sacrificiū autē quasi sacrum factū, quia prece mystica cōsecratur pro nobis in memoriā dominicæ passionis. Sacramentum vero est in aliqua celebratione, cum res gesta ita sit ut aliquid sanctificatione accipiamus quod sancte accipiendum est. Sic autem sacramēta, baptisma, chrisma, corpus & sanguis Christi, quæ ob id sacramēta dicuntur, quia sub tegumēto corporalium rerum diuina virtus secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur effectum, unde à secretis virtutibus vel sacris, sacramēta dicuntur: quæ ideo fructuose penes ecclesiam fiunt, quia sanctus in ea manens spiritus eorundem sacramentorum lateat operat effectū. *Idē & hab. l. q. 1. c. Non nocet.* Nō nocet malitia episcopi, neq; ad baptismū infantis, neq; ad ecclesiæ cōsecrationē, quia baptisma à deo datur, nō ab hoīe veniūt: sic & eucharistia & omnia quæ in altari ponuntur, non ab homine, sed à deo sanctificationem accipiunt.

Sacrificium græce θυσία. cū dicitur. Est autē sacrificiū proprie aliquid factū in honorē debitū soli deo ad eū placandum, b. Tho. secunda secundæ q. 80. art. 4.

Sacrificium & oblatio differunt. Quia oblatio est omne quod exhibetur in cultu dei. Sacrificium si inde fiet aliquid sacrum cōsumendum, ex b. Tho. sec. secundæ q. 85.

Sacrificiū à sacrificio venit, quod ita differt à lito: ut sacrificare sit veniā petere, litare vero ppitiare & votū impetrare. Plaut. Si hercle isthuc vnquā factū est, tum me Iuppiter faciat ut semper sacrificē, nunquā litē. Ista tamē sæpe cōfunduntur, & vtrūq; sumitur pro sacro facere. A sacrificio venit sacrificus & sacrificulus, rex sacrorū.

Sacrilegium græce ἱεροπλοῦν. cū dicitur. Est autē sacrilegiū, sacræ rei violatio seu vīsurpatio. Et accipitur ibi violatio pro quacūq; irreuerentiā aut dehonoratione. Et dicitur secundum Inno. sacrilegiū quasi sacrilædium.

Sacrilegium est omne quod fit ad irreuerentiam rei sacræ, sec. b. Tho. sec. secundæ q. 99. o. Sacrilegus est qui rem sacrā, aut è sacro loco furatur, à quo tale furtum sacrilegium dicitur.

Aug. sup. Ioan. & hab. 23. q. 4. c. Quid ergo uoluit. Non vnde cūq; tollere hoc est sacrilegium cōmittere, sed de ecclesia qui aliquid furatur, iude proditori comparatur. *Hieron. epistola 34.* Amico rapere quicquā furtum est, ecclesiā fraudare sacrilegium est. Accepisse aliquid erogandum pauperibus & esuriētibus, apertissimi sceleris est. Aliquid inde subtrahere, omnium prædonum cupiditatem superat.

Idē Damaso papa, & hab. 16. q. 1. c. Quoniam quicq;. Clericos autem illos conuenit ecclesiæ stipendijs sustentari, quibus parentum & amicorum nulla suffragantur stipendia. Qui autem bonis parentum & opibus sustentari possunt, si qd pauperum

perum est accipiunt, sacrilegium profecto incur-
runt & committunt, & per abusione talium iudi-
cium sibi manducant & bibunt. Idem epistola 5.
Sufficit ergo hoc quod vidimus, quod diuinitas
nosse nos voluit. Nec ultra cognitio porrigen-
da est, ne sacrilegus unusquisque teneatur, quia co-
cessos terminos fuerit cognitione egressus.

Grego. Sabi. subdiacono. & hab. 17. q. 4. c. Sacrileg.
Sacrilegiū & contra legē est, si quis quid venerabili-
bus locis relinquit prauē voluntatis studijs ten-
tauerit suis compendijs reuēre.

Idem uniuersis episcopis Hispanis, & hab. 1. q.
3. cap. Audiuimus.

A sacrilegio quoque hoc facinus non dispar dixe-
rim, cum id quod spiritus & sacro deliberationis ar-
bitrio gratis fieri debuit, sub pecunię pactione
causatur. Cicero li. 2. de legibus.

Sacrum sacroque commendatum qui dempserit rap-
ueritque, parricida esto. Ibidem.

Sacrilegio poena est, neque soli qui sacro abstule-
rit, sed etiam ei qui sacro commendatum, quod
& nunc multis sit fanis. Iustinus historiarum lib. 4.
Philomenes primus inter cōferuissimos dimicās
cecidit, ac sacrilegi poenas impio sanguine luit.

Aulus Gellius noct. att. lib. 3. cap. 9.

Nam cum oppidū Tolosanū in terra Italia Quin-
tus Cepio consul dirripuisset, multamque auri in
eius oppidi templis fuisset: quisquis ex ea dire-
ptione aurum attigit, misero cruciabilique exitu
periit. Lucanus lib. 3.

Quis enim lesos impune putaret,
Esse deos? Iuuenalis Satyra 4.

Nemo malus felix, minime corrupto, & idem

Incestus, cum quo nuper uitata iacebat,
Sanguine adhuc uulso terram subitura sacerdos.

Sauitia graece σαυιτις uis. & xavitiς s. i. sauius
dicitur. Est autem sauitia idem quod crudelitas,
hac & sauitudo dicitur, hinc & saue crudeliter.

Sauus quandoque idem quod magnus. Virgi. Mater-
nis sauius in armis Aeneas. Quandoque pro crude-
li, nonnunquam pro irato. Item sauius irascor, vel cru-
delitatem exerceo. Seuum sine diphthongo, pin-
guedo est cornigerorum dūtaxat, quae in una par-
te dentata sunt, & qui in pedibus tales habent. Bi-
sulca vero, quaeque scissos pedes in digitos habent,
& carent cornibus, non seuū sed adipē habent
qui concretus est: & cum refixit, facile fragitur,
semperque est in fine carnis sine sensu: quia nec ar-
terias habet neque uenas.

Sanctificatio graece ἁγιασμός uis. dicitur. Et est
munditia à peccato, vel confirmatio in bono, vel de-
putatio ad cultū dei. Et tertium cōuenit irrationali-
bus rebus, ut ecclesie, vestibulis & huiusmodi, se-
cundum b. Tho. 2. 2. q. 81. art. 8. c.

Sanctitas graece ἁγιότης uis. & ἁγιος s. i. sanctus
dicitur. Est autem sanctitas scientia colendo-
rum deorum, secundum Ciceronem lib. 1. de
natura deorum.

Sanctitas est uirtus faciens homines fideles, & ser-
uantes ea quae ad deum sunt iusta, secundum An-
dronicum.

Sanctitas est ab omni immundicia libera & per-
fecta, & omnino immaculata munditia, se-
cundum Dionysium de diuinis nominibus capi. 12.
& b. Tho. 1. sent. dist. 10. q. 4. art. 4.

Sanctitas à sancio uenit. Sancire enim proprie est
consecrare aliquid sub sanguine hostiae, unde san-
ctum dicitur quasi sanguine consecratum, & san-
ctio proprie uocatur lex cum terrore poenae.

Sanctitas, sanctitudo, sanctimonia, eiusdem signi-
ficationis sunt. Leuitici cap. 19.
Locutus est dominus ad Moysen dicens: Loque-
re ad omnem coetum filiorum Israel, & dices ad
eos: Sancti estote, quia ego sanctus sum domi-
nus deus uester.

Paulus ad Hebraeos cap. 12.

Pacem sequimini cum omnibus & sanctimonia,
sine qua nemo uidebit deum.

Ad The salonicenses. 1. cap. 4.

Hac est uoluntas dei & sanctificatio uestra.

Idem 1. ad Corin. cap. 11.

Gloria nostra hac est testimonium conscientie no-
strae. August. de diffinitione ecclesiae dogmatum.

Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex
hoc definit esse iustus vel sanctus, cum affectu te-
neat sanctitatem. Idem lib. de doctrina Christiana.

Ille iuste & sancte uiuit, qui rerum integer aestima-
tor est. Ipse est qui ordinatam habet charitatem
ne aut diligit quod non est diligendum, aut non
diligit quod est diligendum, aut amplius diligit
quod minus est diligendum, aut minus diligit quod
amplius est diligendum, aut minus aut amplius
quod aequè diligendum est.

Ibidem.

Ista sunt quae sanctitatis causa seruanda sunt, pudici-
tia corporis, castitas animae, & ueritas doctrinae.

Hieron. super epistolam Pauli ad Phil. & hab. 11.

q. 3. cap. Si quis dixerit.

Si quis dixerit iustum iniustum, & iniustum iustum:
abominabilis est uterque apud deum. Similiter qui
sanctum dicit non sanctum, & rursus non san-
ctum asserit sanctum, abominabilis est apud de-
um. Ibidem.

Si quis hominem qui sanctus non est, sanctum esse cre-
diderit, & deum iunxerit societati, Christum violat
cuius membra sumus. Et infra: Omnes credentes sed in
apostolum Christi corpus efficitur. Qui in Chri-
sti corpore errat & labitur, asserens membrum eius
esse sanctum cum non sit: vel non esse sanctum
cum sit, uide quali crimine obnoxius fiat.

Elaías enim dicit, dulce amarum, & amarum
dulce: ponentes tenebras lucem, & lucem tene-
bras: dulce puto esse sanctimonia, amarum
quod sanctimoniae contrarium est.

Idem in epistola ad Nepotianum.

Nec rusticus, nec tantum simplex frater ideo se sa-
ctum putet si nihil nouerit nec peritus & eloquens
in lingua aestimet sanctitatem, multoque melius est
de duobus imperfectis rusticitatem sanctam ha-
bere, quam eloquentiam peccatricem.

Idem in epistola ad Paulinum.

Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis
bene

bene vixisse laudandum est, quia & Hierosoly-
mis & de Britannia equaliter patet aula celestis.

Idem epistola ad filium Mauritiū.

Sancta magis esse quam uideri stude. Nihil prodest
aestimari quod non sis, & duplicis peccati reatus
est, non habere quod crederis, & ut habueris si-
mulare. Ambro. in lib. de Ioseph.

Discamus ergo & sanctorum inuidiam, ut imite-
mur patientiam, & cognoscamus illos non natu-
rae praestantioris fuisse, sed obseruantie maioris:
nec uitia nescisse, sed emendasse.

Gregorius in Moralibus.

Sancti viri quo altius apud deum uirtutum digni-
tate perficiunt, eo subtilius indignos se esse depre-
hendunt: quia dum proximi luci sunt, quicquid
eos in seipsis latebat inueniunt. Ibidem.

Sancti viri nec elatione sunt liberi, nec ex timore
submissi, cum rectitudo eos ad libertatem non eri-
git, consideratio infirmitatis ipsa in humilitate
custodit. Idem Moralium 24.

Viua enim lectio est uita sanctorum.

Ioannes Chrys. super Matth. cap. 24.

Sanctorum uirorum est non inquirere mansionem,
ubi clariores sunt uiri, sed ubi fideiores. Nec
gaudent ubi epulae largae sunt, sed ubi sanctitas
flore. Ibidem.

Quae est ista iustitia, sanctos colere, & sanctitatem
contemnere. Primus gradus pietatis est, sancti-
tatem diligere. Idem in ser. de Confessionibus.

Qui sanctorum merita religiosa charitate miratur,
quicumque iustorum glorias frequenti laude col-
loquitur, eorum mores sanctos atque iustitiam imi-
tetur. Quoniam quae delectat alicuius sancti me-
ritum, delectare debet par circa cultum dei ob-
sequium: quare aut imitari debet si laudat, aut
laudare non debet si imitari decet. Ut qui san-
ctorum merita admirat, mirabilis ipse uirē san-
ctitaterē reddat. Idem de Ioanne bapt. ser. 8.

Ioannes uirtutum schola, magisterium uitae, sancti-
tatis forma, norma iustitiae, uirginitatis specu-
lū pudicitiae titulus, castitatis exemplū, poenitē-
tiae uia, peccatorum uenia, fidei disciplina, legis sum-
ma, euangelij actio, apostolorum uox, silentiū p-
phetarum, lucerna mundi, officium preconis, pre-
co iudicii, domini testis, totius medius trinitatis.

Petrus Rauen. in sermone de Ioanne bapt.

Nascitur Ioannes maior homine, par angelis, tu-
ba coeli, prece Christi, arcanum patris, filij nunti-
us, signifer superni regis, peccatorum uenia, lu-
dæorum correctio, uocatio gentium, & (ut pro-
prie dicam) legis gratiae fibula.

Origenes homilia 42. super illud Leuitici:

De sanctis non exibat, &c.

Qui peccat de sanctis exit, non enim in locis san-
cta querenda sunt, sed in actibus & uitae mori-
bus: quae si secundum deum sint, & secundum prae-
ceptum dei habeantur, etiam si in domo sis, etiam
si in foro: & quid dico in foro, etiam si in theatro
inueniaris uerbo dei deferuiens, in sanctis te ef-
se non dubites. Iuuenalis Satyra 13.

Egregium sanctum uirum si cerno, binembris

Hoc monstrum puerum, uel miranti sub aratro
Piscibus inuentis, & foeta comparo mulla.

Sapientia graece σοφία uis. & σοφός s. i. sapiens
dicitur. Est autem sapientia multarum & mi-
rabiliū rerum scientia, secundum Aristo-
lib. 1. Rhetoricorum.

Sapientia est cognitio primarum & altissimarum
causarum, secundum Aristo. lib. 1. Metaphysicae.

Sapientia est scientia sempiternorum, secundum
Alpharabiū lib. de diuisione philosophiae.

Sapientia est rerum diuinarum & humanarum sci-
entia cognitioque, quae causa cuiusque rei fit, ex qua ef-
ficatur ut diuina imitetur, humana omnia uir-
tute inferiora ducat, sec. Cice. lib. Tuscul. q.

Sapientia qua formaliter sapientes sumus, est quae
dam participatio diuinæ sapientiae quae deus est,
secundum b. Tho. 2. 2. q. 23.

Omnis sapientia est scientia in qua est de con-
clusionibus, sed differt à ceteris scientiis in qua-
tum est de principiis, sec. b. Tho. 1. 2. q. 57. arti. 2.

Sapientia à scientia differt & uidetur, quia sapien-
tia est rerum diuinarum cognitio, scientia uero
humanarum. Quare Aug. super 1. ad Cor. c. 12.

ait: Sapientia est in contemplatione eternorum,
scientia uero in occupatione temporalium. Itē
Aug. li. de trini. Hac est sapientia & scientia re-
cta distinctio, ut ad sapientiam pertineat aeter-
narum rerum cognitio intellectualis, ad scientiam
uero temporalium rerum cognitio rationalis.

Sapientia à sapio dicitur, quod est recte sentio. Et
qui eam profitentur, σοφοί, hoc est sapientes appel-
latur, quo nomine illi septem clarissimi uiri vo-
cati sunt, scilicet Thales Milesius, Solō Salamin-
ius, Chilon Lacedaemonius, Pitacus Mitylenae-
us, Bias Prieneus, Cleobulus Lyndius, Periander
Corinthius. Sed postea Pythagoras primus non
se sophum, sed philosophum appellauit, hoc est,
non sapientem, sed sapientiae amatorem. Ita sci-
entiam ipsam non sophiam sed philosophiam nun-
cupandam existimauit, quoniam nullus homi-
num sapiens esset, quod soli deo contingit.

Tobias capit. 4.

Consiliū semper à sapiente perquire. Iob. c. 18.

Sapientia uero ubi inuenitur, & quis est locus in-
telligentiae? Nescit homo pretium eius, nec inue-
nitur in terra suauiter uiuentium. Abyssus dicit
non est in me: & mare loquitur, non est mecum.

Idem capit. 32.

Sperabam enim quod aetas plixior loqueretur, & an-
norū multitudo doceret sapientiam. Sed ut uideo
spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipoten-
tis dat intelligentiam. Non sunt longui sapientes, nec
senes intelligunt iudicium. Dauid Psal. 110.

Initium sapientiae timor domini. Prouer. cap. 1.

Audiens sapiens sapiētor erit, & intelligens guber-
nacula possidebit, animaduertet parabolam &
interpretationem, uerba sapientum & aenigma-
ta eorum. Ibidem.

Timor domini principium sapientiae. Ibidem.

Sapientiam atque doctrinā stulti despiciunt. Ibidem.

Sapientia foris praedicat, in plateis dat uocē suā, in

capite turbarum clamitat, in foribus portarum
urbis profert verba sua dicens: Viquequo par-
uuli diligis infantiam, et stulti ea que sibi sunt
noxia cupient, et imprudentes odibunt scienti-
am? *Ibidem cap. 3.*
Beatus homo qui inuenit sapientiam, et qui affluit pru-
dentia. Melior est acquisitio eius negotiatioe au-
ri et argenti, primi et purissimi fructus eius, pri-
osior est cunctis opibus sapientia, et omnia que desi-
derantur huic non valent comparari. *Ibidem.*
Gloriam sapientes possidebunt, stultorum exul-
tatio ignominia. *Ibidem cap. 4.*
Tene disciplinam, ne dimittas eam, custodi illam:
quia illa est vita tua. *Ibidem cap. 7.*
Dic sapientie soror mea es, et prudentiam voca
amicam tuam. *Ibidem cap. 8.*
Accipite disciplinam meam, et non pecuniam. Do-
ctrinam magis quam aurum eligit. Melior est enim sa-
pientia cunctis opibus pretiosissimis, et omne
desiderabile ei non potest comparari. Ego sapi-
entia habito in consilio, et eruditus inter sum co-
gitationibus. *Ibidem.*
Meum est consilium et æquitas, mea est prudentia, mea
est fortitudo. Per me reges regnant et legum condi-
tores iusta decernunt. Per me principes imperant
et potentes decernunt iustitiam. Ego diligentes me
diligam, et qui mane vigilauerint ad me, inuenient
me. Mecum sunt diuitie et gloria, opes superne
et iustitia. Melior est fructus meus auro et lapi-
de pretioso, et gemina mea argento electo. In
vitiis iustitie ambulo in medio semitarum iudi-
cij, ut ditem diligentes me, et thesauros eorum re-
pleam. *Ibidem cap. 10.*
Filius sapiens letificat patrem. Filius vero stultus
moestitia est matris sue. *Ibidem.*
Labia iusti erudiunt plurimos. Qui autem indocti
sunt, in cordis egestate moriuntur. *Ibidem cap. 11.*
Vbi non est gubernator, populus corrumpitur: salus au-
tem vbi multa consilia. *Ibidem cap. 13.*
Astutus omnia agit cum consilio. Qui autem fa-
tuus est, aperit stultitiam. *Ibidem cap. 16.*
Posside sapientiam, quia auro melior est: et acqui-
re prudentiam, quia pretiosior est argento.
Ibidem cap. 24.
Vir sapiens fortis est, et vir doctus robustus et va-
lidus. *Ibidem cap. 29.*
Vir sapiens si cum stulto contenderit, siue irascatur,
siue rideat, non inueniet requiem. *Ecclesi. cap. 1.*
Locutus sum in corde meo dicens: Ecce magnus
effectus sum, et præcessi omnes sapientia que fue-
runt ante me in Hierusalem, et mens mea contem-
plata est multa sapienter, et didici: dedi que cor me-
um ut scirem prudentiam atque doctrinam, erro-
resque et stultitiam, et agnoui quod in his quo-
que esset labor et afflictio spiritus, eo quod in multa
sapientia multa sit indignatio: et qui addit scienti-
am, addit et laborem. *Ibidem cap. 2.*
Et vidi quod tantum præcederet sapientia stulti-
tiam, quantum differt lux a tenebris. *Ibidem c. 4.*
Melior est puer pauper et sapiens, rege senes et stulto,
qui nescit prævidere in posterum. *Ibidem cap. 9.*

Melior est sapientia quam arma bellica. Et qui in vno pec-
cauerit, multa bona perdet. *Ibidem cap. 10.*
Post industriam sequetur sapientia. *Sapient. c. 1.*
Quoniam in maleuolam animam non introibit sa-
pientia, nec habitabit in corpore subdito pecca-
tis. *Ibidem cap. 3.*
Sapientia enim et disciplina qui absque, infelix
est, et vacua est spes illorum, et labores sine fru-
ctu, et inutilia opera eorum. *Ibidem cap. 5.*
Melior est sapientia quam vires, et vir prudens quam
fortis. *Ibidem cap. 6.*
Clara est que nunquam marcescit sapientia, et facile vide-
tur ab his qui diligunt eam, et inueniunt ab his qui
quaerunt illam, preoccupat qui se concupiscunt, ut
illis se prior ostendat. Qui de luce vigilauerit ad
illam, non laborabit, assidentem enim illam for-
ribus suis inueniet. *Ibidem cap. 7.*
Proposui illam regnis et sedibus, et diuitias nihil ef-
se dixi in comparatione illius. Nec comparavi illi la-
pidem pretiosum, quam omne aurum comparatione illius
harena est exigua, et tanquam lutum aestimabit ar-
gentum in conspectu illius. Super salutem et speciem
dilexi illam, et proposui pro luce habere eam, quam in-
extinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia
bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas
per manum illius, et letatus sum in omnibus, quam an-
te cedebat me ista sapientia, et ignorabam, quo-
niam bonorum omnium mater est. Quam sine ficti-
one didici, et sine inuidia communico, et hone-
statem illius non abscondo. Infinitus enim the-
saurus est omnibus, quo qui vti sunt, participes
facti sunt amicitie dei, propter disciplinam dona
commendati. *Ibidem.*
Neminem enim diligit deus nisi qui cum sapientia
inhabitat. Est enim hæc speciosior sole, et super
omnem dispositionem stellarum luci compara-
ta inuenitur prior. *Ecclesiastici cap. 6.*
Cor sapientis intelligitur in sapientia, et auris bo-
na audiet cum omni concupiscentia sapientiam.
Ibidem.
Sapiens cor et intelligibile abstinebit se a pecca-
tis, et in operibus iustitie successus habebit.
Ibidem cap. 6.
Et si videris sensatum euigila ad eum, et gradus osti-
orum illius exterat pes tuus. *Ibidem cap. 40.*
Seruo sensato liberi seruiunt, et vir prudens et di-
sciplinatus non murmurabit correctus, et insci-
us non honorabitur. *Ibidem cap. 38.*
Vnusquisque in arte sua sapiens est. *Ibidem cap. 40.*
Vinum et musica letificant cor, et super vtraque dilectio
sapientie. Tibique et psalterium suauiter faciunt melodi-
am, et super vtraque lingua suauis. Gratia et spe-
cie desiderabit oculus tuus, et super hoc virides
sationes. *Paulus ad Cor. 1. cap. 3.*
Nemo se seducat. Si quis videtur inter vos sapiens
esse in seculo, stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia
enim huius mundi stultitia est apud deum. Scriptum
est enim: Comprehendam sapientes in astutia eo-
rum. Et iterum: Dominus nouit cogitationes sa-
pientum, quoniam vanæ sunt. Nemo itaque glorie-
tur in hominibus. *Iacobus in epist. cap. 1.*

Si quis

Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a deo
qui dat omnibus affluenter, et non impropereat,
et dabitur ei, postulet autem in fide nihil hæsitans.
Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a
vento mouetur et circumfertur. Non ergo estimet homo
ille, qui accipiat aliquid a domino. Vir duplex ani-
mo inconstans est in omnibus vijs suis.
August. de ciui. dei, et hab. 26. q. 3. c. Qui sine.
Qui sine saluatore salutem vult habere, et sine ve-
ra sapientia estimat se prudentem fieri posse, non sa-
nus sed eger, non prudens, sed stultus in egritudine
ne assidua laborabit, et in ciuitate noxia stultus
et demens permanebit.
Idem in lib. q. euang. et hab. dist. 41. c. Quod dicit.
Quod dicit dominus in euang. Iustificata est sapien-
tia ab omnibus filiis suis, vide su. in Abstinencia.
Idem de vera religione.
Qui se diligit stultum, non proficiet ad sapientiam:
nec fiet quisque qualis esse cupit, nisi se oderit qua-
lis est. *Idem lib. de libero arbitrio.*
Non aliam putes esse sapientiam nisi veritatem, in qua te-
netur et cernit summum bonum, nullo loco est, nus-
quam deest, foris admonet, intus docet demerces,
in se omnes in melius commutat, a nullo in deteri-
us commutatur, nullus de illa iudicat, nullus si-
ne illa bene iudicat. *Idem de uita beata.*
Maior et miserabilior egestas non est quam egere sapien-
tia. Et qui non eget sapientia, nulla re omnino
egere potest. Est ergo animi egestas nihil aliud
quam stultitia. *Idem 9. de ciuitate dei, cap. 2.*
Homini nulla est causa philosophandi nisi ut bea-
tus sit. *Hierony. contra Iovinianum.*
Sapiens nusquam solus esse potest. Habet secum omnes
qui sunt et fuerunt boni, et animam liberam, et quod
cumque vult transfert: et quod corpore non potest,
cogitatione complectitur, et vbi hominum ino-
pia fuerit, loquitur cum deo. *Ambrosius in epi. ad Simplicium.*
Sapiens non metu frangitur, nec potestate mutatur, non
attollitur prosperis, non tristibus mergitur. Vbi enim
sapientia, ibi virtus animi, ibi constantia et forti-
tudo. Sapiens semper idem est, non minuitur, non au-
getur rerum mutationibus. Nec ut paruulus flu-
ctuat, ut circumferatur omni vento doctrinae,
sed manet perfectus in Christo fundatus charita-
te, radicans fide. Sapiens igitur defectus rerum
ignorat, et varios animi nescit affectus, sed ful-
get sicut sol iustitie, qui in regno patris sui ful-
get. *Idem epist. ad Constant. episcopum, 36.*
Sapientia nihil alienum, nisi quod virtuti incongru-
um. Quocumque accesserit, sua omnia secum fert.
Totus ei mundus possessio est, quoniam toto eo quasi
suo vititur. *Gregorius in Mora. et hab. dist. 38. c. Qui ea.*
Qui ea quæ dei sunt sapiunt, a domino sapiuntur.
Et qui ea quæ dei sunt nesciunt, a domino nesci-
untur, Paulo attestante, qui ait: Si quis ignorat,
ignorabitur. *Idem lib. 9. Moralium.*
Ad veram sapientiam peruenire non possunt, qui
falsæ suæ sapientie fiducia decipiuntur.
Idem lib. 10. Moralium exponens illud Iob
12. Deridetur iusti simplicitas.
Huius mundi inquit sapientia est cor machinatio

nibus tegere, sensum verbis velare: quæ falsa
sunt, vera ostendere: quæ vera sunt falsa demon-
strare. Hanc qui sciunt, ceteros superbiendo de-
spiciunt: hanc qui nesciunt, subiecti et timidi in
alijs ipsam mirantur: hæc sibi obsequiis præ-
cipit bonorum culmina querere, adepta tempora
lis gloriæ vanitate gaudere, irrogata ab alijs ma-
la multiplicius reddere. Cum vires suppetunt, nul-
lis resistentibus cedere, cum virtutibus possibili-
tas deest, quicquid per maliciam explere non valet,
hoc in pacifica bonitate simulare. *Ibidem.*
Iustorum inquit sapientia est, nil per ostentationem finge-
re, sensum verbis aperire, vera ut sunt diligere, fal-
sa deuitare: bona gratis exhibere, mala libentius
tolerare quam facere, nullam iniuriæ vldonem querere, per
veritatem contumeliæ lucrum putare. Hæc iustorum
simplicitas deridetur, et a mundi sapientibus fatui-
tas reputatur. Quid enim in hoc mundo stultius quam
admissa possessa sapientibus relaxare, nullam pro
acceptis iniurijs reddere, imo adiutis alijs pati-
entiam præbere. *Idem lib. 27. Moralium.*
Summa cura prouidendum est, ne accepta sapientia,
cum ignorantia tenebras illuminat, lumen humi-
litas tollat: et iam sapientia esse nequeat, quæ
et si locutionis virtute fulgeat, elationis tamen
velamine cor loquentis obscurat.
Bernardus super Cant. sermo. 23.
Sol non omnibus quibus lucet etiam calefacit: sic
sapientia multos quos docet quid sit faciendum,
non continuo et accendit ad faciendum. Aliud
est multas diuitias scire, aliud esse possidere. Nec
nouicia diuitem facit sed possessio.
Hugo de claustro anime lib. 3. cap. 16.
Ab omnibus libenter discere quæ nescis, humilitas enim
tibi commune facere potest, quod natura cuique proprium
facit. Sapientior omnibus eris, si ab omnibus discere
volueris. Qui ab omnibus accipiunt diuitiores
sunt. *Boetius de consolatione philosophi. lib. 1. pro. 3.*
Nunc enim primum censes apud improbos mores la-
cessit periculis esse sapientiam. Nonne apud vere
res quoque ante nostri Platonis ætatem magnam sepe
certamen cum stulticia temeritate certauimus? Eo-
demque superstitie præceptor eius Socrates iniu-
ste victoriam mortis me astante promeruit.
Idem lib. 1. pro. 4.
Atqui hanc sententiam Platonis ore sanxisti, bea-
tas fore respu. si eas vel studiosi sapientie rege-
rent, vel earum rectores studere sapientie conti-
gisset. Tu eiusdem viri ore hanc sapientibus ca-
pellendæ reip. necessariam causam esse monuisti,
ne improbis flagitiosisque ciuibus urbium relicta
gubernacula pestem bonis ad perniciem infer-
rent. *Boetius lib. 4. pro. 2.*
Veramque illam Platonis esse sententiam liquet, solos
quod desiderant facere posse sapientes. Impro-
bos vero exercere quid quod libeat, quod vero
desiderant explere non possunt. Faciunt enim
quælibet dum per ea quibus delectantur, id bo-
num quod desiderant se adepturos putant. Sed
minime adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem
probra non veniunt.

SAPIENTIA.

Sapientia enim nullus qui omnia offendit. Id est, *Sapientia est quod non patitur a peccatis.* Id est, *Sapientia diuitijs possessio pretiosior.* Id est, *Sapientia a uero oportet sapientem quid discere.* Id est, *Sapientes autem occultant propria damna.* Id est, *Optimum est omnia scire pulchra.* Id est, *Odi sapientem qui non sibi ipsi sapiens.* Id est, *Plus scire satius est quam loqui seruum hominem, ea sapientia est.* Idem in milite glorioso. *Nemo solus sapit.* Teren. in Eunucho. *Labor alieno magnam partem gloriam uerbis saepe in se transfert qui habet salem quod in te est.* Ouidius lib. 1. de Arte amandi. *Pectoribus mores tot sunt quot in orbe figure.* *Qui sapit immuneris moribus aptus erit.* Horatius in Arte poetica. *Syluestres animos facer interpretisq; deorum Cadibus et uictu foedo deterruit Orpheus.* Vide supra in Poeta. *Idem Serm. lib. 2. satyra 7.* *Quis nam igitur liber sapiens sibi qui imperiosus? Quem neq; pauperies neq; mors neq; uincula terrent, Responsare cupidinibus, contemnere honores Fortis, et in seipso totus teres atq; rotundus, Externi ne quid ualeat per leue morari, In quem manca ruit semper fortuna, potes ne Ex his, ut proprium quid noscere? quinq; talenta Poscit te mulier, uexat, foribusq; repulsum Perfundit gelida, rursus uocat, eripe turpi Colla iugo liber, liber sum dic age, non quis? Urget enim dominas mentem, non lenis, et acres Subiecit lasco stimulos, uersatq; negantem, Vel cum paustica torpes insane tabella.* Idem Epistolarum li. 1. epistola 1. *Ad summum sapiens uno minor est loue, diues Liber honoratus, pulcher, rex deniq; regum, Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est.* Iuuenalis satyra 13. *Plurima felix Paulatim uitia atq; errores exiit omnes Prima docens rectum sapientia.* Dantes inferni ca. 9. *O voi ch'aueti l'intelletti sani, Mirati la dottrina che s'asconde Sotol' uelame de li ver si strani.* Id est, *O uos, qui habetis sanos intellectus, Attendite doctrinam, quæ absconditur Sub uelamine uersuum allegoricorum.* *Sapor græce χυμὸς dicitur. Est autem sapor passio humiditatis sicco mediante calore alteratiua gustus de potentia ad actum, secundum Arist. li. de Sensu et sensato.* *Sapor consistit in humido aqueo aliquantulum digesto, sicut odor consistit in sicco aereo aliquantulum temperato, secundum b. Tho. super li. de Anima secundo, lec. 19, col. 4.*

Sapor a sapio venit. Sapere autem proprie ad sensum corporis pertinet, et significat saporem habere, et fere semper in bonam capitur partem. Hinc deducitur sapor, id est, gratia, saporem habes, unde sapor aduerbium. Quorum contraria sunt insipidus et insipide, hoc est sine sapore. Sapio interdum trans fertur ad animam, et idem est quod recte sentio. Ouidius: His ego si scirem, pauloq; audacior essem uter, uideur si qua puella sapit. A sapio fit sapientia, de quo supra. *Satisfactio græce πληροφωρία dicitur. Est autem satisfactio, deo debiti honorem pro commissa culpa impendere, secundum August. Ex b. Tho. 4. Sententia. di. 15. q. 1. art. 1. Satisfactio est redditio æquiualeñtis, alias indebiti. Satisfactio est causas peccatorum excidere, et eorum suggestionibus aditum non indulgere, secundum Augustinum, et habetur de Poenitentia, distinctio 3. cap. Satisfactio. Satisfactio est iniuriæ illatæ recompensatio, secundum æqualitatem iustitiæ, secundum Theologos. Satisfactio est actus virtutis materialiter et formaliter: electiue et quidem iustitiæ vindicatione. Imperatiue uero est actus charitatis, secundum b. Tho. 4. Sententia. di. 15. q. 1. art. 1. Tobias. cap. 4. Quicquid tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat. Augustinus in Enchiridion ca. 71. De quotidianis breuib; leuib; peccatis, sine quibus vita hæc non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum enim est dicere: Pater noster qui es in celis, qui ita regenerati sumus ex aqua et spiritu sancto. Delet hæc oratio minima et quotidiana peccata. Delet etiã illa a quibus vita fidelium scelerate gesta, sed permittendo melius mutata discedit. Gregorius in Pastoralis. Nequaquam satisfacimus si ab iniquitate cessamus, nisi si voluptates quoque quas dileximus e contrario oppositis læmētibus insequamur. Lropipa in sermone de Ieiunio. Oratione propitiatio dei quaeritur, se iunio concupiscentia carnis extinguitur, elemosynis peccata redimuntur, simulq; per omnia dei imago in nobis renouatur. Scabies græce τῆρα dicitur. Scabiosus dicitur. Dicitur autem a scaber quod est asper, quoniam scabies asperitatem in cute facit. Vir. Exesa inueniet scabra rubigine pila. Hinc etiam scabries, asperitas, et scabre, aspere. Scandalum græca dictio est σκάνδαλον. Ita et σκάνδαλον. Et est dictum aut factum minus rectum præbens alteri ruinæ occasionem, secundum b. Tho. secunda secunda q. 43. Scandalum large sumitur pro quolibet impedimento alicui præstito in via aliqua quam profectus intendit, secundum eundem secunda secunda q. 43. art. 1. o. Scenopegia græce σκηνοπηγία, vox composita dicta*

SCIENTIA.

CCL XVII.

Etia est a figendis tabernaculis, nam σκηνος tabernaculum significat, et πύγνυμι figo, perperam quoque additur aspiratio. Et erat festum tabernaculorum per dies septem, propter beneficium deductionis et protectionis in deserto. Et significat peregrinationem sanctorum in hoc mundo. Cui nunc succedit festum consecrationis ecclesiæ, secundum b. Tho. prima secunda q. 102. art. 4. Sciens dicitur. Est autem scientia habitus demonstratiuus, secundum Arist. li. 6. Ethico. Scientia est determinatio intellectus ad alteram partem cum certitudine. Scibile dicitur secundum potentiam, scientia uero secundum actum vel habitum, ideo non sunt simul natura, ex b. Tho. prima parte q. 13. ar. 7. Scientia a scio dicitur. Scire autem proprie est rem ratione et per causam cognoscere. Quid autem a sapientia scientia differat, vide supra in Sapientia. Ecclesiastes cap. 1. Qui addit scientiam, addit et laborem. Paulus I. ad Corinthios ca. 1. In multa scientia multa indignatio. Ibidem ca. 8. Scientia inflat, charitas uero edificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nōdum cognouit quē admodum oporteat eum scire. Ibidem. Sed in omnibus non est scientia. Augustinus li. quæst. et habetur di. 37. ca. Non omnis. Nō omnis qui ignorat immunis est a poena. Ille enim ignorans potest excusari a poena, qui quod disceret non inuenit. Illis autem hoc ignosci non poterit, qui habentes a quo discerent, operam nō derunt. Idem et hab. di. 38. Quamuis errare, Quamuis errare quanta possumus cura cauendū sit, vide supra in Ignorantia. Idem super psalm. 70. Hæc tota scientia magna hominis scire, quia ipse nihil est per se, et quoniam quicquid est ex deo est, et propter deum est. Idem in ser. de Ascensione. Qui se dicit scire quod nescit, temerarius est: qui se negat scire quod scit, ingratus est. Idem li. 3. de Libero arbit. Animæ non imputatur ad reatum quod naturaliter scire nō potest, sed quod scire non studuit, et quod dignam facultati comparandæ ad rectam faciendi operam nō dedit. Loqui enim nō posse, et scire non posse, infanti naturale est, quia ignorantia illo modo inculpabilis, sed et humanis affectibus blanda atq; grata. Non enim villo vitio illam facultatem comparare neglexit, aut villo vitio quā comparauerat amisit. Gregorius li. 23. Moralium. Vera scientia afficit, non extollit, nec superbiētes quos impleuerit, sed lamentātes facit, quia quisque cū repletus fuerit, priori loco se scire appetit, et iam sui conscius tanto per illam robustius sapit, quanto se infirmū in illa uerius recognoscit. Ioann. Chrysost. de Cognoscibilibus ab homine.

Magna virtus boni est cognoscere malos, et firma tutela salutis scire quod fugias. Idem in Politicis. 3. *Præcedit enim scientia virtutis cultū. Quia nemo potest fideliter appetere quod ignorat, et malū nisi cognitum sit non timetur.* Isidorus li. 2. de Summo bo. *Ad maioris culpæ cumulum pertinet scire quē quid sequi debeat, et sequi nolle quod sciat.* Idem li. 3. de Summ. *Pleriq; accepta scientia literarum, non ad dei gloriam, sed ad suam laudem vtuntur, dum de ipsa extolluntur, et ibi peccant ubi peccata emendare debuerunt.* Bernardus super Cantica. *Sunt qui scire volunt eo fine tantum ut sciant, et turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant. Verbi gratia pro pecunia, pro honoribus, et turpis questus est. Et sunt qui scire volunt ut sciatur ipsi, et turpis vanitas est. Sed sunt qui scire volunt ut ardentius ædificent, et charitas est. Et sunt qui scire volunt ut ædificentur, et prudentia est.* Idem super Cantica sermone. 27. exponens illud ad Corinthios 8. c. Si quis existimat se scire, Vides quod non probat multū scientes, si modum sciendi nescierit: vides quomodo fructum et utilitatem scientiæ in modo sciendi constituit. Quid ergo dicit, nisi ut scias, quod ordine, quo studio, quo fine vnumquodque scire oporteat. Quo ordine, ut illud prius quod maturius mouet ad salutem. Quo studio, ut illud ardentius quod vehementius ad amorē. Quo fine, ut non ad inanem gloriam et ostentationem, sed ad tuam et aliorū salutem. Idem li. Meditationum. Scientia parit cognitionem amoris, amor frequentia, frequentia familiaritatem, familiaritas fiducia, fiducia faciem impetorem. Sanctus Thomas de Aquino in epistola de modo acquirendi scientiam. Quia quæsiuisti a me in Christo mihi charissime Io. qualiter te studere oporteat in thesauro scientiæ acquirendæ. Tale a me tibi super hoc traditur consilium, ut per riuulos non statim in mare eligas introire, quia per faciliora ad difficiliora oportet deuenire. Hæc est ergo monitio mea et instructio tua. Tardiloquū te esse iubeo, et tarde ad locutorium accedentem. Conscientiæ puritatem amplectere. Orationi vacare non desinas. Cellam frequenter diligas, si vis in cellam vinariam introduci. Omnibusq; te familiarem exhibe. Nihilq; te penitus de factis aliorum intronittas. Nemini te multum familiarem ostendas. Quia nimia familiaritas parit contemptum, et subtractionis subitō materiam subministrat. De uerbis et factis secularium nullatenus te intronittas. Discursus super oīa fugias. Sanctorū et bonorum vestigia imitari nō desinas. Nō respicias a quo audias, sed quicquid boni dicatur memoriæ recōmenda. Ea quæ legis et audis, fac ut intelligas. De dubijs te cer-

re certifies, & quicquid poteris, in armariolo mentis reponere satage, sicut cupiens vas implere. Altiora te ne quaeris. Ita sequens vestigia, frondes & fructus in vinea domini Sabaoth vtilis, quandiu vitam habueris, proferes ac produces. Hec si sectatus fueris, ad id attingere poteris quod affectas. *Hugo de Instruct. novitiorum.*

Via ad deum est scientia quae ad institutionem recte & honeste viuendi pertinet. Est & discipline bonitas & beatitudo. Per scientiam itur ad disciplinam, per disciplinam ad bonitatem, per bonitatem ad beatitudinem. *Idem in Didascalicon li. 3.*

Si quis familiariter scientiam amare didicerit, & ei saepius vacare voluerit, iucundam valde reddit vitam, & maximam in tribulatione praestat consolationem.

Laetantius Firmia, Divina institut. li. 3.

Quis enim scire contentus est, non expetens aliquem fructum scientiae.

Idem li. 6. cap. 5.

Scientia est deum noscere, virtutes colere: in illo sapientia, in hoc iustitia continetur.

Seneca ad Lucilium epistola 77.

Tandiu discendum est, quandiu viuas.

Idem Tragedia 4.

Pudor est secundus nosse peccandi modum.

Idem Tragedia 7.

Dedit animus sero quod didicit diu. *Idem Tra. 4.*

Incertum est nescire quid liceat sibi. Id facere laus est quod decet, non quod licet.

Aristoteles lib. 1. Metaphysicae.

Omnes homines natura scire desiderant

Ibidem.

Tunc vnumquodque scire dicimur, cum primam causam scire putamus. *Idem li. 2.*

Finis scientiae speculativae est veritas, practicae vero opus.

Ibidem.

Tunc scire putamus cum ipsas causas cognoscimus.

Ibidem.

Absurdum est simul scientiam quaerere & modum sciendi.

Commentator super 2. Metaph.

Nullus potest per se inuenire artes speculativas vel practicas in maiori parte, quia non completur nisi per iuumentum prioris ad subsequenter, & si prior non fuisset, subsequens non esset.

Idem li. 3. Metaph.

Magis dicimus illum scire qui scit rem affirmatiue quam qui scit negatiue.

Idem li. 4.

Eiusdem scientiae est opposita considerare, hoc est oppositorum eadem est disciplina.

Ibidem.

Primum principium in aliqua scientia debet esse notissimum in ea, & firmissimum.

Commentator Ibidem.

Vna scientia non est tantum vniuoci, sed etiam vnius analogi.

Aristo. li. 6. Meta.

Nulla scientia particularis probat subiectum suum esse, sed supponit ipsum esse.

Ibidem.

Omnis scientia vel est actiua vel factiua, vel the-
orica, id est speculatiua.

Ibidem.

Naturalis scientia non est practica sed speculatiua.

Commentator super 11 Metaphysicae.

Scientia dei causat res, sed nostra causatur a rebus.

Arist. li. 1. Physicorum.

Scire & intelligere contingit circa omnes scientias, quarum sunt principia, causae & elementa ex eorum cognitione.

Commentator super 1. Physic.

Aristoteles per principia intelligit causas efficientes, & per causas intelligit causas finales, & per elementa materiam & formam.

Idem super 2. de Caelo & mundo.

Melius est modicum scire de rebus nobilioribus, quam multum de vilioribus.

Arist. li. 2. de Caelo & mundo.

Magis diligimus illa scire de quibus maximam dubitationem habemus, & per paruas debiles rationes, quam notiora quidem & per rationes effica-
ces.

Idem li. 3. de Caelo & mundo.

Prima consideratio scientiae naturalis est de corporibus corruptibilibus.

Commentator super 3. de Caelo & mundo.

Tria fecerunt Auicennam errare frequenter in naturalibus, scilicet inexperientia, & confidentia proprii ingenii, & ignorantia logica.

Arist. li. 1. de Anima.

Scientia est de numero bonorum honorabilium.

Ibidem.

Vna scientia dicitur nobilior altera, vel nobilitate subiecti, vel propter certitudinem, & scientia de anima propter utrumque est nobilior alijs naturalibus.

Ibidem.

Cognitio libri de anima utilis est ad veritatem, & maxime ad scientiam naturalem.

Commentator super 1. de Anima.

Subiectum scientiae de anima est nobilior subiectis aliarum scientiarum, & demonstratio eius magis firma, & ideo ipsa praecedat alias scientias.

Arist. li. 2. de Anima.

Eadem est scientia contrariorum.

Ibidem.

Intellectus & scientia semper sunt verorum.

Themistius super 2. de Anima.

Ea quae scimus, sunt minima pars eorum quae ignoramus.

Arist. li. 3. de Anima.

Secantur scientiae quemadmodum & res de quibus sunt scientiae.

Ibidem.

Necesse est intelligentem quemcumque phantasmata speculari.

Comment. super 3. de Anima.

Cum homo copulatus fuerit intellectui per scientiam omnium rerum complete, tunc est deus in humano corpore hospitatus.

Themistius super 3. de Anima.

Prius est scire actiones animae quam eius substantiam.

Ibidem.

Scientia de anima necessaria est ad sciendum philosophiam primam.

Aristoteles lib. 11. de Animalibus.

Magis concupiscimus scire modicum de rebus honorabilibus & altissimis, licet non probabiliter id sciamus, quam scire multum, & per certitudinem de rebus minus honorabilibus & vilioribus vel vulgaribus.

Idem li. 1. Ethicorum.

Conscij propriae ignorantiae admirantur homines scientes.

Idem li. 6. Ethicorum.

Non

Non sufficit ad scientiam alicuius, ut sciat in vniuersali & confuse, sed oportet scire determinate & distincte.

Ibidem.

Scientia est de his quae non possunt se aliter habere & de aeternis.

Idem li. de Regimine principum.

Cuncta sunt scibilia via rationis.

Idem li. de bona fortuna.

Quid melius intellectu & scientia nisi deus.

Idem epistola ad Alexandrum.

Multo melius est habere animam habentem scientias, quam habitu corporis videre bene indutum.

Ibidem.

Sicut vita sine tristitia delectabilis est, ita scientia rationalis & sensata amabilis est.

Ibidem.

Sicut conseruamentum corporis est sanitas, ita conseruatiuum animae est eruditio.

Idem li. 2. Rhetoricorum.

Turpe est ignorare, quod omnibus scire conuenit.

Ex li. 1. Porphyrij.

Infinita dicit Plato relinquenda sunt ab arte, hoc neque posse fieri disciplinam, id est scientiam. Vnde de indiuiduis quia infinita sunt, non est scientia.

Boetius.

Scientia est in anima sicut accidens in subiecto. Idem.

Idem.

Multa sunt scibilia, quorum non est scientia.

Idem.

Scibile est prius quam scientia, & sensibile quam sensus.

Idem.

Scientia est de numero permanentium, & discibile mobilium.

Idem.

Si quis mediocriter sciuit scientiam, nisi grandis si at pmuatio ab aegritudine, vel aliquo huiusmodi, non recedit.

Idem.

Quod scientia festinata non crescit, mediocriter autem sumpta augmentatur & crescit.

Idem li. Diuisionum.

Quam magnos fructus affert scientia diuidendi studiosis hominibus.

Ibidem.

Scientia diuidendi reddit dociles auditores.

Arist. li. 2. Priorum.

Nullum sensibile cum extra sensum sit scimus.

Ibidem.

Nihil prohibet scire & decipi circa idem.

Idem li. 1. Posteriorum.

Omnis doctrina & omnis disciplina intellectiua ex praexistenti fit cognitione.

Ibidem.

Aliqua necessaria sunt praecognoscere dupliciter, scilicet quia sunt & quid dicitur per nomen.

Ibidem.

Quod aliquis addiscit hoc ipsum scit, quod autem non, & nescit ipsum. Nescit enim ipsum in forma propria, id est actu, bene scit ipsum potentia virtute.

Ibidem.

Scire opinamur vnumquodque simpliciter & non philosophico modo, quod est secundum accidens, cum causam arbitramur cognoscere propter quam res est, & non contingit se aliter habere.

Ibidem.

Necesse est demonstratiuam scientiam esse ex veris & primis & immediatis, & prioribus, & notioribus, causisque conclusionis, ubi includitur proprium.

Ibidem.

Quod non est, non contingit scire, ex quo habemus quod de non ente non habemus scientiam.

Ibidem.

Scientia enim illorum quorum est demonstratio, & non est secundum accidens habere demonstrationem.

Ibidem.

Tunc scimus cum causas cognoscimus, & priores si verae sunt & notiores, non solum altero modo intelligendo, sed sciendo quoniam sunt.

Ibidem.

Non omne quod scitur, per demonstrationem scitur.

Ibidem.

Principia cognoscimus in quantum terminos cognoscimus.

Ibidem.

Scire autem demonstratio est duplex, scilicet simpliciter & secundum quid.

Ibidem.

Scientia demonstratiua est necessarium.

Ibidem.

Simpliciter scibilia sunt per se, aut sicut inesse praedicantibus, aut sicut inesse propter ipsa quae sunt ex necessitate, id est propositiones secundum modum & quartum scibiles.

Ibidem.

Quod scit, non potest se aliter habere.

Ibidem.

Accidens contingit non esse, scilicet per se, propter quod scire est per causam cognoscere.

Ibidem.

Scire propter quod, est per causam scire.

Ibidem.

Nec demonstratio nec scientia corruptibilium, sed perpetuorum est.

Ibidem.

Eorum quae saepe sunt, non ut saepe sunt, sed ut semper sunt demonstrationes & scientiae, ut defectus lunae.

Ibidem.

Alterum est genus subiectum scientiae subalternantis a genere subiecto scientiae subalternantis.

Ibidem.

Qui ex superioribus causis magis sciuit, ergo illa magis maxime erit scientia.

Ibidem.

Difficile est cognoscere si aliquis sciuit vel non.

Ibidem.

Difficile est enim noscere si ex vniuersali, principis propriis scimus aut non, quod vere est scire.

Ibidem.

Si ex veris & primis habemus syllogismum, opinamur scire, sed hoc non est sufficiens, sed oportet esse ex quibus scitur, ut sint proxima primis.

Ibidem.

Omnes scientiae communicant, secundum communia principia, sed non communia principia ex quibus demonstrant.

Ibidem.

Vnaqueque scientia habet suas proprias interrogationes & responsiones & disputationes.

Ibidem.

Duplex est scire, scilicet scire quia erit, & scire propter quod est.

Idem li. 1. Posteriorum.

In scientijs diuersis saepe dicit vna scientia propter quod, & medicina dicit, quod vulnera circularia tardius sanantur, quam longa, sed propter quod, uis dicit Geometria.

Ibidem.

Scientes vniuersale saepe nesciunt ipsum singulare.

Ibidem.

Figura.

Figurarum maxime facies scire, est prima figura.

Ibidem.

Si aliquis sensus deficit, necesse est deficere scientiam, quæ secundum illum sensum, quam etiā impossibile est accipere sine sensu.

Ibidem.

Aut addiscimus per demonstrationem, aut per inductionem.

Ibidem.

Non contingit aliquid scire, nisi per demonstrationem.

Ibidem.

Altera scientia est altera, quarum nō sunt eadem principia, vel nec ex alterius nec eiusdem.

Ibidem.

Entis quod est à fortuna, non est scientia per demonstrationem, quia nec semper est, nec frequenter.

Ibidem.

Sensus est singularium, scientia vero vniuersaliū.

Ibidem.

Scientia est necessarium, opinio vero contingētium, et aliter se habentium.

Aristoteles li. 2. Posteriorum.

Vnius in quantum vnum, vna est scientia.

Ibidem.

Impossibile est scire quod quid est, et ignorare si est ipsius quod quid est, non est demonstratio.

Ibidem.

Scire opinamur cum causam rei scimus.

Ibidem.

Principium habitus non est scientia, sed intellectus.

Ibidem li. 2. Topicorum.

Scire non est reminisci, quia contingit præsentia et futura, reminisci vero nisi præterita.

Ibidem li. 8. Topicorum.

Vna disciplina melior est altera, vel quæ certior, vel quia de meliori subiecto.

Ibidem li. Elenchorum.

Quod scimus sæpe transpositum ignoramus.

Ibidem li. Magnorum moral. li. 1. ca. 72.

Intellectus est circa principia intelligibilium entium, scientia est rerum quæ sunt cum demonstratione. Principia autem intelligibilia sunt: quare non utiq; erit circa principia scientia, sed intellectus.

Ibidem in Proleptibus.

Omnes excellentes viri aut secundum philosophiam, aut politicam aut poesim, aut artes videntur melancholici esse.

Laertius Dioge. de Vita et morib. philoso.

Interrogatus Thales Milesius, quid difficile, ait: se ipsum agnoscere.

Ibidem.

Potius est doctum esse, quam pecuniæ confidentē dicebat Theophrastus. Doctus enim solus omnibus, nec in alienis peregrinus, neq; amissis familiaribus et necessarijs inops est amicorū, sed in omni ciuitate ciuis est.

Cicero li. 1. de Finibus bonorum et malorum.

Sublata cognitione et scientia, tollitur omnis ratio, et vitæ degendæ et rerum gerendarum.

Ibidem li. 2. de Diuinatione.

Philosophia vir bonus efficitur et fortis.

Ibidem.

Sunt enim hæc propria philosophorum respondere, aut consuli, quid bonum quid malum, quid neutrum.

Ibidem Tusculan. quest. li. 3.

Neg. insipientia vllum malum est maius.

Macrobius li. 1. Saturnalium.

Apes enim quodammodo debemus imitari, quæ vagantur et flores carpunt, deinde quæ quid autulerunt disponunt, ac per fauos diuidunt, et succum varium in vnum saporem mixtura quadam proprietate spiritus sui mutant. Nos quoq; quicquid diuersa lectione quæsiuimus committamus stilo, ut in ordinem eodem dirigente coalescat. Nam et in animo melius distincta seruatur, et ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo panditur vniuersitas in vnius saporis vsum varia libameta confundit, ut etiam si quid apparuerit, vnde sumptum sit, aliud tamen esse, quam vnde sumptum noscatur appareat.

Ibidem li. 6.

Multa ignoramus quæ non laterent, si veterum lectio nobis esset familiaris.

Ibidem li. 7.

Velut paucae literæ mutæ dispersæ inter multas vocales, in societatem vocis facile inassuescunt. Itarariores imperiti gaudentes consortio peritorum aut consonant, si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu.

Isocrates ad Demonicum ser. admonitorio.

Id est, si eris cupidus discendi, eris multa discens.

Ibidem.

Quæ quidem scis, conserua meditationibus, quæ aut non didicisti, cape doctrinis. Similiter enim turpe audienti utilem sermonem non discere, et datam aliquod bonum ab amico non capere.

Ibidem.

Existima disciplinas multas multis esse pecunijs præstantiores. Istæ quidē cito deficiūt ille uero per totū tempus permanet. Scientia enim sola possessionem immortales.

Plautus in Amphitryone.

Id est, haud æquum facit, qui quod didicit, id dedit.

Virgil. Georgicorum li. 2.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas atq; metus omnis, et inexorabile fatum subiecit pedibus strepidumq; Acherontis auari.

Horatius Carminum li. 4. Ode. 4.

Nec scire fas est omnia.

Ibidem in Arte poetica.

Cur nescire prudens prauē, q̄ discere malo?

Fran. Petrar. Triumpho amoris ca. 1.

Altro dilecto che imperat non trouo.

Id est,

Gaudia nulla puto discere præter ego.

De hac materia habes supra ubi Doctrina, Eruditio, Prædicatio, Prudentia et Sapiētia, et infra ubi Studium.

Schisma cum ch et i latino scribi debet. Est enim dictio græca χίσμα et idem est quod scissura, venitq; à χίζω quod est scindo. Est autem schisma separatio propria sponte et intentione ab vnitae ecclesiæ, reuens subesse Papæ, et cōmunicare membrīs ecclesiæ, secundum be. Tho. secunda secundæ q. 39. ar. 1. o.

Schisma.

Schismatici proprie dicuntur qui propria sponte et intentione separant se ab vnitae ecclesiæ, reuēntes subesse papæ et communicare membrīs ecclesiæ. Vt ibidem.

Scortum græce πόρνις. et πόρνισσος scortor dicitur. Est autē scortum meretrix, vel quod sicut pelliculus subigatur cum solū calce amētorum omnibus subiectum sit, vel qd in grabatulis pelles stratas tenere consueuissent. Hinc scortor meretricor, et scortum quicquid ex pelle est.

Scriptura sacra græce ἱεραγραφία. id est dici potest: sacra scriptura dicitur sancta tripliciter. scilicet a spiritu sancto, a materia, et ab affectu, secundum b. Tho. super epistolam ad Rom. lec. 2. co. 1.

Scripturæ sacre effectus quintuplex, scilicet docere veritatem, arguere falsitatem, eripere à malo, inducere ad bonum, et perducere ad perfectū, secundum eundem super secunda ad Timotheum. 3. fin.

Paulus II. ad Timotheum. 3.

Omnis enim scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum vel arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo dei, ad omne opus bonum instructus.

Ibidem ad Romam. ca. 15.

Quæcūq; enim scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus.

Matthæus ca. 11.

Abcondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis.

August. in epistola ad Volusianum.

Quæ disputationes, quæ literæ quorumlibet philosophorum, quæ leges quarūlibet ciuitatū duobus præceptis sunt cōparandæ: Ex quibus Christus dicit totam legem et prophetas pendere, huiusmodi: Diliges dominum deum tuum ex toto corde, et proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus mandatis lex pedit et propheta.

Ibidem.

Hic philosophia quoniā omnes omnium naturarum causæ in deo creatore sunt. Hic ethica quoniā bona vita et honesta nō aliud de format, quoniā cū ea quæ diligēda sunt et quæ admodum diligēda sunt diligunt, hoc est deus et proximus. Hic logica quoniā veritas lumenq; animæ rationalis nō nisi deus est. Hic laudabilis reipus. salus. Neq; enim optime custoditur ciuitas, nisi fundamēto, et vinculo fidei firmatq; concordia cum bonū cōmunē diligat, quod summū atq; verissimū deus est.

Ibidem li. 2. de Trinitate.

Scriptura et creatura ad hoc sunt, ut ipse quærat, ipse diligat, et q̄ ipsam creauit, et illā inspirauit.

Ibidem li. 3. de Doctrina Christiana.

Hæc scientia nil præcipit nisi charitatem, nihil culpā, nisi cupiditatem. Quicquid ergo ad hoc pertinet propriū eius est, quicquid autē ad hoc non pertinet fictum esse cognoscas.

Ibidem super Genesim ca. 19.

Sic loquitur scriptura, ut altitudine superbos irridet, profunditate attētos terreat, virtute magnos pascat, affabilitate paruulos nutriet.

Idem de Doctrina Christiana. ca. ult.

Quicquid homo extra didicerit, si noxium est, hic damnat, si vtile hic inuenit, et cū ibi quicq; inuenit, omnia quæ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea quæ nusquā alibi inuenire potuit.

Ibidem de Ciuit. dei lib. 11. ca. 1.

Ciuitatē dei dicimus cuius scriptura testis est, quæ non in fortuitis animorū motibus, sed plane summe prouidentie dispositione super omnes omnium gentiū literas omnia sibi genera humanorū ingeniorū diuina excellens auctoritate subiecit.

Ibidem li. 2. super Genesim ad literam.

Maiores huius scripturæ auctoritas, q̄ omnium humani ingenij perspicacitas.

Ibidem li. de Baptismo paruulorum.

Sanctarum scripturarū auctoritatibus colla subdenda sunt, ut ad intellectum quisq; per fidem veniat.

Ibidem de Doctr. Christi.

Titubet fides si diuinarum scripturarum vacillet auctoritas. Porro fide titubante et ipsa charitas languescit.

Ibidem li. de Vnico baptismo, et habetur di.

9. ca. Quis nesciat.

Quis nesciat sacram scripturam canonicā tam veteris, q̄ noui testamenti certis terminis suis contineri, cumq; posterioribus omnium episcoporum licet ita præponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari nō possit, vtrū verū vel vtrū rectum sit, quicquid in ea scriptum sit, vel cōstitit esse.

Ibidem in Prologo li. 3. de Trinitate, et habet.

Ibidem ca. Noli meis.

Noli meis literis quasi canonicis scripturis deferui re, sed in illis et quæ non credebam cum inuenis, incunctanter crede. In istis autē quod certum habemus, nisi certū intellexeris noli firmū tenere.

Ibidem ad Vincentium uictorem, et habetur

Ibidem ca. Negare.

Negare non possum nec debeo sicut in ipsis maioribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis quæ possunt iusto iudicio et nulla temeritate culpari.

Ibidem ad Hieron. epistol. 8. et habet.

Ibidem ca. Ego.

Ego solis illis scriptorum qui iam canonici appellantur didici hunc timorem honoremq; referre, ut nullum eorū scribēdo errasse audeā credere, aut si aliquid in eis offerendo, quod videatur cōtrarium veritati, nihil aliud existimē q̄ mēdosum esse eodice vel non esse assecutū interpretē quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, quanta vnde doctrina polleant, nō ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores vel canonicas vel probabiles rationes, quod à vero non aberrent persuadere potuerūt.

Ibidem ad Hieron. epistola 1. et habet.

Ibidem di. 9. si ad scripturas.

Si ad scripturas sacras admitta fuerint, vel officio famendacia, quid in eis remanebit auctoritatis, quæ tandem de scripturis illis sententia profertur, cuius pondere contentiosæ falsitatis obferatur improbitas.

ma secundæ quæst. 45. art. 1.

Securitas non est idem quod fortitudo, sed est conditio eius, & magnanimitatis, si sit quando, & in quibus debet, secundum eundem, secunda secundæ q. 129. ar. 7.

Securus dicitur quasi sine cura, quasi seorsum à cura. Hinc aliquando pro contemptore accipitur, Virgil. Securus amorum Germanæ. Hinc secure aduerbium, & securitas tranquillitas & quies.

Proverb. cap. 15.

Secura mens, quasi iuge coniugium.

Aug. ad Secundum Manicheum, & hab. 11. q. 3. ca. Senti. Senti de August. quicquid libet, sola me in oculis dei conscientia non accuset. Aug. li. Confess.

Nemo securus debet esse in vita ista, quæ tota tentatio nominatur: ut fieri potuit ex deteriori melior, non fiat etiam ex meliore deterior.

Idem li. 2. de Libero arbitrio.

Nemo securus est in his bonis, quæ potest inuitus amittere. Veritatem autem atq; sapientiam nemo amittit inuitus.

Hier. de Cohabitatione clericorum & mulierum.

Nūquam securus cū thesauro latro tenet inclusus, nec infra vnam cauernā habitans cū lupo, tutus est agnus: ipse voluit penetrari, qui hostem proprium in suas partes induxit, & intestinum sibi gladiū ipse supponit, qui locū habitationis suæ aduersarij ingressibus referauit.

Grego. li. 9. Moralium.

Sæpe mens dum virtutis suæ securitate resoluitur, insidiant aduersario inopinatæ culpæ teloperforatur, & inde à deo in æternum longe fit, vnde ei ad tempus sine cautela custodia propinquauit.

Idem homilia. 40.

Quid paradiso iucundius? quid cælo securius? & tamē homo ex paradiso, & angelus cælo peccando cecidit.

Idem in Pastoralibus.

Quibusdam sæpe magnitudo virtutis, occasio fuit perditionis, ut cū de confidentia virium inordinate securi essent, per negligentiam inordinate morerentur. Mater enim negligentia solet esse securitas. Vidēdo ergo meretricem. i. Magdalenam, de tua liberatione non desperes, sed etiam Iudā iudicando, securus esse non debes.

Idem li. 2. Moralium.

Sæpe quem tentationis certamen superare nō valuit, sua deterius securitas strauit. Ibidem li. 10.

In cassum munita sunt cætera, cum locus vnus de quo hosti patet aditus, non est munitus.

Ibidem li. 29.

Væ nobis miseris qui de electione nostra nullā ad huc dei vocem cognouimus, & iam in otio quasi de securitate torpemus. Debet profecto in spe esse securitas, sed etiā timor in conuersatione, ut & illa certantes foueat, & torpentes pungat.

Cassiod. super psalm. 72.

Nihil potest esse securius q̄ illi omnia committere qui nouit suis culoribus congrue profutura prestare.

Hugo li. 3. de Anima.

Si comedo, bibo, & dormio securus, quasi iam transierim diem mortis, & euaserim diē iudicij, & tor

menta inferni. Sic ludo & rideo, quasi iam regnē tecum in regno tuo. Seneca epistola. 16.

Securitatis magna portio est, nihil inique facere. Confusam vitam & perturbatā potētes agūt, tācū metuūt, quantū nocēt. Idem epist. 23.

In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniuriā fortunæ inter beneficia firmet, qui enim in ipsa re trepidare noluerit, ante re exerceat. Fran. Petr. Soneto 272.

Oche leue inganar chi sa secura. Id est,

O che leue est decipere confidentem.

Seditio græce *sedes* & *sedes* dicitur. Seditiosus dicitur. Est autem seditio speciale peccatū, s. mutua impugnatio inter partes multitudinis, vel præparatio ad pugnam. Rixa vero est vnus ad vnū, vel paucorū ad paucos. Sed bellū est inter diuersas multitudines. Et vtrūq; est pugna in actu, nō præparatio, ex b. Th. secundā secundæ q. 42. art. 1. o. Seditio est semper de se peccatū mortale. Et est grauius rixa. Et principaliter est in procurantibus, secundo in sequentibus, non autē in defendētibz bonū cōe, secundū b. Th. secundā secundæ q. 42. ar. 2. o. Seditio dicitur à seorsum se dando, vel ut Cicero, placet à seorsum eundo.

Seditio est cum populo secum discordante res ad manum vocatur, qualem ciuitatis statū Virg. describit. Aeneidos: Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est seditio.

Factio vero est diuisio ciuū in diuersa studia, vnde factiosi qui primates ciuitatis discordantes se stantur. Cicero: Inter bonos amicitia, inter malos factio est.

De hac materia habes supra, vbi discordia vbi pax.

Segnities græce *segnitas* dicitur. Est autē segnities timor futuræ operationis, secundum Ioan. Damascē.

Segnities est fuga operationis ex timore laboris, secundum b. Th. prima secundæ q. 41. art. 4.

Segnities vnde & segnis dicitur, quasi sine igne. Differit à socordia, ut vult Dona. super Terenti. Nam segnities dicitur ad agendum, socordia autē ad considerandum, & dicitur quasi sine corde. Teren. Enimvero Daue nihil loci est segnitie, neq; socordia. Est autē socordia cū quod animo agi oportuit, animi ipsi subueriti temere ac incaute minus id efficiant, retinentur.

De hac materia habes supra vbi Acedia, Otium, Pigritia.

Senectus græce *senectus* dicitur. Est autem senectus occasus vitæ, secundum Ciceronem in Topicis.

Senectus est vltima ætas durans aliquando tantū quantum omnes alie ætates, secundum beatum Th. 4. Senten. dist. 45. art. 3.

Senex dicitur quasi semine, hoc est semimortuus, q̄ acta maiore ætatis suæ parte iam morti propinquior sit. Nā nex mortē significat. Silenna: Quoniam neq; mea nex, neq; intercessio posse videt illorū dementē reprimere audaciā. Hinc deducit neco, quod est interficere. A senē senectus, senecta

& senium veniūt eiusdem fere significationis. A senē senatus dicitur, quod & locum significat in quo senatores conueniūt, & ipsos senatores. A senator senatorius deducit, ut senatoria maiestas. Leuitici ca. 19.

Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Iob cap. 12.

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Proverbiorum ca. 16.

Corona dignitatis senectus, quæ in vjs iustitiæ reperietur. Ibidem.

Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neq; annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Ecclesiastici cap. 8.

Ne spernas hominē in sua senectute, etenim ex nobis senescunt. Ibidem ca. 25.

Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum. Pauperem superbum, diuitē mendacem, & senem fatuum & luxuriosum.

Ibidem.

Quæ in iuuentute tua non congregasti, quomodo in senectute tua inuenies? Ibidem.

Quam speciosum canici iudicium, & presbyteris cognoscere consilium. Ibidem.

Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus & consilium. Ibidem.

Corona senum multa pericia, & gloria illorum timor dei. Ibidem.

Loquere maior natu, decet enim te. Esaias ca. 65.

Puer centum annorum morietur. Paulus ad Hebræos ca. 8.

Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est. Aug. de Catechizandis rudibus.

Cum sibi homines optant senectutem, quid aliud optant nisi longam infirmitatem? August. super psalm. cap. 13.

Sic senectus nostra puerilis, & pueritia senilis. i. ut nec sapientia nostra sit cū superbia, nec humilitas sine sapientia. Hier. in epist. ad Nepotianum.

Omnes penes virtutes corporis minuuntur in senibus, & crescente sola sapientia, decrescunt cætera, ieiunia, peregrinorum susceptio, pauperum defensio, orationum instātia, labor manuum, & cuncta quæ per corpus exercentur, fractio corpore minuuntur, sola ab Isaac Sunamitis senem David calefecit. Quia amor sapientiæ & marcescente corpore dilectorem suum non deserit.

Ibidem.

Senectus eorum qui adolescentiam suam honestibus artibus instruxerunt, & in lege domini meditati sunt die ac nocte ætate fit doctior, vsu certior, processu temporis sapientior, & veterum studiorum fructus dulcissimos metit.

Ambr. in Hexameron lib. 1.

Quid naturā accusas o homo? habet illa impedimenta quædam, senectutem & infirmitatem, sed senectus ipsa in bonis moribz dulcior, in cōsilijs subtilior, ad constantiam subeundę mortis potior, ad reprimēdas libidines fortior, infirmitas corporis, sobrietas mentis. Idem in ser. de Pascha.

Pascha hebraice dicitur transitus. s. per hoc mysteriū de peioribus ad meliora transit. Bonus transitus est de peccato transire ad iustitiā, de vitijs ad virtutes, de senectute ad infantiam, ad infantiam dico nō ætatis, sed simplicitatis. Ibidem.

Acates quædā sunt meritorū. Nā senectus mortū inuenit in pueris, innocentia infantū inuenitur in senibus. Ambrosi. de Iacob lib. 2.

Beatus quidē iuuenis qui bene viuit, sed & beatus senex qui vixit. Quod enim iuuenis sperabat, adeptus est senior, quod senex fuit, optat hoc esse iuuenis est. Certe hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursū manente iactat fluctibus. Senex vero sicut in portu, ita in statione est senectutis.

Idem in epistola contra Symmachum.

Nulla ætas ad discendū fera est. Erubescat senectus, quæ emēdare se nō potest. Nō annorū canities est laudanda, sed morū. Nullus pudor est ad inferiora transire. Gregor. li. 30. Moralium.

Iuuenes dici solent qui nulla consilij grauitate deprimuntur. Senes vero nō eos sacra scriptura vocare consuevit, qui sola temporum quātitate, sed qui morū grauitate maturi sunt, vnde li. Sapient. Senectus honorabilis est, nō diuturna neq; annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senecta, vita immaculata.

Greg. in Registro.

Paulus dicit: Seniores ne increpaueris. Hæc regula in eo obseruanda est, cum culpa senioris exemplo suo nō trahit ad interitū corda iuuenū. Vbi autē senior ad interitū iuuenibus exemplum præbet ibi discreta increpatione feriendus est.

Ioan. Chrysost. super epist. ad Hebr. ser. 7.

Canities tunc est venerabilis, qñ ea gerit quæ caniciem decet, cum vero iuueniliter senex conseruatur, plus iuuenilibus ridiculus erit.

Hugo de Claustro Animæ lib. 2.

Inter abusiones huius seculi, sola maior est senis obstinatio, qui mortū proximū, mortis non abhorret aduentum, qui quasi ad ostium huius mundi positus foris spectat, nec tamē vitæ præsentis attēdit egressum, nec futura cōsiderat. Audit nūtiōs mortis, & cedere nō vult eis. Tres enim sunt nūtiij mortis, casus, infirmitas, senectus. Casus dubia, infirmitas grauias, senectus certa nūtiat. Casus nūtiat mortē latentē, infirmitas apparentem, senectus præsentē. Ex multitudine mortis, timor. Ex infirmitatis grauitate, dolor. Ex certitudine senectutis, nō obstinatio, sed afflictio & humilitas sequi deberet. Cypria. de 12. Abusionibus.

Plus omnibus religioni operam dare senibus conuenit, quos præsentis seculi florida ætas transacta deseruit. Ibidem.

Quid stolidius fieri potest, si mens ad perfectionē festinare nō cōtendat, quādo totius corporis habitus senectute confectus homo ad interitū properat, dū oculi caligāt, aures grauius audiūt, capilli fluūt, facies in pallorē mutat, dentes lapsi numero minuuntur, cutis arefcit, flatus non suauiter olet, pectus suffocatur, tussis cachinnat, genua trepidāt, talos & pedes tumor inflat. Homo

Interior qui senescit, his omnibus aggrauatur, & hæc omnia ruituram iam domum nostri corporis cito pronuntiant. *Senec. ad Lucil. epist. 12.*
Iucundissima est ætas deuexa iam non tam præceps. *Ibidem.*
Amplectenda est & amanda senectus, plena est voluptatis, si illas scias uti, gratissima sunt poma cum fugiunt, deditos vino potio extrema delectat, quod in se iucundissimum hominis voluptas habet, in finem suum differt. *Seneca epist. 12.*
Nihil turpius quam senex viuere incipiens. *Ibidem.*
Numeram annos tuos, & pudebit eadem velle, quæ volueris. Moriantur ante te vitia. *Ibidem.*
Turpis & ridiculosa res est elementarius senex. Desine eadem velle senex, quæ voluisti puer. Hoc opus sit, hoc cogitato imponere veteribus malis finem. *Ibidem.*
Quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis peruenit. *Ibidem.*
Bene agitur cum senectute, si ad illam longo studio intentus peruenierit. *Ibidem.*
Iuueni parendum, seni iubendum est. *Ibidem.*
Propria de se scribit deus officia, & eum per suos duxit gradus lætitiæ iuuenem, frons decet tristis senem. *Arist. li. 7. Physicorum.*
Infantes ita bene sentire, iudicare non possunt sicut senes. *Ibidem.*
Si senex haberet oculum iuuenis, videre: ut iuuenis. *Ibidem.*
Pueri & multum senes sunt immemores, propter nimium motum accidentem corporibus eorum. *Ibidem.*
Senectus est frigida & sicca. *Ibidem.*
Labor exiccat & senem inducit, unde multum laborantes senescunt magis. *Ibidem.*
Animalia multum coeunt cito senescunt, quia sperma est superfluitas nutrimenti, & amplius quam sustineri possit emittitur exiccat, & propter hoc multus est longioris vitæ quam asinus & equus, ex quibus fit, quia ipse non generat. *Commentator super Arist. de Causa longit. & breuitatis uitæ.*
Complexio iuuenum calida est & humida, senum vero frigida est & humida. *Ibidem.*
Proprium hominis est canescere in senectute. *Ibidem.*
In prima ætate & in seniori, & infirmis non sperma est. *Aristo. Ethicorum lib. 2. ca. 16.*
Senes increduli sunt, quia multis annis vixerunt, & in pluribus decepti fuerunt, & peccauerunt. *Ibidem.*
Senes mali suspiciosi sunt propter incredulitatem. *Ibidem.*
Senes neque amant valde, neque odiunt, propter inexpectantiam. Sed secundum Biantis additionem, & amant ut odituri, & odiunt ut amaturi. *Ibidem.*

Senes sunt pusillanimes, quia humiliati sunt a vira. *Ibidem.*
Senes formidolosi sunt omnia pertimescentes. *Ibidem.*
Senes seruiunt lucro. *Ibidem.*
Verecundia non conuenit omni ætati, sed tantum iuuenili. Unde iuuenes verecundos laudamus, senem autem verecundum nullus laudabit. *Arist. li. 6. Ethic.*
Multitudo temporis facit experientiam. *Ibidem.*
Si sint plures fratres, senior debet semper principari. *Ibidem.*
Potentia autem est iniunioribus, prudentia in senioribus. *Ibidem.*
Iuuenum coitus parvus est ad puerorum procreationem, similiter senum, viro vero est bonus. *Ibidem.*
Senes non fiunt amici cito. *Laer. Diogenes de Vita & morib. Philoso.*
Interrogans Solon philosophus qua spe fretus audacter resisteret Pisistrato tyranno, ait: senectute. *Macrob. lib. 2. Saturnalium.*
Vt fœda serpens vires arboreas necat, ita vetustas amplexu annorum necat. *Ibidem.*
Vetustas quidem nobis, si semper sapimus, adorna est. *Cicero lib. de Senectute.*
Non sunt in senectute vires, nec postulantur quidem vires a senectute. *Ibidem.*
Quid mirum igitur in senibus si infirmi sunt aliquando? cum id ne adolescentes quidem effugere possint. *Ibidem.*
Nec vero corpori solum subueniendum est, sed mentis atque animo multo magis. Nam hæc quoque, nisi tanquam lumini oleum instilles, extinguuntur senectute, & corpora quidem exercitationum defatigatione ingrauescunt, animi autem exercitio doleantur. *Ibidem.*
Ista senilis stultitia, quæ deliratio appellari solet, senum leuium est, non omnium. *Ibidem.*
Pythagoreo more exercendæ memoriæ gratia quod tibi die dixerim, audierim, egerim, commemoro vespere. Hæc sunt exercitationes ingenij, hæc curricula mentis. Semper enim in his studiis laboribusque viuenti, non intelligitur quando obrepit senectus. *Ibidem.*
Nihil est otiosa senectute iucundius. *Ibidem.*
Habet senectus honorata præsertim tantam auctoritatem, ut ea plus sit quam omnes adolescentiæ voluptates. *Ibidem.*
At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes, si querimus etiam auari sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. Contemni se putant, despici, illudi. *Ibidem.*
Quis est tam stultus, quamuis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vespertinum esse victurum. Quin etiam illa ætas multo plures, quam nostra mortis casus habet. Facilius in morbos incidunt adolescentes, grauius ægrotant, tristius curantur. Itaque pauci veniunt in senectutem. *Ibidem.*

Mens

Mens enim ratio & consilium in senibus est, qui si nulli fuissent, nullæ omnino fuissent ciuitates. *Ibidem.*
At sperat adolescens diu se victurum, quod sperare idem senex non potest: insipienter sperat. Quid enim stultius quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? *Cicero ibidem.*
At est meliore conditione quam adolescens, cum id quod ille sperat, hic consecutus est. Hic vult diu viuere, ille diu vixit. *Ibidem.*
Omnia vero quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Quid autem tam secundum naturam, quam emori senibus? *Cicero lib. de Senectute.*
Itaque adolescentes mihi mori sic videntur, ut aqua multitudine flammæ vis opprimatur. Senex autem sicut sua sponte nulla vi adhibita, ut consumptus ignis extinguitur, & quasi poma ex arboribus cruda si sunt, vi velluntur, si matura & cocta, decidunt. *Ibidem.*
Sicut vitæ adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. *Ibidem.*
Omnium ætatum certus est terminus, senectutis autem nullus est certus terminus. *Ibidem.*
Ergo ut superiorum ætatum studia decidunt, sic etiam occidunt senectutis. *Ibidem.*
Leuis est senectus, non solum non molesta, sed etiam iucunda. *Ibidem.*
Moderati autem senes, nec difficiles, tolerabilem senectutem agunt. *Ibidem.*
Neque enim in summa inopia leuis esse senectus potest. *Ibidem.*
Aptissima sunt omnino arma senectutis. Scipio & O Læli artes exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus, non solum quia nunquam deserunt hominem nec extremo quidem tempore ætatis, quod id quidem maximum est, verum etiam quia conscientia bene actæ vitæ multorumque beneficiorum recordatio iucundissima est. *Ibidem.*
Est etiam quiete, pure & eleganter actæ ætatis placida ac leuis senectus. *Ibidem.*
Sua enim vitia insipientes, & suam culpam in senectutem transferunt. *Ibidem.*
Nihil igitur asserunt, qui in re gerenda versari senectutem negant. *Ibidem.*
Non viribus aut voluptatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: sed consilio, auctoritate & sententia, quibus non modo orbari, sed etiam augeri senectus solet. *Ibidem.*
Consilium, sententia constant in senibus, quæ nisi in illis essent, summum consilium maiores nostri non appellassent senatum. *Ibidem.*
Temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis. *Ibidem.*
At memoria minuitur credo, nisi eam exerceas, aut etiam si sis natura tardior. *Ibidem.*
Neque vero quenquam senem audiui obliuio, quo loco thesaurum obruisset. Omnia quæ curant, meminerunt. *Ibidem.*
Manent ingenia senibus, modo permaneat studium & industria. Neque ea solum in rarioribus & honoribus

tis viris, sed in vita etiam priuata & quæta. *Ibidem.*
Nemo est tam senex, qui se adhuc annum non putet viuere posse. *Cicero lib. de Senectute.*
Aedepol senectus si nihil quicquam aliud vitæ apportes, vnum cum aduenis, vnum id sat est, quod diu viuendo, multa quæ non vult, videt. *Ibidem.*
Facit persæpe ipsa sibi audientiam, disertis senis copiosa & mitis oratio. *Ibidem.*
Quid enim iucundius senectute stipata studiis iuuentutis. *Ibidem.*
Libidinosa enim & intemperans adolescentia effœtum corpus tradit senectuti. *Ibidem.*
Potest igitur exercitatio & intemperantia etiam in senectute conseruare aliquid pristini roboris. *Cicero Rhetor. nouorum lib. 4.*
Non omnia concedenda sunt antiquitati. *Salustius in Iugurtha.*
Omnia orta occidunt, aucta senescunt. *Valerius Maximus lib. 2.*
Senectuti iuuentus ita cumulatam & circumscriptum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent. *Ibidem.*
Inuitati ad cenam diligenter querebatur, qui non ei conuiuio essent inter futuri. Ne seniores aduentum discubitu præcurrerent, sublataque mensa, priores consurgere, & abire patiebantur. Ex quibus apparet cenæ quæque tunc parco, & quæ modesto his præsentibus soliti sunt uti. *Ibidem.*
Validior enim ætas imperium Romanum rexit, & duplicauit. Senectus excellentissimis ornamentis decorata in altissimo maiestatis fastigio fulsit. *Ibidem.*
Gorgias Leōtinus cum centesimum & septimum annum ageret, interrogatus quod propter tantum viuere vellet, quia nihil inquit habeo quod senectutem meam acculem. Quid isto tractu ætatis aut longius, aut beatius iam alterum seculum ingressus, neque in hoc querelam illam inuenit, neque in illo reliquit. *Homerus in Iliados uerba sunt Agamemnonis ad Nestorem.*
Ο γέρων, τίθ' ὡς θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φιλοσύν, ὡς τοὶ γόνυα' ἔπειτα, βίη δ' ἐλπίς, ἡ δ' ἔτι. *Id est.*
O senex utinam ut animus in pectoribus amicis, Sic tibi genua responderent, uisque tibi firma esset. *Idem in eodem uerba Nestoris.*
Βουλὴ καὶ μύθοι· ἡ γὰρ γέροντι γόνυα. *Id est.*
Adhortabor consilio & sermone, hæc enim munus est senum. *Phocylides.*
ἁπλῆς δὲ πολὺ κροτάφους, ἕκιν δ' ἡρόντιν, ἡ δ' ἐνὶ γόνοις πάντων, γὰρ δὲ δόξα καὶ τὸν. *Id est.*
Venerare cana tempora habentes, cede senibus in sedendo, & in officiis omnibus, nobilitateque equaliter. *Idem.*
πρὶν ὅταν ὁμῶς παῖδες ἴσους τιμῶσι γέροντες. *Id est.*
Senex coætaneus patris equalibus honoribus honoratur. *Menander.*
ἅπαντ' ἀφαιεῖ γέροντι τὸν σῶματός. *Id est.*
Omnem delet senectus uim corporis. *Idem.*
γνώμη δ' ἀμείνων ἐστὶν γέροντι γόνυα. *Id est.*
Sententia autem meliores sunt seniorum. *Idem.*

X 4

Pulchrum senescere, et non senescere rursus. Id est, *Idem.*
 Molestus iuvenis est inter iuvenes senex. Id est, *Idem.*
 Canities temporis indicium non prudentiæ. Id est, *Idem.*
 Time senectutem, non enim uenit sola. Id est, *Idem.*
 Difficile senectus est hominibus onus. *Philo.*
 Canities cum mente honorabiliores. Que enim sine mente, *Lucilius.*
 magis multorum sunt uituperium amorum. *Idem.*
 Si quis senescens uiuere precatur, dignus est. *Menecrates.*
 Senescere multorum in annorum decadas. *Idem.*
 Senectus dum quidem abest, quilibet optat. Si uero unquam ac-
 ceserit, accusatur. Est autem semper melior debita. *Plautus in Cistellaria.*
 Multiloqua est hæc ætas. *Idem in Epidico.*
 Profecto deliramus interdum senes. *Idem in Bacchide.*
 Non omnis ætas ludo conuenit. *Terent. comædia ulti.*
 Senectus ipsa morbus est. *Virg. Bucol. Ecloga 9.*
 Omnia fert ætas, animum quoque. *Idem.*
 Scilicet exiguis prodest annosa uetustas. *Idem.*
 Grandibus accedunt tempore damna malis. *Idem.*
 Quidius Metamor. lib. 6. Fabula 1.
 Non omnia grandior ætas. *Idem.*
 Que fugiamus habet, feris uenit usus ab annis. *Idem.*
 Plura tamen memini. *Idem li. 4. fabu. 4.*
 Tremuloque gradu uenit ægra senectus. *Idem.*
 Quæ patiendâ diu est. *Horat. in arte poetica.*
 Multa senem circumueniunt incommoda, uel quod
 Querit, et inuentis miser abstinet, ac timet uti:
 Vel quod res omnes timide gelidèq; ministrat,
 Dilator, spe longus, iners, quidusq; futuri,
 Difficilis, querulus, laudator temporis acti
 Se puero, censor castigatoremq; minorum.
 Multa ferunt anni uenientes commoda, secum
 Multa recedentes adimunt. *Iuuenalis Satyr. 10.*
 Vna senem facies cum uoce trementia labra
 Et iam leue caput, madidèq; infantia nasi,
 Frangendus misero gingiua panis inermi,
 Usque adeo grauis uxor, natiq; sibiq;
 Non eadem uini, atq; cibi torpente palato
 Gaudia, nam coitus iam longa obliuio, uel si
 Coheris iacet exiguis cum ramice meruis
 Et quamuis tota palpetur nocte iacebit. *Ibidem.*
 Clamore opus est, ut sentiat auris,
 Quem dicat uenisse puer, quot nuntiet horas. *Ibidem.*
 Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
 Perdidit ille oculos, et luscis inuidet huius
 Pallida labra cibum capiunt digitis alienis. *Ibidem.*
 Sed omni
 Membrorum damno, maior dementia, que nec
 Nomina seruorum, nec uultum agnoscit amici,
 Cum quo præterita cœnauit nocte.

Idem. Improbis illo fuit admirabilis ætas.
 Idem. Credebant hoc grande nephas et morte plandum,
 Si iuuenis uetulo non assurrexerat, et si
 Barbato cuiusq; puer: licet ipse uideret
 Plura domi farræ, et maiores glandis acervos
 Idem. Tam uenerabile erat præcedere quatuor annis,
 Primaq; per adeo sacra lanugo senectæ.
 Franci. Petrar. Triumpho mortis c. 1.
 Eglic pur ill migliore
 Fugir uechiezza, et suo multi fastidi.
 Sensus græce ἀἰσθησις. i. sensibilis
 dicitur. Est autem sensus potentia passiva, sec. b.
 Tho. prima parte q. 79. art. 3.
 Sensus exteriores sunt tantum quinq; secundum
 modos immutationis ab objectis. i. visus, audi-
 tus, olfactus, gustus et tactus, secundum b. Tho.
 prima parte q. 78. art. 3.
 Sensus interiores, secundum Aristotelem, sunt tantum
 quatuor, secundum quatuor modos operatio-
 num. i. sensus communis, imaginatiua, æstima-
 tiua in alijs animalibus, siue cogitatiua in homi-
 ne, et memoratiua, sensitiua: licet sint quinq; se-
 cundum Auicennam. i. sensus communis, imagi-
 natiua, phantasia, æstimatiua, et memoratiua,
 sensitiua secundum eundem, prima parte q. 78.
 art. 4. o. De his sensibus tam interioribus q; exte-
 rioribus, vide supra in Arbore animæ. A sensu
 dicitur sententia, de qua infra.
 Sensibile proprium est quod non contingit alte-
 ro sensu sentiri, et circa quod non contingit er-
 rare, sec. Aristoteli. lib. 2. de Anima.
 Sensualitas dicitur a sensu, et est vis appetitiua sen-
 sitiua partis, secundum bea. Tho. prima par. q.
 81. artic. 1.
 Sensualitas proprie nominat potentiam appetiti-
 uam tantum, sensibilis uero comprehendit oēs
 vires sensitiuas. i. apprehensiuas et appetitiuas,
 secundum eundem 4. sen. dist. 24. q. 2. art. 1. c.
 Sententia græce δόξα. i. opinio. Animad-
 uerbo dicitur. Est autem sententia determinata
 acceptio alterius partis contradictionis, sec. b.
 Tho. 3. sen. dist. 23. q. 3. art. 2.
 Sentire unde sententia deducitur, proprie est sen-
 su percipere, quod ad corpus dūtaxat pertinet,
 unde quinq; corporis sensus sunt appellati, de
 quibus supra, interdum sentire ponitur pro in-
 telligere. Nonnunquam iudicare. Hinc etiā sen-
 tentia deriuatur, quæ et sic diffinitur:
 Sententia est iudicialis diffinitio, quæ controuer-
 sijs finem imponit, pronuntiatione competēs iu-
 dicis, condemnationem uel absolutionem con-
 tinens, secundum Gofre.
 Sententia est applicatio iuris ad particulare fa-
 ctum secundum be. Tho. prima secundæ q. 96.
 artic. 1.
 Sententia est non de singularibus, sed de uni-
 uersalibus enuntiatio, nec de omnibus uniuer-
 salibus, sed de quibuscumq; operationes sunt, quæ
 ad agendū eligenda uel fugienda sunt, secun-
 dum Aristotelem lib. 2. Rhetor.

Sepul-

Sepultura græce ταφὴ. i. sepelio di-
 citur. Est autem sepultura locus concauus
 in loco ecclesiastico, uel cœmeterio factus, in
 quo corpus catholici cōquiescit: uel sepulchrū
 est locus concauus, in quo ossa defunctorū con-
 duntur.

Sepultura inuenta est, ne horror et fœtor sit vi-
 uis, et ad fidem resurrectionis futuræ, et ut ore
 tur pro defunctis, ex b. Tho. 4. sen. dist. 15. q. 2. ar.
 3. Sepultus non dicitur, quasi sine pulsu, ut qui-
 dā uolunt, sed a sepeliendo. Sepelio uero a sepi-
 endo, quia cadauer terra, uel lapide, uel alio ge-
 nere materiæ circūsepitur. Sepultura modo ipm
 sepulchrū significat, modo actum ipsum sepe-
 liendi. August. de cur. agenda pro mortuis.

Nec aliquid nocet fidelibus negata eorū corpori-
 bus sepultura, nec si exhibeatur, aliquid infide-
 libus prodest.

Augustinus, et hab. 15. q. 2. cap. Quibus p̄stā.
 Quibus peccata dimissa non sunt, a sacris locis
 post mortem adiuuari non possunt. Quia quos
 peccata grauiora deprimunt, si in sacris locis se-
 peliri faciūt, restat ut de sua præsumptione iu-
 dicentur, quatenus eos sacra loca non liberant,
 sed de culpa temeritatis accusant.

Hiero. contra Iouinianum cap. 36.
 Massagetae et Derbites miserrimos putant, qui e-
 grotatione moriantur, et parentes, cognatos,
 propinquos, cum ad senectam uenerint, iugu-
 latis deuorant rectius esse dicentes, ut a se por-
 tus, quam a uermibus comedantur. Tibareni q; s-
 dilexerint senes suspendiunt in paubulis. Hircani
 volucris et canibus semiuuios proiciunt.
 Capsi bestijs mortuos proiciunt. Scythæ eos q;
 a defunctis amati sunt, uiuos infodiunt cum os-
 sibus mortuorum. Bactri canibus ad hoc ipsum
 nutritis obijciunt senes. Quod cum Alexandri
 præfectus Nicanor emendare uoluisset, pene
 amisit prouinciam.

Gregorius, et hab. 15. q. 2. c. Cum grauiā.
 Cum grauiā peccata non deprimunt, tūc prodest
 mortuis, si in ecclesia sepeliuntur: quia eorū pro-
 ximi quoties ad eadem sacra loca ueniunt, sa-
 cramq; sepulturam aspiciunt, recordantur, et p-
 eis domino preces fundunt. Nam quos peccata
 grauiā deprimūt, ad maiorem cumulū dānatio-
 nis, q; ad solutionem eorum corpora in ecclesijs
 ponuntur. Ioannes Chrysostomus.

Vbiq; sepeliuntur, dñi est terra et plenitudo. Se-
 cundum q; oportet fieri, efficiat. Eugere autē, et
 deplorare, et lamentari eos qui ab hac uita de-
 cedunt, ex pusillanimitate cōtingit: hoc autē ex
 desperatione futuræ resurrectionis intelligitur.

Cicero lib. 2. de legibus.
 At mihi quidem antiquissimum sepulcrum genus
 id fuisse uidetur, quo apud Xenophontē Cyrus
 uictur. Redditur enim terræ corpus et ita loca-
 tum ac situm, quasi operimento matris obducit-
 tur, eodemq; ritu in eo sepulchro, quod pcul ad
 fontis aras regem nostrum Numam conditū ac-
 cepimus, gentemq; Corneliam usq; ad memoriā

nostram hac sepultura scimus esse usam.

Ibidem.

Hōiem mortuum inquit lex in 12. tabulis in vrbe
 ne sepelito, ne ue vrito. Cice. Tuscul. q. lib. 1.

Quid Circeneum Theodorum philosophum non
 ignobilem, nonne miramur? Cui cū Lysimachus
 rex crucem minaretur, istis q̄so inquit ista hor-
 ribilia minitare purpuratis tuis. Theodori qui-
 dē nihil interest humi ne an sublime putrescat.

Cicero ibidem.

Præclare Anaxagoras qui cum Lampfaci more-
 retur, quærenubus amicis uellet ne Claromenas
 in patriam, si quid accidisset auferri. Nihil neces-
 se est inquit, vndiq; enim ad inferos tantundem
 viæ est. *Ibidem.*

Sed quid singulorū opiniōis animaduertam, na-
 tionū varios errores prospicere cum liceat. Con-
 dunt Aegyptij mortuos, et eos domi seruāt. Per-
 sæ etiam cæra circumlitos condunt, ut q̄maxi-
 me permaneant diuturna corpora. Magorum
 mos est nō humare corpora suorum, nisi a feris
 sint ante laniata. In Hircania plebs publica alic
 canes, optimates domesticos. Nobile autē genus
 illud canum dicimus esse. Sed pro sui quisq; fa-
 cultate parat, a quibus lanietur. Eamq; illi opti-
 mam esse censent sepulturam.

Virgilius 2. Aeneidos.

Facilis iactura sepulchri.

Lucanus lib. 7. Pharsalie in fine.

Libera fortuna mors est, capit omnia tellus.

Quæ genuit, cœlo tegitur qui non habet urnam.

Serenitas græce ἀσπεία. i. serenus. Serenus
 dicitur. Est autem serenitas quies aeris, secundū
 b. Tho. super lib. Met. 5. lec. 6. si. A serenitas sit se-
 reno uerbum, hoc est tranquillo, clarifico. Virgil.
 Vultu quo cœlum tempestatesq; serenat. Trā-
 fertur nonnunquam ad animum, unde mētis se-
 renitas. Serenus ut quibusdā placet, a sero, ris,
 deducitur: quoniam tempus tranquillū, sine nu-
 bibus, sine imbre, stationi maxime aptum est.

Sermo græce λόγος. i. sermo. Et est idem quod loque-
 la. Dicitur autem a consensendis simul composi-
 tis et contextis uerbis. Hinc sermocinor loquor.
 Et sermocinatio collocutio.

De hac materia vide supra in Lingua.

et infra in Taciturnitas.

Seruitus græce δουλεία. i. seruitus. Seruus
 dicitur. Est autē seruitutis institutio iuris gētū,
 quia q̄si dño alieno contra naturā subijciē,
 ut hab. insti. de iure personarū. §. Seruitus. Dicitur
 autē seruus, q; in bello serui nō necabant, sed vi-
 ui seruabatur. Eius diminutiū est seruulus, et
 ab hoc seruilis, et aduerbium seruiliter: seruitus
 de qua supra, et seruitiū, qd in singulari est ipsa
 seruitus. Terent. Ego hoc tibi pro seruitio debeo,
 conari manibus et pedibus. In plurali uero in-
 terdum ipsi serui. Salu, interea seruitia repudia-
 bat. *Exod. cap. 21.*

Qui percusserit seruum suum, uel ancillam vir-
 ga, et mortui fuerit in manibus eius, criminis re-
 us erit. Si autē vno die uel duobus supuixerint,
 non sub-

non subiacet poenæ, quia pecunia illius est.

Prouerbiorum cap. 19.

Non decent stultum delicta, nec seruum domina-
ri principibus.

Eccle. cap. 5.

Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua.

Paulus ad Coloss. cap. 3.

Serui obedite dominis carnalibus per omnia, non
ad oculos seruientes quasi hominibus placentes,
sed in simplicitate cordis, timentes dominum.

Idem ad Eph. cap. 6.

Serui obedite dominis carnalibus in timore, et tre-
more, et simplicitate cordis sicut Christo.

Ioannis cap. 8.

Qui enim facit peccatum, seruus est peccati.

Petrus apostolus I. cap. 1.

Serui subditi estote in omni timore dominis.

Aug. lib. 4. de ciuitate dei.

Bonus etiam si seruiat, liber est: malus autem si re-
gnat, seruus est: nec est vnus hominis, sed quod
grauius est, tot dominorum, quot vitorum.

August. ibidem lib. 20.

Conditio seruitutis iure intelligitur interposita pec-
catori.

Hier. in epistola ad Simplicianum.

Est sapienti seruire libertas, ex quo colligitur, quod
stulto imperare seruus est: et quod peius est,
quod paucioribus præsit, pluribus dominis et
grauioribus seruit. Seruit enim proprijs passio-
nibus, seruit suis cupiditatibus: quarum domi-
natio, nec nocte nec die fugari potest, quia intra
se dominos habet, intra se seruum patitur in-
tolerabile.

Hieronymus epist. 92.

Querulum enim genus seruorum est.

Amb. de iacob et uita beata lib. 2.

Seruit quicunque vel metu frangitur vel delectati-
one irrecitur, vel cupiditatibus ducitur, vel in-
dignatione exasperatur, vel morte deicitur, ser-
uilis enim est omnis passio.

Gregorius in Registro cap. 17.

Liquet quod omnes homines natura æquales ge-
nuit, sed variante meritorum ordine, alios alijs
culpa præponit. Ipsa quidem diuersitas quæ ac-
cessit ex vicio, diuino iudicio dispensatur: quia
omnis homo æque stare non valet, alter rega-
tur ab altero.

Grego. super illud Gene. 9. Terror uester et

tremor sint super cuncta animalia terræ.

Homo animalibus irrationalibus non cæteris
hominibus natura prælatus est. Idcirco dicitur
ei, ut ab animalibus, non ab hominibus timea-
tur. Quia contra naturam supbire, est ab æqua-
li velle timeri.

Seneca epistola 48. alloquens imperatorem.

Cum seruis familiariter viuere decet prudentiam
tuam. Serui sunt, imo homines. Serui sunt, imo
contubernales. Serui sunt, imo humiles amici.
Serui sunt, imo cõserui, si cogitaueris iactandem
in vtroque licere fortunæ. Itaque rideo istos quor-
umpe existimant cum seruo cõnare. Quare? nisi
superbissima consuetudo cõnarentem dominum
stantium seruorum turba circũcingi, maiestatis
sue diminutionem putat ad eandem mensuram eũ

seruo accedere.

Seneca ibidem.

Vis tu cogitare istum, quem seruum dicis ex eis-
dem seminibus ortum, eodem cibo frui, æque
spirare, æque mori. Noli ergo de vso seruorum dis-
putare, in quo superbissimi et amarissimi et cru-
delissimi sumus. Hæc tamẽ præcepti mei summa
est, ut sic cum infimo viuas, quemadmodum su-
periores tecum viuere velis.

Seneca ibidem.

Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Croe-
sus, qua Darij mater, qua Platon, qua Diogenes?
Vive cum seruo clementer, vive comiter. In ser-
mone istum admittit, in cõsiliu et conuictum.

Ibidem.

Colant te serui tui potius quam timeant.

Seneca Tragedia 3.

In seruitutem cadere de regno graue est.

Aristoteles lib. Oeconom.

Oportet seruis dare operam et victum sufficien-
tem quia sine mercede impossibile est domina-
ri. Victus autem est merces serui.

Ibidem.

Impossibile est negligentibus dominis, seruos so-
licitos esse.

Aristoteles lib. 1. Politicorum.

Dupliciter dicitur seruus, vno modo secundum na-
turam, alio modo secundum legem positam.

Cicero lib. Paradoxorum.

Quis neget, omnes leues, omnes cupidos, omnes
denique improbos esse seruos? An ille liber mihi vi-
detur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præ-
scribit, vetat, iubet quod videtur, qui nihil impe-
ranti negare potest, nihil recusare audeat. Si po-
test, dandum est: si vocat, veniendum: si eicit,
abeundum: si minatur, extimescendum. Ego ve-
ro non istum modo seruum, sed nequissimũ ser-
uum, etiam si in amplissima familia natus sit ap-
pellandum puto. An etiam eorum seruus du-
bia, qui peculij cupiditate nullam conditionem
recusant durissimæ seruitutis, hæreditatis spe:
quid iniquitatis in seruiendo non suscipiunt, quæ
nutum locupletis orbi senis non obseruat? Lo-
quitur ad eius voluntatem, quicquid denuntia-
tum sit, facit, assentatur, assidet, inuitat. Quid ho-
rũ est liberi? Quid denique serui non inertis? Quid
iam illa cupiditas, quæ dicitur esse liberalior ho-
noris, et imperij prouinciarũ, quam dura est do-
mina, quam impetiosa, quam vehemens. Iudex
vero quantum habet dominatũ, quo timore no-
centes afficit. An non est omnis metus seruitus
omnis? an debilitas? an humilis et fracti timidi-
tas seruitus est?

Phocylides.

γὰρ οὐδὲν ὀφείλουσιν δούλον παρέχειν ἑρπύλλοντι. Id est,

Ventris debitam mercedem præbe seruis.

Idem.

Δούλων τὰς ἀνάγκας, ἵνα τοὶ κατὰ φύσιν ἔωσι. Id est,

Seruo pacta tribuas, ut tibi beneuolus sit.

Idem.

Ὁ δούλος μὴ ὑποφύνη ἐπὶ τοῖς πόσιν ὁ δόσων. Id est,

Notas ne muras ut imperans seruam.

Idem.

Ἀκούσας καὶ βουλήν παρ' οὐκίτου ὑποφύλλοντος. Id est,

Cape etiam consiliu a famulo bene sentiente.

Menander.

μακάριος ὁ δούλος καὶ οὐκ ὁ δόσων. Id est,

Beatus qui beatis seruit.

Idem.

ὁ δὲ δούλος δισκοῦται χρεὶς τῶν χεῖν. Id est,

Quam suauis est seruo dominum bonam nancisci.

Idem.

Terentius

Terentius comœdia 5.

Seruum hominem causas orare leges non sunt. Claudia.

Si metuis, si praua cupis, si ducis ira,

Seruij patiere iugum, tolerabis iniquas

Interius leges, tunc omnia iura tenebis:

Si poteris rex esse tui.

Iuuenalis.

Maxima quæque domus seruis est plena superbis.

Seueritas græce ἀνδραγαθία. Id est, virtus.

Seuerus dicitur. Est autem seueritas virtus infle-

xibilis circa inflectionem poenarum, quando

recta ratio requirit hoc, secundum b. Tho. 2. 2.

q. 157. art. 2.

Seuerus aliquando significat grauem et censori-

um, et dicitur quasi semper verus, nec vlla gra-

tia, aut illecebris mutabilis. Virg. Curibusque seue-

ris. Aliquando asperum, truem. Interdum sequi

implacabilem. Virg. Amnemque seuerum Eumeni-

dum aspicias. Nonnunquam tristem, sollicitum. A seue-

rus fit seueritas, hoc est grauitas, cõstãtia, aspe-

ritas, tristitia. Hinc etiam assuero verbũ, quod

est cum vi quadam, ac motu animi, quasi cõ se-

ueritate aliquid affirmo, a quo assueuatio deri-

uatur. Item perseuero, quod est cum quodam constã-

tia et quasi pertinacia duro. Hinc perseuerantia,

hoc est cõstãtia et pertinacia, de quibus supra.

Signum græce σημεῖον. Id est, significatio.

Signũ quod est in se importat aliquid mani-

festum quod ad nos quod manuducimur in cognitionẽ

alicuius occultĩ, sec. b. Tho. 4. sen. di. 1. q. 1. art. 1.

Signũ proprie est quædã parua significatio indi-

cans totius rei qualitatem. Terẽ. Vide num eius

color pudoris signum vsquã indicat. Est etiã si-

gnum opus sculptibile, et ad alicuius animalis

effigie formatũ: vnde et signa et tabulas pæ-

latis operibus atque depictis dicimus. Hinc duode-

cim signa cœlestia quod in zodiaco sunt, quia notæ quod

rundã aialũ sunt, et quod in his versibus cõtinent.

Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,

Libraque, scorpius, arctemans, caper, amphora, piscis.

Significatio græce σημασία. Id est, significatio.

Significatio dicitur. Est autẽ significatio exco-

gitationis formata per signa, per verba demon-

stratio. Et sit potissime per locutionem quæ est

vocalis prolatio cõ intentione significandi vel

proferendi, quare non est irrationalium.

Similitudo græce ὁμοιότης. Id est, similitudo.

Similitudo dicitur. Est autem similitudo relatio æquipa-

rantia: non tamen semper denominat vtutem

extremorum, sed tantum quando forma est æq-

liter et eadem ratione in vtroque extremorum, ex

b. Tho. 1. parte q. 4. art. 3.

Similitudo ab imagine quid differat, vide supra

in Imago.

Simoniam græce ἡρπυγισία. Id est, rapina.

Simoniam dicitur. Est autem similitudo relatio æquipa-

rantia: non tamen semper denominat vtutem

extremorum, sed tantum quando forma est æq-

liter et eadem ratione in vtroque extremorum, ex

b. Tho. 1. parte q. 4. art. 3.

Similitudo ab imagine quid differat, vide supra

in Imago.

Simonia græce ἡρπυγισία. Id est, rapina.

Simonia dicitur. Est autem similitudo relatio æquipa-

rantia: non tamen semper denominat vtutem

extremorum, sed tantum quando forma est æq-

liter et eadem ratione in vtroque extremorum, ex

b. Tho. 1. parte q. 4. art. 3.

Similitudo ab imagine quid differat, vide supra

in Imago.

Simonia græce ἡρπυγισία. Id est, rapina.

Simonia dicitur. Est autem similitudo relatio æquipa-

rantia: non tamen semper denominat vtutem

extremorum, sed tantum quando forma est æq-

liter et eadem ratione in vtroque extremorum, ex

b. Tho. 1. parte q. 4. art. 3.

Similitudo ab imagine quid differat, vide supra

in Imago.

Simonia græce ἡρπυγισία. Id est, rapina.

Simonia dicitur. Est autem similitudo relatio æquipa-

rantia: non tamen semper denominat vtutem

extremorum, sed tantum quando forma est æq-

liter et eadem ratione in vtroque extremorum, ex

b. Tho. 1. parte q. 4. art. 3.

Similitudo ab imagine quid differat, vide supra

in Imago.

Simonia græce ἡρπυγισία. Id est, rapina.

Simonia dicitur. Est autem similitudo relatio æquipa-

rantia: non tamen semper denominat vtutem

extremorum, sed tantum quando forma est æq-

liter et eadem ratione in vtroque extremorum, ex

lucraretur. Et sic illi qui spũalia vèdunt confor-

manẽ Simonimago in intentione, in actu vero il-

li qui emere volũt. Illi autẽ qui in actu vendunt,

imitantẽ Giezi discipulũ Helisæi, de q legitur 4.

Reg. c. 5. q. accepit pecuniã a leproso mundato.

Vñ veditores spũaliũ possunt dici, nõ solũ simo-

niaci, sed etiã giezi, ex b. Tho. 2. 2. q. c.

Augustinus, et habetur 1. q. 1. cap. Sicut.

Sicut eunuchus fuit qui Ioseph cõparauit, ita qui

gratiam mereatur, viuũ semen non habet sic

cis genitalibus: sic quoque ignis sacrificij qui per

70. annos Babylonicæ captiuitatis sub aqua vi-

xerat, extinctus est Aniocho Iasoni vendẽti sa-

cerdotiũ, quod significauit spũs sancti ignẽ non

lucere in simoniacorum sacramentis.

Hieron. in epistola, et habetur 1. q. 1. Nunquam.

Sæpe sinistra principia ad felices perueniũt exi-

tus, ut Iacob per supplantationem peruenit ad

benedictionem: ut seges quæ leprosa manu seri-

tur, munda tamen metitur, et ex adulterino cõ-

cubitu pulchra soboles nascitur, sic et pecunia

quæ per simoniã acquiritur, felicem habet exi-

tum, cum pauperibus profutura erogatur: sed

nihil horum simoniaciis patrocinaur.

Amb. in lib. Pasto. et hab. 1. q. 1. c. Reperiuntur.

Reperiuntur quip plurimi negotiatione muneris mer-

cari velle gratiã spũs sancti, dũ illi precũ donat,

ut pontificalis ordinis sublimitatem accipiant,

obliti verborum Petri, qui dixit ad Simonẽ: Pe-

cunia tua tecum sit in perditionem, quia existi-

masti donum dei pecunia possidere.

Amb. de mysterijs, et hab. 1. q. 1. c. Cum ordinaretur.

Cum ordinaretur episcopus, quod dedit, aurũ su-

it: quod perdidit, anima fuit. Cũ aliũ ordinaret,

quod accepit aurũ fuit: quod dedit, lepra fuit.

Gregorius in Registro, et hab. 1. q. 1. cap.

Presbyter.

Presbyter si per pecuniam ecclesiam obtinuerit,

non solum ecclesia priuetur, sed etiam sacerdo-

tij honores spoliatur, quia altare et decimas, et

spiritum sanctum emere vel vendere simoniacã

hæresim esse nullus fidelium ignorat.

Gregorius ibi. cap. Quicunque.

Quicunque sacros ordines vendunt aut emũt, sacer-

dotes esse non possunt, vnde scriptũ est: Anathe-

ma danti, anathema accipienti: hæc est simoniacã

hæresis. Quomodo ergo si anathema sunt, et

sancti non sunt, sanctificare alios possunt: et cũ

in Christi corpore non sint, quomodo Christi cor-

pus tradere, vel accipere possunt: qui maledi-

ctus, benedicere quomodo potest?

Ibidem cap. Cum omnis.

Cum omnis avaricia idolorũ sit seruitus, quisquis

hanc et maxime in dandis ecclesiasticis hono-

ribus vigilanter non præcauet, infidelitatis per-

dicioni subiicitur:

SIMPLICITAS.

non solum pecuniam nullam, sed nec etiam humanam gratiam requirit.

Dantes inferni Cant. cap. 19.

O Simon mago, omiseri sequaci:
Che le cose de Dio che di bontate
Deuono essere spose, uoi rapaci
Per oro & per argento adolterate:
Hor conuen che per uoi soni la tromba,
Pero che ne la terza boglia state. Id est,
O Simon mago, omiseri sequaces:
Qui res diuinas que bonitatis
Debent esse sponse, uos rapaces
Ob aurum & argentum adulteratis:
Nunc opus est, ut uobis tuba sonet,
Quoniā in tertia uagina siti estis.

Simplicitas græce ἀπλότης uel ἁπλότης. Simplex dicitur. Est autē simplicitas uirtus, ad quā pertinet directe præseruare se à deceptione, secundum bea. Tho. secunda secundæ q. III. art. 3.

Simplicitas duplex est. Quædam enim est contra ria discretioni, quæ reprobatur. Quædam cōtra ria dolositati, quæ bona est, de qua in euāgelio: Estote simplices sicut columbæ. Iob cap. 8. Deus non proijciat simplicem. Prouerb. cap. 2. Simples permancunt in terra. Prouerb. cap. 10. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Ibidem cap. 11.

Simplicitas iustorum dirigit eos. Prouerb. cap. 20. Iustus q̄ ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios relinquet. Ibidem cap. 28. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quā diues in prauis itineribus. Prouerb. cap. 29. Viri sanguinum oderunt simplicem, iusti autem querunt animam eius.

August. super Ioan. homilia 2.

Simplex eris si te mundo non implicaueris, sed explicaueris: Explicando enim te à mundo simplex, implicando duplex eris.

Hieron. ad Rusticum monachum.

Habe simplicitatem columbæ, ne cuiquam machineris dolos, & astutiam serpentis, ne aliorū sup planteris insidijs: quia nō multum distat in uitio, aut decipere, aut decipi posse.

Hieronimus super Osee.

Prudentia absq; simplicitate malicia est, & simplicitas absq; ratione stulticia nominatur. Ibidem. Nihil diuitius viro simplici, quid enim simplicitati diuitius: quæ sicut bonus paterfamilias satis sibi abundat, & sua puritate contenta non querit alienū, nec abrodit: sed de cæteris fingit, nec se in artes varias sæpe commutat, sicut astutia, quæ ut quomodo sit cauta, timet omnia, nec suis consilijs credit, versat ipsa suas sententijs: simplicitas autem timere non nouit.

Gregorius lib. 1. Moralium, tractans illud:

Estote prudentes.

Vtraq; bene in admonitione conuertit, ut simplicitatem columbæ astutia serpentis instrueret, & rursum serpentis astutiam columbæ simplicitas temperaret.

Idem lib. 12. Moralium.

Nihil simplici corde foelicius, quia innocentia erga alios exhibet. Nihil est quod pari ab alijs formidet: habet enim quasi artem quandam simplicitatem suam, nec suspectus est pari quod se fecisse non meminit. At contra mens praua semper in laboribus est, quia aut molitur mala quæ inferat, aut metuit, ne sibi hæc ab alijs inferantur.

Bernardus sermone 25.

Omnibus uobis in conuersionis initio nulla uirtus magis necessaria est, quā simplicitas humilis, & grauitas uerecunda.

Beda de templo Salomonis lib. 1.

De beato Iob dicitur, quod erat uir simplex & rectus. Simplex uidelicet per innocentiam māsuetudinis, rectus cautela discretiōis. Simplex, quia nullū lædere, imo prodesse desiderabat: rectus, quia se à nullo corrumpi permittebat.

Beda ibidem.

Simplicitas sine rectitudine dissoluta est et stulta: rectitudo autem sine simplicitate austera nimis existit & dura: verum vtraq; uirtus coniuncta, perfectum reddit hominem.

Simulatio græce ὑπόκρισις. Simulatio dicitur. Est autem simulatio pprie mendacium in signis factorū exteriorum, ideo semper est peccatum. Sed large sumitur pro fictiōe, secundum bea. Tho. secunda secundæ q. III. art. 1. Simulo & dissimulo ita differunt. Simulamur em esse ea quæ non sunt. Dissimulamur ea non esse quæ sunt. A simulo fit simulas, hoc est odium, quod qui simulas exercet, inter se simulata loquuntur: vel dicitur à cōtrario, quia minime sunt simul. Hinc simulo uerbum, hoc est simulationem exerceo & odium. A simulo fit etiā simulachrum, quod sit ficta imago alicuius.

De hac materia uide supra in Hypocrisis.

Synesis græca dictio est σύνθεσις. Et est uirtus bene iudicatiua de agilibus, secundum legem communem: Gnome uero secundum altiora principia, si iuris naturalis, ideo est altior, secundum bea. Tho. 2. 2. q. 48. cap. 1.

Synteresis græca dictio est σύντηξις. Et est pars animæ quæ semper aduersat vitijs, & perpetrata mala continuo arguit, quam latini theologi corrupto vocabulo synderesim vocant, cum synteresin penult. product. dicendum sit. Huius autem erroris causa fuit, quod græciliteram T, si nō præcesserit, in D, quantum ad pronuntiationem pertinet, mutant. Diciturq; synteresis à σύντηξις conferuo quod semper cupiat sese à peccato seruare immaculatam.

Synteresis non nominat rationem superiorē, nec inferiorem, sed aliquid cōmuniter se habens ad vtrāq; secundum bea. Tho. in q. de ueritate q. 16. artic. 1.

Actus synteresis est remurmurare malo, & inclinare ad bonum, secundum eundem ibidem.

Sitis græce δίψα. Sitio dicitur. Est autē sitis appetitus frigidi & humidus, secundum Aristot. lib. 2. de anima. Ponitur etiam pro nimia auiditate

SOCIETAS.

CCLXXV.

ditate cuiuscūq; rei. Iuue. Maior famæ sitis est q̄ uirtutis. Hic dicitur sitio uerbū, & siticulosus, qui semper sitit: & sitibundus, hoc est, sitiens: & situla uas ad hauriendū aquā quod aquam sitiat.

Situs græce δίψα. Sitio dicitur. Et est ordo partium corporaliū sec. locū, ex b. Tho. q̄li. 3. art. 2. si. Est & situs lanugo quædā ex humore pcreata, sit autē in locis carētibz sole. Significat etiā aliquādo immūditie q̄ senibus puenit ex antiquitate. **S**obrietas græce σωφροσύνη. Sobrius dicitur. Sobrietas pprie est circa potum inebriatium, large uero est circa omnem materiam, sec. b. Tho. 2. 2. q. 143. c. prin.

Sobrius est qui in cibo & potu temperas est, q̄si sine ebrietate. Sobrietatis nomine etiā temperantia significatur.

De hac materia habes supra ubi Ebrietas, & inf. ubi Temperantia.

Societas græce κοινωνία. Socius dicitur. Est autem societas duorum plurium uel conuinctio contracta ob commodiorem usum & ueriores quæstus.

Societas est adunatio hoīm ad aliquid perficiendū, ideo multiplicat fec. illud ex b. Tho. opuscul. lo contra religionis impugnatores. c. 5. col. 3. si. Socius pprie dicitur qui in re seria ac laboriosa alii cuius pars est: unde socij populi Romani dicebatur, ita cū his fœdere coniūcti, ut pacis & belli participes essent. Dicitur autem socius uel q̄ fecet & diuidat laborem alterius, uel q̄ cum in re laboriosa sequatur.

Socius, comes & sodalis ita differunt, q̄ comes est qui cū aliquo simul it, & tanq̄ ducē sequitur. Sodales in rebus leuioribus, & fere in cōuiujs: dicunturq; sodales quasi simul edales, sicut comites quasi simul euntes. Vel sodales dicuntur quasi simul in mensa sedeant, uel quod inter se suadeant, quod commodum est. Prouerb. cap. 18.

Vir amicus ad societatem, magis amicus erit quā frater. Ecclesiastes cap. 4.

Melius est duos esse q̄ unum. Habent enim emolumentum suæ societatis, si vnus ceciderit, ab alio fulciatur. Ecclesiastes cap. 18.

Qui tetigerit picē, inquinabitur ab ea: & qui cōi-cauerit superbo, induet superbiam: pondus super se tollit, qui honestiori se cōicet: & diuor te ne socius fueris. Paulus II. ad Corin. cap. 1.

Sicut socij passionū estis, sic eritis & cōsolationis. August. lib. contra Parmen. & hab. 23. q. 4. c. ita plane.

Ita plane sociatur quis malis, si mali aliquid cum eis committit, aut committentibus fauet.

Hieron. in Hiere. & hab. di. 45. c. sed illud.

Polluitur em ex vno peccatore populus, sicut ex vna oue morbida vniuersus grex inficitur: sicut & vno fornicante uel aliud quodcūq; scelus committente, plebs vniuersa polluitur.

Ambros. lib. 1. de Offi. & hab. 23. q. 3. cap. Non inferenda. Nō inferenda sed depellenda iniuria lex uirtutis est, qui em nō repellit à socio iniuriā si pōt, tā est in uitio q̄ ille q̄ facit. Vnde S. Moyses hinc prius orsus est tē amēta imbecillis fortitudinis: nā cū vi-

disset Hebræum ab Aegypto iniuriam accipietem, defendit, ita ut Aegyptiū prosterneret, atque in harena absconderet. Salomon quoq; ait: Eripe eum qui ducitur ad mortem.

Idem sup. Lucā lib. 4. & hab. 24. q. 1. c. Non turbatur. Non turbatur nauis quæ Petrū habet, turbatur illa quæ sudā habet: & si multa illic discipulorum merita nauigabant, tñ adhuc eā proditoris perfidia agitabat. In vtrāq; Petrus, sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caueamus igitur perfidiam, caueamus proditorem, ne p̄ vnū fluctuemus plurimi. Ibidem lib. 6.

Voluit Christus deferri, voluit p̄di, voluit ab apostolo suo tradi: ut cum sis desertus à socio, p̄ditus ab ipso, moderate feras ruum errasse iudicium, perijisse beneficium.

Grego. super Ezechielem, homil. 9.

Infirmi debent vitare societatem prauorū, ne mala quæ frequenter aspiciunt, & corrigere nō valent, delectentur imitari.

Grego. Mora. 1. super illud Iob. Vir simplex & timēs deū. Non multū laudabile bonū esse cū bonis, sed bonum esse cum malis.

Ibidem super Ezechielem homilia 9.

Toleradi ubiq; sunt p̄ximi, quia Abel fieri nō uolet, quæ Cain malitia non exercet. Vnū uero est potentia qua vitari societas malorū debeat, ne si fortasse corrigi non ualent, ad imitationē trahant: & cum ipsi sua malitia non mutantur, eos qui sibi coniuncti fuerint, peruertant.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum.

Bonus malo si connectitur, aut pares redduntur, aut cito ab inuicem separantur. Amicitia enim pares, aut querunt, aut faciunt.

Ioannes Chrysostomus ibidem.

Rerū natura sic est, ut q̄ies bonus malo cōiungitur, nō ex bono malus meliorē, sed ex malo bonus cōtaminetur. Diuersitas em rerū nunq̄ pōt habere cōcordiā, & multos sollicitat societas ne phanda. Seneca de beneficijs cap. 14.

Hominem non vnguium vis nec dencium, terribilem cæteris fecit, nudum & infirmum societas munit. Duas enim res dedit ei deus, quæ cæteris obnoxiiū validissimūq; faceret, scilicet rationem & societatem. Ibidem.

Societas ei dominium omnium dedit, societas terris gentium in alienæ naturæ transmittit imperium, & dominari etiam in mari iussit.

Idem epistola 7.

Exemplū luxuriæ, vnū exemplū auaritiæ multū mali facit. Cōuictor delicatus eneruat & emoluit, vicinus diues cupiditate irritat, malignus comes rubiginē suā affricuit. Seneca ibidem.

Necesse est autē imiteris tales aut oderis. Et vtrumq; deuitandū, ne uel simul malus fias, quia multi sunt: ne uel inimicus multis, quia dissimiles sunt. Ibidem epistola cap. 7.

Hærebit tibi auaritia, q̄diu auaro fordidoq; cōuixeris: hærebit tumor q̄diu cum superbis cōuersaberis, incendunt libidines adulterorum sodalicia. Seneca Traga. 8.

Z

Nec regna

Nec regna socium ferre nec tede sciunt.

Cicero de senectute.

Pares enim cum paribus veteri prouerbio facillime congregantur. *Aristot. lib. 1. Politicorum.* Homo solitarius aut deus, aut bestia, aut nullo indiget, aut nulli conuenit.

Commentator super 8. Ethicorum.

Homo est animal non solitarium, sed politicum & communicatum.

Sodomia est turpitudine in masculū facta, ut habetur 2. 2. q. 2. c. v. l. s.

Sodomia, i. coitus masculorum, est species luxuriae contra naturā, ex b. Tho. 2. 2. q. 142. ar. 4. Sodomia & idololatria simul inceperunt, & simul creuerunt, secundum eundem 4. sent. dist. 1. q. 2. arti. 1. *Leuitici. cap. 20.*

Qui dormierit cum masculo coitu foemineo, uterq; operatus est nephas, morte moriantur, sic sanguis eorum super eos. *Paulus 1. ad Cor. cap. 6.*

Neg. masculorum cohabitores regnū dei possidebūt. *August. lib. de adulterinis coniugijs, & hab. 32. q. 8. cap. Adulterij.*

Adulterij malū vincit fornicationē, vincitur autē ab incestu, peius est enim cum matre q̄ cū aliena vxore cōcubere: sed oīm horū est pessimū quod contra naturam fit: ut si quis mēbro mulieris nō ad hoc concessio voluerit, uti, v. l. s. enim naturalis si vltra modū prolabitur, in vxore quidē veniale p̄tū est, in meretrice damnabile, sed istud q̄d contra naturā est, execrabilius fit in meretrice, sed execrabilius in vxore. Tātum enim valet ordinatio creatoris & ordo creaturę, ut in rebus ad vtendum concessis & cum modus exceditur lōge tolerabilius sit, quā in eis quę cōcessa non sunt, vel vnus vel rarus excessus.

Idē contra Iouinianū lib. 1. & hab. ibidem cap. v. l. s.

V. l. s. naturalis & licitus est, sicut in coniugio, & illicitus sicut in adulterio, cōtra naturā vero semper illicitus: & proculdubio flagitiosior atq; turpior quem sanctus apostolus & in masculis & in foeminis arguebat: dānabiliores volēs intelligi, q̄ si in v. l. s. naturali, vel adulterando, vel fornicando peccarēt. *Idē Confessio. lib. 3. & hab. ibi. cap. Flagitia.* Flagitia quę sunt contra naturā, vbiq; semper repudianda atq; puniēda sunt, qualia sodomitarum fuerunt, quę si oēs gētes facerent, eodē criminis reatu diuina lege tenerētur, quę non sic fecerunt homines, ut se illo vterentur mō. Violatur q̄p pe ipsa societas, quę cum deo nobis esse debet, cū eadem natura, cuius ipse author est, libidinis peruersitate polluitur.

Amb. lib. de patriar. & hab. 22. q. 7. c. Offerebat.

Offerebat s. l. or. filiarū pudorē. Nā & si illa q̄q; flagitiosa impuritas erat, tamē minus erat secundū naturā coire q̄ aduersus naturā delinquere, pręferebat domus suę verecundię hospitalē gratiam, & apud barbaras gentes inuolabilem.

Lactantius Fir. lib. 6. cap. 23.

Non pōt res pro magnitudine sceleris enarrari, nihil amplius istos appellare possum q̄ impios & parricidas, quibus nō sufficit sexus à deo datus,

nisi & suum sexum prophane ac petulanter illudant: hęc tamen apud nos leuia et quasi honesta sunt. Quid dicam de his qui abominandam non libidinem, sed insaniam potius exercēt, piget dicere. Sed quid his fore credamus, quos nō piget facere: & tamen dicendum est, quia fit, de his loquor, quorū teterrima libido & execrabilis furor, nec capiti quidē parcat: quibus hęc verbis, aut qua indignatione tantum nephas prosequamur: Vincit officium linguę sceleris magnitudo: cum igitur libido hęc edat opera, & hęc facinora designet, armādi aduersus eam virtute maxima sumus. Quisquis affectus illos frenare nō potest, cohibeat eos intra pręscriptum legitimi thorij, ut & illud quod auide expetit assequatur, & tamen in peccatum non incidat.

Quidius in Arte amandi.

Odi concubitus qui non utriusq; resoluunt:

Hoc est cur pueri tangar amore minus. *Tibullus.*

O fuge te tenera puerorum credere turba,

Nam causam iusti semper amoris habent.

Solennitas gręce *εορτή* dicitur. Diciturq; solēne, q̄d est q̄d omnibus annis p̄stari debet, à solus & annus, hoc est aniuersariū. Quare solēnes cerimonias dicimus quę sunt aniuersario sacrificio religiosę. Item sacra solēnia quę certis & statutis temporibus fiunt.

Augustinus in quodam sermone.

Toties enim dies natalitios sanctorū celebramus, quoties virtutes eorum recolimus, quibus claruerunt in terris, ut ad gloriam illius à quo totū habuimus, referamus.

Augustinus lib. 1. de decem chordis.

Melius faceret iudæus in agro suo aliquid vtile q̄ in theatro seditiosus existeret, & meli⁹ foemine eorum die sabbathi lanam nerēt, quā tota die in neomenijs suis impudice saltarent.

Idem contra Faustianū lib. 3.

Si quęras cur Christianus nō obseruat otij sabbathi, cū dñs nō venerit soluere legē, sed adimplere. Respōdeo: Istud nō obseruat Christianus, q̄a q̄d ea figura p̄stebat, iā ipse impleuit. In isto habemus sabbathū qui dicit: Venite ad me oēs qui laboratis, & inuenietis requiem aiabus vestris.

Idem super Ioannem ser. 20.

Sacrū sabbathū est antiquis patribus pręceptū, q̄d nos Christiani spūaliter obseruamus, cum ab omni seruili ope. i. ab omni p̄tō abstinemus, & habemus quietē in corde, & spūalē tranquillitatem.

Augustinus de vera innocentia.

Male celebrāt sabbathū qui à bonis operibus cessant. Otij enim ab iniquitate debet esse, quia bona conscientię non inquietum, sed tranquillum faciant animum.

Hieronymus epistola ad Eustochium.

Valde absurdum est nimia saturitate velle honorare martyrem, quem sciamus deo placuisse ieiunijs.

Gregorius in Registro.

Dñico die à labore terreno cessandū est, atq; omni modo oratiōibus insistere, dū ut si quid negligētię per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominicę

dominicę precibus expietur. *Ibidem.*

Si quis pro luxuria & voluptate die dominico lauari appetit, hęc fieri nō cōcedimus: si autē p̄ necessitate corporis, hoc nec die dominico phibemus. Nā si die dominica die lauare corpus p̄tū est, igitur quotidie lauare nec facies debet. Si autē in corporis parte conceditur, cur hoc exigēte necessitate in toto corpore negaretur?

Grego. super Euang. homil. 23.

Quid prodest interesse festis hominum, si deesse contingat festis angelorum? Vmbra venturę solennitatis est solennitas pręsens. Idcirco hęc annue colimus, ut ad illam quę non est annua, sed continua perducamur.

Origenes super Exod. homil. 69.

Si definas ab omnibus secularibus operibus, & nihil mūdānum geras, sed spiritualibus operibus vaces, ad ecclesiam conuenias, lectionibus diuinis aurem prębeas, de celestibus cogites, de futura spe solitudinem geras, venturum iudicium prę oculis habeas, non respicias ad pręsentia & visibilia, sed ad inuisibilia & futura: hęc est obseruatio sabbati Christiano.

Macrobius lib. 1. Saturna.

Sequola cōsultus qd ferijs agi liceret, rñdit: quod p̄termisum noceret. Quapropter si bos in spē cū decidisset, cūq; pater familias adhibitis opis liberasset, non est visus ferias polluisse: nec ille qui trabē tecti fractā fulciēdo ab imminēti vindicauit ruina. Inde & Maro oīm disciplinarū peritus, sciens lauare ouē, aut lanę purgandę, aut scabiei curandę gratia pronuntiavit: tunc ouē per ferias licere mersari, si hoc remediū causasse ret. Balantumq; gregem fluuio mersare salubri. Adijciendo enim salubri, ostēdit auertēdi morbi gratia tantum mō, non etiā ob lucrū purgandę lanę causa fieri concessum. Vnde si per sacra solennia salubri fluuio mersare oues fas & iura permittunt, si riuos deducere religio nulla prohibet: cur nō religionis honor putetur sacris diebus diebus sacrum studium literarum?

Virgilius Georgicon lib. 1.

Quippe etiam festis quędam exercere diebus Fas & iura sinunt, riuos deducere nulla Religio uetat: segeti prętere segetem, Insidias auibus moliri, incendere uepres, Balantumq; gregem fluuio mersare salubri. Sepe oleo tardi costas agitator aselli Vilibus aut onerat pomis, lapidemq; reuertens Incussum, aut atra massam picis urbe reportat.

Quid. de Pontol. lib. 2. Eleg. 1.

Dij quoq; ut à cunctis hilari pietate colantur, Tristitiam poni per sua festa iubent.

Tibullus lib. 2. Elegia. 1.

Luce sacra requiescat humus, requiescat arator, Et graue suspensio uomere cessat opus. Soluite uincta iugis, nunc ad pręsepia debent Plena coronato stare boues capite. Omnia sunt operata deo, non audeat ulla Lanificam pensis imposuisse manum. Vos quoq; abesse procul iubeo, discedite ab aris

Cui tulit hesternā gaudia nocte Venus.

Casti placent superis, pura cum ueste uenite, Et manibus puris sumite fontis aquam.

Solertia gręce *πρὸς πρῶτον* dicitur. Solers dicitur. Est autem solertia subtilitas quędā in non perspecto tempore medijs, scđm Aristot. Vel est habitus ex repentino inueniens quod cōuenit, sec. b. Tho. 3. sent. dist. 33. q. 3. arti. 1. Solertia est quędam subtilis & facilis & prompta coniecturatio medijs, propter quod aliquid euenit, & hoc quando non habet magnum tēpus ad perspicendum & deliberandum, secundum b. Tho. super Post. lect. 4. circa finem.

Solers qui est in omni tempore prudens, quasi totus ars. Vnde solertia, quorum cōtraria sunt iners, quasi sine artē, & inertia.

Sollicitudo gręce *ἀσφάλεια* dicitur. Sollicitudo dicitur. Est autē sollicitudo ægritudo animi cum cogitatione, secundum Ciceronem lib. Tuscul. quęst.

Sollicitudo est rationabile studium adhibitu ad aliquid consequendum, quod maius est, ubi est timor, minus est ubi est securitas, ex b. Tho. secunda secundę q. 55. art. 6. c.

Sollicitudo temporalium futurorum est irrationalis studium quo quæruntur futura tanquā fines, & vltra necessitatem pręsentis vitę, de qua Christus Mat. 6. Nolite solliciti esse in crastinum. Sollicitudo tpaliū tripliciter est illicita. Primo cū temporalia quærimus tanquā finem. Secundo cum in eis procurandis adeo superfluum adhibetur studium, ut homo retrahatur à spiritualibus quibus principaliter inseruire debet. Terio cum faciēdo quis quod debet, timet ne sibi necessaria desint. De qua Christus Mat. 6. Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus aut bibemus, & c. Ex b. Tho. 2. 2. q. 55. ar. 6.

Sollicitudo venit à sollicito verbo, quod dicit à solo & cito, quasi solo cito, hoc est loco dimoueo. Est enim solum quicquid alicui rei subiacer. Virgilius nauium solum dixit esse mare, cum dixit: subtrahiturq; solum.

Solitudo gręce *ἐρημία* dicitur. Solitudo dicitur. Est de essentia perfectionis, sed est instrumentū congruū contemplationi, non autem actioni, secundum b. Tho. 2. 2. q. 188. art. 8.

Esaias capit. 35.

Exultabit solitudo & florebit quasi lilium, germi nans germinabit, & exultabit lætābunda & laudans. *August. in lib. de singularitate clericorum.* Minus voluptatibus stimulat, qui non est ubi frequentia voluptatum, & minus auaritię mōlestias patitur, qui diuitias non videt.

Hieronymus contra Iouinianum.

Sapiens nunq̄ solus esse potest, habet enim secum omnes qui sunt & qui fuerunt boni, & animum liberum, & quocunq; vult, profert & transfert: & quod corpore non potest, cogitatione cōplectitur: & si hominum inopia fuerit, loquitur cū deo: nunquam bonus solus erit.

Hieronymus epistola 72.

Quid desideramus vrbium frequentiam, qui de singularitate censetur. Mihi enim oppidū carcer est, & solitudo paradysus. *Greg. lib. 30. Moral.*
 Qui corpore remotus viuit, sed tumultibus conuersationis humanæ terrenorum desideriorū cogitatione se infert, non est in solitudine. Si vero prematur aliquis corporaliter popularibus turbis, & tamen nullos secularium curarum tumultus in corde patiat, non est in vrbe.
Bernardus ad Sophiam uirginem.
 Malū qd nemo videt, nemo arguit: vbi autē nō tū meū reprehensor, securus accedit tētor, licentius perpetrā iniquitas. In conuētū vero si qua bona agis, nemo phibet: malū autē facere si vis nō licet. Si ergo de fatuis virginibus es, congregatio tibi necessaria est: si de prudentibus, tu cōgregationi. *Ioannes Chrysost. super Ioannem.*
 Ioannes est princeps monachorū, ipse monachus statim ut natus est, in eremum iuit, in eremo nutritur, Christum expectat in solitudine.
Idem super Mattheum.
 Sicut difficile est arborē iuxta viā posita fructus vsq; ad maturitatem seruare: sic difficile est vsq; iuxta hunc modū viuere, i. in actibus mūdi iustitiā immaculatā vsq; ad finē tenere. Recede ergo de viā, & plāta te in loco secreto, ut nec mūdus tecum habeat aliquid commune, nec tu cū mundo.
Seneca epistola 61.
 Omnia nobis mala solitudo persuadet: nemo est cui non sanctius sit cum quolibet esse, q̄ secum.
Seneca in Tragedijs.
 Non alia magis est libera & uitio carens ritusq; melius uitā, quæ p̄fco colat, q̄ quæ relictis moenibus syluas amat.
Aristot. lib. 9. Ethicorum.
 Solitario difficilis est vita.
Idem lib. Politicorum.
 Homo solitarius, aut deus aut bestia.
Francis. Petrar. de uita solita lib. 1. cap. 2.
 Surgit occupatus infelix habitator vrbū nocte media somno vel suis curis, vel clienū vocib; interrupto. Sæpe etiā lucis metu, sæpe nocturnis visis exterritus, mox infelici scāno corpus applicat, animū mendacijs. In illis est totus seu ille mercibus pretiū facere, seu focū, seu pupillū fallere, seu vicini coniugē pudicitia armatā expugnare bladijs, seu litigio iniusto iustitię, vel ne phādo p̄endere, seu deniq; publici priuatq; aliquid corrūpere medicat. Nunc ira p̄ceptis, nūc ardens desiderio, nunc desperatione gelatus. Itā pessimus artifex ante lucem diurni telā negotij orditur, qua se sæpe atq; alios inuoluit. *Ibidem.*
 Surgit solitarius, atq; solus otiosus modico quiete recreatus, somnoq; breui nō fracto, sed expleto, & interdum pernoctantis philomenæ cantibus experrectus, thoroq; vix dū leniter excussus, pulsusq; temporibus, quietis horis psallere incipiens, ianitorum suorum laborum, ut aggressus inde matutinis laudibus aperiat, deuotus exposcit, & cordis sui dominum in adiutorium vocat. Nihilq; iam viribus suis fidens, & imminentium cōscius metuensq; discriminum, ut fe-

stinet, obsecrat, nullis texendis fraudibus intentus, sed dei gloriam & sanctorum laudes nō indies tantum, sed in horas, & indefesso lingue famulatu, & pio mētis obsequio repetēs, ne quando forsan ingrato animo diuinorū munera memoria euanescat. Et sæpe interea (mirū dictū) securi timoris, ac tepidæ spei plenus, memorq; p̄teriti, ac futuri p̄uidens, læto dolore, & felicitatibus lachrymis abundat: quem statim nulla voluptas occupatorum, nullæ vnq; vrbianæ delicia, nulli regnorum fastus æquauerint. Inde suspiciens cœlum ac stellas, ac illic habitantē dominum deum suum tota mente suspirans, & patriam cogitans de exiliū sui loco protinus ad hōnestæ cuiuspiam iucundæq; lēctionis studiū conuertitur. Atq; ita cibis pastus amœnissimis multa cum pace animi venturæ lucis initiū p̄stolatur.
Ibidem cap. 4.

Vita proculdubio singularis ac solitaria, non modo tranquillior, sed altior est atq; securior.

Francis. Petrar. Soneto. 221.

Cerchato ho sempre solitaria uita.

Le riuo, il sonno, e le campagne, e boschi:

Per fugir questi ingegni fordi e loschi.

Che la strada del ciel hano smarrita.

Somnus græce *ὕπνος*, uel *ὕπνιον* somnium dicitur. Est autem somnus primi sensitiui cōprehensio, ut homo possit agere in necessitate quidem facta, secundum Aristot. lib. de somno & vigilia.

Somnus est ligamentum omnium sensuum, secundum Aristot. lib. de somno & vigilia.

Somnus est impotentia sentiendi propter excessum vigilandi.

Somnus est passio naturalis, & conuentus caloris intrinsecus vel naturalis reciprocatio, facta ex euaporatione vaporum a nutrimento ingrossata a frigidity cerebri propter salutem animalis tuendam.

Somnus est quies animalium virtutum, cū intentione naturalium, secundum Auicē. Vel est priuatio dispositionis animæ imperantis sensibus & virtutibus exterioribus, in qua anima cōuertitur ab exterioribus ad interiora.

Somnium etiam græce *ὕπνος* dicitur. Et est phantasma in somno factū, id est apparitio phantastica somno facta, secundum Aristot. lib. de somno & vigilia.

Somniū a Chrysippo sic diffinitur: Somniū est vis cernens & explanans, quæ a dñs hominibus significantur in somnis, ex Cice. lib. 2. de diuinatione.

Custodi legem atq; consilium. & sequitur: Si dormieris, non timebis, quiesces & suauis erit somnus tuus.

Ecclesiastes cap. 5.

Somnus suauis in homine perito. *Iob. cap. 11.*

Securus dormiens requiesces, & non erit qui te exterreat.

Hiero. lib. illustrium uirorum epistola 87. lo

quens de scipio.

Consuetudinē meā nosti, breuissimo somno vtor, & quasi

& quasi interuigilo, satis est mihi vigilare desuisse, aliquā dormiuisse me sentio, aliquā suspicor.

Grego. Mora 8. super il. Iob. Terribis me per somnia.

Cum somnia contingant, aut ventris repletionē, aut inanitionē, aut illusionē, aut cogitationē, aut reuelationē, cogitationes sanctiores, celestiores, virtuosiores, sequuntur somnia blandiora & delectabiliora. *Bernardus ad fratres de monte.*

Iturus in somnū aliquid tecum defer in memoria & cogitationē in q̄ placide obdormias, qd etiam somnare iuuat. Sic tibi nox ut dies illuminabitur, & nox illuminatio tua in delicijs tuis. Placide obdormies, in pace quiesces, facile euigilabis, & surgens facilis eris ad redeundum in diē, unde non totus discessisti. *Bernardus ibidem.*

Caue serue dei quantum potes, ne totus quandoque dormias: ne sit somnus tuus, non quies lassī, sed sepultura corporis suffocati: non reparatio, sed spiritus extinctio. *Ibidem.*

Quantum ad debitum cōtinui processus, nihil tēporis tam perit de vita nostra, quam quod somno deputatur. *Cicero lib. 1. de diuinatione.*

At multa somnia falsa, imo obscura fortasse nobis, sed sint falsa qdā. Cōtra vero dicimus, q̄ qui de multo plura eueniūt, si ad quietem, nūc onusti cibo & vino p̄turbata & cōfusa cernim. Vide quid Socrates in Platonis politia loq̄tur. Dicit enim: Cū dormiētibus ea pars animi, q̄ mētis & rōnis est particeps sopita lagueat, illa autē in q̄ feritas qdā sit atq; agrestis immanitas, cum sit immoderato obstupefacta potu atq; pastu, exultare eā in somno immoderateq; iactari. Itaq; huic oīa visa obijciunt a mēte, actiōe vacua, ut aut cū matre corpus misceri videat, ut cū quis alio hōie, vel deo: sæpe belua, atq; etiā trucidare aliquē, & impie cruciari, multaq; facere impure atq; terre cū temeritate atq; impudētia: at qui salubri & moderato cultu atq; victu quieti se tradiderit, ea parte animi quæ mentis & consilij est agitata & erecta, saturaq; bonarum cogitationū epulis, eaq; parte animi quæ voluptate alitur, nec inopia enecta, nec fastidie affluenti, q̄rum vtrūq; p̄stringere acie mētis solet, siue deest nature quippiā, siue abundat, atq; effluit. Illa etiam tertia parte animi, in q̄ iræ tū existit ardor, sedata atq; restincta, tū eueniet duabus animi temerarijs partibus cōpressis, ut illa tertia pars rōnis & mentis eluceat, & se vegetam ad somniandū acremq; p̄bebeat: tum ei visa quietis occurrent tranquilla atq; veracia. *Ibidem.*

Iubetigit Plato sic ad somnū p̄ficisci corporibus affectis, ut nihil sit qd errorē animis p̄turbationēq; afferat, ex q̄ etiā Pythagoreis interdictū putatur, ne faba vescerēt, quæ habet inflationem magnā: is cibus tranquillitatem mētis quærētibuscōstat esse cōtrarius. Cū ergo est somno reuocatus animus a societate & cōragione corporis, tū meminit p̄teritorū, p̄sentia cernit, futura p̄uideret: iacet enim corpus dormientis ut mortui, viget autē & uiuit animus, quod multo magis faciet post mortem, cum omnino ex corpore ex-

cesserit. *Aristoteles lib. de somno & vigilia.*

Necesse est omne quod vigilat dormire. *Ibidem.*

Melancholici maxime vera somniant. *Ibidem.*

Somnus causatur ex vaporatione cibi, quæ vadit ad cerebrum, & in frigidata descendit, & fit somnus: unde post cibū fortē sunt somni. *Ibidem.*

Animalia magis nutriuntur & augmentantur dormiendo, quam vigilando. *Ibidem.*

Somnia non sunt missa a deo, quia alia animalia somniant. *Ibidem.*

Si deus emitteret somnia, euenirent sapiētibus in die. *Aristot. lib. 19. de animalibus.*

Somnus videtur esse medium inter viuere & nō viuere. *Homerus in Iliados.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Etenim somnium a Ioue est. *Idem in Iliados.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Somne rex omniumq; deorum, omniumq; hominum.

Idem in Odyssæa.

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Suauissimum morti proxime similis. *Menander.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Somnus mortis p̄meditatio est. *Idem.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Somnus autem omnibus est ualeitudo uitæ. *Idem.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Somnus parua mortis mysteria. *Idem.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Somnus est corporis salus. *Idem.*

ὕπνος δὲ τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς θανάτου. Id est,

Somnus autē samē malæ finis domat. *Plaut. in Rudente.*

Nam qui dormiunt libenter, sine lucro, & cum malo quiescunt. *Virgilius Aeneidos li. 6.*

Τὸν κοῦδ' ἀνδρὶ καὶ παῖδι σὺν ὕπνῳ. *Ibidem.*

— Presitq; iacentem

Dulcis & alta quies, placidæq; simillima mortis.

Quintus Amorum lib. 2. Elegia 9.

Infelix tota quicunq; quiescere nocte

Sustinet, & somnos p̄emia magna uocat.

Stulte quid est somnus? gelidæ nī mortis imago.

Longa quiescendi tempora fata dabunt.

Horat. lib. 3. carmi. Ode. 1.

Somnus agrestium

Lenis uirorum, non humiles domos

Fastidit, umbrosaq; ripas.

Soro græce *ἀδελφὴ* uel *ἀδελφός* dicitur. Hocq; nomen sortita est, quasi seorsum nascat, separatē em ab ea domo in qua nata est, & in aliam familiā trāsgreditur, secundum Aul. Gel. lib. 12. noct. atti. cap. 10.

Sorores duæ sciēter admittētes eundē hominē ad coitū, nunq̄ nubere possunt, c. si quis cū duabus 34. q. 1. Et idē est in matre & filia sciēter admittētib; eundem, ut in c. Si quis cum matre p̄cedenti. Et idem est in patre & filio accedētib; sciēter ad eandem fœminam, ut in c. sequenti, ex quo infertur, quod si tales contrahūt matrimonium peccant mortaliter, quia cōtraueniunt legi, c. 2. cum glo. de maio. & obediē.

Sorores duæ duobus fratribus possunt copulari, de consang. & affini, c. Quod super his.

Sortilegium græce *καταπομπή* uel *καταπομπή* dicitur. Sortilegi sunt qui sub noīe fictæ re-

ligionis per quasdam quas sanctorum seu apostolorum vocant sortes, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum in spectione futura promittunt, sec. Isido. li. 4. Ety molo. & habetur 26. q. 1. Sorilegi.
Sortilegium est per sortes diuination, sortilegi vero qui per sortes futura pronuntiant, vel quiali quid eligunt per sortem: sortem enim fortuitum alicuius rei euentum dicimus, a quo fit verbum sortior, quod est sortes facio, siue sortes recipio, seu per sortem aliquid decerno, vel eligo.
Sors proprie dicitur cum aliquid sit, ut eius euentu considerato aliquid occultum innotescat, sec. b. Tho. 2. 2. q. 95. art. 8. c.

De hac materia vide supra in Incantio.
Specialis graece *ειδικός* & species *εἶδος* dicitur. Speciale mandatum exigitur in causa speculaturis. Item ubi sunt duo procuratores omnium rerum alicuius, tunc enim non potest vnus ab alio sine speciali mandato exigere. Item in interdicto de liberis exhibendis. Item in accipulatione. Item in rescriptorum impetratione. Item in causa matrimoniali. Item in voto transmarino. Item in consumptorum instrumentorum expiatione. Item in his quae sedes apostolica sibi specialiter reseruauit. Item in contrahendo matrimonio. Item in compromisso. Item in absolutione petenda ab excommunicatione. Item in contrahenda excommunicatione. Item in praestatione iuramenti de calumnia. Item de transactione, de his glo. est in c. coram, de resti. in integ. & in c. Qui ad agendum, de procura. lib. 6.
Speciale praecceptum plus tenet quam generale, de haereticis. c. si aduersus nos.
Species graece *εἶδος* & *εἰδικός* & *εἶδος* & *εἰδικός* dicitur. Est autem species quod praedicatur de pluribus differetibus numero in eo quod quid, secundum Aristo. lib. Praedica.

Spectaculum graece *θεατρὸν* & *θεατρὸν* dicitur. Inde theatrum & amphitheatrum deducunt.

Subiectum est voluntas uiatorum tantum, siue sint in presenti uita, siue in limbo patrum, siue in purgatorio. Non autem voluntas, nec beatorum, nec puerorum, in originali deccentium, nec damnatorum, q. 18.
Obiectum quod est bonum arduum futurum & possibile. **Principale.** Formale auxilium diuinae potestatis & pietatis, perducens in beatitudinem speratam.
Secundarium. Materiale, beatitudo eterna, siue fructio dei in patria.
Perfectiua. Omne bonum ordinatum ad beatitudinem & auxilium hominis, uel cuiuslibet creature, re quo adiuuamur ad quaecunque bona consequenda in beatitudine ordinata.
Causa efficiens. Sola gratia dei causans habitum spei ex infusione.
Dispositiua. Fides.
Ex b. Tho. secunda secunda. Fiducia, secundum b. Tho. prima secunda q. 40. art. 2.
Effectus. Confessio sacramentalis, & in quantum actus meritorius, & in quantum pars sacramenti.
Tribulatio, quae causat spem per experimentum propriae uirtutis, & per purgationem a poena, b. Tho. 4. Sent. dist. 17. q. 3. art. 5. si.
Generat charitatem. Glo. Matth. 1. Fides gignit spem, spes gignit charitatem.
Causat delectationem in quantum habet exultationem consequendi, uel adipiscendi summum bonum. Roman. 12. Spe gaudentes.
Affligit, cum differtur bonum speratum. Prouer. 13. Spes quae differtur affligit animam.
Perficit operationem, cum consideratur expectatum. I. Corint. 9. Qui arat, arare debet in spe fructus percipiendi, id est, propter spem. Hiero. in epistola: Omne opus leue fieri solet, cum eius pretium cogitatur, & spes premij solatium fit laboris.

Spes

Spectacula saltantium clerici debent vitare. 34. dist. Presbyteri.
Spectacula custodientes die solenni, & ecclesiam contemnentes sunt excommunicandi, de consec. dist. 1. Qui die. Plautus in Mustellaria comae. 10.
Insperat a accidunt magis saepe quam quae speres. Plautus in Rudente comae. 17.
Nam multa praeter spem scio multis bona euenisse. Statius in Thebaide lib. 1.

Extrahit, & longo consumit gaudia uoto.
Speculum graece *σπίλον* & *σπίλον* dicitur. Cognosco, & *σπίλον* & *σπίλον* dicitur. Speculatio, non autem a specula. Et reducit ad meditationem, quia est visio causae per effectum, secundum bea. Tho. 2. 2. q. 180. artic. 3.

Speculum est in quo aspiciamus, ac specie, hoc est effigie nostra contemplamur: quod datum nobis a natura fuit, non ut pilos & supercilios, aut barbā uel leremus, non ut faciem coloribus inficeremus, sed ut nosmetipsos nosceremus & formosi deuita remus infamiam, & deformes remedium sciremus esse uirtutibus, quicquid corpori deesset. Quapropter Socrates hortari adolescentes solebat, ut sese frequenter in speculo intuerentur. Nam si formosi estis, elaborandum est, ut digni ea specie sitis: sin autem deformes, ut eam deformitatem uirtute ac bonis artibus tegatis.

Sphæra graeca dictio est *σφαῖρα* & *σφαῖρα* dicitur. Rotundus sum. Est autem sphaera prima figura corporea, continens tantum vnā superficiem. Circulus uero est prima figura plana habens tantum vnā lineam, sec. b. Tho. super 2. de caelo. lectu. 5. Circulus est figura plana vna tamen linea contenta, in cuius medio punctus est, a quo omnes lineae ad circumferentiam ductae inter se sunt aequales. Et ita a globo differt, quod circulus est rotunda planities: globus uero corpus solidum vndique rotundum, quia a graecis sphaera dicitur.

Spes graece *ἐλπίς* & *ἐλπίς* dicitur. Spero dicitur. Est autem spes certa expectatio futurae beatitudinis proueniens ex deigratia, & ex meritis nostris, secundum b. Tho. 3. Sent. dist. 26. & b. Tho. ibidem.

Spes est qua quis ad id quod credit se peruenturum praesumit, secundum Aug. li. de Ciuit. dei.
Spes est extensio appetitus in appetibile, secundum b. Tho. 3. Sent. dist. 16. q. 1. ar. 1. o.
Spes est appetitus excellens bonicum fiducia obtinendi.

Spei obiectum habet quatuor conditiones, scilicet bonum, arduum, futurum & possibile, secundum b. Tho. prima secunda q. 40. art. 1. o.
Spes quid a fiducia differat. Vide supra in fiducia. David psalm. 7.

Domine deus meus in te speraui. Idem psalm. 15.
Propter hoc letatum est cor meum, & exultauit lingua mea, in super & caro mea requiescet in spe. Idem psalm. 35.

Gustate & uidete, quoniam suauis est dominus, beatus uir qui sperat in eo. Idem psalm. 35.
Beatus uir cuius est domini spes eius, & non respexit ad vanitates & infamias falsas. Idem psalm. 54.

Facta super dominum curam tuam, & ipse te entriet, & non dabit in eternum fluctuationem iusto. Psalmo 55.

In deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo. David psalm. 83.
Domine uirtutum, beatus homo qui sperat in te. Psalmo 117.

Bonum est sperare in domino quam sperare in principibus. Psalm. 146.
Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Prouer. 14. 3.

Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiae tuae. In omnibus uis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Esaias cap. 26.

Factus es fortitudo pauperis, spes a turbine, umbra culum ab aestu. Idem cap. 40.
Qui autem sperant in domino mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquile, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. Paulus I. ad Corint. ca. 9.

Qui arat, debet arare in spe fructus percipiendi. Idem ad Roma. cap. 5.
Spes non confundit. Ibidem ca. 12.
Spe gaudentes. Ibidem ca. 15.

Deus autem spei repleat uos omni gaudio. Aug. super psalm. 104.
Qui gaudet in spe tenebit & rem, qui autem spem non habet ad rem non poterit peruenire. Idem de spiritu & litera.

Mihi magis uidetur fidei filius qui nouit a quo speret, quod nondum habet, quam qui sibi tribuit quod habet. Idem in Enchiridio.
Fides credit, spes & charitas orat, sed sine fine esse non possunt, ac per hanc & fides orat.

Hiero. epist. 5. prima partis.

Est igitur spes expectatio rerum omnium, quas in fide habemus per quam saluamur, Paulo scribente: spe enim saluati sumus.

Ambr. in Hexameron.

In grauissimis passionibus spem deponimus, frangimus, animo resoluimur. Improvidi & inhaerentes iacemus, cum de diuina misericordia tunc speramus dum amplius sit, cum praesidia humana deficiunt. Idem super psalm. 12.

Spes commodi furat labores, & metum abscondit periculi. Grego. Moralium lib. 19.

Non solum in spe debet esse securitas, sed etiam timor in conuersatione, ut illa certantes foueat, & ista torpentes pungat, unde propheta: Qui timeat dominum, sperent in eo, ac si aperte dicat: De spe incassum praesumit, qui timere dominum in suis operibus renuit. Idem 30. Moralium.

Nobis non securius, quam sub spe timere, ne incauta mens aut desperando se in uitij desiciat, aut extollendo de donis ruat. Ipse restricti enim iudicis oculos, quanto sub spe humiliter trepidat, tanto in illo robustius fiat. Ibidem.

Tanto spes in deum solidior surgit, quanto pro illo quisque grauiora pertulerit, quia nequaquam retributionis gaudium de aeternitate colligitur, quod non hic prius pia tribulatione seminatur. Idem 6. Moralium.

Spes in aeternitatem animum erigit, & idcirco nulla mala exterius quae tolerat, sentit. Ibidem li. 22.

De creatore desperare, est spe in creatura ponere. Origenes super Exodo homilia 9.
Futurorum spes laborantibus requiem parit, sicut in agone positus dolorem uulnerum mitigat spes coronae. Seneca Tragedia 7.

Spes nullam monstrat rebus afflictis uiam. Idem Tragedia 6.
Qui nihil potest sperare, desperet nihil. Perianther.

Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Spera ut mortalis, par simonia uere tanquam immortalis. Menander.

Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.

Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.

Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.
Idem. Id est, spes tribue. Idem.

Z 4

ἀπὸς αὐτὸς βίβλος καὶ πέντε βιβλ. ἢ πῦματι 5
 ἰδὲν τοῖς πρῶτοις ὁδοῦσιν ἀρχήλας. Id est,
 Spes uitaē semper furatur mentem, extrema autem
 Aurora multa praecurrit negotia.
 Terentius comœdia 4.
 Spe incerta tertium mihi laborem sustuli.
 Idem comœdia 6.
 Commodius esse opinor, duplici spe utier.
 Virgilius Aeneidos li. 2.
 Heu nihil inuitis fas quinquam fidere diuis.
 Idem lib. 10.
 Spes addita suscitât iras.
 Ouidius de Pontoli. 1. elegia 7.
 Spes igitur menti poena Græcine leuanda
 Non est ex toto nulla relicta meæ.
 Hæc dea, cum fugerent sceleratas numina terras,
 In dijs inuisa sola remansit humo.
 Hæc facit, ut uiuat fossor quoq; compede uinctus,
 Liberaq; à ferro crura futura puet.
 Hæc facit, ut uideat cum terras undiq; nullas
 Naufragus, in medijs brachia iacet aquis.
 Sæpe aliquem sollers medicorum cura reliquit,
 Nec spes huic uena deficiente cadit.
 Carcere dicuntur clausi sperare salutem,
 Atq; aliquis pendens in cruce uota facit.
 Hæc dea q̃ multos laqueo sua colla ligantes
 Non est proposita passa perire necesse.
 Ouidius epist. Phillidis ad Demophoonta,
 Quæcumq; ex merito spes uenit, æqua uenit.
 Idem epist. Helene ad Paridem.
 Callitur augurio spes bona sæpe suo.
 Lucanus li. 8. Pharsaliæ
 Causa iubet melior superos sperare secundos.
 Tibullus li. 2. elegia 7.
 Non mala finissem leto, sed credula uitam
 Spes fouet, et melius cras fore semper ait.
 Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratis
 Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
 Hæc laqueo uolucres, hæc captat arundine pisces,
 Cum tenues humos abdidit ante cibos.
 Spes etiam ualida solatur compede uinctum,
 Crura sonant ferro, sed canit inter opus.
 Horatius Carmin. li. 4. Ode 11.
 Errret ambugustus Phaethon auaras
 Spes, et exemplum graue præbet ales
 Pegasus, terrenon equitem grauatus
 Bellerophonem. Ibidem epist. 5.
 Ille leues spes, et certamina diuitiarum.
 Dantes Florent. paradisi cantic. ca. 20.
 Magnam coelorum uolentiam pate
 Da caldo amore et da uia speranza,
 Che uince la diuina uoluntate,
 In agulsa che l'hom sobranza,
 Da uince lei, per che vol esser uinta,
 Et uinta uince cion sua benignanza. Id est,
 Magnam coelorum uiolentiam patitur
 Calido amore, et uia spe,
 Quæ superat diuinam uoluntatem,
 Sicut homo luctans uincit hominem,
 Et uincit eam, quoniam uult uinci,
 Quia uincit sua benignitate.

Dantes florent. paradisi canti. 25.
Speme di sio e uno attendere certo
De la gloria futura, che produce
Gratia diuina, & precedente merito. Id est,
Spes desiderium atq; attentio certa
Glorie futurae, quae producit
Gratiam diuinam, atq; praecedens meritum.
Francisc. Patrar. Soneto 115.
A me pur gionda sperar anchora. Id est,
Mihi in super prodest sperare adhuc.
Idem Soneto 128.
Quante speranze sene porta il ueneto? Id est,
Quot spes secum aufert uenetus?
Idem Canei. 19. Stantia 3.
L'infinita speranza uccide altrui. Id est,
Infinita spes perimit alterum.
Idem Caneil. 35. Stantia 3.
Questo mauanza di contanta speme,
Et questo solo anchor quibi me mantene. Id est,
Hoc mihi superest ex tanta spe,
Et istud solum adhuc hic me retinet.
SPIRITUS graece πνευμα *πνευ* & *πνευ* spiro &
πνευματικὸς ὁ. Spiritualis dicitur. Spiritus dicitur
septrupliciter. scilicet aer uel ventus, corpora bea-
torum, animae beatorum, uirtus imaginatiua, mens,
deus, secundum b. Tho. prima parte q. 4. l. ar. 3. &
1. Sentent. dist. 10. q. 4. c.
spiritus sanctus est tertia persona in diuinis a pa-
tre filioq; procedens: competit autem ei diffini-
tio personae. Nam persona secundum Boetium li.
de duar. naturis, rationalis naturae indiuidua sub-
stantia
Sapientia ca. 12.
O quam suauis est domine spiritus tuus.
Mattheus ca. 7.
Quicumq; dixerit uerbum contra filium hominis,
remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritum
sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq;
in futuro. Paulus I. ad Corin. ca. 12.
spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei.
Ibidem ca. 7.
tac omnia operatur vnus atq; idem spiritus diui-
dens singulis prout uult.
Paulus II. ad Corin. ca. 3.
ibi spiritus domini, ibi libertas.
Idem ad Roma. cap. 5.
charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spi-
ritum sanctum qui datus est nobis.
Ibidem ca. 8.
nam quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse
spiritus postulat pro nobis gemitibus inenar-
abilibus. Ibidem.
accepistis spiritum adoptionis filiorum dei, in quo
clamamus, Abba pater.
Idem ad Ephesios ca. 1.
agnati estis spiritu sancto promissionis, qui est pi-
nus haereditatis nostrae. Lucas ca. 12.
spiritus sanctus docebit uos in ipsa hora quod oportet
uobis dicere.
Aug. super epistolam Ioannis & hab. de Parni. di. 2. ca. vñctio.
ctio inuisibilis spiritus sanctus est, quae in quocunq;
uerit, tanquam radix illi erit, quae quamuis ardente
sole

sole arefcere non poteft, nutritur calore folis, nō arefcit. Grego. *ſuper Ezechiel. hom. 10.*
Mentē quā ſpirituſſanctus replet in amaritudine tēporaliū & æternorū dilectione cōmonet. Dulce enim eſt eſſe in rebus humanis, ſed ei q̄ adhuc de cœleſtib⁹ gaudia nulla guſtauit, & quāto minus æterna intelligit, tāto delectabilius in tēporalibus requieſcit. Aug. *ad ſp̄m̄ ſanctū d. Vtilitate.*
Recolo quod tu aliquando adulterū & homicidā retigiſti, & pſalmiſtam feciſti, ſuſannam innocētem liberaſti, Magdalenam ſeptē dēmonibus plenam reſpexiſti, & multa dilectione reū in cruce viſitaſti, & focū Chriſti eadē die in paradifo ſtauiſti, flere cœpiſti apoſtatā, & ordinaſti in ſum mū pontificem, vocaſti publicanum, & euangelīſtam conſecraſti, percuſiſti perſecutorē, & erexiſti in ſummū doctorem, deſcendiſti in timidos metu Iudæorū incluſos, & emiſiſti eos audaciſſima doctrīna inflammatos. Nihil ergo peto niſi te quia tu es doctor & doctrīna, medicus & medicina, p̄ſector & pręparator mētis, amor & amator, tu es donum, tu es dator, vita & vitæ conſeruator.
 Gregor. *homil. penultima.*
In linguis igneis ſpirituſſanctus apparuit, quia omnes quos repleuit, ardentēs pariter & loquentes facit. Linguas igneas doctores habent, quia deū prædicando, & amando corda audientium inflammant. Nā & otioſus ſermo docentis eſt, ſi præbere non valet incendium amoris.
 Idem *in Paſtorali.*
Idcirco ſpirituſſanctus in columba & igne monſtratus eſt, quia omnes quos implet & columbæ ſimplicitate manſuetos, & igne zeli ardentēs exhibet. Nequāq̄ igit̃ ſpiritu plenus eſt, qui aut in tranquillitate manſuetudinis feruorē æmulationis non ſenſit, aut rurfum in æmulationis ardore virtutē manſuetudinis amittit.
 Idem *li. 2. Moralium.*
Spirituſſanctus cōtra ſingula tentamēta erudit, & in ſeptē virtutibus temperat, vt contra ſtultitiā, ſapiendā, contra hebetudinē intellectum, cōtra præcipitationem, conſilium, contra timorem, fortitudinem, contra ignorantiam ſcientiā, contra duritiem pietatē, contra ſuperbiā, dei timorem.
 Idem *ſuper Ezechiel.*
Conſidero patres noui & veteris teſtamētī, Dauid, Daniele, Amos, Petrum, & Paulum, & Mattheū & apertis oculis fide intueor. Implet nanq; ſpirituſſanctus puerum citharedū, & pſalmiſtam facit abſtinentem, Implet puerum, & iudicē ſenū facit, Implet poſtorem armentarium, & prophetam facit, Implet piſcatorē, & principem apoſtolorum facit. Implet perſecutorē, & doctorē gentiū facit, Implet publicanū, & euangelīſtā facit. Ŝergo inſani ſum⁹, qui hūc ſp̄m̄ nō quærimus?
 Greg. *ſuper illud Matth. 4. Duſtus eſt Ieſus à ſpiritu.*
Abſq̃ vlla dubitatione conuenienter accipitur, vt à ſpirituſſancto dūctus credatur, vt illuc eū ſuus ſpiritus duceret, vbi eum ad tentandum ſpiritus malignus inueniret.
 Idem *homil. 23.*

In terra datur spiritus, vt diligatur proximus. E
 coelo datur spiritus, vt diligatur deus. Sicut er
 go vna est charitas, & duo praecepta, ita vnus
 spiritus, & duo dona.
 Ioan. Chryso. super Matth.
 Ideo spiritus sanctus specimen columbae suscepit,
 quoniae prae omnibus animalibus haec cultrix est
 charitatis. Omnes species iustitiae, quas habent serui
 dei in veritate, possunt habere serui dei in simu
 latione, solam autem charitatem spiritus sancti non
 potest immundus spiritus immutare. Hanc igitur priuat
 specie charitatis seruauit sibi spiritus sanctus, ga
 per nullius testimonium cognoscitur, vbi est spi
 ritus sanctus, sicut per gratiam charitatis.
 Bernard. sermon. 74.
 Spiritus Iesu spiritus bonus, spiritus sanctus, spi
 ritus rectus, spiritus dulcis, spiritus fortis, infirma
 roborans, aspera planans, corda purificans, quic
 quid in hoc seculo nequam videtur difficile &
 angustum, leue facit, & hic illatum opprobrium,
 gaudium iudicat, despectionem exaltationem esse
 persuadet. Bedu homil. 9. super illud Lucae.
 Exurgens Maria, abiit in montana.
 Nulla in discendo mora est, vbi spiritus sanctus do
 ctor adest. Dantes paradisi canti. 22.
 Questi altri suo chi, tutti contemplanti
 Homini accessi furon di quel caldo,
 Che si nascere li fiori & fructi sancti. Id est,
 Hi alij ignes, omnes contemplantes
 Homines accensi fuerunt ex eo calore,
 Qui causa est, ut oriantur flores, & fructus sancti.
 Dantes Floren. paradisi cant.
 Per Moysen, per propheti, e per psalmi,
 Per euangelio & per voi che scriuesti
 Poi che si ardente spirito, vi se abini. Id est,
 Per Moysen, per prophetas, atque per psalmos,
 Per euangelium, & uos scriptores horum,
 Postquam sic ardens spiritus uos sanctos facit.
 Spiritus graece ἀσπύς uel ἄσπυς & ἀσπύς. ἄσπυς. ἄσπυς. spif
 sus & densus dicitur. Est autem spissum id cuius
 partes ipsae sibi propinquae sunt, secundum Arist.
 lib. praedicamentorum.
 Spissum a sapientum densitate dicitur. Spissum enim
 proprie densum significat. Hinc spissitas, & spif
 situdo pro densitate. Item spisse aduerbium, &
 spisso uerbum.
 Sponsa graece νύμφη uel νύμφη. ἡ νύμφη. sponsus ac
 νύμφη. ἡ νύμφη sponsalis dicitur. Sunt enim sponsalia
 promissio futurarum nuptiarum, & fiunt abso
 lute quadrupliciter. scilicet. Nuda promissione, datis
 arris sponsalitijs, annuli subarratione, & interue
 niente iuramento. Et fiunt cum conditione qua
 drupliciter. scilicet. quia aut conditio honesta de bonis
 simpliciter, aut de bonis uilibus per modum do
 tis, aut de bonis uilibus per modum poenae, aut
 conditio inhonesta contraria bonis matrimonijs,
 aut inhonesta non contraria bonis matrimonijs,
 secundum b. Tho. 4. sent. dist. 17. q. 1 ar. 2.
 Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio, vt
 hab. 30. q. 5. ca. Nostrates, dicta a spondeo. Vnde spo
 sus quasi promissus, & sponsa quasi promissa. Quare
 post

post contractum matrimonium per verba de presentibus dicuntur vxor et maritus, non sponsus nec sponsa. **Spurius** graece *υβρις* s. d. nonnullis putatur, sed non est qui graeco vocabulo dicitur nothos, hoc est ex adulterio natus, nam is latinum vocabulum non habet, ideoque videtur peregrino, sed incerto patre natus, quem Modestinus vulgo conceptum appellari scribit, siue qui eum patrem habet, quem habere non licet. Vnde spurios etiam versus dicimus alterius ac incerti authoris Ausonius de Ariстарcho. Quisq; notas spuris versibus apposit. **Spuo** graece *σπυω* dicitur. Venitque a pus, quod est sanies, et quicquid humor in putredinem versus. Hinc etiam sputum, hoc est saliu. Hinc etiam expuo, respuo, repudio et quasi cum sputo per contemptum reicio, et per metaphoram cum contemptu expello. Teren. Vbi illam expueret miseriam ex animo. A spuo spurcum deducitur, hoc est impurum, obsecro. Vnde spurcicia venit, hoc est immundicia, et spurius, de quo supra.

Stabilis graece *σταβίλος* s. d. et *σταβίλος* s. d. stabilis dicitur. Et autem stabilis qui potest, vel natura aptus est diu stare.

Stadium est spatium centum viginti quinque passuum, et dicitur a stando, quia Hercules tantum currens postea stabat et respirabat, ex b. Tho. super 1. ad Corin. 9. lec. 2. co. 4. Dicitur etiam a graecis *στάδιον* s. d. et latine curriculum, in quo equi currunt.

Status graece *στάσις* s. d. et *στάσις* s. d. firmus dicitur. Status proprie pertinet ad libertatem vel seruitutem in temporalibus, vel spiritualibus, quia si significat immobilitatem et obligationem personae hominis secundum b. Tho. secunda secundae q. 185. ar. 1. o.

Status a sto stas dicitur. Stare autem significat positionem naturalem hominis cum immobilitate, secundum eundem ibidem.

Sternutatio graece *σπινθη* s. d. et *σπινθη* s. d. sternutatio dicitur. Causatur autem sternutatio ex commotione cerebri, quod est principalis pars capitis, secundum b. Tho. super Iob 41. lec. 2. prin.

Sternere proprie est de statu deicere, et quasi in terram extendere. Hinc sternere et sternuto, sternutatio, sternutamentum, sternutorium medicamentum, a quo ad sternuendum excitamur. Etenim qui sternunt quodammodo toto corpore exte dunt. Licet enim sternutatio a capite precipue sit, fit tamen sternuendo quaedam totius corporis extensio.

Stipendium graece *μισθοδορία* s. d. et *μισθοδορία* s. d. stipendarius miles dicitur. Est autem stipendium aes militare, dictum a stipe, hoc est nummo pendenda.

Studium graece *σπουδή* s. d. et *σπουδή* s. d. studium dicitur. Est autem studium vehemens applicatio animi cum magna voluntate ad aliquid agendum, secundum Ciceronem li. 1. Rhetoricorum.

Studium importat vehementem applicationem mentis ad aliquid principaliter ad cognitionem: secundario autem ad ea in quibus homo per cognitionem dirigitur, secundum b. Tho. secunda secundae q. 166. ar. 1. c.

Studiofitas est virtus cuius principalis materia est

cognitio, secundario autem alia, secundum eundem ibidem q. 160. ar. 2. c. Dicuntur autem haec a studeo, quod est do operam, incumbere.

Hieremias ca. 7.

Haec dicit dominus exercituum deus Israel. Bonas facite vias vestras et studia vestra, et habitabo vobiscum in loco isto.

Augustus in li. de Catechizandis rudibus.

Sedulo monendi sunt scholastici, ut humilitate induti Christiana discant non contemnere, quos cognoscunt morum vitia quam verborum amplius deuitare. Sed casto cordi linguam exercitam non conferre audeant, quam et proferre consueuerant. His enim maxime est utile nosse ita esse praeponeudas verbis sententias, ut praeponeatur animus corpori. Ex quo fit ut ita malle debeant veriores quam discretiores inuenire sermones, sicut malle debent prudentiores, quam formosiores habere amicos.

Idem lib. 9. de Trinitate.

Quid est inuenire nisi in iduenire quod quaeritur? Quae autem vltro occurrunt menti, non dicuntur inuenta, quamuis dicuntur cognita, quia tendebat anima ad illa quaerenda.

Hieron. ad Demetriadem virginem.

Sit ipsa lectio temperata, cui finem consilium, non lassitudo imponat. Nam ut immoderata ieiunia, et ardor abstinentiae, et inordinatae vigiliae intemperantiae coarguuntur, et nimietate sua pariunt ut haec ipsa postea quidem nec mediocriter fieri possint: ita studium intemperans lectionis in reprehensionem cadit, et quod laudabile est in genere suo, fit nimietate sua culpabile.

Ambrosius super Lucam lib. 1.

Legimus aliqua ne negligamus, legimus ne ignoremus, legimus non ut teneamus, sed ut repudiemus.

Gre. lib. 6. Moralium.

Idcirco et desidiosus ingenium saepe accipit, ut de negligentia iustius puniatur. Quia quod sine labore assequi potuit, scire contempsit. Et ideo non nunquam studiosius tarditate negligentiae premittitur, ut eo maiora praemia retributionis inueniat, quo magis in studio inuentionis elaborat. Nihil ergo est in terra sine causa, quando et studio oso tarditas ad praemium proficit, et desidioso velocitas ad supplicium crescit.

Ioh. Chrysostomus de Curialium nugis et uestigijs phil.

Omnino iniquum est nobiliora ingenia studiis dehonefari minoribus, et eos quos ardua et grauiora expectant officia, voluptatis et vanitatis occupationibus agitari. Ido. li. 3. de Sum. bone. Omnis profectus ex meditatione et lectione procedit. Quae enim nescimus, lectione discimus, quae didicimus, lectione conseruamus.

Hugo li. 1. Didascalicon.

Tria sunt quae praecipue studiis legentium obesse solent, negligentia, imprudentia, fortuna. Negligentia est quando ea quae discenda sunt, vel prorsus praetermittimus vel minus studiose discimus. Imprudentia est quando congruum ordinem in his quae discimus non seruamus. Fortuna est in eue

tu

tu casum suum naturaliter contingere, quando vel paupertate, vel infirmitate, vel naturali tarditate siue etiam doctorum ratitate a proposito nostro retrahimur. In his autem tribus de primo, i. negligentia lector ammonendus est, de secundo vero, i. prudentia instruendus, de tertio, i. fortuna adiuuandus. Ibidem lib. 3.

Tria sunt studentibus necessaria: Natura, exercitium, disciplina. In natura considerat, ut facile audita percipiat, et percepta firmiter retineat. In exercitio, ut labore et sedulitate naturalem sensum excolat. In disciplina, ut laudabiliter viuens mores cum scientia componat.

Ibidem.

Sapiens ille vir Graeciae Demosthenes, cum expletis centum 7. annis se mori cerneret, dixisse fertur, se dolere quod egredere de vita, quando sapere coepisset. Plato 80. anno scribens mortuus est. Socrates 98. in docendi et scribendi labore compleuit. Refert Homerus quod de lingua Nestoris iam vetuli et pene decrepiti dulcior melioratio fluxerit. Ibidem.

Prudens lector vel auditor omnes libenter audit, omnia legit, non scripturam, non doctrinam spernit, ab omnibus indifferenter quod sibi deesse videtur quaerit. Non quantum sciat, sed quantum ignorat, considerat. Arist. li. 8. Politicorum.

Commune omnium debet esse studium.

Seneca epist. 2.

Certis ingenijs innutriti et immorari oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter se deat.

Idem epist. 53.

Studio me dabo, omnia alia negligenda sunt, ut huic assideamus, cui nullum tempus satis magnus est, etiam si a pueritia usque ad longuissimos aetatis terminos vita producatur, resistendum est occupationibus.

Idem epist. 21.

Studia te clarum et nobilem efficiant, sine studio aeger est animus.

Idem epistola 17.

Studijs et diuinijs pariter vacare non potes. Nec animam illam dignatur habitare sapientia, quam videt infectam desiderijs, et curis temporalibus inuolutam.

Idem de Consolatione ad Paulinon.

Studia optime foelicitatem extollunt, et facillime calamitates minuunt.

Idem li. de Septem artibus liberalibus.

Quid refert providere quod effugere non possumus? Plus scire velle quam satis, intemperantiae genus est. Audi quantum malum facit nimia subtilitas, et quam infesta virtuti sit.

Idem epistola 17.

Si vis vacare animo, aut pauper sis, aut pauperi similis. Multis enim ad philosophandum obistere diuitijs: Paupertas autem expedita est et secunda.

Idem epistola 80.

Studia autem saluti corpori sunt. In remedium enim cedunt honesta solatia, et quicquid animi erexit, etiam corpori prodest. Cogito quod multi corpora exerceant, ingenia quam pauci. Quantum ad spectaculum non fidele et lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo,

quod imbellici animo sunt, quorum lacertos humerosque miramur. Idem epistola 87.

Stultum sine literis mors est, et viui hominis sepultura. Alit lectio ingenium et studio fatigatum, non sine studio tamen reficit.

Salustius in Catilinario.

Studium cuiusque ex aetate flagrat. Hesiodus.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Idem epistola 87.

Seneca epist. 10.

Stulto nulla re opus est. Nulla enim uti scit, sed omnibus eget. Omnis stultitia laborat fastidio sui. Nemo est ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat.

Idem epistola 13.

Inter cetera mala hoc quoque habet stultitia, semper incipit vivere.

Idem epistola 26.

Humilis est stultitia, res abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus et saeuissimis ab dita. Ibidem. Si quando fatuo delectari volo, non est mihi longe querendus, me video.

Cicero li. de Natura deorum.

Miserius enim stultitia quid dicere possumus? Ibidem.

Multa sunt incommoda in vita, ut ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare venientia possunt nec ferre praesentia.

Idem li. 1. de Legibus.

Quid abiectius stultitia, et tarditate dici potest?

Idem lib. de Finibus bonorum et malorum.

Stulti malorum memoria torquentur. Ibidem. Igitur nec stultorum quisque beatus, neque non sapientum non beatus.

Sophocles in Aiace.

Homines enim male mentis bonum praemanibus habentes, non cognoscunt antequam amittatur.

Horatius lib. 1. Epistolarum epist. 1.

Virtus est uitium fugere et sapientia prima, stultitia caruisse.

Idem Sermorum li. 1. satyra. 2.

Dum uitant stulti uitia, in contraria currunt.

Persius satyra 1.

Auriculas asini quis non habet?

De hac materia habes supra, ubi Prudentia, Sapientia et Scientia.

Stupor graece *βέβαιος* dicitur. Et autem stupor admiratio vehemens secundum Aristot. lib. Topiconum.

Stupor est timor in consuetudine imaginationis, secundum b. Tho. 3. Sent. q. 26. art. 3.

Supor a stupeo venit, stupeo autem a stupa. Dicitur autem a stupor eo quod sensus constipentur. Est enim stipare rimas obturare: quia in hoc stupa vii solemus, stipare pro densare et componere ponitur. Virg. Stipatque carnis ingens argentum Dodoneosque lebetes.

Stuprum graece *δυσχερής* dicitur. Est autem stuprum illicita virginum defloratio sub parentum cura existentium, secundum b. Tho. secunda secundae q. 154. art. 1. c.

Stuprum proprie virginum defloratio, ut habet 36. q. 1. Lex illa.

Stuprum aliquando pro incestu ponitur. Proprie tamen stuprum est coitus lege vetitus, qui duplex est. Vnus cum nupta quod et adulterium dicitur, aut cum puero, aut cum sanguine coniunctis, siue sacris virginibus. Alter cum vim afferimus cuilibet personae, etiam si ancilla sit. Vnde stuprum in utrumque sensum accipitur. Quintilia. Vxor marito dicitur appellatam se de stupro a priuigno.

Suauitas graece *ἡδύτης* dicitur. Est autem suauitas dulcedo, et suauis dulce. Hinc fit suauium, quod ut quidam voluit, sic ab osculo et basio differt, quod osculum officij est, ut cum e longinque redeunt salutamus atque osculamur. Basium puticorum est, ut patris in filium: suauium vero voluptatis. Sane osculum est diminutiuum de os.

Ouid. Vider oscula quae non est vidisse satis. Pons tamen frequenter probasio, quoniam basiendo os coartamus atque minui, et quasi ex ore osculum facimus. Hinc osculator verbum, osculator, osculatio, sicut a basium basio, basiator et basiatio.

Subare est proprie porcorum cum luxuriant. Quare diuus Hiero. li. Satyrico contra Iouinianum ca. 49. Nunc restat ut Epicurum nostrum subantem in hortulis suis inter adulescentulas et multerculas alloquamur. Licet in plerisque codicibus sudantem legatur, et mendose.

Subarratio fit multipliciter. Nam fit quandoque per immersionem annuli, quandoque per donationem aliarum rerum, vel aliorum insignium, et quandoque interueniente consensu expresse, ut in loquente, et quandoque non ut in muto, dummodo constet de subarratione praesumitur matrimonium, donec probetur contrarium. glo. ca. vlt. de sponsa. impube. in ver. subarrauit.

Subdelegatus alij subdelegare non potest, quia sic illi possent iterum subdelegare, quod esse non debet. Et est simile in excommunicatione, quae non transit in tertiam personam. glo. est in cap. Cum causam, de appella.

Subdelegator a principe solus valet alteri causam delegare, de appella. ca. Cum causam.

A subdelegato si fuerit appellatum, delegatus potest procedere si aliquid iurisdictionis sibi retinuit, de offi. delega. ca. Super quaestionum.

Subdelegatus a collega praecoccupante iurisdictione praefertur alteri collegae. glo. in ca. Cum plures, de offi. delega. li. 6.

Subdiaconi appellantur qui subiacent officiis et preceptis Leuitarum 21. di. Cleros.

Subdiaconus et diaconus, simili gaudent privilegio. de ser. non ordi. ca. Miramur.

Subdiaconi officium est calicem et patenam ad altare Christi deferre, et Leuitis tradere 25. dist. per lectis. In subdiaconum nullus debet ordinari, nisi promissa castitate 28. di. de Syracusanis §. ecce et 2. cap. se.

Subdiaconus a papa ordinatus privilegium habet, quia per alios episcopos non potest compelli ad ordines recipiendos, de tempo. ordi. c. Cum in distribuendis.

Subdiaconus potest eligi in episcopum, et qui habet curam animarum de aetate, et quali. cap. A multi et ca. Præterea.

Subdiaconus non potest eligi in Archidiaconum 60. di. Innouamus et ca. Nullus in episcopum.

Subdiaconatus non erat sacer ordo tempore apostolorum 21. di. §. 1. in fin. 60. di. Nullus in episcopum.

Subreptio differt a falsitate, quia per subreptionem tacetur veritas, per falsitatem mendacium.

ex

exprimitur. tex. est in ca. Porrecta de confirma. et inuti.

Subditus graece *ὑποδύτης* dicitur. Subditus proprie dicuntur qui ratione domesticilij subiunguntur. glo. in Cle. vna. de foro compe. in ver. subditos.

Subfannatio graece *μυκτηρισμός* dicitur. Subfanno dicitur. Haec autem et irrissio conueniunt in fine, sed differunt in modo, quia prima fit nasorugato. Secunda vero fit ore. i. in verbo et cachinnis, secundum b. Tho. secunda secundae q. 75. art. 1.

Subfannatio a subfanno venit. Subfanno autem a fanno. Sanna enim solutus risus, dicitur a nariu sonitu. Per sium: Posticae occurrunt fannae.

Subsidium graece *ἀντίτις* dicitur. Subsidiu dicitur. Subsidiu est quod laborantibus periculo mititur. Sicut praesidium quod ad tutelam loci ponitur, a praesidendo dictum, quod ante ponatur quia periculum adueniat.

Substantia graece *ὑπόστασις* dicitur. Est autem substantia quae proprie et principaliter, et maxime substare dicitur, et quae neque in subiecto est, neque de subiecto dicitur, secundum Aristot. li. Praedicamē.

Substantia est res habens quidditatem, cui debetur esse per se et non in alio scilicet subiecto, secundum b. Tho. prima parte q. 3. art. 5.

Substantia est quae per se stat nullis adminiculis fulta, vel quae accidenti seu qualitati substat atque subsistit, quasi illi subiaceat, siue quia illam continet. Substantia etiam pro facultatibus ponitur. Quintilia. Ut plus substantiae filio relinquerem. Et in euangelio: Qui consumpsit omnem substantiam.

Sufficientia graece *ἡκανότης* dicitur. Sufficiens dicitur. Venit autem a sufficio quod interdum significat satis sum. Virg. Nec nos obniti contra nec tendere tantum Sufficimus. Interdum subministro. Virgil. Ipse pater Danaos animos viresque secundas Sufficit.

Crates philosophus.

Salua dea domina uirorum bonorum oblectamentum Sufficiencia, inclute proles temperantiae, Tuam uirtutem honorant, qui iusta exercent.

Theognis.

Nolo ditescere, neque opto. Sed mihi sit Viuere a paucis, nihil habenti malum.

Alpheus Mitylenaeus.

Non amo profundae segetis terras,

Non beatitudinem multi auri, qualia Gyges.

Sufficientem amo uictum Macrine.

Illud nihil nimis ualde me delectat.

Ex primo Epigrammaton.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Id est.

Veniens in infernum quando iam sapientie compleuerat senectutem Diogenes canis Crasum uidens ridebat. Et sternens senex pallium prope illum Qui multum ex flumine aurum hauserat Dixit, mihi et nunc plus loci, quaecumque enim habebam, Omnia porto mecum Crase, tu uero nihil habes.

De hac materia vide supra in Mediocritas.

Suffragium graece *ὑποψία* dicitur. Suffragium dicitur. Suffragium est quod suffragium aliqui idem quod auxiliu, nonnunquam significat illas (ut ita dicam) Voces quae in comitijs dicebantur et in tabellis de scribebant, quibus unusquisque voluntatem suam de aliquo in magistratu eligendo declarabat.

Suffragium dicitur a suffrago, giniis, quae in posterioribus pedibus animalium quod in prioribus genua. Dicuntur autem suffragines quod suffragantur, hoc est in altu fragantur. Nam sub aliquando supra significat, ut sublatum. i. supra et in altum latum. Constat sane genua animalium quae animal generant, ante se flectere, suffraginu uero artus in aduersum. Quae admodum poplites dicti sunt, quod post plicentur, ita suffragines quod supra fragantur. Plini.

Victimarum probatio in uitulo, ut cauda articulum suffraginis contingat. Hinc suffragor. i. adiuuo, auxilio sum: sicut enim suffragines sunt quae in primis animal sustinent quibus se colligit, se sustinet, se tunc, ita suffragor a iumentorum suffraginibus diriuatur.

Machabeorum li. 2. ca. 12.

Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis soluantur.

August. li. de Agenda cura pro mortuis, et habetur

13. q. 2. ca. Non estimamus.

Non estimamus ad mortuos pro quibus curam gerimus peruenire, nisi pro eis siue altaris siue orationum, siue elemosynarum sacrificijs sollempniter supplicamus, quamuis enim non pro quibus fiunt omnibus prosint, sed his tantum pro quibus dum uiuunt cooperantur ut prosint.

Idem li. 83. quest.

Tempus quod inter hominis mortem, et ultimam resurrectionem positum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquaeque digna est vel requie, vel eruna pro eo quod sortita est in carne, dum uiueret. Neque negandum est defunctorum animas pietate suorum uiuentium releuari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel elemosynae in ecclesia fiunt, sed eis haec profunt, qui cum uiuerent haec sibi ut postea possent pdesse meruerunt. Est enim quidam uiuendi modus, nec tam bonus ut non requiratur ista post mortem, nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem. Est uero talis in bono, ut haec non requiratur, et rursus talis in malo, ut ne his valeat, cum haec uita transferat, adiuuari. Ibidem.

AA Cum

Cum ergo sacrificia siue altaris siue quarumcunque elemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro valde malis propitiatioes sunt, pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque sunt consolationes viuorum.

Ibidem.

Monumenta non ob aliud dicuntur, nisi quod hi qui viuunt oculis morte subtrahuntur, ne obliuione etiam cordibus subtrahantur in memoriam reuocent, et admonendo faciant cogitari. Vnde monumentum eo, quod moneat mentem nuncupatur. Ad hoc ergo sunt monumeta mortuorum, ut dum homines recolunt eorum quos diligunt corpora, eisdem sanctis illos tanquam patronis susceptos, apud dominum adiuuando et orando commendent.

Ibidem.

Cum igitur recolit animus, ubi repositum sit charissimi corpus et occurrit, animam dilectam commendat recordantis affectus: quod igitur ad sepulchrum fidelis mater recurrit, et filium precibus magisque commendat, adiuuat defuncti spiritum, non mortui corporis locus, sed loci ex memoria viuus matris affectus.

Ambrosius in lib. Theodosij imperatoris, et hab. 13. que. 2. ca. Quia alij.

Quia alij tertium diem, alij tricesimum, alij septimum,

Inclinatio ad superbiendum ex flexibilitate nature et fomitis corruptione. Actualis contemptus preceptorum dei, uel diuine legis, per quam prohibemur a peccando.

Superbia
prima
secunda
q. 84.
art. 2.

Inordinatus
appetitus pro
pria excellen
tia, et est pec
catum

secunda secunda
q. 162. art. 2.

Generale per
redundantiam
in alia p[ar]te q[ue]
ex ea oriri
possunt.
secunda secunda
q. 162. art. 2.
Speciale pro
pter specialem
rationem obiecti
que est pro
pria excellen
tia. Cuius in
ordinatus ap
petitus est
peccatum
secunda secunda
q. 162.

Directe et per se,
inquantum potest ap
peti in quolibet bo
no aliqua excellen
tia qua inordinate
appetit.
prima secunda q.
84. art. 4.
secunda secunda
q. 162. art. 2.
Indirecte, et quasi per accidens remouendo
superbiam dei legem contemnit, per quam prohibetur a peccando,
articulo 2.

Prosequendo
inordinate
bonum
Fugiendo inor
dinate bonum
p[ro]pter aliquod
amorem malum
Mortale de genere suo semper. Quia quandoque deliberare et secundum consen
sum rationis quas se extollit supra id quod est sibi prefixum secundum diuinam
regulam uel mensuram, est peccatum mortale.
Veniale. Quando est actus imperfectus, quia preuenit iudicium rationis, dum
eius ratio non consentit.
Distinctum a b. Grego. 23.
Moral. in species 4. Dicente:
Quatuor quippe sunt species
quibus omnis tumor arrogan
tium demonstratur,
articulo 4.

Interior
Individui ut cibus
et potus, quos in
ordinate appetit.
Corporis
ad con
uersatio
nem.
Speciei, ut actus
ueneri quos in
ordinate appetit.
Exterior ut diuitie quas inordinate
appetit.
Proprium et spirituale, quod inordinate
fugit.
Alienum.
Sine insurrectione quod in
ordinate fugit.
Cum insurrectione, quod in
ordinate fugit.

Anima quod consistit in sola
anime apprehensione, ut laus
honor, gloria, quam inordina
te appetit.
Individui ut cibus
et potus, quos in
ordinate appetit.
Corporis
ad con
uersatio
nem.
Speciei, ut actus
ueneri quos in
ordinate appetit.
Exterior ut diuitie quas inordinate
appetit.
Proprium et spirituale, quod inordinate
fugit.
Alienum.
Sine insurrectione quod in
ordinate fugit.
Cum insurrectione, quod in
ordinate fugit.

Super

Superbia graece υπερβία αἰ. ἡ. ὑπερβία. Superbus et υπερβανος superbio dicitur. Est autem superbia peruersa celsitudinis appetitus, secundum August. lib. 14. de Ciuitate dei. Superbia est amor propriae excellentiae secundum Hugonem de Sacramentis et Isidorum li. Etymol. Superbia proprie est inordinatus appetitus excellentiae cui debetur honor et reuerentia. Vel superbia proprie respicit defectum subiectionis hominis ad deum, secundum quod aliquis se extollit supra id quod est sibi prefixum, secundum diuinam regulam uel mensuram. Ex b. Tho. prima secundae q. 84. art. 2. o. et secunda secundae q. 77. art. 5. c. Appetitus excellentiae rectus est magnanimitatis, excedens est superbia, deficiens est pusillanimitas, secundum b. Tho. in q. de Malo, q. 8. art. 2. co. 1. Superbia deriuatur a superbio quod est efflor, extollor. Item superbe aduerbium, hoc est elate arroganter, et superbiloquens quod est superbe loquens, et superbiloquentia. i. elatus et superbus sermo. Superbum etiam significat altum. Virg. Ceciditq; superbum Ilium.

Superbire est quasi suprare.

Prouerb. ca. 15.

Inter superbos semper iurgia sunt.

Ecclesiastici ca. 10.

Odibilis coram deo et hominibus est superbia.

Ibidem.

Quid superbis terra et cinis? Ibidem.

Initium superbiae hominis apostatare a deo.

Ibidem.

Initium omnis peccati est superbia. Iob ca. 15.

Cunctis diebus suis impius superbit.

Iacobus Canonice ca. 4.

Superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam.

August. super Matth. sermon. 57.

Audeo dicere superbis continetibus, expedit cadere, ut in eo ipso in quo se extollunt humilientur.

Quid enim prodest cui est continentia si domineat superbia?

Ibidem li. de Natura et gratia.

Cetera vitia in malefactis valent, sola superbia etiam in recte factis est cauenda.

Ibidem super illud psalm. Et emundabor a delicto maximo.

Quo alio nisi superbia? Non est enim maius peccatum quam apostatare a deo, quod est initium superbiae hominis. Et vere iste immaculatus est qui et hoc delicto caret, quia hoc est ultimum redeuntibus ad deum, quod recedentibus primum fuit.

Ibidem lib. 3. de uerbis domini.

Medicina timoris omnis humilitas est Christi. Non enim homo perisset, nisi superbia suscepisset. Initium enim, sicut scriptura dicit: Omnis peccati superbia: unde sanaretur tumor superbiae, nisi deus dignatus esset humilis fieri. Erubescat ergo homo superbus esse, quia factus est humilis deus.

Ibidem super Genesim li. 11.

Initium omnis peccati est superbia, cui etiam non inconuenienter aptatur quod dicit Apostolus: Radix omnium malorum est auaritia. Si auaritia generalem intelligimus, qua quisque appetit

aliquid amplius quam oportet, vel excellentiam propriam, vel propriam rei priuatum honorem. Specialis autem est auaritia quae dicitur amor pecuniae. De generali auaritia, intelligitur quod ait Apostolus: Radix omnium malorum est auaritia. Hac enim et diabolus cecidit, qui non amauit pecuniam, sed propriam potestatem.

Ibidem super Iohannem ser. 5.

Quare patimur multa a creatura quam fecit deus? Quia offendimus per superbiā. Ad domandam igitur superbiā instituit deus, ut creatura minima et abiectissima nos torqueret, ut homo superbus qui se iactauit aduersus deum, et proximum non agnouit, pluribus pulcibus subdatur.

Ibidem de Verbis domini serm. 54.

Prior est in vitijs superbia. Non enim inuidia parit superbiā, sed superbia parit inuidiam. Non enim inuidet nisi amor excellentiae. Amor autem excellentiae superbia vocatur.

Hieron. super Marcum.

Multo illa deformior est superbia, quae sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quomodo turpia sunt vitia, cum virtutum specie celantur.

Greg. li. 17. Moralium.

Omnis superbia corpore in imo latet, quo in alio se erigit ut inde magis supposita cunctis sit, unde cunctis appetit superesse.

Greg. lib. 33. moralium.

Vitium superbiae ab ipsa radice secundum est, ut cum latenter oritur, tunc vigilanter abscindatur, ne prouectu vigeat, ne visu roboretur.

Ibidem li. 31.

Radix quippe cuncti mali et regina omnium vitiorum superbia est, de qua scriptura attestante dicitur: Initium omnis peccati superbia. Septem principalia vitia de superbiae virulenta radice proferuntur: Inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, auaritia, ueteris ingluuius, et luxuria. Nam quia his septem superbiae vitijs nos captos diabolus tenuit: idcirco redemptor noster ad spirituale liberationis bellum septiformis gratiae plenus venit.

Ibidem.

Ipsa vitiorum regina superbia, cum deuictum ple necor cepit, mox illud septem principalibus vitijs suis ducibus deuastrandum tradit, ex quibus vitiorum multitudines oriuntur.

Ibidem li. 34. Moralium.

Euidens signum reproborum est superbia, ac contra humilitas electorum.

Ibidem.

Cunctis namque superbia apud sese cogitatione tumens inest, clamor in locutione, amaritudo in silencio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, inhonestas in actione, honestas in imagine, erectio in incessu, rancor in responsione.

Homerus in Iliados.

ἡ υπερβία ἡ ἰσχύς ὅτι καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀλάτῃ Id est, Suis superbijs forte aliquando animam perdet.

Ibidem.

ὁ ἄνθρωπος καλὸν ὑπερβὼν ἐν χεῖρὶ τοῦ θεοῦ Id est, Non quidem honestum superbe gloriari. Perianther.

SVPERBIA.

καὶ τὸ διδόναι τιμολόγῃ. Idem.
 Noli te extollere ob famam. Cleobulus.
 καὶ ὑπερφανὲς γίνῃ. Id est,
 Ne superbus sis unquam. Idem.
 καὶ ἑλπίς καὶ ἀντροπικία σου.
 Minorcm ne despicias. Phocylides.
 καὶ γὰρ εὖ σοφὴ καὶ ἀληθὴς καὶ ἐνὶ πλεῖστοις
 καὶ θεοῖς σοφὸς, ἀνθρώποις, καὶ κατὰ πλεῖστον. Id est,
 Ne sis superbus sapientia, neq; fortitudine, neq; diuitijs:
 Vnus deus est sapiens, potens & beatus.
 Palladas.
 βέλτερόν ἐστι τὴν χάριν καὶ θαυμάσιον ἀνθρώποις,
 καὶ τὸ πλεονέχῃ τῷ ὑπερφανίῳ. Id est,
 Melius est fortunam & prementem tolerare,
 Quam diuitum superbiam. Menander.
 καὶ ἀφ' οὗτος οὐκ ἐστὶν ἐν φόβῳ δίκαιον. Id est,
 Superbia nullus euitat poenam. Idem.
 καὶ ἰσχυρῆς μάχης, καὶ μάλα φρονεῖ. Id est,
 Quando fortunatus es maxime, ne superbias.
 Sophocles in Aiace.
 καὶ ἀνδρα γὰρ καὶ σώματος γέννησις καὶ ψυχῆς,
 λουεῖν πιστεῖν ἀνδρῶν ἀπὸ μικρῶ καλῶ. Id est,
 Sed iurum oportet, & si corpus natura sortitus sit magnū,
 Existimare posse cadere, etiam à paruo incommodo.
 Plautus in Asinaria.
 Non decet superbum hominem esse seruam.
 Idem in Stichō.
 Secundas fortunas decerne superbia.
 Terent comœdia 5.
 Profecto hoc est, ut puto: Omnibus nobis, ut res dant sese,
 ita magni atq; humiles sumus.
 Ibidem.
 Quia paululum nobis accessit pecunie, sublatis sunt animi.
 Virgilius Aeneidos lib. 1.
 Tanta ne uos generis temat fiducia uestri? Ibidem.
 Non ea uis animo, nec tanta superbia uictis.
 Ibidem li. 6.
 Tu regere imperio populos Romane memento.
 Hæ tibi erunt artes, pacis imponere morem,
 Parcere subiectis, & debellare superbos.
 Ouidius Artis lib. 3.
 Odiūm immodicos (experto credite) fastus.
 Sæpe tacens odij femina uultus habet.
 Idem Tristium li. 1. elegia 1.
 Dum petit infirmis nimium sublimia pennis
 Icarus, Icareas nomine fecit aquas.
 Tibullus elegia 5.
 Atqui nec diuis homines componier æquum est.
 Iuuenalis satyra 5.
 Maxima queq; domus seruis est plena superbis.
 Danes Florent. infirmi canti. 15.
 Genes auara, inuida & superba
 Da lor costumi fa che tu ti forbi. Id est,
 Gens auara, inuida & superba,
 Ab eorum moribus fac te abstergas.
 Idem Purgatorij cant. 10.
 O superbi Christiani, miscri e la sti,
 Chi de la uista, & de la mente infirmi,
 Fidanza haueiti ne nitro si p'issi,
 Non va coriecti voi che noi si am uerni:
 Nati a formare l'angelica farfalla,
 Che uola ala iustitia senza schermi. Id est,

O Superbi Christiani, miseri & leni,
Qui uisione & mente egroti
Fidutiam ponitis in uitiōis passibus,
Non aduertitis uos esse uermes,
Nati formare angelican naturam,
Que tendit ad iustitiam absq; defensione. *Ibidem;*
Or superbite, & uia col uiso altero
Figioli dea, & non chinati il uolto,
Si che vegiati il vostro mal sentero. *id est,*
Iam superbitis, & hinc cum uisu elato
Filij Eue, & non flectitis uultum,
Vt uideatis uestrum malum iter.
Idem paradisi cant. ca. 29.
Principio dal cader fu il maledetto
Superbir di collui, che tu ucedisti
Da tutti pese del mundo confretto. *Id est,*
Principium cadendi fuit maledicta
Superbia illius, quem tu uidisti
Omnibus ponderibus mundi coactum.
Fran. Petrar. Soneto 270.
A cader ua chi tropo sale. *id est,*
Vt cadat tendit is, qui minus salit.
Superficies græce *ἐπιφάνεια* est. Estq; lōgitudō
cum latitudine, sine profunditate, cuius extre-
mitates sunt duæ lineæ. Dicitur autem superficies
quasi superior facies. A superficie fit superficia-
rius, qui ut Paulus iuriscōsultus ait: In alieno so-
lo superficiem ita habet, ut certam pensionem
præstet. Et superficiarias ædes Caius appellat,
quæ in conducto solo positæ sunt, quarum pro-
prietas & ciuili & naturali iure eius est cuius &
solum.
Superfluitas græce *ὑπερβολή* est. & *ὑπερβολή*
superfluitas dicitur. Venit autem superflui-
tas a superfluo, quod est superabundo, estq;
superabundantia quædam.
Sapientie cap. 14.
Superfluitas enim hominum hæc adinuenit in or-
bena terrarum.
*August. li. de Doctrina Christiana, & hab.
di. 41. cap. Quisquis rebus.*
Quisquis rebus prætereuntibus restrictius uti-
tur. Vide supra in Abstinencia.
Idem super epist. Ioan. & hab. ibidē. ca. Delicie.
Deliciæ quælibet si absq; desiderio percipiantur,
Vide supra de Abstinencia.
Idem li. de uerbis domini, & hab. ibidem ca.
Non cogantur.
Non cogatur diuites pauperum cibis vesci. Vide
supra in Abstinencia.
Hic super illud Matthæi 10. Neq; duas tunicas &c.
Simplex vestimentum dicitur quicquid necessari-
um est alicui, secundum qualitatem loci vel tem-
poris. Duplex autem quod extra necessitatē est.
Non enim duas dicit ut quis in locis Scotiæ gla-
ciali niue rigētibus vnica tunica debeat esse cō-
tentus, sed quomodo in tunica vestimentum in-
telligamus, ne alio vestiū aliud nobis futurorū
timore seruemus.
Idem epist. ad Fabiolam.
Quicquid corpora nostra defendere potest, & hu-
mana

SVPERSTITIO.

manæ succurrere imbecillitati, quos nudos natura profudit, hæc vna appellanda est tunica, & q̃ quid in præsentibus alimentis est necessariũ, hic vnus diei victus appellatur.

*Am. de eo quod scriptū est in eua. Hōis cuiusdā diuitis fructus
uberes ager attulit, & ha. dist. 47. c. Sicut hi.*

Quis enim tam iniustus, tam avarus, quam qui tam multosque
alimēta non sūm vsum, sed abundantiam et delicias
facit. Neque enim minus est criminis habēti tollere
quā cū possis et abundans sis indigentibus dene-
gare. Esurientium panis est quē tu detines. Nudo-
rum indumentū est, quod tu recludis. Et miserorum
redemptio est, et absolutio pecunia quam in terra
defodis. Tantorum res ergo inuadere scias bona,
quantis negligis pręstare quod possis.

Abundantia vero morbum facit, & molestias ingerit,
& aegritudines generat. Quod enim fames facit,
hoc etiam plenitudo ciborum. Magis autem & multo pe-
jora. Fames quippe in paucis diebus aufert homi-
nem, & liberat eum de hac vita pœnali, excessus
vero ciborum consumit & computrescere facit
corpus humanum, & macerat aegritudine diutur-
na, & tunc eum morte crudeli consumit.

Val. Ma. li. 4. de Abst. & conti. de Qu. Tube.
Nunc quo ventū est? A seruis vix impetrari potest,
ne eam suppellectilē fastidiant, quāti consul non
erubuit.
Isocrates ad Demonium.

ἀνάστα τῶν ὑπάρχοντων ἀγαθῶν, καὶ πάλιν βάλλουσιν κτῆσι, ἀλλὰ
 πάλιν μίσηται ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Id est,
Amas existentiam bonorum non excedentē possessionem, sed me-
diocrem fructuionem. Lucanus Phar. lib. 4.

—O prodiga rerum
Luxurians, nunquam paruo contenta paratu,
Sed quæ sitorum terra pelagoq; ciborum
Ambitiosa fames, et laute gloriæ mensæ.
Discite quàm paruo liceat perducere uitam,
Et quantis natura querat. Iuue. sat. II.
Non prematuri cineres, non sponus acerbis
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.

De hac materia habes supra vbi Abſtinentia, Conti
nentia, Mediocritas, Parſimonia, Sufficiencia.

Superstitio græce Ἀσέλγεια, ac. ἡ ἐν Ἀσέλγειαν. ^{μαρ. απορ. b.} superstitiosus dicitur. Est autē superstitio vitium religioni oppositum secundum excessum, secundum b. Tho. 2.2. q. 92. ar. 1. o.

Superstitio est vitium contrariū religioni: nō quia plus exhibeat in cultum diuinum quā vera religio: sed quia exhibet cultum diuinū, vel cui non debet, vel eo modo quo nō debet.

Superstitio dicitur, vt placet Ciceroni lib. de Natur.
deo. à superstitibus liberis. cuius verba sunt hæc:
Qui totos dies precabant, vt sui sibi liberi super-
stitēs essent, superstitiosi sunt appellati: qui autē
omnia quæ ad cultum deorum pertinent diligē-
ter retractarent & tanquàm relegerēt, dicti sunt
religiosi à relegendo.

Ciceroli. de Diuinatione, in fine.
Non enim sunt ij aut scientia aut arte diuini, sed superstitiosi vates impudentesq; arioli, aut inertes aut infami aut quibus egestas imperat, qui sibi se

mitā non sapiunt, aliis monstrant viā: quibus
diuitias pollicent, ab his drachmas ipsi petūt:
ut de his diuitiis sibi deducant drachmam red
dant cætera. Idem lib 2.

Ad rem agendam non superstitionē habeas, sed
rationem ducem. *Ibidem lib. 2. in fine.*

Nec enim superstitione sublata religio tollitur.
Ibidem.

Quamobrem ut religio propagāda etiā est quæ
est iuncta cum cognatione naturæ, sic supersti-
tionis stirpes omnes eiiciendæ.

Idem lib. 1. de si bo. & ma.
Superstitione qui imbutus est, quietus esse nun
quā potest. Idem lib. 2. de natura deorum.

Non enim philosophi solū, uerum etiā maiores
nostri superstitionē à religione separauerunt:
nā qui totos dies precabantur & immolabāt,
ut sibi sibi liberi superstites essent, superstitosi
sunt appellati: qđ nomē paruit postea latius.
Val. Max. li. 2. de inst. antiquis de Massilia.

Omnibus autē qui per aliquā religionis simulati-
onē alimenta inertiae quærit, clausas portas
habet, & mendacem & fucosam superstitionē
submouendam esse existimans.

Suppositum græce ὑποβλημῶν. v. s. ὑποβλημῶν
suppono dicitur. Etq; suppositū nomen secun-
dæ intentionis, significās habitudinē particu-
laris ad naturā communē, inquantum in ea
subsistit, sec. b. Tho. 3. sent. dist. 6. q. 1. art. 1.

Suspicio ὕψις / ὄψις. οὐς. ἡ. *ἵ* ὕψις / ὄψις. οὐς. ἡ. suspectus dicitur. Est autē suspicio acceptio vnius partis cū formidine alterius, secundum Ciceronem.

Suspicio est opinio mali ex leuibus signis, sc. bea.
Tho. 2. 2. q. 60. art. 4. c.

Suspensio grece κρεμασις. i. os. ὁ. ἢ κρεμασις. dv. ὁ. pen
silis, et κρεμαω suspendo dicitur. Est autem suspen
sio quædam ecclesiastica censura, qua interdi
citur aliquod exercitium vel officium compe
tens certæ personæ ecclesiasticæ, aliquando à iu
re aliquando à iudice prolata.

Sufurro,onis græce τὸ σφύριον. ἢ σφύρῳ & τὸ σφύρειν sufur
ro,ras,dicitur.Hincsfurratio,quæ est oblocutio
mala de proximo facta occulte,ad diuidendam
amicitiam aliorum.Sufurrones enim sunt ge
nus hominum maledicorum & linguacium,q̃ui
non aperte loquntur, sed voce demissa in aures

hominum obſtrepūt potius q̃ loquantur. Sūtq̃
ſufurro, nis, & ſufurrare verba factida: ita & ſu
ſufurrus, ri, hoc eſt vox ipſa ſufurronis, quę & ſu
ſurrium dici poteſt. Differunt autem ſufurro, de

tractor, contumeliator, derisor & consultiator. Quia susurro intendit discordiam seminare. De tractor bona minuere vel negare. Contumeliator quod est contra honorem alicuius deducere in notitiam eius & aliorum per signa vel verba. Derisor malum vel defectum alicuius personæ ut erubescat, in ludum vel risum ponere. Cō-

uitiator dicitur importantia defectū culpæ et po-
næ, sicuti cōtumeliator solū culpæ. Quare si q̃s
dicat alicui iniuriose eum esse cæcum aut clau-
dum cum sit, conuitium dicitur, sed non contume-
liam.

liam. Si autem iniuriōse dicat eum furem, non solum conuictum, sed et contumeliam dicit. Sepe tamen vnum pro alio ponitur.

De hac materia habes supra ubi Detractio et Lingua.

Summ græce *ὑπομνήματα* dicitur. Summa uero cuius cuncta dicitur, quod ei secundum proportionis æqualitatem debetur, ex b. Tho. secunda secundæ q. 58 art. 11. c.

Tabellio græce *πινυκτιον* dicitur. Et est publica persona habens officium scribendi instrumenta, ad faciendam fidem. Dicitur a tabella, quæ græce *πίναξ* dicitur, et *πινυκτιον* dicitur, pugillaris dicitur.

Tabellionatus officium est fideliter vniuersa iudicia et cuncta conscribere, videlicet citationes, dilationes, reculationes, exceptiones, petitiones, responsiones, interrogationes, confessiones, testium depositiones, instrumentorum productiones, interlocutiones, appellationes, renuntiationes, conclusiones et c. quæ occurrerint cōpetenti ordine conscribenda et c. de pbat. c. quoniam contra falsam. Tabellionatus officium per clericos exerceri potest dummodo abstineant à sacris scripturis, siue sententiis, glo. c. sicut te. Ne clerici vel mo.

Tabellio dicitur seruus publicus. glo. in c. quāq. v. furarij, de v. furis lib. 6.

Tabellionis autoritas videtur equiualeere duobus testibus, de probat. c. quoniam contra glo. in c. cū Ioannes, de fide instru.

Tabellio rogari debet glo. in Cle. una de iure iur. in uer. Requisitis.

Tabellio qui morte præuentus non perfecit instrumentum, autoritate ordinarij per alium tabellionem potest nota prioris in formam publicam redigi, de fide instru. c. cum p.

Taberna dicitur à tabulis quæ mercibus substeruntur, et eadem dicitur domus in qua panis, uinum et carnes coctæ uenduntur, et talia loca nedum tenere, sed nec ingredi debet clericus, de ui. et hone. cleric. c. Clerici et 44. di. c. Clerici, et glo. in cle. præ. de Vita et hone. cleric.

Tabernas nisi necessitate peregrinationis clerici ad comedendū, vel bibendū non debent intrare 44. di. clerici.

Tabernam frequētrans clericus si admonitus non cessat, debet deponi. 44. di. Nulli.

Tabula græce *συντάξις* dicitur. Tabula secunda post naufragium peccatorum est poenitentia et uerecundia, secundum b. Tho. tertia par. te. q. 84. art. 6. o.

Taciturnitas græce *σιωπηλότης* dicitur. Et est si quis tacet. Est autem taciturnitas quæ mentes circumspectantes quid deceat et quid non, silent cogitabundæ, nec putant proficere, antequam mature cuncta examauissim disputarint, ne ex ore magis quam ex pectore erumpat oratio. Huius oppositū est liguacitas. Vnde dicaces, locutelei, blaterones, linguacitas, baballones et futiles à veteribus sunt notati.

Taciturnitas in dicendis et locutio in tacendis est peccatum, secundum b. Tho. secunda secundæ q. 73. art. 1.

Taciturnitas est bona, et mala 44. di. si. rector.

Taciturnitas est bona in consilio, vel in capitulo, et mala tumultuosa uerborum 5. q. 4. in loco.

Tacens in obligatione ex ipsa taciturnitate sibi preiudicat 28. di. Diaconi.

Taciturnitas mala est in ueritatis defensione 11. q. 3. Quisquis et c. nolite eos timere.

Item in subditorum correctione propter quod prelati canis mutus dicitur. 43. di. si. rector.

Taciturnitas siue bona siue mala quandoq. trahit ad consensum, videlicet propter fauorem ordinis 54. di. si seruus sciente dicitur quod dominus si scit seruū ordinari, et tacet uidetur consentire.

Item propter fauorē religionis 20. q. 2. ca. 1. et 2. ubi dicitur, quod anno et die vno in religione steterit etiam si voce professus non sit, uidetur ex taciturnitate in professionē consensisse.

Item propter fauorē matrimonij 29. q. 2. Si quis in genus, ubi dicitur quod ducēs ancillam in uxorem scienter, non potest eam dimittere, quia tacendo uidetur in eam consensisse.

Item propter fauorē castitatis 17. di. Diaconus, ubi dicitur quod sacrum ordinem recipiens etiam tacendo de conseruanda castitate consensit.

Tacere debet nec reuelare quis eum quē solus scit deliquisse nominatim, tex. est in c. Si sacerdos, de offi. iudi. ordi. ubi allegat exemplū Christi, qui noluit reuelare iudā nominatim. Et propterea licet parochianus, vel curatus sciat aliquem esse excommunicatum vel criminofum non debet sibi denegare sacramenta, quando crimen probari non potest, ita glo. p. anor. ibi, ubi etiam dicit per dictū tex. q. licet curatus sciat aliquem esse excommunicatum, tamen non debet cessare, vel desistere à celebratione diuinorum, quando peccatum est occultum.

Tacere interdum melius est quā non perfecte loqui, glo. in Cle. constitutionem in uer. de nouo. in fin. de elec.

Tacens in appetibilibus, seu fauorabilibus sibi habetur pro consentiente, secus in damnohis vel præiudicialibus, glo. est in ca. sicut elect. lib. 6. in uer. per vnum.

Hieronymus, lib. 3. contra Iovinianum.

Hirundinem in domo non suscipiendam, id est garulos et uerbosus sub eodē tecto non habendos, dicebat Aristoteles.

Prouerbia lib. 25.

Sicut urbs patens, et absq. murorum ambitu, ita uir qui non potest in loquendo cohibere spūm suū.

Iacobus in epistola cap. 1.

Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram.

Gregorius lib. 30. Moralium.

Ille scit recte dicere, qui et ordinate nouit tacere.

Ioannes Chrysostomus, super Mattheum.

Malum hominem melius potest tacendo aliquis vincere quā respondendo. Quia malitia non instruitur sermonibus, sed excitatur. Ideo dñs recedendo cō. pescere

pescere studuit, quos respondendo non compe. scuit. **Isidorus** Soliloquiorum cap. 31.

Sint tua uerba pauca. Tolle uerborum sermōnis superflui. Multiloquium non effugiet culpā.

Linguosus homo imperitus est. Sapiens uero paucis utitur uerbis. **Idem** lib. 2.

Qui otiosa uerba non reprimat, ad noxia cito transit. Sic sermo tuus irreprehensibilis, sic expectatione audientium ualis est.

Boetius de philosophica consolatione lib. 1.

Nec mihi socratico decreto fas esse arbitror, vel oculuisse ueritatem, vel concessisse mendaciū.

Cicero Tuscul. quæstio. lib. 2.

Zenon perpeffus est omnia antequā conscios delendæ tyrannidis indicaret.

Seneca epistola 16.

Nihil æque proderit quā quiescere, et minimū cum alijs loqui, et plurimum secum.

Idem epistola 39.

Tardiloquum te esse iubeo.

Idem epistola 107.

Nemo quod audierit tacebit. Nemo quantum audierit loquetur. **Idem**.

Qui rem non tacuerit, non tacebit authorem.

Idem in Hippolyto.

Alium silere quod uoles, prius file.

Aristoteles lib. 1. Politicorum.

Silentium præstat ornatum.

Macrobius lib. 7. Saturnalium cap. 1.

Hæc est una de uirtutibus philosophiæ. Quia cū orator non aliter nisi orando prebetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quā loquendo philosophatur.

Valerius Max. lib. 3. titu. de institutis antiquis.

Nunquam enim patres conscripti taciturnitatem optimum ac tutissimum administrandarum rerum uinculum labefactari volebant.

Idem lib. 2. cap. 1.

Adeo magna patriæ charitate tenebantur, ut arcana parum conscriptorum, multis seculis nemo senatorum enuntiauerit.

Isocrates ad Demonicum sermone admonitorio.

Quæ factu tua pia, hæc putane quæ dictu esse pulchra. **Idem**.

Magis serua sermonem quā uerum de posita.

Idem.

Duo fac tempora dicendi, uel de quibus scis manifeste, uel de quibus nece se dicere. In his enim solis sermo silentio melior. In alijs uero præstantius tacere quā loqui.

Periander.

Pulchrum taciturnitas.

Idem.

Loquere pauca.

Idem.

Quod futurus es facere, noli prædicare: ne si consiliū non succedat deridearis.

Euripides in Hippolyto.

Silentio non est opus in malis. **Lucianus**.

Arctam uerborum lingue sigillum imponatur.

Præstantior enim sermonum quā possessionū custodia.

Palladas.

Magna cruditio inter homines silentium.

Testem Pythagoram sapientem ipsam habeo.

Qui loqui sciens, alios docebat tacere.

Remedium quietis potens inueniens. **Idem**.

Quilibet indoctus prudentissimus est tacens.

Sermonem occultans, ueluti passionem tuā piissimam.

Menander.

Lingua maxime ubiq. conare imperare. **Idem**.

Lingua stultam dominum subsequitur. **Idem**.

Per silentium autem amarius accusas. **Idem**.

Nonnullis tacere est præstantius quā loqui. **Idem**.

Contemptibile quid est taciturnus mos. **Idem**.

Lingua multos ad perniciem attraxit. **Idem**.

Vel dic aliquid silentio præstantius, uel silentiū habere. **Idem**.

Multis responsionem silentium est. **Idem**.

Lingua multorum est causa malorum. **Idem**.

Vel oportet tacere, uel dicere meliora. **Idem**.

Melius tacere quā loqui quæ non decent. **Idem**.

Nihil silentio est uilius. **Idem**.

Silentium interdum eligibilis sermone. **Idem**.

Est ubi oportet tacere, et loqui ubi oportet. **Idem**.

Considerare melius quā silentium habere.

Plautus in Cistellaria.

Tacere nequeo quod tacito usus est.

Idem in Rudente.

Tacita mulier est bona semper quā loquens.

Terentius comedia 5.

Tua quod nihil refert percurrere de sinas.

Quintus Artis lib. 2.

Eximia est uirtus præstare silentia rebus.

At contra grauis est culpa, tacenda loqui.

Idem lib. 3. Amorum.

Quis furor est, quæ nocte latent in luce fateri?

Et quæ clam facias facta referre palam?

Idem lib. 3. Tristium.

Augustinus de uerbis domini ser. 1.
Fragilior sum vase uitreo. Quia etsi casu vi-
tro timeatur, non tamen senectus aut febris.

Idem lib. 1. de doctrina Christiana.

Inter temporalia & æterna hoc interest, qd tpeale
plus diligitur anteq habeat, vilescit autē cū adue-
nerit: nō enim satiat animā cui verax & certa fi-
des æternitas. Aeternū autē ardentius diligit adue-
niens qd desideratum. Nulli enim desideratū conce-
ditur plus de illo æstimare quā se habet, ne vi-
lescat cum inuenerit: sed quantum quisq; veniens
æstimare potuerit, plus perueniens inuenturus
est.

Hieronymus super Hierem. lib. 2.

Nil longum quod finem habet, æternitati compa-
ratum omne tempus breue est.

Idem super illud Eccl. 39. Non est dicere
hoc nequius illo.

Omnia enim in tempore suo comprobantur.

Ibidem.

Ne dicas priora tēpora meliora fuere quā nunc
sunt, virtutes faciunt dies bonos, vicia malos.

Seneca epistola 67.

Fluunt omnia, & in assiduā diminutione sunt, cor-
pora nostra rapiuntur fluminum more. Quicqd
vides currit cum tempore, fluida est materia &
caduca, & omnibus obnoxia casibus.

Idem in Prouerbis.

Omnia aliena sunt, tempus tantum nostrum est, qd
tidie deterior posterior dies.

Cicero de finibus bono & malo, lib. 5.

Omniū rerū principia parua sunt, sed suis progres-
sibus vsa augētur.

Idem lib. de senectute.

Horæ quidem cedunt & dies, menses & anni, nec
præteritum tempus vnquā reuertitur, nec quid
sequatur sciri potest.

Isocrates ad Demonicum sermone admonitorio.

Intempestiuum enim ubiq; molestum.

Sophocles in Alce.

Dies de primit & extollit rursus

Omnia humana.

Idem in eodem.

Omnia longum & innumerabile tempus

Producit in lucem occulta, & manifesta occultat.

Idem in eodem.

Omnia longo tempore staccuntur, & consumuntur.

Idem in Oedipode.

Tempus iustum uirum ostendit solum.

Idem in eadem.

Omnia enim in tempore bona.

Periander.

Ne credas tempori.

Menander.

Moris autem iudex est hominibus tempus.

Idem.

Idem de uerbis domini ser. 1.

Ducit autem ad lucem ueritatem tempus.

Idem.

Longum enim æuon calamitates multas habet.

Idem.

Omnia detegens tempus ad lucem fert.

Idem.

Consiliarius nullus est melior tempore.

Idem.

Tempore omnia fiunt & iudicantur.

Idem.

Tempus autem aufert omnia & obliuionem inducit.

Plato.

Tempus omnia fert, longum tempus nouit mutare

Nomen & formam, & naturam & fortunam.

Ex primo Epigrammatum.

Pulchritudine fruire, deflorescunt cito omnia:

Aetas ex hœdo asperum facit hircum.

Ibidem.

Quærens inuenies non rosam, sed spinam.

Virgilius Aeneidos lib. 10.

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus

Omniū est uitæ, sed famam extendere factis

Hoc uirtutis opus.

Horatius car. lib. 3. Ode 6.

Damnosa quid non imminuit dies?

Idem epistolarum lib. 1. epistola 2.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones:

Vt te ipsum serues non expergisceris: atqui

Si nolis sanus, curres hydropicus, & ni

Poscet ante diem librum cum lumine, si non

Intendes animum studiis, & rebus honestis,

Inuidia uel amore uigil torquere: nam cur

Quæ lædunt oculos festinas demere, si quid

Est animum, differis curandi tempus in amum?

Dimidium facti qui cœpit habet, sapere, aude,

Incipe, uiuendi qui recte prorogat horam.

Rusticus expectat dum defluat annis, at ille

Labitur, & labetur in omne uolubilis æuon.

Terentius comœdia 3.

Dies adimit ægritudinem hominibus.

Ouidius Artis lib. 1.

Tempore difficiles ueniunt ad aratra iuueni,

Tempore lenta pati frena docentur equi.

Ferrens assiduo cōsumitur annulus usu.

Interit assidua uomer aduncus humo.

Quid magis est durum saxo: quid mollius undat

Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

Idem Tristium lib. 4. Elegia 5.

Tempore ruricole patiens sit taurus aratri,

Præbet & incuruo colla premenda iugo.

Tempore paret equus lentis animosus habenis,

Et placido duos accipit ore lupos.

Tempore Pornorum compescitur ira leonum

Nec feritas animo, quæ fuit ante manet.

Quæq; sui iussis obtemperat Inda magistri

Bellus

Idem de uerbis domini ser. 6.

Bonus si fuerit qui tibi p̄est, nutritor tuus est: ma-
lus si fuerit, tentator tuus est. Et nutrimenta li-
benter accipe, & in tentatione approba te.

Idem in homi. & hab. 14. q. 5. c. Forte.

Forte aliquis cogitat & dicit. Multi sunt Christiani
diuites, auari, cupidi, non habeo peccatum si su-
um illis abstulero, & pauperibus dederō. Vnde
enim illi nil boni agunt, mercedem habere po-
tero. Sed hmoi cogitatio à diaboli calliditate sug-
geritur: nam si totum tribuat pauperibus quod
abstulerat, addit potius peccatum qd minuat.

Gregorius lib. 1. Moralium.

Antiquus hostis ex proprio certamine dū se suc-
cumbere considerat, ad alia tentationū bella re-
staurat. Intuetur humani generis vnus cuiusq;
mores, cui vitio sunt propinqui & illa opponit
ante faciem, ad quæ facilius nouit inclinare mē-
tem.

Idem lib. 24. Moralium.

Hostis noster quanto magis sibi rebellare conspi-
cit, tanto amplius expugna contēdit. Eos enim
pulsare negligit, quos geto iure se possidere sen-
tit.

Idem lib. 31. Moralium.

Multos sua peius felicitas strauit. Multos diutur-
na pax victos reddidit, eosq; illos inopinatos
hostes grauius pertulit, qd longo quies vfu ne-
gligētes inuenit. Vnde sancti viri cum multa se
proficere virtutum prosperitate considerant,
quodam supernæ dispensationis moderamine
exerceri se etiam tentationibus exultant. Quia
tāto robustius acceptam virtutum gloriam cu-
stodiunt, quanto tērationis impulsu concussi, in-
firmiorem suam humilior agnoscunt.

Ioannes Chrys. super illud Matt. 4. Mitte te
deorsum.

Non impulit, nō tetigit, sed tantum dixit: Mitte te
deorsum, vt intelligamus, quod qui non obedit
diabolo, ipse se deponit. Diabolus em̄ suggerere
potest, cogere non potest.

Bernardus sermone 39.

Potest inimicus excitare tentationis motum, sed
in te est, si uolueris dare seu negare consensum.

Leo papa in sermone.

Nō definit antiquus hostis tentationum laqueos
vbique p̄tendere, vt quoquo modo fidem cre-
deam valeat corrumpere. Nouit enim cui il-
lecebras carnis ingerat, cui virus inuidiæ infun-
dat, cui incitamenta luxuriæ apponat, nouit
quem mœrore conturbet, quem gaudio fallat,
quem metu opprimat, quem admiratione sedu-
cat, omnium scrutatur affectus, ibi quærit cau-
sas nocendi, vbi viderit quenquam diligentius
occupari.

Idem sermone 35.

Nulla sunt sine tentationum experimento opera
virtutis, nulla sine perturbationibus fides, nul-
lum sine hoste certamen, nulla sine congressio-
ne victoria.

Hugo de clastro anime lib. 1.

Quatuor sunt causæ tentationum. Prima est loci
amœnitas, vt ciuitates & oppida, qd non tātum
ex situ

Bellus seruicium tempore uicta subit.

Tempus, ut extensis tumeat facit uia racemis

Vixq; merum capiant, grana quod intus habent.

Tempus & in canas semen producit aristas,

Et ne sint tristi poma sapore facit.

Hoc dentem tenuat terram renouantis aratri.

Hoc rigidos silices, hoc adam uita terit.

Hoc etiam seuas paulatim mitigat iras.

Hoc minuit luctus, mœstasq; corda leuat.

Cuncta potest igitur tacito pede lapsa uetustas,

Præterquam curas attenuare meas.

Idem de Ponto lib. 3. Elegia ulti.

Leta fere letus cecini, cano tristia tristis,

Conueniens operi tempus utrunq; suo est.

Idem lib. 4. Elegia 8.

Tabida consumit ferrum, lapidemq; uetustas,

Nullaq; res maius tempore robur habet.

Idem Metamor. lib. 9. si. 9.

For sitan & mi si sit quedam culpa ministri,

Non adijt apte, nec legit idonea credo

Tempora, nec petijt hor. ang; animūq; uacantem,

Tibullus lib. 1. Elegia 4.

Longa dies homini docuit parere leones,

Longa dies molli saxa peredit aqua.

Annus in apricis maturat collibus uuat,

Annus agit certa lucida signa uice.

Tentatio græce πειρασμός, u. d. & πειράζει. u. d.
tentator, & πειράζει u. d. tento dicitur. Est autem
tentatio experimenti sumptio de eo quod
tentatur, an sciat vel possit, vel velit, sec. b. Tho.
2. 2. q. 97. art. 1. 0.

Tentare à teneo deducitur. Et est experiri, exqui-
rere, & verbo & quasi manu tenere, vel à tēdo,
vt aliq; uolunt uenit. Nam qui tentant, quasi ma-
num, aut aliam corporis partem tendunt.

Paulus ad Corinth. capit. 10.

Fidelis autem deus est, qui non patietur uos ten-
tari supra id quod potestis: sed faciet etiam cū
tentatione prouentum vt possitis sustinere.

Iacobus in epistola cap. 1.

Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam
cum probatus fuerit accipiet coronā uitæ quā
repromisit deus diligentibus se.

Augustinus super Psal. 32.

Iustus ex fide uiuit, fides tua, iustitia tua: quia ui-
q; si credis caues: si autem caues conaris, & cona-
tum tuum nouit deus, & uolūtatem tuam inspi-
cit, & luctam cum carne considerat, & hortat vt
pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spe-
ctat, & deficientem subleuat, & uincantem co-
ronat.

Idem super Psal. 60.

Vita nostra in hac peregrinatione non potest es-
se sine peccato, sine tentatione, quia profectus
noster per tentationem nostram fit, nec sibi
quisquam innotescit nisi tentatus, nec potest co-
ronari nisi uicerit, nec potest vincere nisi certa-
uerit, nec potest certare nisi inimicum & tenta-
tiones habuerit.

Idem Psal. 41.

Tantum admittitur diabolus tentare, quātum ti-
bi prodest vt exercearis, vt proberis: vt qd te
sciebas, à teipso inueniaris.

ex situ loci amoenitatem recipiunt, sed ex habitantium gratia. Secunda vero causa est locus diuiciarum. Vbi enim diuicia, ibi periculum. Tertia vero causa est pretiosus ornatus, ut est equorum cura pinguum, et vestimentorum exquisita varietates. Quarta autem mulierum species, quarum vox blanditur auribus, et facies oculis.

Theologia græca dictio est, *θεολογία*. deus dicitur *θεός*. *λογος* sermo, oratio, ratio, verbum, studium.

Quare theologia est sermo de deo vel diuinis. Theologia est dignior cæteris sciencijs, propter nobilitatem, materie certitudinem, et altiore finem, ex b. Tho. prima parte q. 1. art. 1. o.

Theologia est doctrina necessaria homini, præter scientias naturaliter inuentas ab eo, secundum eundem prima parte q. 1. art. 1. o.

De hac materia vide supra in Scriptura sacra.

Tergiuersatio græce *παινήσις* est *παινήσις*. *παινήσις* tergiuersator dicitur. Est autem tergiuersari ab accusatione omnino desistere inordinate, sec. b. Tho. 2. 2. q. 66. art. 3. c.

Terminus græce *πέρας* est *πέρας*. terminus dicitur. Est autem terminus proprie signum quo ager ab agro diuiditur. De q. Oul. li. Fast. Omnis erit sine religio ager. Quare Numam Pompiliū statuisse ferunt, si quis terminum exarasset, et ipsum et boues sacros esse. Terminus nonnunquam pro fine accipitur. Cice. Cum nullum tot calamitatibus atque ærumnis terminum inueniremus. Hinc termino verbum, cuius composita determino, quod est delibero, et quasi cogitationi terminum impono. Et ex termino, quod est expello, eicio, et veluti extra terminos mitto. Et disterno quod est diuido. Terminalis lapis est terminus lapideus. Vocant dialecti terminos dictiones ex quibus orationes constituuntur, diciturque quod Terminus est signum orationis constitutum, ut pars propinqua eiusdem.

Terra græce *γῆ* vel *χώρα* est *γῆ*. *γῆ* terreus dicitur. Est autem terra vnum quatuor elementorum, siccum et frigidum et graue et immobile, a deo ex non ente ad esse prima die deductum, secundum Ioan. Damasc. li. 2. cap. 10.

Terræmotus græce *σεισμός* est *σεισμός*. causatur principaliter a deo, secundario autem a vento impellente alium ventum intra terram, secundum bea. Tho. super Psal. 12. col. 6.

Terror græce *φόβος* est *φόβος*. terreus dicitur. Est autem terror metus contingens, ex quo fit pudorem rubor, sic ruborem pallor, et tremor, et dentium crepitus consequatur. A terreo fit terror. Est enim terrere timorem alicui incutere, et quasi in terram prosternere, quare a terra dictum terreo quidam voluit. Hinc terrificus, terrorem faciens, et terribilis, id est, formidabilis atque horrendus.

De hac materia habes infra ubi Timor.

Testamentum græce *διαθήκη* est *διαθήκη*. testator dicitur. Est autem testamentum proprie percipiendæ hereditatis institutio filijs a patre. Ideo primo pertinet ad promissiones, secundo ad man-

data, quæ se habent sicut via ad consequendam hereditatem promissam, ex bea. Tho. 3. parte q. 78. art. 3.

Testamentum dicitur, quod voluntatis nostre veluti testimonium sit, unde vltima voluntas et super prema voluntas appellatur. Quare Vlpianus sic illud diffinit, quod sit voluntatis nostre iusta sententia de eo quod post mortem nostram fieri voluerimus. Testamentum falsum illud dicitur, quod non est secundum testatoris voluntatem scriptum: sed habet aliquid additum, vel diminutum, vel mutatum, vel aliud pro alio suppositum. Irritum autem testamentum est quod de iure inualidum, ut si is qui testatur sit capite diminutus, vel si alia requisita defuerint, et c.

Testis græce *μαρτυρ* est *μαρτυρ*. *μαρτυρ* testis monium dicitur. Testes antiquitus superstitites vocabantur, eo quia supra causarum statum proferebant. Nunc parte nominis ablata testes uocantur, de ver. sig. forus. §. Testes. Testis dicitur quasi antestis, hoc est antestans: vel ut aliqui volunt, quasi tenens statum. In testibus sex sunt attendenda, verus:

Actus, conditio, sexus, discretio, fama, et fortuna, fides, in testibus ista requiratur.

A testis venit testatio et testimonium, quæ proprie dicta testium sunt.

Exodi capit. 20.

Non falsum testimonium dices.

Deutero. 17. et Matth. 18.

In ore duorum vel trium stat omne verbum.

Prouerbio. cap. 14.

Liberat animas testis fidelis. Ibidem capit. 18.

Testis falsus non erit impunitus. Ibidem c. 21.

Testis mendax peribit.

Hieron. contra Rufinum epist. 11.

Vni testi, neque Catoni credendum est.

Ambrosius de spiritu sancto lib. 1.

Tres testes vnum sunt, sicut Ioannes dixit: aqua, sanguis et spiritus. Vnum in mysterio, non in natura. Aqua igitur testis est sepultura. Sanguis vero testis est mortis, spiritus testis est vitæ: si qua ergo in aqua gratia, non ex natura, sed ex præsentia spiritus est.

Ibidem epistola 66.

Duobus aut tribus testibus stat omne verbum, sed illis testibus qui ante hesternum aut nudius tertius non fuerunt inimici, ne irati nocere cupiant, neque vltiscisse velint. Inoffensus igitur affectus testium queritur, ita tamen ut accusator proprius in medium procedat.

Isidorus de summo bono lib. 3. cap. 59.

Testis falsidicus tribus est obnoxius: deo quæ cõtemnit, iudici quem decipit, innocenti quem lædit.

Ibidem.

Testibus falsis coniunctis tarde veritas reperitur, quod si separati fuerint, examini iudicis cito manifestantur. Nam sicut in vnitæ prauor: gradis est fortitudo, ita in separatione maior infirmitas.

Phocylides.

μαρτυρῶν ἑνὸς οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, ἀλλ' ὅταν ὁμοῦν. Id est,

Testimonium falsum fuge, sed vera loquere.

Hesiodus

Hesiodus.

ὅστις τὸν φόβον τοῦ θεοῦ φοβῆται, ὁ θεὸς αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς ἐκείνης ἐκτιθήσεται. Id est,

Et fratri ridens testem adhibe.

Iuuenalis satyra 8.

— Ambigua si quando citabere testis,

Incertæ rei, Phalaris licet imperet, ut sis

Falsus, et admoto dicitur periuria tauro.

Summum crede nefas animam præferre pudori,

Es propter uitam uiuendi perdere causas,

Dignus morte perit.

Timor græce *φόβος* est *φόβος*. timor dicitur. Est autem timor metus mali impendentis, secundum Cice. lib. Tuscu. Quæst. Timor est expectatio mali, sec. Arist. li. 2. Ethico. Timor est ex imaginatione futuri mali corruptiui, ac doloris inferentis perturbatio quædam ac dolor, secundum Aristote. lib. 2. Rhetoricorū. Timor inter cæteros animi motus post tristitiā magis obtinet rationē passionis, et est specialis passio, secun. b. Tho. prima Sec. q. 12. art. 1. 2. o. Timor diuiditur in sex, in segnitie, erubescentiā, verecundiā, admirationē, stuporem, et agoniam, ex Ioan. Damasceno lib. 2. cap. 15. Timor a pauore quod differat, vide sup. in Pauor. Timidus est qui cuncta fugit, et formidat, nullique resistit, secundum Aristotelem lib. 2. Ethico. Timidus est qui naturaliter timet, timens vero qui timeret ob causam. Deutero. c. 31. Viriliter agite et confortamini, nolite timere.

August. contra Pelagium, lib. 2.

Quando timore pœnæ, non amore iustitiæ sit bonum, nondum bene fit bonum, nec fit in corde quod fieri videtur in opere, quod mallet homo non facere, si posset impune.

Hieronymus super Matth.

Timor dei corrigit, timor hominum differt actionem, sed voluntatem non aufert, sed audiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine. Greg. lib. 1. Moralium.

Qui timet deum nihil negligit. Timere deum est nulla quæ facienda sunt bona præterire.

Ibidem.

Cum quis timore adhuc bona agit, a malo penitus non recessit, quia eo ipso peccat quo peccare vellet, si impune potuisset. Ibidem lib. 2.

In via dei a timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur. Nam sicut in via seculi audacia fortitudinem, ita in via dei audacia debilitatem parit. Et sicut in via seculi timor debilitatem, ita in via dei timor fortitudinem gignit.

Ibidem in Pastoral.

Si adhuc a praua actione formidata pœna prohibet, et profecto formidantis animum nulla spiritus libertas tenet. Nam et si pœnam non metueret, culpam procul dubio perpetraret.

Ibidem super illud Iob 3. Quare non in uulua, et c.

Cum ex peccato præsens pœna metuitur, et annexa dei facies non amatur, timor ex timore est, non ex humilitate.

Ioan. Chrysost. in sermone Ioannis baptiste.

Facile deuia a iustitia, qui in causis non deum, sed

homines pertimescit, hic timor peccandi facultatem differre potest, voluntatem auferre non potest. Solus est dei timor, qui metes corrigit, fugat crimina, innocentiam seruat, et omnis boni tribuit facultatem. Cass. sup. il. Psal. Dulcis et rectus deus. Cum audis quod dominus tuus dulcis est, attende quid diligas. Cum audis quod rectus, attende quid timeas, ut amore et timore dei excitatus legem eius custodias. Cice. lib. 1. de Legibus.

Quid contemptius timiditate? Ibidem lib. 2.

Quam multos diuini supplicij metus a scelere reuocauit. Ibidem lib. Paradoxorum.

Tu dies noctesque cruciaris, cui non sat est quod est, et ipsum quod habes, ne diuturnum sit futurum times. Ibidem Rhetori. nouo. lib. 2.

Tres pestes sunt quæ omnes homines sollicitant: metus, cupiditas et ægritudo. Satis enim fuerat dixisse metum, cupiditatem. Quoniam ægritudinem cum utraque coniunctam esse necesse est. Lactan. Firmianus diuin. instit. lib. 2.

Timiditas in sapiente esse non debet.

Plautus in Mustellaria.

Qui homo timidus erit in rebus dubijs, is nauis non erit.

Lucanus Pharsalia lib. 4.

Audendo magnus regitur timor. Ibidem lib. 7.

Multos in summa pericula misit

Venturi timor ipse mali, fortissimus ille est

Qui promptus metuenda patitur. Iuuenal. saty. 10.

Quid enim ratione timemus?

Aut cupimus? Quid tam dextro pede concipis, ut te Conatus non pœniteat uotique peracti?

Tyrannus græca dictio est, *τυραννίς*. *ιδιός* est *ιδιός*. dominatus unus ad proprium commodum, secundum Aristot. lib. 4. Politico.

Tyrannus est qui quod sibi conferens est, intendit. Rex vero quod est utile subditorum, ex Aristotele 8. Ethicorum.

Tyrannus apud antiquos etiam pro bono principe accipiebatur. Virg. Pars mihi pacis erit dextræ tetigisse tyranni. Vltus deinde obtinuit, ut pro eo demum poneretur, qui dominatu crudeliter abuteretur. A tyrannus fit tyrannicida, qui tyrannum interficit. Iob cap. 15.

Cunctis diebus suis impius superbit, et numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Sonitus terroris semper in auribus illius, et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Non credit quod reuertipossit de tenebris ad lucem, circumspiciens vndique gladium. Cum se mouerit ad querendum panem, nouit quod paratus sit in manu eius tenebrarum dies. Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum.

Prouerborum ca. 26.

Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum. Aufer impietatem de vultu regis, et firmabitur iustitia thronus eius. Ibidem ca. 28. Leo rugiens, et vir furiosus, princeps impius super populum pauperem. Ibidem cap. 29.

In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus, cum impij sumperint principatum gemet populus. Sapientie cap. 16.

BB

Oportet

TYRANNIS.

Oportebit enim illis sine excusatione quidē sup-
pruenire interitum exercitibus tyrannidē.
Greg. Mora. 12. super il. iob 10. Numerus an-
norum tyrannidis eius incertus est.
Tyrannus est qui in cōi rep. nō vere principat.
Boëtius de Philosophica Conso. lib. 1. metro 4.
Qui tantum miseri saeuos tyrannos
Mirantur, sine iuribus furentes?
Nec speres aliquid nec extimescas,
Exarmaueris impotentis iram.
At quisquis trepidus pauet uel optat,
Quod non sit stabilis, suiq; iuris
Abicit clypeum, locoq; motus,
Nescit quaualeat trahi catenā. Cic. lib. de Amici.
In vita tyrannorū nulla fides. Idem lib. 3. Offi.
Nulla nobis est societas cum tyrānis, sed potius
summa distinctio. Neq; cōtra naturā est spolia-
re eum si potes, quē etiā honestum est necare.
Atq; hoc genus pestiferū & impiū ab hominū
cōmunitate exterminandū. Etenim ut mēbra
quādā amputantur, si & ipsa sanguine & tan-
quā spiritū carere cōperunt, & nocent reli-
quis partibus corporis. Sic ista in figura homi-
nis feritas, & immanitas beluā a communita-
te, tanquā humanitate corporis segregan-
da est. Seneca Tragœdia 1.
Quod ciuibz tenetur inuitis, scias
Strictus tuctur ensis. Idem Tragœ. 4.
Sollicito bibunt auro superbi,
Quam inuāt nuda manu captasse fontem?
Idem de Ira lib. 2.
Periculosius est timeri, q̄ despici. Necesse est ut
multos timeat, quē multi timēt. Idem Trag. 1.
Victima haud ulla amplior
Potest magisq; opima mactari Ioui,
Quā rex iniquus. Idem Tragœ. 2.
Iniqua nunq̄ imperia retinentur diu. Idem Tragœ. 6.
Violenta nemo imperia continet diu, moderata durat.
Aristoteles lib. 8. Ethicorum, cap. 6.
Tyrannus sibi ipsi conferens intēdit, rex autem
quod subditorum. Prauitas monarchiē tyran-
nus, malus autem rex malus fit. In tyrannide
nihil uile, parum amicitiae est.
Idem Politicorum lib. 3. ca. 8.
Ciues custodiunt armis reges tyrānos, haud ex-
tranei. Hi quidem enim secundum legem & in-
uoluntarijs, hi autem voluntarijs principātur.
Idem lib. 5. cap. 7.
Si per tyrannidē principatur aliquis, vel per vio-
lentiam, iam ex hoc tyrannus uidetur esse. Nō
volentibus mox non erit, sed tyrannus & nō
volentium. Sophocles in Aiace furente.
ἄν τὴν αὐτὴν ἰσὺν βίην ὁ πόλιος. Idem.
Tyrannum bene colere non facile. Iuuen. saty. 4.
Sed quid uolentius aure tyranni?
Cum quo de plurijs, aut aestibus, aut nymbo so
Vere locutur, satum pendebat amici. Ibidem.
Quicquid conspicuum pulchrumq; est aequore toto,
Res fisci est, ubicunq; natat.
Dantes inferni Canti. cap. 12.
Nō ci mouemo colla scorta fida

Longo la proda del color vermiglio,
Doue bolliti facceno alte strida.
Io vedi gente sotto in fin al ciglio,
El gran cent'auo dixce, e son tyranmi
Che dier nel sangue & nel hauer di piglio.
Quiui se piangon li spietati dammi:
Quiui e Alexandro, e Dionysio fero,
Che se Sicilia auer dolorosi anni. id est,
Nos discesimus cum fido ductore
Iuxta proram coloris rubri,
Vbi elixi homines alte stridebant.
Vide gentem infra usq; ad cilium:
Magnus Centaurus dixit, hi sunt tyranni
Qui spoliunt sanguinem & opes alias.
Hic plorantur crudelia damna:
Hic est Alexander, & Dionysius ferox,
Quo factum est, ut Sicilia duceret moestos annos.
Titulus græce ὀνομασθῆναι ἢ vel ἰσχυρῶ. ov. d. dicitur.
Est autē titulus proprie index cuiuscunq; ope-
ris. In statu enim & picturis titulum dicimus
literas quæ vel artificis, vel eius cuius statua,
sive imago est, nomen demonstrat, vel tempus
quo factū est declarat. Dicitur autē titulus à tuē
do quasi utulus, quod tueatur factū authoris.
Tolrantia græce ὑπομονή. ov. d. & ὑπομῆναι tolero
dicitur. Est autem tolerantia idem quod patiē-
tia, venitq; à tolero quod est patienter fero.
De hac materia habes supra in Patientia.
Tonitruum græce βροντή. ov. d. & βροντῶ tono di-
citur. Est autē tonitruum sonus factus in nubi-
bus ex violenta percussione exhalationis cali-
dæ & siccæ ad latera nubis. Vel sic:
Tonitruū est sonus exhalationis siccæ quæ inter-
cluditur in trāsmutatione in frigidatū aeris, &
conueniētibus nubibus segregatū autē lata et
offendēs ad cōuēntes nubes facit percussurā.
Tonitruum non est extinctio ignis in nube, sed
fit ex percussione vaporum infra nubem, secū-
dum b. Tho. super Psalmo 17. col. 14.
Tormentum græce βασανισμός. ov. d. dicitur. Et signi-
ficat omnē machinā ad torquendū saxa, quod
veteres etiā tortū appellauere. Significat etiā
dolorē corporis ad eruendū ueritatē. Veteres
etiā posuere tormentum pro q̄cunq; cruciatu.
Venit autem à torqueo, cuius frequentatiū
est torto, & eius passiuū tortor, hoc est vehe-
mēter torqueor, hinc venit tortor q̄torquet,
hoc est cruciat, vel lapidem tormento iacit.
Torpor græce νύκτωρ. ov. d. & νύκτωρ torpeo dicitur.
Est autē torpor remissio in executione boni &
est filia acedia. Quomodo autē à pigritia diffe-
rat & negligentia, vide supra in negligentia.
De hac materia vide supra in acedia, negligē-
tia, otium & pigritia.
Totum græce ὅλον. ov. d. dicitur. Estq; cui nihil de-
est. Differunt autem totus & omnis, quod to-
tus ad quantitatem refertur, ut tota domus,
tota vrbs, totum corpus, aliquid integrum.
Omne de vniuersis dicimus numero distin-
ctis, ut omne pecus, omnis grex. Confundi-
sur tamen nonnunquā proprietates à poetis,
Totus

TRIBVLATIO.

CCXC.

Totus à tot dicitur, sicuti quotus à quor.
Toricum græca dictio est, & τὸξικόν. ov. d. dicitur.
Sunt autē toxica quibus sagittæ tinguntur. Ali-
qui uolunt dictū toxicum, q̄si taxicū, à taxo ar-
bore, quæ abieti similis, sed minus uirens graci-
lisq; & tristis, nullo succo, baccas fert, quibus le-
thale venenum inest, præcipue in Hispania. Ego
vero potius crediderim taxum dici à toxico.
Differt autem toxicum à veneno: Quia venenū
quod græce φάρμακον. ov. d. dicitur generale nomē
est, ad omnia quæ naturam eius cui adhibita
sunt mutant, toxicum autē ueneni species est.
Qui uero dicit venenum, debet addere bonū
vel malū. Nam & medicinæ uenena sunt, quia
eo nomine omne continetur, quod adhibuit
naturā eius, cui adhibetur mutat. Ita & græci
φάρμακα tā medicamenta, q̄ quæ nocent vocāt.
Tranquillitas græce γαλήνη. ov. d. & γαλήνη ov. d.
tranquillus dicitur. Est autē tranquillitas quies ma-
ris, secun. b. Tho. super lib. Metaphys. s. lect. 6. fi.
Tranquillitas est q̄ mites ac sedati sunt animi ab
oī perturbatione, sumpta à fluctibus trāflatio-
ne. Cuius contrariū est atrocitas, & fluctuatio.
Trapezita græca dictio est, τραπεζίτης. ov. d. Estq; cā-
plor pecuniarum, qui à nostris argentarius di-
citur, uel mensarius, uel nummularius. Nam
τραπεζα. ov. d. mensa dicitur.
Transgressio græce ὑπερβαίνω. ov. d. & ὑπερβαίνω ov. d.
transgressor, & ὑπερβαίνω transgredior dicitur.
Est autem proprie transgressio, agere contra
præceptum negatiuum. Et est cōmunis omni
peccato materialiter. Sed formaliter est specia-
le peccatum dupliciter, scilicet ut dicit cōtem-
ptum præcepti, & ut differt ab omissione. ex
b. Tho. secunda Secunda q. 79. art. 2. o.
Tremor græce τρέμος. ov. d. & τρέμω tremo, & τρέμος.
ov. d. tremendus dicitur. Est autē tremor effectus
timoris, propter debilitatem uirtutis ex defe-
ctu caloris, ex b. Tho. prima Secun. q. 44. art. 1.
Tremor cor maxime timētibz, & q̄ connectunt
pectori, ut vox, labiū inferius, mādibula inferi-
ora, brachia, manū, quia calor deserit cor, & de-
scendit ad inferiora, vel quia hæc mēbra sunt
mobilia, sicut & gēua, ex b. Tho. ibid. art. 3.
Trepidatio græce δειλία. ov. d. & δειλός ov. d. trepi-
dus, & δειλός trepidus dicitur. Est autem trepi-
datio animo effusus horror gestu motuq; cor-
poris festinando, vltro citroq; incurfando de-
monstratus.
[Ut Christus glorificetur. Exemplum cæci à na-
tiuitate. Ioannis 9.
[Ut meritum ei cumuletur. Exemplum Iob ca. 2.
[In omni his non peccauit Iob.
[Ut fastus non dominetur. Exemplum Pauli II. ad
Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum etc.
[Ut poenis culpa expietur. Exemplum Marie le-
prose. Numeri 12. ca.
[Ut dupliciter crucietur. Exemplum Herodis
Ascalonite. Actuum ca. 13.
Tribulatio græce συμφορά. ov. d. dicitur. Et
est idem quod calamitas aduersitatis. Tri-

bulatio à tribulo uenit. Est enim tribulus her-
ba pungitiua, secun. b. Tho. super Psal. 3. col. 2.
Tribula etiam sunt genus vehiculi quo teruntur
frumenta. Vir. Tribulaq; traheq; & iniquo pō-
dere rastri. Actuum apost. cap. 14.
Per multas tribulationes oportet nos intrare in
regnum dei. Aug. in serm. ad Lippium.
Noli admirari frater, si postq̄ Christianus effectus
es, mille te vndiq; tribulationes vexāt, vide su-
pra in Patientia. Idem super Psal. 60.
In fornace ardet palea, & purgatur aurum. Illa
in cinerem uertitur. Fornax, mundus; aurum,
iusti; ignis, tribulatio; artifex deus. Quod uult
ergo artifex facio, ubi ponit me artifex tole-
ro: iubeor ergo tolerare, noui ille purgare. Ar-
deat licet palea ad incendendum me, & quasi
consumendum me, illa quasi in cinerem uerti-
tur, ego sordibus careo. Idem super Ioan.
Quod te dominus permisit pati flagellum, corri-
gentis est, non poena damnantis. Ad hæredita-
tem sempiternam erudimur, & flagellari dedi-
gnamur. Hiero. in epi. ad Heliodorum.
Quis non tribulari uelit, quis se nō maledici de-
sideret, ut mereatur Christi uoce laudari, & cœ-
lesti copiosaq; mercede munerari? Vtinam con-
tra domini mei nomen atq; iustitiam cuncta in
fidelium turbame persequatur & tribulet. Vti-
nam in opprobriū meum solidius hic mundus
exurgat, tantum ut merear à Christo laudari
& ad suæ pollicitationis properare mercedē:
grata atq; desiderata tentatio est, cuius præmi-
um perpetratur à Christo in cœlo.
Idem in epi. ad Cyprianum.
Quanto in hoc seculo persecutionibus, pauper-
tate, inimicorum potentia, vel morborum cru-
delitate fuerimus afflicti, tāto post resurrectio-
nem in futuro maiora præmia consequemur.
Ambr. lib. de morte Satyri.
Quid in hac vita non experimur aduersi? Quas
non procillas tempestatesq; perpetimur? Qui-
bus non exagitamur incommodis? cuius par-
citur meritis? Idem de Isaac.
Multi sunt qui in otio quærunτ Christum, & non
inueniunt: & sunt qui quærunτ in persecutio-
nibus, & cito inueniunt. In periculis fidelium
suorum adest. Grego. super Ezech.
Donis suis deus flagella permiscet, ut nobis omne
q̄ nos in seculo delectabat amarescat, & illud
incēdium surgat in animo, q̄d nos semper ad
cœlestē desideriū ingetet, & excitet, atq; (ut ita
dicā) delectabiliter mordeat, suauiter cruciet,
hilariter contristet. Idem in Pasto. ca. 51.
De spe æternæ hæreditatis gaudiū sumat, q̄s ad-
uersitas uitæ tēporalis humiliat. Quia non sal-
uādos in perpetuū cerneret, si erudiēdos sub
disciplinæ regimine diuina dispensatio non fre-
naret. Idem lib. 1. Moralium.
Virtus inquit per quietem se exercuit, s. in Iob,
sed uirtutis opinio commota per flagella fra-
grauit. Sicut inquit aromata fragrantiam suā
non nisi cum incenduntur, expādunt, ita san-

est carere quā frui, quāvis non caret is qui nō desiderat, improprie dicimus careo dāno, icul, pa, periculo. Si vero iungatur ablatiuo cū prae positione ab eodē modo significat vacuus sum, ut vaco ā studiis, vaco ab agricultura: ā vaco pariter sit vacatio, quae graecae, *vacatio* dicitur. Item vacillo & vacillatio, superuacuum superba canē. & vanus na. num. & vanitas differūt. Vanum autē quidam sic distinguunt ā falsum & fidum, ut falsum loqui, mēdaciū sit: fidum, callidum, ut falsum loqui, culpā sit, fidum, virtutis, vanū vecordiae: falsis decipiamur, fictis delectemur, vana spernamus.

Vagatio graece *πλανησις* est et *πλανήτης*. *ov. d. vagus* & *πλανήτης* vagor dicitur, vagi proprie dicitur, qui sine negotio modo huc modo illuc inutiliter discurrūt, dicti quod vacui, hoc est sine negotiis agantur. Hinc vagari inutiliter peragrarē & vagabūdi qui modo huc modo illuc discurrentes tempus inutiliter consumunt.

Seneca epist. 2.

Bonā spem de te concipio, non discurre, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi est ista vagatio.

Idem epist. 71.

Mutare te loca, & de alio in aliū ire nolo. Primum quia tā frequens mutatio instabilis animi est. Coalescere otio non potest, nisi desit circumspectere & errare, ut animū possis continere, corporis tibi fugā siste, deinde plurima remedia continuata proficiunt.

Quoties processeris, in ipso transitu aliqua quae renouent cupiditates tuas tibi occurrent.

Idem epist. 108.

Nihil aequē prodest quam quiescere, & minimū cum alijs loqui, secum plurimum.

Valetudo graece *ὑγιεινή* est et *ὑγιεινός* d. sanus & *ὑγιεινός* valeo dicitur, valere autem proprie significat posse. Hinc valens potēs. Cuiusdā: Nescis adit pedibusq; valens, scitūsq; vadorū. Hinc validus pariter potēs, robustus, firmus: cuius contrarium est inualidus. Hinc etiam valide, & per syncopen valde, hoc est multum. Hinc bene valere, sanum esse, quasi bene posse, & male valere, aegrum esse atq; infirmū, quasi male posse. Qui enim potentes & validi sunt, sanī etiam sunt, contra impotentes & validi aegrotare dicūtur, quare valere simpliciter capitur pro eo quod est saluū esse. Martialis: Ne valeam, si non totis Dacianae diebus, Et tecū totis noctibus esse velim. Hinc vale vox salutantis est, cum ab aliquo recedimus, quo verbo & qui recedit vtitur dicens, vale, & qui remanet respondēs, vale & tu. Sicuti salue & aue salutariū sunt, & eorū qui salutariū resalutant. Et quoniam absentes per haec verba salutare solemus, vale & salue, consuetudo inualuit, ut haec duo verba saepe pro eo quod est abi & discēde vsurpemus, eū si cū stomacho & indignatione loquamur. Ter. Valeāt qui inter nos dissidiū querunt, hoc est, abeat & a nobis discēdat. Cic. Mul-

tā salutē dixi foro & curiae, hoc est reliqui fortē & curiae, & ab his discessi. Nec valere simpliciter acceptū pro perire aut male habere vsurpatur, ut nōnulli putant. Ab hoc valeo valetudo venit, quae pro languore accipitur. Cic. Valetudine tuā cura diligēter, hoc est, languore, infirmitatē. A q̄ valetudinarij dicunt, q̄ male sani sunt, & frequēter egrotāt. Aliquādo valetudo sanitatē significat, Cic. Sed nūc valetudini tribuamus aliquid. A valeo sit conualeo & conualeco, quod est sanitatem recupero. Item inualeo quod significat robur & firmitatem acquirō. Vnde inualuisse cōsuetudinem, inualuisse mores dicimus, & ab eo valeo videtur deductum, quod significat possum.

Gregorius in pasto. lib. 7. ca. 23.

Admonendi sunt incolumes, ut salutē corporis exerceant ad salutem mentis. Ne si acceptae incolumitatis gratiam ad vsum nequitiae inclinent, dolo deteriores fiant, & ne opportunitatem salutis pro mercede euacuent.

Cicero lib. de Finib. bonorum & malorum.

An id exploratum cuiq̄ potest esse, quomodo se habiturus sit, nō dico ad annū, sed ad vespērā.

Aristote. lib. de Sensu & sensato.

Odorabile in quantum odorabile, non confert ad nutrimentum, sed bene ad sanitatem.

Macander.

Non est valetudo praestantius aliquid in vita.

Idem.

Valetudo & mens, bona in vita duo.

De hac materia habes supra in Infirmitas.

Vanitas graece *vanitas* est et *vanus* d. vanus de quibus supra ubi vacuum.

Vanagloria graece *vanagloria* est et *vanus* d. vanus modo dicit appetitū dignitatis excellētiē, & sic est idē cū superbia, & est vitiiū capitale: quia animus directe mouet ad dignitatē & excellētiā appetēdā. Alio modo dicit appetitū laudis, & sic est filia supbiae, ex s. Fona. 1. Sen. di. 42. q. 2. Vanagloria est voluptas stulte ostentando quae sua non sunt, aut iactando quae minime vera sint, & imprudenter mentiendo: quod sane vitium est summāe stultitiae argumentum.

De hac materia vide supra ubi Inanis gloria.

Vaporatio graece *ἀναθυμίασις* est et *ἀναθυμίασις* vapor dicitur. Est autem vapor, aquae disgregatio, & natura eius humida est & calida, exhalationis autem natura calida & sicca, secundum Arist. lib. 1. Meteororum. Vapor est substantia calida & humida, vi solis ab aqua & aqueoeducta.

De hac materia vide supra in arbore corporis.

Varietas graece *ποικιλία* est et *ποικίλος* d. varius dicitur. Est autē Varietas vel Variatio idē qd diuersitas. Hinc Variabile, i. mutabile. Venit autē varius ā varus, ita & vario verbū, varus em ille proprie dicit, q̄ pedes ob tortos habet. Quare p oborto aliquādo ponitur, Persius: Et nō fallit pede regula Varo. Hinc Varices

Varices illae venae in cruribus, & fere grandiores dicuntur quae frequenter tumide sunt, atq; obortae, a quibus varicosus appellatur, qui tumidiores habet huiusmodi venas. Iuuenalis: Varicosus fiet haruspex.

Paulus ad Corinthios prima, cap. 12.

Vnicuiq; autē datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiae: alij autem sermo scientiae, secundū eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu: alij gratia sanitarum in vno spiritu: alij, operatio virtutum: alij, genera linguarum: alij, interpretatio sermonū. Haec autē omnia operatur vnus atq; idē spiritus, diuidens singulis prout vult.

Idem ad Timoth. secunda, cap. 2.

In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea & fictilia, & quaedam in honorem, quaedam in contumeliā.

Aristoteles Politicorum lib. 1.

Non idem vnicuiq; delectabile est secundum naturam, sed altera alterius.

Cicero lib. 1. de Natura deorum.

Quid inter ipsos homines, nonne & simillimis formis dispares mores, & moribus figura dissimilis. Vale. Max. lib. 6. tit. de uarieta. casu. ca. 11.

Piget Themistoclis adolescentiam attingere, siue patrem aspiciam abdicationis iniungentē notam, siue matrem suspensio sui finire vitā, propter filij turpitudinem coactam, cum omnium postea Graij sanguinis virorum clarissimus extiterit, mediumq; Europē & Asiē, vel spei vel desperationis pignus fuerit. Haec enim salutis suae patronum habuit, illa vadē victoriē assumpsit. L. Apuleius de Asino aureo, lib. 3.

In coetu turbulento variae fuere sententiae.

Paulus Orofius de Ormest. lib. 1.

Assolent humanae mutabilitati omnia sordere praesentia. Terentius Coma. ultima.

Verum est, quot homines tot sententiae.

Horatius Carminum libro 5. Ode 1.

Est ut iuro iur Latius ordinet
Arbusta sulcis, hic generosior
Descendat in campum petitor
Moribus hic meliorq; fama
Contendit, illi turba clientum,
Sit maior. —

Horatius in Arte Poetica.

— Tristia maestum

Vultum uerba decent: iratum, plena minarum:
Ludentem, lasciuia: seuerum, seria dictu.
Formae enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarium habitum, inuat aut impellit ad iram,
Aut humū mœrore graui deducit & angit,
Post effert animi motus interprete lingua.

Idem.

Intererit multum Dauus ne loquatur, an heros,
Maturusue senex, an adhuc florente iuuenta
Feruus, an matrona potens, an sedula nutrix,
Mercator ne uagus, cultor ne uirentis agelli.
Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

Idem.

Aetatis cuiusq; notandi sunt tibi mores,

Mobilibusq; decor naturis dandus & annis.
Imberbis iuuenis tandem custode remoto
Gaudet equis, canibusq; & aprici gramine campi,
Cereus in uitium flecti, monitoribus asper.
Vilium tardus promissor, prodigus aris,
Sublimis, cupidusq; & amata relinquere permix.
Conuersis studiis etas, animusq; iuulil,
Querit opes & amicitias, inferuit honori.
Commisisse cauet quod mox mutare labore.

Idem Sermone. lib. 1. saty. 4.

— Quamuis media erue turba,

Aut ob avaritiam, aut misera ambitione laborat,
Hic nuptiarum insanit amoribus, hic puerorum,
Hunc caput argenti splendor, stupet albius ære,
Hic mutat merces surgenti a sole ad eam, quo
Vespertina tepet regio, quā per mala praecepta
Fertur uti pulvis collectus turbinē, ne quid
Summa deperdat metuens, aut amplet ut rem.

Horatius Sermone. lib. 2. saty. 1.

Castor gaudet equis, quo prognatus eodem
Pugnis, quot capitum uiuant totidem studiorum
Millia. —

Horatius epistolarum lib. 1. episto. 3.

Qua nocere sequar, fugiam quae profore credam.
Romae Tybur amem uentosus, Tybure Roman.

Horat. Epistolarum lib. 1. epist. 19.

Oderunt bilarem tristes, tristesciq; iocosi,
Sedatim celeres, agitem gnauiusq; remissi.
Potores libuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, quāuis
Nocturnos iures te formidare uapores.

Horat. Episto. lib. 2. epist. 2.

Deniq; non omnes eadem mirantur amantiq;
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis
Ille Eioneis sermonibus & sale nigro.
Tres mihi conuiuae prope discentie uidentur,
Poscentes uario multum diuersa palato.
Quid demus quid non dem? remus tu quod iubet alter:
Quod petis id sane est acidiū inuisumq; duobus.

Persius Saty. 5.

Mille hominum species & rerum discolor usus.
Velle suum cuiq; est, nec uoto uiuitur uno.
Dantes paradisi Canti. 11.

O insensata cura de mortali,
Quāto son defestini i syllogismi,
Quei che ti fano in baso bater lali.
Chi dietro ad iura, & chi ad Amphorismi,
Sengiuu, & chi sequendo sacerdotio,
E chi regnat per forza e per sophismi,
E chi rubat, & chi ciuil negotio,
Chi nel diletto de la carne inuolto
Saffaticaua, & chi si daua al otio. id est,
O amens cura mortaliū,
Quāto defestini sunt hi syllogismi,
Qui efficiunt ut infra alas moueas.
Quidam post iura, & quidam post Amphorismata
Ibant, & quidam sequentes sacerdotium,
Nonnulli ut regnarent ui & sophismatibus,
Alij furris, alij ciuili negotio,
Plures rebus Veneris inuoluti
Conabantur, alij indulgebant otio.

Vaticinium græce *μαντήλα*. *ov. d. q. μαντήλα* vaticinor dicitur. Est autem vaticiniū diuinitio futurorum. & dicitur quasi vaticinior. Ita & vates qui vaticinat, dictus quasi vaticinator. Sūt tamen qui velint vates dictos à viendis, hoc est colligendis versibus, vel à vincēdis carminibus. Significat enim vates etiā poetam, qui quidē grāue carmen non fundit sine numinis instinctu. De hac materia vide supra in Diuinitio, Poēta, Sortilegium.

Vbi græce *ὅπου* dicitur. Et est proportio locati ad locum, sec. b. Tho. 3. Sen. dist. 16. q. 3. art. 1.

Vestigal græce *τέλα*. *ov. d. q. τέλα* dicitur. Et est id quod præstatur ex his rebus quæ vendunt. Quid aut differat à tributo, vide supra in tributū. Est etiam vestigal quod soluitur portitori.

Vehelementia græce *ὀρμητικότητα*. *ov. d. q. ὀρμητικός* vehementer dicitur. Est autē vehementia quædam acritudo, dicta à vi & impetu mentis, secundum Gellium.

Velocitas græce *ταχύτης*. *ov. d. q. ταχύνω*. *ov. d. q. ταχύνω* velociter dicitur: cuius comparatiuum velocius. Est autē velocius quod in æquali tempore maius spatium pertransit, vel in minori maius, vel in minori æquale, sec. Arist. lib. 6. Physicor.

Venundo græce *πώλησις* dicitur, unde venditio deducitur. Venditio vero & emptio non solū consistit in datione & acceptione pecuniæ, sed omnium quorū pretiū potest numismate mensurari, secundum b. Tho. 4. Sent. dist. 25. q. 3. art. 3.

Beneficium græce *φάρμακον*. *ov. d. q. φάρμακον* venenum, & φάρμακον *ov. d. q. φάρμακον* veneficus dicitur. Venefici autem dicuntur qui veneno homines extinguunt. Dicuntur etiam venefici, qui malis artibus & fascinationibus ac poculis amatorijs vtuntur. Horū artes veneficia appellant. **Venia** græce *ὁμολογία*. *ov. d. q. ὁμολογία* dicitur. Et est debita pœnæ remissio, secundū senecam li. de clementia. Dicitur autē venia, q. optanti eueniat. Venia aliquando capitur pro indulgentia. Est autem indulgere obsequi, & aliquid delicate cōcedere. Quare indulgentia est mollis & delicata permissio. Terē. Demea nimitū indulges filio. *Matthæus cap. 18.*

Accedēs Petrus ad Iesum, dixit: domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittā ei? vsq. septies? Dixit illi Iesus: Nō dico tibi vsq. septies, sed vsq. septuagesies septies.

Aug. de uerbis domini, tractans illud apost.

Donantes uobismetipsis.

Auditis formam Si septuagesies septies Christus peccata tibi donauit. Si hucusq. ignouit, & ultra negauit, pone & tu limitem, & ulterius nō li ignoscere. *Aug. de Agone Christiano.*

Debet ecclesia catholica correctis & firmatis filiis libenter ignoscere: Cum ipsi Petro personā eius gestant, & eum in mari turbasset, & cū deum carnaliter à passione reuocasset, & cum aurem serui gladio præcidisset, & cum ipsum dominum etiam negasset, & cum in simulationē postea superstitiosam lapsus esset, videamus

veniā esse concessam, eumq. correctum atque firmatum vsque ad dominicæ passionis gloriā peruenisse.

Aug. de uerbis domini tractans illud apost.

Donantes uobismetipsis.

Dicit dominus: Dimitte, & dimittetur tibi. Si ego prior dimisi, dimitte illis postea. Nam si non dimiseris, reuocabo te, & quicquid dimiseram, replicabo tibi.

Aug. de uerbis domini sermone 15.

Dimitte nobis debita nostra, sicut nos dimittimus debitoribus nostris. Ne dicas in lingua, ignosco, & corde differas: nouit enim cum dicas, vocem tuam audit homo, conscientiam tuam deus inspicit. Melius est enim dum non clamas ore, & dimittis in corde, q. blāus ore crudelis in corde. *Aug. sup. Matth. 6. Et dimitte.*

In hac petitione si mentitur, totius orationis nullus est fructus. Pecuniam aliquando repetere conceditur, sed debitam peccatorū petenti veniam, nunq. iuste negatur.

Aug. lib. 2. Confessionum.

Gratiæ tuæ deputo & misericordiæ, q. peccata mea tanq. glaciem soluiſti: gratiæ tuæ deputo, & quæcūq. non feci mala: quæ enim facere nō potui: & omnia mihi dimissa esse fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce non feci.

Hiero. super Matth. lib. 3.

Non vsq. septies, sed vsq. septuagesies septies, i. quadringentis & nonaginta vicibus, vt toties peccanti fratri dimitteret in die, quoties ipse peccare non posset.

Hiero. super illud Mat. 24. Si peccauerit in te frater tuus.

Si peccauerit in nos frater noster, & in qualibet causa nos læserit, dimittendi habemus potestatem, imo necessitatem: quia dominus præcepit, vt debitoribus nostris debita dimittamus. Si autē in deum quis peccauerit, non est nostri arbitrii, vt dicit scriptura: Si autē peccauerit homo in hominē, rogabit pro eo sacerdos: si autē peccauerit in deū, quis rogabit pro eo? Et nos e contrario in dei iniuria benigni sumus, & in nostris contumeliis odia exercemus.

Ibidem super illud. Si non remi. de cord. uel.

O formidolosa sentētia. Si parua fratribus nō dimittimus, magna nobis à deo non dimittunt.

Ambro. lib. 1. de officijs & habet. 23. quæ. 4.

cap. Est iniusta.

Est iniusta misericordia. vide supra in Misericordia.

Grego. lib. 4. Moralium.

Si hoc qd in nos delinquit ex corde non dimittimus, & illud rursus exigit, quod nobis iam per poenitentiam dimissum fuisse gaudebamus.

Ibidem lib. 10.

Apud misericordē iudicē nequaq. sine venia culpa relinquit, cū per feruorē zeli ex eius amore peccat. Sepe nāq. magis hoc doctoribus mirādisq. contingit, quo vt alta charitate feruēt, modū correctionis exaggerent, & lingua aliquid quod non debent, dicant, Quia mentem dilectio

dilectio quantum debet, inflamat, sed verbum prolata contumeliæ tanto citius patitur, quanto ex qua radice prodeat, pensatur.

Isidorus lib. 3. de summo bono.

Multi aliorum uitia cernunt, sua non aspiciunt, & cū ipsi maximis criminibus obnoxij teneantur, peccata minora fratribus non dimittunt.

Ventus græce *ἀνέμος*. *ov. d. q. ἀνέμος* uentoſus dicitur. Est autem uentus impetus aeris in unam partem flantis. uel sic: Ventus est magna multitudo exhalationis calidæ & siccæ motæ lateraliter super terram ad multam distantia, secun. Arist. lib. 3. Meteoror. dicitur autem à uenio. Hinc uentosus, hoc est plenus uento, ut regio uentosa: uel inanis, ut uerba uentosa, oratio uentosa, hoc est sine pondere, sine effectu. Hinc etiam uentositas, hoc est inanis iactantia & uanitas. Hinc etiam uentilare, quod est mouendo uentum captare.

Venustas græce *συνέπνευσις*. *ov. d. q. συνέπνευσις* uenustus dicitur. Et autem uenustus pulchritudo quædam, à qua uenustus pulcher, uenuste pulchre, & uenusto orno. Vnde uenusta oratio est quæ cū gratia quadam ac uenere dicitur.

Verbum græce *λόγος*. *ov. d. q. λόγος* dicitur. & *ῥητιρία*. *ov. d. q. ῥητιρία* uerboſus. Est autem uerbum quod significat tempus, cuius pars extra nihil significat: & est semper eorū quæ prædicantur nota, secundum Aristot. lib. 1. Perihermenias, & tunc à græcis *ῥήμα*. *ov. d. q. ῥήμα* dicitur.

Verbum vocale in nostra lingua impositum est à corporali motu. s. ab aeris uerberatione, sed ad significandū omne quod dicitur, interius uel exterius. Verbum mentis nihil aliud est, quàm cōceptio intellectus, quæ est operatio. i. ipsum intelligere, uel species intellecta, ex b. Thoma 1. Senten. dist. 27. q. 2. ar. 2. & 3. c.

Verecundia græce *αἰδώς*. *ov. d. q. αἰδώς* uerecundor dicitur. Est autem uerecundia timor neglectiōis uel dedecoris, secun. Arist. lib. 4. Ethicorum.

Verecundia est dolor quidam atq. perturbatio ex malis, aut præsenibus, aut futuris, quæ infamiam inferunt proueniens, secundum eundem li. 2. Rhetoricorum.

Verecundia est timor turpitudinis exprobrabilis, & principaliter respicit uituperium, sed respicit culpam consequenter, & hoc dupliciter, s. cessando & celando, ex b. Tho. secūda Secunda, q. 116. ar. 2.

Verecundia à vereor qd est timeo, dicitur. Quid autem ab erubescētia differat, vide supra in Erubescētia.

Ecclesiastici, cap. 7.

Gratia enim uerecundiæ illius super aurum.

Ambro. lib. 2. de officijs.

Pulchra uirtus est uerecundia & suauis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediari loquēdi, ne quid indecorum sermo refoneretur: Speculum enim mētis plerūq. in uerbis re-

fulget, ipsum uocis librat modestia, ne cuiusq. offēdat aurē uox fortior, Deniq. in ipso canendi genere, prima disciplina uerecundia.

Ibidem.

Tacebat in periculis Susanna, & grauius uerecundia quàm uitæ damnum putabat: nec arbitrabatur periculo pudoris tuendam salutem. Soli deo loquebatur, cui poterat casta uerecundia loqui: refugiebat ora intueri uirorū. *Ibidem.*

Est enim uerecundia pudicitie comes, cuius societate castitas ipsa tutior est. Nonne hæc prætulit publicanum, & commendauit eum, qui nec oculos suos audebat ad cœlū leuare? Paulus orationem deferre præcepit cum uerecundia & sobrietate. *Ibidem.*

Verecundia cum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta, tamen adolescenti iuuenilesq. annos maxime decet. Vt artifex in materia commodiore melius operari solet: sic uerecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet, ita tamē, ut etiam ipse non sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis quàm ornatus uel cultus uel expeditus.

Ambro. de morte Abel & Cain.

Erubescere debemus & condemnare peccatum, non defendere: quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulat.

Hiero. ad Pammachium de morte Pauli.

Ingenia liberaliter educata, facilius uerecundia quàm metus superat: & quos tormenta non uincunt, interdum uincit pudor.

Ibidem.

Quicquid pudet dicere, pudeat & cogitare.

Grego. super Ezechielē homilia. 10.

Sicut uerecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum sapiētis est: bonum uero erubescere, fatuitatis est. Qui erubescit mala pœnitendo quæ fecit, ad uitæ libertatē peruenit: qui uero erubescit bona facere, à statu rectitudinis cadit, itaq. ad damnationem tendit, sicut per redemptorem dicitur: Qui erubescit & meos sermones, etc.

Bern. super cant. ser. 87.

Quid amabilius uerecundia adolescente? Quàm pulchra & quàm splēdida gemma morum est uerecundia in uita & uultu adolescentis? quæ uera & minime dubia bonæ spei, nuntia bonæ indolis, uirga disciplinæ, expugnatricis malorū, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientie, famæ custos, uitæ decus, uirtutis sedes, uirtutum primitiæ, naturæ laus, & insigne totius honesti. *Ibidem.*

Verecundia soror est continentie. Nullum æque manifestum est indicium columbinæ simplicitatis: & ideo etiam testis est innocentie, lampas pudicitie mentis iugiter lucens, vt nil in ea turpe uel indecorum residere attentet, quod non illa ilico prodat.

Hugo de institutione nouitiorum.

Hæc dicentibus erubescendū essent, si à facientibus

VERECUNDIA.

tibus præsumpta non fuissent: nunc aut sustineat in audiendo verecundiam, qui voluit in faciendo habere disciplinam.

Seneca epistola. 11.

Bonū in adolescente signum est, cum illi ex alto rubor suffunditur. Magis in iuuenibus apparet, quibus et plus calor est, et tenera frons. Verecundus nihilominus et senes tūgit: quidam autē non magis quam cū erubuerint timendi sunt, quasi omnē verecundiā effuderint.

Idem.

Artifices scenici hoc indicio imitantur verecundiā: Deiciunt vultum, verba submittunt, figunt in terrā oculos et deprimunt, ruborē sibi exprimere non possunt: nec prohibetur hic, nec adicitur. Nil aduersus hanc sapientia proficit: sui iuris est: iniussus venit, iniussus discedit.

Seneca epist. 25.

Nutriendus est pudor: qui quādiu in animo durauerit, aliquis erit bonae spei locus.

Seneca in Prouerb.

Recta ingenia debilitat verecundia, praua confirmat audacia.

Ibidem.

Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor perverba discuitur.

Aristo. lib. 4. Ethicorum.

Verecundia non conuenit omni etati, sed tantum iuuenili.

Ibidem.

Iuuenes verecundos laudamus.

Ibidem.

Senem verecundum nullus laudabit.

Cicero in epistolis.

Sed tamen qui semel fines verecundiā pertransierit, eum bene et grauius oportet esse impudentem:

Homerus in Iliados.

Verecundantium uirorum plures salui interficiuntur.

Idem in Iliados.

Et quae uiros ualde ledit, atque iunat.

Idem in Odyssae.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Verecundia non bona indigente uirum comitatur.

Pythagoras.

Non est cum ea quicquam iniquum.

David psalm. 11.

Diminutae sunt veritates a filiis hominum.

Idem psalm. 24.

Vniuersae viae domini, misericordia et veritas.

Hiero. ad Celantiam.

Mentiri atque iurare lingua tua prorsus ignoret: tantusque in te sit veritatis amor, ut quicquid dixeris, iuratum putes.

Idem super Ezechielem.

Non meretur audire veritatē, qui fraudulenter interrogat.

Grego. lib. 10. Moral.

Bonorum mens quo duriora pro veritate tolerat, eo aeternitatis praemia certius sperat.

Ioan. Chryso. de laudibus Pauli homi. 3.

Talis est conditio falsitatis vel erroris, ut etiā nullo sibi assistente cōfenscat ac defluat. Talis autem ediuerso veritatis status, ut etiā multis impugnantibus suscitetur et crescat.

Idem super Matthaeum.

Non potest eis esse excusatio condemnationis ignorantia veritatis, quibus fuit inueniendi facultas, si fuisset querendi se voluntas. Nam si veritas, salus et vita cognoscendi se dicitur, magis quaeri debet quam pecunia.

Bortius lib. 1. prosa. 4. de philosophi. conso.

Sed si semper mentiens imprudentia rerum merita non potest immutare, nec mihi Socratico decreto fas esse arbitror, vel oculuisse veritates, vel concessisse mendacium.

Idem lib. 3. metro. 1.

Tu quoque falsa tuens bona prius

Incipe colla iugo retrahere,

Vera dehinc animum subierint.

Lacta. Firm. diu. insti. aduersus gentes lib. 1. cap. 1.

Magno et excellenti ingenio viri cum sese doctrinae penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis et priuatis actionibus, ad inquirendam veritatem studiū contulerunt: existimantes multo esse preclarior humanarum diuinarumque rerum inuestigare ac scire rationē, quam aut struendis opibus aut cumulandis honoribus inherere. Quibus rebus quoniam fragiles terraeque sunt, et ad solius corporis pertinent cultum, nemo melior, nemo iustior effici potest. Erant quidem illi veritatis cognitione dignissimi, quā scire tantopere cupiuerunt, atque ita, ut eā rebus omnibus anteponerent. Nam et abiicisse quosdam res familiares suas, et renūciasse vniuersis voluptatibus constat, ut solā nudamque virtutē nudi expeditique sequerentur: tū apud eos virtutis nomen atque autoritas valuit, ut in ea omne summi boni praemium praedicaret. Sed neque adepti sunt id quod volebant, et operam simul atque industriā perdidērunt: quia veritas .i. arcanum summi dei, qui fecit omnia, ingenio ac propriis non potest sensibus comprehendī: alioqui nihil inter deum hominemque distaret, si cōsilia et dispositiōes illius maiestatis aeternae cogitatio assequeretur humana.

Ibidem.

Veritas

VERITAS.

CCXCIII.

Veritas licet possit sine eloquentia defendi, ut est a multis saepe defensa, tamen claritate ac sermone nitore illustranda et quodammodo disseminanda est, ut potētius influat in animos ui sua instructa, et luce orationis ornata.

Idem lib. 2.

Veritas a vulgo solet varijs sermonibus esse dissipata.

Ibidem.

Quid igitur profuit te vidisse veritatem, quam nec defensurus es, nec secuturus?

Ibidem.

Verum autem scire, diuinā sapientiae est.

Lactan. Fir. diu. insti. lib. 6.

Qui veritati studet, abiciat inimicas ac anxias voluptates, quae animum sibi vinciunt: praeferrat vera falsis, aeterna breuib, utilia iucundis. Nihil aspectu gratum sit, nisi quod iuste quod pie fieri uideas, nihil auditu suauē, nisi quod animam meliorem teque reddat.

Cicero lib. 1. de natura deorum in principio.

Quid tam temerarium tamque indignum sapientis grauitate atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorare perceptum sit et cognitū, sine ulla dubitatione defendere.

Ibidem.

Vitam tam facile uera inuenire possim, quam falsa conuincere.

Cicero lib. 2. de diuina.

Ex falsis uerum effici non potest.

Seneca epist. 50.

Veritas simplex oratio est, ideoque illam implicare non oportet.

Seneca de formula uitae.

Cogitatio tua nunquam recedat a uero.

Aristo. lib. 3. metaphysicae.

Dubitationum solutio, est ueritatis inquisitio.

Ibidem.

Veritatem inquirentes sine dubitatione, similes sunt nescientibus quo ire debent.

Ibidem.

Non omne quod uidetur et apparet, hoc uerum est.

Ibidem lib. 1.

Duobus amicis existētib, sanctū est honorare ueritatem.

Ibidem lib. 4.

Verum bonum est et laudabile.

Ibidem.

Verax est laudandus, sed mendax uituperandus.

Ibidem lib. 7.

Non oportet tamen uerum dicere, sed etiā causam falsi assignare.

Idem lib. 1. Peribet.

Circa compositionem et diuisionem est ueritas uel falsitas: igitur nomina et uerba similia sunt sine compositione et diuisione intellectus, ut homo uel albus.

Ibidem.

Nulla affirmatio erit uera, in qua praedicatū uniuersale uniuersaliter sumptum.

Ibidem.

De futuris singularibus. scilicet in materia contingenti, non est determinata ueritas.

Ibidem.

Non est necesse omnes affirmationes uel negationes oppositorū hanc quidem uerā, illam autē falsam.

Aristo. lib. 1. Priorum.

De omni affirmatio uel negatio uera est.

Idem lib. 2.

Ex falsis bene sequitur uerum, sed ex ueris nunquam sequitur falsum, sed semper uerum: nam ex falso uerum, ex uero nil nisi uerum.

Aristo. lib. 1. Posteriorum.

Omne de quo contingit, aut affirmare, aut negare, uerum est, quia est.

Ibidem.

Ex ueris, et non demonstratiue est syllogizare, ex necessarijs autem non, sed demonstratur.

Ibidem.

Ex ueris semper sequitur ipsum uerum.

Porphyrus in uniuersalibus.

Ab eo quod res est, uel non est, oratio dicitur uera uel falsa.

Cicero Tusculanae lib. 3.

Quid enim laboro, nisi ut ueritas in omni quæstione explicetur. Verum dicentibus facile cedā.

Cicero rhetorica nouorum libro 4.

Et qui in sermonibus et conuentu amicorum uerum non dixerit, nunquam eum sibi in concionibus credas a mendacio temperaturum.

Periander.

ἀληθείαν ἔχον, i. ueritatem habet.

Menander.

ὁ γὰρ ἀμάρτυρος, τὸ ἀληθὲς λέγει.

Lingua aberrans uera dicit.

Plautus in Amphitryone.

Miserima isthaec miseria est seruo bono apud herum, qui uerba loquitur, si id uerum uincitur.

Terentius in Andria.

Veritas odium parit.

Ibidem.

Potius mihi uerum dicere, nihil facilius.

Uernus graece ὑερνός. et dicitur. Unde uerna deducitur. Verna enim seruus dicitur ex ancilla nostra in nostris aedibus natus: unde uernaculū appellamus, quicquid in domo et patria nostra natum est: et uernaculam linguam, communē atque uulgarem. Dicitur autē uerna a uere, quoniam tempus ueris ad gerendū maxime est idoneum, et domini ancillarū consuetudinē ueruo tempore habebant.

Uersipellis graece πανόρητος. et dicitur. Hic autē uersipelles dicuntur, qui modo unū modo aliud ostēdunt, et quolibet se fraudulenter commutant. Plau. Uersipellē se facit, quando lubet. Est autem hoc uerbum tractum ab his hominibus qui in lupos uerti, rursusque restitui sibi dicuntur. Vir. His ego saepe lupū fieri, et se cōdere syluis Maerim, saepe aīas imis excire sepulchris.

Uersutia graece πανουργία. et dicitur. Hic autē uersutia dicitur, qui quid sit, uide supra in Afcutia.

Uersutus est cuius celeriter mens uersatur, secū dum Cicero in lib. 3. de Natura deorum.

Uersus graece σῆκος. et dicitur. Est autē uersus aliqui nomen, et significat carmen, a quo diminutiū sit uersiculus: modo ordinē. Virgili. Ille etiā seras in uersum distulit ulmos. Aliquando est aduerbium, et accusatiuum uult, et fere semper post ponitur, ut Italiam uersus. Differt autē uersus a carmine, quia uersus solus est: carmen uero significat modo unum uersum, modo duos, modo plures, etiā totum poema, et dicitur carmen quasi canimen. Est igitur carmen quicquid pedibus continetur. Significat etiam carmen incantationem. Virgil. Carmina uel coelo possunt deducere lunam.

Uestigium graece ἔχρος. et dicitur. Et est proprie impressio pedis. signū quod a pede relinquitur, dicitur.

Idem in *Odyssea*.
 ὅσον κῆρ, ἀλφειᾷ μὲν ἀνδρῶν. Id est,
 Vinum & farinam medullam hominum.

Idem in *Odyssea*.
 οἷον, ὅτ' ἐφ' ὅντιν ἡρώδης πρὸς μὲν ἀείδον
 καὶ τ' ἀπαλὸν γυμνασίου, καὶ τ' ὀρχήστρῳ ἀνῆλθεν
 καὶ τ' ἐν τῇ προβάτῳ ὅπρ' ἔδρ' ἔχον ἀμεινον. Id est,
 Vinum enim iubet

Stolidum faciens, quodq; impulit prudentē ualde canere,
 Et tenerum ridere, & saltare incitauit,
 Et aliquod uerbu emittit fecit, quod nō dictū melius erat

Ex primo Epigrammaton.
 οἷον κῆρ, τὰ ἀδύνα, κῆρ, ἢ πῶς, κῆρ πρὸς ἱερῶν,
 ὁδὸν τὴν πρὸς τῷ ὁδὸν εἰς ἀδύνα. Id est,
 Vinum & balnea, & circa Venere amor,
 Per uelociorem mittit uiam in infernum. Niceratus.
 οἷον τὴν χαρὶν τὴν μὲν πρὸς τῷ πρὸς ἀδύνα
 ὁδὸν τὴν πρὸς τῷ ὁδὸν εἰς ἀδύνα. Id est,
 Vinum sane gratioso magnus est equus poetæ.
 Aquam autem bibens bonum non faceres uerbum.
 De hac materia habes supra ubi Ebrietas.

Virginitas græce παρθενία, s. u. uirginalis dicitur. Est
 autem uirginitas per puram continentiam
 ab omni concubitu immunis, & in carne corru-
 pibili incorruptionis perpetua meditatio, secū-
 dum August. Dicitur autem a virore qui impor-
 tat immunitatem a concupiscentiæ adustione
 circa delectationes venereas, ex b. Tho., secūda
 secundæ q. 152.

Virgo a uiridiori ætate, hoc est ualidore appellata
 est. Virgilius de Pasiphae matre trium filiorū di-
 xit: Ah uirgo infelix quæ te dementia cepit.
 Adulta uirgo aliquando secundū Ouidium inta-
 ctā & rei venereæ expertē significat. Ouid. A iu-
 uene & Cupido credat reddita uirgo? Virgo nūc
 nomen communis generis est, & tam marem q̃
 foeminam significat rei venereæ expertem. A
 uirgo sunt uirginitas, uirgineus, quod est aut
 fuit uirginis. Virginalis, dignus uirgine, uirgun-
 culam ueteres paruam uirginem dixere.

Genesis ca. 24.
 Virginitas enim thesaurus impretiabilis est.
 Paulus I. ad Corint. cap. 7.
 De uirginibus præceptum domini non habeo, cō-
 filium autem do. Ibidem.

Mulier innupta & uirgo cogitat quæ domini sunt,
 ut sit sancta, & corpore & spiritu. Apo. ca. 14.
 Nemo poterat dicere canticum, nisi illa quadra-
 ginta quatuor milia. Ibidem.

Virgines enim sunt, & sequuntur agnū q̃cūq; ierit.
 August. de Bono uirginali super illud: Virgines
 enim sunt, & sequuntur agnū quocūq; ierit.
 Agnū sequi quocūq; ierit, est ipsius uirginitatē
 mentis & corporis imitari. Ibidem.

Gaudia uirginum non sunt eadem, cum nō uirgi-
 nibus quauis Christi, nam sunt alijs alia, sed nul-
 lis talia. Idem epist. 128.

Beatius est in carne imitari uitam angelorum, q̃ ex
 carne augere numerum mortalium. Hæc est vbe-
 rior fecundiorq; felicitas non ventre grauesce-

re, sed mente grandescere, nō laceffere pectore,
 non uisceribus terram, sed orationibus cœlum
 parturire. Idem de Bono coniugali.

Sicut bonum erat quod Martha faciebat. Vide su-
 pra in Castitas. Idem de Continentia uiduali.

In coniugali vinculo, si pudicitia conseruatur, da-
 natio non timeat, sed in uirginali ac uiduali cōti-
 nētia excellentia muneris amplioris expedit, q̃
 expetita & electa & voti debito oblata iam nō
 solum nuptias capessere, sed etiam si non nubāt
 nubere uelle damnable est.

Idem super Psalm. 17.
 Quæ est uirginitas mentis? integra fides, solida
 spes, sincera charitas. Idem super Psalm. 29.

Quid prodest integra caro, mente corrupta? Meli-
 us est humile coniugium, q̃ superba uirginitas.

Hieron. epist. 67.
 Rarus sit ingressus in publicū, nunq̃ causa deerit
 procedenti, si semper cum necesse fuerit, fueris
 profectura. Idem ad Eustochiū epist. 44.

Caue quæso, ne quādo dicat de te deus, uirgo Isra-
 el cecidit, & non est qui resuscitet eam. Euiden-
 ter loquor. Cum omnia possit deus, suscitare nō
 potest uirginem post ruinam, ualet quidem libe-
 rare a poena, sed non coronare corruptam.

Idem & habetur 33. q. 5.
 Hoc solum non dico. Vide supra in Castitas.
 Idem epist. 44.

Si experto creditur, hoc primum moneo, ut spon-
 sa Christi uinum fugiat pro ueneno, hæc aduer-
 sus adolescentiā prima arma sunt dæmonum.

Ibidem.
 Vinū & adolescentia duplex incendium volupta-
 tis, quid oleum flammæ adhiemus? quid ardenti
 corpusculo fomēta igni ministramus? Modera-
 tus cibus & nunquam uenter expletus, sint tibi
 quidiana ieiunia & refectio saturitatem fugiēs.

Hieron. ad Demetriadem epist. 67.
 Sit sermo uirginis prudēs, modestus, & rarus, nō
 tam eloquentia pretiosus q̃ pudore. Mirentur
 omnes te tacente tuam uerecundiam, te loquen-
 te prudentiam. Ibidem.

Nunquam detractio ex uirginis ore procedat.
 Idem in serm. de Assumptione.

Bene angelus ad uirginem mittitur, quia semper
 est angelis cognata uirginitas. Profecto in car-
 ne præter carnem uiuere, non terrena uita est,
 sed cœlestis. Vnde in carne angelicam gloriam
 acquirere maioris est meriti quā habere. Esse
 enim angelum foelicitatis est, esse uero uirginē
 uirtutis, dum hoc obtinere nititur cum gratia,
 quod habet angelus ex natura, utrunq; tamen
 & esse uirginem, & angelum diuini muneris est
 officium, non humanum. Ambro. de Uirginitate.
 Vbiq; in uirginē comes singularum uirtutum est pu-
 dor. Hic non indiuiduus esse debet uirginitatis,
 sine quo non potest esse uirginitas, teritur offi-
 cii pudor, audacia emicat, risus obrepit, mode-
 stia soluitur, dum urbanitas affectatur.

Idem super Lucam cap. 1.
 Trepidare uirginū est, & ad omnes uiri ingressus
 pauere

pauere, omnes uiri affatus uereri. Disce uirgo
 uerborū uicare lasciuiā. Maria etiā tacet in salu-
 tatione angeli Ambro. de Uirginitate.

Virgo quæ Christum requirit, non debet esse uul-
 garis, non in foro, nō in plateis, nō esse uoce que
 rula, gressu lubrica, auditu facilis, uilis aspectu.

Idem lib. de Uiduis.
 Supergreditur uirginitas conditionem naturæ hu-
 manæ, per quam homines angelis assimilantur,
 maior tamē est uictoria uirginumq̃ angelorum.
 Angeli enim sine carne uiuunt, uirgines uero in
 carne triumphant. Idem de Uirginitate.

Claude uas tuum, ne unguentum effluat, claude
 uirginitatem uerecundia loquendi, & abstinē-
 tia gloriandi. Ibidem.

Non est casta quæ metu cogitur, nec honesta quæ
 mercede conducitur. Ibidem.

Quis neget hanc uitam esse de cœlo? quā non fa-
 cile inuenimus in terris, nisi postquam dominus
 in huius corporis membra descendit.

Greg. in glo. super illud Genesis 19. In mon-
 te saluum te fac.

Virginitas altus mons est, ad quā angelus horta-
 tur, sed qui uidet se non posse ascendere, maneat
 in Segor. i. in legitimo matrimonio, quia melius
 est mediocri bono uti, quā per abrupta libidinū
 præcipitari. Phocylides.

παρθενίαν ὅ φησὶ καὶ τῶν ἀνδρῶν θεοὶ καὶ ἄνθρωποι.
 καὶ δὲ μὴ ἀνδρῶν γὰρ μόνον τὸ φησὶν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ
 τῶν ἀνδρῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἀνδρῶν. Id est,
 Uirginem custodias bene clausis thalamis.
 Neq; ipsam usq; ad nuptias ante domū conspici pmites.
 Pulchritudo difficilis custoditu est filiorum parentibus.

Paulus Silentarius.
 καὶ δὲ τὰ παρθενία καὶ τὰ ἀνδρῶν παρθενία ὅτι
 καὶ τὸν ἀνδρῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν ἀνδρῶν ἀνδρῶν.
 ὁμοίαν ἐν τῷ σώματι ἀλλοτρίαν καὶ τὴν καὶ τὴν καὶ τὴν.
 ὅτι βροτῶν ἀντὶ τῶν φησὶ καὶ τὴν καὶ τὴν καὶ τὴν. Id est,
 Pulchri uirginitatis thesauri, sed uirginitas

Vitam perderet utiq; omnibus seruata.
 Idcirco legitime uxorem cape, & aliquem mundo
 Da mortalem pro te, fuge autem adulterium.
 Plautus in Epidi.

Non minus potest pudicitiam quā seruare filiæ
 Ouid. Meta. li. 5. fabu 3.
 — Omnia terrent

Virgineas mentes.
 Idem lib. 15. fab. 2. de Iphigenia.
 Tunc quoq; cura fuit partes uelare tegendas,
 Cum caderet, castiq; decus seruare pudoris.

Idem lib. 14. fab. 16.
 Salue uirginei flos intemperate pudoris.
 Ouid. epist. Oenones ad Pd.
 — Nulla reparabilis arte

Læsa pudicitia est, deperit illa semel.
 Idem epist. Paridis ad Helenam.
 Lis est cum forma magna pudicitia.

Catullus in Epithalamio.
 Ut flos in septis secretis nascitur hortis
 Ignotus pecori nulli contusus aratro.

Quem mulcent auræ, firmat sol, educat inber,
 Multi illum pueri, multæ optauerunt puellæ.

Idem cum tenui captus defloruit ungui,
 Nulli illum pueri, nullæ optauerunt puellæ:
 Sic uirgo diu intacta manet, diu chara suis, sed
 Cum castum ami sit polluto corpore florem,
 Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Horat. Carm. li. 3. Ode 27.
 Leuis una mors est
 Uirginum culpe.

Francisc. Petrar. Soneto 224.
 Chara la uita, & doppio lei mi pare
 Vera honesta, chen bella dona sia.
 Lordine volgi, e non fur madre mia,
 Senza honesta mhai cosse belle o chare.

Et qual si lascia dal suo honor prauare,
 Ne donna e piu, ne uiua, & se qual pria
 Appare in iusta, & tal uita aspra & ria
 Via piu che morte, & di piu pene amare.

Ne di Lucretia mi marauigliai,
 Se non come a morit se bisognasse
 Ferro, & non basse il dolo solo.
 Vengan quanti philosophi fur mai
 A dir dicio, tute lor vie sien basse

Et que stuna vedrem alzar si al uolo. Id est,
 Chara uita est, & post eam mihi uidetur
 Vera honestas, quæ in pulchra foemina sit.
 Ordinem uolue, & non fuerunt mater mea,
 Sine honestate unq; res pulchra & grata.

Et que patitur ut suo honore priuetur,
 Nec foemina est, amplius, nec iua, & si qualis prius
 Videatur in uultu, & talis uita aspera est & mala
 Multo amplius q̃ mors, & poenis plurimis amarior.

Nec de Lucretia miratus sum
 Nisi quod moriendo indigni set
 Ferro, & non suffocet dolor solus.
 Veniant quot philosophi unq; fuerunt,
 Et de hac re disserant, omnes eorū rationes fiet inuulidæ.

Et hanc unam uidebimus se sursum ferre.
 Idem Triumpho mortis li. 1.
 Poche eran per che e rara uera gloria

Virilitas græce ἀνδρεία, s. u. uirilis dicitur. Est autē uirililas idem quod
 fiducia, ideo est pars potentialis fortitudi-
 nis, secundum b. Thom. secunda secundæ q. 128.

de q̃ uidere potes supra in arbore fortitudinis.
 A uir uenit uirililis, fortis, magnanimis, ita & uira-
 go mulier fortis, q̃ uirio similis sit, & græce ἀνδρεία
 uirgo, s. u. dicitur. Iob cap. 37.

Viri perfectæ uitæ homines memorantur.
 Paulus I. ad Corint. cap. 11.
 Vir caput est mulieris. Ibidem II. ca. 13.
 Quādo factus sum uir, euacuauī quæ erāt paruuli

August. li. 3. sermonum sermone 15.
 Vir enim dicit a uirtute, eo q̃ libidines uincere de-
 bet. Gre. Mora. li. 2. 6. super illud Iob 23.
 De ciuitatibus fecerunt uiros gemere.

Virisunt qui perfectis gressibus per uia dei nō flu-
 xe, & eneruiter currunt, sed uiriliter.
 Idem 38. super illud Iob. Accingere sicut
 uir lumbos tuos.

Scriptura sacra uiros uocare cōsueuit, qui uias do-
 mini fortibus & nō dissolutis gressibus sequūt.
 CC 2 Gre.

Greg. Mor. 28. Super illud Prouerbio. Qui
ad uos cla.

Ego nō feciminis, sed uiris loquor, quia hi qui fluxa mente sunt uerba mea percipere nequaquā possunt. Carnalis em voluptas, & foeminea molities, aut fluxa leuitas, & desidia otiositas ef-foeminant. *Lactan. Fir. li. 6. ca. 4. Diu. insti.*

Bonus vir non audeat quicquā cogitare aut facere, quod non audeat praedicare. Semper ita uiuamus, ut rationem nobis reddendā arbitremur. *Seneca epistola 77.*

Ergo in homine quocumq; nihil pertinet ad rē quārum arēt, quantum fecerēt, q̄ multis salutē, q̄ pretioso incumbat lecto, quā placido poculo bibat, sed quā bonus sit. Bonus autē est, si ratio explicita & recta est, & ad naturae suae voluntatē accommodata. Hāc vocat virtus, hāc est honestū & vnicū hominis bonū, nam cū sola ratio perficiat hominē, sola ratio perfecta beatū facit, hāc autem vnū bonū est, quo vno, beatus efficitur. *f. virtus. Idem li. de Beneficijs.*

Vir bonus non potest nō facere quod facit, nō est enim bonus nisi fecerit.

Arist. li. 3. Ethicor.

Bonus singula cum ratione iudicat.

Ciceroli. Officiorum.

Est igitur vlla restant, aut cōmodum tam expectandum, ut viri boni nomen & splendorē amittas? *Idem li. ult. Tusc. q.*

Iam vero qui potest vir bonus nō ad id quod laudabile sit omnia referre quae agit, quaeq; sentit? Refert autem anima ad beate viuendū. Beata ergo vita laudabilis, nec quicquā sine virtute laudabile. Beata igitur vita virtute conficitur.

Lucius Apule. de Deo Socratis.

Nihil est enim deo similis & gratius, quā vir animo perfecto bonus, qui tam hominibus ceteris antecellit, quā ipse a dijs immortalibus distat.

Horatius Epist. li. 1. epistola 17.

— Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges iurāq; seruat.

Quo multa magnāq; secantur iudice lites.

Quo res p̄sonore, & quo causae teste tenentur.

Virtus graece ἀρετή, id est animi habitus naturae modo ratione consentaneus. Habetq; quatuor partes, prudentiam, iustitiam, temperantiam & fortitudinem. De quibus omnibus vide locis suis.

Virtus est affectio animi constans conueniensq; laudabilis efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vilitate laudabilis, secundum Ciceronem, in Rhetori.

Virtus est mediocritas duorum vitiōrum, alterius secundum excessum alterius secundum defectū secundum Arist. li. 2. Ethic.

Virtus est habitus electius in mediocritate consistens, quo ad nos ratione terminata, & ut sapiēs terminaret, secundū eundem. *Ibidem.*

Virtus ex viro appellata est, viri autē proprie maxime est fortitudo, secundū Cic. Tusc. qu.

Vir dicit eo quod maior vis est in eo q̄ in foemina,

& hinc virtus nomen accepit, secundū Lactant. Firm. de Opificio dei.

Virtus est perferendorū malorū fortis atq; inuicta patientia. & quoniam fortitudo ceteris omnibus virtutibus excellit, factū est ut omnes recte animi affectiones virtutes appellerent, & sic quicquid vitio contrarium est virtus dicitur, diffiniturq; Virtus est affectio animi ut supra.

Prouerborum ca. 3.

Noli prohibere benefacere eū qui potest. Si vales, & ipse bene fac.

Ecclesiastes ca. 3.

Et cognoui q̄ nō esset melius, nisi latari, & facere bene in vita sua. *Sapientiae ca. 3.*

Bonorū enim laborum gloriosus est fructus.

Paulus II. ad Corin. ca. 1.

Nā gloria nostra hāc est testimoniū cōscientiae nostrae.

Idem ad Galatas ca. 5.

Fructus autē spiritus est charitas, gaudiū, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

Idem I. ad Timoth. ca. 16.

Sectate vero iustitiā, pietatē, fidem, charitatē, patientiā, mansuetudinem.

Ibidem cap. 2.

Iuuenilia autē desideria fuge, sectare vero iustitiā, fidē, charitatē & pacē, cū his qui inuocant dominū de corde puro.

Petrus II. cap. 1.

Fugientes eius qui mundo est concupiscentiae corruptionem, vos autē curā omnem subinferentes ministrare in fide vestra virtutē, in virtute autē scientiā, in scientia autē abstinentiā, in abstinentia autē patientiā, in patientia autē pietatem, in pietate autē amorē fraternitatis, in amore autē fraternitatis charitatē. Hāc enim si vobiscū assint & superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituēt in nomine domini nostri Iesu Christi cognitione.

Ioannes epist. 3. ca. 1.

Qui bene facit, ex deo est, qui male facit, nō videt deum.

Aug. in epist. ad Macedonium.

In hac vita virtus non est, nisi diligere quod diligendum est. Id diligere prudentia est, nullis inde auerti molestijs, fortitudo, nullis illecebris temperantia est, nulla superbia, iustitia est.

Aug. de Libero arbit. li. 2. ca. 2.

Bona magna sunt virtutes, quibus ratione viuūt. Minima sunt quorūlibet corporū species, quibus recte viuipoteat. Media sunt potentiae animi, sine quibus recte viuipoteat. Virtutib; nemo male vitur. Ceteris autē bonis, i. medijs & minimis non solū bene, sed etiā male quisq; vitur. Et ideo virtutibus nemo male vitur, quia opus virtutis est bonus vsus illorū, quibus bene & non male vitur possumus. Nemo autem bene vitendo male vitur.

Aug. de Ciuitate dei li. 4.

Non est vera virtus nisi quae ad eū finem tendit, ubi est bonum hominis quo melius non est. Vnde virtuosus homo respetere non debet.

Ambr. & habetur 32. q. 1. Cum renuntiat.

Cum renuntiat improbitati, affiscitur virtus. Egressus enim malitiae, virtutis operatur ingressum, eodemq; studio quo crimen excluditur, innocentia copulatur.

Boetius

Boetius de Consolatione philosophi. li. 4. prosa 1.

Nam imperante flore teq; nequitia, virtus non solum praemijs caret, verum etiam sceleratorum pedibus subiecta calcatur, & in locum facinorae supplicia luit, quae fieri in regno scientis omnia, potentis omnia, sed bona tantummodo volentis dei, nemo satis potest, nec admirari, nec cōqueri. Tum illa: Et esset inquit infiniti stuporis, omnibusq; horribilibus monstris, sicuti uel estimas, in tanti ueluti patris fam. dispositissima domo vilia vasa colerentur, pretiosa sordescerent. Sed non ita est: Nam si ea quae paulo ante cōclusa sunt, in clusa seruantur, ipso de cuius nunc regno loquimur, auctore cognosces, semper quidem potentes bonos esse, malos vero abiectos semper atq; imbecillos, nec sine poena vnq; esse vitia, nec sine praemio virtutes: bonis foelicia, malis semper infortunata contingere.

Lactan. Firm. Diuina insti. li. 1. ca. 1.

Virtus enim colenda est, non imago virtutis, & colenda non est sacrificio aliquo thure aut precatione solenni, sed voluntate sola atq; proposito.

Ibidem.

Nam quid est aliud colere virtutem, nisi eam comprehendere animo aut tenere.

Ibidem.

Qui enim sic virtutes colunt, ut umbras & imagines virtutū consecrēt, ea ipsa quae vera sunt, tenere non possunt.

Idem lib. 3.

Seneca quoq; nullum esse aliud virtutis praemium quam immortalitatem fatetur. Laudans virtutē in eo libro quē de Immatur amore conscripsit. Vna inquit res est virtus, quae nos immortalitate donare possit, & pares dijs facere. Sed & Stoici quos secutus est, negant sine virtute effici posse quemquam beatum. Ergo virtutis praemium beata vita est, si virtus ut recte dictum est, beatam vitam facit, non est igitur (ut aiunt philosophi) propter seipsam virtus expetenda, sed propter vitam beatam quae virtutem necessario sequit. Quod argumentū docere eos potuit, in quo esset summum bonum.

Idem lib. 3.

Virtutem Stoici dicunt, quae sola efficiat vitam beatam, nihil potest verius dici.

Ibidem.

Nullus igitur ex virtute fructus est, ubi virtus mortalis est & caduca. Itaq; umbram quandam virtutis videbant, ipsam virtutem non videbant.

Idem lib. 6. ca. 5.

Virtus est iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrenare.

Ibidem.

Omne igitur virtutis officiū est, non peccare, quo profecto fungi non potest, qui deū nescit. Quoniam ignoratio eius a quo bona oriūtur, imprudētē impingat in vitia, necesse est. Itaq; ut breuius & significantius vtriusq; rei summa officia determinem, scientia est deum noscere, virtutes colere, in illo sapiētia, in hoc iustitia continetur.

Idem li. 6. ca. 4.

Vna est igitur virtus, ac bonorum vita, quae fert non in Elysios campos ut poetae loquunt, sed ad ipsam mundi arcem. At laeta malorum Exercet poenas, & ad impia tartara mittit.

Idem li. 8. cap. 1.

Nemo virtuti fauet nisi qui potest. Sequi autem facile non est omnibus. Hi possunt quos paupertas, & rerum indigētia exercuit, & capaces virtutis efficit. Nam si virtus est tolerantia malorū, non capiunt ergo virtutem, qui semper in bonis fuerūt, quia mala nec experti sunt, nec ferre possunt assuetudine ac desiderio bonorum quae sola nouerunt. Eo fit ut pauperes & humiles deo credant facilius, quia sunt expediti, imo non cātenati & compediti seruitutē ad vultum domine cupiditatis quae illos inextricabilibus vinculis irretiuit. Nec possunt cōclū aspīgere, qm̄ mensērum in terram prona humiq; defixa est. Virtutis autem via non capit magna onera gestantes. Angustus est trames, per quem iustitia hominē deducit in cōelum. Hunc tenere non potest, nisi qui fuerit expeditus ac nudus. Nā isti locupletes multis ingentibus sarcinis onerati per viam mortis incedunt quae latissima est, quoniam late perditio dominatur, ad iusticiam praecipit quaeq; nos dei magisterio de virtute ac ueritate differim, quibus si repugnare audebūt, hostes se necesse est uirtutis iustitiaeq; fateantur.

Seneca epist. 89.

Superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus.

Idem epistola 88.

Virtus extollit hominē, & super astra mortales collocat. Nec ea quae bona aut mala vocantur, aut cupit nimis, aut expauescit.

Idem epistola 110.

Omnibus enim natura dedit fundamēta semēq; virtutum.

Idem epist. 112.

Quae est enim virtus superuacua contemnere?

Idem epistola 75.

Virtus regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; dispensat, officia modo arcto sine circūdat paupertatis, exilij, orbitatis. Non tamen minor est si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico, ex spatio rure in angustas domos vel angulos coit.

Idem epist. 67.

Errare mihi videtur qui dixit: Gratiore pulchro veniens in corpore virtus adiutat. Non enim villo honestamento eget. Ipsa magnum sui est decus, & corpus suum consecrat. Potest ex casa vir magnus exire, ex deformi humiliq; corpusculo formosus animus, & liber & magnus.

Seneca Tragædia 9.

Pulchrum eminare est inter illustres viros, cōsulere patrie, feracē de abstinerē, tempusq; irae dare. Orbi quietem, seculo pacē suo, hāc est summa uirtus, petitur hac cōclū iua.

Ibidem.

Sed locum habet uirtus inter astra.

Ibidem.

Nunquam Stygias fertur ad undas

Inclya uirtus.

Ibidem.

Vinite fortes ne Lethaeos seu per amnes

Vos fata trahent, sed cum summas exiget horas

Consumpta dies, iter ad superos gloria pandet.

CC 3 Ari

Arist. li. 2. Ethicorum.

Circa voluptates & tristitias est moralis virtus.

Ibidem.

Circa difficultas ars semper fit & virtus.

Ibidem.

Virtus non est passio, quia secundum passionem nec laudamur, nec vituperamur.

Ibidem.

Virtus non est potentia, quia potentes per naturam sumus, boni autem & mali non sumus per naturam.

Ibidem.

Virtus est habitus qui habentem perficit, & opus eius bonum reddit.

Ibidem.

Omnia aut vel rei vel virtuti consonant.

Ibidem.

Omnis virtus consistit in medio.

Ibidem.

Virtus certior est & melior omnis arte.

Ibi. li. 3.

Melius est mori quam facere contra bonum virtutis.

Idem li. 4. Ethicorum.

Virtuosus bene vitur quibuscumque.

Ibidem.

Virtuti perfectae non fit condignus honor.

Ibidem.

Maior virtus est bona operari, quam turpia non operari.

Ibidem.

Optimus est qui non solum vitur virtute ad se, sed ad alios.

Idem li. 5.

Habes unam virtutem, habet omnes.

Ibi. li. 7.

Homines dii dicuntur fieri, propter virtutum excellentiam.

Idem li. 3. Politicorum.

Oportet bonam civitatem de virtute esse sollicitam.

Ibidem.

Virtuosum melius est principari, quam multos alios.

Idem li. 7. Physicorum.

Virtus est dispositio perfecti ad optimum.

Ibidem.

Unumquodque iuc perfectum est, cum attingit propriam virtutem.

Comenae. super 7.

Virtus est quaedam perfectio.

Idem super li. 8.

Sapiens naturaliter est virtuosus.

Arist. li. 1. de Caelo & mundo.

Virtus activa terminatur ad maximum, passiva vero ad minimum.

Idem li. de sensu & sensato.

Operatio non est sine virtute.

Idem li. 1. Ethic.

In fortunatis virtus refulget.

Ibidem.

Sicut vna hirundo non facit ver, nec vna calida dies, nec modicum tempus facit aestate, nec vna virtus virtuosum hominem facit: sic nec vna dies, nec modicum tempus facit hominem foelicem.

Ciceroli. de Amicitia.

Qui autem summum bonum in virtute ponit, preclare illi quidem. Hec ipsa virtus amicitiam gignit & continet, quae sine virtute esse non potest.

Ibidem.

Virtute enim ipsa non tam multi praediti esse quam videri volunt, hos delectat assentatio.

Ibidem.

Nihil virtuti amabilius, nihil est quod magis alliciat ad amandum, quippe cum propter virtutem & probitatem, & eos quos nunquam vidimus quodammodo diligamus.

Ibidem.

Illique sunt audiendi, qui uirtutem duram & quasire ferream quandam esse volunt.

Ibidem.

Quid est enim tam absurdum quam latari multis rebus inanibus, ut gloria, honore, & edificatione, vestitu, cultuque corporis, Animo autem virtute pra-

dito, eo vel qui amare, vel (ut ita dicam) redamare possit, non admodum delectari.

Ibidem.

Fructus enim ingenij & virtutis onusque praestantissimum maxime accipitur, cum in proximum quicque transfertur.

Ibidem.

Sine virtute nec amicitiam nec ullam rem expectandam consequi possumus.

Ibidem.

Maxima culpa est in eo, qui & virtutem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur.

Ibidem.

Omnino est amans sui virtus. Optime enim seipsa nouit, quamque amabilis sit se intelligit.

Ibidem.

Vos hortor, ut ita virtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest, ut ea excepta nihil amicitia praestabilius putetis.

Cice. de Senectute.

sed mihi ne diuturnum quicquam videtur, in quo est aliquid extremum, cum enim aduenit id, tum illud quod praeterijt effluxit, tantum remanet id quod virtute & recte factis consecutus sis.

Ibidem.

Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoria sui teneremus.

Ciceroli 2. Tuscul. quest.

Scis igitur si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellectilem saluam, virtutem autem si vnam amiseris (& si amitti non potest virtus) sed si vnam confessus fueris te non habere, nullam te habiturum.

Ibidem li. 5.

Et si hoc quidem commune est virtutum, Omnes enim inter se nexae & iugatae sunt.

Ibidem li. 4.

Pleraque enim quaestiones quae ad vitam moresque pertinent, a virtutis fonte ducuntur. Quando igitur virtus est affectio animi constans conueniensque, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sponte separata etiam utilitate laudabilis, ex ea proficiunt honeste uoluptates, sententiae, actiones, omnisque recta ratio, quamquam uirtus breuissime recta ratio dici potest. Huic igitur uirtuti contraria est uitiolitas.

Ibidem li. ultim.

Illa enim si modo ulla est uirtus, omnia quae cadere in hominem possunt, subter se habet, eaque despiciens, casus contemnit humanos, culpaque omni carēs, praeter seipsam nihil censeat ad se pertinere.

Ibidem.

At nos uirtutem semper liberam uolumus, semper inuictam, quae nisi ita est, sublata uirtus est. At qui si in uirtute satis est praesidium ad bene uiuendum, satis est etiam ad beate, satis enim certe est in uirtute, ut fortiter uiuamus. si fortiter etiam ut magno animo. Et quidem ut nulla re unquam terreamur, semperque sumus inuicti, sequitur ut nihil poeniteat, nihil desit, nihil obstat, ergo omnia profluenter, absolute, prospere, igitur beate: satis autem ad fortiter uiuendum uirtus potest, satis ergo etiam ad beate: etenim ut stulticia, & si adepta est quod concupiuit, nunquam se tamē satis consecuta putat: sic sapientia semper eo contenta est,

est,

est, quod adest neque enim unquam sui poenitet.

Cicero Rhetorica, ueterum lib. 1.

Qui uirtutem habet, is nullius rei ad bene uiuendum indiget.

Ibidem.

Saepe uirtus ex magnificentia in quo grauitas & auctoritas est, plus proficit ad misericordiam commouendam, quam humilitas & obsecratio.

Ibidem li. 2.

Praemia uirtutis & officia sancta & casta esse oportet, neque ea aut cum improbis communicare, aut in mediocribus hominibus promulgari.

Cicero Rhetorica, honorum lib. 3.

Nemo erit qui censeat a uirtute recedendum esse.

Ibidem.

Nulla utilior res est incolumitate: uirtutibus uti nemo potest, qui suas rationes in tuto non collocauit.

Ibidem.

Virtus nullo tempore relinquenda est.

Idem li. 4.

Difficile est primum uirtutes reuereri: qui semper secunda fortuna sic usus: liber is existimandus est, qui nulli turpitudini seruit.

Ibidem.

Omnes bene uiuendi rationes in uirtute sunt collocandae, propterea quod sola uirtus in sua potestate est. Omnia praeter eam subiecta sunt fortunae dominationi.

Ibidem.

Et non multum potest obesse fortuna, qui sibi firmitus in uirtute quam in casu praesidium collocauit. Nam si qui spei non multum collocarit in casu, quid est quod ei magnope casus obesse possit.

Ibidem.

Diuitias sine diuitum esse, tu uero uirtutem praefere diuitijs: nam si uoles uirtutem cum diuitijs comparare, vix satis idoneae tibi videbuntur diuitijs quae uirtutis pedissequae sint.

Cicero in Paradoxis.

Contentum uero suis rebus esse, maxime sunt certissimaeque diuitiae. Etenim isti callidiores aestimatores praeata & areas quasdam magno aestimant, quod ei generi possessionum minime quam noceripoti. Quanti est aestimanda uirtus? quae nec eripi nec surripi potest, neque naufragio neque incendio amittitur, nec tempestatu, nec temporum permutatione mutatur. Quae praediti qui sunt, soli sunt diuites, soli enim possident res & fructuosas & sempiternas, soli quod est proprium diuitiarum in aeternum sunt rebus suis.

Ibidem.

Quod honestum & cum uirtute est, id solum optinor bonum.

Ibidem.

In quo uirtus sit, ei nihil deesse ad beate uiuendum puto.

Ibidem.

Nescis insane quantas vires habeat uirtus, nomen tantum uirtutis usurpas, quid ipsa valeat ignoras.

Cicero lib. 1. de natura deorum.

Beatus autem esse sine uirtute nemo potest.

Ibidem.

Nihil est enim uirtute amabilius, quam qui adeptus erit ubiqueque erit gremium, a nobis diligetur.

Salustius in Catilinario.

Virtus, clara aeternaque habetur.

Ibidem.

Qui homines arant, nauigant, aedificant, uirtuti

omnia parent. Salustius in Catilinario.

Vbi diuitiae honori sunt, & eas gloria, imperium, potentia sequitur: hebescere uirtus, paupertas probro haberi, innocentia pro maleuolentia duci incipit.

Aul. Gellius noct. att. lib. 17.

Ibidem absurdum est vna sola uirtute vitam fieri beatam dicere, quoniam cum uirtus abest, beata esse uita nunquam potest.

Aulus Gellius ibidem.

Virtus autem (ut isti dicunt) non accessio neque supplementum, sed sola ipsa uita beatae instar est: & propterea vitam beatam ipsa sola vna cum adest, facit.

Valerius Maximus lib. 2.

Facilior uirtutis ad luxuriam, quam luxuriae ad uirtutem transitus est.

Ibidem.

Virtutis uberrimum alimentum est honor.

Ibidem.

Eneruos animos odisse uirtus solet.

Valerius Maximus lib. 5.

Magno ubique pretio uirtus aestimatur.

Ibidem.

Apud antiquos maiorum effigies in prima parte sedium poni solebant, idcirco ut eorum uirtutes posteris, non solum legerent, sed etiam imitarentur.

Ibidem.

Eleuet aliquis praemia uirtutis, cum animaduertat fortes viros foelicis sepeliri quam ignauos.

Valerius Maximus li. 5.

Nihil est igitur excepta uirtute quod mortali manu & animo immortalis quaezari possit.

Val. Maxi. lib. 7. ti. Sapienter dicta aut facta.

Bias autem cum patriam eius Pirenem hostes inuasissent, & oēs bona sua exportarent, interrogatus quid ita nihil ex bonis suis secum ferret. Ego vero, inquit, bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris, non oculis uisenda, sed aestimanda animo, quae in domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus la-

befectari queunt, & ut manentibus praesto sunt, fugientes non deserunt.

Ibidem.

Vnicuique filiae pater Themistocle consulebat, uirtutem pauperi ornato an locupletiarum pbato collocaret. Cui is: malo inquit uirum pecunia, quam pecuniam uiro indigentem: quod dicto stultum monuit, ut generum potius quam diuitias generi legeret.

Iulius Caesar lib. 7.

Laudis cupiditas & timor ignominiae ad uirtutem excitant.

Isocrates ad Demonicum sermo. admoni.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

Virtus autem in seipso habet suam utilitatem, non in alio. Quod si quis uirtutem non habet, non habet suam utilitatem. Id est.

Virtuti nulla possessio uenerabilior neque firmiter est.

Hesiodus.

μήτε σὸ γὰρ ἄνθρωπος φροντίζει ἐλευθέρῳ
 πῶς γὰρ ὕπ' ἀσφαλείᾳ βίῃ παλαίεται θυρεῖς,
 τῇ καὶ τῇ δοκίμῳ ἀντιμικαλόμενος.
 ἢ εἰ ἀρετῇ, σφιδρόντι, καὶ ἀεὶ ῥιπὸν, ἢ ἐπὶ μόνῃ
 κῆρυκα θρασυαλῶς ποταπὴν βίβον. Id est,
 Neq; diu tuis fortune eleueris impetu,
 Neq; tuam flectat cura animi libertatem.
 Omnis enim sub instabilibus uita subijcitur auris,
 Huc & illuc frequenter exagitata.
 Virtus autem firmum quid & immutabile, in qua sola
 Vndas audacter transfeas uite.
 Plautus in Amphitryone.
 Virtute dixit uos uictores innuere, non ambitione, neq; per-
 fidia, quo minus eadem histrioni sit lex, quæ summo uiro.
 Virtute ambire oportet, non fauoribus. Ibidem.
 Sæ hæbet fautorum semper quæ recte facit, scilicet illis fi-
 des est, quibus est ea res in manu. Ibidem.
 Virtus præmium est optimam, uirtus omnibus Rebus ante-
 it, profecto libertas, salus, uita, Res, parentes, patria & p-
 gnati tutantur & seruantur. Virtus in se omnia habet,
 omnia a sunt bona, quem penes est uirtus.
 Plautus in duobus captiuis.
 Qui p uirtutē peritat, non interit. Plaut. in Trinummio.
 Vt bene uiuitur, diu uiuitur. Virgil. Aeneid. lib. 3.
 Ecquæ tum puero est amissæ cura parentis?
 Ecquid in antiquam uirtutem animosq; uiriles
 Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector?
 Virgilius Aeneidos lib. 5.
 Grator & pulchro ueniens in corpore uirtus
 Adiuuat. Ibidem.
 Tum pudor incendit uires, & conscia uirtus. Ibidem.
 Exigua numero, sed bello uiuida uirtus. Ibidem.
 Hi proprium decus & partem indignantur honorem
 Nil teneant, uitamq; uolunt pro laude pacisci.
 Hos successus alit, possunt quia posse uidentur.
 Idem lib. 6.
 — Pauci quos æquus amauit
 Iuppiter, aut ardens cuxcit ad æthera uirtus
 Dijs geniti potuere. Ibidem.
 Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis.
 Virgilius Aeneidos lib. 10.
 Nunc prece, nunc dictis, uirtutem accendit amaris.
 Ibidem.
 Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
 Omnibus est uite, sed famam extendere factis
 Hoc uirtutis opus. Ibidem.
 — Aestuât ingens
 Imo in corde pudor, mixtoq; in sania luctu
 Et furis agitatus amor, & conscia uirtus.
 Virgilius Aeneidos lib. 12.
 Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
 Fortunam ex alijs, nunc te mea dextera bello
 Defension dabit, & magna inter præmia ducet.
 Ouidius Metamorpho. lib. 6. fabu. 6.
 — Grande doloris
 Ingenium est, miserisq; uenit solertia rebus.
 Ouidius Metamor. lib. 10. fabu. 11.
 Nec uirtus citra genus est, Ibidem fabu. 12.
 Sed stat monitis contraria uirtus.
 Idem lib. 12. fabu. 6.
 Iam timor ille Phrygum decus & tutela Pelasgi

Nominis Acacides, caput in superabile bello
Arserat, armarat deus idem idemq; cremarat.
Iam cinis est, & tan magno restat Achille
Nescio quid, parum quod non bene cōpleat urnam.
At uicit totum quæ gloria compleat orbem
Hæc illi mensura uiro respondet, & hæc est
Par tibi Pelide, nec inania tartara sentit.
Ouidius lib. 13. fabula. 1. uerba sunt Vlyxis con-
tra Aiacein.
- Tibi dextera bello
Vtilis, ingenium est, quod eget moderamine nostro.
Tu uires sine mente geris, mihi cura futuri est:
Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes
Nos animo, quantoque ratem qui temperat anteit
Remigis officium, quanto dux milite maior,
Tantum ego te supero.
Idem lib. 14. fabula. 4.
Inuia uirtuti nulla est uia.
Ibidem in fine lib.
Iamq; opus exegi, quod nec Louis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere uetustas.
Cum uolet illa dies, quæ nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat æui,
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenq; erit indelebile nostrum.
Quæq; uolet domitis Romana potentia terris
Ore legar populi, perq; omnia secula fama,
Si quid habent ueri natum præ sagia, iuuam.
Ouidius Trist. lib. 3. Elegia. 11.
Subruere est arces, & stantiam cœnia uirtus,
Quilibet ignauæ præcipitata premunt.
Ouidius Tristium lib. 4. Elegia 3.
Hæctora quis nosset, fœlix si Troia fuisset
Publica uirtutis per mala ficta uia est.
Ars tua Tiphys iacet, si non sit in æquore fluctus,
Si ualeant homines, ars tua Phœbe nacet.
Quæ latet, inq; bonis cœsat, non cognita rebus
Apparet uirtus arguiturq; malis:
Dat tibi nostra locum tituli fortuna, caputq;
Conspicuum, pietas quo tua tollat, habet.
Ouidius Tristium lib. 5. Eleg. 6.
Scilicet aduersis probitas exercita rebus
Tristi materia tempore laudis habet.
Si nihil infesti durus uidisset Vlyxes,
Penelope fœlix, sed sine laude foret.
Victor Echionias si uir penetrasset in arces,
For sitan Euadnen uix sua nosset humus
Cum Pelia genitæ, tot sint, cur cognita nobis?
Necpe sentis misero nupta quod alia uiro.
Effice ut Iliacas tangat prior alter harenas,
Laodamianihil cur referatur erit.
Ouidius Tristium lib. 4. Elegia ult.
Si quid habent igitur uatum præ sagia ueri
Protinus ut moriar, non ero terra tuus.
Sue fauore tuli, siue hanc ego carmine famam,
Iure tibi grates candide lector ago.
Ouidius de Pontolib. 1. Elegia 10.
Simodo non census, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit.
Ouidius de Ponto lib. 2. Elegia 2.
Difficile

Difficile

Difficile est fateor, sed tendit in ardua uirtus,
Et talis meriti gratia maior erit.
Idem lib. 3. Elegia 2.
Corpora debentur mœstis ex angustia bustis,
Effugiant structos nomen, honorq; rogos.
Occidit & Theseus, & qui comitauit Orestem:
Sed tamen in laudes uiuit uterq; suas.
Vos etiam ferri laudabunt sepe nepotes,
Claraq; erit scriptis gloria uestra meis.
Ouidius de Ponto li. 4. Elegia 2.
Excitat auditor studium, laudatq; uirtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.
Ouidius Fastorum lib. 2.
Fraude perit uirtus.
Horatius car. lib. 1. Ode. 22.
Integer uita scelerisq; purus
Non eget Mauri iaculis, nec arcu
Nec uenentis grauiada sagittis
Fusce pharetra.
Sive per Sirtes iter astuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasiam, uel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namq; me sylua lupus in Sabina
Dianæcam canto Lalagen, & uultra
Terminum curis uagor expeditus
Fugit inermem.
Horatius lib. 2. car. Ode 13.
Non ebur neq; aureum
Mea renidet in domo lacunar.
Non trabes hymettiae
Premunt colonnas ultima recisas
Aphrica, neq; Attali
Ignotus heres regium occupauit,
Nec Laconicas mihi
Trahant onusta purpuras clientes:
At fides & ingeni
Bemigna uena est, pauperemq; diues
Me petit, nil supra
Deos laceo: nec potentem amicum
Largior a flagito,
Satis beatus uincis Sabinis.
Horatius car. lib. 3. Ode. 2.
Virtus repulsæ nescia sordide
Intaminatis fulget honoribus,
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis aura.
Virtus recludens inmeritis mœri
Cœlum, negata tentat ire uia,
Cœtusq; uulgaris, & udam
Spernit humum fugiente penna:
Est & fideli tuta silentio
Merces, ut abo qui Cereris sacra non
Vulgarit arcana sub isdem
Sit trabibus, fragilenq; mecum
Soluat phaselum, sæpe Diespiter
Neglectus, incesso addidit integrum
Raro antecedentem scelestam
Deseruit pede pœna clauda.
Idem lib. 3. Ode ultima.
Exegi monumentum ære perennius,

Regaliq; situ Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non aquilo impotens
Posit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.
Non omnis moriar, multaq; pars mei
Vitabit Libitinam: usq; ego postera
Crescan laude recens, dum capitolum
Scandet cum tacita uirgine pontifex,
Dicar: quæ uolens obstrepit Aufidius,
Et quæ pauper aquæ Daunus agrestium
Regnator populorum, ex humili potens
Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos: Iune superbiam
Quæ sitam meritis, & mihi Delphica
Lauro cinge uolens Melpomene comam.
Horatius car. lib. 4. Ode. 4.
Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in iuuenis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed uim promouet insita,
Rectiq; cultus pectora roborant.
Vt cumq; defecere mores
Dedecorant bene nata culpe. Idem Ode 9.
Non posidentem multa uocaueris
Recte beatum, rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramq; callet pauperiem pati
Peiusq; leto flagitium timet.
Non ille pro charis amicis
Aut patria timidis perire.
Horatius episto. lib. 1. epistol. 1.
Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores & lingua, fidesq;
Plebs eris: at pueri ludentes rex eris, aiunt,
Si recte facies: hic murus æbeneus esto.
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Ibidem epistola. 2.
Rursus quid uirtus, & quid sapientia possit
Vtile proposuit nobis exemplar Vlysem,
Qui domitor Troiæ multorum, prouidus, urbes
Et mores hominum inspexit. Iatunq; per equos
Dum sibi dum socijs reditum parat, aspera multa
Pertulit, aduersis rerum immersabilis undis,
Sirenum uoces, & Circes pocula nostri.
Quæ si cum socijs stultus cupidusq; bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis, & excors
Vixisset canis immundus, uel amico luto sus. Ibid.
Vt ingulgent homines, surgunt de nocte latrones.
Vide supra in Tempus. Ibidem
Queritur argentum, puerisq; beata creandis
Vxor, & inculte pacantur uomere syluæ.
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
Non domus, & fundus non eris aceruus & auri
Ægroto domino deduxit corpore febres,
Non animo curas, ualeat posse sorat oportet
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit, aut metuit, iunat illum sic domus aut r
Vt lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram
Aurículas ciutharæ, collecta sorde dolentes.

SYNCRETISM

VIRTUS.

Sincerum est nisi uas, quodcuq; infundis acescit.
Sperne uoluptates, nocet empti dolore uoluptas.
Horatius epistolarum lib. 1. epistola 6.
Si latus, aut renes morbo tentantur acuto,
Quere fugam morbi, si recte iuueret quis non?
Si uirtus hac una potest dare fortibus omnis
Hoc age delicias. Ibidem epistola 17.
- Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, quae leges iuraq; seruat.
Quo multa magnaeq; secantur iudice lites,
Quo ressonfore, et quo cause teste tenentur.
Horatius epistolarum lib. 1. epistola 17.
Oderunt peccare boni uirtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine poene. Ibidem.
Vir bonus et sapiens audebit dicere Pentheu
Rector Thebarum quid me perferre pati?
Indignant coges? Adimam bonamne pecus, rem,
Lectos, argentum, tollas licet, in manicis, et
Compedibus seu te sub custode tenebo.
Ipse deus simul atq; uolam, me soluet opinor,
Hoc sentit, moriar: mors ultima linea rerum est.
Ibidem epistolarum lib. 1. epistola 17.
Virtus est medium uitiorum utriusq; redactum.
Ibidem epistola 21.
Maiores penas nido extendisse loqueris,
Ut quantum generi demas, uirtutibus addas.
Horatius epistolarum lib. 2. epistola 2.
I bone quo uirtus tua te uocat, i pede fausto
Grandia laturus meritorum premia.
Iuuenalis Satyra 1.
Probitas laudatur et alget. Ibidem Satyra 10.
Maior fama sitis est, quam
Virtutis. Quis enim uirtutem amplectitur ipsam,
Praemia si tollas? Fran. Pe. triumpho Castitatis.
La uirtu che da bon non sel compagna
Mostro in quel punto ben, come ha gran torto
Che ab andona lei, daltrui se lagna. Id est,
Sed uirtus, quae a bonis haud dissociatur
Ostendit probe tunc qualiter iniuste
Qui eam deserit, de altero conqueritur.
Franciscus Petrarcha triumpho mortis cap. 3.
Che ne foco ne ferro a uirtu noce.
Dantes Florentin. purgatorij cant. cap. 7.
Rade uolte resurge per li rami
Lhumana probitate, et questo uole
Quei chellada, per che da lui si chiama. Id est,
Raro resurgit per ramos
Humana probitas, et hoc uult
ille, qui dat, ut ab eo nominetur.
Ibidem cap. 20.
O bon Fabricio
Cum pouerta uolesti aucti uirtuti
Che gran riqueza possider cum uitio. Id est,
O bone Fabriti
Cum paupertate uoluisti, imo uirtute:
Quam magnas opes possidere cum uitio.
Dis graece βία. u. i. et βίος. u. i. uolentus dicitur.
Significat aut aliquando vis uirtutē. Virgi. Longam multa vi muniet Albam. Nonnunq; possibilitatē. Virgi. Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Interdum uolentiam. Ibidem: Quae vis

immanibus applicat oris. Hinc fit uolo quod est corrumpto, contamino, polluo, et quasi vim infero, quod proprie de uirgine dicitur.
Vis est omne quod est principium operationis. Sed uirtus importat principium operationis perfectae, ex bea. Tho. 3. sen. dist. 23. q. 1. art. 3.
Vita graece βίη. u. i. et βίος. u. i. uisibilis, et opus video dicitur. Est aut uisus non forma oculi, sed anima secundum quod ab ea fluuit uisus, ex b. Tho. super lib. de anima. 19.
Visionis nomen extenditur ad significandum omnem cognitionem sensuum et intellectus, propter dignitatem uisus et certitudinem eius, secundum eundem prima parte q. 67. arti. 1. c.
Psal. 118.
Auerte oculos meos ne videant uanitatem.
Hieremie cap. 9.
Ascendit mors per fenestras. Thre. cap. 1.
Oculus meus depraedatus est animam meam.
Augustinus Confessio, lib. 10.
Sunt enim oculi principes ad nocendum in sensibus.
Hieronymus.
Impudicus oculus impudici cordis est nuntius.
Grego. Mora. 31. super illud Iob. Repigi facis cum oculis meis.
Non debet inueneri quod non licet concupisci.
Seneca de remedijs fortuitorum.
Irritamenta sunt oculi uitiorum, duces scelerum: huic adulterium oculi ministrant, huic domum quam concupiscat. Seneca Trag. 5.
Visu carenti, magna pars veri later.
Aristoteles lib. 1. Metaphysicae.
Sensus uisus multarum rerum nobis differentiam demonstrat. Arist. lib. de sensu et sensato.
Visus multarum rerum differentias nobis demonstrat. Arist. lib. 1. Rhetoricorum.
Melius est subtiliter videre, quam subtiliter odorare, quia uisus melior est odoratu.
Plautus in Truculento.
Non laudatus est cum plus credit qui audit, quam qui uidet. Ibidem.
Non placet cum illi prius laudant qui audiunt, quam qui uident. Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem: qui audiunt autem istas res dicunt, qui uident, plene sciunt.
De visu, organo, obiecto actibusq; eius, uide super in arbore animae.
Vita graece βίη. u. i. et βίος. u. i. uiuo dicitur. Est autem uita mansio animae in corpore, secundum Arist. lib. de uita et morte.
Vita est mansio animae nutritiuae in calido, secundum eundem ibidem.
Vita (ut Dona. affirmat) significat quatuor, animam, alimentum, spatium uiuendi et fortunam quae uiuentibus accidit. Terentius.
Nam tua quidem hercle uita haec expetenda.
Deuteronomij cap. 8.
Non in solo pane uiuit homo. Iob cap. 5.
Homo ad laborem nascitur. Iob cap. 14.
Homo natus de muliere breui uiuens tempore. Vi de supra in homo. Ecclesiastes cap. 9.

VITA.

CCC.

Nemo est qui semper uiuat. Ibidem.
Melior est canis uiuus leone mortuo.
Ecclesiastici cap. 8.
Viuentes sciunt se esse morituros. Ibidem cap. 30.
Melior est mors quam uita amara.
August. de uerbis domini sermone 16.
Breuis est uita, et ipsa breuitas semper incerta.
Ibidem de uerbis domini ser. 17.
Quid est diu uiuere, nisi diu torqueri?
Ibidem sermone 40.
Diu uiuere quid est, nisi ad finem currere?
Ibidem epistola 47.
Neq; in tempore uiliter uiuitur, nisi ad comparandum meritum quo in eternitate uiuatur.
Ibidem super Psal. 6.
Longitudinem uita huius non facit nisi spes uiuendi. Nam nihil uidetur esse celerius quam quicquid in ea iam praeteritum est. Cum ergo dies iudicij uenerit, tunc sentient peccatores, quoniam non sit longanimitas uita quae transsit.
Augustinus super Psal. 36.
Si toto tempore illo uiueres, ex quo Adam de paradiso emissus est usque in hodiernum diem, certe uideres uitam tuam non fuisse diuturnam, quae sic auolasset. Vnius autem cuiusq; uita hominis quanta est, adde quantoslibet annos, duc longissimam senectutem, quid ergo? Nonne aura matutina est, ergo longe sit dies iudicij, quam erit retributio iustorum et iniustorum, tuus certe ultimus dies abesse non potest. Longe adhuc te praepara, qualis enim exieris de hac uita, talis redderis illi uite. Augu. in originali, tractans illud Iaco bi 4. Quae enim est uita nostra.
Vita haec est uita dubia, uita caeca, uita aerumnona, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores excitant, aera morbidant, et cetera inflant, ieiunia macerant, ioci dissolunt, tristitiae consumunt, sollicitudo coartat, securitas hebetat, diuitiae iactant, paupertas deiecit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frangit, moeror deprimat, et post haec omnia mors interimit, uniuersis gaudijs finem imponit, ita cum esse desierit, nec fuisse putetur. Hierony. super Amos lib. 3.
Nihil fugacius seculo rebusq; seculi, quas dum tenemus, amittimus, et per infantiam, pueritiam, iuuentutem ac uirilem et ingrauescentem ac maturam aetatem, annosq; ultimos senectutis utiq; septem spatia Philo uitam describit humanam: mutamur et currimus, et nescientes ad mortis terminos peruenimus. Hiero. epistola 79.
Nihil ita decipit quam cum ignorent homines spatia uiuendi, longiorem sibi uitam repromittunt.
Ambrosius in sermone Quadragesima.
Tantis malis haec uita repleta est, ut comparatione eius mors remedium putetur esse, non poena. Nam ideo breuem illam deus facit, ut molestiae eius quae prosperitate uinci vel tolli non poterant, temporis exiguitate finirentur. Denique S. Iob dicit: milia est uita hominis super terram.
Grego. Mora. lib. 13.
Reproborum mentes idcirco multa nequiter agunt,

quia se hic uiuere diutius arbitrantur. Iusti uero dum breuitatem uita suae considerant, elationis et immunditiae culpas declinant.
Ibidem lib. 23. Moralium.
Solent nonnulli uiatores cum aeterna fortasse praeterea in itinere conspiciunt pergere moras innectere, et accepti itineris rectitudinem declinare, eorumq; gradus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis pergentibus ad se dominus huius mundi iter asperum facit, ne dum quibusque uita praesentis requie, quasi uiae aeternitatem praescitur, magis eum diu pergere quam citius peruenire delectet: ne dum oblectatur in uia, obliuiscatur quod desiderabat in patria.
Ibidem lib. 23. Moralium.
Quot dies uitae peragimus, quasi in itinere ad locum propositum tot passibus propinquamus, praesentem uitam quasi uiam subigendo transimus.
Grego. 17. Mora. super illud Iob 24. Eleuati sunt ad modicum, et non subsistunt.
Gloria iniquorum quasi stabilis aestimatur. Sed cum hanc repetitus finis intercipit, breuem fuisse deprehendit. Seneca epistola 51.
Infinita est volubilitas temporis, per quod citissimi me currimus.
Gregorius in Registro.
Vita nostra nauiganti similis est. Is enim qui nauigat, steter, sedeat, iaceat, semper vadit. Quia impulsu nauis ducitur. Sic et nos siue vigilantes, siue dormientes per momenta temporum quotidie ad finem tendimus.
Grego. Mora. 12. super illud Iob 14. Breues dies hominis sunt.
Velut non esse constat, quod cum tanta uelocitate transcurrit.
Grego. Mora. 7. super illud Iob. Expectate.
Parum est quicquid finitur.
Lactant. Firmi. diu. insti. lib. 6.
Haec enim uita temporalis quia breuis est, idcirco et bona eius et mala breuia sint necesse est, illa uero spiritualis quae huic terrenae contraria est, quoniam sempiterna est, idcirco et bona eius et mala sempiterna sunt. Ita fit, ut et bonis breuib; mala aeterna, et malis breuib; bona aeterna succedant. Itaq; cum simul praeposita sunt homini bona et mala, considerare unumquemq; secum de cetero, quanto satius sit pro perpetuis bonis mala breuia praesare, quam pro breuib; et caducis bonis, mala perpetua sustinere.
Seneca epistola 12.
Laeti dicamus. Vixi et quem dederat cursum fortuna peregi. Crastinum si adiecerit, laeti recipiamus.
Ibidem epistola 22.
Nemo quam bene uiuat, sed quam diu considerat, cum omnibus possit contingere, ut bene uiuat, ut diu nulli.
Ibidem epistola 23.
Quidam tunc incipiunt uiuere, cum desinendum, imo quidam ante desierunt uiuere quam incipiant.
Ibidem epistola 71.
Pernaui ga-

Pernauigauimus Lucili vitam, & quemadmodum in mari, ut ait Virg. noster: Et terræ, & vrbes recedunt. Sic in occurfu rapidissimi temporis, primum pueritiâ abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid est inter iuuenem & senem medium in vtriusq; confinio positum: deinde senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani, scopulum illud putamus esse dementissimi. Porcus enim aliquando perendus est, nusquam recusandus.

Seneca epistola 72.

De partibus vitæ omnes deliberamus, de tota ne modo deliberat.

Idem epistola 78.

Quomodo fabula, sic & vita, & non quædiu, sed quàm bene acta, refert. Nil ad rem pertinet, quo loco definas. Quocumq; voles define, tantum bonam clausulam impone.

Cicero Rhetor. nouorum 4.

Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Valerius Max. lib. 9.

Humanæ vitæ conditionem primus & vltimus dies continet. Quia plurimum interest quibus auspicijs inchoetur & quo fine claudatur.

Aristoteles lib. de causa longitudinis & breuitatis uitæ.

Gentes quæ in calidis regionibus sunt, longioris sunt vitæ quàm quæ in frigidis sunt.

Aristo. de iuuentute & senectute.

Vita conseruatur per calidum & humidum.

Aristote. lib. 10 Ethicorum.

Vita contemplatiua melior est quàm vita quæ est secundum hominem communem: quia vita contemplatiua est vita diuina.

Homerus in 1. Odysseæ uerba sunt Achillis mortui optantis uitam.

Βουλόμενος ἢ ἐπὶ σκότους εἶναι θνήσκον ἢ ἀλλὰ ἀνδρὶ ἥδ' ἀνδρὶ ὅμιλον βίβωμεν ἄνθρωποι. Id est, ἢ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀνθρώποις ἀνθρώπων.

Vilim potius super terram exsistens seruire alij viro pauperi, cui non uictus sufficiens sit.

Quam omnibus mortuis corruptis imperare.

Phocylides.

ὁ βίος ποταμός. Id est, uita rota.

ἔργον μὲν ὡς ἔστι βίον βιοτίνος. πῶς γὰρ ἄλλος ἄνθρωπος ὡς κλοπῆς ἀπὸ τοῦ χερσίν.

μὴ δ' ἄλλο πῶς ἀνθρώπου βίον βίον βίον. Id est, ἀλλὰ ὅτι τὸ ὄνειδος βιότητος φέρει ἀνθρώποις.

εἰ δὲ πῶς ὁ βίος ἀνθρώπου, σκότος τοῦ βίου. Id est, εἰ βίος πᾶν ἔργον, ἔστι μὲν ὡς βίον βίον.

καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, ἔστι μὲν ὡς βίον βίον. Id est, εἰ δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, ἔστι μὲν ὡς βίον βίον.

Operare laboribus, ut proprijs uitam ducas.

Omnis enim piger homo uiuit furacibus manibus.

Neg: ab alicuius conuiuio comedas frustum mensæ.

Sed de proprijs cibis comedas, non affectus conuiuijs.

Si uero aliquis non didicit artem, effodiat bidenti.

Comenit uitæ omne opus, diuino modo laborare uelis.

Nauta si nauigare uis, est latum mare.

Si agriculturam aggredi, longe adsunt terræ.

Ex primo Epigrammaton.

ἔστιν ἀγρονομία, καὶ μὴν ἀνθρώπων. Id est, ἔστιν ἀγρονομία, καὶ μὴν ἀνθρώπων.

Vitæ cum ratione, & manebis sine indigentia.

Palladas.

γὰρ ἐπὶ βίῳ γυνώσκεις, γυνώσκεις δὲ τὸν γοῦν ἀπὸ τοῦ γοῦν. Id est, γὰρ ἐπὶ βίῳ γυνώσκεις, γυνώσκεις δὲ τὸν γοῦν ἀπὸ τοῦ γοῦν.

Terram ascendi nudus, nudus sub terram ibo.

Et quid frustra laboro: nudum cum uideam finem.

Lucianus.

ὁ βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, ὁ βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Fœliciter quidem agentibus omnis uita breuis est.

Sed male, una nox immensum est tempus.

Menander.

καὶ γὰρ ὁ βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, καὶ γὰρ ὁ βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Fructus autem bonus est bene composita uita.

Idem.

ἀλλὰ βίος πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, ἀλλὰ βίος πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Cape prouidentiam conuenientis uitæ.

Idem.

ἀλλὰ βίος πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, ἀλλὰ βίος πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Negligentem uiuere non licet bene compositum.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Viuit quidem nullus quam eligit uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Vita est si quis uita gaudeat uiuens.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Vita uocata est, quia ui paratur.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Vita uictu indigens non est uita.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Viuius enim non ut uolumus, sed ut possumus.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Non est uitam inuenire sine tristitia in aliquo.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Cecum quid & miserum hominibus uita.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Viuiere sine tristitia uiri est fœlicis.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quam suauis uita, si quis ipsam non discat.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Viuiere uolens ne facias morte digna.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Viuiere turpe est, quibus uiuere inuidit fortuna.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Omnis bene uiuere uolumus, sed non possumus.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quam suauis est uiuere, non inuidente fortuna.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare ducere ex iustis uitam.

Idem.

βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Id est, βίος ὡς πρὸς τὸν βίον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις.

Quare d

fecit omnem operam hominis. Nemini mandauit ipse agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium.

Paulus ad Corinthios II. cap. 8.

Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est: non secundum id quod non habet.

Iacobus in epistola cap. 1.

Nusquisque vero tentatur a concupiscentia sua, abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.

Iacobus in epistola cap. 4.

Unde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?

Augustinus de uerbis apostoli I. 18. & hab. 22.

q. I. cap. Homines falsum.

Interest quemadmodum verbum procedat ex animo, & eam linguam non facit nisi rea mens.

Augustinus de libero arbitrio.

Deus est author meriti, qui & voluntatem applicat operi, & opus applicat voluntati.

Augustinus de uerbis apostoli Petri & Pauli.

Cum vult, non potest: quia quando potuit, noluit. Ideo per malum velle, perdidit bonum posse.

Ibidem.

Sola voluntate miser quisque efficitur, sed miserior, cum desiderium malæ voluntatis impletur.

Augustinus de trinitate lib. 15.

Mala voluntate non solum quisque miser efficitur, sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur.

Augustinus lib. de libero arbitrio.

Voluntas auersa ab incommutabili bono, & conuersa ad proprium bonum, aut ad exterius, aut ad interius peccat. Ad proprium conuersa, cum suæ voluntatis vult esse. Ad exterius, cum aliorum propria, vel quæcunque, quæ ad se non pertinent cognoscere studet. Ad interius, cum voluntatem corporis diligit.

Augustinus de hab. de poen. dist. 1. c. Si propterea.

Si propterea non facis furtum, quia times ne iudicaris, intus in corde fecisti, reus furti teneris, & nihil tulisti.

Augustinus de lib. arb. & hab. ibidem cap. Si cui.

Si cui etiā non contingat concumbendi cum coniuge aliena, tamen planum sit eum aliquo modo cupere, & si potestas detur esse facturum, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.

Augustinus de libero arbitrio.

Voluntas nihil habet nisi ex se iudicatur. Nec qui dem tardum ingenium, nec labilis memoria, nec inquietus appetitus, nec sensus obtusus, nec vita languens reum per se statuerunt hominem, sicut nec contraria innocentem. Et hoc non ob aliud nisi quia & hoc necessario & præter voluntatem posse peruenire probatur.

Augustinus lib. 2. de Cui. dei.

Cum se voluntas relicto superiore ad inferiora conuertit, efficitur mala. Non quia malum est, quo se conuertit, sed quia peruersa est ipsa conuersio.

Ibidem.

Nemo querat efficientem causam voluntatis malæ. Non est efficiens, sed deficiens: quia nec effectio, sed defectio est.

Augustinus super Psalm. 35.

Iustitia dei est aliquando ut sanus sis, aliquando ut ægrotas. Si quando sanus es, dulcis est voluntas dei: & quando ægrotas, amara est voluntas dei: non recto corde es: quare? quia non vis dirigere voluntatem tuam ad voluntatem dei, sed dei vis curuare ad tuam: illa recta est, sed tu curuus. Voluntas tua corrigenda est ad illam, non illa curuanda est ad te, & rectum habebis cor.

Augustinus super Psalm. 134.

Quia deus cor querit, cor inspicit intus, testis est, iudex, ap. pbator, adiutor, coronator, sufficit ut offeras voluntatem. Cum potes ore confiteri ad salutem, cum autem non potes ore, corde ad iustitiam: corde laudas, corde benedixis, corde in ara conscientie victimas sacras imponis, & respondetur tibi, pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

Ibidem super Psalm. 57.

Quicquid vis, & non potes, factum deus computat.

Augustinus lib. 83. questionum.

Qui querit quare deus voluit mundum facere, causam querit voluntatis dei. Omnis autem causa efficiens maior est, quam id quod efficitur. Nihil autem maius voluntate dei. Non igitur eius causa querenda est.

Augustinus super epistolam Iohannis. h. 7.

Non est considerandum quid homo faciat, sed quo animo & voluntate faciat, in eodem facto inuenimus deum patrem, in quo inuenimus & Iudam: patrem benedicimus, Iudam autem detestamur. Nam traditio Christi facta est a deo patre & Iudam. Vna res facta est, quam tamen pater & filius fecit in charitate, Iudas in prodicione. Diuersa igitur intentio diuersa facit facta.

Augustinus super I. Mat. 6. Si lumen quod in te est, &c.

Quod non bona intentione facis, non tibi proderit, quia quare feceris, non quomodo illi euenerit, tibi imputabitur.

Hieronymus in Amos proph. & hab. 24. q. 1. c. Odi & pro.

Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem coetuum vestrorum: quod si obtuleritis mihi holocausta, & munera vestra non accipiam, & vota pinguium vestrorum respiciam. Odit autem deus, & non solum odit, sed proiecit festiuitates eorum quoniam non celebrant festiuitates dei, sed suas, & post pauca: Odisse autem, & non odorari & proijcere, humana loquitur similitudine, ut nos affectum dei nostris sermonibus agnoscamus: & si holocausta obtulerint ac videatur te iuuare, dare elemosynas, pudicitiam polliceri, quæ holocausta sunt vera, non ea suscipit dominus. Nam non sacrificiorum magnitudines, sed offerentium merita, causasque diiudicat. Vnde & vidua quæ in corbonam duo minuta miserat, omnibus a saluatore præfertur, quia dominus non ea quæ offerunt, sed voluntatem respicit offerentium.

Hieronymus & hab. 18. q. 1. cap. Si quis.

Si quis non iratus, sed propter disciplinam alique verberauerit, vel palmam alicui dederit, & casu

& casu occiderit, sicut casu fieri solet, quam ad gratiam innocens est, quia voluntatem non opus hominis deus requirit, quam autem ad legem reus est, quia opera lex querit.

Ibidem super Mat. 11. c. 14.

Qui viderit mulierem, &c. Inter passionem & propassionem hoc interest, quod passio reputatur in vitium, propassio licet vitium culpam habeat, tamen non tenetur in crimine: ergo qui viderit mulierem & anima eius fuerit titillata, hic per passionem percussus est. Si vero consenserit, de propassione transiit ad passionem, & huic voluntas peccati non defest, sed occasio. Quicquid ergo viderit, si sic aspexerit ut concupiscat, ut facere disponat, iste recte moechatus dicitur eam in corde suo.

Hieronymus super I. Mat. 6. Vbi est thesaurus tuus.

Cor habet in ventre gulofus, lasciuus in libidine, cupidus in lucris.

Ibidem ad Demetriadem.

Volens deus rationalem creaturam voluntarij boni munere & liberi arbitrij potestate dotare, ut boni ac mali capax vtriusque naturaliter posset, & alterum voluntate deflenderet, licet quippe nobis eligere, refutare, probare, respuere: nec est quo magis rationalis creatura ceteris præferatur, nisi quod cum omnia animalia conditionis tantum ac necessitatis bonum habeant, hæc sola habet etiam voluntatis.

Ibidem.

Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam &c. Apud eum cui nota sunt omnia antequam fiant, voluntas perfecta faciendi pro opere reputatur facti.

Ibidem super Amos.

Deus non sacrificiorum magnitudinem, sed offerentium merita causasque diiudicat, unde vidua quæ duo minuta in corbonam misit omnibus præfertur, qui animalia pinguisima, & hostias modulas se offerre credebant.

Ambrosius de uita beata, & hab. 15. q. 1. cap. Non est.

Non est quod cuiquam nostram ascribamus gratiam nisi nostræ voluntati. Nemo nostrum tenetur ad culpam nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inferunt reluctantes. Voluntarium si militem eligit Christus, voluntarium seruum sibi diabolus auctionatur. Neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se ei prius peccator ære vendiderit.

Ambrosius lib. de paradiso, & hab. ibidem cap. Nec is.

Nec is qui inuitus aliquod homicidium fecerit, extra ministerium dei est. siquidem lex ait de eo, quia dedit eum in manu eius. Manus ergo eius instrumenti modo diuinæ ultioni ministerium præbuerunt. Leuita igitur minister remissionis est, percussor autem qui non ex dispositione, sed præter voluntatem fecerit homicidium, diuinæ minister est ultionis.

Ambrosius super Beati imma.

Plurimum refert, vtrum ex voluntate facias quod placeat, an necessitate. Denique voluntarius minister habet præmium, coactus dispensat obsequium. Vnde Apostolus: Si volens euangelizauero, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi tradita est.

Gregorius Moralium lib. 10.

Valde laboriosum est custodire, ne mala homo fa-

ciat, ne in bonis actibus per intentionem titubet, & intra recta opera sinistra cogitatio illudat.

Ibidem lib. 12.

Deus non intuetur quantum quilibet valeat, sed quantum velit: & quia deus corda pensat, iam in eius oculis fecit quod cogitauit.

Gregorius lib. 16. Moralium.

Caro cum concupiscitur, pensetur quod sit exanimis, & intelligatur quid amatur. Nihil quippe sic ad edomandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut quisque quod viuum diligit, quale sit mortuum penset.

Ibidem lib. 26. Moralium.

Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina vero iudicia talia foris audiuntur, qualia ex intimis proferuntur. Certe nouerit ille qui intentionem & voluntatem alterius varijs explicat verbis: quia non debet alius quis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deserui re, sed verba intentioni.

Ibidem lib. 28. Moralium.

Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit: quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus perficitur, etiam si minus bonum esse videatur. Sed cum peruersa intentione quid vel rectum agitur, & si splendere coram hominibus videatur, apud examinem æterni iudicis obscuratur.

Ibidem.

Omni cura seruandus est a malitiæ puluere oculi cordis, ne hoc quod in actione rectum hominibus ostendit, apud semetipsum per vitium elationis intorqueat.

Gregorius in hominibus super Euangelia.

Nihil offertur deo ditius bona voluntate. Voluntas autem bona est, sic proximi aduersa sicut nostra pertimescere, sic de prosperitate proximi, si cut de nostro profectu gratulari. Aliena dāna nostra credere, aliena lucra nostra deputare, amicū non propter mundum tolerare. Nulli quod pati non vis, facere: nulli quod tibi iuste impendi desideras, denegare. Necessitati proximi iuxta vires occurrere, sed prædesse etiā ultra vires velle.

Ibidem lib. 7.

Nō tam prauē facta dominus quam custodiā prauitatis insequitur. In factis enim sæpe infirmitate, sæpe negligentia, in studijs vero semper malitiosa intentione peccatur.

Gregorius in Pastoralibus lib. 12.

Humanum quid est in corde tentationem perpeti. Demoniacum vero est tentationis certamine in operatione superari.

Ioannes Chrysostomus de tractatu Symboli.

Causa actum poterit decorare, si aut necessitate subsistat, aut utilitate vigeat, aut honestate splendescat, aut cum effectu mentis tota valeat substantia operis tolerari, opus non ex se, sed ex causa fit crimen. Nec aliqua virtutis ostentatione clarescit cui voluptas originem præbet.

Ibidem super Mattheum.

Facile deuia a iustitia, qui in causis non deum formidat:

midat sed hominem. Hic peccandi differt facultatem, sed non auferit voluntatem. *Ibidem.*

Apud deum q. hominem occidere disponit, antequam occidat, homicida habetur: voluntas autem est, quæ aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo. Opera autem testimonia sunt voluntatis. Non igitur querit deus propter se, ut sciat quomodo iudicet, sed propter alios, ut intelligant, quia iustus est deus.

Isidorus soliloquiorum lib. 2. cap. 10.

Tale erit opustuum, qualis fuerit intentio tua.

Isidorus lib. 2. cap. 3.

In initio resiste cogitationi pessimæ, si titubet pro na cogitatio, non consentias illi.

Boetius de philosophica conso. lib. 3. prosa 2.

Nam sæpe mortem cogentibus causis, quam natura reformidat, voluntas amplectitur.

Ibidem lib. 4. prosa 2.

Duo sunt quibus omnis humanorum actuum cõstat effectus, voluntas, scilicet potestas, quorum si alterutrum desit, nihil est quod explicari queat. Deficiente enim voluntate, ne aggreditur quidem quisque quod non vult, ac si potestas absit, voluntas frustra fit, quod fit ut si quem videas velle adipisci, quod minime adipiscatur. Hinc ob tinendi quod voluerit defuisse valentiam, dubitare non possis.

Ibidem lib. 5.

Diuina prouidentia rebus gerendis necessitatem non imposuit, quia si omnia euenirent de necessitate, præmia bonorum et malorum poena perirent.

Seneca in Hercule furente Trag. 1.

Quod nimis miseri volunt, hoc facile credunt: imo quod metuunt nimis nunquam amoveri posse nec tolli, putant.

Aristoteles lib. 3. Ethicorum.

Quod primum est in intentione, ultimum est in executione.

Ibidem.

Bonum voluntarium est id quod simpliciter bonum est.

Aristoteles lib. 3. Ethicorum.

Nullus est bonus nec beatus, nolens. *Ibidem.*

Nos sumus domini operationum nostrarum, à principio usque ad finem.

Ibidem lib. 5.

Dico voluntarium quod aliquis in seipso existens, sciens et ignorans operatur, iustum operi voluntarium est. Delinquit utique aliquis volens, et iniusta patitur nullus volens.

Ibidem lib. 2. Priorum.

Magis eligendum est bene agere quam agere. Unde magis eligenda est voluntas sine actione, quam actio sine bona voluntate.

Ibidem Rhetor. lib. 1. cap. 19.

Voluntas est cum ratione appetitus. Nullus enim vult, nisi cum putauerit esse bonum. Irrationales autem appetitus, ira et concupiscentia.

Ibidem lib. 2. cap. 3.

Nullus ea quæ sibi apparere impossibilia, appetit.

Ibidem cap. 6.

Acute sunt voluntates iuuenum, et non magnæ.

Ibidem 28.

Nullus impossibilia affectat neque concupiscit, ut in pluribus.

Aristoteles de animalibus lib. 3.

Voluntas appetitus est. Cicero Rhetoric. nouo. li. 2. Voluntatem in omnibus rebus spectari conuenit, quæ consulto facta non sunt, in eis fraudem esse non oportet.

Ibidem li. 2.

Quo animo quisque faciat, non quo casu utatur, ad rem pertinet.

Ibidem.

Voluntario facinori nulla est excusatio imprudentiæ.

Salustius in Catilinario.

Vincit in audio ingenio, paruum consilium.

Valerius Maximus li. 4.

Locuples est non multum possidens, sed modica desiderans.

Terentius Heautontimor.

Nulla est tam facilis res quam difficilis sit, quam inuitus faciat.

Quid. de Pontoli. elegia 4.

Ut de sint vires, tamen est laudanda voluntas.

Hac ego centenos auguror esse deos.

Hæc facit ut ueniat pauper quoque gratus ad aram.

Et placeat caso non minus agnaboue.

Horatius Epistoliarum li. 1. epist. 11.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Idem Epist. li. 1. epist. 14.

Ruræ ego iuuentem, tu dicis in urbe beatum.

Cui placet alterius sua nimirum est odio fors.

Stultus uterque locum immeritum causatur inique.

In culpa est animus, qui se non effugit unquam.

Iuuenalis satyra 13.

Has patitur poenas peccandi sola voluntas.

Nam scelus intra se tacitum qui cogitat illum.

Facti crimen habet.

Dantes Floren. inferni canti. ca. 31.

Et doue largomento della mente

Saggiunge al mal uolere, et allapofa,

Nisum riparo vi po far la gent.

Id est,

At postquam argumentum mentis

Additur male uoluntati, cum potens fuerit

Nullum obicem adhibere tunc non potest.

Dantes Floren. purgatorij 2. ca. 16.

Voi che vi uete ogni caggion recate

Pur suso al ciel, cosi come se tutto

Mouesse seco dinecessitate.

Se cosi fusse in voi fora distrutto

Libero arbitrio, et non fora iustitia

Per ben letitia, et per mal hauer lutto.

Lo cielo in vostri mouimenti initia,

Non dico tutti, ma posto chil dica,

Lione ve dato a bene, et a malitia.

E il libero uoler chi saffatica

Nelle prime bataglie col ciel dura

Poi vince tutto, si ben sinotrica.

Id est,

Vos qui uiuitis omnem rationem affertis

Sic susum ad cœlum, sicut totum

Moueret secum ex necessitate.

Si sic esset in uobis adimeretur

Librum arbitrium, et non foret iustitia,

Pro bono gaudium, et pro malo habere luctum.

Cœlum in uestris motibus initium dat,

Non dico in omnibus, sed quamuis dicam,

Lionem datum uobis est ad bene et male agendum.

Librum uelle, quid conatur,

In primis certaminibus, cum cœlo durat,

Post uincit

Post uincit totum, si beate nutritur

Franciscus Petrarca cant. 42. Stantia. 8.

Che uo cangiando pelo,

Ne cangiati posso lostinata uoglia. Id est,

Eo mutas pilum,

Nec obstinare possum obstinatum uelle.

Voluptas græce ἡδονή ἢ ἡδυσμύς. *Id est,*

voluptuosus dicitur. Est autem voluptas

iucundus motus in sensu, sec. Cic. lib. 2.

de fini. bonorum et malorum.

Voluptas est cum quadam lubrica suauitate ad illicita sordidæ mentis inclinatio, secundum Isidorum in syno.

Voluptas est motus animæ quidam, et affectio tota simul et sensibiliter in naturam proficiscens. Cuius contrariū est dolor, sec. Aristo. lib. 1. Rhetor.

Voluptas est præter modum elata lætitia opinio ne præsentis alicuius magni boni. Diciturque voluptas, quod talia maxime volumus. Hinc voluptuarium, hoc est voluptatis plenum, et voluptuosum, eiusdem significationis.

August. de singularitate clericorum.

Minus voluptatibus stimulat, qui non est ubi frequentia est voluptatum. Minus auaritiæ molestias patitur, qui diuitias non uidet.

Hiero. in epistola ad Damasum papam.

Semper voluptas famem sui habet, et transacta non satiat.

Ambrosius super Lucam 6.

Nihil prodige satis est voluptati. Semper famem patitur sui, quæ alimentis perpetuis nescit impleri.

Isidorus de summo bono. lib. 3.

Licet sæpe in medio carnalium deus ptegat vitam electorum, tamen satis rarum est, ut quisque inter seculi voluptates positus, a vitijs maneat illibatus, in quibus et si non cito implicetur, aliquando tamen attrahitur. Nec enim diu potest esse securus, qui periculo fuerit proximus.

Boetius lib. 3. de philosophica conso.

Quid autem de corporis voluptatibus loquar, quarum appetentia quidem plena est anxietas: satietas vero poenitentis, quum motus quid habeat iucunditatis ignoro. Tristes vero esse voluptatis exitus quisque si beatos explicare posset, nihil causæ quin pecudes quoque beatæ esse dicantur.

Ibidem.

Nihil igitur dubium est, quin ad beatitudinem de uia quædam sint. Nec perducere quenquam eo valent, ad quod se perducturas esse promittunt.

Seneca epistola 28.

Quis hostis in quenquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates suæ. Quidam se voluptatibus immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt: ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerint, ut illis quæ superuacua fuerunt, facta sunt necessaria: seruiunt itaque voluptatibus non fruuntur: et mala sua quod malorum est ultimum amant.

Ibidem.

Indurandus est animus, et blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vicia Annibalem hy-

berna soluerunt, et indomitum illum niuibus atque alpiibus virum exterminauerunt. Fornicæ Campaniæ armis vicinibus victus est.

Ibidem.

Nobis quoque militandum est quodam genere militiæ quo nunquam otium datur. Debellantur sunt in primis voluptates, quæ ut vides, sæua quoque ingenia rapuerunt. Si voluptati cesserō, cedendum est dolori.

Ibidem.

Aspice illum cui somnus læxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet omnis seruatorum turba cõcruit, huc nempe variatur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem captas. Qui non audit, audisse se conqueritur: quid in causa putas esse? animus illi obstrepit, hic placandus est, huius seditio compescenda.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Non est cõsentaneum qui metu non frangitur, et frangi cupiditate, et qui inuictum se à labore perstiterit, vinci à voluptate.

Cicero lib. 1. de fini. bonorum et malorum.

Nemo enim ipsam voluptatem, quia voluptas sit aspernatur aut oderit, aut fugiat: sed quia cõsequunt magni dolores eos qui ratione voluptatem sequi nesciunt.

Ibidem.

At vero eos et accusamus, et iusto odio dignissimos ducimus, qui cum blanditijs præsentium voluptatum delinunt atque corrupti, quos dolores et quas molestias accepturi sint peccati cupiditate non præuident.

Ibidem.

Nam libero tempore cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id quod maxime placeat facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibusdam aut officijs debitis, aut rebus necessitatibus sæpe eueniet, ut et voluptates repudiandæ sint, et molestiæ non recusandæ. Itaque harum rerum hic tenetur a sapiente delectus, aut ut reijciendis voluptatibus maiores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat.

Idem de fini. bono. et malo.

Voluptates omittuntur maiorum voluptatum adipiscendarum causa.

Ibidem.

Voluptas autem est sola, quæ nos vocet ad se, et alliciat suapte natura.

Ibidem lib. 2.

Quid enim necesse est tanquam meretricem in matronarum cœtum sic voluptatem in virtutum cõcilium adducere?

Ibidem.

Voluptas sæpius relinquit causas poenitendi quæ recordandi.

Ibidem.

Maiores animi voluptates quam corporis.

Ibidem.

Voluptatem bestiis concedamus.

Ibidem lib. 2.

Maximas vero virtutes iacere omnes necesse est voluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimæ, quæ nisi honestas natura plurimum valeat, cur non cadant in sapientem, non est facile defendere. At ne plura cõplectar (sunt enim innumerabilia) bene laudata virtus voluptatis aditus intercludat necesse est, quod iam à me expectare noli.

Idem lib. de senectute.

DD 3

Dicebar

Vox est sonus ab ore animalis prolatus, naturalibus instrumentis formatus, secundum Petrum Hispanum in principio suae logicae. Sunt autem naturalia instrumenta, quibus vox formatur noue. Versus: Instrumenta nomē sunt guttur, lingua, palatum, Quatuor dentes, et duo labra simul. Vox est quicquid sonat, et dicitur *ἀπὸ τῆς βόας*, quod est sono. Virgil. Fractasque ad litora voces. Eius diminutivum vocula. Hinc vociferose siue vociferor, quod est cum dolore siue indignatione maiorem vocem emitto. Item vocalis, i. sonorus.

De hac materia vide supra in gula.

Vrbalitas graece *ἀστυπότης* dicitur ab *ἀστυ* urbanus dicitur. Est autem vrbalitas qua significamus proprium quandam gestum vrbis, et sumptam ex conuersatione doctorum tacitam eruditionem. Quid differant vrbanus et vrbalitas, a dicacitas et dicax, vide supra in Dicacitas.

Vrbis graece *ἀστυ* dicitur ab *ἀστυ* aratri curuatura. Antiqui enim Hetrusco more iunctis tauro et vacca, quae interior esset, sulcum aratro circumducebant, intra quem vrbem aedificarent. Alij tamen ab orbe dictam volunt, quod sulcus ille in orbem ducere. Vrbis sunt ipsa aedificia. Ciuitas vero quae graece *πόλις* dicitur, significat ipsos ciues, diciturque quasi ciuium vnitas. Confunduntur tamen haec quandoque. Virg. Inuadunt vrbem somno vinoque sepultam, quod tamen illic carminis necessitate factum est, cum in versu hexametro ciuitas, et ciuitatem locare non possumus.

Vrina graece *ὀύριον* dicitur ab *ὀύριον* mingo dicitur. Est autem vrinare siue vrinari vrinam emittere. Habet et aliud significatum, nam vrinare est in aqua emergi, et natando emergere, diciturque ab vrui, de quo supra in vrbs.

Vrium enim ita flexum deorsum est, ut redeat sursum, vrinare ergo est quasi ad similitudinem vrui nare, hoc est natare. Pli. Canicularum multitudo circa eas vrinantes graui periculo infestat. Hinc vrna dicitur, quod in aqua haurienda vrinat, quemadmodum vrinator facit, qui mergitur et emergitur merces e mari extrahendo leuandi nauigij gratia iactatas, sic dictus teste Callistrato. Vrna autem graece *ὀύριον* dicitur, cuius diminutivum est vrnula.

Vsura graece *ὀύριον* dicitur ab *ὀύριον* v. s. v. usurarius dicitur. Est autem vsura quodcumque solutioni rei mutuatae accedit, ipsius rei vsus gratia pactione interposita, vel hac intentione habita in contractu vel ex actione habita post contrarium, secundum Hosti. in summa. Vsura est quicquid praeter sortem accedit siue iusto titulo, siue sit in mutuis, siue in contractibus alijs, secundum b. Tho. in quaestionibus de malo. q. 13. art. 4. c.

Usura est pretium pecuniae mutuatae, vel cuiuscumque

rei cuius vsus est consumptio vel distractio eius, secundum eundem secunda secunda q. 82. art. 1. c.

Exod. ca. 22.

Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. *Leuit. ca. 25.*

Pecuniam tuam non dabis ad vsuram.

Deuter. ca. 23.

Non foeneraberis fratri tuo. *David psalm. 14.*

Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.

Ecclesiastici ca. 29.

Multi non causa nequitiae foenerati sunt, sed fraudari timuerunt.

August. super psalm. 36. et habet. 14. q. 3. c.

Si foeneraueris.

Si foeneraueris hominem, i. si mutuo dederis pecuniam tuam, a quo plus quam dedisti expectes, non pecuniam solam, sed aliquid plus quam dedisti, siue illud triticum sit, siue vinum, siue oleum, siue quodlibet aliud, si plus quam dedisti, expectes accipere foenerator es, et in hoc improbandus, non laudandus. *August. ad Macedonium, et habetur 14. q. 4. cap. Quid dicam.*

Quid dicam de vsuris, quas etiam ipse leges et iudices reddi iubet, an crudelior est qui subtrahit aliquid vel detrahit diuiti, quam qui iruciat pauperem foenore, haec utique atque huiusmodi male vbiq; possidentur, et vellem restituerentur, sed non est quo iudice repetantur, iam vero prudenter intueamur quod scriptum est: Fidei homini totus mundus diuitiae sunt, infideli autem nec obolus, nonne oēs qui sibi vident gaudere conquisitis, eosque qui vti nesciunt, alienum possidere conuincimus. Hoc enim certe alienum non est quod iure possidetur. Hoc autem iure, quod iuste, et hoc iuste, quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est, male autem possidet quod male videtur. *Hier. super Ezechiel. li. 6. et habetur 14. q. 3. ca. Putant.*

Putant quidam vsurastantem esse in pecunia, quod providens diuina scriptura omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. Item alij pro pecunia foenerata solent munuscula diuersi generis accipere, et non intelligunt scripturam vsuram appellare et superabundantiam quicquid illud est, si ab eo quod dederint plus receperint.

Ambrosius lib. 3. Officiorum.

Cur in fraudem conuertis naturae industriam? cur affectas inopiam? cur optari facis pauperibus sterilitatem, fies publicam fertilitatem. Exploras quando sterilius prouentus. Hanc vocas industriam quae est calliditatis versutia, fraudis astutia. Et quod tu remedium vocas, est commetum nequitiae. Latrocinium autem foenus appellem. Captantur tanquam latrocinij tempora quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Cui conditae frugis multiplicatur vsura? quid imprecariis mala omnibus? lucrum tuum damnum publicum est. *Ambro. et habet. 14. q. 3. cap. Plerique.* Plerique refugientes praecipua legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia vsuras ex

ras exigunt, sed de mercibus eorum tanquam vsurarum emolumenta percipiunt. Ideo audiat quid lex dicat. Neg. inquit vsuram escarum accipies, neque enim oim rerum. Item escavrsura est, et vestis vsura est, et quodcumque accedit sorti, vsura est, et quod velis nomen ei imponas, vsura est. Item si quis instaurandum conuiuium putet, ad negotiatorē mittit, ut absynthiaci cupellam deferat, sibi gratis ad cauponem dirigat, ut piceum vinum, aut theriacum requirat, ad lanium, ut vuluam sibi procuret, ad alium, ut sibi poma adornet. *Ambr. li. de Bonomortis, et habetur 14. q. 4. ca. Si quis vsuram.*

Si quis vsuram accipit, rapinam facit, vita non viuunt.

Ibidem ca. Ab illo.

Ab illo exige vsuram, cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsurae: quem bello vincere non potes, ab hoc vsuram exige, quem non sit crimen occidere. Si ne ferro dimicat, qui vsuras flagitat: sine gladio se de hoste vlciscit, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Ergo vbius belli, ibi ius vsurae.

Gregor. et hab. di. 33. ca. Maritum duarum.

Non ordinandos censemus illos, qui vsuras accepisse conuincuntur.

Ioan. Chrysost. super Matt. homil. 6. in fine.

Mutuo da, ampliores cape vsuras, mutuo da accepturus, scilicet vbi nulla inuidia, nulla accusatio, insidiatio, neque terror. Mutua nullo indigent, sed Christo, et propter te necessitatem habenti, esuriēti, et omnes nutriendi. Haec enim vsurae regnum, illae gehennam praeparant. Haec sunt pietatis, misericordiae, illae crudelitatis auaritia.

Ibidem.

Nihil vsuris turpius, nihil crudelius. Alienas hic negotiatur miseriae, et lucrum suum alterius aduersitatem facit. Talis est quasi manum suscipiens, et in naufragium impellens.

Idem super illud Matt. 5. Et uolenti mutuari.

Similis est pecunia vsurarij morsui aspidis. Percussus enim ab aspidē quasi delectatus vadit in somnum, et per suauitatem soporis moritur, quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficiū sentit, sed vsura per omnes suas facultates decurrit, et totum conuertit in debitum.

Leo papa, et habetur 14. quest. 4. cap. Nec hoc praetereundum.

Nec hoc praetereundum quoque duximus esse, quodam lucri turpis cupiditate captos, qui vsurariam exercere pecuniam et foenore volunt distingere, quod nos, ut non dicamus non eos qui sunt in clericali ordine constitui, sed etiam in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt cōdoles, quod vindicari acius in eos, qui fuerunt confutati decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

Idem et habetur dis. 46. ca. Sicut non.

Sicut non suo, ita non alieno nomine aliquis clericorum exercere foenus attenter. Indecus est enim crimen suum cum incommodis alienis impende

re et excere. Foenus autem hoc solum aspicere et exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, a domino qui multipliciter et imppetuum mansura tribuit, recipere valeamus.

Aristoteles li. 4. Ethicorum.

Vsurarij unde non oportet accipiunt quantum non oportet. *Cicero lib. Officiorum in fine.*

A Catone maiore cum quaereretur, quid maxime iure familiari expediret. Respondit: bene pascere. Quid secundum, sues bene pascere. Quid tertium, bene vestire. Quid quartum, arare. Et cum ille qui quaesierat dixisset, Quid foenerari? Tum Cato, Quod hominem (inquit) occidere?

Vsus graece *χρῆσις* dicitur ab *χρῆσις* vtor dicitur. Est autem vsus vis vtendi rebus alienis salua rerum substantia, secundum Azo. in summa.

Vsus nullo modo significat habitum vel potentiam, sed significat actum cuiuscumque habitus et potentiae, secundum b. Tho. in q. de Veritate q. 17. ar. 1. c.

Vsus ab vtor venit, et aliquando significat ipsam vtendi actionem. Virg. Nam neque erat corijs vsus. Nonnunquam consuetudinem, conuersationem. Terentius: Sic mihi est vsus. Aliquando opus est. Virg. Nunc viribus vsus. Nunc manibus rapidis omni nunc arte magistra. Nonnunquam utilitatem significat. Apuleius: Cum id ex vsu meo non esset. Hinc vtilis de quo infra. Vsu venire est accidere. Plinius: Id enim frequenter vsu uenit, ut mali bonis praeferrantur.

Vsus fructus est ius alienis rebus utendi fructusque, salua rerum substantia, secundum Vlpianum: quia est ius in corpore, quo sublato et ipsum tolli necesse est. ff. de usufructu. l. 2. et in l. i. eo. prin.

Vsufactus dicitur, cum res aliqua non nostra est, sed perinde ex ea fructum atque utilitatem capimus, ac si nostra esset.

Vtilitas graece *ὠφελία* dicitur ab *ὠφελία* utinam dicitur dupliciter, scilicet ut uia ad finem, ut meritum ad beatitudinem, et sicut pars ad totum, ut ministeria angelorum ad beatitudinem eorum, ex b. Tho. prima parte q. 62. art. 9.

Vtilitas utilis et utiliter, ab vtor dicuntur.

Machabaeorum II. ca. 4.

Communem utilitatem apud te uniuersae multitudinis considera.

Ambrosius lib. de Officijs, et habetur 14.

quest. 5. cap. Denique.

Denique si non potest subueniri alteri nisi alter laedatur, commodius est neutrum iuuari quam grauari alterum, ideoque in causis pecuniarijs interuenire non est sacerdotale, in quibus non potest fieri quin frequenter laedatur alter qui vincitur, quam intercessoris beneficio se uictum arbitrat. Sacerdotis est igitur nullinocere, prodesse uelle omnibus, posse autem solius est dei.

Ioannes Chrysostomus super illud Matthaei 23. Beatus seruus.

Haec dicta sunt de sermone, de uirtute, de pecunijs, de omni dispensatione, quae unicuique commissa est, unumquemque enim ad communem utilitatem uti

[Faint, mostly illegible text in two columns, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

KSIEGARNIA
ANTYKWARIAT
DOM
KSIĄZKI
DUM
D 350861

